Monumenta Germaniae historica inde ab anno Christi quingentesimo ...

Gesellschaft für Ältere Deutsche Geschichtskunde ...

Digitized by Google

MONVMENTA
GERMANIAE
HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO
VSQVE AD ANNVM MILLESIMVM
ET QVINGENTESIMUM

EDIDIT

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS
RERVM GERMANICARVM MEDII AEVI.

SCRIPTORVM RERVM MEROVINGICARVM

TOMVS II.

HANNOVERAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
MDCCCLXXXVIII.

SCRIPTORES
RERVM MEROVINGICARVM.

EDIDIT

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS
RERVM GERMANICARVM MEDII AEVI.

TOMVS II.

FREDEGARII ET ALIORVM CHRONICA.
VITAE SANCTORVM.

HANNOVERAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI.
MDCCCLXXXVIII.

ISSN 0343-7574
ISBN 3-7752-5048-4
Unveränderter Nachdruck 1984
Druck: Strauss & Cramer GmbH, 6945 Hirschberg 2
Einband: Karl Schaumann, Darmstadt
Printed in Germany

FREDEGARII

ET ALIORVM CHRONICA.

VITAE SANCTORVM.

EDIDIT

BRVNO KRVSCH.

INEST I TABVLA.

HANNOVERAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
MDCCCLXXXVIII.

HOC VOLUMINE CONTINENTUR.

Tabula I. ad pag. 10.

Post Gregorii Turonensis opera tomo huius seriei primo edita nunc iam prodit tomus alter, qui totus Brunonis Krusch acumini et diligentiae indefessae debetur. Complectitur reliquos aetatis Merovingicae rerum scriptores, exceptis iis qui in Auctorum antiquissimorum serie edendi restant, Fredegarii quae dicuntur chronicas et Librum historiae Francorum, qui Gesta regum Francorum appellari solebat, prima nunc vice ad artis criticae regulas exactissime, quantum fieri poterat, elaborata. Quorum originem et, quae postea accesserunt, tam recognitiones quam continuationes cum iam pridem Kruschius laboriose perscrutatus esset editisque disputationibus illustrasset, perfectam hanc editionem omnibus quam maxime acceptam gratamque fore confidimus. Addita sunt et Historia, quae Daretis Frigii dicitur, de origine Francorum et Gesta Theoderici regis, parvae quidem frugis, sed quae rei litterariae studiosis utilitatem aliquam afferant. Tum vero, cum ingens Vitarum de eius aevi hominibus sanctitate morum conspicuis scriptarum congeries ad tomum tertium seponenda esset, in supplementum huius voluminis subiunctae sunt Vitae

Sanctorum generis regii, ubi, quantum codicum vetustissimorum examen ad veram earum speciem indagandam valeat, facile apparet, etsi, subsidiis, quibus uti possemus, deficientibus, dubia non pauca supersint. Nam auctor ipse quid scripserit, rarissime contingit ut perspicere valeamus. Invenies autem inter has Vitas et Gesta Dagoberti regis, quamquam inter sanctos minime receptus est; quae propter chartarum tam genuinarum quam fictarum, quibus auctor usus est, copiam magis, quam fieri solebat, attendenda esse, Kruschius nuper monstravit.

Dabam ***Berolini***, 24. *Nov. 1887.*

W. WATTENBACH.

CHRONICARUM
QUAE DICUNTUR
FREDEGARII SCHOLASTICI
LIBRI IV
CUM CONTINUATIONIBUS.

EDIDIT

BRUNO KRUSCH.

De chronicis quae Fredegarii Scholastici nomine circumferuntur disserenti mihi numquam satis dolendum est, quod scriptoris de historia scribenda optime meriti, quippe qui res per dimidium saeculum in Gallia terrisque vicinis gestas fere solus memoriae tradiderit, et nomen et conditionem prorsus ignoramus, de tempore quo scripserit atque de patria non satis instructi sumus. Fredegarii enim nomen codicibus nullis confirmatum saeculo demum sexto decimo vergente ab homine nescio quo inventum ne dicam fictum esse, Monod v. cl., qui hisce chronicis multum studii impendit, luculente exposuit[1]*. Itaque nulla ratione probatur, nisi quod trecentos fere annos ita nuncupatae chronicae prorsus nomine carerent, si ut adulterinum illud tolleretur, id quod agere noluimus. Sunt autem quae nobis persuadeant, non ab uno totum opus compositum esse, sed diversis temporibus diversos chronicis studium navasse.*

Quod ad annum pertinet, quo chronicae conditae sunt, Brosien[2] *ante a.* 663. *vel a.* 664. *id factum esse coniecit, alii aliud statuerunt. Re vera quamquam liber ultimus a.* 642.[3] *in c.* 90. *desinit, tamen c.* 88. *de Ottone baiulo, qui Grimoaldo maiori domus adversabatur, a.* 643. *interfecto, c.* 82. *de Chyntasindo Wisigothorum rege a.* 652. *defuncto agitur, atque c.* 48. *Samo Winidorum rex ab a.* 40. *Chlotharii (*623/4*)* 35 *annos regnasse, c.* 81. *Constans imperator tributa Saracenis ne daret recusasse*

1) *'Revue critique'* 1873, *p.* 253. *Anno* 1599. *Claude Fauchet, 'Antiquitez Gauloises et Françoises' ('Oeuvres de Fauchet. Paris'* 1610, *p.* 148*) chronicas hocce modo laudavit: 'recueil que l'on pense avoir été faict par Idace ou Frédégaire Scholastique', marginique adscripsit: 'Icy commence le recueil donné à Frédégaire Scolastique par faute de sçavoir le vray auteur'; at iam anno ante Scaligerus, De emendatione temporum p.* 168, *Fredegarii nomine usus est, quod eodem fere tempore Freherus novit; cf. Virorum Cll. ad Goldastum epp. ex bibl. Thülemarii p.* 54.
2) *'Untersuchung der Quellen zur Gesch. des fr. K. Dagobert I', p.* 13.
3) *Non a.* 641; *cf. 'Forsch. z. Deutsch. Gesch.' XXII, p.* 465.

traditur, id quod a. 658. Theophane teste gestum est. Itaque illo demum anno vel potius paulo post capita nonnulla scripta esse, nemo est qui non videat. Quod ne de toto opere dicamus, rationes obstant haudquaquam parvi pendendae. Primum catalogus pontificum Romanorum libro primo adnexus in Theodoro desinit, qui cum annos, menses, dies nullos ut decessores habeat, scriptoris tempore etiam vivebat. Idem die 24. Nov. a. 642. consecratus, d. 14. Mai. a. 649. depositus est. Deinde qui catalogum excipit brevis chronicorum liber, imperatorem ultimum Eraglius an. 31. recenset, quem a. 641. mortuum esse satis constat. Itaque nullo modo dubitari potest, quin utrumque caput libri primi ante d. 14. Mai. a. 649. scriptum sit. Cum autem Heraclii successor neque Heracleonas neque Constantinus neque Constans laudatus sit, paulo post mortem ipsius neque vero ante d. 24. Nov. a. 642, quo Theodorus consecratus est, libri primi extremam partem conditam esse, manifestum est. Si iam totum chronicarum corpus, ut ii qui hac de re scripserunt, a. demum 663. vel 664. conditum esse contenderes, circa viginti annos in libris 2. 3. 4. scribendis Fredegarius consumpsisset necdum opus perfecisset. Quod cum libri tres priores una cum parte quarti, perpaucis locis exceptis, ex aliis libris excerpti sint, verisimile minime videtur esse. Huc accedit, quod a. 642, quo liber primus compositus est, cum fine chronicarum, quas eodem a. 642. desinere iam dixi, optime convenit[1]. Itaque facere non possum, quin hanc chronographiam a. 642. conscriptam, a. 658. vel paulo post rebus quibusdam exteris insertis auctam ampliatamque esse censeam.

Chronicarum libros accurate perscrutantem illud non fugiet, quod, dum regum, quibus Burgundia subdita erat, anni fere semper indicantur, lib. IV, cap. 87. 88. annus octavus decimusque Sigyberti regis Austrasiorum laudati sunt, qui cum a. 641. 643. a Christo nato conveniunt. Utrumque caput tertius Chlodovei regis Burgundionum annus (= 641. p. Chr., c. 83) praecedit, quartus eiusdem regis (= 642. p. Chr., c. 89) sequitur, ita ut res a. 643. gestae (c. 88) a. 642. antegrediantur. Quibus ex causis intellegitur, c. 87. 88. a reliquo opere prorsus distare, quae post chronicas confectas inserta esse, cum ordo temporum turbatus[2], tum locus, quem hic exscribendum esse duxi, probant: Igitur, inquit, post discessum Dagoberti regi, quo ordine eiusdem tinsauri inter filius devisi fuerant, nun obmittam, sed delucedato ordene uius volumine inseri procurabo (c. 84 ex.). Sequuntur c. 85—88, in quibus permulta de Austrasiis relata sunt, Burgundionum nulla ratione habita, ita ut thesaurorum, qui inter heredes Dagoberti divisi sunt, pars quae Chlodoveo Burgundionum regi cessit ne commemorata quidem sit. Itaque hanc Austrasiorum historiam ab homine quodam Austrasio conscriptam hisce Burgundionum chronicis insertam esse neque suo loco, cum et initium[3] (c. 85) et finis seriem temporum excedant, luce clarius videtur esse. Sermonem scriptoris Austrasii illi c. 81. 82, ubi Chyntasindi Constantisque historia (a. 652. 658) narrata est, valde similem esse, alio loco ostendi[4], quare Austrasius idem videtur esse qui circa a. 658. rebus Wisigothicis Byzantinisque Fredegarii chronicas auxit. De c. 48, in quo Samo Winidorum rex usque ad a. 658. regnasse fertur, cui tribuam, adhuc haesito. Nam, quotiens Fredegarius in rebus exteris cum annis regum Francorum componendis erraverit, expendenti mihi dubitandum est, utrum de Samone a. 40. Chlotharii memoriae tradita hoc ipso anno gesta

1) Consensum re vera non satis mirandum, si Fredegarius a. 663. vel 664. scripsisset, Monod v. cl. in 'Jahrbuch f. Schweizerische Gesch.' III, p. 146, ita explicavit, quasi liber primus a librario quodam postea adiectus esset, qui rationes quoque usque ad annum quo Fredegarius defecit duxisset. Sed genuinum probant Troiani Frigiique tabulae gentium ante Macedones inserti; cf. 'N. Archiv' VII, p. 464. 2) In reliquo libro res Francicae semper ex ordine narratae, sed in Byzantinis, Langobardicis, Wisigothicis ubique fere comprehensa sunt annis diversis gesta. 3) V. 'N. Archiv' VII, p. 432. 4) Ib. p. 433.

sint, an iis potius qui praecedunt. Quod cum verisimile sit, 35 quos regnavit anni ex anno forte superiore quodam computandi sunt, neque huius capitis scriptorem a. 658. vidisse, pro certo affirmari potest. Ceterum quod e pago Samonem originem traxisse retulit Senonago in Hannonia sito, scriptor Burgundio nullus agnoscitur.

Cum res per sexaginta fere annos gestae in libro quarto posteris traditae sint, scriptorem a. 642. libris scriptis usum esse, facile apparet. Qui ineunte chronica exscripti sunt annales Burgundici, Brosien teste[1], *a. 602/603. desierunt, postquam defectio solis ultima relata est. Neque qui iam restant 40 fere annos ab uno omnes descriptos esse credi potest. Vero sunt, quae alium scriptorem historiam ad a. 613. perduxisse nobis persuadeant, quam alii ad sua tempora continuaverunt. Primum enim ab a. 613. regum Burgundionum anni ita computantur, ut ii quoque, quos alibi regnaverunt, illis tribuantur, dum in priore parte eorum tantum ratio habetur, quos in Burgundia gubernanda degerunt. Deinde narratio cum usque ad a. 613. satis uber atque prolixa facta sit, ita ut c. 26. vel dies*[2], *quibus res gestae sint, scriptor non ignoraret, inde ab a. 613. tum tenuis ac ieiuna deprehenditur, ut a. 31. 32. 36—38. 40. Chlotharii regis de Francis prorsus nihil, reliquis autem annis perpauca tantum memoriae tradita sint. Hiatum quicumque chronicam condidit ipse iam supplebat, quippe qui c. 45. narratiunculam de Langobardis insereret, quae fide plane caret. Quin ergo prior chronicae pars a. 613. ab aequali neque ab illo qui posteriorem adiecit confectus sit, nullus dubito, sed quaeritur, utrum scriptor a. 642, postquam annales Burgundici a. 602/603. defecerunt, in historia componenda altero fonte ad a. 613. perducto usus sit, an is qui a. 613. scripserit ipsam Fredegarii chronographiam primus composuerit, quae ab altero ad a. 642. continuata, a tertio a. 658. aucta sit. Quae res quomodo se habeat, e cap. 24. libri primi intellegitur. Libro enim Generationis ab Hippolyto episcopo composito 'supputatio Eusebii Hieronimi' quaedam subiuncta est, ubi anni a mundo condito usque ad 15. a. Tiberii 5228 ex chronico Hieronymi, a. 430 usque ad Constantinum Rufum coss. (457. p. Chr.) ex paschali Victurii, denique* a Constantino et Rufo usque ad ann. primum regni Sygiberti regis Francorum, filio Theuderici regis, ann. 156 *computati sunt. Si a. 457, quo Constantinus Rufus coss. erant, 156 a. addideris, 613 efficiuntur. Eodem a. 613, ut in c. 39. libri quarti legitur, Theuderico rege Mettis defuncto, Brunichildis Sigibertum, eiusdem filium, in regnum adscivit, qui paulo post a Chlothario victore superatus atque interfectus est. Itaque cum Sigiberti regis primus annus idem ultimus sit, nemo est qui non intellegat, ipso a. 613.*[3] *hanc supputationem scriptam esse, id quod etiam ex extremis verbis cognoscitur:* item a passione Domini per paschale Victorii usque in tempore isto invenies veritatem. *Ad eundem primum Sigiberti regis annum summa subducta est:* Itaque fiunt simul ab Adam usque ad annum primum regni Sygiberthy regis anni 5815, *ubi pro 5814 male 5815 scriptum est. Hanc clausulam primi libri olim fuisse cum manifestum sit, quae iam sequuntur capita ab alio quodam scriptore addita esse, necesse est. Re vera c. 25, quod catalogum pontificum continet, c. 26. cum chronico usque ad Heraclium perducto vix alium ac Burgundionem illum qui a. 642. scripsit auctorem habent.*

Ergo ex libris et quarto et primo vetustior, ut ita dicam, Fredegarius enucleatus est, quem iam a. 613. chronicas collegisse suique temporis historiam adiecisse constat. Libro secundo, qui Hieronymi Idaciique chronicas continet, cum tertio comparato idem probatur. De Aetio enim in 'Scarpso Gregorii' c. 1. haec scripta sunt: Cum inisset certamen cum Chunis, que gessit, Ydatius suae storiae huius volumine narrat. *Sed quae in libro II, c. 53, de rebus ab Aetio cum Chunis*

1) *l. l. p.* 32. 2) in diem festi sancti Martini *et* nativitate Domini. 3) *Neque a.* 614, *id quod Monod v. cl., 'Jahrb. f. schweiz. Gesch.' p.* 144 *n., statuit.*

gestis narrata sunt, non Idacii, sed Franci illius sunt, qui eundem librum composuit. Item l. III, c. 2: De Francorum vero regibus beatus Hieronimus, qui iam olym fuerant, scripsit, *intelleguntur fabulae Francicae non ab Hieronymo, sed ab illo qui librum secundum composuit fictae. Vero quae sequitur narratiuncula fere ad verbum ex libro secundo petita est levitate tanta, ut in exitu:* Multis post temporibus cum ducibus externas dominationis semper negantes *verbum* transaegerunt *omissum sit, ex l. II, c. 6. supplendum. Ergo qui librum tertium scripsit, illius secundum esse non posse, apparet. Cum autem codex, quo Fredegarius in chronographia componenda usus est, Cheltenhamensi*[1] *illi simillimus et librum Generationis et Hieronymi et Idacii chronicas continuerit, librum secundum ab eodem, qui primum condidit, compositum esse intellegitur, scriptore scilicet a. 613. Tunc 'scarpsum Gregorii', exceptis rebus Burgundicis, quae ad annales pertinent, in priore libri quarti parte exscriptos, aut a scriptore a. 642. aut ab illo a. 658. compositum esse, necesse est. At cum ille in Burgundia, hic in Austrasia scripserit, id quod infra exponam, liber III. ab homine Burgundione excerptus priori tribuendus est.*

Ut libro primo postea quaedam addita sunt, ita secundum a scriptore a. 642. auctum esse, omnino verisimile est. Per quem sine dubio fabula Chlodovei et Alarici (c. 58) Idacio inserta est, quae primum sermone cum posteriore libri quarti parte convenit[2]*, deinde Gesta Theoderici regis, quae c. 57. et 59. continent, male interrumpit, tum loco ex historia Gregorii sumpto ad scriptorem libri tertii accedit. Etiam in iis quae c. 59. libri II. excipiunt Gregorii historia exscripta est. Quid si appendicem hanc postea ab eodem scriptore a. 642. libro secundo adiectam esse, coniciamus? Re vera in uno codice Claromontano post c. 59.* Explicit *legitur, quod librum vel Gestorum, si haec ab alio condita esse putas, vel Fredegarii secundum, si Theoderici Vitam ab ipso Franco descriptam esse opinaris, vel utrumque, id quod antepono, hoc loco desiisse testatur.*

Sunt itaque tres chronicarum, quibus Fredegarii nomen inscriptum est, auctores, quorum primus a. 613, libro Generationis, Hieronymi Idaciique chronicis atque priore ultimi libri parte collectis, opus condidit, quod secundus a. 642. 'Scarpso Gregorii' aliisque locis ampliavit et ad suum tempus perduxit, tertius a. 658. capitibus quibusdam auxit. Is etiam historiam 'in ordene debeto' relaturum se esse promisit[3]*, sed promissum non praestitit.*

Iam quaeritur, ad quotum libri quarti caput primus scriptor pervenerit. De a. 613, quo Theuderico defuncto Sigibertus rex creatus est, eoque cum Brunichilde interfecto, Chlotharius totam Galliam in ditionem suam redegit, in sex capitibus (39—44) agitur. Neque tamen haec omnia a vetustiore illo scriptore composita esse, vel ex ea re intellegitur, quod c. 42. ex. Chlotharius post a. 613. 16 annos monarchiam tenuisse dicitur, et c. 43. in. ann. 30. Chlotharii computatur, dum in priore chronicae parte eorum quos aliis in partibus reges Burgundionum regnaverunt annorum ratio nulla habetur. Sed capita quoque 40. et 41, quod ad sermonem pertinet, multo magis cum posteriore quam cum priore chronica conveniunt. In c. 40. Arnulfus et Pippinus primum laudati sunt, quorum dehinc usque ad a. 624/625. nulla mentio facta est, c. 41. Burgundaefarones *primum proferuntur, c. 42.* Neptricum *primum commemoratum est, quod demum c. 57. (a. 629) ita scriptum reperitur. Haec omnia prorsus nova obstant, quominus post c. 40. scriptorem a. 613. ab historia scribenda recessisse opinemur. Itaque c. 39. ex. chronicae finem imposuit, cum in regnum patris institutum esse Sigibertum scripsisset, cuius primo eodem ultimo anno opus confecit. Eum autem, qui historiam ad a. 642. perduxit, de rebus quae a. 613. gesta sunt, ut de Sigiberto Brunichildeque*

1) *De quo v. 'N. Archiv' VII, p. 466.* 2) *Lib. IV, c. 64. et lib. II, c. 58. gladii breves 'uxi' appellantur, quo vocabulo praeter Fredegarium nullus usus est.* 3) *C. 81. ex.*

interfectis Chlotharioque totius Franciae rege facto, e schedulis[1] *quibusdam melius instructum esse verisimile est, quam de illis quae annis insequentibus acciderunt. Ut et primum et secundum librum auxit, ita quarti priorem partem eundem supplesse et recognovisse, vel coniciendum est. Itaque non mirum est, quod c. 36. Columbani vita excerpta, in aliis capitibus alia post a. 613. scripta deprehenduntur, quae sententiam nostram certa temporum ratione nixam convellere minime possunt.*

De loco, ubi Fredegarii chronicae ortae sunt, qui hanc rem tractaverunt, inter se nimis dissentiunt, cum alii Aventicum[2]*, alii Genevam*[3]*, alii Cabillonem*[4] *statuerint. Nos quidem facere non possumus, quin Valesio assentiamur. Quod primum ad annales pertinet, qui scriptoris a. 613. chronicam ducunt, unde successor eiusdem Scarpso Gregorii nonnulla inseruit, in pago Ultraiurano scripti videntur esse, cum c. 13. 'Teudefredus dux Ultraiuranus mortuus esse et Wandalmarus successisse' dicatur, atque c. 18. 'lacum Duninsem valide ebulisse' memoriae traditum sit. Qua in urbe annalium scriptor degerit, affirmari vix poterit, sed, quin casu evenerit, dubito, ut Marius Aventicensis episcopus in chronico a. 573. eundem Theudofridum post Vaefarium defunctum ducem ordinatum esse retulerit. Denique, Langobardis in Burgundiam irruentibus, et annalium scriptor (lib. III, c. 68) et Marius a. 574. eiusdem mentionem fecerunt, ita ut vel conici possit, in eadem urbe Aventicensi, ubi Marius scripsit, annales illos compositos esse. Certe qui fonte illo usus est, scriptor a. 613. Aventicensis erat. Nam postquam capitolium a Vespasiano aedificatum esse ex Hieronymo retulit:* Aventicum, *inquit*[5], civitatem aedificare praecepit. A Tito filio suo postea expletur et nobelissima in Gallia Cisalpina atficetur, *et paulo post:* Titus universam Gallileam circuivit et Aventeco civitate, quem pater inciperat, explevit et gloriosae, eo quod eam diligebat, ornabit, *denique c. 40. Hieronymum his verbis auxit:* Alamanni vastatum Aventicum praevencione Wibili cuinomento et plurima parte Galliarum. *Nemo est qui non videat, Fredegarium illum Aventico urbi, cuius nomen Germanicum Wifflisburg non ignoravit, nimis studuisse. Sed non deerant qui contenderent, Aventicum destructum fuisse, id quod Ammianus XV, 11, §. 12. testatur, neque chronicas has inter ruinas confici potuisse. Quibus respondeo, restitutum illud esse, praesertim cum saeculo VI. vergente etiamtum sede episcopali ornatum esset. Neque video, qua ratione Marium Aventici scripsisse affirmemus, idem Fredegarium ibidem egisse, negemus. Huc accedit, quod etiam in quarto libro pagi Ultraiurani Aventicique ratio habita est. Nam a. 603/604. post Wandalmarum mortuum Protadius dux Ultraiuranus ordinatus esse fertur*[6]*; c. 37. Alamannos rursus eundem pagum, qui h. l. 'Aventicensis Ultraioranus' appellatur, vastasse, scriptor retulit. Apud Wangas, locum quendam prope Saladorum vel prope Veronam Helveticam, proelium tunc commissum est, in quo Transiurani ab Alamannis superati sunt. Victores 'maximam partem territurio Aventicense incendio concremant, reversique cum predam pergunt ad propriam'. His rebus expositis, dubitari nequit, quin scriptor a. 613. Aventici in pago Ultraiurano scripserit. Idem studium pago quem commemoravi scriptor a. 642. obtulit, quippe qui comitibus ex terra illa ortis patriam accuratissime adscripserit. Ita c. 42. Brunechildis per Herponem 'comestaboli de pago Ultraiorano ex villa Orba', quae ad meridiem lacus Novi-castri sita est, in conspectum Chlotharii profertur, et c. 90. Bertharius, qui 'citiris primus' contra Willebadum patricium dimicavit, 'comis palatiis Francus de pago Ultroiorano' appellatur. Hic quomodo cum Manaulfo Burgundione congressus a Chabedone filio morti ereptus sit, uberius fusiusque narratum*

1) *Cf. 'N. Archiv' VII, p. 447.* 2) *Valesius, Res Francicae II, p. 446.* 3) *Brosien l. l. p. 21 sqq.* 4) *Monod l. l. p. 157 sqq.* 5) *Lib. II, c. 36.* 6) *Quae res an ex annalibus Burgundicis excripta sit, nescio.*

est, quam scriptori alienigenae aptum fuisset. Praeterea in hac quoque chronicae parte ducum Ultraiuranorum ratio habita est, cum c. 43. post Eudilanem Herponem 'in pago Ultraiorano' institutum esse memoriae traditum sit. Itaque illum quoque scriptorem a. 642. in eodem pago, ubi decessores eius scripserunt, chronicis vacasse manifestum est. Non multo post historiam hanc Burgundicam ab Austrasio quodam circa a. 658. capitibus quibusdam auctam esse, supra ostendi. Hic, ubicumque scripsit, de maioribus domus optime certior factus erat. Nescio an casu evenerit, ut libri scripti, qui reliquis ita praestat, ut eorum quasi fons habendus sit, vestigia non in Burgundia, sed in Mettensi urbe reperiantur. Ut codex Sirmondi, postea Claromontanus, iam Cheltenhamensis, qui librum Generationis, Hieronymi Idaciique chronica integra continet, Mettensis olim erat, ita ipse Fredegarii Claromontanus, iam Parisiensis, per medium aevum non cognitus est nisi in monasterio S. Arnulfi Mettensi.

In primo secundoque libro componendis Fredegarius codice usus est Cheltenhamensis persimili, ex quo librum Generationis ab Hippolyto episcopo confectum chronicaque Hieronymi Idaciique excerpsit. Hippolyti[1] opusculo fere ad verbum exscripto catalogi regum Hebraeorum pontificumque Romanorum et chronicon quoddam breve e Graeco in Latinum sermonem versum adiuncta sunt, quorum fontes iam latent. Hieronymi Scarpso perpauca inserta sunt, ut Francorum origo[2], res Aventicenses[3], narratiuncula quaedam de Constantino Helenaque[4] et de Burgundionibus[5]. Eiusdem libri secundi pars altera Idacii chronicon est, cui Fredegarius brevem Idacii prologum[6] cum initio amplioris praefixit, libro usus aliquanto uberiore illo quem Sirmondus habuit. Huic chronico, ut alia praeteream, narratio quaedam fabulosa de Chunis atque Aetio[7] inserta est; sequuntur Gesta Theoderici (c. 57. 59), quibus fabula[8] de Chlodoveo et Alarico interiecta est (c. 58), historia Wandalorum (c. 60. 61) atque Iustiniani Belisariique (c. 62). Haec omnia unde sumpta sint, nescimus, rebus paucis exceptis, quae ex historia Francorum Gregorii petitae sunt. Nonnulla quidem cum Anonymo Valesii conveniunt, sed quin Fredegarius eo usus sit, dubito. Gregorii Dialogi semel c. 59. citati sunt. Tertius liber fere totus ex Historia Francorum Gregorii Turonensis excerptus est, sed plus quinque libris auctor non habuit, quippe qui codice quodam B usus sit. Huic quoque Scarpso multae fabulae additae sunt, ut Troianorum (c. 2), regum Francorum (Childerici c. 11. 12, Chlodovei c. 18. 21), Langobardorum (c. 65), aliaque quae historiae repugnare manifestum est. Sed nonnulla hac in parte leguntur, quae ex annalibus Burgundicis sumpta esse, Brosien[9] docuit. Fragmentis, quae ille collegit, sine dubio addenda sunt, quae in c. 41. et 83. de Wisigothis referuntur. Denique quarti libri fontes praeter Hieronymum, ex quo permagna prologi pars hausta est[10], et Columbani Vitam, unde c. 36. Fredegarius excerpsit, omnes perierunt. Prior pars ad a. 602/603. annalibus nititur, quos commemoravi. Semel 'Orosiae liber' (c. 66) appellatus est, sed procul dubio scriptor erravit. At lib. II, c. 46. locus quidam de Burgundionibus Oros. VII, 22. satis propinquus est. Isidori chronicon, unde perpauca verba (lib. I, c. 26, lib. III, c. 65) sumpta sunt, in codice quidem Claromontano liber tertius dicitur, sed pluribus de causis, quarum non infima est, quod in libro scripto ultimum locum obtinet, Fredegarii illum habere nequeo[11], etsi in Prologo quoque libri quarti

1) Id Labbe, Nova bibl. Mss. I, p. 298, et Ducange, Chron. pasch. Paris. 1688, App. p. 413, aliique integrum ediderunt, cf. 'N. Archiv' VII, p. 463. Textus autem, quem Pitra, Analecta sacra II, p. 274, e codice Parisino nr. 7418, saec. XIV, nuper edidit, deterrimus mutilusque est. 2) C. 4 sqq. 3) Vide supra p. 5, l. 20. 4) C. 42. 5) C. 46. 6) V. 'N. Archiv' VII, p. 475. 7) C. 53. 8) Hanc accurate examinavit Junghans, 'Geschichte der Könige Childerich und Chlodovech' p. 77 sqq. 9) l. l. p. 30. 10) V. 'N. Archiv' VII, p. 479. 11) V. ib. p. 484.

huic adscriptus est. Is quidem locus hic proferatur, necesse est. Itaque, *inquit,* beati Hieronimi, Ydacii et cuiusdam sapientis seo Hysidori immoque et Gregorii chronicis a mundi originem dilientissime percurrens usque decedentem regnum Gunthramni, his quinque chronicis huius libelli nec plurima pretermissa siggyllatem congruentia stilo inserui, quod illi sollertissime absque reprehensionem condederunt. *Haec verba, utcumque verteris, minime quadrant. Nam si sapientem quendam, ut iam communis opinio est, Hippolytum episcopum habemus, tunc Fredegarium nostrum auctorum quos secutus est nomina in sitellam coniecta caecum sustulisse necesse est, cum alias vix fieri potuisset, ut*

1. beatum Hieronymum, Ydacium = librum II.
2. sapientem quendam = librum I.
3. Hysidorum = librum III.

poneret. Qua re, ut videtur, permotus Monod v. cl. sapientem eorum quae Idacio adiecta sunt capitum scriptorem habuit. Tunc ordo quidem constat, sed quae dixi capita neque unum habent auctorem neque ab Idacio dividi possunt, quem nullo spatio intermisso excipiunt. Quae cum ita se habeant, satis mirandum est, quod nullus sapientem quarti libri scriptorem habuit, praesertim cum haec sententia ipso Claromontano codice confirmetur, dum quas commemoravi opiniones fundamento prorsus carent. Tertio enim libro expleto in codice praestantissimo haec leguntur: Incipit prologus cuiusdam sapientis, *quae index sequitur librarii cuiusdam errore, cum etiam in libro tertio prologus indicem praecedat. Ex his verbis primum intellegitur, sapientem in prologo commemoratum ipsius esse auctorem, deinde eundem prologum a compluribus suppletum, recognitum esse, nam neque scriptorem ipsum se sapientem appellasse neque Isidorum Gregoriumque post se posuisse credendum est. Hos postea adiectos esse, ex verbis quae sequuntur* usque decedentem regnum Gunthramni *intellegitur, id quod alio loco*[1] *fusius demonstravi. Haec enim cum chronica sapientis conveniunt, neque cum Isidoro aut Gregorio. Itaque sapiens scriptor a. 613. est, post quem alter a. 642. ut chronicis ita prologo Gregorium inseruit, tertius Isidorum addidit, quem quidem, cum liber ille cum reliquis Fredegarianis nullo modo congruat, librarium habeam, qui harum chronicarum exemplar fecit. Sed qua ratione libri Generationis scriptor in prologo desideratur? Cum reliquis libris omnibus titulus inscriptus sit, in quo scriptoris nomen laudatur, primus lemmate prorsus caret. Neque Fredegarius nomen scire potuit, cum primus Cangius ab Hippolyto libellum compositum esse coniecerit. Ergo causa exstabat valde sufficiens, ne Hieronymo Idacioque libri Generationis auctor adderetur. Denique ab eodem qui prologo nomen Gregorii inseruit etiam clausulam illi adiunctam esse, vix commemorari necesse est.*

De fide, quae Fredegario habenda est, etsi illum in excerpendis fontibus persaepe errasse, fabulis non sanctorum, quas fere semper silentio praeteriit, sed illis quas 'märchen' appellamus nimis studuisse[2] *non ignoramus, facere non possumus, quin Valesio doctissimo assentiamur*[3]*:* Fredegarius, *inquit,* Scholasticus nos destituit, Historicus pro captu illorum temporum diligens, ut aetate, sic auctoritate Gregorio Turonico episcopo proximus, et in magna bonorum auctorum inopia utilis ac necessarius, nec usquequaque contemnendus: cuius brevitas et cetera omnia vitia temporibus imputari debent.

1) *'N. Archiv' VII, p. 482.* 2) *Claudius maior domus, Fredegario teste (lib. IV, c. 28), erat* homo prudens, iocundus in fabolis, strenuus in cunctis. *Lib. II, c. 57. Tholomeus:* loquer, *inquit,* ad senato fabolis, *et paulo post:* iocundemur in fabolis. *Sequitur fabula leonis et cervi, aliam lupi Leosius lib. IV, c. 38. Theuderico narravit.* 3) *Res Francicae III, p. 179.*

Sermone[1] *utitur satis barbaro, sed multo meliore illo, quo formulae Francicae scriptae sunt. Casibus quarto et sexto nimis favet eosque persaepe confudit; verba participalia ubique pro finitis posuit. Vocales e et i, o et u plerumque permutatae sunt, consonantes etiam quaedam vacillant. Itaque soloecismi quidem abundant, sed sensus fere semper patet.*

Fredegarii chronicae iam saeculo octavo, priusquam Karolus Magnus patri successisset, scriptis diversis insertis adiunctisque ampliatae sunt. Librarius quidam, numero mendoso, qui libro tertio inscriptus est, procul dubio permotus, ante illum Hilariani opusculum 'de cursu temporis' inseruit, quo facto exemplar codicum 3 *ortum est. Alter, libro Generationis omisso, Hilariani librum primum posuit, Hieronymi Scarpso (c.* 3*) 'Historiam Daretis Frigii de origine Francorum' inseruit, historiam post Fredegarium partim ex libris scriptis usque ad suum tempus perduxit, cui tertius in historia scribenda successit. De hoc Fredegario continuato, quem codices* 4 *integrum, libri* 5 *decurtatum continent, iam agitur.*

Qui hanc rem tractaverunt, historiam, quae Fredegarium excipit, aut quattuor[2] *scripsisse censuerunt aut unum*[3]. *Nos quidem tres partes distinximus, quarum prima c.* 1 — 17[4], *altera c.* 18 — 33, *tertia c.* 34 — 54. *comprehendit. Quod ad primam pertinet, a c.* 1. *ad. c.* 10. *Librum historiae Francorum (B) exscriptum esse, satis constat. Sed nonnulla imprimis de stirpe Pippinorum hic illic inserta sunt, quae in Libro h. Fr. desiderantur. Haec additamenta haud quaquam parvi pendenda esse, cum alii tum Breysig luculente exposuerunt. Libri h. Fr. clausulam, quicumque erat, ita mutavit, ut verba* anno sexto *silentio praeteriret, sed* nunc *servaret atque enuntiatum* ann. vitae simul prestolatur *ipse adderet. Itaque cum c.* 10. *haec scripta sint:* Quo mortuo, Theoderico rege statuerunt in sedem regni, qui nunc locum solii regalis obtenit, ann. vitae simul prestolatur, *quis est qui non intellegat, Theoderico etiamtum vivo hoc Libri h. Fr. compendium confectum esse? Is autem a.* 737. *diem obiit. Idem ex supputatione cognoscitur, quae c.* 16. *exstat:* et a passione Domini usque isto anno praesente, qui est in cyclo Victorii ann. 177. Kl. Ian. die dominica ann. 735. Et ut istum miliarium impleatur restant ann. 63. *Haec annum efficiunt a Christo nato* 736, *sed* ann. 735. *aerae Dionysianae calculo obstant, postea inserti ab eo, qui iam supra* adventum Domini *pro* passione *posuit*[5]. *Itaque prima pars historiae Fredegario adnexae a.* 736. *scripta est*[6]. *Altera quo auctore orta sit, clausula c.* 33. *in uno codice* 4*a adiuncta docet:* Usque nunc inluster vir Childebrandus comes, avunculus predicto rege Pippino, hanc historiam vel Gesta Francorum diligentissime scribere procuravit. Abhinc ab inlustre viro Nibelungo, filium ipsius Childebrando, itemque comite succedat auctoritas. *Ergo Childebrando comiti*[7], *Pippini avunculo, historiam usque ad annum* 751. *perductam debemus, sed 'scribere procuravit' neque ipse scripsit. Itaque non mirum est, quod ad c.* 21. *sermo aliquanto diversus*[8] *ab eo est, qui inde usque ad finem c.* 33. *occurrit. Duos enim librarios a Childebrando conductos esse, facile intellectu est, sed cap.* 25. *sqq. ab iis qui prae-*

1) *V. 'N. Archiv' VII, p.* 486. 2) *Ita Ruinart, qui partes* 1. *c.* 1. 2, 2. *c.* 3—17, 3. *c.* 18—34, 4. *c.* 35—54. *distinxit, et Breysig, De continuato Fredegarii chronico p.* 5, *qui, prima et secunda Ruinartii parte contracta, post c.* 24. *alterum scriptorem recessisse conicit.* 3) *Ita Hahn, 'Archiv' XI, p.* 821 *sqq., cui Monod, 'Revue critique'* 1873, *p.* 152 *sqq. adstipulatur.* 4) *Sunt capita, quae ipse institui.* 5) *Cf. 'N. Archiv' VII, p.* 497. 6) *Hanc partem Coloniae scriptam esse, Breysig l. l. p.* 9. *conicit, sed argumentum quod profert non sufficit. Certe scriptor Austrasius erat.* 7) *In pago Augustodunensi villam quandam a Karlo in beneficio impetraverat; v. Roth, 'Beneficialwesen' p.* 422. 8) *V. Monod l. l.*

cedunt minime dividenda sunt. Id primus Breysig[1] *v. cl. statuit, at argumenta quibus nititur nulla sunt. Nam primum codicum 5, qui c. 24. ex. deficiunt, finis nullius momenti est, quippe qui ex integro quodam codice generis 4 fluxerint. Deinde Annales Laurissenses minores quod ad idem caput Fredegarii historiam perducunt, e codice quodam 5 exscripti sunt. Denique ne sermo quidem ab eo abhorret, qui post c. 24. usurpatus est. Ergo Breysigii divisio reicienda est. Post Childebrandum Nibelungus filius historiam ad a. 768. perducendam curavit. Librarius*[2]*, cui hoc negotium mandatum erat, ut grammaticae multo magis quam decessores imperitus erat, ita ubere vivoque narrandi genere excellit. Itaque fieri non potuit, ut idem esset qui Childebrandi historiam scripsisset. Historia autem 'Daretis Frigii', quam Scarpso Hieronymi in codicibus 4 insertam esse iam commemoravi, quod ad sermonem pertinet, cum priore Childebrandi historia valde convenit. Neque dubito, quin librarius Childebrandi prior chronicarum Fredegarii exemplari facto Libri hist. Fr. compendium ad a. 736. perductum adiunxerit, cui historiam ad a. 739. ipse adiecerit.*

Tribus qui Fredegario successerunt historicis id maxime vitio dandum est, quod ecclesiae nullam, rationis temporum minimam curam egerunt.

Libros scriptos in quinque genera distinximus, quorum primum cum aetate tum praestantia reliqua valde superat.

1) *Codex* P a r i s i n u s *Lat. nr.* 10910 *(antea Suppl. Lat.* 695 *bis) in* 4°, *saec. VII/VIII, f.* 184, *literis uncialibus scriptus*[3], *Sirmondi erat, quo mortuo bibliothecae Collegii Claromontani Parisiensis legatus est. Quo dissoluto, priusquam bibliotheca ditissima sub hasta veniret, ne liber pretiosissimus ab alienigenis compararetur, catalogo non adscriptum*[4] *de Lauragais accepit, qui regi eum dono dedit. Pagina* 2. *et* 3. *transversis m. saec. IX. scripsit:* Breviarium scarpsum ex chronica Eusebii, Hieronimi aliorumque auctorum a quodam Adatio. *Sequitur pag.* 2. *index libri primi, quem f.* 1—28.[5] *liber Generationis excipit. F.* 23'. *pictura satis rudis occupat, qua, Monod teste, Eusebius et Hieronymus expressi sunt. Deinde f.* 29—83. *secundus liber, qui Hieronymi Idaciique chronicas continet, scriptus est. F.* 75'. *item pictura ornatum est, quae quin Helenam repraesentet, dubium est. Tunc f.* 83 — *f.* 121. *Gregorii Scarpsum occupat, post quod titulus* INCPT PROLOGUS CUIUSDAM SAPIENTIS *scriptus est. Sequitur autem f.* 121'. *index libri quarti, quem demum f.* 124'. *prologus excipit. Post chronicam, quae f.* 170. *desinit, Isidori liber additus est:* IN NOMINE SANCTAE TRINITATIS INCIPIT LIBER III. KPωNNKωPωM SANCTI ESIDORI EPISCOPI — *f.* 184. Explicit liber breviarium temporum a sancto Hysidoro collectum iuxta historiae fidem. Ab inicio mundi usque quadragensemo anno Chlothacharii regis ann. *In eadem pagina a librario vetustissimo quae sequitur clausula iam manca scripta est:*

† INVENIT LUCERIOS PRESBETER MONACOS DOM
TUM A . . PER ISTA CRONECA ET PER ALIA CRONE
SU .[a] QUOD SEPTOAGENTA ET QUATTUOR ANN
. . . . . . U . AVID[b] QUOD SEXTUS MILIARIOS

a) *lege sua?* b) (us) avid *legit Heller*, ut avid *Monod*, sub quid quod *Waitz*, sunt . . . . sus quod *Ruinart.*

1) *l. l. p.* 36. 2) *Et hunc et decessores eius homines ecclesiasticos fuisse, patet; v. Oelsner, 'Jahrbücher' p.* 453. *At illi minime credam, verba* nuntiatum est, haec videns, cernens *ex Vulgata petita esse.* 3) *Specimen dedit Bastard, 'Peintures des Manuscrits depuis le huitième siècle iusqu'à la fin du seizième VIII,* 1, *tab.* 8. 4) *'Histoire de l'Académie Royale des Inscriptions et Belles-Lettres', Paris.* 1774, *p.* 119—127*:* 'On craignoit, que les Étrangers n'en fussent devenus possesseurs'. 5) *Duae quae praecedunt paginae numero non comprehensae sunt.*

. . . . ESSE[a] EXPLITOS CONPOTAVIT IPSOS . .
AN . S X[b] IN INDICCIONE EXSIENTE TE . . . .[c].
. O QUARTO DAGOBERTO RIGNANTE.

Haec quarto Dagoberti III. anno, indictione tertia decima, i. e. anno 715, *composita esse, 'N. Archiv' VII, p.* 254. *ostendi, ubi etiam rationem, quae inter clausulam hanc et chronicam Fredegarii intercedat, exposui. Dubium vero est, utrum ab ipso qui reliquum codicem exaravit scripta, an ab alio postea adiecta sit, quare codicem ante a.* 715. *iam extitisse, pro certo affirmare nolim. Neque iste liber, quamvis optimus sit, autographus habendus est, cum mendis minime careat. Quae eo potissimum orta sunt, quod librarius dictantis verba minus accurate intellexit. Haec cum saeculo octavo vel nono emendare quidam conarentur, plus defecerunt quam profecerunt, etsi negari non potest, nonnulla ex optimo fonte suppleta ac correcta esse. Capitum numeri imprimis in prioribus libris saepe aut prorsus desunt aut postea adiecti sunt. Quaternionum numeri margines occupant; sed satis mirandum est, quod praeter X. etiam II. scriptum est et pro XV. XX. numeri tantum III. IV. supersunt. Folia singula sunt vicenum vel vicenum ternum versuum. Positurae persaepe locis incongruis collocatae sunt. Hic illic lineae vel folia tota vacant.*

Codicem Pertz et Waitz contulerunt; librum primum Heller aliosque locos Delisle v. c. summa liberalitate recognovit.

Ex hoc libro pendet:

1*) Codex* **Mettensis** *nr.* 134. *(antea D* 12*) saec. VIII/IX, in fol., f.* 212, *qui e monasterio S. Arnulfi originem traxit. Inter cetera continet e libris I. II. Fredegarii excerpta, quae 'N. Archiv' VII, p.* 258. *descripsi.*

Ipse contuli.

Omnes libri qui sequuntur ex eodem codice mendis plurimis adsperso orti sunt.

2*a) Codex* **Bernensis** *nr.* 318, *saec. IX, in* 4°, *f.* 131, *ab Haecperto scriptus, Ragondi baccalaurei, Petri Danielis Aurel., Bongarsii erat. Constat e quaternionibus* 16 *et e quinione; sed* 7 *fol. perierunt. F.* 23—125. *chronicae Fredegarii occupant, quae Lib. IV, c.* 9*:* Ego cum istis non loquor vita illorum *desinunt. De reliquo liber omnia quae Claromontanus eodemque ordine continet.*

Ipse contuli.

Quocum ex eodem fonte pendet:

2*b) Codex* **Londoniensis** *Musei Britannici Harlei. nr.* 5251, *saec. IX, qui item chronicas usque ad lib. IV, c.* 9. *continet. Desinit enim:* Ego cum istis non loquor vita illorum.

Liebermann librum IV. aliosque locos contulit.

Codices tertii generis tria capita extrema libri primi omittunt atque Hilariani libellum de cursu temporum inter secundum et tertium Fredegarii librum inserunt. Iisdem post c. 54. *lib. II. verba* talpus scero *inserta sunt.*

3 *I) Codex* **Lugduno-Batav.** *Voss. Lat. qu. nr.* 5. *in* 8°, *saec. VIII/IX, f.* 38, *quorum singula versuum vicenum octonum vel vicenum novenum sunt, initio et fine mancus iam ex* 6 *fasciculis constat. Liber a duobus librariis emendatus, incipit II, c.* 36*:* Contra Romanus revellentes. *Post Idacium f.* 28'*:* INCIPIT LIBER QUINTI IULI HELARIANI DE CURSU TEMPORUM — *f.* 38*:* EXPLICIT LIBER QUINTI IULI HELARIANI *scripta sunt. Tunc demum Gregorii Scarpsum sequitur, sed in titulo indici superscripto liber iam desinit:* INCIPIUNT CAPITULA LIBRI.

Ipse contuli.

Huius libri alteram partem comprehendit

a) d . . . . esse *Ruinart*, d . . it esse *Waitz.* b) *ita Heller*, a sesto in ind. *Waitz*, . . o . . . in ind. *Monod*, annos in upen . . . . . . in *Ruinart.* c) tertia d . . . . . . o *Ruinart*, te (r) . . . . . no *Waitz*, ter . . . . o *Monod.*

Fredegarius

Cod. Mettensis 134 (D. 12)

rorem perducuerunt cum cotus. utin decem inuceda
ceat. Pompeius hierusolima ueniens capta urbem
templum obreserato ad sca scorum accedit. Aristobolu
uinctum secum adducit. scaurum. dein decapti patrem
herodis ascalonitae filium procuratorem palestine
fecit. Pompeius capta hierusolymis iudaeos tributa
rios fecit. Pompeius secundus imperator appellatus
est. Caesar pompeius lusitaniam et quarunda insulas

Cod. Lugdunensis Voss. quarto. N.° 5

fol. ult.

quod ea nostris fecn plerumque miretur sum
quia philosophantem rethorem intellegunt
pauci loquentem rusticum multi libuit et iam
enim ut pro supputacionem annorum ab ipso
mundi principio libri ponetur initium.

INEPUNT CAPITULA LIBRI

Cod. Vatic. bibl. Christinae reginae N.° 713.

fol. 44

Anno. xlii. regni clothacharii dagobertus L canit, LIII,
Acul tu regio et iurus patris honeste cu leuclib;
re glippiaco procul pariter uenit. Ibiq. germana
nchilde regina nomen gomatrude in coniugio acce

fol. 23

Childebertus inmedie habuit et langobardise fuit dulione
commendare, glorose et inde childebertus etat fuit accepe
rat prius a mauricio imperatore I milia cum inclanito

SS. R. Meroving. II. tab. I. — *G. H. Pertz scr.*

Digitized by Google

3 II) Codex **Vaticanus** *Reg. Christ. nr.* 713.[1], *saec. VIII/IX, in* 8°, *f.* 83, *olim Goldasti, Augiae forte scriptus. Incipit f.* 1*:* QUARTI QUOD EST EXCARPSUM DE CRONICA GRECUM EPS THORONACHI, *eodem loco, ubi* 3 *I desinit. Libro quarto finito* EXPLICIT *additum est; mox Erchanberti breviarium et Liber historiae Francorum sequuntur. Codex a librariis saec. IX. non multo posterioribus ubique emendatus est. Ratio scribendi a reliquis libris paululum discrepat, cum saepius* p *pro* b, *fere semper* Neauster, Neaustrasia, Neaustrasii *atque* Franchi *scripta sint.*

Contulit Pertz.

Ex 3 *I* + 3 *II. alter liber, qui iam periit, exscriptus erat, unde fluxerunt*

3a) Codex **Vindobonensis** *nr.* 482 *(antea Hist. prof.* 632. *et Ambras.* 252*), olim Urstisii et Gotfridi a Raming, in maiore Augia saec. IX. scriptus, fol.* 87. *in* 8°. *Constat ex* 12 *fasciculis, sed mancus iam est, cum inter* 8. *et* 9. *duo quaterniones perierint. Nonnulla folia, ut* 4. *et* 41, *literis scripta sunt eorum similibus, quibus chartae pontificum Romanorum scribebantur. Continet Fredegarii chronicas, c.* 24—26. *libri primi exceptis, ad librum tertium ex. integras (f.* 1—86'*) cum Hilariano ante Scarpsum Gregorii inserto, cuius maxima pars, quaternionibus excisis, interiit.*

Partem Pertz Vindobonae contulit, partem ipse exscripsi.

3b) Codex chartaceus **Augustanus** *nr.* 223, *saec. XV, f.* 270, *in* 8°, *in monasterio S. Udalrici et Afrae Augustano scriptus, f.* 1—97'. *Fredegarii chronicas integras continet cum Hilariano, qui tertium librum hic sequitur. Ut in* 3*a liber primus tribus capitibus extremis caret. Liber satis neglegenter scriptus a me paucis tantum locis, ubi reliqui* 3 *codices defecerunt, adhibitus est.*

In codicibus 4 *liber Generationis deest, cuius loco Hilarianum habent, atque liber II. historia 'Daretis Frigii', ultimus liber rebus ad ann.* 768. *gestis aucti sunt.*

Horum praestantissimus est

4a) Codex **Vaticanus** *Reg. Christ. nr.* 213, *in* 4°, *fol.* 157. *cum tribus praefixis et duobus adnexis, a compluribus librariis saec. X. scriptus. Erat Remensis, postea Petavii, neque S. Eugendi*[2]. *Folia sunt versuum vicenum, vicenum singulorum, vicenum binum, vicenum quinum. Incipit f.* 1*:* IN DI NOMIN INCIPIT LIBELLUS QUINTI IULII HILARIONIS — *f.* 13'*:* EXPLICIT LIBELLUS QUINTI IULII HILARIANI. *Deinde Scarpsum Hieronymi sequitur, cui post c.* 3, *f.* 25*:* HISTORIA DAREGITIS I FRIGII DE ORIGINE FRANCORUM *inserta est. Liber quartus iam in c.* 51*:* Gundeberga statim de exilio post annos tres regressa sublimatur in regnum *desinit, quod historia ad ann.* 768. *perducta excipit:* Igitur Chlodoveus filius Dagoberti. *Nulla destinctione facta, sine numeris capitum, qui postea demum a librario adiecti sunt diversi ab iis, qui in editis leguntur, continuationes in continua serie scriptae sunt, sed verba* Idcirco sagacissimus rex Carlus *versum ducunt et post verba:* sublimatur in regno *quae restat linea vacat. Tunc addita clausula, quam supra p.* 8, *l.* 35. *commemoravi, verba* His transactis *librarius iterum a linea scripsit. Desinit Fredegarius f.* 148'*:* sublimati sunt in regno. *Codex a compluribus ut scriptus ita emendatus est.*

Continuationes post Bethmannum Pabst accuratissime contulit. Historiam Daretis aliaque Mau v. c. diligenter exscripsit.

Cum 4*a ex eodem fonte fluxit:*

4a) Codex* **Trecensis** *nr.* 802, *saec. IX/X, in* 4°, *olim bibliothecae Societatis Iesu Trecensis II,* 12. *E Laureshamensi monasterio originem trahens*[3], *eadem continet ac* 4*a, sed iam lib. II, ex.:* victus nomen vitamque amisit *desinit, ita ut libri* 3. *et* 4. *absint. Liber a Germano quodam ad imprimendum recognitus est.*

1) *Cf. 'Archiv' V, p.* 61 *sqq.* 2) *V. 'N. Archiv' VII, p.* 294. 3) *V. 'N. Archiv' VII, p.* 299.

Codicis formam Waitz et Ewald descripserunt; Idacii Scarpsum Arndt contulit. Historiam Daretis in suum usum cum hoc codice comparandam Paris curaverat.

Qui sequuntur tres libri, ex eodem exemplari exscripti, fere ad verbum inter se consentiunt.

$4b^{1}$) *Codex Mediolanensis capituli S. Ambrosii saec. IX. ex., in 4°, de quo Blume v. c. egit*[1], *omnia, quas 4a habet, continet. Chronicae libro quarto finito:* eosque uterque interire fecisset, *f.* 122. *post lineam vacuam relictam continuationes:* Igitur Chlodeos *incipiunt. Capitibus non institutis, textum continuum librarius scripsit, nisi quod vocabulum* Curricula *in supputatione partis primae distinxit et post alteram partem, linea vacua relicta, ab* His transactis *litera maiore scribere perrexit. Saepe literae* ti *pro* ci, ae *pro* e *scriptae sunt.*

Continuationes et Historiam Daretis Mommsen v. c. contulit.

$4b^{2}$) *Codex Londoniensis Musei Britannici Harlei. nr.* 3671, *saec. X. ab uno librario scriptus est. De quo eadem quae de* $4b^{1}$ *dicenda essent. Saepe litera* ae *pro* e *mutata est.*

Continuationes Pertz et Liebermann contulerunt. Daretis Historiam Paris v. c. conferendam curaverat.

Huic propinquior est quam libro $4b^{1}$:

$4b^{2*}$) *Codex Monacensis Lat. nr.* 4352 *(August. S. Ulric.* 52*) chart., saec. XV, in fol., in monasterio S. Udalrici Augustano ortus. Continet f.* 1—141'. *Fredegarii chronicas ad a.* 768. *perductas. Initia primae partis:* Igitur Chlodoveus *et tertiae:* His transactis *distincta, sed capita nulla instituta sunt. Fol.* 86. *suppletum est. Desunt lib. IV, c.* 26. *ab* ausus *ad c.* 28. plenitudinem.

Fredegarii chronicas fere totas contuli.

Tres libri qui sequuntur ex eodem fonte pendent.

$4c^{1}$) *Codex Montepessulanus scholae medicinae nr.* 158, *f.* 135, *in fol., saec. X, Boherii Divionensis erat. Inde a lib. IV, c.* 90. *capitum distinctio nulla est, sed verba* Igitur Chlodoveus, Item quod *post supputationem,* His transactis *literis maioribus scripta sunt. Desinit f.* 135. cum magno *in capite penultimo. Quae desunt Chiffletius ex editis, ut videtur, supplevit. Saepe literae* ci *pro* ti, *fere semper* persequutus *scripta sunt. Ubique sermo ad grammaticam emendatus est.*

Libros III. et IV. ac fragmenta libri II. Waitz contulit. Historia Daretis Paris usus est.

$4c^{2}$) *Codex Parisiensis nr.* 4883*A, saec. XI, f.* 128. *in 4°, a compluribus librariis Arnaci, ut videtur, scriptus, f.* 73. — *f.* 128'. *Fredegarii chronicas continet, sed liber initio et fine caret. Incipit lib. II, c.* 18: Memoravimus sub Arifronem regem, *desinit contin. c.* 44: Omnes quos ibidem adduxerant. *Inde a c.* 42. *complura desunt, spatio vacuo relicto. Praeterea lib. III, c.* 39. *ad c.* 80. *omissa sunt. Exemplar enim valde mutilum fuisse videtur, id quod librarius f.* 128'. *testatur:* Non, *inquit,* repperio plus. Sufficiat igitur hoc. *In continuationibus verba:* Igitur Chlodoveus, Curricula annorum, Item quod, His ita transactis *distincta sunt.*

Idacium nescio quis nobis descripsit. Reliqua ad lib. IV, c. 90. *cum iis contuli, quae e codicibus* 4 *iam adnotata erant, in contin. literam cum litera comparavi.*

$4c^{3}$) *Codex Lugduno-Batav. Voss. nr.* 20. *complura diversis temporibus scripta continet. F.* 1—8'. *fragmenta quaedam e libro II. Fredegarii sumpta exstant, quae saec. X. in literas data sunt. Liber nullius momenti est.*

Historiam Daretis ipse contuli.

E codice quodam 4 *exscripta capita* 57—62. *lib. II. cum titulo* Gesta Theoderici regis *compluribus libris, qui Librum historiae Francorum continent, adnexa sunt.*

1) *'Archiv' V, p.* 594.

$4z^{1}$) *Codex Vaticanus*[1] *Reg. Christ. nr.* 549, *saec. XII, incipit f.* 145': Theodericus natione Macedonum, *desinit f.* 148: ipse disponit *(Canisius-Basnage p.* 192, *l.* 50*).*

$4z^{2}$) *Codex Carlsruhanus saec. XII. in., in fol., ex duobus tantum foliis constat. Incipit:* Incipiunt Gesta Theoderici regis, *desinit* amicitias iniens *(Canisius p.* 188, *l.* 51*).*

Edidit Mone, 'Anzeiger f. Kunde des deutschen Mittelalters' IV, p. 10.

$4z^{3}$) *Codex Vindobonensis universitatis nr.* 3334 *(antea* 838, *Repert. Schwandneri I,* 611*), saec. XV. ex., chart., Fuchsmagen doctoris erat.*

Librum historiae Francorum Pertz contulit.

$4z^{4}$) *Codex Graiacensis universitatis fol.* 42/59, *membr., saec. XII. in monasterio S. Lamberti scriptus, incipit:* Incipiunt Gesta Theoderici regis, *desinit lib. II, c.* 62: a Buccellino victus nomen vitamque amisit.

Codicis forma ab Wattenbach descripta est[2].

Ex hoc ortus videtur esse

$4z^{4*}$) *Codex Graiacensis universitatis quart.* 33/52, *chart., saec. XV*[3].

$4z^{5}$) *Codex Vindobonensis nr.* 428 *(antea* 57, *hist. prof.* 230), *saec. XIII, f.* 207, *in fol., Gesta Theoderici f.* 203–207. *continet (ab:* Incipiunt Gesta Theoderici regis *ad:* Iustinianus mittens pue, *ed. Canisius p.* 193*).*

Maximam partem Mone, 'Anzeiger' 1838, *p.* 355–359. *edidit.*

Codices 5, *qui iam sequuntur, librum tantum quartum cum continuationibus ad c.* 24. *continent, eumque historiae Francorum Gregorii, quae X,* 28. *desinit, ut librum decimum adnexum*[4]. *Index Fredegario praemissus in aliis ad c.* 24.[5] *perductus, in aliis prorsus omissus est. Praeterea plerique libri in cont. c.* 1–24. *capitum distinctionem habent illam, quae in editis instituta est.*

5a) *Codex Heidelbergensis Palat. Lat. nr.* 864, *saec. IX, in fol., f.* 134, *in monasterio S. Nazarii Laureshamensi scriptus, postquam Romam Parisiosque deportatus est, in bibliothecam Palatinam rediit. Liber Fredegarii ultimus f.* 110'–134'. *post Gregorium scriptus, a duobus librariis emendatus est. Quod ad rationem scribendi spectat, persaepe litera* e *in* ae *mutata est.*

Post Bethmannum liber optimus quinti generis a memetipso accurate collatus est. Huius exemplar videtur esse

5a*) *Codex Parisiensis nr.* 5921, *saec. XI, in fol., qui Mettis a compluribus librariis satis neglegenter scriptus, postea Pithoei, Thuani, Colberti erat. Liber saec. XII. emendatus et locis nonnullis e Libro historiae Francorum petitis auctus est.*

Codicem deterrimum Bethmann contulit.

5*a) *Codex Berolinensis Lat. quart. nr.* 266. *e duobus foliis constat. Alterum lib. IV, c.* 16: Gunthramni in Burgundiam sedem habens *incipit,* defuncto Wandalmaro *c.* 24. *desinit, alterum a c.* 38: XVII Theodrici regis *ad c.* 40: adpetunt missos *historiam continet. Liber codici* 5a *simillimus est.*

5b) *Codex Parisiensis nr.* 9765 *(antea Suppl. Lat. nr.* 1538*) saec. X. vel IX. literis magnis scriptus. Index Fredegarii deesse videtur, capita quoque* 96. *et* 97 *(ed. Ruin.). omissa sunt. Post Bethmannum Pertz contulit.*

5c) *Codex S. Audomari nr.* 706, *saec. XI. in., in monasterio S. Bertini scriptus iam c.* 21. *ex.* Expl. liber X. *desinit.*

Librum, qui multis lacunis laborat, Bethmann contulisse fertur, sed schedulae perierunt.

Ex hoc fluxit

5c*) *Codex Bruxellensis nr.* 6439–51, *in monasterio S. Vedasti scriptus, postea*

1) *V. 'Archiv' V, p.* 115; *XII, p.* 288. 2) *V. 'Archiv' X, p.* 623. 3) *V. 'Archiv' X, p.* 625. 4) *Sunt libri C; cf. Script. Rer. Merov. I, p.* 25 *sqq.* 5) *i. e. c.* 110. *ed. Ruin.*

in bibliothecam collegii soc. Iesu Brugensis, inde Antwerpiam translatus. Eodem loco quo 5c *desinit.*

Bethmann libro usus est, sed schedae nullae exstant.

5*d) Codex* N a m u r c e n s i s, *olim S. Huberti, saec. X, in fol., satis nitide scriptus est, Bethmanno teste.*

5*e) Codex* B r u x e l l e n s i s *nr.* 9361, *saec. XII, in fol., e monasterio S. Laurentii Leodiensi originem traxit. In hoc solo quinti generis codice historia ad a* 768. *perducta est, cum altera continuationum pars (a c.* 25*) e libro quodam* 4b *suppleta sit. Desinit:* sublimati sunt in regno. Explicit liber X. historiae Francorum.

E libro satis neglegenter scripto Bethmann nonnulla adnotavit.

5*f) Codex* V i n d o b o n e n s i s *nr.* 473 *(antea hist. eccl.* 90, *Ambras.* 277*), in fol., saec. IX. ex., capita tantum Fredegarii continuati* 1—24. *continet, quae historia Gregorii minime praecedit. Desinit:* basilica sancti Dionisii martyris. Explicit historia rerum gestarum Carli maioris domus. Qui bello Vinciaco habito Ragemfredum victum fugavit. Et alia quam plurima fortiter et utiliter gessit. *Liber postea emendatus cum* 5b *vinculo quodam coniunctus videtur esse, sed librarius nonnumquam sermonem immutavit.*

Pertz codicem exscripsit.

Capita 10 *(a* Deinde Colonia*) —* 24. *continuationum in compluribus codicibus Libro historiae Francorum ut c.* 52—55. *adiuncta sunt.*

$5x^1$*) Codex* P e t r o p o l i t a n u s *λ. F. Otd. IV.* 4, *saec. IX, incipit f.* 32. *c.* LII: Qualiter cum Saxonibus, Baioariis, Eudone duce, cum Abdirama rege Sarracenorum pugnavit et vincit. Deinde Coloniam urbem reversus, *desinit f.* 35*:* sancti Dyonisii martyris *(c.* 24*).*

Arndt exemplar fecit.

$5x^2$*) Codex* P a r i s i e n s i s *nr.* 10911 *(antea Suppl. Lat.* 125*), saec. IX, olim Craserii baronis erat.*

Bethmann eo usus est.

$5x^{2*}$*) Codex* G i e s s e n s i s *universitatis nr.* 254^a, *saec. XVIII, de bibliotheca* C r a s e r i i *emptus*[1], *ex* $5x^2$ *fluxit.*

$5x^3$*) Codex* S a n g a l l e n s i s *nr.* 547, *saec. XI/XII, de quo Pertz, 'Archiv' V, p.* 504, *egit.*

In libris qui sequuntur Fredegarii chronicae vel excerptae vel immutatae sunt.

Codex V i n d o b o n e n s i s *hist. prof. nr.* 991, *saec. XII, in* 4°, *f.* 46—54, *compendium Fredegarii a lib. III, c.* 2. *continet, e codice quodam* 3 *haustum. Incipit:* De Francorum vero regibus Ieronimus.

Pertz librum exscripsit.

Codex G u e l f e r b y t a n u s *Gud.* 139, *membr., saec. XV, in* 8°, *fol.* 17, *Lovanio Coloniam olim translatus, historiam Daretis librosque historiae Francorum et Fredegarii*[2] *in compendium contracta continet, eadem e codice quodam* 4a *hausta. Incipit f.* 1*:* Incipit tractatus de gestis regum Francorum. Eo itaque tempore.

Libro ipse usus sum.

Codex P a r i s i e n s i s *nr.* 7351, *saec. XIII, membr., in fol. chronicon e Fredegario compositum 'inde ab origine Francorum' ad a.* 768. *continet; cf. 'Archiv' VII, p.* 258.

De ratione, quae inter singulos Fredegarii libros intercedat, 'N. Archiv' VII, p. 250 *sqq. multis disserui, quae hic omnia repetere nolui. Satis habeo dixisse, librum* 3 *ex* 2, 4 *ex* 3, 5 *ex* 4 *pendere, neque vero primarios horum generum libros iam exstare, ita ut nonnullis locis secundus tertio, tertius quarto, quartus quinto codice emendari atque suppleri possit. Quod autem ad codicem* 2 *spectat, e libro quodam x pendet, qui periit. Illum e Claromontano exscriptum esse, valde verisimile est. Tabula adiecta quomodo libri inter se cohaereant ostenditur:*

1) *V. 'Archiv' IX, p.* 777. 2) *V. 'N. Archiv' VII, p.* 318.

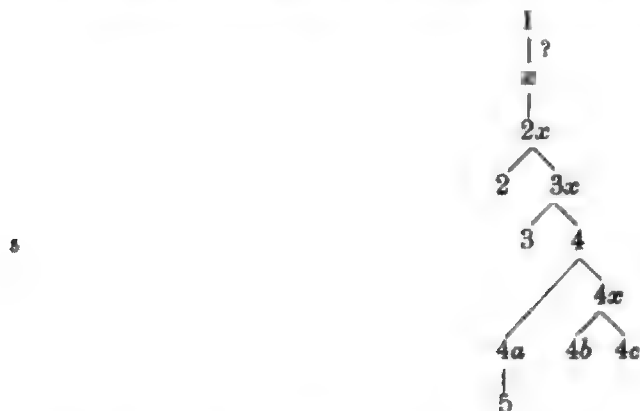

Quae cum ita se habeant, nullo modo dubitari potuit, quin in chronicis Fredegarii recensendis codicem solum 1 sequeremur. Illis tantum locis, ubi literis aut omissis aut perperam additis librarius 1 sine dubio erraverat, ab optimo Claromontano recessimus. Neque vero in ea chronicarum parte, quae e fontibus notis hausta est, menda sustulimus quae Fredegarium potius transscripsisse quam commisisse aliquo modo verisimile erat. Quod ad reliquos codices pertinet, graviora tantum, quae discrepant textui subiecta sunt, neque iis vacavi quae in codicibus aut $4b^{2*}$ *aut* $4c^{1.2}$ *peculiaria reperiuntur. In nominibus propriis Francorum scribendis libri ms. mirum in modum inter se differunt, ut, si, quae a textu nostro diversa essent, omnia proferre voluissem, legentibus taedium quam maximum attulissem, praesertim cum in duobus ultimis libris fere suum quaeque linea nomen Francicum habeat. Itaque ne notis semper iisdem vel saltem simillimis lector languesceret, variam scribendi rationem hoc loco mihi colligendam esse duxi, notis, in quibus hae res tractabantur, prorsus deletis. Cum quomodo nomina propria in libro 1 scripta sint, ex textu ipso intellegatur, hoc praetermisso, ad 2 transeamus.*

2*a* et 2*b*: Brunehildis *semper; modo* Hildebertus, *modo* Hyldebertus; Childericus; *modo* Hilpericus, *modo* Hylpericus, *semel* Chilpericus; *saepius* Hlodoveus *quam* Chlodoveus, Chlodovius, Chlodeveus; Hlotharius *fere semper*, Chlotharius *semel;* Hrothildis *plerumque*, Chrothildis *saepe*, Chrodechildis *semel;* Gunthramnus *plerumque*, Guntramnus *sparsim;* Sygebertus *persaepe*, Sigebertus *nonnumquam;* Theudebertus *saepe*, Teutbertus *interdum*, *raro* Teudebertus *et* Teudbertus *et* Theodebertus; Teudericus *plerumque*, Theodericus, Teodericus *sparsim*.

3: Brunichildis *saepius quam* Brunnihildis *et* Brunnichildis, Brunnechildis *et* Brunchildis *raro*, Prunnihildis *persaepe*, Prunnechildis *et* Prunnichildis *nonnumquam*, Prunnehildis *sparsim;* Childibertus; Chilpericus; Chlodoveos *plerumque*, Chlodeveus *sparsim*, Chlodoveus, Clodoveus *raro;* Chlotharius *et* Chlotarius *et* Clotharius *saepissime*, Chlodarius *nonnumquam*, Chlottarius *sparsim*, Glotharius *saepe*, Lotharius *raro;* Chrothechildis, Chrodechildis, Chrothildis, Rotechildis; Guntramnus *plerumque*, Gunthramnus *saepe*, Gunthrannus, Ghuntramnus, Gunthethramnus, Gundramnus, Gundrannus, Gundhrannus, Cundhramnus *raro;* Sygobertus *plerumque*, *et* Syghibertus *et* Sygibertus *saepe*, Sighibertus *et* Sigobertus *nonnumquam*, Sigybertus, Sygybertus, Sygobertus *raro;* Theudebertus *plerumque*, Theudobertus *aliquotiens*, Teudebertus *et* Theubertus *raro;* Theudericus *saepissime*, Teudericus *nonnumquam*, Theutericus, Theudarichus, Theuderichus, Theodericus, Theoderichus, Teodericus, Theodoricus, Theodaricus, Theudoricus, Thedericus *raro*.

$4b^{2*}$: Brunichildis *fere semper*, Brunechildis *et* Brunaechildis *raro;* Childepertus *aliquotiens*, Childibertus *raro;* Childericus; Chlodoveus *plerumque*, Clodoveus, Clodopheus *sparsim;* Chlotarius *fere semper*, Clotharius *sparsim*, Chlotharius *nonnumquam*, Clotarius *raro;* Chrothechildis *plerumque*, Chrotechildis *saepe*, Chrotochildis, Chrodochildis, Chrodechildis, Chrodildis, Crothechildis *raro;* Guntramnus *saepissime*, Gun-

thramnus *aliquotiens,* Ghunthramnus *et* Guntheramnus *et* Guntechramnus *et* Gundramnus *et* Gundegramnus *semel;* Sigibertus *saepius quam* Sigobertus, Sighibertus *et* Sigebertus *raro;* Theudebertus *plerumque,* Theodebertus *saepe,* Teudebertus *sparsim;* Theudericus *fere semper,* Theodericus, Theodoricus, Teodoricus, Theudericus, Theudoricus *nonnumquam.*

$4c^1$ et $4c^2$: Brunichildis *semper;* Childibertus *semper;* Childerichus; Chlodoveus *fere semper,* Clodoveus, Chloveus *raro;* Chlotarius *fere semper,* Chlotharius *et* Clotarius *et* Clohtarius *et* Flotarius *raro;* Chrotechildis *semper,* Chrothilda *raro;* Guntramnus *plerumque ($4c^1$:* Gontramnus *saepe,* Guntrandus, Gundechramnus, Gonthramnus *raro);* Sigobertus *fere semper,* Sigibertus *sparsim,* Sygibertus *raro;* Theudebertus *plerumque ($4c^1$:* Theodebertus *saepe,* Theudbertus, Theodepertus, Theotbertus, Teudebertus *raro);* Theodericus *saepius quam* Theudericus.

5a: Brunichildis *saepe,* Brunihildis *nonnumquam,* Brunieldis *semel;* Childeberthus, Childiberthus; Chlodoveus, Chlodovechus, Chloveus, Chlothaveus *semel;* Chlotharius *fere semper,* Chlotarius, Chlodarius *semel;* Gunthramnus *saepius quam* Gunthchramnus *et* Gunthchramnus *et* Gunthcramnus, Guntchramnus, Gunchchramnus *sparsim;* Sygobertus, Sigibertus *plerumque,* Sygibertus, Sigobertus *aliquotiens;* Theudebertus *plerumque,* Theudobertus *aliquotiens,* Theudebertheus, Theudoberthus, Theubertus *sparsim;* Theudericus *fere semper,* Theodericus *nonnumquam,* Theudoricus, Theudiricus *et* Theodoricus *raro.*

Continuationum cum nullus codex ad nos pervenerit, qui reliquos ita superaret ut Claromontanus Fredegarii, a codice 4a, *quem potissimum secutus sum, nonnumquam nobis recedendum erat. At religiose textui subieci, quae in hoc libro discrepant, dum* $4b^1$ *et* $4b^2$, *item* $4c^1$ *et* $4c^2$ *inter se consentientes tantum curo*[1]. *E quinto librorum genere nullum adhibui nisi* 5a. *Codicem* 4a *etiam in orthographicis, quae minima notis adscripsi, secutus sum, sed literam* h *ibi saepe omissam restitui.*

Fredegarii chronicis medii aevi scriptores permulti usi sunt, quos omnes referre longum est. Nos quidem chronicon universale a. 741 *(SS. XIII, p.* 1 *sqq.), S. Benigni Divionensis atque Aimoini historiam consuluimus*[2], *quorum scriptores codices tertii generis adhibuerunt. Codice quodam* 5 *auctor Annalium Mettensium usus est; cf. 'N. Archiv' IV, p.* 589.

Arte imprimendi inventa, chronicae saepissime editae sunt, sed primum e libris 5 *quartus tantum liber ut undecimus historiae Francorum Gregorii in lucem prodiit. Editionem principem Flacio Ilyrico debemus, qui in 'Gregorii Turonici Historiae Francorum libri decem. Basileae per Petrum Pernam'* 1568, *p.* 1—89. *librum quartum Fredegarii cum contin. ad c.* 24. *e codice* 5a *edidit, titulo superscripto:* Index libri XI. seu appendicis ad Gregorium additae, quae nunc primum accessit.

E Flacio libri qui sequuntur pendent[3]*:*

**De la Barre, Parisiis* 1583 *(ad contin. c.* 24*).*

**Bibliotheca patrum vol. VI,* 2, *ed. Colon.* 1583 *(ad contin. c.* 24*).*

Sacrae Bibliothecae Sanctorum Patrum tomus septimus ed. de la Bigne ed. II. Paris 1589, *p.* 797—836. *Fredegarii liber inscriptus est:* Undecimus liber, sive appendix historiae Francorum, supplementi loco ab alio quopiam Gregorio Turonensi adiectus.

Gregorii Turonensis episcopi historiae Francorum libri decem. Ex bibliotheca Laur. Bochelii. Parisiis 1610. *(ad contin. c.* 24*).*

**Bibliotheca maxima Patrum. Colon.* 1618, *vol. VI.*

Maxima Bibliotheca veterum Patrum et antiquorum Scriptorum ecclesiasticorum ed. Lugdun. 1677. *Tom. XI, p.* 815—830. *ad contin. c.* 24. *Titulo, quem Bigne composuit, verba:* Autor huius appendicis creditur esse Fredegarius adiecit.

1) *Ubi* $4b^1$, $4b^2$, $4b^{1*}$ *consenserunt,* 4b *scripsi.* 2) *Cf. 'N. Archiv' VII, p.* 288 *sqq.* 3) *Asteriscos iis adieci, quos videre mihi non licuit.*

Totum chronicarum corpus, libro quarto et cont. c. 1—24, quae iam edita erant, exceptis, primus imprimendum curavit

Henricus Canisius, 'Antiquae Lectiones', Ingolstad. 1602, *p.* 578—729, *e deterrimis libris 3b et* $4b^{1*}$, *quibus satis neglegenter usus est. Titulum Canisius composuit hunc:* Collectio historica Chronographica ex Anonymo, qui sub Alexandro Severo imperatore vixit, Idacio, Toromacho, aliis. Collectore Gallo quodam, quem Carolo Magno supparem fuisse apparet.

Haec editio a Basnage Antwerp. 1725, *tom. II, p.* 147—226, *repetita est. Neque melius profecit*

Andreas Schott, qui in Hispania illustrata, Francof. 1608, *tom. IV, p.* 160. 185—207, *ex editione Canisii librum Fredegarii secundum repetiit.*

At Iosephus Scaliger, qui 'Thesaurus temporum, Lugd. Batav.' 1696, *p.* 17—22, *Idacium Fredegarianum ad c. 56:* Postea, ut supra gesta confirmant, a Gothis regnatum est, *edidit, codicem habuit vel potius 'descriptum ex chirographo Friderici Lindenbruch Hamburgensis'. Est* $4a^{*}$.

Hanc editionem Schott, Hispania illustrata IV, p. 208—212. *repetiit.*

Marquardus Freherus, Corpus Francicae historiae veteris et sincerae, Hanoviae 1613, *p.* 96—166, *librum Fredegarii tertium et quartum cum continuationibus edidit, maximam partem, ut videtur, ex schedis Goldasti, cuius codex 3II in hac editione ubique adhibitus, a Frehero ne commemoratus quidem est. Habuit etiam 5a. Inde a c.* 25. *contin., ubi 5a defecit, textus est Canisianus. Freherus primus Fredegarii nomen adiecit, titulo chronicis inscripto:* Gregorii episcopi Turonensis excerpta Chronica ex Fredegarii Scholastici Historia Miscella *et* Fredegarii Scholastici Chronicae liber.

Duchesne, Historiae Francorum Scriptores coaetanei, Paris. 1636, *Tom. I, p.* 722—728, *eosdem libros ac Freherus edidit, quem aeque ac Canisium, quamquam codices et* 1 *et* 4a *habuit, fere ubique secutus est.*

Optimam editionem debemus

Theodorico Ruinart, Gregorii Turonensis opera omnia necnon Fredegarii Scholastici Epitome et Chronicum cum suis Continuatoribus, Paris. 1699, *p.* 542—703, *qui e prioribus Fredegarii libris p.* 705 *sqq. fragmenta collegit, libros 3 et 4 integros dedit. Habuit codices* 1. $4c^{1}$. 5a. $5a^{*}$. *Continuationes a Ruinart paulo neglegentius tractatae sunt, quam quae praecedunt chronicae. Notas quas ipsi debemus litera R. distinximus.*

Ex hac editione originem traxerunt:

'Recueil des Historiens des Gaules' ed. Bouquet, Paris. 1739, *ubi tom. II, p.* 391—464; *V, p.* 1—9, *eadem leguntur, quae Ruinart collegit.*

Patrologia Latina ed. Migne, Tom. LXXI, p. 573—704, *ubi chronicae e Bouqueti editione repetitae sunt.*

Fragmenta libri tertii ediderunt

Guadet et Taranne, Gregorii Turonensis Hist. Franc. Tom. II, p. 289 *sqq.*

Nuperrime G. Monod, 'Études critiques sur les sources de l'histoire Mérovingienne', Pars II (in 'Bibliothèque de l'école des hautes études. Fasc. 36. *Paris,* 1885'*) textum codicis* 1 *diligenter imprimendum curavit.*

In linguam Francogallicam librum Fredegarii quartum et continuatum verterunt

C(laude) B(onnet), D(auphinois), 'L'Histoire françoise de S. Grégoire de Tours. Augmentée d'un unzième Livre. Paris, Claude de la Tour' 1610.

Marolles, 'L' Histoire des François de S. Grégoire evesque de Tours. Avec le Supplément de Fredegaire, écrit par les ordres de Childebrand frère de Charles Martel. Paris' 1668. *Tom. II, p.* 745—876.

Guizot, 'Chronique de Frédégaire traduit en langue fr. Paris 1823' *(in 'Collect. des Mémoires', II, p.* 163—265*).*

Eundem librum in linguam Germanicam vertit Abel in 'Geschichtschreiber der

deutschen Vorzeit' vol. V. Giesebrecht v. c. fragmenta libri tertii Germanice reddita Gregorio suo adiecit.

De rebus geographicis egit Jacobs, 'Géographie de Grégoire de Tours, de Frédégaire et de leurs continuateurs', Paris. ed. alt. 1861.

Capitum distinctionem in libris I—IV. ex 1 *restitui, ubi capita saepissime mediis in enuntiatis inchoantur. Quod ad continuationes pertinet, codices* 4 *cum distinctione careant, atque libri* 5 *capita minus apte distinguant, ipse textum denuo in partes divisi.*

B. Krusch.

[INCIPIT[a] CAPETOLARIS CRONECE LIBRI PRIMI].

1. De inicium mundi, quod homo primus Adam condetus est.
2. De diluvium, quod factum est.
3. Divisio[b] terrae tribus filies Noe.
4. De confusione linguae gencium septuaginta et[c] duo.
5. De gentes, quae fuerunt ex genere Sem, Cam[d] et Iafed.
6. De gentes nominatem, in qua parte unaqueque consedit.
7. De declarationem habetaciones gencium.
8. De nomina insolarum, quae sunt princepalis.
9. De nomina gentium, ubi nuper consederunt.
10. De nomina montium et flumina magnorum.
11. De filies Noe in trebus partebus saeculum[e] trepertitum.
12. De inicium ordenes generationes Abrahae.
13. De egressionem Israhel ex Aegypto et ingressum eorum in terra Canaan[f].
14. De inicium regum Israhel.
15. De captivetate, quem Nabagodonosor[g] rex de Iudaeis fecit.
16. De regressione Iudaeorum Hierusolimis per Cirum.
17. De passionem Domini et pasca.
18. De reges Persarum et tempore Cyri.
19. De nomina creaturae Adam.
20. De transmigracionem Babilloniae.
21. De nomina profetarum.
22. De nomina regum Israhel.
23. De Macedonum regis iuxta Alexandrinus.
24. De inicium[h] imperatores.

Index. 1. 2*a*.

Index. a) *titulum ipse formavi similem iis qui libris III. et IV. praemissi sunt. Titulum omissum saec. IX. librarius quidam ita supplevit:* Breviarium scarpsum ex chronica Eusebii, Hieronimi aliorumque auctorum a quodam Adatio 1, *ubi folium quod primum est A' numero non distinctum litteris quidem nitidioribus quam reliquus codex scriptum, sed eodem tempore et eadem forte manu suppletum est.* IN NOMINE DNI NRI IHU XPI INCIPIUNT CAPITULA CHRONICI LIBRI (LIBER 2*b*) PRIMI 2*a*. *b*. *Indice caret* 3*a*. *Totum librum primum omittunt codices* 4, *in quibus Hilariani liber de cursu temporum* (IN DI NOMIN INCIPIT LIBELLUS QUINTI IULII HILARIONIS — EXPLICIT LIBELLUS QUINTI IULII HILARIANI 4*a*; INCIP LIBELLUS QUINTI IULII HILARIONIS — EXPLIC. LIBER QUINTI IULII HILARIONIS 4*a**; IN NOMIN. DNI INCIPIT LIBELLUS QUI EST IULII HILARIONIS — EXPLICIT LIBELLUS QUINTI IULII HILARIONIS 4*b*[1]; IN NOMINE DNI INCIP LIB QUINTI IULII HILARONIS — EXPLICIT LIBLLUS QUINTI IULII HILARIONIS 4*b*[2]; INCIPIT LIBER QUI INTITULATUR HELARION — EXPLICIT LIBELLUS Q INTITULAS HILARIONIS 4*b*[2]*; IN DEI NOMINE INCIPIT LIBELLUS QUINTI IULII HILARIONIS — EXPLICIT LIBELLUS QUINTI IULI HILARIONIS 4*c*[1]), *in codicibus* 3 *inter libros II. et III. insertus, Fredegarium ducit. Codices* 5 *ultimum tantum librum habent.* b) de divisione 2*a*. c) *om.* 2*a*. d) Cham et Iafhet 2*a*. e) saeli disperditum 2*a*. f) Chaän 2*a*. g) Nabuchodonosor 2*a*. h) *corr. m. al.* inicio imperatorum 1; imperatorem 2*a*.

25. De episcopus[a] Romensis.

26. Post haec scarpsum ab Adam usque Noe, a Noae usque Abraham, deinde iudecum[b], post haec regum Israhel et Aegyptium[c] et inperatori Romanorum usque Aeraglium[d].

LIBER[a, 1] GENERATIONIS ab Adam usque ad ordinem[b], quae contenetur in huius volumine libri[c]. Denumeratio temporum et annorum. Generationis saeculi[d] usque in hunc diem. Terrae divisio tribus filiis Noe. Declaratio gentium, quae ex quibus factae sint, et[e] quas singuli terras et civitatis[f] sortiti sunt. Quantae insolae clare. Qui ex quibus gentibus transmigraverunt. Quod[g] flumina nominata. Quod montes nominati. Quod iudices, qui[h] quod annis populum iudicavit. Quod regis[i] in tribu Iuda, et quis quod annis regnavit. Declaratio paschae, et quis quando servavit ex temporibus Moysi usque in hunc diem. Regis[i] Persarum a Cyro, et quis quod annis regnavit. Regis Macedonum ab Alexandro, et quis quod annis regnavit. Imperatores Romanorum ab Augusto, et quis quod annis regnavit[k]. Tempore[l] olympiadum ab Ipito usque in praesentem olimpiadem. Nomina[m] patriarcharum a[n] generatione. Nomina prophetarum. Mulieres prophetissae. Nomina regum Hebreorum et regum, qui in Samaria regnaverunt supra decem tribus, et quis quod annis regnavit. Nomina sacerdotum. Nomina emperatorum[o] Romae, et quis quod annis praefuit.

Quoniam quidem oportit instructum esse veritatis[p], necessarium exacstemavi, frater[q] carissime, hoc[r] in breve de sanctis scripturis facere sermones ad conroborandam doctrinam[s], ut per paucas enarrationis non sine causa inquisitas virtutes veritatis citius agnuscamus[t], abscidentes prius indoctorum generatam contentionem, quae obumbrant[u] sensum[v], huiuscemodi indoctum edoceat. Summa autem cum industria pervidere[w] cupientes, iuxta veritatem cognuscemus gentium divisionem et parentum denumeratam generationem, inhabitationes quoque tempora et bellorum commissionis et iudicum tempora despensationes et regum annos et pro-

Index. 1. 2a. *Praef.* 1. 2a. 3a.

Index. a) *corr. m. al.* episcopis Romanis 1. b) *corr. m. al.* iudicum 1. c) *corr. m. al.* Aegyptiorum (*ita etiam 2a*) et imperatorum 1. d) *corr. m. al.* ad Eraglium 1; ad Heracleum 2a, *ubi* Expliciunt capi͞la *add.*

Praef. a) *ita* 1; Incipit liber generationibus (generationum 3a) ab (*om. 2a*) 2a. 3a. b) *ita* 1 *et L.; scribe* usque ad oc diem *vel* u. ad odiernum: usque in hodiernum diem *Chronogr.* c) in hoc libro *L.; m. al. singula commata numeris* II—XVIIII *distinxit* 1. d) *om. L.* e) et quas — sortiti sunt *om. L.:* et quas singuli eorum provincias et civitates habitaverunt *Chronogr.* f) civitatis *corr. m. al.* civitates 1. g) *m. al.* quot *semper corr.* 1. h) quis 2a *cum L.;* et quis 3a. i) *m. al.* reges *semper corr.* 1. k) imperavit *L.* l) *corr. m. al.* tempora 1. m) autem *add.* 2a. n) *corr. m. al.* ac generationes 1. o) ēmperm̄ 1: episcoporum *L. De hoc loco egi, 'N. Archiv' VII, p.* 469. p) diaconum *om. Fred., habet L.* q) frater *corr. m. al.* fratres 2a; fr̄s 3a. r) hos *probe L.* s) tuam *add. L.* t) cognoscamus *L.* u) *corr. m. al.* obumbrat 1, *et ita* 2a. 3a. v) *om. L.;* secundum *add.* 3a. w) praevidere *L.*

1) *Liber primus usque ad cap.* 24. *est integer liber Generationis Hippolyti episcopi, cui perpauca tantum de Troianis Frigiisque a scriptore Franco inserta sunt. Usus est textu Latino illo, quem Labbeus, Nova Bibl. MSS. I, p.* 298 *sqq., e codice Claromontano, iam Cheltenhamensi nr.* 470. 715. 1829, *primus edidit, Cangius, eodem codice collato, Chronico Paschali (App. V) subiecit. Codicem habuit Labbeano simillimum eumque nonnullis locis iisdem naevis atque hiatibus pollutum, sed omnino meliorem illo, ita ut quam dixi editionem non raro e Fredegario emendare ac supplere possis. Nos littera L. signavimus discrepantiam textus Labbeani, quem Vogel v. c. in usum nostrum iterum cum codice contulit, sed eo deficiente alteram quoque huius opusculi editionem, quae in Chronographia a.* 354. *exstat (ed. Mommsen p.* 637 *sqq.), consuluimus. Cf. 'N. Archiv' VII, p.* 456 *sqq. — Ceterum indicem qui praecedit potius Fredegarii quam Hippolyti esse per se patet.*

phetarum tempora, qui[a] aet quibus[b] regebus[c] nati sunt, quales[d] captivitates populi quibus regibus et quibus iudicibus contigerint, quique sacerdotes quibus temporebus fuerint, et quae divisio et[e] quae perditio facta sit, quo autem modo generatio seminis Israhel de patribus in Christo conpleta sit, et quod quantique per quanta tempora dinumerentur anni a creatura saeculi usque in hunc diem. Extimavimus[f] autem, incipientes a Genesi, iuxta verbum[g] ostensionem, sicut expetit, declarare, non ex nostra quadam parte, sed ex ipsis Sanctis Scripturis testificari. Hinc[h] occursionem arripientes, iuxta ordinem de Genesi sermonem facimus[i].

EXPLICIT[k] PRAEFATIO.

INCIPIT NARRATIO PRAEFATIONIS FILI SEM.

1.[a] Liber generationis hominum. Quo die fecit Deus Adam, ad imaginem Dei fecit eos. Vixit autem Adam ann. 180[b] et genuit Seth. Vixit autem Seth ann. 205 et genuit Enos. Vixit[c] Enos ann. 190[d] et genuit Cainan. Vixit Cainan ann. 170 et genuit Melelehel. Vixit[e] Melelohel ann. 162[f] et genuit Thareth, et vixit Thareth ann. 162 et genuit Enoch. Vixit Enoch ann. 165[g], gennuit Matusalam. Vixit Matusalam ann. 117 et genuit Lamech. Vixit Lamech ann. 188 et genuit Noe. Et erat Noe annorum 500[h], genuit tres filios Sem, Kam et Iaphet[i].

2.[a] Post annos autem 100, postquam genitus[b] est Sem, fit diluvium, cum esset annorum[c] sexcentorum Noe. Fiunt ergo ab Adam usque ad diluvium generationis[d] 11, anni 2242. Iste[e] sunt generationis[f] Sem. Sem cum esset ann. 100, genuit[g] Arfaxat anno[h] 2. post diluvium. Et vixit Arfaxat ann. 135 et genuit Cainan. Vixit Cainan ann. 130 et genuit Sala. Vixit Sala ann. 130 et genuit Eber. Vixit Eber ann. 134 et genuit Falech. Usque ad hunc[i] generationes[k] 5, ann. 529. Ab Adam[l] generationis 15, anni sunt 2771.

3. Devisio[a] terrae[b] tribus filiis Noe. Post diluvium[c] Sem, Kam et[d] Iafeth trium fratrum tribus devisae sunt. Et Sem quidem primogenito a Persida et Bactris usque in India longe usque Rinocoriris[e] est; Kam autem secunda a Rinocoriris usque Cariraat; Iafeth autem tertio a Media usque Gadira ad borram. Habet autem Iafeth flumen Tigridem, qui dividet Mediam et Babylloniam; Sem autem Eufratam et Kam Geon, qui vocatur Nilus.

4. Confuse sunt autem linguae post diluvium. Erant autem quae confusae sunt linguae 72, et qui turrem aedificabant erant gentes 72, quae etiam in linguis super faciem totus terrae divisae sunt. Nebrot autem gigans[a], filius Chus Ethiopy, in escam Medis venando submenistrabat[b] bestias in cibum. Vocabula[c] autem 72[d] haec sunt:

Praef. *Capp.* 1—4. 1. 2a. 3a.

Praef. a) *sic L.;* quia et 1. 2a. b) quibus — c. populi *om. L.;* que autem captivitates in populo fuerunt *Chronogr.* c) *corr. m. al.* regibus 1. d) qualesque 2a. 3a. e) *om. L.* f) estimavimus 2a; existimavimus 3a. g) *sic* 1. 2a (*in* 1 *corr. m. al., in* 2 *superscr. m. al.* veram); verborum 3a *cum L.* h) ergo *add. L.* i) faciemus *L.* k) E. P. *om.* 2a *et L. (habet Chronogr.);* Explicit prefatio filii Sem. Incip̄ narratio prefationis 3a; praefationis f. S. *om. L.*

Cap. 1. a) *cap.* 1—3 *numero carent* 2a; 1. *om.* 3a. b) *ita Fred. et Chronogr.;* CCXXX *L.* c) autem *add.* 2a *(semper).* 3a; Et v. *semper L.* d) CLX 2a. e) v. M. *male om. L.* f) CLXV *L.* g) et *om. Fred., habet L.* h) et *m. al. superscr.* 1, *habent* 2a. 3a *cum L.* i) Iapht, e *m. al., ut videtur, superscr.* 1.

Cap. 2. a) *distinctione carent* 2a. 3a. b) generatus *L.* c) Noe a. 600. 2a. 3a. d) generat. 11 *om.* 2a *(non 3a);* g. X *L. et Chronogr.* e) hae *L.* f) *m. al. corr.* generationes 1. g) genuit *m. al. superscr.* 1. h) ann̄ 1. i) hanc *corr.* hunc 1. k) generationes *corr.* generationem 1; generationem generationes sunt 5 3a. l) autem *add. L.*

Cap. 3. a) D. — Noe *praecedenti tribuit cap.* 3a, *ubi cap.* 2. *numeratur, et sic deinceps.* b) et *add. L.* c) autem *add.* 3a. d) *om. L.* e) Rinocoris *(infra* Rinocorris*)* 2a; Rino corriris *(infra* Rino curriris) 3a; Rinocoryris *(infra* Rinocoruris*) L.;* Rinocorura *Chronogr.*

Cap. 4. a) *m. al. corr.* gygans 1. b) *m. al. corr.* subminist. 1. c) *ab* Vocabula *cap. incipit* 3a, *ab* Haec 2a. *b.* d) filiorum *m. al. superscr.* 1, *om.* 2a. 3a.

5.[a] Filii[1] Iafeth: Gamer, ex quo Cappadoces, Magog, de quo Geltae[b] et Galatae[c], Mado, de quo Medi, Ivan[d], de quo Greci et Hionis[e], Thobel, unde Ettaliensis[f], Moroc, unde Yllirici, Tyras[g], unde et[h] Traces, Cetthin[i], unde Trociane, Frigiiae[2], Macedones. Et filii Gamer: Ascanas, de quo Sarmatae[k], Rufan, dae[l] quo Sauromatae, Togor[m], de quo Armini. Et filii Iuvan: Elisan, inde Siculi, Tharsis, ex quo Hiberi, qui et Tirreni, Cythii, de quo Romani, qui et Latini, Rodivivi[n] et Priami[2]. Omnes 15. De his exteterunt insulae gentium. Sunt autem Cypri ex Cythiensibus. Ex Iafeth si quidem invenimus et eos qui sunt ad borram[o] ex ipsis de ea tribu Cythiensium. Sunt autem ex ipsis etiam gentes, quae sunt in Etiada[p], praeter eos qui postmodum advenerunt ibi regis[q], qui habitaverunt civitatem, quae apud Grecos honoratur, Athenas et Thebateorum[r], quoniam[s] Sidoniorum sunt hii habitatores[t], et quicumque[u] sunt alii similiter post haec apud Helladam[v] transmigraverunt. Cognuscemus autem haec ex lege et prophetis. Erant ergo[w] de Iafeth ad confusionem turris tribus[x] 15. Et heae gentes Iafeth a Media usque vesperum Oceani diffusae sunt, adtendentes usque ad borram. Hii filii Iafeth[y]: Medi, Albani, Gargani, Arrei, Armoeni, Amaiones[z], Choli[a], Corzeini, Benaginae, Cappadoces, Paflagonis, Mariandeni, Tibarensis, Kalibes[b], Mossynnoti[c], Cholchi, Melanceni[d], Sarmatae, Saurobace[e], Meothes, Scithes, Taurii, Traces, Bastarni[f], Illuri, Medonis[g], Hellenes, Greci, Libies[h], Histri, Vieni[i], Danni, Dapues[k], Kalabri, Opici[l], Latini, qui et Romani, Tirrini, Galli, qui et Caltae, Libiestini[m], Celtiberi[n], Heberi, Galli, Aquitani, Illuriani, Basanotes, Cyritani, Lusitani, Voccei, Cuniensis, Brittonis, qui et in insulis habitant. Qui autem eorum noverunt litteras hii sunt: Heberi, Latini, qui et vocantur Romani, Hispani, Greci, Medi[o], Armoeni[p]. Sunt autem fines eorum ad borram usque Gadira[q], a Pudameda[r] fluvio usque Mastusi ad ilion[s]. Terrae autem eorum hae[t] sunt: Media, Albania, Amazonia[u], Armoaena minor, Armoenia maior, Cappadocea, Paflagonia, Calatia[v], Collis, Indice[w], Bosforina[x], Media, Deris[y], Sarmacia, Tauriana, Scbitia, Basternia, Trachia, Macedonia, Dalmatia, Mollis, Thessalia, Locria, Boetia, Betolia[z], Attica, Achaia, Pellinia, quae appellatur Peloponensus[a], Acarnea, Aepirocia, Ylliria, Euchnitis[b], Adriace, ex qua pilagus Adriaticum,

Cap. 5. 1. 2*a*. 3*a*.

Cap. 5. a) *nulla capitis distinctio* 1. b) Geltae, *m. al. superscr.* h 1; Gelthae 2*a*. *b*; *qui desideratur.* c) Galatae, *m. al. superscr.* h 1. d) Iuan 1; Iuhan 2*a*. *b*. 3*a*; Ἰωυὰν *m.*; Van *L.* e) *corr. m. al.* Hiones 1. f) Θετταλοὶ (Talienses 3*a*) Μοσὸχ (Masoch 3*a*; Mosoc *L.*) *m.* g) Billiri cytiras (cytaras 2*b*) 2*a*. *b*; Bellirici Tyras 3*a*. h) und&races *L.* i) Cetthyn *L.*; Χετταεὶμ *m.* k) Ῥηγῖνες *m.* l) Rufandae 1. 2*a*. *b*; Rifath de 3*a*; Rifan de *L.*; Ῥιφὰθ *m.* m) *ita* 1. 2*a*. *b*; Togorma 3*a*; Thogorma *L.*; Θογαρμὰ *m.* n) Dodanim ex quo Priamii 3*a*. o) ἐν τῷ βορρᾷ *m.* p) Aetiada 2*a*. *b*; Ethiada 3*a*; Ἑλλάδος *m.* q) *ita* 1 *et L.*; ἐκεῖ Σαϊτῶν *m.* r) Thebeorum *L.*; τὰς Θήβας *m.* s) Quo eni 3*a*. t) *scribe* sunt inhabitatores *ex L.* u) qui cum eo sunt 2*a*. v) Halladam *L.* w) autem 2*a* (*ubi exp. et superscr.* ergo). 2*b*. x) *om.* 2*a*. *b*. 3*a*. y) *haec om. L.* z) Amazones 3*a cum L.*; macedonis 2*a*; Amacedones 2*b*. a) Κῶλοι (Culi *L.*) Κορζηνοί (Corgeini 2*a*. *b*; Corgeine *e corr.* 3*a*; Corzieni *L.*) Βενεαγηνοὶ *Epiph.* b) Chalibes *L.* c) Mossyrroti 2*a*. *b*; Mossir roti 3*a*. d) Μελάγχλαινοι *m.* e) Saurobatae *corr.* 2. *m.* Sauromatae *L.*; Σαυρομάται *m.* f) Basternae 2*a*. *b*. g) Macedones *L.*; Μακεδόνες *m.* h) Lybyes *L.*; Λιβυρνοὶ *m.* i) Οὐένετοι *Epiph.* k) *ita Fred. cum L.*; Ἰάπυγες *m.* l) *ita* 1; Opye 2*a*; Opyci 2*b*; Opic 3*a*; Pici *L.*; Ὀπικοὶ *m.* m) Λιγυστῖνοι *m.* n) Cetiberi 2*a*. *b*. o) *om. L.* p) Armoem 1. q) Garida 2*a*. *b*. 3*a* (*e corr.*). r) Potameda *L.*; Ποταμίδος *Chr. Pasch.*; Τανάιδος *Sync.* s) κατὰ ἥλιον *m.* t) haec 2*a*. *b*. u) Amagonia 2*a*. *b*. v) Gallaba *L.* w) *ita Fred. cum L.*; Κολχίς, Σινδική *m.* x) Indicebus (Indicibus 3*a*) forina 2*a*. *b*. 3*a*. y) media erris *L.*; Μαιῶτις, Δερρίς (Derris 2*a*. *b*) *m.* z) *ita* 1; Betholia 2*a*. *b*; Aetolia *L.*; Αἰτωλία *m.* a) Pelleponensus *L.* b) *ita Fred.*; Aodimus *vel* Aodinius *perverse L.*; ἡ Λυχνῖτις *m.*

1) *De hac tabula gentium cf. Müllenhof, 'Ueber die Weltkarte und Chorographie des Kaiser Augustus, Kiel'* 1856, *qui ex diversis scriptoribus textum integrum restituere conatus est. Hunc locis dubiis contulimus et quae discrepabant littera m. signavimus.* 2) *Haec Fredegarius addidit, Troianorum cultor; cf. 'N. Archiv' VII,* 464.

Gallicia[a], Lusitania, Italia, Thugene[b], Massilia, Celtes[c]-Gallia, Ispanogalia[d], Uberia[e], Hispania maior; hucque[f] definit terra Iafeth usque ad Brittanicas insulas omnes ad borram respicientes. Sunt autem his et insulae iste: Brittanice, Sicilia, Euboe, Arlodoscius[g], Lesbus, Cetera, Iacinctus[h], Cefalenia, Iabech[i], Corchira et Cyclates insulae et pars quaedam Asiae, quae appellantur Ionia. Flumen est autem his Tigris[k], dividens inter Mediam et Babylloniam. Hii sunt fines Iafeth. Filii[l] autem Cham: Chus, ex quo Etpes[m], Metram[n], ex quo Aegyptii, Fuit[o], de quo Troglodiacae, Canhaan, de quo Afri et Finices. Et filii Chus: Sabaa, Evigilat[p], Saba, Tregma[q] et Sabachata[r]. Filii autem Regma: Saba et Dedan[s]. Et Chus genuit Nebroth. Et Aegyptiorum patriae cum Mestraim[t], patrem ipsorum, 8; dicit enim: 'Et Mestraim genuit Ludim[u], unde Lidii, Enemim[v], de quo Paphyli, Labain[w], de quo Laboes, Neptoin et Patrosonim[x], unde Cretis, Casloin[y], unde Licii, unde exierunt Phylistini[z], et Captoroin[a], unde Cilices'. Cananeorum sunt patriae cum patre eorum 12. Dicit enim: 'Et Canaham[b] genuit Sidona primogenitum, ex quo Sidoni, et Cetheum et Hiebuseum et Amorreum et Gergesseum et Auruchaeum[c] et Aeueum, ex quo Trepolitae, et Araeneum[d] et Aradium, unde Arain[e], et Samarleum[f] et Amati[g], unde Amatus[h]'. Est autem habitatio eorum a Rinochoriris[i] usque Gadirat[k]. Ex his autem nascuntur[l] reges vel gentes Aethiopes, Trogloditae, Aggei, Isabin[m], Hictiofagi, Bellanii[n], Aegyptii, Finices[o], Libies, Marmarede, Carifallitae[p], Misii, Moyssinnoeti, Friges, Magones, Bittinii, Nomades, Licii[q], Mariandeni[r], Pamphyli, Mynsudi[s], Pysidini, Lycalli[t], Cylices, Maurusii, Cretae, Magartae, Numidae, Macrones, Nasomones. Hii possident[u] Aegyptum[v] usque ad Oceanum. Sunt autem insulae in his communis haec: Corsola, Lupadus, Gaudius[w], Meletae, Cercenna, Menis, Gardinia[x], Galata, Corsona, Cretae, Gaulus, Reda, Aethera, Careacus, Astipalatius[y], Lesbius[z], Tenedus[a], Ymbrus, Iassus, Chobus, Chinidus[b], Nisurus, Migistae[c], Ceprus. Qui autem eorum[d] sunt litterati hii sunt: Finices, Aegyptii, Pamphyli, Friges. Sunt autem fines Cham a Rinochoriris[e], quae[f] dividit Syriam et Aegyptum, usque Garira in longum. Nomina autem gentium haec sunt: Aegyptus, Aethiopia, quae tendit adversus Indiam, et altera Ethiopia, unde profeciscitur flumen Aethiopum, Erytra[g], quod est rubrum, adtendens ad orientem, Thebiae[h], quae extendit usque Cyrinem[i], Marmaris, Syrtes

Cap. 5. 1, 2*a*. 3*a*.

Cap. 5. a) Calcecia *L.* b) Thusgene *L.*; Θουσχηνή *m.* c) Celthes 2*a*. *b.* d) *ita* 1; Spanogalia 2*a*. *b*; Spanogallia 3*a*; Σπανογαλλία *m.* e) Huberia 2*a*. *b*; Hyberia 3*a*. f) huc usque *L.*; ἐνταῦθα *m.*; *scr.* desinit. g) Arlodiosius 2*a*; *scr.*: Euboea, Rhodos, Cius. h) Iacentus *L.*; Ζάκυνθος *m.* i) *ita Fred.*; Ithaec *L.*; Ἰθάκη *m.* k) Trigris *corr.* Tigris 1. l) *a* Filii *cap.* V. *incipit* 3*a*. m) Ethiopes 3*a*; Aethiopes *recte L.* n) Mesraim 3*a*; Mestraim *L.*; Μεστραΐμ *m.* o) Fhut 2*a*; Futh 3*a*; Fud *L.*; Φοὺδ *m.* p) Evilath 2*a*. 3*a*; Evilat *L.*; Σαβὰτ Εὐιλὰτ *m.* q) *sic* 1; Sabatha (Sabat *L.*?); Regma 3*a*. *L.*; Σεβατὰ Ῥεγμὰ *m.* r) *ita Fred.*; Sagabacata *L.*; Σεβαχαθὰ *m.* s) Dadan *L.*; Σαβὰ Ιουδαδὰν *m.* t) cumestraim 1. u) Ludiin 1. 2*a*; Λουδιείμ *m.* v) Enemiin 1. 2*a*; Anamim 3*a*; Enemim *L.*; Αἰνεμιείμ *m.* w) Labaim 3*a*; Λαβιείμ *m.* x) Petrusim 3*a*. y) Casloin (Casluin *L.*) on dilicii 2*a*; Casluim un delicii 3*a*. z) Philistiim *L.*; Φυλιστιείμ *m.* a) Capturim 3*a*; Capturin *L.*; Καφθοριείμ *m.* b) Chanaan autem *(om. et)* 3*a*. c) *ita* 1; Aracheum 2*a*. 3*a*; Araceum *L.*; Ἀρουκαῖον *m.* d) Areneum 2*a*; Sineum 3*a*; Aseneam *L.*; Ἀσενναῖον *m.* e) Aradii *L.*; Ἀράδιοι *m.* f) Samaream *L.*; Σαμαραῖον *m.* g) Amatheum 3*a*. h) Amathus 3*a*; Amathusi *L.*; Ἀμαθούσιοι *m.* i) anachorris 2*a*; arino chorriris 3*a*. k) Gadiram *L.* l) *ita L.*; nasantus 1; γεννηθέντα *m.* m) Isabini Icthyofagi *L.* n) Velanni *L.*; Ἐλυῖνοι *m.* o) Fimces 1. p) Charitiliitae *L.*; Κόρες Ψυλλῖται *m.* q) Licinii *L.* r) Mariandini 2*a*. 3*a*. s) My(ri?)sudi 1. *m.*, Mynsudi 2. *m.* 1; mimsu (*corr.* minsu). dipisi diseni (*corr.* deni) *L.*; Μουχεσίδιοι, Πισιδηνοί *Epiph.* t) Lygallii *L.*; Αἰγαλεῖοι *m.* u) possidebus 2*a*; possidebunt 3*a*. v) ab Aegypto *L.*; ἀπὸ Αἰγύπτου *m.* w) Lupadus, Agaudius *L.*; Λοπαδοῦσα, Γαῦδος *m.* x) Cardinia *L.* y) *ita* 1, *c corr.* 3*a*; Astipalacius 2*a*; Astypala, Chius *L.*; Ἀστυπάλαια, Χίος *m.* z) Lesbeus 2*a*; Lespeus 3*a*. a) Temedus *corr.* Tenedus 1. b) Chnidos *L.* c) Inigistae *corr.* Ingistae 1; Ingeste 2*a*. 3*a*; Megistae *L.*; Μεγίστη *m.* d) *s. e.* 3*a*; *s. om.* 2*a*. e) arinochorrifis 2*a*; arino choriris 3*a*. f) qui 2*a*. 3*a*. g) Erythara *L.* h) Thybiae 2*a*; Tibie 3*a*; Lybiae *om. Fred. (habet L.)*. i) C. M. *om. L.*; μέχρι Κυρήνης, Μαρμαρὶς *m.*

habens gentes[a] Nasomonas, Macas, Tantameos[b], Libia[c], e qua Lypti extendit usque minorem Syrtem, Numidia, Masseria, Mauritaniam, quae extendit[d] Herculeas quod est Heracleoticas stellas[e] contra Gadiram. Habet[f] autem ad borram maritimam Cyliciam, Pamphiliam, Pysidiam, Misiam, Licaconiam[g], Frigiam, Kamaliam, Lyciam, Cariam, Lydiam, Misam[h] aliam[i], Troadem, Aolidem, Pitiniam veterem[k], Frigiam alciorem. Habet etiam insulas has: Sardomam[l], Cretam, Cyprum et flumen Geon, qui appellatur Nilus. Dividit autem inter Cham et inter[m] Iafeth usu[n] vespertini maris. Haec media Cham generatio. [o]De Sem autem, seniore filio Noe, tribus cogniti 25. Hii ad orientem inhabitaverunt. Filii Sem: Elam[p], de quo Elimei[q], et Assir[r], de quo Assiri, et Arfaxat, unde Caldei, et Ludiin[s], unde Lazonis, et Aram, unde Cytes[t] priores. Hos excidit Abraham. Et[u] filii Aram: Osceun[v], de quo Lidii, et Gaster[w], de quo Gasfini[x], et Mosoc[y], unde Massini[z]. Et Arfaxat genuit Salam[a], Salam genuit Heber, unde Hebrei. Et Heber nati sunt duo filii, Falet[b] et Deboc, unde ducitur[c] genus Abraham, et Tacten et Lectan[d]. Iectan autem genuit Helmo[e], de quo Indii, et Salef[f], de quo Bactriani, et Asarmoth, de quo Arabes priores, et Cyduran[g], de quo Kamei[h], et Derra, de quo Mardi, et Ezeh[i], de quo Arriani, et Declam[k], de quo Cydrusi, et Gebal, de quo Sciti prioris, et Abimelech[l], de quo Hyrcani, et Sabat, unde Arabi primi, et Eufer[m], de quo Armoenii, et Euvilat[n], unde genus[o] fuit[p] Helii, omnes Bactriani. Omnes autem[q] de tribu filiis Sem[r].

6.[a] Noe[b] sunt 72. Omnium autem filiorum[c] habitatio est a Bactris[d] usque Rinocoriris[e], quae dividit Syriam et Aegyptum et Rubrum mare ab ore Arsinoes[f], quae est Indiae. Haec sunt autem quae sunt factae ex his gentes: Hebrei, qui[g] Iudaei, Persae, Medi, Paenes[h], Arriani[i], Assirii, Indii, Magardi[k], Parti, Germani, Helimei, Cessei, Arabes primi, Cedrosiae, Scitae[l], Arabes ultra, sapientes qui dicuntur Gymnosofistae, nudi[m] sapientes. Habitatio autem[n] eorum usque Rinochorusa[o] et Cylicia. Qui autem eorum noverunt litteras hii sunt: Iudaei, Persae, Medi, Chaldaei, Indi, Assirii. Est autem habetatio eorum, id est filiorum Sem, in longum quidem ab India usque Rinochorura[p], lata autem a Persidae et[q] Bactris usque Indiam. Vocabula autem eorum[r] haec sunt: Persis, Bactrianae, Hyrcaniae, Babilonia, Cordulia[s], Assiria, Mesopotamia, Arabia vetus, Alimadas[t], India, Arabia eudemon, Coelesyria, Commagena

Cap. 5. 6. 1. 2*a*. 3*a*.

Cap. 5. a) has *add. L.* b) Tautameos *L.*; Ταυταμαίους *m.* c) *ita* 1; Libyae. qualypti 2*a*; Libie qualipti 3*a*; Lybyae, quae a Lepti *L.*; Λιβύη ἐτέρα ἀπὸ Λέπτιος *m.* d) *suppleas* usque, *quod m. recentior add.* 1. e) stillas 2*a*; stillans 3*a*; στηλῶν *m.* f) haec autem 2*a*. g) Lycaoniam *L.* h) Mysiam *L.* i) tiliam 3*a* (ti *ligatae litterae a simillimae sunt*). k) vecterem *corr.* veterom 1. l) Sardiniam *L.* m) *iam evanuit* 1 *(Pertz liquore chimico adhibito legit)*; filios *habet Monod*; *om.* 2*a*. 3*a*; inter *L.* n) os *recte L.*; τὸ στόμα *m.* o) VI. *in mg.* 1, *sed ex indice cap.* 6. *infra incipit.* p) Helam 2*a*. 3*a*. q) Elimei *corr.* Helimei 1, *et sic* 2*a*. 3*a*. r) Assyr 2*a*; Assur 3*a*; A. de quo *om. L.*, *habet Chronogr.*; Ἀσσοὺρ ἐξ οὗ Ἀσσύριοι *m.* s) Ludii *L.* t) *ita* 1; Cythes 2*a*; Etes *L.*; Iturei *Chronogr.*; Ἐαταὶ *Chr. Pasch.* u) *om.* 3*a*. v) Oscevi *L.*; Zebul *Chronogr.* w) Garter *(sed er expunct.) L.*; Γαθὲρ *m.* x) Gasfeni *L.*; Γασφηνοὶ *m.* y) Mosoch 2*a*; Macr 3*a*. z) Mossyni *L.* a) et *add. L.* b) Falech et Deboch 2*a*. 3*a*. c) dicitur 2*a*. d) Iactan *corr.* Iacctan 2*a*; Lactan 3*a*; Iecham *recte L.* e) *ita* 1. 2*a*; Helmodan 3*a*; Elmodab *L.*; Ἐλμωδὰδ *m.* f) Falech 2*a*; Saleph 3*a*. g) *ita Fred.*; Hiduram *Chronogr.*; Duran *L.*; Ἰδουρὰμ *m.* h) Camchi *L.* i) Ezei *L.*; Ἐζτὴλ *m.* k) Clam 2*a*; Glam 3*a*. l) Abimeel *L.* m) Eufer *corr.* Eufher 2*a*; Eophir 3*a*; Ufir *L.*; Οὐφεὶρ *m.* n) Evilath 2*a*. 3*a*. o) *ita perperam Fred.*; unde gemnos. ofutae. Hi *L.*; ἐξ οὗ Γυμνοσοφισταὶ *m.* p) *om.* 3*a*. q) hii *add.* 3*a*. r) S. *h. l. perperam add. Fred., qui verba* Noe sunt 72 *proximo capiti male tribuit*; filii *m. al. add.* 1.

Cap. 6. a) 7. *codd., correxi ex indice.* b) *haec ita habet* 3*a*: Omnium a. f. Noe habitationes sunt 72 a *cet.* c) Sem *h. l. om. Fred., sed cf. n.* r, *l.* 44. d) abacris *male L.* e) inocoriris *corr. m. al.* rinocoriris 1; inocchorriris 2*a*; rino choriris 3*a*. f) Arsin. *corr.* Asin. 1. g) et *add.* 3*a*. h) Poenes 2*a*; Penes 3*a*. i) Hircani *add. L.*; Ἀσσύριοι Ὑρκανοὶ *m.* k) Macardi *L.* l) Scitae *corr. m. al.* Scithae 1. m) nudi, *m. al. superscr.* me. 1. n) *om.* 2*a*. o) Rinocorura *L.* p) Rinochorusa 2*a*; Rinochorira 3*a*. q) a *add.* 3*a*. r) gentium *L.* s) Corbulia *L.*; Κορδυαία *m.* t) *ita* 1; Alamidas *corr.* 1. *m.* Alimidas 2*a*, *et sic* 3*a*; Alimalas *L.*; Ἐλυμαὶς *m.*

et Finicia[a], quae est filiorum Sem. Gentes autem quae linguas suas habent haec sunt: Hebrei, qui et Iudaei, Assirii, Chaldaei, Persae, Medi, Arabes, Madiani[b], Adiabeneci, Tadenici[c], Alamorsyni, Sarracleni[d], Magi, Caspii, Albani, Indi, Etiophis, Aegyptii, Labies, Cetthei[e], Cananei, Ferezei, Euci, Amorrei[f], Gergessei[g], Gebraei, Idomei, Samaritae, Foenices[h], Syri, Caelices[i] Tarsensis, Cappadoces, Armoenii, Hibeni[k], Librani[l], Scitae, Solchi[m], Sanni, Bosforani, Asiani, Hisauriensis[n], Lycaonis, Pysidae, Galatae, Paflagonis, Frigis, Achaia[o], Thessali, Macedonis, Traces[p], Misi, Bessi, Dardani, Sarmatae, Germani, Pannonii, Peones, Norici, Dalmatae, Romani, qui et Latini, Lygires, Galli, qui et Celtae, Aquitani, Bruttanni[q], Hispani, qui et Terreni[r], Mauri, Baccuates et Massennas, Getuli, Afri, qui et Barbaris, Machizei[s], Caramantes, qui et Marmaredae, qui usque Aethiopiam extendunt.

7.[a] Necessarium autem putavi, ut[b] inhabitationes gentium et cognominationes declarari[c]. Incipiam autem ab oriente. Persarum et Medorum inhabitatores Parti et vicinae gentes Pacis usque Siriam[d] Coele. Arabum inhabitatorum[e] Arabes eudemones, hoc enim nomine appellantur Arabia eudemones. Chaldeorum inhabitatores Mesopotamini. Madianensium inhabitatores Cynedocolpitae et Trocoditae et Ictiofagi. Grecorum[f] autem gentes vocabula quinque: Ionas, Arcades, Beoti, Aeoli, Lacones. Horum inhabitatores fuerunt Pontici, Bitini, Troes, Asyani, Cari, Legii, Pamphyli, Cyrenei et insulae plures, id est Cyclades quidem 11[g], quae Mirti[g*] pelagum continent. Haec sunt autem nomina eorum[h]: Andrum, Tenuem[i], Theo, Naxus, Geos[k], Gyarus[l], Syfnus, Ranea[m], Cyrnos, Maraton. Sunt autem et aliae insules maiores 12, quae etiam civitatis[n] habent plurimas, quae dicuntur Hispotes[o], in quibus habitaverunt[p] Greci. Haec sunt autem nomina eorum: Euboea, Cretae, Sicylis, Cyprus, Cons[q], Samus, Chodus[r], Cyus, Tapsus[s], Lemnus, Lesbus, Samotraces. Est autem a Boetia[t] Eoboea[u], sicuti[v] ab[w] Ione Ionides civitates 16 haec: Ladiomena[x], Mitilenae, Focea, Pricnl, Erit, Samus, Theos, Colofon, Tius[y], Efisus, Zamirna, Perintus, Byzancium, Colcedon, Pontus et Amisos liber[z]. Romanorum, qui et Cithiensium, gentes et inhabitationes[a] haec sunt: Tuschi, Emeliensis, Picens, Campani, Apoliensis, Lucani. Aforum[b] gentes et inhabitatores[c] haec sunt: Lepdini, Cyti[d], Numidae, Nasomon, Hes[e], Sei.

8. Insulae autem haec sunt, quae habentes civitates: Sardinia, Corsica, Girda[a], quae et Benigga, Cercina, Galata. Maurorum autem gentes[b] inhabitationes haec sunt: Musulani, Tingitani, Caesariensis. Hispaniorum autem gentes et inhabitationis[c] haec sunt: Tyranni, et

Capp. 6—8. 1. 2*a*. 3*a*.

Cap. 6. a) Synicia *L.* b) Madiam *corr. m. al.* Madiani 1; Madian 2*a*. 3*a cum L.* c) *ita* 1; Adiabenecita . denici (aiabene . citadenici 3*a*) Alamorsini 2*a*. 3*a*; Taleni, Alamosenni *L.*; Ταϊανοί, Ἀλαμοσυνοί *m.* d) *ita* 1; Sarracini 3*a*; Saraceni *L.* e) Chettei *L.* f) *superscr. m.* 1, *sed iam fere evanuit* 1, *om.* 2*a*. g) Gergesei, Iebusaei *L.*; Γεργεσαῖοι, Ἰεβουσαῖοι *m.* h) Foemces 1. i) Cilicas *L.* k) *scribas* Hiberi. l) Libram 1. 2*a*; Liburani 3*a*; Βεβρανοί *m.* m) Colchi *probe L.*; Salchi *add.* 3*a*. n) Ἴσαυροι *m.* o) Achai *L.* p) Traces *ante* Frigis *habent* 2*a*. 3*a*. *Librarius aberravit, nam in* 1 Traces *praecedunt* Frigis, *sed proximam lineam tenent.* q) Bruttanni *corr. m. al.* Bryttanni 1; Brittani *L.* r) Tyrraeni *L.* s) barbari smachi. Zei 3*a*; Mazicei Gar. *L.*

Cap. 7. a) *ita distinxi indicem secutus, codices mss. intervallo nullo relicto pergunt.* b) et *recte L.* c) declarare 2*a*; declararem 3*a*. d) Siriam. coelearabum 1. e) inhabitatores *L.* f) Grecorum gentes. V. *L.*, *ubi* v. *deest*; προσηγορίαι *m.* g) X. 2*a cum L.*; ιά *m.* g*) *corr.* Myrti 1. h) earum *L.* i) Tenoem Teo *L.*; Τῆνος, Τίω *m.*; Theonaxus 2*a*. 3*a*. k) Κέως *m.* l) Delos *om. Fred.*; Delas *L.*, *ubi* Finus *pro* Σίφνος; 8. *om.* 3*a*. m) Renea *rectius L.* n) civ. — Hispotes *om.* 2*a* (*non* 3*a*). o) Spodes *L.*; *scribas* Sporades. p) inhabitaverunt Cręci *L.* q) Coos *L.* r) Rhodus Chyus *L.* s) Cynstapsus 2*a*; Cynstappus 3*a*. t) a Bo| a Boetia, *eras.* a Bo 1; Boeotia *L.* u) Eofea 2*a*. 3*a*. v) *om L.*; ὥσπερ *m.* w) iabione 2*a*; iabone 3*a*. x) hae Cladiomena *recte L.* y) Cius *L.* z) A. libera *L.* a) eorum *add.* 2*a*. b) Afrorum *L.* c) inhabitationes *recte L.* d) Cinti *L.* e) Nasamones *L.*; Νασαμῶνες *m.*; *superscr. m. al.* Hersei 1, *et ita* 2*a*; Hessei 3*a*; Saci *L.*; Sii *Anon. Scal.*

Cap. 8. a) Gyrda 2*a*; Gurda 3*a*. b) et *add. L.* c) habitationes 3*a*.

Turrenorum[a], qui et Terraconensis[b], Lysitani, Betici, Autriconi, Vascones, Gallici[c], qui et Astures. Insulae autem quae pertinent ad Spaniam Terraconensem tres sunt, qui et[d] appellantur Valliriacae[e]. Habent autem civitates quinque has: Eboso[f], Palmae, Pollentia, quae dicetur Maiorica, Thomenae[g], Magonae, quae appellatur[h] Minorica. Earum inhabitatores fuerunt Cananei fugientes a facie[i] Hiesu, fili Nave[1]; nam et a[k] Sidona qui condederunt et ipse Kananei Sidonii; et qui Pannia[l, 2] condederunt et ipsi Kananei. Gadis autem Iebussaei condiderunt[m], et ipse[n] similiter profugi. Gallorum autem Narbonensium[o] gentes et inhabitationes[3]: Amazobi, Greco-Sarmatae[p]. Et hos autem necessarium fuit declarare tibi, ne ignotarum gentium vocabula et gentes et manifesta flumina ignorares.

9. Incipiam ergo dicere de gentibus ab oriente. Adiabenichi et Tadeni[a] contra Arabiam, Saraceni[b], Saraceni alii et[c] Adenus[d] contra Arabiam, Albani contra Figias[e] Caspias, Madianitae maiores, quod[f] expugnavit Moyses, inter Mesopotamiam et mare Rubrum; minor autem Madiam[g] est contra mare Rubrum iuxta Aegyptum, ubi regnavit Ragohel[h], socer Moysi, qui et Getthor[i]. Contra Cappadoces a parte dextera Armeni, Hiberi, Birranae[k], Scitae, Colchi, Bosforani, Sani, qui appellantur Sannices, usque Pontum extendentes, ubi est accessus Absarus et Sebastobolis[l] et Yssillime[m], quod est portus, et Pasius[n] flumen: usque Trapezonto[o] extenduntur haec gentes.

10. Montes autem sunt nomenati 12: Caucasus[a], Taurus, Athlans, Parnasus, Cytiron[b], Helicon, Parthenius, Nisa, Lucapantus[c], Penthus[d], Olympus, Libanus. Flumena[e] autem sunt magna et nomenata 41: Ydos[f], qui et Fison, Nilus, qui et Zeon[g], Tigris, Eufrates, Iordanis, Cefisos, Tanaer[h], Menor, Rius[i], Borustenes, Alfius, Taurus[k], Eorota, Meander, Hermus[l], Axius, Piramus, Baius, Ebron, Sangarius, Acelbus[m], Paenitus, Euenus[n], Sperchiuus, Gaister[o], Simois, Scamander[p], Strifon, Parthineus, Ister[q], Illurius, quae et Danubius, Rhenus, Chrodanus, Bistis[r], Heridanus, Hember[s], qui nunc dicitur Tiberis.

11. Filiorum igitur Noe trium tripertitum saeculum divisorum. Et quidem Sem primo-

Capp. 8—11. 1. 2*a*. 3*a*.

Cap. 8. a) *post* T. *linea dimidia eaque ultima paginae vacat* 1. *Locus confusus est.* b) Terramnensis 2*a*; Tersamnenses 3*a*. c) Callici *L.* d) *om. L.* e) Valliaricae *L.* f) Ebusopalme *L.* g) Tomaene *L.* h) appellantur M. Harum *L.* i) faci, *m. al. superscr.* e 1; facie 2*a*. 3*a*. k) *om. L.* l) Pannoni a 3*a*. m) conciderunt *L.* n) ipse *corr. m. al.* ipsi 1, *et ita* 2*a*. 3*a*. o) Narrabonensium 2*a*. 3*a*. p) Grecos armat(a)e 2*a*. 3*a*.

Cap. 9. a) Taleni *L.*; Ταϊανοί *m.* b) *versu exeunte* 1. c) *om. L.* d) Atalenos *L.* e) *ita* 1 *(ubi corr. superscr.* Frigias*)*. 2*a*. 3*a*; Fyas *L.*; πυλῶν *m.* f) quos *L.* g) Madian 2*a*. 3*a*. h) *ita* 1; Reguhel 2*a*; Raguel 3*a*; Ranel *L.*; Ῥαγουήλ *m.* i) *ita* 1; Gethro 2*a*; Iethor 3*a*; Iothro *L.* k) Hircani *male L.*; Βεῤῥανοί *m.* l) Sebastololis 2*a*. 3*a*. m) Hyssillime 3*a*; Yssilimen *L.*; ὁ Ἴσσου λιμήν *m.* n) Passius 2*a*. 3*a*. o) .X. *add.* 1, *sed proxima linea exeunte rursus littera* X. *caput decimum indicat.*

Cap. 10. a) Caicussus 2*a*. b) Cyron 2*a*. c) Lucabantus *L.*; Λυκαβηττὸς *m.* d) Penitus *L.*; Πέννιον *m.* e) *a* F. *incipit c.* 11. 3*a*, *et sic deinceps* 12. *pro* 11. *est.* f) Vdor 3*a*; Idos *L.* g) Geon 2*a*. 3*a cum L.*; Γήων *m.* h) Tanaes *probe L.* i) Menorrius 1. 2*a*; Memorrius 3*a*; Menos (*est* Ἰσμηνός), [Erymanthus, Alys, Asopus, Thermodon, Erasinus], Rius *L.*, *quae uncinis inclusi, male om. Fred.* k) Taurus *corr. m. al.* Tauros 1. l) Hyrmus 2*a*. 3*a*. m) Achelous, Penitus *L.* n) Eventus 2*a*. 3*a*; Ebenus *L.*; Εὔηνος *m.* o) Caister *L.* p) Samandes 3*a*. q) Ster 2*a*. 3*a*. r) Betis *L.* s) Hemb. Herid. 3*a*; Thember *L.*; Θούβηρις *m.*

1) *Cf. Procop. de bello Vand. II,* 10 *(ed. Dindorf I,* 450*) et Müllenhoff l. l. p.* 42. 2) *Haec in libro Generat. non exstant. Procul dubio Fredegarii sunt et ad Troianas fabulas referenda; cf. 'N. Archiv' VII, p.* 465. Pannia *pro* Pannonia *accipitur, ut infra IV,* 72. 3) *Labbei Fredegariique textus hiant: exciderunt enim verba:* sunt 4: Lugdunii, Bilici, Sicanii, Ednii. Germanorum autem gentes et acolae sunt 5: Marcomallii, Bardunii, Cuadrii, Berdilii, Ermanduli. Sarmatorum autem gentes et acolae sunt 2. *Servavit ea Barbarus Scaligeri a Schoene post Eusebium editus I, p.* 189. *et Chron. Pasch., ed. Dindorf p.* 60.

genitus accipit[a] Orientem, Kam[b] autem Mediterraneam[c], Iafeth Occidentem. Et[d] ostensis gentibus, quae de quo creatae sunt, necessario decurrimus[e] ad annos.

12. Falech ann. 130 genuit Ragau. Ragau. ann.[a] 132 genuit Seruch. Seruch ann. 130 genuit Nagor[b]. Nagor ann. 79 genuit Tarran[c]. Tara ann. 70 genuit Abraham[d]. Abraham autem[e] erat ann. 75[f], quo tempore dixit[g] illi Deus, ut exiret de terra sua et de domo patris sui et veniret in terra Chanaan. Fiunt igitur a divisione usquequo venit Abraham in terra Canaan generationes 5, ann. 616[h]; ab Adam autem generationes 20, ann. 3383, dies 4. Conversatus est autem Abraham[i] in terra Chanaan ann. 26[k] et genuit Isaac. Isaac autem[l] annorum 60 genuit Iacob. Iacob annorum 88[m] genuit Levi. Levi[n] annorum 40 genuit Gath[o]. Gath ann. 60 genuit Abram[p]. Abram ann. 70 genuit Aaron.

13. In octuagesimo autem[a] et tercio anno Aaron egressi sunt filii Israel de Aegypto, educente[b] eos Moysi[c]. Fiunt igitur omnes anni 430. In deserto 40 ann. fecit[d] populos sub Moysen. Hiesus Nave, transito Iordane, fecit in terra ann. 31, bellum agit[e] ann. 6[f] et, postquam possedit terram, vixit ann. 25. Fiunt ergo ex quo Abraham venit in terra Chanaan usque ad mortem Hiesu Nave generationes numero 7[f*], anni 501; ex Adam autem generationes 27, anni 3881[g]. Post mortem vero Hiesu[h] peccans populus traditur Cusarsaton regi Mesopotamiae, cui servivit[i] ann. 8. Et cum clamasset ad Dominum, exsurrexit Gothonehel[k], frater Caleb[l] iunior, de tribu Iuda, qui denuntiavit ipsi Cusarsaton et occidit illum et gessit ducatum populi ann. 33[m]. Et iterum, dum peccaret, traditus est Eglon regi Moab et servivit illis[n] ann. 18[o]. Converso autem populo, surrexit Aod, vir de tribu Efrem[p], et, occiso Eglon, principatus est populo ann. 80. Mortuo autem Aod, delinquens populos traditus est Iabin regi Chananeorum, cui servivit ann. 20. Sub eo prophetabit[q] Debbora[r], uxor Arido[s], de tribu Efrem, et per ipsam ducatum gessit Barach Aminoe[t] de tribu Neptalim. Hic denunciabit[u] Iabin regi et vicit[v] eum et regn. iudicanti[w] cum Debbora ann. 40. Post cuius mortem peccavit populos et traditus est Madianeis ann. 7. Super[x] quo surrexit Gedeon de tribu Mannasse, qui in 300 viris 120 milia hostium perdedit. Hic rexit populum ann. 40. Huius filius Abimelech. Post hunc praefuit populo Thole, filius Fale[y], fili Caram, de tribu Efrem ann. 20. Post hunc indicat[z] Iaer Galaidites[a] de tribu Manasse et praefuit ann. 21[b]. Post hunc peccans populos[c] traditus est Admanithes[d] ann. 18. Et cum clamassit[e] ad Dominum, surrexit illi[f] princeps[g] Galadita de tribu Gath de civitate Masefath[h] et gessit ducatum ann. 6. Post[i] hunc iudicavit Allon Iabolonita ann. 7. Post hunc iudicavit Elon ann. 10. Post hunc

Copp. 11—13. 1. 2*a*. 3*a*.

Cap. 11. a) accepit 2*a*. 3*a*. b) Cham 2*a*. 3*a* *cum L*. c) Medii terraneum 2*a*; Mediterraneum 3*a*. d) *om*. 2*a*. e) discurrimus 2*a*; decurrimur (*om*. ad annos) 3*a*; decurremus *L*.

Cap. 12. a) *om*. 2*a*. b) Nachor. Nachor 2*a*. 3*a* (*ubi alterum* N. *deest*) *cum L*. c) Tharam. Thara *L*. d) Abratham *corr*. Abraham 1. e) *om*. 2*a*. f) 85 3*a*. g) edixit *L*. h) sex *m. al. superscr*. 1. i) autem cum Chanaam *L*., *om*. Abr. in terra. k) 25 *L*. l) *om*. *L*.; *post alterum* Iacob *habet* 2*a*. m) 86. *L*., *sed tertium* X *et extremum* I *in litura*. n) Levi *m. al. superscr*. 1. o) Caath. Caath *L*. p) *ita* 1, Ambram. Ambram *corr*. Amram. Amram 2*a*, *et sic* 3*a* *cum L*.

Cap. 13. a) *om*. 3*a*. b) ducente *L*. c) Moysi (*sic etiam* 2*a*) *corr. prima m*. Moyse 1. d) facit *semper L*. e) agit *corr. m. al.* aegit 1; agitat 2*a*. 3*a*. f) fiunt ergo *add*. 2*a*, *quae verba in proxima linea sequuntur* 1. f*) *corr*. VIII 1. g) 3884 *L*., *sed* XIIII *in litura*. h) Hiesunae 2*a*; Hiesu nave 3*a*. i) servit *L*. k) Gothoniel 2*a*. 3*a*. l) Chaleb 2*a*; Calep 3*a*. m) 31 *L*. *cum Chronogr*. n) ill.s., *ut videtur, corr. m. al.* illis 1; illi *L*. o) 23. 2*a*. 3*a*. p) Effrem 2*a*; Effraim 3*a*, *ut infra*. q) prophetabat 2*a*; prophetavit 3*a*. r) Debbora *m. al. corr*. Debborra 1; Deborra *semper L*. s) Lapidod *L*.; Λαφιδὼθ *LXX*. t) Aminoen *L*. u) denuntiabat 2*a*; denuntiavit 3*a*. v) occidit *L*. w) iudicans *L*. x) Sub 3*a*. y) Falæ *L*. z) indicavit *L*. a) Galadites 2*a*; Galaditides 3*a*. b) 22. *L*. *cum Chronogr*. c) populus *corr. prima m*. populos 1. d) Ammanites 2*a*; Ammanitis 3*a* *cum L*. e) clamassent 2*a*. 3*a*. f) illis 2*a*. 3*a* *cum L*. g) Iepte *om. Fred*., *habet L*. h) Asefath 2*a*; Masephat 3*a*. i) Post hunc — ann. 7 *om*. *L*.; Post hunc Aaron Zabulonitis (Zabulonita 3*a*) iudicavit populum annis 10. Post hunc Hebron *cet*. *Chronogr*.

iudicavit Hebron, filius Alleion[a], Farathonoin[b] de tribu Efrem ann. 8. Post quem[c] peccans populos traditur Allofilis per ann. 40. Post haec, conversis[d] filiis Israel, surrexit Samson, filius Manoe[e], de tribu Dan. Hic debellavit Allofilos et gessit principatum ann. 20. Post hunc Heli sacerdos iudicavit ann. 20.

14. Post Samuhel propheta unxit Saul in regem, et ipse iudicabit populos ann. 70. Post tempus, cum regnaret David, eduxit arcam de domo Aminadab et divertit vitulum[a] et, cum reverteretur[b], opposuit manus filius Aminadab nomine Ozia[c] et percussus est. Et timuit David et induxit illam in domum Abethtdarath[d] Getthei et fecit ibi menses 3. Recnavit autem Saul ann. 30. Erat autem illi dux Abner, filius Ner. Ipse autem Samuhel David unxit in regem. Fiunt igitur[e] ab Hiesu usque quo conversus suscepit[f] David regnum de tribu Iuda generationes 9[g], ann. 480[h]; ab Adam autem generationes 34, ann. 4364, et deinceps regnavit[i] David ann. 40[k], mensis 6. In Cebron autem regnavit ann. 7[k], mensis 6, et in Hierusalem ann. 33. Sub hoc sacerdos Abiathar, filius Abimelech, ex genere Heli; et ex alia patria Sadoc[l]. Prophetabant autem temporibus David Gad et Nathan. Erat autem ipsi David dux Ioab, filius Sarviae[m], sororis David. Hic denumerat[n] populum; erat autem[o] numerus, quos denumeravit filios Israel, milies cencies milleni; filii autem Iuda quadrinentiis[p] septies milleni; Levi autem et Beniamin non dinumeravit. Numerus autem eorum qui ceciderunt ex Israel 70000. Post David autem regnavit[q] Salomon, filius eius, ann. 40; et sub ipso adhuc Nathan propheta et Achias ex Selon et inter eos sacerdos[r] Sadoc. Post Salomonem regnavit[q] Roboam, filius eius, ann. 19[s]. Sub hoc divisum est regnum, et regnavit in Samaria Geroboam[t], servus Salomonis, de tribu Efrem. Prophetavit[u] autem et[v] sub Geroboam Achias Selonites et Sameas, filius Helami. Post Geroboam[w] regnavit Abias, filius eius, ann. 17. Post Abiam regnavit Asaph, filius eius, ann. 41. Hic in tempore senectutis[x] pedis doluit. Prophetavit[y] autem sub eo Azarias. Post Asaph regnavit filius eius[z] Iosafath ann. 25. Sub hoc prophetat Heliar[a] et Micheas, filius Emblas[b], et Abdias, filius Annaniae. Sub Michea autem erat pseudopropheta[c] Sedicia[d], filius Chananei. Post Iosafath regnavit filius eius Ioram ann. 20, et sub ipso prophetat Helias, et post hunc prophetat Heliseus sub filio Ioram Ocozias[e], sub quo populos[f] in Samaria filios suos[g] stercus columbinum manducandum[h], regnante in Samaria Ioram. Post Ioram regnavit filius eius Ocozias[i] ann. 1; et sub hoc prophetavit Gothol et Labdone[k]. Post hunc regnavit[l] Ghotolia, mater Ocozie, ann. 8[m]. Quae exsurgens occidit natos fili[n] sui; erat enim de genere Acas[o] regis Israel. Soror autem[p] Ocoziae nomine Zosabiae[q], cum esset Iuiadae[r] sacerdotis uxor, furata est Ioas, filium Ocoziae, cui Iuiadae[r] sacerdos inposuit regimonem[s]. Prophetat autem sub Gotholia Heliscae[t]. Post hanc regnavit

Capp. 13. 14. 1. 2*a*. 3*a*.

Cap. 13. a) Allelon *L.*; Abel *Chronogr.*; Ἐλλήλ *LXX.* b) *ita Fred. cum L., om. Chronogr.*; ὁ Φαραθωνίτης *LXX.* c) hunc *L.* d) conversus 2*a*; conversi 3*a*. e) Manue *corr. m. pr.* Manoe 1; Manaoe *L.*

Cap. 14. a) vitulos *L.* b) revertitur 3*a*. c) Ozias 2*a*; Oza 3*a*. d) Abethydarath 2*a*; Abethidarat 3*a*; Abeddarat *L.* e) aut 2*a*; aū (= autem) 3*a*. f) coepit *L.* g) 19 2*a* 3*a* (generat. *om.* 3*a*). h) 460 2*a*; 370 3*a*. i) regnat *L.* k) et *add.* 2*a*. l) Sadoch 2*a*. 3*a*; Saddoc *L.* m) Serviae 2*a*; Sarvie 3*a*. n) dinumeravit *L.* o) Et erat n. *L.* p) quadringintos 2*a*; quadrinencies 3*a*. q) regnat *L.* r) Sadoch (Soddoc *L.*) sacerdos 2*a*. 3*a*. s) 18 3*a*; 14 *L.*; 17 *Chronogr.* t) Hieroboam 2*a*; Ieroboam 3*a* *(et ita infra) cum L.* u) prophetabat *semper* 2*a*; prophetat *L.* v) *om.* 2*a*. w) Roboam *L.* x) suo *add.* 3*a*. y) prophetabat *L.* z) *om.* 2*a*. a) Helias *L.*; Heliaret 2*a*. 3*a*. b) Iemblas *L.* c) pyeudop. *corr. sec. m.* pseudop. 1. d) Sedechia 2*a*; Sedechias 3*a*; Sedecias *L.* e) Ocozias *corr.* Ochozias 1; Oozias 2*a*; Ochosias 3*a*, *ut infra.* f) populos *corr.* populus 1. g) et *add. L.* h) manducabant 2*a*; manducabat *L.*; *cf. infra p.* 31, *l.* 8. i) Achosias *L.* k) Labidono 3*a*. l) regnabat 2*a*; regnat *L.* m) 7 3*a*. n) fili *corr. m. al.* filii 1. o) Acas *corr. m. al.* Aeas 1; Achaz 2*a*. 3*a* *cum L.* p) *om.* 2*a*. 3*a*. q) Zosabaae *L.* r) Iuiadae *corr. m. al.* Euiadae 1; ibi adaesacerdestes 2*a*; Ioiade *(ita etiam infra)* sacerdotes 3*a*; Ioiadae, *infra* Ioadae *L.* s) regimonem *corr. m. al.* regnum 1; rigemonem 2*a*. 3*a*; regimonium *L.* t) Heliscae *corr. m. al.* Heliseus 1; Heliseus 2*a*; Eliseus 3*a*.

Ioas, filius Ocoziae, ann. 40. Hic interfecit Zacchariam, filium Ioiadae sacerdotis. Post Ioam regnavit filius eius[a] Amessias[b] ann. 9.[c] Post Amessiam[b] regnavit filius eius Ocias[d] ann. 52. Hic leprosus fuit, usquequo moreretur. Indicabat autem sub eo Ioatham, filius eius; prophetabant autem[e] sub Ozia Amos et Esaias, filius eius, et Osee, filius Beeri[f], et Ionas, filius Amathi, ex Gofer[g]. Post Oziam regnavit filius eius Ionathan[h] ann. 16. Sub hoc[i] prophetae[k] Esaias, Osee, Micheas Moratita et Iohel, filius Bathuhel. Post Ioatham autem regnavit filius eius Agas ann. 15; et sub[l] hoc[l] profet.[m] Esaias, Osee et Micheas; sacerdos autem Urias. Sub hoc Salmanassas[n] rex Assyriorum eos qui erant in Samaria transmigravit in Mediam et Babylloniam. Post Achas regnavit filius eius Ezechias ann. 25. Sub hoc profet.[m] Esaias, Micheas et Osee[o]. Post Esechiam regnavit[p] filius eius Manasses ann. 55. Post Manasse regnavit filius eius Amos ann. 2. Post Amos regn. filius eius Iosias[q] ann. 31. Hic idola et altarium Samariae dissipavit. Sub hoc pascha[r] caelebratum est ann. 18. regni eius; nam ex quo mortuus est Hiesus, filius Nave, non est servatum pascha, sicut tunc. Sub hoc Celcias[s] sacerdos, pater Hieremiae prophetae, invenit in sacrario librum leges in 18. ann.[t] Iosie. Prophetabant[u] autem sub eo Olyba, uxor Sillim[v], a vestae sacerdotis et Sofonias et Hieremias, sub quo pseudoprophetae[w] Annanias. Post Iosiam[x] regnavit Sofonias ann. 5[y], mens. 11. Post Sofoniam regnavit Ioachas, filius eius, mensis 4[z]. Hunc legavit Nathao[a] rex Aegypti et adduxit in Aegypto, ordenato[b] in[c] loco eius Heliacim[d], qui cognominatus est Ioacim, regnavit[e] ann. 11. Sub hoc propheta[f] Hieremias et Buzi et Urias, filius Sameae[g], ex Cariatharim.

15. Hunc[a] Nabagodonosor[b] legavit catenis aereis Ioacim regem Iuda et duxit[c] eum in Babylloniam. Post Ioacim regnavit filius eius[d] Ioacim ann. 3. Et hunc ducit ad eum conpeditum Nabagodonosor rex Babyllonis et alios cum eo. Per[e] ipsum constituetur in loco eius frater Ioacim, cuius nomen Sedicias, qui et Ieconias, qui regnavit ann. 11. In anno duodecimo[f] transmigrant[g] illum in Babylloniam, effossis oculis, et populum transduxit cum eo praeter paucos qui postea in Aegyptum discenderunt[h]. Profetabant autem et[i] sub Sedicia Hierimias et Abacuc[k]. In anno autem 8.[l] regni eius prophetabit in Babylloniam Ezechihel. Post hunc prophetae Naum et Machis[m] et Danihel, qui videt de[n] ebdomades in primo anno Darii regis, fili Hasueri[o], de semine Medorum, qui regnavit super rege[p] Chaldeorum.

16.[a] In primo autem[b] anno regni sui Chyrus demisit[c] redire[d] populum in Hierusalem. Eo autem[e] tempore quo templum aedificavit prophetant[f] simul Aggeus et Zacharias. Post

Capp. 14—16. 1. 2*a*. 3*a*.

Cap. 14. a) *superscr. forte prima m., mutatis calamo et atramento* 1. b) Amass. 2*a;* Amas. 3*a cum L.* c) 8 *L. cum Chronogr.* d) Och. 2*a*. 3*a*, *ut infra.* e) *om. L.* f) Beheri *L.* g) Gosher, *exp.* h 2*a;* Gophir 3*a.* h) *ita* 1; Ioathan 2*a;* Ioatham 3*a et L.* i) quo *m. al. superscr.* 1. k) protae *corr. sec. m.* prophetae 1, *et ita L.;* prophetanunt *corr. pr. m.* prophetabant 2*a*, *et ita* 3*a*. l) suo *corr. sec. m.* sub 1. m) profei 1; prophetabant 2*a*. 3*a;* prophete *L.*, *ut infra.* n) Salmanassas *corr. m. al.* Salmanassar 1, *et ita* 2*a*. 3*a;* Salmanasar *corr. pr. m.* Salmanassar *L.* o) Ozie (?) *corr.* Osee 1; Oseę 2*a*. 3*a*. p) *om. L.* q) Ionas *corr.*, *ut videtur*, Iosias 1. r) cel. est p. 3*a*. s) Celcias *(sic L.) corr.* Elchias 1, *et ita* 2*a cum Chronogr.;* Chelchias 3*a*. t) *om.* 3*a;* regni *add. L.* u) prophetant *L.* v) Sellim 2*a cum L.;* Rellum 3*a*. w) pseudpr. *corr.* pseudopr. 1. x) Oziam 3*a*. y) d. B. *add. L.* z) 3 3*a*. a) Nathao *corr. m. al.* Etho 1; Nachao 3*a;* Nechao *L. cum Chronogr.* b) *om.* 2*a*. c) incolo *corr. m. al.* in loco 1; incollo 2*a*. d) Eliachyum 2*a;* Heliachim 3*a*. e) et r. 2*a*. 3*a*. f) prophetabant 2*a;* prophetavit 3*a;* prophetat *L.* g) Samace *L.*

Cap. 15. a) Tunc 2*a*. 3*a*. b) Nabuchodonosor 2*a*. 3*a (ut infra). L. (infra* Nabuchodosor). c) adduxit 2*a*. d) *om.* 3*a*. e) pro ipso 3*a*. f) duo *in litura scr.* 1. g) *ita* 1. 3*a (?) cum L.;* transmigravit 2*a*. h) descenderant 2*a*. i) *om. L.* k) Ambacum *L.* l) 9. *L.* m) Malachias 2*a*. 3*a cum L.* n) LXXII *superscr. prima (?) m.* 1, *om. reliqui codd. et L.* o) Asueri 2*a*. 3*a;* Asuerii *L.* p) rege *corr. m. al.* regna 1; regnum 3*a*. *L.*

Cap. 16. a) *h. l. ex indice cap.* 16. *incipit, sed libri mss. infra ab* Eo *inchoant.* b) *om.* 3*a*. c) demisi *corr.* demisit 1. d) p. r. *L.* e) *om.* 2*a*. f) prophetante 2*a;* prophetabant 3*a*.

quos Neemias, filius Acleli[a], de semine Israel fabricavit civitatem Hierusalem, cum esset ab anno[b] Artarumerxis[c] regis, et post hunc secundum[d] Mardocheus. Fiunt igitur a David usque Sedicia, qui et Ieconiae[e], transmigrationem generationes[f] 18, anni 478, mensis 9. Ab[g] Adam autem usque in transmigrationem Babylloniae sub Ieconia generationes 51, ann. 4842, mensis 9[g]. Et post transmigrationem Babylloniae usque ad generationem Christi generationes 14, ann. 660. Et a generatione Christi usque ad passionem eius[h] ann. 30. Et a passione eius[h] usque ad[i] hunc annum, qui est 13. imperii Alexandri[k], anni 207[l]. Fiunt igitur omnes anni ab Adam usque 13. Alexandri imper. ann.[m] anni 5238[n]. Ut autem[o] aliter ostendamus non tantum per tempora regum, sed etiam a quo pascha servatum est, dinumerantes simul et ann., dicimus[p]: Ab[1] Adam usque ad[q] diluvium ann. 2242. A diluvio usque ad[r] Abraham[s] anni 1141[t]. Ab[u] Abraham vero usquequo exierunt[v] de Aegypto, educente eos Moysi, quando et pascha fecerunt, anni[w] 430. Ab exodo[x] Aegypti[y] usque in transitu[z] Iordanis, quando Hiesus pascha caelebravit, sunt anni 42[a]. Ezechias post anno[b] 454[c]. celebravit[d] pascha. Post Ezechiam Iosias ann. 114. pascha celebravit. Post Iosiam Esdras[e] ann. 108. pascha caelebravit. Post Esdram servat[f] autem generatione Christi, post ann. 563. pascha fit.

17. A generationem[a] autem Christi post 30 ann., cum passus est Dominus, pascha celebratur; ipsi[b] enim erat iustum pascha. A passione autem Domini usque in 13. ann. imp. Alexandri[c] caesaris ann.[d] 206[e]. servatum est pascha, quo in commemorationem domini nostri[f] Iesu Christi servatur a nobis. Fiunt igitur omnes anni ab Adam usque in hunc diem ann. 5738.

18. Regis Persarum ex tempore Cyri. Cyrus regnavit Persis ann. 30. Post hunc Cambises ann. 9. Smedius[a] Magus mens. 8. Darius ann. 36. Xerxes[b] ann. 26. Astarxerxes[c] Longemanus ann. 36. Xaries[d] dies 60. Socdanius men. 7. Darius Notus ann. 18. Artarxerxes[e], Cyri iuniores[f] frater, ann. 62. Ocor[g], qui et Artarxerxes, ann. 23[h], men. 7. Arses Notus ann. 3. Darius ann. 7. Hic est quem Alexander Macido[i] deposuit in bello, quod fuit ininarrabiles[k]. Fiunt omnes anni 245. Post quos tempore iam apud Grecos manifeste ex[l] constructione olympiadum sunt clara. Nam usque ad Alexandrum Macedonum[m] fuerunt[n] olympiades 114[o], quod faciunt ann. 456[p], ab Ipito, qui constituit olympiades. Ab Alexandro

Capp. 16—18. 1. 2a. 3a.

Cap. 16. a) Acheli 2a. 3a *cum L.* b) 20. *add.* 3a*: scr.* ab oino, *erat enim* ἀρχιοινοχόος. c) Artarumerxis 1 (*ubi eras.* um). 2a*;* Artaxersis 3a *cum L.* d) secundum (*corr. m. al.* secundom) Mardoceum (*corr.* Mardochus) 1; secundus Mardoceus *L.* e) Iechonia (Hiechonias 2a) et 2a. 3a*;* Zeconiae *L.* f) et g. 14 3a. g) Ab — mensis 9 *om.* 3a. h) *om. L.* i) *om.* 2a. 3a. k) annus *add. L.* l) 7 2a*;* 206 *recte* 3a. *L.; cf. infra l.* 18. m) *om.* 3a. n) *ita h. l. Fred., sed infra probe* 5738, *et ita h. l. L.* o) et *add. L.* p) dicemus *L.* q) *om. L.* r) u. ad Abraham, *superscr. m. saec. X/XI.* u. a. exitum A. de terra sua *L. (ubi* anni *deest).* s) Abraam *corr.* Abraham 1. t) mille 41 2a*;* 1145 *L.;* 245 *male Chronogr.* u) Hinc (đ aūt *add. sec. m.*) *pro* Ab (Ab *om.* 3a) A. v. *L.* v) exirent (Isrl. *add. sec. m.*) de *L.* w) sunt *add. L.* x) exitu 3a. y) *e corr.* 1. z) trans 3a. a) 41 *recte L.;* 531 *male Chronogr.* b) anno *corr. m. al.* annos 1. c) IIII *in litura prima m.* 1; 444 *corr. pr. m.* 464 *L.;* 864 *probe Chronogr.* d) celebrant, *exp.* n 1; celebravit 3a. *L.* e) Hezras post anno | *L.; ubi tertia f.* 191. *parte abscisa, textus inde ab hoc loco valde mutilatus est.* f) servat *corr. m. al.* servatur 1; servata (*om.* autem) 3a*;* servatoris usque g. *Labbeus ex coniectura, cum codex mutilus sit.*

Cap. 17. a) generationem, *exp.* m 1. b) ipsi *corr. m. al.* ipso 1. c) Alexdri 1. d) om. 3a. e) 106 2a. f) nostri Iesu *om.* 3a.

Cap. 18. a) *ita* 1; esmedius 2a*;* & medius 3a*;* Smerdius *L.* b) Astarxerxes 2a. c) Astarxerxer *corr. prima m.* Astarxerxers 1; Artaxerses 3a, *ut infra.* d) Xarie 2a. 3a*;* Xar | *L.* e) Artaxer | *L.* f) *corr. m. al.* iunioris 1. g) Ochus 3a. h) 33 2a. i) Mache | *L.* k) ininarrabiles *corr. m. al.* inenarrabilis 1. l) extructione 3a. m) Macedum 3a. n) *om.* 2a. 3a. o) 14 2a. 3a. p) 455 3a*;* 457 *L.*

1) *Cf. quae de hoc loco scripsi 'N. Archiv' VII, p.* 459. *et disquisitionem doctissimam Henrici Gelzer, Sextus Iulius Africanus, Lipsiae* 1885, *ubi II, p.* 1—23. *de chronico Hippolyti agitur.*

usque ad Christum olympiades 80, quod sunt[a] anni 320. A Christo autem usque ann. 13[b]. imperii Alexandri[c] olimpiades 58, quod sunt ann. 236. Sunt ergo omnes olimpiades usque ann. 13. Alexandri caesaris olimpiades 253[d], quod sunt anni 1012[1].

19. Nomina creaturae: Adam, Seth, Enos[a], Cainan, Malalehel, Iareth, Enoc[b], Matusalam, Lamec, Noe, Sem, Arfaxat, Sala, Heber, Falec[c], sub quo divisa est terra, Ragau, Seruc, Nagor[d], Thara, Abraham, Isaac, Iacob, Iuda, Faris[e], Esrum, Aram, Aminadab, Naasson[f], Salmon[g], Boz, Obet, Gesse, David, Salomon, Roboam, Abiam, Asa[h], Iosafath, Ioram, Ocozias[i], Ioas, Amessias[k], Ozias, Ioatham, Acaz, Esechias, Mannasses, Amos, Iosias. Iosias autem genuit Ionaam[l] et Ioachim et fratres eius Heliachim, qui et Ioachim, et Sediciam, qui et Ieconias[m] dictus[n] est, Salum.

20.[a] In transmigrationem autem Babylloniae Ioachim genuit Ieconiam et Sediciam. Geconias autem genuit Salathiel[b], Fanneam et Sale, Saret[c], Ieconiam, Ortamo et Deebi. Et fili Fania Zorobabel et fratres eius Zorobabel, Melchiam et Fanuc[d]. Filii autem eius Abiut et Musolam[e] et Annanias et Saladi, soror[f] eorum, et Sedbel[g] et Thoul et Archia et Asadia et Sobosec[h]. Aedificatum est autem[i] sanctoarium tempore Zorobabel[k]. Huius filii Abiut[l], dehinc Eliachim[m], Azor, Sadoc[n], Achim, Heliud, Eliasar, Matthan, Iacob, Ioseph, cui disponsata fuit virgo Maria, quae genuit Iesum[o] Christum ex[p] Spiritu sancto.

21.[a] Prophetarum nomina: Adam, Noe, Abraam[b], Isaac, Iacob, Moysen, Aaron, Hesu Nave, Heldad et Modat, Natham[c], David, Salomon et Modap[d], Achias Silonita, Sameas, filius Elam[e], Annanias, Helias, Micheas, filius Emblas[f], Abdiu[g], Helisei, Abladone[g*], Amos, Esaias, Osee, filius Beeri, Ionas, Micheas, Rabam, Iohel, filius Batueli[h], Hierimias, filius Celciae[i] sacerdotis, Geffonias[k], Buz, Esechihel, Urias Sameus, Ambacuc, Naum, Danihel, Malachias, Aggeus, Zaccharias et sub Christo Simeon et Iohannis baptista. Item[l] mulieres prophetissae: Sarra, Rebecca, Maria, soror Moysi, Debbora, Oliba, et sub Christo Anna, Helisabet, Maria, quae genuit Christum.

22. Item[a] nomina regum[b]: Saul de tribu Beneamin; postquam[c] translatum[d] est regnum

Capp. 18—22. 1. 2*a*. 3*a*.

Cap. 18. a) fiunt a. 220 2*a*. b) 14 *corr.* 13 1. c) A. — A. caesaris *om.* 2*a*. d) 254 2*a*.

Cap. 19. a) *superscr. prima m., ut videtur,* 1. b) Enoch — Lamech 2*a*. 3*a*. c) Falegh 2*a*; Falech 3*a*. d) Nachor 2*a*. 3*a*. e) Fhares 2*a*; Phares 3*a*. f) Riasson 1; Naason *Chronogr.* g) Siasson, Bosobeth 2*a*; Salma, Booz, Obeth 3*a*. h) Ara 1. i) Ocoziab (?) *corr.* Ocozias 1. k) Amasias 3*a*. l) Ioatham 2*a*. m) Hiccon. 2*a*; Iechon 3*a*, *ut infra.* n) ductus 2*a*.

Cap. 20. a) *ita etiam* 3*a*. b) Salamiel 2*a*; Salatiel 3*a*. c) Sacret 2*a*. 3*a*; genuit *m. al. superscr.* 1. d) Fanue 2*a*. 3*a*. e) Mosolam 3*a*. f) *corr. m. al.* sorores 1. g) Fedbel 3*a*. h) Sobosed 2*a*. 3*a*. i) *om.* 3*a*. k) *ante* Z. *littera erasa* 1. l) Abiit (?) *corr.* Abiut 1. m) dehin delyachim (heliachim 3*a*) 2*a*. n) Sadoch 2*a*. 3*a*. o) *om.* 3*a*. p) ex s. s. *om.* 3*a*.

Cap. 21. a) 21. P. n. *om.* 2*a*, *spatio relicto;* 22. 3*a*, *et sic deinceps.* b) Abraam, *m. al. superscr.* h 1. c) Nathan 2*a*. 3*a*. d) & modab 2*a*. 3*a*; *scr.* Nathan. e) Helam 2*a*. 3*a*. f) Emblac *L.* g) Abdias 2*a*. 3*a*. g*) ab ladon 3*a*; Addon *Chronogr.* h) Batuheli 2*a*. i) Celciae *corr. m. al.* Elchiae 1; Helch. 2*a*; Chelch. 3*a*, *ut infra.* k) Soffonias 2*a*; Zephonias, *superscr.* f 3*a*; Sophonias *Chronogr.* l) *ab* Item *incipit c.* 23. 3*a*; I. m. p. *om.* 2*a*.

Cap. 22. a) I. n. r. *om.* 2*a*, *ubi una linea vacat.* b) de tribubus *m. al. superscr.* 1. c) autem *m. al. superscr.* 1. d) latum 3*a*.

1) *Desinit cod. Collegii Claromontani, iam Cheltenhamensis, Libri Generationis a Labbeo editus, cuius extrema pagina valde mutilata erat; cf. Cangius, Chron. Pasch. Praef. (ed. Dindorf II, p. 32). Finem huius libri Labbeus ex ipso Fredegarii codice Claromontano adiecisse videtur, id quod varietas lectionum parva eaque fere nullius momenti confirmat. Certe asteriscis ante 'Nomina creaturae' positis iam suo tempore codicem quem commemoravi eo loco defecisse, Labbeus tacite confitetur; cf. 'N. Archiv' VII, p. 470.*

in tribum Iuda, David, Salomon, Roboam, Abia, Asa, Iosafath, Ioram, Ocozias, Ioatham, Agaz, Ezechias, Manasses, Amos[a], Iosias, Ioachim, Heliachim, Sedicias et Geconias. Sub hoc transmigratio facta est sub Nabachodonosor. Nomina[b] regum qui regnaverunt in Samaria super 10 tribus ex quo regnum divisum est: Hiroboam, filius Nabath[c], ann. 22. Nabat, filius eius, ann. 2. Saba, filius Achiae, ann. 24; hic[d] vindicavit domum Geroboam. Hela, filius Base, ann. 2. Zambri ann. 12. Achap[e], filius eius, ann. 22. Ocozias, filius Achap[f], et Ioram, filius Ieconiae, ann. 12[g]. Sub hoc filius[h] suus stercus columbinum hii qui erant in Samaria manducaverunt. Hieu, filius Namsi, ann. 28. Hic in[i] inicio pius fuit; fecit vindictam super domum Achab, occisis[k] Ioram et Zezabel. Et Ocozias regn. Iuda. Ioachas ann. 17. Ioas, filius eius, ann. 16. Hic Amessiam regem occidit et destruxit de[l] muro Hyerusalem cobita 400. Ieroboam[m], filius Ioas, ann. 15. Azarias, filius Ieroboam, mens. 3. Selem, filius Abia, men. 1, uno[n]. Mane, filius Gadi, ann. 10. Falacias Manae[o] ann. 2. Facnea[p], filius Romoliae, ann. 10. Hic obsedit Hyerusalem, regnante Achas, non[q] possedit aeam. Esee[r], filius Dale, ann. 8[s]. Sub hoc decem tribus transmigratae sunt in regione Medorum a Salmanassar, qui et ipsum Osee conligatum habens habiit, regnante Achas super duas tribus in Hierusalem. Nomina[t] sacerdotum: Aaron genuit Eliazar, Finees, Achias, Razaza[u], Moriat, Amaria, Amittib[v], Ettis, Achinas, huius filius Helias propheta, et Salon, Ioram, Amos, Ioadac filius, Sedicias[w], Sedicia, Iohel, Uria, Neem[x], Salon, qui genuit Celciam, cuiius filius Hieremias propheta, et Azarias[y], filius Azanae[z], Sareu, Iosedech, qui genuit Hiesum, qui fuit sacerdos, cum instauraretur templum post captivitatem, Celcias, Ioachim, Esaduc[a]. Item[b] alia patria, ex quo fuit Ezechiel propheta, Iodefat, Nea[c], Amorius, Zadcur[d], Samuhel, Evexia[e], Melchius, Salon, Gomorius, Barracim[f], Soffonias, Masxes, Celcius, Buzi, Ezechihel. Item[g] alia patria, unde Heli sacerdos, cuius[h] Fincis[i] et Ofni rapiebant immolationem. Princeps patriae de filiis Gaad, Achimelech, Habiathar, Uriu, Natan, Helis. Item[k] patria Leviticum, unde fuit Samuhel prophe., Chore, qui restetit Moysi, filius huius Helchana, Sufen et[l] Aliap, Zeraam, Chelcana[m], Samuhel. Huic fuerunt duo fili munerum[n] acceptatores Iohel et Habia[o]. Inicium[p] patriae Lewitarum[q], unde sunt sacerdotes et ministri et Lewitae[q]: Ambram, filius Cabaad[r], filius Levi, filius Iacob. Lewi genuit Gesson[s] et Cahaad et Mereri[t]. Fili autem Gesson[s] Semei et Emeher. Hii filii Lewitae. Et filii Cahaad: Ambram, Isaar[u], Cefron, Odiel. Ambram genuit Moysen et Aaron et Mariam[v]. Et Aaron genuit ex Helisafit, sororem Nasson, Nadab et Abiud et Eleazar et Ithamar. Mortui sunt autem Nadab et Abiud, offerentes ignem alienum. Post Aaron Eleazar suscepit sacerdocium. Post Eleazarum Finies. Ythamar autem et filii eius Isaar[w]; Isaar autem, frater Ambram, et ipse Lewita. Huius filii Chore et Nabith et Zazyr[x]; et filii Core[y] Air et Helcana[z] et Abiasap. Hic Coreb[a] restitit

Cap. 22. 1. 2*a*. 3*a*.

Cap. 22. a) s *in litura prima m. scr.* 1. b) *ab* N. *c.* 25. *incipit* 3*a*. c) Nabath — Saba fil. *om.* 2*a*. d) Hin *corr.* hic *pr. m.* 1; hinc 3*a*. e) Achab 2*a*. 3*a*, *ut infra*. f) Chab *h. l.* 3*a*. g) 21 anñ 2*a*; añ 15 3*a*. h) *corr. m. al.* filios suos 1. i) *om.* 2*a*. 3*a*. k) *ita* 1. 2*a*; occis 3*a*. l) de *om.* 2*a*, *ubi* muro *post* cubita. m) Hieroboam 2*a*. 3*a*, *ut infra*. n) Unomane 1. 2*a*; uno *om.* 3*a*. o) Mane 2*a*; filius Mane 3*a*. p) Facea 3*a*; Faneas *Chronogr.* q) *om.* 3*a*. r) Osee 3*a*. s) 9 3*a*. t) *a* N. *c.* 26. *inc.* 3*a*. u) Kazaza 3*a*. v) Amittib' (Amittebus 3*a*) Ettis (*corr. m. al.* Settis 1; Settis 2*a*; Sedtis 3*a*) 1; *sunt* Achitob, Sadoc. w) Sechie 3*a*. x) Heli *Chronogr.* y) Zacharias 2*a*. 3*a*. z) Azanae *corr. pr. m.* (?) Azariae 1, *et ita* 2*a*. 3*a*. a) Educ 3*a*; Sadoch *Chronogr.* b) *ab* I. *c.* 27. *incipit* 3*a*. c) nea *corr.* uea 1; nea 2*a*; iodo falue 3*a*. d) Zadcus 2*a*. e) evixit *corr. pr. m.* evixia 2*a*; evexeia 3*a*. f) Barrachim 2*a*; Barsachim 3*a*. g) *ab* I. *c.* 28. *incipit* 3*a*. h) filii *m. al. superscr.* 1. i) Finies *corr. m. al.* 1; Finees 2*a*. 3*a*. k) *inc. c.* 29. 3*a*. l) *ita* 3*a*; Suf Enet 1; Sufeneth 2*a*. — Aliab 2*a*; Eliab 3*a*. m) *ita* 1; Helchana 2*a*; Cheliana 3*a*. n) numerum 2*a*. o) Abia 2*a*. 3*a*. p) *c.* 30. *incip.* 3*a*. q) Leuuit. *corr.* Leuit. 1. r) Gabaad 2*a*; Gaat 3*a*, *et ita infra*. s) Gesson *m. al. corr.* Gerson 1, *et ita* 3*a*. t) Mereri *corr. sec. m.* Merari 1. u) I. C. O. *om.* 3*a*. v) M., *ut videtur, bis scr., sed altero loco eras.* 1. w) *om.* 3*a*. x) Gazer 2*a*. 3*a*. y) Chore 2*a*. 3*a*. z) Ethel, Cana 1, &helchana 2*a*; etelchana 3*a*. a) *ita* 1; Choreb, *exp.* b 2*a*; Chore 3*a*.

adversus[a] Moysen et Aaron et chao absortus est inviris cel[b] Cebrum frater Ambram aercius[c]. Filii eius[1] Misahel, Elisafath et Setri et Dile. Hii[d] Lewitae traditi sunt. Omnes autem[e] Aaron et filii eius archae testamenti, ut menistrarent ei et tollent eam, et facta est eis pars 10. sacerdotibus initiata[f] et primogenita et[g] quae in sacrificiis constituta et primogenita et distinata. Lewiticis data est lex, ut, quaecumque acciperint a populo ex decimis, decimas darent sacerdotibus, ut extimaretur[h] eis tamquam oblatio. Inicio eorum traditae sunt illis etiam civitates refugiorum 6, et harum[i] prata sementiva[k] in circuitu cuiusque civitates[l] cubita 2000, et aliae civitates 42, sacerdotibus quidem 10, Lewiticis[m] quoque 13. Puto latius nos dixisse quam speramus[n], tamen necessariae pro his qui scripolosius[o] requirere volunt et multa legerunt; quos exstimo facile[p] percipere quae scripta sunt. Sed et illi qui pauca legerunt facilius ad intellectum possunt pervenire ex illis quae a nobis perbreviata inquisitione declarata sunt.

23.[a] Macedonum[b] reges iuxta Alexandrinos:

Alexander, filius Philippbi, post Darium ann. 7.
Ptolomeus[c] Lagi Soter[d] ann. 42.
Ptolomeis filius Filadelfus[e] ann. 38.
Ptolomeus filius Euergeta ann. 30.
Ptolomeus filius Euergit.[f] ann. 25[g].
Ptolomeus Philopator[h] ann. 17.
Ptolomeus frater ann. 23.
Ptolomeus Fuscus ann. 2.[2]
Euergeta[i] ann. 26.
Ptolomeus Alexus ann. 20.
Alexander, frater Ptolomei Alexe, an.[k] 18.
Ptolomeus Dionisius Hecate[l] ann. 29[m].
Cleopatra filia ann. 25.
Fiunt in se[n] ann. 346.[o]

24.[a] Imperatores Romanorum:

Augustus ann. 57.
Tiberius ann. 22, mens. 7, dies 22.
Gaius ann. 3, mens. 9.
Claudius ann. 13, men. 1, dies 28.
Nero ann. 13, m. 8, dies 28.
Galba m. 5, d. 26.
Otho mens. 8, d. 12.
Vitellius m. 9, d. 15.

Capp. 22. 23. 1. 2*a*. 3*a*. *Cap.* 24. 1. 2*a*.

Cap. 22. a) *om.* 2*a*. b) inviris celebrum 2*a*; inviris col cebrum 3*a*, *i. e.* inferis et (?) Hebron. c) tertius 3*a* *(nescio an recte)*. d) filii *add.* 3*a*. e) A. a. 3*a*. f) inicia 2*a*. g) et — primogenita *om.* *Labbe*. h) existim. 3*a*, *ut infra*. i) earum 2*a*. k) sementia 3*a*. l) civitatis *m. al. corr.* 1. m) Leůiticis 1. n) speravimus 3*a*. o) scrip. *m. al. corr.* scrup. 1. p) *e corr.* 1.

Cap. 23. a) 31. 3*a*. b) De M. regebus *m. al. corr.* 1; M. r. i. A. *om.* 2*a*, *ubi una linea vacat.* c) Ptholom. *plerumque*, Ptholem. *nonnumquam* 2*a*; Pthelom. *semper* 3*a*. d) Lage Sother 2*a*; Lageroter 3*a*. e) *m. al. corr.* Filadelfi 1. f) *ita* 1. 2*a*; Euergetes 3*a*. g) 35 2*a*. h) *m. al. corr.* Philopater 1; Philophator 2*a*. 3*a*. i) Ptholomeus E. 3*a*. k) *m. al. superscr.* ali 1, *habent* 2*a*. 3*a*. l) Haecate 2*a*; *om.* 3*a*. m) 19 2*a*. n) insimul 2*a*. 3*a*. o) *in his verbis liber primus desinit* 3*a*. *b*, *qui ad verba* I. Regnum A. primus rex Ninus *l. II. c.* 1. *pergunt.*

Cap. 24. a) 24. I. R. *om.* 2*a*. *b* *(ubi linea vacat)*; *m. al. corr.* De imperatorebus 1.

1) *Sunt filii Oziel (non Hebron), supra* Odiel *vocati, cuius nominis vestigia verba* et Dile *forte servant. Textus h. l. confusus videtur esse.* 2) *Cf. de hoc loco Gelzer l. l. p.* 18.

Titus ann. 3, m. 2, d. 2.
Traianus[a] ann. 17, m. 8, d. 6.
Chadrianus[b] ann. 20, m. 10, d. 28.
Antonius Pius m. 8, d. 22.
Marcus ann. 19, m. 5, d. 12.
Commodus ann. 12[c], m. 8, d. 24.
Elius Pertinax m. 7.
Iulianus m. 2, d. 7.
Severus ann. 14.[d]
Antonius[e] cognomento Caracalla, Severi filius, ann. 6, m. 9, d. 2.
Macrinus ann. 1, men.[f] 2, d. 6.[e]
Antonius ann. 3, m. 8, d. 28.
Alexander[g] ann. 13, d. 9.[1]

Regnum[h] Hebreorum:

Saul[i] ann. 30.
David ann. 40.
Salomon ann. 40.
Roboam ann. 17.[k]
Abia ann. 3.
Asa ann. 41.
Iosafath ann. 25.
Ioram ann. 9.
Ocozias ann. 1.
Gotholia mater ann. 8.[l]
Ioas ann. 40.
Amessias ann. 38.[m]
Ozias ann. 59.
Ioatham ann. 16.
Acas[n] ann. 17.
Ezechias ann. 39.
Manasses ann.[o] 55.
Amos ann. 2.
Iosias ann. 35.
Ioachim, frater[p] Ioachas, ann. 11[q].
Ioachim, filius Hemeras[r], ann. 3, captivitatis.
Sedicias[s] ann. 11.
Nabachodonosor reduos[t] ann. 15.
Cymaroth filius ann. 12.
Badasar[u] frater ann. 14.
Darius Asuerus[v] ann. 43.
Cyrus an. 1.[2]

Cap. 24. 1. 2*a*.

Cap. 24. a) Tradanus *corr.* Traianus 1. b) Adrianus 2*a*. c) *ante* 12 *vocabulum eras.* 1. d) 24 2*a*. e) A. — d. 6. *om.* 2*a*. f) m. 2. *superscr. m. pr.* 1, *om. Labbe; cf. 'N. Archiv' VII, p.* 470. g) Alexanderi *(*1 *a miniatore superscr.)* anñ 16 2*b*. h) R. H. *om.* 2*a. b*. i) regnavit *add.* 2*a. b*. k) XVIII, *exp.* I 2*a*. l) 9 2*a*. m) 39 2*a*. n) Achaz 2*a*. o) 55 anñ 2*a*. p) *ante* fr. *vocabulum eras.* 1. q) 12 2*a*. r) Emeras 2*a. b*. s) Sedechias 2*a. b*. t) redux *coni. Labbe*. u) Baltasar 2*a*. v) Assuerus 2*b*.

1) *Hoc loco Hippolyti librum desiisse verisimile est; cf. 'N. Archiv' VII, p.* 470. 2) *Hic editio Labbeana desinit, e codice Clarom. Fredegarii suppleta.*

INCIPIT[a] SUPPUTATIO EUSEBII HIERONIMI.

Ab[b] Adam usque ad diluvium ann. 2242.

A[c] diluvium usque ad Abraham anni 942.

Ab Abraham usque ad Moysen ann. 505.

A Moysen usque ad Salomonem et primam aedificationem templi anni 479 secundum minorem, quem tercius Regnorum liber continet; nam iuxta Iudicum ann. 650.

A Solomone usque[d] ad instauratione[e] templi, quae sub Dario Persarum rege facta est, colleguntur anni 522[f].

Porro a Dario usque ad praedicationem domini nostri Iesu Christi et usque ad 15. annum Tiberi principes Romanorum explentur anni 548.

Itaque fiunt simul ab Adam usque ad praedicationem Christi et 15[g]. annum Tiberii anni 5228.[1]

A 15. anno Tiberi principes Romanorum et ab ipsa passione domini nostri Iesu Christi usque ad Constantinum[i] et Rufum consules anni 430.

613. A Constantino et Rufo usque ad ann. primum regni Sygiberti regis Francorum, filio Theuderici regis, explentur anni 156.

Itaque fiunt simul ab Adam usque ad annum primum regni Sygiberthy regis anni 5815.

Nulla sit dubitatio de ista descripcione, quia de cronica beati* Eusebii Caesariensis episcopi adsumpta est usque ad passionem domini nostri Iesu Christi; item a passione Domini per paschale[k] Victorii[l] usque in tempore isto invenies veritatem.

25.[a] INCIPIT NOT. DE EPISCOPIS SANCTAE ECLESIAE ROMANAE, QUI CUI SUCCESSIT VEL QUANTO TEMPORE FUIT.[2]

Sanctus[b] Petrus sedit ann. 25[c], mensis 2, dies 2[d].

Linus sedit ann. 11, mensis 3, dies 17[e].

---

*) Hieronimi et *add.* 1*.

Capp. 24. 25. 1. 1*. 2*a*.

Cap. 24. a) I. S. E. H. *om.* 2*a*. *b*, *ubi una (2b) vel duae (2a) lineae vacant.* b) *haec supputatio cap.* 26. *subiuncta est* 1*. c) ad d. 2*a*. d) usque Esdra vel templi restauratione añ 521 1*. e) instaurationem (*om.* ad) 2*a*. f) *ita* 1; 521 2*a*; *scribe* 512. g) et a quinto decimo anno 2*a*. i) Cost., *superscr.* n *m. pr.* 1. k) paschalis 1*; paschalem 2*a*. *b*. l) Victurii 1*.

Cap. 25. a) *numerus deest* 1, *supplevimus ex indice;* NOTITIA DE EPIS ROMANIS XLVIII. Petrus *est.* 1*; 25. I. N. D. E. S. E. R. Q. C. S. V. Q. T. F. *om.* 2*a*. *b*, *ubi una (2b) vel duae (2a) lineae vacant.* b) *litterae* sēs *intra caput proximae* P *exstant* 1; *om.* 1*. 2*a*. *b*. c) 16 1*. d) 3 *Colon.* e) 18 1*; 12 *Colon.*

1) *Haec summa in calculo Eusebii-Hieronymi, quem usque ad hunc locum auctor sequitur, constat. A* 15. *a. Tiberii annos ex paschali Victurii ita collegit, ut de* 5658 *annis, quos ille ab origine mundi usque ad Constantinum Rufum coss. computaverat,* 5228 *annos usque ad* 15. *a. Tiberii subductos detraheret. A Constantino Rufo coss. annos ipse addidit. Annus primus Sigiberti II. regis Francorum cum a.* 613. *p. Chr. concordat, eundemque annum invenies, si a.* 457 *(Constantino Rufo coss.) summam* 156 *annorum addideris. Sed in annis* 5228. 430. 156 *computandis auctor erravit, cum pro* 5814 *scripserit* 5815. *Cf. 'N. Archiv' VII, p.* 436 *sqq.* 2) *Is catalogus pontificum Romanorum a Dodwello in Opp. posthum. Pearsonii, Lond.* 1688, *p.* 222, *'e codice Ms. Bibliothecae Bodleianae in Museo num.* 94' *(=* 2*) et a Duchesne, Lib. pont. p.* 28, *ex cod.* 1 *editus, Coloniensi (ed. Wattenbach, Eccl. Colon. codices p.* 165*) simillimus est, neque vero ex illo haustus. Uterque inter Pium et Soterem omisit Anicetum. Satis mirum est, quod etiam Zephyrinus, qui in Chronographia iniuria temporum periit, a Fredegario abest, praesertim cum catalogus Coloniensis hic integer sit. Id utcumque enodandum est, certe numeri cum iis quos*

Cletus sed. ann. 12, m. 1[a], d. 19[b].
Clemens sed. ann. 9, m. 2, d. 10.
Euaristus[c] sed. ann. 9, m. 10, d. 2.
Alexander sed. ann. 10, m. 7[d], d. 2.
Syxtus sed. ann. 10, m. 3[e], d. 2.
Telesior[f] sed. ann. 11, m. 3, dies 21.
Ygenus sed. ann. 4, m. 3[g].
Pius sed. ann. 19, m. 4, d. 3[1. *].
Sother sed. ann. 9, m. 6, d. 21.
Eleuther[h] sed. ann. 15, m. 3, d. 2[i].
Victor sed. ann. 10, m. 2, d. 10.[2]
Calestus sed. ann. 5, m. 2, d. 10.
Orbanus sed. ann. 4, m. 10, d. 12[k].
Poncianus sed. ann. 9[l], m. 10[m], d. 2.
Anterus sed. ann. 12[3], m. 1, d. 12.
Flavianus[n] sed ann. 14, m. 1[o], d. 11.
Cornilius sed ann. 3[p], m. 3[q], d. 3[4. **].
Stefanus sed. ann. 6, m. 5, d. 2.
Syxtus sed. ann. 1, m. 10, d. 23.
Dionisius sed ann. 6[r], m. 2, d. 4.
Felix sed. ann. 4, m. 3, d. 26[s].
Puthicinus[t] sed. ann. 5[u], m. 1, d. 1.
Gaius sed. ann. 11, m. 4, d. 12.
Marcellus sed. ann. 9, m. 4, d. 16[v].
Eusebius sed ann. 6, m. 1, d. 3.
Miliciadis sed. ann. 4.
Silvester sed. ann. 23[w], m. 10, d. 11.
Marcus sed. ann. 2[x].
Iulius sed. ann. 5[y], m. 2.
Liberius sed. ann. 6, m. 3[z], d. 4.
Felix sed. ann.[a]
Damasus sed. ann.[b] 18, m. 3, d. 11[c].
Syricius sed. ann. 15.

---

*) Anecitus sd. añ 11, mē 4, ƌ 3, *sec. m. inserit* 2a. **) Lucius *sec. m. add.* 2a.

Cap. 25. 1. 1*. 2a.

Cap. 25. a) I:, *eras* I 2a. b) 8 *Colon.* c) Euaritus 1. d) 8 1*. e) m. 2, d. 1 *Colon.* f) Telisfor *probe* 1*. g) dies 4 *add. Colon.* h) Eleuterius 1*. i) 3 1*. k) 11 1*. l) añ 8, mēñ. 2 (*om.* 10 d.) 1*. m) 5 *Colon.* n) *scribe:* Fabianus. o) 2 *Colon.*, 11 *Lib. Pont.* p) 2 *Colon.* q) *superscr. pr. m.* 1*. r) *ita Fred. cum Libro Pontif.*, 8 *Colon.* s) 25. *Colon.* t) *ita* 1; Puticinus 1*: *scribe* Euthicianus. u) 4 *Colon.* v) 17 2a. w) 13 1*; 24 2a. x) II::, *eras.* II 2a: *menses diesque om. Fred.* y) 7 *Colon.; dies om. Fred.* z) 4, d. 8 *Colon.* a) anno .I. 1* *cum Colon.* b) a. 18 — Syricius sed. *om.* 2a. c) 12 1*.

e codd. Libri Pontificalis Duchesne, 'Étude sur le Liber Pontificalis' p. 136. *restituit fere ad lineam conveniunt, vel iis locis, ubi Coloniensis discrepat. Est enim ille nimis mendosus. Cf. 'N. Archiv VII, p.* 471. 1) *Anicetum Fred. cum Colon. omisit; Chronographia a.* 354. *h. l. lacuna laborat.* 2) *Zephyrinus praetermissus est, sed in Coloniensi exstat. Ille quoque e Chronographia a.* 354. *excidit.* 3) *Ita Fred. cum Libro Pontificali,* 10 *Colon.; at annos nullos sedit. V. de hoc errore Duchesne l. l. p.* 140. 4) *Lucium a Fred. omissum Colon. habet.*

Anastasius sed. ann. 3, d. 10[a].
Innocentius sed. ann. 15, m. 1[b], d. 21.
Zosemus sed. ann. 1, m. 3[c], d. 15.
Bonefacius sed. ann. 3, m. 8[d], d. 6.
Caelestinus sed. ann. 3[e], m. 10, d. 17.
Xystus[f] sed. ann. 6[g], m. 3, d. 19[h].
Leo sed. ann. 12[i], m. 1, d. 14[k].
Helarius sed. ann. 6, m. 3, d. 11[l].
Simplicius sed. ann. 16[m], m. 1, d. 7[n].
Filius[o] sed. ann. 8, m. 11, d. 27[p].
Gelasius sed. ann. 4, m. 8[q], d. 13[r].
Anastasius sed. ann. 1, m. 11, d. 24.
Symmachus[s] sed. ann. 15, m. 8[t], d. 25[u].
Horomista sed. ann. 8[v], d. 17.
Iohannis sed. ann. 2, m. 8, d. 16.
Felix sed. ann. 2[w], dies 13.
Bonifacius sed ann. 2, d. 26[x].
Iohannis sed. ann. 2[x], m. 4, d. 6.
Agapitus sed. m. 11[y], d. 18[z].
Silvius[a] sed. ann. 1, m. 5, d. 11[b].
Vigilius sed. ann. 17, m. 6[c], d. 26.
Pelagius sed. ann. 4, m. 10, d. 17[d].
Iohannis sed. ann. 11[e], d. 18.
Benedictus sed. ann. 4[f], d. 28.
Peladius[g] sed ann. 10, m. 2, d. 10.
Gregorius sed. ann. 13, m. 6, d. 10.
Savinianus sed. ann. 1, m. 5, d. 9[h].
Bonefacius sed. ann.[i] 8, d. 22.
Bonefacius[i] sed. ann. 6, m. 8, d. 13.
Deusdedit sed. ann. 3, diebus[i*] 20.
Bonefacius sed. ann. 5, m. 10.
Honorius sed. ann. 12, m. 11[k], d. 17.
Severinus[l] mensis[1] 2, diebus 4.
Iohannis[l] anno 1, m. 9[m], diebus 18[n].
642. Theuderus[o, 2, **].

---

*) Mercurius *sec. m. add.* 2*a*. **) *In* 1 *Karolo Magno regnante haec addita sunt:*
an. 6, m. 1, dies 18.
Martinus an. 6, m. 1, d. 26.

Cap. 25. 1. 1*. 2*a*.

Cap. 25. a) 24 *Colon.* b) 2 *Colon.* c) 4 *Colon.* d) 9 2*a*. e) *scribe* 9 *cum Colon.* f) Syxtus 1*; Sixtus 2*a*. g) 8 *probe Colon.*, *mensibus omissis.* h) 18 1*. i) 8 *Colon.* k) 18 *Colon.* l) 2 1*; 10 *recte Colon.* m) *potius* 15 *cum Colon.* n) 17 1*. o) *scribe:* Felix. p) 17 *Colon.* q) 7 2*a*. r) 18 *Colon.* s) Simmagus 1*. t) 7 *recte Colon.* u) 26 *Colon.*; d. 25 H. s. a. 8 *om.* 1*. v) *scribe* 9. w) 4 *Colon.* x) 5 1*. y) ann̄ 11 1*. z) 28 1*. a) Silverius *probe* 1*. b) 15 1*; x[l]:::, *eras.* 16 2*a*. c) 5 2*a*. d) *potius* 18. e) menses 11 *desunt.* f) m. 1 *deest.* g) Pelagius 1*. 2*a*. h) 8 1*. i) Bonifacius alius 1*; ii B. 2*a*. i*) dibus 1. k) 12 1*. l) sedit *add.* 1*. 2*a*. m) 8 1*. n) *corr.* 19 1. o) *ita* 1; Theodorus seđ., *annis omissis*, 1*, *qui h. l. desinit;* Theodorus sed. ann. (sedit anno 2*b*) 10 2*a*. *b*.

1) *Corrige:* menses. 2) *Cum annos Theodori, qui ab a.* 642. *ad a.* 649. *sedit, scriptor ignoraverit, ante a.* 649. *hanc historiae partem compositam esse, liquet; cf. 'N. Archiv' VII, p.* 429.

26. IN[a] CHRISTI[1] NOMEN LIBER CHRONECORUM. Isid

Sex diebus rerum creaturarum Deus formavit.

1. In primo diae condedit lucem.
2. Secundo[b] fermamento caeli.
3. Tercio speciem[c] maris et terrae.
4. Quarto sidera.
5. Quinto piscis et volocris.
6. Sexto bistias adque iomenta.

Novissimum[d] ad similitudinem suam hominem primo[e] Adam.

Eugenius an. 2, m. 9, d. 24.
Vitalianus an. 13, m. 6.
Adeodatus an. 4, m. 2, d. 5.
Donus an. 1, m. 5, d. 10.
Agatho an. 2, m. 6, d. 4.
Leo sed. m. 10, d. 17.
Benedictus sed. m. 10, d. 12.
Iohannis an. 1, d. 9.
Conon sed. m. 11.
Sergius an. 13, m. 8, d. 23.
Iohannis an. 3, m. 2, d. 12.
Iohannis an. 2, m. 7, d. 17.
Sisinnius sed. d. 20.
Constantinus an. 7, d. 15.
Gregorius an. 16, m. 9, d. 11.
Gregorius an. 10, m. 8, d. 25.
Zacharias an. 10, m. 3, d. 14.
Sthefanus an. 5, d. 29.
Paulus an. 10, m. 1.
Sthefanus an. 3, m. 5, d. 27.
Hadrianus an. 16.[a]

Cap. 25. 1. *Cap.* 26. 1. 1*. 2a.

Cap. 25. a) *in altera eiusdem folii pagina pictura rudis sequitur, qua Eusebium et Hieronymum expressos esse, Monod v. c. coniecit, dum Delisle v. c. quid intellegatur statuere non audet. Certe quae subscripta:* KPωNNKωPVm mVATIFAIKHm HbIbHPUNA HCTωPIAm, *et alia manu saec. VIII. repetita sunt:* cronicorum multiplicem ediderunt istoriam, *Isidorus in prologo chronici de Eusebio Hieronymoque dixit:* cronicorum canonum multiplicem edederunt historiam. *In 2a catalogo pontificum exeunte alia manus in spatio vacuo adiecit:* Incipiunt dies Egiptiaci quos observare oportet. Mens. IāN. die 2 et anteq exeat die 3 *cet.*, *in 2b post* anno 10 *lineae quattuor vacant.*

Cap. 26. a) *ita* 1, *sed malim* INCIPIT *pro* IN XPI NŌM, *cum Isidorus in* 1 *Fredegario adnexus ita incipiat:* INCIPIT LIBER CHRONICORVM. *Chronicon Hieronymo additum lemma fert:* DE SERIE ANNORUM SCI HIERONIMI UEL SCI EUSEBII XLVII; *incipit:* Primo die Deus condidit lucem *cet.* 1*. Incipit liber chronichorum Ex (et 2b) diebus (dibus 2a) rerum creaturarum Deus formavit *lemma est in 2a. b.* b) Secundum (*corr.* Secundo) firmamentum 2a. c) specim 1; speciae 2a. d) Novissimo 2a. e) primum 2a. *b.*

1) *Initium huius chronici cum titulo ipso ex chronico Isidoriano codicis* 1 *sumptum est. Ibi etiam mendum* creaturarum *pro* creaturam *invenies. Quae sequuntur generationes ex Graeco quodam opere petitae sunt, quod quidem indagare nequivi. Sed quod Schoene, Hieron. I, p. 97, edidit* Χρονογραφεῖον *a.* 867—886. *scriptum procul dubio cum Fredegario e communi fonte pendet, cuius rei argumenta nonnulla collegi, 'N. Archiv' VII, p.* 472.

Adam fuit annorum 230 et[a] gen. Seth. Facti sunt omnes anni, quibus vixit Adam, anni[b] nonienti 30.

Seth fuit annorum 205 et gen. Enos. Facti sunt omnes anni, quibus vixit Seth[c], anni 812.

Enos fuit annorum 190[d] et genuit Cainan. Facti sunt omnes anni, quibus vixit Enos, anni[e] 905.

Cainan fuit annorum 170 et genuit Malahel[f]. Facti sunt omnes anni, quibus vixit Cainan[g], an. 910.

Malahel fuit annorum 165 et genuit Iared. Facti sunt omnes anni, quibus vixit Malahel, anni 895.

Iared fuit annorum 162 et genuit Enoc. Facti sunt omnes anni, quibus vixit Iared, 962.

Enoc fuit annorum 165 et genuet Matusalaam. Facti sunt omnes anni, quibus vixit Enoc inter ominebus[h] 365, et translatus est, quia placuit Deo.

Matusalam fuit annorum 187[i] et genuit Lamech. Facti sunt omnes anni, quibus vixit Matusalam, 969.

Lamech fuit annorum 188[k] et gen. Noe. Facti sunt omnes anni, quibus vixit Lamech, 753.

Noe fuit annorum 500 et genuit Sem. Facti sunt omnes anni, quibus vixit Noe, 950.

Sem fuit annorum 100 et gen. Arfacsat. Facti sunt omnes anni, quibus vixit Sem, 600.

Arfaxat fuit annorum 135 et gen. Cainan[l]. Facti sunt omnes anni, quibus vixit Arfaxat, 465.[m]

Cainan fuit annorum 130 et gen. Sala[n]. Facti sunt omnes anni, quibus vixit Cainan, 533.

Sala fuit annorum 130 et gen. Heber. Facti sunt omnes anni, quibus vixit Sala, 433.

Heber fuit annorum 134 et gen. Falech. Facti sunt omnes anni, quibus vixit Eber, 404.

Falec fuit annorum 134 et gen. Ragau. Facti sunt omnes ann., quibus vixit Falec, 338.

Ragau fuit annorum 132 et gen. Seruch. Facti sunt omnes anni, quibus vixit Ragau, 339.

Seruc fuit annorum 130, gen. Nachor. Facti sunt omnes anni, quibus vixit Seruch, 360.

Nachor fuit annorum 79, gen. Tara. Facti sunt omnes anni, quibus vixit Nachor, 208.

Tara fuit annorum 70 et gen. Abram. Facti sunt omnes anni, quibus vixit Tara[o], 205.

Abraham fuit[o] annorum 100[p], gen. Isaac. Facti sunt omnes anni, quibus vixit Abraham, 175.

A principio usque Abraham anni 3436.

Cap. 26. 1. 1*. 2*a*.

Cap. 26. a) et? *eras.* 1, *habet* 2*b*, *post* Seth 2*a*. b) *om.* 2*a*, *ut infra*. c) *ita* 2*a*; Enos 1, *ubi* Sed *sec. m. superscr.* d) :60 2*a*. e) añni 1. f) Malalehel *semper* 2*a*. g) Malahel 1 *(ubi sec. m. superscr.* Cainan*)*; Chainan 2*a*. h) *ita* 2*a*, *ubi* anni *add.*; omnebus 1. i) 186 *corr. sec. m.* 187 1; 187 2*a*. k) 189 2*a*. l) Caman 1; Chainan 2*a*; Καϊνὰν *LXX*. m) 265 2*a*. n) Sella 2*a semper*. o) T. 205 *et* fuit annorum — A. 175 *eadem, ut videtur, manu eodemque atramento inter lineas add.* 1; *habet* 2*a* (*ubi* Tharae). p) et *add.* 2*a*, *et sic deinceps*.

Isac fuit annorum 60, gen. Iacob. Facti sunt omnes anni, quibus vixit Isac, 181[a].
Iacob fuit annorum 89, gen. Lewi. Facti sunt omnes anni, quibus vixit Iacob, 147.
Lewi fuit annorum 45, gen. Caat.
Caat fuit annorum 61, gen. Ambram.
Ambram fuit annorum 70, gen. Moysen.
Moses, cum esset annorum 120[b], mortuus est.
Moesen in sacerducio[c] successit Hiesu Nave.
Fiunt omnebus suppotatis[d] ab Adam usque ad sacerdotes qui fuerunt post Gesu Nave ann. 3920.

Iudecum[e].

Chusaroton ann. 8.
Gotonihil ann. 50.
Eglom ann. 18.
Aothan[1] ann. 80.
Iabin et Cisarra an. 20.
Barac et Debbora an. 40.
Madianiti ann. 7.
Gedeon ann. 40.
Abimelech ann. 3.
Tola ann. 23.
Iaber ann. 22.
Amanite ann. 18[f].
Gepena[2] ann. 6.
Esebon ann. 7.
Olom[g, 3] Zabolonitis an. 10.
Abdom ann. 8.
Alofoli tenuerunt an. 20.
Samson ann. 20.
Fuerunt Iudaei sine iudecis ann. triginta.
Eli sacerdos ann. 20.
Samuhel sacerdos et profeta ann. 20.
Fiunt ann. iudecum 470[h, 4].
Usque hoc tempore a principio suppotantur anni 4390[i].

Liber[k] rignorum de regibus declarat:

Saul rignavit annis 40.
David annis 40.
Salamon annis 40.
Roboam annis 17.
Abia annis 3.
Asab annis 41.
Iosafat annis 25[l].
Ioram annis 8.
Ozias[m] anno 1.
Gotolias annis 6.

Cap. 26. 1. 1*. 2*a*.

Cap. 26. a) 81 2*a*. b) *ita* 2*a*; 210 *corr. pr. vel sec. m.* 120 1. c) sacerdotium 2*a*. d) computatis annis ab 2*a*. e) *om.* 2*a*. f) 19 2*a*. g) Olom — A. a. 8 *om.* 2*a*. h) 480 2*a*. i) 4 milia 360 2*a*. k) L. — declarat *om.* 2*a*. l) 30 2*a*. m) Ocoxias *recte* 2*a*: *est* Ὀχοζίας

1) *Scribe* Aoth an. 2) *Est* Ἰεφθαὲ. 3) Αἰιλὼν ὁ Ζαβουλωνίτης. 4) *Ratio constat.*

Ioas annis 40.
Amassias annis 29[a].
Ozias annis 52.
Ioatam annis 16.
Agas annis 16.
Egicias[b] annis 29.
Manassis annis 55[c].
Amos annis 2.
Iosias annis 31.
Et filii sui Ioachem ac[d] Sedecias et alius[e] an. 19.
Usque tunc a principio suppotantur[f] anni 4900.[1]
Iudaei in Babillonia 70 an. in captivitate fuerunt; liberantur a Ciro.
Cirus[g] Persarum et Medorum an. 31.
Canbisis ann. 8.
Magienissis[h] 6.
Darius an. 36.
Sersis an. 20.
Artabanus minsis 7[i].
Astarsersis etoi.di.[2] an. 41.
Darius Onothus[k, 3] an. 19.
Artarsersis, Cirus iovenis, an. 40.
Artarsersis Ochos an. 25.
Arsis an. 4.
Darius, quem Alexander occidit, annus 5. Hic emplentur[l] an. 5200.

Regnum paganorum.

Alexander Magnus Macedus[m] an. 12.
Tolomeus Leporos[4] an. 40.
Tolomeus Filadelfus an. 27.
Tolomeus Atuergetis[5] ann. 24.
Tolomeus Phylopatur an. 21.
Tolomeus Aepefanes an. 22[n].
Tolomeus Opilometur[6] an. 34.
Tolomeus alius Euuirgetis an. 29.
Tolomeus Salvatur[7] an. 15.
Tolomeus de Alexandro an. 12.
Tolomeus de Filipo[8] an. 8.
Tolomeus de Dionisio an. 30.
Cleopatra an. 72.[9]

Fiunt ab Adam usque ad Octaviano Agusto Romense et quod natus est dominus noster Iesus Christus Deus veretatis an. 5500.

Cap. 26. 1. 1*. 2*a*.

Cap. 26. a) 28 2*a*. b) Exechias *probe* 2*a*. c) *ita* 2*a*; 51 *corr. sec. m.* 55 1. d) c *postea add. videtur* 1. e) alios 2*a*. f) computantur 2*a*. g) rex *add.* 2*a*. h) *ita* 1; Magieniisis 2*a*, *ubi* anñ *perperam add.*: *scribe* Magi minsis 6. i) 6 2*a*. k) Notus 2*a*. l) complentur 2*a*. m) regnavit *add.* 2*a*. n) 25 2*a*.

1) *Ratio constat.* 2) *Haec et in* 1 *et in* 2*a leguntur. Forte Graeca:* ETHMA, *ita ut* eto (ETO) *pro* ete *vel* eti *scriptum*, idi (IΔI) *autem ex corrupto* MA *ortum esset. Itaque* etoi.di *nihil aliud esset nisi* an. 41; *cf. 'N. Archiv' VII, p.* 472. 3) *i. e.* ὁ νόθος. 4) *i. e.* Λάγου υἱός. 5) Εὐεργέτης. 6) ὁ Φιλομήτωρ. 7) Σωτήρ. 8) *Ita Fred.*, ὁ Φιλίππου *Chronogr.* 9) *Ita* 1. 1*, *scribe* 22.

Regnabat illo[a] in tempore nomen emperiae Octavianus Agustus; Aerodis sub ipsum[b] Hierusolimis rex erat.

Agustus an. post adventum 15.
Tiberius annis 23.
Caius an. 3, minsis 10.
Claudius an. 13, mens. 10.
Nero an. 13, mensis 7.
Galba[c] mens. 7, dies 27.
Vespasianus an. 9, m. 5.
Titus ann. 2, m. 9.
Domicanus[d] et alius Pertenax an. 5[e], m. 9.
Nervas an. 1, m. 4.
Tragianus an. 19.
Atrianus an. 21[f].
Antoninus an. 21[f], m. 7.
Marcus Aurilius et Antoninus[g] an. 19.
Comodus an. 12, m. 7, dies 19.
Severus an. 17, m. 7, dies 14.
Antoninus et Magrinus an. 11.
Alexandrus Mameas an. 13.
Maxemus an. 5.
Gordianus[h] cum alio an. 6.
Filepus an. 6.
Decius an. 1.
Gallienus an. 3.
Valerianus et Gallienus an. 15.
Claudius an. 1.
Aurilianus[i] 6.
Probus et Tacetus an. 7.
Carus et Carinus, Anumnirianus[1] et Floanus[2] an. 2.
Constans pauper et Licinius et Maxeminus[k] et Deoclicianus[l] an. 19, min. 4.
Tunc[m] suppliti[n] sunt a principio an. 5806, m. 4.

Constantinopole[o] emperat. cristiani:

Constantinus maior[3] an. 30, min. 3.
Constantius an. 25, mins. 4.
Iulianus malus an. 2, mins. 2.
Iovinianus an. 1, menus[p] mensis 2.
Valens Arrianus an.[q] 16, mens. 4.
Teudosius an. 16[r], mens. 18[s].
Arcadius, filius suus, an. 14.
Teudosius minor an.[t] 42.
Marcianus an. 6, mens. 6.

Cap. 26. 1. 1*. 2*a*.

Cap. 26. a) in t. i. 2*a*. b) ipsum *corr.* ipso 1. c) Galba — d. 7 *om.* 2*a*. d) Domicianus *corr. sec. m.* 1. e) 15 *sec. m.* 1. f) 22 2*a*. g) Antonius 2*a*. h) Gurd. 2*a*. i) an. *om.* 1. 2*a*. k) Maximus 2*a*. l) Deollicianus *corr.* Dioclicianus *sec. m.* 1; Deocliacianus 2*a*. m) Tunnc 1. n) impleti 2*a*. o) C. — Constantius a. 25, m. 4 *om.* 2*a*. p) *om.* 2*a*. q) *om.* 1, *habet* 2*a*. r) 17 1*. s) *ita* 1; 7 1*: *scr.* dies 2. t) an 1.

1) *Scribe:* et Numerianus. 2) *Florianus Tacito successit.* 3) ῾Ο μέγας.

Leo an. 16, mens. 11.
Leo menor an. 1, mens. 6.
Zyno[a] an. 17, mins. 2.
Anastasius an. 26, mins. 4.
Iustinus Eufimias[1] an. 9[b], mens. 2.
Iustinianus an. 38, mens. 7, s.
Iustinus Subfias[c. 2] an. 12, mins. 10, s.
Tiberius an. 4.
Mauricius an. 20, mins. 4.
Fogas[d] an. 8, menus[e] mense uno.
Eraglius an. 31.
641. Febr. Fiunt[f] ab Adam usque Aeraglio imper., regnante annorum 31, omnes anni 5149[g. 3].

INCPT.[a] CAPETOLARES CRONECE GYRONIMI SCARPSUM.

1. De rignum Assiriorum.
2. De nativitate Abraham et generationi eius[b] usque ad Moysen.
3. De Moysen et iudecis super Israel.
4. De captivitate Troge et inicium Francorum et Romanorum.
5. De Francione rigi Francorum et Francis.
6. De initium docum[c] Francorum.
7. De Hebreis et eorum iudecis.
8. De captivitate Troge et egressionem exinde Priamo et Friga, unde Romani et Franci fuerunt.
9. De inicium regis[d] Romanorum.
10. De aedevecationem Cartagenis et suppotationem annorum ab Adam usque ad Moysen.
11. De regibus Aebreorum et[e] Israel.
12. De regem Latinorum.
13. De regis Aebreorum.
14. De inicium nomines Romae, antequam condeta fuissit.
15. De Assiriorum imperio destructo, quod staetit annus 1242[4].
16. De Latinorum regibus et Roma a Romolo condeta.
17. De Nabagodonosor[f] rigi et captivetate Iudaeorum.
18. De captivetate[g] Troge et olimpiadem primam.

Cap. 26. 1. 1*. 2a. *Index.* 1. 2a. 4b2*.

Cap. 26. a) Zenon 1*; Zynus 2a. b) *corr.* 8 1, *et sic* 1*; 7 2a. c) suffocatur 1*; Suffias 2a. d) Fogs, *sed s alio atramento postea add.* 1; Fogas 1*; Foga 2a. b. e) *om.* 1*. 2a. b. f) Fuit 2b *(non 2a).* g) 5649, *sed* DC *m. posterior in litura scripsit* 1; usque ad Eraclio ann̄ VC XLVIII 1*, *ubi supputatio c.* 24*:* Ab Adam usque diluvio *cet. sequitur;* usque ad Eracleum *(corr.* Eraclium 2b, Heracleum 2a*)* i. r. a. 31 o. a. V milia CXLVIIII 2a. b.

Index. a) INCIPIUNT CAPITULA CHRONICI HIERONIMI EXCARPSUM 2a. b. 4c2; INCIPIUNT CAPITULA CHRŌCI HIERONIMI EXCARPSUM ÷ 4a; INCIP̄ CAPITULA CHRON̄C HIERONIMI EXCRAP̄S 4a*; INCIPIT (INCIPIUNT 4b2*) CAPITULA CHRONICE HIERONIMI (IHERONIMI 4b2*) EXCARSUM 4b1. 2. 3*; INCIPIUNT CAP̄ CRONICE HIERONIMI EXCARP̄S 4c1. *Totus index deest* 3a. b. b) *om.* 4b2*. c) ducuum 4b2*. d) regum 4b2*. e) *om.* 2a. 4b2*. f) Nabuchodonosor *semper* 2a. 4b2*; Nabocodonosor *infra* 3. g) captivitatem 2a.

1) *Lupicina a Constantinopolitanis Euphemia vocata uxor Iustini erat.* Ἰουστῖνος Εὐφημίας *Chronogr. syst.* 2) *Sophia uxor Iustini Iunioris erat.* Ἰουστῖνος ὁ Σοφίας *Chronogr. syst.* 3) *Numerum falsum esse, vix commemorari necesse est.* 4) *Infra* 1240 *scriptum est.*

19. De Macidonum rigi Filipo et minsebus annis condetus.
20. De Tarquinio Prisco[a] et numerum senatorum Romae.
21. De captivitate[b] Iudaeorum a Nabagodonosor[c] rigi.
22. De ampliatam Romam.
23. De morte Nabagodonosor rigi.
24. De regressione Iudaeorum per Cirum[d] rigi Persarum.
25. De rignum Tarquini Romam.
26. De Nabagodonosor, sub cuius tempore Olofornis[e] fuit.
27. De inicium consolum Roma[f], qui regerunt imperium an. 460.
28. De Alexandro Magno[g] Macedo.
29. De mortem Alexandri et translatum[h] regnum eius in pluris regibus[i].
30. De Romanis, qui pluris gentis superant, consolis habentis.
31. De inicium imperatorum.
32. De Gaium Iulium, qui monarciam tenuit.
33. De Octavianum, qui monarciam tenuit, in cuius tempore dominus noster Iesus[i] Christus natus est.
34. De supputationem annorum ab Adam usque[k] Christi praedecationem.
35. De emperium Gage et Claudiae.
36. De emperium Neronis, Vispasiani[l] et Titi et captivitate Iudeorum.
37. De emperium Domiciani, Tragiani, Atriani, Titi, Luci et Quomodi.
38. De emperium Cologi[m], Siviri, Antunii[n], Magriani[o] et Aurili.
39. De emperium Alexandri, Maximi, Gordiani[p], Deciae, Galli et Valeriani, qui in[q] Persas captivatur.
40. De emperium Galliini, Claudiae, Auriliani et Provi.
41.[r] De emperium Cari, Deucliciani, Maximiani et[s] Seviri.
42. De emperium Constantini et filii sui et Aelenam[t] agustam[u].
43. De emperium Magnenti et obetum Constantis[v] et mortem fr.[w] Magnenti.
44. De Gallum caesarem et Antunium monacum et Constancium Romam ingressum.
45. De emperium Iuliani, Valentiniani[x] et Aelarium[y] Pectavinsim episcopum.
46. De adventum Burgundionum in Gallies.
47. De emperium Graciani, internicione[z] Alamannorum et Gotorum.
48. De interetum Valentis[a] emperatores a[b] Gotis factum.
49. De suppotationem annorum ab Adam usque ad obitum[c] Valentis.
50. De emperium Theudosiae, Arcadiae, Onoriae, item[d] Teudosiae.
51. De Gaisericum[e] regem et Vandalis et Gotis.
52. De emperium Marciani.
53. De inruptione Chunorum in Gallies et Agecium[f] patr.[g] et Gotis.
54. De emperium Aviti, Martiani[h] et Theuderico regem Gotorum[i].

Index. 1. 2a. $4b^{3*}$.

Index. a) Parisco $4b^{3*}$. b) captivitatem 2a. c) ab abuchodonosor 2a. d) C. P. r. *corr.* C. r. P. 2a; Persarum girum *corr.* g. P., *om.* rigi $4b^{3*}$. e) Oloferni:s, *eras.* i 2a; Olofernus $4b^{3*}$. f) Romam 2a; Romanorum $4b^{3*}$. g) Macedo M. *in mg. add. pr. m.* $4b^{3*}$. h) translacione $4b^{3*}$. i) *om.* $4b^{3*}$. k) u. ad p. C. 2a. $4b^{3*}$. l) et Vespasiani 2a. $4b^{3*}$. m) *scribe* Eologi: *est* Helvius. n) Antunii *corr. sec. m.* Antunie 1. o) Magni $4b^{3*}$. p) Gurdiani 2a. q) impersas captiva $4b^{3*}$. r) *c.* 41. *post c.* 43. *posuit* 2a. s) *om.* 2a. $4b^{3*}$. t) Helena 2a; Elena $4b^{3*}$. u) *om.* 2a; augs̄ $4b^{3*}$. v) Constatis 1. w) frt̄ 1; fris̄ 2a. $4b^{3*}$. x) Valentini 2a. y) Helarium Pectavinsis 2a; Hilario Pictaviensi $4b^{3*}$. z) et i. $4b^{3*}$. a) Velontis $4b^{3*}$. b) agatis $4b^{3*}$. c) obam 1 (*ubi m. sec. corr.* obitum). 2a. $4b^{3*}$ (*ubi* V. *deest*). d) i. T. *om.* $4b^{3*}$. e) Gahisericum 2a; Gaiserico $4b^{3*}$. f) ęgicium *e corr.* 2a; Agecio $4b^{3*}$. g) patr̄ 1; patricium 2a; patricio $4b^{3*}$. h) Martiniani 2a. i) *om.* $4b^{3*}$.

Hier. 1. Regnum[a] Assiriorum. Primus rex Ninus regnavit annos 51[b], et mulier sua Simiramis[c] regnavit post eum ann. 42. Eodem tempore natus est Abraham. Ninsas[d], filius Nini et Semiramis[e], regn. post eos ann. 38.

2.[a] Abraham cum esset annorum 75, accepit a Deo repromissionem. De illo tempore usque ad egressionem[b] Aebreorum de Aegypto suppotantur anni 430[c]. Abraham de ancilla Agar habuit filium nomen Ismail, unde Ismailitae et postea Agarrini[d], posttremum Sarracini vocantur. Centenarius Abraham habuit de Sarra[e] filium nomen Isaac. Primus omnium prophetarum Abraham. Assiriorum Arrius tunc regnavit ann. 30. Sexagenario[f] Isaac ann. nascuntur filii gemini: primus Esau, ex quo gens Idomea fuit, secundus Iacob, qui Israel appellatus est; inde gens Iudaeorum est[g]. Vixit Abraham ann. 175. Centesimo ann. repromissionis moritur Abraham. Centesimo 60. ann. cum esset Isaac, tunc Iacob discendit in Mesopotamia et servivit Laban annus 14 pro duas filias, quas accepit uxores, Lia et Rachil. Anno 200[mo] post repromissionem mortuus[h] Isaac annorum 80. Filius eius Iacob, cum esset annorum 110, adhuc vivente Isaac, Ioseph, filius Iacob, annorum[i] 17 vindetus est in Aegypto. 130[mo] ann. cum essit Iacob, iam secundo ann. famis ingressus[k] cum filiis in Aegypto. Iacob 147[mo] ann. obiit, prophetans de Christo. 110[mo] ann. cum implisset Ioseph, moritur. Fiunt autem omnes anni, quos Aebrei[l] in Aegypto fecerunt[m], 215. Ob hoc ab eo tempore conpotantur, quod Iacob cum filiis suis discendit in Aegypto.

3.[a] 350[mo] ann. repromissionis natus est Moysis. Cum esset annorum 76, Crops[b] rignavit in Attuca; a quo usque ad[c] Troie[d] captivitatem fiunt anni 355. 340[mo e] repromissionis anno Moysis Aegypto derelinquens, in heremo filosopatur. Aebreorum 80[mo] ann. agens, dux aeteneris ex[f] Aegypto Aebreorum[g] gentes efficetur; legem eis in heremis tradedit per annos 40. Ab hoc loco usque ad Salamonem et ad[h] aedificationem templi numerantur anni 480[i]. Primus apud Aebreos Aaron pontifex fuit Aebreorum. Post Moysen

Index. 1. 2a. $4b^{2*}$. *Capp.* 1. 2. 1. 2a. 3a. $4b^{2*}$. *Cap.* 3. 1. 1^*. 2a. 3a. $4b^{2*}$.

Index. a) Maioriani e Suevis (Suęves 2a) 2a. $4b^{2*}$. b) consules 2a; consulum $4b^{2*}$; *scribe:* consedentibus. c) Chrogo 2a; Croco $4b^{2*}$. d) Hildemerem 2a; Cildemere *corr.* Childemere $4b^{2*}$. e) Belsarium 4a. a^*. b^1. c^1; Belsario $4b^{2*}$. f) EXPLICIUNT CAPITULAE *add.* 2a. b; EXPLICIUNT CAPITULA 4a. a^*. b^{2*}. c^1; EXPLICIT CAPITULA $4b^2$.

Cap. 1. a) R. A. (Asiriorum 3a) *om.* 2a, *ubi 2 lineae vacant;* INCIPIT LIBER I (I *om.* 2b. $4c^1$) r. A. (Asyriorum 2b) 2b. 4a. a^*. c^1; Incipit r. A. $4b^2$. $4b^{2*}$; INCIPIT LIBER DE REGIBUS ASSIRIORUM ET CAPTIUITATE TROIE ET INICIO ROMANORŪ. I Regnum A. $4c^3$. b) 50 2a. c) Suniramis $4b^{2*}$, *ut infra.* d) *ita* 1. 2a. 3a; cunsas f. ini $4b^{2*}$; Ninyas *H.* e) Semiramidis *H.*

Cap. 2. a) *om.* 2a. b) gressiouem 3a. c) 330 3a. d) Aggareni 2a. 3a; Agareni $4b^{2*}$. e) ex libera *H.* f) sexagenarius *(sic $4b^{2*}$) corr.* sexagenario *(sic e corr. 3a)* 2a. g) *om.* 2a. $4b^{2*}$. h) m. est 2a. 3a. $4b^{2*}$. i) a. 17 *om.* 2a. 3a. $4b^{2*}$. k) est *eadem forte m. postea add.* 1; *om. H.* l) Hebrei simul cum Iacob in Aegypto *incipit* 1^*, *quaternione exciso.* m) fuerunt $4b^{2*}$.

Cap. 3. a) *capitum distinctione caret* 1^*. b) Crops *(sic etiam 3a;* Chros *2a) corr.* Cecrops 1 *et ita H.;* Cicrops $4b^{2*}$. c) *om.* 1^*. $4b^{2*}$. d) Troge, *ut infra,* 2a. e) CCCXL *corr.* CCCCXL 1. f) *om.* 3a. g) dux eorum *pro* Aebr. 1^*. h) *om.* 3a. $4b^{2*}$; et ad *om.* 1^*. i) 380 3a.

constituetur Gysus. Gysus successor[a] Moysi terra Palastinorum Iudaei gente sorte distribuit. Hier. Iudaeorum iudex post Gotonehil annos 40. Post Gotonehil Aebrei fuerunt subiecti alienigeni annos 18[b], qui copolantur temporibus Aod. Ipse fuit iudex ex tribu Efrem; fuit[c] ann. 80. Post Aod Aebreos in dicionem[d] redigunt alienigeni[e] ann. 20; qui copulantur temporibus Debure et Baraa[f], qui iudicaverunt Israel ann. 40. Ebraeorum iudex Gedeon. Post Deboram in dicione redicunt alienigeni ann. 7[g], qui coniuncti sunt temporebus Gedeon secundum Aebreorum traditione. Gedeon iudex ex tribo Mannasse. Cyrus[h] condeta ante templum Hierusolimarum[i] ann. 240, scribit[k] Ioseph in libro[l] tercio. Aebreorum Abimelet, filius Gedeonis, iudex ann. 3. Post quem[m] Tola ann. 22[1]. Post quem Iar[n] ann. 22 ex tribo Manasse.

4.[a] Sub Tautano regi Assiriorum Troga capta est. Aebraeorum Gepte iudex ann. 8. Postea[b] Aebreos in dicione sua[c] redicunt Amanite ann. 8, qui cum temporibus posteriorum iudicum copolantur secundum Iudaeorum[d] tradicionem. Gepte in libro Iudicum, — post quem Esebon[e] ann. 7, — ab aetate Moyse usque ad semet ipso ait soppotari[f] ann. 300[g]. Post Aesebon Labaion[h] ann. 8[i].*. In[k] illo tempore Priamus[l] Helenam rapuit. Troianum bellum decenale surrexit causa mali[m], quod trium mulierum de pulchritudinem certantium praemium fuit, una earum Helena pastore iudice[n] pollicente. Memnon[o], Amasones Priamo tolere[p] subsidium**. Exinde[2] origo Francorum fuit. Priamo[q] primo regi habuerunt; postea per historiarum libros scriptum est, qualiter habuerunt regi Friga[r]. Postea partiti sunt in duabus partibus. Una pars perrexit in Macedoniam[s], vocati sunt Macedonis secundum populum, a quem recepti sunt, et regionem[t] Macedoniae[u], qui oppremebatur a gentes vicinas, invitati ab ipsis fuerunt, ut eis praeberent auxilium. Per quos postea cum

---

*) *Post haec libri 4 (excepto* $4c^{2}$, *de quo v. infra c. 6. ex.) inserunt:* III (IIII $4b^{1*}$) HISTORIA DARETIS (DAREGITIS *4a.* a^{*}; I *add. 4a*) FRIGII DE ORIGINE FRANCORUM. Eodem itaque (i. *om. 4a.* a^{*}) tempore — apud Albam interfecerunt, *quam in Appendice imprimendam curavimus. Tunc* $4b^{1.2*}$. c^{1} *pergunt:* IIII *(om.* $4c^{1}$*).* Item de superiore chronica (superiora cronica $4b^{2*}$). In illo tempore Priamus *cet., at 4a.* a^{*}, *omisso lemmate* Item de s. c., *ad caput:* IIII. In illo tempore P. *transeunt.*

**) Troia capta est *add.* 1*.

Cap. 3. 1. 1*. 2a. 3a. $4b^{2*}$. *Cap. 4.* 1. 1*. 2a. 3a. $4b^{2*}$. c^{1} *(a linea 15).*

Cap. 3. a) hic successor 1*; successit 2a. 3a. $4b^{2*}$. b) XCIII *pro* XÇII, *ut saepe in hoc libro* CI *pro* Ç *legitur,* $4b^{2*}$. c) *om.* 3a. d) dicionē 1, *sed linea forte postea addita est, ut infra saepius.* e) alie gene 3a. f) *ita* 1; Barach 1*. 2a; Barac 3a *cum H.* g) 6 1*; C, *superscr. pr. m.* II $4b^{2*}$. h) *ita* (Cirus $4b^{2*}$) *cum cod. Bern. H.;* Tyrus *recte* 1*. i) Hierosolyme 1*. k) scripsit 2a. 3a. $4b^{2*}$ *(ubi e corr.);* lege *pro* s. 1*. l) l. *e codd. H. solus habet Leid. Scal.* 14. m) quem Tota (?) ann̄ 22 *erasa* 1; P. q. T. a. 22 *om. 2a; habent reliqui libri.* n) Iair 1*. 3a.

Cap. 4. a) *distinctione carent* 2a. 3a. $4b^{2*}$. b) Post Iair *H.* c) *om.* 3a. d) *om.* 3a. e) *corr.* ęsebon 1, *et ita* 2a. f) suppotantur 1*; subputantur 3a; suputare ait $4b^{2*}$. g) 400 2a. h) Babaion 2a; Labdon 1* *cum H.* i) CIII $4b^{1.2*}$ (ÇII 4a). k) In *a linea 2a; cap. 4. incipit* 3a. l) Alexander *H.; cf. Zarncke, 'Berichte der Sächs. Ges. d. Wiss. Leipzig'* 1866, *p.* 263, *n.* 3. m) m. q. *om.* 1*; causa aliquod (aliququd' $4b^{2*}$; aliquot $4c^{1}$) 2a. 3a. $4b^{2*}$. c^{1}. n) indicente 3a. o) me non 2a; mē non 3a; menon $4b^{2*}$. c^{1}; *om.* 1*. p) tollere 1*. 3a. $4b^{2*}$. c^{1}; tolle 2a. q) Primiamo rege primo 2a; Priamum regem primo $4b^{1*}$; Priamu rege p. $4c^{1}$ (*sed* Priamo primum regem 1*. 3a). r) gerefrigia *pro* r. F. 1*. s) Macedoniā 1. t) regem $4b^{2*}$. c^{1}. u) Macedonis 1*.

1) *Ex hoc enuntiato in 2a omisso, in 1 eraso, codicem 1 ad 2a emendatum esse intellegitur; cf. 'N. Archiv' VII, p. 256.* 2) *De ratione quae inter hanc 'Originem' et libri III, c. 2. intercedat cf. quae 'N. Archiv' VII, p. 440, scripsi.*

subiuncti in plurima procreatione crevissent, ex ipso genere Macedonis fortissimi pugnatores effecti sunt; quod in[a] postremum in diebus Phyliphy regis et Alexandri fili sui fama confirmat, illorum fortitudine[b] qualis fuit.

5.[a] Nam et illa[b] alia pars, quae de Frigia[c] progressa est, ab Olexo per fraude decepti[d], tamen non captivati, nisi exinde eiecti, per multis regionibus pervacantis cum uxores et liberos, electum[e] a se regi Francione nomen, per quem Franci vocantur[1]. In postremum, eo quod fortissimus ipse Francio in bellum fuisse fertur, et multo tempore cum plurimis gentibus pugnam gerens, partem Asiae vastans, in Eurupam[f] dirigens, inter Renum vel[g] Danuvium et mare consedit[h].

6. Ibique mortuo Francione, cum iam per[a] proelia tanta que gesserat parva ex ipsis manus remanserat, duces ex se constituerunt[b. 2]. Attamen semper alterius dicione negantes, multo post tempore cum ducibus transaegerunt[c] usque ad tempore Ponpegi[3] consolis, qui et cum ipsis demicans seo et[d] cum reliquas gentium nationes[e], quae in Germania habitabant[f], totasque dicione subdidit Romanam[g]. Sed continuo Franci cum Saxonibus amicicias inientes, adversus Pompegium revellantis, eiusdem rennuerunt potestatem. Pompegius in Spaniam contra gentes demicans plurimas[h], moretur. Post haec nulla gens usque in presentem diem Francos potuit superare, qui tamen eos suae dicione potuisset subiugare. Ad ipsum instar et Macedonis, qui ex eadem[i] generatione fuerunt, quamvis gravia bella fuissent adtrite, tamen semper liberi[k] ab externa dominatione vivere conati sunt. Tercia ex eadem origine gentem Torcorum[l] fuisse[m] fama confirmat, ut, cum Franci Asiam pervacantis pluribus proeliis transissent[n], ingredientis Eurupam, super litore Danuviae fluminis inter Ocianum et Traciam una ex eis ibidem pars resedit. Electum a se utique[o] regem nomen Torquoto[p. 4], per quod gens Turquorum nomen accepit. Franci huius aeteneris gressum[q] cum uxores et liberes agebant, nec erat gens, qui eis in proelium potuisset resistere. Sed dum[r] plurima egerunt proelia, quando ad Renum[s] consederunt, dum a Turquoto menuati sunt, parva ex
Hier. eis manus aderat. A[t] captivitate Troge usque ad primam olimpiadem fiunt anni 406*.

---

*) *Hoc loco 4c2 Daretis historiam inserit:* HISTORIA DARETIS FRIGII de origine Francorum V. Eodem itaque tempore — aput Albam interfecerunt.

Capp. 4—6. 1. 1*. 2*a*. 3*a*. 4*b*2*. c1.

Cap. 4. a) *om.* 1*. 3*a*. b) *ita* 1 *(ubi linea super* 8 *add., sed postea, ut vid.).* 2*a; fortitudo* 3*a*. 4*b*2*.

Cap. 5. a) *distinctione carent* 2*a*. 3*a*. 4*b*2*. b) et *add.* 3*a*. c) Friga 3*a*. 4*b*2*. c1 *(e corr.)*. d) *ita* 1*; *cf. infra III*, 2: cum Troia fraude Olexe caperetur; fraidecepti *(sic etiam 2a) corr. m. al.* fraidecepti 1; fraudem decepti 3*a* (?). 4*b*2*; fraude cepti 4c1. e) *ab* Electum (Electi 3*a;* Electo 4*b*2*) *cap.* 5. *incip.* 2*a*. 3*a*. 4*b*2*. f) Eoruppam, *ut infra,* 2*a*. g) et 1*. 4*b*2*. c1. h) consedens 2*a;* condens 3*a*.

Cap. 6. a) *om.* 2*a*. 3*a*. 4*b*2*. b) restituerunt 1*. c) transigerunt 1*. 4c1; transierunt 3*a*. d) et *postea add.* 1; *habent codd. rell.* e) Macedonum *pro* n. 1*. f) habitant 2*a*. 3*a*. g) Romano imperio 1*. h) *om.* 3*a*. i) eodem genere 1*. k) libera 3*a*. l) Turcorum (*infra* Torcorum) 1*; Torchorum 3*a;* Torquorum 4c1 *(ut infra libri plerique)*. m) *om.* 4*b*2*. c1. n) pertransissent 1*. 4*b*2*. o) *om.* 1*. p) Torqueto, *ut infra,* 1*. q) *om.* 2*a*. 4*b*2*. c1. r) dm 1. 1*; qm 2*a;* dū 3*a;* Sed contra dm 4*b*2*. s) Senum 3*a*. t) A *a linea* 2*a*.

1) *Cf. Isid. Etym. IX*, 2, 101: Franci a quodam proprio duce vocari putantur; *v. Zarncke, l. l. p.* 268. 2) *Cf. Lüthgen, 'Die Quellen u. d. hist. Werth der fränk. Trojasage', p.* 45. 3) *Quomodo Pompeius Francorum victor factus sit, 'N. Archiv' VII, p.* 475. *exposui.* 4) *Torquatum cum Alexandro Philippoque fabulator ex Hieron. chron., infra c.* 27. 28, *novit; cf. 'N. Archiv' VII, p.* 474.

7. Redeamus, quo ordine Aebraeorum gens fuit. Aebraeorum reliqui anni Labdon[a] ann. octo. Post Labdon[b] Aebreos[c] in dicione redicunt[d] alienigeni ann.[e] 40, qui copolantur temporibus iudecum posteriorum. Post quem Samson fortissimus omnium fuit, ita ut quibusdam facta eius cum gestis Ercole conpotarentur[f]. Quidam ad huius memoriam conservandam balnea Beceanceorum[g] multo post tempore appellatus poena[h]. Post quem Heli sacerdus; in Aebreorum libro 40 ann. inveniuntur, in septuaginta interpraetatione[i] 20[k]. Hier.

8. In illo tempore[a] Tautanus regnabat in Assirius. Tunc Troia capta est. In Ebreis Lepdon[b] iudex erat, et in Aegypto dinastia rex erat[1]. Primus rex Latinorum tunc in ipso tempore surrexit, eo quod a Troia fugaciter exierant[c], et[d] ex ipso genere et Frigas: fuerunt, nisi per ipsa captivitate Troiae[e] et inundatione Assiriorum[f] et eorum persecutione, in duas partes egressi et ipsa civitate et regione. Unum exinde[g] regnum Latinorum[g] ereguntur et alium[h] Frigorum. Post tercio anno capta Troia Latini, qui postea Romani nuncupati sunt, et, ut quidam volunt, post octavo anno regnavit[i] Aeneas. Aeneas et Frigas fertur germani fuissent. Hier.

9.[a] Aeneas in Latinis regna. ann. 3 et Frigas[b] in Frigia. Ante Aenea et Friga añ v[c], Saturnus, Picus, Faunus[d], Latinus, per quem Latini vocati sunt, et in Aetalia regnaverunt annis circeter 150. Roleta[e, 2]. Scribit Palefatus in incredibilium[f] libro primo, Serenas quoque fuesse[g] meretrices, quae[h] deceperint navigantes. Post[i] Aeneam Ascanis ann. 38. Ascanius, derelicto novercae suae regno, Latinis[k] Albam Longam condedit et Silvium[l] Postumum[m] fratrem suum, Aenei ex Clavinia[n] filium[o], summa piaetate[p] edocavit. Amazones in illo tempore Aetesi[q] templum incenderunt. Ascanius Iulium filium procreavit, a quo familia Iuliorum orta, et propter aetatem parvuli, quia[r] necdum regendis civebus edoneos erat, Silvium Postumum[s], fratrem suum, regni[t] reliquit heredem. In[u] illo tempore, mortuo Heli sacerdoti Aebreorum, Samuhel prophetabat; et Saul regnavit ann. 40. In illo tempore Silvius Latinorum rex, Aenei filius, a quo omnes Albanorum rege Silviae vocati sunt. Aebreorum rex primus ex tribu Iuda David ann. 40. Aebreorum tunc pontifex Habiatar clarus habitur[v]. Latinis Silvius regnavit ann. 50. Aebreorum, filius David, Salomon regnavit ann. 40. Salomon templum in Hierusolimis aedificare coepit, consummavit[w] eum ann. 7.

Capp. 7—9. 1. 1* 2a. 3a. $4b^{2*}$.

Cap. 7. a) *ita* 1. 1*; anni quinquaginta (*pro* L) Abdon 2a; anni . L. abdon 3a. $4b^{2*}$. b) *ita* 1. 1*; Abdon 2a. 3a. $4b^{2*}$. c) *om.* $4b^{2*}$. d) rediguntur $4b^{2*}$. e) 40 añ 2a. f) computentur 1*; conparentur *H.* g) balneabece anceorum 1; *om.* 1*; balneabece hanc eorum 2a; balneā (*om.* Beceanceorum) 3a; balnea becce hac eorum $4b^{2*}$; balneas Byzantinorum *H.* h) putant *H.* i) interpretum $4b^{2*}$. k) *quae sequuntur ad c. 56:* Temporibus Honorii *om.* $4c^3$.

Cap. 8. a) *om.* 3a. b) Lepdon *(litera* p *in litura) pr. m.*, Lapdon *sec. m.* 1; Leydon 2a; Gedeon 3a: *est* Labdon, *ut supra recte scribitur.* c) exierat 1*. d) *om.* 2a. e) *om.* $4b^{2*}$. f) Asiorum 1*. g) *om.* $4b^{2*}$. h) erigunt Italium $4b^{2*}$; et alios (*corr.* alius) F. ereg. 1*. i) r. A. *om.* 1*.; Eneas regnavit 3a.

Cap. 9. a) *distinctione carent* 2a. 3a. $4b^{2*}$. b) Friga in Frigias 1*. c) AÑÑ V 1; anñ. u. 1*; anñ V. 2a; . añ . V. 3a; annis . V. $4b^{2*}$; *corrupte pro:* Ianus. d) *om.* 1*; Fainus 2a. e) fabolas *pro* r. 1*; Rotela $4b^{2*}$. f) incredib. *corr. sec. m.* incredob. 1. g) *om.* 2a. h) qui deceperunt 1*. $4b^{2*}$. i) Post — Amazones *om.* 1*. k) Lavinii *H. (sed* Lavinti *cod. Bern. H.).* l) Siluiuium 1. m) postunum 1; post humum 2a; post unum 3a. n) Clamavinia 3a. o) suum *add.* 2a. 3a. $4b^{2*}$. p) apietate aedocavit 2a. 3a. q) *ita* 1 *(ubi sec. m. corr.* Aefesi*).* 2a; Ethesi 1*; Actisi 3a; eciam templum Ephesi $4b^{2*}$. r) qui 2a. $4b^{2*}$. s) post unum 1*. t) regnum 1*. 2a. u) *c.* 9 *incipit* 2a. $4b^{2*}$; In *a linea* 3a. v) babebatur 3a. w) et c. eum 3a; consummavitque *H.*

1) *Ex Hieronymianis:* De tertio tomo Manetho Aegypti 20. dynastia Diapolitanorum a. 178, *plane absurda Fredegarius excerpsit.* 2) Roleta *inseruit Fred. Quid significet, nescimus.*

Hier. 10.[a] Cartago in[b] tempore Salomonis a Lacedaemonies in Africa condita est a rege Cestrato[c] et alias urbis plurimas[1]. Nam et Cartago a Arcedone[d] Tyro, ut vero[e] aliae, a Dido, filia eius, ann. 144. expleta fuisse refertur. Colleguntur autem omni tempus a Moysin et egressus[f] Israel; secundum tercium librum Regnorum usque ad Salomonem et aedificationem templi conpotantur ann. 480[2]. A diluvio usque ad Moysen ann. 1447[g]. Ab Adam usque ad diluvium anni 2242. Semul omnes anni 4149[h] ab[i] Adam usque ad Salomonem[k]. Aebreorum[l] sacerdus[m] Sadoc tunc fuit.

11.[a] Post Salomonem Roboam ann. 17. Post mortem Salomonis, sedicione orta in gente Iudaea et[b] regno befaria devisio, in Samaria decem tribus[c] regnavit Geroboam. Latinorum Alba Silvius regnavit ann. 39[d]. Roboam, filius Salomonis, regn. Hierusolimis duobus tribus[c] tantum, quae vocantur Iudaeorum, quia ex Iuda stirpe discenderunt[e], unde et universa gens illa nomen Iudaeorum est[f]. Post quem Abia ann. 8. Post quem Asa ann. 41. Latinorum Aegyptius Silvius ann. 23. Latinorum octavos[g] Capis Silvius ann. 26. Aebreorum Iuda Iosafat ann. 25. Prophetabant in Aebreis tunc Abdias, Hienozias[h], Michias. Latinorum nonus Carpentus Silvius ann. 13[i]. Aebreorum Iuda[k] ann. 8. Post quem Ocozias[l] ann. 1. Post[m] quem Godolias mater ann. 7[n]. Post quem Ioas[o] ann. 40. Latinorum tunc post Carpento Tiberius ann. 8. Post 11. Agrippa Silvius ann. 40. Iuiadę[p] apud Aebreos insignissimus pontifex erat, qui solus post Moysen vixit ann. 130[q]. Aebreorum Iuda Amissias ann.[r] 29. Aebreorum[s] Israel Ioas in tempore Ioram. Ipse fuit septemus in Iuda, regnavit ann. 8. In cuius tempore prophetabat Helias. In tempore Ioas[t] Helisaeus[u] moritur. Zacharias propheta a Ioas regi interficetur. Aebreorum Iuda Amessias[v] regnavit annis 29[3].

12. Latinorum 12. Aremolus[a] Silvius ann. 19. Post quem 13. Aventinus[b] Silvius an. 36. In tempore Arimoli superiores ipse Silvius Aremolus sive[c] Remolus, Agrippe superiores regi filius, praesedium[d] Albanorum inter montes, ubi nunc Roma est, posuit[e]; ab[f] impietatem postea fulmenatus interiit.

13. Aebreorum Israel secundus Nadab ann. 2. Post quem tres[a] Baas[b] ann. 24. Post quem Aela ann. 7[c]. Post[d] Ambri ann. 12. Post Eu[e. 4] ann. 28[f]. In tempore Achab profetabat Aelia. Post Ioram Haeu[g] an. 29. Post Haeu[h] Achab[5] ann. 17.

Capp. 10—13. 1. 1*. 2a. 3a. 4b2*.

Cap. 10. a) *ita* 2a; 11 1; *om.* 1*. 3a. b) *om.* 1*. 4b2*. c) Gestrato 1*. 3a. 4b2*. d) ab A. 2a. 3a. 4b2*; Carchedone *H.* e) vere 2a. f) egressionis 1*; egresse 2a; egresso 3a; egressu 4b2*. g) *ita* 1. 1*; mille CCCC: XCVII, *eras. una litt.* 2a; III (M̅ *pro* mille 1) CCCCLXLVIII 3a; III millia CCCCLXXXVIIII 4b2*. h) IIIICXLVIII 2a. i) A. A. u. a. *om.* 2a *(ubi reliquum paginae spatium vacat).* 3a. k) c. 11. a Salomon rex H. *incipit* 2a. 3a. 4b2* *(non 1*).* l) Aebr. — fuit *om.* 1*; regnavit anñ 40 *add.* 2a. 3a. 4b2*. m) S. s. 2a.

Cap. 11. a) *om.* 1. 1*. b) *om.* 2a. 3a. 4b2*. c) *ita cod. Bern. H., reliqui* tribubus. d) 38 3a. e) discenderant 3a. f) vocata *add.* 2a. 3a. 4b2*; sortita est *H.* g) octabo scapis 3a. h) *ita* 1. 1*; Hiezonias 3a *(non 4b2*)*; Ieu Osias *H.*, *sed* Hiecozias *cod. Leid. Voss. C.* 110. *H.* i) 14 3a. k) Ioram *om. Fred.* l) Ochodias *H.* m) Post — 7 *om.* 1*. 4b2* n) 6 3a. o) Oas 2a; Iosias *H.* p) Ioiadae *cod. Leid. Voss. et Scal.* 14. *H.* q) 30 *om.* 4b2*. r) *pr. m. suppl.* 1. s) Aebr. *usque ad finem cap. om.* 1*. t) regis *add.* 2a. 3a. 4b2*. u) H. — regi *om.* 2a. v) 11 *add.* 3a. 4b2*.

Cap. 12. a) Remulus 1*. b) Avestinus 3a; Avencius *in litura* 4b2*. c) Arremulus s. Romolus 1*; s. R. *om.* 2a. 3a. d) praesedum 1. e) qui *om. Fred.* f) *corr. m. al.* ob *(sic H.)* 1.

Cap. 13. a) *ita* 1. 2a; tercius *corr. sec. m.* 1; Abias *pro* t. B. 1*. b) Baasan *H.* c) 8 2a. d) P. quem 1*. 3a. e) post quem Geu 1*; post eum 3a. f) 8 2a; In temp. — 29 *om.* 1*. g) Hieu 2a; Heū 3a. h) Post quem Achab anñ 17 prophetavit Helias 1*; Post Acab. Heieu (eum 3a) Achab 2a.

1) *Haec Fredegarius confudit, nam Hieronymus de Carthagine aliisque urbibus ab Echestrato Lacedaemoniorum rege conditis nihil retulit.* 2) *Duo enuntiata Hieronymiana male in unum contraxit Fred.* 3) *Amessiae regnum repetit Fred.* 4) *Hoc loco male insertus, sed infra recte positus est.* 5) *Scribas* Ioachab.

14. Iulius, proavos Iulii Proculis[a], qui cum Romolo Romam commigravit, fundavit[b] Iuliam gentem. His diebus Aebreorum 12. Asarias, qui et Ozias, ann. 52. Hier.

15.[a] In illo tempore, Thespieo[b], Arifronis filio, Atenis[c] regnante, Assiriorum impirium[d] deletum est. Usque ad id tempus fuisse rege Assiriorum, storia fert[e]. Et fiunt insimul[f] anni 1098[g]. Omnes autem anni rigni[h] Assiriorum a primo anno Nini suppotantur 1240. Abarces Medus, Assiriorum imperium[i] destructo, regn. in Medus transtulit, et interim sine principibus res agebatur usque ad Diiocum[k] regem Medorum. In medio autem tempore Caldei propriae praevalebant, quoque[l] separate quaedam regnum successiones feruntur. Reliqui quoque gentis propriis legibus[m] utebantur.

16.[a] Latinorum quartus decimus[b] Procas Silvius an. 33. Post quem Amulius Silvius ann. 43[c]. In illo tempore Roma a parebus[d], qui nunc[e] festus dicitur, est condeta. Romolus[f] et Remus ipsam condederunt. Remus rutro[g] pastorale[h] a Fabio, Rumoli duci, occisus. Obbasili[i] inpunitate[k] magnas Limuli[l] multitudo coniungetur. Anno ab Urbe condita tercio[m] una virginum pulcerrima cunctorum adclamatione rapientum[n] Talasso, duci Romoli, decernitur, unde[o] ad[p] nuptiarum solemnitatibus Talasso vulgo[q] clamitat, cui tales nupta sit, que Talassus meruit. In illo tempore prima captivitas Israel. Decem tribus a Senacerem[r] rege Caldeorum[s] translati sunt in montes Medorum, regnatumque[t] est in Samaria ann. 250. Romanorum[u] septimus decemus rex Romolus ann. 38. Remus[v. 1] et Romolus generantur matre[w] Aetalia. Romolus apud paludem Capraenus[x] moritur. Post quem per quinus dies senatores rem publicam egerunt[y] unum tantum anno, quod interregnum appellatum est. Postea Pompeius[z] regn. ann. 41. Romolus[2] primum militis sumpsit ex populo et nobelissimus senes centum[a] ob aetatem senatores, ob semilitudinem curae patris appellavit; templa quoque et murus humani[b] urbis struxerunt. Saba Conbochiri[c] regem captum[d] vivo exusit. Tulius Hostilius ann. 33[e]. Primus regnum[f] Romanorum purpora et fascibus usus est ac deinceps cum sua domo fulmine confragavit[g]. Tulius Hostilius post longam pacem bella reparabit, Albanos, Vigentis[h] vicit et[i], adiecto monte Caeneo[k], Urbem ampliavit. Romanorum

Capp. 14—16. 1. 1*. 2a. 3a. 4b2*.

Cap. 14. a) proconsulis 2a; *om.* 1*. b) *om.* 3a.

Cap. 15. a) *om.* 1. 2a. 3a. 4b2*. b) Tespiae oarifronis 3a; Tespie ocorifonis 4b2*. c) Atheonis 2a. d) impir. *corr.* imper. 1. e) refert 1*. 2a. 4b2* *cum H.* f) simul *om.* 3a. g) mille LXXXVIII 2a; mille XCIIII 4b2*; 1197 *H.* h) rigni *corr.* regni 1. i) imperiorum destricto 1; imperium distructo (distructum 3a) 2a. 3a; imperii destruccto 4b2*; imperio destructo *H.* k) Diocum 2a; Antiochum 3a. 4b2*. l) quorum *H.* m) regibus *H.*

Cap. 16. a) 15. 2a. 4b2*; *distinctione caret* 3a. b) 13. 3a. c) 42 2a; 14 3a. 4b2*; 44 *H.* d) *ita Fred.; om.* 1*; Parilibus *H.* e) dies *om. Fred.* f) Romalus 3a. g) retro 2a; *om.* 1*. h) (p. *om.*) a F. Romoli doci 1*; pastoralea (pastoralia 3a) fabeorum (fabiorum 4b2*) oliduci (olim duci 3a; oliduce 4b2*) 2a. 3a. 4b2*; pastoralia Fabio *codd. nonnulli Hieronymi.* i) *ita Fred. cum cod. Leid. Scal.* 14. *Hieron.: scribe* ob asyli; Obbasili — coniungetur *om.* 1*. k) inpietates 4b2*. l) *ita* 1 *(ubi m. sec. corr.* Remulo*).* 2a. 3a. 4b2*. m) tria una 2a; in una 3a. n) sapientium 1*; rapienda 4b2*. o) uti 4b2*. p) in *H.* q) vulgo — que Ta. *om.* 3a. r) *ita* 1; Senacereb 1*; Sennaceribh 2a; Sennacerib; 3a; Senacharib 4b2*. s) Asyriorum *pro* C. 1*. t) rignatus est 3a. u) c. 16. *incipit* 2a. 4b2*; R. anñ 17, menses 5. R. anñ 38 1*. v) Romulo *corr.* Remulo 1*. w) *ita* 1; (ex *add.* 1*; a *add.* 2a) matre (matri 4b2*) Italia (Italica 1*) 1*. 2a. 3a. 4b2*; Marte et Ilia *H.* x) a. p. Caprae (Caprenis 1*; Capremus 3a) nusquam conparuit *H.* y) rexerunt *H.* z) Ponpegius 3a. a) civium 1*. b) *ita* 1 *(ubi m. sec. corr.* Romane*).* 2a. 4b2*; humane 3a, *sed* Romani 1*; Romanae *coniecit Canisius.* c) *ita* 1. 2a; Saba cum bochirem 3a; Saba canbo chirum 4b2*; S. — exusit *om.* 1*; Sabacon Bocchorim *H.* d) captivum — exurit 3a. e) 37 3a. f) regis 1*; regum 4b2*. g) conflagravit 1*; confrigavit 2a. h) suae gentis 1*; sextus gentes 2a. b; uigentes 3a; sex gentes 4b2*. i) ad *Monod.* k) *ita Fred.;* Caelio *probe coniecit Canisius.*

1) *Iam de nece Remi supra l. 12. retulit.* 2) *Iterum ad Romulum redit.*

Hier. quartus Ancus Martius ann. 33. Ancus Marcius Aventinum[a] montem in[b] Ianeculum[c] Urbem addedit. In tempore Procatae[1] Silviae Latinorum regi Aebreorum tunc profetabat[d] Osoe, Amos, Esaias, Ionas. Ann. quinquaginta tres, quando Roma condita fuit, in Aebreis profetabat Ioatam ann. 16[2]. Post quem Iuda 14[e]. ann. item[f] 16. Cuius tempore Talat Falsar[g] rex Assiriorum magna pars populo Iudaeorum in Assirios transtulit. Post quem[h] Iuda quintus decimus Segecias[i] ann. 49[k]. Post quem in Iuda 16. Mannassis ann. 55. Post quem in Iuda septimus decimus Amon ann.[l] 12. Post octavus decemus Iosias ann. 32. Hierimias profetabat. Aebreorum Iuda Ioazim ann. 11. Post[m] quem iterum Ioazim alius.

17. Anno[a] 3. Ioazim Nabagodonosor rex Babilloniae Iudaeam capit et, in dicionem suam redactis[b] plurimis Iudaeorum, cum etiam partem vasorum templi invasit, et tributario[c] fecisse Ioazim fertur et[d] victor ad patriam revertitur[e]. Israel, quando Roma condita[f] fuit, Azarias[g] et Manaem profetabant ann. 10, postea Vazeas[h] ann.[i] 10.

18. A captivitate Troge usque[a] ad olimpiadem primam ann. 405. A primam olimpiadem Africanus temporibus Ioatham rege Aebreorum fuisse[b] scripsit. Post Vazea in Iudaea profetabat[c] annus 9[d]. Tunc a Senacerem[e] Israel in captivitate ducti sunt[f, 3]. Memoravimus[g, 4] sub Arifronem[h] regi Assiriorum regnum destructum. Sardanapallus eo tempore Tarsum atque[i] Ancialem condedit, et in proelio[k] victus ab Arboco[l] Medos, semit incendio concremavit. Primus, ut super[m] memoravimus[5], rex[n] Macedonum Caranus regnavit ann. 28[o]. Aegypciae regem suum[p] Osorton Ercole[q] nominaverunt. Fiston[r] Argius mensuras et pondera primus[s] invenit.

19.[a] Macedonum Phyliphus regn. ann.[b] 38. Numa[1] Pompilius[c] duos mensis ann.[d] condedit Ianuarium et Februarium[e], cum ante hoc decim[f] mensis tantum apud Romanus fuissent. Capitulium[g] quoque a fundamentis aedificavit. Sevilla, que et Eurofila[h], in Samuae insignis habentur. Numa Pompilius nullum[i] cum finitimis bellum gessit. Olda mulier apud

Capp. 16. 17. 1. 1^*. 2a. 3a. $4b^{1*}$. *Capp.* 18. 19. 1. 1^*. 2a. 3a. $4b^{2*}.c^3$ *(cf. l. 39, n. g).*

Cap. 16. a) Aventunum 3a; Aventi $4b^{1*}$. b) et *H.* c) *om.* 1^*; Lanicolum 3a. d) prophetabant 1^*. 3a. $4b^{1*}$; Osne 1^*; Ose(a)e 2a. 3a. $4b^{1*}$. e) Achas *recte inseruit Canisius.* f) regnavit *add.* 3a. g) Falasar (*om.* Talat) 1^*; Talat Fallasar 3a; Talata Faltasar $4b^{1*}$. h) in *add.* 3a. i) Ezechias 1^* *cum H.* k) 29 1^* *cum H.* l) ann. 12 *om.* 1^*; 12 *om.* 3a, *ubi mox*: Post quem in Iuda Iosias. m) 17 *add.* $4b^{1*}$.

Cap. 17. a) *ita* 1^*; alius ann ::: Ioazim *pr. m.*, 11 an. 3 *sec. m. superscr.* 1; alius annos quadraginta. Anno 3. 2a. 3a; alius annis 43. Anno 3. $4b^{1*}$: *Hieronymus Ioachim menses 3 tribuit.* b) redactus plurimus 2a; reddactus plurimis 2b; plur. *ad finem huius cap. om.* 1^*. c) tributarios 2a. 3a; tributarium $4b^{1*}$. d) *om.* 2a. 3a. e) reverteretur 2a. f) f. c. 2a. g) Zacharias *H.* h) Faceas *H.* i) *ab* Anno 10. *c.* 18. *incipit* 2a. $4b^{1*}$; *c.* 16. 3a.

Cap. 18. a) *om.* 2a. b) s. f. 3a. c) prophetabant 3a. $4b^{1*}$. d) Hebr. Isr. 16. Facee a. 20 *H.* e) assennaceribh 2a; a Sinnazarim 3a; a Senacherib $4b^{1*}$; *om.* 1^*. f) ducitur captivus in Media 1^*. g) Memoravimus — Olda m. a. H. p. *om.* 1^*; *a* Memoravimus *incipit* $4c^3$. h) Afrone 3a; Afronem *corr. pr. m.* Arifronem $4c^3$. i) aque 2a; Contialem 3a. k) proelium 2a. 3a. l) abarbo com 3a. m) supra 2a. 3a. $4b^{2*}.c^3$. n) M. r. Cassanus (Casanus $4b^{2*}.c^3$) 3a. o) 18 *corr.* 28 1; 18 $4b^{2*}.c^3$. p) *om.* 3a. q) Escole 3a. r) Fistu margius 3a; Fistun A. $4b^{2*}.c^3$; Fidon *H.* s) *om.* 3a.

Cap. 19. a) *om.* 3a. $4c^3$ *(semper).* b) 38 ann̄ 3a. c) Num apompili post 2 2a. *b.* d) ad annum $4b^{2*}.c^3$; addidit *H.* e) Febreorum 2a. f) menses 10 3a. $4b^{2*}$; m. tantum decem $4c^3$. g) Capitulum 2a. h) Sibylla quae et Erofila *H.* i) *om.* 2a.

1) *Ordo rerum iterum turbatus est.* 2) *Haec plane confusa sunt. Ioatham enim rex Iudaeorum Azariae, qui a.* 52 *regnavit, successit, sub quo:* profetabant qui et supra. *Est itaque* 53. *Azariae, non ab Urbe condita annus, est Ioatham rex, non propheta.* 3) *Haec iam supra c.* 16. *narravit.* 4) *C.* 15. 5) *De hac re supra nihil legitur.*

Hebraeos profetabat. Postea Suffronias[a], Hierimias. Ann. 32[b, 1, *]. Post quem Ioaza[c] Hier. mensis tres. Post quem Ioazim[**] ann. 11[***]. Post quem Sedicias ann.[d] 11.

20.[a] Romanorum quintus Tarquinius Priscos ann. 38. Macedonum Arepos[b]. Tarquinios Priscos ciram[c] Romae aedificavit, numerum senatorum ausit, Romanus ludus instituit, muros et clodecas aedificavit; ad extremum ab Anci filiis[d] regn. eius, sui[e] ipse successerat.

21.[a] Primo anno captivetatis Hierusalem[b] Iudea capitur[c]. Nabagodonosor rex Chaldeorum, Hierusolimis captis, templum incendit, quod ab initio aedificationis suae transierat[d] ann. 442. Quadragensima octava olimpiadae captivetas Iudeorum[e] facta est. Aebreorum autem captivetas et exterminiae[f] templi, quod fuit in Hierusolimis, ann. 70. In Babillonem profetabant Danihel et Ezechiel.

22.[a] Tunc Rome Servi[b], ancillae, sed[c] nobelis[d] captive filius, tres montis urbe addedit, Quirinalem, Isquilinum[e] et Vimenalem[f]; fossas circum murus duxit[g], censum Romanorum civium[h] ipse primus instituit et in[i] extremum Tarquini Superbi generi sui superiores et filii scelere occisus est.

23. Mortuo Nabagodonosor Babylloniorum rege, suscepit emperium Aevilmarodac[a]; cui successit frater eius Balthasar. Cuius tempore liber Danihel scribitur[b]. Romanorum Sirvios[c] sextus regnavit ann. 33. Capta[d] Hierusolima ab Assiriis, ad Vafrim regem Aegypti[e] Iudaeorum reliqui transfugerunt[f]. Hierimias quoque profeta meminit. Chorinthiorum monarchia destructum[g]. Solus[h] facta defectio, cum futuram eam Talus antedixisset. Olimpiadem 55. item et[i] Corus[k] rex Medorum destruxit imperium. Cyrus regn. Persis, subverso Astragio[l] regi Medorum. Persarum Cyrus[m] regn. ann.[n] 30.

24.[a] Cyrus, Hebreorum captivitate laxata, 50 ferme hominum[b] milia regredi fecit in Iudaeam, qui, constructo[c] altarem, templi fundamenta iecerunt. Sed cum a vicinis gentibus fabricatio inpediretur, inperfecto opus usque ad Darium permansit[d]. Cyrus Babillonia capit. In Aebreis profetabant Azeos et Zacharias, quo tempore Hiesus, filius Iosedech, et Zorobabil

---

*) Sub Osia rege coepit Hierusalem prophetare *add.* $4c^3$.

**) Qui et Eliachim *add.* $4c^3$.

***) Post quem Ioachin, qui et Iechonias, menses 3, dies decem *add.* $4c^3$.

Capp. 19—24. 1. 1^*. 2*a*. 3*a*. $4b^{2*}$. c^3.

Cap. 19. a) Sofonias 1^*; Suffonias 2*a*. $4b^{2*}$; Soffonias $4c^3$. b) 33 3*a*. c) Ioachaz regnavit ann. 3 $4c^3$. d) *om.* 3*a*.

Cap. 20. a) *om.* 3*a*. b) Arebus 2*a*; Aeropus *H.* c) *ita* 1. 3*a*; cyram 2*a*; cira $4b^{2*}$; quiram $4c^{3*}$; circum *recte* 1^*. d) occisus est *om. Fred. (habet, sed post* successerunt 1^**)*. e) *ita pr. m.* 1. 2*a*. 3*a*: *scribas* cui, *ut sec. m. in* 1 *corr.*

Cap. 21. a) *om.* 1. 3*a*. $4c^3$. b) in H., *om.* Iudea 3*a*. c) *enuntiata eodem ordine atque in cod. Bern. H. subsequuntur.* d) transierant 3*a*. $4b^{2*}$. c^3; sunt 1^*: manserat *H.* e) I. f. e. A. a. c. *om.* 3*a*. $4b^{2*}$. c^3; facta — Hierusolimis *om.* 1^*. f) exterminacio $4b^{1*}$; exterminium $4c^3$.

Cap. 22. a) *ita* 2*a*; *om.* 1. 3*a*. b) Servius *recte* 1^*. c) et *add.* $4b^{2*}$. c^3. d) nobilem 3*a*. e) *ita* 1. $4c^3$; Exquilinum 1^*; Isquilanum 2*a*; Squilinum 3*a*; *om.* $4b^{2*}$, *spatio relicto.* f) Vimnalem 1^*; Vciienalem $4b^{2*}$; Vinemalem $4c^3$. g) dixit 1, *corr.* h) circum 1^*. i) ad 1^* *cum H.*

Cap. 23. a) Evilmerodac 1^*. 3*a*. b) sub quo Daniel eam scribturam, quae in pariete apparuerat, interpretatus est *H.* c) Sirvios *corr.* Silvius 1. d) Capta *usque ad finem cap. om.* 1^*. e) Aegyptiorum 2*a*. f) Huius Vafris *om. Fred.* g) *ordo enuntiatorum idem est atque in cod. Leid. Scal.* 14. *H.* h) *ita* 1. 2*a*. 3*a*. $4b^{2*}$; solis $4c^3$. i) ut 2*a*. k) Chorus 3*a*. $4c^2$: *est* Cyrus. l) Astyage *H.* m) *a* Cyrus *c.* 24. *incipit* 2*a*. n) a. 30 *om.* $4b^{2*}$. c^3.

Cap. 24. a) 23. *sec. m.* 1; *distinctione caret* 3*a*. b) m. h. 1^*. $4b^{2*}$. c^3. c) construitur altare 1^*; construxit alteram 2*a*. d) remansit 1^*.

1) *Scribe:* Iosias ann. 32, *ut supra c.* 16 *ex.* *Ibi etiam quae hic sequuntur invenies.*

Hier. regi genere principes fuerunt eorum qui regressi[a] sunt in Iudaeam. Colliguntur omni tempus captivitatis[b] Iudaeorum anni 70, secundum quosdam a tercio ann. Ioasim usque ad[c] 20. ann. Cyri regis conpotantur.

25.[a] Romanorum Tarquinius tunc[b] regnabat ann. 35. Tarquinius excogetavit vicla[c], taureos, fustes, lautomias[d], carceris, conpetis[e], catenas, exilia, metalla. Regnaverunt Medi super Assirios ann. 354[1]. Croaesus a Cyro capta est, et Lidorum[f] regnum destructum est, quod stetit annos 230.

26.[a] Canbisin, qui[b] et Nabagodonosor, rex vocatus est, sub quo storia Iudit, qui Oloferne interfecit[2], scribetur. Apud Aebreos Agens[c] et Zacharias profetabant[d]. Secundo ann. Darii regis templum in Hierusolimis[e] construetur a Zorobabil, consummatur[f] ann. 4. Remissionis captivitatis Iudaeorum et aedeficationem templi initium sub Cyro habuit, consummatur[f] sub Dario. Regnavit Persis, Assiries et Aegypto[g].

27.[a] Inicium consolum Romanorum. Armodius Aoidius[b, 3] et Aristogedus Inparcum[c] regem interficerunt, et Lena meretris, amica eorum, cum tormentis quogeretur[d], ut socius proderit, linguam suam morsibus amputavit. Pulsis Urbe regibus, adtenuatum est[e] valde Romanum imperium. Romanorum rege 7 a Romolo usque a[f] Tarquinio Superbo emperaverunt ann. 244[g]. Romae post exactis reg.[h] inicium consolis a[i] Bruto esse coeperunt. Deinde tribuni plebis ac dictatoris et rursum consolis rem publicam tenuerunt per ann. ferme[k] quadrignentus sexagenta quattuor. Censo Romae agitato, inventa[l] hominum 120 milia. Lapis tunc in Aevis[m] fluvio de caelo ruit. Persarum septemus Artabanus regn. 8[n]; Artaxersis ann. 40. Ann. ab Urbe condita ann.[o] 302[p]. tribuni plebis Romae stricti[q], consolibus eiectis. Niaemias tunc Aebreos menister vinarius, consenciente dom. suo, vecesimo eiusdem regn. annus de Babillonem venit et[r] murus Hierusolimis struxit. Romam[s] dinuo consolis creati sunt. Si quaesieris[t] de ebdomades septuaginta, quae in libro Danihil scriptae sunt, repperies, eas esse expletas in tempore Nerones imperatores, quae faciunt annos 440[u]. Secundo postea Vespasiani[v] ann. Hierusolima capitur, ut Danihil profetavit[3]. Ex Atena[w] monte ignis erupit. Temporibus consolum Galli Senonaci[x] Romam incenderunt[y], excepto Capitulium. Alexander[z], filius Phyliphy et Olimpiades, nascetur. Romani Gallus superant. Nectenebon[a] regi Aegyptiorum in Aethiopia pulso, Aegypciorum

Capp. 24—27. 1. 1*. 2a. 3a. $4b^{2*}$. c^{3}.

Cap. 24. a) ingressi 3a. b) captivitatis *corr.* captivitates 1. c) *om.* 3a. $4b^{2*}$. c^{3}.

Cap. 25. a) 24. *corr. sec. m.* 25. 1, *et sic qui sequantur numeri emendati sunt.* b) t. r. *om.* 1*; tunc — Tarquinius *om.* 3a. c) *ita* 1; vincula 1*; vecla 2a; vincla 3a. $4b^{2*}$. c^{3}. d) f. tor tores latomas 1*. e) compedes 2a. $4b^{2*}$. c^{3}; conpeditis 3a. f) Lindorum 3a.

Cap. 26. a) *sec. m. add.* 1, *et ita* 2a; *om.* 3a. b) ꝗ 1; Cambisis qui et 1*; Canbis (Cambis 3a. $4b^{2*}$) inquid (*sed* inqui et 3a) 2a. 3a. $4b^{2*}$; Cambisen qui et $4c^{3}$. c) *ita* 1; *om.* 1*; Aggeus 2a; gens 3a. $4b^{3}$; apud Hebreorum gentem Z. $4c^{3}$. d) prophetabat 1*. 3a. $4b^{2*}$. c^{3}. e) Hierusalemis constituetur 3a. f) consumantur 3a. $4b^{2*}$. c^{3}. g) in Aegyptum 2a.

Cap. 27. a) *distinctione caret* 3a. b) *ita* 1; Acidius 1*. 3a; Amdius 2a; Arcidius $4b^{2*}$. c^{3}. c) Inpargum 3a. $4b^{2*}$. c^{3}; Aristogiton Hipparchum tyrannum *H.* d) cogerentur 3a. e) (usque) ad (15. lapidem) Roma ten(ebat) imperium *H.*; *quae Fred. omisit uncinis inclusi.* f) u. ad 2a. 3a. $4c^{3}$. g) 243 2a. h) regnis 2a; regnum 3a. $4b^{2*}$. c^{3}. i) a Bruto — consolis *om.* 2a. k) *om.* 2a. l) sunt *add.* 1*. 3a. $4b^{2*}$. c^{3}. m) *om.* 1*; Aegis *H.* n) mensibus 7 *H.* o) *om.* 3a. $4b^{2*}$. c^{3}. p) *duo enuntiata contraxit Fred.* q) Romr̄ ministri 1*; facti *H.* r) et m. *eadem aut aequali m. add.* 1 *(habent reliqui codd.).* s) R. — sunt *om.* 1*. t) queris 1*; Si quis autem ab hoc tempore 70 ebdomadas — — numeret, — — repp. *H.* u) 450 2a. v) Vespasiano 2a. 3a. $4b^{2*}$. w) *ita* 1; Atheno 1*; Athena 2a. $4b^{2*}$. c^{3}; Atena 3a *pro* Aetna; *sed cod. Leid. Scal.* 14. *Hieron.*: Ethaena. x) Senonicam 1*. y) invaserunt *H.* z) *a linea* 3a. $4c^{3}$; *c.* 28. *incipit* $4b^{2*}$. a) Nectanebo *H.*

1) *Haec apud Hieronymum non legi.* 2) *Iudith* 13, 10. 3) *Vocabulum a Fred. insertum forte nihil est nisi corrupte repetitum* Armodius. 8) *Dan.* 9.

regn. destructum est et in Romana dicione redigetur[1]. Romani Samnitas duobus proeliis et reliquas vicinas gentis superant. Discriptio Romae facta, inventa sunt civium 162 milia hominum. Hier.

28.[a] Alexander adversus Illirius et Tregas feliciter demicans, quibus[b] subversis, in Persas arma conruit[c] et, apud Granecum flumen[d] regi ducibusque oppressis, urbem Sardis capit. Romanorum consul Torquatus filium suum, qui[e] plures proelia hostis vicerat, virgis caesum secure percussit. Alexander, capta Tyro, Iudaeam invadit. Post multas pugnas triumphans, Alexandria in Aegypto septemo rigni[f] sui ann. aedificavit et tenit[g] omnia quae coeperat ann. 12. Alexander Ercanus[h] et Mardus[i] coepit. Alexander Aonem[k], Petram et Indum amnem transgreditur. Bellum aegit Alexander adversus Porum[l] et Taxilem demicavit et[m] vicit. Arpalus fugit in Asiam.

29.[a] Alexander trecesimo aetatis suae anno moretur in Babyllonem. Post quem[b] translatum est in multus eius imperium. Macedonum regnavit Phyliphus, frater Alexandri.

30.[a] Romani Samnitas[b] diutissime adversus se pugnantes ad extremum in[c] servitute subieciunt. Seleucus[d] consol Babyllonia obtenuit et plures urbes aedificavit. Censo Romae agitato, inventa sunt civium Romanorum 270 milia hominum. Legati Alexandria[e] Tolomeo transmissi, Romanorum amicicia peterunt[f]. Romani Gallus superant et Savinorum[g] terra sorte[h] devidunt. Seleucus, in Sicilia capto Demitrio, Siriae et Asiae pariter[i] imperavit. Saratis[k] ingressus est Alexandriam; Romano subdedit imperio. Farum magnum[l] in Alexandria fecit[m]. Aracus[n] argenteis[o] nummus primus in Urbe figurare fecit[2]. Romani Cartageninsis navale proelio superant et cento ibi[p] urbis capiunt. Cartagenensis ex[q] Romanorum navis in Sicilia capiunt, Metello consolo in fuga verso. Censo Romae[r] tunc agitato, inventa sunt hominum 260 milia. Post ann. tercio Romae templum Vestale[s] incensum[t]. Post annus 13[u] 40 feri milia Gallorum fuerunt a Romanis cesa[v]. Post anno septimo pars[3] Romae terre moto concussa est, ita ut coloseos[w] magnus ruerit[x]. Post ann. item 7 victi Iudaei, et sexaginta milia armatorum[y] ex numerus eorum a Romanis caesa, Romanam[z] redacti sunt dicionem[1]. Post ann. 3 Romae Marcello consule Seracusas capiunt. Siciliam capiunt. Post annos sedec[a. 4] Romani Grecos[b] liberos esse

Capp. 27—30. 1. 1^*. 2*a*. 3*a*. $4b^{2*}$. c^2.

Cap. 28. a) *distinctione carent* 2*a*. 3*a*. $4b^{2*}$. c^2. b) Thebis *H.* c) commovit 1^*; conripuit $4b^{2*}$ *cum H.* d) fluvium $4b^{2*}$. c^2. e) qui prius hostibus vicerat 1^*; quod contra imperium in hostes pugnaverit *H.* f) rigini *corr.* rigni 1. g) tenuit 1^*. 2*a*. $4c^2$; tenet $4b^{2*}$. h) Scanos 1^*; Erchanus 2*a*; Hercanus 3*a*; Hircanos *e corr.* $4b^{2*}$; Hercanios $4c^2$. i) Pardos 1^*. k) Aornim *H.* l) Phorum 1^*. m) et *v. om.* 2*a*.

Cap. 29. a) *om.* 2*a*. 3*a*. b) Postea divisum 1^*; Postquam *(sic etiam* $4b^{2*}$*)* translatus 2*a*; Babyllonem — in *om.* 3*a*.

Cap. 30. a) *distinctione carent* 2*a*. 3*a*. $4b^{2*}$. c^2. b) Romanis amnitas 2*a*. 3*a*. c) *om.* 1^*. 3*a*. d) Seloucius 2*a*. 3*a*. $4b^{2*}$, *ut infra.* e) Alexandrini Tolomeo 1^*; Alexandri aptholomeo (atholomei 3*a*; atholomeo $4b^{2*}$; aptolomeo $4c^2$) 2*a*. 3*a*. $4b^{2*}$. c^2. f) petierunt 1^*. 2*a*. $4c^2$; pecierunt $4b^{2*}$; p diderunt 3*a*; impetraverunt *H.* g) Sarricinorum 3*a*. h) *om.* 3*a*. i) *om.* 3*a*. k) *om.* 1^*; Sarapis *H.* l) m. ipse 1^*; magnum e 3*a*. m) *scil.* Sostratus Cnidius. n) *om.* 1^*; Arcus 3*a*. o) arteis *corr.* argenteis 1; argenti 1^*. p) Libyae *H.*; ciui *pro* c. i. 1^*. q) XC *pro* ex *H.*; Cartag. — capiunt *om.* 1^*. 2*a*. r) Romanae 3*a*. s) Festalis 1^*. t) i. est 1^*. $4b^{2*}$. u) sexto decimo 2*a*. v) cena (*vel* cera?) *corr. sec. m.* cesa 1; incensa 2*a*. w) coloseus *etiam cod. Leid. Scal.* 14. *H.*; colles 1^*. x) rucrent 1^*; reieret 3*a*. y) armat. — eorum *om.* 1^*; ex — caesa *om.* $4b^{2*}$; et (*pro* ex) multus num. $4c^2$. z) in Rom. $4c^2$; r. s. in di. $4b^{2*}$. a) Sed . et . 1; Sedete *Monod*; Post sexto decimo anno 2*a*; Post annos 17 (*om.* capiunt) $4b^{2*}$; Post annos decem et septem $4c^2$; Capiunt p. a. sedec *om.* 1^*. 3*a*. b) Gregorium libros 1^*; l. *om.* 3*a*.

1) *Fred. absurda supplevit.* 2) *Haec auctor ex verbis H. formavit:* Aratus agnoscitur, *et* Argenteus nummus primum in Urbe figuratus. 3) *Hieronymi chronicon dictatum Fred. male intellexit. Itaque pro* Caria et Rhodus *scripsit* pars Romae. 4) *i. e.* p. a. sedecim.

Hier. insserunt, et[a] universa Ebria[b] ita fecerunt. Postea per Anciocum[c] regem Iudaei contra Romanos coeperunt revellare, et in idolatria, cogente Ancioco[c], sunt conversi. Tunc sacerdotes et docis[d] Machabei propter lege costudienda[e] surrexerunt, sicut scriptum[f] in libro Machabeorum est. Romani, interfecto Felepo[g] regi, Macedones tributarius faciunt[g*]. Discripcio[h] Romae facta, inventa sunt hominum 322 milia. Oppius[i] consol Gallus capit, et Cartago in dicione Romana per Scupione redigetur, habens, quod condita fuit, ann. 740 et novem[k]. Tholomeus Dimitrium filiam suam tradit[l] uxorem, cum regnaret in Aegypto et in Hierusolimis super Iudaeos, et[m] dedit Demetrium[n] genero suo regn., quod abstolerat Alexandro patri[o] suo. Anciocus[c, 1] rex, filio Alexandro, fr. Demitrio interfecto, ad extremum se interfecit[p]. Bellum civile[q] ortum est in illo tempore Sicilia[r]. Primus liber Machabeorum temporibus[2] Ancioco ortum[s] est in Iudaea. Arsacis Pardus Anciocum interfecit. Servi, qui[t] in Secilia revellabant, obsidiones necessitate[u] conpulsi, ad suam invicem cadavera devoranda conversi sunt. Arversia[v] tunc nobelis Galliarum urbis[w] capta et rex Vetuetus. Iuxta Eule[x] insolam ignis est flatus[y, 3]. Samariam urbem Herodis restaurans, Sabastiam[z] in honorae Agusti appellare voluit. Graciani[a] victi a Romanis subieciuntur. In Secilia bellum civile[b] consurgit. Depraehenso Tholomeo per matre Cleupatra, in Secilia bellum civile[b] conpescuit. Tholomeus rex Cyrinae[c] oriens[d], Romanis testamentum reliquid heredis[e]. Seleucos[f] ab Ancioco vivos exuretur. Anciocus in Partus[g] fugiens, Pompegio[h] console se deinceps tradedit. Pompegius Siri[i] in[k] dicione Romana redegit. Anciocus reversus de fuga, regnum obtenuit. Plucius Gallus Latinorum rethorecam docuit, sicut Cetero[l] refert, pueris[m] nobis primum Latini ducere[n] cipisse Plucium quendam. Discriptio tunc Roma[o] facta, inventa sunt hominum 463 milia. Voltacilius[p] Plutus, Pompegi consolis libertus, doctor scolam Romae primum inivit[q]. Pompegius[r] gloriosissime triumphavit.

31.[a] Lucullus[b] primus imperator appellatus est, victa Arminia, Mesopotamia[c] cum fr. regn. capta. Ponpegius universa Ebrea[d] subiugavit. Lucullus diversis[e] triumphavit. Virgilius Maro in pago qui Aedis[f] dicetur non procul a Mantua nascetur. Anciocii[g] Assiriae capta a Romanis. Arestobolus et Ercanus, fili Alexandri[h], contra se de imperio demicantes, occan-

Capp. 30. 31. 1. 1*. 2a. 3a. $4b^{2*}$. c^2.

Cap. 30. a) ut 3a. b) Hebrea 1*. 2a. 3a. $4c^2$; Hebreis $4b^{2*}$; Hiberia imperata fecit *H.* c) Ancioc. *corr. sec. m.* Antioch. 1. d) *om.* 3a. e) custodes 1*. f) sicut dicit liber 1*; scr. est in 2a *(ubi s delet.)*. 3a. $4b^{2*}$. c^2. g) Felebo 2a. $4b^{2*}$. c^2; Selebo 3a; Pseudofilippo *H.* g*) facint 1, *corr.* h) Quinta (.u. 3a) d. 2a. 3a. $4c^2$. i) Opius 1*. k) 747 3a. l) tradidit 1*. 2a. 3a. $4b^{2*}$. c^2. m) *om.* $4b^{2*}$. c^2. n) Dimitrio genere 1*. o) patri — Alex. *om.* 2a. p) ipse supermoritur *H.* q) servile *H.* r) in S. $4b^{2*}$. c^2. s) scribitur 1*; scriptus $4b^{2*}$. t) servique 2a. 3a. u) nec sunt *pro* necess. 1*. v) Aversia 2a. $4c^2$; conversa *corr.* Avers. 3a; Arvesia $4b^{2*}$; Arverni *H.* w) capta urbs $4b^{2*}$; urbes captae rex $4c^2$. x) urbem *pro* E. i. 1*; Tale 3a; Tule $4b^{2*}$; Tulae $4c^2$: *scr.* Aeoli. y) conflatus 1*. z) Sebasten *H.* a) Gratiani 2a; Traciani $4c^2$; Thraces *H.* b) servile *H.* c) Cyriniae *corr.* Cyrinae 1. d) *sic* 1. 2a. 3a. $4c^2$; Syriae vel oriente 1*; *sed* Cirinē[m] moriens $4b^{2*}$. e) h. — tradedit *om.* 1*. f) Seleicus 3a. g) partes fugetur (fugitur 3a. $4c^2$; fugatur $4b^{2*}$) 2a. 3a. $4b^{2*}$. c^2. h) P. — tradedit *om.* 2a. i) Siriam *sec. m.* 1. $4b^{2*}$; Syriam 1*. $4c^2$; Syri 2a. 3a. k) indicinm Romanis 1*; indicione (indiccione 3a; inditione $4c^2$), *om.* Rom. 2a. 3a. l) *ita pr. m.* 1; Cycero *sec. m.* 1. 2a (*ubi* si); Cicero 1*. 3a. $4c^2$; Scicero $4b^{2*}$. m) refert pueris. Nobis *distinguunt* 2a. 3a. n) duce recepisse 2a. 3a (*sed* docere coepisse *recte* 1*; ducere caepisse $4b^{2*}$. c^2). o) Roma *corr.* Romae 1. p) Volutacius 1*; Votacilius 3a. q) instituit 1*; invenit 3a; aperuit *H.* r) Pompgius 1.

Cap. 31. a) *distinctione carent* 2a. 3a. b) Iulius 1*, *ut infra.* c) et Nisibi *Canisius ex H. inseruit.* d) Hiberiam *H.* e) de Persis $4b^{2*}$ *(in litura)*. c^2; de Bessis *corr. Canisius ex H.;* de uesis *cod. Leid. Scal.* 14. *H.* f) *scribe* Andes. g) Antiochia vel Syria 1*; Antiochii Assyrię 2a; Antioche Asyrii 3a; Antiochia Assiria *e corr.* $4b^{2*}$; Anthiochia Syria $4c^2$; Syriae *H.* h) Elexandri 1*.

1) Tryfo — — Antiocho, filio Alexandri, interfecto *H.* 2) Huius temporis historiam continet *H.* 3) Igne ex flatu suscitato, apparuit insula quae nunc Hiera vocatur *H.*

sione praebuerunt[a] Romanis, ut Iudaeam invaderint. Pompegius in Hierusolimam veniens, Hier. capta urbe et templum observato[b], ad sancta sanctorum accedit; Aristobolum[c] vinctum secum adducit[d]. Ercanum[e, 1], deinde Antepatrem, Herodis Ascalonitis filium, procuratorem Palastino[f] fecit. Pompegius, captis Hierusolimis, tributarios Iudaeos facit[g]. Pompegius secundus imperatur appellatur. Caesar[h] Lusitaniam e[i] quasdam insolas in Ocianum capit. Caesar Pompegius[2] Renum[k] transiens, Germanus vastat. Caesar Pompegius Germanus et Gallus capit.

32.[a] Post quem 32[b, 3]. Gaius Iulius Caesar primus Romanis[c] singulare obtenuit imperium. Romanorum[4] princeps appellatus[d] primus Gaius[e] Iulius Caesar. Pompegius proelio victus fugiens[f], a espadones Alexandrini reg. occidetur. Tholomeus cadaver cum lurica aurea in Nilo[g] inventum. Caesar in Aegypto regn. Cleupatre confirmat ob stubri gratiam. Cleupatra regio comitato Urbem[h] ingressa. Prohibet electecis[i] margaritisque uti. Antunius decernit, Quintilem mensem Iulium debere dicere, quia in eo fuisset natus[k]. Gaius Iulius Caesar[l] in curia occidetur; corpus in rustro humore[m] concrematur. Romae tres simul[n] exorti consolis[5] in eadem urbem fuerunt. Inter citera portenta, quae[o] toto urbe facta sunt, bus in[p] suburbano ad arantem locutus est, frustra se urguere; non enim frumenta, sed homines brevi defuturus[q].

33.[a] Romanorum secundus post Iulium[b] singulare Octavianus adsumpsit imperium, qui primum Agustus Caesar appellatus est. Regn. ann. 56[c] et mensibus sex; per[d] quem Augusti[e] appellati sunt reg. Romanorum. Antonius adversum Caesar Augy rex[f] bellum movit[g]. Falcidius tribunus plebs legem tribuit, ne quis plus testamentum ligaret, quam ut quarta pars heredibus superesse. Trans Tibirem fluvium oleum terrae erupit, quae tota diae sine intermissione fluxit, significans Christi gratiam ex gentibus. Antunium superat Agustus Octavianus et, interveniente senato, eum in gracia recepit[h, 6]. Anticonus patricius contra Iudaeus demicans, tandem occidetur, et regnum Iudaeorum tunc fuit[i] distructum. Herodis post eum a Romanis constitutus est[k] princeps. Virgilius[7] in Cappadocea moritur.

Capp. 31—33. 1. 1^*. 2*a*. 3*a*. $4b^{2*}$. c^2.

Cap. 31. a) praebuerant 3*a*. b) observato 1^*; observatum 2*a*. 3*a*. $4c^2$; reserato *H.* c) Aristopilem 2*a*; Aristobilem 3*a*. d) abducit *H.* e) Escanum 1; Scanum 1^*; Hercanum 2*a*. $4b^{2*}$; Haercanum 3*a*; Hyrcanum $4c^2$; Hyrcanio *H.* f) Palestini 2*a*. 3*a*. g) *ita* 1. 1^*; fecit 2*a*. 3*a*. $4c^2$. h) Pompeius *add.* 1^*. i) *ita* 1. 2*a*. 3*a*; Lusitaniam et q. *recte* 1^*; Lusitaniae q. $4c^2$. k) Renum — Pompegius *om.* 3*a*.

Cap. 32. a) *distinctione carent* 2*a*. 3*a*; Postquam 2*a*. 3*a*. $4c^2$; *ex cod.* 1^* *inde ab h. l. nullam varietatem, nisi quae ad auctoritatem illius perspiciendam conducat, notavi.* b) *om.* $4c^2$ *et Monod.* c) inter Romanos $4b^{2*}$; Romanum $4c^2$. d) a. est 3*a*. $4b^{2*}$. c^2. e) Gallus 3*a*. f) fugius spadonis 2*a*; fugiens ab a. 3*a*. g) illo 3*a*. h) i. u. $4b^{2*}$; ingressu orbe $4c^2$. i) *ita distinguunt* 1. 2*a*. 3*a*. $4c^2$; prohibita electicis 1^*; *scribas:* prohibete lectecis. k) Iulius *om. Fred.* l) decrevit Caesar *add.* $4c^2$. m) igneo 1^*; simul humore $4b^{2*}$. c^2; ob honorem *H.* n) *om.* 3*a*. o) q. (quia 3*a*) in t. orbe 2*a*. 3*a*. $4b^{2*}$. c^2. p) *ita* 1. $4c^2$; bos i. s. ad orante 1^*; bos ad a. i. s. 2*a*. 3*a*. $4b^{2*}$. q) defuturis 2*a*. *b*.

Cap. 33. a) *distinctione carent* 2*a*. 3*a*. $4b^{2*}$. b) Vlium *corr.* Iulium 1, *teste Monod.* c) *ita* 1. 1^*; 57 2*a*. 3*a* *(ubi et deest)*. $4b^{2*}$. c^2. d) post 3*a*. $4c^2$. e) Aufusti 1 (*non* 1^*). f) *ita* 1. 3*a*; Augi rex 2*a* (*sed* C. Augustum *recte* $4b^{2*}$. c^2). g) movet 2*a*. 3*a*. h) recipit 2*a*. i) *om.* 3*a*. $4b^{2*}$ (*non* $4c^2$). k) *om.* 2*a*. 3*a*. $4c^2$.

1) *Haec ex Hieronymianis formavit:* pontificatum confirmat Hyrcanio. Deinde Antipatrum *etc.* 2) *Caesarem Pompei titulum Fred. habuit, unde quas Iulius res in Germania et Gallia gessit Gnaeo adscripsit; cf. supra c.* 6. *et 'N. Archiv' VII, p.* 475. 3) 32 *numerus capitis videtur esse, quem in* 1 *m. sec. in marg. repetivit, ut eos qui praecedunt et qui sequuntur.* 4) A quo Caesares R. principes appellati *H.* 5) *ex* soles *Fred.* consolis *fecit, qui* in eadem urbem fuerunt, *dum soles apud H.* in eundem orbem coierunt. 6) in amicitiam cum eo regreditur. *H.* 7) *Erravit Fred., qui Virgilium mortuum esse scripserit loco* Varii, quem Virgilius in Bucolicis notat.

Hier. Herodis a Romanis Iudaeorum suscepit principatum. Cuius tempore Christi[a] nativitate vicina regnum et sacerdocium Iudaei, quod prius per successione[b] menorum tenebatur, destructum est, completa profetia, quae ita per Moysen loquitur: *Non deficiet princeps ex Iuda neque dux de femoribus eius, donec veniat cui repositum est. Et ipse erit expectatio gentium.* In hoc loco[c] etiam Christus, quem Danihelis scriptura praefatur, accepit[d] finem. Nam usque ad Herodem[e] christi, id est sacerdotis, erant reg. Iudaeorum, qui imperare coeperunt 265[f]. olimpiade; et ab instauracione templi[g] sub Dario usque ad Ercanum et centesimo octoagesimo quinto olimpiade ann. 483[h] in medio ann. transactis, quos Danihel significat, dicens: *Et sciens et intelligens: ab initio sermonem respondendi et aedeficandi*[i] *Hierusalem usque ad Christi principatum ebdomade septem et*[k] *ebdomade* 62[l]; quae sexaginta et[m] nove ebdomate faciunt ann. 444[n]. Herodis, Antepatre[o] filias[o*], nihil ad se pertenentem Iudaeam ab Agusto et senato accipit[p], filiique eius post eum regnaverunt usque ad novissimam Hierusolimae captivitatem. Quae omnia etiam Danihel profeta vatizinatur, ita dicens: *Et post ebdomades septem et 62 inibit*[q] *crisma, et iudicium*[r] *non erit in eo, et templum et sancto*[s] *conrumpit populus, duci veniente, et caedintur in cataclismo belli.* Et in consequentibus: *Et super*[t] *templum,* inquid, *abominatio dissolationum*[u] *usque ad consumptionem tempore; et consummatio dabit super desolationem.* Aerodis[v] Ananelum quendam ponteficem Iudaeorum instituit et post exiguum temporis Aristobolum[w], fratrem uxoris suae, nepotem[x], successorem ededit[y]. Post ann. uno interfecto, Ananelo[z] reddit sacerducium. Lunae cursus tunc a Romanis[a] inventus est. Antunius Cleupatre Arabiem[b] tradit. Agusti et Antoniae tercie desensiones[c] exordiae fuit, ut, repudiata sorore Caesaris, Cleupatram duxit uxorem. Cleupatra et Antonius semet interficiunt, et ob[d] hoc Aegyptus fit Romana provincia; quam primus tenuit consol[1] Cornilius[e]. A tercio decimo ann. imperiae Octaviani monarchiam habere[f] meruit Caesar Agustus[g] appellatus[h]; a quo Sextilis mensis Agusti[i] nomen accepit. Cum ingente triumphorum ponpa Agustus Romam ingressus, et Cleupatre liberi[k] Sol et Luna ante[l] currum eius ducti. Agustus Romanus plurimas leges statuit. Censo Romae agitato, inventa sunt civium Romanorum 41[m] centena et 64 milia. Haec discriptio 16[n]. ann. imperii Octaviani facta est. Agustus Calabriam[o] et Gallus victigalias[p] facit. Monacios Plancos Ceterones discipulos oratur insignis habetur; qui cum Galleam Comeatam regerit[q], Lugdunum condedit. Anno 23. imperii Octaviani Tyberius ab Agusto missus occubavit Armoeniam. Herodis ab Hierusolima multas et magnas aedis[r] construit[s]. Herodis Samariam olim iam in ceneribus sedentem a fundamentis suscitans, in honorem Agusti Agustam, id est Sabastiam, appellavit. Agus.[t] Samies libertatem dedit. In Cebro[u] plurimae civitatum[v] partis terre moto conruerunt[w]. Germanus in arma versus Lullius

Cap. 33. 1. 1^*. 2*a*. 3*a*. $4b^{2*}$. c^2.

Cap. 33. a) xpiana civitate 2*a*. b) per successionem enorum (anenorum *corr. sec. m.*) 1; per successione (successionem $4b^{2*}$) minorum (eorum 3*a*) 2*a*. 3*a*. $4b^{2*}$. c^2. c) *om.* 3*a*. d) hac ꝑ *pro* acc. 1^*; accepi 3*a*. e) Erodem 3*a*. f) 65 *H*. g) *om.* $4b^{2*}$. c^2. h) 486 2*a*. $4b^{2*}$. c^2; 487 3*a*. i) laedificandi 2*a*. k) *om.* 3*a*. l) 64 3*a*. m) *om.* 2*a*. 3*a*. n) quadraginta quattuor 2*a*. $4b^{2*}$. c^2; 444 — ad se *om.* 3*a*; 488 *H*. o) Antepa . tre: *eras., ut videtur,* s 1. o*) *corr. sec. m.* filius 1. p) accepit 2*a*. 3*a*. $4b^{2*}$. c^2. q) interibunt 1^*; interibit *H*. r) non i. non 2*a*. s) scuarium 2*a*; sc̄m 3*a*. $4b^{2*}$. c^2. t) supra 3*a*. u) dissolationis 2*a*. v) Heredes Anenalum 2*a*; Herodis Cananelum 3*a*. w) Arisbolum 1. 2*a*; Aristobulum *H*. x) *suppleas* Hyrcani *ex H*. y) ei dedit *H*. z) Ananelum 2*a*; Cananelo 3*a*; reddidit 2*a*. 3*a*. $4b^{2*}$. c^2. a) asaba *pro* a R. 1^*. b) Antonius Cleopatra exordium t. 1^*. c) dissentionis 2*a*; dissolacionis 3*a*; dissensionis $4b^{2*}$. c^2. d) ab 3*a*. e) C. e. 2*a*; *ab* A *cap.* 28. *incipit* 2*a*, *cap.* 32. 3*a* (*in eadem linea*), *c.* 34. $4b^{2*}$ (*ubi* A *deest*). f) herebe 2*a*. g) Augustus *corr.* Agustus 1. h) et ita a. est $4b^{2*}$; a. est $4c^2$. i) Agustino nom 3*a*. k) libero 2*a*. $4c^2$; liberos $4b^2$. l) luna antiquorum eius duct(a)o (docte 3*a*; ducens $4b^{2*}$) 2*a*. 3*a*. $4c^2$ (*non* $4b^{2*}$). m) milia *add.* $4b^{2*}$. c^2. n) tercio (tertio $4c^2$) decimo 2*a*. 3*a*. $4b^{2*}$. c^2. o) Calapriam 2*a*. $4c^2$; Cala:pria (*ras.* b?) $4b^{2*}$. p) victi gallias 2*a*. $4b^{2*}$. c^2; vestigalias 3*a*. q) regere 3*a*. r) sedes 3*a*. s) construxit 2*a*. $4c^2$. t) *ita* 1. 2*a*. 3*a*. u) celebro $4b^{2*}$; Chebron $4c^2$. v) civitates 3*a*. w) conruerant 3*a*.

1) *Compendium* C. (*i. e.* Gaius) *Fred. male interpretatus est.*

superat. Agustus 29. ann. imperiae suae Gaium adoptavit in filium. Tiberius Vindecolus[a] et eos qui Traciarum confenis erant[b] Romanas provincias facit. Herodis Caesariam in nomine Caesaris condedit; Antidanam[c] et Patridanam[d] condedit. Innumerabilia[e] quoque operia[e*] in singulis Siriarum urbibus, quas[f] regebat, sollertissimae aedificavit. Tyberius caesar de captivis Pannonies triumphavit. Herodis Arcanum[g], quo[h] olim sacerdus Iudaeorum[i] fuerat, de captivitate Partica regresso, et filium eius, quae sacerducium patris successerat, interfecit. Sororem quoque eius, uxorem suam, cum duobus propriis filiis[k] aduliscentibus et matrem uxores[l], socrum suam, crudelissime negat[m]. Agustus Iuliam, filiam suam, in adulterio depraehensam damnat exilio. Tullius Tyro, Ceteronis libertus, ipse primus notas commentatus[n] est. Herodis ad ea[o] quae super crudeliter gesserat etiam hoc addedit. Virum sororis suae Salame interfecit, et cum eam alii tradedissit uxorem, etiam et ipsum negat. Interpraetas divini legis occidit[p]. Colleguntur omnes[q] ab Abraam usque ad nativitatem Christi ann. 2015. Titulianus[r] in eo libro quem contra Iudaeos scripsit[s] adfirmat, Christum quadraginsimo primo ann. Agusti natum et quinto decimo[t] Tiberiae esse passum. Agustus Tiberium et Agrippam in filius adoptavit. Iudas Gallileos ad revelandum Iudaeos quoortat. Herodis cum Christi nativitate magorum[u] iudiciu[v] cognovisset, universus Bethlem parvulos iussit interfeci. Herodis morbo intercutis[w] quae[x] et[y] scatentibus toto corpore vermebus miserabiliter[z] et divinae[a] moreretur[b]. Agustus quinquagensimo quinto imperii sui ann. cum Tyberio, filio suo, censo Rome agitans, inventa sunt[b*] hominum nonagis[c] ter centena et septuaginta milia. Arcelaus nono[d] ann. regni sui in Viennam urbe[e] Galliarum moretur[1]. Defectio solis facta[f]. Agustus septuagesimo sexto aetatis suae ann. Telle[g] in Campania moritur, sepultusque est Rome in campo Marcio. Imperavit Tiberius ann. 23. Germanecus caesar[g*] de Partis[h] triumphavit. Tiberius multos regis ad se per blandicias[i] evocavit, num[k] amisit quem adtrai[l] potuit, et Arcelaum Capadocim, cuius regnum in provincia versum, Aghyacham[m] novelissimam[n] civitatem[o] Caesariam appellare iussit. Tiberius Drusum consortem emperiae facit. Drusus caesar venino[p] perit. Ann. 14[q]. imperiae Tyberiae Iohannis, filius Zachariae, in deserto iuxta Iordane fluvio praedicans, Christum, filium Dei, in medio eorum adesse testatur. Ipse quoque dominus ipse[2] Christus hic in principio[r] salutari[s] viam adnunciat, signis atque virtutibus veram conprobans[t] esse quae dicerit. Conprobantur[u] in praesenti anni, id est[v] Tyberiae[w] caesares, Hier.

Cap. 33. 1. 1*. 2a. 3a. 4b2*. c2.

Cap. 33. a) Vindecules 2a; Vindiculus 3a; Vindecolis 4b2*. c2; Vindelicos *H.* b) confenistrant 1, *sed* confines (confinis 4b2*. c2) erant 2a. 3a. 4b2*. c2. c) Antionam 3a. d) Antipatridam *ex H. corr. Canisius.* e) inmirabilia 3a. e*) *sic* 1. f) quibus 4c2; *om.* 2a. 3a. 4b2*; regnabat 2a. 4b2*. c2; regnavit 3a. g) Archanum 2a; Ircanum 4b2*; Hyrcanum *semper* 4c2 *cum H.* h) qui 2a. 3a. 4b2*. c2. i) f. I. 2a. k) *om.* 3a. l) occisae *ex H. supplevit Canisius.* m) necavit 4b2*. c2. n) commentus *H.* o) adaeque 3a. p) *hoc loco sec. m. c.* 34. *incepit, sed ipsa numerum delevit* 1. q) anni *add.* 2a. 4b2*. c2. r) Tytulianus 2a; Tulianus 4b2*; Tertullianus 4c2. s) scribit 4b2*. c2. t) anno *add.* 2a. u) magnorum *corr.* magorum 1. v) indicio 4b2* *cum H.*; inditio 4c2. w) intertutis 1; interiore 1*; intertotis 3a. x) *om.* 1*; aquae *H.* y) e catentibus 3a; *om.* 4c2. z) mirabiliter 2a. a) *ita* 1; digne 2a *cum H.*; deuna 3a; divino 4b2*; m. divina ultione 4c2. b) moritur 2a; moriretur patitur 3a; moritur cruciatus (cruciatu 4b2*) 4b2*. c2. b*) *sic cod. Scal.* 14. *H.* c) nonagies *corr. sec. m.* 1, *et sic* 1*. 4c2; nonages ter c. m. 2a; nonaginta c. m. 3a; non agister c. m. 4b2*; et sept. *om.* 2a. 3a. 4b2*. c2. d) a. n. 2a. e) urbis 2a. 3a. 4c2. f) *om.* 2a. g) Atellae *H.* g*) caesar 1, *corr.* h) Partes 2a. i) blanditiam *H.*, *sed* blanditias *cod. Scal.* 14. *H.* k) Non a. 1*. 4c2; numa misit (m. *om.* 3a) 3a. 4b2*; numquam remisit *H.* l) trahi 2a. m) Masacam *H.* n) nubilissimam 1*; novissima 3a; novissimam 4b2*. c2. o) *om.* 3a. p) cum nuperit 3a. q) 43. 3a; 46. 4b2*; quinto decimo 4c2. r) populos *H.* s) salutaris (salutaribus 4b2*) iam 2a. 3a. 4b2*. c2. t) consprobans 1; probans 1*; conpbrobans 3a. u) *ita* 1. 2a. 3a; comprobatur 4b2*; comprobantur 4c2, *sed* conputantur 1*. v) quinto decimo *add.* 4c2 *cum H.* w) Tyberiue *corr.* Tyberiae 1.

1) relegatur *H.* 2) *Compendium* ihs (Iesus) *Fred.* ipse *male interpretatus est.*

Hier. 34.[a] a secundo anno instauraciones templi, quae facta est sub altero ann. Dariae reg. Persarum, ann. 548, a Salamone autem et primam aedificacionem templi ann. 1060[b], a Moysen et egressu Israel ex Aegypto ann. 1539, ab Abraham et regn. Nini et Semeramis[c] ann. 2044, a diluvio usque[d] Abraham ann. 942[e], ab[f] Adam usque ad diluvium ann. 2242. Ipse[1] Christus, filius Dei, salutarem cunctis praedicans viam, miracula quae in euangelio scripta sunt facit. Iesus Christus, filius Dei, discipulos suos divino inbuens sacerducinum[g], ut universis gentibus conversionem ad[h] Deum nuncient, imperat[i]. Ipse[1] Christus, filius Dei, secundum profetias, quae de eo fuerant[k] praelocuti, ad passionem venit ann. Tiberiae quinto[l] decimo. Quo tempore etiam in aliis aethnicorum commentariis haec ad verba[m] scripta conperimus. Solis facta defectio, ita ut in tenebrosa nocte dies media converterit, et stillae apparuerunt[n]. Bettinia[o] terrae moto concussa est. Quae omnia haec congruunt, quae in passione Salvatoris[p] accesserant. Argumentum autem huius diei[q], quod Salvator isto anno passus sit, euangelium praebit Iobannis[r], in quo scribitur, post quinto decimo ann. Tiberiae caesaris tribus annis Dominum praedicasse. In templum Hierusolimis subito erupit vox dicentium: 'Transmigremus[s] ex his sedibus'. Eodem anno Pilatus praesis secreto noctis imaginem caesaris in templo statuerit[t]. Haec prima sedicio et turbarum Iudaeis causa stetit[u]. Acclisiae Hierusolimarum primus episcopus ab apostolis ordenatur[v] Iacobus, frater Domini. Ex hoc considerandum, quanti deinceps calamitatis Iudaeorum gente oppresserint[w]. Pilatus post supradicta sedicione, quae ob caesaris imagines fuit concitata[x], sacrum thensaurum, quem Corbanan[y] Iudaei vocant, in aqueducto Hierusolimarum reposuit[z]. Secunda[2] sedicio Iudaeorum fuit annus 22. imperiae Tiberiae. Agrippa, filius Herodis reg.[a], accusatur Herodis tetrarce[b] Romam profectus, a Tiberio in vincla mittitur. Pilatus de christianorum dogmatae ad[c] Tiberio referente, Tiberius senatu[d] dicens, ut[e] inter citera sacra reciperint, praecepit. Tiberius[3] per[f] aedictum accusatoribus[g] christianorum comminatus[h] est mortem. Multis senatoribus et aequitum Romanorum interfecti. Tiberius in Campania moritur.

35.[a] Romanorum 4. Gaius imperavit ann. 4[b], mensis 10. Gaius caesar cuinomento[c] Calicola[d] Agrippam, vinculis liberatum, regem Iudaeis facit. Gaius semet ipsum in[e] deus refert. Flaccus multis[f] Iudaeos[g] calamitatis praemit, consenciente Alexandriae populo. Gaius

Capp. 34. 35. 1. 1^{*}. 2*a*. 3*a*. $4b^{2*}$. c^{2}.

Cap. 34. a) *a linea* 2*a*; *c.* 24 (*pro* 34) 3*a*; *c.* 35. $4b^{2*}$; *distinctione caret* $4c^{2}$. b) 60 *e corr.* 20, *om.* 1000 2*a*. c) Semesamis *pr. m.*, Semeramidis *sec. m.* 1; Semisamis 3*a*; Semiramidis *H.* d) ad *add.* 2*a*. 3*a*, *superscr. pr. m.* $4c^{2}$. e) *hoc loco sec. m. c.* 34 (*c.* 24) *incip.* 1. f) ab A. u. a. d. a. 2242 *om.* $4c^{2}$. g) divinis l. sacramentis *H.* h) a 3*a*. $4b^{2*}$. c^{2}. i) *om.* 2*a*; imperent 3*a*. k) erant 2*a*. $4b^{2*}$. c^{2}. l) 10mo 8mo $4c^{2}$ *cum H.* m) adversa 2*a*. 3*a*. $4c^{2}$; diversa $4b^{2*}$. n) apparerent $4b^{2*}$. c^{2}. o) Betthania 3*a*. p) *ita* 1^{*}. 2*a*. 3*a*. $4c^{2}$; salutaris 1. q) rei *H.*; *in audiendo lapsus est librarius.* r) Iohannis *corr.* Iohannes 1. s) transmigramus 3*a*. t) statuerat 3*a*. $4b^{2*}$; statuit $4c^{2}$. u) exstitit $4b^{2*}$; extitit $4c^{2}$. v) ordinatus 2*a*. 3*a*. $4c^{2}$; ordinatus est $4b^{2*}$. w) oppresserant 3*a*. x) condita 2*a*. $4b^{2*}$. c^{2}. y) Corbonan *corr. pr. m.* Corbanan 2*a*; Corbam 3*a*. $4b^{2*}$; Corban $4c^{2}$. z) deposuit 2*a*. 3*a*. $4b^{2*}$. c^{2}. a) regnat 2*a*. b) tetharca 3*a*. c) a 1^{*}. 2*a*. 3*a*. $4b^{2*}$. c^{2}. d) retulit ad senatum *H.* e) *om.* 2*a*. f) praedictos $4b^{2*}$; praedictum $4c^{2}$. g) accusatores 2*a*. 3*a*. h) commitatus 2*a*; comittatus 3*a* (*non* 4).

Cap. 35. a) *hoc loco deest* 1; *om.* 2*a*. 3*a*. $4c^{2}$, *sed littera* R *distincta est*; *c.* 36. *incipit* $4b^{2*}$. b) 3 *H.*; et *add.* 2*a*. 3*a*. $4b^{2*}$. c^{2}. c) cui nomen *corr. sec. m.* 1. d) Caltis 1^{*}. e) iudaeos 2*a*; iudaeis $4b^{2*}$ (*non* $4c^{2}$). f) *bis scr.* 1. g) Iudic̄ 1^{*}.

1) *Iterum Fred. compendium* ih̄s *interpretatus est* ipse. 2) *Quae ex Hier. verbis ad a.* 21. *Tiberii hisce formavit Fred.:* Seianus — — cohortatur, ut gentem Iudaeorum deleat. Filo meminit in libro legationis secundo. 3) Verum cum ex consulto patrum christianos eliminari Urbe placuisset, Tiberius *etc. H.*

Mammeae[a] Regulae uxorem duxit, inpellins[b] eum, ut uxoris suae patrem esse se[c] scriberit. Hier. Poncius Pilatus in multis incedens[d] calamitatis, propria se manu interfecit. Gaius Hierusolimam statuam suam sub nomen Iovis Maxime ponere[e] praecepit. Plurime nobilium a Gaio sunt interfecti. Gaius sorores suas, quibus[f] stubro intulerat, exilio condemnavit. Gaius omnes exolis iussit interfeci. Gaius a protectoribus suis in palacio occidetur[g] ann. aetatis suae 29[h]. Romanorum 5[i]. Claudius emperavit[k] ann. 14[l], mensis 9, dies 28. Iste est Claudius patruus Drusi, qui apud Moconcia[m] monumentum habit. Petrus apostolorum cum[n] primus Anciocinum[o] eclesiae in[p] episcopatum[q] fundassit, Romam mittetur, ubi euangelium praedicans, 25[r] annos eiusdem urbis episcopus[s] perseverat. Marcus euangelista interpraes Petri Aegyptum et Alexandriam Christum adnuntiat. Primus Anciociae episcopus ordenatur Euodius. Agrippa rex Iudaeorum regn. ann. 26. Post[t] quem filius suus item[u] Agrippa a Claudio[v] substituetur in regno. Famis ingens, quae praedicta[w] fuerat[x], sub Claudio toto urbe fuit. Claudius[y] de Brittanes triumphavit et Orcadas insolas Romanum[z] subgicit imperio. Discripcio Romae 5. ann. imperiae Claudiae facta, inventa sunt civium Romanorum 69 centena et 44 milia. Tracia[a] ucusque regnata in provincia Romana redigetur. Hierusolimis horta sedicio, ut in portarum exitu populus couruerit; 30 milia Iudaeorum perierunt. Claudius Felicem procuratorem Iudeam mittit, aput quem Paulus apostolus accusatur. Sub Felice procuratore Paulo dicetur a tribuno: 'Nonne tu es Aegypcios, qui ante os dies congregasti et docuisti[b] in deserto quattuor milia virorum?' Claudius 14. ann. imperii sui in palacio ann.[c] aetatis suae 64. moretur.

36.[a] Romanorum 6. regn. Nero ann. 13, mensis 7, diebus[b] 28. Huius avunculus fuit Gaius Calecola. Felice raenante in Iudaeam, sedicio in Caesariam Palistine[c] orta magna Iudaeorum multitudinem perit[d]. Festus successit Felici, apud quem praesenti Agrippa regi Paulus apostolus religionis suae rationem exponens, vinctus Romam mittitur. Ann. 3. emperiae Neronis terrae motus Romae exolis[e] facta defectio[f]. Nero Agrippinam, matrem suam, et sororem matris[g] suae interfecit. Nero tantae luxoriae fuit, ut frigidis et caledis unguentis labaretur[h] retibusque aureis piscaretur, quae purporeis[i] funebus extrahebant. Iacobu, fratrem Domini, quem omnes Iustum appellabant, a Iudaeis lapidebus oppremitur; cui Semion secundus episcopatum adsumpsit. Ante mensam Neronis fulmen de caelo cecidit. Termas Neronianas[k] aedecatae[l] sunt. Nero, ad[m] similitudinem Troge ardentes inspecerit, plurimam partem[n] Rome urbis incendit. Duae tantum provinciae sub Neronae factae, Pontus[o] Poleminiacus et Alapis[p] cottidie, Scotto regi defuncto. Multi nobilium a Neroni interfecti[q]. Nero in expensas[r] cencies centena milia decreto senatus annua submeni-

Capp. 35. 36. 1. 1^*. *2a*. *3a*. $4b^{2*}$. c^3.

Cap. 35. a) Mamiae *2a*. *3a*. $4c^3$; Maminie $4b^{2*}$. b) inpellensium ut *2a*. *3a*. $4c^3$; impellensium ut $4b^{2*}$. c) eses se. *3a*. d) cedens *2a*. e) punire *3a*. f) *om.* *2a*. g) palaciooccidetur 1. h) 24. *3a*. i) ycladius *3a* (*infra* Cladius *et* Gladius). k) regnavit *semper* *H.* l) a. 13, m. 8, d. 29 (*sic etiam 3a*) *H.* m) *ita* 1. $4c^3$; Mogonciam *2a*. $4b^{2*}$; Magontia *3a*. n) auctor *pro* cum *2a*. *3a*. $4b^{2*}$. c^3. o) Anthiocenam $4b^{2*}$; Anthiochiam $4c^3$. p) *postea add.* 1; *habent rell.* q) epistola *2a*. r) anñ 25 *2a*. s) epis 1. t) Per *2a*. u) *ita* 1. $4c^3$; ita *2a*. *3a*. $4b^{2*}$. v) Glaudio substituerunt *3a*. w) praedita 1. x) dixerat *H.* y) *hic sec. m. c. 35. incip.* 1. z) Romanorum *2a*. *3a*. $4b^{2*}$. c^3. a) Graciacus (Graciagus *3a*; Gracia ueus $4b^{2*}$; Graciaucus $4c^3$) qui regnat in *2a*. *3a*. $4b^{2*}$. c^3. b) *ita pr. m.* 1 *cum* *2a*. *3a*; duxisti *sec. m.* 1; eduxisti *H.* c) *om.* *2a*. *3a*. $4b^{2*}$; aetatis s. anno $4c^3$.

Cap. 36. a) *ita sec. m.* 1. *3a*; 37. $4b^{2*}$; *om.* *2a*, *sed* R. *lineam ducit, item* $4c^3$. b) et dies $4b^{2*}$. c^3. c) Palastini *2a*. d) perdidit *H.* e) sol 1^*; et solis *probe* $4c^3$. f) f. d. fuit 1^*. g) patris *H.* h) laboretur *3a*. i) purioris *3a*. k) Neronicas $4b^{2*}$. c^3. l) aedecatae *corr.* aedefecatae 1; effusit 1^*; aedecate *2a*; aedicte *3a*; aedicatae $4b^{2*}$; aedificatae $4c^3$. m) ut $4b^{2*}$ *cum* *H.*; ut ad s. $4c^3$. n) R. p. u. *2a*. o) pondus *2a*. *3a*. $4b^{2*}$. c^3. p) *ita* 1; lapis (*e corr.* labis *3a*) cotidi(a)e (cottidiae *3a*. $4b^{2*}$) *2a*. *3a*. $4b^{2*}$. c^3; Alpes Cottiae Cottio *H.* q) sunt *add.* *3a*. r) expensa cotidie centies 1^*.

Hier. strantur[*]. Nero cum citeris Octaviam, uxorem suam, interfecit, Cornotum[a] philosophum[b] Persis in exilio negat[c]. Primus Nero super omnia scelera sua etiam persecutionem in christianos facit[d]. Petrus et Paulus gloriosae Romae occubuerunt: Petrus[1] crucifigetur, et Paulus gladio capite truncatur. Iudaeos tunc contra[e] Romanus revellantis[f], Vespasianus a Neroni transmissus, plurimas orbis Iudaeorum capit. Nero cum a senatu quaeretur ad poenam, a palatio fugiens, ad quartum Orbis miliarium in suborbano liberti sui inter Rabariam[g] et Nummentatriam[h] viam semet ipsum interfecit ann. aetatis suae 32, atque in eo omnes Agusti familia conrupta[i] est. Post Neronem Galba in Eberia[k], Vetellius in Germania, Oto Romae imperium adhebuerunt[l]. Magister militum[2] Favios Quintilianus Roma Galba perducetur. Galba septimo mense emperii sui in medio Romani urbis forum capite truncatur. Vespasianus duobus proeliis superat Iudaeos. Oto tercio regni sui mense apud Vitriacum propria manu occubuit. Vetellius a Vespasiani ducibus occisus, in Tibirem progicitur. Romanorum septemus emperavit[m] Vespasianus ann. 9, mensis 11, dies 22. Vespasianus apud Iudeam imperator appellatus[n] et bellum Tito, filio suo, commendans, Romam per Alexandriam proficescitur. Tunc Iudaeorum regnum finitum est[3]. Titus, Iudaea capta et Hierusolimis subversis, sexcenta milia virorum interfecit. Undecies centena milia fame et gladio ex eis perisse[o], et cento milia captivorum publice sunt captivata[p]. Ob que[4] ex omni gente Iudaeorum ad tempulens[q.5] urbe quasi carcere sunt reclausi. Oportuit enim in[r] his diebus pasce eos interfici[s], qui Salvatorem crucifixerunt. Colleguntur omni tempus in secundo ann. Vespasiani et novissimam eversionem[t] Hierusolimarum CCXV.[u.6] ann.[v] Tiberiae caesaris et ab exordio euangelici praedicationis ann. 42, a captivitate autem, quam ab Ancioco perpessi sunt, ann. 238[w]. Porro a Dariae secundo ann.[x], rursum templum aedificatum est, ann. 690[y], a prima autem aedificationem templi sub Salamonem usque ad novissimam eius ruinam, qui a caesare Vespasiano facta est, anni 1102. Vespasianus capitulium Romae aedificavit. Germanus revellantis superat et Aventicum[z.7] civitatem aedificare praecepit. A Tito, filio suo, postea[a] expletur

---

*) Nero in proxima processione non minus . a. v. milia curruum procedebat *ad Hieronymum addit* 1*, *ubi* Nero — negat *desunt; cf. Suet. Nero c.* 30.

Cap. 36. 1. 1*. 2*a*. 3. 4*b*²*. *c*².

Cap. 36. a) Cornutu 2*a*; Cornuto 3*a*. b) phil. *corr.* phyl. 1. c) fugat *H.* d) fecit 3*a*. e) *a* contra *prior pars cod.* 3 *incipit, ex quo inde ab hoc loco discrepantes lectiones exscripsimus, cod.* 3*a seposito.* f) revellentes 3. g) i. Sabariam 3; Salariam *emendavit Canisius ex H.* h) Numentariam 3. 4*b*²*; Momentanam 4*c*² *(ubi v. deest)*; Nomentanam *H.* i) consumpta *H.* k) Ebria 3. 4*b*²*; Hybernia *corr.* Hyberia 4*c*². l) arripuerunt *H.* m) regnavit *H.*; V. i. 2*a*. n) appellatur 2*a*. 4*c*². o) Iosephus scribit *om. Fred.* p) venundata *H.* q) tempulens, *superscr. sec. m.* ē 1; tempolinse 2*a*. 3; tempolinsi 4*b*²*. *c*². r) ex 3. s) interficere 2*a*. 4*b*²*. *c*². t) novissima (novissimam 3) mersionem 2*a*. 3. u) a quintodecimo *recte* 4*c*². v) imperii *add.* 4*c*². w) 239 3. x) sub quo *om. Fred.* y) 710 2*a*. z) habente ::::, *eras.* 4 *litt.* 3. a) ea *om.* 2*a*.

1) *Cf. Isid. Chron. ed. Monod p.* 173: Petros crucefigetur, Paulus gladio ceditur. 2) *In compendio* M. *(scil.* Marcus*) legendo Fred. lapsus est.* 3) *Ita solus cod. Bern. H.* 4) *Causam ipsam Fred. non retulit.* 5) *Ita verba Hieronymiana* ad templum confluentes *corrupta sunt.* 6) a 15 *H. Litterae* a *forma* cc *simillima erat, aut in codice H. aut in exemplari autographo Fred.* 7) Aventicum gentis *(scil. Helvetiorum)* caput *iam Tacitus, Hist. I, c. 68, ad a. 69. commemoravit. Itaque quae Fredegarius de Aventico a Vespasiano Titoque aedificato narrat, minime quadrant. Coloniam autem a Flaviis imperatoribus ibi institutam esse, ex nomine 'Colonia Pia Flavia Constans Emerita' coniciendum est. Cf. quae Mommsen de his rebus scripsit, 'Mittheilungen der antiquar. Ges. in Zürich' X, p.* 27: Quae in universum vera esse etsi non dubito, tamen non ex auctore antiquo, sed ex incolarum memoria excepta mihi videntur, ut non multum tribui velim iis quae narrantur hic de victoriis itine-

et nobelissima in Gallea[a] Cisalpina[b. 1] atficetur[c]. In Alexandria facta est sedicio. Coloseos Romae erictus, habens altitudinem pedes[d] cento septem, quem in nomen et laude victuriae suae, quae in Germania[e] fecerat, erixit. Vespasianus mortuus est profluvium ventris in villa propria ann. aetatis suae 69. Romanorum 8. Titus emperavit ann. 2 et mensis 2. Titus, filius Vespasiani, in utraque lingua peritissimus fuit et tante bonitatis, ut, cum quadam diem recordatus fuisset in cenam, nihil se[f] cuiquam praestetisse, dixerit: 'Amici[g], odie perdedi diem'. Mons Bibios in Asiam[2] ruptus[h] in vertice, tantum eiecit[i] incendio, ut regiones vicinas cum hominibus[k] exhurerit[l]. Titus anpeteatrum Romae aedificavit et in[m] dedicacione eius quinque milia ferarum occidit. Romanae ecleslae[n] secundus episcopus Cletus ann. 12. Titus universam Gallileam circuivit et Aventeco civitate[3], quem pater inciperat, explevit et[o] gloriosae, eo quod eam diligebat, ornabit. Titus Romam rediens, morbo perit[p] in ea villa qua pater suus. Hier.

37.[a] Regnavit Domicianus ann. 15 et mensis quinque. Titi frater iunior fuit. Domiciani uxor agusta appellabatur[b]. Domicianus eunucus fieri prohibit. Plurimos senatorum Domicianus in exilio mittit. Domicianus templum sine lignorum admissione[c] construxit. Primus Domicianus dominum se et deum appellare iussit. Duos[d] mensis aliter appellare fecit; September Germanico et October Domiciano. Domicianus plurimos[e] nobilium in[f] exilio mittit[g] atque occidit. Domicianus de Dacis et Germanis triumfavit. Domicianus tantae superbia fuit, ut aureas[h] et argenteas statuas sibi in Capitulium[i] puni iusserit. Domicianus multos nobilium perdedit, quosdam vero exilio[k] misit. Secundus post Nerone Domicianus christianus persequitur, et sub eo apostolus[l] Iohannis in Patmum[m] insolam relegatus, Apocalypsi vidit. Domicianus rursum filosophos et mattimaticus Romae per aedictum strudit[n]. Domicianus eos qui de genere David erant interfeci praecepit, ut nullus Iudaeorum regni relequus esset. Domicianus in palatio occisus[o] et per vespeliones ignobeliter exportatus[p] ann. aetatis suae 35[q]. Romanorum[r] decimus regn. Nerva ann. 1, mensis[s] 4. Senatus decrevit[t], ut omnia quae Domicianus statuerat irritum essent. Itaque[u] multi, quos iniustitia[v] eiecerat, de exilio reversi. Et apostolus Iohannes hoc tempore, exilium solutum, Aefesum secessisse[w], in qua urbe ospiciolum et amicus amantissemus[x] habebat. Nerva morbo perit in ortis[y] Salustianis[z] ann. aetatis suae 72, cum iam Traianum adoptassit in filium.

Capp. 36. 37. 1. 1*. 2a. 3. 4b[2]*. c[2].

Cap. 36. a) Gallilea 2a. 3; Galilea 4b[2]*. c[2]. b) Cisalpna 1. c) aedificetur 2a. 4c[2]; adficitur 3; edificatur 4b[2]*. d) *s e corr.* 1. e) Hiermana 3. f) *om.* 2a. g) amice 2a. 3. 4b[2]*. c[2]. h) *ita* 1; raptus 1*; subtus 2a. 3. 4b[2]*. c[2]. i) ex se iecit *H.* k) hominbus 1. l) eicuraret 3. m) *postea add.* 1; *habent rell.* n) ect 1. o) *om.* 3. 4b[2]*. c[2]. p) perilt 2a; peret 3.

Cap. 37. a) *ita post* R. *sec. m.* 1; *om.* 2a *(habet 3)*; 38. 4b[2]*; Romr. 9. regnavit D. 1*. b) appellatur 2a. 4b[2]*. c[2]. c) amissione 2a. 3; aministracione 4b[2]*; inmissione 4c[2]; admixtione *H.* d) Duos — fecit *om.* 3, *sed spatium* 20 *litt. vacat.* e) plurimum 3. f) *om.* 4b[2]*. c[2]. g) m. a. *om.* 2a; transmittet 3; damnavit 4b[2]*; dampnavit 4c[2]. h) ut in a. 2a. 3. 4c[2] (*non* 1*). i) sibi in caput poneret 1*. k) in exilio 2a. 3. 4b[2]*. c[2]. l) I. a. 4b[2]*. c[2]. m) Phatmos 2a; Pathmos 3. 4c[2]; Patmos 4b[2]*. n) struxit 2a; struit 4b[2]*. c[2]; extrudit *H.* o) occiditur 2a. 3. 4b[2]*. c[2]. p) portatus 2a. 3. 4c[2]. q) 25. 4b[2]*; vicesimo quinto 4c[2]. r) *a linea* 2a. 4c[2]. s) et m. 2a. 4c[2]. t) crevit *corr.* decrevit 1, *et sic reliqui libri.* u) ita (*om.* que) 2a. 3. 4c[2]; et 4b[2]*. v) iustitiae 3; iniuste 4b[2]* *cum H.* w) aiunt *om. Fred.* x) amaneissemus 1. y) ortus 3; mortis (*pro* i. o.) 4b[2]*; hortu 4c[2]. z) Salusticianis 2a; Salustitianis 3; Solsticianis 4b[2]*; Solsticiali 4c[2].

ribusque imperatorum. *Idem cum Valesio et Hallero, 'Bibl. der Schweizergesch.' V, 3. recte mihi censuisse videtur, Fredegarium Aventici 'vel certe in monasterio aliquo non longe inde remoto' scripsisse; cf. 'N. Archiv' VII, p.* 449. *et supra p.* 5. 1) *Potius Transalpina; cf. Jahn, 'Gesch. der Burgundionen' I, p.* 439. 2) *De 'conflagratione Vesvii montis in Campania' v. Suet. Titus c.* 8. 3) *Cf. p.* 60, *n.* 7.

Hier. Traianus Atripina[a] in Galleis[b] imperatur factus, natus in Spania. Romanorum 11. regn. Traianus ann. 19[c], mensis 6. Decreto senatus Nerva in deus relatus. Iohannis apostolus usque ad Tragani tempore permansit. Traianus de Decis et Scitis triumfavit. Traianus, victo regi Decibalo, Deciam fecit provinciam. Iberus, Sauromatus, Usroinus[d], Arabas, Busforanos, Colcos in fidem accepit; Seleucam[e], Etisifontem[f], Babyllonem occupabit. Romae aurea domus incendio conflagravit. Terrae mota quattuor urbis Asiae sunt subversae. Traianus adversum[g] christianus persecutione moventem, multos[1] christianos interfecit. Traianus Arminiam, Assiriam, Mesopotamiam infecit[h] provincias. Traianus morbo[i] profluvio ventris extinctus est ann. aetatis suae 63[k], mense nono, die quarto. Romanorum 12. regnavit[l] Atrianus ann.[m] 21. Atrianus in Spania natus, consubrini Traiani filius fuit. Atrianus Alexandriam, subversam[n] a Romanis, publecis instauravit expinsis. Atrianus Traiani invidens gloriae, de[o] Assiriam, Mesopotamiam et Arminia, quas[p] illi provincias fecerat, revocavit exercitus. Atrianus Iudaeos revellantes capit. Senatus Traianum in[q] deus refert. Atrianus in utraque lingua eruditus, benigniter[2] tributa urbium plurima relaxavit, polepticis[r, 3] poblicis incensis. Plurimos a tributis liberos fecit. Atrianus aedictum dedit[4], sine obiectione criminum christianus non condemnandus. Imperatur Atrianus pater patriae appellatur, et uxor eius agusta. Atrianus beblioticam miri[s] operis struxit[t]. Iudaeus[u] revellantis, Atrianus mittit ad repremendum[v] exercito, eorumque[w] revellio finem accepit. Ita oppressi sunt, ut ex eo tempore etiam eis introeundi[x] est[y] Hierusolimis licentia ablata est[z]. Primus ex gentibus Hierusolimis tunc constituetur Marcus episcopus, cessantibus his qui fuerant ex Iudaeis. Atrianus morbo moritur sexagenarius[a]. Romanorum[b] 13. regnavit Titus[c] cuinomento Pius ann.[d] 22, mensis 4[e] cum liberis[f] suis Aurilio et Lucio. Antonius pater patriae appellatur. Antonius Pius in villam propriam 12. ab Urbe miliario moretur ann. vitae 77. Romanorum 14. regn. Marcus Antunius ann. 19, mense 1, cum quo consortes fuerunt regni Lucius et[g] Aurilius Quomodus. Hy primum aequo iure imperium admenistraverunt, cuiusque[h] ad hoc tempus singuli agusti fuerint[i]. Lucio caesare Attenis sacrificante, ignis in caelo ab oriente[i*] in occidente ferre visus est. Lucius caesar de Partis[k] cum fratre triumfavit. Plurime in Galleis gloriose ob nomen Christi interfecti. Lucius imperatur ann.[l] regni 9. in Concordia apoplexi[m] extinctus est, sedens cum fratre in cobiculo[n]. Seudoprofetia, quae Catebretas[o] nominatur[p], accipit exordium. Tanta undique tunc[q] fuit inundatio gentium[5], ut totus Romanorum exercitus[q*] ad internitionem delitus sit[r]. Emperatur Antunius multis adversum se nascentibus bellis sepe ipsę intererat, sepe ducis[s] nobelissimus

Cap. 37. 1. 1^{*} (*cf. n.* d). 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^{2}.

Cap. 37. a) *ita* 1. 2a. 3. $4c^{2}$. b) Gallileis 3; Galileis $4c^{2}$. c) 18 2a. d) Sauromatusus (Sauromaturus *corr.* Sauromatus us 3; Sauromatum $4b^{2*}$) ruinus . arabasbus (arabarbus 2*a*; arasbarbus $4c^{2}$). foranus (forasius $4c^{2}$) 2*a*. 3. $4c^{2}$; A. Busforasius $4b^{2*}$. e) Seleucia 1^{*}; Seleuciam 2*a*. $4c^{2}$; Seleutiam 3; Seulciam $4b^{2*}$. f) Ctesifontes 1^{*}. g) adsumens 2*a*. h) *sic* $4c^{2}$; infetit *corr.* infecit 1; inficit 2a; confecit $4b^{2*}$. i) *om.* 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^{2}. k) 64. $4b^{2*}$; sexagesimo quarto $4c^{2}$. l) *om.* 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^{2}. m) a. 21. A. *om.* 2*a*. $4b^{2*}$. c^{2}. n) submersam 3. o) *om.* $4b^{2*}$; de A. om. $4c^{2}$. p) quasi 2*a*. 3. q) *in litura* 3; iudacos 2*a*. r) polemticis 3. s) muri 1. t) extruxit 2*a*. $4b^{2*}$. c^{2}. u) Iudaeus *corr.* Iudacos 1. v) pręmendum 2*a*. w) eorum qui 2*a*. 3. x) introeunte 3. y) *om.* $4b^{2*}$; H. est l. $4c^{2}$. z) *ita* 1 *iterum, om. reliqui libri.* a) sexagesimo anno $4b^{2*}$. c^{2}. b) *c.* 39. *a* R. *incipit* $4b^{2*}$. c) Antonius 1^{*}; T. cui nomen Antonius a. $4c^{2}$. d) *folio exciso, quae sequuntur usque ad p.* 64, *l.* 2. de Partis *desunt* 1^{*}. e) 3. 3 *cum H.* f) libris *corr.* liberis 1. g) L. A. et Q. $4b^{2*}$. c^{2}. h) cum usque *H.* i) fuerunt 2*a*. 3. $4c^{2}$. i*) *sic cod. Scal.* 14. *H.* k) Partes 2*a*. $4c^{2}$. l) regnavit anñ 9 2*a*. $4b^{2*}$. c^{2}; añs regni sui 9 3. m) amplexi $4b^{2*}$. c^{2}. n) vehiculo *H.* o) Catafrygas *H.* p) nominatur *corr.* nominantur 1. q) inundatio u. t. fugit 3. q*) paene usque *om. Fred.* r) fuisset 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^{2}. s) ducibus 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^{2}.

1) Simon — — — crucifigitur *H.* 2) *Duo enuntiata Fred. male contraxit.* 3) chartis *H.* 4) proconsuli Asiae scribit *H.* 5) pestilentia *H.*

Hier.

destinabat. Semel pertenaci[1] exercito cum eo in Godorum[a] regione sete[b] oppressus[c], pluvia a[d] devinctus missa est, cum e contrario Germanus et Sarmatus persequerentur[e]. Christianus milites fortiter depraecantis ad extinguendum illorum sete haec fuisset prestitum. Antunius Quomodom[f], filium suum, consortem regni facit. Descriptiones iniquas[2] incendi[g] in foro iubet. Leges[h] severiores integra emendatione instituit. Antunius post victuriam in aeditione numerum[i] mirivecus[k] fuit. Emirna[l] urby Asiae terre motus ruit. Antunius in Pannonia morbo perit. Romanorum[m] regnavit Quomodus annis 13. Quomodus de Germanis triumfavit. Quomodus imperatur, coloseae[n] capite sublato, suae imagine caput iussit[o] inpuni[p]. Quomodus multus nubilium interfecit[q]. Incendio Romae facto, palatium[r] et[s] Veste plurimaque urbis pars[t] solo quoaequatur. Quomodus strangulatur[u] in domo Vestale[v].

38.[a] Romanorum 16. regnavit Eulogius[b] mensis 6. Pertenac[c], obsecrante[d], uxorem suam agustam et[e] filium caesarem appellaret, contradixit; subfecerit[f], quod ipse regnarit invitus. Pertenac occidetur in palatio Iuliani iuris perdeto[g] scelere, quem postea Sęverus apud Mulvium pontem interfecit. Romanorum 17. regnavit Severus ann. 18[h]. Severus Partus et Avarus[i] superavit. Severo imperante, terme Saeveriani Rome factae[k]. Persecutione in christianis facta, Leundis gloriose martirium accipit. Claudio Albino, qui se in Galliam[l] caesarem fecerat, apud Lugdunum interfectum, Severus in Brittanis bellum transferit, ubi, receptam maximam eiusdem provinciae partem, murum[m] per cento 30 et[n] duo milia a mare ad[o] mare duxit. Saeverus moritur Aeboraci[p] in Brittania. Romanorum 18. regn. Antunius cuinomento Caracalla, Saeveri filius, ann. 7. Antunius Romae termas sui nomenis Antunianas aedificavit. Tam inpaciens levidines[q] suae fuit, ut novercam suam Iuliam uxorem ducerit. Antunius interficetur ann. aetatis suae 44. Romanorum 19. regnavit[r] Magrinus ann. 1. Interficetur in Arcelaide[s]. Romanorum 20. regnavit Aurilius ann. 4. Inpudece[t] in[u] imperio fuit. Romam occidetur tomulto militare.

39.[a] Romanorum 21. regnavit Alexander, Mammeae filius, ann. 14. Alexander Xersem regem Persarum gloriosissime vicit. Termae Alexandrinae Rome aedevectate[b]. Alexander occidetur Moconcia[c] super Renum fluvio tumulto militare. Romanorum 22. regn. Maximus ann. 3. Maxemus primus ex corpore militare ab exercito[d] electus est imperator.

Capp. 37—39. 1. 2*a*. 3. $4b^{1}$. c^{2}.

Cap. 37. a) Gothorum 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^{2}; Quadorum *H*. b) set 2*a*. 3; sete *om*. $4b^{2*}$; regiones oppr. $4c^{3}$; siti oppressis *H*. c) *post* opp. *littera eras*. 1; a *Monod*. d) ad 2*a*. 3; *om*. $4b^{2*}$. c^{2} *et Monod*. e) persequeretur 2*a*; fulmina *om*. *Fred*. f) f. a. Comodo 2*a*. g) in f. i. 3. h) legisse vere oris 2*a*; l. severeoris 3. i) *ita* 1. 2*a*. 3. $4b^{2*}$; munerum $4c^{3}$ *cum H*. k) magnificus *H*. l) *ita* 1. 2*a*; Ermirna 3, *sed* Smirna $4b^{2*}$. c^{2}. m) quintus decimus *add*. 2*a*. 3. n) colosie 3; colosae $4b^{2*}$; colose $4c^{3}$. o) iubet 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^{2}. p) i. caput 3. q) interficit 2*a aliquotiens*. r) palacio 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^{2}. s) aedes Vestae *H*. t) parsolo 3. $4b^{2*}$. u) in d. strangulatus (*sic etiam* 3. $4b^{2*}$. c^{2}) 2*a*, *ubi* moritur *add*., *quod post* V. *habet* 3. v) Vestiliani *H*.

Cap. 38. a) *om*. 2*a*. $4c^{3}$; *m. al. add*. 3; 40. $4b^{2*}$. b) Heluius *H*.; E. r. $4b^{2*}$. c^{2}. c) Pertenac *corr*. Pertenaxo 1. d) senatu ut *om*. *Fred*. e) ut $4b^{2*}$. c^{2}. f) sufficere testatus *H*. g) *ita* 1; iures (vires 3; iuniores $4b^{2*}$; iunioris $4c^{3}$) perditus 2*a* (*ubi* celere). 3. $4b^{2*}$. c^{2}; *scribe*: l. periti. h) 19. 2*a*. 3. $4b^{2*}$ (*e corr*.). c^{2}. i) Adiabenos *H*. k) facti 2*a*. 3. $4b^{2*}$. l) Galileam 2*a*. m) vallum *H*. n) et *om*. 2*a*. $4b^{2*}$. c^{2}; CXXXU 3. o) ad m. *om*. 2*a*. 3. p) Aebosaci 3. q) f. s. l. 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^{2}. r) M. r. $4b^{2*}$. c^{2}. s) Arcelaudo 3. t) inpudete *corr*. inpudice 1. u) *om*. 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^{2}.

Cap. 39. a) *om*. 2*a*. $4c^{3}$; *m. al. add*. 3; 41. $4b^{2*}$. b) aedificate 3; devectate $4b^{2*}$. c^{2}. c) Moconcie *Waitz*, Moconcias *Monod*, Mocuncia *Delisle* 1; Mogontiaci *H*. d) exercito *corr*. exercitu 1.

1) *Male intellexit Hieronymum. Is enim scripsit:* Pertinaci et exercitui. 2) tabulas debitorum *H*.

Hier. A Popiaeno occidetur. Romanorum 23. regnavit Gurdianus. In palacio occiduntur[a, 1] Gurdianus, cum de Partis triumpharit[b], fraude Phyliphi[c] praefecti. Consortem regni facit[d], primusque omnium ex Romanis imperatorebus christianus fuit. Regnantum Filipis, millissemus an. Romane urbis expletus est. Phylippus nomenis sui in Tracia urbem construit[e]. Phylipus senior Verona occidetur. Romanorum 25.[f] regnavit Decius ann. 1, mensis tres[g], qui in Pannonia inferiore natus fuit. Cum duos Filipus, patrem et filium, interfecisset, ob odium eorum in christianis persecutionem movit. Antunius monachus in Aegypto nascitur. Decius cum filio in Afrito[h] occidetur. Romanorum 26. regn. Gallus et Volusianus, Galli[i] filius, an. 1, mensis[k] 8. Gallus et Volusianus ab Amiliano interfecti sunt. Romanorum 27. reg. Valerianus et Gallienus[l] ann. 15. Valerianus in Ricia[m] ab exercito[n] caesar appellatus est. Valerianus[o] in christianis[p] conmota[q], statim a Sapore Persarum rege capitur, ibique servitute mirabile[r] consenescit. Sapora rex Persarum Siriam, Caeciliam[s] depopulatur. Valeriano in Persas ducto, Sapora rex de dorsum Valeriani[t] semper aequum ascendebat[2].

40.[a] Gallienus firmatur[b] in imperio[3]; Germani Ravennam venerunt. Alamanni, vastatum Aventicum[4] praevencione Wibili[c, 5] cuinomento et plurima parte Galliarum, in Aetalia transierunt. Greci[6] Pannoniam occupaverunt. Germani Spanias obtenuerunt, etiam et[7] Siriam incursaverunt, Francos in eorum habentes auxilium[8]. Gallienus Mediolano occidetur. Romanorum 28[d]. reg. Claudios ann.[e] et mensis 9[f]. Claudius Gotus, Liricum[g] et Macedonia vastantis, superat[h]. Claudius Sirmia civitate in Pannonia moretur[i]. Quintilius, Claudii pater[k], a senato agustus appellatur; 17[l]. diae emperii[m] sui occidetur.

Capp. 39. 40. 1. 1*. 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^{3}.

Cap. 39. a) occiditur 2*a*. $4b^{2*}$. c^{3}. b) *in* triumpharet *redit* 1*; triumphavit 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^{3}. c) Phyliphi *corr.* Phyliphy 1; *haec ita habet* 1*: fraude perfecto filio occiditur. Rom̄ 24. Philippus imperator primus quae o. ex *etc.* d) Filippum filium suum *suppleas ex H.* e) construxit 2*a*. f) 24. 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^{3}, *et sic deinceps* 25. 26. g) 2. 3. h) *ita* 1. 3; Africo 2*a*. $4c^{3}$; Africa $4b^{2*}$; Abrito *H.* i) G. f. *om.* 2*a*. k) et m. 2*a*. 3. l) Gallus 2*a*; Gallianus 3. m) Retiaco e. 2*a*. n) augustus, Gallienus Romae a senatu *om. Fred.* o) Valerius 1*. p) persecucione (persequutione 1*; persecucionem 3; persecutionem $4c^{3}$) *add.* 1*. 3. $4b^{2*}$. c^{3} *cum H.; om.* 1. 2*a*. q) commotus 2*a*. r) *ita pr. m.* 1. 2*a*; *corr.* miserabile 1, *et sic* 1*. 3; miserabili $4b^{2*}$. c^{3}; *sed* mirabili *cod. Amand. H.* s) Ciliciam 2*a*. $4b^{2*}$. c^{3} *cum H.*; Celiciam 3. t) Valerani *corr.* Valeriani 1.

Cap. 40. a) *om.* 2*a*. $4c^{3}$, *habet* 3; 42. $4b^{2*}$. b) firmatus *corr.* firmatur 1. c) *ita* 1. 1*; praeventione (preventioni $4c^{3}$) u^i^obile (violabile 3; violabili $4b^{2*}$. $c^{1, 3}$) 2*a*. 3. $4c^{3}$. d) 27. *et sic deinceps* 3. e) I *postea add.* 1; an̄ I. 1*; ann̄ 40 2*a*; an̄s :: (*ras.* 40) 3; annos 40 $4b^{2*}$; annis quadraginta $4c^{3}$. f) 8 3. g) *ita* 1. 3. $4b^{2*}$; Lyricum 2*a*; Iliricum 1*; Hillyricum $4c^{3}$. h) vastantis. Superat Cl. 1, *ubi saepius verba minus recte distinguuntur.* i) oretur 1; oritur 2*a*. $4b^{2*}$; *sed* moritur 1*. $4c^{3}$. k) frater *H.* l) quinto decimo die secundo l. 2*a*. m) diaemperii 1.

1) Pupienus & Albinus in palatio occisi, *sed* Gordianus haud longe a Romano solo interfectus est *H.* 2) *Haec Fred. ex Orosio VII*, 22, 4. *male intellecto hausit. Is*, Valerianus, *inquit*, — — apud Persas servitute consenuit, hoc infamis officii continua, donec vixit, damnatione sortitus, ut ipse adclinis humi regem *(scil. Saporem)* semper ascensurum in equum non manu sua, sed dorso attolleret. *At H.*: Gallienus nostris pacem reddidit. 3) Gallieno in omnem lasciviam dissoluto *H.* 4) vastatis Galliis *H. Cf. Amm. Marc. XV*, 11: habent et Aventicum, desertam quidem civitatem, sed non ignobilem quondam, ut aedificia semiruta nunc quoque demonstrant. 5) *Wibilum ducem Alamannorum fuisse, acute coniecit Roth in 'Anzeiger für Schweizerische Geschichte'* 1860, *p.* 77. *Certe prima vestigia nominis Germanici Wifflisburg — ita enim Aventicum ab incolis appellatur —, h. l. deprehenduntur; cf. 'N. Archiv' VII, p.* 450. 6) *Potius Graeciam et Macedoniam Gothi depopulati sunt; sed* Quadi et Sarmatae Pannonias occupaverunt. *H.* 7) *Minime, sed Parthi id fecerunt.* 8) *Haec Fred. ipse adiecit ad maiorem Francorum gloriam.*

Romanorum 29. reg. Aurilianus[a] ann. 5, mensis[b] 2. Aurilianus, Tetrico apud Catalaunis[c] exercito gobernantem[1], Gallias recepit. Cuiinovia[d] apud Emnas[e] nec longe ab Anciocia[f], quae[g], occiso marito suo, Orientes tenebat imperio; in qua pugna strenuissimae apud[1] eam[h] demicavit Pompegianus dux, genere[2] Francos, cuius familia hodiequae[i] apud Anciociam perseverant. Cuius[3] Pompegiani instantia maxima pars Asiae dicione Romana subicitur; ex cuius stirpe Aevacrius carissemus nobis presbiter discendit. Aurilianum Romae triumphantem Tetricus[k] et Gerubia[l] praecesserunt. Aurilianus templum Solis aedificat[m], Romam firmioribus muris vallat. Aurilianus quomodo[n] adversus christianus[o, 4] persecutione movisset, a fulmine[p] occidetur. Romanorum 30. regnavit Tacitus mensis 7[q]. Quo[r] apud Pontiom occiso[s], optenuit Florianus imperium dies 88; qui apud Tarsum interfecitur. Romanorum 31. reg. Provos ann. 6, mensis 4. Provos Gallias a barbaris occupatus ingenti virtute restituit. Provos Gallus et Pannonius vinias habere[t] permisit. Probus[u] tumulto militare apud Sirmiam in turre qui vocatur Ferrata occidetur. Hier.

41.[a] Romanorum 32. regn.[b] Carus cum[c] filius Carino et Nomeriano. Carus fulmine est mortuus. Nummerianus ob oculorum dolore dum lecticula vegeretur, insidies Apri[d], soceri sui, occisus est, vix foetor[e] cataveris post aliquos dies conperti[f]. Carus[g] in proelio vinctus[h], apud Margum occidetur. Romanorum 33. reg. Deoclicianus ann. 22, qui Aprum[i] pro scelere genere suo interfecit[k]. Deoclicianus in consortio regni sui Arculium[l] Maximianum adsumit; qui, rusticorum multitudine oppraessa, quae factionis suae Bacaudarum[m] nomen indederat[n], partim[o] Gallies reddedit[p]. Carausius, sumpta purpora, Brittanias occupavit. Narseus Oriente[q] bellum intulit. Accillis[r] Aegyptum obtenuit. Ob que Valerius[s, 5] Maximianus caesaris adsumuntur in regno. Deoclicianus etiam adfinitate coniungetur, et Constancius privegnam Ercolei Theudoram accipit, ex qua postea sex liberus, Constanciani fratres, habuit, Galerius filiam Diocliciani Valeriam. Ambo uxores quas habuerunt[t] repudiare conpulsi. Carborum[u] et Basternorum gentis in Romano solo translati[v]. Primus Deoclicianus adorare se ut deum iussit, vestibus calciamentisque[w] gemmis insiri[x], cum ante eum omnes imperatores in modum iudecum salutarentur et clamidem tantum purpoream a privato habito plus haberent. Post 10 an. Brittania revellante, ab Asclipidicto[y] recepta est. Iuxta Lingonas a Constantio caesare 60[z] milia

Capp. 40. 41. 1. 1^{*}. *2a*. 3. $4b^{2*}$. c^{2}.

Cap. 40. a) Aurelius *2a*. $4b^{2*}$. c^{2} *(nonnumquam)*; Aurilius 3. b) et m. 2 (6 *H.*) *2a*. 3. $4b^{2*}$. c^{2}. c) Catarlauniase (Catarlaninse $4c^{2}$) *corr.* Catarlanninse *2a*. $4c^{2}$; Cartalinse 3; Cata: lauēnsē, *ras.* r (?) $4b^{2*}$. d) *ita* 1; cui obvia 1^{*}; cui in obvia *2a*. $4b^{2*}$. c^{2}; cui in obviam 3; *lege:* Zenobia. e) Immas haut l. *H.* f) vincitur *probe suppl. Canisius.* g) qui *2a*. 3. $4b^{2*}$. c^{2}. h) a. e. *om.* $4c^{2}$; eandem migravit $4b^{2*}$. i) usque hodie $4b^{2*}$. c^{2}. k) *ita* 1; Tetricis 1^{*}; *om.* *2a*. 3. $4b^{2*}$. c^{2}. l) *lege:* Zenobia. m) aedificavit *2a*. n) cum *H.* o) *om.* 3. p) fulmen iuxta eum — ruit. *H.* q) 8 3; *scribe* 6. r) quae *2a*. s) occisum *2a*. 3. t) p. (pro misit 3) h. *2a*. 3. $4c^{2}$. u) pro nos 3.

Cap. 41. a) *om.* *2a*. 3. $4c^{2}$; 42 $4b^{2*}$. b) *postea suppl.* 1. c) *om.* *2a*. d) apriso cyrisui *2a*. e) f(o)etoris *2a*. 3. $4c^{2}$; foetores $4b^{2*}$. f) scelere *add. Canisius.* g) Carinus *emendavit Canisius.* h) victus 3. $4b^{2*}$. c^{2}. i) *ita* 1. 1^{*}. $4c^{2}$; qui aprunpo s. *2a*; quia prun. pro s. 3; qui a principio s. $4b^{2*}$. k) i. — sui *om.* $4b^{2*}$. c^{2}. l) Arculinus *2a*; Arculianum $4c^{2}$. m) Baccaidarum 3. n) indiderunt $4b^{2*}$; indideret $4c^{2}$. o) pacem *emendavit Canisius.* p) rededitu *2a*. q) in O. $4b^{2*}$. c^{2}. r) Achildis 3; Achillis $4b^{2*}$. c^{2}; Achilleus *H.* s) Valerianus $4b^{2*}$. c^{2}. t) habuerant 3 *cum H.* u) Carborum *corr.* Carporum 1. v) translato $4b^{2*}$. c^{2}. w) calciatis quae *2a*. x) insiricum, ante 1. *2a*; inricum a. 3; insericum a. $4b^{2*}$; in syricum a. $4c^{2}$; *sed* inseri; Cum ante 1^{*}. y) Asclepiodotum *H.* z) septuaginta *2a*.

1) Prodente *in* gobernantem, adversum *in* apud *scriptor Francus mutavit studio, ut opinor, domestico.* 2) cognomento *H.* 3) *Haec Fred. ipse adiecit ad maiorem Francorum gloriam.* 4) nos *H.* 5) Constantius et Galerius M. *H.* *Sic infra pro* Galerius *scriptum est* Valerius.

Hier. Alammannorum caesa[a]. Paulatim[1] ex illo tempore persecutionem versum[b] christianis[c, 2] incipiente[d]. Valerius[3], superatu[e] Narseo, uxoribus ac[f] liberis sororibusque eius captis, a Deocliciano ingenti[g] honore suscipetur. Termae Romae Deocliciane factae. Deoclicianus et Maximianus agusti insigne ponpa Romae triumfaverunt. 19 ann. Deocliciano regnante, quattuor eclesiae[h] cum populo, eodem iobente, subversi sunt. Secundo anno persecutionis Deoclicianus[i] et Maximianus Mediolano purpora deposuerunt. Maximianus et Severus a Valerio Maximiano caesare facto[k]. Constantiu 16mo imperii sui[l] ann. obiit in Brittania.

42.[a] Romanorum 34[b]. reg. Constantinus[c] ann. 30, mensis 10. Constantinus Bicianciam civitatem mire magnitudinis ampliavit et gloriosae construxit, quem sui nominis Constantinopule appellare iussit. Constantinus cum matrem Helenam crucem domini nostri[d] Iesu Christi Hierusolimis invenit, effectusque est christianus ab Helena. Crux Domini Hierusolimam fabricatur et[e] stabilitur. Constantinus per signum crucis omnes gentes superat[4]. Severus caesar a Galerio Carnetis[f, 5], cum Gallia[g] regerit, imperatur factus. Valerius[h] Maximianus moretur. Constantinus[i, 6], filius Constantini, caesar factus. Erculius Maximianus a filia Fausta[k] deiectus[l], quod dolum Constantino, vero[m] suo, pararit, Massilia fugiens occidetur. Galerius Maximianus moretur. Crispus et Constantinus, fili Constantini, et Licinius adoliscens, Licini agusti[n] filius, Constantini ex sorore nepos[7], querum Crispos[o] Lactantius[p] Latinis litteris erudivit. Constancius, filius Constantini caesaris, et Liciniac[q] filius crudelissime interficetur. Aedictum Constantini gentilium templi subversi sunt. Romani Gotus in Sarmatarum regione vicerunt. Constans, filius Constantini, provigetur ad regnum. Constantinus cum liberis suis honorificas ad Antunium litteras mittit. Constantinus ad extremum vitae suae tempore ab Eusebio Nichomedinse episcopo baptizatus, in Arrianam dogmam declinat. Constantinus bellum parans in Persas, in Aquilone[r] villa publica moretur an. aetatis suae 66. Post quem[s] tres liberi eius consilio senato consilio[t] appellantur et imperio[9]. Romanorum 35. regnaverunt Constantius et Constans ann. 24[u], mensis quinque, diebus 13; a quos multi nobilium sunt occisi. Sapor rex Persarum, Mesopotamia vastata[v], Nisiben obsedit. Dalmatius caesar, quem patruos Constantinus consortem regni filiis dereliquerat, factione Constantiae[w] patruelis et tumulto militare interemitur[x]. Ex hoc loco impietas Arriana Constantiae regis fulta est[10]; carceribus adflictionem modis primum Atana-

Capp. 41. 42. 1. 1^*. 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^2.

Cap. 41. a) caera 1. b) adversum 3. $4c^3$ *cum H.*; adversus $4b^{2*}$. c) *corr.* x̄p̄ianus ? 1. d) incipiens Valeus (Valens $4b^{2*}$) 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^2. e) superat Unarseo 1. 2*a*. 3. $4c^2$; Superatis a Gallerio Narseo 1^*. f) a $4b^{2*}$. c^2. g) ingenti — Deocliciane *om.* 3. h) ЄCĿ *corr.* aЄCĿ 1; eclo 1^*; red 2*a*; redum 3. $4b^{2*}$. c^2. i) *ex H. suppleas:* Nicomediae. k) facta 1^*. $4b^{2*}$; Constancia 1^*; Constantio 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^2. l) *om.* 2*a*.

Cap. 42. a) *om.* 2*a*. 3. $4c^2$; 44. $4b^{2*}$. b) 32, *et sic deinceps* 3. c) Constantius *corr.* Constantinus 1. d) *om.* 3. e) et *s. bis scripta, sed expuncta* 1. f) Carnunti *H.* g) Galileam $4b^{2*}$; Galilea $4c^2$. h) Valerianus 2*a*. i) Constantius *H.* k) facta 2*a*. 3. $4b^{2*}$; ad filia factus $4c^2$. l) detectus *emendavit Canisius.* m) v. s. *om.* 2*a*. n) f. a. 2*a*. o) et *add.* 2. 3. 4; Crispum L. *H.* p) *ita* 1. $4c^2$; Lactantius 2*a*. *b*; Letantius 3; Letancius $4b^{2*}$. q) Licini *H.* r) Acyrone *H.* s) quam 3. $4b^{2*}$. t) *om.* $4b^{2*}$. c^2. u) 23 3. v) *ita* 1. 1^*; vastat. Nisiben 2*a* (*ubi* Mosopothamiam). 3. $4b^{2*}$. c^2. w) Constantione 2*a*. x) *om.* 2*a*.

1) Veturius — — christianos milites persequitur, paulatim *etc. H.* 2) nos *H.* 3) *Cf. p.* 65, *n.* 5. 4) *Haec ita exposita alibi non legi. Cf. Hist. trip. II,* 18. 5) *Duo enuntiata contracta sunt.* 6) *Ordo rerum confusus est. Infra eadem res repetitur; cf. n.* 8. 7) *Ex H. suppleas:* caesares appellantur. 8) caesar factus *h. l. om. Fred.*, *neque supra*, *ubi*, *ordine perturbato, eandem rem retulit. Certe hoc loco Hieronymum non intellexit.* 9) *Sermonem obscurum quin scriptor ipse intellexerit, dubito. Hieronymus scripsit:* 3 liberi eius ex caesaribus augusti appellantur. 10) *Suppleas:* praesidio *et post* carceribus *inseras* et variis.

sium episcopum persecutus est. Iuxta Aquilegiam Alse[a] occidetur[1]. Vario aevento adversum[b] Francos a Constante pugnatur. Multi Oriente urbis terre moto orribile consederunt. Franci a[c] Constante perdomiti[d]; pax cum eis facta. Solis facta[e] defectio. Bellum Persecum nocturnum apud Signera[f]; victuria militum stabilitate[g] perdederunt. Neque viro ullum Constantium et[h] novissimum gravissimis proeliis contra Persas bellum fuit. Nam, ut alia obmittam, Nisebes obsessa, Niceabde[i] et Amida capta sunt a militum 60[k] milia[2]. Hier.

43.[a] Magnentium apud Agustiduuum arripiente imperio, Constans aut longe ab Spania in castro[b] cui Aelena nomen est interfecetur ann. aetatis suae 30mo. Quam ob rem turbata rem publicae, Vetraniu Morse[c], Nepucianus Romae ex imperatores facti. Rome populus adversum Nepucianum[3] insurgunt[d]. Capud eius ablatum, multusque nobilium caede interficiunt. Magnentius[e] Luiduno in palatio propria se manu interfecit; Decentius, frater eius, quem ad tuendas Galias caesar miserat, apud Senonas laqueo se suspendit.

44.[a] Gallus caesar sollicitis[b] in Constantio patrueli, cui in suspicione ab[c] egregias, Isti[d] occidetur. Silvanus in Galleam res novas[e] molitur[e*]; 28. diae stinctus[f] est. Eusebius Vercellinsis episcopus et Lucifer ac Dionisius Araletani[g] et Mediolanensi aeclesiae[g*] episcopi[h], Pancratius Romanus presbiter a Constantio damnantur exilies. Antunius monachus centesimo quinto aetatis suae ann. moritur[i], de Paulo quodam Tibeo mire beatitudinis vero referre. Cuius in exitum breve libello explecuemus[4]. Sarracini in monasterium beati Antuniae inruentis, Sarmatam[k] interficiunt. Constantium Romam ingressum, ossa Andreae apostoli et Lucae euangelistae a Constantinopolitane si[l] miro favore suscepta. Paulinus Triverorum episcopus in Frigia exolans moritur. Gratianus, qui post[m] imperatur fuit, nascitur[n]. Helarius cum apud Constantinopulem librum pro se Constantio perrexisset[o], Gallias redit. Omnes paene[p] tunc totus urbis aeclesiae sub nomine pacis et legis[q] Arrianorum consortio polluuntur. Gallia per Helarium[r] perfidiae dolos damnat[s]. Constantius[t] Cappadocia moritur ann. 45[u]. aetatis suae. Romanorum 36. regnavit Iulianus ann. 1, mensis octo. Iuliano ad idolorum culto converso[v], blanda persecutio fuit, inliciens magis quam inpellins[w]; multi[x] ex christianis[5] voluntate propria conruerunt. Iulianus in[y] Persas profectus, post victoriam a contrariis ostibus separatur a suis; conto illia percussus, interiit ann. aetatis suae 22[z].

Capp. 42—44. 1. 1^*. 2a. 3. $4b^{1*}$. c^1.

Cap. 42. a) ad se o. *(ras.* d $4b^{2*}$*)* $4b^{1*}$. c^2. b) ad Francos 2a. 3. $4b^{1*}$. c^2. c) *postea suppl. pr. (?) m.* 1; Francia $4b^{2*}$. c^2. d) pro domite 3. e) *om.* 2a. 3. $4b^{1*}$. c^2. f) Singaram *H.* g) stabilitate *corr.* stabeletate 1; stoliditate perdidimus (perierunt $4b^{2*}$. c^1) *H.* h) ex 9 gr. *H.* i) Bizabde *H.*; Neceb de & Aminada 1^*; necē abda et amita 2a; nece (necae $4c^2$) ab de (*e corr.* te 3; dae $4c^2$) et amita (amitta 3) 3. $4b^{2*}$. c^2. k) *ita* 1. 1^*; quattuordecim sexaginta millia 2a. 3. $4b^{1*}$. c^2.

Cap. 43. a) *om.* 2a. $4c^2$*; habet* 3*;* 45. $4b^{1*}$. b) castra 3. c) Vetraniumorse 1; Vetranium orse (orsaie *corr.* ersaie $4b^{1*}$) 2a. $4b^{2*}$; Veranium orsae 3; Vetraniū Morse $4c^2$. d) consurgunt $4b^{2*}$. c^2. e) Magnentium Lugduno (Lugdunum 2a) 2a. 3. $4c^2$.

Cap. 44. a) *om.* 2a *(sed* $3^1/_4$ *lineae quae praecedunt vacant).* $4c^2$*; habet* 3*;* 46. $4b^{1*}$. b) sollicitus in 3; sollicitatus a *H.* c) a. e. *om.* $4b^{1*}$. c^2; ob egregiam indolem venerat *H.* d) Iste 3. $4b^{2*}$. c^2; Histriae *H.* e) nonas 1. e*) *sic cod. Scal. H.* f) extinctus 2a. 3. $4b^{2*}$. c^2. g) Araletane 2a; Arelaetane 3; Araletensis $4b^{2*}$; Arelatene $4c^2$; Caralitanae *H.* g*) accl' 1. h) $\overline{epe}$ 2a. 3. $4b^{1*}$. c^2. i) solitus multis ad se venientibus *ex H. supplevit Canisius.* k) armatam 2a. 3. $4b^{1*}$. c^2. l) Constantinopolitanis *H.*; se miro 2a. $4b^{2*}$. c^2; miro se 3. m) nunc *H.* n) nascetur 2a. 3. o) porrexisset *sec. m. corr.* 1. p) *ita* 1. 1^*; o. (omnis 2a. $4b^{1*}$. c^2) penetudine (penitudine 2a. $4b^{1*}$. c^2) totus orbis 2a. 3. $4b^{1*}$. c^2. q) regis *H.* r) Ariminiensis *om. Fred.* s) damnet 3. t) Mopsocrenis inter Cilicam Cappadociamque *ex H. supplevit Canisius.* u) aet. s. quadragesimo quinto 2a. v) conversi oblanda 3. w) ad sacrificandum *om. Fred.* x) militi 3. y) *om.* 2a. z) 47. $4b^{2*}$; 32. $4c^2$ *cum H.*

1) *Scil.* Constantinus. 2) *Haec Fred. finxit.* 3) Magnentiacos *H.* 4) *Hieronymum loqui patet.* 5) nostris *et infra* nostros *H.*

Hier. 45.[a] Post quem[b] Iuveanus[b] arripuit imperium. Romanorum 37[c]. regnavit Iulianus[d] mensis octo. Iulianus[d] necessitate conpulsus Mesivin[e] et magnam Mesopotamiae partem Sapore Persarum regi[f] tradedit. Iulianus[d] de castra[g] moritur ann. aetatis suae 33[h]. Post quem[i] Valentinianus tribunus scutariorum Niseam agustus appellatus est; fratrem Valentem Constantinopulae in communione[k] regni adsumit. Romanorum 38. reg. Valentinianus. Valens ab Eudoxio Arrianorum episcopo baptizatus[1], christianus[l] persequitur. Gratianus, Valentiniani filius, Ambianis imperatur factus. Apud Atrabatas lana e[m] caelo pluviae mixta refluxit. Helarius episcopus Pectavinses Pectavis[n] moretur. Atanaricus[o] rex Gotorum, in christianis persecucione conmuta, plurimus interfecit et de propriis sedibus ad Romano solo expellit. Eusebius Vercellensis episcopus moritur. Valentinianus in Brittania, antequam tirannidem invaderit, oppraessus est. Saxones caesi Diosone[p] in regione Francorum consedit

46.[a] qui superfuerunt[2]. In illo tempore Burgundionum octoaginta fere milia, quod numquam antea nec nominabantur, ad Renum[b] discenderunt et ubi[c] castra posuerunt, quasi burgo vocitaverunt; ob[d] hoc nomen acciperunt Burgundiones[3]. Ibique nihil aliud praesumebant[e], nisi quantum praecium ementis a Germanis, eorum stipendia accipiebant[4]. Et cum ibidem duobus annis resedissent, per legatis[f] invitati a Romanis vel Gallis, qui Lugdunensium[g] provinciam et Gallea comata[h], Gallea domata et Gallea Cesalpinae[i] manebant, ut tributa rei[k] publice potuissent rennuere, ibi cum uxoris et liberes visi sunt consedisse[5]. Valentinianus subito a[l] sanguine eruptione, quod Greci eproploxia[m] vocatur, Brivione[n] moritur.

47.[a] Post quem[b] Gracianus, adsumptum imperium[c] Valentiniano fratri cum patruo Valente, regnat. Valens legi dat, ut monaci militarent; nolentis iussit interfeci. Alamannorum 30 circiter milia apud Argentarea oppedum Gallearum ab exercitu Gratiani strata[d].

Capp. 45–47. 1. 1^*. 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^3.

Cap. 45. a) *om.* 2*a*. 3. $4c^2$; 47. $4b^{2*}$. b) Romr̄ 37 Iovianus 1^*; quam Iulianus 2*a*. 3. $4b^{2*}$ *(non* $4c^3$*)*; Iuveanus *corr.* Iulianus 1. c) 34. 3, *et sic deinceps.* d) Iovianus 1^* (*semel* Iobianus). $4c^2$ *cum H.* e) Messeum 1^*; Mesovin 2*a*. 3 *(e corr.)*; Miseum $4b^{2*}$; Meseiũ $4c^2$; Nisibin *H.* f) *om.* 2*a*; r. P. $4b^{2*}$. c^1. g) cruditate sive odore prunarum *H.* h) *ita cod. Voss. C.* 110, *reliqui libri* 34. *H.* i) quam 2*a*. 3. $4b^{2*}$. k) communi 2*a*. 3. l) b. est 2*a*. m) de 3. n) sexta vis 2*a*. *b*. o) Athanarius 3. p) obsides *pro* c. D. 1^*; Deusone *H.*

Cap. 46. a) 45. 3, *et sic deinceps*; 48. $4b^{2*}$; *om.* 2*a*. b) regnum $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. c) ibi 1^*. 2*a*. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. d) ab 3. e) *om.* 2*a*. f) licati sunt 2*a*; ligatis 3. g) Lugduno 1^*. h) c. G. *om.* 1^*. 2*a*. *b*. 3. $4b^{2*}$; G. domata (*ita* 1. 1^*; dominata 3) et (et *om.* 3. $4b^{2*}$) G. *om.* $4c^{1.2}$; G. d. *expungas.* i) Cesalpinac m. 1; Galliacis alpina 1^*; Cesalpina 2*a*. 3; Cesalphina 2*b*; Cisalpinam $4b^{2*}$; Cisalpine $4c^1$; Cisalpina $4c^2$. — commanebant 2*a*; commanabant 2*b*, *ubi littera* c *in* 1 Cesalpina *adnexa pro compendio* ē *accepta est.* k) tributarii 2*a*. *b*. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; tributariae 3. l) subita (subitua 3) sanguinis e. *H.* m) proloxia 1^*; eproploixa 3; apoplexia *H.* n) Brivine 2*a*; Brivionem 3; Brigitione *H.*

Cap. 47. a) *om.* 2*a*. $4b^{2*}$. c^2. b) quam 3. c) *desinit* 1^*, *ubi c.* 26. *libri I. sequitur.* d) prostrata $4b^{2*}$. c^2; sunt *add.* 2*a*; est *add.* $4c^2$.

1) *Cf. p.* 67, *n.* 5. 2) *De hac re nihil refert H.* 3) *Fredegarius Orosio VII*, 32, §. 11 *(ed. Zangemeister, p.* 514*) usus est:* Burgundionum quoque novorum hostium novum nomen, qui plus quam octoginta milia, ut ferunt, armatorum ripae Rheni fluminis insederunt. Hos quondam, subacta interiore Germania a Druso et Tiberio, adoptivis filiis Caesaris, per castra dispositos in magnam coaluisse gentem atque ita etiam nomen ex opere praesumpsisse, quia crebra per limitem habitacula constituta burgos vulgo vocant, eorumque esse praevalidam et perniciosam manum, Galliae hodieque testes sunt, in quibus, praesumpta possessione, consistunt. *Vide de hoc loco Jahn, 'Gesch. der Burgund.' I, p.* 247 *sqq.*; *Monod, 'Bibliothèque de l'école des hautes études', Paris.* 1878, *tom. XXXV, p.* 229 *sqq.* 4) *Vide Hist. tripart. XII*, 4; *Monod l. l.* 5) *Monod hanc rem, quam ex vetustis annalibus sumptam*

48.[a] Gens Hunorum Gotus vastat, qui a Romanis sine armorum congressione[b] Hier. suscepti, per[c] avariciam Maximi ducis fame ad revellandum quoacti sunt. Superati[d] in congressione Romanis, Goti funduntur in Tracia[e]. Valens de Anciocia exire coupulsus, christianus de exilio revocat. Lacrimabile bellum in Tracia[f], praesidio, Romanorum legiones a Gotis victi, usque ad internicionem caesi sunt. Ipse imperatur Valens cum saggita[g] saucius fugerit et ab dolore nimium saepe acco[h] laberetur[i], ad cuiusdam villolo[k] casam deportatus est; quo persequentibus[l] barbaris, et incinsa domo, sepulturaque[m] caruit.

49.[a] Ab Urbe condita usque ad extremum[b] huius operis ann. fiunt anni[c] 1131 hoc modo: sub regibus ann. 240, sub consolibus[d] ann. 464, sub augustis et caesaribus ann. 427[e]. A quinto decimo Tiberiae ann. et praedicatione domini nostri Iesu Christi[f]. A secundo ann. Dariae regis Persarum, quo tempore templum Hierusolimis restauratum est, ann. 899[g]. Ab olimpiade prima, qua[h] aetate apud Aebreos Esaias profetabat, anni 1155[i]. A Salamonem et primam aedificationem templi anni 1311[k]. A Mosi[l] et Cicoprae primo regi Attuci[m] anni 1890[n]. Ab Abraham et regno Nini et Semeramidis ann. 2395[o]. A diluvio autem usque ad Abraham suppotantur ann. 942. Ab Adam usque ad diluvium anni 2242[p]. Fiunt ab Adam usque ad quarto decimo Valentis ann.[q] et Valentiniani iterum omnis anni[r] 5588[s]. Et[1] quia deinceps varietatibus temporum et incursionibus barbarorum ita cuncta mixta sunt, ut gestorum veritas, quae istoriae inseri[t] possit, ad plenum reperire non potest[u].

Adacius[v] servus domini nostri Iesu Christi universis fidelibus in domino nostro Iesu Idac. Christo et servientibus se[w] in veritate salutem. Probatissimorum in omnibus virorum studio, quos praecipue in fide catholica et conversatione[x] perfecta testis veritatis divine[y] cultus docet adsertio[2], hucusque ad sancto[z] Hieronimo, et ipso[a], — sicut in capite istius voluminis praefatio prima declarat, — cognomine Eusebio, hestoria in aliquantis Spaniorum provinciis conscripta retenetur. Cui si quid postea subdedit in locis quibus decuit[b], certo stili studio declaratur. Verum[c] ad haec ignarus, indignissimus omnium servorum Dei Udacius[d] servus Iesu

Capp. 48. 49. 1. 2*a*. 3. $4a^{*}$ *(a l. 10)*. b^{2*}. c^{2}.

Cap. 48. a) *om.* 2*a*. 3. $4c^{2}$; 49. $4b^{2*}$. b) depositione *H.* c) pro 3. d) *om.* $4b^{2*}$. c^{2}. e) funduntur, in Tracia Valens, *distinguit* 1; fundantur intra chia *(sic etiam infra)* Valens. De Antiochia 2*a*. f) Grecia $4b^{2*}$; Gratia $4c^{2}$; in quo deserente equitum *ex H. Canisius supplevit.* g) c. insagitta 2*a*. h) aquo 3. i) labaretur 2*a*. k) nillolo 1. 2*a*. 3; in illo loco $4b^{2*}$. l) persequentur 2*a*. m) sepultura quoque *emendavit Canisius.*

Cap. 49. a) *om.* 2*a*. $4c^{2}$, *habet* 3; 50. $4b^{2*}$. b) u. dextremum 2*a*. c) *deletum* 1, *om.* 2*a*. 3. $4b^{2*}$.c^{2}. d) consolib. *corr.* consoleb. 1. e) 424 *H.* f) anni 351 *om. Fred.* g) DCCCXLXVIIII 1, *ubi etiam infra* XLX *pro* LXL *scribitur;* DCCCCXCVIIII 2*a*. 3; DCCCCLXVIIII $4b^{2*}$.c^{2}. h) qui 2*a*. 3. i) 655 3. k) 1411 *H.* l) Moysen et Cicopre (Cicopræ 3) 2*a*. 3; Moyse et Cicrope (Cecrope $4c^{2}$) $4b^{2*}$.c^{2}. m) Attici $4b^{2*}$; Atticae $4c^{2}$. n) Ī DCCCXLX 1; 1890 *pro* 1990 *etiam cod. Voss. H.* o) ĪĪ CCCXLXV 1. p) *ita* 1. $4c^{2}$; duo milia CCXII 2*a*. 3. $4b^{2*}$. q) a. Valentis 2*a*; ann. *om.* 3; id est usque ad consulatum eius III. *om. Fred.* r) *om.* $4c^{2}$. s) quinque milia octuaginta et octo 2*a*; 5579 *H.* t) inserere 2*a*. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; insere 3. u) possit 2*a*. v) *ita* 1. 2*a*; Udacius 3; Ydacius $4a^{*}$. b^{2*} *(ubi c. 51. h. l. incip.)*. $4c^{1}$; Ydatius *Chron. integr.* w) ei *Idac.* x) conversione 2*a*. 3. $4a^{*}$. b^{2*}. c^{2}. y) diu mo 1. 2*a*. 3. z) scī 2*a*. a) ipse 2*a*. b) deguit $4a^{*}$ *cum cod. Cheltenh.*; docuit $4b^{2*}$. c^{2}. c) Utrum 4*a*. a^{*}. d) Adacius 2*a*; Ydacius $4a^{*}$. c^{2}; Idacius, *sed* I *e corr.* $4b^{2*}$; Ydatius *cod. Cheltenh.*

esse opinatur, Jahn secutus, ad a. 456. *refert. Sed nescio, an Binding, 'Gesch. des Burgundisch-Romanischen Königreichs' I, p.* 9, *recte iudicaverit, cum haec, ut sunt confusa, reiecerit. Item Bluhme, 'Jahrb. d. gem. deutsch. Rechts' I,* 2, *p.* 51 *sqq. Fredegarii relationem improbavit.*
1) *Haec cum fine prologi Hieronymiani fere conveniunt.* 2) *Quae praecedunt ad verbum ex prologo, quem Idacius chronico integro praemisit, sumpta sunt; quae sequuntur chronicon Hieronymianum in codice Cheltenhamensi, de quo supra p.* 6. *egi, excipiunt. Is praeter Hieronymum et Idacii chronicon integrum librum quoque Generationis continet. Cum itaque constet, Fredegario similem librum praesto fuisse, non dubito, quin verba quoque* hucusque *ad* indicio *ex eodem sumpserit; cf. 'N. Archiv' VII, p.* 475.

Idac. Christi[a] et domini nostri[b], quae secuntur ab anno primo Theodosi[c] agusti, et conperet[d], descripsi, brevi ante[e] factae praefationis indicio.

50.[a] Romanorum 39. Theudosius per[b] Gratianum[1] regnat ann. 17[c]. Theudosius natione Spanus provinciae Gallileae[d] civitatis[2] a Gratiano agustus appellatur. Inter Romanos et Gothos multa certamina conseruntur. Theudosius secundo regni[e] sui anno agustus[3] appellatur. Tercio regni Theudosiae an. Atanaricus[f] rex Gotorum Constantinopolae quinto decimo diae, ex[g] quo a Theudosio fuerat receptus[h], interiit. Quarto[i] rigni Theudosiae[4] in foeda[k] Romanis pace se tradunt. Martinus in Galliis Toroniae[l] episcopus et vitae meretis et patratis miracolis virtutum habetur insignis. Theudosius[m] quinto rigni sui an. Arcadium, filium suum, agustum appellans, consortem regni sui fecit esse. In[n] sexto regni Theudosiae an. Honorius filius nascetur. Octavo[o] ann. regni Theudosiae Graotingorum[p] gens a Theudosio superatur. Undecemo anno Theudosius regni sui Romam cum filio Honorio ingressus est, legisque[q] Romanorum integra emendacione[5] ededit. Quarto decimo regni[r] sui ann. Valentinianus iunior apud Viennam scelere[s] comitis Arvagastis occidetur. Septimo decimo ann. Theudosius valetudine metropis[t] Mediolano defunctus est. Ann. regni sui septemo decimo[u] aromatus[v] sancti eclesiae Laurencii[w] sepultus est[6]. Romanorum 40[x]. Arcadius et Honorius, filii[y] Theudosio, defuncto patri, regnaverunt an. 30. An. 8[z]. regni eorum Theudosius, Arcadi filius, nascetur. An. 11[7]. regni Arcadiae Martinus[a] episcopus[a] sanctus et vir apostolicus transit[b] a Domino, carne deposita. Cuius vita et mirabilia quae fecit Severus vir summus, disciplos ipsius, qui et cronicam alias quam haec sunt ab inicio Genesis perniciosissime[c] scripsit. 15[d]. an. regn. Arcadiae et Honoriae Alani, Vandali et Suaevi Spanias ingressi tercio

Capp. 49. 50. 1. 2*a*. 3. 4*a**. b^{1*}. c^{2}.

Cap. 49. a) Dei *add. cod. Cheltenh.* b) ihū xp̄i *repetit* 3. c) Theodosi *corr.* Theodosii 1. d) conpeteteret 3; conperi et 4*a** *(non 4a)*; comparet $4b^{1*}$. c^{2}; ut comperi et *cod. Cheltenh.* e) antelatae *cod. Cheltenh., sed* latae *sec. m. superscr.*

Cap. 50. a) *om.* 1. 2*a*, *habet* 3; 52. $4b^{1*}$. b) per *postea corr.* p' 1; post $4b^{1*}$. c^{2}. c) 37 3. d) Gallea 3; Gallicia *Idac.* e) a. r. sui 4*a**. b^{1*}. c^{2}. f) Athanarius 3. g) a quo 2*a*. 3. 4*a**. b^{1*}. c^{2}. h) susceptus *Idac.* i) anno *add.* 2*a*, *sec. m. superscr.* 3. k) infida *Idac.* l) Turonicae 2*a*. $4c^{2}$; Thoronicae 3. $4b^{1*}$; Toronicae 4*a**. m) anno *add.* 2*a*; 15. 4*a**. b^{1*}. n) anno *h. l.* 2*a*. o) 7. *Idac.* p) Granting. 3; Gracting. 4*a**; Groting. $4c^{2}$; Creothing. *Idac.* q) que *postea add.* 1. r) a. r. s. 2*a*. s) scere 3. $4b^{1*}$ *(non* $4c^{2}$*)*. t) ydropis *Idac.* u) A. 17 (27. $4b^{1*}$) r. s. $4b^{1*}$. c^{2}. v) *ita pr. m.*, aromatibus *sec. m.* 1. w) Laurentio 3. x) 38. 3. y) filius *corr.* filii 1. z) 9. *Idac.* a) spūscō 2*a*; ēpū scā 3; spū scō plenus $4b^{1*}$. c^{2}; *om.* 4*a**. b) migravit 2*a*. c) *ita* 1. 2*a*. 3; peritissime 4*a**; peritissimae *delet. et in mg. scr.* perniciosissim: $4b^{1*}$; peritiosissime $4c^{2}$. d) A. 15. $4b^{1*}$. c^{2}.

1) in consortium regni adsumptus *om. Fred.* 2) civitate Cauca *Idac.* 3) *Theodosium primum consulatum cum Gratiano augusto egisse, refert Idac.* 4) Gothi *om. Fred.* 5) *Supra c. 37. de Antonino dicitur:* leges — — integra emendatione instituit. *Sed Theodosius senior de legibus emendandis minime meritus est.* 6) *Corpus Theodosii ad aedem apostolorum Constantinopolim translatum est.* 7) *Martinus a.* 401, *non a.* 11. *Honorii* = 405. *p. Chr., obiit; cf. Script. Rer. Merov. I, p.* 589, *n.* 8. 8) *Haec in codice Cheltenh. chronici integri Idaciani desiderantur, spatio 3 versuum vacuo relicto, sed in decurtato, quod Florez, 'España sagrada' tom. IV. edidit, p.* 420. *adsunt:* Beatissimi Martini vitam et mirabilia quae fecit Severus vir summus, discipulus ipsius, qui et chronicon aliam quam hic sanctus (*lege* sunt) ab initio Genesis usque ad sectam Priscillianistarum perniciosissimam conscripsit, exequitur. *Vox perniciosissimam apud Florez cum verbis* usque ad sectam Priscillianistarum *coniuncta optime congruit, apud Fredegarium, qui sectam Priscillianistarum omisit, verbo* scripsit *attributa sensum pervertit. Qua ex re intellegitur, chronicon decurtatum non ex Fredegario interpolatum, sed ex ampliore chronico excerptum esse, quod Fredegario ipsi praesto erat; cf. 'N. Archiv' VII, p.* 477.

Idus Octobris[1], Honorio et Theudosio, Arcadi filio[a], consolebus. Alaricus rex Gothorum Romam ingressus, cum intra et[b] extra Urbe[c] cedes agerentur, omnibus indultum est, qui ad sanctorum limina confugerunt. Placidia[d], Theudosiae filia, Honoriae imperatore soror, a Gotis in Urbe capta est. Alaricos moretur; cui Ataulfus succedit in regno. An. 16. imperiae Honoriae, debaccantibus[e] per Spanies barbaris[f], pestelentiae malo, opes condeta in urbis substantiam[g] tirannecus exactor derepit. Famis dira[h] grassatur, ut humani carnis ab humano genere[i] famis fuerunt devoratae; matris quoque negatis vel coctis natorum suorum sint baste[k] corporibus. Bistiae occisorum gladio, fame, pestelentiae, bestiarum infestatione interementur[l] homines[2]. His quattnor[m] plagis ferri, famis, pesteleutiae, infestatione bistearum ubique in toto urbe saevientibus, praedictae a[n] Domino per profetas suos adnuntiantes[o] impletur. An. 16[p]. Honoriae regni Gallicia Vandali occupant, et Suaevi in stremitate succedunt[3]. Alani Lusitania et Chartageninse provincias, Wandali coinomento Silingi Beticas sorciuntur. Constantinus post triennium invasit[q] tirannidem; ab Honorio duci Constantio in Gallicia[r] occidetur. Iuvianus[s] et Sabastianus tiranni ab Honori[t] ducibus Narbona interfecti[u]. Ann. 20. imperiae Honoriae Adaulfus apud Narbonam Placidiam duxit uxorem, in quo prophetia Danihelis putatur impleta, ut agit, filiam regis austri sociandam regi aquilonis, nollo tamen ex ea semine subsistenti. 22. an.[v] imperiae Honorie Adaulfus a patricio Constantio pulsatur[w], ut, relicta Narbona, Spanias petiret. A quendam Goth o Barcilona[x] iugulatur; cui successit Vallia[y] in regno. Cum patricio Constantio pax mox facta, Alanis et Vandalis coinomento Sylingis in Lusitania et Beteca sedentibus adversatur[z]. Constantius Placidiam duxit[4] uxorem. Fredbalum[a. 5] regi gentis Wandalorum sine ullo certamine ingeniose captum, ad imperatorem Honorium destinat. An. 27[b]. Honoriae regni[c] Wandali in Beteca[d] per Valliam regem plurimae[e] sunt extincti. Alani adeo caesi a Gothis, fortiter[e] vallati Addacher regem ipsorum, pauci qui superfuerant[f], oblito[g] regni nomine, Gunderico regi Wandalorum, qui in Gallicias[h] resedebat, se patrocinio subiugaverunt. Gothi sedentes in Aquitania Tholosa sibi sedem elegunt[7], a mare Terrenum et fluvio Rodano per Ligerem fluvium usque Ocianum possident. Vallia[i] eorum regi defuncto, Theudorus[k] succedit in regno. 25. imperiae Honoriae an.[l] inter Gundericum Wandalorum regi et

Idac.

Cap. 50. 1. 2*a*. 3. 4*a**. *b*[1]*. *c*[1].

Cap. 50. a) filii (filio 4*a**) consule (console 3) 2*a*. 3. 4*a**. *b*[1]*. *c*[1]. b) *om.* 2*a*. 3. 4*c*[1]; et extra *om.* 4*b*[1]*, *habet* 4*a**. c) Urbē 1. d) Placida a *corr.* Placidia 1; Placida *plerumque libri rell.* e) devacantibus 2*a*. 4*c*[1]; debacantibus 4*b*[1]*. f) et saeviente nihilominus *om. Fred.* g) constantiam 2*a*. h) *om.* 2*a* (*ubi* degrassatur). i) vi *om. Fred.* k) paste *Idac.* l) interimerentur 4*a**. *c*[1]; interemerentur 4*b*[1]*; interimunt *Idac.* m) quattuo *corr.* quattuor 1. n) pr(a)edicti ad dūm 2*a*. 3. 4*b*[1]*. *c*[1]. o) adnuntiationes implentur *Idac.* p) 15. 3; 17. *Idac.* q) invasae tyrannidis *Idac.* r) Gallio *corr.* Gallia 2*a*; intra Galiam *Idac.* s) Iuvi:::anus 1; Iovianus 2*a*. 3; Iovinianus 4*a**. *c*[1]; Iovinus et Sebastianus (Sabastinianus 3) *Idac.* t) Honorio duce 2*a*. 3. 4*a**. *c*[1]. u) sunt *add.* 2*a*. v) A. 22. 2*a*. 4*b*[1]*. *c*[1]. w) pulsatus *Idac.* x) Barcinola 2*a*. 3. 4*b*[1]*; Barcinona 4*c*[1]; Barcilonam *Idac.* y) in (in *om.* 4*a**. *c*[1]) uallea 2*a*. 3. 4*a**. *b*[1]*. *c*[1]. z) adversū: 4*b*[1]*; adver (*sic*) 4*c*[1]. a) Fredibalum 2*a*. 3. 4*a**. *c*[1]; Fredibaldum 4*b*[1]*. b) *ita Fred.*; 24. *Idac.* c) regem 3. d) per B. Valleam (uallem 4*b*[1]*), *om.* regem 2*a*. 3. 4*a**. *b*[1]*. *c*[1]. e) ut extincto Addace r. *Idac.* f) superfuerint 4*a**; superfuerunt 4*b*[1]*. *c*[1]. g) obliti 3; abolito *Idac.* h) Gallias 2*a*. 3. 4*a**. *b*[1]*. *c*[1]. i) Vallea (Valleam 3) r. e. 2*a*. 3. 4*a**. *b*[1]*. *c*[1]. k) Theodericus 2*a*. 4*c*[1]; Theudoris 3; Theudericus 4*a**. *b*[1]*; Theodoricus *Idac.* l) *om.* 2*a*, *ante* 25. *ponunt* 3. 4*b*[1]*. *c*[1].

1) alii 4. Kl., alii 3. Idus Octubris memorant die *Idac.* 2) *Locum ita excerpsit, ut sensum vix intellegas.* 3) et Suevi (sitam) in extremitate (Oceani maris) occidua *Idac.* *Quae uncinis inclusi om. Fred.* 4) accepit *Idac.* 5) *Haec etsi in cod. Cheltenh. desiderantur, Idacii esse nemo non videt.* 6) omnes *Idac.* 7) Gothi — sedes in Aquitanica a Tolosa usque ad Oceanum acceperunt *Idac.* *Cf. infra c.* 58. *ex.*

Idac. Ermenricho[a] Suaevorum[b] bellum orto, Suaevi in Nervasis montibus obsedentibus[c] a Wandalis. Valentinianus, Constanti et Placidiae filius, nascitur. Wandali, Suaevorum[d] obsidione demissa, relicta Gallicia, ad Betecam transierunt. Honorius apud Ravennam Constantium consortem regni facit[e]. Constantius imperatur Ravennam[f] moritur in suo tercio consolatus[g] anno. 28[h]. imperiae Honorio an.[h] Castinus magister militum cum magna manu in[1] auxiliis Gothorum bellum Betece Vandalis infert; quos cum ad inopia[2] obsidionis artaret, et[i] tradere se pararent, inconsulto publico certamine confligens, auxiliorum fraude deceptus, Terragona victus fugit. 30.[k] Honorio[l] imperiae an.[k] Ravenna obiit[m]. Romanorum 41[n]. Theudosius, Arcadi filius, post obetum Honori patrueli[o] obnarchiam tenit[p], imperans ann. 22[3]. Theudosius Valentiniano, amotae suae Placidiae filio, Constantinopole caesarem facit; quem contra Iohanne tyranno mittit, a ducibus suis Ravenna occidetur. Felix patricius ordenatur. Valentinianus caesar Romam agustus appellatur. Ann. 4. Theudosi[q] regn. Gundericus rex Wandalorum, capta Spali[r], cum insidias aeclesiarum intenderit, mox Dei iudicio[4] correptus, interiit; cui Gaisiricus[s] frater succedit in regno.

51.[a] An. 5. reg. Theudosiae[b] Gaisiricus rex Wandalorum cum[c] Vandalis cunctaque eorum[5] familia Mauritania[d] in Africam transiit. Interfecto Ermengario[e] regi Suaevorum, iniuria sancti Eulaliae in eodem, ac si nollens, ulciscetur. Consederunt Wandali in Betaca an. 54[6]. Septimo anno imperiae Theudosiae Agecius[f] dux utriusque miliciae[7]. Suaevi[g] inita cum Gallicies pacem libeta sibi occansione conturbant. An. 8[h]. regni Theudosiae Agecius[f] dux utriusque miliciae patricius appellatur. An. 10[i]. regni Theudosiae Burgundiones, qui revellabant Romanis, a duci Agiecio[k] sunt perdomati[l]. 13[m]. an. regni Theudosiae ab Agecio duci et magistro militum Burgundionum caesa 20 milia; Gothorum, qui eis auxiliaverant, 8 milia caesa sunt[8]. 14[n]. an. regni Theudosiae Suaevi cum parte plebis[o], cui adversabantur, pacis iura confirmant. Ermenricus rex Suaevorum morbo oppressus, Rychilam, filium suum, substetuit in regno; quem postea Betece fluvio Gothi[9] prostraverunt, auri et argenti opibus occopatis. Cartago magna[10] fraude decepta. Bellum Gotheco sub Theuderico regi apud Tolosa Litorius dux Romanus inconsulcius cum auxilia[p] Chunorum manum magna inruens, caesis parte plurima[q] suis[11],

Capp. 50. 51. 1. 2a. 3. $4a^{*}$. b^{2*}. c^{2}.

Cap. 50. a) Ermenricum 2a. 3; Hermericum $4b^{2*}$. c^{2}; *infra* Ermericus $4c^{2}$; Hermenricus $4a^{*}$: Hermericum *Idac.* b) S. (Suuaevorum 3; rege *add.* 2a. $4c^{2}$) bellum ortum (hortum $4c^{2}$; est *add.* 2a. $4b^{2*}$, *non* $4c^{2}$) 2a. 3. $4b^{2*}$. c^{2}. c) obsidentur *Idac.* d) S. o. eorum d. 2a. 3. $4b^{2*}$. c^{2}. e) fecit 2a. 3. $4c^{2}$. f) *ita* 1; Ravenna *rell.* g) a. c. 2a. 3. h) Anñ 28 (29. $4b^{2*}$. c^{2}) 2a *(ubi* l. *deest)*. 3. $4b^{2*}$. c^{2}. i) adeo ut *Idac.* k) Anno 30. $4a^{*}$. b^{2*}. c^{2}. l) Honori: *corr.* Honorio 1. m) moritur 3. n) 38. *sec. m. corr.* 39. 3. o) patruel:::narchiam *pr. m.*, patrui monarchiam *sec. m.* 1, *et sic Idac.*: patruae (patrue|li, *sed* li *postea add.* 2b; patriae 3) in obnarchiam (obnarchiem 3) 2a. b. 3; patrui (*corr.* patruelis $4b^{2*}$; patruo $4a^{*}$; patrueli $4c^{2}$) monarchiam $4a^{*}$. b^{2*}. c^{2}. p) tenens imperat (imperii *Idac.*) anñ 23. 2a. b. 3. $4a^{*}$. b^{2*}. c^{2}. q) r. T. 2a. r) captas palae 3; captas palin $4c^{2}$. s) *h. l.* Theudosii (Theod. $4a^{*}$. c^{2}) *habent* $4a^{*}$. b^{2*}. c^{2}.

Cap. 51. a) *ita sec. m.* 1; *om.* 2a, *habet* 3; 53. $4b^{2*}$. b) *h. l. desideratur* $4a^{*}$. b^{2*}. c^{2}. c) c. W. *om.* 2a. 3. $4b^{2*}$. c^{2}. d) Mauritania *corr.* Mauritanea 1. e) Ermergario 2a; Hermigarium *Idac.* f) Agrec. *corr.* Agec. 1; Aetius *Idac.* g) S. — u. miliciae *om.* 2a. h) 9. *Idac.* i) 12. *Idac.* k) *corr. sec. m.* Agocio 1. l) debellantur *Idac.* m) Anno 13. 2a. 3. $4b^{2*}$. n) Anno 14. 2a. 3. $4b^{2*}$. o) plebs 2a; pleps 3; Galleciae *om. Fred.* p) auxiliari Unorum *Idac.* q) a *add.* 2a.

1) et a. *Idac.* 2) vi *om. Fred.* 3) cum esset annorum 26 *Idac.* 4) demone *om. Fred.* 5) cum W. omnibus eorumque familiis *Idac.* 6) *Falsum est; cf. 'N. Archiv' VII, p.* 478. 7) *Quid egerit, Fred. praetermisit. Supple ex Idac.:* Noros edomat rebellantes. 8) *Idacio teste Gothi anno insequenti caesi sunt.* 9) *Gothi minime Rechilam prostraverunt, sed ipse* Andevotum cum sua quam habebat manu. 10) magna *om. Chron. integr., habet decurtatum.* 11) caesis his *Idac.*

ipse vulneratus a Gothis capetur[a] et post dies paucos occidetur. Gaisiricus rex Suaevorum[1] multas in sacerdotibus fecit stragis. Richyla rex Suaevorum, qui Gaisirico successerat[1], Aemereta ingreditur. 16 an.[b] regni Theudosiae Richyla, Spale optenta, Beteca et Cartagine capit. An. 24. regni Theudosiae solis facta defectio[2]. Richyla rex Suaevorum Aemereta gentilis moretur; cui mox filios suos Richarius succedit in regno. Agyulfum[3] nobilem[c] Gothum in Spalae[d] Caesarius com.[e] iugulatur. Richarius rex, acceptam in coniugium Theudoris[f] Gothorum regis filiam, Vasconias depraedatur[g]. An. 27[mo] regni Theudosius imperatur[h] moretur Constantinopulae annus aetatis suae quadragensimo nono[i]. Idac.

52.[a] Post quem 42[b]. Marcianus a militantibus[c] et ab exercito, instante etiam Pulceriam, sororem Theodosiae, regina, efficitur et ipsi sublimatur[d] in regno[4]; eamque Valentinianus[5] in coniugium adsumpsit. Valentinianus[6] et mater[e] Placidia moriuntur Romam. Gallia[7] terre motus factus. Tercia feria post solis occasum ab aquilonem plaga e[f] caelo ruens[8] quasi ignis aut sanguis efficetur.

53[a]. Gens Chunorum, pace rupta, ruunt[b] in Galliis[9]. Quos[10] cum Agecius patricius venientes[c] conperisset[d], sanctum Anianum Aurilianinsium[e] episcopum ad Theudorum regi Gothorum in legacionem dirigit, petens auxiliare contra Chunis: si praevalebat[f] resistere, mediam partem Galliae Gothis daret. Cum a Theudoro regi, huius peticionis annuens, auxilium fuisset promissum, Agecius[g] legatus mittens ad Attilanem regem Chunorum obviam, petens auxilium contra Gothis, qui Galleas conabant invadere: si praevalebant Chuni haec contra Gothis defendere, medietatem Galliae ab Agecio perciperint[h]. Attila rex cum Chunis festinans et parcens[i] civitatebus Germaniae et Galliae, contra Gothus super Legere[k] fluvio nec procul ab Aurilianes confligit certamine. Caesa sunt Gothorum[l] ducenta milia hominum; Theudor rex hoc proelio occubuit. Caesa sunt Chunorum 150 milia. Civetas Aurilianes oracionibus beatissimi Aniani liberata est[11]. Chuni repedantes[m] Trecassis[12], in Mauriacensim consedentis

Capp. 51. 52. 1. 2*a*. 3. $4a^{*}$. b^{2*}. c^{2}. *Cap.* 53. 1. 2*a*. 3. $4a^{*}$. b^{2*}. $c^{1.2}$.

Cap. 51. a) c. et *om. h. l.* 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^{2}, *sed infra* occiditur . capitur 2*a*; capitur et occidetur (occiditur $4b^{2*}$. c^{2}) 3. $4a^{*}$. b^{2*}. c^{2}. b) an. *postea add.* 1; Anno 16. 2*a*. $4a^{*}$. b^{2*}. c^{2}; 17. a. *Idac.* c) G. n. $4b^{2*}$. c^{2}. d) in palac *pr.* (?) *m. corr.* spalae 1; in Spale 2*a*. 3. $4a^{*}$. c^{2}; ini aplerū $4b^{2*}$; Hispali *Idac.* e) *ita* 1; C. (Cesaris $4b^{2*}$; Caesar $4c^{2}$; Censorius *Idac.*) comes (comex 3; iussu:, *ras.* i $4b^{2*}$; eum $4c^{2}$) 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^{2}. f) Theodori 2*a cum Idac.*; T^h^eudori 3; Theudora $4a^{*}$; Theodora $4b^{2*}$. c^{2}. g) deprehendatur $4b^{2*}$; deprehenditur $4c^{2}$ *(non* $4a^{*}$*)*. h) *om.* $4b^{2*}$. c^{2}. i) 48. $4c^{*}$ *cum Idac.*

Cap. 52. a) *om.* 1. 2*a*. $4c^{2}$, *habet* 3; 54. $4b^{2*}$. b) 43. *cod. Idac.* c) a militibus 2*a*. 3. $4a^{*}$. b^{2*}. c^{2} *cum Idac.*; comlitibus $4a^{*}$. d) sublimabitur 2*a*. 3. e) sua *add.* 2*a*. f) plaga (p. *om.* $4b^{2*}$. c^{2}). De (ac $4c^{2}$) 2*a*. 3.

Cap. 53. a) *om.* 2*a*. 3; 55. $4b^{2*}$. b) ruent 2*a*. $4c^{1}$; *om.* 3. c) veniens 2*a*. d) et *add.* 2*a*. 3. $4c^{1.2}$. e) Aurelianensem *(sic* $4c^{1.2}$*) corr.* Auril. *(sic* $4a^{*}$*)* 2*a*; Auralianensem 3; Aurelianesis $4b^{2*}$. f) praevaleret 2*a*. g) Egecius *corr.* Agecius 1. h) preciperent 2*a*. i) partens 1. 2*a*. 3; paergens $4c^{1}$; pergens $4c^{2}$. k) ligare 2*a*. 3. l) G. — sunt *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$ *(habent* 4*a*. a^{*}*)*. m) repedanter 1; repedantrecas Sisimodus f. Theodoro, *om.* n Maur. — Thores 2*a*; repedantibus $4b^{2*}$. $c^{1.2}$.

1) *Falsum est; cf. 'N. Archiv' VII, p.* 478. 2) *Haec anno qui praecedit tribuit Idac.* 3) Per A. *Idac.* 4) efficitur imperator *Idac.* 5) *Marcianus Pulcheriam in matrimonium duxit.* 6) Valentiniani imp. mater Placidia moritur apud R. *Idac.* 7) Gallia *cum* Gallicia *confunditur.* 8) caelum rubens sicut i. *Idac.* 9) depraedatur provintias Galliarum *Idac.* 10) *Haec Fredegarius composuit, Gregorii H. Fr. II,* 7. *usus.* 11) *Cf. Greg. II,* 7*:* Itaque liberatam obtentu beati antestites civitatem, Attillanem fugant. Qui Mauriacum campum adiens, se praecingit ad bellum. *Sidonius VIII,* 15. *Attilae bellum se descripturum esse Prospero promiserat:* quo videlicet Aurelianensis urbis obsidio, oppugnatio, inruptio nec direptio et illa vulgata exauditi caelitus sacerdotis vaticinatio continebatur. 12) *Contin. Prosperi Havn. (ed. Hille p.* 6*):* Pugnatumque est in quinto miliario de Trecas loco nuncupato Maurica in Campania; *Severus*

campaniam. Thoresmodus[a], filius Theodorus, qui ei successit in regnum, collectum Gothorum exercito, patrem ulcisci[b] desiderans, cum Attilanem et Chunis Mauriaco confligit certamine; ibique tribus diaebus uterque falange in[c] invicem proeliantes, et innumerabiles multitudo genti occubuit. Agecius cum esset strenuosissimus consilii, per nocte[d] ad Attilanem veniens, dixit ad eum: 'Optabilem duxeram, ut tua virtute regionem[e] hanc a perfidis Gothis potuissem[f] erepere, sed nullatenus fieri potest; usque nunc cum menimis pugnatoribus proelias, hac nocte Theudericus, germanus Thoresmodi, cum nimia multitudinem et fortissimus Gothorum pugnatores advenit. Haec non sustenis[g]; adque utinam vel evadere possis!' Tunc Attila dedit Agecio decem milia soledorum[h], et[i] per suo ingenio Pannoniam repedaret. Ipsaque nocte Agecius ad Thorismodo idque[k] perrexit; dicensque ei causam consimilem, quod apud vilis Chunorum pugnatores usque nunc pugnaverat: nam maxima multitudo et fortissimi pugnatores a Pannonies ipsaque nocte Attilanem advenerant[l], et audissent fratrem suum Theudericum tinsauris[m] Gothorum[n] occupasse, regnumque vellit adrepere; nisi festinus ad resedendum[o] pergerit[p], periculum ad degradandum haberit[1]. Acceptis idemque Agecius a Tursemodo decim[q] milia soledus[r], ut suo ingenio a persecutionem Chunorum liberati Gothi, ad sedis proprias remearint, protinus[s] abigerunt. Agecius vero cum suis, etiam Francos secum habens, post tergum direxit Chunorum, quos usque[t] Toringia a longe prosecutus[u] est; praecepitque suis, ut unusquisque nocte ubi manebant[v] decim sparsim[w] focus facerint, ut inmensa multitudine semolarint[x]. Quievit hoc proelium Ageci consilium; Gallia ab adversariis liberatur. Postea cum a Tursemodo regi et Gothis haec factio perlata fuisset, requirentis promissionem Ageci emplendam, et ille rennuerit, per pacis[y] iura urbiculum aureum gemmis ornatum, pensante quingentas[z, 2] liberas, ab Agecio

Cap. 53. 1. 2*a*. 3. $4a^{*}$. b^{2*}. $c^{1.2}$.

Cap. 53. a) Sisimodus 2*a*; *cf p.* 73, *l.* 40. b) ulcis siderans 1. c) *om.* $4b^{2*}$. c^{2}. d) *sic* 2*a*. 3; noctō 1. e) regionum *corr.* regionem 1. f) potuisses $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. g) sustinens 4*a*. a^{*}. c^{1}. h) :::orum *pr. m.*, uirorum *sec. m.*, soledorum *tertia m.* 1; *scribas:* aureorum. i) ut 2*a*. k) idqui 2*a*; id quo:, *ras.* d 3; idemque $4a^{*}$. c^{2}; *om.* $4b^{2*}$. l) advenerat 2*a*. 3. $4a^{*}$. b^{2*}. $c^{1.2}$. m) inrauris 1; in auris (aures 2*a*. $4a^{*}$. b^{1*}. c^{2}) 2*a*. 3. $4a^{*}$. b^{2*} c^{2}. n) gestorum 3. o) resistendum *sec. m.* 1. p) pergerit *corr.* pergeret 1. q) decim *corr.* decem 1. r) soled:: *pr. m.*, soledos *sec. m.* 1. s) et p. $4a^{*}$. b^{2*}. c^{2}. t) quousque 2*a*. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. u) persecutus 2*a*. 3. $4a^{*}$. v) manebat 2*a*. 3. $4b^{2*}$; ubi nocte manebat $4c^{1.2}$. w) sparsi focos 2*a*. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; sparsis socus 3. x) semolarint *corr.* simularent 1; similarent 3. $4a^{*}$. $c^{1.2}$ (*non* $4b^{2*}$). y) paucis 3. z) l. (libras 2*a*. $4b^{2*}$. c^{2}) q. (quinquaginta 2*a*) 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^{2}.

Sulp. (Holder-Egger p. 74): Tricasis pugnat loco Mauriacos; *Greg. Tur. l. l. De Mauriacensi campania doctissime disseruit Longnon, 'Géographie' p. 334 sqq.; nuper eandem quaestionem retractavit Girard, 'Le campus Mauriacus', in 'Revue historique'* 1885, *p.* 321. 1) *Greg. l. l.:* expletoque bello, ait Aetius Thorismodo: 'Festina velociter redire in patriam, ne, insistente germano, a patris regno priveris'. *Similia Iordanes Get. c.* 41. *habet:* Ille *(scil. Aetius)* vero metuens, ne, Hunnis funditus interemptis, a Gothis Romanum praemeretur imperium, praebet hac suasione consilium, ut ad sedes proprias remearet, regnumque, quod pater reliquerat, arriperet, ne germani eius, opibus adsumptis paternis, Vesegotharum regno pervaderent. *Apud Gregorium Aetius ipse pugnavit atque cum sociis Hunos vicit. Quo facto, praeter Gothos etiam regem Francorum, quos Fredegario quoque teste patricius secum habuit, dolo amovit, ut spolia solus caperet, dum hic Huni invicti fraude pelluntur. Neque Theodorus apud Gregorium Aurelianis cecidit, sed in ipso Mauriaco campo.* 2) *Cf. infra lib. IV, c.* 73*:* Huius beneficiae repensionem missurium aureum nobelissemum ex tinsauris Gothorum, quem Tursemodus rex ab Agecio patricio acceperat, Dagobertum dare promisit, pensantum auri pondus quinnentus; *Dahn V, p.* 82, *n.* 1. *Orbiculus idem ac tabula quae Salomonis dicitur videtur esse; v. Lembke, 'Gesch. von Spanien' I, p.* 421 *seqq. Ceterum Brunichildis regina basilicae S. Germani Autissiodorensi 'missorium argenteum' donasse dicitur,* qui Thorsomodi nomen scriptum habet; pensat libras 37; habet

conposiciones causa transmittetur Tursemodo; et haec iurgia quieverunt. Quae[a] species devotissime usque[b] hodiernum diem Gothorum thensauris pro ornatum veneratur et tenetur[1]. An. 2. princepis[c] Marciani Chuni in Aetaliam inruunt[2], eamque depraedant. Idac. Aliquantis civitatibus inruptis, divinetus parte fame, parte morbo quadam[d] plagis caelestibus finiuntur[e], iussu Marciani ab Aiecio duci caeduntur, in sedibus suis quoacti[f] revertunt; et mox Attila moretur. Turismo[g] rex Gothorum a Theuderico et Frederico[h] fratribus interficitur[i]. Cui Theudericus succedit[k] in regno. Tercio regni anno princepis[l] anni Marciani regina moretur Pulcerea. Agecius dux et patricius fraudolenter Valentiniani imperatorum manu propria[3] occidetur. Quarto regni anno princepis Marciani per duos[m] barbarus Ageci familiaris Valentinianus imperator occidetur. Post quem mox Maximianus[n] ex consolebus 43[o]. Romae agustus appellatur. Qui cum imp. factus, relicta Valentiniani sibi duxit uxorem. Maximianus quarto regni sui mense urbe Romae tumulto militare occidetur.

54.[a] In ipso anno Avitus Gallus ab exercito Gallicano[b] primo Tolosa, dehinc apud Arlato[c] agustus appellatur, Romam pergit. Romanorum 43[d]. Marcianus quarto iam regni sui anno obtenta[4] monarchia, per Avitum, qui a Romanis aevocatus et susceptus fuerat imperator, legati ad Marcianum pro unianimitate[e] mittuntur imperiae. Gaisiricus sollicitatus[f] relicta Valentiniani, et[g] malum fama dispergit, priusquam Avitus agustus fieret[h], Romam ingreditur, ditatusque[i] opibus Romanorum, Cartaginem redit, relicta Valentiniani et filias duas et Agece filium[k] Gaudentium secum ducens. Suaevi Cartagenensem regionem, quas Romanis reddederant, depraedantur. Marcianus et Avitus concordis principato Romano utuntur imperio. Suaevi Taragoninsem[l] provinciam vastant[m]. Theudericus rex, initam fidem[5] imperiae, in Suaevis legatus mittit, ut se a provincias quas invaserant removerint. Consilio et consinso[6] Aviti imperatores Theudericus rex contra Suaevis movit exercitum et in Taragoninsem campaniam[7] super Urbecum[n] fluvium cum Richario regi Suaevorum confligit certamine, plurimisque Suaevis extinctis[o], ipso regi placato[p, 8] in Gallicias fugaciter, fecit adgredi. Ipsoque itinere Theudericus cum Gothis Romanis[q], qui in Spanias consedebant, captivitatem vastavit[9] et multas[10] deripit civitatis; sanctasque baselecas[r] aefranguntur. Richarius ad loco ubi[s] Portugale appellatur profugus, regi[t] Theuderico captus ducitur et in[u] custudia redagetur[v]. Suaevi, oblito regno, se

Capp. 53. 54. 1. 2a. 3. 4a*. b1*. c2.

Cap. 53. a) qui 2a. 3; qua 4c1.2. b) in *add.* 2a. 3. c) princeps 3. d) quandam 2a. 3; quondam 4a*; quaedam 4c2. e) feriuntur *Idac.* f) subacti *Idac.* g) *ita h. l.* 1 *cum Idac.* h) Fredereo 1; Friderico 2a. 4b1*. c2; Friderícho 3; Fridico 4a*. i) iugulatur *Idac.* k) successit 2a. 3. 4b1*. c2. l) annorum princeps (principis 4c2) 2a. 3. 4c1 *(ubi sequens a. deest).* m) duobus 2a. 3. n) Maximus *Idac.* o) quadragesimus quartus 2a. 3. 4a*. b1*. c2.

Cap. 54 a) *om.* 2a, *habet* 3; 55. 4b1*. b) Galleano 3. c) Arbato 2a. d) quadragesimus quartus 2a. 4a*. b1*. c2; 40. 3. e) animi (a)etate 2a. 4a*. b1*. c2. f) a *om. Fred.* g) ut *Idac.* h) fuerit 2a. i) direptisque *Idac.* k) nomen *add.* 2a, *ut saepe ante nomina propria.* l) Carthaginensem 2a. m) invadunt *Idac.* n) Urbica 2a. 4c2; Urbicam 4b1*. o) tinctiū 2a. p) placito 4b1*. c1 *(non 4a. a*).* q) *om.* 2a. 3. 4b1*. c2. r) ecclesias 2a. 3. s) qui *Idac.* t) regit 4a; rex 4a*; redit 4c2. u) om. 2a. 3. 4a*. c2. v) redigatur 2a; redagitur 3; redigitur 4b1*. c2.

in se historiam Eneae cum litteris Grecis; *cf. Gesta episc. Autissiod.* c. 20, *ed. Duru, 'Bibl. hist. de l'Yonne' I, p.* 337; *Digot, 'Histoire d'Austrasie' III, p.* 140. 1) *Sisenandus rex, qui Dagoberto pro auxilio lato hunc orbiculum promiserat,* 200000 *solidorum solvisse dicitur, ne eo privaretur; cf. infra IV, c.* 73. 2) Italiam petunt *Idac.* 3) ipsius *Idac.* 4) obtinet monarchiam *Idac.* 5) a rege Gothorum Theudorico, quia fidus Romano esset imperio, legati ad eosdem mittuntur *Idac.* 6) cum voluntate et ordinatione *Idac.* 7) duodecimo de Asturecensi urbe miliario *accuratius Idac.* 8) ipse ad extremas sedes Gallaciae plagatus *Idac.* 9) Romanorum magna agitatur captivitas captivorum *Idac.* 10) lacrymabilis eiusdem direptio civitatis *Idac.*

Idac. tradent Theuderico, ibique regnum eorum distructum est. Avitus imp. legatum ad Theudericum cum sacris muneribus mittit[1], nuncians, in Corseca caesa multitudine Wandalorum, Avitum de Aetalia ad Gallias Arelate seccessisse[a]. Orientalium navis Spalens[b] venientes, per Marciano exercito[c] caesa nunciant. Occiso Richario, rex Theudericus de Gallicia ad Lusitaniam venit. Suaevi dinuo rege Maldra[d] sibi constituunt[e]. Theudericus Emeretam depraedare molliens[f, 2]. Avitus tercio anno, quam a Gothis[3] et Gallis factus fuerat imp., carit imperium; Gothorum promissa destitutus[g], et auxilia carit et vitam. Septimo an. imperiae suae moretur Marcianus[h].

55.[a] Romanorum 44[b]. Maiorianus in Aetaliam et Constantinopole Leo agusti appellantur. Theudericus adversis[c] sibi nuncies territus, mox post dies paschae de Emereta egreditur, Gallias repetens, partem ex ea quae habebat multitudine variae nationis cum ducibus suis ad campos Galliciae dirigit, qui dolis et periuriis instructus[4], ad Suaevos qui remanserant iussam sibi expeticionem[d], ingrediuntur, pace fugata[e] soleta arte perfidiae. Nec mora illic cedetur[f] multitudo Romanorum, sanctae aefranguntur eclesiae, sacer omnes ornatus et usus aufertur, episcopi, clerici[g] captivantur, domebus dantur incendia. Agiulfus dum regnum Suaevorum sperat[h], Portugale moritur. Suaevi in soletam perfidiam versi, regionem Galliciae adherentem fluvium Durio, circa litora manentes, depraedantur. Gothecus[i] exercitus duci suo Cyrola ad Theuderico[k] regi Spanias missus, succedit ad Betega. Theudericus duci suo Sunnerico[l] exercitus sui aliquantam partem ad Betecam dirigit. Cyrola revocatur ad Gallias. Suaevi Lusitaniam cum Maldare regi et alii cum Richymundo Gallicias[m] depraedantur. Aeroli ad Betecam pertendentes. Maldras germano sonm̄[n] fratre interfecit et Portugali castro invadit. Legati a Maioriano[o] agusto et Theuderico regi, pacem inter se initam, ad Suaevis et Vandalis[5] diriguntur. An. 4. regni Maioriani Maldras rex iugulatur. Mense Madio Maiorianus imp. Spanias ingreditur, ad Cartagininsem provinciam pertendens, navis ad transiendom adversus Wandalus praeparare iubet, quas Wandali subripiunt. Maiorianus imp.[6], sua ordenatione frustrata, ad Aetaliam repetit[p]. Gotecus exercitus a Sunnarico[q] et Nepuciano[r] comitebus vertetur[7], Suaevos depraedantur[s]. A Theuderico legati ad[t] Suaevos veniunt et recurrunt. Theuderico[8] legati ad gentis, pacem postulatam et optentam, revertunt. Quinto[u] Maioriani regni an. Gaisiricus rex a Maioriano imp. per legatus postulans[9]. Maiorianum de Gallies ad Romam redeuntem, Romano imperio vel[10] res necessarias ordenantem, Richymeris vaedorum[v] consilio fultus, fraude interficetur.

Capp. 54. 55. 1. 2*a*. 3. $4a^*. b^{2*}. c^2$.

Cap. 54. a) successisse *Idac.* b) *ita* 1. 2*a*. $4a^*$; Spalensis 3; Hyspalens $4b^{2*}$; Spalense $4c^2$; Hispali *Idac.* c) *om.* 2*a*. d) regem aldra 2*a*. 3. $4a^*. c^2$; regem nealdra $4b^{2*}$. e) consentiunt 2*a*. $4a^*. c^2$; consenciunt 3; consecrant $4b^{2*}$. f) *ita* 1. 3; mollens 2*a*; moliens $4a^*. c^2$; mollitur $4b^{2*}$. g) distitus 2*a*. h) Marcianus 1 *tantum habet;* ;;talpus . scero;: *add.* 3.

Cap. 55. a) *om.* 2*a*. 3; 56. $4b^{2*}$. b) 41. 3. c) adversus $4a^*. c^2$; adversariis $4b^{2*}$. d) expectationem 2*a*. e) fugantur a solita $4b^{2*}. c^2$. f) cebetur *corr.* celetur 1, *et sic* 4*a*; celertur 2*a*; celitur 3; caelet caelitus *(sic)* $4a^*$; celeriter $4b^{2*}$; caeditur $4c^2$ *cum Idac.* g) et c. 2*a*. h) spirat *Idac.* i) Gotheus 3. k) Theorico *h. l.* 2*a*. l) Simnerico $4b^{2*}. c^2$ *(non* $4a^*$*)*; Sonerico *Idac.* m) Gallias 2*a*. $4b^{2*}. c^2$. n) *ita* 1; germanoso nomen 2*a*. *b*; germano suo nom. 3. $4c^2$; germano sonomus (sonomur $4a^*$) 4*a*. a^*; germanum suum nole̅ $4b^{2*}$; germanum suum *Idac.* o) goriano 2*a*. p) *sic* 1. $4a^*$; repperit 2*a*. 3; repedit $4b^{2*}$; repedat $4c^2$. q) Sumnorico *corr.* Sunirico 3. r) Nupuciano 2*a*. s) depraedatur 2*a*; ad 2*a*. 3. $4a^*$. t) *om.* 2*a*. u) Anno quinto M. r. (r. M. 2*a*) 2*a*. 3; V. anno M. r. 4*a*. $b^{2*}. c^2$; M. V. a. r. $4a^*$. v) *ita pr. m.*, suaedorum *sec. m.* 1; suaeuorum 2*a*. 3. $4c^2$; sweuorum $4b^{2*}$; invidorum *Idac.*

1) Esycius tribunus legatus — missus *Idac.* 2) *Post* moliens *Idac. addit:* beatae Eulaliae martyris terretur ostentis. 3) a Galliis et a Gothis *cod. Idac.* 4) mentientes *om. Fred.* 5) ad Gallecios *Idac.* 6) ita a sua o. frustratus *Idac.* 7) ad Galleciam directas *cod. Idac.* 8) De rege Th. l. gentis perfidae revertuntur *Idac.* 9) postulat pacem *Idac.* 10) nomine *om. Fred.*

56.[a] Romanorum 45. Severus a senato Romae agustus appellatur an.[b] imperiae Leonis 5. Atrepennus[c] Gallies comis et civis invedus Aegidio insignis inimicus, ut[d] Gothorum fideretur[1], Narbonam tradit[e] Theuderico. Mense[2] Iunio in Gallicia coruscationem villae exuste, gregis[f] ovium concrematae[g], carnis concise, pluviae de caelo mixtae[3] cadent; duo aduliscentes, carne in[h] invicem soledati adhaerentes, sunt mortui. In Armoricana provincia Fridericus, frater Theuderici regis, insurgens, cum his cum quibus fuerat superatus occidetur. Luna 15[4]. tunc conversa est in sanguine. In speciae lunae quinta sol ab[i] hora tercia usque[k] nona[5] obscuratus[l]. Wandali per Marcellinum in Sicilia caesi aefugantur. Aegidius[m] comes veneno perit[6]. Romanorum 46[n]. regnat Antimius; Romam agustus appellatur an.[o] Leonis imperiae 8. Expedicio ab[p] Africam adversus Wandalus ordenatur. Per Theudericum Salla legatus mittetur Remusmundum[q] regem Suaevorum; qui reversus, cum a fratri suo Teuderico[7] nuntiat interfectum. Gothi, qui ad Wandalus missi fuerant, supredicte[r] expediciones[s] romore perterreti, revertuntur. Conembra[t] civetas in pace decepta[8], domebus destructis cum aliqua parte murorum, habitatores capti atque dispersi, et regio dissolatur[u] et civetas[9]. An. 2. regni[v] Antimiae medio Tholose civetatis sanguis erupit de terra et tota diae fluxit, signeficans, Gothorum dominatione sublata, Francorum adveniente regnó. Exercitus Leonis adversus Wandalus cum tribus ducibus discendit. Rychimirum[w] generum[x] Antimiae imperatores et[y] patricium factum, adfatim[10] degradato ad privatam vitam, filium eius occiso, adversus Romanorum imperium, conventique[z] sunt Wandali consolentis. Gothi eundem tempore hoste legate[11] deseviunt, partem etiam[a] Lusitaniae depraedantebus. Richymundum[b] cum Suaevis ad imperatore transeuntem[12]. Durissimus extra soleto hoc eodem an. hibernus hiemis et[13] aestatem, autumni fructuumque[c] mutatione[14] defundetur. Idac.

Temporibus[d] imperatores[e] Honoriae regnum Gothorum post captam Romam befaria devisione partitur; et qui in Aetalia consederunt, dicionem imperiae se tradent, reliqui Aquitania[f] provincia, civitatem Tolosa eligentes sedem, regem elegunt Ataulfum[15]. Postea, ut supra gesta[16] confirmat[g], a Gothis regnatum est. In[h] his vero qui in Aetaliam consedentes Romano pertinebant[i] imperio

Cap. 56. 1. 2*a*. 3. $4a^*$. b^{2*}. c^2.

Cap. 56. a) *a* R. 45 (42. 3). *cap.* 55. *incipit* 3; 57. $4b^{2*}$; *numerum om.* 1. 2*a*. b) anno quinto i. L. 2*a*. c) Agrippinus *Idac.* d) *om.* 2*a*. 3. $4a^*$. b^{2*}. c^2. e) traditur 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^2; traderet $4a^*$. f) regis 3; o. *om.* 2*a*. g) sunt *h. l. add.* $4b^{2*}$, *ante* c. $4c^2$, *om.* $4a^*$. h) *om.* $4b^{2*}$. c^2. i) ad 2*a*. k) hora *add.* 3. $4c^2$; ad horam *add.* $4b^{2*}$. l) obscuratus est 2*a*. $4b^{2*}$. c^2; obscuratur 3. m) Aegedinus 3. n) 43. 3. o) *ita* 1. 3. $4a$. a^*; anno octavo L. i. (i. L. 2*a*) 2*a*. $4b^{2*}$. c^2. p) ad *Idac.* q) ad Remismundum *Idac.* r) supradicti 2*a*. 3; supradicte $4a^*$. b^{2*}. c^2. s) expositionis 2*a*; expetitionis 3; rom(a)e 2*a*. 3. $4a^*$. b^{2*}. c^2. t) Conymbriga *Idac.* u) desolatur $4a^*$. c^2 *cum Idac.* v) *om.* $4a^*$. b^{2*}. $c^{1.2}$. w) RYCHIMIR *corr.* RYCHIMER 1; Richemerus 2*a*. $4a^*$; Richymerus 3; Richimeris $4b^{2*}$. c^2; Rechimerium *Idac.* x) *ita Idac.*; GENER 1; gener *rel. libri.* y) *om.* 2*a*. z) sicut detectique *Idac.* a) *om.* 2*a*. b) Remismundum *Idac.* c) eius *add.* $4b^{2*}$. c^2. d) *in* T. *redit* $4c^2$. e) imperii 2*a*. f) Aquitania *corr.* Aquitanea 1. g) confirmant $4b^{2*}$. c^2. h) *ab* In *cap.* 57. *incipit* 2*a*. i) i. p. 2*a*; protenebant 3.

1) mereretur auxilia *Idac.* 2) *Haec procul dubio Idacii sunt, etsi in editionibus desiderantur. Nescio, an chronicon decurtatum idem geminorum portentum proferat his verbis* (*Florez, 'España sagrada' IV, p.* 426): Era 500. in conventu Bracarensi duorum natorum portentum visum; *cf. 'N. Archiv' VII, p.* 478. *In codice unico chronici integri post verba* tradidit Theudorico 3 *lineae vacant, qua re librum hoc loco mutilum esse probatur.* 3) *Cf. supra p.* 68, *l.* 7: lana e caelo pluviae mixta refluxit. 4) Luna plena *Idac., qui hoc miraculum ante proditionem Agrippini posuit.* 5) sextam cernitur minoratus *Idac.* 6) Alii dicunt insidiis, alii veneno deceptus *Idac.* 7) Euerico repperit *Idac.* 8) diripitur *om. Fred.* 9) *Id excidium a.* 2. *Anthemii factum esse, refert Idac.* 10) Asperem *Idac.* 11) circa eundem conventum pari hostilitate desaeviunt *Idac.* 12) *A Remismundo legatum ad imperatorem missum esse, Idac. tradit.* 13) hiberni, veris, a. *Idac.* 14) fructuum permutatione *Idac.* 15) *Ataulfo iam mortuo, Tolosa sedes regni facta est.* 16) *Quod praecedit Idacii chronicon.*

57.[a] Theudericus[b] natione Macedonum permissum Leonis imperatores principatum adsumit[c], sicut huius libri gesta[1] testatur. Nam ille alius Theudericus, Theudoris[2] regi filius, natione Gothus fuit. Nativetas[d] Theuderici[d] regis ex genere Macedonum[3] ita fuit, qui in Aetalia Gothis et Romanis regnavit. Idacius patricius et uxor[e] Eugenia cum sine liberis essent[f], habentes in ministerio credetarius[g] sibi puerum nomine Theudorum[4] et puella nomine Liliam[5]. Quos[h] conperissent diligentes invicem[i], coniugium permiserunt copulare; erantque ambo natione[k] Macedonis, unde parvuli[l] captivi fuerant adducti. Eugenia iussit puellae: 'Cum ad viri coetum accesseris, quodcumque eadem nocte sopore somnii visaveris[m], mihi in crastinum narrare non sileas; quia creditur veritate subsistere, quod nubentes[n] prima nocte visaverint[o]'. Quod cum coiugati[p] eadem nocte fuissent, vidit puella somnium, quod natus ille[q] fuesset arbor exiliens[6] de umbolico[r] ventris tam excelsus, quod nubebus paenetraret[7]. Narravitque virum iussionem dominae suae et visionem quem viderat. Dixit[s] ad eam vir suus: 'Cum steteris hodie[t] in conspectu domine tuae, eo quod sine liberis est, sic dicis ad eam: "Visavi[u] nocte[v] hac aequum et aequam, ambos pulcherrimus cunctorum et coma nimia pulchritudinem habentis; sequebat eos tercius aequus parvolus eorum consimilis, et haec ambulabant in domo dominorum meorum". Quod cum dixeris[w], invenies gratiam in conspectum eius'. Surgensque Lilia, omnia, sicut vir praeceperat, protinus nuncians[x] dominae suae. Eugenia cum audisset, virum narrans, putaverunt, liberum esse futurum; repleti[y] gaudio, Theudoro et Lilia liberus esse iusserunt, et per tabularum adscriptione[z] firmantis, etiam rebus plurimis ditaverunt. Conceptum Lilia peperit filium nomen[a] Theudericum, qui diligenter nutritus, Idacio et Eugeniae praesentatur[b]; quem secum

Cap. 57. 1. 2a. 3. $4a^{*}$. b^{2*}. c^{3}.

Cap. 57. a) *distinctione caret* 2a; 57. *om.* 3; 58. $4b^{1*}$; *cap.* 57—62. *etiam in codd.* 4z *exstant.* b) *lemma* Incipiunt Gesta Theoderici regis *praemittunt* $4z^{2.4.5}$. c) assumissit $4b^{2*}$; assumpsit $4c^{3}$. d) De Teodericom et Tolomeom *in super. marg. f.* 69. *scripta sunt* 1. e) sua *add.* 2a. $4c^{3}$; eius *add.* 3. $4b^{2*}$. c^{3}. f) et *add.* 2a. 3. $4b^{2*}$. c^{3}; habuerunt $4b^{1*}$; haberent $4c^{3}$. g) creditorios 2a. $4b^{1*}$. $c^{2.3}$; crediturios 3; credituros $4a^{*}$. h) cum *add.* 2a. 3. $4b^{2*}$. c^{3}. i) se *pro* i. 2a. 3. $4b^{2*}$. c^{3}. k) Macedonum nationes 2a; nacionum M. 3. l) parvi c. erant (c. e. p. 3; p. a. e. c. $4a^{*}$) 2a. 3. $4a^{*}$. b^{2*}. c^{3}. m) somniaveris 2a. n) nubantes 3. $4a^{*}$. o) visaverint *corr.* viderint 1, *et sic* $4c^{3}$; somniaverunt 2a; visaverunt 3; visaverit $4a^{*}$; visa erunt $4b^{2*}$. p) coniugati *corr. sec. m.* 1, *et sic* $4c^{3}$; coniugate 2a. 3; coniugo $4b^{2*}$. q) *om.* 2a. r) umbilico 2a. 3. $4b^{2*}$. c^{3}. s) quo *add.* 3. $4c^{2.3}$. t) *om.* 2a. 3. $4b^{2*}$. c^{3}. u) somniavi ac n. 2a. v) a nocte $4a^{*}$; h. n. $4b^{2*}$. c^{3}. w) dixeris *vel* dixerit (?) 1. x) nunciavit $4b^{2*}$. c^{3} *(non 4a. a*)*. y) repleto 2a. 3. z) scriptione (scribtione 3; discriptionem $4c^{3}$) firmans 2a. 3. $4a^{*}$. b^{2*}. a) nm̄ 1. b) presentantur 3.

1) *Gesta Theoderici regis satis fabulosa (v. J. Grimm, 'Reinhart Fuchs', p. XLVIIII, n.), e quibus c.* 57. *et* 59. *fluxisse videntur, iam non exstant; libri enim, qui ita inscripti sunt, Fredegario posteriores pro nihilo habentur, quippe qui ex ipso hausti sint. Haec quidem Gesta post Fredegarium in Appendice edemus. Vetustus Gestorum auctor, quo Fred. usus est, quo tempore scripserit, e cap.* 59. *facile intellegitur, ubi mors Theoderici ex dialogis Gregorii narrata est. Ceterum finis huius cap. cum Anon. Valesiano valde convenit, quem quin Gestorum scriptor habuerit, dubito. De hac materia Thorbecke v. cl. in disquisitione doctissima 'Ueber die Gesta Theodorici', Heidelberg.* 1875, *egit.* 2) *Theudericus rex Visigothorum, fil. Theudoris, qui supra c.* 53. *commemoratus est.* 3) *Macedones una cum Francis ex Troianis orti esse dicuntur; cf. supra c.* 4. 4) *Thiudimeris (cf. Iord. Get.* 52*) filius erat Theodericus.* 5) *Mater a Iordane* Erelieva, *ab Anon. Valesiano* Ererilius *nominatur;* Ereleuuae *Gelasius papa litteras dedit; cf. 'N. Archiv' V, p.* 521. *Erat concubina, filius teste Iordane Leoni imperatori obses datus est.* 6) *Cf. Iustin. I,* 4*:* Hic *(scil. Astyages)* per somnum vidit ex naturalibus filiae, quam unicam habebat, vitem enatam, cuius palmite omnis Asia obumbraretur. 7) usque ad tecta domus excrescentem *satis caute Aim. I,* 10.

esse iusserunt, tanta in eum amplectentes amorem, ut ipsum sibi adoptarent[a] in filium[1]. Criscensque puer decorus valde covetum super aliorum statura, effectus est prudens et fortis valde. Defuncto Idacio et Eugenia, praeceptum imperatores Leonis Theudericus iussus est militaris. Duodecim annis miliciam agens, tante fortitudines et ingenies prilia gessit, primum ut ab omnes senatores palaciae vehementer diligeretur. Posttremum sagaci invidiae[b] morbum adversus eum dolore fremebant, investigantis, qualum[c] iusso imperatores interirit. Tolomeus quidam ex senatoribus huius consiliae tacitae[d] contrarius, vehementer cum Theuderico amicicias inians[e], quo usque die ovetus[f] custudivit. Gothi postquam Romam vastaverunt et terra Aetaliae possiderant, se dicionem[g] imperatores Leonis espontaniae tradiderunt. Ab Odoagro rege et Erolis seo et reliquas vicinas gentes eorum adsiduae vastarentur, per legatus Leonem imp. postulaverunt, ut Theudericum eis instituerit patricium, ut per[h] ipsum adversariis resisterint. Quod Leo imp. clementer annuens[2], cum consilio[i] senato Theuderico Romam direxit; qui a Romanis seo[k] Gothis patriciati[3] honorem gloriose susceptus est et cum Aerolis plures prilia gessit. Nam quadam vice[l] apud Odoagrum rege et Aerolis Theudericus cum Gothis prilium concitasset, Theudericus fugiens cum suis, Ravennam ingressus est; ibique mater eius[m] Liliam obviam veniens[n], increpans eum, dicens: 'Non est, ubi fugias, fili, nisi ut levi[o] vestimenta mea, ut ingredias utero, de quo natus es[4]'. Quod ille audiens, nimium confusus, cum suis quos potuerat repperire plus mori vellens quam vivere, obviam Odoagri et Aerolorum exivit. Quod cum eos imparatos[p] et dispersos obviasset, tandem cum paucis eos superat. Resumptis viris, Gothis secon[q] colliens, persequitur Odoagrum; quem cum[r] uxore[5] et liberis vinctum interfecit gentemque et regnum Aerolorum dilivit. Quod cum perlatum Leoni imp. fuisset, et a[s] senato saepius suaderetur, ut Theudericum deliret, praecepit eum venire[t] ad se. Theudericus, collictis secum utilissemus pugnatores Gothorum armatus et[u] qui nobilis erant, utrumque 12 milibus tantum, evecto navale, quasi oboediens, in occursum Leonis imp. Constantinopole[v] venit. Amicus eiusdem[w] Tolomeus nullo ingenio potebat[x] qualiter[y] eidem res agebatur narrare, nisi tantum in consilio prudentissime et suptili ordine qui Theuderico erant contrarii destruebat. Decreto imperatores Leones et senato cum esset[z], ut Theudericus, cum in palatio ingrediebatur[a], seductus membratem et separatus a suis, ut interficeretur, consilio Tholomei amici sui de hoc periculo liberatur, dicens ad imperatorem: 'Non est utile gloriae tuae, ut homine ille sic fraudulenter interficiatur[b], nec dictum sit a suis,

Cap. 57. 1. 2*a*. 3. $4a^{*}. b^{2*}. c^{2}$.

Cap. 57. a) adoptaverunt 2*a*. b) invidia et 3. c) qualem iussum 2*a*. 3; qualem (quale $4a^{*}$; quali $4b^{2*}$) iussu $4a^{*}. b^{2*}. c^{2}$; *lege:* qualiter. d) tacitus 2*a*. 3 *(e corr.)*. $4b^{2*}. c^{2}$. e) inhiens 2*a*; iniens 3. $4b^{2*}$; *desinit* $4x^{2}$. f) sui *add.* 3. g) sedicione 2*a*. $4b^{2*}$; seditione 3. $4c^{2}$; sedicioni $4a^{*}$. h) pro 3. i) consensu senatus (senatorum 2*a*) 2*a*. 3. k) a *add.* 2*a*. l) *ita* 1 *cum Aim. I*, 10; *om.* 2*a*; diae 3; die cum $4b^{2*}$. m) m. sua 2*a*. 3; matrem suam $4a^{*}. b^{2*}. c^{2}$. n) inveniens $4a^{*}. b^{2*}. c^{2}$. o) levi *corr. sec. m.* levas 1; levem 2*a*. $4b^{2*}. c^{2}$; leve 3. p) imperatos *corr.* imparatos 1. q) con *om.* 2*a*. 3. $4b^{2*}. c^{2}$. r) *om.* 2*a*. 3. s) *om.* 2*a*. 3. $4b^{2*}. c^{2}$; senatos 2*a*; senatus 3. $4c^{2}$. t) ad se v. $4b^{2*}. c^{2}$. u) a. qui et n. 2*a*; armatisque et n. $4a^{*}$; armatique ut n. $4b^{2*}$; armatos quae et n. $4c^{2}$. v) Constantinobile 3. w) eius 2*a*. 3. $4c^{2}$. x) poterat 2*a*; potebant 3. y) *om.* 2*a*. z) e. u. T. e. *om.* $4a^{*}. b^{2*}. c^{2}$. a) ingredirentur sedacunctiis m. $4b^{2*}$; ingreditur sed vinctus m. $4c^{2}$ ($4a^{*}$ *recte*). b) interficitur 3.

1) *A Zenone eum adoptatum esse, Iordanes c.* 57. *retulit.* 2) *Cf. Iord. l. l.* 3) *V. Anon. Vales.:* Zeno itaque recompensans beneficiis Theodericum, quem fecit patricium et consulem, donans ei multum et mittens eum ad Italiam. 4) *Similia de Persis narravit Oros. I, c.* 19: cunctantibus, sublata veste, obscena corporis ostendunt, quaerentes, num in uteros matrum vel uxorum vellent refugere. Quo facto, erubescentes in proelium redeunt; *ex Iustino I*, 6. 5) cum omni stirpe sua *Anon. Vales., qui filium Odoachari Thelanem nominat.*

qui cum eodem venerunt, quod non publice eum potuissetis interficere, nisi ingeniosae separatum a suis. Sed iobe eum vinctum tenere, et mittantur seniores senatores ad castra Gothorum foris civitate, qui cum Theuderico venerunt, narrint eis offensionem Theuderici et iram gloriae tuae, eo quod dignus est morte; ipsi decernant, utrum capite truncetur, an bistiis devorandum tradatur'. Cumque placuisset consilius Tolomei, transmissi sunt quinque senatores, qui erant[a] citeris[b], et Tholomeus cum ipsis, haec verba Gothis nuncianda. Ibique Tholomeus secretissime mittens puerum, nuncians Gothis, ut, cum ipsi et reliqui senatores eis verba haec narrandum accederint, eos Gothi cincgerint et legarint, imperatores mandantis[c]: 'Nisi dominum nostrum[d] Theudericum vivum et salvum nobis reddederit[e] et sacramentis firmaverit, ut incolomis nos cum ipso patriae remeare permittat, senatores hos interficiemus et adversus civitatem hanc qua virtute possumus[f] priliavemus'. Quod cum consilius Tolomei fuisset impletus, Theudericus vinctus in palatio teneretur[g], et Tholomeus cum sociis, itemque a[h] Gothis vincti[i], sub ciusmodi ordine tenerintur[k], vellit nollit, Leo[l] imp. Theudericum sanum Gothis reddedit, insuper promittens[m], eum cum suis incolomem patriae repedare[n]. Salvatus est[o] Theudericus consilium Tholomei. Regressus Romam, cum Avaris bellum intulit, plurimae strages uterque[p] facti. Chuni Aetaliam inundantes[q], Theudericum et Gothis superant, plurimas civitates Aetaliae[r] vastant. Tandem Theudericus, resumptis viris, inruit super Avaris, quos vinctus Pannoniam in fugam dirigit. Quos cum sequeretur[s], finibus in Pannoniae non est ausus ingredi; ibique cum castra sederit, cum quattuor pueris in aequis sedentibus extra castra sibi[1] quintus agressus[t] est, ut praevederit, ne forte Avaris dinuo adversus ipsum insurgerint. Cum iam procul a castra essit, Avar nomen Xerxer[u, 2] utelissimus cunctorum singulus ad praevidendum Theudericum ex secretum eum obvians. Quod cum a longe repertus fuisset, missi ad Theudericum tres viri bellatores, ut eum aut[v] vivum caperint aut interficerint. Quos Avar[w], fugam[x] fingens, singellatim interfecit[y]. Dinuo Theudericus alios tres viros ad ipsum capiendum direxit, qui itemque ab[z] Avare interfecti sunt. Postea Theudericus singulare certamen cum Avari bellum inivit. Quem, contho[a] in brachio percusso[b], diutissime in invicem cum aequis girantis, a Theuderico Avar superatus est. Quem vinctum Theudericus secum ducit ad castra. Quem cum cognovisset fortissimum esse in bellum, verbis blandiciis eum suadebat, ut[c] suo sacramento fidem Theuderico promitterit, et eum postea multis muneribus Theudericus ditarit. Quod Avar Xerser nomen vehementer rennuens, fidem promittere noluit, nisi terram[d] suam cupiens remeare. Postea minis et diversis adflictionibus a Theuderico coactus est; sed tamen eius imperio denegans, fidem paenitus promittere noluit. Cumque vehementer rennuerit, permisit eum Theudericus patriae remeare. Natans cum aequum fluvium Stria[e, 3], respiciens ex alia parte, ad Theudericum

Cap. 57. 1. 2*a*. 3. $4a^{*}$. b^{2*}. c^{2}.

Cap. 57. a) erant super (supra $4a^{*}$) 4*a*. a^{*}; preerant $4b^{2*}$; erant prae $4c^{2}$. b) excelsiores *sec. m. add.* 1. c) mandatis *corr.* mandantis 1; imperatore mandantes 2*a*; imperatorem cannantes 3. d) fim 1. e) redderet — firmaret, *om.* ut 2*a*. 3. $4b^{2*}$; reddideris — firmes $4c^{2}$. f) possimus 2*a*. 3. g) tenetur 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^{2}. h) a G. *h. l. om.* $4b^{2*}$. c^{2}. i) victi 1; vinctus 2*a*. $4b^{2*}$. c^{2}; victus *corr.* vinctus 3. k) teneretur (tenetur $4b^{2*}$) a Gothis v. n. $4b^{2*}$. c^{2}. l) *om.* 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^{2}. m) pmittens 2*a*. n) remeare 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^{2}. o) *om.* 2*a*. $4b^{2*}$. c^{2}. p) utique *corr.* uterque 1, *et sic* 2*a*. 3. $4a^{*}$. b^{2*}; utraque $4c^{2}$. q) nundantes *corr.* inundantes 1. r) *om.* 2*a*. $4a^{*}$. s) sequitur 3. t) egressus $4b^{2*}$. c^{2}. u) Xesxer 1. v) ait 1; *om., sed* a *eras.* 2*a*; *om.* $4a^{*}$. w) ar *e corr. sec. m.* 1. x) fuga 2*a*. 3. $4c^{2}$. y) interfectos *corr.* interfecit eos 3. z) ipso *add.* 2*a*. 3. $4a^{*}$. b^{2*}. c^{2}. a) cuncto 2*a*. b) *om.* 2*a*. 3. $4a^{*}$. b^{2*}. c^{2}. c) et 2*a*. d) ad terram 2*a*. e) Stria *corr.* Istria 1, *et sic* 2*a*. 3. $4b^{2*}$; Istriae $4a^{*}$; Histria $4c^{2}$.

1) *'selbfünft' recte vertit Mone, 'Anzeiger'* 1838, *p.* 356. 2) *Nota nomen Persicum; cf. supra p.* 79, *n.* 4. 3) *Procul dubio Ister* (= *Danubius*).

dixit: 'Liberatus sum a dominatione tua, liberum me arbitrium[a] esse cognusco, nihil super me modo[b] est tua potestas, revertam ad te eroque[c] tibi fidelissimus citeris'. Quem Theudericus multis opibus ditans, cunctis delectissimum habuit; et cum pluris prilia Wandalis et Suaevis ceterisque[d] gentis[e] agebat[f], eum semper proximum et fortissime priliantem suae custudiae in agmenibus cognuscebat. Ideoque vehementer[g] a Theuderico delictus est. Cumque utilitas Theuderici et prilia quae gesserat perlata[h] aula imperatoris fuisset, Leo imp. iussit eum dinuo venire consilio senato, ut tractatum perficerint, quem de ipso iniverant. Iuramento senatores constringit, ut huius consiliae nullus proditur esset, et si quis agnetus prodedisse[i], capite puniendus esset. Tunc Theudericus dirigens secraetae puerum ad Tholomeum, inquirens, que suae utilitate proficerit: aut venirit, aut forsitam oportebat[k] rennuere. Tholomeus, his verbis secretissime auditis[l], dixit ad puerum: 'Nihil paenitus Theuderico remando. Hodiae dies festus est, iussionem agusti omnes senatores in aula imperiae discumbent ad prandium; tu vero ad instar puerum meum mihi ad dorsum obidiens, diligenter adtende, quod ad senato loquer[m] fabolis[n]. Protenus reverte[o], nuncians ad eum, qui te misit'. Quod cum puer ille huius eadem diae obidiretur, discumbentibus senatoribus ad prandium, dixit Tholomeus: 'Laetus dies huius prandii sit[p], iocundemur in fabolis. Cum[1] esset leo fortissimus bistiarum, fuitque elictus a cunctis bisteis rex, venientis cunctique[q] in eius[r] occursum, cum iam esset hora prandiae, venit cervus. Cum adorasset leonem, adpraehendit cornum[s] eius, ut ei cervus esset ad prandium. Ille vehementer retragens, cornum amisit, cursuque veloci fugit in heremis. Iusso leonis inter his bisteis missa est vulpis, ut eum veniendum subverterit. Illa cum sit artis[t] suae ingeniosa, iuramentis[u] non pavida, sacramentis praeventum cervum in conspectu leonis adducit. Quod cum iterum[v] adorasset leonum, vehementer[w] ad[x] ipso leone capitur et membratem disrumpitur. Vulpes illa forto[y] ablato cor eius comedit. Leo[z] cum diligerit cor cervi ad manducandum, inquirens et fremens vehementer, omnes bistii pavefactae tremebant, eo quod cor[a] cervi invenire non potuissent. Dixerunt: "Vulpes, qui eum adduxit, ipsa proxemior cunctis fuit, quando deruptus[b] est; illa furavit cor eius". Adpraehensa cum esset in poena, et quaereretur ei, ut redderet quod furaverat, dixit: "Sine culpa poenas patior: cervos ille non habet[c] cor; nam si cor habuisset, ego eum praevalere[d] non potueram, nec hic numquam venisset. Primo[e] amissum cornum, vix tandem evasit; co[f] pacto cor habens hic reverti potuerat?" Puer ille diligenter audiens, memoriam retenens, Theuderico velociter[g] narravit consilium Tholomei. Iterum Theudericus de pericolis liberatur. Post haec rennuens dicione imperie, cum summa felicitate[2] viginti et duobus[h] annis

Cap. 57. 1. 2*a*. 3. $4a^{*}$. b^{2*}. c^{2}.

Cap. 57. a) arbitror $4b^{2*}$; arbitrio me $4c^{2}$. b) *om.* 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^{2}. c) que *postea add.* 1. d) ceterisq. *corr.* ceterasq. 1. e) *corr. m. al.* gentibus 1. f) habebat $4b^{2*}$; haberet $4c^{2}$. g) a T. v. 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^{2}. h) perlatum $4a^{*}$. b^{2*}; perlatae $4c^{2}$. i) a. esset c. 2*a*. 3; et s. q. a. p. *om.* $4b^{2*}$; et qui proditor fuisset $4c^{2}$. k) oporteret 2*a*. 3 *(e corr.)*. $4b^{2*}$. c^{2}. l) *om.* 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^{2}. m) loquens $4a^{*}$; loquor $4c^{2}$. n) famulis 2*a*. o) revertens n. (nuntias 2*a*) 2*a*. 3. $4a^{*}$. b^{2*}. c^{2}. p) *s* 2*a*. q) venientesque cuncti 2*a*. 3. $4b^{2*}$; venientesquae cunctae $4c^{2}$. r) o. e. $4a^{*}$. c^{2}. s) cornum *corr.* cornu 1. t) i. a. s. 2*a*. 3. $4a^{*}$. b^{2*}. c^{2}. u) i. (iuramenti 3) suae (sui 3) 2*a*. 3. $4a^{*}$. v) *om.* 2*a*. 3. $4a^{*}$. b^{2*}. c^{2}. w) *om.* 3. x) ab 2*a*. 3. $4a^{*}$. b^{2*}. c^{2}. y) furtim (furti 2*a*) ablatum (ablatu 2*a*. 3) $4b^{2*}$. c^{2}. z) Sed leo cor (*om.* cum d.) 2*a*; L. c. d. *om.* 3. $4b^{2*}$. c^{2}. a) cervi cor $4b^{2*}$; cor *om.* $4c^{2}$. b) d. (disruptus 2*a*. $4b^{2*}$. c^{2}) fuit 2*a*. 3. $4b^{2*}$ (*sed* est $4c^{2}$). c) habuit $4b^{2*}$. c^{2}. d) prevaluero 2*a*. e) primum 2*a*. 3. $4b^{2*}$. f) eo *corr.* quo 1. g) *desinit* $4c^{2}$, *reliquis quaternionibus perditis.* h) viginti quinque 2*a*; 25. $4b^{2*}$. c^{2}.

1) *De hac fabula cf. Massmann, 'Kaiserchronik' III, p.* 803. *sqq., J. Grimm, 'Reinhart Fuchs', p.* XLVIII, *Oesterley, Gesta Rom.* 1872, *p.* 410. 411. 725. 2) *Cf. Anon. Vales.:* Ergo praeclarus et bonae voluntatis in omnibus, qui regnavit annos 33, cuius temporibus felicitas est secuta Italiam per annos 30. *Cf. Thorbecke l. l. p.* 32.

cum Gothis regnavit. Fiunt omnes anni, quibus Theudericus in[a] Aetalia regnum tenuit, 32[b, 1]. A finibus Pannoniae usque ad Rodano fluvio, a Terreno mare[c] usque Alpis Poenunas[d] et Isera fluvio. Unum tantum modio[e] plenum terrae annis singulis haerariis publecis dissolvebat, ut diceretur: 'Theudericus rex modio pleno aerariis per singulis annis[f] reddit[g] publecis'; decretum imperiae, ut amplius ei nullo tempore quaereretur. Civitates universas quas regebat miri operis restaurare et munire sollertissime fecit[2]. Palatia[h] quoque splendedissime Ravennae urbis, Veronae et Papiae, quod Ticinum cognomentum est, fabricare iussit. Tantae prosperetatis post regnum tenuit, pacem cum gentibus vicinas[3] habens, ut[i] mirum fuisset. Cuius filiam Sigysmundus rex Burgundionum habuit uxorem[4].

58.[a] Quadam[5] vicem Chlodoveus rex Francorum et Alaricus rex Gothorum, qui sedem Tolosa habebat, post multa prilia, quae invicem gesserant, intercedentes legatus, cum pacem inire coepissent huius conveneentiae, ut Alaricus barbam tangerit Chlodovei, effectus ille[b] patrenus[6], perpetuam ab invicem pacem servarint, et ad huius placita coniunctione[c] nec Francos nec Gothos armatus paenitus non accederit, aestatuentes[d] diem ad locum designatum ab invicem. Ibique legatus Chlodoviae Paternus nomen ad Alaricum accessit, inquirens, utrum eo habito Gothi inarmis[e], quo[f] spoponderant, placitum custodirent, aut forte more soleto, ut post probatum est, mendaciis apparerint[g]. Cum loqueretur[h] Paternus ab Alaricum regem, nuncians salutes Chlodovei et diligenter inquirens, quo ordine deberint coniungere, Gothi fraudulenter uxos[i, 7] pro baculis in manum[k] ferentis, adpraehensum unum ex his Paternus extrait, dicens: 'Mendacia tua placita sunt[l], rex, ut fraude coneris cum tuis Gothis dominum meum et Francos decepere'. Accepto placito cum Alarico, espondens Paternus pro Francis, ut[m] indicium Theuderice regis Aetaliae huius rei terminus fieretur. Ibi legatus[n] Alarice regis et Paternus directus a Chlodoveo conspectum properant Theuderici. Exponens per ordine Paternus causam Chlodoviae et Francis, quod legatus Alarice denegare non potuit, nisi

Cap. 57. 1. 2*a*. 3. $4a^*$. b^{2*}. c^2. *Cap.* 58. 1. 2*a*. 3. $4a^*$. b^{2*}. $c^{1.2}$.

Cap. 57. a) r. t. l. Italia 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^2. b) ann̄ 32. 2*a*; 22. anni $4a^*$ (?). b^{2*}. c^2. c) maris 2*a*. 3 *(e corr.)*. d) Poenunas *corr.* Poenonas 1. e) medio 2*a*, *ut infra*. f) *om.* 3. g) reddidit $4a^*$. b^{2*}. c^2. h) palacii 2*a*. 3. $4b^{2*}$; palatii $4a^*$; palatium $4c^2$. i) et 3.

Cap. 58. a) 59. $4b^{2*}$. b) *om.* 2*a*. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. c) conventio 4*a*. a^*; convencione $4b^{2*}$; conventione $4c^{1.2}$. d) ae:tatuentes 1. e) *ita* 1. 2*a*. 3. $4a^*$. b^{2*}; inhermes $4c^{1.2}$. f) c. quod spoponderant a. (an $4b^{2*}$) f. $4a^*$. b^{2*}. $c^{1.2}$. g) parerint $4a^*$; parerent $4b^{2*}$. c^2. h) loquitur (loqueretur $4b^{2*}$. c^1 (?); loquerentur $4c^2$) P. cum Alaricum (Alarico $4b^{2*}$) 2*a* *(ubi r. deest)*. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. i) oxos 2*a*. k) manus 2*a*. l) placitas $4a^*$. c^2. m) et 2*a*. 3 (?). $4a^*$. b^{2*}. n) aligati *add.* 2*a*.

1) *Cf. p.* 81, *n.* 2. 2) *V. Anon. Vales.:* Erat enim amator fabricarum et restaurator civitatum. Hic aquaeductum Ravennae restauravit . . . . palatium usque ad perfectum fecit . . . . Item Veronae . . . . palatium fecit . . . . Item Ticenum palatium. *Cf. Thorbecke l. l. p.* 32. 3) *Anon. Vales.:* Sic enim oblectavit vicinas gentes, ut se illi sub foedus darent, sibi eum regem sperantes. 4) *Cave, Iord. c.* 58. *ita interpreteris, quasi Ostrogothonem Sigismundus in matrimonium duxisset; potius Anon. Vales. credendum est:* aliam, *inquit*, filiam suam Theodegotham Sigismundo, filio Gundebai regis, (dedit); *cf. Greg. III*, 5. 5) *De hac fabula egerunt Junghans, 'Geschichte der Könige Childerich und Chlodovech', p.* 77 *sqq.*, *Dahn, 'Könige der Germanen' V, p.* 107, *n.* 2. *Totum c.* 58. *ad Gesta Theoderici regis minime pertinere manifestum est. Quod ex historia quadam Chlodovei regis sumptum si expunxeris, textus optime cohaeret, cum capita* 57. *et* 59. *integra Theoderici Gesta praebeant.* 6) *Cf. Paulus, H. L. IV*, 38, *VI*, 53. *Patrinus est 'ille qui suscipit a fonte baptismatis'; cf. Forcellini ed. de Vit VI, p.* 688. 7) *V. infra lib. IV, c.* 64*:* extrahens uxum, capud patriciae Persarum truncavit. *Intellegitur gladius brevis; cf. Junghans l. l. Aimoinus I, c.* 20. *male vertit 'ferreum ostii obicem', sed Rorico:* cultellos, *inquit*, permaximos, quos vulgariter scramsaxos corrupto vocabulo nominamus; *cf. Thorbecke l. l. p.* 35.

tantum petens, ut iudicium Theuderici fineretur. Cogitans in semet ipsum Theudericus huius causae aeventum et futuris temporibus quae oportebant oblivionem non[a] tradens, zelum adversus hos[b] duos regis retenens[c], dicens his legatis: 'In crastinum, quod attencius huius rei pro pacis concordiam, ut iusticiae ordo poscuerit, cum seniores palatiae pertractare potuero, fratribus meis cum integra delectione et amore praefuso[d] mandare non sileo'; tractansque in archana cordis iam olym caelaverat. Cupiens, his duobus regibus ab invicem semper esse discordis[1], talem inter eosdem[e] iudicium termenavit, ut difficile Gothis, quos Alaricus regebat, huius[f] culpa conpositio suppleretur: ut veniret legatarius Francorum, sedens super aequum, contum aerictum tenens in manum, ante[g] aula palatiae Alarice, et tam diu Alaricus et Gothi super eum solidos iactarint, quousque legatum et aequum et cacumine conti cum soledis coperirent. Renuntiantes legati Alarico protenus, quod Theuderici huius rei terminasset iudicius, et cum esset difficile haec Alarici vel[h] Gothis[i] supplere, volentis[k] fraudem Paterno legato Francorum decepere, quem in solarium[l] missum, per nocte[m] quod supposetum erat ruens, fracto brachio, vix tandem evasit. Ducitque[n] eum Alaricus in crastinum, suos ostendens thesauros et[o] cum sacramento dicens, amplius soledus[p] non haberit[q], quam[r] ad praesens arcis plenis ostenderit. Ubi Paternus unum soledum de pugno[s] extrahens suum, proiecit, dicens: 'Hos solidos adarrabo ad partem dominae mei Chlodovei regis et Francis'. Revertens ad Chlodoveo, narrans[t] per singula, Chlodoveus[2] adversus Alaricum arma commovit, quem in campania Voglavensem decimo ab urbe Pectava[u] miliario interfecit, et maximam partem exercitus Ghothorum inibi gladium trucidavit, regnumque eius a Legere fluvium[3] et Rodanum per mare Terrenum et montes Pereneos usque Ocianum mare[3] abstulit, quod hodiaeque[v] dicione condigno[w] permanet ad regnum Francorum. Greg. H. Fr. II, 37.

59.[a] Theudericus cum papa Romensis[b] apostolicum virum Iohannem sine culpa morte[4] damnassit et Symmacum patricium nullis causis extantibus itemque trucitare fecisset[c], ira percussus divina, a germano suo Gaisirico interficetur[5]. Fertur in dialiquos[d] sancti Gregorii[4] a quaedam[e] sacerdoti visibiliter: ab ipso pontefici et patricio Theudericus vinctus tragetur[f] Sicilia in olloam ignis. EXPLICIT[g. 6].

Capp. 58. 59. 1. 2*a*. 3. $4a^*$. b^{2*}. $c^{1.2}$.

Cap. 58. a) *om.* 2*a*. b) *om.* 3. c) retentus 2*a*; tenens $4a^*$. $c^{1.2}$; tenent $4b^{2*}$. d) profuso $4b^{2*}$. c^2. e) eos $4b^{2*}$. c^2. f) his 2*a*; culp(a)e $4a^*$. $c^{1.2}$. g) ad $4b^{2*}$; *om.* $4c^{1.2}$ *(habet* $4a^*$*)*. h) et 2*a*. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. i) *hic desinit f.* 75; *f.* 75'. *pictura sanctae, ut Monod opinatur, Helenae occupat, calamo exarata* 1. k) per *add.* 2*a*. l) solario misso 2*a*. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. m) *sic* 2*a*. 3. $4c^{1.2}$; noctē 1. n) ducensque 2*a*. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; dīcensque 3. o) *om.* 2*a*. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. p) soledus *corr.* soledos 1. q) habere $4b^{2*}$. c^2. r) quem 3. s) suo *add.* 2*a*. t) ei *add.* 3. u) peccata *corr.* peccaua 2*a*. v) hodie conditioni 3. w) condigne $4a^*$. $c^{1.2}$.

Cap. 59. a) *om.* 3. $4c^{1.2}$. b) Romensem 2*a*. 3. $4a^*$. b^{2*}. $c^{1.2}$. c) iussisset 2*a*. d) *ita pr. m.*, dialogo libro *sec. m.* 1; inde alicos 2*a*; indi ali:::: 3; inde aliquos 4*a*; in dialogo $4a^*$; in d:::::::: $4b^{2*}$; inde aliquid $4c^{1.2}$. e) quidam 2*a*. f) traditur 2*a*. $4c^{1.2}$; trahitur 3. $4b^{2*}$. g) *ita solus* 1; *om. reliqui libri.*

1) *Hoc veritati repugnat; cf. Junghans p.* 79. 2) *Locus infra lib. III, c.* 24. *repetitus est.* 3) *Cf. Junghans l. l. p.* 106, *Binding, 'Gesch. des Burgundisch-Romanischen Königreichs' I, p.* 212, *n.* 730, *Jahn II, p.* 230, *qui hos terminos improbant.* 4) *V. Gregorii Dialogi IV,* 31: Et quia Iohannem papam adfligendo in custodia occidit, Simachum quoque patricium ferro trucidavit *(SS. RR. Lang. p.* 540*)*. 5) *V. Anon. Vales.:* Sed qui non patitur fideles cultores suos ab alienigenis opprimi, mox intulit in eum sententiam Arrii . . . . fluxum ventris incurrit. *A fratre Gaisirico Theodericum interfectum esse, hic tantum traditur. De Theoderico II. rege Wisigothorum, qui supra c.* 56. *a fratre Theuderico (pro Euerico) interfectus esse dicitur, scriptorem h. l. cogitasse, Thorbecke p.* 41. *acute coniecit.* 6) *V. 'N. Archiv' VII, p.* 443.

60. Chrocus[a, 1] rex Wandalorum cum Suaevis et Alanis egressus de sedibus, Galleas adpetens, consilium matris[b] nequissimam utens, dum ei dixisset: 'Se novam rem volueris facere et nomen adquirere, quod alii aedificaverunt cuncta distruae et populum, quem superas, totum interfice; nam nec aedificium meliorem a praecessorebus facere non potes neque plus magnam rem, per qua nomen tuum elevis'. Qui Renum Mogancia ponte ingeniosae transiens, primum ipsamque[c] civitatem et populum vastavit; deinde cunctasque[d] civitatis Germaniae vallans, Mettis pervenit, ubi murus civitatis divino noto per nocte ruens, capta est civetas a Wandalis. Treverici vero in arenam huius civitates[e], quem munierant, liberati sunt. Post haec cunctas Galleas Chrocus cum Wandalis, Suaevis et Alanis pervagans, alias[f] ubsidione delivit, aliasque[g] ingeniosae[h] rumpens[i], vastavit. Nec ulla civetas aut[k] caster[l] ab eis in Galliis liberata est. Cumque Arelato obsederint, Chrocos a Mario quaedam[m] militae captus et vinculis constrictus est[2]. Qui ductus ad poenam per universas civitates, quas vastaverat, impia
Greg. H. Fr. II, 2. vita digna morte finivit. Cui[3] Trasemundus successit in rignum. Alamanni adversus Wandalus arma commovunt. Uterque consencientes singulare certamen priliandum, duos miserunt. Sed et ille qui a Wandalis missus est ab Alamannos superator. Victusque Trasemundus et Wandali[n], secundum placetum cum Wandalis, Suaevis et Alanis de[o] Gallias praetermissis Spanias adpetivit, ibique multos christianorum pro fide catholica interfecit. Post paucum tempore mare traducta[4] in Maurittania[p], credo divino noto fera ducente[5], cum Wandalis vadando transivit; fertur mare ibi septe milia passum
Ib. II, 3. latitudinem esse. Mortuo in Mauritania Trasemundo, Hunericus[*] mente crudelior Wandalis successit in regnum. Avream[q] tutam occupans, nimia estrage in christianis exercuit, consiliante Cyrola hereticorum episcopo[r], cuius persecucionem plurimos[s] numerus christianorum martyrii palmam sunt coronatae. His diebus Eugenius, Longinus[t] et Vindemialis episcopi miras virtutis in Christi

---

*) *Manus s. XIV. inseruit:* Geisericus successit. Hic Carthaginem et Ypponensem cunctasque civitates plures cepit, plurimumque sanguinem catholicorum fudit 3.

Cap. 60. 1. 2a. 3. $4a^{*}$. b^{3*}. $c^{1.2}$.

Cap. 60. a) *litterae C forma maxima* 1. b) suae *add.* 3. c) p. (primo $4c^{1.2}$) ipsam c. $4a^{*}$. $c^{1.2}$. d) que *om.* $4a^{*}$. b^{3*}. e) civitates *corr.* civitatis 1. f) alia subsidione *codd.* g) *om.* 2a. h) *ita* 1 *(e corr.)*. 2a. 3. i) erumpens 2a; aerumpens 3. k) nec 2a. 3. $4a^{*}$. b^{3*}. $c^{1.2}$. l) castellum *sec. m. corr.* 1. m) quidam 2a. n) Wandalis 2a. $4a^{*}$; Wandali:, *ras. una litt.* 3; Vandalis $4c^{2}$. o) et G. 2a. p) *prius* t *eras.* 1. q) *ita pr. m.* 1. 2a. 3. 4a; Mauritaniam *sec. m.* 1, *et sic* $4a^{*}$; Aream $4b^{3*}$; Mauretaniam $4c^{1}$; Africanum *Greg.* r) ep̄s 2a. s) plurimos *corr.* plurimus 1. t) *om.* 2a. 3. $4b^{3*}$. $c^{1.2}$.

1) *V. quae Gregorius, H. Fr. I,* 32. 34. *de Chroco scripsit. Is Chrocum Alamannorum regem habet; de Maguntia Mettisque dirutis silet. Quae a Fredegario narrantur maxima ex parte ad saec. V. referenda esse censuit Loebell, 'Gregor von Tours' p.* 324[2]*, n.; cf. Papencordt, 'Vandal. Herrschaft in Africa' p.* 390*, Jahn I, p.* 277*, n.* 2) *Cf. Greg. I,* 34*:* Chrocus vero apud Arelatinsim Galliarum urbem conprehensus, diversis adfectus suppliciis, gladio verberatus interiit, non inmerito poenas, quas sanctis Dei intulerat, luens. *A Mario Chrocum interfectum esse, solus Fredegarius narravit. Cf. Loebell l. l., qui illum fuisse Marium tyrannum a Trebellio memoratum opinatur (SS. Hist. Aug. ed. Peter II, p.* 96*).* 3) *Quae sequuntur cum Greg., H. Fr. II,* 2. 3. *conveniunt.* 4) *Greg. II,* 2*:* Post haec prosequentibus Alamannis usque Traductam, transito mare, Wandali per totam Africam ac Mauritaniam sunt dispersi. *Itaque apud Gregorium de Traducta oppido agitur.* 5) *Haec Fredegarius addidit. Cf. Iordan. Get. c.* 24*, ed. Mommsen p.* 90*, l.* 1.

nomen[a] ostendebant, etiam et mortuos suscitabant[1]. Cyrola quaedam hominem praeventum datis quinquaginta auries, ut se caecum[b] fingerit et clamarit coram Honoricum regem, Cyrolae virtutibus lumen accipere; qui tactus a[c] Cyrola, caecus efficitur. Postea orationis[d] Eugeniae lumen recepit. Instigante Cyrola ab invidiae morbum, Honorico iobente, Eugenius capo truncatur. Longinus et Vindemialis diversis poenis adfecti[e] pro Christi nomen, ad aeternam migrant[f] beatitudinem. Honoricus, merito exigente, propriis se morsibus laniavit; indigna[g] vita iusta[h] morte finivit. Cui[i] Childericus successit in regnum. Greg. H. Fr. II, 3.

61. Ipsoque defuncto, Ghildemeris regnum suscepit, apud quem Bellesarius patricius fortissime demigavit. In quem regnum Wandalorum finivit. ib.

62. Iustinianus[2], priusquam temporibus Iustini imperatore regnum adsumerit, cum esset comex cartarum[a] et Bellesarius comex aestabolarius, erantque ab invicem nimia delictione amplexi, iurantes sibi, quantum cuiusquam ex his causa proficerit, pare sempiternam fidem servarit. Cum quadam die cum duas germanas[b] de lopanar electas ex genere Amazonas sibi cumcubito meridiae sub quasdam arboris in pomario senior Antonia cum Iustiniano discubuisset, Iustiniano sopore oppraesso, sol declinans capud eius incaluit. Veniens aquila divino noto, eodem dormiente, calorem solis extinsis alis obumbrabat. Quod cum, Antonia vigilante, fuisset repertum, sperans hoc signum, Iustinianus imperium adsumerit, expertum[c] a somno, dicens ei: 'Si imperatur effectus fueris, erit digna ancilla tua tibi concubito'. Et ille subridens, cum ei fuisset difficile hoc esse honore dignum, dixit ad eam: 'Si imperatur effectus fuero, tu mihi eris agusta'. Commutantis[d] ab invicem anolis, ait Iustinianus ad Bellesarium: 'Scias inter me et Antunia placuisse, si ego efficior imperatur, ipsa sit mihi agusta. Anolis commutantis hoc foedus inivimus'. Dixitque Antunia: 'Si soror mea tibi agusta, ego Bellesario matrona efficiar'. Dicensque Bellesarius divino[d*] noto: 'Si Antunia agusta efficitur, tu estratus mei matrimonium sociaris'. Idemque anolis commutandis abierunt. Nec multo post tempore Iustinus imperator bellum in Persis movit; quod cum Calcedona transisset, morbo perit. 527.
Consenso senato et militum elevatus est Iustinianus in regnum. Oppraesso rege Persarum, cum vinctum[e] tenerit, in cathedram quasi honorifice sedere iussit, quaerens ei civitatis et provincias rei publice restituendas; factisque, pactionis[f] vinculum firmarit. Et ille respondebat[g]: 'Non dabo'. Iustinianus dicebat: 'Daras'. Ob[h] hoc loco illo, ubi haec acta sunt, civetas nomen Daras fundata est iusso Iustiniano, quae[i] usque hodiernum diem hoc nomen nuncopatur[3]. Post receptas provincias et civitatis plurimas, quae

Capp. 60. 61. 1. 2*a*. 3. $4a^*$. b^{2*}. $c^{1.2}$. *Cap.* 62. 1. 2*a*. 3. $4a^*$. b^{2*}. c^2.

Cap. 60. a) xpianorum o. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. b) ut secum 2*a*. 3. $4a^*$. b^{2*}. $c^{1.2}$. c) *om.* 2*a*. 3. $4a^*$. b^{2*}. $c^{1.2}$. d) orationes $4a^*$; oracione $4b^{2*}$; orationibus $4c^{1.2}$. e) adflicti 2*a*. 3; afflicti $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. f) migrabant 2*a*. 3. $4b^{2*}$; migrarum $4c^2$. g) *sic* 2*a*. 3. $4c^2$; indignā vitā 1. h) digna 2*a*. i) *a* Cui *c.* 61. *incipit* 2*a*. 3. $4b^{2*}$.

Cap. 62. a) carta tarum 4*a*; castarim (?) $4a^*$; castrorum $4b^{2*}$; canturam *corr.* canturum $4c^2$. b) gesna *corr.* germanis 1; germanas 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^2. c) expertumque 2*a*. d) comutatisque ad i. $4b^{2*}$; Commutatos $4c^2$. d*) Bellesarius: Divino noto *si Monod (quod praeferrem G. W.).* e) iunctum 2*a*. f) pactionem 4*a*. a^*; paccionibus ut v. $4b^{2*}$; pactioni $4c^2$. g) responderet 2*a*. h) ab 3. i) qui 2*a*. 3. $4c^2$; *om.* $4b^{2*}$; u. in h. 2*a*. 3. $4b^{2*}$.

1) *Gregorio teste solus Vindemialis* ferebatur *mortuum suscitasse.* 2) *Has fabulas obscoenas unde Fredegarius sumpserit, nescimus. Insunt autem ea, quae cum rebus gestis conveniunt; cf. Papencordt l. l. p.* 390. 3) *Daras urbs a Iustiniano moenibus praesidiisque variis munita (cf. Procop. Pers. I,* 3. 10, *II,* 13, *de aedif. II,* 1—3, *III,* 5) *sita erat haud longe a Nisibi; v. d'Anville, 'L'Euphrate et le Tigre' p.* 53—55. *Anno* 507. *urbs ab Anastasio imperatore ampliata, Anastasiopolis vocata est; cf. Procop. Pers. I,* 20; *Evagr. Schol. III,* 37 *(Migne,*

a rege huiuscemodi ordine Iustinianus suae dicione adsumserat, omnibusque firmatis, permisit eum in Persas[a] regnum recipere. Revertens Iustinianus cum magno triumpho Constantinopole, sedem tenens imperiae, Antunia, sumtis secum quinque aureis, duos dedit hostiariis, permissa est introire palatio; tres dedit ad tenentis velum, ut sua causa permitteretur[b] suggerere, dicens ad Iustinianum: 'Clementissime imperator, iuvenis aliqui in hanc[c] civitatem dedit mihi anolum in sponsaliae arras et meum sibi accepit, promittens et sacramento[d] firmans, aliam non nuerit[e], sed me haberit uxorem. Dilatatur[f] haec causa. Quod iobis, piissime imperator, ut fiat?' Dixitque Iustinianus: 'Non liceat hanc promissionem, si facta est, mutare'. Tunc illa[g] porrigens anolum[h]: 'Dominus cognuscat, cuius fuisset anolus isti, et quis eum mihi dedit, tibi latere non potest[i]'. Cumque cognuscens Iustinianus anolum quem dederat, recordatus suae promissione, iobit eam cobicolum intromitti[k], vestisque induae splendedis[l]; suo aestratu in nomini agusti sociavit. Quod cum perlatum fuisset in populo, factione senatus vulgo clamitat: 'Domine emperator, redde muliere nostra'. Quod Iustinianus audiens, diligenter inquirens inicium factionis huius, duos ob hoc verbo[m] iubet[n] senatores interfeci[o]. Omnes quiaeverunt in posterum[p], ne quisquam audebat exinde verbo proferre. Accipit et Bellesarius Antoninam[q] uxorem[1]. Cum unico amore Iustinianus diligerit Bellesarium et eum patricium partibus Africae, quod a Wandalis non fuerat occupatum, instituisset eumque multis opibus adsiduae ditaret, quaerebat senatus ob invidia, quo pacto eum perdere potuessent, dicentes Iustinianum unianimiter, ingredientes segillate ad eum: 'Si Bellesarii consilium voluissemus subcumbere, iam olim ab imperio fueras degradatus. Ipse disponit[r], ut tibi succedat in regnum'. Quod ille audiens, tacite adversus Bellesarium zelum ducens, cum consilio senatu iobet, eum ab Africa Wandalus expugnare. Ibi viri fortissimi[s] et multi legionis militum a Wandalis saepe fuerant trucidati. Bellesarius habens pueros proprios 12 milia, quos propriis stipendiis alebat[t], viros[u] fortis ad[v] prilio, et de patriciatum 18 milia priliatores veros, qui procedebant ad bellum. His auditis, Bellesarius, cum arbitraret inpossebile Wandalos superare, grave[w] merore perterritus, ad propriam remeavit. Cumque eum Antunina[x] adflictum et merentem vidisset, et non potebat cognuscere, quae haec esset adflictio, sollicita per pueris, nec quisquam[y] ei hanc rem indicare potebat, dum omnibus illis esset incognetum, revertens ad ipsum, dixit: 'Domeni mi, quare merore depraemeris et more solito veniens de imperio non laeteris? Ne forte aliquid sit offendiculum. Indica mihi huius causae eventum, forsitam[z] ancilla tua inibit tibi consilium oportunum, ut revertatur maeror in laeticia'. Dixitque Bellesarius ad eam: 'Haec causa consiliare mulieribus non expedit, nec quicquam est tecum in hanc rem utile[a]'. Illa vero cum esset christiana, narrans virum:

Cap. 62. 1. 2*a*. 3. $4a^*$. b^{2*}. c^3.

Cap. 62. a) Persia $4b^{3*}$; gressas $4c^3$. b) permittetur 3. c) hac 2*a*. $4b^{3*}$. c^3. d) f. sacramentum 2*a*. e) noverit 2*a*. 3 *(ubi corr.* nuberet*)*. $4a^*$; accepturum *corr.* accepturam $4b^{3*}$; nubere $4c^3$. f) dilatur $4b^{3*}$; dilatetur $4c^3$. g) *om.* 2*a*. 3. $4b^{3*}$. c^3. h) ait *add.* 3. i) *ita* 2*a*. 3. $4a^*$. c^3; pot . . . *pr. m.*, poterit *vel* potest *sec. m.* 1. k) introire 2*a*. l) splendidissimas 2*a* *(e corr.* splendissimas*)*. 3 *(e corr.* splendidissimęs*)*. $4a^*$. c^3. m) v. i. *om.* 2*a*; i. *om.* 3. n) *om.* $4b^{3*}$. c^3. o) interfecit 2*a*. 3. $4b^{3*}$. c^3. p) postremum nec 3. q) Antoniam 3. $4c^3$. r) *desinit* $4z^1$. s) fortissimi *corr.* fortissime 1. t) *ita* 1. $4b^{3*}$; habebant 2*a*. 3; habebat $4a^*$. c^3. u) ::uiros 1; et v. $4b^{3*}$. c^3. v) ab 3. w) gravem errore 1. x) Antonia, *ut infra* 3. $4c^3$. y) quicquam 2*a*. z) *sic* 3. $4b^{3*}$; fort:m *pr. m.*, forte *sec. m.* 1; forsitan 2*a*. $4c^3$; *cf. supra p.* 81, *l.* 11. a) utle (?) *corr.* utile 1.

Patr. Gr. LXXXVI, p. 2676*). Is hanc nominis etymologiam protulit:* Λέγεται δὲ πρός τινων Δάρας τὸ χωρίον προσηγορίαν λαχεῖν, διότι Δαρεῖον αὐτόθι κατηγωνίσατο παντάπασιν Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν ὁ Φιλίππου. *De veriloquio Fredegariano v. Schuchardt, 'Der Vokalismus des Vulgärlateins' II, p.* 511. 1) *Antonina* (Antunia *perperam p.* 85, *l.* 25) *uxor Belisarii erat, at coniugi Iustiniani nomen Theodorae fuisse notissimum est, quae re vera ex lupanari*

'Scriptum est: *Salvabitur vir infidelis per mulierem fidelem*. Indeca mihi, quae sit ista condicio. Credo de omnipotentis Dei virtute, ut detur tibi consilius divina inspiratione, ut possis dies malos evadere'. Bellesarius haec audiens, narrat uxori decreto imperatoris, contra Wandalis iret ad bellum. Dixitque Antunina ad eum: 'Vovi, tae deinceps baptizatum[a] Christum dominum, Trinitatem inseparabilem credi fideliter; scias: illius virtutem et solatium Wandalus superabis, et eris ob hoc gloriosior[b], quam fuisses'. Quod Bellesarius devotissime se impleturum promittens, dixit ad eum Antonina: 'Duodece milia pueros, quos proprios habemus[c], adhibe tecum 4 milia; et decem et octo[d] patriciatus tui pugnatores, adhibe tecum 12 milia. Ibis[e] cum eis terrenum exercitum, et ego de pueris 8 milia et ex militibus 6 milia vadam[f] evicto navale. Statuta diae pariter undique circumdemus castra Wandalorum; divino protecti auxilio, superavimus eos. Domine mi, si huius[g] fueris usus consilium ancillae tuae[h], providentia Dei optata perficies[i]. Qui nobiscum in domo sunt, non te cognuscant merentem; quid corde retenens, hilari vulto significa. Cum tu terreno et ego mare iter arripemus[1], signum daturi invicem[k], noctis tempore focos tui in litore faciant, et nos lucernas in naves erigemus ut aeque[l] sit eventus noster. Nec oportet quemquam urguere, sed pariter phalangis uterque circumdemus inimicis'. Cum fuisset consilius huius rei Antuninae utelis, uterque sic properant. Wandali cum Ghyldemere eorum principe, cumperto exercito terreno, navali prilio paenitus ignorantis, castra metantes super litore maris, congregatis[m] liberis et mulieribus, contra Bellesario procedunt ad bellum. Cum iam prope conflictum adessent certamine, Antunina[n] cum suis exivit in litore, omnesque liberos et mulieres Wandalorum delivit, nec animal quicquam ex illis vivere permisit. Nuncius velocissime ad Ghyldemere pervenit, uxores et liberos Wandalorum fuisse delitis. Ghyldemer et Wandali, destructa phalanga priliae, retrorsum[o] curso veloci pergunt ad castris. Tunc Bellesarius et Antunina undique circumdatis Wandalis trucedant, et usque ad internitionem deliti sunt. Ghyldemer rex cum paucis duodecem tantum Wandalis in quodam castro tutissimo fugiens, nec tamen liberatos[p]. Coartatus angustians[q] Ghyldemer petebat Bellesario, tantummodo non legato eum imper. praesentaret[r]. Bellesarius promittens, nec ferri[s] nec ligni neque corridiae nec aeris legamini non constringeretur[t], Ghyldemer credens, a Bellesario captus est, regale tamen legamen[u] catena argentea eum constrigit, sociusque suos interfecit, illum tantum singulum Iustiniano praesentavit; quem Iustinianus in palatio habitare iussit suo. Sed a suis exputus, a diversis opprobriis oppraemebatur graviter, petensque imperatore: 'Non possum tantis oppropriis sustenire; exputum me et repinctum habitatores palatii tui oppraemunt. Melius[v] mihi est mori quam vivere. Si iubebas[w], qui me expuunt et oppraemunt, duodecim ex his[x], ego singulos cum aequum quem habui ante conspectum gloriae tuae armati accederemus ad prilium; cognuscebas, cui ex nobis sit utelitas an ignavia'. Quod Iustinianus pro

1 Cor 7,11.

Cap. 62. 1. 2*a*. 3. $4a^*$. b^{2*}. c^3.

Cap. 62. a) baptizandum et C. d. et T. $4b^{2*}$; baptizaturum Christo et Domini T. $4c^3$. b) gloriosus 2*a*. c) de illis *sec. m. in litura scr.* 3. d) milia *add.* 2*a*; 11 mil 3. e) et ibis 2*a*; in ibis, *sed* in *sec. m. in litura scr.* 3. f) vado 2*a*. 3. $4b^{2*}$; Vodo $4c^3$. g) huius (his $4a^*$; usus $4b^{2*}$. c^3) fueris, *om.* usus 2*a*. *b*. 3. $4a^*$. b^{2*}. c^3. h) per *add.* 2*a*. *b*. i) perficiens 2*a*. 3. k) in invicem 3. l) aque *corr. sec. m.* eque 1; ut ea quae (ut aequae $4c^3$) sit 2*a*. 3. $4a^*$. c^3; causa singnificandi adventus $4b^{2*}$. m) *om.* $4a^*$. b^{2*}. c^3. n) Antuninia *corr.* Antunina 1. o) et rursum 3. p) liberatur $4a^*$. c^3; liberatus est $4b^{2*}$. q) angustiis $4b^{2*}$. c^3. r) presentare 2*a*. 3. $4c^3$; se presentari $4b^{2*}$. s) ferro n. ligno n. corrigiae (corrigia *e corr.* 3) 2*a*. 3. $4c^3$. t) constringitur 3. u) legam *corr. sec. m.* legamen 1 *et sic* 3. $4a^*$; ligamen 2*a*. $4c^3$; ligamine hoc est c. $4b^{2*}$. v) o. me. Melius e. m. 2*a*. 3. $4a^*$. b^{2*} (*ubi* o. me *desunt*). $4c^3$. w) iubeas 3. $4b^{2*}$. c^3; iubes $4a^*$. x) et *add. libri praeter* 1.

accita erat. Neque Antonina moribus aut genere praestabat; cf. Procop. Anecdot. c. 1; Isambert, 'Hist. de Iustinien' p. 264. 1) *In Carthagine expugnanda exercitum pedestrem classem secutam esse constat.*

spectaculum[a] 12 iuvenis huius prilii Ghyldemer cum aequites iussit confligi. Ghyldemer vero cum contra eos adgreditur, fuga fingens, hos 12 singillatim totus interfecit. Post haec iusso Iustiniani Ghyldemer eunnucus fietur[b. 1] et in provincias contra Persas vicinas patricius ordenatur, et multa prilia et victurias contra Persos aegit. Senatus adversus Bellesarium dinuo invidia sectantis, cum Iustinianum eum faciunt odiosum, quod ille victuriam super Wandalis elatus, imperio vellet arrepere. De patriciati honorem degradatur, cum non potuissent perficere, ut interficeretur. Iustinianum ab honore imperiae dignitate conantis eiecere factionem, quadam die Iustinianum hortantes, ut circum expectaret et consolatum[2] populi daret; electum quaedam nomen Florianum volentes imperio sublimare. Iustinianum custudia singulum retenentes, eiusque coronam abstulta, Iustinianus mittens puerum[c] ad Bellesarium, ut ei adiuvaret. Illi[d] dicens: 'Sublimatus honoribus quod habui fuissem, poteram adiuvare; modo nihil ei posso praestare[e] adiuturium'. Ordenans suis pueris circum adpraehendere, ubi cathedra imperiae Floriani parabatur. Ipse illis partibus adoraturum se Florianum fingens, praecedit[f], dicensque pueris[g]: 'Omnes inimicos meos circuęto cathedram imperatori video; quodcumque me inientem videritis, et vos sitis facturi'. Illi fingens[h] Florianum adorare, gladium percussit[i], omnesque inimicos suos[k] suae circumdantes pueri interficerunt. Coronam imperiae captam, ad Iustinianum veniens, dixit: 'Adulatores tui te ab honorem imperiae degradati sunt; ipsorum consilium usus, consensus es humilitatem meam. Ego vero tibi reddam bona pro malis, et non fidem tuam tractans, sed meam meminens promissionem, fidemque servans inlibatam'. Inposuit coronam capitis Iustiniani eumque in[l] imperio constituit. Bellesarius multa prilia cum Persis agens, eos gloriosissime vicit. A Buccelenum[m] quidam Franco in Aetalia superatus[3] est: tantae victuriae nomenis gloriosus a Bucceleno victus, nomen vitamque admisit[n].

PRAEFACIO GREGORII[a].

Greg. H. Fr. Praef.

Decedente[b] atquae immo potius pereunti ab urbibus Gallicanis liberalium cultura litterarum, cum nonnulliae res[c] gererentur[d] vel rectae vel inprobe, ac feretas gentium desaeviret[e], regum furor acuaeretur, aeclisiae inpugnarentur ab hereticis, a catholicis tegerentur, ferveret[f]

Cap. 62. 1. 2a. 3. $4a^{*}$. b^{2*}. c^{3}. *Praef.* 1. 2a. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$.

Cap. 62. a) pro (per $4c^{3}$) expectaculum 2a. 3. $4c^{3}$; ex spectaculo $4a^{*}$. b) *ita* 1. 3 *(e corr.)*; fieretur 2a; fiet $4a^{*}$; fit $4b^{2*}$; efficitur $4c^{3}$. c) *desinit* $4z^{5}$. d) et ille d. 2a. $4b^{2*}$. c^{3}; respondens ille d. 3. e) a. p. 2a. 3. $4a^{*}$. b^{2*}. c^{3}. f) procedit 2a. 3. $4b^{2*}$. c^{3}. g) suis *add.* 2a. $4a^{*}$. b^{2*}. c^{3}. h) se *add.* 2a. 3. $4a^{*}$. b^{2*}. c^{3}. i) percussit eum 2a; eum p. 3. $4a^{*}$. b^{2*}. c^{3}. k) suae, *om.* suos 2a; suos sui 3. $4a^{*}$. c^{3}; suos, *om.* suae $4b^{2*}$. l) *om.* 3. m) ab Uccelenum 1, *ut infra;* A Bucciloeno 2a; Ab ::celino 3 (*infra* abuccelino); ab ucellino $4a^{*}$; Abucilino $4b^{2*}$; Ab ucillino $4c^{1}$ (*infra* abucillo); Abucillino, *ut infra* $4c^{3}$. n) *desinunt* $4a^{*}$ *(in f.* 155, *f.* 155'. *vacuo relicto; f.* 156. *sequuntur:* Dionysii opera ex interpretatione Sarraceni*) atque* $4z^{4}$. — EXPLICIT LIBER TERTIUS *add.* 2a; EXPLICIT LIBER CHRONICE .III. 3; EXPLICIT LIBER 4a. $b^{1.2}$; EXPLICIT LIBER IERO. PRIMUS $4b^{2*}$; EXPL̄ LIB̄ I $4c^{1}$; EXPLICIT LIB̄ .II. $4c^{3}$. — *In* 3 *sequitur:* INCIPIT LIBER QUINTI IULI HELARIANI DE CURSU TEMPORUM — EXPLICIT LIBER QUINTI IULI HELARIANI *editus apud Migne, Patrolog. Lat. tom. XIII, quem 3b post Gregorium transposuit, codices 4 generis pro libro primo habent, Hippolyti libro generationis, ut supra p.* 18. *monuimus, omisso.*

Praef. a) INCIPIT PRAEFATIO (PREFATI 4a) GRECA (GREGA $4b^{1}$) 2a. 4a. $b^{1.2}$. $c^{1.2}$; INCIPIT PRAEFACIO GRECA LIBRI :IIII:: 3; Incipit prefacio in librum secunde cronico $4b^{2*}$. b) Decedant eo 2a. 4a; Decedante: 3. c) nonnulli (nonnulla 2a) aeres 1. 2a. 3. $4b^{2*}$. d) geruntur 2a. $4b^{2*}$. c^{3}; gereruntur 3. e) deserviret 2a. f) fervet 3.

1) *Gelimer captus neque eunuchus neque patricius factus, sed in Galatia provincia fundis donatus est; cf. Isambert l. l. p.* 491. 2) *'Consulatum dare est missilia spargere, quod consules facere solebant, cum magistratum adibant', Forcellini ed. de Vit II, p.* 432. 3) *Cf. Greg. III,* 32, *infra lib. III, c.* 50.

Christi fides[a] in plurimis, tepisceret in nonnullis, ipsae[a*] quoquae aeclisias vel ditarentur a devotis vel nudarentur a perfedis, nec repperire possit quisquam peritus dealectica in arte gramaticos, qui haec aut stilo prosaico aut metrico depingerit verso: ingemiscebant saepius clerique[b], dicentes: 'Vae diebus nostris, quia periet studium litterarum a nobis, nec reppericretur[c] in populis, qui[d] gesta praesentia promulgare possit in paginis'. Ista etenim atque et his similia iugiter intuens dici, pro commemoracione[e] meritorum[f], ut noticiam adtengerent venientum[g], etsi incultu effatu[h], neque[i] tamen obtigere vel certamina flagiciosorum[k], rectae viventium; et praesentem[l] his inlicitus stimulis, quod a nostris fari plerumque miratus sum, quia: 'Phylosophantem rethorem intellegunt pauci, loquentem rusticum multi[m]'. Libuit etiam animo[n], ut pro supputatione annorum ab ipso mundi principium libri primi poneretur[o] inicium[p]. Greg. H. Fr. Praef.

INCIPIT CAPETOLARES LIBRI QUARTI[1], QUOD EST SCARPSUM DE CRONICA GREGORII EPISCOPI TORONACI. IN CHRISTI NOMINE FIAT[a].

Praef. *Index.* 1. 2*a*. 3. 4*a*. b^{2*}. $c^{1.2}$.

Praef. a) fideles in plimis 2*a*. a*) ipsaae 1. b) clericique 2*a*; clerici $4b^{2*}$; clericive $4c^{1}$; clri vę $4c^{2}$; plerique *Greg.* c) repperietur 2*a*; repperi::tur 3; rep(p)eritur $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. d) qu(a)e 2*a*. 3. e) commeratione 2*a*. f) praeteritorum *Greg.* g) venientes 2*a*. h) effectu 3. i) nequivi *Greg.* k) flagiciorum suorum 2*a*: vel vitam *om. Fred. cum codd. B Greg.* l) presedentem 3; praesidentem $4c^{1.2}$; praesertim *Greg.* m) multis 2*a*. n) anim 1. 2*a*. 3; animi $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. o) ponetur 3; liberi ponetur (*sed* poneretur $4c^{2}$) l. primi $4b^{1.2.2*}$. $c^{1.2}$. p) *una pagina vacat* 1; EXPLICIT PROLOGUS *add.* 2*a*; EXPLICIT PREFATIO LIBER 4*a*; EXPLICIT PREFATIO D̅O̅ GRATIAS AMEN $4b^{1.2}$; EXPLICIT PREFACIO $4b^{2*}$; EXP̅L̅ PF $4c^{1}$; EXPL̅T P̅F̅ $4c^{2}$.

Index. a) INCIPIUNT CAPITULA LIBRI (QUOD EST *add.* 2*b*) · IIII · EXCARPS DE CRONICA GRECUM EPISCOPIS TORONACI 2*a*. *b*; INCIPIUNT CAPITULA LIBRI *(desinit prior pars Leidensis, incipit altera in bibliotheca Vaticana iam asservata)* QUARTI, QUOD EST EXCARPSUM DE CRONICA GREGUM EP̅S̅ THORONACHI 3; INCIPIUNT CAPITULA LIBRI, QUOD EST EXCARSUM DE CHRONICA GRECUM EP̅I̅S̅ THORONACI (THORONACIS $4b^{1.2}$) 4*a*. $b^{1.2}$; INCIPIUNT CAPITULA $4b^{2*}$; INCIPIUNT CAPITULA LIBRI, QUOD EST EXCAR̅P̅ (EXCAR̅P̅S̅ $4c^{2}$) DE CHRONICIS GRECUM EP̅I̅S̅ THORONACIS (TORONACIS $4c^{2}$) $4c^{1.2}$. b) Treveriae 3. c) p̧ Lucium 1; p̄lg 2*a*; per Locum 3; per Lucum $4b^{2*}$. d) com̅i 1. e) divino 3. f) Viuiomado 3.

1) *Cum Hieronymum Idaciumque Fredegarius in unum librum coegerit, hunc nullo modo quartum librum esse posse, manifestum est. Sin autem Isidori chronicon Claromontano codici adnexum h. l. ut tertium librum inserueris, ultimus quintus designandus esset, cum in indice* quartus, *post prologum* chronica sexta *dicta sit. Titulos igitur minime inter se conciliandos esse, nemo est qui non videat. Sed mendum sine dubio vetustissimum tollere nolui.*

13. De Eorico rigi Gotorum et baselica[a] sancti Iuliani[b].
14. De Idicium aelemosina tribuente.
15. De inicium rigni Chlodoviae[c] et Syagrium patricium.
16. De Chlodoveum[d] et sanctum Remidium episcopum[e] urbis Reminsis.
17. De Gundiocum regem Burgundionum et filies eius.
18. De Chlodoveo rigi et Chrodehilde riginam et Auriliano, qui follem perdedit.
19. De Aridio[f] sapiente et eius consilio.
20. De coniuncione Chrodechilde et Chlodoveo.
21. De initium christianetates Chlodoviae et beatum Remedium, qui eum baptizavit.
22. De Godeghisilum et Gundobadum[g] et Chlodoveum[h].
23.[i] De consilium Aridi[i*] sapientis, Gundebadum et Chlodoveum regis.
24. De Alarico regi Gotorum et Chlodoveo.
25. De interitum Chloderico, filium Sygiberti regis.
26. De interitum Charirico[k] rigi.
27. De interetum Ragnachari[l] reg.
28. De interetum Chlodoveae reg.
29. De divisionem regni inter filiis[m] quattuor Chlodoviae[n] rege[o].
30. De Amalrico[p], filium Alarici[q] reg.
31. De Alanis[r], qualiter in regno Francorum interfecti sunt.
32. De regis Toringorum, et Toringia dicione Francorum subgicitur[s].
33. De Gundobadum et filium eius[t] Sigismundum.
34. De transetum Sigismundi[u].
35. De obetum Chlodomere.
36. Quod[v] rignum Burgundiae dicione[w] Francorum subgicitur.
37. De pacem falsam inter Childeberto et Theuderico.
38. De Chrodechilde[x] regina et nepotebus suis[y], qui a[z] Chlothario sunt interfecti.
39. De obetum Theuderici.
40. De Childebertum et Theudebertum contra[a] Chlothario agentes.
41. De Childebertum et Chlotharium in Spaniam[b] exercitum adgressis.
42. De Theuthachadum[c] regem Spaniae interfectum.
43. De uxorem et filia Theuderici regi[d] Italiae interfectis et conpositione.
44. De Theudebertum in Aetalia ingressum et Aethaliam receptam.
45. De Virduninsis[e] a Theudeberto recoperatis.
46. De mortem Chlodechilde riginae.
47. De Agylianem regem Spaniae.
48. De Atagildum[f] regem Spaniae.
49. De Theudebaldum, filium Theudeberti.
50. De Buccelenum[g] ducem, Belesarium[h] et Narsaedem patricies.

Index. 1. 2a. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$.

Index. a) ecclesia 2a. b) martiris (martyria $4c^{2}$) *add.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. c) Choldoviae 3. d) Chodoveum 3. e) *om.* 3. $4b^{2*}$; *post* u. R. *add.* $4c^{1.2}$. f) Aurii 3. g) Gundebad. 2a. 3, *ut infra*, $4c^{1}$ (*infra* Gundbado). c^{2}; Gebado $4b^{2*}$ (*infra* Gundebado). h) Cho 2a; regem *add.* 3. $4c^{1.2}$. i) *titulum pr. m. in marg. suppl.* 2a. i*) Aridis *Monod.* k) Chererico 2a; Charerico $4b^{2*}$; Charrico $4c^{1.2}$. l) Ragneharii 2a. m) q. f. 2a. n) Choloveo 3. o) rege *corr.* regis 1. p) Amallicho 3. q) &larici 3. r) Alamannis $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; *scribe* Danis. s) subiecta 3. t) *om.* 2a. u) regis *add.* 2a. v) De eo quod 2a; De quod 3. w) *om.* 2a. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. x) Chrochilde 3. y) *om.* 3. z) *sec. (?) m. add.* 1. a) *bis scriptum* 1. b) *ita* 2a; Spanicim 1; Spania cum 3 (*ubi c. suppl.*). $4c^{2}$; Hispaniam cum $4b^{2*}$. c) Theoda *infra c.* 42. d) regi *corr.* regis 1. e) Virdunis 3. f) Atagildum *postea corr.* Atanagild. 1; Athagildum 2a; Athanagyllum 3; Athanagild. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. g) Buccelino $4b^{2*}$; Bucillino $4c^{1.2}$. h) Belsar. 2a. $4b^{2*}$; et Belsar. $4c^{1.2}$.

51.[a] De regnum Chlotharii et pugna cum Saxonibus.
52. De Childebertum et Chramnum[b], filium[c] Chlotharii.
53. De mortem[d] Childeberti.
54. De exilio Waldetrade[e], relicta Childeberti, et interitum Chramni[f].
55. De obetum[g] Chlothariae et divisionem regni inter filius eius 4.
56. De Gunthechramnum[h] et reginam Marchytrudae[i] et ancilla Bobilanae[k].
57. De Sigybertum[l] et Brunichilde regina.
58. De Chrodinum[m] ducem et bonitatem eius.
59. De Gogonem effectum maiorem[n] domus.
60. De Chilpericum, quod Gailesindam[o], sororem Brunichilde[p], accepit.
61. De Chunis et Sigybertum regem.
62. De Arvernis[q] et Celso patricio.
63. De Athanagildo[r], Leuvanae[s] et Leuvildo[t] regibus Spaniae.
64. De obitum Iustiniani et imperium Iustini.
65. De Langobardorum gente et eorum[u] origine[v] et nomine[w].
66. De obitum Alboenum[x] regis Italiae.
67. De Langobardis in Francia prorumpentibus.
68. De Mummolo patricio et Langobardis vel Saxonebus.
69. De Chlodoveum, filium Chilperici[y].
70. Quod[z] Chilpericus civitates de rignum Sigiberti pervasit.
71. De interetum Sigyberti et pacem Gunthaechramni.
72. De exilio Brunichilde et rignum Childeberti.
73. De reppotacionem[a] annorum ab Adam usque transitum Sigyberti.
74. De Meroveum[b], filium Chilperici, et Brunichilde.
75. De Chlodovium, filium Chilperici, et pugnam Mummoli patricii et Desideriae ducis[c].
76. De pugnam inter Suaevos et Saxones.
77. De comete Brittanorum.
78. De Guntharamnum et Childebertum adoptatum in[d] filium.
79. De Iustiniani[1] imperatoris amentiam et uxorem eius Suffiam.
80. De tinsuro[e] Narsedis patricium.
81. De largissimis aelemosenis Tiberiae imperatoris et Subfia[f] agusta.
82. De rigimini Childeberti et inundacionem aquarum et igne de caelo, civitati et vicis urentem[g].

Index. 1 *(a c. 68; cf. n. a).* 2a. 3. 4b^{2*}. $c^{1.2}$.

Index. a) *folio uno exciso, index capp.* 51–67. *periit* 1. b) Hramnum 2*a*. c) *ita* 2*a*. 4$c^{1.2}$; filio Chlotarii (Chlothario 3) 3. 4b^{2*}. d) morte 2*a*. e) *ita infra c.* 54; Waldetrude 2*a*; Walderad(a)e 3 (?). 4b^{2*}. $c^{1.2}$. f) *om.* 2*a*. g) *ita* 3*;* obitu 2*a*. h) *ita scripsi, cf. infra tit.* 71*:* Gunthaechramni; Gunthethramnum 3. i) *ita* 3*;* Machetrudae 2*a (infra* Marcytrudis *vel* Marcitrudis *appellatur);* Martitrude 4b^{2*}; Marchitrude 4c^{1} *(ubi chi e corr.).* c^{2}. k) *ita* 3; Babyloñ 2*a*. l) Segebertum *corr.* Sygeb. 2*a*; Sygiberto 3. m) *ita infra c.* 58; Hrodinum 2*a*; Rodinum 3. 4$c^{1.2}$; Rodino 4b^{2*}. n) maior est d. 3. o) *ita* 3. 4b^{2*}; Galdsindam 2*a*; Gaylesindam 4c^{1}; Galesindam 4c^{2}; *infra c.* 60. Gachylisinda, Gachylosoinda, Gachyloisinda *appellatur*; Galsuenda, Gailesuinda *Greg.* p) *ita* 4$c^{1.2}$. q) Avernis 3. r) Athanagyldo 3. s) Levanae 3. 4b^{2*}; Levane 4$c^{1.2}$. t) Leville 4b^{2*}; Leuvilde 4$c^{1.2}$. u) *om.* 2*a*. v) origini 3. w) *ita* 2*a*; nomen 3. 4$c^{1.2}$ *(infra tit.* 83. 87. nomñ 1 *scripsit).* x) Alboini 3 (?). 4c^{2}. y) Chliperici 1, *postea corr.* z) De eo quod 2*a*. a) reppotacionem *postea corr.* suppotacione 1; supputatione 2*a*; repotationem 3; reputacione 4b^{2*}; supputationem 4c^{1}; subputationem 4c^{2}. b) Mereveum 2*a*; Moroveum 3. c) *om.* 2*a*. d) *pr. (?) m. suppl.* 1. e) tonsuro *corr.* tonsura 4b^{2*}; cinsurio 4$c^{1.2}$. f) Suffiam agustam 2*a*; Suffa a. 3; Suffiã a. 4c^{1}; Sufficia a. 4c^{2}. g) cirento 3.

1) *De Iustino agitur.*

Greg. H. Fr. II, 2. 1. Cumque Wandali praeterissent a Galliis, nec multo post tempore Ib. II, 5. Chuni[a] Gallias ingredi disponebant. Quod cum beatus Arvatius[b] episcopus Thungrorum[c] civetatis audisset, Romam pergit ad limina sancti Petri apostoli; ibique cottidianum[d] ieiunium et vigilias adsiduae faciens, in visione somnii ab apostulo responsum accipiens, decretum ab Altissimo, Chunus ingredi Gallias; protenus ad civitatem suam rediret: precidens[e] eius oboetus[f], hoc malum non videret[g]. Aecium patricium huius chronici[3] gesta laudatur. Ib. 8. Virilis habitu[h] formatus, animo alacer, membris vegitus, aequis[i] prumptissimus, sagittarum peritus, conti impiger, bellis aptissimus, pacis aptatur[k] caelebris, nullius[l] avariciae sectatur, bonis animae praeditus, iniuriarum pacientissimus, labores adpetens, inpavidus pericolorum, famis, sitis, vigiliarum tolorantissimus. Cui ineunte aetate praedictum liquet, quanti potentiae fatis[m] destinarentur, temporibus suis lucisque[n] caelebrandus. Haec superdictus[o] storiographus[4] de Aiecio narrat. Cum inisset certamen cum Chunis, que gessit, Ydatius suae Ib. 7. storiae huius volumine narrat[5]. Nam his diebus orationem uxoris suae, ad limina beatissimorum apostulorum[p] Petri et Pauli ieiuniis et vigiliis discurrentem, intercedentibus apostulis, Aiecius[q] a periculis liberatur. Revelatum[r] cuiusdam pauperi, nuntiantem, uxoris Aieciae orationibus fuisse[s] salvatum. Quod cum a pauperi[t] proditum fuisset, pauper caecitate percutitur.

Index. *Cap.* 1. 1. 2a. 3. 4b2*, c1. 2.

Index. a) nomī 1. b) *ita, ut videtur,* 1; Ermengyldo 3. c) filiis *et* tres *om.* 4c1. 2 *(non 4b2*).* d) falsae 2a. 3. 4c1. 2. e) De eo quod 2a. f) Parius 2a. g) Aeternoacum 2a; Eterniaco 3; Eterno a quo 4b2*; Ch. et quod in Camaraco f. (confugiit 4c2) 4c1. 2. h) filium suum 2a. i) Hispaniam *pro* i. 8. 3. k) EXPLICIUNT CAPITULA. INCIPIT LIBER ·IIII· (TERTIUS 4c2) *add.* 2a. 4c2; EXPLICIUNT (EXPLICIT 3. 4b1. 2) CAPITULA . INCIPIT LIBER *add.* 3. 4b1. 2, c1; EXPLICIUNT CAPITULA *add.* 4a; Incipit liber *m. recentior in marg. notavit* 4b1*.

Cap. 1. a) Chum *postea corr.* Chuni 1. b) Arucius 2a; Servacius 4b1*; Arvacius 4c1. c) Theugrogorum, *exp. prius* u 2a; Tungrorum 4b2*; Theuchrorum 4c1. 2. d) *prius* t *e corr.* 1. e) praedicens 3. 4b1*. c2. f) obitum et hoc 4b1*. c2. g) viderit 3. h) habitudinis, decenter formatus *Greg.* i) *i. e.* eques. k) artibus *Greg.* l) nullus *corr.* nullius 1. m) *ita* 1 *cum Greg.;* factis *rell.* n) *i. e.* locisque. o) supradictus 2a. 4b1*. c2. p) apostl 1. q) *om.* 2a. r) Revelatumque est c. 2a; R. est c. 4b1*. c2. s) fuisset 2a. t) a pauperibus 3.

1) Ingundis *filia Sigiberti appellabatur. Fredegarius idem mendum infra c.* 82. *commisit, ex verbis Gregorii* Sed Ingundis (Egundis *B* 1, 2) *nomen quoddam* Sedegundem *formans.* 2) in Camaracinsim cum thinsauris — — est adgressus *infra c.* 91. 3) *Scil. Gregorii.* 4) *Renatus Profuturus Frigiredus, ex quo Gregorius haec hausit.* 5) *Scilicet supra II,* 53; *cf. 'N. Archiv' VII, p.* 439.

2.[a] De Francorum vero regibus beatus Hieronimus[1], qui iam olym fuerant, scripsit, quod prius Virgilii[b] poetae[2] narrat storia: Priamum[c] primum habuisse regi; cum[d] Troia fraude[e] Olexe caperetur, exinde fuissent egressi; postea Frigam habuissent regem[d]; befaria[f] divisione partem eorum[g] Macedonia fuisse adgressa; alii cum Friga vocati Frigiis[h], Asiam pervacantes, litoris Danuvii fluminis et mare Ocianum consedisse; dinuo byfaria devisione Eurupam media ex ipsis pars cum Francionem eorum rege ingressa fuisse. Eurupam pervagantis, cum uxoris et liberis Reni ripam occupant, nec procul a Reno civitatem ad instar Trogiae nominis aedificare conati sunt[3]. Ceptum quidem, sed inperfectum opus remansit. Residua eorum pars, que super litore Danuvii remanserat, elictum a se Torcoth[i] nomen regem, per quem ibique[k] vocati sunt Turchi[l]; et per Francionem[m] hii alii vocati sunt Franci. Multis post temporibus cum ducibus externas dominationis semper negantes Greg. II, 9. Fred. II, 4—6.

3. Francos transegisse conperimus usque ad Marcomere, Sonnoni[a] et Genebaudum ducibus. Cum quibus temporibus imperatoris Theodosiae[4] in Germania[b] prorumpentes, pagus[c] depopulantes, etiam Coloniae metum incusserunt. Quod cum Treverus perlatum fuisset, Nanninus[d] et Quintinus magisteri militum, collecto exercito, Francos de Germania eiexerunt[e]. Apud Carbonariam de Francis stragies fietur. Post Eraclio et Ioviano[f, 5] cum exercito ultra Renum transeuntis, disponentis Francos ad internicionem perducere[g], tantae stragies ex militibus a Francis factae Greg. II, 9.

Capp. 2. 3. 1. 2*a*. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$.

Cap. 2. a) *m. sec. add., et sic deinceps* 1. b) Virgiliai 3. c) Primiamum 3. d) c. T. — F. h. r. *om.* $4b^{2*}$, *eadem m. in ima marg. supplet.* $4c^1$ *(habet* $4c^2$*)*; regem *om.* 3. e) frauda 3. f) benefaria *corr.* bifaria 2*a*, *ut infra.* g) eori *corr.* eorum 1. h) Frigus $4b^{2*}$; Friges $4c^{1.2}$. i) Torchot 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^2; Torchoth $4c^1$; Torquoto *supra II*, 6. k) que *om.* 2*a*. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. l) Torchi 3. $4c^2$; Thochi $4b^{2*}$; Thorchi $4c^1$; Turqui *supra II*, 6. m) Frantionem 3.

Cap. 3. a) Sonnini 3. b) *sic* 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^1; Germaniš 1. c) paucos 3; pauciis $4b^{2*}$. d) Naninius $4b^{2*}$; Namninus $4c^{1.2}$. e) *ita, ut videtur,* 1, *corr.* eiecerunt. f) Iuvinian. 2*a* *(ut infra)*. $4c^1$ *(fere)*; Iovinian. *semper* 3. $4b^{2*}$. c^2, *saepe* 2*a*. g) perduceret 2*a* (*ubi* ante). 3.

1) *Aimoinus II*, 10. *primus Hieronymi Vitam S. Hilarionis (Hier. Opp. IV, p.* 2*) hic intellegi opinatus est, quem, ne alios commemorem, praecipue Ruinart p.* 548, *n. d secutus est. De continuato chronico Hieronym., quod vulgo Prosperi chronicon imperiale audit, cogitavit Zarncke, 'Berichte d. k. Sächs. Ges. d. Wiss. zu Leipzig'* 1866, *p.* 257 *sqq. Is cum per Bethmannum comperisset, nomina regum Francorum in vetustis membranis illius chronici deesse, Wormstallii libro, 'Die Herkunft der Franken von Troia', p.* 77, *recensito in 'Literarisches Centralblatt'* 1869, *p.* 381. *exposuit, librum Aethici 'a Hieronymo presbytero delatum ex cosmographia' h. l. laudari. Sed si Aethicum ante Fredegarium scriptum esse statueris, potius Librum historiae Francorum quam Fredegarium ex illo pendere Lüthgen, 'Die Quellen und der hist. Werth der fränk. Trojasage', p.* 54. *probavit. Idem primus vidit, p.* 31 *sqq., Hieronymum, qui de regibus Francorum scripsisse dicitur, eum esse qui fabula originis Francorum auctum 'Scarpsum Gyronimi' scripsit. Re vera quae mox sequuntur supra II,* 4 — 6. *fusius narrata sunt, uno loco excepto, ubi de urbe Troia a Francis condita agitur. Cf. 'N. Archiv' VII, p.* 438 *sqq.* 2) *V. Loebell, 'Gregor v. Tours' p.* 479[1]*; Zarncke l. l. p.* 267*; Lüthgen l. l. p.* 15 *sqq.* 40. *Supra II,* 4. *ex 'historiarum libris' hae fabulae sumptae dicuntur esse. Is forte locus Fredegarium movit, ut Hieronymo Vergilium adderet.* 3) *Urbs Xanten, posteris saeculis Troia nuncupata, hic indicata videtur esse; cf. Zarncke, 'Berichte der Sächs. Ges.' l. l. p.* 268. 284, *n.* 12*; Waitz, 'Iordanus v. Osnabrück' p.* 15*; Lüthgen l. l. p.* 41. *Ceterum Ulixem Asciburgium condidisse narrat Tacitus Germ. c.* 3. 4) Nam cum dicit, Maximum intra Aquileiam, amissam omnem spem imperii, quasi amentem resedere *Greg.* 5) Heraclio Iovinianorum tribuno *Greg.; cf. Jahn I, p.* 297, *n.* 8.

Greg. II, 9. sunt, ut Aeraclius et Iovianus cum paucis de eodem prilio potuissent evadere[1], nec ulterius adversus Francos praesumpserunt arma adrepere. Post paucum temporis Arbogastis superbiae aelatus adversus Francos arma commovit[a]; cum eos[b] demigans, victus effugit[2].

4. Franci[3] Treverus hiemando resedere praesumunt. Valentiniano imperatore[4] infra privato modum redactum, militaris rei cura Francis satillitibus tradita, cyvilia[a] quoque officia transgressa in coniuratione Arbogastis, sacramentis obstricti sunt. Arbogastis Marcomerem et Sonnonem ducibus[5] odiis insectans, exercito fraude Francos deceptus urendusque, cum decursis foliis nudi atque arentes silvae insidiantes adgredere[6], transgressum Renum[b], paum que[c] Amai[d] incolunt depopulatus est[e].

5. Dehinc, extinctis[7] ducibus[a], in Francis dinuo regis creantur ex eadem stirpe, qua[b] prius fuerant.

6. Eodem tempore Iovianus ornatus[a] regius adsumpsit. Constantinus fugam vertens, Aetaliam[b] dirigit; missis a Ioviano[c, 8] principe obviam percussoribus, super Mentia[d] flumene capite truncatur. Multi nobilium iusso Ioviani apud Arvernis capti et a[e] docibus Honoriae crudeliter interempti sunt.

7. Treverorum civitas factione uni ex senatoribus nomen Luci a Francis capta et incinsa est. Cum Avitus[9] imperator esset luxoriae deditus[a], et iste Lucius habens mulierem pulcherrimam cunctorum, fincgens[b] Avitus ob[c] infirmitatem corporis[d] lectum depraemere, iussit[e] ad omnis sinatricis, eum requererint. Cumque uxor venisset Lucio, vim ab Avito opprȩssa fuisset, in crastino surgens de stratu Avitus dixit ad Lucio: 'Pulcras termas habes, nam frigido labas'. Haec indignante Lucio, suae factione derepta est civetas et incensa a Francis.

8. Castinus domesticorum comex[a] expedicionem accepit contra Francos, eosque[10] proterit[b], Renum transit, Gallias pervagatur, usque ad Paerineos montis pervenit.

9. Franci electum a se regi, sicut prius[a] fuerat, crinitum, inquirentes diligenter, ex genere Priami[b], Frigi et Francionis super se creant[c] nomen[d] Theudȩmarem[e], filium

Capp. 3—9. 1. 2*a*. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$.

Cap. 3. a) *h. l. m. sec. c. 4. incipit* 1. b) eosdem 3.

Cap. 4. a) civilico 3. b) regnum 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. c) *ita* 3; ꝙ 1; quae 2*a*. $4c^{1.2}$. d) Chamavi *Greg.* e) *om.* 2*a*.

Cap. 5. a) *h. l. sec. m. cap. 5. incipit* 1; *capp. numeri desunt* $4c^{1}$ *(habet* $4c^{2}$*)*. b) q *e corr.* 1.

Cap. 6. a) ordi (de?) natus *corr.* ornatus 1. b) in Italiam 2*a*. c) ad *(ita etiam* 2*a*. $4c^{1.2}$*)* oviano *corr.* a Ioviniano 3. d) Mintium *Greg.* e) *om.* 3.

Cap. 7. a) deditis 2*a*. b) fin:gens 1; fingens se 2*a*; fingesse 3. c) ab 2*a*. 3. $4c^{1.2}$; *om.* $4b^{2*}$. d) pectoris $4b^{2*}$; porcores $4c^{1}$; pocores $4c^{2}$. e) iussis 2*a*. 3. $4c^{1.2}$.

Cap. 8. a) cum *pro* comex $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. b) proderit R. transiit 2*a*.

Cap. 9. a) *om.* 3. b) Primiami 3, *ut supra;* Priami primi et F. $4c^{1.2}$. c) creatur $4b^{2*}$; creantur $4c^{1.2}$. d) nomen *corr.* nomene 1. e) Teudemere 2*a*; Theudemere 3; Theudere $4b^{2*}$. c^{1}; Theodere $4c^{2}$.

1) *Gregorio teste non evasit, sed exstinctus est.* 2) *De consilio Arbogastis bellum cum Francis ineundi Gregorius ex Sulpicio retulit, nihil autem de bello ipso.* 3) *Arbogastes Treveris hiemavit, teste Sulpicio Alexandro, quo Gregorius hoc loco usus est.* 4) paene *add. Greg.* 5) subregolus *Greg.* 6) occulere non possent *Greg.* 7) *Haec absurde Fredegarius finxit e Gregorii verbis:* Iterum hic *(scil. Sulpicius)*, relictis tam ducibus quam regalibus, aperte Francos regem habere designat. 8) a principe *Greg. Incaute Fredegarius hic quae de Honorio Frigeridus scripsit tribuit Iovino. R.* 9) *De Avito senatore et cive Arverno, qui* 'cum Romanum ambisset imperium, luxuriose agere voluit', *v. Greg. II,* 11. 10) *Omissis versibus duobus, in quibus Gregorius de Stilicone egit, sequentia Castino tribuit Fredegarius, cum ad Stiliconem pertineant.*

Greg. II, 9. Richemeris[a], qui in hoc prilio, co[b] supra memini, a Romanis interfectus est. Substituetur[c] filius[d] eius Chlodeo in regno, utilissimus vir in gente sua, qui apud Esbargium[e] castrum resedebat, quod est in termino Thoringorum. Burgundionis quoque Arrianorum secta utebant, sedentes in Cysalpinis[f, 1]. Chlodeo[g], missis exploratoribus ad urbem Camaracum, perlustrans[h] omnia, ipse sequitur, Romanus proterit[i], civitatem capit, usque Suminam[k] fluvium occupavit. Haec generacio fanaticis usibus culta est. Ib. 10. Fertur, super litore maris aestatis tempore Chlodeo cum uxore resedens, meridiae uxor[l] ad mare labandum vadens, bistea Neptuni[2] Quinotauri similis eam adpetisset. Cumque in continuo aut a[m] bistea aut a viro fuisset concepta, peperit filium nomen[n] Meroveum[o, 3], per co[p] regis Francorum post vocantur Merohingii[q].

Ib. 11. 10. Avitus imperator luxoriose[a, 4], apud Placenciam urbem episcopus ordenatur, et post[b] ad basileca sancti Iuliani fugiens, vitam amisit.

Ib. 12. 11. Childericus viro, filius Meroheo, cum successissit patri in regno, nimia luxoria dissolutus, filias Francorum stubro tradit[a]. Illi vero ob[b] hoc indignantes, eum[c] de regno eiecerunt. Wiomadus[5] Francus fidelissimus ceteris Childerico, qui[d] eum, cum a Chunis cum matre captivus duceretur, fugaciter liberaverat, haec eventum aureum cum Childerico dividens, dum cerneret[e], eum Franci interficere conarentur, dixitque ei: 'Fugi in Toringia, latita aliquantulum ibi. Si tibi[f] potuero Francos placare, istum aureum medium tibi ad signa dirigo; et si non potuero, ubicumque adgressus fueris, mihi notam facias viam[g] tuam. Quandoquidem potuero et istam partem tibi direxero, partisque[h] coniuncti unum efficerint solidum, tunc[i] securus patriam repedabis'. Childericus habitans in Thoringia apud regi Bysino[k] uxoremque[l] eius Bysinam, latuit[m]. Franci[n] tunc Eieio[o] unianimiter regem adsciscunt. Wiomadum amicus Childerici subregulus[p] ab Eieio[q] Francis instituetur[r, 6], eiusque consilio omnes Francos singulos aureos tributavit[7]. Adquiescentes inpleverunt. Dicens iterum ad Eiegio Wiomadus:

Capp. 9—11. 1. 2a. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$.

Cap. 9. a) Richemeres 2a. 3. $4b^{2*}$; Richimeri $4c^{1.2}$. b) co *postea corr.* quod 1; quo 2a. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. c) substituertur 1, *corr.* d) e. f. Chloveus (Chlodoveus $4b^{2*}$. c^{2}) $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. e) um *eras.* 1; Hesbergim 2a; Hesbargem 3; Asobargim $4b^{2*}$; Hesbargim $4c^{1.2}$; Dispargum *Greg.* f) Chusalpinis 3; Chisalpinis $4b^{2*}$. c^{1}; Chisalpis $4c^{2}$. g) Chlodo(u)ueus $4b^{2*}$; Chlodoveo $4c^{1.2}$; *item infra.* h) perlustras *corr.* perlustrans 1. i) proderit 2a. k) nam *e corr. pr. m.* 1. l) eius *add.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. m) *om.* 2a; ad 3 (*infra* ad v.). n) nomen *corr.* nomene 1. o) Meroheum 2a; Maeroveum $4c^{1}$; Meroeum n. 3. p) *postea corr.* quem 1; quo 2a. 3; propter quod $4b^{2*}$; pro quo $4c^{1.2}$. q) Merohingum 3; Meronigi $4b^{2*}$; Mervingi $4c^{1}$; Meroingi $4c^{2}$.

Cap. 10. a) l. a. P. u. e. *om.* 2a. b) postea ad ecclesia (basilicam $4b^{2*}$. c^{2}; beselica $4c^{1}$) 2a. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$.

Cap. 11. a) tradidit 2a. $4b^{2*}$. c^{2}; tradedit 3. b) *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. c) em *corr.* eum 1. d) quo 3. e) c. cum (quod $4b^{2*}$) F. eum i. (i. eum $4b^{2*}$. $c^{1.2}$) 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. f) p. t. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. g) vias tuas *pr. m. corr.* viam tuam 1. h) partimque *pr. m. corr.* partisque 1. i) *om.* 3. k) Bisin. *semper* 2a; Basin. $4b^{2*}$ (*semper*). $4c^{1.2}$. l) uxorque eius nomine Basina (Bisinam 2a; Basinam *Greg.*) $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. m) lacuit *postea corr.* latuit 1. n) Francis 2a. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. o) Egidium *Greg.* p) sub regulis $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. q) Eieicio iterum F. 3. r) instituerunt 2a. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$.

1) habitabant trans Rhodanum *Greg. Cisalpinam Galliam Fredegarius dixit eam quam Romani Transalpinam vocabant. Vide supra lib. II, c.* 36; *Monod l. l. p.* 232. 2) *De hac fabula egit Müllenhoff, 'Die Merovingische Stammsage', in 'Zeitschrift für deutsches Alterthum', ed. Haupt VI, p.* 432. 3) *Cf. Waitz, 'VG'. II,* 1^{3}, *p.* 82. 4) agere volens *om. Fred.* 5) relinquens ibi hominem sibi carum *Greg., qui nomen nullum habet. Ceterum de hac Fred. relatione v. Junghans, 'Geschichte der Könige Childerich und Chlodovech' p.* 6 *sqq. et p.* 140. 6) *V. Pertz, 'Geschichte der Merowing. Hausmeier' p.* 16. 7) *De hoc tributo v. Waitz, 'VG'. II,* 2^{3}, *p.* 273.

'Gens haec durissima, que mihi[a] agendum iussisti, parum adtributati sunt, superbiam saeviunt; iubae, ut ternos soledus tributentur[b]'. Quod cum factum fuisset, adquiescentes Franci dixerunt: 'Melius nobis[c] est ternos soledus tributa dissolvere[d], quam cum Childerico gravissimam vitam ducere'. Wiomadus iterum ad Egegio dicens: 'Revellis existunt tibi Franci; nisi preciperis ex eis plurimus iugulari[e], eorum superbia[f] non mitigas[g]'. Electis a Wiomado 100 inutiles et in necessitatibus incongruos ad Eiegio direxit, quos Eiegius, consilio Wiomadi usus, interficere iussit. Wiomadus secrecius dicens ad Francos: 'Non suffecit tributa quas solvetis[h]? Quamdio hoc malum sustenere volestis, ut parentes vestri sicut pecora iugulentur?'. Tunc Franci unianimiter dicentes: 'Si Childerico ubicumque potuissemus conperire, libenter eum super nos recipebamus ad regem; forsitam per ipsum de his adflictionibus eripiebamur'. Tunc Wiomadus protinus ad Eiegium vadens, dixit: 'Modo est gens Francorum[i] tuae disciplinae perdomita'. Dans idemque consilio, laegatus ad Mauricio[k, 1] imperatore[l] dirigi, gentes que vicinas erant possi[m] adtrabi, ut vel quiquaginta milia soledorum ab imp. dirigerentur, quo pocius gentes[n] accepto in munere se imperio subiecerint. Addens[o] dixitque ad eum: 'Aliquantulum solidos tuae instantiae locum accipiens militavi; parum servus tuus argentum[p] habeo. Vellebam cum tuis legatis puerum dirigere, ut melius Constantinopole mihi argentum mercaret'. Tunc acceptis ab Eiegio quingentos in munere aureos, quos ad hoc opus emendum transmitteret, misit puerum creditarium[2] sibi cum mediam partem aureae, quem[q] cum Childerico deviserat, saccellum plenum plumbeis, quod puer pro solidos secum portaret. Conperto iam Childerico Constantinopole esse, cum legatis Eiegii puer adgreditur his verbis instructis[r], ut legatis[s] precederit et Childerico[t] protinus nunciaret, priusquam legati conspectum imperatoris venirent, quod Eiegius, qui tributa publecis aerariis solvi debebat, tributa imperatori[u] solvendum quereret. Quod cum Childericus Mauricio[v] imperatori nunciasset, repletus forore et indignationem, cum legati Eiegio[w] ei presentati fuissent, his verbis suggerentes, iobit eos retrudi in carcerem. Dixitque Childericus ad Mauricium imperatorem: 'Iobe me servo tuo ire in Galleis[x]; ego fororem[y] indignationis tuae super Eiegio ulciscor'. Multis munerebus a Mauricio Childericus ditathus[z], evicto navale revertit in Galliis. Quem cum Wiomadus, nunciante puero, conperisset, castro Barro[3] ad[a] ipsum venit et a

Cap. 11. 1. 2*a*. 3. $4b^{1*}$. $c^{1,2}$.

Cap. 11. a) ad *add.* 2*a*. b) tribuentur 3. c) est *(e corr.)* nobis 2*a*. d) solvere $4b^{2*}$. c^2. e) iugulare 2*a*. f) superbia *corr.* superbiã 1. g) migas *corr.* mitigas 1. h) qua *s.* (solvistis 2*a*) 3. $4c^{1,2}$. i) Francorumque d. 2*a*. 3. k) Miricio 3; Martianum *Chr. a.* 741. l) imperatore *corr.* imperatorẽ 1; *om.* 2*a*. m) posse 2*a*. 3. n) *om.* 3. o) Addensque dixit ad 2*a*. $4b^{1*}$. c^1. p) largentum *corr.* argentum 1. q) quae 2*a*. $4c^{1,2}$; que 3; quo *e corr.* $4b^{1*}$. r) instructus $4b^{2*}$. c^2. s) *m. al. corr.* legatos 1. t) Childeri *postea corr.* Childerico 1. u) impr. 1. v) Maurucio *corr.* Mauricio 1. w) Eiegii *h. l.* 3. x) Gallis *corr.* Galleis 1. y) et *add.* 2*a*. z) est *add.* 3. a) ab 2*a*.

1) *Fred. erravit: Mauricius enim* 120. *fere anno post Childericum obiit; cf. Pertz l. l. p.* 152. Marcianus *corrigi vult Labarte, 'Hist. des arts industriels au moyen âge' I, p.* 454. 2) *De creditariis v. Waitz, VG. II,* 2^3, *p.* 75, *n.* 6. *'Theudorus credetarius sibi puer' supra lib. II, c.* 57. *commemoratur.* 3) *Non unum est huius nominis castrum, vulgo Bar, de quo hic locus intelligi possit. Tam enim Barro ad Albam, quam Barro ad Sequanam competere potest. Barrum-Ducis, quod nunc videtur ceteris celebrius, tunc temporis nondum constructum fuisse Valesius putat. At cum pagi Barrensis mentio fit ab annis fere mille in testamento Wolfaudi comitis pro conditu monasterii Sancti Michaelis in agro Virdunensi et in aliis eius aevi monumentis, locum hunc iam tunc celebrem fuisse oportuit, ut pago cognomini nomen indiderit, qui proinde hic potuerit designari, licet serius Barrum-Ducis cognominatus. R.*

Barrentibus[a] receptus est, eorumque[b] omnes redditus publecus pro inicium receptionis consilio Wiomadi benigne concessit. Deinde ab omnes Francos resublimatur in regno, multaque prilia cum Eiegio egit; plures strages ab ipso facti sunt in Romanis.

12. Basina, qui Bysinum regem in Thoringia iugalem habebat, cum audisset Childericum a Francis in regno sublimato, curso veloci, relinquens Bisinum, ad Childericum transit[a]. Qui cum eam[b] sollicite interrogaret, qua de causa ad eum de tam longe venisset, respondisse fertur: 'Novi', inquid, 'utilitatem tuam, quod sis valde strenuus, ideoque veni, ut habitem tecum. Si uteliorem sub caelo scissem, ad eodem[c] expetissem'. Quem Childericus gaudens, et diligens[d] eiusdem pulchritudinem, in coniugio copolavit. Cum prima[e] nocte iugiter stratu iunexissent, dicit ad eum mulier: 'Ac nocte a coitu virile abstenebimus. Surge secrecius, et quod videris ante aulas[f] palaciae dicis ancillae tuae'. Cumque surrexisset, vidit[1] similitudinem bisteis leonis, unicornis et leupardis[g] ambolantibus. Reversusque, dixit muliere quo[h] viderat. Dicit ad eum mulier: 'Domini mi, vade dinuo, et quod videris narra ancillae tuae'. Ille vero cum foris adisset, vidit bysteas similitudinem ursis et lupis deambulantibus. Narrans et haec mulieri, conpellit eum tercio, ut iret et quod videbat nunciaret. Cumque tercio exisset, vidit bisteas minores similitudinem canis et[h*] minoribus bistiis ab invicem detrahentes et volutantes. Cumque Basinae haec universa narrasset, abstinentes se caste[i] usque in crastinum, surgentes de stratu, dixit Basina ad Childericum: 'Que visibiliter vidisti[k] viritate subsistunt. Haec interpretationem habent: Nascitur nobis filius fortitudinem leonis signum et instar tenens; filii viro eius leupardis et unicornis fortitudine signum tenent[1]. Deinde generantur ex illis qui ursis et lupis fortitudinem et voracitatem eorum similabunt. Tercio que vidisti ad[m] discessum columpna regni huius erunt, que regnaverint[n] ad instar canibus et minoribus bisteis; eorum consimilis erit fortitudo. Pluretas autem minoribus bisteis, que ab invicem detrahentes volutabant, populos sine timore principum[o] ab invicem vastantur'. Concepit Basina et peperit filium nomen Chlodoveum. Haec fuit magnus et pugnator egregius, ad instar leoni fortissemus cyteris regibus. Childericus cum Odovacrum regi[2] Saxonorum Aurilianis pugnans, Andegabo victor perrexit[3]. Mortuo Egegio, reliquid filium Syagrium[p] nomen. Eodem tempore Brittonis de Betoricas[q]

Greg. II, 12. — Ib. 12. — Ib. 18.

Capp. 11. 12. 1. 2*a*. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$.

Cap. 11. a) *ita* 1 (*corr.* Barrensibus). 3. $4c^{1}$; ab arrentibus 2*a*. $4b^{2*}$; a parentibus *Chron. a.* 741; parentes *Aim. I*, 7. b) que *om.* 2*a*. $4b^{2*}$, c^{2}.

Cap. 12. a) transiit $4b^{2*}$. c^{2}. b) ea solite (*corr.* sollite) 2*a*. c) ad eum 3. d) diligenter 3. e) pri *postea corr.* prima 1. f) aulaus *corr.* aulas 1, *et sic* 2*a*. g) leub. *corr.* leup. 1; beobardo *corr.* leobardi 2*a*. h) quem 3. h*) *suppleas* pluretas *ex l.* 24. i) casti 3. k) v. v. s. b. *om.* 2*a*. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. l) tenens $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. m) addissem *pro* a. d. 2*a*. n) regnaverunt 3; regnaverit $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. o) principium 2*a*. 3. p) n. Siagrium $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. q) Beturicas (Betorecas 3; Betorica $4b^{2*}$; Bituricas $4c^{1}$. [2]) a 2*a*. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$.

1) *De visione Basinae cf. Brosien p.* 14, *Waitz, 'VG'. II*, 2[3], *p.* 397. *Qua in enarranda vel potius fingenda scriptor Danielis visionem (Dan. c. 7) exemplum sibi proposuisse videtur. Daniel 'quatuor bestias grandes' videbat: prima quasi leaena, secunda similis urso, tertia quasi pardus erat; quarta 'habebat cornua decem'. Fredegarius autem leonem, unicornem, leopardum simul prodendos curavit, deinde ursum quidem eduxit, sed lupum socium dedit, tum minores bestias ipse addidit, dum apud Danielem ut omnes robore praestant, ita ultima bestia reliquas superat. Etiam 'interpretationem sermonum' Fredegario similem esse patet. Daniel:* hae, *inquit*, quatuor bestiae magnae quatuor sunt regna, quae consurgent de terra. *At dum Danieli quartum regnum 'maius omnibus regnis' est, Fredegarius ultimos reges viles, effeminatos tradit. Quod qua ratione a scriptore Franco saeculi VII. mutatum sit, nemo est qui non intellegat.* 2) *Apud Greg. titulo caret*, dux *in Libro hist. Franc. c.* 8. *appellatur; cf. Junghans l. l. p.* 14, *n.* 3. 3) *Childericum Aurelianis pugnasse, Adovacrium vero cum Saxonibus Andegavos venisse, tradit Gregorius. Fred. haec confudit.*

Greg. II, 18. ad Gothis expulsi, multi apud Dolensem perempti. Paulus comex cum Romanis et Francis
bellum Gothis intulit et predas egit. Childericus, Odovacro superato, Paulo cometae inter-
Ib. 19. fecit, Andegavo obtenuit. His actis, inter Saxones et Romanos bellum gestum[a] Saxones
terga vertentes, multis ex eis extinctis, insulae eorum cum multo populo interempto
Francis capte adque subversi[b] sunt.

Ib. 20. 13.[a] Ipso anno[b] terre motus fuit. Eoricos Gothorum rex 14. sui[c] regni anno[b]
baseleca[d] sancti Iuliani Brivate[1] columnis ornatam[e] mirificae construxit. Regnans Eoricus
Ib. 21. an. 20[f]. In Burgundia nimia famis oppressio advenit. Cumque populus a fame diversis
regionibus dispergeretur, nec esset qui alimonia preberit,

Ib. 21. 14. Aedicius[a] quidam ex senatoribus magnam tunc rem in Deo[b] fecisse perhibetur.
Misit pueros suos cum aequitibus et plaustris per vicinas sibi civitatis, ut eos qui inopia
vexabantur sibi adducerint. Cunctus pauperis, quos invenire potuerunt, adduxerunt ad domum
eius; ibique eos tempore sterelitatis pascens, a fame liberavit. Fuerunt plus quam
4 milia, quos aluit usque tempore ubertatis. Post quorum discesso vox e celis lapsa
pervenit, dicens Aedicio: 'Quia fecisti rem hanc, tibi et semine tuo panes non indiget in
sempiternum'. Aedicius mirae velocitatis fuit; pluris[2] vicibus multitudinem Gothorum cum
Ib. 25. paucis[3] in fugam convertit. Aevatrix[c] rex Gothorum excidens Spanum[d] limitem, gravem
in Gallics intulit persecutionem.

Ib. 27. 15. Defuncto Childerico, Chlodoveus, eiusdem filius, regnat[a] pro eo. An. autem
quinto regni eius[b] Syagrius Romanorum patricius[4] apud civitatem Sexonas, quam quondam
pater suos tenuerat, sedem habebat. Quem Chlodoveus cum Ragnachario[c] inruens, Sya-
grius inlisum[d] cernens exercitum, terga vertit et[e] ad Alaricum regem Tolosa[f] curso veloce
perrexit. Glodoveus legatus ad Alaricum[g] mittens, ut eum redderit; alioquin noverit, sibi
bellum inferre. Ad ille metuens, ut Gothorum[h] pavere mus est, Siagrium vinctum legatis
tradit[i]. Quem Ghlodoveus custodiae mancipavit, regnumque[k] eius acceptum, eum gladium
truncare[l] precipit. Chlodoveus, eo quod esset fanateeus, ecclesias depretare
permisit.

Ib. 27. 16. Igitur de eclesia Remiciani[a] urbis[5] orcium magnum hostis abstulerat cum
reliqua menisteria[b]. Sanctus ac[c] apostolicus Remedius pontifex eiusdem urbis ad

Capp. 12 – 16. 1. 2*a*. 3. 4*b*[2*]. *c*[1. 2].

Cap. 12. a) est *add.* 4*b*[2*]. *c*[2]. b) subver *corr.* subversi 1.

Cap. 13. a) *numerus erasus et ante* Eoricos *relatus est* 1. b) an. 1, *quod pro* anno *positum h. l. retinere noluimus.* c) anno r. s. 2*a*; r. s. a. 4*b*[2*]. *c*[2]. d) *ita* 1; ecclesia 2*a*. 3; baselica 4*c*[1]; basilicam 4*b*[2*]. *c*[2]. e) ornatum *corr.* ornatam 1. f) 27 *perperam Greg.; Fredegarius mendum correxit.*

Cap. 14. a) Ecdic. *Greg. semper.* b) Dn̄o 2*a*; confisus *om. Fred.* c) CCEUATRIX 1; .cc. cuatrix per G. 2*a*. 3; Ducentos (ducentus 4*c*[1. 2]) Evagrus per G. 4*b*[2*]. *c*[1. 2]; Evatrix *codd. B Greg.* d) Ispaniis 4*b*[2*]; Spanorum 4*c*[1. 2].

Cap. 15. a) regnavit 4*b*[2*]. *c*[2]. b) r. sui 4*b*[2*]. *c*[1. 2]. c) Regnahario 2*a*; Regnachario 3. 4*b*[2*]. d) inlesum 2*a*. 3. e) et *om.* 2*a*; ad *om.* 3. 4*b*[2*]; Adalrigum 4*c*[1]; Adalricum 4*c*[2] *pro* ad A. f) Tholosam 4*b*[2*]; Tholosae 4*c*[1. 2]. g) Alarum 2*a*; Alricum 4*c*[1. 2]. h) Gothurum *corr.* Gothorum 1. i) tradidit 2*a*. 4*b*[2*]. *c*[2]; tradedit 3. k) regemque *postea corr.* regnumque 1. 3. l) *ita* 1. 4*c*[1. 2]; trucidare 2*a*; trucari 4*b*[2*]; feriri mandavit *Greg.*

Cap. 16. a) Remicianis 2*a*; Remensi *corr.* Remense 4*b*[2*]; Remisiane 4*c*[1. 2]. b) ministerii ornamenta *Greg.* c) *om.* 3; atque 4*b*[2*]. *c*[1. 2].

1) Brivate *a Fredegario probe additum est. Est Saint-Julien de Brioude; cf. Longnon,* ,*Géographie*' *p.* 494. *Sed qui basilicam ornavit Victorius dux, non Euricus rex erat.* 2) quadam vice *Greg.* 3) decim viris *Greg.* 4) rex *Greg.* 5) de quadam eclesia *Greg., qui de Remedio quoque nihil retulit. Loening, 'Geschichte des deutschen Kirchenrechts' II, p. 7 n., bene censuit, quae Fredegarius adiecit, dubiae fidei esse, cum perspici non possit, qua de causa Gregorius Remedii nomen silentio praeterisset.*

Greg. II, 27.

Glodoveo veniens, postolans[a], si aliut de sacris vasis recipere non mereretur[b], saltim vel orcium illum reciperit. Audiens rex, dixit: 'Mitte nuncium[c] usque Suissionas; ibi que adquisita sunt devidenda erunt. Si mihi illud sors dediret, peticionem tuam implebo[d]'. Cum preda in medio devidenda puneretur, ait rex: 'Rogo, ut saltim mihi vas istud[e] extra partem concedatis'. Haec regem dicenti, respondent Franci: 'Gloriosi rex, que cernimus tua sunt, sed et nos tui[f] sumus; domini, quod tibi placet, fac'. Tunc unus levis, invidus et facilis voce magna orceum inpulit, dicens: 'Nihil hinc accipies; nisi quod tibi sors vera largitur'. Rex iniuriam hanc patientiae lenuit. Sortem positam, acceptum orceum beati Remedii transmisit, servans abditum sub pectore vulnus. Kalendas Marcias[1] iussit omnes armorum[g] phalangiae ostensurus. Ubi cunctis circuebat, venit ad orciae percussorem, dicens ad eum: 'Inculta est arma tua, neque securis est utiles'. Adprehensam securae eius terrae deiecit. Et ille cum paulolum inclinatus fuisset, rex elevatis manibus securae capud eius defixit[h]: 'Sic', inquid, 'et tu Suisionas orceo fecisti'; magnam sibi per hanc causam timorem statuens[i].

Ib. 28.

17. Fuit igitur Gundiochus rex Burgundionum ex genere Athanarici regis persecutoris. Huic fuerunt quattuor fili, Gundobadus, Godegyselus, Chilpericus et Gudemarus. Gundobadus Chilpericum, fratrem suum, interfecit[a] gladium; uxorem eius, legato ad collo lapide, aquis inmersit; duos filius eorum gladio trucidavit[2]; duas filias exilio[b] condemnavit, quarum senior nomen Saedeleuba[3] mutata veste se Deo devovit, iunior Chrothechildis[c] vocabatur.

Ib. 29.

18. Porro[a] Chlodoveus legationem in Burgundia saepius mittens, conperentes[b] Chrothechilde. Et cum non esset licetum eam videre, Chlodovius Aurilianum quendam ex Romanis ingenio quo potebat Chrotechildem praevidendam direxit[c]. Ad ille nisi singulos, ad instar mendico peram ad dorso ferens, veste deforme, illis perrexit partibus, anolum Chlodovei, quo pocius crederetur, secum portans. Cumque ad Ianuam[d. 4] civitatem, ubi Chrotechildis cum germana Saedeleuba sedebat[3], venisset, et illas hospitalitate[e] peregrinis sectantes, eum causae mercides suscepissent[f], et pedis eius Chrotechildis lavaret[g], Aurilianum verbo secreto, inclinans ad eam, dixit: 'Domina mi[h], grande verbo tibi nunciaturus sum, si loco dare dignas, ubi secrecius suggeram'. Illa annuens, verbo secreto audiens, dixitque Aurilianus: 'Chlodoveus rex Francorum me direxit; si voluntas Dei fuerit, te[i] vult culminis sui sociare coniugium. Ut certe ficeris, hoc anulum tibi direxit'. Quem illa accipiens, gaviso gaudio magno, dixitque ad eum: 'Accipe centum soledus pro laboris tui munere et anolum hoc meum. Festinans reverte ad dominum tuum et dic ei: 'Si me vult matrimunium sociari, protenus per legatus[k] patruo meo Gundebado postoletur. Legati qui veniunt obtenta[l] ad presens firment, placitum sub

Capp. 16—18. 1. 2*a*. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$.

Cap. 16. a) postolas *corr.* postolans 1; poscens *Greg.* b) meretur 2*a*. 3. c) nun(c)cios $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. d) impleo 2*a*. 3. e) vastu dextera *pro* v. i. *n.* 2*a*. f) ui *e corr. m. al.* (tuos *pr. m. Monod*) 1; tuo — dominio *Greg.* g) armatorum $4b^{2*}$. c^{2}. h) divisit $4b^{2*}$; dirigit $4c^{1.2}$. i) timorem fecit 2*a*. 3 *(sed 4 recte)*.

Cap. 17. a) interficit 2*a*. b) exillo *postea corr.* exilio 1. c) Chrothildis vocatur 2*a*. 3; Rothechildis $4b^{2*}$; Rotechildis $4c^{1}$ *et infra* 3.

Cap. 18. a) *nulla cap. distinctio, sed prima littera eminet* $4c^{1.2}$. b) i'a 1. $4c^{1}$; conparentes 2*a*; conberentes 3; comperientes $4b^{2*}$. c^{2}. c) *om.* 2*a*. d) Ienuam 3. e) hospitalitates 2*a*; hospitalitatem $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. f) suscepisset 3. g) lavavit Aurilianus *(sic etiam* $4c^{1}$; Aurelianus $4b^{2*}$. c^{2}*)* 2*a*. 3. h) mihi 2*a*. i) vult te 2*a*. 3. k) legatum $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. l) obtata $4c^{1.2}$; a. p. o. $4b^{2*}$.

1) . . iussit, omnem cum armorum apparatu advenire falangam, ostensuram in campo Marcio horum armorum nitorem. *Greg.* 2) *Cf. Binding l. l. p.* 114 *n.; Jahn, I, p.* 545 *n.; II,* 19. 3) quarum senior mutata veste Chrona — vocabatur *Greg. Sidelcuba regina ecclesiam in suburbano Genavensi construxisse fertur; cf. infra lib. IV, c.* 22. 4) *Genf.*

caeleritate instituant. Nisi ad perficiendum[a] festinent, Aridii[1] cuiusdam[b] sapientis de Constantinopole adventum vereor, cuius consilio, si prius venerit, haec omnia dissipantur'. Aurilianus eodem habito quo venerat redit[c] ad propriam. Cum iam prope Aurilianensim territorium nec procul a domo prope[d] accesset, quedam pauperi mendico in via secum iteneris socium habebat. Iam securus Aurilianus sopore depressus, a collegam suam pera cum soledus eiusdem furatur[e]. Cumque a somno expertus fuisset, maerore plenus curso veloci perrexit ad propria; dirigensque pueros inquirendum[f] mendicum, qui peram eius portabat. Quem adprehensum Aurilianum presentant[g], eumque fortiter triduo caeso permisit ire mendicum. Protenus Aurilianus Chlodoveo regi per singula narrans[h], Soissionas nunciat. Quod cum Clodoveo utilitas et consilius Chlotechilde Greg. II, 28. placuisset, legatus ad Gundobadum dirigit, petens, ut Chrotechildem, neptem suam, ei[i] coniugium sociandam traderit. Quod ille denegare metuens[k] et sperans amiciciam cum Chlodoveo inire, eam daturus spondet. Legati[l] offerentes solido et dinario[2], ut mos erat Francorum, eam partibus Chlodovei sponsant, placitum ad presens petentes[m], ut ipsam ad coniugium traderit Glodoveo. Nulla stante[n] mora inito placito, Cabylonno[o] nupcii preparantur. Venientes cum caeleritate Franci, Chrotechildem a Gundebado[p] acceptam levantes in basternam, cum multis thensauris[q] ad Chlodoveo diregunt. Chlotechildis cum iam conperisset adventum Aridio, revertentem ab imperio, dixit ad seniores Francis: 'Si volestis[r] me dominò vestro presentare, removite me de basternam, supra[s] aequum levate[t] et quantum protenus potueritis illis partibus caeleratae[u]. In hanc basternam ad suam non posso venire presenciam'. Franci, levata Chrotechilde super aequum, festini ad Chlodoveo[v] pergunt.

19. Cumque Aridius[1] a Massilia velocissimo curso, haec audiens, ad Gundobado venisset, dixitque ei Gundobadus: 'Audisti, quod amiciciam cum Francis inivemus[a], neptemque meam Chlodoveo tradedi uxorem?' Respondensque[b] Aridius, dixit: 'Non est haec amiciciae cultus, sed inicium discordiae perpetuae. Remeniscere debueras, domini mi, quod genitorem Chlotechilde, germano tuo, Chilperico gladium trucidasti, matrem eius, lapidem ad collo legata, negare iussisti, duos eiusdem germanos, capite truncato[c], in puteum fecisti proiecere[3]. Si prevaluerit, iniuria parentum vindecavit. Dirige protinus exercitum post eam, ut revertatur. Facilius unus feris[d] iurgium, quam omni tempore tu et tui[e] scandalizeris a Francis'. Haec audiens Gundobadus, exercitum[f] postergum Chrotechildis retentandum[g] dirigit; qui consequentes[h], thensarus et basternam cuncta retentant. Chrotechildis vero cum propinquasset[i] Vilariaco[4], in qua Chlodoveus[k] resedebat, in territorio Trecassino, aduc antequam terminus Burgundiae

Capp. 18. 19. 1. 2*a*. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$.

Cap. 18. a) per|perf. 1. b) cususdam *corr. pr. m.* cuiusdam 1. c) rediit 2*a*. d) prop- accesset *postea corr.* propria accessisset 1; prope accessisset (accesserat $4b^{2*}$) 2*a*. 3. $4b^{1*}$; prope accessit $4c^{1.2}$. e) e furatus est $4b^{2*}$; eius defuratus (defuratos $4c^{2}$) $4c^{1.2}$. f) ad querendum $4b^{1*}$. $c^{1.2}$. g) presentabant 2*a*; presentent 3. h) narrat Suissionas 3; narrans fuisse onetis (honestus $4c^{1}$) suggestiones (sugesciones $4b^{2*}$) n. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. i) ad *add.* 2*a*. k) metuit 2*a*. l) legatio 3. m) petens 2*a*. n) existente $4b^{2*}$; instante $4c^{1.2}$. o) Cabillono 2*a*; Cabyllonio 3; Cavalonno $4b^{2*}$; Cavilonno $4c^{1}$; Cavillono $4c^{2}$. p) Gundebago 3. q) thensauris 1. r) volueritis 2*a*. s) super 2*a*; et super $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. t) me *add.* 2*a*. u) caeleraeae *postea corr.* caelerate 1; celereate 2*a*; celerate 3; accelerate $4b^{1*}$. c^{2}. v) Chodoveo 3.

Cap. 19. a) iniemus $4b^{2*}$; invenimus $4c^{1.2}$. b) que *om.* 2*a*. c) truncatos $4b^{1*}$; truncatum $4c^{1.2}$. d) *om.* 2*a*. e) tuis 2*a*. 3. $4b^{2*}$. f) ercitum *postea corr.* exercitum 1. g) retentandam $4b^{2*}$; retentanda $4c^{1.2}$. h) consequenter $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. i) adpropinquasset 2*a*; appropinquasset $4b^{2*}$. k) Chloveus *postea corr.* Chlodoveus 1.

1) *De Aridio v. Greg. II*, 32. *et infra c.* 23. 2) *Cf. Formul. Bignon.* 6 (*ed. Zeumer p.* 230). 3) *Cf. supra c.* 17. 4) *Villery (Aube, arr. Troyes, cant. Bouilly); cf. Longnon, 'Géographie' p.* 75 *n.*

Chrotechildis preteriret, rogans eis aulebus[a] ducebatur, duodicem leuvas in utrasque partis de Burgundia predarint et incenderint[b]. Quod cum, permittente Chlodoveo, fuisset impletum, dixit Chrotechildis: 'Gratias tibi ago, Deus omnipotens, quod inicium vindicte de genitoribus et[c] fratribus meis video'.

20. Tunc ad presens Glodoveo[a] perducetur, ipsamque in matrimonium Greg. II, 28. Chlodoveus accepit, quam culto regale perfecto dilixit amore. Habebat iam tunc Chlodoveus filium de concubina[b] nomen Theudericum[c]. Chrotechildis cum primogenitum filium Ib. 29. habuisset, quem baptismum consecrare vellit, verum[d] adsiduae suadens, christianus efficere, nullatenus ad conciliandum[e] regis animus movebatur, dicens: 'Deorum nostrorum iussione cuncta creantur; Deus vester nihil posse manifestatur'. Regina filium ad baptismum exibet. Baptizatus autem puer, quem Ingomerem vocitabant, in albis obiit[f]. Qua de causa permutus felle[g] rex, increpabat regina, dicens: 'In[h] nomine deorum meorum puer fuisset, vixerat[i]'. Regina[k] Deo omnipotenti gratias agens, ut de utero suo genitum in regno suo acceperit[l]. Post hunc genuit filium, quem Chlodomere[m] vocavit. Cum baptizatus[n] aegrotare[o] coepisset, dicebat rex: 'Et isti, sicut frater[p], moritur'. Orante matre, Domino adiuvante[q], convaluit. Regina tamen adsiduae regi verbis blandiciis ad Christi Ib. 30. cultum suadebat.

21.[a] Cumque bellum contra Alamannus Glodoveus rex moverit, suadente Ib. 30. regina, vovit, si victuriam[b] obtenebat[c], effecerit christianus. Cumque uterque phalangiae certamine iungentes, dixitque Chlodoveus: 'Deum invoco, quem Chrotechildis regina[d] colit; si me iobaret[e] in hoc prilium, ut vincam hos adversarius[f], eroque illi fidelis'; Alamanni terga vertentes, in fugam lapsi[g]. Cumque regem suum cernerint interemptum, novem[h, 1] ann. exolis a sedibus eorum nec ullam[i] potuerunt gentem conperire, qui ei[k] contra Francos auxiliaret; tandem se dicionem Chlodoviae subdunt. Nam cum de prilio memorato superius Chlodoveus Remus fuisset reversus, clam a sancto Remedio Remensis[l] urbis episcopum, adtrahentem etiam Chrotechilde Ib. 31. regina, baptismi gratiam cum sex[2] milia Francis in pascha[3] Domini consecratus[m]. Cum a sanctum Remedium in albis euangelio lectio Clodoveo adnunciaretur, qualem[n] dominus noster Iesus Christus ad passionem venerat, dixitque Chlodoveus: 'Si ego ibidem cum Francis meis fuissem, eius[o] iniuriam vindicassim'. Iam fidem his verbis ostendens, christianum se verum esse adfirmat.

Capp. 19–21. 1. 2a. 3. $4b^{1*}$. $c^{1.2}$.

Cap. 19. a) *ita corrupte* 1; aulibus 2a; aulibus (aulebos $4b^{1*}$) a quibus d. $4b^{1*}$. $c^{1.2}$; a quibus *recte R.* b) incenderunt 2a. c) vel $4b^{1*}$. c^{1}.

Cap. 20. a) Glodoveo *corr.* Clodoveo 1. b) concuba *postea corr.* concubina 1. c) Theuderium 3. d) *i. e.* viro. e) *ita* 1. 3; consiliandum 2a. $4b^{1*}$; consentiendum $4c^{1.2}$; credendum *Greg.* f) abiit 3. g) f:lle *pr. m. corr.* felle 1. h) Si in *Greg.* i) vixisset 2a; fuisset dicatus, vixisset utique *Greg.* k) vero *add.* $4b^{1*}$. c^{1}. l) acciperet $4b^{1*}$. $c^{1.2}$. m) Chlodomerum $4b^{1*}$; Chlodomero $4c^{1.2}$. n) esset *add.* 2a. o) aegrota recopisset 3. p) eius *add.* 2a. q) iubente *Greg.*

Cap. 21. a) *distinctione caret* 2a. b) victur. *corr.* victor. 1. c) obnebat *corr.* obteneret 1. d) *om.* $4b^{1*}$. $c^{1.2}$. e) iuverit $4b^{1*}$; iuvaverit $4c^{1.2}$. f) meos *add.* 2a. $4b^{1*}$. c^{1}. g) sunt *add.* 2a. $4b^{1*}$. c^{1}. h) octo 2a. i) viam *pro* u. $4b^{1*}$. c^{1}; vivam, *superscr. m. al.* † viam $4c^{2}$. k) eis 2a. 3. $4b^{1*}$. $c^{1.2}$. l) Remissis *corr.* Remensis 3, *ubi* urbis *deest.* m) est *add.* 2a. $4b^{1*}$. c^{1}. n) qualem *postea corr.* qualiter 1; *cf. supra p.* 79, *l.* 6. o) *om.* 2a.

1) *Cf. Merkel, De Republ. Alamann. p.* 32; *Waitz, 'VG'. II,* 1^{3}, *p.* 57; *Junghans l. l. p.* 46; *v. Schubert, 'Die Unterwerfung der Alamannen' p.* 174. 2) amplius tria milia *Greg.* 3) *Rettberg, 'Kirchengeschichte' I, p.* 276. *recte coniecit, ut tempore paschatis Chlodovechi baptisma factum esse putaretur, eam praecipue rem causam fuisse, quod antiquo more christiani illo tempore baptizabantur; v. Junghans l. l. p.* 56, *n.* 2. *Ex epist. autem Aviti (Auct. antiq. tom. VI, p.* 75*) patet, Chlodovechum die nativitatis Domini ad religionem christianam conversum esse.*

Greg. II, 32. 22. Gudegiselus[a], frater Gundobadi, solatium per laegatis Chlodoveo postulans, cum eum conperisset fortissimo in prilios, promittens, si eiecerit[b] Gundobadum cum suo solatio a regno, tributum partibus Clodoviae dissolverit[c]. Gundobadus ignorans dolum fratris Godegiselus, ad eum misit, dicens: 'Veni, ut resistamus[d] Francis uniamimiter, ut quod[e] aliae gentes passi sunt non perferamus[f]'. Ad ille[g]: 'Vadam', inquid, 'et prebeam tibi auxilium'. Chlodoveus cum Francis adversus hos duos regis castra Divionense campania dirixit ad prilium. Godegyselus Chlodoveo coniungetur, ac uterque exercitus Gundobado populo adterit. Ad ille dolo fratris cognuscens, terga vertit[h]; Rodani ripam percurrens, Avenionem[i] urbem ingreditur. Godegisilus[k], obtenta victuria, promissa Chlodovio ex parte emplens, Viennamque triumphans. Chlodoveus[l] rex post Gundobadum dirigit[1], cumque de civitate extragi vellit.

ib. 32. 23. Aridius prudentissimus vir cum Gundobado intra[a] castra sedens, ad[b] Gundobado agit: 'Oportet te liniri[c] huius homines feritatem. Ego simulor[d] a te fugire, ad eum transibo, ut faciam, neque te neque hanc noceat regionem. Quodcumque tibi per meo iniungit[e] consilio, faciendum promitte, donec causam tuam Dominus prosperat'. Aridius[f] vale[g] dicens, ad Chlodoveum perrexit, dicens: 'Illum perfidum Gundobadum relinquens, tuae gloriae expeti[h]'; ac benigniter a Clodoveo recipetur. Eratque iogundus in fabulis, strenuus in consiliis, iustus in iudicio et[2] conmisso fidelis. Dixit[i] ad Chlodovio[k]: 'Tua est haec regio, quare eam vastare permittis? Iube Gundebadum tibi tributa solvendum, et ipsum et regione[l] dominabis. Quod si noluerit, perfice quod cepisti'. Haec iniuncta a Chlodoveo Gundobadus implere promittens, Chlodoveus rediit in Francia, relictis cum Godegyselo quinque milia Francis. Exiens
ib. 33. Gundobadus de Avinione[m], resumptis viribus, Gudegyselus Vienna[n] circumdat; per aquedoctu[n] in civitate[n] ingrediens, Godegiselum interfecit. Francis adgregatis in unam turrem ferro trucidavit[3], nihilque postea Chlodoveo reddere[o] disponens.

ib. 35. 24.[a] Igitur Alaricus rex Gothorum[b] cum amiciciias fraudulenter[c, 4] cum Chlodoveo
ib. 37. inisset, quod[5] Clodoveus, discurrente Paterno legato[d] suo, cernens, adversum Alarico arma commovit et in campania[e] Voglavensim decimo ab urbe Pectava miliario Alarico interfecit; et[5] plura[f] manu Gothorum trucidata, regnum eius a mare Terreno per[g] Ligere fluvio et montes Peroneos usque Ocianum mare a Chlodoveo occupatum est. Thensaurus Alarici a Tholosa auferens, secum Parisius duxit. Multis muneribus ecclesia[h] sancti Marthini et sancti Helariae[6] ditavit, quorum fultus auxilio haec

Copp. 22—24. 1. 2*a*. 3. 4b^{2*}. $c^{1.2}$.

Cap. 22. a) Chodeghiselus, *infra* Chodeghyselus 3; Chudeghiselus 4b^{2*}. b) eiceret 2*a*; eicerit 4b^{2*}; eicceris 4$c^{1.2}$. c) solveret 4b^{2*}; desolvere 4$c^{1.2}$. d) resistemus 2*a*. e) cum 2*a*. 3. f) feramus *pr. (?) m. corr.* perferamus 1; perferamus nos 2*a*. g) dixit *add.* 4b^{2*}. $c^{1.2}$. h) *ita Fred. cum Greg. codd. B* 4. 5. i) Avionem 2*a*. k) *in loco vacuo sec. m. add.* 1. l) Chlo|veus 1.

Cap. 23. a) in *corr. pr. (?) m.* intra 1. b) ait ad G. 2*a*. c) *ita scripsi;* linis huiuri 1; linire hu 2*a*; linire huius 3. 4b^{2*}. $c^{1.2}$. d) similor 2*a*. 3. e) iniun(c)xerit 4b^{2*}. $c^{1.2}$. f) *ab* A. *c.* 24. *incip.* 2*a*. 3 *(non 4)*. g) valdedicens *postea corr.* valedicens 1; Gundobadum (Gundeb. 2*a*) *add.* 2*a*. 3 *(non 4)*. h) expetivi 2*a*; expedi 3; expecii 4b^{2*}; expetil 4$c^{1.2}$; ac *om.* 2*a*. 3. 4b^{2*}. $c^{1.2}$. i) que *add.* 2*a*. k) Chlodovio *corr.* Chlodoveum 1. l) regione *corr.* regionē 1. m) Avione 2*a*. 3. 4b^{2*}. n) Vienna . . . aquedoctu . . . civitate *corr.* Viennā . . . aquedoctū . . . civitatē 1. o) redde 3.

Cap. 24. a) 25. 2*a*. 3. b) *om.* 2*a*. c) fraudolentus 3. d) legatario 4b^{2*}. c^{2}. e) campo *Greg.* f) plurima 2*a*. g) per *om.* 4b^{2*}; et L. (Ligaro 4c^{1}) 4$c^{1.2}$. h) ēcclesia *corr.* ecclesiā 1.

1) abiit *Greg.* 2) in *om. Fred.* 3) eos Tholosae in exilium ad Alaricum regem transmisit *Greg.* 4) *Cf. Dahn, 'Könige der Germanen' V, p.* 107, *n.* 2. 5) *Haec lib. II, c.* 58. *fusius narrata sunt.* 6) *Pictaviensis, quam basilicam Chlodoveus maxime coluit; cf. Greg. II,* 37.

cernitur implisse. Cumque[a] Parius[b] perrexisset[c], ibique cathedram regni constituit. [Greg. II, 38.] Theudericus, eiusdem filius, civitatebus captis circa maretima[1], a patris iusso [ib. 37.] Parius[d] filius ad eum revertitur[e]. [ib. 38.]

25.[a] Filium Sygiberti regis nomen Chloderico, quem cum exercito in eius solatio [ib. 40.] contra Gotus Chlodoveus habuerat[2], linicies[b] verbis, dum per Scalde navigarent, adtractum. Ipsi vero patrem suum Sygibertum in Bochonia[c] interfecit dolose; ipse a percussoribus Chlodoviae interfectus est. Regnum Sigyberti absque ullo prilii[d] cum thinsauris Clodovius adsumpsit.

26. Charirico[a] rege, parentem suum, Chlodoveus interfecit et regnum suum [ib. 41.] sibi subdedit.

27. Ragnacharium regem adque suum parentem Chlodoveus dolis interfecit [ib. 42.] manu propria et fratrem suum Richarium similiter manu propria iugulavit. Regnum Ragnachariae, qui apud Camaracum sedem habebat, sui dicione subgicit. Regnus Clodoviae maxime per totas Gallias dilatatur. Studiose tractavit, ut nullus de suis parentibus superesset, nisi de suo simeni, qui regnarit.

28.[a] Mortuo Chlodoveo, sepultus est in ecclesia sancti Petri apostoli, [ib. 43.] quem suo opere construxerat. Obiit post Voglensim bellum anno 5. Regnum tenuit ann. 30. A transito sancti Martini usque ad transitum Glodoviae fiunt ann. 112. Chrotechildis regina ad limina sancti Martini Toronus orationibus et vigiliis pervagabat.

29. Quattuor filii Clodoveo, id est Theudericus, Chlodomeres[a], Childebertus et Chlo- [ib. III, 1] tarius, regnum[b] eius aequo ordine inter se deviderunt. Sortitus est sedem[c] Theudericus Mettis, Chlodomeres Aurilianes, Childebertus Parisius et Chlotharius Sucessionas. Theudericus habebat iam filium nomen Theudebertum utilem et strenuum.

30.[a] Amalricus, filius Alarici, sororem eorum in matrimonium accipit, per quam [ib. III, 1.] Barcenona[b] a Childerico[3] et Francis occisus est. Dani aevicto[c] navale Galleas appetunt, [ib. 3.] in regno Theuderici

31.[a] Inrunt[b], a Theudoberto, filio Theuderici, superantur, omnemque pre- [ib. 3.] dam et vetam[c] amiserunt.

32.[a] Thoringorum tres fratres regnabant, Badericus, Ermenfridus et Berthariua. [ib. 4.] Ermenfridus Bertharium interfecit. Instigante uxore Ermenfridi nequissima nomen Amalberga, et Baderici[b], germanum suum, cum[c] solatio Theuderici interfecit.

Capp. 24–32. 1. 2*a*. 3*a*. $4b^{1*}$. $c^{1.2}$.

Cap. 24. a) *a* Cumque *c.* 26. *incipit* 2*a*, *et sic deinceps* 27. *est.* b) Parius *corr. (sec. m.)* Parisius 1. c) perrexit 2*a*. d) *sic scripsi;* pari 1; patri 2*a*; patris 3. $4b^{1*}$; p. i. ad patrem f. r. $4c^{1.2}$. e) revertititur *in transitu a linea ad lineam* 1; revertetur 2*a*.

Cap. 25. a) *h. l. distinctione carent* 2*a*. $4b^{2*}$. b) *ita* 1; liniciis 2*a* (*ubi* habierat); licinus $4b^{2*}$; liciniis $4c^{2}$ *et R.*; *scribendum:* blandicies, *v. Wölfflin, 'Arch. f. Lat. Lexikogr.' II, p.* 267. c) Burconia 3. $4c^{1.2}$; Burgundia $4b^{2*}$. d) predii 3; pridie $4b^{2*}$. $c^{1.2}$.

Cap. 26. a) Harerico 2*a*; Charririco 3; Charricum $4b^{2*}$; Charrico $4c^{1.2}$.

Cap. 28. a) 29, *et sic deinceps* 2*a*. 3.

Cap. 29. a) Hlodemerus *plerumque* 2*a*. b) que *add.* 2*a*. c) sedis Teoderici 2*a*.

Cap. 30. a) *numerus* 30. *ante* utilem *scriptus postea ante* Theudericus *relatus est* 1. b) Bercenona 2*a*. c) Daniae victo 2*a*; Alamanni evecto $4c^{1.2}$.

Cap. 31. a) *ita distinguunt* 1 *(ubi postea ante* Dani *signum relatum est).* 2*a*. 3; *distinctione caret* $4b^{2*}$; *ab* Alam. *c.* 31. *incipit* $4c^{2}$. b) inrunt *postea corr.* inruunt 1. c) *ita* 1, i. e. vitam.

Cap. 32. a) *distinctione carent* $4b^{1*}$. c^{1} *(non* $4c^{2}$*).* b) Balderico, *exp.* l 3. c) suum consilio $4b^{2*}$. $c^{1.2}$.

1) urbes illas a finibus Gothorum usque Burgundionum terminum *Greg.* 2) *V. Greg. II,* 37 *(SS. R. Merov. I, p.* 101, *l.* 15*).* 3) Childeberto *rectius Chron. S. Benigni. Amalricus enim ab exercitu Childeberti occisus est; cf. infra c.* 41; *Dahn, 'Könige der Germanen' V, p.* 118.

Ipsi[a] vero a Theudoberto[1], filium Theuderici, interfectus est. Regnum Toringorum Francorum dicione subactum[b] est.

33. Gundebadi filius Sigymundus apud Genavensim[a] urbem villa Quatruvio[b.2] Greg. III, 5. iusso patris sublimatur in regnum[3], *habens uxorem* filiam Theuderici regis *Aetaliae, unde* babebat filium nomen Sigyrico. *Eadem mortua,* aliam duxit uxorem. Filium *suum Sigyricum* noverci *insidias iussit interfici. Unde fortem*[c] *postea paeniteneiam agens, monastirium* sanctorum Agauninsium *miri operis con-* ib. 6. *struxit*[4] et alia plures monasteria aedificcavit. Chrotechildis adsiduae filius *admonebat* mortem patris matrisque vel germanis suis *ulcisci. Quam ob causam* illi Burgundias adpetunt, Sigymund*o*[d] *et* Gudomare *in prilium vincunt.*

ib. 6. 34. Clodomeris Sigymuudo, dum[a] ad *monasterium* sanctorum *Agauninsium fugiret,* captum cum uxore *et liberis* Aurilianes *adducit.* Gudemaris terga *vertens latuit.* Godemaris, resumptis viribus, regnum Burgundiae *tenit*[b]. Chlodomeres iterum *adversus Godemarem exercitum movit,* interfecto Sigymundo *et* uxore cum *liberis*[c]. *Praedictum est*

ib. 6. 35.[a] *Chlodomere*[b] ab Avito abbati, quod fecerat Sigymundo, ipso *itere*[c] *passurum.* Cumque Veseroncia[d] *Franci* cum *Burgundionibus bellum inissent,* Chlodomeres[e] *capite truncatur, deceptus ab auxiliis Theuderici, qui filiam Sigymundi habebat uxorem.*

ib. 6. 36. Franci *vero in*[a] *ipso prilio,* resumptis virebus, *Burgundiones Veseroncia superatis et ad internitionem perductis,* patriam *eorum dicione*[b] *subiciunt.* Chlotarius uxorem *Chlodemeris* nomen Guntiucham[c] *uxorem duxit;* filiusque eius *tres*[d] *nominibus* Theudoaldo[e], Guntacharium et Chlodoaldo Chlotechildis *ale-* ib. 7. 11. *bat*[f]. Childebert*us dolose* Arvernus *contra Tenderico*[g] *invasit.* Chlotarius et Hildebertus Burgundias *adpetunt; sed* Teudericus *cum eis adgredi* noluit. Childe- ib. 12. bertus et Chlotarius, fugato Godomaro[h], Burgundias occup*ant.* Theudericus cum exercito

Capp. 32—36. 1. 2*a*. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$.

Cap. 32. a) Ipsi — est *om.* 3. b) subditum $4b^{2*}$; subactus $4c^{1.2}$.

Cap. 33. a) Genuavensi 3. b) Quadruvio 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. c) postea forte $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. d) Sigymundo *corr. (sec. m.)* Sigysmundo 1.

Cap. 34. a) *om.* 2*a*. b) tenuit. Hlodomerus 2*a*. c) ut *add.* $4b^{2*}$, *eras.* (?) $4c^{2}$.

Cap. 35. a) *ita distinguunt* 1. 2*a*. $4b^{2*}$; *distinctione caret* $4c^{1}$; *a* Cumque *cap. incipit* $4c^{2}$. b) Hlodemarus 2*a*. c) *ita* 1. $4c^{1.2}$; iterum 2*a* (*ubi* ipso *deest*); iter 3; S. predixit ipso itinere $4b^{2*}$. d) Veferontia 2*a*; Veserontia 3 (*item infra cum* 2*a*); Veronica $4b^{2*}$ (*infra* Tuerona); Veroncia $4c^{1.2}$ (*item infra*): Visorontiam *codd. A* 1. *C* 1. *Greg.* e) Cholomeres 3.

Cap. 36. a) i. i. *om.* $4b^{2*}$; post *pro* i. i. $4c^{1.2}$. b) dicti 3. c) Gunthiocam 2*a* (*ubi* d. u.). 3. $4c^{1.2}$. d) his *add.* 2*a*. $4b^{2*}$. c^{2}. e) Theodoaldo, Guntharium et Hodoaldo 2*a*. f) habebat 2*a*. $4c^{2}$; halebat $4c^{1}$. g) *pr.* (?) *m. add.* 1. h) Godemaro 3; Chlodomare $4b^{2*}$; Chlodomero $4c^{1.2}$.

1) *Quis Ermenfridum interfecerit, Greg. III*, 8. *ignoravit.* 2) *Ita solus Fred.; cf. Binding l. l. p.* 225; *Jahn II, p.* 181. *Est Carouge vel potius le Carre (parr. Meinier) prope Genevam, cui castellum Rolbaud propinquum est; cf. Müller, 'Schweizergesch.' I, p.* 118; *Vuy, 'Note sur la villa Quadruvium', in 'Memoires de l'institut genevois' tom. X; Gatschet, 'Ortsetymologische Forschungen' I, p.* 10 *sqq.* 256. 3) *Cf. Marius a.* 516. *Quod Binding l. l. p.* 225 *n.* 779. *censuit, Fred. h. l. Mario usum esse, quia Sigimundus apud hunc* levatus est, *apud illum* sublimatur, *consensio ea non est, quae hanc opinionem probet; cf. Monod, 'Revue critique'* 1869, *p.* 262; *Jahn II, p.* 181. 4) *Immo iam antea constructum fuerat, sed illud adauxit, ibique psallentium continuum instituit. R. Cf. Marius a.* 515: His consulibus monasterium Acauno a Segismundo constructum est.

Arvernus vastat. Mundericum, qui se parentem regi adsereret[a], renumque[b] debori dixerit, a satilletibus Theuderici occiditur, fraude deceptus. Res eius fisco subieciuntur. Greg. III, 14.

37. Inita[a] pace inter Childeberto et Theuderico, cum sacramento datis obsedibus; sed caelerius rumpetur. ib. 15. Multi fili senatorum ob hoc servitio subieciuntur. Nepus beati Gregoriae Lingouici[b] urbis episcopi[c] Treverus cuidam barbaro[d] serviens, ingenio Leones quidam ex cocis ipsius episcopi liberatur et reducitur. Chrotechildis regina cum filios Chlodemere, quos alebat, ib. 18.

38.[a] Parisius[b] resedens, eos unico[c] amore diligerit, Childebertus invidiam de[d] eis ductus, Chlotarium suadet, ut interfecerentur. Ex quibus duo, Theudoaldus[1] et Guntharius, Chlotharise manu propria interficiuntur. Chlodoaldus ad clerecatum tundetur, dignamque vitam gerens; ad cuius sepulcrum Dominus virtutes dignatur ostendere. Theudericus filium suum Theudebertum ubi[e] Wisigardem, cuiusdam regis filiam, disponsavit. ib. 20. Theudebertus relinquens Wisicardem, Deotheriam genere Romanam[f] duxit uxorem[g]. ib. 22.

39. Theudericus 23. regni[a] sui anno moritur, regnumque eius Theudebertus adsumpsit. ib. 23. Magnum se atque in omni bonitate praecipuum ostendedit[b]. ib. 25. Deotheria zelans a Theudoberto, filiam suam dolo interfecit. ib. 26. Theudebertus, relecta Deotheria, Wisigardem duxit uxorem. ib. 27.

40. Childebertus et Teudebertus, foedus[a] initum inter se, contra Chlotharium movent exercitum; ib. 28. sed oracionibus Chrotechilde ad limina sancti Martini et[b] divino noto grandinem et infestationem tonitrui et fulgora venientem, separati sunt. Pacem iuientes, ad propria sunt[c] sidibus reversi.

41. Post haec Childebertus et Chlotacharius Spanias adpetunt easque partem maxima dopopulati sunt. ib. 29. Amalricum regem Barcenona interficiunt[2]. Caesaragusta[a] civetas orationibus et ieiuniis liberatur. ib. 29.

42. Post Amalricum[a] Theoda[b] regnat Spaniis; quo[c] interfecto, Teudegyselus regnum adsumit[d], ib. 30. qui, dum ad caenam letus sederit, extinctis caereis, a suis[3] occidetur. Cui Aggyla succedit in regnum. Gothi vero iam olim habent vicium[e], cum rex eis non placeat, ab ipsis interficetur.

43. Et quia Theudericus Aetaliae rex sororem Chlodoviae in matrimonium habuit, ex ib. 31. qua parvola filia cum uxorem reliquit; cum mater ei regis filium sociandum providerit, a servo nomen Traquilani[a] accipetur. Traquila cum[b] exercito a matre puellae

Capp. 36—38. 1. 2*a*. 3. $4b^{1*}$. $c^{1.2}$. *Capp.* 39—43. 1. 2*a*. 3. $4b^{1*}$. c^{1}.

Cap. 36. a) asserverat $4b^{1*}$. $c^{1.2}$. b) renumque *postea corr.* regnumque 1.

Cap. 37. a) P. i. 2*a*. b) Lingonaci 3; Lingonati $4b^{1*}$; Linguonati $4c^{1.2}$. c) epē 2*a*. $4b^{1*}$. $c^{1.2}$. d) barbare 2*a*.

Cap. 38. a) *ita distinguit* 1; *distinctione caret* 2*a*, *qui inde ab h. l. in capp. enumerandis cum* 1 *concordat; a* Chrotechildis *cap. incipit* (3). $4b^{1*}$. c^{2}. b) Parius 2*a*. 3. c) eorumco, *ut videtur, corr.* eos unico 1; eosque nimio 2*a*; eosque (eosque *om.* 3) unico 3. $4b^{1*}$. c^{2}; unico affectu diligeret *Greg.* d) deis 3. e) ubi (*i. e.* Wi) *deleas.* f) *vocabulum erasum* 1. g) *quae sequuntur usque ad verba c.* 80. Largiter Thiberius in elemosinis *om.* $4c^{2}$.

Cap. 39. a) a. r. s. 2*a*. b) ostendit 2*a*. $4b^{1*}$; reddidit *Greg.*

Cap. 40. a) foedum (*corr.* foedus) initium 3. b) *om.* 2*a*. c) sedibus sunt r. $4b^{1*}$. c^{1}.

Cap. 41. a) Caesaraugusta c. l. o. et i. 2*a*.

Cap. 42. a) Alaricum *in litura scr.* 2*a*. b) Teoda 2*a*; Theodo 3; Theothacadus $4c^{1}$ *ex indice.* c) q. 2*a*. d) adsumpsit 2*a*; assumpsit $4b^{1*}$. c^{1}. e) vicum *postea corr.* vicium 1.

Cap. 43. a) Tranquiliani 3. b) *om.* 3.

1) *Nomina puerorum Greg. H. Fr. III*, 6. *tradidit; cf. supra c.* 36. 2) *Vide supra c.* 30. 3) ab inimicis *Greg.*

Greg. III, 31. capetur et capite truncatur. Accepta filiam mater disciplinam ingerens secum duxit. Filia matre[a] vinino interfecit. Theothatus[b] regnum Teuderici ambivit et filia, qui matri extetirat[c] parricida, balneo vehementer succenso, iussit includi[d], ibique conburetur[e]. Unde causam conposiciones quinquagena milia soledorum[1] Childeberto, Chlothario et Teudeberto transmissi sunt. Quod Childebertus et Teudebertus inter se devidentes, nihil exinde Chlothario dederunt. Theuthado[f] defuncto Tutila successit in regnum, quem Narsis patricius interfecit[g], regnumque Gotorum in Aetalia distructum est.

ib. 32. 44. Post Theodebertus cum exercito Aetaliam ingreditur, eamque per maritimis termenibus cuncta depopulatus, Narsidem patricium fuga versum. Postea Buccelenus[a] dux iusso Teudeberti Siciliam occupat, totamque Italiam dominans, magna ei[b] felicitas in his condicionibus fuit.

ib. 34. 45. Peticione Desiderati Verdonensis[a] urbis episcopi[b] Theudebertus clementer octo[2] milia soledos[1] civebus Virdoninsis ad recuberandum dedit. Theudebertus, ib. 36. ib. 37. vexatus a febre[3], moritur 14.[c] regni sui anno.

Greg. IV, 1. 46. Chrotechildis regina plena dierum et bonis operibus moritur et in sacrario ib. 2. baselice[a] sancti Petri sepelitur[b]. Chlotharius iobet ad omnes eclesias, terciam partem fructum[c] fisco dissolverint[d]; sed, resistente Iniurioso[e] pontefice, hoc malum ib. 3. distruetur. Chlotharius de Ingundem[f] Guuthaharium, Childericum, Airibertum[g], Gunthramnum, Sigybertum et Chlodesindam filiam habuit; de Aregundem, sororem Ingundis[h], Chilpericum et de Unsinam habuit Chramnum[i].

ib. 8. 47. Agylanem in Spanias[a] regnantem, cum esset iniquos suis, exercitus imperiae Spanias ingreditur. Aggyla interfecitur.

ib. 8. 48. Atthanaghildus succedit in[a] regnum, qui ab Spanias exercitum emperii expulit.

ib. 9. 49. Theudebaldus, filius Theudeberti, Valdetradam[a] duxit uxorem. Erat valde iniquos suis. Cuius tempore uvas in cauco[b, 4] nate sunt; stellam ex adverso veniens in lunam ingressa est[c].

50. Buccelenus in Aetalia aput Bellesarium[a] et Narsidem patricius saepius fortiter demigans, eosque in fugam vertit eorumque exercito proterit. Tandem infirmatus a profluvium ventris et exercitos suos ea[b] infirmitate adtritus, Bellesario[c] iam interib. 9. fecto, a Narsidem superatur et interfecetur. Ipsoque anno Theodebaldus obiit, regnumque eius Chlotharius accepit, copulans Waldetradam sibi uxorem.

Capp. 43—50. 1. 2*a*. 3. 4*b*[2*]. *c*[1].

Cap. 43. a) *sic* 2*a*. 3; matrē 1. b) Teuthadus 2*a*; Thedatus 3; Theothadus 4*b*[2*]. c) *ita* 3; extetisat *postea corr.* extetisset 1. d) includit ubique 2*a*. e) conbureretur 3. 4*b*[2*]. f) Teodatu *corr.* Teodato 3; Theodato 4*b*[2*]. g) interficit 2*a*.

Cap. 44. a) Bucellenus 2*a*, *ut infra*; Bu:cellinus, *eras.* s 4*b*[2*]; Bucillinus *semper* 4*c*[1]. b) *om.* 4*b*[2*]. *c*[1].

Cap. 45. a) Virdunensis (*om.* urbis) 2*a*. b) epī 3. c) tercio decimo a. r. s. 2*a*.

Cap. 46. a) ecclesiae 2*a*. b) sepelietur 2*a*. c) *ita* 1. 3 *cum cod. B* 1 *Greg.* d) desolverint 3. e) iniuriose 2*a*. 4*b*[2*]. f) Ingud. (*sic etiam infra*) habuit Guntharium 2*a*. g) Herebertum 2*a*. h) habuit *add.* 2*a*. i) Ramnum 3.

Cap. 47. a) *extremum* s *eras.* 1; Spania 2*a*.

Cap. 48. a) i. r. *om.* 2*a*.

Cap. 49. a) *sic* 1 *cum cod. B* 3 *Greg.*; Wadethradam 2*a*; Valderadam (*corr.* Wald. 3) 3. 4*b*[2*], *ut infra*; Walderadam 4*c*[1]. b) *ita* 2*a*. 3; cauco *corr.* pauco 1. c) *om.* 3.

Cap. 50. a) Belsar. 2*a*. 3. 4*b*[2*] (*semper*), *infra* 4*c*[1]. b) ab 4*b*[2*]; ad 4*c*[1]. c) Belsoario, *prius* o *exp.* 3.

1) aureorum *Greg.* 2) septem *Greg.* 3) aegrotare coepit *Greg.* 4) in arbore quam saucum vocamus *Greg.*

51. Eo anno, revellantibus Saxonibus, Chlotharius, commoto exercito, maximam eorum partem delivit, Thoringiam[a] vastans, qui eorum[1] auxiliare presumpserant. Nec multo post tempore dinuo Saxones revellantes, Chlotharius movit adversus[b] eos exercitum. Saxones offerentes cuncta emendare que male gesserant, et dimedia[c] partem omnibus rebus eorum, exceptis uxoribus et liberis, in conposicionem offerrent. Quod Franci accipere dispicientes, eos interficere conarint, Chlothario dicentes: 'Non paceficabis cum eis, sed surge, priliemus et ulciscamur in illis'. Cum ille nolerit[d], Franci Chlotharium[e] volentis occidere, invitus perrexit ad prilium; ibique tanta[f] estrages a Saxonibus de Francis facta est, ut mirum fuisset. Greg. IV, 10. ib. 14.

52. Childebertus cum Chramno insidias Chlothario parat. Airibertus[a] et Guntramnus iusso patris cum exercito contra Chramnum dirigunt[2]; sed divino noto temperatae[b] cum gravi coruscatione exorta a prilio separantur. Chramnus ad Childebertum pertendit. Saxones factione[c] Childeberti in Francia venientes, usque Diviciam civitatem predas[d] egerunt. Chramnus cum Childebertum se fortiter constringit[e]. Childebertus Reminsem campaniam depopulatus est. Austrapius dux in baselica[f] sancti Martini Chramnum[g] metuens fugit. ib. 16. ib. 17. ib. 18.

53.[a] Childebertus rex apud Parisius[b] obiit; basolica[c] sancti Vincenti, quam ipse construxerat, sepultus est. Cuius thinsauris[d] et regnum Chlotharius adsumpsit. ib. 20.

54.[a] Waldetradam[b] et filias eius duas in exilio posuit. Chramnus in Brittaniam fugit ad Conobro comete Brittanorum[c]. Quillacharius[d], socer eius, ad baselica[e] sancti Martini confugit. Per ipsum haec[f] baselica incendio concrematur. Postea[3] a Chlothario condigna recuberatur[g] et stagno coperitur. Chramnus a Chlothario, patri suo, captus, cum uxore et liberis in Brittania igne concrematur, Conober[h] comex Brittanorum interfecto[i]. ib. 20.

55. Chlotharius pro suis peccatis, que gesserat aut negligenter egerat, exorandum ad limina beati Martini confessores properat. Exinde Coupendio villa veniens, 51.[a] regni sui anno vexatus a febre obiit. Chilpericus, occupatis thinsauris Chlotharii[b] in villa Brinnaco[c], sedem Childeberti Parisius[d] occubat; sed mox exinde repellitur. Chairibertus[e], Guntramnus, Chilpericus et Sigybertus regnum patris devidunt. Dedit sors Gairiberto regnum Childeberti, Parisuos sedem habens; Guntramnus vero regnum Chlodemeris, sedem habens Aurilianis; Chilperico regnum Chlotharii, patris eius, ib. 21. ib. 22.

Capp. 51—55. 1. 2*a*. 3. 4*b*[3*]. *c*[1].

Cap. 51. a) Torongiam 2*a*. b) exerc. a. eos 2*a*. c) mediam 3. d) noluerit 2*a*. 3; noverat 4*b*[3*]. e) v. Hloth. 2*a*. f) tant(a)e strages 2*a*. 3.

Cap. 52. a) Haribertus 2*a*. b) temperata 6 4*b*[3*]; temperantę 4*c*[1]; tempestas *Greg.* c) factiones 2*a*. d) predam 4*b*[3*]; praedantes 4*c*[1]. e) stringens 4*b*[3*]. *c*[1]. f) ecclesia 2*a*. 3 *(non* 4*b*[3*]. *c*[1]*)*. g) fugit. Hramn. m 2*a*.

Cap. 53. a) *distinctione caret* 2*a*. b) Parius *corr.* Parisius 2*a*. c) ecclesia 2*a*; in ecclesia 3; in bas. 4*b*[3*]. *c*[1] *(ubi* in *suppl.)*. d) thesaurum 2*a*. 4*c*[1].

Cap. 54. a) 53 *et sic deinceps* 2*a; numerum om.* 4*b*[3*]. b) Vulthrogotham *Greg.* c) Brittaniorum 3. d) Wilicharius *Greg.* e) (a)e(c)clesia(m) *et sic infra* 2*a*. 3; *sic h. l.* 4*b*[3*]. *c*[1]. f) *om.* 2*a*. g) recuberatur *pr. m. corr.* recuberatus 1; recuperatur 2*a*. 3 *(e corr.)*. 4*b*[3*]; reparata *Greg.* h) Conober 3. i) interficetur 2*a*; interfectus 4*b*[3*]; interficitur 4*c*[1].

Cap. 55. a) quinquagesimo secundo 2*a*. b) Chlotarii *corr.* Chlotharii 1. c) *sic Fred. cum codd. B* 3. 4. 5 *Greg.*; Brinniago 2*a*. d) Parisuus *postea corr.* Parisius (*infra* Parisuos *corr.* Parisios) 1; Parius 3. e) Haribert. 2*a*, *ut infra;* Gharibert. 3, *ut infra;* Gauripertus 4*b*[3*], *ut infra;* Gauribert. *semper* 4*c*[1].

1) Saxonibus *Greg.* 2) Chlotharius — — Charibertum et Gunthramnum — — diriget *Greg., sed Fred.* dirigere *pro verbo intransitivo (= proficisci) accepit.* 3) Protinus *Greg.*

Greg. IV, 22. cathedram[a] Soissiones[b]; Sigybertum quoque regnum Theuderici, sedem Mittens[c, 1]. Eodem
ib. 23. tempore Chuni Gallias adpetunt, contra quos Sigybertus movit[d] exercitum, eosque civitate[e] fugavit. Postea cum eis pacem inivit. Chilpericus Remus invadit et alias civitatis, que ad Sigybertum pertenebant, abstulit. Unde inter ipsis bellum civile surrexit. Sigybertus Suissionas occupat; Theodebertum, filium Chilperici, adpraehensum exilium transmittit[f]. Chilpericum victum atque fugatum, civitates[g] in sua dominatione revocat[h]. Post annum[i] Theudebertum[k], filium Chilperici, reddedit, datis in invicem de[l] pacem[m]
ib. 24. sacramentis. Guntramnus in Burgundia regnans, in locum Agricolanis patriciae Celsum instituit verum in verbis paratum[2] et in cupiditate prumtissimus.

ib. 25. 56. Guntramnus fuit rex bonus[a], timens Deum. Accepit primum concupinam nomen Venerandam, de qua habuit filium nomen Gundobadum[b]. Post[c] accepit Marcytrudem, filiam Magnicharii. Postquam de Gunthramno habuisset filium, venino Gundobadum dolis interfecit. Ipsa iudicio Dei filium quem habebat perdedit et odium regis pre[d] saginam incurrit. Eadem demissa, Austrechilde eiusdem ancilla[e] cognomento Bobylanem[f] Gunthramnus accepit[g] uxorem, de qua duos filius habuit[h] nominibus Chlotarium et Chlodomerem[i]. Ut Marcitrudis demitteretur, haec fuit occansio. Mater eius post mortem Magnachari di vilis hominibus unum ex nutritiis[3] Magnicharii acceperat marito, qui, instigantibus Ciuccione[k] et Wiolico filiis, ab eodem mater iusso Guntramni separatur, et ipse puer occiditur; clamantes filii negligenter materem her-
ib. 26. bariam[4] et meretricem. Haec occansio[l] filiam eiecit de regnum. Chairibertus rex Ingobergam[m] accepit uxorem. Qua relicta, Merofledem[n], lanariae filiam, accepit et aliam, pastoris ovium filiam, nomen[o] Theotechilde duxit uxorem, ex qua habuit[5] filium[p], sed protinus moritur.

ib. 27. 57. Porro Sigybertus cum viderit fratres suos uxoris viles accipere, Gogonem[6] causam legationis ad Anagyldum regem direxit, petens, ut ei[a] filiam suam Brunam[7] nomen coniugio tradiret. Quam Anagyldus cum multis thinsauris Sigyberto ad matrimonium transmisit. Ad nomen eius ornandum est auctum, ut vocaretur Brunechildis. Quam[b] cum[c] multa[8] laeticia atque iocunditate Sigybertus accepit uxorem.

Capp. 55—57. 1. 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^1.

Cap. 55. a) cathedam *postea corr.* cathedram 1; cathedra 2*a*. b) Suessionis 2*a*. $4c^1$; Suissionas 3; Swessionis (*infra* Swessionas) $4b^{2*}$. c) *ita* 1 (*postea corr.* Mettensem). 2*a*. d) movet 3. e) *haec in* 1 *primum scripta fuisse, Monod et Delisle opinati sunt;* eosque vicit atque fugavit *corr. sec. m.* 1; eosque a vicinitate effugavit 2*a*; eosque interfecit atque fugavit 3; eosque vicit atque fugavit $4b^{2*}$. c^1; vicit atque fugavit *Greg. Nescio an ex* 2*a* eosque vicinitate fugavit *scribendum sit.* f) transmisit 2*a*. g) in s. d. civ. 2*a*. h) revocavit 3. i) annos $4b^{2*}$. c^1. k) Teud. r. f. Hilp. 2*a*. l) de *om.* $4b^{2*}$. c^1. m) cum *add.* 3. $4b^{2*}$. c^1.

Cap. 56. a) et *add.* 2*a*. b) Gundebad., *ut infra,* 2*a*. 3. $4b^{2*}$; Gondebadum $4c^1$ (*infra* Gundeb.). c) Postea 2*a*. 3. $4b^{2*}$. d) per 2*a*. e) *om.* 2*a*. f) Bobylam 2*a*. g) duxit 2*a*. h) his *add.* 2*a*; nomen 3. i) Chlodemerem 3. k) Cuntione 3; convencione $4b^{2*}$; Quintione $4c^1$. l) occansi *corr.* occansio 1; occansi 3. m) Ingobertam 3. n) Mero fide $4b^{2*}$; Merofiide $4c^1$. o) *om.* 2*a*. p) *postea add.* 1.

Cap. 57. a) eis *corr.* ei 1. b) quem 3. c) *om.* 2*a*.

1) Remensem *Greg. Mettensem sedem Theuderici fuisse, Fred. etiam supra c.* 29. *narravit.* 2) tumidum *Greg.* 3) *De nutritiis v. Waitz, 'VG.' II,* 2^3, *p.* 110, *n.* 1. 4) *Herbaria dicitur, quae ex herbis seu potionibus maleficia conficit. R.* 5) fertur habuisse *Greg.* 6) *Ita probe Fredegarius. Gogoni Venantius scripsit (Auct. antiq. IV,* 1, *p.* 154*):* Nuper ab Hispanis per multa pericula terris Egregio regi gaudia summa vehis, *quibus versibus in cod. G glossema adiectum est:* Brunichildem. 7) *Cf. prophetiam Sibyllae, infra c.* 59. 8) inminsa *Greg.*

58. Ante haec in infancia Sigyberti[1] omnes Austrasii cum elegerint Chrodinum maiorem domus, eo quod esset in cunctis strenuus et timens Deum, paciencia inbutus, nec quisquam aliud, nisi que[a] Deo et hominibus placerit, in eum inveneretur; illi hoc honorem respuens, dicebat: 'Pacem ego in Auster facere[b] non valeo, maxime[c] omnes primati[d] cum[e] liberis in totum Auster mihi consanguinei sunt; non posso ex eis facere disciplinam nec quemquam interfecere. Ipse vero per me insurgunt, ut agant[f] supersticiose. Eorum acta non permittat Deus, ut me inferni claustra tradant. Elegite alium quem vultis ex vobis'. At illi cum non invenerint,

59. Tunc Chrodini consilio nutritum suum[2], memorato superius Gogonem maiorem domus elegunt. In crastino primus ad eius mansionem perrexit Chrodinus ad menisterium, bracile[3] Gogone in collum[a] tenens. Quod reliqui cernentes, eiusdem secuntur exemplum. Prosperum haec Gogonem ad gubernandum fuit, quoadusque Brunechildem de Spania adduxit. Quem Brunechildis continuo[4] apud Sigybertum fecit odiosum, ipsumque, suo instigante consilio, Sigybertus[b] interfecit. Tanta mala et effusione sanguinum a Brunechildis consilium in Francia factae sunt, ut prophetia Saeville[5] impleretur, dicens: 'Veniens Bruna de partibus Spaniae, ante cuius conspectum multae gentes peribunt'. Haec vero aequitum calcibus disrumpetur[6].

60. Chilpericus Gachylisindam[a], sororem eius[b], habuit uxorem, relinquens[7] Fredegundem et alias quas habebat uxores. Postea transcendens sacramentum, quem Gothorum legatis dederat, ne umquam Gachyloisindam de culmine regni degradarit, ipsamque suggelare fecit. Post cuius transitu Fridegundem dinuo accepit uxorem. Reputantes[c] ei fratres, quod suo ingenio[8] Gachylosoinda fuerat interempta, cum de[d] regno eieciunt. Habebat Chilpericus de priore regina Audovera tres filios, Theudebertum, Maeroeum et Chlodoveum. Greg. IV, 28.

61. Chuni in Galliis venere conantur, adversus quos Sigybertus cum magnum adgreditur exercito. Chuni[a] mageccis artibus instructi, multis fantasiis ostensis, exercitum Sigyberti metum concutunt[b], terga vertunt[c]. Sigybertus a Chunis circumdatur, sed suae prudenciae donis offerens liberatur, nec ei quicquam haec condicio ib. 29.

Capp. 58—61. 1. 2a. 3. $4b^{2*}$. c^1.

Cap. 58. a) q, 1. b) *om.* 2a. c) cum *add.* 2a. d) primatus $4b^{2*}$. c^1. e) *om.* 2a. f) agunt 2a.

Cap. 59. a) colle 2a. b) *om.* 2a.

Cap. 60. a) Galtsind. 2a *semper;* Galsuendam *Greg.* b) Brunichildae 3. c) reputans 3. d) *sic Fred. cum codd. B* 3. 4. 5 *Greg.*

Cap. 61. a) Chum *corr.* Chuni 1. b) *ita* 1. 3; concutiunt *rell.* c) verterunt 2a.

1) *Hanc narrationem potius ad infantiam Childeberti, Sigyberti filii, pertinere, coniecerunt Digot, 'Histoire d'Austrasie' II, p.* 6, *n.; Bonnell, De dignitate Maiorisdomus p.* 44; *fabulosam probavit Waitz, 'VG'. II,* 2^{3}, *p.* 90, *n.* 3; 98. *De Chrodino v. Greg. VI,* 20. 2) *Cf. Greg. V,* 46: cum Gogone, qui tunc regis erat nutricius. *V. Waitz, 'VG'. II,* 2^{3}, *p.* 107, *n.* 1. 3) brachium eius collo superponens suo. *Aim. III,* 4; *de bracile cf. Digot II, p.* 191; *Waitz, 'VG'. II,* 2^{3}, *p.* 89, *n.* 6. 4) *Fred. fallitur. Gogo enim non occisus est, sed naturae satisfecit, neque* continuo, *sed circa* 15 *a. post Brunichildis nuptias; cf. Pertz l. l. p.* 153. 5) *Cf. Acrostichida percelebrem inter Sibyllina oracula traditam (ed. Alexandre, Paris.* 1869, *p.* 230), *ubi de iudicio ultimo scriptum est:*

Ἥξει δ' οὐρανόθεν βασιλεὺς αἰῶσιν ὁ μέλλων,
Σάρκα παρὼν πᾶσαν κρῖναι καὶ κόσμον ἅπαντα.

Hi versus ab Augustino, De civ. Dei XVIII, 23, *in linguam Latinam translati per medium aevum quam maxime celebrabantur.* 6) *Cf. lib. IV, c.* 42: ibique calcibus — disrumpetur. 7) promittens — se alias relicturum *Greg.* 8) sua emissione *Greg.*

Greg. IV, 29. fecit opprobrium. Pacem sempiternam cum Chunis firmavit et a rege Chunorum condignis[a] muneribus honoratur.

Ib. 30. 62.[a] Sigibertus praecepit[b] Arvernis civebus Arelate[c] occupare. Iobente Guntramno, a Celso patricio Arverni Arelato trucidati sunt.

Ib. 38. 63. Athanagildo regem Spaniae defunctum, Leuva cum Leuvildo fratri regnum adsumit[a]. Moritur Leuva[b]. Leuvildus integrum Spaniae regnum tenet[c], habens Gadsuindam[d], matrem Brunichildis[e], uxorem.

Ib. 40. 64. Eodem tempore, defuncto Constantinopole[a] Iustiniano imperatore, Iustinus ambivit imperium, vir iniquos et cubidus. Ad quem Sigybertus legatus Warmecharium[b] Francum et Firminum com.[1] direxit, qui, pacem cum imperatore firmata[c], secundo anno[d] sunt reversi.

65. Langobardorum gens, priusquam hoc nomen adsumerit, exientes de Scathanavia[2], que est inter Danuvium et mare Ocianum, cum uxores et liberis Danuvium transmeant. Cum a Chunis Danuvium transeuntes fussent[a] conperti, eis bellum conarint inferre, interrogati a Chuni, que gens eorum terminos introire praesumerit. At ille mulieris eorum praecipunt[b] comam capitis ad maxellas et mentum legarint, quo pocius virorum habitum simulantes plurima multitudine hostium ostenderint, eo quod erant[c] mulierum coma circa maxellas et mentum ad instar barbae valde longa. Fertur[d] desuper uterque falangiae vox[3] dixisse: 'Haec sunt Langobardi', quod[e] ab his gentibus fertur eorum deo fuisse locutum, quem fanatice nominant Wodano. Tunc Langobardi[4] clamassent: 'Qui instituerat nomen, concidere[f] victoriam'. Hoc prilio Chunus superant,
Isid. Chr. partem Pannoniae[5] invadunt. Nec multo post tempore Narsis[6] patricius minas Iustini impr. eiusque agustae Sopiae[g] perterritus, eo quod agusta ei adparatum[7] ex auro facto muliebri, eo quod eonucus erat, cum quo filaret, direxit; et pensilariis regerit non populo. At ille respondens: 'Filo[h] filabo, de[i] quem Iustinus imperator nec agusta ad
Isid. caput venire non possit[k]'. Tunc Langobardus a Pannoniis invitans[6], cum Albueno[8] regi
Greg. IV, 41. Aetaliam introduxit. Albuenus Chlodesindam, Chlotharii regis filiam, habuit uxorem; qua defuncta[l], aliam duxit coniugem, cuius patrem interfecerat.

Capp. 61—66. 1. 2a. 3. $4b^{1*}$. c^1.

Cap. 61. a) cum dignis 2a. $4b^{1*}$. c^1.

Cap. 62. a) 61. *in marg. pr. m. scripsit* 2a, *ubi hoc caput cum superiore coniunctum est.* b) praecipit 3. c) Arlate 2a (*infra* Arlato).

Cap. 63. a) *sic* 3; adsumunt, *e corr.* unt 1; adsumunt 2a; accepit *Greg.* b) cum *add.* 3. c) tenuit 2a. d) Gaisuindam $4b^{1*}$; Gaysuindam $4c^1$. e) u. m. B. 3.

Cap. 64. a) I. i. C. 2a. b) Warnaharium 2a *(ubi* Franc. *deest)*; Warmarium 3; Warmacharium *e corr.* $4b^{1*}$. c) firmarent qui s. 3; facta *pro* f. $4b^{1*}$; f. *om.* $4c^1$. d) ann. 1.

Cap. 65. a) fussent *corr.* fuissent 1. b) praecipunt *corr.* praecipiunt 1; praecipuunt 3. c) *sic rell. codd.*; erat *pr. m. corr.* erant 1. d) festur *postea corr.* fertur 1. e) qui 2a. f) *ita* 1. 3; concederet 2a. $4b^{1*}$. g) *ita* 1. 3; Sophase *corr.* Sophiae 2a; Sofiae $4c^1$. h) fila 2a. i) *om.* 2a. k) possit *corr.* possint 1; possunt 2a; possent 3; posse $4b^{1*}$. c^1. l) defuncto 2a.

1) Arvernum *Greg.* *Sane comes Arvernus erat; cf. Greg. H. Fr. IV,* 30. 2) *Similia Paulus, H. Lang. I,* 1. 8 *(cf. Zeuss, 'Die Deutschen' p.* 472*) ex Origine tradidit, at Fredegarius pro Wandalis Chunos infra substituit.* 3) *Cf. Matth.* 3, 17*:* Et ecce vox de caelis dicens: 'Hic est filius meus'; *at Origo:* Godan ait, *Paulus:* Godan dixit. *Videsis, quomodo Fredegarius, ne verba Wodano tribueret, religiose vitaverit; cf. 'N. Archiv' VII, p.* 456 *n.* 4) *In Orig. et apud Paulum haec dixit Frea, quam Fredegarius, ut erat christianus, silentio praeteriit. Locum ex Origine attuli:* Et dixit Frea ad Godan: 'Sicut dedisti nomen, da illis et victoriam'. 5) *V. Origo* §. 5. 6) *Isid. Chron.:* Narsis patricius — — Sufiae agustae, Iustini coniugis, minis perterritus, Langobardus a Pannoniis invitavit eosque in Italiam introducit. 7) *Cf. Paul. H. L. II,* 5. 8) *Cf. Contin. Prosp. ed. Hille p.* 34.

66. Ipse vero eiusdem mulieris fraude venino perit. Ipsaque postea cum Greg. IV, 41.
aliquo[a] Langobardo[1], apud quem Ravennam fugaciter de civitatem Verona, ubi viro 572.
occiderat, adgrediebat, pariter in itenere adprehensi et interfecti sunt. Ib. 41.

67. Langobardi regem nomen Clip[a] super se eligunt[2]. Prorumpentibus Langobardis 573. Ib. 41. 42.
in Gallias, Amatus patricius ab ipsis interfecetur[b], et a[c] Burgundionibus multae
ibidem estrages factae sunt. Post Amatum Mummolus patriciatum adsumit[d].

68.[a] Inruentebus[b] iterum Langobardis in Galliis, cum quibus Mummolus fortiter Ib. 42.
demigavit, et[c] usque ad internicionem oppressit, pauci ex eisdem Aetaliam
repedantur. Saxones, quos Theudebertus in Aetalia[d] miserat[3], in Gallies prorumpunt,
apud Stuplonem[e] castra ponentes, multae estrages per vicina loca ab ipsis perpetrantur.
Qui a Mummolo superantur et in Aetalia fugaciter revertuntur[f],
amissis[g] omnibus que pretaverant. Saxones iterum[h] cum uxores et liberis in Gallies
destinant, ut a Sigyberto regi recepti[i], in loco unde exierunt redirint[k]. Venientes
in terreturio Avennico, Mummolus protinus obviam veniens eis, Rodanum
transire non permittebat. Postea, acceptis muneribus, transire eos permisit. Ad[l]
Sigybertum pergentes, in locum unde prius egressi fuerant sunt stabiliti. Postea, defuncto
Clip, Langobardorum duces Chamo[m], Zaban et Rodanus Gallias inruperunt[n]. Quorum Ib. 44.
obviam Mummolus cum exercito venit et hos tres duces cum eorum exercito
usque ad internicionem delivit. In alio anno Mummolus cum exercito Toronus ac Ib. 45.
Pectavis, iubente Guntramno, de potestate Chilperici abstulit et ad parte Sigyberti
restituit. Multi ibidem de exercito Chilperici et ipse Pectavensis sunt gladio
trucidati. Taloardus[o] et Nuccio[p, 4] duces Langobardorum per oscula[5] in Sidonense[6] 574.
territurio cum exercito sunt ingressi, ad monasterium sanctorum Agauninsium[q] nimia
facientes strage. Baccis[7] villa nec procul ab ipso monasterio et duces et[r] eorum exercitus
a[s] Wiolico et Teudofredo[t] ducibus Gunthramni sunt interfecti. 40[u] tantum ex[v]
illis fugaciter Aetaliam remeantur.

69. Chlodoveus, filius Chilperici, Burdegalem pervadit[a]. A Sigulfo duci superatus[b], Ib. 47.
fugaciter[c] ad patrem redit.

70. Chilpericus Pectavos[a] et Thoronos[b] de regno Sigyberti pervasit et Sigulfo[8] Ib. 47.
duci fuga vertit suoque exercito prostravit. Chilpericus civitates eas[c] que per-

Capp. 66—70. 1. 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^1.

Cap. 66. a) aliquum (aliquod 3) Langobardum 2*a*.

Cap. 67. a) Clyp *semper* 2*a*. b) interfectus est 2*a*. c) de *Greg*. d) *ita* 1. 3. $4c^1$; adsumpsit 2*a*; assumpsit $4b^{2*}$.

Cap. 68. a) *distinctione caret* 2*a*, *unde infra* 68. *pro* 69. *cet.* b) inruentes 3. c) set (?) *corr.* et 1. d) Itali 3. e) Staplonem $4c^1$; Stablonem *Greg.* f) revertur *corr.* revertuntur 1; revertur 3. g) amissionibus *pro* a. o. 2*a*. h) *om.* 3. $4b^{2*}$. c^1. i) collecti *Greg.* k) redirunt *corr.* redirint 1; redirent 2*a*. $4b^{2*}$; stabilirentur *Greg.* l) A Sigiberto $4b^{2*}$. c^1. m) Chamozaban 1. $4b^{2*}$. n) irruerunt $4b^{2*}$; inruerunt $4c^1$. o) Thaloardus $4b^{2*}$. c^1. p) Nuntio 3; Nuncio $4b^{2*}$. c^1. q) Agaunensium 2*a*. r) *om.* 3. $4b^{2*}$. c^1. s) cuiolico 3. t) Theudefrido 2*a*. $4c^1$; Teudefrido 3; Theudefredo $4b^{2*}$. u) milia *add.* 3. v) ex i. *pr. m. superscr.* 1.

Cap. 69. a) abiit *Greg.* b) superatur 2*a*. c) fugatus 3.

Cap. 70. a) Pectavis 2*a*. 3; Pictavis $4b^{2*}$. c^1. b) Thronos *postea corr.* Thoronos 1. c) q. p. e. S. 3.

1) *Hilmegis; cf. Marius a.* 572, *Origo* §. 5. 2) *Cf. Marius a.* 573. *De ducibus, quos Clebo successisse constat, Fredegarius infra lib. IV, c.* 45. *fusius egit.* 3) qui cum Langobardis in Italiam venerunt *Greg.* 4) *V. Mar. Chron. a.* 574, *qui similia narravit, sed Fred. multo uberior est; Pabst, 'Forschung. z. D. G.' II, p.* 421; *'N. Archiv' VII, p.* 452. 5) *Clusae intelleguntur.* 6) *Sitten.* 7) *Bex prope Saint-Maurice.* 8) Gundoalduin *Greg.*

vaserat Sigyberto reddit[a]. Post anno Chilpericus exercito[b] cum multo regno Sigyberti ingreditur, sed, intercurrentes legatus, pacifecati sunt.

71. Postea uno inientes consilio amboque moventes exercito, volentes Gunthramnum interficere[a] regnumque eius adsumere. Sigybertus cum exercitu Arciaca[1] resedens, Chilpericus[b] Duodecepontis[2]. Audiens haec Gunthramnus, exercitum velociter movit[c], veniensque villa Veriaco[d, 3], intercurrentes legatus, hii tres germani Sigybertus, Gunthramnus et Chilpericus Trecas iuncxerunt et in ecclesia sancti Lupi sacramento contra Gunthramnum, ut pacem servarint, dederunt. Gunthramnus idemque cum eis pacem sacramentis firmavit. Redientes[e] ad castra Austrasiae, adversus Sigybertum rumorem levant, dicentes: 'Sicut promisisti, da nobis, ubi rebus ditemur aut preliemur, alioquin ad patriam non revertimur[f]'. Illi volens[g], conpulsus a suis, super Gunthramno ire, Austrasiae valde consiliosae dicent ad eum: 'Sacramentis pacem cum Gunthramno firmasti[h]; quo pacto possumus[i] super eum inruere?' Unianimiter exclamantis, se super Chilpericum velle ire, protinus moventis, inruunt[k] super Chilpericum. Iam eius exer-
Greg. IV, 50. citus ad propria festinans longe aberat[l]. Cum[m] haec cognovisset Chilpericus, terga
ib. 51 vertens Thornoa pervenit. Sigybertus post tergum eius Parisius[n] venit; ibique sanctum ac beatissimum Germanum Parisiorum urbis episcopo Sigybertus[o] vidisset, haec ab eodem verbo prophetiae audivit: 'Si germanum tuum ita persequere cogitas[p], ut eum interficere disponas et regnum suum auferre[q], scriptum est: *Foveam que fratri tuo parabis, in eam cadebis*'. Cuius castigationem nolens annuere, cogetabat[r] optata perficere. Cumque Victuriaco[s] accessisset, omnes Neptrasiae[t, 4] ad eum venientes, se suae dicione subiecerunt. Ansoaldus[u, 5] tantum cum[v] Chilperico remansit. Fredegundis duobus[w] pueris dolo transmissis, Sigybertum interficiunt, et ipsi interfecti sunt. Resumptis viribus, Chilpericus suumque regnum recepit.

72.[a] Brunechildis[6] cum filio suo Childeberto Parisius[b] sub custodia tenebatur; sed factione Gundoaldo duce Childebertus in paera positus, per fenistram a puerum acceptus est, et ipse puer singulus eum Mittes[c] exhibuit; ibique a Gundoaldo vel Austrasiis in regno patri sublimatur. Brunechildis iusso Chilperici exilio Rothomo[d, 6] retru-
ib. 51. detur. In eo anno fulgor per[e] caelo discurrisse[f] visus est. Sigybertus in eclesia[g] sancti Medardi sepultus est, aetate quatragenaria, 14. regni sui anno.

ib. 51. 73. A transito Theudeberti seniores usque ad exitum Sigyberti anni 29.
A principio usque ad diluvium anni[a] 2242.
A[b] deluvio usque ad Abracham anni 942.

Capp. 70—73. 1. 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^1.

Cap. 70. a) reddidit 2*a*; reddedit 3; redidit $4b^{2*}$. b) c. e. m. $4b^{2*}$. c^1.

Cap. 71. a) in *add., sed eras.* 1; *om. reliqui libri.* b) ad *add.* 2*a*. $4c^1$. c) movet 2*a*. d) Viriaco 2*a*. e) *a* Red. *cap. incipit* $4c^1$. f) revertemur 2*a*. g) nolens 3. h) firmastis *corr.* firmasti 1. i) possimus 3. k) *om.* 3. $4b^{2*}$. c^1. l) abierat 2*a*. 3. m) *a* Cum *c.* 68. *incipit* $4b^{2*}$. n) Parius 2*a*. o) Sygerbertus *h. l.* 2*a*. p) cogitans 2*a*. q) morieris *om. Fred.* r) cogebat 1; cogitabat *rell.* s) victoria 3. t) Neustrasii 2*a*; Neostrasi(a)e 3. $4b^{2*}$; Neostrasii $4c^1$; actum veniens *pro* a. e. v. 3. $4b^{2*}$. u) Ansoandus 3. v) *pr. m. in marg. add.* 1. w) duabus 3. $4b^{2*}$. c^1 *(ubi corr.)*.

Cap. 72. a) 69, *et sic deinceps* $4b^{2*}$. b) Parius 3. c) Mittes *corr.* Mettes 1. d) Rothomore r. 3; Rothomore truditur $4b^{2*}$. e) p. c. *om.* 3. $4b^{2*}$. c^1. f) decurise 3; decurrisse $4b^{2*}$. c^1. g) basilica *Greg.*

Cap. 73. a) *om.* 2*a*. b) ad diluvium 3. $4b^{2*}$.

1) *Arcis-sur-Aube; cf. Longnon, 'Géographie' p.* 333. 2) *Pont-sur-Seine (Aube); cf. Longnon l. l.* 3) *Virey-sous-Bar (Aube); cf. Longnon l. l.* 4) omnis exercitus *Greg.* 5) *Eius saepius meminit Gregorius.* 6) *Cf. Greg.* V, 1.

Ab[a] Abracham usque ad egressum filiorum Israhel ex Aegypto anni[b] 462. Greg. IV, 51.

Ab egresso filiorum[c] ex Aegypto usque ad aedeficationem templi Salomonis anni 480.

Ab[d] aedificacionem vero[e] templi usque ad dissolationem[f] eius et transmigrationem Babylloniae anni 390[g].

A transmigrationem Babylloniae usque ad passionem Domini anni 648.

A passionem Domini usque a transito sancti Martini anni[h] 412.

A transito sancti Martini[i] usque a transito Chlodoveae regis anni 112.

A[k] transito Chlodovei regis usque[l] transitum Teudeberti anni 37.

A transito Teudeberti usque ad exitum Sigyberti anni 29.

Quod sunt semul anni 5774[m].

74.[a] Chilpericus filium suum Maeroveum Pectavis cum exercitum direxit. Exinde revertens, Rothomao[b] accessit et Brunechildem coniugium[c] accepit. Protinus Chilpericus ipsum de ea separavit[1]. Campaninses Sexsionas[d] pervaserunt. Chilpericus cum exercitu contra eos invaluit, Sexsionas recepit[e]. Filium suum Meroveum honus tonsorare[f] clericati tonsorare[g] fecit, et prbt. ordenatur. Roccolenum[h] ducem Gunthramnum idemque ducem persequendum[i] Thoronos[k] transmisit. Roccolenus ab infirmitate vexatus, nihil ibidem praevaluit[l]. Ib. V, 2. Ib. 3. Ib. 14. Ib. 4.

75. Eo tempore sanctus Germanus Parisiorum episcopus transiit[a]. Chilpericus filium suum Chlodoveum Toronus transmisit, qui et ultra Legere civitates Childeberti[2] prevaderit. Mummolus patricius Guntbramni contra Chlodoveum et Desiderium duci Chilperici bellum gessit eosque superavit. Caesi a[b] Mummoli exercito quinque milia, a[c] Desiderio vero[d] 20[e] milia. Ib. 8. Ib. 13.

76. Inter Suaevos et Saxones[a] bellum surrexit. Caesi sunt a[b] Saxonibus 20 milia; sex milia tantum ex eis remanserunt[c]. Suaevorum quoque 6[d] milia: 488 prostrati sunt; reliqui vero victuriam obtenuerunt[e]. Saxones devoverunt, ut[f] nec pilum[3] nec barbam inciderint, priusquam hanc iniuriam ulciscerint; sed mentita est eorum iragundia. Ib. 15.

77. Brittanis[a] Magliavos et Bodecus illo tempore[b] comitis erant, amiciciam cum sacramentis in[c] invicem inientis. Mortuo Bodico, Magliavos[d] filium eius nomen Theuderico de regno[e] expulit. Sed tandem[f] resumptis virebus, Theudericus Ib. 16.

Capp. 73—77. 1. 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^{1}.

Cap. 73. a) *pr. m. superscr.* 1; Ad *corr.* Ab 3. b) a. 462. a. e. f. e. A. *om.* 2*a*. c) Israel *postea add.* 1; *superscr.* 3 *(om. 3a); habet* $4b^{2*}$. d) ab ha edificacionem 3. e) *sic Fred. cum codd. B* 1. 2. *Greg.; om.* 3. f) ^{de}solacionem $4b^{2*}$; desolationem $4c^{1}$. g) CCCL $4b^{2*}$; CCCXLX $4c^{1}$. h) a. 412. a t. s. M. *om.* 2*a*. i) et *add.* 2*a*. k) A. t. C. r. *om.* 3 (*ubi* Et u.). l) ad *add.* 2*a*. $4b^{2*}$; a *add.* 3. m) 74 *om.* 2*a*.

Cap. 74. a) *numerus deest* 1. b) Rothomo 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^{1}. c) *ita* 1; in coni. *rell.* d) Saxonas 2*a*; Sexsonas 3; Saxones $4b^{2*}$; Sexionas $4c^{1}$; *item infra.* e) recipit 2*a*. f) *sic* 1. 3; *om.* 2*a*. $4b^{2*}$. c^{1}; clericatus $4b^{2*}$; clericatu $4c^{1}$. g) *om.* 3. h) Roccolinum $4b^{2*}$. c^{1}. i) persequentem $4b^{2*}$. c^{1}. k) *om.* 3. l) pervaluit 3.

Cap. 75. a) obiit 2*a*. b) de *Greg.*; c(a)esa M. 3. $4b^{2*}$. c^{1}. c) de *Greg.* d) *om.* 2*a*. e) *ita solus B* 2. *Greg.*

Cap. 76. a) Saxonas 2*a*. b) ex *Greg.* c) remanserant 2*a*. d) quinque 3. e) obtinerent 2*a*. f) *om.* 2*a*.

Cap. 77. a) Critthannus $4b^{2*}$; Brittanniis $4c^{1}$. b) timore *postea corr.* tempore 1. c) *pr. m. superscr.* 1. d) Macliavos filios 3. e) regnum, *om.* de 2*a*. f) tamen 2*a*.

1) quod eosdem separare decerneret *Greg. At eos minime separavit.* 2) in terminum Toronicum et Andecavum usque Sanctonas transiit eamque pervasit *Greg. Gunthramno a.* 592. *mortuo, hae civitates in dicione Childeberti erant.* 3) capillum *Greg.*

Greg. V, 16. Magliavum cum filium[a] Iacob interfecit regnumque[1] patris recepit. Warogus[b], Magliavi Ib. 17. filius, in patris loco comex effecetur[c. 2]. Gunthramnus rex duos Magnachari[d] filius gladio interemit, instigante Austrechilde regina; facultatis eorum fisco redegit[e]. Fili Gunthramno duo continuo mortui sunt.

Ib. 17. Ib. 18. 78. Gunthramnus Childebertum[a] adoptavit in filium. Chilpericus Praetextatum Rothomensem episcopum exilium trudit, repotans ei, quod consilium Brunechilde húsús, contra Chilpericum tractarit[b], quod veritate subsistebat. Merveus iterum Ib. 18. laicus efficetur; de Thoronus fugiens, per Authiciodero[3] Devione[c] venit, in Remensem campaniam peraccessit, a Tharawanninsibus[d] circumventus est et in quadam villa concludetur a Gaileno[e. 4] familiare suo. Ipsoque rogante, Meroeus cultro interfectus est. Gailenus manebus et pedibus, nares et aurebus truncatus, turpiter vitam finivit.

Ib. 19. 79.[a] Eodem tempore Iustinus imperator amens effectus est. Sopia, eiusdem agusta, cum Tiberio caesare regebat imperio. Tiberius largissimus in aelymosinis[b] fuit. Sed cum a Sopia argueretur, ut thinsaurum non vastarit, in medio palatiae crucem in lapidem[c] reperta, iobet Tiberius ipsum lapidem levare. Desupter[d] in alio lapide duo crucis[5] reperti sunt; levatumque et ipsum, inventa sunt supter[e] ipsum milli centenaria auri, quod largiter divino amore Tiberius[f] pauperibus erogavit.

Ib. 19. 80.[a] Defuncto Narside[b], prodenti[c] aliquo senece[6], cui[d] Narsis credederat, thinsaurum eius Tiberius abscondito sub terra invenit, nimia multitudine ponderum auri et argenti, seo et lapides preciosis. Quod idemque lar- Ib. 22. giter[e] Tiberius in alimuniis[f] destribuit[g] pauperum. Samson, filius Chilperici, Ib. 23. moritur, quem Chilpericus nimium luxit. Eo anno stella in medio lunae fulgens visa Ib. 24. est. Guntramnus Boso[h], relictis filiabus suis in eclesia sancti Helariae, ad Childebertum Ib. 25. transiit. An. quoque tercio Childeberti regis, qui erat Chilperici et Gunthramni septemus decemus[i], Guntramnus Boso filias suas a Pectavo auferre vellens, Dracolenus super eum inruit[k]. Multis muneribus a Gunthramno Dracoleno offeruntur, sed Dracolenus, ut erat elatus, dicens[l]: 'Funiculum, unde alios legare soleo, paratum habeo, ubi[m] et Gunthramnus odie laegatur'. Cumque fuisset prilium ceptum, Gunthramnus, invocato nomen Domini et virtutis[n] sancti Martini, levato conto[o], Dracoleno mactat[p] in faucebus, suspensumque de aequm[q], mortuum[r] in terra proiecit. Feliciter Ib. 26. postea quod coepit explevit. Post haec Pectavi, Bagassini[s], Teromanni et Ande-

Capp. 77—79. 1. 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^{1}. *Cap.* 80. 1. 2*a*. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$.

Cap. 77. a) filia 3. b) Warochos $4b^{2*}$. c^{1}. c) effectur 3. d) f. Magnaharii 2*a*. e) redigit 2*a*. 3. $4c^{1}$.

Cap. 78. a) Childebertus 3. b) *ita* 3; tractant 1. 2*a* (*e corr.*). $4b^{2*}$; tractent $4c^{1}$. c) Divinione 2*a*. d) Terrawanensibus 2*a*; Tharavannensibus 3; Tharavanensibus $4b^{2*}$; Tharavennensibus $4c^{1}$. e) Gaulen., *ut infra*, $4b^{2*}$. c^{1}.

Cap. 79. a) *distinctione caret* 2*a*. b) aelynis *corr.* aelymosinis 1. c) lapidem *corr.* lapide 1. d) Desuper 2*a*. 3. $4b^{2*}$. c^{1}. e) sub ipso $4b^{2*}$. c^{1}. f) *om.* 3. $4b^{2*}$. c^{1}.

Cap. 80. a) 78, *et sic deinceps* 2*a*. b) Narside, *sed littera* N *e corr.* 1; Narsidem 2*a*; Marside 3. $4c^{1}$; Marsidae $4b^{2*}$. c) prudente 2*a*. 3; prudenti $4b^{2*}$. c^{1}. d) cuius 2*a*. e) *in l.* Thiberius *redit* $4c^{2}$. f) elemosinis $4b^{2*}$. c^{2}; elimosinis $4c^{1}$. g) p. d. 2*a*. h) Boro, *infra* Poro 3. i) 16. 3. k) inruens 2*a*. l) dixit $4b^{2*}$. c^{2}. m) unde 2*a*; et *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. n) *om.* $4b^{2*}$; virtutem $4c^{1.2}$. o) contra $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. p) artat *Greg.* q) aequm *corr.* aequo 1. r) quo *add.* 2*a*. s) Bagassinite roma[n]ni 2*a*; Bagassinit(a)e (Bagassimtae $4b^{2*}$) romani (rotmanni $4c^{1.2}$) 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$.

1) partem regni *Greg.* 2) partem vero aliam Warocus — — vindicavit *Greg.* 3) *Cf. Greg. V,* 14. 4) *Potius a Tarabennensibus.* 5) (tabulam) aliam hoc signum habentem, *i. e. unam crucem, Greg., quo teste sub tertia tabula marmorea thesaurus repertus est.* 6) i. *e. sene.*

gavi cum aliis multis in Brittania contra Waroco[a] exercitum movunt; super quos Warocus [Greg. V, 26] per nocte ruens, nimia estragie de Saxonis Baigassinus fecit. Anno 4. Childeberto, [ib. 27.] qui[b] fuit octavus decimus Gunthramni et Chilperici, Salonius et Saggitarius episcopi[c] Cabylonno in sinodo ab episcopato degradantur[1]. Chilpericus discripciones gravissemas[2] [ib. 28.] in omni populo regni sui fieri iussit. Marcus refrendarius, qui hanc discriptionem faciebat, secum omnes polepticus ferens, Kalendis Marciis[d] a Limodecinis[3] interfectus est, et omnes poleptici[4] incendium[e] sunt concrematae. Dum haec ageretur, Iustinus[f] [ib. 30.] imperator octavo decimo an. regni sui cum amenciam quem incurrit vitam finivit.

81. Tiberius adripuit imperio. Sopia agusta inmemor promissionis suae adversus [ib. 30.] Tiberium insidias muliebatur[a]; Iustinianum, nepotem Iustini, imperium voluit sublimare. Quod Tiberius cernens, adprehensam Sopiam, expuliatam thinsauris, secregatis ab ea pueris, custodiam iussit retrudi. Iustinianum obiurgatum tantum in[b] posterum amore delexit, ut filium eius filiam suam promitteret eiusque[c] filium suum[d] filiam suam expetirit; sed non est res[e] sortita effecto. Exercitus eius Persas devallavit[f], victorque[g] regressus, tanta mole[h] praede detulit, ut creditur[i] cupiditate[k] humani posse sufficere. 20 alevanti exinde[l] adducti[5] sunt.

82. Eodem tempore, an. quinto Childeberti regis tante lois per universam [ib. 33. 34.] regionem factae sunt, ut nimium mirum fuisset. Universa flumina termenis, quos [ib. 33.] umquam[a] excesserant[b], praeterirunt. De pecoribus excidio, grande aedeficiis[c] naufragium. Quod cessantis[d] pluviis, arboris dinuo floruerunt. Erat mensis Septembris. Fulgor per caelo currise[e] visus est. Sonus[f] quasi deruentes arbores in totam terram[g] auditus est. Orbis[h] Burdegalensis terre moto concussa est. De Pereneis montibus inmense lapides sunt evolsi, qui pecora et homines prostraverunt. Vicus Burdigalensis[i] incendio divinitus[k] ortum[l] multus exhusit, subito conprehendens. Domus et ariis[m] cum annonis incendio concremantur, nullo incitamento[n] habens ignis, forsitam iussionem divina. Aurilianа civitas ob hoc incendio vastata est. Apud terminum Carnotenum ide[o] efracto panem sanguis fluxit. Sed hoc prodigia gravissima lois est[p] subsecuta. Et discordia regis[q] iterum bellum [ib. 34.] civile parantibus, besenterecos[r] morbos totas Gallias praeoccupavit. His diebus Austrechildis, [ib. 35] Guntechramno principis regina, ab hoc morbo consummata[s] est, medicos ad Gunthramno acusans[t]. Iusso Gunthramni medici diversis poenis adfecti[u] migrant a[v] saeculo. Eo anno magna in Spaniis christianorum persecutio fuit, instigante Goesinda, [ib. 38.]

Capp. 80—82. 1. 2*a*. 3. 4*b*[2*]. *c*[1. 2].

Cap. 80. a) Waracum 2*a*; Waraco 3; Varo[co] 4*b*[2*]. b) quae f. octava 2*a*. c) epc *corr.* epi 1. d) marcii olim odicionis 2*a*; marci salemodicinis 4*b*[2*]; marcii alemodicinis 4*c*[1. 2]. e) *om.* 2*a*. f) Iusti 3.

Cap. 81. a) movebatur 3. b) tantum ore, *om.* i. p. am 2*a*. c) rursumque *Greg.* d) suam filiam (sua filia 4*b*[2*]) expetivit 4*b*[2*]. *c*[1. 2]. e) sors *pro* res 2*a*; *om.* 3. 4*b*[2*]. *c*[1. 2]. f) debellavit 2*a* *cum Greg.* g) victusque 3. h) ole 3. i) crederetur 4*b*[2*]. *c*[2]. k) h. p. c. s. 2*a*. l) *postea corr.* ex india 1.

Cap. 82. a) *ita* 2*a*. 3. 4*b*[2*]; umquam *postea corr.* numquam 1, *sic* 4*c*[2] *cum Greg.* b) cessi erant 2*a*. c) aedificium 3. 4*c*[1. 2]; grandes aedificy 4*b*[2*]; fecere *om. Fred.* d) Quiescentibus *Greg. Fredegarius compendia* q *et* q *confudit.* e) currise *corr.* currisse 1. f) sonitus *Greg.* g) illam *add.* 2*a*. h) *om.* 3. 4*b*[2*]. *c*[1. 2]. i) Burdig. *corr.* Burdeg. 1. k) divinitas *corr.* divinitus 1. l) ortum *corr.* ortos 1; orto 4*b*[2*]. *c*[1]; ordo 4*c*[2]. m) ariis *corr.* aris 1. n) intamento *corr.* incitamento 1. o) *ita* 1; idiae 2*a*; idem 3; *om.* 4*b*[2]; ideo 4*c*[1. 2]; *scr.* de. p) *om.* 2*a*. q) regis *corr.* reges 1. r) desentericus *Greg.* s) consumpta 3. t) acusans *corr.* accusans 1; accusant *corr.* accusans 3. u) adflicti 2*a*. 3; afflicti 4*b*[2*]. *c*[1. 2]. v) ad c(a)elum 3. 4*b*[2*]. *c*[1. 2].

1) *Cf. Marius a.* 579. 2) gravis *Greg.* 3) Lemovicinus quoque populus — — interficere voluit *Greg.* 4) libris discriptionibus *Greg. De polyptychis v. Waitz, 'VG'. II,* 2[3], p. 269. 5) ad imperatorem deducti *Greg.*

Greg. V, 38. quam post Anaghildo[a] regi[b] rex Leubildus acceperat[c], de aliam uxorem duo[d] filius habens. Ex huius[e] unus Chermengildus[f] nomen filiam Sigyberti[g] nomen Sedegundem[h. 1].

Ib. 38. 83. Que[a] cum magnis thinsauris et apparatis[b] in Spania est directa et ab ava Goaesinda[c] benigniter recepta, quem postea Goaesinda[d] adfecetur. Sed cum nullatenus aviae iniquo consilio consentisset[e], in una civitatum[f] cum viros habitandum constituetur. Protinus maritum predicans, ad Christi cultum baptizatus, effectus est christianus. Quem pater Leubildus insequens et 585. vellens occidere, tandem eius insecutionem filius est[g] interfectus[2], per quem data est occansio. Post mortem Mirionis[3] regis Galliciae[h], filium eius Eurico[i] et genero[k. 4] nomen Audecane[l] de regno certantibus, a Leubildo Soaevi[m] et omnes Galliciae potestatem Gothorum subgiciuntur[5].

Ib. 34. 84. Igitur Chilpericus tres filios suos iam adultus[6] ab infirmitate besen- Ib. 39. teriae[a] uno anno perdedit, quos de Fredegundae habebat. Restiterat adhuc Chlodoveus, filius eius, quem postea, instigante Fredegundae, vinctum custodia retrusit, ibique factione Fredegunde cultro percussus[b] obiit.

Ib. VI, 1. 85.[a] Post haec Mummolus patricius regno Gunthramni fuga delatabetur[b]; Aven- Ib. 2. nionem[c] castrum suae defensionem expetiit. Legati Chilperici, qui ad Tiberium imperatorem accesserant[d], ab[e] eodem illud tempore revertuntur[f] continuo.

Ib. 1. 86.[a] Childebertus, relicta[b] Gunthramni pacem, se cum Chilperico, ut regno eius pariter Ib. 3. auferrent, coniuncxit, promittens Chilpericus, dum sine filiis erat, ut Childebertum regni[c] sui relinquerit heredem; sed more solito mendax apparuit. Lopus dux Cam- Ib. 4. panensis ab Orsione[d] et Bertefredo ab exercito internicione persequitur[e]; sed, Brunechilde intercedente, liberatur, presidiumque eius a suprascriptis talatus[f] est.

Ib. 6. 87. Fuit illo tempore reclausus Hospicius apud Necinsem urbem, qui constrinctis[a] catenis a purum corpus ferreis[b], desuper cilicio[c], nihil aliud quam purum[d] panem et[e] paucis dactalus[f] comedebat, in quadragensima radices herbarum. Qui dum conversaretur[g] in cor-

Capp. 82—87. 1. 2a. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$.

Cap. 82. a) qua manachilde $4b^{2*}$; quam Atanachil $4c^{1.2}$. b) conubium *om. Fred.* c) *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. d) duo *corr.* duos 1. e) *ita* 1. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; ex his 2a; ex quibus huius 3. f) Ermenghildus 2a; Ermenchildus 3. $4b^{2*}$; Ermengildus $4c^{1.2}$. g) disponsaverat *om. Fred.* h) Sedegunde 3. $4c^{1.2}$; Sedegundae $4b^{2*}$; Sed Egundis *codd. B* 1. 2. *Greg.*; accepit uxorem *add.* 2a. 3. $4b^{2*}$. c^{1} *(ubi* u. m. *al. in marg. suppl.).* $4c^{2}$.

Cap. 83. a) Qui 2a. 3. $4c^{1}$; Q. c. *om.* $4c^{2}$. b) apatis 3. c) Gohendam 2a; Goesida 3 *(ubi* b. r. q. p. G. *desunt)*; Gersinda $4b^{2*}$; Geresinda $4c^{1.2}$. d) a G. $4b^{2*}$. c^{2}. e) sentisset 3. $4c^{1.2}$ *(non* $4b^{2*}$*).* f) civitate $4b^{2*}$; unam civitatem $4c^{1.2}$. g) *om.* $4b^{2*}$; eius $4c^{1.2}$. h) Galliae 2a. i) Eorico 2a. k) genere 2a. $4c^{2}$. l) Audecan:e 1; Audicane 2a; Audegame $4b^{2*}$; Audegane $4c^{2}$. m) Suaeviae 3; Suaviae $4b^{2*}$. $c^{1.2}$.

Cap. 84. a) be:(*eras.* s) sentariae 2a; bisentariae $4b^{2*}$; bisinterie $4c^{1.2}$. b) percussit 2a.

Cap. 85. a) *distinctione caret* 2a. b) *ita* 1; dilatabitur 3. $4b^{2*}$; delabitur 2a. $4c^{1.2}$ *cum Greg.* c) Aventionem 2a. 3; Avencionem $4b^{2*}$. d) accesserat *corr.* accesserant 1. e) ad 2a. 3. $4c^{1.2}$. f) c. r. 3.

Cap. 86. a) 83, *et sic deinceps* 2a. b) reiectam *Greg.* c) regnum, *om.* sui 2a. d) :orsione 1; Orsionem 2a; Ursionem 3. $4c^{1.2}$. e) persequetur 2a. 3. f) sup℞ sc℞ (supra scriptus 2a; s. scriptis 3. $4c^{1.2}$) talatus 1. 2a. 3. $4c^{1.2}$; supra scripto stalatus est (s. e. *in marg.*) $4b^{2*}$. — talatus *pro* tlatus *ex verbo* tollere *derivatum est; cf. Usener, 'Rhein. Mus.' XXXVII, p.* 480. *Greg.:* derepto omne praesidio.

Cap. 87. a) constrictis 2a. 3. $4b^{2*}$; constrictus $4c^{2}$ *cum Greg.* b) induto *om. Fred.* c) super cilio 3. d) puro pane 3. $4c^{1.2}$. e) cum *Greg.* f) dactilos $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. g) conversatur 3.

1) Sed Ingundis, Sygiberthi regis filiam, cum magno apparatu in Hispaniis directa *cet. Greg., quem Fred. non intellexit.* 2) *A.* 585; *cf. Dahn V, p.* 147. 3) *A.* 583. *obiit.* 4) *Potius sororio; cf. Greg. VI,* 43; *Dahn VI, p.* 571, *n.* 11. 5) *A.* 585. 6) *Minus recte, cum iunior, qui nondum baptizatus erat, a Gregorio* infantulus *dictus sit.*

pore, multae virtutes, pristante Domino, per eodem hostinsi sunt. Chilpericus (Greg. VI, 8. 12.) Desiderium ducem ad praevadendum Petrocorego[a] et Agennum cum exercitum diriget[b]; qui, fugato[c] Ranoaldo[d] duci, has civitates pervasit eiusque uxorem cunctis rebus expoliavit. Baudastis[e] dux in Vasconia obiit; maximam partem exercitus sui amisit. Anno igitur 7. Childeberti regis, qui erat Chilperici et Gunthramni 21[f], stilla comitis apparuit. (Ib. 14.) In diae sanctum paschae apud Sexsionas[g] civetate caelum ardere visum est. In Parisiaco vero sanguis dinuo fluxit[h] et[i] super vestimenta multorum hominum cecidit. Valetudinis variae et mortaletas[1] magna eo anno in populo fuit. Igitur legati Chilperici Ansoaldus (Ib. 18.) et Domegyselus[k], qui ad conspiciendam[l] dotem in Spania fuerant[m] missi, sunt regressi. His diebus Leubildus rex contra Ermenghyldum, filium suum, in exercito resedebat. Tunc filium suum[n] interfecit[2] eiusque mulierem a Grecis liberare non potuit[3], sed usque in mortem illuc permansit[4].

88. Eo anno Rodinus dux moritur, verum aelimosinarius[a] et bonitate plenissimus[b], iustus[c] in cunctis, piissemus in pauperibus. (Ib. 20.) Qui dum quadam vicem, ut consuaeverat, mortuum sepelire preciperat, ad quadam monimento[d] cum cultris pueri fossam facerint, levata lapide, invinit mirum magnitudinis thinsaurum et soledorum multitudinem. Hoc sibi proprium verum censuit, quem sine intermissione fideliter pauperibus erogavit. Aequanimiter eum fide reddedit hoc thinsaurum, a quem acciperat. Multa signa et prodigia eo anno in caelo sunt visa. (Ib. 21.) Chilperico filius dinuo nascitur[e]. Iobet omnes carcerentes[5] laxare. (Ib. 23.)

89. Gundoaldus, qui se[a] filium Chlotarii esse dicebat, de Constantinopole revertitur et[6] Chlothario[b] a Childebertum patruo derictus est. (Ib. 24.) Quem Chlotharius videns, comam capitis tundere iussit. Quem Sigibertus arcessitum, misit eum in Agrepennensim[c] civitatem, que nunc Colonia dicetur. Exinde lapsus ad Narsidem[d] dirigit[e]. Narsis eum Mauricio imperatore direxit[f, 7]. Cum exinde[g] fuisset reversus, a Mummolo patricio fuit susceptus[8] factione Siagriae[9] et Flavi episcopis[h], ut Gunthramnum degradarint[i] a regnum et sublimarint Gundoaldo. Ob hoc causam[k] Mummolus interfectus est[10]. Gundoaldus a Bosone[l] duce factione[11] Conbeninsim urbem[12] de cacumine rupis inpingetur[m],

Capp. 87—89. 1. 2*a*. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$.

Cap. 87. a) Petro corecum $4b^{2*}$; Petrogorgum $4c^{1.2}$. b) pergit *Greg.: item pro* habiit *Fred.* dirigit *infra scripsit.* c) fugatus 3; fugata $4b^{2*}$; fugati $4c^{1.2}$. d) Ragnoaldo 2*a*. $4b^{2*}$; Raegnoaldo 3; Regnoaldo $4c^{2}$. e) Baudastus 2*a*. f) 20. 2*a*. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. g) Suessiones 2*a*. h) fluit 3; ex nube defluxit *Greg.* i) *om.* 2*a*. 3. $4c^{1.2}$. k) Domig^hyalus 2*a*; Domighyselus 3; Domichialus $4b^{2*}$; Domighislus $4c^{1.2}$. l) conpiciendam 1. m) fuerat (f. *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$) misi 2*a*. 3. n) *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$.

Cap. 88. a) elemosinarum $4b^{2*}$. c^{2}; elemosinarium $4c^{1}$. b) lenissimus $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. c) iustis 2*a*. d) *ita* 3; momento 1; monumentum 2*a*. $4b^{2*}$. c^{2}; monumentu $4c^{1}$. e) nascetur 2*a*. 3.

Cap. 89. a) *om.* 2*a*. b) Ch. (Chlotharius 2*a*) ad 2*a*. 3; et ab Ch. $4c^{1.2}$. c) iagrepenensem *pro* i. A. 3. d) Marsedem 2*a*. e) diriget 3; habiit *Greg.* f) dirigit 2*a*. g) exin 2*a*. h) ēpī 2*a*. $4b^{2*}$. i) d. (dirigerent $4b^{2*}$) ad regnum $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. k) aura $4b^{2*}$; causa $4c^{1.2}$. l) Borone 3. m) inpingeretur $4b^{2*}$. $c^{1.2}$.

1) lues *Greg.* 2) *Cf. supra c.* 83. 3) uxorem tamen eius a Grecis erepere non potuit *Greg. VI*, 43. *At hunc locum Fred. e Greg. minime hausisse videtur.* 4) *Byzantium profectura obiit; cf. Dahn V, p.* 147. 5) custodias *Greg.* 6) De cuius origine quedam strictim libuit memorare *Greg.*, *quibus verbis omissis, Fredegarius historiam de origine Gundoaldi cum iis quae praecedunt temere conexuit.* 7) Ille — — ad Constantinopolim accessit *Greg.* 8) *Cf. Greg. VI*, 24. 26. 9) *Siagrius erat Augustodunensis et Flavius Cabillonensis episcopi. R.* 10) *Cf. infra lib. IV, c.* 4; *Greg. VII*, 39. 11) *Auctoris nomen desideratur. Subaudias* Mummoli. 12) urbis Convenicae *Greg. VII*, 35. *Intellegitur Saint Bertrand de Comminges; cf. infra lib. IV, c.* 2.

ibique deruptus[a] moritur. Cariatto[b] spatarius Guntbramni, qui hanc rem prodedit, huius vecissitudinem repensionis episcopatum Genavensum[c] adsumsit[1].

Greg. VI, 27. 90. Illud[a] tempore Chilpericus Parisius[b] contra pactum, quam[c] cum Francis inierat, ingreditur, ob quam rem porcionem suam exinde iusti admisit. Gunthramnus[d] ib. 33. ib. 35. partem Childeberti de Massilia reddit[e]. Mummolus factione Fredegunde, cui repotabant filium suum per incantatione interfecisse, iussit suggellare, multasque mulieres per ipso mendatio a Fredegundae sunt interfectas.

ib. 41. 91. Chilpericus timens Gunthramnum et Childebertum, in Camaracinsim cum thinsauris omnique presidium est adgressus. Per ipsa timore saepe exercitum movebat et resedere faciebat.

ib. 42. 92. Childebertus in Aetalia habiit[a], et Langobardi se suae dicione commendant. Gloriose exinde Childebertus revertitur. Acciperat prius[2] a Mauricio imperatore quinquagenta milia auri[3], ut Langobardus de Aetalia expugnaret[b]. Sed non solum[c] eis non nocuit[d], amicicias cum ipsos inivit. Leubildus, ut supra fecimus[e] mencionem, filium suum Ermenghildum interfecit[4].

ib. 45. 93. Chilpericus et Fredegundis filiam eorum cum magnis[a] thinsauris et multitudinem familiae[b] in eius menisterium direxit; quam filius Leubildo uxorem ib. 46. accipit[c. 5]. Nec post mora extante Chilpericus Calam[d] villam nec procul a Parisius ab homine nomen Falcone, qui missus a Brunechilde fuerat, est interfectus: crudelissimam vitam digna morte finivit[e].

INCPT.[a] CAPETOLARIS CRONECE LIBRI QUARTI IN[b] CHRISTI NOMEN.

Capp. 89—93. 1. 2*a*. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *Index.* 1. 2*a*. *b*. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*.

Cap. 89. a) disruptus 2*a*. $4c^{2}$; dirruptus $4b^{2*}$. b) Chariatto 2*a*. c) Genavensum *corr.* Genavensem 1; Gannavensum 2*a*; Gennavensem 3. $4b^{2*}$. c^{2}.

Cap. 90. a) In *corr.* Illo 2*a*; In illo 3. $4b^{2*}$. b) Parius *saepe* 2*a*. c) quem $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. d) Gunt(h)ramno 2*a*. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. e) reddidit 2*a*. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; dedit 3.

Cap. 92. a) habuit 2*a*. b) extruderit *Greg.* c) non *add.* 2*a*. d) sed *add.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. e) m. f. 2*a*.

Cap. 93. a) multis $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. b) familia 2*a*. $4c^{1.2}$; famulorum $4b^{2*}$. c) accepit 2*a*. 3; accepit u. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. d) Cala 3. e) *post* finivit p. 121. ex. 1 *haec addit:* Incpt prologus cuiusdam sapientis; *at vero index capitum sequitur et tunc demum prologus ille, cuius titulus indice a textu diremptus iam antegreditur. Forte librarius prologum, in exemplari indici praefixum, titulo iam exarato, postponi maluit.* — EXPLICIT LIBER QUARTUS *add.* 2*a*. *b*. 3; amen *add.* $4b^{1.2}$; AMEN DEO (GRĀS *add.* $4c^{2}$). EXPLICIT LIBER SECVNDVS *add.* $4c^{1.2}$; *clausula carent* 4*a*. b^{2*}. — *Hoc loco* 3*b opusculum Hilariani inseruit.*

Index. a) INCIPIUNT CAPITULA CHRONIC(A)E LIBER QUINTUS (Q. *om.* 2*a*. *b*) 2*a*. *b*. 3; INCIPIUNT CAPIT CHRONECI LIBRI 4*a*; INCIPIUNT CAPITULA CRONIC(A)E (CHRON. $4b^{1}$. c^{2}) LIBRI III. $4b^{1.2*}$. $c^{1.2}$; INCIPIUNT CAPITULA LIBRI X. 5*a*. *Indicem om.* 5*b*. *e; de aliis non constat.* b) *ita* 1; i. C. n. *om. codd. rell.* c) *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$.

1) *Subscripsit conciliis Valentino II, a.* 584. *et Matisconensi item II. anno sequenti. R.* 2) ante hos annos *Greg.* 3) soledorum *Greg.* 4) *Nex Ermenchildi ter narrata est;* c. 83. 87. *et hoc loco.* 5) *Riginthis etsi Reccaredo desponsa erat, numquam tamen ei nupsit; cf. Dahn V, p.* 146.

3. Qualiter Guntramnus Clotharium in regnum[a] sublimavit.
4. De interfectione Mummoli[b].
5. De exercitum Guntramni in Spaniam adgressum[c].
6. De mortem Leubildi[d], et Richaredus[e] sublimatur in regno.
7. De pacem inter Guntramno et Childeberto firmata.
8. De ducebus iusso Childeberti interfectis.
9. De uxorem Anaulfi[f] regis Persarum nomine[g] Cesara[h].
10. De exercito Guntramni in Spania adgressum[i].
11. De toneca domini[k] Iesu[l] Christi inventa.
12. De Beppeleno[m] et Aebrachario[n] ducibus.
13. De Agone[o] sublimatum[p] in regno Aetaliae super[q] Langobardis et[r] defectionem[s] solis.
14. De obetum Gunthramni.
15. De regnum Childeberti in Burgundia.
16. De obitum Childeberti.
17. De Fredegunde, quod Parisius[t] invasit, et pugna contra Teudeberto[u].
18. De mortem Quintirionem[v].
19. De Brunechilde, qualiter[w] de Auster[x] est[y] egecta.
20. De pugna, quem Teudebertus et Teudericus contra Chlothario fecerunt[z], ipsoque[a] vicerunt.
21. De filium Teuderici natum, et Aegyla[b] patricius[c] interficetur[d].
22. De inventionem[e] corporis sancti Victoris.
23. De Fogatum[f], qualiter[g] Mauricium imperatore interfecit et inperium adsumsit.
24. De exilium sancti Desideriae episcopi.
25. De Bertoaldo maiorem domum.
26.[h] De victuria Teuderici contra Clotharium.
27. De Protadio maiorem domum eiusque[i] interitum.
28. De bonetatem Claudiae maiorem domum.
29. De interetum Volfo patricio.
30. De Ermenberga, quod de Spania Teuderico[k] adducit[l].
31. De legatis Betterici ad regebus transmissis.
32. De marthirio sancti Desiderio[m].
33. Quod Sisibutus[n] rex[o] in Spaniam sublimatur.

Index. 1. 2*a* (*cf. n.* i). 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*.

Index. a) inuegitium, *expunct. alt.* i 2*a*; in uegnum 2*b*. b) Mummulis 2*a*; Mummulus 2*b*. c) *om.* 5*a*. d) Leupildo 3. $4c^{1.2}$. 5*a* (*e corr.*). e) Ricaredus 2*b*; R^i^charioq' $4b^{2*}$; Richaredio $4c^{1}$; Richaredo sublimato $4c^{2}$; Richario 5*a*. f) Arnulfi 2*b*. $4c^{1.2}$; uxore manaulfi 3. 5*a*. g) nomī 1. h) Caesara 2*a*; Caesare 3; Cessara $4b^{2*}$. c^{1}; Caessara 5*a*. i) *om.* 5*a*; *index in verbis* expliciunt cāp *desinit* 2*b*. k) nostri *add.* 2*a*. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. l) I. C. *om.* 5*a*. m) Beppellino 2*a*; Beppelino $4b^{2*}$. c^{2}. 5*a*. n) Hebrebario 2*a*; Ebrechario 3. 5*a*; Ebrachario $4b^{2*}$; Ebregario $4c^{1.2}$. o) Agono $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. p) sublimatuam *corr.* sublimatum 1. q) s. L. *om.* 5*a*. r) *sic* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*; a *rell.* s) defectimem *corr. pr. m.* defectionem 1. t) Parisium *corr. pr. m.* Parisius 1. u) *utrum* Teudeberto *an* Teudebertum *scriptum sit, dubium est* 1. v) Quintrione 2*a*. 3. $4c^{1.2}$. 5*a*; Quimcione $4b^{2*}$. w) quando *corr. pr. m.* qualiter 1. x) Austra $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. y) est *corr. m. al.* esset 1; eiecta est $4b^{2*}$. c^{2}. 5*a*. z) CЄ::: (*sic Delisle;* ferrum *Monod;* ferum *Heller*) *pr. m. corr.* fecerunt 1. a) i. q. v. *om.* 5*a*. b) Agilane 5*a*. c) pat::: (paterĕ *Heller*) *corr. m. al.* patricius (*sic* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$) 1; patri 2*a*; patricium 3; patricio 5*a*. d) interfecerunt 2*a*. 3. $4c^{1.2}$; interfecto 5*a*. e) De corpus s. V. invento 5*a*. f) Fogatum *corr. m. al.* Focato 1; Focati 2*a*. 3; Focato $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. g) *pr. m. superscr.* 1. h) *titulos cap.* 26. 27. 28. *om.* 4*a*. i) eisque *pr. m. corr.* eiusque 1. k) ad Th. 5*a*. l) adduxit 2*a*. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; venit 5*a*. m) scī Desiderii ēpī 2*a*. n) De eo quod Segebodus 2*a*; De Sisebodus (*sic etiam* $4b^{2*}$. c^{2}. 5*a*) 3. o) in Spania rex 5*a*.

34. De Agone[a] regi, eius[b] reginam Teudelinde.
35. De Brunechilde et Belihilde[c] reginas.
36. De vita sancti Columbani.
37. De iniuriam Teuderici regi, qua Salossia[d] habuit.
38. De pugna Teuderici cum[e] Teudeberto et[f] Auster[g] receptum.
39. De obetum Teuderici[h].
40. De[i] Chlothario cum in Auster[k] ingredi cepit[l].
41. De consilium[m] initum[n] perdiciones[o] filies Teuderici.
42. De[p] quod Chlotarius regnum Burgundiae et Auster recipit et filius Teuderici occisit.
43. De internicione Erpone ducis.
44. De Leudemundo[q] episcopo et Bertrude[r] regina.
45. De tributa[s] Langobardorum cassata.
46. De morte Bertrude regini.
47. De inicium regni Dagoberti[t].
48. De inicium regni Samonis[u] in[v] Winedus.
49. De Adaloaldo[w] rege Langobardorum, eius transitum[x].
50. De Charoaldo sublimato in regno super Langobardorum[y].
51. De Gundeberga regina eiusque iniuriam[z] et exilio[a].
52. De interetum Chrodoaldo[b].
53. De[c] Dagobertum, quod[d] riginam accipit, eiusdem[e] regnum augitur.
54. De obetum Varnachario[f] maiorem domus et interetum filii[g] sui Godini.
55. De intencione inter Chariberto et Agynane[h].
56. De obetum Chlothariae, et quod[i] regnum eius Dacobertus[k] adsumpsit.
57. De regnum Chariberti, filio Clotariae.
58. De introaetum Dagoberti in Burgundia et bonitatem eius.
59. De nativitatem Sigyberto, filio Dagoberto.
60. De morum[l] mutationes Dagoberti et suasionem maliciae Neustrasiorum[m].
61. De cautillam[n] et contenenciam Pippino.
62. De Chariberto regi, cum Sigybertum[o] nepotem suum excipit[p].
63. De imperium Aeragliae[q] et interetum Fogatis.

Index. 1. 2a *(cf. n. a).* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

Index. a) Agae 5a. b) et eius 2a. 3 (?). $4b^{2*}$. c^{3}. 5a. c) Bylehilde 2a; Belichilde $4b^{2*}$. c^{3}. d) quasalossia 1; quas allosia 2a. 3; qua a sallasia $4b^{2*}$; quia Sallassia (Sallasia $4c^{2}$) $4c^{1.3}$; quod habuit apud Alsacius 5a; Saloissa *infra* c. 37. e) *om.* 3; et $4b^{2*}$. 5a. f) et A. rec. *om.* 5a. g) Auter *corr.* Auster 1. h) Theuderi 3. i) Quod Chlotharius 5a. k) Autster *corr.* Auster 1. l) ingreditur 5a *(ubi* cum *deest).* m) concil. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. n) *om.* 5a. o) proditionis 2a. p) *om.* 5a. q) Leudemanno $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; Leudo mundo 5a. r) Beretrudę 3, *ut infra;* Berthrude 5a. s) tributa — cassata *corr. m. al.* tributis — cassatis 1. t) Dagoberti — regni *om.* 5a, *capitibus* 47. *et* 48. *in unum conflatis. Lacunam librarius quidam in ima marg. hisce verbis:* XLVI. De initio regni Dagoberti *supplevit, quae signis positis post cap.* 45. *inseri voluit. Idem numeros capp. correxit.* u) Samsonis 3. v) i. V. *pr. m. postea add.* 1; Winedis 2a; Winidis $4c^{2}$ *(ut infra);* tiumidis $4b^{2*}$ (*infra* Gunid.). w) Adoaldo 3; Aloaldo 4a. x) transī 1; et e. transitum (transitu 4a. $c^{1.2}$) 2a. 3. 4a. $c^{1.2}$; *haec om.* 5a. y) *ita* 3; Langoba℞, *m. al. superscr.* dos 1; Langobardis *(sic* $4c^{1}$*) corr.* Langobardos *(sic* $4b^{2*}$. c^{3}*)* 2a; De Charoaldo rege super Langobardorℽ 5a. z) i. et *om.* 5a. a) *reliqua capita, folio uno exciso, perierunt* 2a. b) Chlodoaldi 5a. c) ae *corr.* de 1. d) De Dagoberto et eius regina et regnum (*om.* augitur) 5a. e) eiusque 3. f) W:arnachari, *eras.* u $4b^{2*}$; Warnacharii $4c^{1.2}$; Warnaharii 5a. g) Godoni f. s. 5a. h) Aegynane 3. i) *om.* 5a. k) Daberdus, *superscr.* go 5a. l) muro mutaciones (mutationis $4c^{1.3}$) 3. $4c^{1.2}$; murmuracione $4b^{2*}$; mutatione (*om.* morum) 5a. m) Nestrasiorum $4b^{2*}$; Neostrasiorum $4c^{1.2}$; Niustrasiorum 5a. n) bonitate 5a. o) et (*pro* cum) Sigiberto 5a. p) excepto 5a. q) Heraclii (Eraclii $4c^{1.2}$; Heracli 5a) super Persas, *om.* et l. F. D. v. A., *cap.* 63. *et* 64. *in unum contractis,* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

CONTINUATIO

indici in codicibus 5 *(a. a*. d) adiecta, quam ex* 5a *exscripsi:*

Index. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

Index. a) 6 *huius pag. quae restant lineae vacant* 1. b) eis 1. c) et quod r. eius Dagobertus accepit 5a. d) De scandalo et strage 5a. e) quod — moretur *a librario ipso in ima marg. esse suppleta videntur. Quae erasa repetivit corrector* 5a. f) Tasione 3; Tasone $4c^1$. g) et i. r. m. *om.* $4b^{2*}$. c^2. h) 69. De Chrothario rege *inseruit* 3, *unde numeri capp. iterum quadrant; cap.* 70. *post* 82. *in marg. suppl.* $4b^{2*}$; *ipsum in ima marg. suppl.* $4c^1$. 5a *(ubi* sublim. *deest).* i) Rothario 3. k) De A. ad Chrotario (Chrothario 3; Chlotario $4b^{2*}$. $c^{1.2}$) in Italia legatione misso 5a. l) in Bagio (Pagio $4c^{1.2}$) quare sint (sunt $4b^{2*}$) interfecti 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; in Baioaria occisus 5a. m) Sinando 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. n) pro solatio 3; per Dagobertōm in regno levato in Hispania 5a; Span. *om.* $4b^{2*}$. c^2, *suppl.* $4c^1$. o) Quod D. cum ex. de Magantia contra Winidis ivit 5a. p) *iterum* 6 *lineae vacant* 1. q) De regno Sigiberti i. A. 5a. r) *titulum* 77. *om.* 3; De Radulfo rebelle 5a. s) De ex. Dagoberti de B. (Burdia 4a) in Wasconia missum 5a. t) Agane 3; Aegano $4c^{1.2}$; Egane 5a. u) et b. e. *om.* 5a. v) Chyntasindus 3; Chintasidus $4b^{2*}$. c^1; Chintasidorum *prope c.* 78, *spatio deficiente, suppl.* $4c^1$; Cindasind subl. 5a. w) Anulfi *sec. m. corr.* Aginulfi 5a. x) De Erchinaldo (Erchinoaldo 3; Erchimoldis $4b^{2*}$; Herchinoaldo $4c^{1.2}$) maior domos 5a. y) Virone 3; f. U. *om.* 5a. z) Toringa 3. 5a. a) *titulum* 88. *om.* 3. b) De Flaicado *(sic etiam infra 5a)* maior domos 5a. c) Quillibadi 3; Wildibaldo 5a. d) EXPLICIUNT CAPITULA (EXPLICIT CAPITOLA $4b^1$) *add.* 2b *(post c.* 10*).* 3. 4a. $b^{1.2}$. $c^{1.2}$ *(non* $4b^{2*}$*). De codd.* 5 *vide supra.*

90. De Baldechilde, regina[a] Chlodovechi, et eius filiis Chlothario, Childerico[b] et Theuderico, et de obitu Chlodovechi.

91. Quod Chlotharius, eius filius, elevatur in regno et Ebroino maiorum[c] domo.

92. De obitu Chlotharii, et Theudericus frater successit in regno, et Childericus in Auster regnum accepit.

93. Quod Theudorico a regno deiciunt et crines tondunt et Ebroino[d] in Luxovium monasterium dirigunt et Childericum[b] in cuncto regno suscipiunt.

94. De obitu Childerici[e] et Billchilde[f] reginae, et Leudesius, filius Erchanaldi[g], maiorum domum efficitur.

95. Quod Ebroinus a Luxovio exiens Leudesium interfecit et sanctum Leudegarium gladio peremi iussit.

96. Quod Martinus dux et Pippinus, filius Ansegisili, contra Ebroinum ad Locofico pugnam inierunt.

97. De obitu Ebroini, et quod Franci Waratonem maiorem domum efficiunt, et Gislemaris, filius eius, ipsum subplantavit[h].

98. De obitu sancti Audoini et obitu Waradoni[i], et qualiter Bercharius maiorum domum efficitur.

99. Qualiter Pippinus cum Austrasius in opido Virmandinse, cui nomen Textricio, contra Theudericum et Baercharium dimicavit.

100. De obitu Theuderici, et de Chlodoveo, filio eius, elevato in regno, et, eo mortuo, Childebertus, frater eius, resedit in regno, et de Grimoaldo, filio Pippino, maiorum domum et bonitate eius.

101. Quod Pippinus contra Radebodum[k] pugnavit et vicit.

102. Quod Pippinus Chalpaida[l] duxit uxorem et habuit ex ea filio nomen Carlo[m].

103. De obitu Childeberti et Grimoaldi, et Dagobertus, filius Childeberti, successit in regno, et de obitu Pippini et Theudoaldo maiorum domo, et de pugna in Cotia contra Theudoaldum.

104. De Ragamfredo maiorum domum, et qualiter Carlus de costodia Plectrude auxilio Dei liberatus est.

105. De obitu Dagoberti regis, et Chilpericus successit in regno, et qualiter dux Carlus contra Ragamfrido pugnavit et victor exstetit.

106. Qualiter Carlus dux Chlotharium sublimavit in regno, quo mortuo, Chilperico, qui fuga lapsus[n] apud Ragamfrido fuerat, ab Eodonae duce[n] Aquitaniae recaepit, et eo mortuo, Theudericum regem statuerunt[o].

107. Qualiter[p] cum Saxonibus, Baioariis, Eudone duce cum Abdirama regem Sarracinorum pugnavit et vicit[q].

108. Qualiter Purgundiam[r] ipsae dux subiugavit et cum Frisionibus[s] ultra[t] alto mare pugnavit et Sarracinos[u] qui in Avennione erant prostravit et quomodo Narbonam venit et Sarracinos cum rege eorum in ore gladii interfecit.

109. De legatione papae Gregorii urbis Rome[v] cum claves sancti Petri, vel de divisione inter filios suos, seu de obitu ipsius[w].

Index. 5*a.d.x*[1] (*cf. n.* p).

Index. a) regna, i *m. al. superscr.* 5*a.* b) Childeperic. *corr. m. al.* Childeric. 5*a.* c) maior 5*a*; Ebruinus maiorum domus 5*d.* d) Ebroinum 5*d.* e) *in litura scr.* 5*a.* f) Billchilde *corr.* Bilihilde 5*a.* g) Ercannaldi 5*d.* h) *s corr. pr. m.* 5*a.* i) Waranodi 5*d.* k) Redebodum 5*d* l) Chalpiadam 5*d.* m) Carbo 5*d.* n) *e corr.* 5*a.* o) steterunt 5*a.* p) *titulos huius et sequentis capitis* 5*x*[1] *quoque praebet, singulis cap. superscriptos.* q) vincit 5*x*[1]. r) *ita pr. m.* 5*a.* s) Frison. 5*x*[1]. t) contra almere *pro* u. a. m. 5*x*[1]. u) Sarcinos *corr. m. al.* Sarracinos 5*a.* v) *superscr. pr.* (?) *m.* 5*a.* w) *pergunt libri* 5: INCIPIT LIBER DECIMUS. Transactis 5*a.b*; Incipit decimus non ab ipso Gregorio compositus. Transactis 5*e*, *omisso prologi initio.*

INCIPIT PROLOGUS CUIUSDAM SAPIENTIS[a].

Cum aliquid[b, 1] unius verbi proprietate non habeo quod proferam, nisi prestitum ab Hier. Altissimo fuerit, et dum quero implere sentenciam, longo ambiatu vix brevis viae spatium consummo. Vernaculum linguae huius verbi interpretatur, absordo resonat; si ob necessitate aliquid in ordine sermone mutavero, ab interpretis videor officio recessisse. Itaque beati Hieronimi, Ydacii[c] et cuiusdam sapientis seo Hysidori[2], immoque et Gregorii chronicis a mundi originem dilientissime percurrens usque decedentem regnum Gunthramni, his quinque chronicis huius libelli nec plurima pretermissa siggyllatem congruentia stilo inserui, quod illi sollertissime absque reprehensionem condederunt. Cum[3] haec ita se Hier. habebant, necessarium duxi viretatem diligencius insequi, et ob id[d] in priores his chronicis[e] quasi quandam[f] futuro opere omnium mihi regum[g] et tempora prenotavi[h], in praesenti autem stilo ea[i] tempora ponens, et[k] singularum gentium curiosissimo ordine que gesserant coaptavi, quo[l] prudentissime viri, quos supra memeni, cuius[l*] chronicis — verbo huius nomenis Grego, quod Latini interpretatur 'Gesta temporum[4]', — sevirissimi dictantes condiderunt, velut purissimus fons largiter fluenta manantes. Optaveram et[m] ego, ut mihi subcumberit talia dicendi fagundia, ut vel paululum esset ad[n] instar; sed carius[o] auritur[p], ubi non est certa perennitas aque[q]. Mundus iam seniscit[5], ideoque prudenciae agumen in nobis tepiscit[r], ne quisquam potest huius tempore nec presumit oratoribus precedentes esse consimilis[s]. Ego tamen, ut rusticitas et stremitas[t] sensus mei valuit, studiosissime de hisdem libris breviatem[u], quantum plus potui, aptare[v] presumsi. Nec quisquam legens[w] hic quicquam dubitet, per[x] uniuscuiusque libri nomen redeat ad auctorem: cuncta reperiat[y] subsistere viretatem. Trasactis[z] namque Gregorii libri volumine, temporum gesta, que undique scripta[a] potui repperire, et mihi postea fuerunt cognita[b], acta regum[c] et bella gentium quae gesserunt[d], legendo simul et audiendo, etiam et videndo cuncta que certeficatus cognovi huius libelli volumine scribere non solvi[e, 6], sed curiosissime, quantum potui, inseri studui, de eodem incipiens tempore scribendum, quo Gregori[f] fines gesta cessavit et tacuit, cum[g] Chilperici vitam[h] finisse scripsit. EXPLICIT[i] PROLOGUS.

Praef. 1. 2*a*. *b*. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a* *(cf. n. z)*.

Praef. a) *ita* 1, *sed lemma indicem praecedit; cf. supra p.* 118, *l.* 35; INCIPIT PROLOGUS (PROLOCUS $4b^{1}$) 2*a*. *b*. 3. 4*a*. $b^{1.2.2*}$. c^{1} *(om.* $4c^{2}$*)*. b) *ita* 1 *et Hieron.*; ali qui dum (aliquid dum 2*b*) iussu (iusso $4b^{1}$) v. 2*a*. *b*. $4b^{1}$; aliquidu: (aliqui dum 3*b*) iussu v. 3; ad liquidum iusso (iussio $4b^{2*}$) v. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. c) Ydacio 3. d) ob idum in p. 2*a*. *b* (?); ob i::: in p. 3; obitum in p. 3*b*; ob(o)ediendum in p. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. e) *ita Fred.*; libello *Hieron.* f) quadam *ead. m. corr.* quandam 1; materiam *om. Fred.* g) REGNŪ ET T. 1; rerum et t. 2*a*. *b* (?). 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; regum t. *Hieron.* h) prenotavi 2*a*; perrenotavi 2*b*; prenot. — tempora *a correctore post prologum suppleta sunt* 3 *(non* 3*b)*. i) eadem temp. contra se invicem ponens *Hieron.* k) in *delet. et superscr.* et 1. l) quo[d] 1. l*) *malim* his. m) *om.* $4b^{2*}$. c^{2}. n) *om.* 2*a*. *b* (?). 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. o) sarius 1. p) auditur 3. q) aq 1; a quē 2*a*. 3; a quem 2*b*; atque $4b^{2*}$. r) tabescit 2*a*. s) esse simul 2*a*. *b*. 3. $4c^{1.2}$; esse similis $4b^{2*}$. t) extremitas 2*a*. *b* (?). 3; strenuitas $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. u) brevitate 2*a*. *b* (?). 3 (?); vit(a)e $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. v) ditare 2*a*. *b*; obtare 3. $4b^{2*}$. c^{1}; optare $4c^{2}$. w) *ita* 1; l. h. q. *om. rell. libri.* x) *om.* 2*a*. *b* (?). 3. (?). $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. y) reper::: *corr.* reperiet 1; repereat, *alterum* p *pr. m. superscr.* 2*a*; reppereat 2*b*; repperiat 3; repediat $4c^{1}$. z) *a* Transactis *prologus incipit* 5. a) pot. scr. 5*a*. b) agnita $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. c) regnum 2*a* (n *exp.*). 2*b*. d) gresserunt, *exp.* r 1. e) *ita* 1; silui *rell.* f) Gregori *corr.* Gregorii 1. g) c. C. v. f. s. *om.* 5*a*. h) vita finisset scripsi (finissit scribsi 3) 2*a*. *b*. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. i) Expl. prol. *om.* 5*a*.

1) *Haec Fredegarius ex prologo Hieronymi hausit; cf. Eusebi chron. ed. Schoene p.* 1; *'N. Archiv' VII, p.* 479 *sqq.* 2) *De hoc loco v. 'N. Archiv' VII, p.* 482. 3) *Haec ex praefatione Eusebii ab Hieronymo in linguam Latinam versa fluxerunt.* 4) *Cf. Isid. Etym. V,* 28. 5) *Cf. Sidon. ep. VIII,* 16 *(ed. Lütjohann p.* 130, *l.* 25*)*: per aetatem mundi iam senescentis. 6) Solvere *pro* rumpere, intermittere, *ut* solvere ieiunium.

IN NOMEN DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI INCIPIT CHRONICA SEXTA[a].

1. Gunthramnus rex Francorum cum iam anno 23. Burgundiae regnum bonitate plenus feliciter regebat, cum sacerdotibus utique sacerdus ad[b] instar se[c] ostendebat et cum leudis erat aptissimus, aelymosinam pauperibus large tribuens, tante prosperetatis regnum tenuit, ut[d] omnes etiam vicinas gentes ad plinitudinem de ipso laudis canerent. Anno 24. regni sui devino amore eclesiam[e] beati Marcelli, ubi ipsi praeciosus requiescit in corpore, suborbanum Cabilonninsim[f], sed quidem tamen[g] Sequanum est territurium[1], merefice et sollerter aedificare[2] iussit, ibique monachis congregatis, monasterium condedit ipsamque ecclesiam rebus pluremis ditavit. Senodum 40 episcoporum fieri precepit et ad instar institucionis monasterii sanctorum Agauninsium[h], que temporibus Sigysmundi[3] regis ab Avito[i] et citeris episcopis, ipso iobente princepi[k], fuerat firmatum, idemque et[l] huius senodi[4] coniunctionem monasterium Sancti Marcelli Gunthramnus institucionem firmandam curavit.

584. Nov. 2.[a] Hoc anno Gundoaldus cum solatio Mummolo et Desiderio mense Novembre[b. 5]
585. partem regni Gunthramni presumsit invadere et civitates evertere. Gunthramnus Leudisclum[c] comestaboli et Aeghylanem[d] patricium[6] cum exercito contra ipsum direxit. Gundoaldus terga vertens, Conbanem[7] civitatem latebram dedit; exinde de rupe a Bosone[8] duci praecipetatus interiit.

3. Cumque Guntramno perlatum fuisset, eo[a] quod frater suos Chilpericus esset
584. interfectus, festinans perrexit Parisius[9]; ibique Fredegundem cum filio Chilperici[b] Clo-
591. thario ad se venire precipit. Quem Rioilo[c. 10] villa baptizare iobet, et cum[d] de sancto lavacro excipiens, in regnum patris firmavit[e].

Capp. 1—3. 1. 2*a* *b* 3 $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*.

Cap. 1. a) *titulo carent* 2*a*. *b* (*in quibus linea vacat*). $4b^{2*}$. 5*a*; INCIPIT LIBER CHRONIC(A)E (CHRONICI 4*a*) 3. 4*a*. $b^{1.2.3*}$. $c^{1.2}$. b) *pr. m. adiectum* 1. c) se instar 2*a*; esse instar 2*b*. d) ut *pr. m. add.* 1. e) ecl̄ 1. f) Cabilonense $4b^{2*}$; Cavillonense $4c^{1.2}$. g) tantum $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. h) Agaunissium 3. i) Auto 5*a*. k) princepi *corr.* principe 1. l) in $4b^{2*}$. $c^{1.2}$.

Cap. 2. a) 3, *et sic deinceps* 2*b*; *numeri capp. inde ab h. l. desiderantur* $4c^{1}$. b) November 2*a*. *b*; Novemberio 3; Novembrem $4c^{1.2}$. c) Leudis (Leudis *om.* 2*b*) cum 2*a*. *b*. d) Agylanae 2*a*; Aegilan(a)e 2*b*. 3. $4b^{2*}$. c^{1}. 5*a*; Ęgilante $4c^{2}$.

Cap. 3. a) et 3. b) Hylperici nomen Hlothario 2*a*. *b*. c) Riola 2*a*; Riolo 2*b*. $4b^{2*}$. c^{2}. 5*a*. d) cū 2*a*. *b*. 5*a*. e) firmatur 3.

1) *De hoc loco v. Jacobs, 'Géographie de Grégoire de Tours, de Frédégaire et de leurs continuateurs' p.* 228. *Aimoin. III*, 81: Sed in territorio Segonum saltuque Brexio. 2) *Fredegarium errasse, Longnon, 'Géographie de la Gaule' p.* 217. *contendit, cum eccl. S. Marcelli iam a.* 579. *meminerit Greg. V*, 27. *At Monod, 'Archiv f. Schweiz. Gesch' III, p.* 152, *de ecclesia a Gunthramno a.* 584. *ornata cogitavit, quam quin Fredegarius intellexerit, dubito.* 3) *Cf. Greg. H. F. III*, 5. 4) *In synodo Valentina II. a.* 584. *habita confirmatum est, quidquid rex etc.* basilicae S. Marcelli vel S. Symphoriani *aut quibusvis aliis locis sacris contulerant aut in posterum conferre voluerint. R.* 5) *Mense Decembre a.* 584. *Gundovaldus rex 'est levatus'; cf. Greg. H. Fr. VII*, 11. 6) *Cf. Greg. H. Fr. VII*, 24. *Leudegiselus, quem Gregorius quoque ducem exercitus contra Gundovaldum missi nominavit, postea Aegilani patricio subrogatus est; cf. H. Fr. VIII*, 30. 7) *Cf. supra lib. III, c.* 89. 8) *Cf. Greg. H. Fr. VII*, 38. 9) *Ib. VII*, 5. *VIII*, 1. 10) Rotoialinsis (*pro* Rigoialensis) *villa, Greg. H. Fr. X*, 28. *Est Rueil (Seine-et-Oise); cf. Longnon, 'Géographie' p.* 361. *Sed Chlotharius non* 24, *sed* 30. *demum anno Gunthramni baptizatus est. — Ceterum Fredegarium in annis Gunthramni regis enumerandis graviter errasse, in 'Forschungen z. Deutsch. Gesch.' XXII, p.* 456. *probavi.*

4. Anno 25[a]. regnum Gontramni Mummolus Senuvia[1] iusso Gunthramni inter- 585
fecetur. Uxorem eius Sidoniam[b, 2] una cum omnes thinsauris eius Domnolus domesticus
et Wandalmarus[c] camararius Gundramno presentant.

5. Anno 26. regni sui exercitus Gunthramni Espanias[a] ingreditur; sed loci infir- 585.
mitatis gravatus, protenus ad propria revertur[b, 3]. Anno 27. eiusdem regno Leu- 585.
disclus[c, 4] a Guntramno patricius partibus Provenciae ordenatur. Filius Childeberti
regis Theodebertus[5] natus fuisse nunciatur. Eo[d] anno nimia inundatio fluminum in
Burgundias fuit, ut eorum terminus nimium transcenderint. Ipsoque anno Syagrius
comex Constantinopole iusso Gunthramni in legatione pergit; ibique fraude patricius
ordenatur[6]. Ceptum quidem, sed ad perfectione haec fraos non peraccessit[e]. Eo anno 586.
signum[7] apparuit in caelum, globus igneos decedens in terram cum scintellis et rugeto.

6.[a] Ipsoque anno Leubildus[b] rex Spaniae moritur[8], et obtenuit regnum Richarid[c], 586.
filius eius. Anno[d] 28. regni domni Gunthramni alius filius Childeberti nomen Teude- 587.
ricus natus nunciatur[9].

7. Gunthramnus se cum Childeberto pacem firmandum[a] Andelao[b, 10] coniuncxit. 587.
Inibi mater et soror et coniux Childeberti regis pariterque fuerunt; ibique speciale con-
venencia inter domno Guntramno et Childeberto fuit conventum, ut regnum Gunthramni
post eius[c] discessum Childebertus adsumerit.

8. Ipsoque tempore Rauchingus[a, 11] et Boso Gunthramnus, Ursio et Bertefredus[b], 587.
optematis Childeberti regis, eo quod eum tractaverant[c] interficere, ipso regi ordenante,
interfecti sunt. Sed et Leudefredus[d] Alammannorum[e] dux in offensam ante dicti regis
incidit, etiam et latebram dedit. Ordenatus est loco ipsius Uncelenus[f] dux. Eo anno 587.
Richarid rex Gotorum divino amplectens amore, prius secrecius baptizatur. Post haec
omnes Gothus, dum Arrianam[g] sectam tenebant, Toletum adhunare precepit, et[h] omnes
libros[i] Arrianos precepit ut presententur; quos[k] in una domo conlocatis incendio con-
cremare iussit[12], et[l] omnes Gothos ad christianam legem baptizare fecit.

9. Eo anno uxor Anaulfi[a, 13] imperatores Persarum nomen Caesara virum relin-
quens, cum quattuor pueris, totidem[b] puellis ad beatum Iohannem episcopum[c] Con-

Capp. 4—9. 1. 2*a*. *b*. 3. 4*b*[3*]. *c*[1. 2]. 5*a*.

Cap. 4. a) 35. 3. b) Synodia 2*a*; Sydonia 2*b*. c) Wandelmarus 2*a*; Valdalmarus 5*a*.

Cap. 5. a) Spania 2*a*. *b*. b) *sic* 1, *saepe*. c) Leudisch[l]us, *pr. m.* l *superscr.* 1. d) *ab* Eo *cap.* 6 *(7. 2b) incohant libri praeter* 1 *et* 4*c*[2]. e) proaccessit 3.

Cap. 6. a) *distinctione carent* 2*a*. *b*. b) Leupildus 3. 4*c*[1. 2]. 5*a*; Leopildus 4*b*[3*]. c) Richaredus *plerumque* 2*a*. *b*. 4*c*[1] (*infra* Recharedus). 4*c*[2]; Richaridos 3; Richaridus 4*b*[2*] *(item infra cum 3)*. 5*a* (*infra* Ricaridus). d) *ab* Anno *cap.* 7. *incipit* 2*a*.

Cap. 7. a) *sic scripsi;* firmant dum 1. 2*a*. *b*. 3. 5*a*; firmat dum 4*b*[3*]. *c*[1. 2]. b) Andelaco 2*a*. *b*; Andelau 5*a*. c) d. e. 2*a*. *b*.

Cap. 8. a) Pauchingus 2*a*. *b*. 3. 4*b*[3*]. *c*[1. 2]. b) Bertefridus 2*a*; Bertifrid 5*a*. c) tractaverunt 3. 4*b*[3*]. *c*[1. 2]. 5*a*. d) Leufridus 2*a*. 3; Leudefridus 5*a*. e) Alanarum *pr. (?) m. corr.* Alamanorum 5*a*. f) Unchilenus 2*a*. *b*; Uncilinus 3. 4*b*[3*]. *c*[1. 2]. 5*a*. g) Arianum 5*a*. h) ut 5*a*. i) liberos Arrianus 2*a*. *b*. k) cives 4*b*[3*]. *c*[1. 2]. l) et o. G. *om.* 2*a*. *b*. 3. 4*b*[3*]. *c*[1. 2]. 5*a*.

Cap. 9. a) Arnulfi 2*a*. *b*. 3 4*b*[3*]. *c*[1. 2]. 5*a*. b) et totidem 2*a*. *b*. 3. c) e. C. v. s. u. e. d. p. d. et b. g. a. a. b. I. *om.* 4*c*[1. 2]. 5*a* *(habent 4a. b[3*])*.

1) *Quin 'Chenove' sit, dubitamus; cf. Jacobs p.* 227. 2) *Cf. Greg. H. Fr. VII*, 40, *sed nomen Fredegarius solus tradidit.* 3) *Greg. H. Fr. VIII*, 30; *Dahn V, p.* 150. 4) *V. SS. Rer. Merov. I, p.* 345, *l.* 25. 5) *Cf. Greg. H. Fr. VIII*, 37. 6) *Cf. Waitz, 'VG'. II*, 2[3], *p.* 50 *n.* 7) *Cf. Greg. H. Fr. VIII*, 42; *SS. Rer. Merov. I, p.* 813, *n.* 4. 8) *Mense Apr. vel Mai. a.* 586. 9) *Greg. H. Fr. IX*, 4. 10) *Pactionem Andel. Greg. H. Fr. IX*, 20. *posteris tradidit; cf. LL. I, p.* 6. 11) *Greg. l. l. IX*, 9. 12) *Cf. Dahn l. l. p.* 162. 13) *Eadem fere Paulus, H. Lang. IV*, 50. *rettulit, sed valde erravit, cum Constantino, Heraclii*

stantinopule veniens, se unam esse de populo dixit et baptismi[a] gratiam ad antedictum beatum Iohannem expetit. Cumque ab ipso pontifice fuisset baptizatus, agusta Maurici imperatores ea de[b] sancto suscepit[c] lavacro. Quam[d] cum[e] vir suos imperatur Persarum per legationis sepius repetiret, et Mauricius emperatur uxorem ipsius esse nesciret, tunc agusta videns eam pulcerrimam, suspicans[f], ne ipsa esset quam legati quaerebant, dicensque eis: 'Mulier quedam[g] de Persas hic venit; dixit, se unam[h] esse de populo. Videte eam; forsitam ipsa est quam queretis'. Quam legati videntis, proni in terram adoraverunt, dicentes, ipsam esse eorum domina quam querebant. Dicit ad eam agusta: 'Reddi illis responsum.' Tunc illa respondit: 'Ego cum istos non loquor; vitam illorum[i] instar ad canis[k] est. Si conversi christiani, sicut et ego sum, efficiuntur, tunc eis respondebo'. Legati vero animo libenti baptismi gratiam accipiunt. Postea dicens ad eos Caesara: 'Se vir meus voluerit fieri[l] christianus et baptismi gratiam accipere, libenter ad eum revertam; nam paenitus aliter ad ipso non repedabo'. Legati imperatore Persarum nunciantes, statim[m] ille legationem ad Mauricio imperatore misit, ut sanctus Iohannis venerit Anciociam; ipso tradente, baptismum vellet accipere. Tunc Mauricius imperator infinitissimum adparatum Anciociam fieri iussit, ubi imperator Persarum cum sexaginta milia Persus[n] baptizatus est, et per duabus ebdomadis a Iohanne et reliquis episcopis Persas ad plenitudinem supra scripto numero baptizantur. Emperatorem illum Gregorius[1] episcopus Anciociam suscepit de lavacrum. Anaulfus[o] imperator Mauricio imperatore petens, ut episcopus[p] cum[q] clero sufficiente[r] eidem[s] darit, quos in Persas estabelirit, ut universa Perseda baptismi gratiam adhiberint. Quod Mauricius libenti prestetit[t] animo, summaque celeritate omnes Perseda ad Christi cultum baptizantur.

589. 10.[a] Anno 29. Gunthramni exercitus in Spaniam eiusdem iusso diregitur, sed negligenciam Bosone, qui capud[b] exercitus fuit, graviter a Gotis exercitus ille[c] trucidatur[2].

11. Anno 30. regni supra scripti princepis tonica domini nostri Iesu Christi, qui eidem in passionem sublata est et a militibus, qui eum custodebant[a], est sortita, de qua
Ps. 21, 19. David propheta dixit: *Et super vestimenta mea posuerunt sortem,* profetenti Symoni, filio Zacob, dis[b]. Per duabus ebdomadis multis cruciatibus adfectus, tandem profetetur, ipsam tonicam in civitatem Zafad[3] procul a Hyerusolima in arca marmorea posetam

Cap. 9. 1. 2*a*. *b* (*cf. n.* 1). 3. 4*b*[2*]. *c*[1. 2]. 5*a*. *Capp.* 10. 11. 1. 3. 4*b*[2*]. *c*[1. 2]. 5*a*.

Cap. 9. a) beatissimi 2*a*; baptissimi 3, *ut infra*. b) eadē 1. c) l. s. 2*a*. *b*. d) quoniam 5*a*. e) *om*. 2*a*. *b*. 3. 4*b*[2*]. *c*[1. 2]. 5*a*. f) suspicatur 5*a*. g) quidem 3. 4*c*[1]; quidam 5*a*. h) esse u. 2*a*. *b*. i) *desinunt* 2*a*. *b*. k) canum 5*a*. l) chr. f. 3 (?). 4*b*[2*]. *c*[1. 2]. 5*a*. m) state mille 3. n) Persus *corr*. Persos 1. o) Arnulfus 4*b*[2*]. *c*[1. 2]; Aunulfus 5*a*. p) epš 1. 4*b*[2*]; epūs 5*a*. q) ei cleros (clericos ei 4*c*[1. 2]) daret (*om*. s. e.) 4*b*[2*]. *c*[1. 2]. r) sufficienter *Monod*. s) idem 5*a*. t) a. p. 3 (?). 4*b*[2*]. *c*[1. 2]. 5*a*.

Cap. 10. a) *inde ab h. l. capitum numeri desunt* 4*c*[2]. b) capud (caput 4*b*[2*]. 5*a*) de e. 3. 4*b*[2*]. *c*[1. 2]. 5*a*. c) illi trucidantur 3.

Cap. 11. a) custodebant 1. b) *ita* 1; :acobum (?) 3; Zacob dis 3*b*; Iacob 4*b*[2*]. *c*[1. 2]. 5*a*; *scribas:* Zacob, discooperitur.

nepote, regnante Caesaram ad christianam religionem conversam esse scripserit. Cum Fredegario Iohannes Biclar. consentit, quippe qui ad a. 8. *Mauricii haec tradiderit:* Imperator Persarum Christi suscepit fidem et pacem cum Mauricio imperatore firmavit. 1) *Sedit a.* 571—592, *teste Ruinart.* 2) *De hac expeditione v. Greg. H. Fr. IX,* 31; *Ioh. Biclar. Chr. a.* 7. *Mauricii* (= 589)*:* in Galliam Narbonensem obveniunt et iuxta Carcassonensem urbem *e. q. s. Cf. Dahn V, p.* 164. 3) *De tunica Iesu Christi, 'quae iuxta Davitici carminis vaticinium sub sorte iacuerat', v. Greg., Gl. Mart. c.* 7*:* Ferunt autem in civitatem Galateae, in basilica quae Ad sanctos archangelos vocitatur retenere — —, ibique in arca lignea hoc vestimentum habetur inclausum. *Zafad est Ioppe, et 'procul' parvum spatium indicat.*

esse. Quam Gregorius Anthiocenus et Thomas[1] Hyerusolimarum, Iohannis[2] Constan-
tinopolitanus episcopi[a] cum aliis multis episcopis, triduanum facientes ieiunium, exinde
condigni[b] cum arca marmorea, leve effecta, quasi ex ligno fuisset, ordine pedestro
Hyerusolima cum devocione sanctissema[c] perduxerunt et eam in loco ubi crux Domini
adoratur cum triumpho posuerunt. Eo[d] anno luna obscurata est[3]. Eo anno inter 590.
Francos et Brittanis super fluvio Vicinonia[e. 4] bellum est ortum.

12. Beppelenus dux Francorum factione Hebracharii[a] idemque ducis a Brittanis interficetur. Unde post Hebracharius ad plenitudinem paupertatis de rebus suis expoliatus pervenit.

13. Anno 31. regni Guntramni Teudefredus[a. 5] dux Ultraioranus[6] moritur, cui[b]
successit Wandalmarus in honorem[7] ducati. Ipsoque anno Ago dux in Aetalia super 590.
Langobardus in regno sublimatur[8]. Anno 32. regni Gunthramni ita a mane usque 591.
media[c] diae sol minoratus est, ut tercia pras[d] ex ipso vix adpareret[9].

14. Anno 33. regni Gunthramni. Eo anno quinto Kal. Aprilis ipse rex mori- 592. Mart. 28
tur[10]; sepultus est in ecclesia sancti Marcelli, in monasterio quem ipsi[a] construxerat.
Regnum eiusdem Childebertus adsumsit. Eodem anno Quintrio[11] dux Campanensim
cum exercito in regno Clothariae ingreditur. Clotharius cum suis obviam pergens,
hostiliter Quintrione[b] in fugam vertit, sed utrasque exercitus nimium trucidatus est[12].

15. Anno secundo, cum Childebertus regnum accepisset Burgundiae, exercitus 593.
Francorum et Brittanorum in invicem proeliantes, uterque nimium gladio trucidantur.
Anno 3[a], Childeberto in Burgundia regnante, multa signa in caelo ostinsa sunt; appa- 594. Nov.
ruit stilla[b] comitis[13]. Eo anno exercitus Childeberti cum Varnis[14], qui revellare conaverant, fortiter demicavit; et ita Warni trucidati victi sunt, ut parum ex ipis remansisset.

16. Quarto[a] anno, post quod Childebertus regnum Guntramni acciperat, de- 595.
functus est; regnumque eius filii sui Teudebertus et[b] Teudericus adsumunt. Teudebertus sortitus est Auster, sedem habens Mittensem[c]; Teudericus accipit regnum Gunthramni in Burgudia[d], sedem habens Aurilianes.

17. Eo anno Fredegundis cum filio Clothario regi Parisius vel reliquas civitates rito barbaro occupavit et contra filius Childeberti regis Teudeberto et Teuderico movit

Capp. 11—17. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

Cap. 11. a) epš $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; epiš 5a. b) condigni *corr.* condigne 1. c) sanctissema *corr.* sanctissima 1. d) E. a. l. o. e. E. a. i. F. e. B. s. f. V. b. e. o. *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. e) Vicinonea 3.

Cap. 12. a) Hebrechario 3. 5a; Ebrecharii $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; *infra* Ebrecharius 3. $4c^{1.2}$.

Cap. 13. a) Theudofredus 3; Theudefridus $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. b) cuius 3. c) u. ad (a $4c^{2}$. 5a) mediam diem (medio die $4c^{1.2}$; media die 5a) 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. d) pras *corr.* pars 1.

Cap. 14. a) ipsi *corr.* ipse 1. b) Quintrione *corr.* Quintrionē 1; *infra* Wintrio *vocatur.*

Cap. 15. a) 4. *corr.* 3. 3. b) stilla *corr.* stella 1.

Cap. 16. a) Anno 4. 3 (?). $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. b) et T. a. T. *sec. m. suppl.* 3. c) Mitt. *corr.* Mett. 1; Metensem $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. d) *ita* 1; *infra* Burdia.

1) *Thomas nullus episc. Hierosolymitanus erat; Amos* (*a.* 594—601), *Ruinart teste, coniecit Papebrochius.* 2) *Iohannes IV. a.* 582—595. *sedit.* 3) *Apr.* 25. *et Oct.* 18. 4) *La Vilaine; cf. Longnon, 'Géographie' p.* 159. *De rebus cum Britannis gestis v. Greg. H. Fr. X*, 9. 5) *A.* 578. *dux Francorum factus erat; cf. Marius h. a.* 6) *De pago Ultraiurano v. Jacobs p.* 238. 7) *Cf. Waitz, 'VG.' II*, 2^{3}, *p.* 121. 8) *A.* 590; *cf. 'N. Archiv' III, p.* 231. 9) *Die* 23. *Sept.* 10) *De anno Gunthramni regis emortuali egi 'Forschungen z. Deutsch. Gesch.' XXII, p.* 456 *sqq.* 11) *Eius meminit Greg. H. Fr. VIII*, 18. *X*, 3. 12) *V. Librum Hist. Fr. c.* 36; *Paulus IV*, 4. 13) *Paulus, H. L. IV*, 10: Inter haec sequenti mense Ianuario paruit stella cometis mane et vespere per totum mensem. *In China a.* 594, *d.* 10. *Nov. stella crinita observata est; cf. Williams, 'Observations of comets'. Lond.* 1871. 14) *V. Waitz, 'VG.' II*, 1^{3}, *p.* 67.

exercitum loco nominante Latofao[1]. Castra uterque ex adverso ponentes, Chlotharius cum suis super Theudebertum et Teudericum inruens, eorumque[a] exercito graviter tru-
596/597. cidavit. Anno secundo regni Teuderici Fredegundis moritur.

597/598. 18. Anno tercio regni Teudeberti[2] Wintrio[a] dux, instigante Brunechilde, inter-
598/599. ficetur. Anno 4. regni Theuderici Quolenus[b] genere Francus patricius ordenatur. Eo anno cladis[c] glandolaria Marsilia et reliquas Provinciae civitates graviter vastavit. Eo anno aqua caledissima in laco Duninse, quem Arola[3] flumenis influit, sic validae aebullivit, ut multitudinem pissium coxisset. Eo anno Warnecharius[d] maior domi Teuderici transiit, qui omnem facultatem suam in alimuniis[e] pauperum distribuit.

19. Eo anno Brunechildis ab Austrasies eiecta est et in Arciacinsem[4] campaniam a quidam homini paupero singula reperitur. Secundum eius peticionem ipsam[a] ad Teuderico perduxit[b]. Teudericus aviam suam Brunechildem libenter recipiens, gloriose honorat. Huius vicissitudine meretum episcopatum Audicioderinsem[c], faciente
599/600. Brunechilde, adsumpsit[5]. Anno[d] 5. regni[e] Teuderici iterum signa, que anno superiore visa fuerant, globae igneae per caelum currentes et ad instar multitudinem astarum[f, 6] igneum, ad occidentem[g] apparuerunt.

20. Ipsoque anno Teudebertus[a] et Teudericos reges[b] contra Clotharium regem movint exercitum et super fluvio Aroanna[7] nec procul a Doromello[c] vico prilium[d] confligentes iuncxerunt; ibique exercitus Clothario gravissime trucidatus est. Ipsoque[e] cum his qui remanserunt in fuga verso, pagus et civitates ripa Sigona[8], qui se ad Clothario tradedirant, depopulant et vastant; civitates ruptas, nemi[f] pluritas captivorum ab exercito Theuderici et Theudeberti exinde ducetur. Chlotharius oppressus, vellit nollit, per pactiones vinculum firmavit, ut inter Segona et Legere usque mare Ocianum et Brittanorum limite pras Teuderici haberit, et per Secona et Esera[g, 9] docatum integrum Denteleno[h, 10] usque Ocianum mare Theudebertus reciperit[i]. Duodicem tantum pagi
600/601. inter Esara et Secona et mare litores Ociani Chlothario remanserunt. Anno sexto regni[k] Theuderici Cautinus dux Teudeberti interficetur.

Capp. 17–20. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*.

Cap. 17. a) que *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*.

Cap. 18. a) Quintrio 3. $4c^{1.2}$. 5*a*; Quintriono $4b^{2*}$. b) Ruuolenus $4b^{2*}$; Guolenus $4c^{1.2}$. c) gladis 3. $4b^{2*}$; gladiis $4c^{1.2}$. d) Varnacharius 3; Warnacharius $4b^{2*}$. c^{2}. 5*a*. e) elymosinis 5*a*.

Cap. 19. a) usque $4b^{2*}$. c^{2}. 5*a*. b) perduccetur 3; perducitur $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; producitur 5*a*. c) Audioderinsem 3; a theuderense $4b^{2*}$; Autisiodrensem $4c^{1.2}$; Authisioderinsem 5*a*. d) *ab* Anno *cap.* 20. *incipit* 3. e) *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. f) ::::::::::::::, *superscr. sec. m.* astrorum ignium 3; istarum ignium 3*b*. g) occidentē 1.

Cap. 20. a) Tendericus et Teudebertus 3. b) rēḡ 1. c) ad oromello 3; a Doromello 5*a*. d) priium *corr.* prelium 1. e) ipsi qui — — versi 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*; qui *post* his *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. f) *ita* 1; nimis *rell. libri.* g) Esera *corr.* Isera 1. h) Dentileno 3; Dentelino $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. i) recepit $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; recipit 5*a*. k) *om.* 3.

1) *Laffaux; v. Longnon, 'Atlas hist. Texte expl.' I, p.* 63. 2) *Monod, 'Archiv für Schweiz. Gesch.' III, p.* 149, *n.* 4, Teudeberti *pro* Teuderici *male scriptum esse opinatur.* 3) *Aar. Lacus Dunensis est Thunersee; cf. Longnon, 'Atlas historique. Texte expl.' I, p.* 63. 4) *Arcis-sur-Aube. Jacobs.* 5) *S. Desiderius episc. Autisiod. circa a.* 604/605. *factus, si Gestis episc. Autisiod. (ed. Duru l. l. I, p.* 332*) fides habenda est, regibus Francorum propinquus erat; cf. Gall. christ. XII, p.* 268. *Sed nescio, an, quod ad fidem attinet, Fredegarius Gestis anteponendus sit, qui illum pauperem a Brunichilde elatum habuit. Idem Digot II, p.* 109. *statuit.* 6) *V. Paulus, H. L. IV,* 15. 7) *L'Orvanne prope Dormelles (dép. Seine-et-Marne). Jacobs. Cf. Bonnell, 'Die Anf. d. Karol. Hauses', p.* 220, *n.* 2. 8) *i. e. Sequana, Seine.* 9) *L'Oise.* 10) *De ducatu Denteleno v. Jacobs, p.* 199 *sqq.; Digot II, p.* 323 *sqq.; Waitz, 'VG'. II,* 1[3], *p.* 149; *Bonnell l. l. p.* 221; *Longnon, 'Géographie', p.* 145; *'Atlas hist. Texte expl.' I, p.* 39.

21. Anno 7[a]. regni Theuderici de concubina filius nascitur[1] nomen Sigybertus, et Aegyla patricius, nullis culpis extantibus, instigante Brunechilde, legatus interficetur, nisi tantum cupiditatis instincto, ut[b] facultatem eius fiscus adsumerit[c]. Eo anno Teudebertus et Teudericus exercitum contra Wasconis dirigunt[d] ipsosque, Deo auxiliante, deiectus suae dominatione redegiunt et tributarius faciunt. Ducem super ipsos nomen Geniale instituunt, qui eos feliciter dominavit. 601/602

22. Eo anno corpus[a] sancti Victoris, qui Salodero[b][2] cum sancto Ursio[c] passus fuerat, a beato Aeconio[3] pontifice Mauriennense[d][4] invenitur. Quadam nocte in suam civitatem ei revelatur in sompnium[e], ut surgens protinus iret ad eclesiam, quam Sideleuba[f][5] regina suburbanum Genavinse construxerat; in medium eclesia designatum locum illum sanctum[g] corpus adesset. Cumque Genava festinus perrexisset cum beatis Rusticio[h][6] et Patricio episcopis, triduanum faciens[i] ieiunium, lumen per noctem, ubi illum gloriosum et splendidum corpus erat, apparuit. Quem cum selencio hii tres pontifecis, cum lacrimis et orationibus, elevato lapide, in arcam argentiam invenerunt sepultum, cuius faciem robentem quasi vivum repperunt[k]. Ibique princeps Theudericus presens aderat, multisque rebus huius eclesiae tribuens[l], maxemam partem facultates Warnacharii[7] ibidem confirmavit. Ad sepulchrum illum sanctum mirae virtutes ex ipsa diae, quo repertum est, prestante Domino, integra adsiduaetate ostenduntur. Eo anno Aetherius episcopus Lugdunensis obiit; ordenatur loco ipsius Secundinus episcopus[8]. 602.

23. Eo anno Fogas dux et patricius rei publicae victur a Persas rediens, Mauricio emperatore interfecit; in loco ipsius imperium adsumsit. 602, Nov.

Capp. 21—23. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

Cap. 21. a) 6. 3. b) in 3. $4b^{2*}$. c^{3}. 5a. c) adsumitur 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. d) direxerunt 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; dirixerunt 5a.

Cap. 22. a) corius 5a, *ut infra.* b) quis alodero 5a. c) Ursione 3; Urso $4b^{2*}$. c^{2}. 5a. d) Maurieninse 3; Maurinense $4b^{2*}$; Maurigennensi $4c^{1.2}$; Maurionense 5a. e) com. *corr.* som. 1. f) Sedeleuba 3. $4b^{2*}$. c^{1}. 5a. g) locum *repetit* 3. h) Rustico 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. i) ieiunium facientes 3 (?). $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. k) repperunt *corr.* repperiunt 1. l) *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

1) *Pater quattuordecim annorum; v. Pertz l. l. p.* 158. 2) *Solothurn. SS. Victor et Ursus e legione Thebaeorum erant; v. Eucherius, Pass. Agaunens. mart. (Ruinart, Acta mart. Ratisb.* 1859, *p.* 320*):* Ex hac eadem legione fuisse dicuntur etiam illi martyres Ursus et Victor, quos Salodoro passos fama confirmat; *cf. Rettberg, 'Kirchengeschichte' I, p.* 109; *Lutolf, 'Die Glaubensboten der Schweiz', p.* 148 *sqq. De translatione v. Adonis Martyr., d.* 30. *Sept.:* S. Victor ad urbem Ienavensium translatus miraculorum gloria et veneratione fidelium celebratur. 3) *Cf. Pass. SS. Victoris et Ursi (Lutolf l. l. p.* 175*):* Hiconium Mauriennensem, discipulum olim beati Cadooldi Vienensis episcopi et ab eodem episcopo Mauriensi *(sic)* ordinatum, Rusticium atque Patricium cum aliis simul sacerdotibus et nobilibus undecumque viris. *Hiconius conciliis Matisc. I. et II. a.* 581. *et* 585. *subscripsit.* 4) *Saint-Jean-de-Maurienne.* 5) *Cf. supra lib. III, c.* 18. *Ecclesiam a Theudesinde regina conditam esse, auctor Passionis SS. Victoris et Ursi narravit (Lutolf l. l. p.* 174*):* Cum apud Burgundiorum gentem Gundisolus regnaret, opere Theudesinde illustris regine amore beatissimi martyris Victoris non longe a Genevensi urbe basilica fundata et honesto situ constructa est. *At ei fidem abrogavit Jahn. Cf. AA. SS. Sept. VIII,* 275. 6) *Rusticius* 13, *Patricius* 14. *episcopus in catalogo epp. Genavensium laudantur; cf. Gelpke, 'Kirchengeschichte d. Schweiz' II, p.* 53 *sqq., Jahn II, p.* 164 *n., qui alterum coadiutorem alterius fuisse opinantur. Ruinart autem alterum Octodurensem fuisse episcopum probe coniecit. Vero auctor Passionis SS. Victoris et Ursi (Lutolf l. l.):* Ex duobus, *inquit*, supra dictis episcopis alter Hocthodorensium, alter ex oppido Darentensium fuit. Tunc temporis sanctus Papolus mire sanctitatis vir senio iam gravatus Genevensium habebatur episcopus. 7) *Cf. supra c.* 18. 8) *V. Gall. christ. IV, p.* 39. *Secundino anno insequenti Aridius iam successerat; cf. infra c.* 24.

602/603. 24.[a] Anno 8[b]. regni Teuderici de concubina nascitur ei filius nomen Childebertus, et senodu ∞ Cabillonno collegitur[1]. Desiderium Viennensem episcopum deieciunt[c, 2], instigante Aridio Lugdunensi episcopo et Brunechilde, et[d] subrogatus est loco ipsius sacerdotale officio Domnolus[3]; Desiderius vero in insula[4] quedam[e] exilio retrudetur. Eo anno sol obscuratus est[5]. Eo quoque tempore Bertoaldus genere Francos maior domus palacii Teuderici[f] erat, morebus mensuratus, sapiens et cautus, in prilio fortis, 603/604. fidem cum omnibus servans. Anno 9[g]. regni Teuderici nascitur ei de concubina filius nomen Corbus. Cum iam Protadius genere Romanus vehementer in palacium ab omnibus veneraretur, et Brunechildis stubre gratiam eum vellit honoribus exaltare, defuncto Wandalmaro[h] duci[i], in pago Ultraiorano et Scotingorum[6] Protadius patricius ordenatur instigatione Brunechilde. Ut Bertoaldus pocius interiret, eum ripa Segona[k] usque Ocianum mare per pagus et civitates fiscum inquerendum dirigunt[7].

25. Bertoaldus a[a] Teuderico directus, cum trecentus tantum viros illis partibus properavit. Cumque Arelao[b, 8] villa venisset et venationem inibi exercerit, haec conperiens Clotharius, filium suum Maeroeum et Landericum maioris domus cum exercitum Bertoaldum opprimendum[c] direxit et maximam partem inter Segona et Legere pagus et civitates de regno Theuderici presumpsit contra pactum pervadere. Bertoaldus haec audiens, cum sustenere non prevalebat, terga vertens, Aurilianes ingreditur, ibique a vero beatissimo Austreno[d] episcopo suscepetur. Landericus cum exercito Aurilianes circumdans, vocabat Bertoaldum, ut[e] exiret ad prilium. Bertoaldus de muro respondens: 'Nos duo singulare certamen, si me expectare deliberas[f], reliqua multetudine procul suspinsa, iungamus ad prilium; a Domino iudecemur'. Sed haec Landericus facere distulit. Addens Bertoaldus dixit: 'Dum facere non audes, proximum temporis domini nostri pro ea que facetis[g] iungent ad prilio. Induamur uterque, ego et tu, vestibus vermiclis[9],

Capp. 24. 25. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*.

Cap. 24. a) *distinctione carent* $4b^{2*}$. c^{1}. b) septimo 3. c) et *add.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. d) *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. e) q.dam (?) 1; quidem 3. f) erat Th. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. g) 8. 3. h) Waldelmaro $4b^{2*}$; Waldalmare $4c^{2}$. i) duci *corr.* duco 1. k) Sigona *semper* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; Sygona *semper* 5*a*.

Cap. 25. a) ad Theudericum (Theodericum 5*a*) 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. b) Arelauno 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; Arelai 5*a*. c) prȩmendo 3; pr(a)emendum $4b^{2*}$. 5*a*; deprehendendum $4c^{1.2}$. d) Austrino 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. e) venire ad p. (*om.* ut) 3. f) deliberans 5*a*. g) facis 3.

1) *V. Mansi, Coll. Conc. X, p.* 493. 2) *Cf. V. Columbani n.* 54, *Mabillon, AA. SS. saec. II, p.* 26. 3) *Domnulus concilio Parisiensi a.* 614. *vel* 615. *subscripsit; cf. Friedrich, 'Drei unedirte Concilien', p.* 22. 4) *V. Vit. Desiderii auctore Sisebuto (Migne, Patrol. Lat. LXXX, p.* 378*)*: quae instructa, in concilio questa est, a beatissimo vim stuprum Desiderio esse sibi quondam illatum, — — quem statim homines punituri ab honore privatum exsilio ad monasterium insula religarunt. Subrogatur ei pseudosacerdos Domnolus quidem nomine. 5) *Die* 12. *Augusti a.* 603. 6) *Scotingorum pagi situm discimus ex Vita sancti Anatolii episcopi (AA. SS. Febr. I, p.* 359*), Salinarum patroni, quae habet 'Scodinga in Sequanis, ubi nunc Salinarum locus'. Salinae vero, vulgo Salins, opidum est ad Foricam amnem in Burgundiae comitatu Dolam inter et Vesontionem, quod archidiaconatus cognominis est caput. Vide notitiam Valesii (p.* 508*) ad verbum* Scutingi. *R. Cf. Zeuss, p.* 584 *sqq.; Guérard, 'Provinces et pays de France' ('Annuaire hist. pour l'année* 1837, *publié par la Soc. de l'histoire de France') Paris.* 1836, *p.* 135*; Jacobs, p.* 226*; Gisi in 'Anzeiger für Schweizerische Gesch.'* 1884, *p.* 288. 7) *Cf. Waitz, 'VG.' II,* 2[3], *p.* 92. 8) *Vatteville la Rue conicit Jacobs, p.* 191*; Arelaunum silvam ('la forêt de la Brotonne') intellexit Longnon, 'Géographie' p.* 137. 9) *Cf. Gloss. Pap.:* Vermiculum rubeum sive coccineum. Est enim vermiculus ex silvestribus frondibus, in quo lana tingitur, quae vermiculum appellatur. *Ital. 'vermiglio'; Gall. 'vermeil'; Hisp. 'bermejo'.*

precedamus[a] chetheris; ubi congressus erit certamenis, ibique tua[b] et mea utilitas adparebit; promittentes ante Deum ab invicem, promissionis huius[c] veritatem subsistere'.

26.[a] Cumque haec in diem festi sancti Martini antestites actum fuisset, [Nov. 11.] Theudericus cum haec conperisset, quod a[b] Clothario pars regni sui contra pactum fuerat pervasum, nativitate Domini [Dec. 25] protinus cum exercitum Stampas[c. 1] super fluvio Loa pervenit; ibique[d] obviam Meroeus, filius Clotharii regis, cum Landerico et magno exercito venit. Cum esset artus pervius ille, ubi Loa fluvius transmeatur, vix tercia pars exercitus Teuderici transiverat, initum est prilium. Ubique Bertoaldus secundum placetum adgreditur, vocetans Landericum; sed Landericus non est ausus[e], ut promiserat, tantum huius certaminis congressionem adire. Ibique Bertoaldus cum nimis citeris precessisset, ab exercito Clothariae cum suis interficetur, nec vellens exinde evadere, dum senserat se de sui gradus honorem a Protadio degradandum. Ibique Meroeus, filius Clothariae, capetur; Landericus in fuga versus est; nimia[f] multitudo exercitus Clothariae in eo prilio gladio trucidatus est. Teudericus victur[g] Parisius ingreditur. Teudebertus pacem cum Clothario Conpendio villa inivit, et uterque exercitus eorum inlesus redit ad propriam. Anno 10. regni Theuderici Protadius, instigante[h] Brunechilde, Teuderico iobente, maior domi substituetur, [604/605]

27. cum esset nimium argutissimus et strenuus in cunctis, sed saeva illi fuit contra personas iniquitas; fiscum nimium stringens, de rebus personarum ingeniose fisco vellens implere[a] et se ipsum ditare[a]. Quoscumque de gentem[b] nobilem repperiret, totusque[c] humiliare conabat, ut nullus[d] repperiretur, qui gratum quem adriperat potuisset adsumere. Haec[e] his et alies nimia sagatitate vexatus, maximae cunctos in regno Burgundiae locratus est inimicus. Cum Brunechildis nepotem suum Teudericum integra adsiduetate monerit[f], ut contra Teudebertum moverit exercitum, dicens, quasi Theudebertus non esset filius Childeberti[2], nisi cuiusdam ortolanum, et Protadius[g] ipsoque[h] consilio adsistens[i], tandem iusso Teuderici movetur exercitus. Quod cum loco nomen Caratiaco[k. 4] Teudericus cum exercito castra[l] metasset[m], ortabatur a leudibus suis, ut cum Theudeberto pacem iniret. Protadius singulos ortabatur, ut prilium committeretur. Teudebertus nec procul exinde cum exercito resedebat. Tunc omnes exercitus Teuderici, inventa occasione, supra Protagio[n] inruunt, dicentes, melius esse uno hominem moriturum[o], quam totum[p] exercitum in periculum missum. Protadius in tenturio Teuderici regis cum Petro archyatro tabulam ludens sedebat. Cum eum undique[q] iam exercitus circumdasset, et Teudericum leudis suae[r] tenebant, ne illuc adgrederit, misit

Capp. 25. 26. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. *Cap.* 27. 1. 3. $4c^{1.2}$. 5*a*.

Cap. 25. a) *ita* 1 (precedamos *Monod*). $4b^{2*}$; praecidamus 3; praecedamur $4c^{1.2}$; precidamur 5*a*. b) et mea et tua appar. util. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. c) *scr.* has; rei *add.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*.

Cap. 26. a) *distinctione carent* $4c^{1.2}$. b) quod Clotharius (Chlotario $4b^{2*}$; Chlotarii $4c^{1.2}$; Chlothario 5*a*) 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. c) stam pas. pro fluvi Loa 5*a*. d) ibi quod 5*a*. e) Landericus non est consilii habundans $4b^{2*}$, *om.* ausus — *c.* 28. plenitudinem. f) n. (nimium 3) multitudine 3. 5*a*. g) victu: 1; victor 3; victus 5*a*. h) instante 1; instigante *codd. rell.*

Cap. 27. a) impleri — ditari $4c^{1.2}$. b) de genere nobili (nobile 5*a*) $4c^{2}$. 5*a*. c) que *om.* $4c^{2}$. 5*a*. d) nullis $4c^{1}$; in nullis $4c^{2}$. e) et *add.* 3. $4c^{1.2}$. 5*a*. f) nonerit 1; moneret 3 (?). $4c^{1.2}$. 5*a*; monuerit 3*b*. g) Protadium $4c^{1.2}$. h) ipso quoque $4c^{1.2}$. 5*a*. i) adsistente $4c^{1.2}$. k) Caratiacto $4c^{1.2}$; Caracinto 5*a*. l) *om.* $4c^{1.2}$. m) *extremum* t *pr. m. adiecit* 1. n) Protad. 3. $4c^{1.2}$. 5*a*. o) mori — — mitti $4c^{1.2}$; morituro 5*a*. p) tantum e. 3. 5*a*; tanto exercitu $4c^{1.2}$. q) cum *repetunt* 3. 5*a*. r) *om.* 3. $4c^{1.2}$ (*ubi* tenerent). 5*a*.

1) *Étampes ad fl. la Jouine, cui paulo infra la Louet fl. incidit. Jacobs.* 2) *V. Waitz, 'VG.' II, 2*[3], *p. 92.* 3) *Et Theudebertus et Theudericus Childeberti filii erant, teste Gregorio, H. Fr. VIII, 37. IX, 4.* 4) *Quiersy-sur-Oise prope Noyon.*

Uncelenum[a], ut suae iussionis verbum nunciaret exercitum, ut se de insidias Protadiae removerint. Uncilenus protinus ad exercitum nuncians dixit: 'Sic iobet domnus Theudericus, ut interficiatur Protadius'. Inruentes super eum, tenturium[b] regis gladio undique incidentis, Protadium interficiunt[c]. Teudericus confusus et coactus cum fratri Teudeberto pacem inivit, et inlesus uterque[d] exercitus revertit ad propriis sedibus. Post discessum Protadiae

605/606. 28. anno 11. regni Teuderici subrogatur maior domus Claudius genere Romanus, homo prudens, iocundus in fabolis, strenuus in cunctis, pacienciae deditus, plenitudinem[a] consiliae habundans, litterum[b] eruditus, fide plenus, amiciciam cum omnibus sectans. Priorum[c] exempla metuens, lenem se et pacientem huius gradi ascensus ostendit; sed hoc tantum inpedimentum habebat, quod saginam esset corpore adgravatus.
606/607. Anno 12. regni Teuderici Uncelenus, qui ad mortem Protadiae insidiose fuerat locutus, instigante Brunechilde, pede truncatum, de rebus expoliatus ad revillitatem[d, 1] perductus est.

29. Vulfos patricius, idemque Brunechilde instigante consilio, qui mortem Protadiae consenserat, Fauriniaco[2] villa, iobente Teuderico, occidetur, et in patriciatum eius Ricomeris[a] Romano generis subrogatur. Eodem[b] anno natus est de concupina Teuderici filius nomen Meroeus, quem Clotharius de sancto lavacro suscepit.

30. Eodem anno Teudericus Aridium episcopum Lugduninsem, Rocconem et Aeborinum[a] comestaboli ad Bettericum[b] regem Spaniae direxit, qui exinde Ermenberta[c], filia eius, Teuderico matrimonio sociandam adducerint. Ibique datis sacramentis, ut a Teudericum ne umquam a[d] regno degradatur[e], ipsamque accipiunt et Teuderico Cabillonno presentant; quem ille gaudens diligenter suscepit. Eadem factionem aviae suae Brunechilde virile coitum non cognovit; instigantibus verbis Brunechilde ava et Teudilane[f] germana, efficetur odiosa. Post anni circulum Theudericus Ermenbergam expoliatam a thinsauris Spaniam retransmisit[3].

31.[a] Bettericus haec indignans, legationem ad Clothario direxit. Legatus Clothario cum Betterici[b] ad Teudebertum perrexit. Iterum Teudeberti legati cum Clothario et Betterico legataries ad Agonem regem Aetaliae accesserunt, et unianimiter hii quattuor regis cum exercitum undique super Theudericum inruerint[c], regnum eius auferrint[d] et eum morte damnarint, eo quod tantam de ipso reverentiam ducebant. Legatus vero Gothorum, evicto navale, de Aetaliam per mare Spaniam revertitur; sed haec consilius divino noto non sortitur effectum. Quod cum Theuderico conpertum fuisset, fortissime ab eodem[e] dispicetur[3].

Cap. 27. 1. 3. $4c^{1.2}$. *5a.* *Capp.* 28—31. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

Cap. 27. a) Uncilin. *semper* 3. $4c^{1.2}$; Uncilenum 5a (*infra* Uncelin. *et* Uncilaen.). b) in tentorio r. gladium (gladiis $4c^{2}$) $4c^{1.2}$. c) interficerunt 3. d) utrisque $4c^{1.2}$.

Cap. 28. a) *redit* $4b^{2*}$; *cf. supra p.* 131, *l.* 39. b) *ita* 1, *ut infra c.* 42: litterum eruditus; litterarum 3 (?). *3b. 5a*; litteris $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. c) prior 3. *5a*; prius $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. d) *ita* 1; brevitatem 3; vilitatem $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; debilitatem *5a.*

Cap. 29. a) Rigomeris 3. b) Eo 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.*

Cap. 30. a) Eborino $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. b) Pettericum $4b^{2*}$. c^{1}; Pett. *corr.* Bett. $4c^{2}$; Bettheric. *semper* 5a. c) Ermenbergam 3. $4c^{2}$; Ermembergam $4b^{2*}$; Ermenberga 5a. d) ad regnum 3; de regno $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. e) *ita* 1; degradaretur *rell.* f) Teudelane 3; Thendalene $4b^{2*}$; Theodelan(a)e $4c^{1.2}$; Theudelan 5a.

Cap. 31. a) *hoc caput praecedenti coniunctum est* 1. 3. 4a. b^{2*}. 5a; *sed distinctio et indice praemisso et proximo cap. confirmatur, quod* 32. *in* 1 *dicitur.* b) legato *add.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$ (ubi legatu). 5a. c) *ita* 1; ut *add. rell.* d) auferrint *corr.* auferrent 1. e) eo 3.

1) *i. e.* revilitatem. 2) *Faverney ad fl. Lanterne, dép. Haute-Saône. Jacobs.* 3) *Hanc rem solus Fredegarius tradidit. Cf. Dahn V, p.* 174.

32.[a] Eo anno Teudericus consilio Aridio[1] episcopo Lugduninse perfedum utens et per suasum avae suae Brunechilde sanctum Desiderium de exilium egressum[b] lapidare praecipit[2]. Ad[3] cuius sepulcrum mirae virtutes a diae transitus sui Dominus integra adsiduaetate ostendere dignatur; per quod credendum est, pro hoc malum gestum regnum Theuderici et filiis suis fuisse distructum.

33. Eo anno, mortuo Betterico[4], Sisebodus Spaniae successit in regno, vir sapiens et in[a] totam Spaniam laudabelis valde, pietate plenissemus[b]. Nam et adversus manum publecam[5] fortiter demicavit; provinciam Cantabriam Gothorum regno subaegit, quam aliquando Franci possederant[6]. Dux Francio[6] nomen[c], qui Cantabriam in[d] tempore Francorum egerat[e], tributa Francorum regibus multo tempore impleverat; sed cum[f] parte imperiae fuerat Cantabria revocata, a Gothis, ut super legetur, preoccupatur, et plures civitates ab imperio Romano Sisebodus litore maris abstulit et usque fundamentum destruxit. Cumque Romani ab exercito Sisebodi trucidarentur, Sisebotus dicebat pietate plenus: 'Eu me misero, cuius tempore tante sanguis humanae effusio fietur[7]!' Cuiuscumque potebat occurrere, de morte liberabat. Confirmatum est regnum Gothorum in Spaniam per mare litora usque Paereneos[g, 8] montes.

34. Ago rex Langobardorum accepit uxorem Grimoaldi et Gundoaldi[a] germanam nomen Teudelendae[b, 9] ex genere Francorum[c], quem Childebertus habuerat disponsata[d]. Cum eam consilium Brunechilde postposuisset[e], Gundoaldus cum omnibus rebus se cum germanam Teudelende in Aetaliam transtulit et Teudelindae matrimonium Agonem

Capp. 32—34. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*.

Cap. 32. a) 31, *et sic deinceps* 3; 30, *et sic deinceps* $4b^{2*}$; *distinctione caret* $4c^{2}$. b) regressum $4b^{2*}$. c^{2}.

Cap. 33. a) *ita* 1. $4c^{1.2}$; *om.* 3 (?). $4b^{2*}$; per 5*a*. b) plenus 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. c) Francion (*om.* nomen) 3. d) *om.* 5*a*. e) egerant 3. f) a *add.* 5*a*. g) Parencos *corr.* Paereneos 1; Pireneos 3. 5*a*; Pirineos $4b^{2*}$; Perineos $4c^{1}$; Pereneos (?) *corr.* Pireneos $4c^{2}$.

Cap. 34. a) Gandoaldi 5*a*. b) Theulindę 3. c) F:::::::: *pr. m.*, Baioariorum *sec. m.* (*sic etiam* 5*a**) $4b^{2*}$. d) disponsatā 1. e) postposuit $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*.

1) *Aridius, quem die* 4. *Id. Oct. a.* 611. *diem obiisse putaverunt, synodo Parisiensi a.* 614. *vel* 615. *celebratae subscripsit.* 2) *Ionas, V. Columbani:* Eo tempore Theodoricus atque Brunechildis non solum adversus Columbanum insaniebant, verum etiam et contra sanctissimum Desiderium Viennensis urbis episcopum adversabantur, quem primo exsilio damnatum, ad postremum glorioso martyrio coronaverunt. *Cf. V. Desiderii a Sisebuto conscriptam, Adonis chron., Migne, Patr. Lat. CXXIII, p.* 111, *unde intellegitur, Desiderium* super fluvium Calaronam *interfectum esse. Quod a.* 607. *factum est; cf. Gall. Christ. XVI, p.* 29. 3) *V. Vitam Desiderii:* ad cuius venerantissimum corpus tanta Christus conferet copia sanitatum. 4) *Bettericus m. Octobr. a.* 610. *obiit, cui a.* 612. *demum Sisebodus successit. Gunthimari regnum* (610—612) *Fredegarius ignoravit.* 5) *Id est adversus Romanos seu imperatorem. Alias saepius rem publicam appellat et infra imperii partem. R. Cf. Waitz, 'VG.' II,* 2[3], *p.* 118. 6) *Hanc fabulam esse, recte censuit Dahn V, p.* 120. 177, *n.* 3. *E nomine Francionis ducis intellegitur, ex eodem fonte haec fluxisse, unde Francio ille, qui populo nomen dedisse dicitur, originem traxit. Cf. supra lib. II, c.* 5, *lib. III, c.* 2. 7) *Cf. ep. Sisebuti ad Caesarium (Migne, Patrol. Lat. LXXX, p.* 367*):* quod si bella surgant, si mucro fervidus in qualibet parte desaeviat, si vita hominum tempus bellicosum non exigat, quam opinaris pro tantis sceleribus, pro ingestis cladibus, pro funestissimis inlatis vulneribus Deo reddere rationem? *Vide Dahn, 'Könige der Germanen' V, p.* 178, *n.* 4, *cui vix concedam, Fredegarium hac epistula usum esse.* 8) *A.* 615. 616*; cf. Dahn l. l. p.* 179. 9) *A.* 590. *una cum regno Theudelindam, filiam Garibaldi regis Baioariorum, viduam Autharii, Ago uxorem accepit; cf. Paulus III,* 35*; Pabst l. l. p.* 426*; Riezler, 'Gesch. Bayerns' I, p.* 73. *Eam cum Gundoaldo fratre ad Autharium confugisse, narrat Paulus III,* 30.

tradedit[1]. Gundoaldus de gente nobile Langobardorum accepit uxorem, de qua duos filius habuit his nominibus: Gundeberto et Chairiberto[a. 2]. Ago rex, filius Authario rege[3], de Theudelindem habuit filium nomen Adoaldo[b] et filiam nomen Gundoberga. Dum Gundoald[c] a Langobardis nimium dilegeretur, factione Agone regi et Teudelindae, cum ipsum iam zelum tenerint, ubi ad ventrem purgandum in faldaone[4] sedebat, saggitta saucius[d] moritur[5].

607/608. 35. Anno 13. regni Teuderici, cum Theudebertus Bilichildem[a] habebat uxorem, quam[b] Brunechildis a neguciatoribus mercaverat, et[c] esset Bilichildis utilis et a cunctis[d] Austrasiis vehementer[e] diligeretur, simplicitatem Teudeberti honeste conportans, nihil se menorem a Brunechilde esse censirit[f], sed sepius per legatus Brunechilde dispicirit, dum ab ipsa increpabatur, quod ancilla Brunechilde fuisset, tandem his et aliis verbis, legatis discurrentibus, ab invicem vexarentur: placetus inter[g] Colerinse[6] et Sointense fiaetur, ut has[h] duas reginas pro pacem inter Teudericum et Teudebertum coniungerint conloquendum[i]; sed Bilichildis consilio[k] Austrasiis inibi venire distulit.

608/609. V. Columb. c. 31. 36. Anno 14[7]. regni Teuderici beatus Columbanus creverat[8] iam passim[a] fama is[b] civitatis suae in universas Gallias vel Germaniae provincias; eratque omnium rimore[c] laudabilis, omnium cultu venerabelis in tantum, ut Teudericus rex ad eum saepe Lossowio[d] venerit et orationum s u a r u m[e] suffragio omni cum humilitate poscerit[f]. Ad quem saepissimae cum venerit, coepit vir Dei[g] eum increpare, qur concubinarum adulteriis misceretur et non pocius legetim i coniugi i[h] solamin a frueretur, ut regales prolexs[i] ex honorabilem reginam prodiret[k] et non pocius ex lupinaribus videretur emergi. Cumque iam ad viri Dei imperium

Capp. 34–36. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

Cap. 34. a) Harib. 3; Arib. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. b) Odoaldo 3. c) Gundoald*us* 1. d) sag. toxicata m. $4b^{2*}$; sag. sanciatus m. $4c^{1.2}$.

Cap. 35. a) Belichild. *plerumque* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. b) quēm 3. $4b^{2*}$; quem 5a. c) cum esset 5a. d) cunctinaustransiis 1. e) dilegeretur vehementer 3. f) cerneret 3 *(e corr.)*. $4b^{2*}$. c^{2}. 5a. g) ter *m. al. superscr.* 3; in 3b. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. h) ut : : duas, *eras. forte* per *(sec. m. superscr.* has) 3; ut arduas 3b. i) loquendum 3. $4b^{2*}$. 5a; loquendo $4c^{1.2}$. k) consiliis $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

Cap. 36. a) parsim *m. s. VIII. corr.* passim 1. b) his 3. $4c^{1.2}$. 5a; in $4b^{2*}$; sancti viri *Ionas*. c) *ita* 1; in ore *eras.* 3; rumore $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a *cum Iona*. d) Luxovium $4b^{2*}$; Lussobium $4c^{1}$; Lussovium $4c^{2}$. 5a. e) eius *Ionas*. f) poposcerit 3; deposceret *Ionas*. g) Domini 3. h) legitimae coniugis *Ionas*. i) prolexsex, *prius* x *eras.* 1. k) procederent $4b^{2*}$; procederet $4c^{1.2}$. 5a.

1) *Cf. p.* 133, *n.* 9. 2) *Is a.* 653. *rex creatus est; cf. Paulus IV,* 48. 3) *Fredegarius hic et infra c.* 45. *fallitur, cum Ago filius Autharii minime fuerit. Sed supra c.* 13. *recte scriptum est:* Ago dux — in regno sublimatur. 4) *Theodulfi carm. nr.* 62. *inscriptum:* In faldaone episcopi, *ita incipit:* Sessio Teudulfi placeat, precor, *cet.; cf. Ducange ed. Favre III, p.* 402. *Gall. 'fauteuil'.* 5) *De nece Gundoaldi cf. Paulus, H. L. IV,* 40. *Muratori, Ann. Ital. a.* 612, *Fredegarium rumoribus nimis favisse censuit.* 6) *Sointense Sundgau esse, Ruinart duxit, dum Jacobs (ed. II) potius Saintois (postea Vaudemont) intellegi opinatur. Idem Colerinse Soulossois interpretatur, quod cave probes, etsi Digot II, p.* 334. *idem statuit. Qui nuper his de rebus scripsit Schricker, 'Aelteste Grenzen und Gaue im Elsass' ('Strassburger Studien'* 1884, *II, p.* 397 *n.) Saintois quidem probavit, sed Colerinsem ex loco Colle regia prope St. Dié (iam Colroy-la-Grande et Colroy-la-Roche) nomen traxisse coniecit.* 7) *Anno* 14. *Theuderici II. regis titulum apud Le Blant nr.* 474. *exaratum esse puto:* IDAS KALENDAS NOVENBRAS ANNVM QVARTVM RENVM DOMINI NOTRI TEODORICI RIGES INDICCIVNE DVDECEMA. *Cum indictio* 12. *iniens — agitur enim de mense Sept. vel Nov. — cum anno* 608. *p. Chr. conveniat, sine dubio pro verbis* quartum renum — quartum denum *scribendum est. Theudericum autem, cui a.* 608. *quartus decimus regni erat, a.* 595. *fasces cepisse, ex anno quoque Gunthramni emortuali intellegitur; cf. supra p.* 127. 8) *Hoc caput plerumque ad verbum ex Vita Columbani auctore Iona, AA. SS. ord. Bened. II, p.* 17 *sqq., fluxit.*

regis sermo obtemperaret, et se[a] omnibus inlicetis secregare responderet, mentem Brunechildis aviae, secundae[b] ut erat Zezebelis[c], antiquus anguis[d] adiit eamque[e] contra virum Dei stimulatam superbiae aculeo[f] excitat, quia cerneret viro Dei Theudericum[g] oboedire. V. Columb. c. 31. Verebatur enim, ne, si[h], abiectis concubines, reginam aulae perfecisset[i], dignitates atque honoris sui modum amputasset. Evenit ergo, ut quadam die beatus Columbanus ad Brunechildem Ib. c. 32. venerit. Erat enim tunc apud Brocariacum[k] villa. Cumque illa eum in aula venire[l] cerniret, filios Teuderici, quos de adulterinis permixtionibus habebat, ad virum Dei adducit. Quos cum vedisset, sciscitatur, quid sibi vellent. Cui[m] Brunechildis ait: 'Regis sunt filii, tu eos benedictione robora'. At[n] ille: 'Nequaquam', inquid, 'istos regalia sceptra suscepturus scias[o]; de lupinaribus emerserunt'. Illa furens parvolus abire[p] iobet. Egrediens[q] vir Dei regiam[r] aulam, dum limitem transiliret, fragor[s] ex[1] terrorem incussit nec tamen miserae feminae fororem conpescuit. Paratque deinde[t] insidias molire vicinus monastirii[u]; per nuncius imperat, ut nulli eorum extra monasterii terminos iter pandatur, neque receptacula monachis eius vel quelibet[v] subsidia tribuantur. Cernens beatus Columbanus regios animos adversum se permotus[w], ad eos properat, et[x] suis monitis miserat[y] pertenaciae intentu frangat[z]. Erat enim tunc temporis apud Spinsiam[a] villam publecam. Quo[b] cum, iam sol occumbentem, venisset, regi nunciant, virum[c] Dei inibi esset[d] nec[e] regis domibus metare[2] vellit[f]. Tunc Teudericus ait, melius esse virum Dei oportunis[g] subsidiis honorare, quam Dominum ex servorum eius offensam ad iragundiam provocare. Iobet ergo regio cultu oportuna[h] parare Deique[i] famolo dirigi[k]. Itaque venerunt et iuxta imperium regis oblata offerunt. Que[l] cum vidisset dapes et pocula cultu regio admenistrata, inquirit, quid sibi de[m] ista vellint. Aient[n] ille: 'Tibi[o] a rege fore[p] directa'. Abuminatus ea, ait: 'Scriptum est: "Munera impiorum reprobat Altissemus". Non enim dignum est, ut[q] famolorum Dei ora cibis[r] eius polluantur, qui non solum suis, verum etiam aliorum habitaculis famulis Dei aditum deniget'. His dicta, vascula omnia in frustra[s] disrupta sunt, vinaque ac sicera solo[t] diffusa, ceteraque separatim dispersam. Pavifacti menistri rei geste causam regi nunciant. Illi pavore perculsus, cum avia delucolo ad virum Dei properant. Precantur de commisso veniam; se in[u] postmodum emendare

Cap. 36. 1. 3. 4b[2*]. c[1.2]. 5a.

Cap. 36. a) ab m. *al. add.* 5a, *et ita Ionas.* b) secundum 3. 4b[2*]. 5a; secunda 4c[2]. c) Zezabelis 3. 5a; Zezabel 4c[1]; Iezabel 4c[2]; Iezabelis 4b[2*] *cum Iona.* d) antiquos sanguis 3. e) eumque 3. 5a. f) a::::: 3; agoleum 3b. g) T. o. *eras.* 3; Theuderico obedire 3b. h) se 3. 4b[2*]. 5a. i) *ita* 1. 3; pfecisset 4b[2*]. c[2] *cum Iona.* k) Brucariā m v. 4b[2*]; Brucariacum v. 4c[2]. 5a; Brocariacam v. *Ionas.* l) venisse *Ionas.* m) *om.* 3. 4b[2*]. c[1.2]. 5a. n) ait ille 5a. o) quia *add. Ionas.* p) adibi 3. 5a. q) ergo *add. Ionas.* r) reginam 3. s) frangor 3. 5a. t) Parat quidem inde 3. 4b[2*]. c[1.2]. 5a. u) et *om. Fred.* v) quilibet 5a. w) permutus 3; permutos 5a; permutatos *Ionas.* x) ut 4b[2*]. c[2]. 5a. y) *ita* 1. 3; misero 3b; miseri 4b[2*]; miseram 4c[2]; miserae 5a *cum Iona.* z) frangant erant 5a. a) Spissiam *Ionas.* b) quod 3. 4b[2*]. c[1.2]. 5a. c) verum 5a. d) esse 4b[2*]. c[1]. 5a *cum Iona.* e) nec in regiis *Ionas.* f) velle *Ionas.* g) oportunum 3. h) oportune 3. 4b[2*]. c[2]; oportunę 5a. i) que *om.* 4b[2*]. c[2]. 5a. k) dirigere 4b[2*]. c[2]; diregere 5a. l) ꝙ 1. m) *om.* 4b[2*]. c[1.2] *cum Iona.* n) dicunt 4b[2*]. c[1.2]. 5a. o) scias *om. Fred.* p) fuerunt 3. 4b[2*]. c[1.2]. 5a. q) *om.* 4b[2*]. c[1.2]. 5a. r) oracionibus (orationibus 5a) eius p. 3. 5a; oracionibus (*corr.* oraciones) obla|cionibus (obla *in litura*) eius p. 4b[2*]; orationibus ut his p. 4c[1.2]. s) *ita* 1. 3. 4c[1]. t) sola 3. 5a. u) sedeinde 4b[2*]; et se in 4c[1.2].

1) *Quanta incuria Fredegarius fontem tractaverit, hoc ex loco intellegitur. Ionas enim scripsit:* fragor ex(ortus totam domum quatiens, omnibus) terrorem *etc. Verbis quae uncinis inclusimus praetermissis, iam Fredegariana hiant. Ceterum quod in chronico S. Benigni (ed. Bougaud et Garnier p. 45) scripta sunt:* fragor subito exortus, qui totam quatiens domum omnibus terrorem incussit, *monachum qui Fredegarii chronicon exscripsit nonnumquam Vitam ipsam Columbani consuluisse, etiam aliis locis probatur.* 2) intrare *Ionas.*

V. Columb. c. 32. pollicentur. His pacatus[a] promissis, ad monasterium rediit. Sed polliciti vadaemonii[b] iura non diu servata violantur[c]; exercentur miseriarum incrimenta, solitoque[d] a rege adulteria patrantur. Quae[e] audita, beatus Columbanus litteras[f] ad eum verberibus plenas direxit Ib. c. 33. comminaturque excomunicationem, si emendare dilatando non vellit. Ad haec rursum permuta Brunechildis, regis animum adversum[g] Columbanum excitat omnique conatu perturbare intendit; oraturque[h] proceris[i], auligas, optamatis[k] omnis, ut regis animum contra verum Dei perturbarint; episcopusque[l] sollicitare adgressa[m], et de eius religione detrahendo et statim[n] regulae, quam suis custodienda monachis indederat, macularet[o]. Obtemperantis[p] igitur auli[q] regiae persuasionibus misere reginae, regis[r] animum contra verum Dei perturbant, cogentes, ut acciderat[s] hac relegione probaret. Abactus[t] itaque rex ad virum Dei[u] Lussovium venit, conquestusque[v] cum eo, cur ab conprovincialibus moribus disciscerit[w], et inter septa secretiora omnibus christianis aditus[x] non pateret. Beatus itaque Columbanus, ut erat audax atque animo vegens, talibus obicienti regi respondit, se consuetudinem non habere, ut secularium hominum et relegioni[y] alienis famulorum Dei habitationes pandant[z] introitum. Se et[a] oportuna aptaque loca ad hoc habere[b] parata, quo[c] omnium hospitum adventus suscipiatur. Ad haec rex: 'Si', inquid, 'largitatis nostre munera et solamenis supplimentum capere cupis, omnibus in locis omnium patebit introitus'. Vir Dei respondit: 'Si quod[d] nunc usque sub regulare disciplinae abenis[e] constrictum fuit, violare conaris, nec tuis muneribus nec quibusquae[f] subsidiis me fore[g] ad te[h] sustentaturum. Et si hanc ob causam tu hoc in loco venisti, ut servorum Dei caenubia distruas et regularem disciplinam macules, cito[i] tuum regnum funditus ruiturum et cum omni propaginae regia dimersurum'. Quod postea rei probabit eventus. Iam enim timerario conatu rex refecturium[k] ingressus fuerat. His ergo territus dictis, foris[l] celer repetat. Diris[m] post haec vir Dei increpationibus rex[n] urguetur, contraque Teudericus ait: 'Martirii coronam a[o] me tibi inlaturam speras'. Non esse[p] tantae demenciae[q], ut hoc tantum patraret[r] scelus, sed pociores consilii[s] se[t] ageret utilia[u] paraturum[v], ut qui[w] ab omnium saecularium mores discescat, quo venerit, ea via repetare studeat. Auligum[x] simul consona voce vota prorumpunt, se habere non[y] velle his in locis, qui omnibus non societur. Ad haec beatus Columbanus se dicit de cinubii septa non egressurum, nisi violenter Ib. c. 34. abstrahatur[z]. Discessit ergo rex, relinquens virum quendam procerem[a] nomen Baudulfum[b].

Cap. 36. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*.

Cap. 36. a) pagatus 3. $4c^{1}$. 5*a*; pietatis $4b^{2*}$; placatus *Ionas*. b) va daemonii (demonii 3. 5*a*) iurandum diu 3. $4b^{2*}$. 5*a*; ut demum iura nondum diu $4c^{1.2}$. c) violenter 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. d) solitaque $4c^{1.2}$ *cum Iona*. e) quam $4c^{1.2}$. 5*a*; quo audito *Ionas*. f) literis 3; litteris 5*a*. g) adversus $4b^{1*}$. c^{2}. 5*a*. h) *ita Fred.*; hortaturque *Ionas*. i) proceris *corr.* proceres 1. k) optamatis omnis *corr.* optimates omnes 1. l) episcopisque 3. 5*a*. m) aggressa est, ut eius *Ionas*. n) *ita* 1. 3*b*. $4b^{2*}$. 5*a*; sta::: 3; statum r. *(sic etiam* $4c^{1}$*)*, quem s. custodiendum *Ionas*. o) macularent $4b^{2*}$. c^{2}. 5*a cum Iona*. p) obtemperantis *corr.* obtemperantes 1. q) in aula $4b^{2*}$; aulae $4c^{2}$; aulici *Ionas*. r) (et *add.* $4b^{2*}$) a. r. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. s) ut aut cederet aut *Ionas*. t) ab actus 3; coactus *Ionas*. u) dei. Lussovium *distinguit* 1; dei *superscr.* 3; *om.* $4c^{1}$. 5*a (non* $4c^{2}$*)*; Luxuiū $4b^{2*}$; Lussovio $4c^{1.2}$. v) est *om. Fred.* w) discesseret 5*a*. x) aditum 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. y) et a r. a. $4b^{2*}$; h. religionem f. D. et habitationibus al. p. $4c^{1.2}$. z) pandat *Ionas*. a) sed o. $4b^{2*}$. c^{2}. 5*a et Ionas*. b) habitare 3. $4b^{2*}$. 5*a*; habitu p̄parata $4c^{1}$ *(ubi* u p̄ *e corr.)*. $4c^{2}$. c) quod 5*a*. d) si sicut *Ionas*. e) *om.* $4b^{2*}$; alienis $4c^{2}$. f) quibuscumque $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a cum Iona*. g) merore (*in marg.* al. me fore) 3. h) scias *om. Fred.* i) scito $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; noveris *om. Fred.* k) refecturio 3. 5*a*; refectorio $4c^{1.2}$. l) celer (celerrime *Ionas*) foris (fores 3*b*; foras $4b^{2*}$ *et Ionas*, *corr.* foris $4c^{2}$) r. (rep:::: 3; repetit 3*b*. $4b^{2*}$) 3. 3*b*. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. m) duris $4b^{2*}$. c^{2}. 5*a cum Iona*. n) *ita* 1; regem (rege 5*a*) arguetur (arguit $4b^{2*}$; arguitur $4c^{2}$) 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*; rex urgebatur *Ionas*. o) *om. Ionas*. p) mea est $4b^{2*}$; essem $4c^{1.2}$; esse me 5*a cum Iona*. q) scias *om. Fred.*, *ut supra*. r) perpetrem $4b^{2*}$ *et Ionas*; patrarer $4c^{1.2}$. s) consiliis 3. t) tibi scias *Ionas*. u) utilia *corr.* utelia 1. v) *ita* 1. $4c^{2}$; patraturum 3. $4b^{1*}$. c^{1}. 5*a*. w) utquę 3. 5*a*; ut que $4c^{1.2}$. x) Aulicorum *Ionas*. y) in h. l. n. v. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. z) ab:trahatur *corr.* abstrahatur 1. a) procerum 3. $4b^{1*}$. c^{2}. 5*a*. b) *ita* 1 *cum Iona*; Audulfo 3. 5*a*; Adulfum $4b^{2*}$; Audulfus $4c^{1}$; Audulfum $4c^{2}$.

His enim[a] cum remansisset, virum Dei a monasterio pellet et poenes Vesoncionem[b] oppidum ad exulandum perducit, quoadusque ex eo regali sentencia quod voluisset decerneret[1]. Post haec vir Dei cernens, quod nullis costudiis angeretur a nulloque[c] molestiam[d] ferret, — videbant enim omnes in eum Dei virtutem flagrare, ideoque omnes ab eius iniuriis secregabantur, ne socii culparum forent, — ascendit ergo dominica die in verticem ardui cacuminis montis illius, — ita enim situs urbis[e] habetur, cum domorum densitas in diffuso[f] latere proclivi montis sita sit, prorumpent[g] ardua in sublimibus cacuminibus, qui, undique[h] abscisi fluminis Dovae[i] alveo vallante, nullatenus commeantibus viam pandit, — ibique[k] usque ad mediam diem expectat, si aliqui iter ad monasterium revertendi prohibeat. Et cum nullus contrarius existeret, ipse[l] per mediam urbem[m] cum suis ad monasterium regreditur. Quo[n] audito, Brunechildis ac Theudericus, quod scilicet ab exilio revertisset, atrociorebus[o] irae aculeis stimulantur; iubent[p. 2] Bertharium[q] comitem attencius perquirendum virorum cum presidio, simulque et Baudulfum[r], quem superius direxerat[s], destinarunt[t]. Quo[u] cum venissent, beatum Columbanum in eclesia posetum sallentioque[v] ac oratione deditum cum omni congregatione fratrum repperiunt, sicque virum[w] Dei adlocuntur: 'Vir[w] Dei, precamur[x], ut tam regiis[y], quam etiam nostris oboedias preceptis, egressusque[z] eo iteuere, quo primum his[a] adventasti in locis'. At ille: 'Non enim', inquid, 'reor placere Conditore, semul[b] natali solo ob Christi timorem relecto, dinuo repedare[c]'. Cumque nullatenus cerneret[d] sibi virum Dei obaudire, relictis quibusdam[e], quibus ferocia anjmi forcior inerat, Bertharius abscessit. Hii vero qui remanserant virum Dei hortantur, ut illis misereatur, qui ad tale opus patrandum infeliciter[f] fuerant relicti, eorumque periculo[g] consoleret; qui si[h] eum violenter non abstraherent, mortis eos pericolum incurrere[i]. At ille se[k] ait iam saepius testatum[l] esse, nisi vim abstraheretur, se[m] non discessurum. Illi gemino vallati periculo, undique urguenti formidinae, palleum quo[n] indutus erat adtingunt; alii genibus provoluti cum lacrimis precantur, ut pro tanti sceleris culpam illis ignosceret[o], qui non suis desideriis[p], sed regiis[q] obtemperarent preceptis. Videns itaque vir Dei pericolorum[r. 3] fore, si[s] suae sevireta te[t] satisfaceret[u], cum omni eiulatu atque[v] maerore egreditur, depotatis custodibus, qui, quousque

V. Columb. c. 24. — Ib. c. 25. — Ib. c. 26. — Ib. c. 27.

Cap. 36. I. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. $5a$.

Cap. 36. a) ergo $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. $5a$. b) Vesoncione $5a$; Vesontionense *Ionas.* c) annulloque $4b^{2*}$. c^{1} *(non* $4c^{2}$*).* d) molestia sibi inferretur *Ionas.* e) orbis 3. $5a$. f) inde fuso 3. $4b^{2*}$. $5a$; in defusa $4c^{1.2}$. g) prorumpens 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. $5a$; prorumpant *Ionas.* h) ei *add.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$ $5a$. i) Deniȩ 3; denuo $4b^{2*}$; Deviae $4c^{1.2}$; Deme $5a$. k) itaque 3. l) ips: 3; ipsum $3b$. $5a$. m) orbem 3. n) quod auditu $5a$. o) acrioribus *Ionas.* p) iubente 3. $5a$; misit $4b^{2*}$; iubent eum $4c^{1}$; iubentque *Ionas.* q) Be::hario 3; Berthario $3b$. $4c^{1}$; Bertario $4c^{2}$. $5a$. r) Baudolfo *corr.* Baudulfo 3, *et ita* $5a$; Baudusfum $4b^{2*}$; Audulfo $4c^{1.2}$. s) dixerat $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. $5a$. t) destinavit *(scil. rex) Ionas.* u) Qui *Ionas.* v) psallentiumque 3. $4c^{1.2}$; psallentem::: (*eras.* que) $4b^{2*}$; psallentium quae (*om.* ac) $5a$; cum psallentium choro atque *Ionas.* w) virum D. *om.* $4b^{2*}$; vir D. *om.* $4c^{1.2}$. x) precemur 3. y) regis $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. z) pergas *desideratur.* a) *om.* $5a$. b) semel *Ionas.* c) repetere *Ionas.* d) cernerent $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. e) quibusdam (quidam $5a$) B. (Bertarius 3. $4c^{1.2}$. $5a$) qu. feroci (feroces $4b^{2*}$) animo inierat (inerant $4b^{2*}$. $c^{1.2}$) a. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$ $5a$. f) infideliter *Ionas.* g) periculum consiliret (consularet $5a$) 3. h) sic 3. i) incurri $5a$; incurrerent *Ionas.* k) ille ut iam — — testatus est *Ionas.* l) testatus 3. m) *om.* $5a$. n) quod $5a$. o) ignosceretur *Ionas.* p) *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. q) regis 3. r) periculorum 3; periculum $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. s) se 3. $4c^{1.2}$. $5a$. t) *ita* 1; veritate 3. $5a$; severitati $4b^{2*}$. c^{1}; severitatis $4c^{2}$. u) satisfacerent $4b^{2*}$; satisfacere $4c^{1.2}$. v) aeque *corr.* atque *Monod.*

1) *Miraculum, quod Ionas enarravit, Fredegarius resecuit.* 2) *Hic non pauca desiderantur:* iubentque militum cohortem, ut rursum virum Dei vi abstrahant et ad pristinum revocent prorsus exsilium, *Ionas, qui miraculum ad maiorem Columbani gloriam adiecit, quod Fredegarius, ut supra, sana mente praetermisit. Tunc* Renuntiantibus, *inquit,* illis auribus regiis, ille, aucto furore miserae intentionis, Bertarium comitem ad eum attentius *et quae sequuntur.* 3) *Ionae verba* periculum aliorum *Fredegarius male contraxit, qui mox enuntiatum* si in sua sententia perduraret *in* si suae sevirestate satisfaceret *mutavit.*

V. Columb. c. 37. ditionis suae regno pelleretur[a], non eum relinquerent. Inter quos primus Ragumundus erat, qui eum Nametis[b] usque perduxit[1]. Sicque a[c] regno Theuderici expulsus, iterum Hiberniam insulam repedare disposuit. Sed ut nulli paenitus iter[d] gradiendum fit pontificius[e], nisi permissum Altissimi, ipsi vero sanctus Italiam expetens, monasterium in loco nomen Bobio[f] illuc construens, sancte conversationis, plenus dierum migrat[g] ad Christum.

609/610. 37. Anno 15. regni Theuderici, cum Alesaciones[a], ubi fuerat enutritus, preceptum patris sui[b] Childeberti tenebat, a[c] Theudeberto rito barbaro pervadetur. Unde placetus inter his duos regis, ut Francorum iudicio finiretur, Saloissa[2] castro[d] instituunt. Ibique Theudericus cum escaritus[e, 3] utrumque decem milia accessit; Theudebertus vero cum magno exercito Austrasiorum inibi prilium vellens committendum adgreditur. Quod cum undique Theudericus ab[f] exercitum Theudeberti circumdaretur, quoactus atque conpulsus Theudericus, timore perterritus, per pactionis vinculum Alsatius[g] ad parte Theudeberti firmavit; etiam et[h] Suggentensis[i, 4] et Turensis et Campanensis, quos[k] saepius repetibat, idemque amisisse visus est. Regressi uterque ad sidebus propriis. His diebus et Alamanni in pago Aventicense[l, 5] Ultraiorano hostiliter ingressi sunt; ipsoque pago predantes, Abbelenus[m] et Herpinus[n] comitis cum citeris de ipso pago comitebus cum exercito pergunt obviam Alamannis. Uterque falange Wangas[6] iungunt ad prelium. Alamanni Transioranus superant, pluretate[o] eorum gladio[p] trucedant et prosternunt, maximam partem territurio Aventicense[q] incendio concremant, plurum nomirum[r] hominum exinde in captivitate[s] duxerunt; reversique cum predam, pergunt ad propriam. Theudericus has iniurias deinceps integra adsiduetate consilium iniebat[t], quo pacto Theudebertum potuisset oppremere. Eo anno Belechildis[u] a Teudeberto inter-
610/611. fecitur. Theudebertus puella nomen Teudechilde accepit uxorem. Anno 16.[v] Theuderici legationem ad Chlothario diregit[w], indecans se contra Theudebertum, eo quod suos[x] frater non esset[7], hostiliter velle adgredere; Chlotharius in solatium Theudeberti

Capp. 36. 37. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*.

Cap. 36. a) pellerentur 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. b) Nam et his 3. $4b^{2*}$. c^{1}; Namnetis $4c^{2}$; Nā netis (net *in litura scr.*) 5*a*. c) sicqūa (e *m. al. superscr.*) 5*a*. d) inter grad. $4b^{2*}$. c^{1} *(ubi corr.)*. 5*a*. e) pontificum (*sic* $4c^{2}$) *corr.* pontificium 3, *et ita* $4b^{2*}$. 5*a*. f) Boboi 3. g) migravit 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*.

Cap. 37. a) Alesacionis $4b^{2*}$; Alesationis $4c^{1.2}$. b) *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. c) ad Theuberto 5*a*. d) castra 3. $4c^{2}$; cortro *corr.* cartro 5*a*. e) scaritus (*in marg.* al. cum iscaritis) 3; sacritus $4b^{2*}$; scaritos $4c^{1.2}$; scaritis 5*a*. f) ab — conp. Theudericus *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. g) Alsacius 3. 5*a*; Alsiacius $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. h) *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. i) Sugentinse 3; Sugentisse $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; Sugent inse 5*a*. k) quod 3. l) Eventicense $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. m) Appellinus (*in marg.* al. Abbelenus) 3. n) Erpinus 3. $4b^{2*}$; Erpinus *pr. m. corr.* Erpinus 5*a*. o) pluri::::: 3; plures 3*b*; plurimam partem $4b^{2*}$; pluritatem $4c^{1.2}$; plures tamen 5*a*. p) *om.* 5*a*. q) Aventecense 3. $4b^{2*}$. 5*a*; Eventicense $4c^{1.2}$. r) *sic scripsi;* plurum nominum *corr. m. s. VIII.* plurimum nimium 1; plurimorum nimium $4b^{2*}$. c^{2}. 5*a*. s) captivitate *corr.* captivitatem 1. t) inibat 3. $4b^{2*}$; inhibat $4c^{1.2}$. u) Belieldis (*in marg.* al. Bilichildis 3) 3. $4c^{1.2}$; Bilchildis $4b^{2*}$; Belihildis 5*a*. v) 15. 1. 3. $4b^{2*}$. 5*a*; Anno 16. regni T. $4c^{2}$. w) direxit $4b^{2*}$. c^{2}. 5*a*. x) fr. non (n. *om.* 3. $4b^{2*}$. 5*a*, *habent* $4c^{1.2}$) esset suus (suos 3) 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*.

1) *Inde ab h. l. Vitam Columbani Fredegarius in breve cogit, ut ipsius potius quam Ionae verba videantur esse.* 2) *Sels. De hoc placito v. Waitz, 'VG.' II, 2*[3]*, p.* 198. 3) *De escaritis v. Waitz, 'VG.' II, 2*[3]*, p.* 222. 4) *Suggentensem pro Saintois, Turensem pro Thurgau, Campanensem pagum pro Campania Trecensi accepit Longnon, 'Géographie' p.* 138. *Nuper autem Schricker l. l. p.* 395 *sqq. optime probavit, opinionem praeferendam esse eam, qua Sundgau, pagus ad Thur fl. (in Alsatia) situs, Kembsgau intelleguntur.* 5) *De pago Aventicense egit Gisi in 'Anzeiger für Schweizerische Gesch.'* 1884, *p.* 235. 6) *Wangen ad Arulam fl. prope Salodorum vel Ober-Wangen prope Bern; cf. Jahn II, p.* 415; *Amiet, 'Das Schlachtfeld von Wangen' in 'Anzeiger für Schweiz. Gesch.'* 1879, *p.* 197. 7) *V. supra c.* 27*:* quasi Theudebertus non esset filius Childeberti, nisi cuiusdam ortolanum.

non esset. Docatum Denteleni, quem[a] contra Theudeberto cassaverat, si Theudericus Theudebertum superabat, Chlotarius super memorato Denteleno docato suae diciones[b] receperit. Hanc convenenciam a[c] Theudericum et Chlotharium, legatus intercurrentes, firmatam, Theudericus movit exercitum.

38.[a] Anno 17.[b] regni[c] sui Lingonas de universas regni sui provincias mense Madio[d] exercitus adunatur; dirigensque per Andelaum, Nasio[e. 1] castra coptum, Tollo civitate perrexit et[f] cepit. Ibique Theudebertus cum Austrasiorum exercitum obviam pergens, Tollensem campaniam confligunt certamine[g]. Theudericus superat Teudebertum eiusque exercitum prostravit. Caesa sunt exercitus eodem prilio nimia multitudo virorum fortium. Theudebertus terga vertens, per territurio Mittensem[h] veniens, transito Vosago, Colonia[h*] fugaciter pervenit. Theudericus post tergum cum exercitum insequens, beatos et apostolicos vir Lesio[i. 2] Mogancensis[k] urbis episcopus diligens utiletatem Theuderici et odens stulticiam Theudeberti, ad Theuderico veniens, dixit: 'Quod coepisti perfice; satis te[l] uteliter oportet huius rei causam expetire. Rustica fabula dicetur, lopus ascendisset in montem, et cum filiae[m] suae iam venare coepissent, eos ad[n] se in monte vocat, dicens: "Quam longe ocolus vester in unamquemque[o] parte videre prevalet[p], non habetis amicus, nisi paucus qui vestro genere sunt[q]. Perfecite quod coepistis". Theudericus cum exercitum Ardinnam[r] transiens, Tholbeaco[3] pervenit. Theudebertus cum Saxonis, Thoringus[s] vel ceteras gentes, que[t] de ultra Renum[u] vel undique potuerat[v] adunare, contra Theudericum Tholbiaco[w] perrexit; ibique dinuo commissum est prilium. Fertur, a Francorum ceterasque gentes ab antiquito[x] sic forte nec aliquando fuisse prilium conceptum. Ibique tantae estrages ab uterque exercitus facta est, ubi[y] falange ingresso certamenis contra se priliabant[z], cadavera[a] occisorum[b] undique non haberint ubi inclinis iacerint, sed stabant mortui inter citerorum cadavera stricti, quasi viventes. Sed, Domino precedente, iterum Teudericus Theudebertum superat, et a Tolbiaco usque Colonia exercitus Theudeberti gladio trucedatus[c], per[d] loca oram[e] terre coperuit. Ipsoque die Colonia perrexit, omnes[f] thynsaurus Theudeberti inibi recepit. Dirigensque Theudericus ultra Renum post tergum Theudeberti Bertharium cobicularium, qui diligenter Theudebertum insequens[g], cum iam cum paucis fugiret, Theudebertum captum Bertharius Coloniam conspectum Theuderici presentat exhibetum. Vestis regalibus Theudebertus expoliatus, equosque eius cum estratura regia[h], haec totumque Bertharium[i] a Theuderico concedetur. Theudebertus vinctus Cabylonno distinatur. Filius eius nomen Merovius parvolus iusso Theuderici adprehensus, a[k] quidam

612, Mai.

Capp. 37. 38. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. $5a$.

Cap. 37. a) quam $4c^{1.2}$. $5a$. b) s *deletum* 1; dictione reciperat $5a$. c) ad $5a$.

Cap. 38. a) *caput (36) primum omissum manu coaeva in folio adnexo (f. 86) suppletum est* $4b^{2*}$. b) XVI.[1] 3. c) regi:: (*sec. m.* regis Theodrichi) $5a$; sui *om.* $4b^{2*}$. c^{1}. d) Maio $4b^{2*}$. c^{1}. $5a$. e) Nasia *corr.* Nasio 3. f) *ita solus* 1; et c. *om. rell. libri.* g) certamina 3. $4c^{1.2}$. h) Mettensem 3; Metensem $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. $5a$. h*) Coloniā 1. i) Leonisius $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; Leonius, *superscr.* si $5a$. k) Mogacensis $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. $5a$. l) *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. m) filii sui $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. $5a$. n) in monte (montem 3) ad se 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. $5a$. o) unam partem quemque 3; unam (una $4c^{1.2}$) quemque (quamque $4b^{2*}$. c^{1}; quaque $4c^{2}$) partem (parte $4c^{1.2}$) $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. $5a$. p) praevalent $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. $5a$. q) *om.* $5a$. r) Ardenna 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. s) Thorencus 3; Thuringiis $4b^{2*}$; Toringos $4c^{1}$; Torengus $5a$. t) q 1; qui 3. $4b^{2*}$. $5a$; quas $4c^{1.2}$. u) Reno 3. $4c^{1.2}$. $5a$. v) poterat 3. $4b^{2*}$. c^{2}. w) Tholbiā $4b^{2*}$; Tholbia $4c^{1.2}$. $5a$. x) antiquitus $5a$. y) ut $5a$. z) praeliantes $5a$. a) vero *add.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. $5a$, *ubi sec. m. corr.* virorum. b) occisorunt 1. c) trucidatur 3. $4c^{1.2}$. $5a$; trucidat $4b^{2*}$. d) pro 3. e) horam 3. $4b^{2*}$. $5a$. f) omnisque 3; omnesque $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. $5a$. g) insequens — Theudebertum *om.* $5a$. h) regali $4b^{2*}$; regale $4c^{1.2}$; rei $5a$. i) Berhario *corr.* Berthario 3, *et ita* $4b^{2*}$. $5a$. k) ad 3. $5a$.

1) Nasium castrum super Ornam fluvium situm *Chron. S. Benigni. Naix-sur-Ornin, Jacobs.* 2) Leudegasius *in cat. archiep. Mogunt., SS. XIII, p* 311, *appellatur.* 3) *Zülpich.*

per pede[a] ad petram percutitur[1]; caelebrum eius capite aeruptum, amisit spiritum. Chlotharius docatum Denteleno[b] secundum convenentiam Theuderici integro suae dicione[c] redegit. Ob quam rem Theudericus, cum iam totum Auster dominarit, nimia indigna-
612.613. tione commotus, contra Chlotharium exercitum[d] anno 18.[e] regni sui de Auster et Burdias[f] movere precepit, legationem prius dirigens, ut se Chlotharius de iam dicto docato Dentelenoe[g] omnimodis removerit; alioquin[2] noverit se exercitum Theuderici undique regnum Chlotharium impleturum[h]. Quo[i] verbo, quem legati nunciant, probavit eventus.

39. Ipso quoque[a] anno iam exercitus contra Chlotharium adgredebat[b], Theudericus Mettis profluvium ventris[3] moritur. Exercitus protinus redit[c] ad propriis sedebus. Brunechildis cum filius Teuderici quattuor, Sigybertum, Childebertum, Corbum et
613. Meroeum, Mettis resedens, Sigybertum[4] in regnum patris instituere nitens,

40. Chlotharius factione[a] Arnulfo et Pippino[5] vel citeris procerebus Auster ingreditur. Cumque Antonnaco[b, 6] ascessisset, et Brunechildis cum filiis Theuderici Vurmacia[c] resederet, legatos[d] nomenibus Chadoindo[e] et Herpone ad Chlotharium direxit, contestans ei, ut se de regno Theuderici, quem filiis reliquerat, removerit. Chlotharius respondebat et per suos legatus Brunechilde mandabat[f], iudicio Francorum electorum quicquid, precedente Domino, a Francis inter eosdem[g] iudicabatur, pollicetur[h] esset implere. Brunechildis Sigybertum, seniorem filium Theuderici, in Thoringia diriget[i], a quem Warnarium[k] maiorem domus et Alboenum cum citeris procerebus destinavit, gentes que ultra Renum adtraherint[l], qualiter Chlothario potuissent resistere. Post tergum indiculum[m] direxit, ut Alboenus cum citeris[n] Warnacharium interfecerit, eo quod se in regno Chlothariae vellet transferre. Quod[o] indiculo relecto[p] Albuenus deruptum proiecit in terra. Inventus est[q] a puero Warnachariae, super tabulam caeram linitam dinuo ipsi[r] soledatur. Quo indicolo relecto[p], Warnacharius cernens se vitae pericolum habere, deinceps vehementer[r] cogitare coepit, quo pacto filii Theuderici

Capp. 38–40. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

Cap. 38. a) pedo *corr.* pedē 1. b) Dentileno 3. 5a; Dentilenum $4b^{2*}$; Dentilini *corr.* Dentileni $4c^{1}$, *et sic* $4c^{2}$. c) dicionis redigit 5a. d) movet (movit $4b^{2*}$) *add.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. e) XVII.[1] 3. f) *ita* 1; Burgundias 3. $4c^{2}$; Burgundiae $4b^{2*}$; Burgundiā 5a. g) Dentelino eo 3; Dentilino eo (et $4b^{2*}$) $4b^{2*}$. 5a; Dentileni $4c^{1.2}$. h) inpelleturum 5a. i) *ita* 1. 3; Quod $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a.
Cap. 39. a) Ipsoque a. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. b) adgrediebant 5a. c) reddit 3.
Cap. 40. a) pactione 5a. b) Captonnaco 3; Captonaco $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; Captānaco, *corr. pr. m.* 5a. c) Warmacia 3; Wormacia .i. Wangion $4b^{2*}$; Warmatia $4c^{1}$; Warmathia $4c^{2}$; Varmacia 5a. d) his (hiis $4b^{2*}$) *add.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. e) Chado inde (Chadumo $4c^{1}$; Chaduino $4c^{2}$) et Erpone (Erp:one, *ras.* 1 5a) $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. f) mandavit $4b^{2*}$. 5a. g) eodem $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. h) pollicites (policitum $4b^{2*}$; pollicitis $4c^{1.2}$. 5a) esse 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. i) direxit apud (aput 5a) quem (q. *om.* $4c^{1.2}$) 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. k) Guarnacharium $4b^{2*}$; Warnacharium $4c^{2}$; *infra* Warnarium 3. 5a. l) adtrahere 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. m) indigulo 3. n) citeris *corr.* ceteris 1. o) quo 3. $4b^{2*}$. c^{1}. 5a; qui $4c^{2}$. p) relicto 3. $4b^{2*}$, *item infra*. q) *om.* $4b^{2*}$; *pr. m. superscr.* $4c^{2}$. r) *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

1) *Cf. Mar. App.:* qui *(i. e. Theudericus)*, vivente adhuc germano suo, nepotem proprium ad petram in albis elidi iussit. 2) *Cf. Greg., H. Fr. II*, 27*:* alioquin noverit, sibi bellum — — inferri. 3) *Iona teste* divinitus percussus inter flagrantis ignis incendia mortuus est, *at cum Fredegario Sisebutus (V. Desiderii* §. 10*) consentit, qui 'dyssenterio morbo correptum' Theudericum mortuum esse scripsit.* 4) *Ionas, V. Columbani* c. 58*:* Porro Theodericus penes Mettense morans opidum, — — mortuus est, post quem Brunechildis filium eius Sigebertum in regno suffecit. *Is a.* 601/602. *natus (cf. supra c.* 21*), a.* 613. *rex creatus est; cf. supra lib. I, c.* 24. 5) *Bonnell, 'Anfänge des Karol. Hauses' p.* 94, *satis argute coniecit, auctorem Karolingorum stirpi nimis deditum Pippini auctoritatem h. l. praelibasse, id quod Waitz, 'VG.' II,* 2[3], *p.* 404. *negavit.* 6) *Andernach.*

opprimerentur, et regnum Chlothariae aelegerit. Gentes, que illic[a] adtractae fuerant, consilio secreto de solatio Brunechilde et filiorum[b] Theuderici procul fecit adesse[c]. Exinde[d] regressi, cum Brunechilde et filius[e] Teuderici Burgundias adpetunt, missos per universo Auster discurrentes, exercitum movere nitebantur[f].

41. Burgundaefaronis[a, 1] vero tam episcopi quam citeri leudis timentis Brunechildem et odium in eam habentes, Warnachario consilium inientes, tractabant, ut neque unus ex filiis Theuderici evaderet, sed, eos totus oppressus, Brunechilde delirent et regnum Chlothariae expetirent; quod probavit eventus. Cumque iusso Brunechilde et Sigyberto, filio Theuderici, exercitus de[b] Burgundia et Auster contra Chlothario adgrederetur[c],

42. veniensque Sigybertus in campania territuriae[a] Catalauninsis super fluvium Axsoma[b, 2], ibique Chlotharius obviam cum exercito venit, multus iam de Austrasius secum habens factione Warnachariae maiorem domus. Sic iam olim tractaverat, consencientibus Aletheo[c] patricio, Roccone, Sigoaldo[d] et Eudilanae[e] ducibus. Cumque in congresso certamine debuissent cum exercitum confligere, priusquam priliare[f] cepissent, signa dantis, exercitus Sigyberti terga vertens, redit[g] ad[h] propriis sedibus. Chlotharius paulatim, ut convinerat, post tergum cum exercitum sequens, usque Ararem[i] Sauconnam[3] fluvium pervenit. Captis filiis Theuderici tres, Sigiberto, Corbo et Meroeo, quem ipse de fontes excipit, Childebertus fugaciter ascendens, nec[k] umquam postea fuit reversus. Austrasiorum exercitus inlesus[l] revertit ad[m] propriis sedibus. Factionem Warnachariae maioris domus cum reliquis maxime tutis[n] procerebus de regnum Burgundiae Brunechildis ab[o] Erpone comestaboli de pago Ultraiorano ex villa Orba[p, 4] una cum Theudilanae, germana Theuderici, producitur et Chlothario Rionava[q, 5] vico super Vincenna fluvio presentatur. Sigybertus et Corbus, filius Theuderici, iusso Clothariae interfecti sunt[6]. Meroeus secreciius iusso Chlothariae in Neptrico[r] perducetur; eodem amplectens amore, quod ipso[s] de sancto excepisset[t] lavacrum, Ingobode graffione[u] commendatur, ubi plures post annos vixit. Clotharius, cum Brunechildis suum presentatur[v] conspectum, et odium contra ipsam nimium haberit, repotans ei, eo quod dece[w] reges Francorum per ipsam interfecti fuissent, — id est Sigybertus et Meroeus et genitor suos

Capp. 40—42. 1. 3. 4b2*. c1. 2. 5a.

Cap. 40. a) illis 1 *(Monod)*; illic *rell. codd.* b) filii 4b2*; filiis 4c1. 2. c) *ita* 1. 3. 5a; abesse *codd. rell.* d) et inde 5a. e) filius *corr.* filiis 1. f) nitebatur 3. 4b2*. c1. 2. 5a.

Cap. 41. a) Burgundo faronis 3. 4c1. 2; Burgundo farones 4b2*; Burgundiae baronis 5a. b) *om.* 4b2*. c1. 2. c) *ita* 1; adgreditur 3. 4b2*. c1. 2. 5a.

Cap. 42. a) *deest* 4b2*. c1. 2. 5a. b) ::::::, *eras.*, *ut Perts coniecit*, Coxonna 3; Coxoma 3b. 4c1. 2. 5a; Coxomā 4b2*. c) Aledeo 3. d) Sicoaldo 3. 4c1. 2. 5a; Sigoaldi 4b2*. e) etendilanae 1; et Eudelane 5a. f) proeliarant 5a. g) reddit 3; rediit 4b2*. c1. 2. h) a 5a. i) Asarem Saoconna fluminis 3; Atarem Sachonnā f. 4b2*; Ararem Saoconna (Saogonna 4c1. 2) f. 4c1. 2. 5a. k) ne umquam 3. 4b2*. 5a; numquam 4c1. 2. l) *om.* 3. 4b2*. c1. 2. 5a. m) *om.* 5a. n) tutis *corr.* totis 1. o) ad E. 3; a::::one *pr. m.*, ab Herpone *sec. m.* 5a. p) Urba 4b2*. c2. 5a. q) *ita* 1; Ronava 3; Rios avia 4b2*; Rionavavia 4c1; Rio *om.* 4c2 (*ubi* navavia). 5a (*ubi* novo); vico *om.* 4b2*. c1. 2. r) Neptria 3. 4b2*. c1. 2; Neustria 5a. s) ipse 3. 5a; ipi n (*in litura* ipi) 4b2*; ipse sum 4c1. 2. t) accepit 3; excepit 4b2*. c1. 2. 5a. u) graphione 4b2*; grafioni 4c1. 2. v) c. p. 4b2*. c1. 2. 5a. w) decē 1.

1) *De Burgundaefaronibus v. Waitz, 'VG.' II, 1*[3]*, p. 168, n. 2.* 2) *L'Aisne.* 3) *La Saône fl., qui Arar Latine vocatur; cf. infra c. 90:* per Ararem fluvio, qui quoinomento Saoconna. *Avitus ep. 83 (ed. Peiper p. 94)* Sauconna *scripsit.* 4) *Orbe. Jacobs.* 5) *Renève ad fl. Vingeanne. Jacobs.* 6) *Ionas l. l.:* Contra quem Sigebertus cum hostium cuneis pugnaturus advenit, quem Chlotharius captum peremit, fratresque eius quinque, Theoderici filios, cum proavia Brunechilde cepit; pueros separatim peremit.

Chilpericus[a], Theudebertus et filius suos Chlotharius, item[b] Meroeus, filius Chlothariae, Theudericus et[c] eiusdem filiae tres, qui ad presens estincti fuerant —, per triduo eam diversis tormentis adfectam[d], iobetque eam prius camillum per omne exercito sedentem perducere, post haec comam capitis, unum pedem et brachium ad veciosissemum aequum caudam legare; ibique calcibus et[e] velocitate cursus membratim disrumpetur[1]. Warnacharius in regnum Burgundiae substituetur maior domi, sacramentum a[f] Chlotharium acceptum, ne umquam vitae suae temporebus degradaretur[g]. In Auster Rado idemque hoc gradum honoris adsumpsit. Firmatum est omnem regnum Francorum, sicut a priorem Chlotharium fuerat[2] dominatum, cunctis thinsauris dicione Chlothariae iunioris subiecitur[h], quod feliciter post[i] sedecem annis tenuit, pacem habens cum universas gentes vicinas. Iste Chlotharius fuit patienciae deditus, litterum[k] eruditus, timens Deum, ecclesiarum et sacerdotum magnus muneratur, pauperibus aelimosinam tribuens, benignum se omnibus et pietatem plenum ostendens, venacionem[l] ferarum nimium[m] assiduae utens et posttremum mulierum et puellarum suggestionibus nimium annuens. Ob hoc quidem blasphematur a leudibus.

613/614. 43. Cum anno 30. regni sui in Burgundia et Auster regnum arepuisset, Herpone duci genere Franco locum Eudilanae[a] in pago Ultraiorano instituit. Qui dum pacem in ipso pago vehementer arripuisset sectari, malorum nugacitate reprimens[b], ab ipsis pagensibus, instigante parte adversa[c], consilio Aletheo patricio et Leudemundo episcopo et Herpino comite per rebellionis audatiam Herpo dux interficetur. Chlotharius com in Alesacius[d] villa Marolegia[e. 3] cuinomento cum Bertethrudae[f] regina accesserat, pacem insectans[g], multus iniqui[h] agentes gladio trucidarit[i].

44.[a] Leudemundus quidem episcopus Seduninsis[b] ad Bertetrudem reginam veniens, sigricius consilio Aletheo patricio verba ignominiosa dixit, quod Chlotharius eodem anno omnimodis migraret de seculo, ut thinsauris, quantum potebat, secretisseme ad[c] Sidonis suam civitatem transferrit, eo quod esset locum tutissimum; Aletheos esset paratus, suam relinquens uxorem, Bettethrudem reginam acceperit; eo quod esset regio genere de Burgundionibus, ipse[d] post Chlotharium possit regnum adsumere. Regina Bertetrudis cum haec audisset, verens, ne veritatem subsisterit, lacrimas prorumpens, abiit in cobiculum. Leudemundus cernens se huiuscemodi verbis habere periculum, fugaciter per nocte Sedunis perrexit. Exinde latante[e] fuga Lussovio ad domno[f] Austasio[g]

Capp. 42—44. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*.

Cap. 42. a) Childericus 3. b) Iter *sec. m. corr.* Item 3. 5*a*; Item 3*b*. c) *om.* $4b^{2*}$. c^{2}. 5*a*. d) adflictam 3. 5*a*; afflictam $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. e) *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. f) ad Lothario *corr.* a Cloth. 3. g) detradaretur 1. h) subiectis $4b^{2*}$; cuncti thesauri — — subiciuntur $4c^{1.2}$. i) post 15 annos 3; per 16 annos $4c^{1}$; per 16^cim^ annis $4c^{2}$; post 16 annus 5*a*. k) *ita* 1, *ut supra c.* 28; litteras 3. $4c^{1.2}$. 5*a*; litteris $4b^{2*}$. l) Venaciones $4b^{2*}$; Venationes $4c^{1.2}$. 5*a*. m) nimias assiduetate 5*a*.

Cap. 43. a) Theudelane 3. b) premens 3. $4c^{1.2}$; praemens $4b^{2*}$. 5*a*. c) adversus 3. $4c^{1.2}$; adverso 5*a*. d) Aleracius *vel* Alebacius 1 (Alefacius *Monod*); Alesacia 3; Alesiam $4b^{2*}$; Alesatia $4c^{1.2}$. 5*a*. e) Maurolegico 3; villam aurolegia $4b^{2*}$. 5*a*; Maurolegia $4c^{1.2}$. f) Pertrudę 3; Bertraide $4b^{2*}$; Bertrude $4c^{1.2}$. 5*a et infra libri*. g) insentans $4b^{2*}$. c^{1} (*non* $4c^{2}$). h) iniqua 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. i) trucidatur 3. $4c^{1}$. 5*a*; trucidat $4b^{2*}$. c^{2}.

Cap. 44. a) 64 (?). 1. b) Sidonissis 3; Sidonensis $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. c) a 5*a*. d) ipse sub Clothario 3; ipso sub C. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. e) latante *sec. m. corr.* latenter 1; latenter, *superscr.* fuga 3; latente $4b^{2*}$ *(e corr.)*. $4c^{1.2}$. 5*a*. f) dm̄ $4b^{2*}$; domum $4c^{2}$. 5*a*. g) Austrasio 3; Austrasium $4b^{2*}$; Austasium $4c^{1.2}$.

1) *De nece Brunechildis cf. Mar. App., Ionae V. Columbani c.* 58 *(AA. SS. ord. Bened. saec. II, p. 28), V. Desiderii auct. Sisebuto (Migne, Patrol. Lat. LXXX, p. 383), supra lib. III, c.* 59. 2) *Ionas l. l.:* Funditus ergo radicitusque deleta Theoderici stirpe, Chlotharius potitus est trium regnorum solus monarchia. 3) *Marlenheim in Alsatia; cf. Schricker l. l. p.* 341.

abbate[1] pervenit. Post haec ab ipso abbati cum domno Chlothario his culpis excusatur; ad suam reversus est civitatem. Chlotharius Masolaco[a, 2] villa cum procerebus resedens, Aletheum[b] ad se venire precepit. Huius consilium iniquissimum conpertum est; gladium trucidare iussit. Anno 33.[c] regni Chlothariae Warnacharium[d] maioris domus cum uni- 616/617. versis pontificibus[e] Burgundiae seo[f] et Burgundaefaronis Bonogillo[g, 3] villa ad se venire precepit[4]; ibique cunctis illorum iustis peticionibus annuens, preceptionebus roboravit[h, 5].

45. Langobardorum gens[a] quemadmodum tributa duodece[b] milia soledorum dicione Francorum annis singulis dissolvebant, referam; vel quo ordine duas civitates Agusta[6] et Siusio[c] cum territuriis ad parte Francorum cassaverant, non abscondam. Defuncto Clep eorum[d] principe, duodecim ducis Langobardorum 12 annis sine regibus transego- 574. runt[e, 7]. Ipsoque tempore, sicut super scriptum legitur[8], per loca in regno Francorum proruperunt; ea presumptione in conposicione[f] Agusta et[g] Siusio civitates cum integro illorum territurio et populo partibus Gunthramni tradiderunt. Post haec legationem ad Mauricio imperatore dirigunt; hii duodice ducis singulis legatariis destinant, pacem et patriocinium imperiae petentes. Itemque et alius legatarius duodicem ad Gunthramnum et Childebertum destinant, ut patrocinium Francorum et defensionem habentes, duodece milia soledus annis singulis his duobus regibus in tributa implerint, vallem[h] cuinomento Ametegis[i, 9] partebus idemque[k] Gunthramni cassantis; his legatis, ubi plus congruebat, patrocinium sibi firmarint. Post haec integra devocione patrocinium elegunt Francorum. Nec mora, post permissum Gunthramni et Childeberti Autharium[l] ducem 584. super se Langobardi sublimant in regnum. Alius Autharius[10] idemque dux cum integro suo docato se dicione imperiae tradedit, ibique permansit. Et Autharius rex tributa, quod Langobardi ad parte Francorum spondederant[m], annis singulis reddedit. Post eius discessum filius eius Ago[11] in regno sublimatur; similiter implisse[n] denuscetur. 590.

Capp. 44. 45. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*.

Cap. 44. a) Massolacum $4b^{2*}$; Masolacu $4c^{1.2}$; Massolaco 5*a*. b) Alatheum 5*a*. c) XXXIII.[1] 3; 34. 3*b*. $4c^{1.2}$. d) Warmacharium $4b^{2*}$. c^1 (*non* $4c^2$). e) ponticibus 1. f) seu Burgundi *superscr.* 3; *s.* et Burgundae *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. g) Bonogi::: (*forte* Bonogillo) *corr.* Bonogisilo 1; Bonogello 3. h) roborat' 5*a*.

Cap. 45. a) gens *superscr.* 3 (*habet* 3*b*). b) duodecĕ, *lineola postea addita videtur esse* 1. c) Siosio 5*a*. d) Clepeo:um, *eras.* s, *ut videtur*, 1; Clepiosŏm (Clepioso $4b^{2*}$; Clep ipsorum $4c^{1.2}$; Clepiosum 5*a*) pr. duc. (*om.* duodec.) 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. e) transierunt 3. f) conposione 3. g) *ita* 1; *om. codd. rell.* h) vallo $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. i) Ametegis, *tertia littera utrum* c *sit an* et *ligatum, incertum* 1; Ametigis 3. 5*a*; Amegitis $4b^{2*}$; Amegetis $4c^{1.2}$. k) *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. l) cum Clothario (Chlotario $4b^{2*}$. c^2; Clotario $4c^1$; Chlothario 5*a*) 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. m) sponderant $4b^{2*}$. c^1. 5*a*; spoponderant $4c^2$. n) implere $4b^{2*}$. $c^{1.2}$ (*non* 4*a*. 5*a*).

1) *Eustasii abbatis Luxoviensis* († 625, *Mart.* 29.) *Vitam a Iona compositam ediderunt Mabillon, AA. SS. ord. Bened. II*, 116; *Bollandiani, AA. SS. Mart. III, p.* 784. 2) *Mâlay-le-Roi; cf. Longnon, 'Atlas hist.' I, p.* 64. 3) *Bonneuil-sur-Marne (?). Jacobs.* 4) *De concilio cogitant Mansi X, p.* 546, *Hefele, 'Conciliengesch.' III, p.* 66; *at cf. Waitz, 'VG.' II,* 2[3], *p.* 235 *n.* 5) *Cf. Waitz, 'VG.' II,* 2[3], *p.* 398, *n.* 2. 6) *Aosta, Susa; v. Longnon, 'Géographie' p.* 432. 7) *Cf. Origo gentis Lang. c.* 9, *Contin. Prosp. ed. Hille p.* 35, *Paulus, H. Lang. II,* 32. *Pabst in 'Forsch. z. D. G.' II, p.* 416, *Fredegarii opinione improbata, Paulum secutus,* 36 *duces Langobardis praefuisse censuit. Idem perspexit, sequentem narratiunculam fide plane carere. Cf. Waitz, 'VG.' II,* 2[3], *p.* 251. 8) *Vide supra lib. III, c.* 68. 9) *Vallis Lanzo, ut Ménabréa apud Bordier, 'Les livres des Miracles de Grégoire' I, p.* 404, *statuit.* 10) *Forte idem est qui a Paulo, H. Lang. III,* 18. Droctulft *appellatur; v. Pabst l. l. p.* 425, *n.* 1. 11) *Ago seu Agilulfus Autharii filius non fuit. Unde haec ad Adoloaldum, Agonis filium, revocanda esse, coniicit Valesius. Sed Fredegarius putavit, Agonem Autharii fuisse filium, quod ei in regno successisset. R. Cf. quae Pabst scripsit l. l. p.* 418, *n.* 1.

617/618. Anno 34.[a] regni Chlothariae[b] legatus tres nobilis ex gente[c] Langobardorum Aghyulfus[d], Pompegius[e] et Gauto ab Agone[1] regi ad Clothario destinantur[f], petentes[g], ut illa duodece milia soledorum, quas annis singulis Francorum aerariis dissolvebant, debuissent cassare; exhibentes ingeniose secrecius trea milia soledos, quos Warnacharius[2] millae, Gundelandus millae et Chucus[h] millae acciperunt; Chlothario vero 36[i] milia soledorum insemul[k] exhibebant. Quod[l] consilio supra scriptis, qui occulti exseniati[m, 3] fuerant, Chlotharius ipsa tributa ad parte Langobardorum cassavit et amiciciam perpetuam cum Langobardis sacramentis et pactis firmavit.

618/619. 46.[a] Anno 35.[b] regni Chlothariae Bertetrudis[c] regina moritur, quam unico amore Chlotharius dilexerat[d], et omnes leudis bonitate eius cernentes, vehementer amaverant[e].

622/623. 47. Anno 39.[a] regni Chlothariae Dagobertum, filium suum, consortem regni facit[b, 4] eumque super Austrasius regem instituit[c], retinens sibi, quod Ardinna et Vosacos versus Neuster[d] et Burgundia[e] excludebant.

623/624. 48. Anno 40. regni Chlothariae homo nomen Samo natione Francos de pago Senonago[5] plures secum negutiantes adcivit[a], exercendum negucium in Sclavos coinomento Winedos perrexit[6]. Sclavi iam contra Avaris coinomento Chunis et regem eorum gagano ceperant revellare. Winidi befulci[7] Chunis fuerant iam ab antiquito, ut[b], cum Chuni in exercitu[b*] contra gentem qualibet adgrediebant, Chuni pro castra adunatum illorum stabant exercitum, Winidi vero pugnabant: si[c] ad vincendum prevalebant, tunc[d] Chuni predas capiendum adgrediebant; sin autem Winidi superabantur, Chunorum auxilio fulti virebus resumebant. Ideo befulci[e, 8] vocabantur a Chunis, eo quod dublicem in congressione certamine vestila[f, 9] priliae facientes, ante Chunis precederint. Chuni aemandum[g] annis singulis in Esclavos veniebant, uxores Sclavorum et filias eorum strato sumebant; tributa super alias oppressiones Sclavi Chunis solvebant. Filii Chunorum, quos in uxores Winodorum et filias generaverant[h], tandem non subferentes maliciam ferre et oppressione, Chunorum dominatione negantes, ut supra memine[i], ceperant revellare. Cum[k] in[l] exercito Winidi contra Chunus fuissent adgressi, Samo negucians, quo memoravi superius, cum ipsos in exercito perrexit; ibique

Capp. 45—48. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

Cap. 45. a) 35. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a *(s corr.)*. b) Totharii *h. l.* 5a. c) genere 3. d) Agilulfus 3; Agiulfus $4b^{2*}$. c^{2}. 5a. e) Pompeius $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. f) distinatur 5a. g) petens $4c^{1.2}$. 5a. h) Chu:cus, *eras. una littera* 1; Chunus 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. i) 35. 3. $4c^{1.2}$; 25. $4b^{2*}$ *(ubi* milia *deest)*. k) in semel 5a. l) quos 3. $4c^{1.2}$. 5a; quo $4b^{2*}$. m) exiniati 3; eximati $4b^{2*}$; exinaniti $4c^{1.2}$; exeniati 5a.

Cap. 46. a) 36, *et sic deinceps m. al. scr.* 5a. b) 36. 3 *(sed* 35. *pr. m. scripsisse, Pertz opinatur;* 35. 3b*)*; XXX V *corr. pr. m.* XXX VI $4c^{2}$; 30. 5a. c) Beretrudis 3. 5a; Bertruda $4b^{2*}$; Bertrudis $4c^{1.2}$. d) C. direxerat 1; dilexerat C. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. e) amaverunt 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

Cap. 47. a) 38. 3. b) fecit 3. c) instituent 5a. d) Neauster, *et sic infra* Neaustrasia, Neaustrasii 3. e) Burgundias cludebant (cluudebant $4b^{2*}$) $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; B. excladebant 5a.

Cap. 48. a) adduxit 3. $4c^{1.2}$. 5a; aduxit $4b^{2*}$. b) ut c. — stab. exerc. *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$ *(habent* 4a. 5a*)*. b*) exercitū 1. c) se ad in vincendum (invicendum *e corr.* invicemum 4a; invicem 5a) p. 3. 4a. 5a; si ad v. p. *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. d) t. C. p. c. a. *om.* 3. 4a. b^{2*}. $c^{1.2}$. 5a. e) pręfulci *m. ead. corr.* bifulci 3. f) vestila, *expunct. vel* il *vel* l *et superscr.* ti 1; v. p. f. a. C. p. *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. g) (a)emendum $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; hėmandū 5a. h) generaverunt *corr.* generaverant 1; et *add.* 5a. i) memine *corr.* memini 1. k) Chuni 3. l) *ita* 1; *om. rell. libri.*

1) *Ago a.* 616. *diem obiit; cf. 'N. Arch.' III, p.* 235. *Unde Muratori, Annales, haec a.* 613. *vel* 614. *gesta esse coniecit.* 2) *Warnacharius erat maior domus in Burgundia, Gundelandus in Neustria, et forte Chucus in Austria Radoni supra memorato successerat. R.* 3) *i. e. muneribus (xeniis) donati erant.* 4) *Cui Pippinum maiorem domus dedit; cf. infra c.* 58. 5) *Soignies in Hannonia coniecit Digot III, p.* 186, *quod Latine redditur Soniacus. Alii de Sens cogitaverunt, quod praeferam.* 6) *V. Zeuss, 'Die Deutschen', p.* 637. 7) *Ital.* 'bifolco'. 8) *De hac etymologia sine dubio falsa v. Zeuss, l. l. p.* 736 *n.* 9) *Intellego* vexilla proelii.

tanta[a] ei fuit[b] utiletas de Chunis facta, ut[c] mirum fuisset, et nimia multitudo ex eis gladio Winidorum trucidata fuisset. Winidi cernentes utilitatem Samones, eum super se eligunt regem, ubi 30 et 5 annos regnavit feliciter. Plures[d] prilia[e] contra Chunis suo regimini Winidi iniaerunt[f]; suo consilio et utilitate Winidi semper Chunus[g] superant. Samo 12 uxores ex genere Winodorum habebat, de quibus 22 filius et quindecem filias habuit.

49. Ipsoque anno 40. Chlothariae Adloaldus[a. 1] rex Langobardorum, filius Agone[b] 623/624.
regi, cum patri suo successisset in regno[2], legato Mauricio[3] imperatoris nomen Eusebio ingeniose ad se venientem benigne suscepit. Inunctus[c] in balneo nescio quibus ungentes, ab ipsi Eusebio persuadetur et post inuncionem[d] nec quicquam aliud, nisi quod ab Eusebio hortabatur, facere non potebat. Persuasos ab ipso, primatis et nobiliores cunctis in regno Langobardorum interficere ordinarit; eiusdem[e] stinctis[f], se cum omni gente Langobardorum imperio traderit. Quod cum iam vel duodecem ex eis, nullis culpis extantibus, gladio trucedasset, reliqui cernentes eorum esse vitae periculum,

50.[a] Charoaldum[b] ducem Taurinensem[c], qui germanam Adloaldo regi[d] habebat uxorem nomen Gundebergam, omnes seniores et nobilissimi Langobardorum gentes[e], uno[f] conspirante consilio, in regnum elegunt sublimandum. Adloaldus[g] rex venino auctus[h] interiit. Charoaldus[i] statim regnum adripuit[4]. Taso[k. 5] unus ex ducebus Langobardorum, cum agerit Tuscana[l] provincia, superbia elatus, adversus Charoaldo regi coeperat rebellare.

51. Gundeberga regina, cum esset pulchra aspecto, benigna in cunctis et piaetate plenissema christiana, aelimosinis larga, praecellenti bonitatem eius, diligebatur a cunctis. Homo quidam nomen Adalulfus ex genere Langobardorum, cum in aula palatiae adsiduae[a] obsequium regis conversaretur, quadam vicae ad reginam veniens, cum in eius staret conspectum, Gundeberga regina cum sicut et citeris diligens, dixit, honeste staturae Adalulfo[b] fuisse formatum. Ille haec audiens, ad Gundebergam secrecius ait, dicens[c]: 'Furmam status[d] meae laudare dignasti, stratus tui iobe[e] subiungere'. Illa fortiter denegans eumque dispiciens, in faciem expuit[f]. Adalulfus cernens se vitae periculum habere, ad Charoaldo regem protinus cocurrit, petens, ut sigrecius quod[g] ad suggerendum habebat exponeret. Locum acceptum, dixit ad regem: 'Domina mea, regina tua Gundebarga apud Tasonem[h] ducem secrecius tribus diebus locuta est, ut te venino interficerit, ipsum coniugatum sublimarit in regnum'. Charoaldus rex, his mendatiis auditis, credens, Gundobergam in Caumello[i. 6] castro in unam turrem exilio trudit.

Capp. 48 - 51. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

Cap. 48. a) *ita* 1, *om. rell. libri.* b) fuerit 5a. c) t *sec. m. add.* 1. d) *ita* 1. $4c^{1.2}$; plura 3; pluras $4b^{2*}$ 5a. e) prilia *corr.* prelia 1. f) ingerunt 5a. g) *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

Cap. 49. a) Aloaldus *corr. sec. m.* Adaloaldus 5a. b) Agoni $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. c) in unctis 3; inunctos 5a. d) unccionem $4b^{2*}$; unctionem $4c^{1.2}$; hunctionem 5a. e) eosdem 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a; *scr.* eisdem. f) stinctis *corr. sec. m.* estinctis 1; extinctis $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

Cap. 50. a) 50. *superscr.* 1. b) Charualdum 3. c) Tauriensim 5a. d) *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. e) *om.* 5a. f) *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. g) Adaeloaldus 5a. h) *ita* 1. 3. $4c^{2}$. 5a; acuto $4b^{2*}$; austus $4c^{1}$. i) et Chlotarius r. a. $4b^{2*}$; Ch. s. r. a. *om.* $4c^{2}$. k) Taro 1. l) Tusicana 3; Tuscicanam *corr.* Tusicanam $4b^{2*}$; Tuscane $4c^{1}$; Tusiccana 5a.

Cap. 51. a) ad o. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. b) Adalulfus 5a. c) *om.* 5a. d) st:atus, *eras.* r 1. e) me *add.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a; subiungare 5a. f) expuens 5a. g) *om.* 3. $4b^{2*}$. 5a *(habet* $4c^{1.2}$*)*. h) asonem 1. i) Laumello *recte* $4b^{2*}$; Amollo *Aim.*

1) *V. Pabst l. l. p.* 428 *sqq.* 2) *A.* 616. 3) *Minime. Adaloaldus temporibus Heraclii regnavit; cf. Muratori, Ann. Ital. a.* 625. *Ceterum has fabulas esse patet.* 4) *A.* 626. *cf. Paulus, H. Lang. IV,* 41; *'N. Archiv' III, p.* 236. 5) *Quae de rebellione Tasonis hic et c.* 69. *Fredegarius rettulit, improbat Pabst l. l. p.* 429 *sqq.* 6) *Lumello; v. Muratori, Ann. Ital. a.* 629.

Chlotharius legatus diriens ad Charoaldum regem, inquirens, qua de re Gundebergam reginam, parentem Francorum[1], humiliasset[a], ut[b] exilio retrudisset, Charoaldus his verbis mendaciis, quasi virotatem subsisterint, respondebat. Tunc unus ex legataries nomen Ansoaldus, non quasi iniunctum[c] habuisset, sed ex se ad Charoaldo dixit: 'Liberare potebas de blasphemeo causam hanc. Iube illum hominem, qui huiuscemodi verba tibi nunciavit, armare, et procedat alius[d] de parte reginae Gundebergae, quique armatus ad singulare certamine. Iudicium Dei, his duobus confligentibus, cognuscatur, utrum[e] huius culpae repotationes Gundeberga sit innoxia, an fortasse culpabelis'. Cumque haec Charoaldo regi et omnibus primatis palatiae suae placuisset, iobet Adalulfum armatum conflictum adire certamine, ut de partae Gundebergae, procurrentibus[f] consubrinis Gundebergam et Aripertum[g], homo nomen Pitto[2] contra[h] Adalulfu armatus adgreditur. Cumque confligissent certamine, Adalulfus a Pittone interficetur. Gundeberga statim de exilio post anno tercio regressa, sublimatur in regno[i].

621/625. 52. Anno 41. Chlothariae regis, cum Dagobertus iam utiliter regnarit in Auster[a], quidam ex procerebus de gente nobile Ayglolfingam[b, 3] nomen Chrodoaldus[c] in offensam Dagoberti cadens, instigantibus beatissimo vero Arnulfo[d] pontifice et Pippino maiores domus seu et citeris prioribus[e] sublimatis in Auster, eo quod esset ipse Chrodoaldus rebus pluremis ditatos[f], ceterorum[g] facultatibus cupiditatis[h] pervasor, superbiae deditus, elatione plenus, nec quicquam boni[i] in ipso repperiebatur. Cumque Dagobertus ipsum iam[k] vellet pro suis facinoribus interficere, Chrodoaldus ad Chlotharium terga vertit, ut suam cum filio vitam obtenere dignarit[l]. Chlotharius cum Dagobertum vidisset, inter citeris conlocutionibus Chrodoaldi vitam praecatur. Dagobertus[m] promittens, si id quod male gesserat emendabat, Chrodoaldus vitae periculum non haberit. Sed nulla extante mora, cum Chrodoaldus cum Dagoberto Treverus[n] accessisset, iusso Dagoberti interfectus est[4]; quem Bertharius homo Scarponinsis[o, 5] aevaginato gladio ad ostium cubiculi capo[p] truncavit.

625/626. 53. Anno 42. regni Chlothariae Dagobertus cultu regio et iusso patris honeste

Capp. 51—58. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

Cap. 51. a) humiliassett, *extremum* t *expunctum* 1. b) ut ex. r. *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a *(ubi spatium vacat).* c) inunctum 1. d) alius *bis scr.* 1. e) verum 3. $4b^{1*}$. c^{1}. 5a; *om.* $4c^{2}$. f) *i. e.* procurantibus, *ut infra c.* 55. currente *pro* curante. g) Haribertum 3. h) *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. i) *quae sequuntur usque ad finem c.* 90. *desunt* 4a.

Cap. 52. a) Hauster 3. b) Ayglo^l^fingam, *eadem, ut videtur, m. superscr.* l 1; Ayglolfinga 3. $4b^{2*}$. c^{2}; Ayg^l^olfinga, 1 *pr. (?) m. superscr.* 5a. c) Rodoald. *semper* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. d) v. atque (adque 3) p. A. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. e) procceribus $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. f) ditatōs 1. g) ceterum facultatis (facultates $4b^{2*}$) 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. h) *suppleas:* instincto. i) bonis 3 *(superscr.)*. 5a; de bonis $4c^{1.2}$. k) *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. l) *ita, ut videtur,* 1. m) Dabertus, *sec. m. superscr.* go 5a. n) reversus $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. o) Sca^r^pionensis, *pr. m. superscr.* r 5a. p) capud 3. $4c^{1}$; capite $4b^{2*}$; caput $4c^{2}$. 5a.

1) *Erat Agilulfi regis et Theodelindae filia ex Paulo, H. Lang. IV, 47. Theodelinda vero filia erat Garibaldi Baioariorum ducis et Vuldetradae, Theodobaldi Francorum regis relictae. Vide supra cap.* 34. *R. De Gundeberga iterum humiliata v. infra c.* 71, *ubi post* 5 *annos restituta esse dicitur. Fredegarium eandem rem bis enarrasse, conicit Muratori, Ann. Ital., a.* 632. 2) *Paulus, H. Lang. IV,* 47. *scribit, iniuriam hanc a Carello ipsius reginae servo fuisse vindicatam. R. Sed Rodoaldo Gundebergam uxorem Paulus dedit, quae post Arioaldum potius Rothari, Rodoaldi patri, nupsit.* 3) *V. Waitz, 'VG.' II,* 1³, *p.* 372; *Riezler, 'Geschichte Bayerns' I, p.* 72. 77. *Chrodoaldus forte idem est, qui a Iona, V. Columb. c.* 24, *maritus sororis Childeberti dicitur; cf. Riezler, p.* 78 *n.* 4) *Filius Chrodoaldi, qui infra c.* 87. *Fara appellatur, rebellis a.* 641. *occisus est.* 5) *Charpeigne vel Serpagne; cf. Longnon, 'Atlas historique. Texte explicat.' I, p.* 65.

cum leudibus Clippiaco[a, 1] nec procul Parisius venit, ibique germanam Sichieldae[2] regini[b] nomen Gomatrudae[c] in coniugium accepit. Transactis nupciis, diae tercio inter Chlotharium et filium suum Dagobertum gravis horta fuit intencio: petensquae Dagobertus cuncta que ad regnum Austrasiorum pertinebant suae dicione vellere[d] recipere; quod Chlotharium[e] vehementer denegabat, eidem ex hoc nihil velle concedere. Elictis ab his duobus regibus duodicem Francis[f], ut eorum disceptatione haec finirit intentio, — inter quos et domnus Arnulfus[g] pontifex Mettensis cum reliquis episcopis elegitur et[h] benignissime[i], ut sua erat sanctitas, inter patrem et filium pro pacis loquebatur concordia, — tandem a pontificebus vel sapientissimis viris procerebus pater paceficatur cum filio. Reddensque ei soledatum quod aspexerat ad regnum Austrasiorum, hoc tantum exinde, quod citra Legere[k] vel Provinciae partibus situm erat, suae dicione retenuit.

54. Anno 43. regni Chlothariae Warnacharius[a] maior domi moritur. Filius eius[b] 626/627.
Godinus[c] animum levetates inbutus, novercam suam Bertane eo anno accepit uxorem. Unde Chlotharius rex adversus eum nimia furore permutus, iobet Arneberto duci, qui Godini germanam uxorem habebat, eum cum exercito interficeret. Godinus cernens suae vitae periculum[d] habere, terga vertens, cum uxorem[e] ad Dagoberto regi perrexit in Auster et in eclesia sancti Apri[3], regio timore perterritus, fecit confugium[f]. Dagobertus per legatus pro eius vita saepius Chlothario regi depraecabat. Tandem a Chlothario promittitur Godino[g] vita concessa, tamen ut Bertanem, quam contra canonum instituta uxorem acciperat, relinquerit. Quod cum ipsa[h] reliquisset et reversus est in regnum Burgundiae, Berta continuo ad Chlotharium perrexit, dicens, si Godinus conspecto Chlothariae presentatur, ipsum regem vellet interficere. Godinus iusso Chlothariae per[i] precipua loca sanctorum, domni Medardi Soissionas[k] et domni[l] Dionisis Parisius, ea[m] preventione sacramenta daturus adducitur[n], ut semper Chlothariae deberit esse fidelis, ut congruae locus esset repertus, quo pacto separatus[o] a suis interficeretur. Chramnulfus unus ex procerebus et Valdebertus domesticus dicentes ad Godino, ut Aurilianis in ecclesia sancti Aniani et Thoronos ad limina sancti Martini ipsoque sacramento adhuc impleturus adiret. Quod cum in suburbano Carnotis, Chramnulfo indecante[p] et transmittente, ora prandiae in quedam villola venisset, ibique Ramnulfus[q] et

Capp. 53. 54. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.*

Cap. 53. a) nec :::$clippi^{aco}$ p., *ras.* pro, *ut videtur,* 1; neglippiago p. 3; hinclippiaco p. $4b^{2*}$; heclippiaco p. $4c^{1.2}$; clipiato (*sec. m. corr.* clipiaco) p. *5a.* b) regini nomen *corr.* regina nomene 1. c) Gomadrudę 3. d) vellere r., *expunct.* re 1. e) *corr.* Chlotharius 1. f) 12 (12. *om.* $4c^2$) Francos 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.* g) Carn. *ead. m. corr.* Charn. 3; Charn. $4b^{2*}$. *5a.* h) ut 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.* i) benignissima *5a.* k) Legorē 1.

Cap. 54. a) Warnarius 3. $4b^{2*}$. b) *om. 5a.* c) Gotin. 3 *plerumque (infra e corr.* Godino*)*; Godoin. $4b^{2*}$ *plerumque (infra* Godinonis*)*; Godoin. *corr.* Godin. $4c^1$, *item infra cum 5a.* d) h. p. 3; habeire *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.* e) m *expunctum* 1. f) coniugium 1. g) Godoni 1. h) ipse *5a.* i) *om. 5a.* k) *m. s. VIII. corr.* Suassionaes 1; Sessionis 3. l) domus Dionisi(i) $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. m) P. et a p. $4b^{2*}$. c^1, et apud ventione $4c^2$. n) adducetur 3; adduceretur $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.* o) *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.* p) indicante 3. q) Chramnulfus $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.*

1) *Locus corruptus est. Libri enim Claromontani librarius, quem nomen vici, ubi nuptiae actae sunt, fugerat, postquam* nec pro *exaravit, hiatum animadvertit. Tunc solo* pro *deleto,* $Clippia^{co}$ *inseruit, denique* procul *scribere perrexit. At vero quaeri potest, an nomen etiam integrum retinuisset, ubi omissum esse id cognovit. Certe infra c.* 58. Romiliaci *Dagobertus Gomatrudem in matrimonium duxisse narratur. — Clippiacus est St. Ouen-sur-Seine (arr. et cant. St. Denis), non Clichy-la-Garenne; cf. Pannier, 'La noble maison de S.-Ouen'. Paris.* 1872. 2) *Haec fuit ipsius Chlotarii uxor. R.* 3) *In suburbio Tullensi, Saint Evre, cuius urbis fuerat episcopus, ubi exstat abbatia ordinis Benedictini sub congregatione sancti Vitoni. R.*

Waldebertus super ipsum[a] cum exercito inruunt eumque interficiunt et eos qui cum ipso adhunc resteterant, quosdam[b] interficiunt[c] aliusque expoliatus in fuga[d] vertentes relinquunt. Eo anno Palladius eiusque[e] filius Sidocus[f] episcopi Aelosani[g, 1], incusante Aighynane[h] duci, quod rebellione Wasconorum fuissent consciae, exilio retruduntur. Boso, filius Audoleno[i], de pago Stampinse[2] iusso Chlothario ab Arneberto duci interficetur, repotans ei estobrum cum regina Sighilde[k]. Eo anno Chlotharius cum procerebus et leudibus Burgundiae Trecassis[l] coniungetur[m], cum eorum esset sollicitus, si vellint, deceso[n] iam Warnachario, alium eius honores gradum sublimare; sed omnes unianimiter deligantes[o] si, nequicquam si velle maiorem domus elegere, regis graciam obnexe[p] petentes cum rege transagere.

627/628. 55. Anno 44. regni Chlothariae cum pontificis et universi proceres regni sui tam de Neuster[a] quam de Burgundia Clippiaco[b] ad Clotharium pro utilitate regia et salute patriae coniuncxissent, ibique homo nomen Ermarius[c], qui gubernatur palatiae Gairiberto[d], filio Chlothario, erat, a pueris Aeghynanae[e] genere Saxonorum optimate interficetur. Paeno fuerat exinde nimia multorum estragiis, nisi, pacientia[f] Chlothariae interveniente semul et haec currente, fuisset repraesum[g]. Aeghyna, iobente Chlothario, in Monte Mercore[3] resedit, plura[h] secum habens multitudine[i] pugnatorum. Produlfus, avunculus Airiberti[k], exercitum undique colliens, super ipsum cum Chairiberto volebat inruere. Chlotharius ad Burgundefaronis[l] specialius iobet, ut, cuius pars suum volebat deverte[m] iudicium, eorum instantia et utilitate oppremiretur. Ea pavore[n] uterque iussione regio pacantur.

629, ex. 56. Anno 46.[a, 4] regni sui Chlotharius moritur et suburbano[b] Parisius in ecclesia sancti Vincenti sepellitur. Dagobertus cernens genitorem suum fuisse defunctum, universis leudibus, quos regebat in Auster, iobet in exercito promovere. Missus[c] in Burgundia et Neuster[d] direxit, ut suum deberint regimen eligere. Cumque Remus venisset, Soissionas[e] peraccedens, omnes pontefecis et leudis de regnum Burgundiae inibi se tradedisse[f] nuscuntur; sed et Neustrasiae pontefecis et proceres plurima pars regnum

Capp. 54—56. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

Cap. 54. a) ipsos 3. $4b^{2*}$; ipsus 5a. b) quesdam *corr.* quosdam 1. c) interfecerunt $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. d) fuga 1. e) que *om.* 5a. f) Seducus 3; Seducius $4b^{2*}$. 5a; Sedutius $4c^{1.2}$. g) Aelosani *m. s. VIII. corr.* Tolosani 1; Tullosani 3; Tolosani $4b^{2*}$. c^{1}; Tholosani $4c^{2}$; Tholasana *pr. m. corr.* Tholosana 5a. h) Aughinane $4b^{2*}$; Aginani $4c^{1.2}$. i) Audeleno 3; Andolene $4b^{2*}$; Audaleno 5a. k) Sichilde 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. l) Trecassinis 3. $4c^{1.2}$; Trecasinis $4b^{2*}$. 5a. m) coniungetur *corr.* coniungitur 1. n) iam Waruario discesso 3. o) *sic scripsi:* delgantes *m. s. VIII. corr.* denegantes 1; denegantes nequaquam se 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. p) obnexe *corr.* obnoxie 1.

Cap. 55. a) tam denster 5a. b) Clypiato 5a. c) Ermenarius 3. $4c^{1.2}$. 5a; Hermenarius $4b^{2*}$. d) et *add.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. e) Eghinone 3. f) penitencia 3; paciencia $4b^{2*}$; penitentia $4c^{1}$; poenitentia $4c^{2}$; penitentiae 5a. g) depressum 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; depraessum 5a. h) plurâ 1. i) multitudine *corr.* multitudinê 1. k) Chareberto 3, *ut infra*; Gariberti $4b^{2*}$; Gariberto $4c^{1.2}$; Chariberto 5a; *infra* Arib. *fere* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. l) Burgundi(a)e farones (barones $4b^{2*}$) $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. m) *ita* 1, *ut infra p.* 152, *l.* 23: conflige; devertere 3. $4c^{1.2}$. 5a; divertere $4b^{2*}$. n) paccione 3. $4b^{2*}$; pactione $4c^{1.2}$. 5a.

Cap. 56. a) 45. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. b) in suburbono 5a. c) missus *corr.* missos 1. d) *ita* 1; Neustriam *Aim. IV*, 17; Auster 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. e) *ita pr. m.*, Soinsionis *m. s. VIII. corr.* 1; suggestiones 3. $4c^{1.2}$; sugestiones $4b^{2*}$; Suesionis 5a. f) cradedisse 1.

1) *Eauze. Senocus anno praecedenti Remensi concilio sub Sonnatio praesule interfuerat. R. Cf. Flodoard., Hist. Rem. II, 5. Hoc eodem 43. a. Chlotharii Senotius Elosanus synodo Clippiacensi subscripsit; cf. Friedrich, 'Drei unedirte Concilien'. Bamberg.* 1867. 2) *Étampes.* 3) *Hunc, qui etiam alias dicitur Mons-Martis, iuxta Parisios situm, hodie a SS. Dionysio et sociis martyribus Montem Martyrum, Montmartre appellamus. R.* 4) *Anno quo dicitur obiit*

Dagoberti visi sunt expetisse. Airibertus[a] frater suos nitibatur, si potuisset[b], regnum adsumeret[c]; sed eius voluntas pro simplicitate parum sortitur effectum. Brodulfus[d] vellens nepotem estabilire in regnum, adversus Dagoberto muscipulare coeperat; sed huius rei vicissitudinem probavit aeventus.

57. Cumque[a] regnum Chlothariae tam Neptreco quam Burgundias[b] ad Dagobertum fuisset preoccupatum, captis thinsauris et suae dicione redactis, tandem miserecordia mutus, consilio sapientibus usus, citra[c, 1] Legere et limitem Spaniae quod ponitur, partibus Wasconiae seu et montis Parenei[d] pagus et civitates, quod fratri suo Cairiberto[e] ad transagendum ad[f] instar privato habeto cum vivendum potuisset sufficere, nuscetur[g] concessisse[h]: pagum Tholosanum[i], Cathorcinum, Agenninsem, Petrocorecum[k] et Santonecum, vel quod[l] ab his versus montis Pereneos excludetur. Hoc tantum Chairiberto[m] regendum concessit, quod et per pactiones vinculum estrinxit, ut amplius Airibertus nullo tempore adversus Dagobertum de regno patris repetire presumerit. Airibertus sedem Tholosa[n] acliens, regnat in partem provinciae Aquetaniae[o]. Post anno 631/632.
tercio[p], quod[q] regnare coepisset, tota Wasconia cum exercito superans, suae dicione redegit; alequantulum largiorem fecit regni sui spacium.

58.[a] Dagobertus cum iam anno septimo[b] regnans maxemam partem[c] patris 629/630.
regnum, ut super memini[2], adsumpsit[d], Burgundias ingreditur. Tanta timore ponteficibus et[e] procerebus in regnum Burgundiae consistentibus seo et citeris leudibus adventus Dagoberti concusserat[f], ut a cunctis esset mirandum[g]; pauperibus iustitiam habentibus gaudium vehementer inrogaverat. Cumque Lingonas civitatem venisset, tanta inter[h] universis leudibus suis tam sublimis quam pauperibus iudecabat[i] iusticiam, ut, creditur[k], omnino fuisset[l] Deo placebile; ubi nullus intercedebat premius nec personarum accepcio, nisi sola dominabatur iusticia, quem diligebat Altissimus. Deinde adgressus Divione[m], immoque[n] Latona[3] resedens aliquantis diebus, tanta intentionem ad universi[o] regni sui populo iusticia iudicandi posuerat. Huius benignitatis desiderio plenus nec

Copp. 56–58. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

Cap. 56. a) Eribertus 3. b) potuissent 3. c) adsumere 3. *5a*; assumere $4b^{1*}$; adsummere $4c^{1.2}$. d) Prod. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

Cap. 57. a) que *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a*. b) Burgundi(a)e 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a*. c) cetera 3. $4b^{2*}$. d) Pareneis 3; Pireneis, *ut infra* $4b^{2*}$; Perineis, *ut infra* $4c^{1.2}$; Pyreis *m. al. corr.* Pyreneis (*infra* Pireneis) 5a. e) Cair. *corr.* Gair. 1; Chariberto 3. $4c^{1.2}$. *5a*; Gariberto $4b^{2*}$. f) ad i. p. h. c. v. *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. g) *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a*. h) concessisset $4b^{2*}$; concessit $4c^{1.2}$. i) Tolesano Cathorciu $4b^{2*}$; Tholosano Caturcino $4c^{1.2}$. k) Petroconeum $4b^{2*}$; Petrecorgum $4c^{1.2}$; Petrocorreum *5a*. l) quos 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. m) Haribert. (*infra* Harib., Arib., Charib.) 3; Aribert., *ut infra* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. n) Tholosanam 3; Tholosae *5a*. o) Aqtaniae 1; Equitaniae 3. p) annum tres *5a*. q) quo $4b^{2*}$; cum $4c^{1.2}$.

Cap. 58. a) *distinctione carent* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. b) s::::: 3; 6. *m. al. corr.* 7. *3b*. c) pacem (m *delet.*) parte $4b^{2*}$; patris partem $4c^{1.2}$. *5a*; patris *superscr.* 3; *om.* *3b*. d) *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. e) *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a*. f) concesserat 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a*. g) mirandus 3. h) in 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. i) indecabat 1. k) crediretur 3; crederetur $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a*. l) fuisse D. $4b^{2*}$. *5a*; D. fuisse $4c^{1.2}$. m) Diviona 3. $4c^{2}$. 5a; Diviona $4b^{2*}$. n) i. q. et L. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. o) ad universum 5a.

titulus apud Le Blant nr. 375. *exaratus est:* 15. K. NOVEMBRIS AN. 46. RIG. CLOTARIO Ð 3. *Le Blant, qui de die* 18. *Oct.*, *a.* 626 *(!), feria* 3. *cogitavit, toto caelo erravit. Nota enim* Ð, *ut in titulo nr.* 373 *A, indictionem significat* (INÐ *nr.* 377) *atque a.* 629. *m. Oct. re vera cum tertia indictione convenit. Unde lectio codicis* 1 *confirmatur, cum reliqui libri et scripti et impressi* 45 *tantum annos Chlothario tribuant. Sed die* 4. *Kal. Oct., quo in Necrologiis colitur, obiisse non potest, nisi statuis, huius rei nuntium die* 18. *Oct. in oppidum Briord (Vienn.) nondum pervenisse. Cf. 'Forschungen z. Deutsch. Gesch.' XXII, p.* 459. 1) citra *h. l.* pro inter *accipi videtur.* 2) *Supra c.* 47. 3) *Saint-Jean-de-Losne.*

somnum capiebat oculis nec cibum[a] saciabatur, intentissime cogitans, ut omnes cum iustitia recepta de conspectu suo[b] remearint. Eodem die, quo de[c] Latona ad Cabillonno[d] deliberare properabat[e], priusquam lucisceret, balneo ingrediens, Brodulfo[f], avunculo fratri suo[g] Chairiberto, interficere iussit; qui ab Amalgario et Arneberto[h] ducibus et Willibado[i] patricio[1] interfectus est. Tumque[i*] Cabillonno[k], ubi iusticiae amorem qua coeperat perficienda Dagobertus intentionem[l] dirigit, post per Agustedunum Auteciodero[m] pergens, per[n] civitatem Senonas Parisius venit; ibique Gomatrudem[o] reginam Romiliaco[p, 2] villa, ubi ipsa[q] matrimunium acceperat[r], relinquens[3], Nantechildem[s] unam ex puellis de menisterio[t] matrimonium[u] accipiens, reginam sublimavit. Usque eodem tempore ab inicio quo regnare ciperat consilio primetus[v] beatissime Arnulfi Mettensis[w] urbis[x] pontefice et Pippino maiorem domus usus, tante prosperetatis regale regimen in Auster regebat, ut a cunctis gentibus[y] inmenso ordine laudem haberit[z]. Timorem vero sic forte sua concusserat[a] utelitas, ut iam devotione adreperint[b] suae se tradere[c] dicionem; ut etiam gente, que[d] circa limite[e] Avarorum et Sclavorum consistent, ei prumptae expetirint, ut ille[f] post tergum eorum iret feliciter, et Avaros[g] et Sclavos citerasque gentium nationes usque manum publicam[4] suae dicione subiciendum fiducialiter spondebant[h]. Post discessum[5] beati Arnulfi adhuc consilius Peppino[i] maiorem domus et Chunibertum[k] ponteficem urbis Coloniae utens et[l] ab ipsis fortiter admonetus, tantae prosperitatis et iustitiae[m] amore conplexus universas sibi subditas gentes, usque dum[n] ad Parisius, ut supra memini, pervenit, regebatur, ut nullus de Francorum regibus precedentibus[o] suae laudis fuisset precellentior.

630/631. 59. Anno 8.[a] regni sui, cum Auster regio cultu circuerit[b], quadam puella nomen Ragnetrudae[c] aestrati suae adscivit, de qua eo anno habuit filium nomen Sigybertum.

60. Revertens in Neptreco, sedem[a] patris suae Chlothariae diligens, adsiduae resedire disponens, cum omnem iustitiam quem prius dilixerat fuisset oblitus, cupidi-

Capp. 58—60. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a*.

Cap. 58. a) cybo (cibo $4b^{2*}$; cibus *5a*) saciebatur 3. $4b^{2*}$. b) l(a)eti *add.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a*. c) *om.* 3. $4b^{2*}$. c^{1} (*in quibus* quod). $4c^{2}$. *5a* (*ubi* badona). d) Cabillonno *corr.* Cabilonno 1. e) properat 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; properant *5a*. f) Brudulf. 3. $4b^{2*}$. c^{1} (*corr.* Prod., *et sic* $4c^{2}$). *5a*. g) fratris::, *eras.* no, *ut videtur*, 1; suo *om. rell.* h) Amelberto $4b^{2*}$; Ameberto $4c^{1.2}$. i) Willibaldo 3; Gwillibado $4b^{2*}$; Wildibado *5a*, *corr.* i*) *sic scripsi;* cumque *codd.* k) Cabilloni 3. l) intentio *5a*. m) Authesiodero 3; aut heciodero $4b^{2*}$; Autisiodero $4c^{1.2}$; aut hisiodero *5a*. n) per *bis scr.*, *sed exp.* 1. o) Gomadrudę 3; Gometrudam $4b^{2*}$; Gomatrude $4c^{1.2}$. *5a*. p) Romoliaco $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. q) ipsam in (in *superscr.* *5a*) m. $4b^{2*}$. *5a*. r) acc. — matrim. *in ima marg. pr. m. suppl.* *5a*. s) Nantildis 3. $4c^{1.2}$; Nantilldem $4b^{2*}$; Nanthild et na *sec. m. corr.* Nanthildē unā *5a*. t) a monasterio raptam *Aim.* u) in m. $4b^{2*}$; matrimonio $4c^{1.2}$. v) primatus *5a*. w) Metinses *5a*. x) orbis 3. *5a*. y) cunctis regentibus 3. z) haberent 3. a) concesserat 3. b) arriperet 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a*. c) tradicione ut 3. d) qui 3. $4c^{1}$. *5a*. e) limite *postea corr.* limitē 1. f) illi 3. $4b^{2*}$. c^{2}; Utile *corr.* Ut ille *5a*. g) Avaris 3. $4c^{1.2}$. *5a*. h) spondebat *5a*. i) consilium Pippinus (Pipinus $4b^{2*}$; Pipini $4c^{1}$) 3. $4b^{2*}$. *5a*. k) Hunibertum 3; Chuniberti $4b^{2*}$; Huniberti $4c^{2}$. l) *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. m) a. i. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. n) dum *superscr.* 3; *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a*. o) procedentibus 3; praecidentibus *5a*.

Cap. 59. a) 7. 3; 9. *5a*. b) circuire 3; circuisset $4b^{2*}$; circumisset $4c^{1.2}$; circuiret *5a*. c) Ragnitruda *5a*.

Cap. 60. a) *a* Sedem *caput incipit* 3. $4b^{2*}$. c^{1}. *5a*.

1) *Cf. V. Eligii II*, 27: Willibadum — — Burgundiae patricium; *v. Waitz*, '*VG.*' *II*, 2³, *p.* 50. 2) *Reuilly, iam Parisiorum pars. Jacobs. Cf. supra c.* 53. 3) eo quod esset sterilis, cum consilio Francorum *add. Gesta Dagoberti c.* 22. 4) *Manus publicae nomine intelligere solet hic auctor Romanum imperium; vide infra c.* 69. *Hinc* usque manum publicam *potest intelligi usque ad regiones, quae erant de imperio. R.* 5) *i. e., postquam Arnulfus in solitudinem se recepit, non 'post mortem', ut Abel vertit; cf. Bonnell, 'Anfänge des Karol. Hauses' p.* 98.

tates instincto super rebus ecclesiarum et leudibus sagace desiderio vellit omnibus undique expoliis novos implere[a] thinsauros, luxoriam super modum deditus, tres habebat maxime ad[b] instar reginas et pluremas concupinas. Reginae[c] vero haec fuerunt[d]: Nantechildis[e], Vulfegundis et Berchildis. Nomina concubinarum, eo quod plures fuissent, increvit huius chronice inseri. Quod cum versum[f] fuisset cor eius, sicut super meminemus, et ad Deum eius[g] cogitatio recessisset, tamen postea, atque utinam illi[h] ad[i] mercedem veram lucre fuisset, nam[k] aelymosinam pauperibus super modum largiter aerogabat, si huius rei sagacitas cupiditates instincto[l] non prepedisset, regnum, creditur[m], meruisset aeternum.

61. Cum leudis[a] suae eiusque[b] nequicie gemerint, haec cernens Peppinus, cum esset cautior cunctis et consiliosus valde, plenissemus fide, ab omnibus delictus pro iustitiae amorem, quam Dagoberti consiliose[c] instruxerat, dum suo husus[d] fuerat consilio, sibi tamen nec quicquam oblitus iustitiam neque recedens a viam bonitates, cum ad Dagoberto accederit, prudenter agebat in cunctis et cautum se in omnibus ostendebat. Zelus Austrasiorum[1] adversus eodem[e] vehementer surgebat[f], ut etiam ipsum conarint cum Dagobertum facere odiosum, ut pocius interficeretur; sed iustitiae amor et Dei timor, quam diligenter amplexerat, ipsum liberavit a malis. Ipse vero eo anno cum Sigybertum, filium Dagoberti, ad Chairibertum regem accessit.

62. Chairibertus Aurilianis[a] veniens, Sigybertum de sancto lavacro excipit[2]. Aega vero a citeris Neptrasiis[b] consilio Dagoberti erat adsiduos[c]. Eo anno legati Dagoberti, quos ad Aeraclio imperatore direxerat[d], nomenibus Servatus et Paternus ad eodem[e] revertuntur, nunciantes pacem perpetuam cum Aeraclio firmasse[3]. Acta[f] vero miraculi, quae ab Aeraclio factae sunt, non praetermittam[g].

63. Aeraclius[a] cum esset patricius universas Africae[b] provincias[4], et[c] Fogas,

Capp. 60—63. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a*.

Cap. 60. a) impliret 3; impleret, *eras.* t *5a*. b) adstar 3. c) regina 3. d) quieverunt 3. $4c^{1.2}$. *5a*. e) Nantildis 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a*. f) plures *repetunt* 3. $4b^{2*}$. c^{1}. *5a*; per plures *add.* $4c^{2}$. g) c. eius 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a*. h) ille *5a*. i) ae (*corr.* ad) mercedem 1; ad (ac *pr. m. corr.* ad $4c^{2}$) mercede 3. $4c^{1.2}$; amercido $4b^{2*}$; mercede *5a*; vera *codd. praeter* 1. k) et *add.* 3. l) instinctō, *m. s. VIII. corr.* 1. m) *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a*.

Cap. 61. a) leudis *corr.* leudes 1. b) hunisque n. $4b^{2*}$; huius n. $4c^{2}$ c) consilio 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a*. d) huius 1; usus *codd. rell.* e) eosdem 3. f) suggerebat 3. $4c^{1.2}$. *5a*; sugerebat $4b^{2*}$.

Cap. 62. a) Aurilianus 3. *5a*. b) Nestrasiis 3. $4b^{2*}$. c^{1}; Neustrasiis $4c^{2}$. *5a*. c) ad insidiis 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a*. d) *ita* 1; his *add. rell. libri*. e) eodem (?) *corr.* eundem 1. f) Acta — factae *litteris uncialibus scr.* $4b^{1*}$; Acta — pretermittam *litteris maioribus minio pictis scr.* $4c^{2}$. g) praetermitta::::: 3; ꝑtermittenda *3b*.

Cap. 63. a) vero *add.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. b) Afreci 3. c) *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a*.

1) *Pertz l. l. p.* 37. 164. *coniecit,* Neustrasiorum *scribendum esse. Quae Bonnell 'Anfänge des Karol. Hauses' p.* 100, *n.* 5 *opinatur, per se cadunt, cum non* suggerebat, *sed* surgebat *legendum sit. Solus Waitz, 'VG.' II,* 2[3], *p.* 401, *utraque sententia reiecta, locum recte interpretatus est, Austrasios in Pippinum odium struxisse ratus, quia Dagoberti nequitiae nimis indulserat.* 2) *Narrat Baudemundus in Vita S. Amandi episc. Traiectensis (AA. SS. Febr. I, p.* 851*), cuius discipulus fuit, Sigibertum ab eo baptizatum fuisse, eaque occasione miraculum insigne contigisse. Nam cum vir sanctus puerulum catechumenum faceret, et nemo responderet orationi, puerulus clara voce respondit 'Amen'. Quod apud Clippiacum accidisse, idem auctor innuit. R.* 3) *V. Drapeyron, 'L'Empereur Héraclius'. Paris.* 1869, *p.* 288. *Digot III, p.* 174. *legatos regni Dagoberti initium Heraclio nuntiasse coniecit.* 4) *Pater cum filio confunditur: ille patricius Africae fuit; hic imperator factus est; cf. Drapeyron l. l. p.* 15.

qui tiranneco ordine Mauricio imperatore interficerat[a], imperium adreptus nequissime regerit et modum amentiae thinsaurus[b] in mare proiecerit, dicensque Neptuno munera[c] daret; senatores cernentes, quod vellet imperium per stulticiam destruere, factionem Aeracliae Fogatim adprehensum senatus, manibus et pedibus truncatis, lapidem ad 610, Oct. collum legatum, in mare proiciunt[1]. Aeraclius consensu senatu imperio[d] sublimatur. Cum infestatione Persarum imperium temporebus Maurici et Fogatis imperatorum multae provinciae fuissent vastate,

64. more solito dinuo contra Aeraclio imperator Persarum cum exercitum surgens, Calcedona civitate nec procul a[a] Constantinopoli[b] Persi[c], vastantes provinciae rei publicae, pervenissent, eumque[d] rumpentes incendio concremaverunt. Post haec Constantinopole sedem imperiae propinquantis destruere conabantur. Egrodiens[2] cum exercito Aeraclius obviam, legatis discurrentibus, Aeraclius imperatorem Persarum nomine[e] Cosdroe petit, ut hii duo imperatores singulare certamine coniungerent, suspensa procul uterque exercitus multitudinem; et[f] cuius victuria prestabatur ab Altissimo, imperium[g] huius qui vincebatur et populum inlesum receperit. Emperatur[h] Persarum huius conventiae se egressurum[i] ad prilio singulare certamen spondedit. Aeraclius imperatur[k] arma sumens, telam priliae et falange a[l] suis postergum preparatam relinquens, singolare certamen, ut novos Davit[3], procedit ad bellum. Emperator Persarum Cosdroes[m] patricium quidam[4] ex suis, quem fortissemum in prelio cernere potuerat, uius[n] convenenciae ad instar pro se contra Aeraglio[o] priliandum direxit. Cumque uterque cum aequetis hy duo congressione priliae in invicem propinquarint, Aeraglius ait ad patricium, quem emperatore Persarum Cosdroae stemabat, dixit[p]: 'Sic convenerat, ut singulare certamen priliandum debuissimus[q] conflige[r], quare postergum tuom alii secuntur?' Patricius ille[s] girans[t] capud[u] conspecere, qui postergum eius venerit, Aeraglius aecum calcaneum vehementer urguens, extrahens uxum[v, 5], capud patriciae Persarum truncavit[6]. Cosdroes emperatur cum Persis devectus[w] et confusus, terga vertens, a suis propries 628, Febr. 29. tiranneco ordene Cosdroes interfecetur[7]. Persi terga vertentes[x], ad[y] sedebus remeant propries. Aeraglius aevecto navale cum exercito Persas ingredetur totamque Persedam

Capp. 63. 64. 1. 3. $4b^{1*}$. $c^{1.2}$. 5*a*.

Cap. 63. a) interficerant 3. b) thinsaurus *corr.* thinsauros 1. c) d. m. 3. d) in imperio $4b^{1*}$. $c^{1.2}$; imperiū 5*a*.

Cap. 64. a) ad 3. 5*a*. b) Constantinobili 3. c) v. P. (p fines, *sed* f *e corr.* $4b^{2*}$) p. regi (regis $4b^{1*}$; re:: 5*a*) p. 3. $4b^{1*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. d) cumque $4b^{1*}$. $c^{1.2}$. e) petiit (peciit $4b^{1*}$) nomen (nomine $4b^{1*}$) Construe (construere $4c^{2}$; construe::, *eras., ut videtur*, it 5*a*) 3. $4b^{1*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. f) *ita* 1; *om. rell. libri.* g) imperii $4b^{1*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. h) imperator Persarum *bis scr.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. i) egressum 5*a*. k) *om.* $4b^{1*}$. $c^{1.2}$ *(non 5a).* l) falangia suis 3. $4b^{1*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. m) Construes *(ita et* Costrues *infra)* 3; Construēs *(infra* Constuens *et* Conspiciens) $4b^{2*}$; Construis *(infra* Construes) $4c^{1.2}$; Construens *(infra* Costrues) 5*a*. n) uius *corr. eod atram.* huius 1. o) ad *add.* $4b^{2*}$. c^{1}. 5*a*. q) dicens $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. q) ::ssemus 3; possimus 3*b*. $4c^{1.2}$. 5*a*; possumus $4b^{2*}$. 5*a*. r) *ita* 1, *ut supra p.* 148, *l.* 20: deverte; confligere *rell.* s) *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. t) giraus 1. u) qpud *corr.* capud $4b^{2*}$; cępit $4c^{1}$; coepit $4c^{2}$. v) uxum, *m. s. VIII. superscr.* en::sē *(ras.* es) 1. w) devectus *corr.* devictus 1. x) vertens 5*a*. y) a $4b^{2*}$. c^{1}. 5*a*; a^{d} $4c^{2}$.

1) *Falsum est; v. Theophanes ed. de Boor I, p.* 299: Οἱ δὲ δῆμοι τοῦτον *(scil. Phocatem)* παραλαβόντες, ἀνεῖλον, πυρὶ κατακαύσαντες αὐτὸν ἐν τῷ Βοΐ. *Itaque igne combustus est.* 2) *A.* 622. *contra Persas egressus, sex demum annis post Chosroem fugavit.* 3) *Filius Heraclii ex Martina genitus 'novus David' nuncupatus est; cf. Drapeyron l. l. p.* 289. 4) *Patricius erat Rizates; cf. Niceph., Hist. ed. de Boor p.* 19, *qui rem similem narravit. At apud Nicephorum Rizates ipse a.* 626. *Heraclium ad monomachiam provocavit.* 5) *Cf. supra lib. II, c.* 58: uxos pro baculis in manu ferentes. 6) *V. Nicephor. l. l.:* καὶ εὐθὺς τὴν τούτου κεφαλὴν ἀπέτεμεν. 7) *V. Ranke, 'Weltgesch.' V,* 1, *p.* 48.

suae dicione redigit, captis exinde multis thinsauris et septem aeltiarnitis[a][1]. Tribus annis cerceter Perseda vastata eius dicione subgecetur. Post haec dinuo Persas[b] emperatorem super[c] se creant[2].

65. Aeraglius emperatur erat speciosus conspecto[a], pulcra faciae, status formam digne minsure, fortissemus citiris, pugnatur aegregius, nam et sepe leones in arenas et in aerimis[b] plures singulos interfecit. Cum esset litteris nimius aeruditus, astralocus[c] effecetur; per quod cernens, a circumcisis gentibus divino noto emperium esse vastandum, legationem[d] ad Dagobertum regem Francorum dirigens[3], petens, ut omnes Iudeos regni sui ad fidem catolecam[e] baptizandum preciperit[f]. Quod protenus Dagobertus emplevit[4]. Aeraglius per omnes provincias emperiae talem idemque facere decrevit[5]. Ignorabat, unde haec calametas contra emperium surgerit.

66. Agarrini[a], qui et Saracini, sicut Orosiae[b] liber[6] testatur, gens circumcisa ad latere montes Caucasi super mare Cypium[c] terram Ercoliae[d][7] coinomento iam olem consedentes[e], in nimia multetudine crevissent, tandem arma sumentis, provincias Aeragliae emperatores vastandum inruunt, contra quos Aeraglius milites ad resistendum[f] direxit. Cumque priliare cepissint, Saracini milites superant eosque gladio graveter trucedant. Fertur, in[g] eo prilio cento quinquagenta milia militum a Saracinis fuisse interfecta; espolia eorum Saracini per legatus Aeraglio recipiendum offerunt. Aeraglius cupiens super Saracinus vindictam, nihil ab his spolies[h] recepere voluit. Congregatis undique de[i] universas provincias emperiae nimia multetudinem militum, transmittens[k] Aeraglius legationem ad portas Cypias[l], quas[m] Alexander Magnos Macedus[n][8] super mare Cespium aereas fiere et serrare iusserat propter inundacione gentium sevissemorum, que ultra montem Caucasi culmenis habetabant, easdem portas Aeraglius aperire precipit; indique cento quinquagenta milia pugnatorum auroque locatus auxiliae suae contra Saracinus priliandum aemittetur[o]. Saracini duos habentes princepis, ducenta fere[p] milia erant. Cumque castra nec procul inter se exercitus uterque posuissit[q], ita

Capp. 64—66. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.*

Cap. 64. a) aeltiarntis *m. s. VIII. corr.* aeltiarnitis 1; arnitis al. aeltiarnetis 3; aeletiartinis *3b*; celti arnitis $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; aelti arnitis *5a.* b) Persas *corr.* Persae 1. c) imperator superat (*om.* se creant) 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.*

Cap. 65. a) conpecto *m. s. VIII. corr.* conspecto 1. b) et inermis 3. $4b^{2*}$; et inhermis $4c^{1.2}$. *5a.* c) ostralogus 3; astrologus $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; hastrialogus *corr.* astrologus *5a.* d) *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.* e) catolecam *corr.* catolegam 1. f) receperit $4b^{2*}$; reciperet $4c^{1.2}$; perciperet *5a.*

Cap. 66. a) *prius* r *expunct.* 1. b) Orosi: 3; Crosiae $4b^{1*}$; Eorosii $4c^{1.2}$; Orosii *5a.* c) *ita* 1; Cispio 3; Cispium $4b^{2*}$; Caspium $4c^{1.2}$. *5a.* d) Ercoli 3; Reçoli $4b^{2*}$; Hercole $4c^{1.2}$; Ercolrie *5a.* e) concesserat 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.* f) resi::tendum 1. g) *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. h) *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.* i) *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.* k) transmittentes 3. l) C:pios (*infra* Cyspium) 3; Cypias *3b*; Casp. *h. l.* $4b^{2*}$ (*infra* Cisp.), *semper* $4c^{1.2}$; Causp., *ut infra* *5a.* m) quos $4c^{1.2}$. *5a.* n) Macedo $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.* o) ::mittetur, *eras.* ae ? (de *Monod*) 1; mittetur 3; mittitur $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.* p) fer 1. q) posuissent 3.

1) *In aeltiarnitis nostrum 'harnisch' latere conicio, sive pro specie curruum accipiuntur, ut in Salvagardia a.* 1326*:* ad arnitus, ad quadrigam, ad trabam sive ad hercam *(Ducange ed. Favre I, p. 397), sive arniti intelleguntur homines arnesio, i. e. apparatu bellico, induti. Nescio an aeltiarniti melius in aetilarnitos, i. e. nobiles arnitos, mutentur.* 2) *Chosroe interfecto, Siroes filius eiusdem regnum suscepit.* 3) *Id post Valesium, qui hanc narrationem fabulosam iudicavit, Grätz, 'Geschichte der Juden' V,* 54. *in dubium vocavit; at cf. Loening, 'Geschichte d. deutsch. Kirchenrechts' II, p.* 56. 4) *V. Dahn V, p.* 181, *n.* 2. 5) *Cf. Drapeyron l. l. p.* 327. 6) *Apud Orosium nihil huiusmodi legitur. Nescio an* Hieronymi liber *corrigendum sit. Certe supra lib. II, c.* 2. *leguntur:* Ismailitae et postea Agarrini, posttremum Sarracini vocantur. 7) *Estne* Colchis? 8) *Cf. Iord. Get. c.* 7, §. 50*:* In eo loco ubi post haec Alexander Magnus portas constituens, Pylas Caspias nominavit.

ut in crastena bellum inirent confligentes, eadem nocte gladio Dei Aeragliae exercitus percotitur; in castris quinquaginta et duo milia ex militibus Aeragliae in stratum
636. mortui sunt[1]. Cumque in crasteno ad prilium debebant adgredere, cernentes eorum exercitum milites partem maxema devino iudicio interfectam, adversus Saracinus nec ausi sunt inire prilium. Regressus omnes exercitus Aeragliae ad propries sedebus, Saracini more quo ceperant provincias Aeragliae emperatores adsiduae vastandum[a] per-
637. gebant. Cum iam Hierusolemam propinquassint[2], Eraglius vedens, quod eorum violenciae non potuissit[b] resistere, nimia amaretudines[c] merorem adreptus, infelex Euticiana aerese iam sectans[3], Christi cultum relinquens, habens uxorem filiam sorores suae[4],
641. a febre vexatus[d], crudeleter vitam finivit[5]. Cui[e] successit[f] emperiae gradum Constantinus, filius eius, cuius tempore pars publeca a Saracines nimium vastatur.

631/632. 67. Anno nono[a] regni[b] Dagoberti Charibertus rex moretur, relinquens filium parvolum nomini[c] Chilpericum, qui nec post mora[d] defunctus est. Fertur, facione[e] Dagoberti fuisset[f] interfectus. Omnem regnum Chariberti unam cum Wasconiam Dagobertus protenus suae dicione redigit; tinsaurus quoque Chariberti Baronto duci adducendum[g] et sibi presentandom direxit. Unde Barontus grave dispendio fecisse dinuscetur; una cum tinsauraries[h] faciens, nimium exinde fraudolenter subtracsit.

68. Eo anno Sclavi coinomento Winidi in regno Samone neguciantes Francorum cum plure[a] multetudine interfecissent et rebus expoliassint, haec fuit inicium scandali inter Dagobertum et Samonem regem Sclavinorum[b]. Dirigensque[c] Dagobertus Sycharium legatarium ad Samonem, paetens, ut neguciantes, quos sui interfecerant aut[d] res inlecete usorpaverant[e], cum iusticia faceret emendare. Samo nolens Sicharium[f] vedere, nec ad se eum venire permitteret, Sicharius vestem indutus ad instar[g] Sclavinorum, cum suis ad conspectum pervenit Samonem; universa quod iniunctum habuerat eidem nunciavit. Sed, ut habit gentiletas et superbia pravorum, nihil a Samone, que[h] sui admiserant, est emendatum, nisi tantum placeta vellens instetuere[i], de hys et alies intencionibus, que inter[k] partes orte[l] fuerant, iustitia redderetur in invicem. Sicharius, sicut stultus legatus, verba inproperiae, quas iniunctas non habuerat, et menas adversus Samonem loquitur, eo quod Samo et populus[m] regni sui Dagobertum diberint servicium[n]. Samo respondens, iam saucius[o] dixit: 'Et terra quam habemus Dagoberto est, et nos sui sumus, si tamen nobiscum disposuaerit amicicias conservare'. Sicharius dicens: 'Non est possebelem, ut christiani et[p] Dei servi cum canebus amicicias conlocare possint[q]'. Samo ae contrario dixit: 'Si vos estis Dei servi, et nos[r] Dei canes, dum vos adsiduae contra ipsum agetis, nos permissum accepimus vos morsebus lacerare[s]'.

Capp. 66—68. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*.

Cap. 66. a) vastandas 3. b) potuissent 3. $4b^{2*}$. 5*a*. c) amaritudine 5*a*. d) vexatur 3. e) cuius 3. 5*a*. f) in imperii gradu $4b^{2*}$. $c^{1.2}$.

Cap. 67. a) octavo 3. $4c^{2}$. b) *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. c) nōmi 1; nomen 3. $4c^{1.2}$. d) morà 1. e) facione *corr.* faccione 1. f) fuisse $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. g) duce ducendum 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; adducendum *om.* 5*a*. h) thesanris $4b^{2*}$. $c^{1.2}$.

Cap. 68. a) plurimà 3. $4b^{2*}$; plurima $4c^{1.2}$. 5*a*. b) Sclavorum *semper* 3. $4c^{1.2}$. 5*a*; Sclavaniorum $4b^{2*}$ (*infra* Sclavanorum). c) dirigens quedam 3. d) aures 5*a*. e) usospaverant *corr.* usorpaverant 1. f) Richarium (*infra* Sycharius) 3. g) adstar 3. h) ꝗ 1; qui 3. i) instruere 3. k) se *add.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. l) horte 3. $4c^{1.2}$. 5*a*. m) populi 3. $4b^{2*}$. 5*a*. n) servire 3; servisse $4b^{2*}$; servitio $4c^{1}$. 5*a*; servitia $4c^{2}$. o) caucius 1. p) *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. q) possent 3. 5*a*. r) sumus *add.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. s) laterare 1.

1) *De pugna ad Iarmuk commissa agi videtur; cf. Ranke, 'Weltgeschichte' V, 1, p.* 120. 2) *V. Ranke l. l. V, 1, p.* 127. *Cf. infra c.* 81. 3) *Monothelitarum haeresim tuebatur Heraclius, quae Eutychianae soboles erat. R.* 4) *Martinam, filiam Mariae, sororis suae, in matrimonium duxit; cf. Ranke l. l. V, 1, p.* 136. 5) *Obiit d.* 11. *Febr. a.* 641; *cf. Ranke l. l. V, 1, p.* 138, *n.* 3.

Aegectus[a] est Sicharius de conspectum Samones. Cum haec Dagoberto nunciassit, Dagobertus superveter iubet de universum regnum Austrasiorum contra Samonem et Winidis movere[b] exercitum; ubi trebus turmis falange super Wenedus exercitus ingreditur, etiam et Langobardi[1] solucione Dagoberti idemque osteleter in Sclavos perrixerunt. Sclavi his et alies locis e[c] contrario preparantes, Alamannorum exercitus cum Crodoberto[d] duci in parte qua ingressus est victuriam optenuit. Langobardi idemque victuriam optenuerunt, et pluremum nummerum captivorum de Sclavos Alamanni et Langobardi secum duxerunt. Aostrasiae vero cum ad castro Wogastisburc[e. 2], ubi plurima manus forcium Venedorum inmuraverant, circumdantes[f], triduo priliantes, pluris ibidem[g] de exercito Dagoberti gladio trucidantur et exinde fogaceter, omnes tinturius et res quas[h] habuerunt relinquentes, ad propries sedebus revertuntur. Multis post haec vecebus Winidi in Toringia et relequos vastandum pagus in Francorum regnum inruunt; etiam et Dervanus[i] dux gente Surbiorum[k. 3], que ex genere Sclavinorum erant et ad regnum Francorum[l] iam olem aspecserant, se[m] ad regnum Samonem cum suis tradedit. Estaque victuria, qua Winidi contra Francos meruerunt, non tantum Sclavinorum fortitudo optenuit, quantum dementacio[n] Austrasiorum, dum se cernebant cum Dagoberto odium incurrisse et adsiduae expoliarintur.

69. Eo anno Charoaldus rex Langobardorum legatus ad Isacium[a] patricium sigricius mittens, rogans, ut Tasonem[b] docem provinciae Toscane[4] quo putebat[c] ingenio interfecerit. Huius beneficiae vecessitudinem tributa[5], quas Langobardi de manu publeca recibebant, trea centenaria auri annis singolis, unde unum centenarium[d] auri Charoaldus[e] rex partebus emperiae de pracsente cassarit. Hysacius patricius haec[f] audiens, tractabat, quebus ingenios haec potuissit emplere, Tasonem ingeniose mandans, dum in offinsa Charoaldi regis[g] erat, cum ipsum amicicias oblegarit; ipse vero contra Charoaldo rigi ei auxiliaretur. Tale preventus est fraude, Ravenna[h] pergit; Hysacius ei obviam, mandans: pre timore emperatoris Tasonem cum suis infra murus Ravenne urbis armatum non audebat recipere. Cumque Taso credens, armam suorum foris urbem relinquens, in Ravennam fuissit ingressus, statem que fuerant preparati super Tasonem inruunt et ipsum et suos totus[i] qui cum eo venerant[k] interficiunt. Garoaldus[l] rex unum centenarium auri, sicut promiserat, partebus Isaciae[m] et emperiae cassavit. Dua tantum centenaria deinceps ad[n] parte Langobardorum a patricio Roma-

Capp. 68. 69. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*.

Cap. 68. a) aegestus *corr.* aegectus 1; electus 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. b) moveret 3. c) et 1; ae $4c^{1.2}$. d) Chrodeberto 3; Chroberto $4b^{2*}$; Chrodberto $4c^{1}$; Chrodbto $4c^{2}$; Chodeberto *sec. m. corr.* Chlodoberto 5*a*. e) Vocastensem 3. $4c^{1.2}$; Vocastinsem $4b^{2*}$. 5*a*. f) circumdante 3. g) idemque 3. $4b^{2*}$. 5*a*; ibidemque $4c^{1.2}$. h) quam 5*a*. i) Dervanos 5*a*. k) gentesurbiorum 1; gentes (gentis $4c^{2}$) urbium 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. l) erant *add.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. m) sed et r. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. n) demencia $4b^{2*}$; dementia $4c^{1.2}$. 5*a*.

Cap. 69. a) Hysacium 3. $4b^{2*}$. c^{1}. 5*a*; Hisac. $4c^{2}$, *item infra cum* $4b^{2*}$. b) utasonem 5*a*. c) potebant 5*a*. d) certenarium 3. e) Chroaldus 1. f) *om.* 3. g) *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. h) Ravennā 1. i) totus *corr.* totos 1. k) erant interfecerunt $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. l) Garoaldus, *m. s. VIII. superscr.* h 1. m) Hysici 3; Hisicii $4b^{2*}$. c^{2}; Hysicii $4c^{1}$. 5*a*. n) a parte 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*; parte *corr.* partē 1.

1) Bagoarii *scribi vult Zeuss, 'Die Deutschen', p.* 637 *n., qui una cum Alamannis hos potius quam Langobardos commemorandos fuisse censuit; cf. Riezler, 'Gesch. Bayerns' I, p.* 77. 2) *In valle Egerae fluvii (?); cf. Zeuss, p.* 637. 638. 3) *Sorbi h. l. primum appellantur.* 4) *Paulus, H. Lang. IV,* 38, *similia de Tasone duce Foroiuliensi tradidit. Ei maiorem fidem tribuit Pabst l. l. p.* 480; *cf. Muratori, Ann. Ital. a.* 621. 635. *A Paulo patricius Romanorum, per quem Taso Opitergii interfectus est, Gregorius quidem appellatur, sed tunc temporis Isaacius exarchus Ravennas erat.* 5) *De hoc tributo v. Muratori, Ann. Ital. a.* 613. 635.

norum annis singolis emplentur; unus centenarius cento libras auri capit. Post haec continuo[1] Charoaldus[a] rex moretur.

70. Gundeberga regina, eo quod omnes Langobardi eidem[a] fidem cum sacramentis firmaverant, Chrothacharium quidam unum ex ducibus de terreturio Brissia ad se venire precepit, eum conpellins[b], uxorem quam habebat relinquerit et eam matremunium acciperit; per ipsam omnes Langobardi eum sublimavant[c] in regno. Quod Chrotharius lebenter consenciens, sacramentis per loca sanctorum firmans, ne umquam Gundeberga postponerit nec de honorem gradis aliquid menuarit, ipsamque uneco amore diligens, in omnebus honorem pristarit condigne[d]. Gundoberga adtragente, omnes Langobardorum primati[e] Crotharium sublimant[f] in regno. Chrotharius cum regnare cepissit, multus nubilium Langobardorum, quos[g] sibi sinserat contomacis, interfecit. Chrotharius fortissemam disciplinam et timorem in omnem regnum Langobardorum pacem sectans fecit. Chrotharius oblitus sacramenta, qua Gundeberge dederat, eamque[h] in unum cubicoli Ticinum in aula palacine retrudit eamque ad privato habeto vivere fecit. Quinque annus sub ea retrusione tenetur[i]. Chrotharius per concubinas baccatur[k] adsiduae. Gundoberga vero[l], eo quod esset cristiana, in hanc[m] tribulationem benedicebat Deum omnipotentem, ieiunies et oracionebus adseduae pervacabat. Quando[n] Deo conplacuit,

71. Aubedo legatarius[a] directus a Chlodoveo[2] regi causam legationes usque ad[b] Chrotharium regem Langobardorum[3], Papia coinomento Ticino civitatem Aetaliae pervenisset, cernens regina, quam sepius in legationem veniens viderat, et ab ipsa benigne[c] semper susceptus fuerat, fuisse retrusam, quasi[d] iniunctum habens, exinde inter citera Chrothario regi sugessit, quod illam parentem Francorum, quam reginam habuerat, per quem etiam regnum adsumserat, non dibuissit umiliare; multum[e] exinde regis Francorum et Franci essint ingrati. Quam Chrotharius de presenti, reverenciam Francorum habens, iubit egredi foris; et post quinque circeter annis per totam civitatem et foris Gundoberga regili ordine per loca sanctorum ad oracionem adgreditur[f]. De villas et opebus fisci quod[g] habuerat Chrotharius ei[h] restaurare praecipit, quod usque diem obetus sui et gradum dignetatis et opes plurebus ditata rigio culto post feliceter tenuit. Aubedo vero a Gundeberga regina furteter[i] muneratur. Chrotharius cum exercito Genava maretema, Albingano[4], Varicotti, Saona[k], Ubitergio et Lune civi-

Capp. 69—71. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a*.

Cap. 69. a) ::roaldus 3; Aroaldus *3b*.

Cap. 70. a) idem *m. s. VIII. corr.* eidem 1. b) ut *add.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a*. c) sublimant $4b^{2*}$; sublimarent $4c^{2}$. d) condigna *5a*. e) primatibus 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a*. f) sublimarent 3. g) quod *5a*. h) eaque $4c^{1}$. *5a*. i) finitur 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a*. k) baccatur *loco vacuo m. s. VIII. suppl.* 1, *habet* 3; bachabatur $4b^{2*}$; bacchabatur $4c^{1.2}$. *5a* (*ubi sec. m. corr.* debacchabatur). l) *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a*. m) hac *pr. m. corr.* hanc 1. n) *a* quando *cap. incipit* 3. $4b^{2*}$. *5a*.

Cap. 71. a) legarius 1; legaturiis *5a*. b) *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$ (*ubi* usque quo, *exp.* quo). *5a*. c) semper b. $4b^{2*}$; b. susc. semper $4c^{1}$; semper *om.* $4c^{2}$. d) quas ibi 3. e) *om. 5a*. f) egreditur 3. g) quos 3. h) eis 3. i) f:rteter *corr.* fort. 1; remuneratur 3. $4c^{1}$. *5a*; remunerat $4b^{2*}$. k) Sauna 3; Sauma $4b^{2*}$; Saoma $4c^{1.2}$. *5a* (*qui ita distinguit:* albinga novari. cottisa omaibi . tergio).

1) *A.* 636, *ut Muratori, Ann. statuit; cf.* 'N. *Archiv' III, p.* 236. 2) *A.* 639. *Dagoberto patri successit; cf. infra c.* 80. 3) *Cf. c.* 50. *supra, ubi eadem historia narratur. R.* 4) *Genova, Albenga, Varigotti, Savona, Oderzo. Luna oppidum iam destructum ad Macram fl., ubi mari incidit, situm erat; cf. Longnon, 'Atlas hist. Texte expl.' I, p.* 64. *Similia in Origine gentis Langob.* §. 6. *tradita sunt:* Et post ipso regnavit Rothari ex genere Arodus et rupit civitatem vel castra Romanorum quae fuerunt circa litora apriso Lune usque in terra Francorum quam Ubitergium ad partem orienti; *cf. Pabst l. l. p.* 418, *n.* 1. 465. *At Fredegarius Ubitergium oppidis maritimis ad occidentem sitis adnumeravit.*

tates litore mares de imperio auferens, vastat[a], rumpit, incendio concremans; populum derepit, spoliat[b] et captivitate condemnat[c]. Murus civitatebus supscriptis usque ad fundamento distruens, vicus has civitates nomenare praecepit[1].

72. Eo anno in Abarorum[a] cuinomento Chunorum regnum in Pannia[b] surrexit viaemens intentio, eo quod de regnum certarint[2], cui deberetur ad sucedendum: unus ex Abares et alius ex Bulgaris[c], collicta multetudinem, uterque in invicem inpugnarint. Tandem Abaris Burgarus[d] superant[3]. Burgaris[e] superatis, nove[f] milia verorum cum uxoris et liberis de Pannonias[g] expulsi, ad Dagoberto expetint, petentes, ut eos in terra Francorum manendum receperit[h, 4]. Dagobertus iobit eos iaemandum Badowarius[i] recipere, dummodo pertractabat cum Francis, quid exinde fierit. Cumque dispersi per domus Baioariorum ad[k] hyemandum[l] fuissent, consilium Francorum Dagobertus Baioariis iobet, ut Bulgarus illus cum uxoris et liberis unusquisque[m] in domum suam una[n] nocte Baiuariae interficerint. Quod protinus a Baiovaries est impletum; nec quisquam ex illis remansit Bulgaris, nisi tantum Alciocus[o, 5] cum septinientis viris et uxoris cum liberis, qui in marca Vinedorum[6] salvatus est. Post haec cum[p] Wallucum[q] ducem Winedorum annis plurimis vixit cum suis.

73. Eo anno quod partebus Spaniae vel eorum regibus contigerit, non pretermittam. Defuncto Sisebodo rige[a] climentissemo, cui Sintela[b] ante annum circiter suc- 621. cesserat[7] in regnum, cum essit[c] Sintela nimium in suis inicus et cum omnibus regni suae primatibus odium incurrerit, cum[d] consilium cytiris Sisenandus[e] quidam ex proceribus ad Dagobertum expetit, ut ei cum exercito auxiliaretur, qualiter Sintilianem[f] degradaret ad regnum. Huius beneficiae repensionem[g] missurium[h] aureum nobelissemum ex tinsauris Gothorum, quem Tursemodus[i] rex ab Agecio[k] patricio acceperat[l, 8], Dagobertum dare promisit, pensantem[m] auri pondus[n] quinnentus. Quo audito, Dago-

Capp. 71—73. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*.

Cap. 71. a) vasta 3. $4b^{2*}$. c^{1}. 5*a*. b) spolia 3. $4c^{1.2}$. 5*a*. c) condemnant 5*a*.

Cap. 72. a) Habarorum 5*a*. b) Pannia *m. s. VIII (?). corr.* Pannonia 1; Spania 3. $4c^{1.2}$; Hispanie $4b^{2*}$; Hispania 5*a*. c) Pulgaris 3. 5*a*. d) Bulgar. *semper* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; Bargaris *sec. m. corr.* Bulgares 5*a*. e) Burgari *corr.* Burgaris 1. f) 8 3. g) Pannonia $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. h) reciperent 3. $4c^{1}$; reciperentur $4c^{2}$; reciperat 5*a*. i) *ita* 1; Baldovarios (*infra* Baioar., Bagar., Baigar.) 3; Baldovarius (*infra* Baicar., Baioar.) $4b^{2*}$; Baioar. *semper* $4c^{1.2}$; Baiovarios (*infra* Baiohar., Baioar.) 5*a*. k) ad — Baiohariis *pr. m. in ima marg. suppl.* 5*a*. l) iemandum 3. $4c^{1}$; gemandum 5*a*. m) unusqisque *pr. m. corr.* unusquisque 1. n) in una *n.* 5*a*. o) Altiaus 3; Alticus $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; Alticcus (Alticeus *perperam Ruin.*) 5*a*. p) cum *superscr.* 1; *habent* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. q) Walluco 3; Walduco $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; Vălduco, *pr. m. corr.* 5*a*.

Cap. 73. a) rige rige:, *sed alterum exp.* 1. b) Sentila, *ut infra* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. c) essit *corr.* esset 1. d) et cum 3. e) Sesenandus 5*a*, *ut infra*. f) Sentelane 3. $4c^{1}$; Sintelanem $4b^{2*}$; Sentilane $4c^{2}$; Sintelane 5*a*. g) repens(s)ione $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. h) miss:::: 3; missuri essent 3*b*. i) Thorsemodus 3. 5*a*; Torsemodus $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. k) Ecio 3; Eiecio $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; Iecio *sec. m. corr.* Egicio 5*a*. l) susciperat 3; susceperat $4b^{2*}$. 5*a*. m) pensantum *corr.* pensantem 1. n) solidos *pro* pondus $4b^{2*}$. $c^{1.2}$.

1) *Chrotharius a.* 652. *mortuus est.* 2) *V. Zeuss, 'Die Deutschen', p.* 716 *sqq.; Uvarov, De Bulgarorum utrorumque origine. Dorpati* 1853, *p.* 59. 3) *V. Nicephori Hist. ed. de Boor p.* 34: ὁ δὲ τέταρτος *(scil. dux Bulgarorum)* τὸν Ἴστρον ποταμὸν διαβὰς ἐν Παννωνίᾳ τῇ νῦν ὑπὸ Ἀβάροις κειμένῃ αὐλίζεται ὑπόσπονδος τῷ ἐγχωρίῳ ἔθνει γενόμενος. *Id post a.* 641. *factum esse, e Nicephoro intellegitur. Cf. etiam Theophanes ed. de Boor I, p.* 357. 4) *Cf. Riezler, 'Gesch. Bayerns', I, p.* 76 *sqq.* 5) *Alzeco dux Bulgarorum postea in Italiam venit; cf. Paulus, H. Lang. V,* 29. *Hunc esse Alciocum nostrum, verisimile est; v. Zeuss, p.* 717. 6) *Windischmark. Freher.* 7) *Sisebuto a.* 621. *Reccaredus II. successit, qui Isidoro teste tres menses regnavit. In eius locum Suintila subrogatus est.* 8) *Supra lib. II, c.* 53, urbiculus aureus gemmis ornatus *dicitur*.

bertus, ut erat cupedus, exercitum in ausilium Sisenandi de[a] totum regnum Burgundiae bannire[1] precepit. Cumque in Espania devolgatum fuissit, exercitum Francorum ausiliandum Sisenando adgredere, omnis Gotorum exercitus se dicione Sisenando subaegit. Abundancius[b] et Venerandus cum exercito Tolosano tanto usque Cesaragustam civita-
631. tem cum Sisenando acesserunt; ibique omnes Goti de regnum Spaniae Sisenandum sublimant in regnum. Abundancius et Venerandus cum exercito Tolosano munerebus onorati revertunt[c] ad propries[d] sedibus. Dagobertus legacionem[e] ad Sisenando rigi Amalgario duce[f] et Venerando dirigit, ut missurium illum quem promiserat eidem dirigerit. Cumque ad Sisenando[g] regi missurius ille legatarius fuissit tradetus, a Gotis per vim[h] tolletur, nec eum exinde excobere[i, 2] permiserunt. Postea, discurrentes legatus, ducenta milia soledus missuriae huius praecium Dagobertus a Sisenandum accipiens[3], ipsumque[k] pensavit.

632/633. 74. Anno decemo regni Dagoberti, cum ei nunciatum fuisit, exercitum Winitorum Toringia[a] fuisse ingressum[4], cum exercito de regnum Austrasiorum de Mettis urbem promovens, transita[b] Ardinna, Magancia[c] cum exercito adgreditur[d], disponens Renum[e] transire, scaram[f, 5] de electis viris[g] fortis de Neuster et Burgundia cum ducebus et grafionebus secum habens. Saxones missus ad Dagobertum[h] dirigunt, petentes, ut eis tributa, quas fisci dicionebus dissolvebant, indulgerit; ipse vero eorum studio et utiletate Winidis resistendum spondent et Francorum limete de illis partebus custodire promittent[i]. Quod Dagobertus consilio Neustrasiorum adeptus prestetit[k]; Saxones, qui uius peticionebus suggerendum venerant, sacramentis, ut eorum mus erat, super arma placata pro universis Saxonebus firmant[l]. Sed parum haec promissio sortitur aefectum; tamen tributo Saxones, quem reddere consuaeverant, per[m] preceptionem Dagoberti habent indultum. Quinnentas vaccas inferendalis[6] annis singolis a Chlothario seniore censiti reddebant[7], quod a[n] Dagoberto cassatum est.

633/634. 75. Anno undecimo regni Dagoberti, cum Winidi iusso Samone forteter severint[4] et sepius, transcesso eorum limite, regnum Francorum vastandum Toringia et relequos pagus ingrederint[a], Dagobertus Mettis orbem veniens[b], cum consilio pontevecum seo et procerum, omnesque primatis[c] regni sui consencientebus, Sigybertum, filium[d] suum, in Auster regem[e] sublimavit sedemque ei[f] Mettis civitatem habere permisit. Chunibertum[g]

Copp. 73—75. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.*

Cap. 73. a) de *solus habet* 1. b) Habundancius 3. $4b^{2*}$; Habundantius $4c^{1.2}$. *5a*, *item infra.* c) reverterunt 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. d) propries *corr.* propriis 1. e) D. ad Sisenando legacionem dirigens (*om.* r. A. d. et V.) 3. f) duce *sec. m. corr.* ducē 1. g) Sis|senandum *5a.* h) per viam 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.* i) *ita* 1. 3; excubere $4b^{2*}$. c^{1}; excutere $4c^{2}$; exhibere *5a.* k) que pensavit *sec. m. fortasse add.* 1.

Cap. 74. a) Thoringa 3 *(ita infra cum* $4b^{2*}$. *5a)*; Torniga *h. l.* $4b^{2*}$. b) transida 3; transit $4b^{2*}$; transiit $4c^{1.2}$; transsit *5a.* c) M. (Magantia $4c^{1.2}$. *5a*) magna (magno $4b^{2*}$) cum 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.* d) egreditur $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. e) regnum 3. f) s::::: 3; sacram *3b.* g) viribus 3. $4c^{2}$. *5a*; et fortis 3. h) Dabertū, *sec. m. superscr.* go *5a.* i) permittent 3. k) perstetit 3. l) firmat 1. m) pro 3; *om. 5a.* n) ad Dagobertum 3.

Cap. 75. a) ingrediens 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.* b) venisset 3. c) primatus 3. $4b^{2*}$. *5a*; primates $4c^{1.2}$. d) filio suo $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. e) regnum 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.* f) *ita* 1; et 3; *om. rell.* g) Uniberto 3. $4c^{1.2}$. *5a*; Chuniberto $4b^{2*}$.

1) *Cf. Waitz, 'VG.' II*, 2^{3}, *p.* 208. 2) Excobere (= execobere) *pro* fodere *accipitur in Gloss. Arab. Lat.; cf. Forcellini ed. de Vit VI, p.* 595. 3) *Id a Francis fictum esse, censuit Dahn V, p.* 189, *n.* 1. 4) *V. Zeuss l. l. p.* 638. 5) quam nos turmam vel cuneum appellare possumus *add. Aim. IV*, 26. 6) vaccas inferendales — — regiae mensae inferre iussi fuerant; quae ideo inferendales dicebantur, eo quod singulis inferrentur annis *Aim.* 7) *V. Greg. H. Fr. IV*, 14; *Fred. cont. c.* 31; *cf. Waitz, 'VG.' II*, 2^{3}, *p.* 252, *n.* 3.

Coloniae[a] urbis pontevecem et Adalgyselum[1] ducem palacium et regnum gobernandum instetuit. Tinsaurum quod suffecerit filium tradens[b], condigne, ut decuit, eum uius culmine sublimavit; eo[c], quodcumque eidem largitus fuerat, sigillatem praeceptionebus roborandum[d] decrevit. Deinceps Austrasiae eorum studio limetem et regnum Francorum contra Winedus[e] utiliter definsasse[f] nuscuntur.

76. Cumque anno duodecemo regni Dagoberti eidem filius nomen[a] Chlodoveos de Nanthilde[b] regina natus fuissit, consilio Neustrasiorum[c] eorumque[d] admonicione per pactiones vincolum[2] cum Sigybertum, filium suum, firmasse dinuscetur[e], et Austrasiorum omnes primati, pontevecis citirique leudis Sigyberti manus eorum ponentes insuper, sacramentis firmaverunt, ut Neptreco[f.*] et Burgundia soledato ordene ad regnum Chlodoviae post Dagoberti discessum aspecerit; Aoster vero idemque ordine soledato, eo quod et[g] de populo et de spacium terre esset quoaequans, ad regnum Sigyberti idemque in integretate deberit aspecere; et quicquid ad regnum Aostrasiorum iam olem pertenerat[h], hoc Sigybertus rex suae dicione rigendum recipere[i] et perpetuo[k] dominandum haberit, excepto docato Dentilini[l], quod ab Austrasius iniquiter abtultus[m] fuerat[2], iterum ad Neustrasius subiungeretur et Chlodoveo regimene subgiceretur. Sed has[n] pacciones Austrasiae, terrorem Dagoberti quoacti, vellint nonlint[2], firmasse visi sunt. Quod postea temporebus Sigyberti et Chlodoviae regibus conservatum fuisse[o] constat. 634/635.

77. Radulfus[a] dux, filius Chamaro, quem Dagobertus Toringia docem instetuit, pluris vecibus cum exercito Winedorum demicans, eosque victus vertit in fogam. Uius superbiae aelatus et contra Adalgyselum ducem diversis occansionebus inimicicias tendens, paulatem contra Sigybertum iam tunc ciperat revellare. Sed, ut dictum est, sic agebat: 'Qui[b] diligit rixas, meditatur discordias'.

78. Anno quarto decimo[a] rigni Dagoberti, cum Wascones[b] forteter revellarent et multas predas in regno Francorum, quod Charibertus[c] tenuerat, facerint, Dagobertus de universum regnum Burgundiae exercitum promovere iobet, statuens eis capud exercitus nomeni Chadoindum[d] referendarium[3], qui temporebus Theuderici quondam[e] regis 636/637.

*) regnum Neustriorum, Thoringensium, Burgundionum atque Francorum post mortem suam tenendum disponeret. Austri vero econtra dicebant, quod Thoringentium regio, que olim fuerat de Austriorum regno, non debere (!) separari a regno Austriorum. Rex autem has contentiones dirimens, disposuit, Thoringenses ad regnum Clodovei post mortem suam pertinere *Guelferb. Gud. nr.* 139.

Capp. 75—78. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*.

Cap. 75. a) Colone 5*a*. b) tradedit 3; tradidit $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. c) et 5*a*; *malim* seo. d) roboravit 5*a*. e) *ita* 1; Guimdos (*infra* Wimd.) $4b^{2*}$; Winidos *rell.*, *ut infra*. f) defensare 3.

Cap. 76. a) nomen *corr.* nomene 1. b) *ita* 1; Nanteldę 3; Nantilda $4b^{2*}$; Nantilde $4c^{1.2}$. 5*a*. c) omnes *pr. m. add.*, *sec. m. delevit* 5*a*. d) que *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. e) dinuscetur *corr.* dinoscetur 1; dinoscuntur 3. f) *ita* 1; Neptrico 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*; Neustriae *Aim.* g) et *om.* 5*a*. h) pertineret $4b^{2*}$; pertinuerat $4c^{1.2}$; perteneret 5*a*. i) reciperit 3; reciperet $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. k) perpetuum $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. l) Dantileni 3; Dentileno $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. m) abstultus 3. $4c^{1.2}$; ablatus $4b^{2*}$; abstul:tus, *eras. una littera* 5*a*. n) aspeccionis $4b^{2*}$; as p. $4c^{1}$; aspectiones $4c^{2}$. o) fuisset 3.

Cap. 77. a) Aadulfus $4b^{2*}$; Raduldus $4c^{2}$. b) *om.* 5*a*.

Cap. 78. a) 13. 3. b) Guascon. *vel* Gwascon. *semper* $4b^{2*}$. c) *ita* 1. $4c^{2}$; Aribertus 3. $4b^{2*}$. c^{1}; Haribertus 5*a*. d) Chadoindo (Chadoino 5*a*) ref(e)rendario 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. e) regis q. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*.

1) *Hunc Ansegisilum, filium Arnulfi, esse, opinatur Bonnell l. l. p.* 102, *n.* 2. 2) *Cf. supra c.* 20. 3) *Nisi Chadoindo nulli referendario summum imperium commissum est; cf. Waitz, 'VG.' II,* 2[3], *p.* 55 *n.*, 82.

multis prilies probatur[a] strenuos. Quod cum decem[1] docis cum exercetebus, id est Arinbertus[b], Amalgarius, Leudebertus, Wandalmarus, Waldericus, Ermeno[c], Barontus[d], Chairaardus[e] ex genere Francorum, Chramnelenus[f] ex genere Romano[g], Willibadus patricius[h] genere Burgundionum, Aigyna[i] genere Saxsonum[k], exceptis comitebus plurimis, qui docem super se non habebant[l], in Wasconia cum exercito perrixsissent[m], et totam Wascouiae patriam ab exercito Burgundiae fuissit[n] repleta, Wascones deinter moncium rupes aegressi, ad bellum properant. Cumque priliare cepissint, ut eorum mus est, terga vertentes, dum cernerent se esse superandus, in faucis[o] vallium montebus Perenees[p] latebram dantes, se locis tutissemis per rupis eiusdem moncium conlocantes latetarint, exercitus postergum eorum cum ducibus insequens, pluremo nummero captivorum Wascones[q] superatus, seo et ex his multetudinem interfectis, omnes domus eorum incinsis[r], paeculies[s] et rebus expoliant. Tandem Wascones oppressi seo perdomiti[t], veniam et pacem subscriptis ducibus petentes, promittent se gluriae et conspectum Dagoberti regi presentaturus et, suae dicione traditi, cumta ab eodem iniuncta empleturus. Feliciter haec[u] exercitus absque ulla lesionem ad patriam fuerunt repedati, si[v] Arnebertum docem maxime cum seniores et nobiliores exercitus sui per negliencia[w] a Wasconebus in valle Subola[x, 2] non fuissit interfectus. Exercitus vero Francorum, qui de Burgundia in Wasconia accesserat, patrata victuria, redit[y] ad proprics sedebus. Dagobertus ad Clippiaco[z] resedens, mittit nuncius in Brittania, que Brittanes male admiserant[a] veluciter emendarint et dicione suae se traderint; alioquin exercitus Burgundiae, qui in Vasconiam fuerat, de presenti Brittanias[b] debuissint inruere. Quod audiens Iudacaile[c] rex Brittanorum, corso veluci Clippiaco cum multis munerebus ad Dagobertum[d] perrexit, ibique veniam petens, cumta, que sui regnum Brittaniae pertenentes leudebus Francorum inlecete perpetraverant, emendandum[e] spondedit et semper se et regnum quem regibat Brittaniae subiectum dicione Dagoberti et Francorum regibus esse promisit. Sed tamen cum Dagobertum ad minsam nec[f] ad prandium discumbere noluit, eo[g] quod esset Iudechaile[h] relegiosus et temens Deum valde. Cumque Dagobertus resedissit[i] ad prandium, Iudacaile aegrediens de palacium ad mansionem Dadone referendario[3], quem cognoverat sanctam relegionem sectantem, accessit ad prandium. Indique in crasteno Iudacaile rex Brittanorum[k] Dagobertum vale dicens, in Brittaniam repedavit; condigne tamen a Dagoberto munerebus honoratur. Anno[l]

Cap. 78. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*.

Cap. 78. a) probatus 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. b) Arembertus 3. $4c^{1.2}$. 5*a*; Armabertus $4b^{2*}$. c) Ermenricus 3. $4c^{2}$. 5*a*; Ermericus $4b^{2*}$; Ermenrigus $4c^{1}$. d) Barantus 5*a*. e) Ariardus 3. 5*a*; Arialdus $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. f) Ramlenus 3. $4c^{1.2}$. 5*a*; Ramelenus $4b^{2*}$. g) Romanorum 3. $4b^{2*}$. h) ex *add.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. i) Aghino 3; Aichino $4b^{2*}$; Aigino $4c^{1.2}$; Aighino 5*a*; ex *add.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. k) Saxanorum $4b^{2*}$; Saxonorum $4c^{1.2}$; Saxorum *pr. m. corr.* Saxonum 5*a*. l) habebant *m. s. VIII. corr.* habeant 1. m) perrexerunt $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. n) fuisse 5*a*. o) paucis $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. p) Perenees *corr.* Perennis 1; Perennes 3. $4b^{2*}$; Perineis $4c^{1.2}$; Perenneos 5*a*. q) Vascones 5*a*. r) incinsis *corr.* incensis 1. s) pecuniis 3. t) perdomati $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. u) *om.* 5*a*. v) sed Aremberto (Arenb. 5*a*) 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. w) negliencia *postea corr.* neglicencia 1. x) *pro* S. n. *habent* Subolanum 3, Subolano $4b^{2*}$. y) reddunt 3; redeunt $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. z) Clipiaco 5*a*; *infra:* Clippiago 3; Clipeaco 5*a*. a) admiserunt 3. b) *corr.* in B. 1; in B. 3; in Brittanis $4b^{2*}$; in Brittaniis $4c^{1.2}$. 5*a*. c) Iudacaule *semper* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. d) Dabertum, *sec. m. superscr.* go 5*a* (*saepe*). e) em̃datu 5*a*. f) vel 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. g) eo q. e. *m. al. superscr.* 3; *om.* 3*b*. h) Iudacaile 3. 5*a*. i) resedissit *corr.* recedisset 1. k) *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. l) *ab* Anno *cap. incipit* $4b^{2*}$ (76). $4c^{1.2}$.

1) *Undecim infra referuntur.* 2) *Vallis Subola pagus est ad Pyrenaei radices situs, dioecesis olim Aquensis, d'Acqs, nunc vero Eleronensis, d'Oleron. Caput habet opidum Malleonem, Mauleon, Sasone fluvio irrigatum. Hodie contractius dicitur Sola, seu Seula, vulgo la Soule. R.* 3) qui et Audoenus dictus *add. Aim. IV*, 29. *Est celeberrimus Rothomagensis episcopus.*

quinto decimo regno Dagoberti Wascones omnes seniores terre illius cum Aiginane[a] 637/638. duci ad Dagobertum Clipiaco venerunt; ibique in eclesia domni[b] Dioninsis rigio temore perterriti confugium fecerunt. Clemenciam Dagoberti vitam habent indultam. Ibique sacramentis Wascones firmantes, semul et promittentes, se omni tempore Dagoberto eiusque[c] filies regnumque Francorum esse fedilis; quod more soleto[d], sicut[e] sepe fecirant, post hac probavit[f] aeventus. Permissum Dagoberti Wascones regressi sunt in terra Wasconiae.

79. Anno sexto decemo regni sui Dagobertus profluvium ventris Spinogelo[a. 1] 638/639. villa super Secona[b] fluvio nec procul a Parisius aegrotare cepit. Exinde ad baseleca sancti Dionensis[c] a suis defertur. Post paucos dies, cum suae vitae sentirit pericolum, Aeganem[d] sub celeretate ad se venire praecipit, reginam Nantildem et filium suum Chlodoveum eidem in mano commendans, se iam discessurum senciens[e], consilium Aegane peragratum habens, quod cum eius instancia regnus strenuae gubernari possit[f]. Hys gestis, post paucus dies Dagobertus amisit[g] spiritum[2]; sepultusque est in ecclesia 639, Ian. 19. sancti Dionensis[3], quam ipse prius condigne ex auro et gemmis et multis preciosissemis espetebus ornaverat et condigne in circoito fabrecare preceperat[h], patrocinium ipsius precioso expetens. Tante opes ab eodem et villas et possessiones multas per plurema loca ibique sunt conlate, ut miraretur a plurimis. Sallencium ibidem ad instar monastiriae sanctorum Agauninsium instetuere iusserat[i]; sed facilletas abbatis Aigulfi eadem instetucionem nuscetur refragasse[k. 4]. Post Dagoberti discessum filius suos Chlodoveos sub tenera aetate regnum patris adscivit; omnes leudis de Neuster et Burgundia eumque Masolaco[l. 5] villa sublimant in regno. Aega vero cum rigina Nantilde, quem Dagobertus reliquerat[m],

80.[a] anno primo regni Chlodoviae, secundo et inmenente tercio[b] eiusdem regni 639–641. anno condigne palacium gobernat et regnum. Aega vero inter citiris primatebus Neustreci[c] prudencius agens et plenitudenem pacienciae inbutus, cumtis erat precellentior. Eratquae genere nobele, opes habundans, iusticiam sectans, aeruditus in verbis, paratus in rispunsis; tantummodo a plurimis blasphemabatur[d], eo quod esset avariciae[e] deditus.

Capp. 78—80. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

Cap. 78. a) Ainando 3. $4c^{1.2}$. *5a*; Amando $4b^{2*}$. b) eccl. (aecl. $4c^{2}$) sancti Dionisi(i) 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a*. c) et filiis suis 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. d) mors solicito (solicito $4b^{2*}$) $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. e) siccum seperficerant (se perficerent $4b^{2*}$) 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; siccum semper fecerant 5a. f) proliavit *corr.* probavit 1; proeliavit 3.

Cap. 79. a) Spino, *pr. m. superscr.* gelo 5a. b) Segona 3. $4c^{1.2}$; Sigona 5a. c) *ita* 1; Dionisi(i) *codd. rell.* d) Aegane 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a*. e) sciens 3. $4c^{1.2}$. 5a. f) posset 3. $4c^{1.2}$. g) emisit $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a*. h) precerat *5a*. i) iussit $4b^{2*}$. c^{2}; iusserit $4c^{1}$. k) suffragasse 3. l) Marsolaco $4b^{2*}$; Marsolago $4c^{1.2}$. m) regebat palacium (palatium $4c^{2}$; palatio *5a*) *add.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

Cap. 80. a) *superscr.* 1. b) *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. c) Neptreci 3; Neptrici $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. d) plasphematur 3. e) avaritate 3. $4c^{1.2}$. *5a*; avaricio in *litura scr.* $4b^{2*}$.

1) *Épinay ad fl. Seine. Jacobs.* 2) *De anno quo Dagobertus obiit egi 'Forsch. z. Deutsch. Gesch.' XXII, p.* 465. 3) *Cf. chartam a Chlodoveo II. monasterio S. Dionysii Paris. a.* 654, *d.* 22. *Iun. datam (DD. I, p.* 20*):* in quo eciam loco genetores nostri domnus Dagobertus et domna Nanthechildis videntur requiescere. 4) Sallencium *ab Aigulfo abbate 'refragatum' Chlodoveus II. restituit; cf. chartam a.* 654. *monasterio S. Dionysii datam (DD. I, p.* 20*):* eo scilecit ordene, ut sicut tempore domni et genetoris nostri ibidem psallencius per turmas fuit instetutus, vel sicut ad monasthirium sancti Mauricii Agaunis die noctoque tenetur, ita in loco ipso celebretur. *De psallentio assiduo Agaunis a Sigimundo rege instituto v. Greg. H. Fr. III,* 5. *Ordinem Aimoinus III,* 81. *descripsit:* et a nobis cuiusmodi essent exquisitus, taliter se habere est repertus *et q. s.* 5) *Mâlay-le-Roi; cf. Longnon, 'Atlas hist. Texte expl.' I, p.* 64.

Facultatis pluremorum, que iusso Dagoberti in regnum Burgundiae et Neptreco inlecete fuerant usurpate et fisci dicionebus contra modum iusticiae redacte, consilio Aegane omnibus restaurantur.

641. 81. Eo anno Constantinus[a] emperatur moretur[1]. Constans, filius eius, sub tenera
aetate consilio senato emperio sublimatur. Idem eius tempore gravissime a Sarracinis
637. vastatur imperiom[b]. Hierusolema[2] a Saracinis capta, ceterasque civitates aeversae[c].
643. Aegyptus superiur et inferior a Saracines pervadetur; Alexandria capetur et praedatur[2]. Afreca tota vastatur et a Saracines possedetur paulolum; ibique Gregorius
647. patricius a Saracinis est interfectus[3]. Constantinopolis[d] tantum cum Traciana provincia
et[e] paucis insolis, etiam et Romana provincia emperiae dicione remanserat. Nam maxeme
totum emperium a Saracines graveter fuit adtritum; etiam et in[f] postremum emperatur
654. Constans constrictus[g] adque conpulsus[h], effectus est Saracinorum tributarius[4], ut vel
Constantinopoles cum paucis provincies et insolis suae dicione reservaretur. Trebus
annis circeter et, fertur, adhuc amplius per unumquemque diem mille soledus auri
aeraries Saracinorum Constans emplebat[i]. Tandem, resumtis viribus, Constans empe-
658. rium aliquantisper recoperans, tributa Saracines emplendum refutat[5]. Quemadmodum
haec[k] factum fuissit aeventum[l], anno in quo expletum[m] est in ordene debeto referam
et scribere non selebo, donec de his et alies optata, si permiserit Deus, perficiam, uius
libelli cumta mihi ex veretate cogneta inseram.

82. Eo anno Sintela[a. 6] rex Espaniae, qui Sisenando in regno successerat, de-
640. functus est. Uius filius nomini[b] Tulga[c] sub tenera aetate Spanies peticionem patris
sublimatur in regno. Gotorum gens inpaciens est, quando super se fortem iogum non
habuerit. Uius Tulganes aduliscenciam omnes Spania more soleto viciatur, diversa

Capp. 80—82. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

Cap. 81. a) Constinus *sec. m. corr.* Constantinus 5a. b) imperiō 1. c) eversas $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. d) Constantinopolinus $4c^{1}$ (*non* $4c^{2}$); Constantinopolitan:us, *eras.* 1 5a. e) et p. i. e. et R. p. *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. f) *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. g) contritus $4b^{2*}$. 5a (*non* $4c^{1.2}$). h) conpulsis *corr.* conpulsus 1. i) implevit $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. k) *om.* 5a. l) eventu $4b^{2*}$; *om.* $4c^{1.2}$. m) impletum 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

Cap. 82. a) Sintilla 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. b) nomī 1. c) Tholga *vel* Tolga *promiscue* 3. $4b^{2*}$ (*ubi h. l.* Togal). $4c^{1.2}$; Tolga *semper* 5a.

1) *Diem obiit eodem a.* 641, *quo pater mortuus est. Cui Heracleonas frater successit, post quem Constans, Constantini filius, imperator factus est; cf. Nicephori Hist. ed. de Boor p.* 30. 2) *Hierosolyma ab Omaro mense Apr. a.* 637, *Heraclio etiamtum imperante, capta sunt; cf. supra c.* 66; *Theophanes ed. de Boor I, p.* 339; *Elmacinus in Historia Saracenica arabice conscripta (ed. Lugd. Batav.* 1625, *p.* 22*); Ranke, 'Weltgeschichte' V,* 1, *p.* 127. *V,* 2, *p.* 251 *sqq. Alexandria ab Amro die* 29. *Sept. a.* 643. *occupata est; cf. Ranke l. l. p.* 278 *n.* 3) *A.* 647. *Saraceni, Africa occupata, Gregorium eiusdem tyrannum in fugam verterunt; cf. Theophanes ed. de Boor I, p.* 343: Τῷ δ'αὐτῷ ἔτει ἐπεστράτευσαν Σαρακηνοὶ τὴν Ἀφρικὴν καὶ συμβαλόντες τῷ τυράννῳ Γρηγορίῳ τοῦτον τρέπουσι καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ κτέννουσι. *Patricium h. a. interfectum esse, praeter Fredegarium etiam Elmacinus p.* 32. *rettulit. De Gregorio nuper egit Tauxier in 'Revue africaine'* 1885, *Iul. Aug.* 4) *A.* 654. *Constans a Mavia victus, Constantinopolim fugit; cf. Theophanes l. l. p.* 346; *Ranke, 'Weltgeschichte' V,* 1, *p.* 158. 5) *A.* 658. *Mavia legatos misit, qui pactum facerent, ut Arabes Romanis* 1000 *numismata et equum et servum per dies singulos darent; cf. Theophanes ed. de Boor I, p.* 347: τούτῳ τῷ ἔτει ἐστοιχήθη μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Ἀράβων, τοῦ Μαυίου πρεσβεύσαντος διὰ τὴν ἀνταρσίαν, ἵνα τελῶσι Ῥωμαίοις οἱ Ἄραβες καθ' ἡμέραν νομίσματα χίλια καὶ ἵππον καὶ δοῦλον. *Triennio post (*661*) imperator Syracusas profectus est, ubi diem supremum obiit (*668*); cf. Niceph. p.* 31 *(ed. de Boor).* 6) *Sintela idem qui Cindila a.* 636—640. *regnavit, cui Tulga successit, qui a.* 641. *loco motus est.*

conmittentes[a] insolencia[b]. Tandem unus ex primatis nomini[c] Chyntasindus, collictis plurimis senatorebus Gotorum citerumque populum, regnum Spaniae sublimatur. Tulganem degradatum[d] et ad onos[e] clerecati tunsorare[f] fecit. Cumque[g] omnem regnum[h] Spaniae suae dicione firmassit, cognetus[i] morbum Gotorum, quem de regebus degradandum habebant[k, 1], unde sepius cum ipsis in consilio fuerat, quoscumque ex eis uius viciae prumtum contra regibus, qui a regno expulsi fuerant, cognoverat fuesse noxius, totus sigillatem iubit interfici aliusque exilio condemnare; eorumque uxoris et[l] filias suis fedelebus cum facultatebus tradit. Fertur, de primatis Gotorum hoc vicio repremendo ducentis fuisse interfectis; de mediogrebus[m] quingentis interfecere iussit. Quoadusque hoc morbum Gotorum Chyntasindus[n] cognovissit perdometum, non cessavit quos in suspicionem[o] habebat gladio trucidare. Goti a[p] vero Chyntasindo perdomiti, nihil adversus eodem ausi sunt, ut de regebus consuaeverant inire consilium. Chyntasindus cum esset plenus diaerum, filium suum nomine Richysindum[q] in omnem regnum Spaniae regem stabilivit[2]. Chyntasindus paenetentiam agens, aelymosinam multa de rebus propries faciens, plenus senectutae, fertur nonagenarius, moretur[r, 3].

641. (beside "Tul-ganem")
649. (beside "Spa-niae")
652. (beside "moretur")

83. Anno tercio regni Chlodoviae[a] Aega Clipiaco villa vixatus a febre moretur. 641.
Ante paucis diaebus Ermenfredus, qui filiam Aegane uxorem acceperat, Chainulfo[b] comiti[c] in Albiodero[4] vico in mallo interfecit. Ob hanc rem gravissema stragis de suis rebus iussionem et permissum Nantilde a[d] parentebus Ainulfi et populum pluremum fiaetur. Ermenfredus in Auster Remus ad baseleca[e] sancte Remediae fecit confugium; ibique[f] diebus plurimis hanc infestacionem devitando et rigio temore residit.

84. Post discessum Aegane Erchynoaldus maior domus, qui consanguaeneus fuerat de genetrici[a] Dagoberto, maior domi palacium Chlodoviae effecetur. Eratque[b] homo paciens, bonetate plenus, cum esset paciens et cautus, humiletatem et benignam voluntatem circa sacerdotibus omnebusque[c] pacienter et benigne respondens nullamque tumens[d] superbiam, neque[e] cupeditatem[f] saeviaebat; tanta in suo tempore pacem sectans fuit, ut Deum esset placebelem. Erat sapiens, sed in primum maxeme[g] cum simplecetate, rebus minsuratem[h] ditatus, ab omnibus erat dilectus. Igitur post discessum Dagoberti regi quo[i] ordine eiusdem[k] tinsauri inter filius devisi fuerant, nun obmittam, sed[l] delucedato ordene uius volumine inseri procurabo[m].

85. Cum Pippinus maior domi post Dagoberti obetum et citiri ducis Austrasio-

Capp. 82—85. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*.

Cap. 82. a) com(m)ittens $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. b) *sic* 3. $4b^{2*}$; insolercia 1; insolentia $4c^{1.2}$. 5*a*. c) nomī 1. d) degradatur $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; dagradato 5*a*. e) honeres 3. f) thonscorare 3; tonsorati 5*a*. g) qui (*om.* cum) 3. $4b^{2*}$. c^{1}. 5*a*; qui cum o. $4c^{2}$. h) *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. i) cognotus $4b^{2*}$. c^{1}. k) habebat $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. l) et f. *m. al. superscr.* 3; *om.* 3*b*. m) medio gregibus 3. n) Chytasindus *h. l.* 1. o) suspeccione 3; suspectione $4c^{1.2}$; suspectionem 5*a*. p) Gothi a viro 3; G. vero a $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. q) Richusindo 3; Richilsindo $4b^{2*}$; Richisindo $4c^{1.2}$; Richysindo 5*a*. r) moriens $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*.

Cap. 83. a) rege *add.* 3; regis *add.* $4b^{2*}$. 5*a*; regi *add.* $4c^{1}$. b) Ainulf., *ut infra* 3. 5*a*; Arnulfo (*infra* Eunulfo) $4b^{2*}$; Agnulf., *ut infra* $4c^{1.2}$. c) comī 1; comite 3. $4c^{1.2}$. 5*a*; camite $4b^{2*}$. d) apparentibus 3. e) baseleca, *lineam forte sec. m. add.* 1. f) ibidem 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a* (*e corr.*).

Cap. 84. a) genere 3. b) que *om.* 3. $4b^{2*}$. c^{2}. 5*a*. c) que *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; omnebusque *om.* 5*a*. d) timens $4b^{2*}$. 5*a*. e) ne 5*a*. f) cupeditate 1. g) *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. h) mensura $4b^{2*}$; mensure $4c^{2}$. i) qui 3; quae 5*a*. k) *om.* 3. l) quod 3. m) procuravi 3.

1) *Cf. Greg. H. Fr. III*, 30: Sumpserunt enim Gothi hanc detestabilem consuetudinem, ut, si quis eis de regibus non placuisset, gladio eum adpeterent, et qui libuisset animo, hunc sibi statuerunt regem. 2) *A.* 649. *in regnum cooptatus est; cf. Dahn, V, p.* 198. 3) *Obiit a.* 652. 4) *Vici nomen hodiernum ignoramus.*

rum, qui usque in transito Dagoberti suae fuerant dicione retenti[a], Sigybertum unanemem conspiracionem expetissint, Pippinus cum Chuniberto[b], sicut et prius amiciciae cultum in invicem conlocati fuerant, et nuper, sicut et prius, amiciciam vehementer se firmeter perpetuo[c] conservandum oblegant, omnesque leudis Austrasiorum secum uterque prudenter et cum dulcedene adtragentes, eos benigne gobernantes, eorum amiciciam constringent semperque servandum. Aegetur, discurrentebus legatis, partem Sigiberti debetam[d] de tinsauris Dagoberti[d] Nantilde regine et Chlodoveo rigi a Sigyberto requiretur, quod reddendum placitus instetuaetur. Chunibertus pontefex urbis Coloniae[e] et Pippinus maior domi cum aliquibus primatebus Austri[f] a Sigyberto dericti, villa Conpendio usque perveniunt, ibique tinsaurum Dagoberti, iubente Nantilde et Chlodoveo, instancia Aegane maiorem domus presentatur et aequa lanciae devidetur; terciam tamen partem de quod[g] Dagobertus adquisiverat Nantildis regina percepit[h]. Chunibertus et Pippinus hoc tinsaurum, quod pars fuit[i] Sigyberti, Mettis facint perducere; Sigyberto
640. praesentatur et discribetur[k]. Post, fertur, anni circolo Pippinus moretur, nec parva dolore eiusdem transitus cumtis generavit in Auster, eo quod ab ipsis pro iusticiae cultum et bonetatem eiusdem delictus fuissit. Grimoaldus[l], filius eius, cum essit strinuos, ad instar patris diligeretur

86.[a] a plurimis, Otto quidam, filius Urones[b] domestici, qui baiolos[1] Sigyberto ab adoliscenciam fuerat, contra Grimoaldo superbiam tomens et zelum ducens, eumque dispecere conaretur: Grimoaldus cum Chuniberto pontefice se in amiciciam constringens, ceperat cogitare, quo ordine Otto[c] de palacio aegiceretur, et gradum patris Grimoaldus adsumeret.

641. 87. Cumque anno octavo[a] Sigybertus[2] regnarit, Radulfus[b] dux Toringiae vehementer contra Sigybertum revellandum disposuissit[3], iusso Sigyberti omnes leudis Austrasiorum in exercitum gradiendum banniti sunt. Sigybertus Renum cum exercito transiens, gentes undique de universis regni sui pagus ultra Renum cum ipsum adunati sunt. Primo in loco Faram[4], filio Chrodoaldo[c], nomini[d], qui[e] cum Radulfo unitum habebat consilium, exercitus Sigyberti trucedans rupit ipsoque interfecit. Omnem populum uius Fare, qui gladium aevasit, captivetate depotant. Omnes primati et exercitus dextras in invicem dantes, ut nullus Radulfo vitam concederet; sed haec promissio non sortitur[f] effectum. Sigybertus deinde Buchoniam[g] cum exercito transiens, Toringiam properans: Radulfus haec cernens, castrum[h] lignis monitum in quodam montem super Unestrude[i] fluvio in Toringia construens, exercitum undique, quantum plus potuit, collegens, cum uxorem[k] et liberis in hunc castrum ad se definsandum[l] stabilibit. Ibique Sigybertus cum exercitum regni sui veniens, castrum undique circumdat exercitus;

Capp. 85—87. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.*

Cap. 85. a) recensiti 3. b) Uniberto 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a, ut infra.* c) in perp. 3. d) d. d. t. D. *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. e) Cole *corr.* Colo^nię *5a.* f) Austrasie 3; Auster *5a.* g) quo $4b^{2*}$. c^{1}. *5a*; qua $4c^{2}$. h) reciperat 3; reciperet $4b^{2*}$; receperat $4c^{1}$; recipitur $4c^{2}$; recipere *sec. m. corr.* reciperet *5a.* i) fuerat $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. k) discribere *5a.* l) Crimoald. *semper* 3; Grimald., *ut infra,* $4c^{1.2}$.

Cap. 86. a) diligeretur. LXXXVI A plurimis 1; *ab* Otto *cap. incipit* 3 (?). $4b^{2*}$. *5a.* b) Uronis *5a*; Berone *Aim.* c) Ottone (*om.* de) 3.

Cap. 87. a) septimo 3; 8. *e corr. 5a.* b) Radolfus *plerumque* 3. c) Chroaldo $4c^{2}$. *5a.* d) nomi 1. e) *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.* f) sortur 3. g) Bugoniam 3. h) *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.* i) Unestrode 3. k) uxores 3. l) defendum, *superscr.* den 3.

1) *De baiulo v. Ducange ed. Favre I, p.* 525; *Waitz, 'VG.' II,* 2³, *p.* 107. 2) *De annis Sigyberti v. 'Forsch. z. Deutsch. Gesch.' XXII, p.* 471. 3) *Radulfus iam a.* 634/35 *(c. 77). rebellare coeperat.* 4) *De Fara, filio Chrodoaldi 'de gente nobile Ayglolfinga' (cf. supra c.* 52*), v. Digot III, p.* 201, *Riezler, 'Gesch. Bayerns' I, p.* 78.

Radulfus vero intrinsecus ad prilio[a] forteter praeparatus sedebat. Sed hoc prilio[a] sine consilio initum est. Haec adoliscencia Sigyberti regis patravit, cum aliae eodem diae vellint procedere ad bellum et aliae in crasteno, nec unitum habentes consilio. Grimoaldus et Adalgyselus[b] ducis haec cernentes, Sigyberti pericolum zelantes, eum undique sine intermissione custudiunt. Bobo dux Arvernus cum[c] parte exercitus Adalgyseli et Aenovales[d] comex[e] Sogiontinsis[f, 1] cum paginsebus[2] suis et citeri exercitus manus plura contra Radulfum ad portam castri protenus pugnandum perrexerunt. Radulfus cum aliquibus ducebus exercitus Sigyberti fiduciam haberit, quod super ipsum nun voluissent viribus inruere, de castrum per porta prorumpens, super exercitum Sigyberti cum suis inruens, tanta stragis a Radulfo cum suis de exercito Sigyberti fiaetur, ut mirum fuissit. Macancinsis hoc prilio non fuerunt fedelis. Fertur, ibique plurima milia homenum fuisse gladio[g] trucidati. Radulfus, patrata victuria, in castrum ingredetur. Sigybertus cum suis fedelebus grave amaretudines[h] merorem adreptus, super aequum sedens, lacremas oculis prorumpens, plangebat quos perdederat. Nam[i] et Bobo dux et Innowales[k] comex[l], citiri novilium fortissemi pugnatoris seo et plura manus exercitus Sigiberti regi, qui cum ipsus in congressione certamenes sunt adgressi, conspiciente Sigyberto, hoc prilio fuerunt trucidati. Nam et Fredulfus[m] domestecus, qui amicus Radulfo fuisse dicibatur, hoc prilio occupuit. Sigybertus eadem nocte nec[n] procul ab ipso castro in tenturies cum suos mansit exercito. In crasteno vedentes, quod Radulfo nihil prevaluissint, missus discurrentebus, ut paceveci[o] Renum aeterum transmearint, cum Radulfo convenenciam Sigybertus et eiusdem[p] exercitus ad propries sedebus remeantur. Radulfus superbia aelatus admodum, regem se[q] in Toringia esse cinsebat[r]; amicicias cum Winidis firmans, ceterasque gentes, quas vicinas habebat, cultum amiciciae oblegabat. In verbis tamen Sigiberto regimini non denegans[s]; nam in factis forteter eiusdem resistebat[t] dominacionem.

88. Anno decimo regno Sigyberti Otto, qui adversus Grimoaldo inimicicias per[a] 640.
superbia tomebat, faccionem Grimoaldo a Leuthario[b] duci Alamannorum interfecetur[c]. Gradus honoris maiorem domi in palacio Sigyberto et omnem regnum Austrasiorum in mano Grimoaldo confirmatum est vehementer.

89. Anno quarto regni Chlodoviae, cumque Nantildis regina cum filio suo Chlo- 641.
dovio regi post discessum Aeganem[a] Aurilianes in Burdiae[b] regnum venissit, ibique omnes seniores, pontevecces[c], ducebus et primatis de regnum Burgundiae ad se vinire precepit[d]. Ibique cumtus Nantildis sigillatem adtragens, Flaogatum[e] genere Franco[f] maiorem domus in regnum Burgundiae aelectionem pontevecum et cumtis docebus

Capp. 87—89. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*.

Cap. 87. a) prilio *corr.* preliū 1. b) Algiselus 3. c) *om.* 3. d) Aenoval:s 1; Aenovalaus $4b^{2*}$; Aenovallaus $4c^{1}$; Aenovallus $4c^{2}$; Enovalaus 5*a*. e) comex *corr.* comis 1. f) Sogotinsis $4b^{2*}$. c^{1}; Sagotinsis $4c^{2}$; Sigiontinsis 5*a*. g) trucidata gladio 3. $4b^{2*}$; gladio trucidata $4c^{1.2}$. h) g. amaritudine (merorem *om.*) $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*; *cf.* p. 154, s. i) *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. k) Innowales *m. s. VIII. corr.* Innowalaus 1; nawalaus 3; Aenovalaus $4b^{2*}$. c^{2}. 5*a*; Enovalaus $4c^{1}$. l) cum 3. m) Freudolfus 3. n) *om.* 5*a*. o) ci *eras.* 1. p) eidem 3. q) in T. (Toringa 3; Toringiā 5*a*) se 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. r) cessabat 3. s) denegabant 3; tenebant $4b^{2*}$; denegabat $4c^{1.2}$; tenegabat 5*a*. t) resistebant 3.

Cap. 88. a) *om.* 5*a*. b) Leutherio $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*. c) interfcetur 1.

Cap. 89. a) Aganem $4b^{2*}$; Aegani $4c^{1.2}$; Aegane 5*a*. b) Burdiae, *m. s. VII. vel VIII. superscr.* gun 1; *cf. supra p.* 140, 4. c) p. et d. et $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. d) preciperit 3. e) Flaocat. *plerumque* 3 (*nonnumquam* Flaochad.). $4b^{2*}$ (*infra* Flaocad.). $4c^{1}$ (*ubi etiam* Flaocad., Flocadum); Flaocad. *semper* $4c^{2}$; Flaochat. *et* Flaochad. *et* Flaocat. *et* Flaocad. *et* Flauchad. 5*a*. f) Francorum 5*a*.

1) *Cf. supra c.* 37. 2) *V. Waitz, 'VG.' II*, 2^{3}, *p.* 23.

a Nantilde[a] regina hoc gradum honores stabilitur, neptemque suam nomini[b] Ragnoberta[c] Flaochadum disponsavit. Espunsalias has, nescio qua factione, fiuntur; nam alium consilium secrete Flaochatus et Nantildis regina macenavant[d], quem credetur non fuisse Deo placebelem, ideoque non mancepavit effectum. Cumque Erchynoaldus et Flaochadus maiores domi inter se quasi unum inissint consilium, consencientes ab invicem, hunc gradus honorem, alterutrum solatium prebentes, disponent habere feliceter. Flaochadus cumtis ducibus de regnum Burgundiae seo et pontefecis per epistolas[e], etiam et sacramentis firmavit, unicuique gradum honoris et dignetatem[f] seo[g] amiciciam perpetuo conservarit[h. 1]. Hanc dignetatem sublimatus Flaochadus[i], regnum Burgundiae pervagatur, consilium adseduae iniens, priorem inimiciciam, qua cordis arcana dio celaverat, memorans, Villebadum patricium interfecere disponebat[k].

90. Willebadus cum esset opebus habundans, et pluremorum facultates ingenies diversis abstollens, ditatus inclete fuissit et inter patriciatum gradum et nimiae facultates aelacionem superbiae esset deditus, adversus Flaochadum[a] tumebat, eumque dispicere quonaretur. Flaochadus, collictis secum pontefecis et ducibus de regnum Burgundiae, Cabilonno pro utiletate patriae tractandum minse Madio placitum instituit; ibique et Willebadus multetudinem secum habens advenit. Flaochadus ibidem Willebado interfecere nitebatur. Haec cernens Willebadus, palacium noluit introire. Flaochadus foris contra Willebadum preliandum adgreditur. Amalbertus vero, germanus Flaochado, ad pagandum intercurrens, ubi iam in congressione certamene conflige[b] debuerant[c], Willebadus Amalberto secum retenens, de hoc aevasit pericolum. Intercurrentes et citiris personis, separantur inlese. Flaochadus deinceps vehementem[d] inibat consilium de interetum Villebadi. Eo anno Nantildis regina moretur[2]. Ipsoque anno minse Septembre Flaochadus cum Chlodoveo regi et Erchynoaldo idemque[e] maiorem domus et aliquibus primatebus Neustrasies de Parisiaco[f] promovens, per Senonas et Auticiodero[g] Agustedunum accesserunt; ibique Chlodoveus Willibadum patricium ad se venire precepit. Willibadus cernens inimicum[h] consilium Flaochado et germano suo Amalberto, Amalgario et Chramneleno[i] ducebus de suo intereto fuisse initum, colligens secum plurema[k] multetudinem de patriciatus sui termenum, etiam et pontevecis seo nobelis et fortis, quos congrecare potuerat, Agustedunum gradiendum iter adrepuit. Cui obviam a Chlodoveo regi, Erchynoaldo maiorem domus et Flaochado Ermenricus domesticus dirigetur, eo quod Willebadus trepedabat, utrum peracederit[l], an suum devitandum periculo repedarit, ut ab Ermenrici promissionebus[m] preventus, usque adgrederit[n] Agustedunum; quem ille credens condigne[o] munerebus honoravit. Postergum eius Agustedunum accessit; ibique tenturia cum suis nec procul ab urbe posuit. Eodemque[p] diae

642, Mai. (margin, beside "diae, Cabilonno pro utiletate patriae …")

642, Sept. (margin, beside "etum Villebadi. Eo anno Nantildis regina moretur …")

Capp. 89. 90. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

Cap. 89. a) amantilde 5a. b) nomī 1. c) Ragnoberga 3. $4b^{2*}$. d) *ita, ut videtur,* 1. e) ępistulam 3; epistolam $4b^{2*}$. 5a. f) dignetatem *corr.* divitatem 1. g) seu et 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. h) conservarent 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$; conservarint 5a. i) Flaochadis *h. l.* 1. k) disponebant 5a.

Cap. 90. a) Flachado *m. al. (?) corr.* Flaucatum 3. b) *ita* 1. $4b^{2*}$, *cf. supra p.* 152, 23; confligi 3. $4c^{1.2}$. 5a. c) debuerat 5a. d) vehementer minabat (eminebat $4b^{2*}$; eminabat $4c^{1.2}$. 5a) 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. e) et *add.* 3. f) deparisi acto 5a. g) Autidiciodero 3. h) iniquum 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. i) Ramneleno 3; Chramnelo $4b^{2*}$ *(e corr.)*. $4c^{1.2}$. 5a. k) pluremā 1. l) peracederit *corr.* peracederet 1; accedere 3; accederit $4b^{2*}$; accederet $4c^{1.2}$. 5a. m) promissione 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. n) Agustidunum adgr. 3. o) condignis 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. p) que *om.* $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

1) *Warnachario defuncto, proceres leudesque Burgundiae recusaverant, quin maiorem domus sufficerent; cf. supra c.* 54. *Flaochato electo, duces pontificesque ab arbitratu maioris sese turbantur; cf. Waitz, 'VG.' II,* 2[3], *p.* 401. 2) atque in ecclesia sancti Dionysii in eodem quo Dagobertus sepulchro posita *add. Aim. IV,* 40; *cf. supra p.* 161, *n.* 3.

quo ibidem peraccesserat Ailulfo[a] Valenciae[1] urbis episcopo et Gysone comite ad prevedendum que agebantur Agustedunum dirixerat, qui a Flaochado in urbe retenti[b] sunt. In crasteno Flaochadus, Amalgarius et Chramnelenus, qui consilium de interetum Villebadi unianemeter conspiraverant, de urbem Agustedunum maturius promoventis, citirique[c] docis de regnum Burgundiae cum exerceto eis[d] subiunguntur. Erchynoaldus cum Neustrasius, quos secum habebat, idemque arma sumens, ad hoc bellum adgreditur. Willebadus ae[e] contra tela priliae construens, quoscumque potuit adunare, falangis uterque in congressione certamenes iungent[f] ad prilium. In ea pugna Flaochadus, Amalgarius et Chramnelenus[g], idemque Wandelbertus[h] ducis cum suis in congressione certamenis contra Willebado pugnandum confligunt; nam citiri ducis vel Neustrasiae, qui undique eodem debuerant circumdare, se retenentes[i], aspiciaebant, spectantes[k] aeventum, super Willebadum noluerunt inruere. Ibique Willebadus interfecetur; plurimi cum ipso de suis gladio trucedantur. Eo certamine citiris primus Bertharius comis[l] palatiis[m], Francus de pago Ultraiorano, contra Willebado confligit. Adversus quem frendens Manaulfus[n] Burgundio[o], exiens deinter citiris cum suis adversus Bertharium priliandum; Bertharius, eo quod prius illi amicus fuissit, dicens: 'Veni sub clepeum meum; de hoc periculo te liberabo'. Cumque ad eum liberandum clepeum aelevassit, Manaulfus cum conto Bertharium in pectore percuciens, citiri[p] qui cum eum venerant ipsumque circumdantes, eo quod Bertharius nimium reliquis precessisset, volneratur graveter. Tunc Chaubedo[q], filius Berthario, cernens patrem in pericolum mortis, curso velucissemo patri auxiliandum perrexit. Manaulfo conto percusso in pectore terra prostravit; citiris qui patri percusserant totusque[r] interfecit. Sic Bertharium suum genetorem, ut fedelis filius, prestante Domino, liberabit a morte. Hy vero docis, qui cum eorum exercito super Villebado[s] inruere noluerant, tinturia Willebadi, episcoporum et[t] citerorum qui cum eum venerant[t*] depredandum. Pluretas[u] inibi auri et argenti capetur[v], reliquisque rebus et aequetis[w] ab hys qui priliare noluerunt percepti sunt. His ita gestis, Flaochadus in crasteno de Agostedunum[x] promovens, Cabilonno perrexit. Ingressus in urbe, in crastenum urbi, nessio quo caso, maxeme tota incendio concrematur. Flaochadus iudicio Dei percussus, vixatus[y] a febre, conlocatur in scava; aevicto navale per Ararem[z] fluvio quoinomento Saoconna[a,2] Latona[b,3] properans, in[c] aetenere undecemo diae post Willibadi interetum amisit[d] spiritum, sepultusque est in ecclesia sancti Benigni suburbano[e] Divioninse[f]. Credetur a plurimis, hy duo Flaochadus et Willebadus[4], eo quod multa in invicem per loca sanctorum de amicicias oblegandum sacramenta dedirant, et uterque in populis sibi subgectis copeditates instincto iniqui oppresserunt[g], semul et a rebus[h] nudaverunt, quod iudicius Dei de

Cap. 90. 1. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.*

Cap. 90. a) Aigulfo 3. b) denti 3; tenti $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.* c) utrique 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.* d) eius 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.* e) *om.* 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.* f) iungit 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a (ubi* i. — certaminis *in ima marg. suppl.)* g) Cramlenus *sec. m. corr.* Cramnelenus *5a.* h) Waldebertus 3. $4c^{1.2}$; Gualdebertus $4b^{2*}$; Waldbertus *e corr. sec. m. 5a.* i) tenentes 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.* k) expectantes 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.* l) comi^s 1. m) palati:: *corr.* palatii 1. n) Manulfus, *ut infra, 5a.* o) Burgundię 3. p) ceteris $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. q) Aubedo 3. $4b^{2*}$. c^{1}. *5a*; Aubebo $4c^{2}$. r) que *om.* 3. $4c^{1.2}$. s) u^uillebado 1. t) vel 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.* t*) *suppleas* venerant. u) plures 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.* v) capi::: 3; capiunt *3b.* w) aeqtis 1. x) Augustyduno *h. l. 5a.* y) vexatur 3. z) Arerem 3. a) Sauconna 3; Saugonna *5a.* b) Lautona *5a.* c) *om. 5a.* d) emisit 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.* e) in sub. *5a.* f) Divisionimse *corr.* Divisioninse *5a.* g) obpresserant — nudaverant 3. h) simul leta rebus (laetaribus 3; letaribus $4b^{2*}$. $c^{1.2}$) n. 3. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. *5a.*

1) *Valence.* 2) *Cf. supra c.* 42. 3) *Saint-Jean-de-Losne.* 4) *De utriusque morte vide S. Eligii Vitam, quam scripsit S. Audoenus, et Vitam S. Sigiranni (Mabillon, AA. SS. saec. II, p. 436). R.*

eorum oppressione plurema multetudine liberassit, et eorum perfedia et mendacia eos uterque interire fecissit[a].

[CONTINUATIONES].

(91) L. H. Fr. c. 43. (1).[a] Igitur[1] Chlodoveus[b], filius Dagoberti, de[c] genere alienigenarum[d. 2] regi-
Ib. c. 44. nam accipiens nomine[e] Baldethilde[f] prudentem atque cligantem[g], genuitque ex ea filios tres Chlothario[h], Childerico et Theuderico. Habebatque maiorum[i] domo[k] palatii
cf. c. 42. virum strennum atque sapientem nomine[l] Erchonoaldo[m]. Chlodoveus[n] itaque in
Ib. c. 44. regno pacem habuit absque bella. In extremis vero vitae annis[o] amens effectus,
(92[s]) vitam caruit[p] regnavitque annis[q] 18[r. 3]. Franci quoque Chlotharium, filium eius maiorem[t], in regno statuunt cum prefata regina matre.

Ib. c. 45. (2). Eodem quoque tempore[a] mortuus est Erchonoaldus[b] maiorum[c] domus palatii. Franci[d] in incerto vacellantes[e], accepto consilio, Ebroino[f] huius[g] honoris cura ac[h] digni-
(93) tate statuunt. His diebus Chlotharius rex a valida febre correptus[i], obiit in iuventute regnavitque annis[k] 4. Theudericus[l] vero, frater eius, in regno successit; Childericus
(94) enim frater in Auster a Francis in[m] regno elevatus est aput Vulfoaldum[n] ducem. Eo tempore Franci adversus Ebroinum[o] insidias praeparant[p], contra Theudericum[q] consurgunt eumque a[r] regno deiciunt. Crines capitis eius abscidentes tutunderunt Ebroinumque et ipsum tutundent[s] et in Burgundia Luxovio monasterio invitum dirigunt. Propter Childericum in Auster legacionem mittunt. Una cum Vulfoaldo[t] duce veniens, et[u] eum super
(95) cuntum regnum suscipiunt. Erat enim ipse Childericus rex levis[v] atque citatus nimis, gentem[4] invicem Francorum in sedicionem mittens[w], in scandalum ac derisum, donec

Cap. 90. 1. 2. $4b^{2*}$. $c^{1.2}$. 5a. *Contin. Capp.* 1. 2. 4a. $b^{1.2.3*}$. $c^{1.3}$ 5a.

Cap. 90. a) *desinunt* 1, *ubi Isidori chronicon sequitur:* In nomine sanctae trinitatis incipit liber III. KPωNNKωPωM sancti Esidori episcopi, *et* 3, *ubi explicit add. Librum IV. Continuationes excipiunt in codd.* 4. 5; *incipiunt versu incunte:* Igitur Chlodoveus *cet.*; *in* $4c^1$ *unius versus intervallum vacat.*

Cap. 1. a) *textum ipse in capita divisi, quem libri optimi 4 indistinctum praebent, uno 4a excepto, cui corrector numeros adscripsit (ut h. l. 51) plane improbandos. At libri 5 in capita distincta sunt, quorum numeros, cum ab editoribus prioribus recepti essent, uncinis inclusos margini adieci. Respondent autem indici continuato, supra p.* 122. b) Chlodeos $4b^{1.2}$. c) *ita* 4a *cum L. H. Fr.;* ex 4b. $c^{1.3}$. 5a. d) alienarum 4a. e) *ita* 4a; nomen *codd. rell.* f) Belechilde 4a; Baldigilde $4c^{1.2}$; Baldechilde 5a; Balthilde *L. H. Fr.* g) elegante 5a. h) Childerico et Theuderico et Chlothario 4a *(non L. H. Fr.);* Chlotharium, Childericum et Theudericum $4c^3$; Theutheric. *fere* 5a. i) *ita* $4b^{1.3*}$. 5a *(cf. infra);* maiorem *rell.* k) domi 4a; domum 5a. l) *ita* 4a. b. m) Erchinoald. *semper* 4a; Herchinoald. *semper* $4c^3$; Erchonoldus *L. H. Fr.* n) Chlodoveos $4b^1$. 5a. o) antonis amens effectum (*corr.* effectus) 5a. p) curavit 4b. q) annus 5a. r) 17. 4b. $c^{1.3}$; 18. *sec. m. suppl.* 5a. s) *inde ab hoc cap. numeros m. al. suppl.* 5a. t) maiore 4b.

Cap. 2. a) anno 4a. b) Herconoald. $4c^1$. c) *ita* $4b^{1.3}$. 5b *cum L. H. Fr.* d) autem *add.* 4b. $c^{1.3}$. 5a; *om. L. H. Fr.* e) vallantes 4a. f) Hebroino 4a; Ebroenus 4b. g) *om.* 4b. h) c. haec $4b^1$; curaha et $4b^3$. i) correctus 4b. k) annus 5a. l) Theudoricus 4a. m) in r. *om.* 4a. n) Vulfaldum $4b^{1.3}$; Vualdum $4b^{3*}$. o) Ebroinom 5a. p) p̃parent, *pr. m. corr.* 4a; praeceperant $4b^{2.3*}$. q) que *add.* $4c^{1.3}$. r) ad regnum $4b^{1.3}$; de r. *L. H. Fr.* s) totondunt $4b^{1.3}$. $c^{1.2}$; totundunt 5a *cum L. H. Fr.* t) Vulfoaldū 4a, *pr. m. corr.* u) *om.* $4c^{1.3}$. v) levissimus atque adstutus 4b. w) et *m. al. add.* 5a.

1) *Quae sequuntur ad c.* 10. *e Libro Hist. Francorum c.* 43—53. *hausta sunt, at continuator quaedam adiecit, quae pleraque ad Carolingorum stirpem pertinent. Codice usus est generis B, nisi fallor, B* 1. *simillimo.* 2) Saxonorum *L. H. Fr.* 3) 16. *L. H. Fr., quem continuator emendavit; cf. 'Forsch. z. Deutsch. Gesch.' XXII, p.* 465. 4) omnia nimis incaute peragebat *L. H. Fr.*

odium non modicum inter ipsos crevit usque ad scandalum et ruinam. Quo[a] ingraviscente[b], uno Franco nobile nomine Bodilone[c] ad[d] stipidem tensum[e] cedere contra legem praecepit. Videntes hec Franci, in ira magna commoti, Ingobertus videlicet et Amalbertus vel[f] reliqui maiores natu Francorum, sedicionem contra ipsum Childericum concitaverunt. Memoratus[g] Bodilo super eum cum reliquis quam plures surrexit, insidiaturos[h] in regem; in Lauconis[i. 1] silvam una cum regina eius praegnante nomine[i*] Belichilde[k. 2], quod dici dolus est, interfecit[l]. Vulfoaldus quoque per fugam lapsus evasit; in Auster reversus est. Franci vero Leudesio[m], filio Erchonoldo[n], nobile[o] in maiorum[p] domatum statuunt per consilium beati Leudegarii[q] et consorciorum eius. Ebroinus hec audiens has dissensiones[r], consilio accepto, Francos[s] invicem discordantes, convocatis in auxilium sociis, personis quam plurimis, cum multo comitatum[t] exercituum[t*] a Luxovio caenubio egressus, in Francia regreditur. Usque[u] Isra fluvium veniens peraccessit, custodibus[v] dormientibus interfecit[w] ad Sanctam Mazenciam, adque Isra[x] fluvium transiens, quos ibi invenit de insidiatoribus[y] suis occidit. Leudesius[z] maiorem[a] domus[3] una cum thesauros[b] regis per fugam dilapsus evasit. A[c] Bacivo villa evadens aufugit[d]; ibique, adveniente Ebroino, thesaurus[e] quos ibi repperit[f] adpraehendit. Inde egressus, Crisceco[g] villa veniens in Pontio[h. 4], Leudesio sub dolo fidem promitti se simulans fefellit[i]; facto[5] placito[k], ut, coniuracione facta, cum pacae discederint[l]. Sed Ebroinus fallaciter agens, ut solebat, conpatri[m] suo insidias praeparans[n], ipsum Leudesium interficit[o]; regem Theudericum in regno restituto[p], ipse[q] suum principatum sagaciter restauravit. Sanctum Leudegarium episcopum crudelissimis[6] tormentis caesum gladio peremi iussit; Gaerenum[r], germanum eius, diversa[7] tormenta trucidavit. Reliqui vero[s] Franci eorum socii per fugam lapsi, Ligere[t] trans-

L. H. Fr. c. 45.

(96)

Cap. 2. $4a. b^{1. 2. 2*}. c^{1. 2}. 5a.$

Cap. 2. a) Quod *4b.* b) incraviscente $4b^{1. 2}$. c) Bodileno *4a.* d) a *4a.* e) censo *4a.* f) et *L. H. Fr.* g) Memorato *4b.* h) *ita* $4a. b^{1. 2}$; insidiaturis *5a.* i) *ita* *4a. 5b*; Lauchoni $4b^{1. 2}. c^{1. 2}$; Lauchonis *5a*; silva $4b. c^{1. 2}. 5a$. i*) *ita 4a*; nomen *rell.* k) Bilchilde $4b^{1. 2}. c^{1. 2}. 5a$; Bilihildis *charta Childerici, DD. I, p.* 28. l) interficit $4b^{1. 2}$. m) *ita* 4a. 5a *cum L. H. Fr.*; Leodesio $4b^{1. 2}. c^{1. 2}$. n) Erconoldo *4a*; Erchinoaldi $4c^{2}$; Erchonoaldo *5a.* o) nobil:: *4a*; in *superscr.* 5a. p) maiorem $4a. c^{2}$; maioris *e corr.* 5a. q) Leudecharii *4b*; Leodegarii $4c^{1. 2}$. r) discensiones *4b*; discessiones *5a*, *corr. m. al.* s) Francus *4b*; in *add.* $4c^{1. 2}$. t) comitatu $4b. c^{1. 2}$; cōmitatu *5a.* t*) exercitum *4a.* u) in *add.* *4a.* v) custodi::: dormient:::: *4a.* w) interficit $4b^{1. 2}. 5a$. x) *om.* $4c^{1. 2}$; Isram *5a.* y) insidiatobus *4a.* z) Leudesidius *4b.* a) maiori: *4a*; maiorum $4c^{1}$; maior:: *5a.* b) tesauris *4a.* c) a *om. L. H. Fr.* d) autfugit $4b^{1. 2}$; aufugiit $4c^{2}$. e) ::aurus *pr. m.*, tesaurus *sec. m.* 4a; thesauros *rell.* f) repper:it, *ras.* 1 *5a.* g) *ita e corr. pr. m. 4a*; Criscaeco *5a*; Crisciaeco *L. H. Fr.* h) Potio *4a.* i) refellit *4a.* k) placido *4a*, *corr.* l) discederit *5a.* m) conpatri:, *ras.* s *4a*; sui $4b^{1. 2}$. 5a *(corr.)*. n) pręparat *4a.* o) *ita* 4a *cum L. H. Fr.*; occidit *rell.* p) restituit $4b^{1}$; instituit $4b^{2. 2*}$; constituto $4c^{1. 2}$. q) *ita 4a*; ipsi *rell.* r) *ita* $4c^{1. 2}. 5a$; Gerenum *4a. b*; Gaerinum *L. H. Fr.* s) viri 4a (?). b^{1}. 5a; veri $4b^{2}$. t) Legere $4b^{1. 2}$; Ligerem $4c^{1. 2}$; trangressi *4a.*

1) *'La forest de Livry'.* *R.* 2) *Cf. V. Lantberti (Mabillon, AA. SS. saec. III, c. 5)*: Antefatus autem rex Hildericus insidiis satellitum suorum, Amalberti videlicet et Ingolberti simulque Bodilonis necnon et Lupi aliorumque, una cum coniuge sua vocabulo Bilhilde filioque nomine Dagoberto vita et regno privatus est, quorum corpora praenominatus maximus| *desinit Vita mutila.* 3) Leudesius una cum Theuderico rege et sociis quam plurimis per fugam evasit. Ebroinus eos persequutus est; Bacivo villa veniens, thesauros regales adprehendit *L. H. Fr.*, *quem Continuator non satis intellexisse videtur. Pronomen* qui *post* Ebroino *inserendum esse, coniecit Breysig, De continuato Fredegarii chronico p.* 26. 4) *'en Ponthieu'. Jacobs p.* 224. 5) Quo facto, Leudesium interficit *L. H. Fr.* 6) diversis poenis *L. H. Fr.* 7) dira poena damnavit *L. H. Fr.*

gressi, usque Vasconos[a,1] transfugerunt[b]; quam plurimi[2] vero in exilio damnati, ultra non conparuerunt.

(97) L. H. Fr. c. 46. (3). In Auster quoque, mortuo Vulfoaldo duce, Martinus dux et Pippinus, filius Anseghysilo[a] quondam[b] Franco nobile, dominabantur[c], defunctis regibus. Conmissis invicem[d] principibus Ebroino, Martino adque Pippino, adversus Theudericum regem[e] excitantur ad bellum. Commoto exercitu ad locum[f] cui vocabulum est Lucofao[g], interim commissi ad praelium iniunt; ibique magno certamine demicantes[h], plurima pras[i] populi ex utrisque partibus corruit. Devicti cum sociis Martinus atque Pippinus, in fugam[k] lapsi sunt; persecutusque[l] eos Ebroinus, maxima[m] parte de illa regione[n] vastavit. Martinus ideoque Lauduno[o] Clavato ingressus[p], infra muros ipsius urbes munivit. Persecutusque eum[q] Ebroinus, veniens Erchrego[r] villa, ad Laudunum Clavato[s,3] nuntius[t] dirigit Aglibertum[u] ac[v] Reolum[w,4] Remensis urbis episcopum[x], ut, fide promissa, in[y] incertum super vacuas capsas sacramenta falsa dederunt[z]. Qua in re illac[a] credens eos, a[b] Lauduno Clavato egressus cum sodalibus ac sociis, ad Erchreco[c] veniens, illic[d] cum suis omnibus interfectus[e] est.

(98) Ib. c. 47. (4). Ebroinus quoque magis atque profusius[a,5] crudeliter[b] Francos obpremebat, donec tandem aliquando Ermfredo[c] Franco minas[6] parat, rebus propriis tollere disponit. Consilio cum suis patrato[d], nocte collecta manu sociorum, per noctem super eum consurgens, Ebroinum interfecit[e]; quo peremto, ad Pippinum[f] ducem in Auster cum muneribus suis[g] pervenit. Quo facto, Franci, accepto consilio, Waratonem[h] inlustrum[i] virum in loco eius honorem[k] maiorem[l] domatus constituerunt. Idcirco praefatus Warato[m] obsedis a Pippino ducae accipiens[n], pace[o] invicem[p] patrata[q]. Erat id temporis memorato Waratone[r] filius valde[s] efficax adque industrius[t], eruditus in[u] consilio, qui vice patris cura palatii gerebat[v], nomine Ghislemarus[w], qui ob nimiam caliditatem[x] ac[y] sagacitatem

Capp. 2—4. 4a. $b^{1.2.2'}$. $c^{1.2}$. 5a.

Cap. 2. a) *ita* 4a; Guascones, *ut infra plerumque,* $4b^{1.2}$; Wascones *semper* $4c^{1.2}$. 5a. b) *ita* 4a; confugerent $4b^{1.2}$; confugerunt *rell.*

Cap. 3. a) *ita* $4b^{1.2}$. 5a; Ansegesil: *pr. m. corr.* Ansegisil: 4a; Ansegisilo $4c^{1.2}$; Anseghiselo *L. H. Fr.* b) ::::dam 4a. c) dominabatur 4a, *corr. m. al. (?).* d) in invicem $4c^1$. e) rege $4b^{1.2}$. f) loco 4b. g) Latofato (at *e corr.*) $4c^1$; Latofao $4c^2$; Locofico 5a. h) demucantes 4a, *corr.* i) *ita* 4a. 5a *(corr.).* k) fuga 4b. $c^{1.2}$. l) est *add.* $4c^{1.2}$; eum 5a, *corr. m. al.* m) maxima — Martinus *om.* $4c^{1.2}$. n) regionum 5a, *corr.* o) Leuduno 4b; Lugdun. *semper* $4c^{1.2}$. p) se *m. al. add.* 5a. q) *om.* 4a. r) *ita* $4b^1$. $c^{1.2}$; Ercheovilla 4a; Erchregno v. $4b^{2.2'}$; Ertreco: v. 5a; Erchreco v. *L. H. Fr.* s) *ita* 4a. 5a; Clavatum *rell.* t) nuncium *sec. m. corr.* nuncios 4a. u) Alibertum $4b^{2.2'}$; Aiglibertum 5a. v) ad 4b. $c^{1.2}$. w) Reulum $4c^{1.2}$; Regulam *m. al. corr.* Regulum 5a. x) *om.* 4a; episcopus 5a. y) *superscr.* 5a. z) darent *sec. m. in litura scr.* 4a. a) illi 4b. b) ad $4b^{1.2}$. c^2; a^d $4c^1$. c) *ita* 5a; Ercheco 4a; Ercreco $4b^{1.2}$; Herchrego $4c^1$; Erchrego $4c^2$. d) illuc 5a. e) iter factus $4b^{1.2}$.

Cap. 4. a) *e corr. m. al.* 5a. b) credeliter 5a, *corr. m. al.* c) *ita* 4a. 5a; Ermefredo 4b; Ermenfredo $4c^{1.2}$ *cum L. H. Fr.* d) inpatrato 4b. e) interficit $4b^{1.2}$. f) Pipin. *fere* 4b. c^2. g) *om.* 4a. h) Waradonem 5a. i) inlustri $4b^{1.2}$; inlustrem $4c^{1.2}$. 5a. k) onorem 4a, *ut infra.* l) maior:: d. 5a; maiorum domo *L. H. Fr.* m) Waratto 4a; Guarato, *ut infra* 4b; Waraddo *corr.* Waratto *(sic infra)* 5a. n) acc:::::: 4a. o) pacem 4b. $c^{1.2}$. p) in invicem 5a. q) patratam $4c^{1.2}$. r) Waratoni 4a *(e corr.).* c^2. s) uualde $4b^{1.2}$. t) industriis $4b^{1.2}$; industrus $4b^{2'}$. u) *om.* $4c^{1.2}$. v) regebat 4a. w) *ita* $4b^1$ *cum L. H. Fr.;* Gislemarus *semper* 4a; Ghylemarus $4b^2$; Gislemaris *semper* $4c^{1.2}$; Ghyslemaris *semper* 5a. x) calidatē 5a, *corr. m. al.* y) et 4b. c^2. 5a.

1) *Cf. V. Leodegarii* c. 14 *(Mabillon, AA. SS. Saec. II,* p. 691*).* 2) nonnulli vero in exilio pervagati, a propriis facultatibus privati sunt *L. H. Fr.* 3) ad Martinum nuncius dirigit *L. H. Fr. Laudunum Clavatum est Laon.* 4) *De Reolo v. Flodoard., Hist. Rem. II,* 10. 5) magis ac magis *L. H. Fr.* 6) insidias parare desimulat *L. H. Fr.*

patrem ab honore[a] proprio subplantavit. Cui[b] sanctus Audoenus[c] episcopus increpabat sepius ac subinde, ut ad pacem vel[d] patris indulgentiam remearet; qui audire rennuit et in duritiam[e] cordis[1] permansit. Fuerunt igitur inter Pippino et praefato Ghislemaro[f] discordie multae et bella civilia[g] plurima. Nam ad castro Namuco[h, 2] contra hostem Pippini ducis[i] Ghislemaris consurgens, fraudulenter falso iuramento dato, quam plures eorum nobilis[k] viris occidit. Inde vero reversus, ob subplantationem[3] patris vel alia malitia[l] non modica[m], quam fallaciter perpetraverat, a Deo percussus praedictus Ghislemaris, ut dignus erat, iniquissimum fudit spiritum. Illoque mortuo, pater eius Warato[n] honorem pristinum maiorum[o] domatus sui recepit. Eo tempore beatus Audoenus[4] episcopus plenus[5] virtutibus migravit ad Dominum[p]. L. H. Fr. c. 47. (99)

(5). In illo[a] itidem tempore Warato praefatus[b] maiorum[c] domus obiit. Eratque ei matrona nobilis[d] et strenua[6] nomine Ansfledis[e], cuiusque[f] gener[7] nomine Bercharius[g] honorem maiorum[h] domatus palatii suscepit[i]. Eratque statura parvus[8], intellecto modicus[k], levis[l] atque citatus, Francorum amicitia atque consilia sepe contempnens. Haec indignantes Franci Audoramnus[m], Reolus et alii multi, relinquentes Bercharium[n], ad[o] Pippinum per obsides coniungunt[p], amicitias copulant, super Bercharium vel reliqua parte Francorum concitant[9]. Pippinus, commoto exercito hostile, ab Auster[q] consurgens, contra Theudericum regem et Bercharium properans[r] ad bellum. Coniuncti in oppido Virmandense[s], in loco qui dicitur Textricio[t] bellum mutuo[u] gesserunt[u*]. Praevalente Pippino cum Austrasiis[v], Theudericus[w] rex cum Berchario fugam iniit; Pippinus victor extitit, persecutusque[x] eos, ea regione[y] subiugavit[z]. Sequente tempore idem Bercharius[a] ab adolatoribus[b] falsis amicis interfectus est, instigante Ansflede matrona[c], socrui[d] sua[e, 7]. Post haec autem Pippinus Theuderico[f] rege[g] accipiens cum thesauris et domum palatii omnia peragens, in Auster remeavit. Eratque ei uxor nobilis et prudentissima[10] nomine[h] Plectrudis; genuitque[i] ex ea filios duos, nomen[k] senioris[l] Drocus, nomen vero iunioris Grimoaldus. ib. c. 48. (100)

Capp. 4. 5. 4*a*. *b*1. 2. 2*. *c*1. 2. 5*a*.

Cap. 4. a) honorē 5*a*, *corr.* b) qui 4*c*. c) Audoinus, *ut infra*, 4*c*1. 5*a* *cum* *L. H. Fr.* d) pacem patris ::: (*ras.* vel ?) indulg. *pr. m. scr.* 4*a*. e) duricia 4*c*1. 2. f) *ita* 4*b*1. 2. g) multa *add.* 4*c*1. 2. h) Namugo 4*b*1. *c*1. 2; Manu:co, *ras.* c 5*a*. i) duces 4*c*1. 2. k) nobiles vires 5*a*. l) mal:::: 4*a*; malatia 5*a*. m) modico 5*a*, *corr. m. al.* n) *sic h. l.* 4*b*1. 2. *c*2. o) maiorem 4*a*. p) xpm̄ 4*a*; Dominum *L. H. Fr.*

Cap. 5. a) illo::::::: itidem, *ras.* id ipsum (?) 5*a*; itidem *om.* 4*a*. b) praefatum 4*b*. c) maior:::mus 5*a*. d) nobiles 5*a*. e) Ansfredis 4*c*1. 2; Anᵃfledis 5*a*; Ansefiidis *L. H. Fr.* f) cuius: 4*a*. g) Bercarius 4*a*; Bertharius 5*a*; Bercharium *L. H. Fr.* h) maiorem 4*a*; maior:, *ras.* ē 5*a*. i) suscipit 4*b*1. 2. k) modicos 5*a*. l) letus 4*b*2. 2*. m) Auderamnus, Reulus 4*b*1. 2. *c*1. 2. n) Berchario 4*b*1. 2. *c*1. 2; *infra* Berth. 5*a*. o) ad — concitant *sec. m. in litura scr.* 5*a*. p) dirigunt 4*a*. q) ab Austrasiis *L. H. Fr.* r) properat *e corr. sec. m.* 4*a*. s) Virmandisse 4*b*. *c*2; Virmandissae 4*c*1; Virmandinsi 5*a*. t) Textritio 4*b*1. 2. *c*1. u) mutuum 4*b*1. 2. u*) gresserunt 5*a*. v) Austrasius 4*b*1. 2. w) Theudericum 5*a*. x) persecutosque 5*a*. y) sibi *add.* 4*a* (?), *m. al. superscr.* 5*a*. z) subiungavit 5*a*, *corr.* a) Bertcharius 4*b*1. 2. b) olatoribus 4*a*. c) matrone 5*a*, *corr.* d) *ita* 4*a*. 5*a*; socru 4*b*; socra 4*c*1. 2. e) suae 5*a*. f) Theudericus 4*b*1. 2; Theudericū 4*b*2*. g) r. a. *om.* 4*b*1. h) *om.* 4*b*. *c*1. 2; nomen 5*a*. i) que *om.* 4*b*. *c*1. k) nom:::: *pr. m.*, nom̄ *sec. m.*; *infra* nom̄:, *ras.* i (?) 4*a*. l) seniori 5*a*.

1) *Cf. Marc.* 10, 5. 2) *Namur.* 3) iniurias *L. H. Fr.* 4) Rotomagensis *add.* *L. H. Fr.* 5) plenus dierum ac virtutibus preclarus *L. H. Fr.* 6) nobilis ac ingeniosa *L. H. Fr.* 7) *Erat maritus Adaltrudis, filiae Warattonis et Ansfledis; cf. chartam Childeberthi III, DD. I, p. 62; Gesta abb. Fontan. ed. Löwenfeld p. 26; Breysig, 'Jahrbücher' p. 2.* 8) statura pusillum, sapientia ignobilem, consilio inutile *L. H. Fr.* 9) *De ea dissensione auctor L. H. Fr. multo brevius egit:* Franci, *inquit,* in invicem divisi. 10) sapientissima *L. H. Fr.*

(101) L. H. Fr. c. 49. (6). Mortuus est[a] autem Theudericus[b] rex; regnavit autem[c] ann. 17[1]. Chlodovecho[d], filio[e] eius parvulo, elegerunt in regnum. Non post multos enim annos praedictus rex Chlodoveus[f] egrotans mortuus est; regnavit autem ann. 4. Childebertus, frater eius, in Ib. c. 48. regnum resedit. Drocus vero a Pippino genitore suo[g] eruditus, ducatum Campaninse[h] Ib. c. 49. accepit. Grimoaldus iunior cum Childeberto rege maior domus palatii super Francos electus est; fuitque vir mitissimus, omni bonitate et mansuetudine repletus, largus in (102) elemosinis et in orationibus promptus[2]. Pippinus contra Radbodem[i] ducem gentilem Frigionum[k] gentis adversus alterutrum bellum intulerunt castro Duristate[3], illinc belligerantes[l] invicem. Pippinus[m] victor extitit; fugatoque Radbode duce cum Frigiones[n] qui evaserant, idem Pippinus cum multa spolia[o] et praeda reversus est. Post haec[4] Drocus, filius[p] Pippino[q], a[r] valida febre correptus, mortuus est et sepultus est[s] in basilica beati Arnulfi confessoris[t] Mettis urbe sepultus[u] est. Grimoaldus quoque ex quadam (103) concubina[v] genuit filium nomine[w] Theudoaldo[x]. Igitur praefatus Pippinus aliam duxit uxorem nobilem et eligantem nomine Chalpaida[y. 5], ex qua genuit filium; vocavitque nomen eius lingue proprietate[z] Carlo, crevitque puer[6], eligans atque egregius effectus[a] est.

(104) Ib. c. 50. (7). Mortuus est autem[a] his diebus Childebertus rex et sepultus Cauciaeco[b] in basilica sancti Stephani[c] martyris; regnavit autem ann. 16.[7] Dagobertus[d], filius eius, sedem regni patris[e] sui accepit. Igitur Grimoaldus[8] filiam Radbodi[f] ducem[g] Frigionum[9]

Capp. 6. 7. 4a. b$^{1.2.2*}$. c$^{1.2}$. 5a.

Cap. 6. a) *om.* 4b. b) *ita* 4b *cum L. H. Fr.;* Theod. 4a. c) *om.* 4a; regnavitque *L. H. Fr.* d) Chlodoveco 4a; Chlodoveum 4b^{2*}. c^{2}; Chlodoveo 4c^{1}; Chlodoveus *L. H. Fr.* e) filius — parvulus 4b$^{1.2}$; filium — parvulum 4c^{2}. f) Chlodoveo 4b$^{1.2}$; Chlodoveos 5a. g) *ita* 4a; *om. codd. rell.* h) Campanense 4b$^{1.2}$. i) *ita* 4b$^{1.2}$ *cum L. H. Fr.;* Ratbod. *semper* 4a. 5a; Radbodo 4c^{1} *(semper)*; Rabbodo 4c^{2} *(semper)*. k) Frigione 5a, *corr.;* gentes 4b$^{1.2}$. l) illinc belline belligerantes 4b$^{1.2}$; in *add.* 5a. m) cum multa *add., sed del.* 5a. n) Frisionis, *ut infra,* 4b$^{1.2}$. o) expolia 4b$^{1.2}$. c$^{1.2}$. 5a. p) filios 5a. q) Pipino 4b$^{1.2}$; Pipini 4c^{2}. r) evaleda 5a. s) *ita* 4a; est *om.* 4b$^{1.2}$. c$^{1.2}$. 5a. t) confemettis u. 5a. u) *ita* 4a; est *om.* 4b$^{1.2}$; s. est *om.* 4c$^{1.2}$. 5a. v) concubinam 5a. w) nomen 4b^{1}. c$^{1.2}$. 5a. x) *ita* 5a *cum L. H. Fr.;* Teudoald. 4a; Theod., *ut infra,* 4b$^{1.2}$. c$^{1.2}$. y) *sec. m. corr.* Alpheida 5a; Chalpiada 5b *(e corr.)*. c. z) proprietatem 4b$^{1.2}$. c$^{1.2}$; propri::::: 5a. a) effectum 4b$^{1.2}$.

Cap. 7. a) *om.* 5a. b) *ita* 4c$^{1.2}$ *cum L. H. Fr.;* Caucieco 4a. b^{1}. c) Stefani 4c^{1}. 5a. d) Dagobertos 5a; Daygobertus *L. H. Fr.* e) patri 5a, *corr. m. al.* f) *ita* 4b$^{1.2}$. c^{1}; Ratbodo 4a; Radbodo *corr.* Rath. 5a; Radbodis *L. H. Fr.* g) duce Frigia 4b$^{1.2}$. 5a; duci Frigie 4c$^{1.2}$.

1) 19. *L. H. Fr. Duos quos Theuderico III. detraxit regni annos continuator Chlodoveo filio bene attribuit, cui in L. H. Fr. 2 tantum anni dati sunt. Re vera ille a.* 675—691, *hic a.* 691—695. *regnavit; cf. 'Forsch. z. Deutsch. Gesch.' XXII, p.* 488. 2) *Cf. L. H. Fr. c.* 50: Eratque ipse Grimoaldus maiorum domus pius, modestus, mansuetus et iustus. 3) *Wyk-te-Duerstede. Annus non constat; de a.* 689. *cogitavit Rettberg, 'Kirchengesch.' II, p.* 503. 518. 4) Sub idem fere tempus *L. H. Fr.* 5) Habensque Pippinus — — filium ex alia uxore nomine Carlo *codd. A* 1. *B Libri H. Fr., at codd. A* 3 *inter* nomine *et* Carlo *inserunt* Calpiade, *quod e Fredegario ipso insertum est, quem codice quodam B usum esse supra dixi. In iisdem codd. A* 3 *capp.* 10 *(a p.* 174, *l.* 10*)* — 24. *Fredegarii continuati e codice quodam* 5 *exscripta Libro H. Fr. addita sunt, quin etiam lectio* Calpiade *cum codd.* 5b. c *optime convenit.* 6) *Cf. Luc.* 1, 80. 2, 40. 7) annis 17. *L. H. Fr., cui h. l. maior fides habenda est. Si enim Childebertus III, cuius* 5. *annus* = 699. *p. Chr. erat (cf. 'Forsch. z. Deutsch. Gesch.' XXII, p.* 489*),* 17 *annos regnaverit, eius extremus annus* 711. *p. Chr. fuerit. Dagobertus autem, cuius quarto anno, indictione* 13. *exeunte,* = *a.* 715. *p. Chr. Lucerius presbyter clausulam codici* 1 *adiecit (cf. supra p.* 10*), annos* 5 *ab a.* 712—716. *regnavit. Ei Chilpericus II. a.* 717. *successit, cuius* 4. *anno laterculus conditus est, quem a.* 720. *scriptum esse, 'N. Archiv' X, p.* 94, *probavi.* 8) Theudesindam *add. L. H. Fr.* 9) ducis gentilis *L. H. Fr.*

duxit uxorem. Egrotante quoque Pippino Iobvilla[a. 1] super Mosam[b] fluvium, cum ad eum visitandum idem Grimoaldus venisset, cum[c] ad orationem in basilica sancti Landeberti[d] martyris[2] processisset[e], a crudelissimo viro impio Rantgario nomine[f] interfectus est. Post haec Theudoaldo[g], filio eius parvulo[3], in loco ipsius cum praedicto rege Dagoberto[h] maiorum domato[i] palatii accepit[4]. L. H. Fr. c. 50.

(8). Insecuto[a] quoque tempore idem Pippinus dux egrotans[a. 5] mortuus est; rexitque[b] populum Francorum ann.[c] 27 S[d]. Reliquit[e] suprestitem[f] Carlo[g] filio suo. Post obitum quoque eius Plectrudis matrona praefata suo consilio atque regimine cuncta sese[h] agebat[7]. Demum[8] Franci mutuo[i] in sedicionem[k] versi, consilio inutile accepto[9], commisso acie in Cocia[l] silva, contra Theudoaldum[m] et leudis Pippino[n] quondam atque Grimoaldo inierunt certamen; corruitque ibi non modicus exercitus. Theudoaldus itaque a sodalibus suis per fugam lapsus evasit. Magna et valida turbatio et persecutio extitit apud gentem Francorum. Eodem[o] tempore tunc elegerunt in[p] honorem maiorum[q] domatum quodam[r] Franco nomine Ragamfredo[s]; commotoque exercitu hostile, usque Mosam fluvium properant, cuncta vastantes. Cum Radbode[t] duce foedus[10] inierunt. His diebus Carlus dux a praefata femine[u] Plectrude sub custodia detentus, Dei auxilio liberatus est[11]. ib. c. 51. (105)

(9). Itidem[a] tempore Dagobertus[b] rex obiit; regnavit itaque an. 5.[c] Franci vero Chilpericum quendam[d] regem constituunt[e. 12]. Iterato[13] quidem tempore, commoto exercito, contra memoratum[f] Carlum dirigunt; ex alia parte idem cum hoste Frigionum venturo Radbode[g] duce invitant. Contra quem praedictus vir Carlus cum exercitu suo consurgens, certamen invicem inierunt[h], sed non modicum[14] ibi[i] perpessus est damnum de viris strenuis[15] atque nobilibus; cernensque lesum exercitum, terga vertit. (106) ib. c. 52.

Capp. 7—9. 4*a*. $b^{1.2.2*}$. $c^{1.2}$. 5*a*.

Cap. 7. a) Iobuuilla 5*a*. b) Mosa 4$c^{1.2}$. c) et *e corr. sec. m.* 4*a*. d) Lanberti 4b^{1}; Lamberti 4b^{2}. e) processit 5*a*. f) nomen 4$b^{1.2}$. $c^{1.2}$. g) Teudoaldo filio eius (?) *pr. m.*, Teudoald^{9} fili^{9} ei^{9} *sec. m.* 4*a*. h) Daigoberto 4$b^{1.2}$. c^{1} *(e corr).* i) m. domus (?) 4*a*; maiorem domatu 4$c^{1.2}$.

Cap. 8. a) *om.* 4*a*. b) rexit quoque 4$b^{1.2}$. c) :anus, *ras.* m 5*a*. d) 16 S 4*a*; 27 4*b*. 5*a*; 27 Ç 4c^{1}; 28 4c^{2}; 27 et dimidio *L. H. Fr.* e) que *add.* 4$b^{1.2}$. $c^{1.2}$. f) *ita* 4$b^{1.2}$; superstitē *e corr. sec. m.* 5*a*. g) Carol. *plerumque* 4$b^{1.2}$. h) esse 4$b^{1.2}$. $c^{1.2}$. i) mutue 4$c^{1.2}$. k) sediciono 4$b^{1.2}$. l) *ita* 4$c^{1.2}$ *cum L. H. Fr.;* Coctia 4*a*; Gozia 4$b^{1.2}$; Coacia 5*a*. m) *ita* 4b^{1}, *ut infra;* Theudoaldo 5*a*. n) Pippini *e corr.* 4*a*; Pipini 4c^{2}. o) Eo 5*a*, *corr. m. al.* p) *superscr.* 5*a*. q) *ita* 4b^{1}. c^{1}; maiorem 4*a*. b^{2}. c^{2}; domatu 4b^{1}. c^{1}; domato 5*a*; principatum maiorum *L. H. Fr.* r) quandam 5*a*, *corr. m. al.* s) *ita* 4$c^{1.2}$. 5*a cum L. H. Fr.;* Raganfr. *rell.* t) Radbodo 4$b^{1.2}$; Rad:bodo, *ras.* e ? 5*a*. u) *ita* 4*a*.

Cap. 9. a) iditem 4$b^{1.2}$; ididem 4$c^{1.2}$; itidem *e corr. sec. m.* 5*a*. b) Daygobertus 4$b^{1.2}$. c) añ. .I. 4*a*. d) regedam regem *pr. m. corr.* quedam r. 4b^{1}; quedam r. 4b^{2}; quędam r. 4c^{1}; q. *om.* 4c^{2}. e) constituerunt 4*b*. $c^{1.2}$. 5*a* *(ubi* i *ex* u *corr.).* f) memorato Carlo 4$b^{1.2}$. $c^{1.2}$; memoratum Carlo 5*a*. g) *ita* 5*a cum L. H. Fr.;* Ratbodo 4*a*; Radbodo 4$b^{1.2}$. h) inir 5*a*, *corr. m. al.* i) ibidem 4$b^{1.2}$. $c^{1.2}$. 5*a*.

1) *Jupille.* 2) Leudico *add. L. H. Fr.* 3) *Cf. Breysig, 'Jahrbücher' p.* 4. 4) Theudoaldum vero, iubente avo, in aula regis honorem patris sedem sublime instituunt *L. H. Fr.* 5) Eo tempore *L. H. Fr.* 6) febre valida correptus *L. H. Fr.* 7) cuncta gubernabat sub discreto regimine *L. H. Fr.* 8) In illis diebus — — Franci denuo *L. H. Fr.* 9) instigante diabulo *L. H. Fr.* 10) amicicias feriunt *L. H. Fr.* 11) vix evasit *L. H. Fr.* 12) Franci nimirum Danielem quondam clericum, cesarie capitis crescente, eum in regnum stabiliunt atque Chilpericum nuncupant *L. H. Fr. Locum inde a* Danielem *textui Fredegariano Duchesne primus inseruit, unde in omnes editiones transiit.* 13) Eo nempe tempore *L. H. Fr.* 14) ibique maximum dispendium — — perpessus est *L. H. Fr.* 15) de sodalibus suis *L. H. Fr.*

L. H. Fr. c. 52. Chilpericus post haec vel[1] Raganfredus, adunata hostile plebe, Arduennam[a] silvam transeunt, ab alia parte prestolante Radbodo[b] duce cum exercitu suo; actenus[2] ad Coloniam urbem super Renum fluvium pervenerunt, regiones illas pariter vastantes. Munera multa et thesauros a[c] praefata Plectrude acceptum[d], reversus est; sed in via in loco qui[e] dicitur Amblava ab exercitu Carlo grande[f. 3] perpessus est dispendium.

Ib. c. 53. (10). Succedente[4] tempore Carlus, commoto exercito, contra Chilpericum et[5] Ragamfredo[a] direxit. Bellum inierunt die dominica in quadraginsimo[b], 12. Kl. Aprl. in loco nuncupante[c] Vinceco[d] in pago Camaracense[e]; nimia[f] cede invicem conlesi sunt. Chilpericus vel[1] Ragamfredus devicti, in fugam lapsi, terga vertentes, evaserunt; quos Carlus[g]
(107) persecutus, usque Parisius civitate[h] properavit. Deinde[i] Colonia urbe reversus, ipsam civitatem coepit. Reserata praefata Plectrude thesauros[k] patris sui reddidit et cuncta suo[l] dominio restituit; regem sibi constituit nomine[m] Chlothario. Chilpericus itaque et Ragamfredus[n] legationem ad Eodonem[o] dirigunt, eius auxilium postulantes rogant, regnum et munera tradunt. Ille[p] quoque, hoste[q] Vasconorum commota[r], ad eos veniens, pariter adversus Carlum perrexerunt. At ille constanter[s] intrepidus eis occurrere properat[t]. Eudo[u] territus, quod resistere non valeret[v], aufugit[w]. Carlus insecutus eum usque Parisius[x], Sequana[y] fluvio transito, usque Aurilianinse urbe peraccessit, et vix evadens, terminos[z] regionis sue penetravit[a]; Chilperico rege secum cum thesauris sublatis[b] evexit[6]. Chlotharius itaque rex defunctus discessit[c]. Carlus per missos suos ab Eudone[d] duce idemque[e] praedicto Chilperico[f] rege recepit[7]. Veniensque[g] urbe Noviomo[h], post non multum tempus cursum vite et[i] regnum ammisit[k] et mortuus est; regnavitque ann. 6[l]. Quo mortuo, Theuderico[m] rege statuerunt in sedem regni, qui[n] nunc[8] locum solii regalis obtenit[o], ann. vitae simul prestolatis[p. 9].

724. (11). His ita evulsis, Carlus princeps insecutus idem[a] Ragamfredo, Andegavis

Capp. 9—11. $4a. b^{1. 2. 2*}. c^{1. 2}. 5a.$

Cap. 9. a) *ita* $4b^1$. $5a$; Aruennam $4a$; Ardennam $4b^2. c^1$; Ardennem $4c^2$; Ardinna *L. H. Fr.* b) *ita* $4b^{1. 2}$. $5a$. c) cum $4a$. d) *ita* $4a$; acceptus $4b^{1. 2}$; acceptos $4c^{1. 2}$; accepta $5a$; accepto *L. H. Fr.* e) quç $4a$. f) grandem $4c^{1. 2}$.

Cap. 10. a) Raganfredum $4a$; Raganfredo $4b^{1. 2}$; Ragamfredum $4c^1$. b) *ita 5a cum L. H. Fr.;* quadr $4a$; quadragesima $4b^1$; quadragessima $4b^2$; quadragīma $4c^2$. c) noncupante $5a$. d) *ita* $4a. b^{1. 2}. c^{1. 2}$; Vinciato *m. al. corr.* Vinciaco $5a$; Vinciaco *L. H. Fr.* e) Cāmarcinse *m. al. corr.* Cāmaracinse $5a$. f) nia $5a$, *m. al. corr.* g) *m. al. superscr.* $5a$. h) civitatē $5a$. i) *a D.* $5x$ *incipit.* k) thesauris $4b^{1. 2}. c^{1. 2}$. l) sui $4b^{1. 2}$. m) *ita* $4a$*; nomen rell.: item infra.* n) *ita* $4c$; Raganfr. *rell.* o) ad Eodem $4c^1$; ab Eodem $4c^2$. p) illi $4c^{1. 2}$. q) hostem $4b^{1. 2}. c^{1. 2}$. $5a$. r) *ita* $4a$*;* commutant $4b^{1. 2}. c^{1. 2}$; commoto $5a$. s) conster $5a$. t) properant $5a$. u) Iudo $4b^1$; Udo *corr.* Iudo $4b^2$; Eodo $4c^1$ *(corr.)*. $5a$. v) valere $4b^{1. 2}$; valerit $5a$. w) autfugit $4b^{1. 2}$. x) Parius $4b^{1. 2}$. y) Seguena $4c^{1. 2}$. z) terminus $4b^{1. 2}$. a) petravit $5a$. b) sublatus $4b^{1. 2}$; sublatum $4c^{1. 2}$. c) decessit $5a$. d) Eodone $5a$. e) *eras.* $4a$. f) Hilperico $4a$; r. (regē $5a$) Ch. $4c^{1. 2}$. g) que *om.* $4c^{1. 2}$. h) Novione $4b^{1. 2}. c^2$; Novihomo $4c^1$. i) et r. *om.* $4a$. k) *sic* $4a$. l) XVI, *delet.* X $4a$; rex $5a$, *corr. m. al.;* 5 8 *accuratius L. H. Fr. A;* 5 *L. H. Fr. B.* m) *sic* $4b^{1. 2}. c^{1. 2}$. n) que $5a$. o) obtinet $4b. c^{1. 2}$; obtenuit $5a$. p) prestolatur $4a$.

Cap. 11. a) isdem $4b^{1. 2}$.

1) cum Ragamfredo *L. H. Fr.* 2) *Inde Breysig, De continuato Fredegarii chron. p.* 9, *coniecit, haec Coloniae scripta esse; cf. 'N. Archiv' VII, p.* 498. 3) maximum *L. H. Fr.* 4) Eo idem tempore *L. H. Fr.* 5) vel *L. H. Fr.* 6) ultra Ligerem secessit *L. H. Fr.* 7) *Haec ita contracta sunt, ut intellegi vix possint, quare locum L. H. Fr. adscripsi*: Carlusque anno insecuto legationem ad Eudonem dirigens [amicitias]que [cum] eo [faciens]. Ille vero Chilperico rege [cum multis muneribus] reddit. *Quae uncinis inclusi Duchesne primus textui Fredegariano inseruit.* 8) qui nunc anno sexto in regno subsistit *L. H. Fr. A;* qui usque nunc in regno subsistit *L. H. Fr. B. In his verbis liber desinit.* 9) *Unde patet, haec Theuderico IV. vivo* († *c.* 737) *scripta esse; cf. 'N. Archiv' VII, p.* 497.

civitatem obsedit; vastata eadem regionem[a], cum plurima spolia remeavit. Per idem tempus, rebellantibus Saxonis[b], eis Carlus princeps veniens praeoccupavit ac debellavit victorque revertetur. (108)

(12). Succiduis[a] diebus, voluto[b] anni[c] circulo, coacto[d] agmine multitudine, Renum fluvium transiit Alamannosque[e] et Suavos lustrat, usque Danubium peraccessit, illoque transmeato, fines Baguarinsis[f] occupavit. Subacta regione illa, thesauris multis cum matrona quandam[g] nomine Beletrude[h, 1] et nepta[i] sua Sunnichilde[k, 2] regreditur, 725.

(13). per idem tempus Eodone[a] duce a iure foederis recedente. Quo conperto per internuntios, Carlus princeps, commoto exercito, Liger fluvium transiens[b], ipso duce Eodone fugato, praeda multa sublata, bis eo anno ab his hostibus populata, iterum remeatur ad propria. Eodo[c] namque dux cernens se superatum atque derisum, gentem perfidam[d] Saracinorum[e] ad auxilium contra Carlum principem et gentem Francorum excitavit. Egressique cum rege suo Abdirama[f] nomine, Geronna[g] transeunt, Burdigalensem[h] urbem pervenerunt; ecclesiis igne concrematis[i], populis consumptis, usque Pectavis profecti sunt; basilica[k] sancti Hilarii[l] igne concremata, quod dici dolor est[m], ad domum beatissimi Martini evertendam destinant[n, 3]. Contra quos Carlus princeps audacter aciem[o] instruit, super eosque belligerator inruit. Christo auxiliante[p], tentoria eorum subvertit, ad proelium stragem conterendam accurrit, interfectoque rege eorum Abdirama, prostravit, exercitum proterens[q], dimicavit[r] atque devicit; sicque victor de hostibus triumphavit[4]. 731. 732.

(14). Praecedente[a] alioquin anno sequente, egregius bellator Carlus princeps regionem Burgundie sagaciter penetravit, fines regni illius leudibus suis probatissimis[b], viris industriis[c] ad resistendas gentes rebelles[d] et infideles statuit, pace patrata[e], Lugdono Gallia suis fidelibus tradidit[5]. Firmata foedera[f] iudiciaria, reversus est victor fiducialiter agens. 733.

(15). In illis quippe diebus Eodo dux mortuus est. Haec audiens praefatus princeps Carlus, inito consilio procerum suorum, denuo[a] Ligere fluvio transiit, usque Geronnam[b] vel urbem Burdigalensem vel castro Blavia[6] veniens, occupavit illamque 735.

Capp. 11—15. *4a. b*1. 2. 2*. *c*1. 2. *5a.*

Cap. 11. a) *sic* 4a. 5a. b) Saxones 4c1. 2.

Cap. 12. a) Sicc. 5a, *corr.* b) evoluto 4c1. 2. 5a. c) anno 4a, *corr. m. al.* d) coacta agmina (?) *pr. m.* 4a. e) Alamannusque 4b1. 2. 5a. f) Baioarenses 4c1. 2. g) quondam 4a; quanda 4b1. 2. h) Biletruda 4b1. 2; Billetrude 4c1. 2. i) nepte 5a. k) Sunnechilda 4b1. 2; Sunichilde 4c1. 2; Sonechilde egred. 5a.

Cap. 13. a) Eudone, *ut infra*, 4b. c1. 2; *infra* Eodono 4a. b) transiit *e corr. sec. m.* 4a. c) Eode 4b1. 2. d) perfida 4b1; perfidem 4c1. 5a. e) Saracen. *semper* 4b1. 2; Sarracen. *et* Saracen. 4c1. 2; Sarracin. *semper* 5a. f) Abdiram 4a; Adarima 4b1. 2; Adirama *semper* 4c1. 2. g) *sic* 4a, *ut saepe;* Garonna 4b1. 2. c1; Garonnam 4c2. h) Burdigalennō 5a, *corr.* i) concremantes 4b1. 2. k) basilicam 4b1. 2. 5a. l) Helarii 4c1; Hylarii 4c2. m) dolorem 5a, *corr.* n) dist. 4b1. 2. c1. 5a. o) aciam 4b1. 2. p) auxiante 5a, *corr. m. al.* q) prosternens 4c1. 2. r) dem. 4b1. c1. 5a.

Cap. 14. a) procedente 4c1. 2; praecidente 5a. b) pro beatissimis viris 4c1. 2. 5a. c) industris 5a, *corr. m. al.* d) rebellis et infidelis 4b1. 2; rebellae 4c1. 2; infide *corr.* infidelis 5a. e) petrata 5a, *corr. m. al.* f) *sec. m. in marg. add.* 5a.

Cap. 15. a) duo 5a, *sec. m. corr.* b) *ita* 4a; Garonnam *rell.*

1) *Beletrudem uxorem Grimoaldi ducis Baioariorum, viduam Theodoaldi fratris eius fuisse, verisimile est; cf. Breysig, 'Jahrbücher' p.* 53. 2) *Uxor vel potius concubina Carli facta est; cf. Breysig l. l. p.* 54. 3) *V. Isid. Pac. ('Anonyme de Cordue' ed. Tailhan, Paris.* 1885, *p.* 39*):* Abdirraman — — Eudonem ducem insequendo, dum Turonensem ecclesiam palatia diruendo et ecclesias ustulando depraedare desiderat. 4) *Cf. Isid. Pac. l. l.* 5) *De hoc loco v. Waitz, 'VG.' III*2, *p.* 17. 6) *Blaye.*

regionem coepit hac subiugavit cum urbibus ac[a] suburbana castrorum. Victor cum pace remeavit, opitulante Christo rege[b] regum[c] et domino[d] dominorum. Amen[e].

(16). Curricula annorum actenus repperiuntur: Ab Adam vel[a] initio saeculi[b] usque diluvio ann. 2242; a diluvio usque ad Abraham ann. 942[c]; ab Abraham usque ad Moysen ann. 505[c]; a[d] Moysen usque ad Salomonem ann. 479; a[e] Salomone usque ad[f] reedificationem[g] templi temporibus Darii regis Persarum ann. 512; a restaurationem templi usque ad[h] adventum[i] domini nostri Iesu Christi[1] ann. 548[k]. Certe ab initio mundi usque ad passionem domini nostri Iesu Christi sunt anni[k] 5228 et a passione Domini usque[l] isto anno praesente, qui[m] est in cyclo Victorii ann. 177.[n] Kl. Ian. die
736 dominica[o], ann. 735[1]; et ut istum miliarium[p] impleatur, restant ann. 63[q, 2].

734. (17). Itemque[a, 3], quod superius praetermissimus[b], gentem dirissimam[c] maritimam Frigionum[d] nimis[e] crudeliter rebellantem, praefatus princeps audacter navale evectione praeparat[f]; certatim alto mare ingressus, navium copia adunata, Unistrachia[g, 4] et Austrachia insulas Frigionum penetravit[h], super Bordine[i, 5] fluvio castra ponens[k]. Bubonem[l] gentilem[m] ducem illorum fraodolentum[n] consiliarium interfecit[o], exercitum Frigionum prostravit, fana eorum idolatria contrivit atque conbussit[p] igne; cum magna spolia et praeda victor[q] reversus est in regnum Francorum.

736. (18). Idcirco[a] sagacissimus vir Carlus[b] dux, commoto exercitu, partibus Burgundie[c] dirigit, Lugdunum Gallie urbem[d], maiores natu atque praefectus eiusdem

Capp. 15—18. *4a. $b^{1.2.2*}$. $c^{1.2}$. 5a.*

Cap. 15. a) hac *saepe* $4b^{1.2}$. c^{1}. *5a*; (suis *delet.*) ac $4c^{2}$. b) regem $4c^{1.2}$. *5a.* c) regnum $4b^{1.2}$. *5a (corr.).* d) dm̄s $4b^{2}$; dominum $4c^{1.2}$. e) *om. 5a.*

Cap. 16. a) ab *pro* vel *4a*; initium $4b^{1.2}$. b) seculi:, *ras.* a *5a.* c) 942—505. *sec. m. in marg. suppl. 5a.* d) a:, *ras. una littera 5a.* e) ad $4b^{1.2}$; Salomonem $4c^{2}$; Solom̄ *5a.* f) *om. 5a.* g) (a)edificationem $4b^{1.2}$. h) *om. 5a.* i) sunt *add.* $4b^{1.2}$. k) 548 — anni *om. 4b.* l) in *add.* $4c^{2}$, *m. al. superscr. 5a.* m) q; *5a.* n) 277. *4a.* o) dominico $4c^{1.2}$. p) miliarum *4a.* q) *ita scripsi;* DCLXV, *ras.* DC *4a*; LXVI $4b^{1.2}$; LXV $4c^{1.2}$; LXLIII *5a. b*; CXIII *5c.* $x^{1.2}$; CCLXV *5f.*

Cap. 17. a) *non intermittunt (4a. b). 5a; littera maior versum ducit* $4c^{1.2}$, *ubi* que *deest.* b) *sic 4a.* c) darissimam *5a.* d) Frigione *5a, corr.* e) nimi *5a, m. al. corr.* f) properat *5a.* g) *т* unystrachia *4a*; Anistrachia *5a.* h) penetrabit $4b^{1.2}$. i) Burdine *5a.* k) pones *4a, corr. m. al.* l) Bobonem *corr.* Poponem *5a.* m) gentile *5a.* n) *ita* $4b^{1.2}$; fraudulente consilio *4a*; fraudulentum c. $4c^{1.2}$; fraudolentum c. *5a.* o) interficit $4b^{1.2}$. p) conbusit $4b^{1.2}$. *5a*; combusit $4c^{1}$. q) *om. 4a.*

Cap. 18. a) Idcirco *versu ineunte 4a*; *non intermittunt 4b.* $c^{1.2}$. *5a.* b) Callus *5a, corr. m. al.* c) Purgundiae $4b^{1.2}$. d) urbe m. *pr. m.*, urbem et m. *sec. m. 4a*; maioris *5a.*

1) *Corrige* ad passionem Domini. *Haec ab interpolatore, qui annos a Christo nato duxit, immutata esse, probavi 'N. Archiv' VII, p.* 497. *Idem infra incarnationis* annos 735. *inseruit, at de a.* 736. *agitur.* 2) *Quaeritur, quot anni restent, 'ut istud VI. millenarium impleatur'. Continuator primus a.* 177. *cycli Victoriani renovati = a.* 5937. *a mundo condito scripsit. Restant igitur a.* 63, *quos quin in textum admitterem, non dubitavi, praesertim cum numerus LX quarto, III quinto librorum genere admodum confirmetur. Cave, de anno millenario a Christo nato agi credas. Tunc enim* 265 *anni restarent, quos solus 5f praebet, cui fides nulla habenda est. Supputationem huic simillimam codex Bernensis nr.* 611, *a.* 727. *scriptus, continet; cf. 'N. Archiv' IX, p.* 135. 3) *Haec a.* 734. *gesta esse, probavit Breysig, De continuato Fredeg. Scholastici chronico p.* 16. *et* 21. *Cf. 'Jahrbücher' p.* 73. 4) *Corrige* Wistrachia. *Mendum, cum codices inter se concordent, tollere nolui.* 5) *Eius meminit Willibaldus in V. Bonifat. c.* 8 *(Jaffé, Mon. Mog. p.* 464*):* iam quidem secus ripam fluminis quod dicitur Bordne, quod est in confinibus eorum, qui rustica dicuntur lingua Ostar et Westeraeche. *Bordau fl. commemoratur a Fortunato, Carm. VII,* 7, 51.

provintie sua[a] dicione rei publice[b, 1] subiugavit[c], usque Marsiliensem[d] urbem vel Arlatum[e] suis iudicibus[2] constituit, cum magnis thesauris et muneribus in Francorum[f] regnum remeavit, in sedem principatus sui.

(19). Itemque[a] rebellantibus Saxonis[a*] paganissimos[b], qui[c] ultra Renum fluvium consistunt[d], strenuus[e] vir Carlus, hoste[3] commoto Francorum, in loco ubi Lippia[f] fluvius[g] Renum amnem ingreditur[4] sagace[h] intentione transmeavit, maxima ex[i] parte regione illa dirissima[k] cede vastavit[l], gentemque illam sevissimam ex parte tributaria[m] esse praecepit atque quam plures[n] hospitibus[o, 5] ab eis accepit[p]; sicque, oppitulante[q] Domino, victor remeavit ad propria. 738.

(20). Denuo rebellante gente valida Ismahelitarum[a], quos modo Sarracinos[b] corrupto vocabulo[c] nuncupant, inrumpentesque Rodanum fluvium, insidiantibus infideles[d] hominibus sub dolo et fraude, Mauronto[e, 6] quidem cum sociis[f] suis, Avennionem[g] urbem munitissimam ac[h] montuosam[i] ipsi Sarracini, collecto hostile[k] agmine, ingrediuntur; illisque rebellantibus, ea regione vastata. Ad contra vir egregius Carlus dux[l] germanum[m] suum, virum industrium Childebrando[n, 7] ducem cum reliquis[o] ducibus et comitibus illis partibus cum apparatu hostile diriget[p]. Quique[p*] praepropere[q] ad eandem urbem pervenientes, tentoria instruunt, undique ipsud[r] oppidum et suburbana praeoccupant, munitissimam civitatem obsedunt, aciem instruunt, donec insecutus vir belligerator Carlus praedictam urbem adgreditur, muros[s] circumdat, castra ponit, obsidionem coacervat. In modum Hiericho[t, 8] cum strepitu hostium et sonitum[u] tubarum, cum machinis et restium funibus[v] super muros et edium moenia inruunt[w], urbem munitissimam[x] ingredientes succendunt[y], hostes inimicos suorum capiunt, interficientes trucidant[z] atque prosternent[a] et in sua dicione efficaciter restituunt[9]. Victor igitur atque bellator insignes[b] Carlus intrepidus Rodanum fluvium cum exercitu suo transiit, Gotorum[c] fines penetravit, usque Narbonensem[d] Galliam peraccessit, ipsam urbem celeberrimam[e] 737.

Capp. 18—20. $4a. b^{1. 2. 2*}. c^{1. 2}. 5a.$

Cap. 18. a) suae $4c^{1. 2}$. b) rei publice *bis scr., sed corr.* 4a. c) subiu:gavit, *ras.* n 5a. d) Mass. $4c^{1. 2}$. 5a. e) Arel. $4c^{1. 2}$. f) r. Fr. 4a; Fr. regno $4c^{1. 2}$. 5a.

Cap. 19. a) itaque 4a. a*) Saxones $4c^{1. 2}$. b) *ita* 4a. $c^{1. 2}$; paganissimis 4b; gaganisimus *pr. m. corr.* paganisimis 5a. c) q; 5a. d) constituit $4b^{1. 2}$. e) strenuos $4b^{1. 2}$; strinuum 5a, *corr.* f) Libpa *pr. m. corr.* Lippa 4a. g) fluvios 5a. h) sagaci $4b^{1. 2}$. $c^{1. 2}$. i) et $4b^{1. 2}$. k) durissima $4b^{1. 2}$; dirisimā 5a; cede *om. libri praeter* 4a. l) stravit 5a. m) tributarius $4b^{1. 2}$; tributarios $4c^{1. 2}$; tributariis 5a. n) complures $4c^{1. 2}$ (cō *superscr.* $4c^{2}$). o) obsides *super* h. *m. rec. scr.* 5a. p) accipit *pr. m. corr.* accepit 4a. q) *sic* 4a.

Cap. 20. a) Ismael. 4a; Hismahelitarum $4b^{1. 2}$; Smahelitarum 5a. b) Saracenus $4b^{1. 2}$; ra *m. al. suppl.* 5a. c) vocabula ñcupant 5a. d) infidelis $4b^{1. 2}$. 5a. e) Mauront(o quidā *sec. m. in litura scr.*) 4a; Mauronte quidam 5a. f) suis s. $4b^{1. 2}$. $c^{1. 2}$. g) Avenionem $4b^{1. 2}$. h) hac $4b^{1. 2}$. 5a; atque $4c^{1. 2}$. i) montiosam 5a, *corr.* k) hostili, *ut infra* $4b^{1. 2}$. $c^{1. 2}$. l) et *add.* $4b^{1. 2}$. m) germanus suum vir $4b^{1. 2}$. n) Childeprando $4b^{1. 2}$. o) reliquos 5a, *m. al. corr.* p) dirigit $4c^{1. 2}$ *(e corr.)*. 5a. p*) quaeque 5a. q) propere 4a; preponere $4b^{1. 2}$. r) ipsum 5a. s) murus $4b^{1. 2}$. t) Hierico $4c^{2}$; Hierucho 5a. u) sonitu $4c^{1. 2}$. v) finibus $4b^{1. 2}$. w) inruit 4a. x) n *m. al. suppl.* 5a. y) succendit 4a; succedunt $4b^{1. 2}$. z) trucidantes 4a. a) *sic* 4a. b) insignis $4c^{1. 2}$. c) Goth. 4b. $c^{1. 2}$; Go::thorum, *ras.* th 5a. d) Narbonaensam 4a. e) celeberrima 5a.

1) *Cf. Waitz, 'VG.' III*², *p.* 237. 2) *Cf. Waitz l. l. III*², *p.* 18. 3) *i. e. exercitu.* 4) *Prope Wesel.* 5) Hospites *pro* obsides, *ut in Hist. Daretis Frigii de origine Francorum; cf. 'N. Archiv' VII, p.* 518. 6) *Mauronius infra* dux *dicitur.* 7) *Childebrandum, qui in Burgundia fundos possedit, ex patre solo fratrem Karoli fuisse contendit Breysig, 'Jahrbücher' p. 7, n. 4; at v. quae scripsit Hahn, 'Jahrbücher', p.* 6. 8) *Cf. Iosue* 6, 20. 9) *Vide v. Peucker, 'Kriegswesen in den Urzeiten' II, p.* 476—507; *Breysig l. l. p.* 82.

atque metropolim[a] eorum obsedit, super Adice[1] fluvio munitionem in girum in modum arietum instruxit[b], regem Sarracinorum nomine[c] Athima[2] cum satellitibus suis ibidem[d] reclusit castraque metatus est undique. Haec audientes maiores natu et principes[e] Sarracinorum[f], qui commorabantur[g] eo tempore in regionem[h] Spaniarum[i], coadunato[k] exercito[l] hostium, cum alio rege Amormacha[m, 3] nomine adversus Carlum viriliter armati consurgunt, praeparantur ad proelium. Contra quos praefatus vir Carlus dux triumphator[n] occurrit[o], super fluvium Byrra[p, 4] et valle Corbaria palatio occurrit[q]. Illisque mutuo confligentibus, Sarracini[r] devicti atque prostrati, cernentes regem eorum interfectum, in fugam[s] lapsi terga verterunt[t]; qui evaserant cupientes[u] navale evectione evadere, in stagnum[v] maris natantes, namque sibimet mutuo conatu insiliuunt[w]. Mox Franci cum navibus et iaculis armaturiis[x] super eos insiliuunt[y], suffocantesque in aquis, interimunt[z]. Sicque Franci triumphantes de hostibus, praeda magna et spolia capiunt; capta multitudine captivorum, cum duce victore regionem[a] Goticam[b] depopulant. Urbes famosissimas Nemausum[c, 5], Agatem hac Biterris[d], funditus muros et moenia[e] destruens[f], igne subposito, concremavit; suburbana et castra illius regiones[g] vastavit[h]. Devicto adversariorum agmine, Christo in omnibus praesule et caput salutis victorie, salubriter remeavit[i] in regionem suam, in terra[k] Francorum, solium principatus sui.

(21). Denuo curriculo anni illius mense secundo[a, 6] praedictum germanum suum cum pluribus[b] ducibus atque comitibus, commoto exercitu, partibus Provintie diriget[c]. Avennionem urbem venientes, Carlus properans[d] peraccessit[e] cunctamque regionem usque litus maris magni sue dominationi[f] restituit, fugato duce Mauronto inpenetrabilibus, tutissimis rupibus, maritimis[g] munitionibus[h]. Praefatus princeps Carlus, cuncta[i] sibimet adquisita[k] regna, victor regressus est, nullo contra eum rebellante. Reversusque in regione Francorum, egrotare coepit in villa Vermbria[l, 7] super Isra fluvium[m].

(110) 739. (22). Eo etenim tempore bis[a] a Roma sede sancti Petri apostoli beatus papa Gregorius[8] claves[b, 9] venerandi sepulchri[c] cum vincula[d] sancti Petri et muneribus

Capp. 20—22. 4a. $b^{1.2.2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

Cap. 20. a) metropoli meorum 5a. b) it R *sec. m. scr.*, 4 *litteris rasis*, 4a. c) nomen $4b^{1.2}$. c^{1}. 5a. d) ibid:: eclusit 4a, *sec. m. corr.* e) princeps 5a. f) nom̄ *add.*, *sed del.* 5a. g) commorabatur 5a. h) regione $4b^{1.2}$. c^{2}. i) Ispaniorum 4a; Hispaniarum 5a. k) quoadunato $4b^{1.2}$. c^{1}; condonato 5a. l) exercitum bellum cum $4b^{1.2}$. m) *ita* 4a; Amormagna nomen $4b^{1.2}$. $c^{1.2}$; Amar nomen machina adversus 5a. n) triumphatur $4c^{1.2}$. o) *ita* 4a. 5a; *om.* $4b^{1.2}$. $c^{1.2}$. p) Birra $4b^{1.2}$. $c^{1.2}$; Berra 5a. q) *ita* 4a. b. $c^{1.2}$; *om.* 5a. r) Sarracina 5a, *corr.* s) fuga 5a. t) vertunt $4b^{1.2}$. u) capientes $4b^{1.2}$. v) stagnus $4b^{1.2}$. w) insiliunt 4b. $c^{1.2}$. 5a. x) armaturos $4b^{1.2}$. y) *ita* 4a. 5a; insiliunt 4b. $c^{1.2}$. z) interemunt $4b^{1.2}$. 5a. a) regione 5a. b) Gothicam *semper* $4c^{1.2}$. c) Remausum $4b^{1.2}$; Nē ausū 5a. d) hac in terris 5a. e) Carolus *add.* 4a (?). f) destruentes $4c^{1.2}$. g) regionis 4b. $c^{1.2}$. 5a. h) vastant $4c^{1.2}$. i) remearunt $4c^{1.2}$. k) terram 5a.

Cap. 21. a) secundum 5a. b) plurimis $4b^{1}$. $c^{1.2}$. 5a. c) *sic* 4a; dirigit *rell.* d) *sic* 4a. 5a; praeproperans $4b^{1.2}$. $c^{1.2}$. e) accessit 4a. f) dicioni 4a; dominatione 5a. g) maritimi 5a. h) munitionis $4b^{1.2}$. i) *om.* 4a. k) atque sita, *ut infra*, 4b. l) *ita* 4a. $c^{1.2}$; Verimbria $4b^{1.2}$; Vermbrea 5a. m) Expl. liber X. *add.* 5a; Expl. l. X. partiuncula *add.* $5c^{*}$; *uterque h. l. desinit.*

Cap. 22. a) temporibus $4b^{1.2}$. b) clavis $4b^{1.2}$. c) sepulcri 4a (?). d) vinculo $4b^{1.2}$. $c^{1.2}$.

1) *L'Aude. R.* 2) *i. e. Abdéraman. Forte Iussef ibn-Abdéraman satrapes Narbonensis; cf. Breysig l. l. p.* 82, *n.* 3. 3) *Omar ibn-Chaled intellegitur. Machinas ex altera parte* Amormacha *nominis auctor quinti generis librorum satis insulse formavit.* 4) *Berre, quae ex monte Mont de Corbiere dicto oritur, inter Narbonem et Leucatam fluit per vallem Corbariam. R.* 5) *Nîmes, Agde, Béziers.* 6) *Cointius, Ann. eccl. tom. V, p.* 14, *verba* illius mense *interpolata esse opinatus est, ita ut* curriculo anni secundo *primum scripta essent. At procul dubio* mense *emendandum atque* secundo *pro adverbio accipiendum est, ita ut idem significet ac* denuo. 7) *Verberie inter Compiègne et Senlis. R.* 8) *Vide V. Gregorii III, c.* 14. 9) *Cf. Cod. Carol. ep.* 2 *(Jaffé,*

magnis et infinitis legationem, quod antea nullis auditis aut visis[a] temporibus fuit, memorato principi[b] destinavit, eo pacto patrato, ut a partibus imperatoris[c] recederet et Romano consulto[1] praefato principe[d] Carlo sanciret. Ipse itaque princeps mirifico atque[e] magnifico honore ipsam legationem recepit, munera[f] praetiosa contulit atque cum[g] magno[h] praemio cum suis sodalibus missa[i], Grimone[k] abbati Corbeinsis[l] monasterio et Sigoberto[m] recluso[n] basilicae[o] sancti Dionisii martyris[p], itemque[q] Roma limina sancti Petri et sancti Pauli destinavit[f].

(23). Igitur memoratus princeps, consilio obtimatum suorum expetito, filiis[a] suis regna dividit. Idcirco primogenito suo[b] Carlomanno[c] nomine[d] Auster, Suavia, que nunc Alamannia[e] dicetur[f], atque Toringia sublimavit; alterius[g] vero secundo[h] filio iuniore Pippino[i] nomine Burgundiam[k], Neuster[l] et Provintiam[m] praemisit[n].

(24). Eo anno Pippinus[a] dux, commoto exercito, cum avunculo suo Childebrando[b] duce et multitudine primatum et agminum satellitum plurimorum Burgundia[b*] dirigunt, fines regionum praeoccupant. Interim, quod dici dolor et meror[c] est[d], sollicitatur[e] ruina, in sole[2] et luna et stellis nova signa apparuerunt, seu et paschales[f] ordo sacra- 740.
tissimus turbatus fuit[3]. Carlus nimpe[g] princeps[h] Parisius basilicam[i] sancti Dionisii martyris multa munera ditavit[4], veniensque Cariciaco[k, 5] villa palatii[l] super Isra fluvium, 741.
valida febre correptus, obiit in pace, cuncta in giro regna adquisita. Rexit autem utrasque[m] regna an. XXV S[n]. Transiit itaque 11[o, 6]. Kl. Novb., sepultusque est Pari- Oct. 22.
sius basilica sancti Dionisii martyris[p].

Capp. 22—24. 4a. $b^{1.2.2*}$. $c^{1.2}$. 5a.

Cap. 22. a) visus $4b^{1.2}$. c^{1}. b) principe $4b^{1.2}$. 5a. c) imperatoribus $4c^{1.2}$. d) principi $4c^{1.2}$. e) mirificoque m., *m. al. superscr.* ac 5a. f) munera — destinavit *om.*, *ab* Igitur *versus incipit* 4a. g) *pr. m. superscr.* 5a. h) magna pmia 5a. i) misso $4c^{1.2}$. k) Grimoni $4b^{1.2}$. l) Corboensis $4b^{1.2}$. m) Sigiberto 5a. n) reclauso $4b^{1.2}$. o) baselice $4c^{1}$; basilica $4c^{2}$. p) martyr 5a. q) idemque 5a, *corr.*

Cap. 23. a) filius 5a, *corr.* b) *m. al. add.* 5a. c) Carolomanno $4b^{1.2}$. d) *ita* 4a; nomen *rell.: item infra.* e) Alamania $4b^{1}$. c^{1}. f) dicitur 5a. g) alterum $4b^{1.2}$; alteri $4c^{1.2}$. h) *om.* 4a *(?)*. i) n. P. 4a. k) Burgundi(a)e $4b^{1.2}$. $c^{1.2}$. l) Neūb 5a. m) Provinciam $4c^{1.2}$. 5a. n) pfecit *e corr. sec. m.* 5a.

Cap. 24. a) Pippino $4b^{1.2}$ *(infra* Pipin. *fere* $4b^{1}$*)*. b) Childeprando $4b^{1.2}$; Childebrande 5a. b*) Burgundiam 4a (?). c) memor $4b^{1.2}$. d) *ita* 4a; *om. rell.* e) sollicitat (solicitat $4c^{1}$. 5a) r. (ruinam 5a) $4b^{1.2}$. $c^{1.2}$. 5a. f) pascales $4b^{1.2}$; paschalis $4c^{1.2}$. g) *ita* 4a. 5a. h) princes 4a. i) basilica $4b^{1.2}$; baselica, *ut infra*, $4c^{1}$; basileca 5a. k) Cariaco 4a; Caricieco $4b^{1.2}$; Carieco $4c^{1.2}$; Cariciaco *m. al. corr.* Carisiaco 5a. l) pallatii 4a, *corr.* m) utraque $4c^{2}$. 5a. n) annis XXV, *om.* S $4b^{1}$ (?). $c^{1.2}$. 5a. o) *e corr.* 5a. p) *desinunt codd.* 5, *exceptis libris* 5c. e*, *qui supra p.* 178, *l.* 24, *defecerunt, et* 5e, *qui e codice quodam* 4 *suppletus integrum textum continet. Libro* 5f *haec clausula litteris uncialibus minio pictis addita est:* Explicit historia rerum gestarum Carli maioris domus. Qui, bello Vinciaco habito, Ragemfredum victum fugavit. Et alia quam plurima fortiter et utiliter gessit.

Mon. Carol. p. 17*):* Coniuro te in Deum vivum et verum et ipsas sacratissimas claves confessionis beati Petri, quas vobis ad rogum direxsimus. *V. Waitz, 'VG.' III*², *p.* 83. 1) consultus *pro* consulatus; *cf. titulum apud Le Blant nr.* 24, *a.* 552*:* post consoltum. 2) *Cf. Luc.* 21, 25*:* erunt signa in sole et luna et stellis. *Anno* 741. *nullam sol defectionem passus est, sed a.* 740, *die* 1. *Aprilis. Luna a.* 740. *bis defecit, diebus scil.* 18. *Mart. et* 10. *Septembr.* 3) *Anno* 741, *quo haec facta esse Breysig censuit, cyclis consentientibus, paschalis ordo nullo modo turbatus esse potuit, sed a.* 740. *id contigit; cf. 'N. Archiv' IX, p.* 138. 4) *Clippiacum d.* 17. *Sept. a.* 741. *S. Dionysio dono dedit; cf. DD. I, p.* 101. 5) *Quiersy-sur-Oise. A.* 741, *d.* 17. *Sept. 'Careciaco villa in palatio' charta a Carlo basilicae S. Dionysii data est; cf. DD. I, p.* 102. 6) *In Ann. S. Amandi (SS. I, p.* 10*) Carlus Idibus Octob. defunctus esse dicitur, id quod Cointius, Ann. eccl. V, p.* 14. *ita cum Fredegario*

(111[a]) (25). Chiltrudis[b] quoque, filia eius, faciente consilio nefario noverce[c] sue[1], fraudulenter per manus sodalium suorum Renum transiit[c] et ad Odilonem[d] ducem Bagoariis[e] pervenit; ille vero eam[f] ad coniugium copulavit contra voluntatem vel consilium fratrum suorum. 742. Interea rebellantibus Wascones in regione Aquitania[g] cum Chunoaldo duce, filio Eudone[h.2] quondam, Carlomannus atque Pippinus germani principes, congregato exercito, Liger alveum Aurilianis[i] urbem transeunt, Romanos[k] proterunt, usque Beturgas[l] urbem accedunt, suburbana[m] ipsius igne conburent[n], Chunoaldo duce persequentes fugant[o], cuncta vastantes, Lucca[3] castrum dirigunt[p] atque funditus subvertunt, custodes illius castri capiunt[4]; etenim victores existunt. Praedam sibi dividentes, habitatores eiusdem loci[q] secum captivos duxerunt. Inde reversi circa tempus autumni, eadem[r] anno iterum exercitum admoverunt ultra Renum[5] contra Alamannos; sederuntque[s] castra metati super fluvium Danuvii[t] in loco nuncupante[u.6] ***, usquequo habitatores Alamanni se victos[v] videntes, obsides donant[w], iura promittunt, munera offerunt, et pacem petentes, eorum se dicione submittunt[x].

(112) 743. (26). Inde reversi, anno secundo regni eorum cognatus eorum Odilo[a] dux Bagoariorum[b] contra ipsos[c] rebellionem excitat. Conpulsi sunt generalem cum Francis in Bagoaria admoveri exercito; venientesque super fluvium qui dicitur Lech, sederunt super ripam fluminis uterque exercitus, hinc inde se mutuo videntes, usque ad quindecim diebus. Qui tantundem[d] provocati inrisionibus gentes illius, indignatione commoti, periculo se dederunt per loca deserta et palustria, ubi mons transiunde[e] nullatenus adherat[f]. Nocteque[g] inruentes, divisis exercitibus, eos inprovisos[h] occupaverunt; commissoque proelio, praedictus dux Odilo[i], ceso exercitu suo, vix cum paucis turpiter ultra[k] Igne[7] fluvium fugiendo evasit. His triumphis peractis[l], non sine dispendio multorum, tamen feliciter victores ad propria remeaverunt.

(113) 744. (27). Evoluto[a] triennio[8], iterum Carlomannus confinium[b] Saxanorum[c], ipsis rebellantibus, cum exercitu[d] inrupit; ibique captis habitatoribus, qui suo regno adfinis esse videbantur, absque belli discrimini[e] feliciter adquisivit, et, plurimos eorum Christo duce baptizatis[f], sacramenta consecrati fuerunt[g]. Per idem tempore, rebellante Theudobaldo[h],

Capp. 25—27. 4*a*. *b*[1.2.1*]. *c*[1.2].

Cap. 25. a) *inde ab h. l. numeros editores adiecerunt.* b) Hiltrudis 4*a*. c) noverca sua 4*b*; noversiit et ad, *om.* ce sue — tran 4*c*[2]. d) Dodilonem 4*b*. *c*[1.2]. e) Baguarius 4*b*; Baioarius 4*c*[1.2]. f) *om.* 4*c*[2]. g) Aquitaniae 4*b*[1*]. *c*[2]. h) Eudono 4*a*; Theodone 4*b*[1.2]; Theudone 4*b*[1*]. i) Aurelianis 4*b*[1]. *c*[2]. k) Romanus 4*b*. l) Biturcas 4*b*; Bituricas 4*c*[1.2]. m) *sic* 4*a*; suburbano *rell.* n) cuburent *e corr. (?)* 4*a*. o) fuga 4*b*. p) *ita* 4*a*; dirunt 4*b*[1]; diruunt *rell.* q) eidem locis 4*b*; eiusdem locis 4*c*[1] *(non* 4*c*[2]*)*. r) eodem 4*c*[1.2]. s) sederunt atque 4*b*. *c*[1.2]. t) Danuviae 4*b*; Danuvio 4*c*[1]; Danubii 4*c*[2]. u) in loco qui nuncupatur *h.* usque quo 4*c*[2]. v) victus 4*b*[1.2]; vinctos 4*c*[1]. w) dedet 4*a*. x) sumittunt 4*b*[1.2].

Cap. 26. a) Hodilo 4*b*. *c*[1.2]. b) Baioariae 4*b*. *c*[2]; Baioarie 4*c*[1]; *infra* Baioaria 4*b*. *c*[1.2]. c) ipsum rebellum 4*b*[1.2]. d) tandundem 4*b*[1.2]; tandem 4*c*[2]. e) mons transeunde 4*b*[1.2]; mos transeundi 4*c*[1.2]; *malim* pons. f) *sic* 4*a*. *b*. g) noctuque 4*c*[1.2]. h) inprovisus 4*b*[1.2]. i) Hodilo 4*b*. *c*[1.2]. k) *om.* 4*c*[2]. l) proactis 4*b*[1.2].

Cap. 27. a) evuluto *pr. m. corr.* evoluto 4*a*. b) confinio 4*c*[1.2]. c) *ita* 4*a*; Saxonorum *rell.* d) exercitum 4*b*[1.2]. e) discrimine 4*c*[1.2]. f) *ita* 4*a*; baptisma 4*b*; babtismatis 4*c*[1]; baptismatis 4*c*[2]. g) fuerint 4*b*[1.2]; fuerant 4*c*[2]. h) Teudebaldo 4*a*; Theodobaldo 4*c*[1]; Theudebaldo 4*c*[2].

composuit, ut Carlum d. 15. Octobr. mortuum, d. 22. in ecclesia S. Dionysii sepultum esse diceret. Certe Fredegario maior fides habenda est; cf. Breysig l. l. p. 103. 1) *Sunnichildis; cf. supra c.* 12. 2) *V. supra c.* 13. 15. 3) *Loches. R.* 4) *V. Ann. Lauriss. mai. a.* 742 *(SS. I, p.* 134*)*. 5) ultra Renum *Ortenau partem Alamanniae esse, coniecit Hahn, 'Jahrbücher' p.* 24, *n.* 1. 6) *Loci nomen excidisse videtur.* 7) *Inn. R.* 8) *Agitur de a.* 744. *p. Chr. (cf. Mühlbacher, 'Regesten' I, p.* 23*) neque de a.* 745, *ut Hahn l. l. p.* 171. *statuit.*

filium[a] Godafredo[b] duce[1], Pippinus cum virtute exercitus sui ab obsidione Alpium[2] turpiter expulit fugientem; revocatoque sibi eiusdem loci ducato, victor ad propria remeavit.

(28). Inde[3] reversi praecelsi germani, sequente anno provocati[a] coturno Wasco- (114) 745.
norum, iterum usque ad Ligerem fluvium[b] pariter adunati[c] venerunt. Quod videntes Vascones, praeoccupaverunt, pacem petentes et voluntatem Pippini in omnibus exequentes[d], muneratum eum, a finibus suis ut rideret[e], precibus obtinuerunt.

(29). His[a] ita transactis, sequente anno, dum Alamanni[b] contra Carlomanno (115) 746.
eorum fide[c] fefellissent, ipse[d] cum magno furore cum exercitu in eorum patria peraccessit et plurimos eorum, qui contra ipso rebelles[e] existebant, gladio trucidavit.

(30). His itaque gestis, sequente curriculo annorum, Carlomannus devotionis causa[a] (116) 747.
inextinctu[b] succensus[4], regnum una cum filio suo Drohone[c] manibus germano[d] suo Pippino committens[5], ad limina beatorum apostolorum Petri et Pauli Romam ob monachyrio[e] ordine perseveraturus[f] advenit. Qua successione Pippinus roboratur[g] in regno.

(31). Eodem anno[6] Saxones[a] more consueto fidem, quam germano suo promise- (117)
rant[7], mentire conati sunt. Qua de causa, adento[b] exercito, eos praevenire[c] conpulsus est; cui etiam reges[d] Winidorum[e] seu Frigionum[f, 8] ad auxiliandum uno animo convenerunt. Quod videntes Saxones, consueto timore conpulsi, multi ex eis iam trucidati et in captivitate missi[g], regiones[h] eorum igneque[i] crematis, pacem petentes[k], iure Francorum sese, ut antiquitus mos fuerat, subdiderunt et ea tributa quae Chlotario quondam prestiterant[9] plenissima solutione ab eo tempore deinceps esse[l] reddituros promiserunt. Ex quibus plurima multitudo videntes se contra impetum Francorum rebellare non posse, propriis viribus destituti, petierunt sibi christianitate[m] sacramenta conferre.

(32). Quo[a] peracto[b] tempore[10], Baioarii consilio nefandorum[11] iterum eorum fide

Capp. 27—32. 4*a*. $b^{1.2.2*}$. $c^{1.2}$.

Cap. 27. a) filiu:, *una litt. ras.* 4*a*; filiam $4b^{2.2*}$; filio $4c^{2}$. b) Godafredi $4b^{1.2}$.

Cap. 28. a) provocato 4*b*; provocatis $4c^{1.2}$. b) flumen 4*b*. $c^{1.2}$. c) adunatur $4b^{1}$; adunantes $4c^{1.2}$. d) exsequentes 4*b*. c^{1}; obsequentes, *pr. m. superscr.* vel ex $4c^{2}$. e) rederit $4b^{1}$; rediret $4b^{2}$. $c^{1.2}$.

Cap. 29. a) *versu incunte* 4*a*. b) Alamania $4b^{1}$; Alamannia $4c^{1.2}$. c) fidem 4*a*. d) ipsi $4b^{1.2}$. e) rebellis $4b^{1.2}$.

Cap. 30. a) causam $4b^{1.2}$. c^{1}. b) inextincto successus 4*b*. c) Drogone $4c^{1.2}$. d) germani sui Pipini $4c^{1.2}$. e) monacyrio $4b^{1.2}$. $c^{1.2}$. f) perseveraturos $4b^{1.2}$. g) roboratus 4*b*. c^{1} *(non* $4c^{2}$*)*.

Cap. 31. a) Saxonis 4*b*, *ut infra*. b) *sic* 4*a*. *b* (*pro* attento = directo); adunato exercitu $4c^{1.2}$. c) pervenire 4*b*. d) regis $4b^{1.2}$. e) Winodorum 4*a*. f) *ita* 4*a*. c^{1} *(ubi bis scr.)*. c^{2}; Frigionem $4b^{1.2}$. g) messi $4b^{1.2}$. h) regionis $4b^{1.2}$. i) ignique 4*b*. k) potentis $4b^{1.2}$. l) se *add.* $4c^{1.2}$. m) christianitatem $4b^{2.2*}$; christianitatis $4c^{1.2}$.

Cap. 32. a) *versu incunte* 4*a*. b) peracta 4*b*.

1) *Alamanniae. R.* 2) *Vosagos montes Ruinart et Hahn, 'Jahrbücher' p.* 66. 191. *intellexerunt, at de Alpibus Suevicis ('schwäbische Alb') h. l. agi vidit Baumann; cf. quae Meyer v. Knonau scripsit in 'Anzeiger für Schweizerische Geschichte'* 1881, *p.* 374. 3) *Haec post rebellionem Alamannorum a Carlomanno sedatam (c.* 29*) gesta esse, censuit Hahn, 'Jahrbücher' p.* 83 *sqq.* 4) *Cf. Einhart. V. Karoli c.* 2*:* Karlomannus, incertum quibus de caussis, tamen videtur quod amore conversationis contemplativae succensus, operosa temporalis regni amministratione relicta, Romam se in otium contulit. *Accipitur* inextinctu *pro* instinctu, *ut* expoliare *pro* spoliare *in codd. Greg.; cf. SS. R. Merov. I, p.* 928. 5) *V. Waitz, 'VG.' III*[2], *p.* 48. 6) *Immo sequente anno* 748*; cf. Mühlbacher, 'Regesten' I, p.* 28. 7) *V. supra c.* 27. 8) *De hoc loco v. Hahn l. l. p.* 218. 9) *Cf. supra IV,* 74*:* Quingentas vaccas inferendalis annis singolis a Chlothario seniore censiti reddebant. 10) *Expeditionem Baioariam a.* 749. *factam esse, censuit Mühlbacher, 'Regesten' I, p.* 28. 11) *Griphonem et Saxonum et Baioariorum rebellionis auctorem Childebrandus religiose tacuit; cf. Hahn, 'Jahrbücher' p.* 116. *Mortem eius Nibelungus infra c.* 35. *narravit.*

fefellunt et contra praefato principe eorum fide mentiti sunt. Qua de re, commoto exercito, cum magno[a] agmine apparatu eorum patrias peraccessit[b]. Ipsi vero terrore conpulsi, ultra fluvium Igni cum uxores[c] ac liberis eorum fugientes, et memoratus princeps super ripam Igni castra metatus, navale proelium[d] praeparavit, qualiter eos ad internitionem persequeret[e]. Quod[f] videntes Bagoarii[g], eorum viribus se auxiliare non posse, legatos[h] cum munera multa transmittunt et in eius dicione se subdant[i] et sacramenta vel obsides donant, ut ne ulterius rebelles[k] existant. Ipse vero duce Christo cum magno triumpho in Frantia[l] ad propria sede feliciter remeavit; et[1] quievit terra a[m] proeliis annis duobus.

(33). Quo tempore una cum consilio et consensu omnium Francorum missa relatione ad sede apostolica[2], auctoritate praecepta[a], praecelsus Pippinus electione totius Francorum[b] in sedem regni cum consecratione episcoporum et subiectione principum
751, Nov. una cum regina Bertradane, ut antiquitus ordo deposcit[3], sublimatur in regno[4].

(34). USQUE[a] NUNC INLUSTER VIR CHILDEBRANDUS[b] COMES, AVUNCULUS PRAEDICTO[c] REGE PIPPINO, HANC HISTORIAM VEL GESTA FRANCORUM DILIGENTISSIME SCRIBERE PROCURAVIT. ABHINC AB INLUSTRE VIRO NIBELUNGO, FILIUM IPSIUS CHILDEBRANDO, ITEMQUE COMITE, SUCCEDAT AUCTORITAS.

(118)
753. (35). His[a] transactis, sequente anno[5] iterum Saxones[b] eorum fidem, quod[c] praefato rege[d] dudum promiserant, solito more iterum rebelles[e] contra[f] ipso existunt. Unde et Pippinus rex ira commotus, commoto[g] omni exercitu Francorum, iterum Renum[h] transacto, Saxonia[6] cum magno apparatu veniens, ibique eorum patria maxime[i] igne concremavit; et captivos tam viris[k] quam feminis[l] cum multa praeda ibidem fecisset et plurimos Saxones ibidem prostravisset. Convidentes[m] Saxones, penitentia commoti, cum solito timore clementia regis petunt, ut pacem eis concederet, et sacramenta atque tributa multa[n] maiora[o], quam antea promisserant[p], redderent et numquam ultra iam rebelles[q] existerent. Rex Pippinus Christo propitio cum magno triumpho iterum ad

Capp. 32. 33. 4a. $b^{1.2.2*}$, $c^{1.2}$. *Cap.* 34. 4a. *Cap.* 35. 4a. $b^{1.2.2*}$, $c^{1.2}$.

Cap. 32. a) magna 4b. b) proaccessit $4b^{1.2}$. c) uxores (?) *corr.* uxoribus 4a; uxoris hac $4b^{1.2}$. d) pr(a)emium 4b. e) persequeret (?) *m. al: corr.* persequeretur 4a; prosequerit 4b. f) Quo 4b. c^1 *(non $4c^2$)*. g) Baioarii 4b. $c^{1.2}$. h) legatus $4b^{1.2}$. i) subdunt $4c^{1.2}$. k) rebellis $4b^{1.2}$. l) Fantia $4b^{1.2}$; Francia $4c^{1.2}$. m) ad $4b^{1.2}$.

Cap. 33. a) percepta $4c^{1.2}$. b) Franci 4b; Franciae $4c^{1.2}$.

Cap. 34. a) Usque *(versu incunte)* — auctoritas 4a *tantum praebet.* b) Childebrand 4a. c) p̄dict: reg: Pippin: 4a.

Cap. 35. a) His *versu incunte* 4b. $c^{1.2}$. b) Saxonis $4b^{1.2}$. c) quam $4c^2$. d) regi $4c^{1.2}$. e) rebellis $4b^{1.2}$. f) c. i. *om.* 4a. g) commotu $4b^{1.2}$. c^1. h) Reno $4b^2$. c^1. i) maximae $4b^{1.2}$. k) viros $4c^2$. l) feminas 4a (?). m) quo videntes $4c^1$; qđ videntes $4c^2$. n) *om.* 4a. o) maiore $4b^{1.2}$. c^1; maiorē $4c^2$. p) *sic* 4a. q) rebellis existerunt $4b^{1.2}$.

1) Et q. t. a. p. a. d. c. 33. *repetita sunt; cf. Hahn, 'Archiv' XI, p.* 328. Quievitque terra a proeliis *Ios.* 11, 23. 2) *Cf. clausulam quae dicitur de Pippino, SS. R. Merov. I, p.* 465: Pippinus rex pius per auctoritatem et imperium sanctae recordationis domni Zachariae papae et unctionem sancti chrismatis per manus beatorum sacerdotum Galliarum et electionem omnium Franchorum — — in regni solio sublimatus est. 3) *Ann. Laur. mai. a.* 750: Pippinus secundum morem Francorum electus est ad regem *(SS. I, p.* 138*)*. *Cf. Waitz, 'VG.' III², p. 64; Hahn, 'Jahrbücher', p.* 147. 4) *V. Sickel in 'Forschungen zur Deutsch. Gesch.' IV, p.* 440 *sqq.* 5) *Annum non satis accurate indicatum esse, censuit Sickel l. l. p.* 451. 6) *De hac expeditione v. Ann. Laur. mai. a.* 753 *(SS. I, p.* 138*); Oelsner, 'Jahrbücher' p.* 77.

Reno ad castro cuius nomen est Bonna[a] veniens. Dum haec ageretur, nuntius veniens ad praefato[b] rege ex partibus Burgundie, quod germanus ipsius rege[c] nomine Gripho[d], quod dudum[e] in Vasconia[f] ad Waiofario principe confugium fecerat, ad[g] Theudoeno[h] comite[i] Viennense seu et Frederico Ultraiurano[k] comite, dum partibus[l] Langobardie peteret et insidias contra ipso praedicto rege pararet, Maurienna urbem[m] super fluvium Arboris[1] interfectus est[n]. Nam et ipse[o] superscripti comites in eo proelio pariter interfecti sunt.

(36). Per Ardinna[a] silva ipse rex veniens, et[b] Theudone[c] villa[2] publica super Mosella resedisset, nuntius ad eum veniens, quod Stephanus papa partibus Rome cum magno apparatu et multa munera, iam monte Iove[3] transmeato[d], ad eius properaret adventum. Haec audiens rex, cum gaudio et laetitia et ingente[e] cura recipere eum praecepit et[f] filio suo Carlo ei obvius ire[g] praecepit, qui usque ad Ponteugone[h, 4] villam publicam ad eius praesentiam[i] adducere deberet. Ibique Stephanus papa Romensis ad praesentia[k] regis veniens, et[l] multis muneribus tam ipso rege quam et Francis largitus est, auxilium petens contra gente Langobardorum et eorum rege Aistulfo[m], ut per eius adiutorium[n] eorum obpressionibus vel fraudulentia de manibus eorum liberaret, et tributa vel munera, quod contra legis ordine ad[o] Romanos requirebant, facere[5] desisterent. Tunc Pippinus rex praefato Stephano papa apud Parisius civitate monasterio sancti Dionisii martyris cum ingenti cura et multa diligentia hiemare praecepit. Legationem ad Aistulfo rege Langobardorum mittens, petens ei, ut propter reverentia beatissimorum apostolorum[p] Petri et Pauli partibus Romae hostiliter non ambularet, et superstitiosas hac impias vel contra legis ordine causas, quod antea Romani[q] numquam fecerant, propter eius petitione[r] facere non deberent. (119) 754, Ian. 6.

(37). Cumque[a] praedictus rex Pippinus quod per legatos suos petierat non inpetrasset, et Aistulfus hoc facere contempsit[b], evoluto anno, praefatus rex ad[c] K. Mar. omnes Francos, sicut mos Francorum est, Bernaco[6] villa publica ad se venire praecepit. Initoque consilio cum proceribus suis, eo[d, 7] tempore quo solent reges ad bella procedere cum[e] Stephano papa vel reliquas nationes, qui in suo regno[f] commorabantur, et Francorum agmina partibus Langobardie cum omni multitudine per Lugdono[g] Gallie et Vienna pergentes, usque[h] Maurienna[1] pervenerunt. Aistulfus rex Langobar- (120) 754. Mart. 1.

Capp. 35—37. $4a. b^{1.2.2*}. c^{1.2}$.

Cap. 35. a) Bona $4a$. b) prefatum regem $4c^{1.2}$. c) regis $4c^{1.2}$. d) Grippo $4c^{1.2}$. e) quod dum $4b. c^{1.2}$. f) Guasconia $4b^{1.2}$; Wasconia $4c^{1.2}$. g) a $4c^{1.2}$. h) Theodone $4b. c^{1.2}$. i) *om.* $4b$. k) Ultraiorano $4c^{1.2}$. l) *ita* $4b^{2}. c^{1.2}$; pa:::: $4a$; partes $4b^{1}$ (?). m) urbe $4b^{2}. c^{2}$. n) *om.* $4b^{1.2}$. o) ipsis $4b^{1.2}$; ipsi $4c^{1.2}$.

Cap. 36. a) Ardenna $4b$; Ardoinna $4c^{1.2}$. b) ad $4b$. c) *ita* $4a$; Theodone *rell.* d) transmetato $4a$. e) ingenti $4c^{1.2}$. f) et filio — praecepit *om.* $4c^{1.2}$. g) irae $4b^{1.2}$. h) Pontehugone $4a$; *scr.* Pontegune *ex charta Theuderici IV, DD. I, p.* 84. i) praesentia $4c^{1.2}$. k) praesentiam $4c^{1.2}$. l) *om.* $4a$. m) Haistulfo $4a$; Austulfo *corr.* Aistulfo $4c^{1}$. n) de *add.* $4c^{1.2}$. o) *ita* $4a. b^{1}. c^{1}$; ab $4b^{2*}$; a $4c^{2}$. p) *om.* $4b$. q) Romam (Rome $4b^{2*}$) n. fecerat $4b$. r) petitionem $4b$.

Cap. 37. a) que *om.* $4b$. b) contempsisset $4c^{1.2}$. c) a $4b$. d) et tepr $4a$. e) proc. Stephanus $4b$. f) suo *repetunt* $4b^{1.2}$. g) Lugduno $4b^{1.2}. c^{1.2}$. h) ad *add.* $4c^{1.2}$.

1) *Saint-Jean-de-Maurienne ad fl. l'Arche.* 2) *Diedenhofen.* 3) *Montjou, 'der grosse S. Bernhard.'* 4) *Cf. V. Stephani c.* 25: Ipseque in palatio suo in loco qui vocatur Ponticone ad fere trium milium spatium descendens de equo suo, — — una cum coniuge, filiis et optimatibus eundem sanctissimum papam suscepit. *Est Ponthion (Marne, arr. Vitry-le-François); cf. Longnon, 'Géographie de la Gaule' p.* 405. 5) *Cf. V. Stephani c.* 6; *Oelsner, 'Jahrbücher' p.* 118. 6) Brennaco *Ann. Mett., SS. I, p.* 332; *cf. Martens, 'Die Römische Frage' p.* 32. *Olim Braine-sur-Vesle (Aisne, arr. Soissons) intellexerunt, at cf. Mühlbacher, 'Karol. Regesten' I, p.* 33. 7) *Cf. II. Reg.* 11, 1: Eo tempore quo solent reges ad bella procedere; *v. Oelsner l. l. p.* 453.

dorum haec audiens, commoto omni[a] exercitu Langobardorum, usque ad clusas qui[b] cognominatur valle Seusana[c, 1] veniens, ibi cum omni exercitu suo castra metatus est[2] et cum telis et machinis et multo apparatu, quod nequiter contra rem publicam[3] et sedem Romanam apostolicam admiserat, nefaria[d] nitebatur[e] defendere. Et superscriptus rex Pippinus cum[f] Maurienna cum exercitu suo resedisset[g], et propter angustia[h] vallium montes rupesque exercitus praedicto rege[i] minime transire potuisset, pauci tamen montibus angustisque locis exrumpentibus[k] usque in valle Seusana pervenerunt. Haec cernens Aistulfus rex Langobardorum, omnes Langobardos armare praecepit et cum omni exercitu suo super eos audaciter venit. Haec cernentes Franci, non suis auxiliis nec suis viribus liberare se putabant, sed Deum invocant et beati[l] Petri apostoli adiutorem rogant; commissoque proelio, fortiter inter se demicantes. Aistulfus rex Langobardorum lesum cernens exercitum suum, terga vertit et pene[m] omnem exercitum suum quod secum adduxerat, tam ducibus[n], comitibus vel omnes maiores natu gentis Langobardorum, in eo proelio omnes ammisit et[o] ipse quodam monte rupis vix lapsus evasit, Ticinum urbem suam cum paucis venit. Igitur precelsus rex Pippinus, patrata, Deo[p] adiuvante, victoria, cum omni exercitu vel multitudine agmina Francorum usque ad Ticinum accessit[q]. Castra metatus est undique[4], omnia quae in giro fuit[r] vastans, partibus Italie maxime igne concremavit, totam regionem illam vastavit, castra Langobardorum omnia diripuit[s] et multos[t] thesauros tam auri quam[u] argenti vel alia quam plura ornamenta et eorum tentoria omnia capuit[v] et cepit. Hec cernens Aistulfus rex Langobardorum, quod nullatenus se evadere[w] potuisset, pacem per sacerdotes et obtimates Francorum petens, dictiones superdicto rege[x] Pippino faciens, et quicquid contra Romanam ecclesiam vel sedem apostolicam contra legis ordine fecerat, plenissima[y] solutione emendaret[5]; sacramenta et obsides ibidem donat, ut numquam a Francorum ditiones[z] se abstraheret[a] et ulterius ad sedem apostolicam Romanam et rem publicam hostiliter numquam accederet. Praefatus rex Pippinus clemens, ut erat, misericordia motus, vitam ei et regnum concessit[b], et multa munera Aistulfus rex[c] partibus praedicto rege[d] donat; nam et obtimates[e] Francorum multa munera largitus est. His itaque gestis, Pippinus rex praedicto Stephano[f] papa cum obtimatis[g] suis et multa munera partibus Rome cum magno honore[h] direxit et in sedem apostolicam incolomem[i], ubi prius fuerat, restituit. His transactis, Pippinus rex cum omni exercitu suo vel multis thesaris[k] hac multa munera, Deo adiuvante, reversus est ad propria.

Cap. 37. 4a. $b^{1.2.2^*}$. $c^{1.2}$.

Cap. 37. a) *om.* $4c^2$. b) quae 4b. $c^{1.2}$. c) Suesana 4a; Seusiana $4b^{1.2}$; Swesiana $4b^{2^*}$. d) nestariam 4b; nefariae $4c^1$; nefarie $4c^2$. e) nitabatur 4a. f) *om.* 4b. g) redisset 4b. h) angusta 4b. $c^{1.2}$. i) regi $4c^{1.2}$. k) *ita* 4a; exrupentibus $4b^{1.2}$; erumpentibus $4c^{1.2}$. l) sēm Petrum apostolum $4c^1$. m) poene $4c^{1.2}$. n) quam *add.* $4c^{1.2}$. o) et — evasit *om.* 4a (*non Guelferb. Gud.* 139). $4c^2$. p) dei adiutorio 4a. q) peraccessit $4c^{1.2}$. r) fu:: 4a. s) disrupuit $4b^{1.2}$; dirrupit *corr.* disrupit $4b^{2^*}$. t) multis thesauris $4b^{1.2}$. u) tam uiri argenti $4b^{1.2}$; *haec om.* $4b^{2^*}$; et *pro* quam $4c^{1.2}$. v) *ita* 4a. b^1. $c^{1.2}$; rapuit $4b^2$ (?). b^{2^*}. *Cf. infra* p. 189, 13: capuisset. w) evadare 4a. x) P. r. $4c^{1.2}$. y) plenissimam $4c^{1.2}$; solutionem $4b^2$. $c^{1.2}$. z) dict., *ut infra* $4b^{1.2}$; ditione $4c^{1.2}$. a) abstraeret 4a. b) successit 4a. c) *om.* 4b. $c^{1.2}$. d) regi *semper* $4c^{1.2}$. e) obtimatos $4b^{1.2}$. f) Stefano *h. l.* 4a. g) obtimates s. (sui $4b^1$; suos $4b^2$) $4b^{1.2}$; optimatibus suis $4c^{1.2}$. h) onore 4a. i) incolum̄ 4a. k) *ita* 4a, *ut infra.*

1) *Susa ad radices montis Cenisii; cf. Oelsner, 'Jahrbücher' p.* 196 *sqq.* 2) *Vit. Stephani c.* 35. 3) *i. e. imperatorem. R. V. Waitz, 'VG.' III*², *p.* 237. 4) *Eadem verba infra p.* 187, 28. *repetita sunt:* castra metatus est undique et omnia quae in giro fuit vastavit. 5) *Vita Stephani c.* 37; *Oelsner, 'Jahrbücher' p.* 202.

(38). Sequente[1] anno Aistulfus rex Langobardorum fidem suam, quod contra (121)
rege Pippino[a] promiserat, peccatis facientibus, fefellit. Iterum ad Romam cum exercitu
suo veniens, finibus Romanorum prevagans[b] atque regionem illam vastans[c], ad eccle- 756.
siam[d] sancti Petri[2] veniens, et domos[e], quos[f] ibidem repperit, maxime igne concre-
mavit. Hec Pippinus rex cum per internuncios[g][3] hoc[h] audisset, nimium furore et in[i]
ira motus, commoto iterum omni[k] exercitu Francorum, per Burgundiam[l], per Cavalon-
num[m][4] urbem et inde per Ianuam[n] usque ad Maurienna[o] veniens. Rex Aistulfus cum
hoc repperisset, iterum ad clusas exercitum Langobardorum mittens, qui[p] rege Pippino
et Francos[q] resisterent et partibus Aetalie[r] intrare non sinirent. Rex Pippinus cum
exercitu suo, monte Ciniso[s] transacto, usque ad clusas, ubi Langobardi eum[t] resistere
nitebantur, perveniens: et statim Franci solito more, ut edocti erant, per montes et
rupes erumpentibus[u] in regno Aistulfo cum multa ira et furore intrant, Langobardos,
quos ibi repperiunt, interficiunt; reliqui, qui remanserant, vix fuga lapsi evaserunt. Rex
Pippinus cum nepotem[v] suum Tascilone[w][5] Baiovariorum duce partibus Italiae[x] usque
ad Ticinum iterum accessit[y], et totam regionem illam fortiter devastans, et[z] circa muros
Ticini utraque parte fixit tentoria, ita ut nullus exinde evadere potuisset. Haec Aistul-
fus rex Langobardorum cernens, et iam nullam spem se evadendi speraret, iterum per
subplicationem[a] sacerdotum et obtimates[b] Francorum veniam et pacem praedicto rege
subplicans, et sacramenta, quod contra praefato rege dudum dederat hac[c] contra sedem
apostolicam rem nefariam fecerat, omnia per iudicio[d] Francorum vel sacerdotum plenis-
sima[e] solutione emendaret. Igitur rex Pippinus solito more iterum misericordia motus,
ad petitionem obtimatibus[f] suis vitam et regnum iterato concessit. Aistulfus rex per
iudicio[g] Francorum vel sacerdotum thesaurum, quod in Ticino erat, id est tertiam par-
tem, praedicto rege tradidit et alia multa munera maiora, quam antea dederat, partibus
rege[h] Pippino dedit. Sacramenta iterum vel obsides donat, ut amplius numquam
contra[i] rege Pippino vel proceris[k] Francorum rebellis[l] et contumax esse non debeat;
et tributa, quod Langobardi ad rege[m] Francorum a longo tempore dederunt[n][6], annis
singulis per missos suos desolvere[o] deberent. Praecellus[p] rex Pippinus victor cum
magnis thesaris[q] et multa munera absque bellis eventu cum omni exercitu[r] suo inleso[s]
ad propriam sedem regni sui remeavit incolumis[t]. Et[7] quievit terra a proeliis annis
duobus.

Cap. 38. 4a. $b^{1.2.2*}$. $c^{1.2}$.

Cap. 38. a) *om.* 4a. b) pvagans 4$c^{1.2}$. c) vastam 4a. d) ecclesia 4$b^{1.2}$. e) domus 4$b^{1.2*}$. f) quas 4c^{2}. g) internuncians *corr.* internunciaos (!) 4a; innuntios 4$b^{1.2}$; nunccios 4b^{2*}. h) hec (?) *ras.* 4a; *om.* 4$c^{1.2}$. i) *ita* 4b^{1}. $c^{1.2}$; *om.* 4a; *cf. infra p.* 187, 11: in ira commotus. k) omne e. 4c^{1}; omnem exercitum 4c^{2}. l) Burgundia 4$b^{1.2}$. $c^{1.2}$. m) Cavolonno 4$b^{1.2}$; Cavilonno 4c^{1}; Cavillonno 4c^{2}. n) Geneva 4$c^{1.2}$. o) Mauriennam 4b. p) q:: 4a. q) Francis 4c^{2}. r) Italiae 4b. $c^{1.2}$. s) *sic* 4a; Cinizio 4b; Cinisi 4$c^{1.2}$. t) *eras.* 4a; ei 4$c^{1.2}$. u) erumpentes 4$c^{1.2}$. v) nepote suo 4b. $c^{1.2}$. w) T. cum Baioarorum 4b; Baioariorum 4$c^{1.2}$. x) Italia 4a. y) accesit 4a. z) *eras.* 4a. a) supplicatione 4$c^{1.2}$. b) *ita* 4a. $b^{1.2}$; optimatum 4$c^{1.2}$. c) quod *add.* 4b^{2*}. $c^{1.2}$. d) iudicia 4a; *cf. infra* n. g. e) plenissimam solutionem 4$c^{1.2}$. f) optimatum suorum 4$c^{1.2}$. g) iudici:: 4a. h) regis Pipni 4c^{2}. i) contro regem 4a. k) *ita* 4a. b^{1}; proceres 4$c^{1.2}$. l) retbelles *corr.* retbellis 4a. m) regem 4$c^{1.2}$. n) *ita* 4a. b^{1} *(pr. m.)*; dederant *rell.* o) dissolvere deberet 4$c^{1.2}$. p) *ita* 4a *saepe;* praecelsus *rell.* q) *ita* 4a. r) ercito *corr.* exercitu 4a. s) inlesu 4$b^{1.2}$. c^{1}. t) incolomes 4$b^{1.2}$. c^{1}.

1) *De hoc loco v. Oelsner, 'Jahrbücher' p.* 451 *sq.* 2) *V. Oelsner, 'Jahrbücher' p.* 259 *sqq.* 3) *Georgium scilicet Ostiensem episcopum, Warneharium abbatem, Thomaricum, Comitam missos magnificos; cf. litteras quas ad Pippinum papa dedit, Cod. Carol. nr.* 9 *(Jaffé, Mon. Carol. p.* 54*).* 4) *Chalon-sur-Saône, Genf.* 5) *Tassilo Odilonis et Chiltrudis, sororis Pippini, filius erat; cf. Oelsner l. l. p.* 264. *Eius secessionem a Pippino (cf. Ann. Laur. mai. a.* 763*; SS. I, p.* 144*) Nibelungus praetermisit; cf. Oelsner l. l. p.* 380. 6) *V. supra l. IV, c.* 45. 7) *Cf. supra c.* 32.

(122) (39). Post haec Aistulfus rex Langobardorum, dum venationem in quodam[a] silvam exerceret, divino iudicio de equo quo sedebat super quondam[b] arborem proiectus, vitam et regnum crudeliter dignam[c] mortem ammisit[1]. Langobardi una cum con-
757, Mart. sensu praedicto rege Pippino et consilio procerum suorum Desiderio[d] in sedem regni instituunt[2].

(123) 757. (40). Dum haec ageretur[a], rex Pippinus legationem Constantinopolim ad[b] Constantino[3] imperatore pro amicitiis[c] causa et salutem patrie sue mittens, similiter et Constantinus imperator legationem praefato rege cum multa munera mittens, et amicitias[d] et fidem per legatos eorum vicinsim[e] inter se promittunt. Nescio, quo faciente, postea[f] amicitias, quas inter se mutuo promisserant[g], nullatenus sortita est effectu.

(124) 760. (41). His itaque gestis, et duobus annis[4] cum terra cessasset a preliis, praedictus rex Pippinus legationem ad Waiofario[a] Aquitanico principe mittens, petens ei per legatos suos, ut res ecclesiarum de regno ipsius, qui[b] in Aquitania sitas[c] erant, redderet, et sub immunitates[d] nomine, sicut ab antea fuerant, conservatas esse deberent; et iudices hac exactores[e] supra predictas[f] res ecclesiarum, quod a[g] longo tempore factum non fuerat[h], mittere non deberet et Gotos praedicto rege, quod dudum Waiofarius contra legis ordine occiserat[i], ei solvere deberet et homines suos, quod[k] de regno Francorum ad ipso Waiofario principe confugium fecerant, reddere deberet. Haec omnia Waiofarius, quod praedictus rex per legatos suos ei mandaverat, hoc totum facere contempsit. Igitur Pippinus rex invitus coactatus[l], undique contraxit exercitum et partibus Aquitanie per pago Trecassino usque Autisiodero[m] urbem accessit. Inde ad Ligerem fluvium cum omni exercitu Francorum ad Masua[5] vico in pago Autisioderinse Ligerem[n] fluvium transmeavit, per pago Bitorivo[o. 6] usque Arvernico[p] accessit; regionem illam pervagans, et[q] maximam partem Aquitanie igne[r] concremavit. Waiofarius princeps Aquitanie per legatos[7] suos pacem supplicans, sacramenta vel obsides ibidem donat, et[s] omnes iustitias, quos[t] praefatus rex Pippinus per legatos suos ei mandaverat, in placito instituto facere deberet. Rex Pippinus cum omni exercitu suo inleso reversus est[u] ad propria.

(125) 761. (42). Evoluto anno, id est anno decimo regni ipsius, omnes obtimates Francorum ad Dura[8] in pago Riguerinse[a] ad campo Madio pro salutem patrie et utilitatem Francorum tractandum, placito instituto, ad se venire praecepit. Dum haec ageretur, Waio-

Capp. 39—42. $4a.\ b^{1.\ 2.\ 2^*}.\ c^{1.\ 2}$.

Cap. 39. a) quadam $4c^{1}$; silva $4b^{1.\ 2}.\ c^{1.\ 2}$. b) quandam $4c^{2}$. c) *corr.* digna morte 4a, *sic* $4c^{1.\ 2}$. d) Desiderium $4c^{1.\ 2}$.

Cap. 40. a) agerentur $4c^{2}$. b) ad regē C. imperatore 4a. c) amiciti:: 4a. d) a. et *om.* 4b. e) vicissim 4b. $c^{1.\ 2}$. f) *om.* 4a. g) *sic* 4a.

Cap. 41. a) Waifar. *et* Waiofar. 4a; Waiofar. *et* Guaiofar. 4b; Waiofar. *semper* $4c^{1.\ 2}$. b) que *sec. m.* 4a; quae $4c^{2}$. c) sitae $4c^{2}$. d) immuni(tates *sec. m.*) 4a; inmutantes $4b^{1.\ 2}$; imunitati *corr.* imunitats $4b^{2*}$; inmunitatis $4c^{1.\ 2}$. e) exhactores $4b^{1.\ 2}$. f) supradictas (om. prae) $4c^{1.\ 2}$. g) *om.* 4a. h) fuerant $4b^{1.\ 2*}$. i) occiserunt 4a. k) quos 4a. l) *sic* 4a; coactus *rell.* m) Autisidiodero 4a. n) Legere $4b^{1.\ 2}$; Ligere $4b^{2*}$. o) Biturico $4c^{1}$; Bitturico $4c^{2}$. p) Avernico $4b^{1.\ 2}$; Arvennico, *ut infra*, $4c^{2}$. q) *om.* $4c^{1.\ 2}$. r) *om.* 4a. s) ut $4c^{1.\ 2}$. t) quas $4c^{2}$. u) *om.* 4b.

Cap. 42. a) *ita* 4a; Riguerinsae $4b^{1}$; Riguerense $4c^{1.\ 2}$.

1) *V. Vit. Stephani* c. 48: infelix Aistulfus quodam loco in venationem pergens, divino ictu percussus defunctus est. 2) *V. Mühlbacher, 'Regesten' I, p.* 38. 3) *Copronymo R. De his legatis v. Oelsner, 'Jahrbücher' p.* 290. 4) *A.* 758. *Pippinus iterum contra Saxones pugnaverat, re infecta, ut videtur. Quam expeditionem Nibelungus silentio transiit; cf. Oelsner, 'Jahrbücher' p.* 322. 5) *Mesves (Nièvre, arr. Cosne, cant. Pouilly-sur-Loire); cf. Mühlbacher, 'Regesten' I, p.* 41. 6) *Le Berry.* 7) *Adolbertus et Dadinus legati, Adalgarius et Eitherius obsides dicuntur in Ann. Laur. mai. a.* 760; *SS. I, p.* 142. 8) *Düren in pago Ripuariensi ad fl. Roer. R.*

farius, inito iniquo consilio, contra Pippino rege Francorum insidias parat; exercitum suum cum Uniberto[a] comite Bitorivo[b] et Bladino[c] comite Arvernico, qui dudum ante anno superiore ad praedicto rege Pippino cum Bertelanno[d] episcopo Bitorice[e] civitatis missus fuerat et animum regis ad iracundiam nimium provocasset[1], cum reliquis comitibus clam hostiliter usque Cavallonnum[f. 2] omnem exercitum suum transmisit et totam regionem illam, id est Agustidunensium[g] usque ad Cavallonnum, igne concremavit[h], et suburbana Cavallonnum urbis, quicquid ibidem repperierunt, omnia[i] vastaverunt. Meltiaco[k. 3] villam[l] publicam incendio cremaverunt; cum multa spolia et praeda, nullo resistente, remeaverunt ad propria. Cum haec[m] Pippino rege nuntiatum fuisset, quod Waiofarius maximam partem regni sui vastasset et sacramenta[n], quod ei dederat, fefellisset, nimium in ira commotus, iubet omnes Francos, ut hostiliter, placito instituto, ad Ligerem venissent. Commotoque exercito, cum omne multitudine iterum usque ad Trecas accessit; inde per Autisioderum[o] ad Nevernum urbis[p] veniens, Ligeris fluvium transmeato, ad castro cuius nomen est Burbone[4] in pago Bitorivo[q] pervenit. Cumque in giro castra[r] posuisset, subito a Francis captus atque succensus est; et homines Waiofario[s], quod ibidem invenit, secum duxit. Maximam partem Aquitanie vastans, usque[t] urbem Arvernam cum omni exercitu veniens, Claremonte[5] castro captum atque succensum bellando cepit, et multitudinem hominum, tam virorum quam feminarum vel infantum plurimi, in ipso incendio cremaverunt. Bladino[u] comite ipsius urbis Arvernico[v] captum atque ligatum ad praesentia regis adduxerunt, et multi Vascones in eo proelio capti atque interfecti sunt. Igitur rex Pippinus, urbem captam hac regionem illam totam vastatam, cum praeda vel[w] spolia multa, Deo auxiliante, inlesum exercitum, iterum remeavit ad propria[x].

(43). Factum est autem[a], ut, post quod[b] Pippinus rex urbem Arvernam cepit hac regionem illam totam vastavit, sequente[c] anno, id est anno 11. regni ipsius, cum universa multitudine gentis[d] Francorum Bitoricas venit, castra[6] metatusque[e] est undique et omnia quae in giro fuit vastavit. Circumsepsit urbem munitionem fortissimam, ita ut nullus egredi ausus fuisset aut ingredi[7] potuisset, cum machinis et omni genere armorum, circumdedit ea vallo[f]. Multis vulneratis plurisque[g] interfectis fractisque[h] muris, cepit urbem et restituit eam dicioni sue iure proelii[8] et homines illos, quos Waiofarius ad defendendam[i] ipsam civitatem dimiserat, clementiam[k] sue pietatis absolvit; dimissisque[l] reversi sunt ad propria. Uniberto comite vel reliquos Vascones[m], quos ibidem invenit, sacramentis (126) 768.

Capp. 42. 43. $4a. b^{1.2.2*}. c^{1.2}$.

Cap. 42. a) Huniberto *4a*. b) Biturivo $4c^{1.2}$, *ut infra*. c) Blaudeno *4b*. d) *ita* $4a. b^{1}$; Bertellanno $4b^{2}$; Bertelando $4c^{1.2}$. e) Bituric., *ut infra*, $4c^{1.2}$. f) Cavalonnum $4b^{1.2}$; Cavilonnum $4c^{1}$; Cavillonnum $4c^{2}$; *item infra*. g) Agusdunensium $4b^{1.2}$; Augusdunensium $4b^{2*}$. h) cremavit *4a*; i. e. e. s. C. *desunt* $4c^{2}$. i) *om.* $4c^{2}$; v. *om.* $4c^{1}$. k) Melciaco $4b^{1.2}. c^{1.2}$. l) villa publica $4c^{1.2}$. m) hoc *4b*. $c^{1.2}$. n) sacramento $4b^{1.2}. c^{1.2}$. o) Autusioderum $4b^{1.2}$. p) urbem, *infra* castrum $4c^{2}$. q) Biturivo *4a*. r) castro $4b^{1.2}$. s) Waiofarii (Waifarii $4c^{1}$) quos $4c^{1.2}$. t) *post* u. 17 *versus vacant* $4c^{2}$, *ubi* urbem — ad propria *l.* 23. *desunt*. u) *ita* $4a. b^{1}$; Bland. $4b^{2.2*}. c^{1}$. v) Arvernis $4c^{1}$. w) et *4a*. x) praelia $4b^{1.2}$.

Cap. 43. a) a. ut *om.* $4c^{2}$. b) postquam $4c^{1.2}$. c) sequenti $4c^{1.2}$. d) gens *4a*. e) que *om.* *4a*. f) valde *4a*; *cf. Luc.* 19, 43. g) pluresque $4c^{1.2}$. h) francisque $4b^{1.2}$; francis per $4b^{2*}$. i) defendendum ipsa civitate $4b^{1.2}. c^{1.2}$. k) dementiae $4b^{1}$; clementiae $4b^{2}$; demencie $4b^{2*}$. l) dimisisque $4b^{1.2}$; dimissique $4c^{1.2}$. m) Guasc. *saepe* $4b^{1.2}$.

1) *V. Oelsner l. l. p.* 342. 2) *Chalon-sur-Saône.* 3) *Mailly (dép. Saône-et-Loire); cf. Oelsner l. l. p.* 348. 4) *Bourbon-L'Archambault (Allier, arr. Moulins); cf. Mühlbacher l. l. p.* 42. 5) *Clermont-Ferrand.* 6) *Iisdem verbis* castra — vastavit *scriptor supra p.* 184, 17. *abutitur.* 7) *Cf. Iosue* 6, 1. 8) *Cf.* 4. *Reg.* 13, 25; *Waitz, 'VG.' III*[2], *p.* 640, *n.* 1; *Oelsner l. l. p.* 131.

datis, secum adduxit, uxores eorum hac liberos in Frantia ambulare praecepit, muros[a] ipsius Bitorice civitatis restaurare[b] iubet, comites suos[c] in ipsa civitate ad custodiendum dimisit[d]. Inde cum omni exercitu[e] Francorum usque ad castro[f] qui vocatur Toartius[g. 1] veniens; cumque in giro castra posuisset, ipse castrus[h] mira celeritate captus atque succensus est[i], et Vascones, quos ibidem invenit, una cum ipso comite secum duxit in Frantia. Pippinus rex Christo duce cum omni exercitu Francorum cum multa praeda et spolia iterum reversus est ad sedem[k] propriam.

(127) (44). Facta[2] est autem longa altercatio inter Pippino rege[a] Francorum et Waiofario[a*] Aquitanico principe: Pippinus rex, Deo auxiliante, magis ac magis crescens et semper in se ipso[b] robustior, pras[c] autem Waiofarii et eius tirannitas decrescens cotidie. Waiofarius princeps semper contra praedicto rege Pippino insidias parare[d] dissimulat, nam Mantione[e] comite, consubrino[f] suo, partibus Narbone[g] cum reliquis comitibus transmisit, ut custodias, quod praedictus rex Narbonam propter gentem Saracenorum[h] ad custodiendum miserat, aut[i] ad intrandum aut quando iterum in patria[k] revertebant, capere aut interficere eos[l] potuissent. Factum est, ut Australdus comis et Galemanius[m] itemque comis cum pares eorum ad propria reverterent[n]. Sic Mantio una cum multitudine gente Wasconorum super[o] eos inruit. Fortiter inter se demicantes, praedictus Galemanius et Australdus ibidem Mantione cum universos pares suos, Deo adiuvante, interficiunt. Haec cernentes[p] Wascones, terga verterunt, omnes equites[3], quod[q] ibidem[r] adduxerant[s], ammiserunt; montes vallesque pervagantes, pauci tamen vix fugaciter[t] evaserunt. Ipsi vero cum multa praeda vel equites et spolia cum gaudio reversi sunt ad propria.

(128) (45). Dum his et aliis modis Franci[a] et Wascones semper inter se altercarent, Chilpingus comis Arvernorum, collecto undique exercitu, in pago Lugdunense, in regno Burgundie[b] ad praedandum[c] ambulare nitebatur. Contra quem Adalardus[d] comis Cavalonensis[e] et Australdus[4] itemque[f] comis cum pares eorum contra eum venientes et[g] super fluvium Legeris[h] fortiter inter se dimicantes, statim Chilpingus comis in eo proelio a superscriptis comitibus occisus est, et multi, qui cum eo venerant, ibidem interfecti sunt. Haec videntes Wascones, terga verterunt; vix paucis silvis et paludibus ingressi evaserunt. Ammanugus comis Pectavensis[i], dum Toronico[k] infestando praedaret, se

Capp. 43. 44. $4a. b^{1.2.2*}. c^{1.2}$. *Cap.* 45. $4a. b^{1.2.2*}. c^{1}$.

Cap. 43. a) murus $4b^{1.2}$. b) restaurari 4a. c) *post s. 7 versus vacant;* in ipsa — Aquitanico principe *l.* 9. *desunt* $4c^{2}$. d) misit 4b. e) exercitus $4b^{1.2}$. f) castu *corr.* castum 4a. g) Toarcius $4b. c^{1}$. h) crastrus 4a, *sed* cras *sec. m. scr.;* castro $4b^{1.2}$. i) succ. ₹ vascones *sec. m. scr.* 4a. k) *sic* $4b. c^{1}$, *cf. infra p.* 189, 18; ad propria 4a.

Cap. 44. a) regem 4a (?). a*) Vaif. 4a; Guaiof. 4b, *ut infra.* b) ipse *corr. m. al.* ipso 4a. c) pros 4a; pars *rell.* d) praeparare 4a. e) Manc. $4c^{1.2}$, *ut infra.* f) cosubrini 4a. g) Narbona 4a; Narbonae $4c^{1}$. h) Sarrac. $4b. c^{1.2}$. i) *om.* 4a; *fortasse delet.* $4b^{1}$; ad *om.* $4c^{2}$. k) patriam $4c^{2}$. l) *om.* 4a. m) Gal. *pr. m. corr.* Gall., *ut infra*, $4c^{1}$; Gall. $4c^{2}$; *item infra cum* $4b^{1.2}$. n) reverterentur $4c^{2}$. o) sup *corr.* sup 4a. p) cernes 4a. q) quos $4c^{1.2}$. r) ibi 4a. s) *in medio versu desinit* $4c^{2}$*; sequens versus vacat. In marg. inferiore librarius adiecit:* Non repperio plus. Sufficiat igitur hoc. t) fuga iter 4a.

Cap. 45. a) Francis $4b^{1.2}$. b) Burgundio 4a. c) praedicandum $4b^{1}$; praeliandum $4b^{2*}$. d) Adhalardus 4a. e) Cavalenensis 4a. f) idemque 4b. g) et — dimicantes *om.* $4b^{2.2*}$. h) Lig. $4b^{1}$. i) Pict., *ut infra*, $4c^{1}$. k) Toronica $4b^{1.2}$; Turonicam $4b^{2*}$.

1) *Thouars (Deux-Sèvres, arr. Bressuire); cf. Ann. Laur. mai. a.* 762 *(SS. I, p.* 142*); Mühlbacher l. l. p.* 42. 2) 2. *Reg.* 3, 1*:* Facta est ergo longa concertatio inter domum Saul et inter domum David: David proficiens et semper se ipso robustior, domus autem Saul decrescens quotidie. *Cf. Oelsner, 'Jahrbücher' p.* 384. 3) *i. e.* equos. *R.* 4) *Idemne qui supra c.* 44. *nominatur?*

et[a] ab homines[b] Vulfardo[c] abb.[d] monasterio beati Martini interfectus est, et plures, qui apud[e] eum ibidem venerant, cum ipso pariter ceciderunt; reliqui, qui[f] remanserant, terga vertentes, pauci vix evaserunt. Dum haec ageretur, Remistanius, avunculus[g, 1] Waiofario[h], ad praedictum regem[i] veniens, sacramenta multa et fide praedicto rege Pippino promisit, ut semper fidelis tam praedicto rege quam et filios suos omni tempore esse deberet. Rex vero[k] Pippinus in sua dictione eum recepit et multa munera auri et[l] argenti et preciosa vestimenta, equites et arma eum ditavit.

(46). Rex Pippinus castro cui nomen est Argentonus[a, 2] in pago Bytorivo[b] a fundamento miro opere in pristino statu reparare iussit; comites suos ibidem ad custodiendum mittens, ipso castro Remistanio[c] ad Waiofario resistendum cum[d] medietatem pago Bytorivo usque ad Care[e, 3] concessit. Videns praedictus Waiofarius princeps Aquitanicus, quod castro Claremonte[4] rex bellando ceperat et Bytoricas[f] caput Aquitaniae munitissimam urbem cum machinis capuisset[5], et inpetum eius ferre non potuisset: omnes civitates, quas in Aquitania provintia dictioni[g] sue erant, id est Pectavis[6], Lemodicas[h], Sanctonas[i], Petrecors[k], Equolisma vel reliquis quam plures civitates[l] et castella, omnes muros eorum in terra prostravit, quos postea praecellus[m] rex Pippinus reparare iubet et homines suos ad ipsas civitates custodiendum dimisit. Iterum eo anno cum omni[n] exercito suo predictus rex Pippinus ad sedem propriam reversus est. (129)

(47). Iterum sequente[7] anno, commoto omni exercito Francorum, per Trecas, inde ad[a] Autysiodero usque ad Nevernum urbem con[b] omni exercito veniens, ibique cum Francis et proceribus suis placitum suum campo Madio tenens. Postea, Ligere transacto, Aquitania pergens, usque ad Lemodicas[c] accessit, totam regionem illam vastans, villas publicas, quae dictione[d] Waiofario erant, totas igne[e] cremare praecepit. Totam regionem illam pene vastatam, monasteria multa depopulata, usque Hisandonem[f, 8] veniens, unde maxima[g] parte Aquitaniae plurimum vinearum erat, coepit ac vastavit; unde pene[h] omni Aquitania, tam ecclesias quam monasteria, divites et pauperes vina habere consuerunt[i], omnia vastavit et coepit. Dum haec ageretur, Waiofarius cum exercito magno et plurima Wasconorum qui ultra Geronna[k] commorantur, quem antiquitus vocati sunt Vaceti[l], super praedicto rege veniens; set statim solito[m] (130)

Capp. 45—47. 4*a*. *b*¹·²·²*. *c*¹.

Cap. 45. a) *om.* (?) 4*a*. *b*¹. b) omines 4*a*. c) *ita* 4*a*. *c*¹; Guilf. *corr.* Guulf. 4*b*¹; Guulf. 4*b*² Gulf. 4*b*²*. d) abb̄ 4*a*; abbate 4*b*¹·²; abbati 4*c*¹. e) quia p̄ 4*a*. f) *om.* 4*b*¹. g) avulcolus 4*a*, *pr. m. corr.* h) Guaiofario 4*b*¹; Guaiofarii 4*b*²·²*. i) rege *m. al. corr.* regē 4*a*. k) *om.* 4*c*¹. l) *om.* 4*a*.

Cap. 46. a) Argentomis 4*b*¹·², *c*¹; Argentonnis 4*b*²*. b) Butorivo (*infra* Bitorivo) 4*b*¹·²; Biturivo 4*c*¹, *item infra*. c) *om.* 4*c*¹. d) *om.* 4*a*. e) Caro 4*a*. f) Bitoricas, *ut infra*, 4*b*; Bituricas 4*c*¹. g) dictione suae 4*b*¹·²; ditione sua 4*c*¹. h) Lemovicas, *ut infra*, 4*c*¹. i) Sanctonis 4*b*¹. *c*¹; Sanctionis 4*b*²; Sanccionis 4*b*²*. k) Petrecorg, Egolisma 4*c*¹; Petrogorium, Engolismam, Aginnum *cod. Guelferb. Gud. nr.* 139. l) civitatis 4*b*. m) *ita* 4*a*, *saepe*. n) omn exercito (*corr.* exercitu) 4*a*.

Cap. 47. a) *ita* 4*b*. *c*¹; *om.* 4*a*; Autisiodoro 4*b*¹·²; Autisiodere 4*c*¹. b) cum 4*b*. *c*¹. c) Lim. 4*b*¹·². d) dictionis 4*b*¹·². e) *om.* 4*a*. f) Hissandonem 4*c*¹. g) maximam 4*b*. h) pone omnis 4*c*¹. i) consueverat 4*a*; consueverunt 4*c*¹. k) *ita* 4*a*, *ut supra c.* 15; Garonnam 4*b*¹. *c*¹; Garronnam 4*b*²; Garronam 4*b*²*. l) Vaoeti 4*b*¹·²; Vaoeci 4*b*²*; Vacceti 4*c*¹. m) m. s. 4*c*¹.

1) *Remistanius filius Eudonis erat; cf. infra c.* 50. *Erat itaque patruus non avunculus Waiofarii.* 2) *Argenton-sur-Creuse. A.* 766. *demum Argentonus castrum reparatum videtur esse; cf. Ann. Lauriss. mai. a.* 766 *(SS. I, p.* 144*).* 3) *Le Cher.* 4) *Cf. supra c.* 42. 5) *Cf. supra c.* 43. 6) *Poitiers, Limoges, Saintes, Périgueux, Angoulême.* 7) *De a.* 763. *agi, coniecit Mühlbacher l. l. p.* 43. 8) *Yssandon interpretatus est Longnon, 'Atlas hist. Texte expl.' I, p.* 63; *Issoudun (Creuse, arr. Aubusson, cant. Chénérailles), Mühlbacher l. l. p.* 44.

more omnes Wascones terga verterunt[a], plurimi ibidem a Francis interfecti sunt. Hec cernens rex, persequi eum iubet, et usque ad noctem[b] eum persequens, vix Waiofarius cum paucis qui remanserant fugiendo evasit. In eo proelio Bladinus[c] comis Arvernorum, quem praedictus rex ceperat[d, 1], postea ad Waiofarium confugium fecerat, in eo proelio interfectus est. Rex Pippinus, obpitulante Deo[e], victor extitit. Patrata[f] iterum victoria, cum magno triumpho iterum ad Degontio[g, 2] cum omni[h] exercito Francorum ad Ligere veniens, inde per pagum Agustudinense[i] ad propriam sedem remeavit invictus. Waiofarius legacionem ad praedicto rege mittens, petens ei, quod Betoricas et reliquas civitates Aquitanie provincie, quod de manu eius predictus rex abstulerat, ei redderet, et postea ipse[k] Waioforius[l] dictiones[m] sue faceret; tributa vel munera, quod antecessores[n] suos reges Francorum de Aquitania[o] provintia exire consueverant[p], annis singulis partibus praedicto rege[q] Pippino solvere deberet. Sed hoc rex per consilio Francorum et procerum suorum facere contemsit.

(131) 766. (48). Evoluto igitur anno, commoto omni exercito Francorum vel plurimum nationes[a], quod in regno suo commorabantur, usque ad Aurilianis veniens, ibi placitum suum campo Madio, quod ipse primus pro[b] campo Martio pro utilitate Francorum instituit[3], tenens, multa munera[c] a Francis vel proceris suis ditatus est. Iterum Ligere transacto, totam Aquitaniam pergens, usque ad Aginnum[d, 4] veniens, totam[e] regionem illam devastans[f]. Videntes tam Wascones quam maiores natu[g] Aquitanie, necessitate conpulsi, plurimi ad eum venerunt, sacramenta ad[h] eum ibidem[i] donant[k], dictionis[l] sue faciunt. Ita omnem Aquitaniam provintiam nimiam[m] vastatam, cum multa praeda hac spoliam[n] per pago Petregorico[o] et Equalismam[p], iam pene omni[q] Aquitania adquesita, cum omni exercito Francorum iterum eo anno reversus[r] est in Frantia cum suis omnibus.

(132) 767. (49). Iterum denuo sequente[a] anno, commoto omni exercito Francorum, per pago Trecasino[b], inde ad urbem Autisiodero veniens, ad castro qui vocatur Gordinis[5] cum regina sua Bertradane iam fiducialiter Ligere[c] transito, ad Bitoricas accessit[d]; palacium sibi edificare iubet. Iterum campo Madio, sicut mos erat, ibidem tenere iubet; initoque consilio cum proceris suis, prefata regina Bertradane[e] cum reliquis Francis hac comitibus fidelibus suis in praedictas Betoricas dimisit. Ipse praedictus rex cum reliquis Francis et obtimatis[f] suis persequendum Waiofarium perrexit[g]. Cumque praedictus rex

Capp. 47—49. $4a$. $b^{1.2.2*}$. c^{1}.

Cap. 47. a) ver 4a. b) nocte $4c^{1}$. c) *ita* $4b^{1}$. c^{1}; Plandinus 4a; Bland. $4b^{2.2*}$. d) et *add.* $4c^{1}$. e) Domino 4a. f) patrato, *om.* iterum 4a; parata i. $4b^{1.2}$. g) Denegontio 4a; Digontio $4c^{1}$. h) *ita* 4b. c^{1}, *cf. infra l.* 13; c. magno e. 4a. i) Agustidunense $4c^{1}$. k) ipso $4b^{1}$. (*vel* ipse) $4b^{2}$. l) *ita h. l.* 4a; Guaioforius $4b^{1}$; Guaiforius $4b^{2}$. m) dictiones *corr.* dictionis 4a; ditionis $4b^{1.2}$; ditioni $4c^{1}$. n) ante cesores 4a. o) Equitanie provintie 4a. p) consueverat $4b^{1}$; consuerat $4b^{2}$. q) regi 4b.

Cap. 48. a) nationis $4b^{1.2}$; nationum $4c^{1}$. b) per 4a. c) menera 4a. d) Anginnum 4a; Agennum $4c^{1}$. e) pro *add.* $4b^{1.2}$; que *add.* $4c^{1}$. f) de *pr. m. superscr.* 4a. g) natus 4a, *corr.* h) ad eum *om.* 4b. c^{1}. i) ibi 4b. k) donant *e corr.* 4a. l) dicionis 4a; ditionis sue se $4c^{1}$. m) nimium $4c^{1}$; *om.* 4b. n) spolia $4b^{1.2}$. c^{1}. o) Pretecorico $4b^{1}$; Praetecorico $4b^{2}$; Praetecoricam $4b^{2*}$; Petrecorigo $4c^{1}$. p) Aequalismam $4b^{1.2}$; Egolismam $4c^{1}$. q) omne A. $4b^{1}$; omnem Aquitaniam adquisitam $4b^{2}$. r) e. s. o. r. e. i. F. 4b. c^{1}.

Cap. 49. a) sequento 4a, *corr.* b) Tregasino $4b^{1.2}$; Trecassino $4c^{1}$; indet 4a. c) Legere, *ut infra*, $4b^{1.2}$. d) accersit 4a. e) Bertradanae, *sed ae in litura scr.* 4a. f) obtimatibus 4b; obtimates suos $4c^{1}$. g) *ita* 4a. c^{1}; ire perrexit 4b, *ut infra p.* 192, 11.

1) *V. supra c.* 42. 2) *Digoin (dép. Saône-et-Loire); cf. Oelsner, 'Jahrbücher' p.* 399. 3) *Ad a.* 755. *id referunt Ann. Mosell. (SS. XVI, p.* 495*) et Petav. (SS. I, p.* 11*). Cf. Waitz, 'VG.' III², p.* 561*; Oelsner, 'Jahrbücher' p.* 295. 447 *sqq.* 4) *Agen.* 5) *Gordon prope Sancerre interpretatur Cointius. R. Cf. Mühlbacher l. l. I, p.* 47.

ipsum Waiofarium persequente[a] non repperiret, — iam tempus hiems erat, — cum omni exercito ad Betoricas, ubi praefata regina Bertradane[b] dimiserat, reversus est[b].

(50). Dum hec ageretur, Remistanius, filius Eudone[a] quondam, fidem suam, quod (133) predicto rege[b] Pippino promisserat[c], fefellit, et ad Waiofarium iterum veniens, dictionis[d] sue faciens[e]. Quod Waiofarius[f] cum magno gaudio eum recepit et adiutorem sibi contra Francos vel praedicto rege eum instituit. Superscriptos[g] Remistanius contra praedicto rege et Francos seu custodias, quas ipse rex in ipsis[h] civitates[i] dimiserat, nimium infestus accessit et Bitorivo[k] seu et Limoticino[l], quod ipse rex adquisierat, praedando nimium vastavit, ita ut nullus colonus terre ad laborandum tam agris quam vineis scolere[m] non audebant. Praedictus rex Pippinus in Betoricas per hiemen[n] totum cum regina sua Bertradane in palatium resedit. Totum exercitum suum per Burgundias[o] ad hyemando[p] mittens, natale[q] domini nostri Iesu Christi vel sanctam[r] epiphania 768. Ian. 6. ad[s] Betoricas orbem[t] per consilio epyscoporum vel sacerdotum venerabiliter celebravit.

(51). Evoluto igitur eo anno, cum in Betoricas resederet, mediante Febroario[a], (134) 768. Feb. 15. omnem exercitum suum, quem in Burgundia ad hyemandum miserat, ad se venire praecepit; initoque consilio, contra Remistagnum[b] insidias parat. Hermenaldo[c], Beringario[d], Childerado et Uniberto[e, 1] comite Bitorivo cum reliquis comitibus et leodibus[f] suis ad ipsum Remistanium[g] capiendum clam[h] mittens, predictus rex Pippinus cum omni exercitu Francorum iterum ad persequendum Waiofarium ire distinavit. Bertrada regina Aurilianis veniens et inde navale evectione per Ligere fluvium usque ad Sellus castro[i, 2] super fluvium ipsius Ligere perveniens. His itaque gestis, nunciatum est regi, quod myssos suos, quos[k] dudum ad Amormuni[l, 3] regi[m] Saracinorum[n] misserat[4], post tres annos ad Marsiliam reversus fuisset; legationem predictus[o] Amormuni rex Sarracinorum ad praefato[p] rege cum multis muneribus secum adduxerat. Quod cum conpertum regi fuisset, myssos suos ad eum direxit, qui eum venerabiliter reciperent et usque ad Mettis civitatis[q] ad hyemandum[r] ducerent. Igitur suprascripti[s] comites, qui ad Remistagnum[t] capiendum missi fuerant, per divino iudicio et fidem regis capiunt[u] et legatum ad praesentiam regis cum uxore sua adduxerunt. Quem[v] statim rex Uniberto et Gislario[w] comite Betoricas civitate ipso Remistagnum in patibulo eum suspendi[5] iussit. Praedictus rex Pippinus usque ad Ieronnam[x] accessit; ibi Vascones, qui ultra Garonna commorantur, ad eius presentia venerunt et sacramenta et obsides praedicto rege donant, ut semper fideles partibus regis[y] hac filiis suis Carlo et Carlomanno omni tempore esse debeant. Et aliae[z] multe quam plures ex parte Waiofarii ad eum venientes

Capp. 49—51. 4*a*. $b^{1.2.2*}$. c^1.

Cap. 49. a) persequendo $4c^1$. b) *om.* 4*a*.

Cap. 50. a) Iudone 4*b*. b) regi 4*a* (*e corr.*). 4*b*. c^1. c) *sic* 4*a*. d) dictioni $4b^{1.2}$; ditioni $4c^1$. e) *eras.* 4*a*. f) Waifarium 4*a*. g) superscriptus 4*b*; supra scriptus $4c^1$. h) ipsas $4b^{1.2}$. c^1. i) civitatis (?) *corr.* civitates 4*a*. k) Biturivo 4*a*. c^1. l) Litooticino 4*a*; Lemodicino $4c^1$. m) *ita* 4*a*. b^1. c^1. n) *ita* 4*a*. $b^{1.2}$; hiemem $4c^1$. o) Burgundiam 4*b*. c^1. p) yemando 4*a*; hiemandum (*infra* iem.) $4c^1$. q) natalem $4c^1$. r) sancta 4*b*. c^1. s) aput 4*b*; apud $4c^1$. t) urbem 4*b*. c^1.

Cap. 51. a) *ita* $4b^{1.2}$. c^1; Feb 4*a*. b) Remestanium $4c^1$, *et sic deinceps*. c) Ermenoldo 4*a*, *sed* no *m. al. scr.* d) Berengario $4c^1$. e) Chuniberto $4b^{1.2}$. f) leudibus 4*b*. c^1, *ut infra*. g) *ita* 4*a*; Remistagnum 4*b*. h) clamitans p. $4b^1$; dunetans (?) p. $4b^2$; mittens (*om.* clam) $4b^{2*}$. i) *ita* $4b^{1.2}$. c^1; castra 4*a*. k) quo $4b^{1.2}$. l) Amor muni 4*a*. m) regegi 4*a*. n) Sar(r)acenorum miserat 4*b*. c^1. o) praedictu $4b^1$; praedictus (?) $4b^2$; praedicti $4b^{2*}$. p) p̄dicto *pr. m. corr.* p̄fato 4*a*. q) civitatem 4*b*. c^1. r) yem. 4*a*. s) superscr. 4*b*. t) Remistragnum *h. l.* $4b^{1.2}$. u) accipiunt $4b^{1.2}$. v) que 4*a*. w) Ghyselario $4b^{1.2}$; Ghiselario $4b^{2*}$. x) Garonnam 4*b*. c^1. y) re $4b^1$; regi $4c^1$. z) alii multi $4c^1$.

1) *Cf. supra* c. 42. 2) *Cf. p.* 192, *n.* 2. 3) *i. e. emir-almumenyn* = *dux fidelium; cf. Longnon, 'Géographie' p.* 574 *n.* 4) *Anno scilicet* 765; *cf. Oelsner l. l. p.* 396. 5) *De hac poena v. Waitz, 'VG.' IV*², *p.* 506.

et dictionis sue facientes[a]; rex vero Pippinus benigniter eos in sua dictione recepit. Waiofarius cum paucis per silva[b] qui vocatur Edobola[1] in pago Petrocoreco[c] latitans[d], huc illucque vacatur[e] incertus. Prefatus rex Pippinus ad Waiofarium capiendum insidias iterum parat. Inde ad regina sua ad Sellus[2] veniens, legationem Sarracenorum, quod ad Mettis ad hyemandum[f] miserat, ad[g] Sellus castro ad se venire praecepit, et ipsi Saraceni munera, quod[h] Amormuni transmiserat, ibidem presentant[i]. Iterum rex ipsos[k] Sarracinos, qui ad eum missi fuerant, munera dedit et usque ad Marsilia[l] cum multo honore[m] adducere praecepit. Sarracini vero navale evectione per mare redunt[n] ad propria[o].

(135) (52). Precellus[a] rex Pippinus iterum de Sellus castro[b] cum paucis ad persequendum Waiofarium eo anno iterum[c] perrexit et usque ad Sanctonis[d] mira celeritate primus cum paucis venit. Cum hoc Waiofarius audisset, solito[e] more terga vertit. Rex Pippinus in quattuor[f] partes comites suos[g], scaritos et leudibus suis ad persequendum[h] Waiofarium transmissit[i]. Dum hec ageretur, — ut adserunt, cosilia[k] regis factum fuisset[l], — Waiofarius princeps Aquitanie a suis interfectus est. Praefatus rex Pippinus, iam totam Aquitaniam adquesitam, — omnes ad eum venientes dictionis sue, sicut antiquitus fuerat, faciunt, — cum magno triumpho et victoria Sanctonis[m], ubi Bertrada regina resedebat, veniens.

(136) (53). Dum Sanctonis praefatus rex venisset et causas pro salute[a] patriae et utilitate[b] Francorum tractaret, a quedam febre vexatus, egrotare cepit[3]; comites[c] suos ac iudices ibidem[d] constituit. Inde per Pectavis[e] usque ad Thoronis[f] urbem ad monasterium[g] beati Martini confessoris accessit; ibique multa elemosina[h] tam ecclesiis[i] quam monasteriis vel pauperum[k] largitus est, et ausilium[l] beati Martini petens, ut pro eius facinora Domini misericordia deprecare dignaretur. Inde promovens, cum praedicta regina Bertradane et filios suos Carlo et Carlomanno usque ad Parisius ad monasterio[m] beati Dionisi[n] martiris veniens; ibique moratus est aliquandiu[o]. Cernensque[p], quod vite periculum evadere non potuisset, omnes proceres[q] suos, ducibus vel[r] comitibus Francorum, tam episcopis quam sacerdotibus ad se venire precepit. Ibique una cum consensu[s] Francorum et procerum suorum seu et episcoporum regnum Francorum, quod ipse tenuerat, equali sorte inter predictis filiis suis Carlo et Carlomanno, dum[t] adhuc ipse viveret, inter eos divisit: id est Austrasiorum regnum Carlo seniore filio regem[u] instituit; Carlomanno vero iuniore[v] filio regnum Burgundia[w], Provintia et Gotia[x], Alexacis[y]

Capp. 51—53. $4a.\ b^{1.2.2*}.\ c^{1}$.

Cap. 51. a) *eras.* 4*a*. b) silvis 4*a*. c) Petraecorrego $4b^{1.2}$; Petrecorgo $4c^{1}$. d) laucans 4*a*; l. et huc illuc (*om.* que) 4*b*. e) vagatus 4*a*. f) yem. 4*a*. g) ad — transmiserat *om.* 4*a*. h) quam $4c^{1}$. i) presentatit 4*a*; praesent $4b^{1.2}$. k) *om.* 4*a*. l) Massilia $4c^{1}$. m) onore 4*a*. n) *sic* $4a.\ b^{1}$. o) propron 4*a*, *pr. m. corr.*

Cap. 52. a) *ita* 4*a*, *saepe*. b) castra 4*a*. c) i. irae p. 4*b*. d) Scãntonis 4*a*. e) soliti 4*a*. f) quatuor 4*a*. g) *om.* $4b.\ c^{1}$. h) perquirendum $4b.\ c^{1}$. i) *sic* 4*a*. k) consilium $4b^{2}$; consilio $4c^{1}$. l) *ita* 4*b*; fuisse $4c^{1}$; *om.* 4*a*. m) Scantonis, *mox* Scãntonis 4*a*.

Cap. 53. a) salutem $4b^{1.2}.\ c^{1}$; pratrię 4*a*. b) utilitatem $4c^{1}$. c) comite 4*a*. d) ibi 4*a*. e) Pict. 4*b*. f) Toronis $4b^{1.2}$; Turonis $4c^{1}$. g) monasterio $4b^{1.2}$. h) elemosinæ (?) 4*a*. i) ecls 4*a*. k) pauperes $4c^{1}$. l) *ita* 4*a*. m) monasterium $4c^{1}$. n) Dionisii $4b.\ c^{1}$. o) aliquamdiu $4c^{1}$. p) cernenque 4*a*, *corr.* q) proceros 4*b*; procer(ibus?) su(is?) $4c^{1}$. r) cum 4*a*. s) *ita* 4*b*; conso 4*a*; consensum $4c^{1}$. t) dun 4*a*. u) regnum 4*b*. v) iuniore *pr. m. corr.* iuniori 4*a*; iuniori *rell.* w) Burgundi(a)e et Provintiae (*om.* et Gotia) 4*b*. x) Gotiae $4c^{1}$. y) Alesasis $4b^{1.2}$; Alesans $4b^{2*}$; Alaesacis $4c^{1}$.

1) *'La forêt de Ver', ut monet Valesius. R.* 2) *Ibi pascha celebravit; cf. Ann. Laur. mai. a.* 768 *(SS. I, p. 146), ubi locus* Sels *vocatur. Est Chantoceaux (Maine-et-Loire, arr. Cholet) teste A. Longnon, 'Géographie de la Gaule' p.* 575. 3) *Cf. Ann. Laur. mai. a.* 768.

et Alamania[a] tradidit; Aquitania provintia, quam ipse rex adquesierat, inter eos divisit[b, 1]. His gestis, rex Pippinus post paucos dies, ut dolus est ad dicendum, ultimum diem et vitam simul caruit; sepelieruntque eum praedicti reges Carlus et Carlomannus[c], filii ipsius reges[d], in monasterio Sancti Dionisi[e] martiris, ut ipse voluit, cum magno[f] honore. Regnavitque ann. 25[2].

(54). His transactis, praedicti reges Carlus et Carlomannus unusquisque cum (137)
leodibus suis ad propriam sedem regni eorum venientes, instituto placito initoque consilio cum proceribus eorum, mense Septembrio[a] die dominico 14. Kl. Octobris[b-3], — Sept. 18.
Carlus ad Novionem[c, 4] urbem et Carlomannus ad Saxonis[5] civitate[d] —, pariter uno die a proceribus eorum et consecrationem[e] sacerdotum sublimati[f] sunt in regno[g].

Cap. 53. 4*a*. *b*1. 2. 2*. *c*1. *Cap.* 54. 4*a*. *b*1. 2. 2*.

Cap. 53. a) Alemania 4*a*. b) d. rex. His, *sed r. vix perspici potest; rex ante* P. *in marg. eadem m. suppl.* 4*c*1. c) Carlomanus 4*a*. d) regis 4*b*. *c*1. e) Dionisii 4*b*1. 2. *c*1; Dyonisi 4*b*2*. f) *hic desinit* 4*c*1 *(f.* 135*), extremo folio exciso. Finem Chiffletius ex editione quadam, ut videtur, adiecit.* *Cap.* 54. a) Seph 4*a*. b) Octb. 4*a*. c) Noviomen 4*a*. d) civitatem 4*a (*e *corr.)*. *b*. e) consecratione 4*b*. f) sublimatis in r. 4*b*1. 2. g) Expl. liber X. hist. Franc. *add.* 5*e*.

1) *De hac divisione v. Sickel, Acta Karol. p.* 245 *sq.; Waitz, 'VG.' III*², 97. *Nibelungus non rettulit, quis Neustriam acceperit; cf. Sickel l. l.; Oelsner, 'Jahrbücher' p.* 420. 523 *sq.* 2) *Numerus minus accurate computatus est: a. enim* 741. *maior domus factus* 27. *a. Pippinus Francis praefuit.* 3) *Ann. Lauriss. mai. a.* 768 *(SS. I, p.* 146*) diem* 7. *Id. Oct. tradunt, quem praeferendum esse, censuerunt Breysig l. l. p.* 68*; Oelsner l. l. p.* 424*; Mühlbacher l. l. p.* 51. 4) *Noyon.* 5) *Soissons.*

APPENDIX.

I. HISTORIA DARETIS FRIGII DE ORIGINE FRANCORUM.

Codicibus Fredegarii 4, qui continuationes continent, historia quaedam Daretis Frigii de origine Francorum post verba Labsion ann. 8, *c. 4. lib. II. inserta est*[1], *quae quamquam magnam partem e Darete excerpta, non tamen ut inutilis oblivioni danda est. Sermone enim cum composita sit eius simili, quem in priore*[2] *Childebrandi continuationis parte deprehendimus, clausulae quae c. 34. in uno 4a exstat fides comprobatur:* Usque nunc inluster vir Childebrandus comes, avunculus praedicto rege Pippino, hanc historiam vel gesta Francorum diligentissime scribere procuravit. *Itaque Pippini avunculus primus Fredegarii continuati auctor habendus est, neque qui ad a. 736. historiam perduxit anonymus*[3]. *Fabula autem haec de origine Francorum post Daretem excerptum Romanorum originem ex Hieronymo haustam continet. At ad Iuliam familiam progressus scriptor hanc Francorum genealogiam protulit:* Pherecides, *inquit,* genuit alium Frigionem. — — Qui Frigio genuit Franco et Vasso. *Haec fabulosa cum iis valde conveniunt, quae in Cosmographia Ethici, ed. Wuttke c.* 102. 103. *tradita sunt.*

Opusculum unus Paris, 'Romania'. Paris. 1874, *p.* 138—144. *e codicibus* 4a*. $4b^{2}$. $4c^{1}$ *edidit. Nos quidem codicibus 4a.* $4b^{1}$. $4b^{2*}$. $4c^{3}$ *et Guelferbytano, Gud. nr.* 139[4] *(W) usi sumus neque ea neglexismus quae decessor noster textui subiecit. Attulimus autem e 4a omnia, at quod ad reliquos codices pertinet, quae singuli peculiaria praebebant suppressimus. Librum praestantissimum 4a in orthographicis quoque plerumque secuti sumus, nisi quod* h *omissam restituimus.*

De libello strictim disseruit Joly, 'Benoit de Sainte-More et le roman de Troie' ('Mémoires de la société des antiquaires de Normandie' 1869, *Vol. XXVII, p.* 662 *n.).*

B. K.

3.[a] HISTORIA DARETIS[b] FRIGII DE ORIGINE FRANCORUM.

Eodem[5] itaque[c] tempore apud Grecorum regna, que instar mare magnum girata vel sita sunt, regnum primus et maximus Pelias celeber habebatur, omnesque reges Grecorum, quasi imperio subiacentes, eius consilio oboedientes gerebant. Eratque ei proximus ex fratre genitus iam defuncto supreatis[d] nepusque illius regis Iason nomine, vir egregius atque efficax, strenuus quippe et procerus, utilis valde consilio, corde et animo ferocissimo. Cui Peleas rex, avus eius, invidia molebatur ob industriam ipsius, circa eum corde duplice[e] machinabatur, eo quod de stirpe eius nullus tam sapiens et velocissimus ortus fuisset. Vocavitque eum et ait ei: 'Pellem inauratam audio mire magnitudinis, opere inaudito et inenarrabile pictam apud Colcos. Quicumque enim de semini[f] meo inde[g] illam mihi quolibet ingenio vel qualibet arte deferre potuerit,

Hist. Daretis. 4a. a*. $b^{1.2.2*}$. $c^{1.3}$. W.

a) *ita* 4a*. b^{1}. c^{1}; IIII. $4b^{2*}$; V. $4c^{3}$; *om.* 4a. b) Daregitis 4a. a*. c) *om.* 4a. a*. d) *ita* 4a; sup::stis, *sec. m. superscr. er* $4b^{1}$. e) duplici *corr.* 4a. f) *ita* 4a; semine *rell.* g) *ita* 4a. a* (?); illam (*e corr.* ille $4b^{1}$) inde $4b^{1.2}$. $c^{1.3}$. W; inde *om.* $4b^{2*}$.

1) *V. supra p.* 45. 2) *Cf. 'N. Archiv' VII, p.* 513 *sq.* 3) *Cf. 'N. Archiv' VII, p.* 515. 4) *V. supra p.* 14. 5) *Daretis Phrygii de excidio Troiae historia a Franco ita immutata est, ut e memoria illum haec scripsisse verisimile sit.*

ipse post me regnum meum obtinebit atque successor existit'. Erant itaque Colci gens valida, sevissime durata[a], arma bellica iugiter ferentes[b]. Audiens haec Iason, sic respondisse fertur avo: 'Coacerva[c] mihi bellatorum exercitum apparatu armatorum; tu enim nosti Colcos saevissimos atque crudeles, animo feroce procedentes ad proelium'. Congregavit itaque Peleas cunctum exercitum suum[d], ut irent cum Iason[e] ad belligerandum adversus Colcos, deditque consilium principibus suis, ut Iason primus cum suis sodalibus ad bellum procederet, donec[f] occumberet, illi vero navale evectione recederent. Sed hos dolos Iason, ut erat versutissimus, scire potuit. Nam quoadunato exercito, mare magno cum trieribus[1] magnoque apparatu navium[2] ingressus, vento aquilone contrario recesserunt a recto itinere[g] et venerunt ad Simoentam portum[h], ubi[3] Simoes fluvius Troianorum mare magnum ingreditur. Illinc egressi de navibus, castra metati sunt iuxta mare magnum. Haec audiens Laudemon, pater Priamo, rex Troianorum, advenisse navale evectione Grecorum exercitum advenisse[i] in terram suam, Priamum regem, filium suum, cum hostile[k] apparatu contra eos perrexit[l]. Iason vero deprecabatur regem Troianorum, ut iter praeberet eis, absque ulla[m] calumnia vel damnietate[n, 4] aut conflicto hostium suorum ire in Colcos. Ille[o] autem noluerunt atquiescere[p], sed cum grande iniuria repulerunt[q] eos[r]. Itemque Iason cum grande altercatione recessit de via recta. Iterum navibus ascendit, recuperato vento meridiano, iterato cursu navium, pervenit, ut coeperat, in Colcos; illosque inparatos atque inscius[s], Iason matutina vigilia cum hostile exercitu super eos inruit. Sed[t] principes et consiliarios Peleae, avo suo, ante se ad pugnam ire conpulsus est. Colci vero prostrati atque devicti in manu Iason et exercitui eius corruerunt. Iason quoque victor existens, civitates eorum coepit atque vastavit pellemque inauratam invenit avoque suo in Gretia cum magna praeda atque spolia multa deportavit; narravitque avo suo iniuriarum suarum labores atque pericula, quod ei in itinere contigerant, maximae[u] Troianorum insidie, Laodęmon[v] et Priamo, filio suo[w], quanta calumnia sua[x] apud eorum exercitum in itinere perpessi sunt. Peleas rex haec audiens, convocans ceteros reges Grecorum, narravitque eis omnia per ordinem; pellemque inauratam ostendit et iniurias Troianorum, qualiter inrogavissent contra exercitum suum in via, cuncta disposuit. Illi quoque haec audientes, indignati sunt contra regem Troianorum. Anno insecuto, commoto exercito magno Grecorum, navium multitudinem coacervatam finibus[y] Troianorum, illisque ignorantibus atque nescientibus, fraudulenter ex utrisque partibus hostibus circumdati, Troianos ex parte depraedant[z]. In predio regale sororem Priamo rege, filia Laodemonis regis, Hesionam nomine, pulchram nimis, elegantem atque decoram valde repperiunt ipsamque captivatam cum magna praeda et multa spolia in Gretiam perduxerunt. Laudęmon nimpe et Priamus munera multa per legatos miserunt propter prefatam[a] puellam, sed illi rennuentes reddere noluerunt. Nuntius[b] quippe revertentibus, qui missi fuerant, haec omnia Laudęmon et Priamo referentes dixerunt. Illi enim audientes, moleste acceperunt, indigne ferentes.

Hist. Daretis. 4a. a^{*}. $b^{1.2.2*}$. $c^{1.3}$. *W.*

a) dura $4c^{1.3}$. *W.* b) ferenter *sec. m. corr.* ferens $4b^{1}$; ferens $4b^{2.2*}$. c) Coacervamus bell. 4a. d) *om.* 4a. a^{*}. e) *ita* 4a; Iasone *rell.* f) d. o. *om.* 4a. g) itine *sec. m. corr.* itinere 4a. h) portam *corr.* portum 4a. c^{3}. i) *sec. m. expunxit* 4a, *om. reliqui libri.* k) sostile *pr. m.*, ostili *sec. m.* 4a, *ubi semper* ost. l) misit 4a *(sec. m. superscr.).* b^{2*}. *W*; direxit $4c^{3}$. m) illa 4a. n) contrarietate $4c^{1.3}$. o) illi 4a *(e corr.).* $4a^{*}$. p) *sic* 4a. q) rupulcrunt 4a; reppulit $4c^{1.3}$. r) eum. Idemque $4c^{1.3}$. s) *ita* 4a; inscios *rell.* t) per *suppl. Paris.* u) maxime 4a; maxima $4a^{*}$. v) *ita* 4a; Laudamon *pr. m. corr.* Laudemon $4b^{1}$; Laudemon $4b^{2*}$. w) *ita* 4a; sui *rell.* x) sua *habet solus* 4a. y) adeunt *add.* $4c^{1.3}$. z) deprehendant 4a. a) prefectam *sec. m. corr.* prefatam 4a. b) *corr.* nuntiis 4a. b^{1}.

1) *Joly l. l. p.* 662 *n.* 2) *Cf. Paris l. l. p.* 132. 3) ubi — ingreditur *apud Daretem non exstant; cf. Paris l. l. p.* 132. 4) *Idem quod damnum; cf. Marculfi Form. I,* 32: calomnia aut repeticione vel damnietate — — non pertimiscant habere.

Ineunte anno, sicut mos erat apud reges Grecorum, in[a] quibus in unum congregati Machedoniam urbem metropolim diem festum Iovem consecraverunt[1], sicut Iudaeis mos erat Deum[b] sacrificare Hierosolima[c], hii reges magni[d] de cunctis partibus Gretiae[d*] convenerunt illuc: Peleas[2] et Iason[2], nepus eius, Agamemnon et Memnon[2], frater eius, Achax et Palamides, Achillis et Triptolemus[e, 3], Menelaus atque Polippus[4], Castor itaque et Pulox[f], Alea[g, 5], qui primus tabularum usu repperit, et ceteri reges minores ad diem festum eorum cumvenerunt[h] sacrificare Iovem. Audiens haec Alexander, filius Priamo, a Troia egressus, hostium multitudinem sumens, naves magnas ascendit, per Mediterraneum mare ad Citeriam insulam regis Memnon[i, 2] palatium peraccessit, ubi Helena[k] regina sua dea[l] Minerva[m] diem festum exhibebat. Alexander autem, filius Priamo, Helenam reginam speciosam valde ab hostibus circumdans cum thesauris suis, eam rapuit ob vindictam amite sue Haesione[n], quam Greci captivatam tenebant et nolebant reverti[o]; cum navale evectione cum praefata Helena Troia[p] urbe remeavit. Quibus conpertis, reges Grecorum nimis moleste acceperunt, uxorem regis Memnon inclitam fuisse a liberibus[q] Priamo captam. Tunc invicem congregati in unum, consilio accepto, ex cunctis partibus Gretiae omnia regna mutuo consentientes congregant, navium quopia[r] coacervant, arma bellica infinita sumentes, mare transfretantes, usque Troianorum finibus occupaverunt, rogantes, ut Helenam reginam redderent. At ille renuntiantes, aiunt: 'Reddite nobis consanguineam nostram Haesionam, quam indigne ducentes captivastis, et nos reddimus Helenam'. Illisque indignantibus, invicem processerunt ad bellum et 10 an. bella gesserunt. Erantque filii Priamo rege ex matrona nobile quendam nomine Hecuba: primogenitus[s] Hector elegantissimus atque procerus, ad pugnandum gignarus[t] atque egregius, uxorque eius nomen[u] Andromaca decora atque strenua; secundus filius eius Alexander, qui Helenam rapuit; tertius Troilus vir fortissimus, expeditus ad bellum; quartus Deifob[v]; quintus Achimaycus decorus aspectu et corpore aquilino. Filias[w] enim illius[x], — Polixima[y] senior nuncupata, Casandra iunior, — pulcherrimas[z] itaque[a] hac decoras[b]. Conmissoque certamine pugnatorum, 15 reges Grecorum adversus Priamo[c] regem Troiae et filios eius memoratos hac populum eius. Prima[d] die in primo proelio pugnavit Hector, filius Priamo[e], contra Grecorum exercitum a mane usque ad vesperam, et ceciderunt de Grecis 85 milia[f], de Troianis 32 milia. Tunc in crastinum invicem petierunt ex utrisque partibus indutias et hospites[g] dederunt mutuo,

Hist. Daretis. $4a. a^{*}. b^{1.2.2*}. c^{1.3}$. *W.*

a) i. q. *om.* $4c^{1.3}$. *W* (*ubi* in unum quippe c.); *habent* $4a. a^{*}. b$; *delevit Paris.* b) dm̄ 4a. c) in H. $4a^{*}. c^{1}$ (?). c^{3}. d) *post* m. *ras.* de cunctis, *ut videtur,* 4a. d*) Greciae 4a. e) Tripolemus $4b^{1.2*}$. f) Pelox *sec. m. corr., quae in marg. add.:* Pelox hic primum tabularum usum repperit 4a. g) Alete $4a^{*}$; Helea $4b^{1.2}$; Helena $4b^{2*}$; Aleas $4c^{3}$ h) *ita* 4a; conv. *rell.* i) *ita* 4a; Mennon $4b^{1.2*}. c^{3}$, *item infra.* k) Elen. *semper* 4a. l) *ita* $4a. a^{*}$ (*ubi* d. f. *desunt*). $4b^{1.2}$. m) Minervae 4a. n) *ita* 4a; Hesonae $4b^{1}$; Hesione $4b^{2*}$; Hiesonie $4c^{3}$. o) *ita* $4a. a^{*}$; reddere $4b^{1.2*}$; reddi $4c^{3}$. p) ad (ad *sec. m. add.*) Troiā urbē 4a; Troiana $4c^{1.3}$. q) *ita* 4a; i. f. a liberis Priami c. $4a^{*}$ (?). *W*; inclitam :::::::::::: Priamo captam, *superscr. sec. m.* rebus fuisse a $4b^{1}$; i. f. alibi (a *add.* $4b^{2*}$) rege P. c. $4b^{2.2*}$; inclinatam fuisse et cum suis rebus ab Alexandro, Priami filio, captam $4c^{1.3}$. r) quopia *sec. m. corr.* copiā 4a. s) promogenitus (prim. *corr. m. rec.*) 4a. t) *ita* 4a; ignar. *pr.* (?) *m. corr.* gnar. $4b^{1}$. u) *ita* 4a; nomine *rell.* v) *ita* 4a; Deifobus $4b^{1}$; Deiseb $4b^{2*}$. w) *ita* $4a. b^{1.2}. c^{1}$; filia $4a^{*}. b^{2*}$; filie $4c^{3}$. x) eius 4a. y) *ita* $4a. a^{*}$; Poloxena $4b. c^{1}$; Polixena $4c^{3}$. z) *ita* $4a. b^{2}. c^{1}$; pulcherrimae $4b^{1}$; pulcherrima $4b^{2*}$. a) *ita* 4a; ita $4a^{*}$ (?); *om. rell.* b) *ita* $4a. c^{1}$; decoratas $4b^{1.2}$; decora $4b^{2*}$; decorae $4c^{3}$. c) *ita* 4a. d) *ita* 4a; Primo *rell.* e) *ita* $4a. b^{1}$. f) LXXXV 4a, *ut plerumque.* g) *pro* obsides; *v.* '*N. Archiv*' *VII, p.* 613.

1) *Similia Colluthos et Iohannes Malalas narrant de Menelao, de regibus Graecorum Dictys; cf. Paris l. l. p.* 133. 2) *V. Joly l. l. p.* 662 *n.* 3) *Rectius Neoptolemus. Paris.* 4) *Plane ignotus est. Paris.* 5) *De Palamede alearum inventore, etsi iam supra commemoratur, cogitavit Paris l. l. Cf. Plin., H. Nat. VII, §.* 202.

ut facerent exequias et plangerent hac sepelirent mortuos suos[a]; feceruntque ita. Denuo bellum commissum est, pugnavitque Haector cum agmine Grecorum. Derexerunt acie et pugnaverunt a mane usque[b] solis occasum et ceciderunt ex parte Grecorum quinquaginta tria milia, de Troianis 30 milia 315[c]. Petierunt demum indutias iterum sepeliendi eorum mortuos. Iterum convenerunt ad bellum: Haector cum Troianis contra reges et populo Grecorum. In ipso certamine corruit Aiax rex cum tribus principibus regalibus, fortissimus[d] Grecorum. Corruerunt itaque in ipsa aciae ex Grecis 120 milia 204, quos ipse[e] recensuerunt, de Troianis 62 milia 107 et petierunt indutias uterque et fecerunt planctum magnum et fluerunt[f] Aiacem principem cum reliquis principibus 30 diebus. Rursumque, reparatis viribus, Palamides rex et Achillis contra Haectorem et Troianos: Haector Palamidem occidit. Habebat autem memoratus rex Palamides[1] loricam[g] auream indutam; cumque inclinasset se Haector, ut ipsam loricam detraheret, Achillis[h] ex[i] adverso veniens, percussit Hectore[k] inclinato, detrahente spolia, in renibus suis gladio nec opinato[l] inruitque[m] eum atque occidit. Et surrexit tumultus magnus in utrumque[n] populo, et petierunt itemque indutias, et sepelierunt Greci Palamidem et[o] Troiani Hectorem et planxerunt eos 30 diebus; et denique commissum est bellum. Tunc induit Troilus loricam frater[p] Hectoris, sicut gigans, ut mortem fratris ulcisceret; et pugnaverunt tota die illa. Et cecidit ibi Polippus rex[q] Grecorum optimus cum duobus principibus in manus Troilo[r], et ceciderunt in illa acie de exercito Grecorum 48 milia et 23[s], de Troianis 25[t] milia 26 et dederunt invicem mutuo[u] hospites[v] et sepelierunt mortuos suos. Tunc dedit Agamemnon rex consilio sapientior ceteris, ut, receptis hospitibus[v], reverterentur ad terram suam. Cui respondit Achillis, dicens: 'Ecce! parentes et proximi nostri hic tumulati quiescunt, qui in manibus Troianorum corruerunt, et nos absque victoria recedimus? Alioquin, en, moriar, donec mortem parentum meorum ulciscar, qui interfecti sunt'. Iterum ergo[w] cohortantur ad bellum, Troilusque cum Troianis occurrit. Inlisque[x] magis hac magis confligentibus, tribus diebus et tribus noctibus in seditionem[y] versi, innumerabile multitudine ceciderunt ex utraque parte: de Grecis 145 milia virorum forcium, de Troianis 122[z] milia educencium gladium[2]. Percussitque Achillis[a] Troilo in inguine lancea, et corruit mortuusque est. Levavit autem eum Achillis ob vindictam percussorum in curru suo, trahensque corpus ipsius, girabat civitatem Troiam. Ascendit itaque Hecuba, mater eius, super murum civitatis cum filiabus suis Polixinam et Casandram. Coniurata est Achille, dicens: 'Adiuro te, Achillis, per deos deasque. Ego do tibi auri talenta ad staturam[b] instar filio meo Troilo, ut reddas mihi corpus eius nec[c] trahas regale semine[d] per bivios platearum'. Ille haec audiens, dixit: 'Conglutinata est[3] enim anima mea in aspectu filiae tuae Polixinae. Da mihi illam in sponsione, et reddo tibi corpus filii tui et faciam tibi, ut recedat exercitus Grecorum a populo isto et a civitate tua[e] hac'. At illa ait[f]: 'Ecce!

Hist. Daretis. $4a. a^*. b^{1.2.2^*}. c^{1.3}.$ *W.*

a) *om.* $4a. a^*$. b) usque ad occasum 4a. c) *ita* $4a. b^1. c^3$; 316 $4b^{2^*}$; 200 $4b^2. c^1$; 215 *Paris.* d) *ita* $4a. b^{1.2^*}. c^3$. e) *ita* 4a; ipsi *rell.* f) *ita* 4a *semper;* flev. *rell.* g) *ita* 4a; a. l. *rell.* h) Achilles 4a, *corr.* i) *om.* $4b^{1.2^*}$. k) *sec. m. corr.* Hectorē 4a. l) nocopinato 4a; non opinato $4a^*$. m) in *add.* $4b^{2^*}. c^3$ *(om.* $4a. b^1$*).* n) utramque *corr.* 4a. o) *om.* 4a. p) *ita* $4b^{1.2}. c^1$; fratri *sec. m. corr.* fratris sui 4a. q) rex — principibus *om.* $4a^*$. r) *ita* $4a. b^{1.2}$. s) XLVIII & XXII 4a. t) 25 milia 25 4a; 75 milia 26 (et 27 $4b^{2^*}$) $4b^{1.2^*}$. u) *ita* 4a; h. m. $4b^{1.2^*}. c^3$. v) osp. *fere* 4a. w) om. $4a^*$ (?). $c^{1.3}$ *et Paris.* x) *ita* 4a; Ill. *rell.* y) redicionem 4a. z) 112 $4b^1. c^3$. *W*; 113 $4b^{2^*}$. a) Acillis *sec. m. corr.* Achilles 4a. b) statuarum 4a; statuarium (statuariam $4c^3$) *rell.* c) ne 4a. d) *ita* $4a. a^*$ (?); semin $4b^1$; semen $4b^{2^*}. c^1$. e) *om.* $4a. c^3$. f) dixit $4b^2. c^1$.

1) *Potius Polypoetes. V. Joly l. l. p.* 662 *n.* 2) *Iudic.* 8, 10*:* caesis centum viginti millibus bellatorum educentium gladium; *Paris l. l. p.* 130. 3) *Cf. Genes.* 34, 3*;* 1. *Reg.* 18, 1*; Paris l. l. p.* 130.

sexta die daeae[a] Diane sacrificare disponamus[b]; tu vero veni ad consulendum illuc absque viris sanguinum et insidiatoribus hostium. Ego[c] vero sciscitabor[d] deos meos et dabo tibi eam ad uxorem'. At ille credidit his verbis et reddidit cadaver Troilo, et sepelierunt eum in regale maosoleo flueruntque super eum fletu magno. Hecuba ergo narravit haec omnia, quae gesta fuerant[e] cum Achille pro disponsionem[f] filie suae, Priamo viro suo et Alexandro filio suo. Alexander vero dixit patri suo et matre: 'Ecce! in concupiscentia[g] puelle, sororis nostrae, exarsit cor Achille. Praeparemus ei insidias in templum Dianae deae nostrae'. Eratque in ipso templo extra portam civitatis pinna solarii in latibulum ad consulendum seniores templi. Ubi[h] Alexander ob necem fratrum suorum insidiaturos cum viris fortissimis armatos dolos praeparabat Achilli. Veniens autem Achillis ad placitum diem constitutum[i], ut praefatam puellam uxorem[k] copularet, templum Diane ingressus, puellam ibidem repperit. Inruit in faciem eius, coepit deosculare eam, ignorans insidias Alexandro, fratre[l] eius. Alexander quoque, — non ille magnus Machedo[m], qui postea ortus fuit[n], sed hic filius Priamo, — a tergo veniens Achilli, inruit cum sotiis super eum et quasi durissimo lapide vix potuerunt superare et incidere corpus eius. Tamen[o] omnibus membris desectis, arma, gladium ipsius non valebant abstrahere de manu eius. Illo vero mortuo, illi civitatem ingressi sunt. Audiens haec Agamemnon rex, quod fortissimus eorum Achillis deceptus esset ac mortuus, clamore magno strepens[p], hortabat[q] recedere populum. Cui resistens Triptolemus, filius Achillis, dicens: 'Ecce! pater meus, qui mortuus est, praecedebat vos in omni certamine atque victoria; non vultis, ut vindicetur sanguis eius? Poenitus ego[r] vivens[s] hinc non revertar, si non potuero necem illius ulciscere'. Consenseruntque ei[t] viri bellatores et parentes eius. Sepelierunt enim Achilli et fluerunt eum 30 diebus. Itemque circumdederunt cum tubis et strepitu magno suburbana civitatis. Egressusque est Deifobus, filius Priamo, ad pugnandum contra eos. Fuit in ipso certamine grandis strages populi[u], et ceciderunt de Grecis 115 milia et 53[v], de Troianis corruerunt 70 milia 603, ut populus recensuit. Tunc cum paucis, qui remanserant, vulneratus ab hostibus Deifobus, ingressi sunt civitatem. Ab his vulneribus mortuus[w] est praefatus Deifobus, sepelieruntque eum parentes sui iuxta fratres suos. Tunc Eneas et Olixis Priamo domestici dixerunt: 'Ecce! nos modo superatos videmus; filii tui magnifici viri mortui sunt. Audi consilium nostrum: Datis hospitibus et mutuo acceptis, loquamur ad Agamemnon regem et sapientes Grecorum, — clemens est enim[x] ipse rex, — demusque eis munera multa et Helenam reddamus, et recedant a nobis'. Audivit itaque Priamus consilium eorum. Quo audito, Agamemnon consensit haec omnia. At illi retulerunt regi[y]. Audiens quoque Alexander, ait: 'Ante moriar quam Helenam reddam'. Achimachus[z] quoque dixit, iunior frater: 'Ecce! fratres mei viri egregii, qui pugnaverunt pro vobis et uxores vestras et thesauris[a] vestris, mortui corruerunt; et vos hortamini ad pacem? Nequaquam, sed, recuperatis viribus, iterum bellaturi erimus'. Quibus auditis, Olixis et Aeneas indignati sunt. Egressus vero Olixis dixit ad regem Grecorum: 'Non consentiunt nobis maiores civitatis, sed, si parcetis nobis, et omnia, quae a nobis pertinere videntur, faciamus[b] ingenio, ut, patrata victoria, civitas tradatur in

Hist. Daretis. 4a. a*. $b^{1.2.2*}$. $c^{1.3}$. *W.*

a) deae $4c^3$; *om.* 4*b*. b) *ita* 4*a*; disponemus $4b^{1.2*}$; dispomus, *superscr.* ni $4c^3$. c) E. v. s. d. m. e. d. t. e. a. u. *om.* $4c^3$. d) scitabor d^eo^s *(pr. m. corr.)* 4*a*. e) fuerat $4b^{1.2*}$. f) *ita* 4*a*; disponsione *rell.* g) concupiscentie 4*a*. h) *ita* 4*a*. a*; ibi $4b^{1.2*}$. c^3. i) constitum 4*a*. k) uxoret 4*a*. l) *ita* 4*a*; *fratris rell.* m) Macedo $4b^{1.2*}$. c^3. n) fuerit *corr.* fuit 4*a*. o) T. o. m. d. a. g. i. n. v. a. d. m. e. *om.* $4c^{1.3}$. p) stupens $4b^2$. c^1 (*non* $4b^{2*}$). q) *ita* 4*a*; hortabatur *rell.* r) ergo $4b^{1.2*}$. s) veniens 4*a*. t) *om.* 4*a*. u) populorum $4c^{1.3}$. v) 54 $4b^{1.2*}$. $4c^3$. *W*; et .III. $4c^1$; de Tr. — 603 *om.* $4b^2$. c^1 *(habet* $4c^3$*)*. w) mortus 4*a*, *corr.* x) *om.* 4*b*. y) i *e corr.* 4*a*. z) *ita* 4*a*. c^3; Aichimacus 4*a**. c^1; Aichimadius $4b^{1.2}$; Achimadius $4b^{2*}$. a) *sic* 4*a*; thesauros vestros (vester $4b^1$) *rell.* b) *sic* 4*a*; faciemus *rell.*

manus vestras'. Quibus auditis, promiserunt foedus. Nocte media, fraude facto[a] Olixe et Aeneae, signum inauditum et excogitatum in similitudine capitis aequi super[b] murum apparuit[1]; et, apertas portas urbis, inruerunt super Priamum et liberos eius nec pepercerunt ullam[c] animam ex eis. Helenam namque receperunt; Haectoris enim filii per aliam portam fugerunt et liberati sunt. Eneas quoque[d] abscondit in turrem urbis Polixinam et Casandram, filias Priamo. Triptolemus autem requisivit Polixinam, pro qua Achillis*, pater eius, mortuus fuerat. Dixitque Agamemnon rex: 'Ubinamque est illa puella?' Eneas ait, nescire se. Olixis vero invenit eam et adduxit ad regem. Dixit rex[e] ad Enean[f]: 'Quare mentitus fuisti pro hac puella? Recede cum omnia, quae tua sunt, ab[g] hac urbe; non manebis illic amplius'. Polixinam itaque Triptolemo tradidit. Ille duxit eam ad tumulum patris eius iugulavitque eam ibi et ait: 'Recipe[2] puellam, pater, pro qua vitam caruisti; in futuro uxorem possideas eam'. Greci nimpe coeperunt Troiam urbem et ignem succenderunt eam et cum multa spolia reversi sunt[3]. Eneas vero cum Casandra, filia Priamo, et omne familia sua veniens Albanorum fines, et habitaverunt ibi[h]. Famosissimus, gignarus[i] namque nec non et sevissimus belligerator, nimirum[k] enim[l] superbus hac crudelis, praesidium[4] Albanorum, ubi nunc[m] magna Hier. Roma urbis[n] est, posuit[o]. Qui tantam impietatem exarsit in superbiam, ut nullus[p] proximi parentis aut indigene[q] vel orfani seu viduae praeter liberos aut crudelissimos consiliarios umquam pepercit[r]. Qui[4] ob tantam impietatem a Deo percussus ictum[s] Hier. fulminis interiit. Iulius[5] Proculus, proximus eius, regni sedem suscepit fundavitque Iuliam gentem usque in aevum.

Adeo[t] ad Pherecides[u] indolem[v] preproperе[w] revertamur[6]. Pherecides genuit alium Frigionem. Idem Frigio solertissimus in robore armatoria extetit, annos 63[x] principatum gentis suae rexit. Belligerator valedissimus cum vicinis regionibus demicans, usque Dalmaciae fines proeliando vastavit. Qui Frigio genuit Franco et Vasso[7] elegantissimis pueris adque efficaces. Defuncto igitur Frigione iuniore, genitore eorum, itidem ger-

---

*) *Pr. m. in marg. add.* $4c^{3}$: Hic Achilles discipulus fuit Chironis centauri, cui timoratus ita canebat: 'O dii, date animabus parentum meorum omnem felicitatem, qui mihi substituerunt doctorem, quem l(oco) patris haberem' *(cf. Ov. Fast. V, 412).*

Hist. Daretis. 4a. a^{*}. $b^{1.2.2*}$. $c^{1.3}$. *W.*

a) *ita* 4a. a^{*} (?); facta $4b^{1.2*}$. c^{3}. b) *ita* 4a. a^{*} (?); supra 4b. $c^{1.3}$. c) ullum *pr. m. corr.* ullam $4b^{1}$; ullo anime $4b^{2*}$. c^{3}. d) autem 4a. e) *ita* 4a. *W;* dixitque *rell.* f) *sic* 4a. g) a. h. u. *om.* $4c^{3}$. h) *in* $4c^{1}$ *dimidia pagina vacat, quare Paris asteriscis hiatum significavit. At meliores codd. tenorem servant.* i) *ita* 4a; ignarus $4b^{1}$ *(ubi* i *delet.).* $4b^{2.2*}$. k) Nimi:um 4a; nimium $4b^{2*}$ (?). c^{3}. l) *om.* $4c^{1.3}$. m) non 4a. n) *ita* 4a; urbe $4b^{1}$; urbs $4b^{2*}$; *om.* $4c^{3}$. o) posita 4a. a^{*}. p) *ita* 4a; nullius $4b^{1.2*}$; nullus e proximis parentibus $4c^{1.3}$. q) indigne $4b^{1.2}$. r) *ita* 4a. a^{*}; pepercerit *libri rell.* s) *ita* 4a; icto $4b^{1}$; ictu $4b^{2*}$; hicto $4c^{1}$; hictu $4c^{3}$; l. f. *om.* (?) $4a^{*}$. b^{2} *et Paris.* t) A. — revertamur *litteris uncialibus scripta sunt* $4c^{3}$. u) *ita* 4a; Ferecides *rell.* v) *pro progenie accipitur;* sobolem *emendavit Paris.* w) *ita* 4a. a^{*} (?); praeponere 4b. c^{3}. x) *ita* 4a. a^{*} (?); 73 *rell.*

1) *Dares:* ubi extrinsecus caput equi sculptum est; *cf. Servius, Aen. II,* 15; *Paris l. l. p.* 134. 2) *Paris l. l. p.* 134. *haec ex ampliore Darete sumpta esse putavit.* 3) *Historia Daretis desinit. Quae sequuntur pleraque e chronico Hieronymi sumpta sunt.* 4) *Haec de Silvio Aremulo rettulit Hier.* 5) Iulius, proavus Iulii Proculi, qui cum Romulo Romam commigrans, fundavit Iuliam gentem *Hier. Qui haec scripsit Iulium Proculum senatorem primus finxit regem Aeneaeque successorem. Ceterum Ascanium auctor plane ignoravit, Aeneamque Albae conditorem fecit.* 6) *Pherecides supra non commemoratus est.* 7) *De Franco et Vasso cf. Ethicum c.* 102. 103, *qui patrem illorum non nominavit; 'Rhein. Museum f. Jurisprudenz'* 1827, *I, p.* 162; *Paris l. l. p.* 135; *Waitz, 'VG.' II,* 2^{3}, *p.* 260.

mani tirannidem mutuo arripiunt[a]; arma bellica instanter sumentes, ad aciem sevissime[b] nimia agilitate proritant[c].

Hier. Dein[d] ad Iuliam properemus familiam. Aventinus[1] Silvius, proximus eius, regnum atque potentiam solerter suscepit; regnavit annis 27[e]. Ipse bellum contra Savinas instituit. In eo monte, quae[f] nunc pars urbis est[2], aeternum locum[f*] vocabulum dedit et in eodem monte victor praevaluit, et ex ea die Aventinus est noncupatus. Proquas Silvius, proximus eius, ei[g] in regnum successit et regnavit an. 24[h]. Pace in circuitu patrata[i], tributa ab Histria sumpsit; Cefalania insula maris magni navale evectione proeliando vastavit et nonnulla spolia detraxit. Amulius Silvius, proximus illius, successit pro eo in regno et regnavit ann. 44. Numitor, frater eius maior, ab eodem Amulio a regno pulsus, in agro[k] facultatis suae solomodo pater familias domus suae opulentissime contentus absque regio honore[l]. Filia[3] quoque eius a pueritia eligans valde hac decora virgo Vestales elegetur. Quae in[m] incestu ignominiae labefacta stupri leconistarum[n, 4], apparuit ab[s] iminendi[o] partus gravida. Quae cum 7. patrui anno regni geminus[p] sedidisset infantes, iuxta legem, iudicante[q] patruo rege, in terram viva defossa est; parvulus[r] quoque geminus iuxta ripam Tiberis amnis[s] expositis, cunclicis[t, 5] more fiscelle linitae inibi[u] proiectis[v] iudicio regis. Inventique sunt a Faustulo pastore[6] regis armentario. Qui, acceptis parvulis, ad Laurentinam uxorem suam eos detulit, quos illa cum summa[w] diligentia enutrivit, quasi propriis liberis ablactatis, in loco filiorum adoptavit. Quae ipsa Laurentina propter pulchritudinem[x] et decorem[y] corporis sui quaestuosi a vicinis suis lupa appellabatur, id est meretrix. Unde usque nunc ad nostram memoriam meretricum succubae[z] et criptule lupanaria dicuntur. Pueri vero cum crevissent et adolevissent, nimia austeritate expediti, tam ob necem matris quam ob[a] supplantationem avi, collecta latronum[b] et pastorum manu, nonnulla magnitudine et plurima multitudine, consurgentes[c] super Amulio, aput[d] Albam interfecerunt[e].

II. GESTA THEODERICI REGIS.

Vitam quandam Theoderici Gothorum regis ut saeculo septimo exstitisse verisimile est, unde Fredegarius c. 57. libri secundi sumpserit, ita quae iam servata sunt Gesta huius regis saeculo XII. vix vetustiora eaque pro nihilo aestimanda esse constat, quippe quae tota e fontibus qui supersunt fluxerint. Sunt autem tres Vitae.

Hist. Daretis. $4a. a^{*}. b^{1.2.2*}. c^{1.3}$. *W.*

a) corripiunt *4a.* b) *ita 4a.* a^{*}; sepissimae $4b^{1.2*}. c^{3}$. c) proruunt $4c^{1}$ (?). c^{3} *et Paris.* d) *ita 4a.* a^{*} *(?)*; Deinde *4b*; Dein ad — familiam *litteris maioribus scripta sunt* $4c^{3}$. e) 37 *Hier.* f) *ita 4a.* f*) loco *Hier.* g) i. r. ei $4c^{1.3}$. h) 23 *Hier.* i) parata $4c^{1}$; patrata *corr.* parata $4c^{3}$. k) In agro suo vixit *Hier.* l) extitit *add.* $4c^{1.3}$ *et Paris.* m) *ita 4a.* a^{*} *(?)*. b^{2*}; *om.* $4b^{1}. c^{3}$. n) *ita 4a.* a^{*} *(?)*; letonistarum *4b*; stuprile comixtarum (commixtarum $4c^{3}$) $4c^{1.3}$. o) *ita 4a*; inminendi $4b^{1}$; imminendi $4b^{2}. c^{1.3}$. p) geminas *4a.* q) indicantes $4b^{1.2*}$. r) *ita* $4a^{*}. b^{1}$; parvulos q. geminos $4a. b^{2}. c^{1.3}$. s) annis *4a.* t) *ita 4a*; culnicis $4a^{*}$ *(?) et Paris*; conclicis $4b. c^{1}$; condicis $4c^{3}$. u) inilli *4a.* v) proiecti sunt $4c^{1.3}$. w) *ita 4a.* a^{*} *(?)*; magna $4b. c^{3}$. x) pulcrit. *4a.* y) rapacitatem *Hier.* z) *ita 4a*; su·l·cube $4b^{1}$; sui cube $4b^{2.2*}$; sucub(a)e $4c^{1.3}$; cellulae *Hier.* a) hoc *4a.* b) lacronum *4a.* c) surgentes *4a.* d) *sic* $4a. c^{3}$. e) *sequuntur:* IIII. In illo tempore Priamus *(ut supra p. 45, l. 15)* $4a. a^{*}$; IIII (*om.* $4c^{1}$). Item de superiore chronica (superiora cronica $4b^{2*}$). In illo tempore Priamus $4b^{1.2*}. c^{1}$.

1) *Ab hoc loco Hieronymi Chron. anonymus fere ad verbum exscripsit, sed orationem suo more expoliebat. Rebus bellicis nimis studiosus Aventino Silvio expeditionem contra Savinas institutam, Procae Silvio Histriam subditam, Cefalaniam vastatam fortiter iniunxit.* 2) mortuus ac sepultus *addit Hier.* 3) Filia eius adimendi partus gratia virgo Vestalis lecta *Hier.* 4) *Vocabulum e Graeco* λαικάζειν = *scortari,* λαικαστής = *scortator, formatum esse conicio.* 5) *Sunt forte* conchiclae, *i. e. fabae cum cortice.* 6) regii pastor armenti *Hier.*

Prima codicibus quibusdam Libri Historiae Francorum subiecta, c. 57—62. libri II. Fredegarii continet, quae cum ad verbum exscripta sint, hic repetere nolui; cf. 'N. Archiv' VII, p. 319, supra p. 13.

Altera epistulis Cassiodori praefixa, e Fredegario (II, c. 57. 58), Paulo[1] *(Hist. Rom. l. XV. XVI), Libro pontificali (V. Symmachi, Hormisdae, Iohannis), Gregorio (Dial. IV, 30) conscripta est, sed quae Fredegarius sermone rustico narravit, hic expolivit excoluitque nexusque causarum latentium indagare studuit. Hanc Vitam Fuldensem appellamus, cum in hac urbe scripta esse videatur. Codex enim unicus atque, nisi fallor, autographus Leidensis*[2] *inter Vulcanios nr. 46. signatus et saec. XII. ex. scriptus, f. 187, formae maximae, 'e monasterio beatae Mariae virginis extra muros oppidi Fuldensis' originem traxit. Fol. 3. haec leguntur:*

Iussu Rŏggeri liber altae materiei
Is meruit fieri matris et esse Dei.
Quem si quis vendat vel furtim tollere tendat,
Multetur penis acriter igniferis.

Ruggerus II. a. 1176—1177. *abbas Fuldensis erat, postquam monasterio S. Mariae in monte episcopi praefuit*[3]. *Post versus, quos dixi, hoc argumentum litteris maiusculis exaratum est:* In hoc volumine continentur Gesta Theoderici regis et epistolae eiusdem numero 300 et una. Liber etiam qui intitulatur Didascalon.

Quod iterum versus excipiunt:

Rugger prepositus, morum summa redimitus,
Me iussit scribi, virgo Maria, tibi.
Cuius sit merces cum sanctis gloria perpes,
Quam non inveniat, me tibi qui rapiat.

Fol. 3'—9'. *Gesta Theoderici manu recentiore correcta et marginalibus aucta, fol.* 10—129'. *Cassiodori Senatoris Variae*[4], *fol.* 130'—186'. *Hugonis magistri Didascalon occupant. Fol.* 1'. *Theodericus rex, f.* 2. *Cassiodorus Senator, f.* 130. *Hugo magister variis coloribus eleganter picti sunt. Hunc librum Berolinum benevole transmissum cum exemplari, quod Bethmann v. c. fecerat, ipse contuli.*

Tertiae Vitae auctor fere nihil egit, nisi quod Aimoinum (I, 9. 10. 11, *II,* 1*) ad verbum exscripsit. Itaque dum priorem libellum arte quadam e diversis chronicis compositum esse negare nequis, hic transcribendi tantum studium laudandum est. Codices tres noti sunt:*

1) *Codex Bruxellensis nr.* 4877—4886 *formae octavae, saec. XIII. in., olim S. Mariae de Villari, inter cetera hanc Vitam continet*[5], *quae fine caret. Titulus inscriptus est valde prolixus:* De vita et regno Theoderici, et quomodo Symmacum et Boecium et Iohannem papam occiderit, unde et dicitur vulgo Theodericus de inferno ad incuciendum pudorem his, qui prae timore temptationis ad matris uterum, id est ad vitam secularium, refugiunt; *cf. Thorbecke l. l. p.* 22. *Vitam nescio quis in usum nostrum descripserit.*

2) *Codex Vaticanus reginae Christinae nr.* 692 *(olim* 315. 785. 653*), membr. formae maximae, saec. XII*[6], *Gaufridi h. Brit., Bedae h. eccl., Einhardi V. Karoli, V. Ludovici Pii, Chron. regum Franc., V. Theoderici continet. Hunc Mau v. c. contulit.*

3) *Codex comitis de Ashburnham, Append. nr.* 101, *saec. XIV, f.* 41'. *'Vitam Theodorici regis Gotorum' continet. Incipit:* Antenio Romanum imperium gubernante; *cf. 'N. Archiv' IV, p.* 617.

1) *Scriptor codicem Berolinensi, Lat. IV,* 1. *saec. XII, similem habuit.* 2) *V. 'Archiv' VII, p.* 241. 3) *V. Thorbecke, 'Ueber die Gesta Theodorici' p.* 4. 4) *Desinunt:* Finiunt epistolae Theoderici regis numero trecentae et una. Reliquarum exemplaria longe lateque requisita reperire non potuimus. 5) *Cf. 'Archiv' VII, p.* 493. 6) *Cf. 'Archiv' XII, p.* 303.

Hanc Vitam I. Peringskiöld in Cochlaei Vita Theodorici, Stockholm. 1699, p. 171—184, e codice 2 edidit.

De Gestis Theoderici August Thorbecke in programmate Gymnasii Heidelbergensis 1875, docte egit, qui fontes optime detexit, fragmenta quoque secundae et tertiae Vitae e codicibus Leidensi[1] *et Bruxellensi edidit. Nos utramque integram publici iuris fecimus textumque in capita divisimus.* *B. K.*

1. VITA FULDENSIS.

(*f. 3'.) *RELATIO SECUNDUM FIDEM CHRONICORUM, QUIS FUERIT THEODERICUS ILLE, CUI SEQUENTES EPISTOLAE SUNT ANNOTATAE.

(cf. Fred. II, 57.) (1). Regnante[a] Leone imperatore augusto, Macedonia Romanis rebellavit. Qua subiugata, exercitus Romanorum multos nobiles pueros eiusdem provinciae dicioni suae (cf. Paulus H. R. XV, 12.) subdens, abduxit. Inter quos Theodomer, frater Walameris regis Ostrogothorum, capti- (cf. Fred. I, 1.) vus cum Arilewa quadam puella valde speciosa ducitur, et Idatio patricio atque uxori suae Eugeniae Romanis civibus traduntur. Quibus adultis, tanta dilectione idem Theodomer predictam puellam amplectitur, ut manifestis indiciis id ab Idatio simul et uxore eius Eugenia cognosceretur. Itaque cum eadem matrona sterilis maneret, marito suo de eisdem pueris suggessit et, ut coniugio copularentur, assensu eiusdem effecit. Deliberavit siquidem animo, si partum dignum suae generositati proferret, heredem sibi fieri et dominum rerum suarum haberi. Mutavit (Fred. I, 1.) autem nomen virginis, quam Lilia vocavit[2]. Igitur nuptiarum nocte instante, precepit Eugenia Liliae, ut, quicquid visu noctis animus ipsius conciperet, de mane sibi referret. Erat namque in votis antiquorum, nubentibus prima nocte vera occurrere futurorumque causam concipere. Circa medium itaque noctis vidit Lilia, natam fuisse de umbilico ventris eius arborem tante celsitudinis, quae nubes penetraret. Quod visum marito suo Theodomeri statim retulit, et quid sibi iniunxisset domina ipsorum, insinuavit. Qui timens, ne in suspicionem dominis oriretur, aliud somnium finxit, quod ipsis referri in mane precepit. Reddito die, dominis suis rettulit, equum et equam, ambos pulcherrimos omnium et comam nimiae pulchritudinis habentes, in domo sua deambulasse, quos poledrum[b. 3] admodum speciosum secutum fuisse. Haec cum audissent, futurum puerum et ipsos libertati donaverunt, (*f. 4.) et per tabularum scriptionem firmantes, rebus pluribus ditaverunt. Peperit igitur *Lilia filium, quem vocavit Theodericus. Qui alitus in domo dominorum suorum, maxima cura fovetur, et adoptivus illis factus, heres omnium rerum suarum creatur. Post haec Theodomer, quia libertati donatus fuerat, patriam remeabat, relicta Romae Lilia cum Theoderico filio. Interiecto vero brevi spacio, mortua Eugenia atque Idatio, Theodericus iura adoptionis matri Liliae optulit, ipseque patrem suum Theodomerem repatriando requirit.

(Paul H. R. XV, 11) (2). Eodem tempore, mortuo Attala rege Hunorum, Walamer Hunis eisdem, quibus tributa persolvebat, propter insolentiam Attale regis ipsorum dominium avite libertatis [memor[a]] excussit et Ardericum regem Gepidarum ceterasque gentes Hunis subiectas in eadem facienda provocavit. Huni itaque dolentes, Walamerem haec fecisse,

Capp. 1. 2. Cod. Leid. Vulcan. nr. 46.

Cap. 1. a) versus 1 et 2 litteris maioribus scripti sunt cod. b) o in litura scr. cod.

Cap. 2. a) desideratur cod., ex H. R. suppleri.

1) *Apographon quo utitur non satis accurate scriptum erat.* 2) *Ita scriptor nomen Paulinum Arileuvam cum Lilia Fredegarii conciliavit.* 3) tercius aequus parvolus *Fred.* Poledrus *pro pullo equino accipitur; cf. Ducange ed. Henschel V, p. 330.*

ut fugitiva mancipia ipsum cum suis insequentes, ad servitutem pristinam armis aggressi sunt revocare. Igitur Walamer, cumglobatis suis, duce Theoderico, fratrueli suo, super Hunos irruit tantaque cede in eos grassatus est, ut de reliquo qui superfuerunt Huni Ostrogothorum arma formidarent. Paul. H. R. XV, 11.

(3). Illiricum deinde Gothis[a] vastantibus Zeno[b] imperator occurrit[1] multosque ex eis captivavit. Ib. c. 12. Quibus pacificatis, predictus imperator Theodericum obsidem accepit, aliis Walamere relictis. Postea a Cyris Walamer occiditur, et Theodomeri, eius germano, regni[2] diadema imponitur. Diviso deinceps regno, Theodomer Orientis, Witimer vero, iunior frater ipsius, Occidentis sortitur regnum devastandum; sed mox ut[c] Witimer Italiam ingressus est, rebus excessit humanis, successorem regni Witimerem, filium ipsius, relinquens. Witimer vero, acceptis ab[3] imperatore muneribus, Gallias tendit, seseque cum parentibus Wisigotis iungens, unum populum effecit. Interea dum Witimer, sua[4] vi patrata victoria, domum revertitur, Theodomer[c] Theodericum filium a Leone imperatore remissum cum matre gratum accepit. Qui Theodericus cum[c] iam 18. etatis ageret annum, inscio patre, aliquantos sibi satellites assumit vicinamque sibi Sarmatarum gentem invadit et opima ex eorum manibus[d] patri spolia predamque copiosam reportavit.

(4). Theodomere itaque vita decidente, universis adnitentibus, ad regni gubernacula Theodericus ascendit. Ib. c. 13. Quod dum ad Zenonem augustum[*] fuisset perlatum, gratanter accepit et eum ad se Constantinopolim evocavit, magno simul honore et diviciis extulit in tantum, ut etiam consularibus *fascibus eum sublimaret, quae dignitas post imperiale fastigium prima est, ereamque equestrem illi statuam ante suum palatium collocaret. *f. 4'.

(5). Sed cum huiusmodi deliciis Theodericus Constantinopoli afflueret, gens illius, id est Ostrogothae, dum eis propter fidei sanctionem predas agere more solito non liceret, nec tamen ab imperatore oblata stipendia sufficere possent[a], cepere non minimam egestatis penuriam pati. Ib. c. 14. Execrantur itaque fędus compositum, vituperant inutilem pactionem mittuntque continuo ad Theodericum, qui dicerent, quia, dum ipse Grecorum epulis superflueret, inopiae miserias sustinerent; hortantur, ut, si sibi suisque consulere velit, cicius redeat, ne, si cuncta eadem gens pessundetur, novas ad habitandum terras requirant. His Theodericus cognitis ad augustum Zenonem accedit, questus penuriamque suorum exponit, Italiam sibi dari postulat, absolutionem efflagitat, adiciens, quia, si superare Odovacrem possit Italiamque obtinere, ad eius redundaret gratiam[b], a quo directus fuisset; si in bello superatus foret, eius nichilominus lucris accresceret, quandoquidem cottidianorum stipendiorum exactoribus careret. Eadem hora legati Romanorum[5] supervenerunt, qui pro defensione rei publicae Theodericum illis in patriciatus dignitatem ordinari postulabant, eo quod importunitate hostium amplius eandem tueri non possent. cf. Fred. l. l. Talia Zeno audiens, contristatus quidem est, eo quod eum nollet amittere; attamen, deliberato consilio, rei publicae utilitati prospiciens, peticionibus utrorumque annuit. Paulus l. l. Italiam ei tribuens, sacri velaminis dono confirmavit, senatum illi populumque Romanum commendans, abire permisit.

(6). Egressus igitur Constantinopolim Theodericus[a] Ostrogothos revertitur hortaturque, Ib. c. 15.

---

*) qui Leoni successerat *pr. m. in marg. add. cod. (om. Paulus).*

Capp. 2—6. Cod. Leid. Vulcan. nr. 46.

Cap. 3. a) h *pr. m. superscr. cod.* b) *ita cod. Berol. Pauli;* Leo *rell.* c) *ita codex Berol. Pauli.* d) *ita Berol. Pauli pro* manubiis.

Cap. 5. a) *ita Berol.;* possint *rell. libri Pauli.* b) gloriam *Paulus.*

Cap. 6. a) ad *desideratur.*

1) foedus iniit *Paulus; at* foedus *om. cod. Berol.* 2) regia iura suscepit *Paulus.* 3) Glyerio *add. Paulus.* 4) Suavis *Paulus.* 5) *A Gothis legatos missos esse, Fredegarius rettulit.*

[Paul. H. R. XV, 15.] ut quam primum parati sint, quatinus possessuri Italiam proficiscantur. Attamen, priusquam Italiam adventaret, Strapstilam[a] Gepidorum regem, insidias sibi tendentem, bello superans, extinxit; Busan quoque Bulgarorum regem magna simul cum suis agminibus cede prostravit. Egressus itaque a Misia cum omni Ostrogothorum multitudine universaque suppellectili, per Sirmium Pannoniasque iter faciens, ad Italiam venit. Ac primum iuxta Sontium flumen, qui [*f. 5.] non *longe ab Aquileia labitur, castra componens, dum uberrimis quae eo loco habentur pascuis fatigata aliquantulum ex itineris longitudine iumenta reficeret, ibi mox ei cum grandi suorum exercitu totisque Italiae viribus Odovacer occurrit. Quem Theodericus alacriter excipiens, magno superatum prelio postremo in fugam[b] convertit. Exinde movens castra Theodericus, cum Veronam venisset, iterum adversus eum idem Odovacer non minori quam prius belli sese apparatu opponit. Contra quem Theodericus haut procul a Veronensi urbe confligens, nimia eius exercitum cede contrivit, ipsumque pariter et omnem illius multitudinem dare terga coegit. Qui dum fugae metu se precipites in Athesim fluvium mergunt, ex magna parte rapidissimis eius gurgitibus implicati suffocantur.

[Ib. c. 16.] (7). Theodericus vero dum ipso impetu subsequitur fugientes, Veronam ilico, pavore civibus consternatis, invadit. Odovacer autem cum his qui evaserant fugiens, Romam contendit; sed, obseratis continuo portis, exclusus est. Qui dum sibi denegari introitum cerneret, omnia quae attingere potuit gladio flammisque consumpsit. Inde quoque digrediens, Ravennam ingressus est; ibique quibus se tueri posset adversus hostes, municionum preparare obstacula cepit. Theodericus itaque Verona exiens, Mediolanum pervenit. Ubi dum consisteret, magna ad eum multitudo militum pluresque Italiae populi convenere; sed, paucis interiectis diebus, rursus exercitus diversarum[1] urbium Odovacris se partibus reddidit. Ea res Theodericum in tantum perterruit, ut se simul et exercitum suum cum matre et cum sororibus suis apud Ticinensem urbem muniret.

[Fred. l. l.] (8). Accidit autem die quadam, eundem Theodericum impari manu adversus hostes exire, unde victus, compulsus est fugam inire. Qui sic fugiendo cum ad matrem suam ingressus fuisset, illa timens filio et suis, ne capti ab hostibus mortem aut, quod ea gravius est, captivitatis et afflictionis erumnas incurrerent, dixit ad filium: 'Non est, ubi fugias, fili, nisi levem vestimenta mea, ut ingrediaris uterum, de quo [*f. 5'.] natus es'. *Quod ille audiens, in tantum verecundabatur, ut mortem mallet incurrere, quam postmodum hostibus cedere.

[Paulus l. l. c. 17.] (9). Talium rerum varietates Burgundionum rex Gundebaldus aspiciens, Ligurgiam[a] cum ingenti exercitu ingressus, cuncta quae reperire poterat pro voluntate diripiens, infinitam [cf. Fred. l. l.] secum captivorum multitudinem ad Gallias abduxit. Congregata igitur innumera multitudine [Paulus l. l.] gentis Herolorum aliarumque gentium, Odovacer exercitum Ticinum[2] movit. Cui occurrens Theodericus, nichil dubius de Epiphanii viri sanctissimi fide, qui victoriam ei spondebat [cf. Fred. l. l.] Christi gratia, cum expeditis armorum cuneis bellare cepit. Cesis vero illa die utrobique multis fortium virorum milibus, tandem Theodericus, licet sera, potitus est cruenta [Paulus l. l.] victoria, fugato Odovacre usque Ravennam. Dumque eo loco cui Pinetum nomen est non procul ab urbe castra posuit, per continuum pene triennium Odovacrem obsedit. Qui dum frequenter ex urbe cum suis egrediens, exercitum ipsius inquietaret, novissime noctu in castra irruens, magna exercitum Theoderici strage prostravit; victus ad extremum, fortissime Gothis resistentibus, in urbem confugit. Nec multo post Odovacer a Theoderico in fidem susceptus, ab eo truculente peremptus est.

Capp. 6—9. Cod. Leid. Vulcan. nr. 46.

Cap. 6. a) *ita cod. Berol. Pauli pro* Trapstilam. b) infinitā *pr. m. corr.* in fugā *cod.*

Cap. 9. a) *i. e.* Liguriam.

1) deditieius exercitus *Paulus.* 2) Ticinum *e Paulo fluxit.*

(10). Egressis itaque a Ticinensi urbe Gotis, eandem mox urbem Rugenses invadunt, cuncta per circuitum loca[a] cum ipsa civitate per continuum biennium populatione vastantes, cum adhuc beatissimus Epiphanius superesset, afflictorum gemitibus conpacientissimus. Hic a Theoderico Gallias ad Gundebaldum pro captivis redimendis directus, excepta innumera multitudine, pro quibus precium tribuit, sex milia captivorum ob solam sanctitatis suae reverentiam concessa secum reduxit. Igitur Theodericus, extincto apud Ravennam Odovacre, tocius Italiae adeptus est dicionem. Paul. H. R. XV, 18

(11). Quibus Constantinopoli auditis, emuli Theoderici tantis prosperitatibus invidentes, suaserunt Zenoni[1] imperatori, ut pro eodem mitteret, et pro petita Italia quid annuatim persolveret, decerneret. Vocatus itaque Theodericus, collegit 12 milia virorum omnium Gothorum *fortissimorum, lorica, galea, arcu, gladio diligentissime instructos; ascensisque navibus, descripto comitatu, prosperoque comeatu Constantinopolim venit. Quod ut perlatum est in aulam regis[a], emuli Theoderici, ut isdem cum paucis ad imperatorem pro colloquio ingrederetur, ex consensu ipsius[b] imperatoris mandaverunt, quatenus ex itinere illum occupando interficerent. Interfuit autem huic consilio unus senatorum nomine Ptolomeus, Theoderico amicissimus. Hic, concepta voluntate eorum, imperatorem a sententia deduxit consiliumque illorum irritum duxit, dicens, non esse Romano imperio gloriosum, virum rei publicae utilissimum, tum in agendis bellis, tum in conservandis amiciciis per omnia iussionibus regis obtemperantem, fraudulenter interfici, ne forte obiceretur a suis, locum iusticiae in reddendis rationibus deesse illi, ingenioseque separatum a suis alio modo non posse, illis resistentibus, interimi. Ut autem idem Ptolomeus suspicionem emulorum Theoderici[c] a se transferret, dedit consilium, ut vinculis alligatus teneretur, senatuque ad Gothos transmisso, quia idem reus sit mortis propter traditionem[2] maiestatis, ediceretur; ibi decernerent, utrum capite truncaretur, an bestiis devorandus[d] traderetur. Interea Theodericus iussu imperatoris supervenit et, prout decretum fuit, traditur vinculis. Mittuntur statim quinque senatores, inter quos Ptolomeus unus fuit, ad[e] decretum imperatoris illis edicendum. At Ptolomeus secretissime ante se dirigens puerum suum, mandat, quae sententia data sit in regem Theodericum, et ad id destruendum addit suum consilium. Venientes igitur senatores, Gothi[f], audita sententia, ipsos ligaverunt vinculis cum Ptolomeo, mandantes imperatori, nisi vivum et salvum Theodericum sibi transmittat et Romam, emerito honore, dirigat, eosdem senatores vita privandos et impetum[3] Greciae secundum suum posse sese inferendos necnon Romanum imperium post reditum eorum destructuros. Coactus imperator hoc mandato, Theodericum absolvit et debito honore Romam mittit. Qui ut illuc pervenit, patriciatus honorem gloriosę suscepit[4]; indeque digrediens, plurima bella cum Avaris gessit. Tandem Theodericus prevaluit et eandem gentem in tributum redegit. Fred l. l. — *c. 6.

(12). Huni eodem tempore Italiam *invadentes, Theodericum et Gothos superant plurimasque civitates vastant. Item Avari, congregata acie, Theodericum nichil minus sperantem bello invadunt. Quibus ille paulatim cedens, quousque vires reciperet, locum dedit; postmodum in fugam convertit. Quos cum sequeretur usque *c. 6'.

Capp. 10—12. *Cod. Leid. Vulcan. nr.* 46.

Cap. 10. a) loci (?) *postea corr.* loca *cod.*

Cap. 11. a) *quae sequuntur ead. m. atramento nigriore scripta sunt cod.* b) impii *pr. m. corr.* ipsius *cod.* c) Th. *prima, ut videtur, manu in litura scr. cod.* d) devorandū *pr. m. corr.* devorandus *cod.* e) ad *ead. m. superscr. cod.* f) s. et aud., *sed & eras. et* Gothi *superscr. pr. m. cod.*

1) Leoni *Fred.* 2) *Gall. 'trahison'*; narrint eis offensionem Theuderici et iram gloriae tuae *Fred.* 3) et adversus civitatem hanc qua virtute possumus priliavemus *Fred.* 4) *Cf. supra p.* 203, *l.* 34.

Fred. II, 57. Pannoniam, tentoria ibidem fixit; non enim eam intrare presumpsit. Facta autem nocte, Theodericus rex cum aliis quatuor commilitonibus suis castra exploratum egreditur. Cui Xerses quidam adversariorum sese ad pugnandum offert. Qui duos[1] e suis ad capiendum illum misit, quos utrosque predictus interemit. Secundo item duos[1] misit; qui similem sententiam in eos dedit. Tercio ipse Theodericus occurrit, et diutissime duello confligens, tandem inmanissimum hostem devicit. Quem castris inductum, ut eundem fortissimum Avarorum, multis referentibus, cognovit, multis donariis sibi allicere temptavit, sed non profecit. Minas indixit, quas idem respuit. Ad ultimum fidem illius sub sacramento dare exegit; et hoc facere recusavit. Rennuentem itaque haec omnia, Theodericus absolvit repatriareque permisit. Qui Histriam flumen transiens, Theodericum retro aspiciens, haec verba libavit: 'Liberatus sum a dominatione tua; arbitrii propriae libertatis me esse cognosco, unde tua beneficia circa me perpendo. Ecce! gratissime ad te redeo, amplius libertate animi mei tibi quam violentiae tuae amodo serviens. Ignominiae asscribitur, qui coactus subicitur; reddere mihi vicem beneficiis est tui muneris'. Quem Theodericus regressum opibus ditavit, magis dilectum cunctis habuit. Cuius fidem animi corporisque fortitudinem in sequentibus bellis, quae adversus Wandalos Suevosque per multos annos gessit, sepe expertus fuit.

Paulus XV, 20. (13). Post haec Theodericus, ut sui[a] regni vires firmaret, Audefledam, Clodovei[b] regis Francorum filiam, sibi in matrimonium iunxit; Amalefredam, germanam suam, Wandalorum regi Hunerico, Malabergam, eiusdem Amalefredae filiam, Thuringorum regi Ermefrido, filias suas ex concubina, alteram Alarico Wisigotarum regi, alteram Sigismundo regi Burgundiorum consociat. *f. 7. 'Amalasuindam, terciam filiam, Eutarico, ex Alanorum stirpe venienti, evocato ab Hispania[c] tradidit. Nec erat[d] Italiae gens, quae Theoderico aut coniunctionis Fred. l. l. affinitate aut pactionis federe sociata non fuerit. Civitates Italiae universas quas regebat restaurare et munire sollertissime fecit. Palatia quoque splendidissima Ravennae, Veronae, Papiae fabricare fecit. Laborantibus ipsis Romanis fame, idem Theodericus Paulus XV, 18. advenit; et quia a[e] senatu populoque Romano gloriosissime suscipitur, annuatim illis 120[f] modios frumenti benigna mente largitur. Fred. l. l. His prosperitatibus regnavit pacemque victis propicia voluntate concessit.

Fred. l. l. (14). Verum, quia invidia comes est[a] virtutis, haec relata Constantinopolim emulos eiusdem Theoderici adversum se suscitabant, qui, ut e medio fieret, imperatori Zenoni[2] suggerebant. Evocatus itaque secundo Constantinopolim, in forti manu venit, et tentoriis e regione fixis, legatum ad Ptolomeum amicum suum exploratum misit. Decreto vero imperatoris sanccitum fuit, ut, si quis secretum consilium senatus in Theodericum datum Gothis revelaret, capite puniretur. Unde Ptolomeus remandare non presumpsit; sed, ut idem legatus vice pueri Ptolomei, cum in prandio assideret imperatori, a tergo observaret eum, iniunxit, et quicquid in fabulis ab ipso relatis audiret, domino suo regi Theoderico referret. Iam data fuit in eum sententia dampnationis; sed vivebat Ptolomei consiliis. Residentibus itaque cunctis in prandio, dixit Ptolomeus imperatori: 'Hodie dies festus est; iocundemur in fabulis'. Et ait: 'Leo fortissimus bestiarum omnium sententia in regem statuitur, cuius decreto bestiae agrestes

Copp. 12—14. *Cod. Leid. Vulcan. nr.* 46.

Cap. 13. a) ui *in litura scr. cod.* b) *ita cod. Berol.;* Lodoin *rell. libri Pauli.* c) h *pr. m. superscr. cod.* d) aliqua vicina *desiderantur.* e) *pr. m. superscr. cod.* f) 120 milia modiorum *Paulus.*
Cap. 14. a) est *pr. m. superscr. cod.*

1) tres *Fred.* 2) *Apud Fredegarium Leo imperator est; cf. p.* 205, *n.* 1.

hora prandii ad hunc convenerunt. Reverentiam igitur cunctis exhibentibus, cervus, cornibus submissis, similiter facit; cuius cornu leo apprehendens, reficere eodem ipsa die se voluit. Qui necessitate mortis cornu reliquit, fugiensque silvas, celerius repedavit. Cumque, ut reduceretur, decerneret, astuta vulpis ad id patrandum[a] iudicio omnium dirigitur. Sacramentis ergo[b] quam plurimis cervo[c] datis, sospitem illum recessurum, ut accessurum promisit; sicque eundem leoni obtulit, et de inobedientia convictus, occiditur. Cuius cor a vulpe *sublatum consumitur. Requirens leo cor cervi, cum non invenisset, fremuit in omnes et, nisi ocius redderent aut qui furtum admisisset proderent, dixit cunctos subituros mortem. Qui super verba eius trementes, tandem vulpem ad medium ducunt et, quia occisioni cervi interfuisset, asserunt. Haec addicta penis, respondit: "Cervus ille corde caruit. Si enim habuisset, primo hic afflictus, secundo venire distulisset. Sit mihi igitur ipsa causa in excusationem, cor non habuisse cervum eundem". Haec ut puer ille intellexit, ocius ad dominum suum Theodericum rediit ipsamque similitudinem ex ordine illi retexuit. Intellexit itaque Theodericus, leonem esse ipsum imperatorem, emulos suos vulpem, cervum se ipsum; deliberans, se prius vix evasisse, unde periculosum esse, secundo se fidei Grecorum committere. Dato[d] deinde, non longa habita deliberatione, redeundi signo, naves repetunt cursuque veloci Ravennam tendunt nec deinceps venire Constantinopolim proponunt[1].

Fred. II, 57.

*f. 7'.

(15). Post haec Theodericus viribus et armis confidens, Romanum imperium affectabat, sed propter finitimos reges propositum mentis suae exequi timebat; quos licet, ut in precedentibus legimus, affinitate quam maxima sibi devinxerat, dominium[a] suum tamen eos recusare sciebat. Tandem moram fecit suae voluntati, quod maximo commodo cessit illi. Nam non longo deinde spacio Alaricus rex Wisigothorum et Clodoveus rex Franciae arma corripiunt, sanguine et igne altrinsecus predantur. Exhaustis itaque viribus utrobique[b] et opibus, Alaricus infirmior factus, pacem peciit, et hoc ordine concordia decreta fuit, ut, quia Clodoveus intonsus barba usque in haec tempora fuit[2], Alaricus illi eam detonderet[3], et patrinus ei hoc modo effectus, perpetuam ad invicem pacem servarent et, ut suspicio omnis subtraheretur, ad[c] hanc conventionem Gothi et Franci inermes venirent decretumque votiva manu confirmarent. Igitur statuto temporis die legatus Clodovei in assignatum locum iussu domini sui venit et, an Gothi permanerent in decreta sententia, inquirit. Ubi cum Alarico salutem mandaret domini sui, retrorsum aspexit, et Gothos omnes *sicas[4] pro baculis manu habentes videns, Alarico dixit: 'Certum est, quod pacem non queras, cum tuos armatos contra legem indictam habeas'. Cui neganti consilio communi ad regem Italiae Theodericum pactio concordiae differtur, ad quem legatus[d] Clodovei nomine Paternus cum legato Alarici proficiscitur. Cognita igitur legatione, consilium[e] dedit, ne haec concordia ad effectum procederet, cogitans, quod in consequendo sibi Romano imperio id utilissimum fieret, et legatis sic respondit: 'Alaricus prius belli causa fuit, unde modus recon-

Fred. l. I. c. 58.

*f. 8.

Capp. 14. 15. *Cod. Leid. Vulcan. nr.* 46.

Cap. 14. a) p. *in litura scr. cod.* b) g *pr. m. superscr. cod.* c) i *eras. cod.* d) o *in litura scr. cod.*

Cap. 15. a) d:m suum *pr. m. corr.* dominium *cod.* b) q; *postea insertum cod.* c) d *e corr. cod.* d) us *e corr., post* Clodovei 2 *litt. eras. cod.* e) silium *pr. m. in marg.*, dedit *in litura scr. cod.*

1) *Haec anonymus fusius tractavit. Fredegarius enim haec tantum habet*: Iterum Theudericus de pericolis liberatur. 2) *Causam anonymus repperit.* 3) tangerit *Fred.* 4) uxos *Fred.*

Fred. II, 58. ciliationis iste sit. Paternus iste legatus Clodovei regis ante aulam Alarici regis in equo veniat et erigat hastam, quanto altius possit; cui tantum denariorum[a] argenteorum gratia reconciliationis circumferatur, quousque cacumen hastae non videatur. Hoc est meum decretum, quod pro nostro consilio et suo honore utrique ducant ratum'. Redeuntes igitur ad Alaricum legati, consilium Theoderici referunt; quod propter multitudinem aeris fit ab Alarico irritum. Eadem nocte Paternus in solario cuiusdam antiqui edificii hospicio recipitur, ubi de nocte cadens, eo quod interceptum fuisset pavimentum, brachium sibi colliditur; sicque vix superstes vitae reservatur. Crastina autem die facta, Alaricus Paterno universum thesaurum suum ostendit, dicens: 'Hae mihi sunt divitiae[b]; sed unum solidum offero domino tuo pro pacis reconciliatione[1]'. Quod Clodoveus audiens, referente eodem Paterno, arma adversus illum suscepit victumque interemit ac regnum ipsius dicioni Francorum subegit.

Paulus XVI, 2. (16). Post[a] Zenonis imperatoris excessum Anastasius purpuram induit, qui septimus et quadragesimus in regum numero extitit. Hic Romani decus imperii Euticianae hereseos Ib. c. 5. illuvie maculavit et ideo post vigesimum octavum[2] annum regni eius divino fulmine Lib. pont. Symm. § 2. periit. In illis diebus, separato Romae pro electione pontificis clero et senatu diviso, ordinati sunt sub contentione Symmachus atque Laurentius Nucerinae civitatis Ib. § 8. episcopus. Post quatuor vero annos quidam ex clero atque senatu zelo ducti, falsos Ib. § 2. testes subordinaverunt[b], et Symmachum papam, qui iuxta aequitatis iudicium decreto Ib. § 3. Theoderici regis prior ordinatus fuerat, multis modis incriminantes, apud ipsum Paulus XVI, 2. Theodericum regem frequenter accusaverunt. Unde nimirum tanta dissensio facta est, *f. 8'. ut senatores partibus Laurentii *faventes, Fausto exconsuli ceterisque, qui pro ecclesia pugnabant et Symmacho pontifici adherebant, bellum inferrent; multasque cedes et homicidia in medio urbis facientes, plerosque ex sacerdotali numero, multos eciam clericorum ac Lib pont. Symm. § 4. perplures civium Romanorum extinguerent. Symmachus ergo papa, congregata synodo 115 episcoporum, cum se purgasset a crimine falso, dampnavit iudicio omnium episcoporum Petrum Altine[c] civitatis episcopum atque Laurentium, qui contra canonum decreta, vivente adhuc pontifice, sedem apostolicam invaserat.

Paulus XVI, 4. (17). Per idem tempus Theodericus rex, dum apud Italiam pacifice regnaret, per sin- Lib. pont. Horm. § 10. gula quaeque celebriora loca regia sibi construxit habitacula. Tunc etiam obtulit beato Ib. § 8. Petro apostolo cereostata duo argentea, pensantia libras septuaginta. Quo in tempore Hor- cf. Paulus XVI, 5. misda papa, qui post Symmachum constitutus fuerat, misit cum consilio Theoderici regis ad Iustinum imperatorem orthodoxum, successorem Anastasii, rogans et obtestans, ut auctoritate sua pax ęcclesiarum ad unitatem sedis apostolicae redintegraretur, et omnes hereses ubique terrarum dampnarentur. Interea Theodericus rex quorundam hereticorum falsis docmatibus et venenatis infectus suggestionibus, circa fidem catholicam naufragare cepit, sicut[a] insequentibus evidentibus indiciis ista legentibus apparebit.

Lib. pont. Ioh. § 1. (18). Anno[a] dominicae incarnationis[b] quingentesimo quinto decimo[3] Iohannes natione Tuscus, ex patre Constantio, sedit Romae post Hormisdam papam annos duos,

Capp. 15—18. *Cod. Leid. Vulcan. nr.* 46.

Cap. 15. a) ::ilenariorum *corr.* denariorum *cod.* b) divitię *corr.* divicię *cod.*

Cap. 16. a) P *minio scriptum versum ducit cod.* b) subornaverunt *Lib. pont.* c) Altoie *m. rec. in marg. corr.* Altinae *cod.*

Cap. 17. a) c *et* t e *corr.; post* sicut *duae litt. eras. cod.*

Cap. 18. a) A *miniatum versu ineunte cod.* b) incarñationis *cod.*

1) *Fredegarium scriptor minime intellexit.* 2) septimum *Paulus.* 3) *Annus falsus est; Hormisdae a.* 523. *mortuo Iohannes successit.*

menses novem, dies sedecim a consulatu Maximi usque ad consulatum Olibrii temporibus (Lib. pont. Ioh. §. 1.) Theoderici regis et Iustini augusti christianissimi. Hic vocatus a rege Theoderico in Ravennam[1], missus est ab eo in legatione Constantinopolim ad Iustinum imperatorem orthodoxum, quem audierat ardore et amore religionis christianae velle hereticos extirpare et ęcclesias Arrianorum summo fervore christianitatis catholicas consecrare; dans (Ib. §. 2.) eidem in mandatis, ut redderentur ęcclesiae hereticis in partibus Orientis; quod si non, omnem Italiam gladio deleret et extingueret. Dum igiter venisset Constantinopolim (Ib. §. 3. Ib. § 2.) Iohannes papa et una cum eo Theodorus, *Importunus, Agapitus exconsules et (*f. 8.) alius Agapitus patricius, occurrit eis ab urbe miliario quinto decimo omnis civitas cum (Ib. §. 3.) cereis et crucibus in honorem beatorum apostolorum Petri et Pauli, quia veteres Grecorum hoc testificabantur, dicentes, a tempore Constantini augusti et beati Silvestri sedis apostolicae episcopi temporibus tantum Iustini augusti meruisse partes Greciarum beati Petri apostoli vicarium suscepisse. Veniens autem ad portam quae vocatur Aurea, in con- (Greg. dial. III, 2.) spectu omnium qui occurrerant ei roganti ceco lumen reddidit Iohannes papa. Quo viso, Iustinus augustus dans honorem Deo, humiliavit se pronus et adoravit beatissimum (Ioh. §. 3.) papam. Tunc Iohannes et supradicti senatores cum grandi fletu legationis suae seriem (Ib. §. 4.) exponentes, Iustinum imperatorem obnixis precibus implorabant, ut pro aeterni Regis amore Italiam liberaret a manibus heretici regis Theoderici. Cumque voluntatem imperatoris ad omne velle suum, maxime in his quae ad divinam legem spectant, promptam esse cognovissent, laetati sunt plurimum, gratias agentes Deo et domino Iesu Christo. Repletus est etiam imperator gaudio magno, quia meruit temporibus suis vicarium beati Petri apostoli videre in regno suo; de cuius manibus cum gloria coronatus est. Positis igitur apud Constantinopolim Iohanne papa cum pre- (Ib. §. 5.) dictis senatoribus, quorum tamen unus, Agapitus scilicet patricius, Thessalonice defunctus est, Theodericus rex hereticus tenuit Romae duos senatores preclaros, exconsules Symachum et Boetium, quos occidit interficiens gladio. Post haec revertentes a Con- (Ib. §. 6.) stantinopoli Iohannem papam et qui cum eo erant rex Theodericus cum grandi dolo et odio suscepit, volens etiam eos gladio interficere; sed timuit indignationem Iustini imperatoris. Quos tamen omnes in custodia vehementer afflictos vita[a] privavit, ita ut beatissimus papa Iohannes moreretur apud Ravennam 15. K. Iunii. Cuius corpus (Ib. §. 8.) postea inde translatum, sepultum est Romae in basilica beati Petri apostoli.

(19). Omnipotentis autem Dei nutu nonagesimo octavo *die, postquam defunctus est (Ib. §. 6. *f. 9'.) sanctissimus papa Iohannes in custodia, Theodericus rex hereticus subito interiit et mortuus est anno[a] tricesimo[2], ex quo regnare cęperat in Italia, succedente in regnum Alarico[3], nepote eius. De[b] quo nimirum Theoderico, ut in dialogo[4] legitur, IULIANUS[c] Romanae ęcclesiae defensor, qui crebro ad beatum Gregorium adhuc in monasterio positum veniebat et cum eo de utilitate animae multa loqui consueverat, inter cetera narravit eidem beatissimo viro, dicens: '*Theoderici regis temporibus pater soceri mei in Sicilia exactionem canonis exegerat atque iam ad Italiam rediebat. Cuius navis appulsa est ad insulam quae Labaris*[5] *appellatur; et quia illic vir quidam solitarius magnae virtutis habitabat, dum nautae navis armamenta repararent, visum est predicto patri soceri mei ad eundem virum Dei pergere seque eius orationibus*

Capp. 18. 19. *Cod. Leid. Vulcan. nr.* 46.

Cap. 18. a) v. p. *in litura scr. cod.*

Cap. 19. a) anno — nepote eius *pr. m. in marg. suppl. cod.* b) De — legitur *in litura scr. cod.* c) I. *minio scriptum versum duxerat, sed erasum atramento exaratum est.*

1) *Cf. Anon. Vales.* §. 88: evocans Ravennam Iohannem. 2) *Cf. Anon. Vales.* §. 59: Cuius temporibus felicitas est secuta Italiam per annos 30. 3) *Potius Athalarico. Cf. Paulus, H. R. XVI,* 11. 4) *Gregorii dial. IV,* 30. 5) Liparis *Greg.*

commendare. Quos vir Domini cum vidisset, eis inter alia colloquens dixit: "Scitis, quia rex Theodericus mortuus est?". Cui illi protinus responderunt: "Absit! Nos eum viventem dimisimus, et nil tale ad nos de eo usque nunc perlatum est". Quibus Dei famulus addidit, dicens: "Etiam mortuus est; nam hesterno die hora nona inter Iohannem papam et Symachum patricium discinctus atque discalciatus et vinctis manibus deductus, in hac vicina Vulcani olla iactatus est". Quod illi audientes, sollicite conscripserunt diem, atque in Italiam reversi, eo die Theodericum regem invenerunt mortuum, quo de eius exitu atque supplicio Dei famulo fuerat ostensum. Et quia Iohannem papam affligendo in custodia occidit, Symachum quoque patricium ferro trucidavit, ab illis iuste in ignem mitti apparuit, quos in hac vita iniuste iudicavit'.

EXPLICIT VITA THEODERICI REGIS[a].

2. VITA EX AIMOINO HAUSTA.

VITA[a] THEODORICI REGIS.

Aim. I, 9. (1). Antemio Romanum gubernante imperium, Leone[b] Constantinopolitanum, Odoacer, qui Herulis[c] atque aliis nationibus, que Danubii ripas incolunt, imperitabat, victoria elatus, quam, Feleteo[d] Rugorum rege bello devicto, adeptus erat, Italiam[e] a parte Pannoniorum[f] invadere cogitabat. Cumque fines Noricorum ingrederetur, colloquium cuiusdam servi Dei nomine Severini petiit, qui his in locis monasterium sibi construxerat. A quo petita benedictione et impetrata, dum egredi domum[g] vellet et se ad limen hostii[h], ne caput offenderet, inclinasset, — erat enim statura procerus, — haec ab eodem viro[i] Dei audivit: 'Vade, Odoacer, vilibus nunc animantium pellibus vestitus, Italie dominus mox futurus'. Qua viri Dei prophetia ille audita Italiam ingressus, non ut debuit, sed ut voluit, caedibus et rapinis cuncta vastavit. Antemio[k] vero imperatore fraude Richimari[l], generi sui, interempto, ipsis etiam Romane urbis summis arcibus[m] infestus minitare[n] coepit. Qua de causa Romani et maxime Gothi legatos ad Leonem Constantinopolitanum imperatorem dirigunt, oratum, ut sibi[o] aliquis mitteretur principum, per cuius auxilium impetum propulsarent hostium.

Ib. I, 10. (2). Erat quidam inter primores imperialis aulae Theodoricus nomine vir spectatae prudentiae[a], cuius pater Theodorus[b] Macedonia genitus, cuiusdam Idacii[c] patricii dum[d] esset famulus, quandam conservam suam nomine Liliam amare cepit ardentius. Quod agnoscens dominus[e], coniugis suae nomine Eugeniae consilio usus, eam illi tradidit coniugem[f], sciens eadem de gente esse prognatam. Cuius domina, quae se fructu ventris dolebat esse privatam, haec illi in mandatis dedit, ut quae prima nocte iugalis thori in somnis videret, id sibi nuntiare curaret. Ea igitur nocte, qua primum cum viro suo secreta petiit cubiculi silentia, videt[g] mulier ab umbilico sibi procedere arborem usque ad tecta domus[h] excrescentem. Terrore visionis expergefacta, narrat viro visionem simul et dominae iussionem. Ille mirari cepit visum domineque laudare praeceptum. Sed timens pueri[i] interitum, mutari iussit somnium[k] taleque dedit mandatum: 'Dum', inquit, 'ante dominae veneris conspectum et iussa fueris pandere[l] somnium, dices, vidisse[m] te equam et equum pulcherrimos omnium obambulantes alium-

Cap. 19. *Cod. Leid. Vulcan. nr.* 46. *Capp.* 1. 2. *Codd.* 1. 2.

Cap. 19. a) *sequitur:* SEQVVNTVR EPISTOLĘ EIVSDEM. *cod.*

Cap. 1. a) *ita* 3; De vita et regno Theoderici *etc.*, *ut supra p.* 201, 1; *titulum om.* 2. b) Leooe? 1. c) Hetulis 2. d) Feleceo? 1. e) Ytal. *semper* 2. f) aunoniarum? 1. g) dom̄ 2. h) ostii? 1. i) uire? 1. k) Antenio 2. l) Ricuini sui generis 2. m) artibus 2. n) minitari 1. o) a. s. 2.

Cap. 2. a) providentiae? 1. b) Theodericus 1. c) Yd. 2. d) f. d. e. 2. e) domn. *semper*? 1. f) coniungens 2. g) vidit 2. h) dom̄ 2. i) int. p. 2. k) sompnium 2. l) sompnium p. 2. m) te v. equum et equam 2.

que parvulum pone eos sequentem'. Parens illa verbis viri, refert dominis ficti verba somnii. Aim. I, 16. Gratulantur illi pro auspicio nascituri[a] pueri, famulos libertate donant[b] natumque puerum sibi adoptant in filium. Post hec Idatio et eius coniuge vita decedentibus, iussu Leonis Theodoricus[c] castris imperialibus miles est adscitus[d]. Qui cum ceteris proceritate corporis esset eminentior, fortitudine quoque membrorum virtuteque animi erat praestantior. Unde ipsi imperatori multisque senatoribus carus habebatur. Venientibus itaque supradictis Romanorum Gothorumque legatis et propter quae venerant intimantibus, imperator Theodoricum patriciatus[e] honore insignitum ad partes direxit Italie tutandas. Qui evectu navali Hesperiam ingressus, cum Odoacre ac Herulis variis successibus gessit bella. Quadam autem vice bello devictus, Ravennam fugiens petere est coactus. Cui mater Lilia obviam venit, orat, ut in bellum redeat; cunctanti taliter infit: 'Michi crede, fili, non est tugurium, quo fugiens te recipere possis, nisi allevem vestem et eam, ex qua primam[f] fusus es in lucem, ingrediaris domum'. Quibus verbis irritatus iuvenis pudoreque[g] inflammatus, collecta suorum quos ad presens repperit parva[h] quidem, sed robusta manu, super hostes irruit, qui securi victoriae lato diffusi iacebant in campo. Hos ergo circumfusos sternit fugatque ipsumque[g] Odoacrem[i] capit. Quem non multo post occidit omnemque Italiam a dominatione[k] Herulorum eripuit. Sed hunc eius[l] prosperum successum invida mutavit[m] fortuna. Nam, sicut fieri assolet, ut virtutis augmentum apud improbos invidiae det locum, quidam[n] e senatoribus, apud urbem Regiam commanentes, secundis Theodorici invidebant actibus. Quapropter derogare apud imperatorem rebus ab eo optime gestis conati sunt, adeuntesque Leonem imperatorem, eius clementissimum animum, ex sua lenitate[o] alios existimantem, ab amore Theodorici avertere gestiebant, confingentes, velle Theodoricum Hesperiae arripere regnum. His imperator credulus verbis, ab Italia eum accersivit. Cuius Theodoricus parens praeceptis, cum nobilibus Gothorum ei Constantinopolim occurrit. Delatorum vero versutia princeps deceptus, segregatum a suis Theodoricum interficere cogitabat. Sed huius machinationis technis[p] obviavit Ptholomeus[q] vir senatorii ordinis, providus consiliis. Qui fidissimus amicorum Theodorici dum esset et ab adolescentia[r] viri[s] amicitiae foederatus, nulla poterat[t] in eius odium calliditate deflecti. Hic ergo subdola adversariorum persentiscens[u] consilia, adiit principem talique apud eum oratione[v] usus est: 'Romani', inquit, 'gloria nominis quamvis sit bellorum sublimata triumphis, plus tamen[w] decoris[x] emeruit insignibus integrae fidei magnificaeque pietatis. Maiores quippe nostri plus se alterutrum pietate quam hostes certabant evincere belli[y] iure. Praestantissimum quidem, quod[z] fertur Scipio de Carthagine[a] triumphasse; praestabilius vero, quod dicitur infestissimi hostis exequiis non solum interfuisse, verum etiam funus ipsum subiectis vexisse humeris. Laudabile[b] quoque, Pompeium Mythridatis[c] delesse copias[d] ipsumque ad mortem coegisse; laudabilius etiam, Tigranem[e] sese dedentem terraeque ante pedes prostratum ac diadema suum super genua eius ponentem non solum elevasse, verum etiam coronam capiti eius imposuisse sibique consedere fecisse. Quid mirabilem Reguli consulis referam fidem[f], qui maluit inter inimicorum manus inauditis perire suppliciis, quam iurisiurandi frangendo fidem Romae amantissimus vivere civis? Non ergo suscipias, clementissime imperator, eorum verba, qui decus imperii tui perfidiae volunt inquinare macula! Quid enim toto[g] dicetur in orbe, si praestantissimum ducem tam infandissima peremeris morte? Sed placeat tibi consilium meum, et dum palatium[h] intraverit Theodoricus[i], custodiae mancipetur vinctus. Post

Cap. 2. *Codd.* 1. 2.

Cap. 2. a) naturi 2. b) donavit, *infra* adoptavit ? 1. c) Theoderic. 1 *semper.* d) ascitus 2. e) patritiatus 1. f) primum 2. g) que *om.* ? 1. h) per arva quid esset ? 1. i) Odoacram 2. k) damnatione ? 1. l) cuius ? 1. m) imitavit ? 1. n) q. autem a s. 2. o) levitate *Aim.* p) tehenis 2. q) Tolomeus 2. r) ad°hlesescentia, *expunct.* se 2. s) *deest* 2; iure *Aim.* t) potuit 1. u) pres. ? 1. v) u. e. o. ? 1. w) mihi ? 1. x) decoas 2. y) bellico *Aim.* z) *om.* 2. a) Kartag. 2. b) laudabite ? 1. c) Metr. 2. d) copiis 2. e) Tygr. ? 1. f) fidere, *infra* fid'e 2. g) dicerent toto ? 1. h) palacium 2. i) *om.* ? 1.

Aim. I, 10. haec mittantur ex senatoribus aliqui, qui hoc a tua pietate responsum referant Gothis[a, 1]'. Praemiserat[2] sane puerum haec illis intimaturum, ut et[b] eum cum ceteris venientem caperent et haec imperatori mandarent: 'Non remittentur senatores, nisi receperint dominum[c] suum Gothorum nobiles'. Illi monitis sibi utilissimis[d] obsecundant et venientes senatores in vincula[e] coniciunt. Qua re comperta, cesar[f] feritatem gentis veritus, ne quid in suos crudele agerent, consulto predicavit[g] et Theodoricum salvum Gothis reddidit. Ita provido amici consilio ad praesens liberatus est de mortis periculo. Cum vero Romam reversus esset, varios eum contigit bellorum habere successus. Nam et Avares sepe bello devicit, victusque ab[h] eis est. Quadam autem die supradictos hostes proelio[i] superatos fugientesque[k] totis caedens viis[l], haut procul ab amne cui Hister nomen est castra constituit et, paucis suorum assumptis, speculatum hostes processit, cum ecce! quidam[m] Avar[n] Serses nomine itidem tentoria Theodorici exploraturus adveniebat. Quem Theodoricus solum adventare conspicatus, tres e suis dirigit, qui eum captum ocius[o] sibi presentarent. Quos Avar Serses, fugam fingens, singillatim[p] interemit. Alios quoque tres pari modo neci tradidit. Tunc Theodoricus, sociis reformidantibus, eum aggreditur. Cum quo[q] diu multumque decertans[r], tandem Avar[s] Serses brachio vulneratus, a Theodorico capitur atque in castris Gothorum vinctus statuitur. Cuius virtutem supradictus princeps admiratus, primum blandiciis[t], dehinc minis ad cohabitandum sibi[u] cogere nitebatur. Sed dum eum nec terrore concuti nec promissis flecti posse conspexisset, multis affectum iniuriis ad patriam redire permisit invitus. Ille vero natatu flumen[v] Histrum ingressus, retro respiciens, ad Theodoricum taliter infit: 'Tua', inquit, 'exutus dominatione[w] meaeque redditus libertati, ad te meum revertar dominum, pollicens, me tibi fidelem fore famulum[x]'. His dictis, ripam quam reliquerat repetiit et ditioni se[y] Theodorici commisit. His prosperis successibus dum in Italia saepe fatus polleret patricius[z], Constantinopolim apud imperatorem invidis detrahentium lacerabatur relationibus. Improborum etenim mentes hominum aliorum incommodis sua volentes augmentare commoda, bonorum benefacta virorum contrariam moliuntur convertere in partem. Denique imperator[a] delatorum versutiis[b] in errorem inductus[c] insimulationibus[d] furensque animo, quod Theodoricus insidiator regni esse ferebatur, iterum eum ad se venire mandabat; habitoque cum senatoribus mortis eius tractatu, iurisiurandi[e] fide eos obligat, ne quis archani sui proditor existat. Theodoricus autem, legatione principis accepta, e[f] vestigio ad Ptholemeum[g], cuius supra meminimus, mittit puerum, ut sibi remandet, utrum expediat imperatoris audire praeceptum. Ille dum simulat, se velle non reddere responsum, pueri qui missus fuerat instantia veterique[h] viri devictus amicitia, tandem Theodorici legato talia dat praecepta: 'Hodierna die natalicio[i] imperatoris existente nobisque[k] senatoribus cum eo pariter discumbentibus, tu vice obsequentis famuli pone stans, meo adhaerebis lateri, et inter convivandum de qua re mihi fiet sermo ad senatores vel ad principem, intenta curabis aure percipere eique a quo directus es[l] nuntiare'. Paret ille mandato ac sedulus Ptholemei[m] auditor fit in convivio. Tunc inter epulas et pocula cum procerum mero incaluissent corda, tali eos Ptholemeus[n] est hortatus affamine: 'Hic', inquiens[o],

Cap. 2. *Codd.* 1. 2.

Cap. 2. a) Gotis *semper* 2. b) et eum *om.* 2. c) suum dominum 2. d) utillimis 1; utilissimus 2. e) vincla? 1. f) imperator 1. g) precavit *Aim.* h) est ab eis 2. i) *om.* 2. k) que *om.* 2. l) viiis 2. m) quidem? 1. n) Anar? 1. o) otius 2. p) sigillatim 2. q) Cumque 2. r) decertantibus 2, *sed pr. m. corr.* s) Aver? 1. t) blandit⁹ 2. u) eum *add.*? 1. v) H. f. 1. w) damnatione? 1. x) famulatum 2. y) sue? 1. z) patritius 1. a) seo *add.*? 1. b) versutis *Aim.* c) deductus? 1. d) insimul actionibus? 1. e) i⁹iurandi fidem eis 2. f) ad 2. g) Thelomeum 2; sibi amicissimum *add.* 1. h) veterisque *Aim.* i) natalitio 2. k) vobisque? 1. l) *om.*? 1. m) Tholomei f. a. 2. n) Tholomeus 2. o) inqrens, *sed r expunct.* 2.

1) *Responsum:* Non, inquiant, dimittetur Theodoricus, nisi se purgaverit obiectis criminibus *om. Anonymus.* 2) *Scil. Ptolemaeus.*

'dies cum sit magnificis[a] letus epulis, iocundus oportet fiat delectabilibus fabulis. Satis ergo fiat eorum voluntati, qui his delectantur[b] perfrui, quandoquidem auxit talium aviditatem exuberans opulentia[c] vini'. Omnibus ergo hoc sermone suspensis, hec ille dicere est orsus[d]: Atm. I, 10.
'Eo', inquit, 'in tempore, quo humanae copia eloquentiae cunctis inerat[e] animantibus terrae, bestiae saltus in unum coiere[f] consensum, ut sibi eligerent regem; et quia hominum fastidiebant dominium, haberent sui generis imperatorem electum. His sese mutuo cohortantes, adoriuntur leonem rogantque[g], ut earum non abnuat voluntatem. Dicunt, se velle eum habere principem, quem scirent esse[h] consilio prudentem. Suscipit ius dominationis leo et ab universis feris solio sublimatur regio. Conveniunt ad eum salutandum frequentes et adorant ut dominum. Inter ceteras igitur advenit cervus forma corporis egregius ramosisque[i] pollens cornibus. Qui dum, submissa[k] cervice, procideret[l] adoraturus, a leone arripitur, epulum ei mox futurus. Sed ipse dolum persentiscens[m] fortique conamine caput excutiens, amissis cornibus, silvam petiit profugus. Imperator indignatus contemptum sui et[n] impatiens irae, multa furibundus cervo interminatur. Conqueruntur ferae inter se pro principis iniuria, nec tamen invenitur ulla, quae cervum persequi[o] audeat, hanc contumeliam vindicatura; qui etsi videretur esse inermis, pernici tamen cursu transiliens ardui[p] iuga montis, evaderet sine beneficio noctis. Erat inter eas[q] vulpes artibus callens ingeniosis[r]. Hanc mittunt, ut cervum callide[s] conveniat et ad leonem redire faciat. Obtemperat illa iussis, cervum adit[t] dicitque, se dolori compati eius[u] non modice et, quod sine[v] causa talia passus sit, sibi iniustum videri. Ille e contra multa[w] in leonem congerens maledicta, se, dum obsequitur, male multatum conqueritur. Cui vulpes: "Videndum", inquit[x], "est, ne quod[y] tu iniuriae deputas, ille amoris tui causa fecisse comprobetur; nam, dum, ut estimo, te sibi supplicem ad suum elevare vult osculum, tu forte putans morsum, eius declinasti conspectum. At ipse nunc te absentem esse dolet, de te absente sermonem agitat, in te solo eius moratur intentio". Quid plura? Suadet cervo, ut leonem adeat ac eius se ditioni committat. Qui dum, ut ante, inclinato capite, regem adoraturus veniret, cervice tenus unguibus infixis, a leone arripitur et a circumstantibus feris sine mora discerpitur. Vulpes prope stans furtim cor[z] eius aufert et devorat. Cor cervi querens et non inveniens leo fremit grave[a]. Tremefactae ferae inquirunt sollicite, quae earum huic sit obnoxia culpae. Suspicio erat, vulpem huius furti esse[b] ream, eo quod vidissent eam proximius cervo adhaerentem. Inquisita vulpes negat se huius[c] fore criminis consciam. Sed dum ei non creditur, cruciatibus addicta, in haec prorupit[d] verba: "Vae", inquit, "mihi miserae, quae tantas poenas patior indigne; ut quid enim a me exquiritur, quod eum minime habuisse certa ratione cognoscitur? Etenim si cor habuisset, profecto huc non redisset. Primo, cornibus avulsis, aufugit inermis, secundo non dubitavit subire periculum mortis. Nullatenus ergo cor habuit, qui sibi consulere nescivit". Haec locutus Ptholomeus[e] conticuit. Puer[f] Theodorici haec intente auscultans et sagaci animo dicta intelligens, ad dominum suum reversus, cuncta per ordinem pandit et cautiorem[g] adversus dolos insidiantium[h] esse premonuit. Theodoricus itaque[i], imperatoris iussionibus spretis, quibus Constantinopolim adire iubebatur, in Italia resedit. Denique postmodum Gothorum, qui Italiam invaserant, rex est[k] effectus et dominus. Imperii vero partibus quodannis[l] modium terrae dependebat. Unde veritatem rei ignorantibus, dum modium[m] rex Theodoricus aerariis publicis

Cap. 2. *Codd.* 1. 2.

Cap. 2. a) magnific⁹ 2. b) delectatur 2. c) habundantia 2. d) exorsus est 1. e) *deest* 2. f) coniere? 1. g) negantque 2. h) c. e.? 1. i) que *deest* 2. k) summissa? 1. l) procideret *ex* procederet *pr. m. corr.* 2. m) persentiens 2. n) suique 1. o) a. p. 2. p) ardua 1. q) eam? 1. r) ingenuosis? 1. s) conv. call. 2. t) adiit 2. u) c. suo 2. v) sine o causa 2. w) i. l. m. 2. x) e. i. 2. y) que? 1. z) a. c. e. 2. a) graviter 2. b) r. e. 2. c) f. h. 2. d) prorumpit 2. e) Tholomeus 2. f) ergo *addit* 2. g) cautionem? 1. h) *om.* 2. i) ergo 2. k) eff. est 2. l) quotannis 2. m) modum? 1; medium 2.

Aim. I, 10. solvere diceretur, non addito cuiusquam rei vocabulo, ut puta vini aut[a] olei, modium nummorum conferre putabatur.

Aim. I, 11. Aim. II, 1. cf. Beda. (3). Post multum vero temporis[a], Anastasio[b] defuncto, qui post Leonem[1] curam imperialis maiestatis optinuerat, Iustinus senior[c] successit. Cuius tempore sanctissimus papa Iohannes, qui Ormisdae successerat, post Symmachum[d] Constantinopolim ad imperatorem Iustinum est profectus, a Theodorico Gothorum[e] rege missus. Iustinus namque augustus, cum esset vir fide catholicus, hereticos impugnans, ecclesias[f] eorum orthodoxis condonaverat, consilio usus papae memorati. Quapropter Theodoricus, Arrianae existens hereseos, eum cum aliis catholicis[g] viris ad imperatorem direxit, mandans, quod nisi Arrianis ecclesiae redderentur, cunctum Italiae populum gladio percutiens extingueret. Secundus[h] autem antistes, ut erat languidus, iter arripiens, navigio Constantinopolim est evectus. Occurrit autem ei augustus et omnis civitatis clerus, gaudente principe, suscepisse se in Regia civitate pontificem sedis apostolicae. Peroratis igitur[i], pro quibus ierat, et impetratis, ipsi[k] Iustino[l] augusto, ut vicarius beati Petri[m], imposuit imperialem coronam et, accepta remeandi[n] licentia, reversus est Ravennam. Quem Theodoricus, eo quod audierat, eum ab augusto honorifice susceptum, diutina custodia maceratum, ieiuniis ac squalore[o] carceris[p], ultimum coegit exalare spiritum. Qui deficiens, animam Christo martyr[q] reddidit. Alios quoque qui cum eo fuerant partim igne V. Boetii I. cremavit, partim variis penis interfecit. Inter quos Symmachum[r] patricium et Boetium Aim. l. l. insignem[2] consulem, eius generum, eo quod imploraverant auxilium ab imperatore Iustino contra eum, volentem invadere rem publicam, ut rei maiestatis, iudi-Aim. l. l. cante licet invito senatu, post carceris custodiam cum Iohanne papa in conspectu V. Boetii II. omnium amicorum suorum et parentum decollati sunt. Dum autem Boetius esset[s] in carcere, philosophiae consolationem sibi adhibuit ac descripsit, ne prae tristitia Aim. l. l. desperaret. Qui videlicet[t] Boetius quam disertus fuerit in secularibus litteris quamque fuerit fide catholicus, ex eius comprobatur codicibus. Testatur hoc arithmetica nec non et dialectica, ipsa etiam[u] omnium[v] animis gratissima musica ab eo translata et Latinorum iam dudum eam desiderantibus auribus delectabiliter[w] infusa. Porro eiusdem[x] de sancte Trinitatis consubstantialitate liber liquido ostendit, quam eximius suo, si ei licuisset, tempore sanctae ecclesiae colonus extitisset. Theodoricus autem inmanis[y] sceleris statim precium luit. Nam nonagesimo octavo[z] post hoc facinus die[a] subita morte defunctus, indignam vitam digno exitu finivit[b]. Cuius animam quidam solitarius, apud Lyparim[c] manens insulam, vidit inter sanctissimum papam Iohannem et Symmachum ex consule[d] deductam in Vulcani demergi[e] ollam ei loco vicinam. Quae ideo sic dicitur[f], quod inibi[g] tanquam aeneum vas fervescat ab igne[h]. Hoc modo periit Theodoricus, homo in suis inimicus[i] honestis pollens moribus. Romanis etenim primitiis quotannis conferebat ad subsidium tritici 120 modiorum milia. Qui veniens ad extrema, ut ex superioribus patet, polluit omnia. Huic fuit in coniugio iuncta soror Clodovei Francorum regis nomine Audefleda. Suas quoque sorores aut filias Theodoricus principibus circumpositarum sociaverat nationum, nec erat ulla gens vicina Italie, cuius rex esset affinitatis expers.

EXPLICIT VITA THEODORICI GOTHORUM REGIS.

Capp. 2. 3. *Codd.* 1. 2.

Cap. 2. a) et 2.

Cap. 3. a) tempus 2; Eo tempore *Aim.* b) Anastio 2. c) succ. senior 2. d) Simm. 2. e) r. Gotorum 2. f) eorum eccl. 2. g) v. c. 1. h) Sanctus *bene Aim.* i) ergo 2. k) ipso 2. l) Iustitio? 1. m) apostoli *add.* 2. n) l. r. 2. o) squaloribus 1. p) afflictum *deest.* q) martyri? 1. r) Symacum 2. s) in carcere esset 2. t) B. v. 2. u) autem? 1. v) a. o. 2. w) desiderabiliter 2. x) eius de s. 1; eiusđ s. 2. y) imani 2. z) CCVIII. 2. a) s. m. def. die 2. b) fini|nivit 2. c) *ita* 1; Lipaiam 2. d) exconsulem 1. e) dimergi? 1. f) dicit? 1. g) ubi? 1. h) *hic desinit* 1, *ubi sequitur:* De nativitate eiusdem regis. i) initiis *bene Aim.*

1) *Zeno Anastasium praecessit.* 2) *Inde ab h. l. frustula ex Vitis I. et II. Boetii (ed. Peiper p. XXXI) sumpta sunt.*

LIBER HISTORIAE FRANCORUM.

EDIDIT

BRUNO KRUSCH.

Labente regno Merowingico, res Francicas ultimus descripsit auctor libelli, qui 'Gesta Francorum' vulgo dicitur, rectius autem ad vetustiorem, eandem meliorem editionem 'Liber historiae' inscribitur, cum quod altera editio fert lemma: Incipit liber sancti Gregorii Toronis episcopi gesta regum Francorum, *cum hoc libello non convenire, nemo sit qui non videat. Sin vero Gregorius Turonensis huius Historiae scriptor minime habendus est, auctoris nomen omnino latet. Certe homo Neustrasius erat, id quod inter omnes constat. Cum enim reliquorum incolas regnorum Austrasios Burgundionesque appellaverit, Neustrasios ubique Francos* κατ' ἐξοχήν *vocavit, ut reliqui scriptores Neustrasii*[1]. *Praeterea res gestas omnino ex conspectu Neustrasio narravit, id quod Historiam cum Fredegario continuato comparanti luce clarius patebit. Patriam Cauer, De Karolo Martello p. 15, et Monod*[2] *accuratius circumscribebant, quorum alter Rotomagensem, alter Parisiensem scriptorem habuit. Sane de ecclesiis Parisiensibus anonymus optime instructus erat*[3]. *Nam postquam Chlodovechum ecclesiam S. Petri vel SS. Apostolorum (hodie S. Genovefae) se aedificaturum vovisse narravit (c. 17), ipsum (c. 19) et filiam Chlodchildem (c. 23), quam Gregorius 'iuxta patrem suum' requiescere scripsit, in eadem ecclesia sepultos esse, memoriae tradidit. Deinde Childebertum S. Vincentii ecclesiam (hodie S. Germain des Prés) construxisse (c. 26) Germanumque episcopum ibi depositum esse (c. 33), Gregorium supplens rettulit, ipsoque teste etiam Fredegundis ossa eadem ecclesia teguntur (c. 37). Tum brachium S. Dionysii a Chlodovecho 'instigante diabulo' abscisum esse, solus rettulit (c. 44). Denique non ignoravit, Chlodoaldum 'Noviente villa Parisiace suburbane' (hodie 'Saint-Cloud') iacere (c. 24). His de causis Monod v. c. scriptorem in monasterio vel S. Vincentii vel S. Dionysii Parisiensi degisse coniecit. Idem Historiam hanc nisi auctoritate regum Neustrasiorum compositam non esse contendit*[4]. *Quod ad hanc rem spectat, libellus adeo mendis*

1) *Cf. Waitz, 'VG.' II, 1³, p. 154, n. 1.* 2) *'Les origines de l'historiographie à Paris' in 'Mémoires de la société de l'histoire de Paris et de l'Ile-de-France' tom. III, p. 219—240.* 3) *Monod v. c. p. 231, octo, quae in Historia commemorantur, villas regias protulit, quae opinionem suam probarent. Quid? Spinogili Dagobertum mortuum esse, ut Fredegario Burgundioni (IV, 79) notum erat, ita Rotomagensis ignorare non potuit; Clepiacum ab anonymo laudatur, eo quod Audoenus Rotomagensis ibidem obiit. Quae restant aliae propius Rotomagum quam Lutetiam sitae erant, aliae e Gregorio fluxerunt.* 4) *l. l. p. 230: 'où peut-elle avoir été écrite, si ce n'est dans le voisinage même des rois, près de leurs résidences habituelles et sous leur influence?' Sed cf. p. 233: 'mais il ne devait pas écrire sous leurs ordres immédiats et sous leurs yeux'. Certe scriptor V. S. Lantberti abbatis Fontanellensis monasterii prope Rotomagum siti necem*

foedissimis scatet, ut eum ab homine rerum summopere imperito scriptum esse dicere malim. Accedunt alia argumenta, quibus Monod v. c. opinio destruatur. Gregorio teste (IV, 13. 16) Chramnus a Chlothario patre 'Arvernus' missus, in Historia (c. 28) autem 'ultra Ligere' profectus est. Ille (IV, 47) Theudobertum 'Toronus et Pectavis vel reliquas citra Legere sitas' urbes pervasisse scripsit, at anonymus: ultra, *inquit,* Ligire cum hoste direxit *(c. 32). Idem eodem modo pro 'Pectavus', quod apud Gregorium legitur, 'ultra Ligere' (c. 33) scripsit. Itaque dum Gregorius 'citra Ligerem', id est ad meridiem fluvii, degit, anonymi 'ultra Ligerem', id est ad septentriones fluvii, patrium solum iacebat. Quod iam accuratius circumscribamus necesse est. De Sigiberto Gregorius (IV, 51):* obtentis, *inquit,* civitatibus illis, quae citra Parisius sunt positae, usque Rhotomaginsem urbem accessit. *Quae verba anonymus ita reddidit:* Sighibertus vero civitates illas, quae ultra Parisius sunt positae, usque Rothomacum accepit. *Ut igitur Gregorius Turonensis citra Parisius scribebat, ita Historiae auctoris patria ultra hanc urbem sita erat. Ecclesiae autem S. Vincentii Parisiensi addictus quae Turonensi citra Lutetiam iacebant civitates 'ultra Parisios' positas dicere non potuit. S. Dionysii monasterium a Parisiis ad septentriones situm conveniret quidem, sed ad hanc ecclesiam brachium tantum sancto abscisum spectat, dum alias vix commemoratur*[1]. *Hac sola de causa scriptorem S. Dionysii monasterio iniungere minime licet, id quod Monod quoque sensisse videtur.*

Postquam anonymum a Parisiis ad septentriones vixisse probavimus, Caueri sententia quibus qualibusve rationibus innitatur, nobis inquirendum est. S. Audoenus Rotomagensis episcopus magis quam par est laudibus effertur. Postquam Dagoberti regnum augustum anonymus cecinit, ad Audoenum episcopum creatum transit: Tunc, *inquit,* et beatus Audoinus episcopus exortus enituit *(c. 42). Miraris, quod Audoeni solius mentionem fecit neque Eligii, qui amicitia cum illo coniunctus eodem anno dieque consecratus est; at nisi Audoeni nullius episcopi electio in Libro historiae Francorum celebratur. Eundem Audoenum quomodo Ebroinus consulturus accesserit, c. 45. narratum est:* Ad beatum vero Audoinum direxit, quid ei consilio daret. At ille per internuntios hoc solum, scripta dirigens, ait: 'De Fredegunde tibi subveniat in memoriam'. *Postea cum Warattonem patrem Ghislemarus 'ab honore generositatis subplantare' cogitaret, iterum 'Audoinus episcopus prohibuit, ne hac nequicia contra patrem inferret' (c. 47), et cum in proposito pessimo persisteret, 'a Deo percussus, iniquissimum spiritum exalavit, iuxta quod sanctus Audoinus ei predixerat'. Denique mortem eiusdem episcopi anonymus ita explicat, ut inter ipsum et sanctum necessitudinem quandam intercessisse nemo negare possit.* Sub his, *inquit,* diebus beatus Audoinus Rotomagensis episcopus plenus dierum ac virtutibus preclarus Clepiaco villa regale in suburbana Parisiorum civitate migravit ad Dominum. Cum gloria basilica sancti Petri apostoli Rothomacum civitate sepultus est *(c. 47). Itaque cum Cauero contendo, libellum Rotomagi vel potius in dioecesi Rotomagensi scriptum esse*[2]. *Addam, quod c. 32. verbis Gregorii (IV, 50):* Chilpericus — — vero se infra Thornacensis

Childerici regis atque Bilhildis filiique Dagoberti multo fusius accuratiusque quam Historiae auctor narravit. Unde probatur, etiam extra Lutetiam res a regibus Neustrasiis gestas conscribi potuisse.

1) *Dagobertum in basilica S. Dionysii sepultum esse, etiam Fredegarius (IV, 79) memoriae tradidit, idem fusius hanc rem tractavit. Quod autem filium Chilperici ibidem iacere anonymus narravit ('l'auteur avait eu soin de noter' Monod), res nullius momenti est, cum e Gregorio id petiverit. Denique Librum historiae Francorum medio aevo in monasterio S. Dionysii notum fuisse non nego, sed ubi ignotus fuerit, quaero.*

2) *Singulari veneratione auctorem S. Audoeno deditum fuisse, Monod quidem non negavit l. l. p. 230: 'Il a évidemment une admiration particulière pour saint Ouen'; sed quia librum omnino Parisiis scriptum esse voluit, adiecit: 'mais il n'ensuit pas pour cela qu'il fût un prêtre de Rouen'.*

murus cum uxore et filiis communivit *ab anonymo per* Rothomaginsem fugiens *inserta sunt, et c.* 25. *Chlotharius I. in silvam* Arelauno, *quod nomen Gregorius, H. Fr. III,* 28. *silentio praeteriit, c.* 38. *Chlotharius II. in eandem ingressus esse fertur:* Chlotharius namque a Parisius exiit et Arelauno silva ingressus est. *Arelaunus autem silva prope Rotomagum sita erat.*

Ex Hispania anonymum in Gallias advenisse, Monod inde coniecit, quod e Gregorio Wisigothica exscripsit eaque ampliavit. At in ea parte, quae scriptori peculiaris est, ne nomen quidem Hispaniae legitur, id quod admodum mirum esset, si, Arabibus a. 711. *hanc regionem occupantibus, in Gallias advenisset. Sed Gothos perisse Arabesque triumphasse, scriptoris ita intererat, ut has res gestas omnino silentio praetermiserit. Sin autem vel strictim posteriorem libri partem legeris, hanc historiam Francorum a nullo nisi ab homine Franco conscriptam esse concedes. Neque Historiae codices duo Hispani, ex eodem exemplari prognati, Gabrielis Monod sententiam confirmare possunt, ut Ewald opinione celerius statuit*[1], *cum utriusque textus deterrimus atque e Pseudo-Turpino*[2] *interpolatus sit talisque auctoritatis libri plurimi in bibliothecis totius fere Europae supersint.*

Quo tempore Liber historiae Francorum compositus sit, ex fine intellegitur. In haec enim verba liber desinit: Franci vero Theudericum Cala monasterio enutritum, filium Dagoberto iunioris, regem super se statuunt, qui nunc anno sexto in regno subsistit. *Theudericus cum a.* 722. *in. rex creatus sit, sextum regis annum cum a.* 727. *convenire oportet*[3].

Fontes, Gregorio excepto, fere nulli supersunt. Hunc excerpsit, modo verba eius servans, modo sententiam tantum reddens; paginae vero nonnullae ad verbum cum Gregorio congruunt. Quod nonnumquam verba singula ita omissa sunt, ut iam textus hiet, scriptori Merowingico vix vitio id dandum est. Aeque ac Fredegarius Historiae auctor sex tantum priores Gregorii libros habuit, quibus ad c. 35. *usus est. Codex, quem adhibuit, cum ad genus B pertinuerit, satis mirum est, quod caput IV,* 19. *Gregorii, quod in his libris desideratur, Historiae auctori notum erat (c.* 29*). Deinde Prologus legis Salicae (ed. Behrend p.* 125*) ab anonymo exscriptus est (c.* 4*). Tum inter Appendicem Marii et Historiae c.* 38. 40, *in quibus de nece filii minoris natu Theudoberti et de Brunechilde crudeliter interempta agitur, necessitas quaedam intercedit, id quod Monod v. c. l. l. p.* 224 *sqq. primus vidit. Fredegarii autem chronicae anonymo praesto non erant. In illis partibus, quae, cum fontes desint, propriae habendae sunt, plurima e carminibus, quae per vulgum ferebantur, fluxisse, coniecit Junghans, 'Childerich und Chlodovech' p.* 51. *Quae fabulae quod cum Fredegario aliquo modo conveniunt, consensus procul dubio inde ortus est, quod uterque rettulerit quae in ore omnium erant Francorum. Praeterea scriptis quoque historiis anonymus usus est. De Chlodoveo II. enim c.* 44*:* Huius, *inquit,* mortem et finem nihil dignum historia recolit. Multa enim scriptores eius finem condempnant; nescientes finem nequitiae eius, in incertum de eo alia pro aliis referunt. *Hoc ex loco memoria dignissimo post Fredegarium et ante hunc, qualiscumque est, historicum alios res gestas posteris tradidisse discimus, quorum opera perisse non satis dolendum est. Illa enim quae superest Historia Francorum auctoritatem fidemque minimam habet.*

Nam quae in priore Historiae parte e Gregorio non fluxerunt, merae sunt fabulae, ut Francorum origo (c. 1—4*), res, quae ad principes regesque primos Francorum pertinent, praecipue ad Childericum (c.* 6. 7*) et Chlodovechum (c.* 11—14*), dolus Fredegundis (c.* 31. 32*), alia. Capitis* 35, *ubi etiam Gregorius adhibitus est,*

1) *'N. Archiv' VII, p.* 306. 2) *Karlus enim Martellus cum Magno constanter confunditur.* 3) *Cf. 'N. Archiv' X, p.* 94.

maxima pars scriptoris est, qui inde ab hoc loco narrationem ad suum tempus perduxit. At cave nimis fidas ei, qui ab eruditis 'fabulator anonymus' merito appellatus est. Omnia enim, quae a Fredegario non confirmantur, aut suspecta sunt aut prorsus ficta, ut expeditio Dagoberti (c. 41) in Saxones suscepta et pugna 'super Wisra' commissa, ubi etiam a Chlothario Saxones victos esse voluit anonymus Gregorium fortiter supplens (c. 27). Neque meliora sunt, quae in c. 43—45. referuntur: mendis ea scatere, alio loco dixi[1]*. Maior fides extremis capitibus tribuenda videtur esse, ubi ad historiam sui temporis scribendam aggressus est. At cum c. 49. Theuderici atque Chlodovei, qui a. 695. diem obiit, regni annos perperam tradiderit, vix ante a. 700. pro teste spectatoreque accipiendus est. Quae vero relatu digna habuit perpauca erant, sive ipse de rebus gestis non satis instructus erat, sive eas litteris mandare aut neglexit aut nequivit.*

Temporum indiciis anonymus adeo vagis utitur, ut, quo anno res singulae gestae sint, ex Historia perspici non possit. Summam tantum annorum quos reges regnaverunt saepius prodidit, eandem plerumque falsam. Praeterea tempus semper ut insequens vel idem his verbis indicavit: Post haec, Nec multo post; Cedendum itaque tempore, Cedendum enim tempore, *quae a lingua Latina plane abhorrent,* Decedente vero tempore, Sequenti tempore, Succedente quippe temporum, Succedente igitur tempore, *vel* In his diebus, Sub his diebus, Eo tempore, Eo itidem tempore, Id temporis, Per id tempus, Tunc. *Haec omnia nihil valere, commemorare vix necesse est. Sermo Fredegariano aliquanto melior est, quamquam persaepe casus quartus et sextus permutati sunt, nonnumquam participium pro verbo finito, verbum activum pro passivo*[2] *accipiuntur, neque vocabula barbara desunt, ut* balc iumente, livorare, stapplo. *Adde, quod litterae* ag *in* ayg *productae sunt, velut fere semper* Daygobertus, paygus *scripta reperiuntur, id quod in alio libro non legi. At nimia litterarum vocalium* e — i, o — u *permutatio scriptoribus Merowingicis propria in Libro historiae Francorum non deprehenditur, ita ut is iam aevi humanioris vestigium quoddam prae se ferre videatur. Connexus enuntiatorum satis simplex est, cum fere unicuique verbo* que *additum sit; cf. c. 1:* appellaveruntque eam Sicambriam habitaveruntque illic annis multis creveruntque in gentem magnam.

Paucis annis post a. 727. altera huius opusculi editio parata est, cuius codices quam plurimi aetatem tulerunt. Priorem a. 727. compositam A, posteriorem B vocamus. B nonnulla addidit, ut ea quae c. 5. de Germania[3] *ex Isid. Etym. IX, 2, §. 97, rettulit, alia omisit, elocutionem saepe mutavit*[4] *atque narrationem e Gregorio supplevit, quem titulo quoque, ut supra dixi, inseruit. Cum itaque qui B recognovit hoc opusculum Gregorii esse existimaverit, hanc editionem non ab ipso auctore A paratam esse, sed ab alio, qui verum scriptoris nomen ignoravit, luce clarius intellegitur. Gregorium a B iterum consultum esse, capite 8. luculente probatur, ubi enuntiatum* Adovacrius itaque de Andegavis et de aliis civitatibus obsedis accepit *ab A omissum B demum e Gregorio textui inseruit. Vice versa B dimidium fere c. 16. ab A ad verbum e Gregorio exscriptum praetermisit. In extrema Historiae parte B perpauca mutavit. Nonnullis locis textus A a B emendatus est, ut c. 28:* illudque inter Absalonem et patrem eius David posuisti *(ita A), ubi B verba* inpone iudicium, quod condam *post* illudque *e Gregorio adiecit. At loquentem te audio, editionem B pro priore, A pro posteriore*

1) *Cf. 'Forschungen z. Deutschen Gesch.' XXII, p. 474.* 2) *Cf. Indicem capitum:* eam Merovechus adsumitur, regnum Theudericus adsumitur, Waratto maiorum domato adsumitur, Audoinus ad Dominum migratur. 3) *Cf. etiam Francorum etymologiam c. 2.* 4) *Neque vero ubique ad artem grammaticam, nam pro* adlata *in B* deferta *saepe scriptum est; cf. c. 12.* Hostem, *qui pro* exercitu *in A accipitur, in* exercitum ostilem *B mutavit (c. 4).*

accipiendam esse. Itaque quibus opinio mea confirmaretur argumenta nonnulla colligenda mihi esse duxi. C. 37. *B scripsit:* Ibi enim in ipso certamine visus fuit angelus Domini evaginato gladio supra populo illo, *dum in A haec leguntur:* In ipsa pugna angelus Domini gladio evaginato super ipso populo. *Cum verbum* visus fuit *insertum sit, elocutio B multo lucidior est, quam A, qui si B textum recognovisset, non quae scripserat scripsisset obscura. C.* 27. Chrodchildis regina bonis operibus predita apud urbem Toronicam migravit ad Dominum *verbum* predita *B omisit, qui c.* 31. Nunc autem ad coepta redeamus *verba* ad coepta *in* accepta *corrupit. Haec leviora sunt. Summi momenti est, quod quae c.* 38. *ex. A de filio Theudoberti minore natu scripsit:* Minorem enim in albis ad petram percussum cerebrum elisit, *B hoc quidem loco praetermisit, sed c.* 39. *ex., ubi de filiis Theuderici agitur, inseruit:* Iuniorem, *inquit,* enim puerum in albis eliso cerebro ad petram interfecit. *Quod plane falsum est, nam ex Appendice Marii et ex Fredegario iuniorem Theudoberti filium hoc crudeli modo interisse scimus, ut A recte tradidit. C.* 31. *de Galsuinta agitur a Chilperico petente, ut in Hispaniam remitteretur. Id cum Gregorius et A et B descripserint hoc modo:*

redire permitteretur ad patriam *Greg. IV,* 28,
redire permitteret ad patrem suum *A,*
redire dimitteret in patria ad patrem suum *B,*

facile apparet, A e Gregorio hausisse, B textum A exscripsisse et e Gregorio supplesse. Denique quos A accurate adnotavit dimidios Pippini et Chilperici regni annos B omnino praetermisit. Quibus ex causis B posteriorem huius opusculi editionem habendam esse censeo.

Qua in regione B scripserit, iam quaeritur. Mortem Childeberti regis Austrasiae et Burgundiae A plane silentio praeteriit, at B hanc lacunam explevit c. 37: Eo, *inquit,* tempore mortuus est Childebertus rex iunior regnavitque annis 20. Teudobertus, filius eius, in regnum patris sui in Auster statutus est, Teudericus vero in Burgundia. *Ut Fredegarius Burgundio Childeberto 4 annos tribuens Burgundici tantum regni rationem habuit, ita B scriptor quot Austrasium regnum egerit* (575—595) *annos recte memoriae tradidit. Unde forte coniciendum est, hominem in hac regni Francici regione degisse, at in sinistra Rheni ripa, ut c. 5. demonstratur:* Propterea Germanie omnes regiones gentium, que ultra Renum fluvium sunt, huic nomine noncupantur Germanias.

Theuderico rege etiam tum vivo hanc editionem factam esse, ex fine intellegitur, ubi verba anno sexto, *quae A praebet, omissa sunt, sed* nunc *servatum est:* qui, *inquit,* usque nunc in regno subsistit *(B). Theudericus autem a.* 737. *diem obiit. Quid? Iam ante a.* 736. *recognitam hanc Historiam Francorum extitisse, Fredegarii continuatione luculente probatur. Nam quicumque priorem huius partem libro, quem iam edituri sumus, usus composuerit, non priorem A, sed posteriorem editionem B adhibuit. Cuius rei pauca exempla proferam: c.* 44. tres filios habuisse *A,* filios tres *B cum Fred.; c.* 45. de regno deiciunt *A,* a regno *B cum Fred.*; propter Childericum mittentes *A,* legacionem *ante* mittentes *B et Fred. addunt;* filio Erchonoldo *A,* filio Erchonoldo nobile *B et Fred.; post* Ebroinus *B et Fred.* consilio accepto *addunt; c.* 46. dirigit nuncios *A,* nuncius dirigit *B cum Fred.; c.* 47. *pro* consilio pertractantes *(A) habent* consilio accepto *B,* accepto consilio *Fred.; c.* 48. Austrasiis *A,* Auster *B et Fred.;* Bercharius ab adulatoribus occisus est et instigante Anseflide *etc. A, at* et *B omisit, quare Bercharius ibi auctore Anseflide interimitur, et ita Fred.:* interfectus est, instigante Ansflede matrona sua. *Itaque qui Fredegarium continuavit homo Karolingicae stirpi addictus editione usus est B, id quod mirum non est, postquam in regno Austrasio illam ortam esse probavimus. Cum prior continuati Fredegarii pars*

a. 736. *composita sit*[1], *hominem Austrasium B librum A a.* 727. *editum paucis annis post, id est ante a.* 736, *recognovisse necesse est.*

Eandem editionem Aethicus exscripsisse videtur. Teuffel quidem, 'Römische Lit. Geschichte' §. 497, *Cosmographiam circa a.* 630. *compositam esse voluit, sed quas attulit rationes non sufficiunt. Neque enim Fredegarius neque Isidorus illa usus est, sed qui vulgo Aethicus vocatur ex Isidoro hausit, inter ipsum autem et Fredegarium ne minima quidem ratio intercedit. Multo melius Aethicum post Librum historiae Francorum recensuit Ebert v. c., 'Literaturgeschichte' I, p.* 573. *Sermone Aethicus utitur eodem, quo Historia Daretis Frigii Fredegario a continuatore inserta conscripta est; cf. Aethicus ed. Wuttke p.* 24, *l.* 6. gignarum, *p.* 51, *l.* 10. gignarosque, *l.* 22. gignaras *pro* gnarus *et 'N. Archiv' VII, p.* 513. *Quare mihi persuasum est, Aethicum continuatoris Fredegarii aequalem priori saeculi VIII. parti tribuendum esse. De Germania autem auctor B Libri hist. Fr. iisdem fere verbis atque Aethicus rettulit:*

Lib. h. Fr. c. 5.

Propterea Germanie omnes regiones gentium, que ultra Renum fluvium sunt, huic nomine noncupantur Germanias, eo quod inmanea corpora sint inmanisque nationes, sevissimis durate semperque indomiti, ferocissimi, quorum fuisse paugus centum traditur scriptura.

Aethicus ed. Wuttke p. 16.

Nam et illarum regionum pagi omnis Germania est appellata, eo quod sint inmania corpora inmanesque nationes, saevissimis moribus duratae, adeo indomiti, frigore et rigore ferentes ultra omnes gentes. Centum pagos dicit esse inter habitabiles et inhabitabiles a Reno fluvio usque Oceanum insolas plurimas et Meotidas paludes.

Inter sevissimis *et* durate *in Libro h. Fr. vocabulum excidit; Aethicus autem* moribus *inseruit. At* frigoribus *supplendum esse, ex Isidoro, Etymolog. IX,* 2, §. 97. *intellegitur:* Germaniae, *inquit,* gentes dictae, quod sint immania corpora immanesque nationes, saevissimis duratae frigoribus, qui mores ex ipso caeli rigore traxerunt, feroces animi et semper indomiti, raptu venatuque viventes. *Huc accedit, quod Historiae verba* semperque indomiti *magis quam Aethici* adeo indomiti *cum Isidorianis* semper indomiti *congruunt. Itaque Historiae auctor Isidorum, Aethicus vero Historiam exscripsit. Cum autem aliis locis Isidorum ipsum Aethicus certe adhibuerit, non mirum est, quod huius verba* et rigore ferentes ultra omnes gentes *illius similitudinem quandam prae se ferunt. Quae vero de Suevis Isidorus l. l. enarravit:* Quorum fuisse centum pagos et populos, multi prodiderunt, *Historiae auctor B fere ad verbum deprompsit, Aethicus excerpsit tantum; uterque ad totam Germaniam ea rettulit. Etiam cap.* 1. *Libri h. Fr. Aethicus adhibuisse videtur.*

Historiae Francorum per medium aevum tot exemplaria facta sunt, ut vix omnia quae nota sunt a me collecta esse opiner. Magni enim hunc libellum ut brevitatis ita fabularum causa aestimabant, quas non inamoenas esse iudico. Qui autem in catalogis codicum mss. 'Gesta Francorum' appellantur libri, non raro Ademari Cabannensis exemplaria sunt, dum opusculi nostri codices ut Gregorii Turonensis historiae libri in iisdem tabulis recensentur. Itaque complures libros me fugisse pro certo habeo; sed, ne codicum quos attuli conspectus lectoribus taedium iam pariat, vereor.

Primum codices editionis A collegi, quos in tres classes numeris 1. 2. 3. *distinctas divisi.*

1) *A* 1*a. Codex Bernensis nr.* 599.[2] *membranaceus, formae octavae, saec. VIII, f.* 136, *olim ecclesiae cathedralis Argentoratensis, — in cortice enim exteriore haec leguntur:* vient de la cathédrale de Strasburg, — *deinde Bongarsii erat, cuius nomen*

1) *Cf. supra p.* 8. 2) *Cf. 'Archiv' V, p.* 485.

f. 132. exstat. Continet f. 1—132. Librum historiae Francorum. Duo quae praecedebant folia excisa, decem versus folii 132. et totum folium 132'. erasa sunt; f. 133—136. chronologica ecclesiasticaque sequuntur. Post fol. 131. folium unum excisum est, ut textus a c. 53. disceptavit et thesauros ad Franci v. Theudericum Cala perierit. Constat ex quaternionibus et uno ternione. Folium versus 15 occupant. Codex pulcherrime scriptus, litteras quas initiales vocamus rubro, viridi, croceo colore distinctas habet. Primus quisque capitum versus litteris maiusculis exaratus est. Quae librarius postea emendavit, pro nihilo aestimanda sunt. Liber, qui ex exemplari litteris maiusculis scripto fluxit, cum c. 45. pro vi numerus VI reperiatur, optimus est, at verba quaedam desiderantur. Iisdem atque compluribus mendis qui sequuntur codices A 1 inquinati sunt.

Exscripsit vel Gerber vel Durheim bibliothecarius (cf. 'Archiv' V, p. 752); quisquis erat, negotium susceptum accuratissime perfecit. Postea Arndt v. c. codicem recognovit.

2) A 1b. Codex Parisiensis nr. 5596 (Colbertinus nr. 5432) membranaceus, formae octavae, saec. IX. in. litteris rudibus scriptus, quae codicem Bruxellensem Gregorii (B 2) maiorem in modum aequant, post Vitam S. Remedii[1] Librum historiae Francorum continet, quem epistula S. Augustini de igne purgatorio et dicta S. Hieronymi excipiunt. Librarius 'eius' per notam expressit. In scribendi ratione cum A 1a plerumque consentit, si orthographica excipis haec: diditus, lantia; tradedit; monarchyam, Parysius; cognuscerit, commotu, currueruntque, in quarto casu parvolus, thesaurus; histis (= istis), hostensuram; apellare saepe. Loco ae saepe e posuit, velut hec (semper).

Contulit Bethmann v. c.

3) A 1*b. Codex Remensis S. Remedii[2], de quo Bouquet II, p. XIII: 'Gestorum stilus in codice Remigiano limatior est quam in aliis: voces barbarae ac minus Latinae puriori Latinitati redduntur. Qui Gesta recognovit, floruisse videtur post Hincmarum, a quo sanctae Ampullae historiam mutuatus fuerit'. Ultima Historiae verba qui nunc anno sexto in regno subsistit, ut in A 1b, desunt; cum libris A 1 in c. 49. Baltildis pro uxore Theuderici accipitur. Codex nullius auctoritatis est, cum sermo ubique mutatus, textus ex B interpolatus sit[3]. Eum ex editione tantum Bouquetiana novimus.

4) A 1c. Codex Vindobonensis hist. prof. nr. 991, membr. saec. XII, formae quadratae, textum ad arbitrium librarii immutatum continet. Desunt folia nonnulla a c. 2. annis decim ad c. 10. Francorum grande. Ex exemplari A 1b simili exscriptus est neque vero ex hoc ipso. Historiam Francorum breviarium quoddam Fredegarii f. 46—54. excipit, de quo 'N. Archiv' VII, p. 290. egi. Librum non curavi.

Contulit Pertz v. c.

5) A 1c*. Codex Vindobonensis hist. prof. nr. 91, chartaceus, iisdem mendis atque A 1c laborat, quibus alia non pauca accedunt. Ipsum ex A 1c fluxisse ratus plane seposui. Capitibus singulis tituli superscripti sunt, qui cum capitum indice reliquorum codicum non conveniunt. Desinit in titulo c. 25. De|.

Contulit Pertz v. c.

6) A 2. Codex S. Mariae Camaracensis nr. 711, saec. IX, formae quadratae,

1) Codicem littera C distinxi in Fortunati Opp., Auct. Antiq. IV, 2, p. XXIV. 2) Monod l. l. p. 221. codicem eundem ac A 1b habuit, sed obstant, quae Bouquet de Remensi scripsit. Neque enim in Parisiensi sermo mutatus est, neque ampullae historia ibidem legitur. Sed forte idem Remensis A 1*b est, de quo Ruinart, Praef. Gregorii §. 82. scripsit. 3) Cf. c. 7, ubi A: Et illi responderunt: 'Calidus enim erat nobis, paenitet nos; B: Ille dixerunt: 'Quia sine legem abutebatur filias nostras, penitet nos; Remed.: Illi dixerunt: 'Callidus enim erat nobis, qui sine lege abutebatur filiabus nostris.

foliorum 21, *e tribus fasciculis constat, qui* 8 *et* 6 *et* 7 *folia continent. Caret et indice et titulo; incipit enim* Principium regnum Francorum. *Capita plerumque non distinguuntur. Extremum folium cortici olim agglutinatum vix legi potest. Librarii duo vel tres vetusti atramento diverso librum emendaverunt. Alter calamo rudi, alter nitido usus est, sed quo saeculo vixerint, difficile dictu est. Praecedit alius codex iam saeculo XV. cum hoc colligatus, qui librum continet qui inscribitur:* Historia mistica ecclesie catholice Maximi, quam transtulit Anasthasius.

Codex ut summi pretii est, quippe qui verba in A 1 *omissa omnia habeat neque mendis codicum A* 3 *inquinatus sit, ita non satis dolendum est, quod iniuria temporum maxima eius pars periit. Desinit enim c.* 28. *in verbis:* Chlotharius rex. *Litterae quas initiales vocamus saepe omissae sunt, nam* ibus *pro* Quibus, ibi *pro* Tibi, uit *pro* Fuit *scriptum est. Quas lacunas iam in exemplari, ex quo A* 2 *fluxit, extitisse, inde conicio, quod spatium litteris supplendis sufficiens in A* 2 *minime vacat. Huc accedit, quod c.* 10. *pro* Verum *in A* 2 erunt *legitur, quod librarium ex* erum *archetypi formasse patet. In ratione scribendi cum A* 1a *fere convenit; discrepant vero haecce:* depręcor, ęquos, itaquę, quoquę; edificare, penitet, quereret; ancille vestre, camere, depredate, puelle, que; valedus; cepi (*pro* coepi); consolatu, cobicolum, cubicolariis, oscolans; abitavit; audatia, mendatium, patientiam, votiferatione; consenciebant, sedicione. *Denique* eo *pro* quo, Tholosa, Chlodovechus *librarius fere semper scripsit.*

Post Bethmannum Waitz v. c. librum accurate contulit.

7) *A* 2^*. *Codex Parisiensis, 'fonds Duchesne nr.* 91', *f.* 76, *e codice A* 2 *transcriptus est; cf. 'Archiv' VIII, p.* 328.

8) *A* $3a^1$. *Codex Petropolitanus* λ. *F. Otd. IV.* 4, *saec. IX, 'ex museo Dubrowsky', f.* 1—32. *Historiam Francorum continet; cf. 'N. Archiv' V, p.* 220, *ubi fusius descriptus est. Primum folium, in quo indicis pars scripta est, saec. XII. demum librarius quidam adiecit. Idem aut alter saec. XII. etiam posteriorem codicem et emendavit et interpolavit, nonnumquam litteras vetustas atramento superlivit. Membrana folii* 1. *admodum tenuis et polita est. Libro historiae Francorum ut* 52—55. *capita Fredegarii continuati c.* 10 (*a* Deinde) — 24. *adnexa sunt, quae Ann. Laur. maiores, Vitae Karoli auctore Einhardo et Hludovici II, Genealogia regum Francorum excipiunt.*

Litterae e *et* ę (que, quereret; cępi, gloriosę rex) *saepe permutantur,* ti *locum* ci *occupat* (inditia, sotiare), com *et* con *pro* cum *accipitur et vice versa* cummater, cumvenissent, cummovet, cummoti *deprehenduntur. Praeterea in nominibus propriis aspiratio aspera plerumque in lenem cessit, ut* Chlodovehus (*vel* Chlodoveus), Hrenus, Hrodanus, Huni, *id quòd hic monuisse sufficiat.*

Contulit Arndt v. c.

9) *A* $3a^2$. *Codex Parisiensis nr.* 10911, *antea Suppl. lat. nr.* 125, *saec. IX, olim baronis de Crassier Leodiensis erat; cf. Bouquet II, p. XIII. Teste Monod*[1] *v. c. liber a.* 887. *scriptus est, in monasterio quodam Leodiensi, ut Bethmann v. c. coniecit. Historiam, quae titulo caret, ut c.* 52—55, *aeque atque in A* $3a^1$, *Fredegarii continuati c.* 10 (*a* Deinde) — 24. *sequuntur. Idem librarius, postquam insequentia* $3^1/_2$ *folia vacua reliquit, quae epistula Alexandri Magni saeculo demum XII. vel XIII. scripta iam occupat, ad novum quaternionem scribendum aggressus, Annales Laurissenses* 741—829. *adiunxit.*

Bethmann hunc librum qui conferretur dignum non iudicavit, ipsum ex A 1b *fluxisse ratus. Quod neque editione Bouquetiana, quam appellat, probatur, neque re ipsa verisimile est, cum omnes libri A* 3 *verba in A* 1 *omissa suppleant.*

10) *A* $3a^{2*}$. *Codex Giessensis bibliothecae universitatis nr.* 254^a, *saec. XVIII, e bibliotheca Crasserii a Meermanno emptus, codicis Chiffletiani saec. X. membr., formae*

1) *l. l. p.* 221.

quadratae, fol. 119, *quem eundem ac A* 3a^{2} *esse conicio, apographon est. Certe post c.* 24. *Fredegarii continuati alia manus adnotavit, in codice epistulam Alexandri Magni ad Aristotelem datam sequi, quam libro A* 3a^{2} *postea additam esse, supra dixi; cf. 'Archiv' IX, p.* 577.

11) *A* 3a^{3}. *Codex Sancti Galli nr.* 547. *membranaceus saec. XII. vel XIII. inter cetera Historiam Francorum continet. Praecedit index:* De origine ac gesta — sua redigit potestate, *tum opusculum ipsum sequitur, cui ut appendix Fredegarii continuati c.* 10 (*a* Deinde) — 24. *adiecta sunt. Desinunt in verbis:* 11. Kal. Nov. sepultus est in basilica S. Dion. mart.; *tunc demum clausula addita est haecce:* Expl. gesta Fr. *Quae denique subsequuntur:* Chlodharius rex de Austria, postquam Theoterichus et Theodobertus — videbantur vincere constabat, *eadem manu scripta, paginam unam occupant.*

Liber 'Archiv' I, p. 396. *descriptus est; cf. 'Archiv' V, p.* 504.

12) *A* 3a^{4}. *Codex Parisiensis nr.* 4998, *olim Colberti nr.* 433, *membranaceus saec. XIV, inde a f.* 27'. *capita* 1—9. *Historiae Francorum exhibet; cf. 'Archiv' VIII, p.* 346. *Post titulum:* Incipiunt capitula de origine et gestis regum Francorum *index ad c.* 9. *exaratus est, quem textus A ad verba* Chlodovehus recepit *(c.* 9. *ex.) excipit. Sequitur:* De potentia igitur magnitudinis tanti viri — inter se fecerunt; *deinde:* Quomodo disiunctum sit regnum Francorum a genealogia Priami primi regis Francorum, *tum alia genealogia regum Francorum a Karolo Magno ducta, quae in verbis:* Eustachius vero genuit filiam nomine Mathildem, quam postea duxit in uxorem Stephanus rex Anglorum *desinit.*

Hic liber cum et in titulo ipso et in verbis frequenti certamine *(c.* 1. *indicis) cum A* 3a^{1} *accurate congruat, sine dubio huic generi tribuendus est.*

Quae de A 3a^{4} *attuli, Löwenfeld v. c. adnotaverat.*

13) *A* 3a^{5}. *Codex Parisiensis nr.* 9767. *saec. XV, chartaceus, 'Liber*[1] *de origine ac gestis Francorum' inscriptus, item in titulo cum A* 3a *convenit.*

E codicibus A 3a, *de quibus 'N. Archiv' VII, p.* 324. *egi, unus in usum nostrum collatus est Petropolitanus A* 3a^{1}.

14) *A* 3b. *Codex Vaticanus bibliothecae Christinae reginae nr.* 713, *saec. VIII/IX, formae octavae, foliorum* 83, *a Pertz, 'Archiv' V, p.* 61. 115. *descriptus, post Fredegarium (3 II) Erchanbertumque Libri hist. Fr. c.* 1—32. *exhibet, foliis reliquis excisis. Desinit in verbis:* vos et filios *(c.* 32*). Codex ab optimis stat, quod ad scribendi rationem spectat, A* 3a *praeferendus. Praeterea summi momenti est, cum solus exemplar aequet, unde omnes qui sequuntur libri A originem traxerunt.*

Quas Pertz v. c. exscripsit varias lectiones fere omnes adnotavi.

15) *A* 3β^{1}. *Codex Vaticanus bibliothecae Christinae reginae nr.* 549, *saec. XII, formae maximae, post Historiam Romanam Pauli, quae lib. II, c.* 11. *incipit, f.* 131'. *librum Historiae Francorum exhibet. Praemissus est index:* Incipiunt capitula de gestis Francorum — Expliciunt capitula, *quem textus excipit:* Incipit liber de gestis Francorum. Principium regum Francorum eorumque originem vel gentium illarum his gestis proferamus. *Cap.* 40. *ex. et* 41. *ex. quinque lacunis hiat. Librum hist. Fr. Annales Alamannici ad* Karlus et Karlomannus simul, — *annorum numerus suppletus non est, — sequuntur, qui SS. XIII, p.* 724. *editi sunt. Denique f.* 145'—148. *Gesta Theoderici regis occupant, de quibus v. 'N. Archiv' VII, p.* 319; *supra p.* 13.

Codicem Pertz v. c. inspexit; cf. 'Archiv' V, p. 115, *XII, p.* 288.

16) *A* 3β^{2}. *Codex Carlsruhanus bibliothecae aulicae A* 5, *saec. XII. in., formae maximae, ex duobus tantum foliis constat, quae Mone, 'Anzeiger f. Kunde des deutschen Mittelalters' IV, p.* 10. *edidit. Fragmentum a c.* 31. *incipit; extrema verba* qui nunc anno sexto in regno subsistit. Finit historia Francorum *Annales Alamannici ad*

1) *Cf. Delisle, 'Inventaire des Manuscrits' p.* 49.

Karlus et Karlomannus simul *sequuntur, quos Gesta Theoderici* Incipiunt Gesta Theoderici regis *excipiunt, sed finis truncatus est.*

17) *A* $3\beta^{2}$. *Codex Vindobonensis bibliothecae universitatis nr.* 3334 *(antea* 838, *Repert. Schwandneri I,* 611*), chartaceus saec. XV. ex., formae maximae, Fuchsmagen v. c. erat. Historiam Annales Alamannici sequuntur, qui in verbis* Karlus et Karlomannus similiter *desinunt. Saepe* ci *pro* ti (furencium) *et* Clodoveus, Clodovehus, pulcer, pulcra, deffuncto *scripta sunt.*

Contulit Pertz v. c.

In omnibus libris A 3β Librum historiae Francorum Annales Alamannici atque Gesta Theoderici excipiunt; cf. 'N. Archiv' VII, p. 319. *In codicibus, de quibus iam acturi sumus, A* $3^{*}\beta$ *Annales quidem omissi sunt, sed Gesta adsunt. In plerisque libris Paulus Historiam praecedit. Et A 3β et A* $3^{*}\beta$ *eundem textum quam maxime deformatum et ex codice quodam B interpolatum praebent, quem vero non prorsus neglegendum esse duxi, quia plurimi huius generis libri supersunt.*

18) *A* $3^{*}\beta^{1}$. *Codex Graiacensis bibliothecae universitatis fol.* 42/59. *saec. XII. ex. apud S. Lambertum scriptus est. Historiam Francorum Pauli Historia Romana praecedit, Gesta Theoderici regis sequuntur.*

Liber a Wattenbach v. c. descriptus est; cf. 'Archiv' X, p. 623.

19) *A* $3^{*}\beta^{1*}$. *Codex Graiacensis bibliothecae universitatis oct.* 33/52, *chartaceus saec. XV. ex superiore libro transcriptus videtur esse; cf. 'Archiv' X, p.* 625.

20) *A* $3^{*}\beta^{1**}$. *Codex Graiacensis bibliothecae universitatis oct.* 37/21. *chartaceus saec. XV. ad idem librorum genus forte pertinet, quippe qui cum A* $3^{*}\beta^{1}$ *fere congruat; cf. 'Archiv' X, p.* 625.

21) *A* $3^{*}\beta^{2}$. *Codex Vindobonensis nr.* 428 *(antea nr.* 57. *et hist. prof. nr.* 230*) saec. XIII, formae maximae, f.* 207, *post Historiam Francorum Gesta Theoderici mutila continet, quae Mone, 'Anzeiger'* 1838, *p.* 355. *edidit. Verba c.* 40. Ad extremum *ad finem c.* 41. *desiderantur.*

Pertz v. c. contulit.

22) *Codex Oxoniensis collegii, quod Corpus Christi dicitur, nr.* 73. *membranaceus saec. XII. in verba desinit:* qui nunc anno 6. in regno subsistit, *quare priori editioni attribuendus est; cf. 'N. Archiv' IV, p.* 387.

Alterius editionis B libros in duas classes distribui. Ad priorem duo tantum codices pertinent, dum reliqui omnes posteriorem efficiunt. Capitum distinctio in omnibus huius editionis libris, excepto B $2b^{1}$, *nulla est; idem indicem solus praebet.*

23) *B* 1*a*. *Codex Londiniensis Musei Britannici Arund. nr.* 375, *saec. IX.*[1], *fol.* 75, *formae quadratae, Henrici Howard Norfolciensis erat, qui Soc. Reg. Lond. eum donavit. Index desideratur; titulus fere evanuit. Liber historiae Francorum f.* 1—47'. *exstat. Paginam* 20 *versus occupant. Liber* 23 *cm. altus,* 15 *cm. latus est; membrana optima, scriptura egregia. Historia in capita divisa non est, at manus posterior argumenta margini plerumque adscripsit. Post f.* 6. *folium excisum est, ita ut textus a c.* 9. Chlodovechus enim missos suos *ad c.* 12. Chrotchilde. Audiens *hiet. Folium* 7. *ordinem turbat: est enim inter fol.* 12. *et* 13. *transponendum. Alterum folium post f.* 28. *excisum est, ut textus a c.* 31 (simpli)citatem tuam coniux *ad c.* 32. derelictus ad suis *perierit. Liber ex exemplari vetustissimo transcriptus est, in quo nonnumquam* βαῦ *adhibitum erat, quod circa a.* 750. *abolitum fuisse constat. At librarius hanc numeri notam male intellexit, qui c.* 50. XCII. *pro* XϚI *(i. e.* XVII), *c.* 51. XXCII. *pro* XXϚI *(i. e.* XXVII) *scripserit. Regionis, quae Ardennam silvam adiacet, librarius optime peritus erat, nam c.* 41. *puerum Dagoberti, qui e Saxonia profectus, Ardennam silvam transiit*

1) *Non saec. XI, ut 'Archiv' VIII, p.* 759. *legitur. Liber fusius describitur in 'Catalogue of ancient manuscripts in the British Museum' II, p.* 86.

et ad priorem editionem 'usque fluvio penetravit', non cum reliquis codicibus B 'Reno fluvio' pervenisse perperam scripsit, sed 'usque Longolario' ipsum profectum esse statuens, errorem apte evitavit. Longolarii Gestorum quoque Dagoberti scriptor meminit, qui simili codice usus est. Fol. 34'. hi versus eadem manu litteris maioribus scripti leguntur:

Adnexique globum Zephyri freta kanna seccabat,
Omne quod est nimium semper vitare memento.

Item in in superiore margine f. 35. scriptum est:

Scando caeli templa, virgo digna tanto foedere.

Quod ad scribendi rationem attinet, quae digna sunt, quae commemorentur, hoc loco colligenda mihi esse duxi. Saepe ae *pro* e *vel* oe *positum est, ut* aecclesia *(semper),* aegregius, aequo, caelebrę, caepit *vel* cępit (*pro* cepit *et* coepit), caerea, concaepit, illae, inaebriati, iustae, procaeribus, quaem, *et vice versa, ut* estimarent, milicie, tue. *Permutantur* e *et* i (rediamus, adveniret *pro* advenerit, *nom. sing.* illi *saepe,* ipsi *saepe, plur.* Burgundionis, calicis, discriptionis gravis, insidiatoris, maioris, prioris gentilis, superioris, vigilis custodis; baselica, Rene), i *et* y (Audoynus *semper,* Ebroyno, Martyni), o *et* u (rumur *et in casu quarto* Alanus, alius, parvulus, thesaurus; commonivit, iogulavit, *nom. sing.* excommunicatos, populos, domos, *abl.* senato). *Aspiratio desideratur:* adortare, istoria, pulcrius, sepulcrum; *eadem saepissime abundat:* habiit, habutebatur, hac, haccepto, hędificare, hatrocissima, hibi, hobiit, Franchos *semper. E consonantibus* c *et* qu (quoortans; corum *pro* quorum) *permutantur;* t *pro* c (pate; *praecipue ante i:* defitiatis, fatiam, Frantia *saepe,* interfitiam, iuditio, lanefitii, sacrifitia, sotiis, suffitiat), i (inienio) *et* c (Cotthorum) *pro* g *accipiuntur. Praeterea* b *et* p (obtimus *et semper* babtismus, babtisterium, babtizare), d *et* t (set; adque *saepe,* capud, essed) *fluctuant, et pro* v—f (fociferans), *pro* x—s (iusta) *scribitur. Litteris* st *saepissime* i *vel* e *praemissa est:* istabilirent, istans, istipitem; estatuit; *similiter* iscramsaxos, Ispinogilo *producta sunt. Denique* defficiens, committe *pro* comite, summus *pro* sumus *et* efectus, aparatu *librarius scripsit nominaque propria ita deformavit:* Clodoveus, Ostrasii, Suasionis *pro* Suessionis.

Post Historiam Francorum f. 47'. Incipit exposicio exsidium Troie, *manu alia eadem nitidiore exarata. Expositionem, quae f.* 72'. *in verbis:* Explicit excidium Troie *desinit, fragmentum de Pippino principe*[1] *sequitur, quod Freherus quondam ex hoc ipso codice edidit. Extrema codicis pagina* 75'. *iam legi vix potest neque Freheri temporibus melius conservata erat.*

Ad fol. 8'. *Vogel v. c., inde Peters v. c. codicem accurate contulerunt.*

24) *B* 1b. *Codex Montepessulanus H. nr.* 360, *formae quadratae, complura opuscula continet, diversis temporibus exarata, quae iam saec. XV, ut index in cortice positus docet, uno volumine comprehensa erant. Sex tantum priores quaterniones vetustum codicem efficiunt. Is saec. IX/X. scriptus monasterii Pontigniacensis erat, nam f.* 2. *et* 48. *verba* Ex Biblioteca Pontigniacensi 168. *leguntur. Adnexa sunt passiones sanctorum*[2] *aliaque ecclesiastica atque Sallustii libri. Fol.* 1—2. *finem Historiae ecclesiasticae Rufini continet, tum, indice nullo praemisso, f.* 2—29'. *Historia Francorum sequitur, quam f.* 29'—48. *post versum vacuum, titulo nullo praefixo, Einhardi Vita Karoli excipit. Ei eadem manu, ut videtur, sed postea versus Gerwardi adiecti sunt*[3]. *Tertius quaternio, qui, cum duo excisa sint, folia* 6 *tantum continet, post quintum male transpositus est. Itaque in Vita Karoli post fol.* 40. *Historiae Francorum fragmentum exstat, et textus a c.* 28*:* sed Chramnus noluit, *ad c.* 29*:* Medardi

1) *Cf. Wattenbach, 'GQ.' I*[5], *p.* 406. 2) *F.* 115. *intra permagnam litteram* T *haec verba picta sunt:* Balduinus a Deo sit illuminatus de agie sophie. 3) *Cf. Dümmler, 'N. Archiv' IV, p.* 263.

sepelierunt, *et a c.* 38*:* (pluri)mum commovit, *ad c.* 40*:* gyrata deinde equorum indomitum, *interiit. Etiam exemplar, ex quo Montepessulanus fluxit, mutilum erat, cum a c.* 36*:* villa veniens multa dona, *ad c.* 37*:* exinde Parisius urbe, *spatio nullo vacuo relicto, medio in versu textus hiet. Quaternio primus f.* 5. Q XXVI, *f.* 8. Q XXV. *signatus cum sit, (e quibus numeris unum falsum esse patet), maiorem codicis partem interisse oportet.*

Codex a librario imperito natione Gallo-Romano neglegentissime confectus est. Itaque menda soloecismique fere tot ac verba. Ratio scribendi talis est, qualis nisi in codicibus Italis non deprehendimus. Unde illis qui historiae linguae Francogallicae student, codex Montepessulanus pro monumento pretiosissimo habendus est. Permutantur e *et* ae (cecis, estimarent, hec; caeperunt, dæbeam, aecclesia, aeum, frequentaer, negaetis, obprimaentes, Afflictoquę, atquae, cumquę, nostrisquę, tibiquę, Venientesquae, vaeniens), *quin immo pro littera* a *scriptum est* e *vel* æ (civitetem, corem, pectum, credem; faciæm, parære, peregrinaere, portæm, reparæns). *Deinde litterae* e *et* i *permutantur* (di = de, dios, eligantem; audeam); y *plerumque pro* i *accipitur* (Aegidiy, ayt, paradysy, patrys, regy, regyna, Remygyum, trya mylia, trybulatio, trybuta, trybutario, trybutarios, tryduanum). *Littera* u *in* o *transiit* (verom). *Pro* cum *librarius modo* com, *modo* con *vel* cun, *modo* co *scripsit; vice versa pro* con *legitur* cum (cumiungere, cumtra). *Litteras* al *iam saeculo IX. in* au *transisse* (*cf.* altus, haut), *ex forma male emendata* obaldiens *pro* obaudiens *intellegitur. Aspiratio saepe desideratur, ut* ec (*pro* haec), adortare, coortare, ostium, *eadem in nominibus Francicis plerumque lenis est* (Hildericus *et* Ildericus, Hlodeveus), *at semper* michi *scribitur. Pro* t, *si littera* i *sequitur, nonnumquam* c (gracias, legacionem, pacientiam, vociferacione) *ponitur, si extrema est,* d (potuissed). *Litterae* m *et* n *huic librario omnino idem valent. Scripsit enim:* anplius, canpo, inperii, interento, ponpis; incredulan, fovean, animun, laboren, nobilen, urben, Constantinopolin; nan, nunquid *et* ageremtur, aliquamdo, captivamtes, columtur, dicems, facumdo, numcios, ostemsuram, quamdo, quamta, redumdant, volumtas. *Littera* x *in* ss *dissoluta est:* massima, massimam, massime, *dum* x *pro* s *accipitur:* Xaxonorum. *Sparsim* s *duplicatur:* thessauri, transsiebat, *at plerumque pro litteris geminis simplices reperiuntur, ut* c *in* sucurrunt, r *in* consurexit, s *in* beatisimi, dulcisimi, ferocisimus, fortisimus, nobilisima, severisimus, introisent, respondise, veniset, vidisent, t *in* miteret. *Extremae litterae* d (quo *pro* quod), n (no), s (sacerdo), t (au, e *pro* et, pos ec, sicu; quera, respondi *pro* respondit) *desiderantur. In verbis compositis praepositiones assimilantur:* afflicto, irruant. *Denique hos soloecismos commemorare libet:* quidpe *pro* quippe, monozerio *pro* monasterio, ehr bam *pro* herbam. *Corruptelae autem in priore codicis parte plures sunt, quam in posteriore, quia inde a f.* 18. *alius librarius scribere perrexit, qui sermone Latino paulo melius imbutus erat. Quod ad scripturam pertinet, monuisse sufficiat, litteram* u *superscribi* (aͧxilio), *litteram* a *cum* s *ligari, syllabam extremam* us *nonnumquam* u⁹, *in eius autem* e ꝫ *scribi.*

Textus B 1a *simillimus est neque ex illo neque ex exemplari, unde liber B* 1a *ortus est, exscriptus. At B* 1a *hunc codicem longe praestat, cum accuratissime scriptum sit. B* 1b *autem ex libro originem duxit, qui duobus saltem locis ex editione A emendatus erat. Legitur enim c.* 30. *ex. in B* 1b iterum *cum A, dum reliquis libris B id vocabulum deest, et c.* 32. *B* 1b Audite consilium et pergite ad Sigiberto et simulantes fingite *aeque ac A scripsit, cum reliqui B libri* Ite ad cuneum Sigiberti et adsimulate *habeant. Ex eadem editione A ea fluxerunt, quae non multo post codicem confectum librarius quidam emendavit atque supplevit. Quod ex c.* 5. *luculente confirmatur, cuius finis in B omissus codici B* 1b *ex A postea additus est. Has emendationes, ut sunt nullius momenti, praetermittendas esse duxi neque menda omnia attuli neque res orthographicas admisi.*

Postquam Waitz v. c. initium finemque libri contulit, Berolinum liberaliter transmissus codex a me totus collatus est.

25) *B* 2a[1]. *Codex Vaticanus bibliothecae Ottobonianae*[1] *nr.* 663, *formae octavae, fol.* 5—64, *saec. VIII. ex., a Pertz v. c. fere totus transcriptus est, qui ipsum 'Archiv' V, p.* 113. *accurate descripsit. Extrema pagina a c.* 46. de Auster Martinus et Pippinus *fere evanuit, ut vix legi possit. Codex in verbis* nuntios dirigit ad (Martinum?) c. 46. *desinit, ita ut c.* 47—53. *prorsus perierint. Ipsum manus alia ubique emendavit atque locos omissos supplevit, quas emendationes ex exemplari alio*[2] *fluxisse, inde intellegitur, quod liber B* 2a[2] *ex eodem codice ac B* 2a[1] *ortus semper fere cum priore lectione convenit. Quod ad rationem scribendi spectat, raro* e *pro* ae *scribitur* (Burgundie, hec, regine), *saepius* ae *pro* e (aciaem, dae, decaepit, depraecans, aet, laegacionem, Landericae, praesbiter, quæm, raecede, temporæ; *in inf.* irae, reciperae, resisterae. *Permutantur* e *et* i (accipisset, advinit *et* invinit, divicit, fiminarum, ipsi *pro* ipse *saepissime,* iubi, nimpe, periam, rigina, strinuum, tisaurum, *in voc.* dulcissimi, piissimi; extetit, ille *saepe pro* illi, enclusit, receperit *pro* reciperet, repenetens, undeque, valeda *saepe, in gen.* patres, reges, seniores), o *et* u (Gutorum, nubilis, pundera, tutum, *in acc.* Alamannus, Alanus, filius, finitimus, nuncius, plurimus, thesaurus; consolatu, copolavit, com, docatus, exercito *semper,* nonciatum, suborbane, *in nom.* Chlodoveos *saepe,* clipeos, dignatos esto, novos Constantinos, servos tuos). *Aspiratio nonnumquam abest:* abere, ac, os, ostes, umata, ymnis; adortare, peribetur, pulcrum; *eadem abundat in* hec(c)lesia, hoberrantes, hoccidere; cetheri, exhercitum. *Permutantur* b *et* p (Purgundiones, decupant, deperent; babtizatus, obtimus), *et pro* c — qu *scriptum est* (quomoto). *Litterae* ti *in* ci *transierunt:* contricione, gracias, invocacionem, reverencia, tribulacio. *Praeterea* ad *pro* at *(raro* at *pro* ad) *et* adque *librarius fere semper scripsit,* x *in* s *mutavit* (praecinsiste = praecinxisti), *litteris* st *praefixit* i: istatim. *Saepe pro geminis simplices consonantes posuit, ut* c (eclesia, eclesiastico), f (dificile), l (ilic), m (comotus *semper,* comunia, excomunicatus, imanissimi), r (discurente, perexit), s (diutisime, iusit, misarum), *dum nimis pingui sonu verba* contullit, inducti *pro* induti *(bis) distinguuntur. Nomina locorum saepe syllaba* us *terminantur* (Aurilianus, Toronus); cum *etiam in compositis servatur:* cumloquerentur, cummunivit. *Denique hi soloecismi qui proferantur mihi digni videntur esse:* eieciens, egecerunt, febra *plerumque pro* febre, pauco *vel* payzo *pro* pago, rena *pro* regina, salencio *pro* psallentio, Spaniis, storia, tensaurum.

Codex ut optimus inter libros B 2 *permagni habendus est.*

26) *B* 2a[2]. *Codex Vaticanus bibliothecae Palatinae nr.* 966, *olim monasterii S. Nazarii Laureshamensis, saec. VIII. ex. vel IX. in.*[3], *formae magnae, f.* 1—53. *Librum historiae Francorum continet, quem Pertz v. c. contulit et 'Archiv' V, p.* 114. *descripsit. Complura folia desunt, ita ut textus a c.* 3*:* Igitur post transactos — *c.* 4. legem habere coeperunt, *a c.* 28*:* (con)fugit. Tunc ipsa basilica — *c.* 29*:* magnos reges interfecit, *quam lacunam sec. m. in marg. supplevit, a c.* 30*:* Theudobertum vero filium — *c.* 31*:* uxores sororem Brunchilde, *a c.* 32*:* Si abieris et fratrem —

1) *In schedula praefixa haec a Stephanotio scripta sunt:* Hic codex olim fuit bibliothecae Floriacensis, deinde Petavianae, tum reginae Sueciae, hoc usus est Andreas du Chesne in editione Gregorii Turonensis tomo I. scriptorum Gallicorum. *Quae quin veritati respondeant, maxime dubito, cum Stephanotius hunc codicem Gregorii Historiam Francorum continere putaverit.* 2) *Cf. c.* 12*:* ancillam tuam ea::: dedisti (*corr.* ancille vestre ex ea d.) *B* 2a[1], ancillae tuae ea dedisti *B* 2a[2], *sed* ancillae vestrae ex ea d. *B* 2b[1]. c[1]. *C.* 37. *ex. verba* regionem illam — vico, *quae hoc quidem loco desiderantur, sed c.* 38. *post* Colonia c. ingressus *reperiuntur, corrector omissa ratus suo loco supplevit. In exemplari, ex quo B* 2a[1] *fluxit, procul dubio imae margini adscripta erant.* 3) *Cf. 'Archiv' XII, p.* 349.

adprehensum Childebertum filium *hiet. Librarius* eclaesiae; audit *pro* audet, requerere, sancte Martine *(gen.)*; docatum; adortare, oste, ostium; nemphe; abunculi; extrenuus *pro* strenuus; cassibus *pro* casibus *et fere semper* Flotarius *pro* Chlotharius *scripsit. Exemplar, ex quo B 2a*^{2} *haustum est, libro B 2a*^{1} *simillimum erat, nam utrique menda permulta communia sunt. Quin immo vel uno loco consensus is est, qui alterum ex altero librum ortum esse demonstrare possit:*

c. 2. per incognita latibula] per *sec. m. corr.* super *B 2a*^{1}*;* super *B 2a*^{2}, *sed alias B 2a*^{2} *semper cum textu nondum emendato B 2a*^{1} *convenit, ut c.* 13. suppellectique *corr.* suppellectileque *B 2a*^{1}, subelectique *B 2a*^{2}*; c.* 25. Illi vero prostrati, in terra corruentes, cesi grandinibus validis *sec. m. supplevit B 2a*^{1}, *om. B 2a*^{2}. *Obstant etiam loci quidam, quin B 2a*^{2} *apographon B 2a*^{1} *non emendati esse censeamus: c.* 8. deruta *perperam B 2a*^{1}, derupta *recte B 2a*^{2}*; c.* 18. Ragnaehario *pro* Ricchario *B 2a*^{1}, *sed* Ribario *B 2a*^{2}*; c.* 35. *pro* sursum *B 2a*^{1} retro, *B 2a*^{2} rursum *habet, quod ad veram lectionem propius accedit; item c.* 45. *pro* pregnante *in B 2a*^{1} praedignante, *in B 2a*^{2} prignante *legitur. Denique c.* 17. *verba* omnesque urbes illas accipiens *in B 2a*^{1} *desiderantur, quae vero B 2a*^{2} (omniaque urbis *cet.) exhibet. Negare autem nequeo, admodum pauca esse, quae B 2a*^{2} *meliora quam B 2a*^{1} *praebet. Plerisque enim locis B 2a*^{2} *menda antiquioris codicis cumulavit auxitque atque textum ad arbitrium suum mutavit. Huc accedit, quod exemplar eius iam emendatum erat, nam c.* 44, *ubi B 2a*^{1} vi *in* via *corrupit, B 2a*^{2} via vim *pro* vi *exhibet,* vim *in exemplari B 2a*^{2} *a correctore super* via *scriptum fuisse videtur. Itaque codex non magni aestimandus est, sed prorsus seponere eum nolui, quia codicis B 2a*^{1} *lectio prior a correctore nonnumquam fuscata est. Huc accedit, quod idem codex fine caret.*

27) *B 2b*^{1}. *Codex Lugduno-Batavensis e bibliotheca Vossii Lat. oct. nr.* 86, *saec. IX, f.* 85, *olim Petavii erat, nam f.* 1*:* Petavius 1603. *legitur. Continet f.* 1—31. *Librum historiae Francorum in capita divisum, cui index quidem, sed titulus nullus praemittitur. Totus versus primus litteris maioribus iisdem rubris scriptus est. Historiam Acta S. Iudae (AA. SS. Mai. I, p.* 446*) excipiunt. Codicem Holder v. c. fusius descripsit, qui legem Salicam emendatam ex eodem edidit. Quaterniones f.* 16'. *et* 24. *litteris signati sunt. Codex adeo male conservatus est, ut summi fere paginarum versus iam legi nequeant. Praeterea post f.* 24. *et post f.* 30. *extrema quarti quaternionis folia excisa sunt, quare textus a c.* 35*:* interficiat et proclament — *c.* 36*:* ipsam silvam pascencium *et a c.* 50*:* Tunc enim bonae — *c.* 53*:* patris sui sagaciter *hiat. Codex a duobus librariis litteris parvulis exaratus est. Littera* a *saepe aperta cum* t *et* r *ligatur. Ligantur etiam* mi *et* lx. *Littera* n *nonnumquam superscripta et in indice numeri nota* Ç *bis adhibita est. Praeter librarium priorem, qui perpauca mutasse videtur, tres codicem emendaverunt. Primum is qui posteriorem Historiae partem inde a f.* 18. *scripsit etiam in priore quaedam ad exemplar ipsum atramento nigriore optime restituit. Deinde librarius quidam litteris vetustis, sed atramento pallidiore initium et finem opusculi sine exemplari emendavit, quem, ut est nullius auctoritatis, non curavi. Tum manu recentiore (Petavii ?) ad editionem Freheri, ut videtur, nonnulla mutata, litterae, quae palluerant, restauratae sunt. In ratione scribendi B 2b*^{1} *plerumque cum B 2a*^{1} *consentit. Scripta sunt* ae *pro* e (caeperunt, caeteri, deprępcans, ęcclesia *et* aeclesia *et* ecclęsia, aecclesiasticus), e *pro* oe (fedus). *Litterae* e *et* i (difixit, subolim, *nom. sing.* illi *saepius, plur.* rebellis; devidenda, trea), o *et* u (Alanus *acc. plur.,* multu; exercito, mortuos est *saepe) permutantur. Nonnumquam pro* i *semivocali* g (geiunium, congugio), *pro* ch — h (Hildericus) *scriptum est. Aspiratio deest:* abuit, ac, Goti *semper,* retoricus; *abundat in* habiit, lavachrum. *E litteris consonantibus* s *et* x (iuxit *semper pro* iussit; ausiliante), d *et* t (aliut; ad *pro* at, capud), ci *et* ti (amititia, iuditia; duricia,

miliciae) *commiscentur. Bis* et *pro* t *accipitur:* dictionibus, ędictus, *et* ss *pro simplici* (remisserunt); *simplices autem litterae pro geminis saepe positae sunt* (eficax *bis*, opidis, conbusit). *Nonnumquam librarius* extrenuus *pro* strenuus, *plerumque* predia *pro* praeda *scripsit. Idem primae declinationi nimis favit* (coniugiam *bis*, vincularum; febra, Ligera, rebellam) *atque sextum casum quarto saepe anteposuit. Denique post* usque *semper* ad *supplevit.*

Codex ex exemplari litteris maiusculis scripto fluxit, cum c. 14. CXLI *pro* coeli *scriptum sit.*

Eum Berolinum benigne transmissum ipse contuli.

28) *B* $2b^{1}$. *Codex Florentinus bibliothecae Laurentianae LXV*, 35, *membranaceus, formae maximae, saec. XI. in. post Iordanem*[1] *Historiam Francorum et Einhardi Vitam Karoli continet; cf. 'Archiv' V, p.* 668. *VII, p.* 340. *XII, p.* 721, *atque Catalogum Bandinii tom. II, p.* 752 *sqq.*

Inspexit Pertz v. c.

29) *B* $2b^{1*}$. *Codex Florentinus bibliothecae Laurentianae LXVII*, 17, *membranaceus, formae maximae, saec. XV. in usum Mediceorum ex superiore exscriptus est*[1]; *cf. 'Archiv' XII, p.* 722.

Inspexit Pertz v. c.

30) *B* $2b^{1**}$. *Codex Vindobonensis nr.* 3126, *antea hist. prof. nr.* 477, *chartaceus saec. XV. apographon codicis B* $2b^{1}$ *est, cum c.* 1. *verba* Priamus et *inter* ubi regnavit rex *et* Eneas *manu recentiore in B* $2b^{1}$ *superscripta, in textum B* $2b^{1**}$ *admissa sint. Liber mendis fere iisdem ac B* $2b^{1}$ *inquinatus est, alia vero non pauca emendata sunt. Interpolationibus non plane vacuus est, quas num B* $2b^{1}$ *habeat, discernere nequeo, cum Pertz v. c. Florentinum vetustum non contulerit. Librarius leges grammaticae saepe perfringens, casum sextum pro quarto posuit.*

Contulit Pertz v. c.

In ultima classe libros immutatos atque interpolatos reposui.

31) *B* $2c^{1}$. *Codex bibliothecae regiae Hagae comitum nr.* 921, *foliorum* 51, *formae octavae, saec. X, f.* 2—47'. *Historiam Francorum continet. F.* 1. *saec. XI. scriptum et codici postea insertum finis 'Originis gentium Francorum*[2]*':* inter se consilium, ut sibi regem, sicut aliae gentes, constituerent — usque Ligerem fluvium Romani habitabant *(= Lib. hist. Fr. c.* 4. 5*), occupat. Quae Origo maximam partem e duobus codicibus Libri historiae Francorum excerpta est: altero scilicet B* $2b^{1}$, *quocum c.* 5. *post* in finibus Toringorum *verba* in regionem Germaniam *inseruit, altero editionis A. Post* 4 *versus vacuos fol.* 1'. *index quidam eadem manu saec. XI. scriptus sequitur, quem hic proferendum mihi esse duxi.*

INCIPIUNT CAP̄ GEST̄ FRANCORUM.

1. De origine Francorum.
2. De Romulo et Remo.
3. De Frigione et filiis eius.
4. De Faramundo crinito[a].
5. De gestis regum Francorum.
6. De Alanorum rebellione.
7. A Valentiniano Franci appellati sunt.
8. Sub Faramundo legem habere cęperunt.

a) cri to *cod.*

1) *Cf. Auct. antiq. V,* 1, *p.* XLIX. 2) *Cf. infra codicem B* $2c^{3}$.

Reliquum cum huius folii spatium vacet, et f. 2. codex vetus incipiat, de quo mox agendum est, opusculum, cui index iste respondit, periit quidem, sed ex ipsa quae superest tabula intellegitur, haec Gesta Francorum *interpolata fuisse. Nam de Romulo et Remo, de Frigione et filiis eius neque in reliquis Libri hist. Francorum codicibus neque in Hagensi quicquam legitur. Vetus codex saec. X. scriptus indicem nullum habet neque in capita divisus est, at manu vetusta numeri margini adscripti sunt, qui cum vulgaribus minime conveniunt. Hos saeculo demum XVI. librarius quidam adnotavit, idem glossemata nonnulla margini addidit. Liber interpolatus est*

1) *manu coaeva, quae f. 26'. (c. 27) filiam Chlotharii I.* Chlodsindam *in* Blitsindam *mutavit, et cruce rubra nomini praefixa, haec margini adscripsit:* Quam Blitchildim accepit Ansbertus nobilissimus genuitque ex ea Arnoldum; post duos quaterniones et dimidium plenius invenies. *Cum vero post $2^{1}/_{2}$ quaterniones, i. e. f. 47', codex vetus desinat, genealogia haec Carolingorum desideratur. Fol. 46. super* Karolum *scripta sunt:* qui vocabatur Martulus, *et sic deinceps huic nomini semper* Martulus *additum est;*

2) *manu saec. XI, quae, schedulis singulis post fol. 4. et 26. insertis, interpolationes supplevit, quibus codices B $2c^{3}$ (c. 6. 26) inquinati sunt.*

Ultimae paginae, f. 47', spatium vacuum manus paulo posterior hisce verbis explevit: Iamque aves, in qua silva gaudenter voces concrepant, laudent Dominum *etc. Schedulae, quae codici postea adnexae sunt, tres saeculo XI. scriptae tractatum, quem Pertz v. c. SS. III, p. 708. edidit, quarta parvula locum Fredegarii II, c. 6.* gesserat parva ex ipsis manus remanserat — ad primum olimpiadem fiunt anni 206. *continent.*

Quod ad textum Historiae Francorum pertinet, sermo ubique immutatus est. Itaque multa verba, quin immo enuntiata desiderantur; alia male contracta sunt. Pro hostis *librarius* exercitus *semper scripsit, quod ut sententiam bene reddit, ita ab auctore alienum est. Saepe* ae *in* e, ci *in* ti *mutata sunt; plerumque* ymperator, habiit, pulcer, *nonnumquam* Parius *pro* Parisius *librarius scripsit. Exemplar, ex quo B $2c^{1}$ fluxit, erat liber quidam B $2a^{3}$ ad codicem B 1b emendatus, cum utriusque*

a) dilodovei *cod.*

menda in B $2c^1$ deprehendantur. Saepius autem cum B $2a^2$ quam cum B 1b congruit; raro cum B 2b convenit.

Codicem summa liberalitate Berolinum transmissum ipse contuli.

32) *B $2c^2$. Codex* G u e l f e r b y t a n u s *e bibliotheca Gudii, olim Lutetiam asportatus, nr.* 131, *foliorum* 168, *complura opuscula continet, diversis temporibus scripta. Historia Francorum fol.* 87—112. *occupat, quae codicis pars olim monasterii S. Pantaleonis Coloniensis erat; cf. f.* 87*:* Liber sancti Pantaleonis Coloniae. *Opusculum Bernonis abbatis Augiensis praecedit,* Loci communes seu auctoritates ex variis Theologis et Philosophis *saeculo XV. scripti sequuntur. Historia f.* 87. *ita incipit:* INCIPIUNT GESTA REGUM FRANCORUM A SANCTO GREGORIO TURONENSI EPISCOPO BREVITER EXCERPTA. Principium quoque Francorum gentes *etc. Desinit f.* 112*:* qui usque nunc in regno subiit. EXPLICIT. *Textus eodem modo ac in B $2c^1$ a librario suo arbitratu saepe immutatus est, nam c.* 19. *pro* eamque ipse sibi in matrimonium adsumpsit *in B $2c^1$* eam illi dederunt in matrimonium, *in B $2c^3$* dederunt illi in matrimonium, *infra pro* paygo Attoarios vel alios devastantes *in B $2c^1$* terram devastantes, *in B $2c^1$* regionem devastantes *scripta sunt. Nonnumquam etiam hic codex cum B $2b^2$ convenit.*

Codicem Berolinum missum indignum duxi, qui conferretur.

33) *B $2c^3$. Codex* M a t r i t e n s i s *bibliothecae quae nationalis dicitur F.* 58. *chartaceus, formae maximae, saec. XVII. ex 'vetustissimo Ovetensi' exscriptus est; cf. 'Archiv' VII, p.* 303. *Continet f.* 185—186 (Incipit prologus vel origo gentium Francorum. Explanatio vel origo gentis (?) Francorum vel multi ferunt a Troia urbe Frigiae fuisse egressos — usque Ligere fluvio Romani habitabant) *non caput* 9. *l. II. Gregorii, ut Ewald coniecit, sed opusculum idem, cuius fragmentum codici B $2c^1$ praefixum esse supra dixi. Id enim in iisdem verbis:* usque Ligerem fluvium Romani habitabant *desinit. Sequitur:* Incipit liber sancti Gregorii Turonensis episcopi gesta regum Francorum. Principium quoque Francorum gentis originem vel regum gesta proferamus vel cuncti audiamus. (Hic erat depicta effigies episcopi consedentis et suprascriptum: Gregorius episcopus). Est autem in Asia opidum Troianum, ubi est civitas qui Illiricum vocatur — f. 213. qui usque nunc ex eius prosapia in regno subsistunt. Finis chronicorum Gregorii Turonensis. *Historia in capita divisa non est. Textus ubique immutatus et ex Pseudo-Turpino rebus interpolatus est, quae ad historiam Hispaniensem spectant.*

Knust et Ewald vv. cc. librum inspexerunt.

34) *B $2c^{3*}$. Codex* M a t r i t e n s i s *bibliothecae regiae* 2 *G* 4. *chartaceus, formae quadratae, saec. XVI, e codice quodam membranaceo Juan Dias de Juen exscriptus, olim bibliothecae collegii maioris Cuencae erat. Eadem ac B $2c^3$ (f.* 185—213*) continet; cf. 'N. Archiv' VI, p.* 346.

35) *B $2c^4$. Codex* P a r i s i e n s i s *nr.* 5923. *membranaceus, formae quadratae, saeculo XI. ex. vel XII (cf. 'Archiv' VII, p.* 64*) scriptus, olim S. Mariae Rivipullensis, nihil continet nisi Historiam Francorum. Desinit:* qui usque nunc in regno suo stetit. Amen. *Index nullus praecedit; textus male immutatus est.*

Inspexit Bethmann v. c.

36) *B $2c^{5a}$. Codex* P a r i s i e n s i s *bibliothecae quae Mazarine dicitur*[1] *nr.* 543, *membranaceus saec. XII, olim 'ecclesie beati Dyon.' erat. Continet f.* 136—158. *Historiam Francorum:* Incipit gesta gentis Francorum excerpta de libro Gregorii Turonensis. *Sequitur Historia quaedam Francorum brevis, de qua v. SS. IX, p.* 342.

37) *B $2c^{5a*}$. Codex* P a r i s i e n s i s, *nr.* 11793, *olim S. Germani nr.* 77, *ex monasterio S. Cornelii Compendiensi originem traxit. Est membranaceus, formae maximae,*

1) *Cf. 'N. Archiv' VI, p.* 493.

saeculo XIII. per binas columnas exaratus; cf. 'Archiv' VII, p. 268. *Initium periit; incipit enim:* partem tibi remisero scias *(c.* 6*). Desinit:* statuunt, qui usque nunc in regno subsistit. *Historiam Francorum alia brevior excipit, eadem, ut videtur, quam superior codex continet.*

38) *B* $2c^{5b}$. *Codex Parisiensis nr.* 5512, *membranaceus formae quadratae, saec. XIII, Pithoei et Colberti erat; cf. 'Archiv' VII, p.* 61. *Incipit:* Inc. gesta Fr. excepta de libro Gregorii Turon. archipresulis; *desinit:* statuunt, qui usque nunc in regno subsistit.

39) *B* $2c^{5c}$. *Codex Thuanus a Chesnio adhibitus; cf. Hist. Fr. Script. I, p.* 708. *in marg.:* Sequentia addita sunt ex Cod. illustris viri Francisci Thuani. *Is iam latet.*

In omnibus huius generis libris, de quibus per Loewenfeld v. c. officiose instructus sum, textus eodem modo immutatus atque interpolatus est. Incipiunt: Est (quidem *add. B* $2c^{5a}$) in Asia opidum Troianorum, ubi est civitas, que Ylium dicitur, ubi regnavit rex Eneas. *Post verba c.* 6*:* sublimissimo rege *tractatus de S. Servatio Chunisque*[1] (Temporibus Merovei regis — ac devicti fugati sunt), *post c.* 26. *historia rerum Italicarum* (Sed quia loca illa — in 33 his conditionibus fuit) *e Gregorio inserta sunt. Inter se libri ita cohaerent, ut B* $2c^{5a*}$ *cum B* $2c^{5a}$ *propius coniunctum sit, quam B* $2c^{5b}$. *Alio codice B* $2c^{5}$ *is usus est, qui B* $2c^{1}$ *interpolavit.*

40) *Codex Romanus bibliothecae Minervae A* 1. 21. *membranaceus formae maximae, saec. XIII, initio absciso, c.* 5 *(potius* 8*)* itaque Egidio Siagrius e. f. in princ. Rom. *incipit; desinit c.* 57 *(potius* 53*)* Karolus a. Lot. r. pr. rec. ac dehinc Saxones: *quae restat pagina vacat. Verba quae protuli cum textu genuino minime congruunt.*

Cf. 'Archiv' XII, p. 403.

41) *Codex Taurinensis Athenaei nr.* 585, *saec. XV, 'Gesta regum Francorum' continet; cf. 'Archiv' V, p.* 476.

42) *Codex Mutinensis saec. XVIII. item 'Gesta regum Francorum' continet; cf. 'Archiv' V, p.* 471.

43) *Codex Pistoriensis bibliothecae quae 'Sapienza' dicitur 'Gesta Francorum' continuit; cf. A. Zaccaria, Bibl. Pist. praef.* 37. *Iam latet; cf. 'Archiv' XII, p.* 756.

44) *Codex Petavianus a Chesnio adhibitus item latet. Historiae capita* 22—33. *Fredegarii continuati:* Eo enim tempore ab urbe Roma — sublimatur in regno *adiecta erant, quae post Chesnium Bouquet II, p.* 572—574. *ut appendicem Historiae edidit.*

Vetusta editionis B^{2} *retractatio in tribus codicibus servata est. Sunt hi:*

45) *B* $2d^{1}$. *Codex Bambergensis E III,* 14. *saec. XI, de quo Waitz, 'Archiv' IX, p.* 684. *egit.* Incipit Gregorii Turonensis historia. Est in terra civitas de Asia, quae dicitur Troia; homines autem, qui ibi habitabant, fuerunt fortissimi bellatores — *f.* 83. Franci vero, consilio accepto, Waranthonem virum illustrem in loco eius iussione regis maiorum domo palatii constituunt *(c.* 47*). Praecedit Pauli, sequitur Iordanis*[3] *Romana.*

46) *B* $2d^{2}$. *Codex Oxoniensis ms. Magdal. Lat.* 14 *(antea nr.* 2155*) membranaceus saec. XIV, quem Pauli v. c. 'N. Archiv' I, p.* 165. *descripsit. Caput primum, inscriptum:* De Troia capta a Grecis, *incipit:* Erat in Asia civitas, que dicitur Troia; homines, qui ibi habitabant, fuerunt bellatores fortissimi. *Codex f.* 58'. *in iisdem verbis ac B* $2d^{1}$ *desinit. Paulus praecedit, Iordanes*[4] *subsequitur.*

1) *Quem in Thuano extitisse, affirmare nequeo, cum Duchesne nihil adnotaverit.* 2) *Non A, ut Waitz v. c. coniecit, quamquam Bambergensem magis cum codice Crasseriano A, quam cum editionibus Chesnii et Bouquetii B convenire negare nolo. Id autem Chesnio vitio dandum est, qui quomodo textum corruperit, infra exposuimus.* 3) *Cf. Auct. antiq. V,* 1, *p. LI.* 4) *Cf. Auct. antiq. l. l. p. LII.*

47) $B\ 2d^2$. *Codex* Vaticanus *nr.* 1984. *saec. XI/XII; cf. 'Archiv' V, p.* 82.

Alia Historiae retractatio in duobus libris exstare videtur, quorum initia tantum mihi comperta sunt.

48) $B\ 2e^1$. *Codex* Vaticanus *bibliothecae Christinae reginae nr.* 946. *saec. XIII. in Britannia scriptus 'Gesta Francorum' continet:* Anthenor et alii profugi — matrine fuerunt; *cf. 'Archiv' XII, p.* 311.

49) $B\ 2e^2$. *Codex* Cantabrigiensis *collegii quod Caius dicitur nr.* 177 *(olim* 1071*) post Einhardi Vitam Karoli 'Gesta Francorum' continet. Incipit:* Antenor et alii profugi ab excidio Troiae. *Codicem iam non exstare, Pertz v. c., 'Archiv' VII, p.* 87. *affirmavit; sed cf. SS. II, p.* 436, *'N. Archiv' IV, p.* 392.

Denique Librum historiae Francorum B excerptum praebet:

50) *Codex* Vindobonensis *nr.* 473 *(antea hist. eccl. nr.* 90. *et Ambras. nr.* 277*), formae maximae, saec. IX. ex. scriptus. Erat S. Petri Wormatiensis; cf. 'Archiv' X, p.* 456. *Incipit f.* 90. *ab orbe condito:* Ante omne tempus omnemque creaturam condidit Deus angelos — ubi postea fuit aedificatum templum Domini, ubi fuerunt prophetae et reges. Postea a Salomone magno rege vocata est Hierosolima quasi Hierosolomonia. *Deinde librarius ad Historiam Francorum transit:* Nunc autem revertamur ad capitula regnorum. Est provintia in Asia Troia dicta, ubi est civitas, quae Ilium dicitur, ubi regnavit Aeneas *(c.* 1*). Desinit c.* 43*:* Mortuus est autem rex Clipiaco villa plenus dierum et sepultus in ecclesia Dionisii martyris. Regnavit autem| (annis XLI. *sec. m. suppl.). Quae sequuntur folia duo excisa sunt. Historiam Fredegarius continuatus excipit; cf. 'N. Archiv' VII, p.* 324. *Textus hic illic e Gregorio interpolatus est, nonnulla vero alibi non legi.*

Historiam Francorum Ademarus *Cabannensis fere totam in corpus quod collegit historicum coegit, cuius codices plerumque pro Libro historiae Francorum accipi supra commemoravi. Pauca quae ipsius Ademari sunt Waitz v. c. SS. IV, p.* 113. *edidit*[1], *quae repetere nolui; ea vero quae ex Historia petita sunt ad rem nostram nihil prosunt, cum Ademarus textum e duobus codicibus compositum tanta licentia tractaverit, ut ubique a fide mss. recesserit. Habuit codicem quendam B*[2], *quem ad A 3a emendavit atque e Fredegario supplevit. Itaque Ademarum nullus curavi.*

Quae ratio inter singulos utriusque editionis libros intercedat, iam disserendum mihi est. Quod ad codices A pertinet, classis quidem A 1 *fidem optimam meretur, quippe quae merum textum, interpolationibus non inquinatum praebeat atque vetustissima sit, at in omnibus libris A* 1 *verba singula desiderantur, quae hic collegi: c.* 6. Galliarum (in Galliis *Greg.*), *c.* 6. *et* 15. rex, *c.* 7. *et* 27. que, *c.* 8. igne (incendio *Greg.*), *c.* 21. conlesi, *c.* 32. atque captivantes, *c.* 35. valida. *Ne forte dicas, codices A* 2. 3. *B interpolatos esse, enuntiatum quoddam c.* 21, *ut in A* 1 *legitur, proferam:* Burgundiones valde cum Godmaro fugierunt. *Nemo est qui non videat, haec hiare; sin autem* conlesi *post* valde *inserueris, sententia quadrat. Praeterea e Gregorio quoque confirmatur, quae dixi verba in textum admittenda esse. Sunt etiam perpauca alia menda, quibus libri A* 1 *inquinati sunt: c.* 20. Agaunenses *A* 1*a. b. c,* Agaunos *A* 2. 3*b.* β^2 *cum Gregorio; c.* 28. esse patri *A* 1*a. b. c,* patri esse *A* 2. 3. *B cum Gregorio; c.* 32. seramsaxis *A* 1*a,* seransaxis *A* 1c *pro* scramsaxis; *c.* 34. iungentes *A* 1*a. b,* lugentes *A* $3a^1$. β^2. $^*\beta^2$ *cum Gregorio; c.* 46. dicente *A* 1*a. b pro* decidente; *c.* 49. *mater Chlodovei in A* 1*a* Balthilde, *in A* 1^*b Baltilde, *in A* 1c Bathildae *appellatur: erat autem* Chrodchilde, *ut in codicibus A* 3. *B legitur. Quibus praemissis, facile apparet, omnes codices A* 1 *ex eodem libro fluxisse, qui pro autographo minime habendus est.*

1) *Addam, quae de monasterio S. Martini Iunanti a Chlodovecho condito c.* 27. *Historiae Ademarus inseruit.* 2) *B 2b, ut videtur.*

Itaque quamquam codex A 1a *praestantissimus est, ita ut ipsum in textu recensendo potissimum secutus sim, tamen ab eo mihi semper recedendum erat, ubicumque A* 2. 3 *et B vel, postquam A* 2 *desiit, A* 3 *et B cum A* 1 *discrepabant. In posteriore Historiae parte, cum libro A* 2 *destitutus essem, nonnumquam haesitavi: exempli gratia* Turnacum *(c. 32), quod a libris A* 1a. *b. c. aeque atque a Gregorio abest, in reliquis vero codicibus adest, uncinis inclusi. Quotienscumque A* 1 *ab A* 3 *et B ab A dissentiebant, absente A* 2, *quid verum esset, vix discernendum erat, cum et libri A* 1 *et libri A* 3 *mendis inquinati sint. Inter se libri A* 1 *ita cohaerent, ut A* 1*b et A* 1c *ex eodem codice exscripti sint, qui ab A* 1a *differebat. In utroque enim libro c.* 10. que, *c.* 14. cum, *c.* 27. febre *desiderantur, quae verba in A* 1a *adsunt. Eorum fons A* 1x *ex A* 1a *ortus esse non potest, cum c.* 41. rege clamabat *A* 1*b*, regem clamabat *A* 1c *(?) recte praebeant, quae A* 1a *in* reclamabat *male corrupit. Neque A* 1*b fons codicis A* 1c *habendus est, cum c.* 24. *in A* 1*b* ad eum *addita sint, quae A* 1c *cum reliquis libris omittit; c.* 31. deicere *A* 1*b depravaverit, dum in A* 1c *recte* eicere *legitur. Praeterea c.* 19. *verba* plenas naves de captivis *prorsus desunt A* 1*b, quae, si ex silentio Pertz v. c. concludere fas est, in A* 1c *adsunt. At A* 1c* *cum A* 1c *ita convenit, ut ex hoc codice ipsum fluxisse persuasum mihi sit. Cap.* 19. *in A* 1c dir^{esn}igens *scriptum est, quod A* 1c* direxit *reddidit, sed* dirigens *probandum est. Quod ad A* 2 *pertinet, neque cum A* 1 *neque cum A* 3 *menda communicat, quare maxime dolendum est, quod prior tantum codicis pars exstat. A* 2 *quidem non ubique praestat, sed menda sunt perpauca eaque levia. Exempli causa c.* 10. *pro* acceptumque — acceperuntque, *c.* 25. *pro* humo prostrati — hunc p. *A* 2 *tantum scripsit, idem c.* 24. *verba* angustiae compremunt *transposuit. Codices A* 3 *omnes ex eodem exemplari locis quibusdam corrupto atque interpolato originem traxerunt, quod ex codice quodam A* 2 *simili fluxisse videtur. Omnes libri A* 3 *haec menda communicant: c.* 10. apud armorum apparatu *A* 1. 2, cum a. a. *A* $3a^1$. *b*. β^3. ${}^*\beta^3$; *c.* 16. populo . . movent *A* 1. 2, p. . . moventes *A* $3a^1$. *b*. β^3. ${}^*\beta^3$; ad eum transire consimulo *A* 1. 2 *cum Gregorio,* ad eumque transire me simulo *A* $3a^1$. *b*. β^3. ${}^*\beta^3$; *c.* 19. Gallias appetent *A* 1. 2 (appetunt *Greg.*), G. petunt *A* $3a^1$. *b*. β^3. ${}^*\beta^3$; *c.* 26. aliquid maleficii esse *A* 1. 2, a. m. gessisse *A* $3a^1$. *b*. β^3. ${}^*\beta^3$; c. 43. exercuit, ipsius mors valido cruciatu finivit *A* 1 *et B,* exercuit valido cruciatu vitam finivit *A* $3a^1$. β^3. ${}^*\beta^3$. *Praeterea haec verba interpolata sunt: c.* 10. *inter* a Chlodovecho *et* exercitu depredatae sunt *addunt* eiusque *A* $3a^1$. *b*. β^3. ${}^*\beta^3$; c. 17. *post* Multa pars *et ante* hostium *addunt* etiam *A* $3a^1$. *b*. β^3. ${}^*\beta^3$ (quoniam pars hostium *Greg.*); c. 49. filium ex alia uxore nomine Carlo *(sic A* 1 *et B) post* nomine *inserunt* Calpiade *A* $3a^1$, Chalphaide *A* $3\beta^3$, Calphaide *A* $3{}^*\beta^3$ *e Fredegario contin.* c. 6. *Omnes igitur libros A* 3 *e codice iam corrupto ortos esse patet, sed magis codices A* 3*b*. β^3. ${}^*\beta^3$ *affines sunt, quippe qui soli c.* 29. WA WA *omiserint,* cum magno psallentio *in* cum magno choro psallentium *fere corruperint, item c.* 17. Quod psallentium *in* Quem psalmi versiculum *mutaverint. Denique quod ad A* $3\beta^3$. ${}^*\beta^3$ *pertinet, textum ubique eodem modo depravaverunt atque ex B ampliaverunt: c.* 22. *pro* persequentes Franci *habent* persequente Theoderico et Clotario restiteruntque; *c.* 40. *ante* Gundolandus nobilis *verba* Eratque eo tempore post Landericum *addunt, quae ex B hausta sunt. Ex ipso qui exstat codice A* 3*b exscripti esse non possunt, cum nonnulla eiusdem menda evitent, nam A* 3*b tantum c.* 17. *ante* Eamus *adverbium* sed *addit, c.* 23. *verba* fratres dulcissimi *transponit.*

Quomodo inter se libri A coniuncti sint, ex hoc stemmate intellegitur:

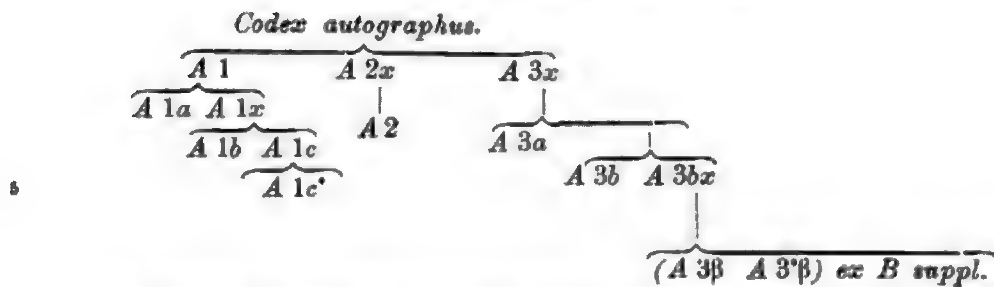

In libris alterius editionis id potissimum inquirendum est, quo ex codice A autographum B fluxerit. Manifestum est, neque A 1 neque A 3 huius exemplaris fontem fuisse, cum B et lacunas A 1 suppleat et interpolationibus A 3 plane careat. Restat igitur codex Camaracensis (A 2), qui re vera libro, unde B fluxit, simillimus est. Quod paucis ostendam. Cap. 12. si sanguinem eorum Dominus vindicetur *in A 2 et B* sic *pro* si *(ita A 1 et A 3) legitur; c.* 16. *pro* edendi seriem *libri A 2 et B 1b* edendis eriem, *B* $2a^{1}$ edentis seriem *praebent. Praeterea duo verba B cum A 2 omisit: c.* 12. in thesauris vestris eum recondi *(sic A 1 et A 3) in A 2 et B 1a. b* eum *desideratur, pro quo B* $2a^{1.2}$. $b^{1.2}$. c^{1} *procul dubio e coniectura* ipsum *inseruerunt; c.* 17. et dixit *coniunctio a A 2 et B abest. Quare, codicibus A 2 et B consentientibus, veram lectionem non semper effici patet, at certe, si A 3 accesserit. Ceterum non omnia menda libri A 2 in B repetita esse, vix commemorare necesse habeo. Nam B ex ipso Camaracensi fluxisse non potest, cum illa editio hoc vetustior sit, sed ex alio eoque meliore, qui iam periit. Inter se libri B ita coniuncti sunt, ut sola classis B 1 e codice integro fluxerit, dum B 2 libro originem debet, qui locis quibusdam interpolatus atque corruptus erat. Cuius rei iam supra exemplum e c. 12. protuli;* eum *enim B 1a. b cum A 2 omittunt, codices autem B 2* ipsum *inserunt. Sequuntur alia: c.* 14. Post hunc vero *B 1a. b cum A,* Postea vero *B 2; c.* 16. perrexit cum multo exercitu Francorum *A,* commoto exercitu Francorum grande *B 1a. b, at* Francorum *desideratur in B 2; c.* 17. livoraverunt *B 1a. b cum A,* liberaverunt *B* $2a^{1}$, liberavit *B* $2a^{2}$, libraverunt *B* $2b^{1}$, vulneraverunt *B* $2b^{1**}$. c^{1}; *c.* 18. Quibus mortuis vel peremptis *A,* Q. m. peremptis *B 1a,* Q. m. ac peremtis *B 1b,* Q. mortuis parentis *B* $2a^{1}$. b^{1}, parentibus *B* $2a^{2}$, parentes *B* $2b^{2**}$. *Idem ex initio Historiae intellegitur:*

A	*B* 1	*B* 2
Principium regum Francorum eorumque origine vel gentium illarum ac gesta proferamus	Principium quoque Francorum gentis origine vel regum gesta proferamus	Principium quoque Francorum gentis origine vel regum gesta proferamus vel cuncta audiamus.

Verba vel cuncta audiamus, *quae in A aeque atque in B 1 desiderantur, sine dubio pro glossemate habenda sunt, quod librarius quidam margini codicis, ex quo omnes libri B 2 orti sunt, adscripserat. Huc accedit, quod iam qui Fredegarii chronicas continuavit codice quodam B 1 usus videtur esse, nam c.* 50. *pro* protomartyris *B 1a tantum* martiris *habet, quod Fredegarius praebet, c.* 45. stipidem, *quod in Fredegario deprehenditur, codex B 1b solus habet, c.* 52. in loco quidem Amblava *continuator cum B 1b* qui dicitur *pro* quidem *scripsit. Est igitur classis B 1 ea quae vetustate quoque praestat. Eo magis piget, duos tantum huius generis libros conservatos esse, eosdem permultis mendis inquinatos, praecipue in priore Historiae parte. Cuius rei, nisi fallor, causa est, quod librarius quidam exemplar, unde B 1a et B 1b fluxerunt, suo arbitratu emendavit neque vero ad finem operam perduxit. Quae cum ita se habeant, nemo mihi vitio dabit, quod, ubi B 1 et B 2 differebant, maiorem huic quam illi classi fidem tribuerim. B 2 enim compluribus libris iisque accuratius scriptis constat. Inter quos procul dubio vetustissimus idem optimus codex B* $2a^{1}$ *est, quocum*

B $2a^2$ *quam maxime convenit, ut supra demonstravi. Codex B* $2a^1$ *cum B* 1 *menda nulla communicat, quare, his libris consentientibus, vix dubitandum erat. Reliqui autem B* 2 *codices omnes ex pluribus exemplaribus compositi sunt, ita ut ex altero exscripti, ad alterum emendati libri videantur esse, qui ipsos praecesserunt. Ex his codex Lugdunensis B* $2b^1$ *ceteros multo praestat, et aetate et fide textus B* $2a^1$ *proximus. Cui duo proavi fuisse videntur: est enim, nisi fallor, e codice quodam B* $2a^1$ *ortus, locis vero nonnullis ad B* 1*b emendatus. Horum enim codicum menda in B* $2b^1$ *reperiuntur, ea autem libri B* $2a^1$ *superant: c.* 11. *post* pauperis *deest* istius *B* $2a^{1.2}.b^1$; *c.* 34. iniquitatem *pro* iniquiter *B* $2a^{1.2}.b^1$; *c.* 5. novem *pro* nomen *B* $2a^1.b^1$; *c.* 29. febra *pro* febre *B* $2a^1.b^1$; *c.* 29. expelierunt *B* $2a^1$, expulierunt *B* $2b^1$ *pro* expulerunt; c. 31. acciperunt *pro* acciperent *B* $2a^1.b^1$. *Denique c.* 13. *post* quia non timeo minas tuas *verba* non timeo *in utroque codice repetita sunt. Quae cum ita se habeant, nemo est qui neget, B* $2b^1$ *e codice quodam B* $2a^1$ *haustum esse. Neque vero omnia quae B* $2a^1$ *et B* $2a^2$ *communia sunt menda in B* $2b^1$ *deprehenduntur. Exempli gratia lacuna librorum B* $2a^{1.2}$, *quam supra p.* 228, 9. *attuli, in B* $2b^1$ *suppleta est, item permulta alia emendata sunt. Quare necesse est, exemplar, ex quo B* $2b^1$ *fluxit, ad alium codicem correctum esse, quem B* 1*b fuisse opinamur. Nam c.* 45. *pro* Franci autem *B* $2b^1$ *cum B* 1*b* Franci vero *scripsit et c.* 41. *inter verba* Hoc signum *et* in regione illa statuit *codices soli B* 1*b.* $2b^1$ in regnum *inserunt. De B* $2b^2$ *idem fere dicendum est. Ortus est ex B* $2b^1$: *c.* 17. *pro* nuncios rex — rex nuntius *vel* nuncius *B* $2b^{1.2}$, *pro* conpugnantibus — pugnantis *B* $2b^1$, pugnantibus *B* $2b^2$; *c.* 18. *pro* caesum — lesum *B* $2b^{1.2}$; *c.* 21. *pro* veloce — velocissimo *B* $2b^{1.2}$; *c.* 31. *pro* etate — et ante *B* $2b^{1.2}$; *c.* 39. *pro* ut fratrem et parentes interemerent — aut fratrem et parentes interficere *B* $2b^1$, aut frater est meus et parentes ut interficere adhortasti *B* $2b^2$. *In utroque libro haec verba desiderantur: c.* 17. dicens; *c.* 20. et matris meae; *c.* 45. vix. *At codex B* $2b^2$ *iis maculis minime inquinatus est, quas B* $2a^1$ *et B* $2b^1$ *communes esse supra dixi. Etiam nonnullos peculiares B* $2b^1$ *errores evitavit: neque enim c.* 30. *post* percussa *cum B* $2b^1$ divina *adiecit neque c.* 37. *verba* seniorem ex concubina nomine Theudeberto *post* direxit *transposuit. Itaque exemplar quoque, ex quo B* $2b^2$ *originem duxit, ad alium codicem (B 1?) emendatum fuisse conicio. Quod denique ad B* $2c^1$ *pertinet, certe e codice quodam B* $2a^2$ *fluxit: c.* 2. Alamanni *pro* Alani *B* $2a^2.c^1$; *c.* 15. Veniens *pro* Conveniens *B* $2a^2.c^1$; *c.* 24. *pro* ut huius vita tua largitate mihi concedere iubeas — ut isti (huic *B* $2c^1$) vitam concedere digneris *B* $2a^2.c^1$; *c.* 35. *pro* ad metata sua — ad ospicia sua *B* $2a^2.c^1$; *c.* 38. *pro* cum scias — scis *B* $2a^2.c^1$. *In utroque desiderantur c.* 29. accipiens; *c.* 32. qui. *Quae autem B* $2a^1$ *et B* $2a^2$ *propriae sunt corruptelae, eas B* $2c^1$ *evitavit, quare etiam hunc codicem e duobus coaluisse apparet. Quod ex c.* 23. *evidenter intellegitur, ubi in plerisque mss.* Fuit eis melius, *in B* 1*a. b* Fuit enim melius, *in B* $2c^1$ Est enim eis melius *legitur. Alias quoque cum B* 1*b codex B* $2c^1$ *saepe convenit, quamobrem illum alterum huius fontem fuisse opinor, sed non praetermittam, locos nonnullos etiam cum B* 2*b consentire. Ex hoc igitur stemmate, quae ratio inter singulos B libros intercedat, intellegitur.*

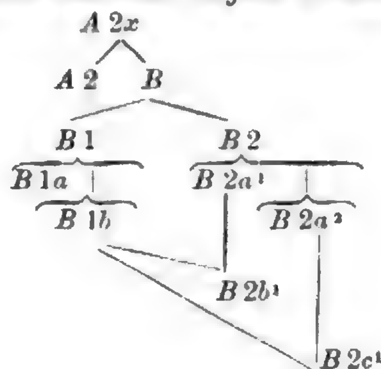

Potiorem igitur locum obtinent codices B 1 et B 2a tantum, quos in hac editione secutus sum. Librum autem B 2a, ut supra dixi, mendoso B 1 anteposui.

Denique editionem ita institui, ut textum codicum A proponerem, quae autem in B immutata aut inserta erant margini adscriberem, asteriscis positis, ut suo loco interponerentur. Notis autem menda tribui, quae librarius B in codice quo usus est A iam reppererat. Quod ad discrepantiam lectionum pertinet, ne apparatus nimis extensus fieret, ea sola admisi, quae alicuius momenti erant. Unde sermonem in deterioribus libris A 3. B 1b. 2c^{1} ad Donatum emendatum, ut casus correctos cetera, non curavi. Fusius tantum codicum A 1a. 2. B 1a. 2a^{1} variantes lectiones exscripsi. Quoad nomina Francica, quae codices mirum in modum variant, in priore huius opusculi parte, quae e Gregorio fluxit, nullam fere, in posteriore graviorem tantum discrepantiam enotavi. Reliquas autem res orthographicas, cum in descriptione codicum singulorum satis superque tractassem, in notis minime repetendas mihi esse duxi.

Librum historiae Francorum tres ediderunt, quorum primus editionem optimam paravit. Est

1) *Marquardus Freherus consil. palat., qui in 'Corpore Francicae Historiae' p. 55—85. hoc opusculum edidit. Titulum inscripsit:* Gesta regum Francorum epitomata partim e Gregorii Turonensis episcopi commentariis (cuius et nomen in vetustissimis Codicibus praeferunt) partim aliunde, neque satis constat unde, desumpta: ab Auctore quidem perantiquo, cuius fidem etiam Aimoini nomine notus Compilator in plerisque verbotenus sequutus est. *De codicibus haec disseruit:* E Mss. diversis optimae notae, summa fide et diligentia nunc primum edita, *et post Historiam p. 86:* In eodem Codice Nazariano antiquissimo sequebatur Annalium fragmentum tale. *Habuit igitur codicem Palatinum B 2a^{2}. Praeterea B 1a adhibuit, ex quo etiam fragmentum de Pippino duce edidit; indicem ex A 3b videtur hausisse. Singulis capitibus titulos indicis inscripsit.*

2) *Du Chesne, 'Historiae Francorum Scriptores coaetanei'. Tom. I, p. 690—720. Librum historiae Francorum secundus edidit vel potius editionem Freheri depravavit. Titulum valde prolixum opusculo praemisit:* Gesta regum Francorum partim e Gregorii Turon. episcopi Historia, cuius et nomen in vetustissimis Codicibus praeferunt, partim aliunde desumpta, et usque ad Regem Theodoricum II. perducta. Auctore incerto, sed qui eiusdem Theodorici tempore vixit. *Sequitur:* Editio Marquardi Freheri Consiliarii Palatini collata cum diversis Codicibus Mss. qui sunt in Bibliotheca V. Cl. Alexandri Petavii Senatoris Paris. et Appendice etiam ad Pipinum usque regem nunc primum aucta. *Alter Petavianus iam Lugduni Batavorum (B 2b^{1}) asservatur, alter, cui capita Fredegarii contin. 22—33. adiecta erant, quo venerit, ignoro. Praeterea semel (c. 26) codicem Thuanum (B 2c^{3c}) laudavit. Duo posteriores libri ita corrupti erant, ut Chesnius melius fecisset, si eos plane seposuisset; cf. c. 43, ubi margini adscripta sunt:* al.[1] 'eumque comprehensum ad condemnandum regi Chlodoveo, ut erat morte dignus, destinant'. Item in alio 'eumque de imperio deiicientes regnum Chlodoveo deferunt', *et haec pro* eumque exementes ad condempnandum rege Francorum Chlodoveo deferunt! *Ad tales libros Chesnius Freheri editionem emendare conatus est, sed anxie cavit, ne melioris codicis B 2b^{1} ullam rationem haberet. Quomodo profecerit, non est, quod fusius explicem. Ne vero iniustus meritum ei totum abrogare videar, ipse primus editionem A in lucem vocavit codicemque Camaracensem (A 2) textui B partim opposuit. Illam vetustiorem esse iam perspexit, sed nulla de causa, nisi quod A 2 in c. 28. desinit. Est enim mutilus. Chesnius autem:* Adiecta est,

1) *i. e. codex Thuanus, ut ex reliquis codicibus B 2c^{3} conicere licet:* eumque comprehensum regi Lodoveo (Clodoveo *B 2c^{3a*}*) ad condemnandum (ad c. *in marg. suppl. B 2c^{3b}, om. B 2c^{3a*}*), ut erat morte dignus, destinant *B 2c^{3a}. B 2c^{3a*}. B 2c^{3b}.*

inquit, Gestorum eorumdem comparatio cum alia Historia Scriptoris, ut videtur, antiquioris: utpote qui in Chramno Chlotharii I. filio desinit. Ex pervetusto Exemplari Ms. Ecclesiae Cameracensis. *Itaque hanc editionem Chramno vivo paratam esse opinatus est!*

Editionem Chesnianam Migne, Patrologia Latina XCVI, p. 1421. *repetivit.*

3) *Dom Bouquet, 'Recueil des historiens des Gaules' II, p.* 540 *sqq. editionem Chesnianam vix mutavit, at discrepantiam aliorum codicum in notis textui subiectis collegit. Usus enim est libris A* 1**b et A* 3*a*[1]; *cf. l. l. p. XIII:* Vetustissimum Codicem, qui haec Gesta et Annales Eginhardi continet, quique est optimae notae, et eleganter scriptus exeunte saeculo decimo, Leodio huc ad nos perhumaniter transmisit vir doctissimus DD. Baro de Crassier. Cum hoc codice, qui a Cameracensi parum discrepat, et cum Codice Monasterii S. Remigii Remensis editionem Chesnianam contulimus.

Quae in priore parte propria sunt in linguam Germanicam versa W. Giesebrecht[1] *v. c. Gregorio adiecit; posteriorem inde a c.* 43. *Abel*[2] *v. c. transtulit.*

Krusch.

INCIPIUNT[a] CAPITULA LIBRI HISTORIAE FRANCORUM.

1. De origine ac[b] gesta Francorum vel eorum frequenta[c] certamina.

2. Quod gens Alanorum contra Valentinianum[d] imperatorem rebellarunt[e], eosque Franci devicerunt, et tributa Francis[f] concessa sunt.

3. Ubi imperator exactores misit, ut tributa solverent Franci.

4. Quod idem imperator exercitum commovit adversus[g] Francos, et de adventu eorum in partibus Reni fluminis et de rege[h] primo eorum.

5. De morte Faramundi regis et de Chlodione, filio eius, vel de Chunorum incursu in Gallias.

6. Ubi Childericus rex[i] eiectus[k] est de regno[l].

7. Quod Franci super se statuerunt[m] Egidium Romanum atque deiciunt et Childericum recipiunt.

8. Ubi capta est Agripina civitas, et de morte Egidii et de Adovagrio duce Saxonorum.

9. De morte Childerici et bellum Chlodovechi contra Siagrium.

10. De petitione[*] episcopi ad regem Chlodovechum, ut urceum redderet, et quia devicti Thoringii sub tributo servierunt.

11. Quod Aurilianus legatarius[n] Chlodovechi, vestitus cultu peregrino, ad opus domini[o] sui sponsavit Chrotchilde.

*) sancti Remigii *add. A* 3*a*[1].

Index. A 1*a. b.* 3*a*[1]. *b.* *β[2]. *B* 2*b*[1].

Index. a) Incip capit libr hist *A* 1*a*; Incipi capit libr hist Franci *A* 1*b*; Incipiunt capitula de origine et gestis regum Francorum *A* 3*a*[1] *(f.* 1'. *m. saec. XII. scriptum est)*; Incipiunt capitula (capita *A* 3*β[2]) de gestis Francorum *A* 3β[2]. *β[2]; *in A* 1*c* capita singula inscripta sunt. Indicem cum A* 3β[3] *Pertz non contulit. E libris B solus B* 2*b*[1], *qui titulo caret, indice instructus est.* b) et gestis *A* 3*a*[1]. *β[2]. c) frequenti certamine *A* 3*a*[1]; sequenta c. *A* 3*b*. d) Valencianum *A* 1*b*. e) rebellaverit *A* 3*a*[1]; rebellaverunt *B* 2*b*[1]. f) eis *pro* F. *B* 2*b*[1]. g) adversum *A* 3*a*[1]. h) p. r. e. *A* 3*a*[1]; r. e. p. *A* 3*b*. *β[2]; e. *om., tribus litt. ras., B* 2*b*[1]. i) *om. B* 2*b*[1]. k) deiectus *B* 2*b*[1]. l) suo *add. B* 2*b*[1]. m) statuunt *A* 3*b*. *B* 2*b*[1]; constituunt *A* 3*β[2]. n) ligatharius, *om.* Chl. *B* 2*b*[1]. o) opus Chlodovechi sp. *B* 2*b*[1].

1) *'Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit. Gregorius von Tours' II, p.* 282—302. 2) *l. l. 'Die Chronik Fredegars' p.* 63—76. *Editionem alteram Wattenbach v. c. paraturus est.*

12. Ubi Chlodovechus rex misit ad Gundobadum pro sponsa[a] sua Chrotchilde.

13. Quod iterum Chlodovechus misit ad Gundobadum pro thesauro Chrotchilde.

14. De praedicatione[b] Chrotchildis ad Chlodovechum, ut Regem regum crederet.

15. Bellum contra Alamannos, ubi Chlodovechus necessitate conpulsus, verum[c] Deum sibi[d] invocat[e] in adiutorio et a sancto Remegio[e*] baptizatus est[f].

16. Ubi[g] Burgundiones a Chlodovecho devicti, eius dominio se subdunt[h], et de hominum devoratione a bestiis dicitur[i].

17. De miraculis Dei Chlodovecho ostensis, et quia, devictis Gothis, Alaricum interficit[k].

18. Bellum Chlodovechi contra Ragnecharium[l] parentem[m] suum.

19. De morte Chlodovechi, et quia quattuor filii eius in regnum succedunt[n], et de Danis[o], qui in Gallias inruunt.

20. Quod Chlotmirus et Childebertus et Chlotharius bellum iniunt adversus Burgundiones.

21. Quod iterum Chlotmirus, Burgundiones devictos[p], ipse[q] interfectus est.

22. De cede magna, quod[r] Franci Toringorum populo[s] prostraverunt, et de Ermenfredo rege eorum.

23. Bellum, quod Childebertus exercuit adversum Gothis, et Amalrici[t] interfectione.

24. Consilio impio Childebertus et Chlotharius[u] pertractantes nepotes suos interficiunt et regnum patris eorum invadunt.

25. De morte Theuderici et regnum Theudoberti et bellum adversus Chlotharium.

26. Quod Childebertus et Chlotharius in Hispaniam[v] dirigunt, Caesaragustanam[w] obsident[x], et quia Langobardi sub tributo vixerunt.

27. De morte Theudoberti et Chrotchilde et Theudovaldo[y], et quia[z] Chlotharius regnum eius recepit, et bellum contra Saxones.

28. Quod Chramnus coniurationem adversus patrem suum fecit cum Childeberto, et de[z] obitu Childeberti.

29. Quo[a] tempore sanctus Medardus transiit, et[b] de morte Chlotharii, et quia filii eius successerunt in regnum[c].

30. Ubi Chuni Gallias appetentes prostrati sunt, et bellum inter Syghyberto et Chilperico, et de uxoribus[d] Chaeriberti[e].

31. De morte Chaeriberti, et quia Sighybertus Brunchildem[f] accepit uxorem sibi et Chilpericus Galsuintam[g], et de Fredegunde.

32. Bellum, quod fuit inter Sighyberto et Chilperico, et de morte Sighyberti.

33. Quod Brunchildis in exilio retruditur, eamque Merovechus in uxorem adsumitur, et bellum Campanorum[h].

34. De[i] discriptiones pessimas, quas Chilpericus fieri iussit.

Index. *A* 1a. *b.* $3a^1$. *b.* $^{*}\beta^2$. *B* $2b^1$.

Index. a) sp. — Gundobadum pro *om.* *A* $3^{*}\beta^2$, *ubi tituli* 12. 13. 14. *in unum coacti sunt.* b) precatione Chrothilde *B* $2b^1$. c) *om.* *A* $3a^1$. d) *om.* *A* 3*b.* e) convocat *B* $2b^1$. e*) Remedio *A* 3*b.* *B* $2b^1$. f) baptizatur *A* 3*b.* g) et quod B. *a miniatore corr.* quod B. *A* $3a^1$. h) subdiderunt *A* $3a^1$ *(desinit fol.* 1', *quae sequuntur a librario saec. IX. scripta sunt).* i) dicit *B* $2b^1$. k) interfecit *A* 3*b.* $^{*}\beta^2$. *B* $2b^1$. l) Regnecharium *A* 3*b*; Ragnecharium *B* $2b^1$. m) parentum *A* $3a^1$. n) successerunt *A* 3*b.* $^{*}\beta^2$. o) quia *add.* *B* $2b^1$. p) devict⁹ *B* $2b^1$. q) *om.* *A* 3*b.* r) qua *A* $3a^1$. $^{*}\beta^2$. s) populos *A* $3a^1$. $^{*}\beta^2$; prosternaverunt *A* $3a^1$. t) Amalrico interfecto *B* $2b^1$. u) Chlotharios perpetrantes *B* $2b^1$. v) Hispana *B* $2b^1$; aciem *add.* *A* $3^{*}\beta^2$. w) Cesaraugustam *A* $3a^1$. $^{*}\beta^2$. x) obsedeunt *B* $2b^1$. y) Cheudoaldo *A* $3a^1$; Theodebaldo *semper* *A* $3^{*}\beta^2$. z) *om.* *B* $2b^1$. a) Quod t. *B* $2b^1$. b) *om.* *A* $3a^1$. c) regno *B* $2b^1$. d) uxores *B* $2b^1$. e) dicit *add.* *B* $2b^1$. f) Brunchilde *B* $2b^1$. g) Galsuntam *A* $3a^1$; Galswindam *A* $3^{*}\beta^2$; Galsuindam *B* $2b^1$. h) Romanorum *A* $3^{*}\beta^2$. i) *om.* *A* $3a^1$. $^{*}\beta^2$.

35. De Iustino et Tyberio imperatores et de Italia subiugata et transitu Guntramni regis, et quod per ingenium Fredegundis interfectus est Chilpericus.

36. Ubi Fredegundis bellum cum[a] Austrasiis ęgit, eosque devictos, Campaniam succendit[b].

37. De morte Fredegundis, et bellum Theudoberti contra[c] Chlotharium.

38. De consilio pessimo Brunchildis, et quia Theudericus fratrem suum occidit.

39. Quod Theudericus neptem[d] suam ad coniugium sociare voluit, et quia Brunchildis ipsum Theudericum occidit.

40. Quod Austrasii et reliqui Franci Chlotharium in monarchiam elevant et Brunchilde morte condempnant.

41. Ubi Saxones adversus Daygobertum pugnam iniunt, ducemque eorum Chlotharius interfecit[e] et non longiorem hominem ex eis reliquit[f], quam spata[g] sua erat.

42. De morte Chlotharii et regnum Daygoberti.

43.[h] De morte Daygoberti et Sighyberti, et regnum Chlodovechi.

44. Quo[i] tempore regnum Francorum concidit, et de morte Chlodovechi, et regnum Chlotharii[k].

45. Ubi Ebroinus maiorum domus elegitur, Chlothariusque[l] rex moritur, regnumque Theudericus et Childericus adsumitur[m].

46. Quod Martinus et Pippinus duces Austrasiorum bellum agunt contra Ebroinum et Theudericum.

47. Ubi Ebroinus[n] occiditur, Waratto maiorum[o] domato adsumitur, et sanctus Audoinus ad Dominum migratur[p].

48. Quod Waratto moritur, et Bercharius in loco eius constituitur, Pippinusque, eos devictos, maiorum domato in sua redigit[q] potestate.

49. De obitu Theuderici et regnum Chlodovechi et Childeberti et Grimoaldo maiorum domo.

50. De transitu Childeberti et regnum Daygoberti, et quia Grimoaldus interficitur, et honorem patris sui Theudoaldus ambitur[r].

51. De morte Pippini et bella Francorum inter se, et, Theudoaldo fugato, Ragamfredus[s] in principatum est elevatus[t].

52. De morte Daygoberti et regnum Chilperici, et quod bellum gessit Carlus[u] contra Radbode[v].

53. Quod Carlus pugnam gessit contra Chilperico et Ragamfredo in loco nuncupante Vinciaco[w], eosque devictos atque fugatos, omnem regnum Francorum in sua redigit potestate[x].

Index. *A* 1a. *b.* 3*a*¹. *b.* *β². *B* 2*b*¹.

Index. a) b. egit cum Australeodusque devictus Campania *B* 2*b*¹. b) succendunt *A* 1*b*. c) Th. et Chlothar . . ., *extremae litteras legi nequeunt* *B* 2*b*¹. d) neptam *A* 3*a*¹. e) interficit *A* 1*b*. 3*a*¹. *β². f) relinquid *B* 2*b*¹. g) sua spata *A* 3*a*¹. h) *titulus c.* 43. *totus desideratur* *A* 3*a*¹. i) Quod t. *B* 2*b*¹. k) Chlotharium *B* 2*b*¹. l) Chlothariusqui *B* 2*b*¹. m) adsumunt *A* 3*a*¹; assumunt *A* 3*β². n) maior domus *add.* *A* 3*β². o) maiorum dominato, *ut infra* *A* 3*b*; maior domus eligitur et *A* 3*β². p) migravit *A* 3*b*. *β². q) rediit *A* 1*b*, *ut infra;* p. *om.* *B* 2*b*¹. r) ambit *A* 3*a*¹. s) Ragemfred. *semper* *A* 3*a*¹; Reginfrid. *plerumque* *A* 3*β²; Raganfred., *ut infra* *B* 2*b*¹. t) sublevatus *A* 3*β²; electus *B* 2*b*¹. u) Karolus *semper* *A* 3*a*¹. *β²; Carolus *B* 2*b*¹, *ut infra.* v) Radbodem *A* 1*b*; Rabode *A* 3*β². w) Vinciago *A* 1*b*. x) Expliciunt capitula de ges *add.* *A* 1*b*; Expliciunt capitula *add.* *A* 3*b*.

A.

1. 'Principium[a] regum[b, 1] Francorum eorumque origine vel gentium illarum ac[g] gesta proferamus. Est autem in Asia[k] opidum Troianorum[l], ubi est civitas quae[m] Illium[n] dicitur, ubi regnavit 'Aeneas. Gens[2] illa fortis et valida, viri bellatores atque rebelles nimis, inquieta certamina obiurgantes[o], per gyrum finitima[p] debellantes[q]. Surrexerunt autem reges Grecorum[r] adversus Aeneam[s] 'cum multo exercitu pugnaveruntque contra eum[t] cede magna, corruitque illic 'multum[u] populus Troianorum. Fugiit[w] itaque 'Aeneas et reclusit se in civitate Illium[y], pugnaveruntque[z] 'adversus hanc[a] civitatem annis decim. 'Ipsa enim civitate[b] subacta, fugiit Aeneas tyrannus 'in Italia locare[c] gentes ad 'pugnandum. Alii quoque ex principibus, Priamus videlicet et Antenor, cum reliquo 'exercitu Troianorum duodecim milia intrantes 'in navibus, abscesserunt

B.

'INCIPIT[c] LIBER SANCTI GREGORII TORONIS EPISCOPI, GESTA REGUM FRANCORUM.

P. quoque[d] Francorum[e] gentis[f] origine vel regum[h] gesta p. [vel cuncta[i] audiamus *add.* *B* 2a[1. 2], b[1. 2**], c[1. 2. 3]].

'rex *add.*

'regem Troianorum *add.*

'ibi exercitus maximus[v] T.

'F. autem[x] A. rex et

'pugnaverunt enim

'Tunc ipsa c.

'A rex cum ceteris viris[d] suis in

'g. illas, ut ei auxilium ferrent[e]. A. autem de p. eius, P. et A.,

'c. aliis viris de e.

'm. fugierunt cum navibus.[e] Introeuntes

Cap. 1. *A* 1a. *b*. 2. 3a[1]. *b*. β[2]. *β[3]. *B* 1a. *b*. 2a[1. 2]. b[1. 2**]. c[1].

Cap. 1. a) *tituli praemissi sunt:* Liber Gregorii Turonensis episcopi de regibus Francorum *A* 1c; Incipit historia Gregorii Turonensis epi de origine et gestis Francorum, eorum maxime qui Merovingi sunt appellati *A* 1c*; Incipit liber hystoriae Francorum a Gregorio Toronensis urbis epo edita *A* 3b; Incipit historia Francorum *A* 3β[3]. *β[3]. *Lemma nullum habent* *A* 1a. 2. 3a[1]. b) regnum *A* 2 (nū *in litura scr.*). 3a[1]; regni *A* 3β[3]. *β[3]. c) *ita* *B* 1a, *at titulus nimis evanuit, ita ut* Gregorii (GOR?) *vix legi possit;* Incipit liber sancti Gregorii episcopi urbis Turonensium gesta Francorum *B* 1b; Incipit liber sancti Gorii (?) Toronī episcopi gesta regum Francorum *B* 2a[1]; Incipit liber (scī *superscr.*) Gregorii Toronis epi gesta regum Francorum *B* 2a[2]; *titulus, qui fere evanuit, cum* *B* 1a *congruisse videtur, excepto vocabulo* Toronacensis *vel* Tornacensis *pro* Toronis *B* 2b[1]; In Christi nomine incipit liber sancti Gregorii Toronensis episcopi gesta regum Francorum *B* 2b[2**]; Incipit liber sancti Gregorii Turonensis episcopi gesta regum Francorum *B* 2c[1]; Incipiunt gesta regum Francorum a sancto Gregorio Turonensi episcopo breviter excerpta *B* 2c[2]. d) gesta *add.* *B* 1b. e) eorum *repetit* *B* 2a[1]. f) gentes *pr. m. corr.* gentis *B* 1a; gestis *B* 1b; gente *B* 2a[1]. g) i. his gestis *A* 3β[3]. *β[3]. h) regnum *B* 1b; g. r. *B* 2c[1]. i) cuncti *B* 2b[1]; p. c., ut audivimus *B* 2c[1]. k) Asio pedum *B* 2a[1]. l) Trogan. *B* 1a; Troianarum *B* 2a[1]; Traian. *B*. 2a[2]. m) qui *A* 2. *B* 1a. 2a[1]. b[1]. n) Illum *B* 2a[1]; Lium *B* 2a[2], *ut infra.* o) oburgentes *A* 3b; obgurgantes *B* 1a. p) finitimos *A* 3β[3]. *β[3]. q) bellantes *B* 2b[1]. r) Greg. *B* 2a[1]. s) Aenean *A* 3b; Enean *B* 2a[2]. t) *om.* *B* 2a[2]. u) multus *A* 3a[1]. *b*; p. multus *A* 3β[3]. *β[3]. v) magnus *B* 1b. w) *sic* *A* 2; *cf. l.* 20. x) namque *B* 1a. y) Ilium *A* 1a; civ. que Ilium dicitur *B* 2b[2**]. z) pugnaverunt *A* 2. a) c. h. *B* 1b. b) civitas *B* 2a[1. 2]. b[2]. c) loca regentes *B* 2a[1]; loca ad g. *B* 2a[2]; loca rexentes illa *B* 2b[2**]; loca, *om.* gentes — ferrent *B* 2c[1]. d) *om.* *B* 1b. 2b[2**]. e) quo *add.* *B* 1a. *b*; *om. rell.*; introeuntibus *B* 2b[1].

1) *Greg. H. Fr. II, 9:* De Francorum vero regibus quis fuerit primus a multis ignoratur.
2) *Cf. Prol. legis Sal.:* Haec est enim gens, quae fortis dum esset et valida.

A.

et venerunt usque[a] ripas Tanais[b, 1] fluminis. Ingressi Meotidas[2] paludes navigantes[d], pervenerunt intra terminos Pannoniarum[3] iuxta Meotidas paludes et coeperunt aedificare civitatem ob memoriale eorum appellaveruntque[g] eam Sicambriam[h, 4]; habitaveruntque[i] 'illic annis multis creveruntque in gentem magnam.

2. 'Eo itidem tempore gens[a] Alanorum[c, 5] prava ac pessima rebellaverunt[d] contra Valentinianum imperatorem Romanorum[f] ac gentium. Tunc ille exercitum movit hostem magnam[g] de Roma, contra eos perrexit, pugnam iniit superavitque eos atque devicit. Illi itaque caesi super Danubium 'fluvium, fugierunt et intraverunt in Meotidas paludes. 'Dixit autem imperator: 'Quicumque potuerit introire in[n] paludes istas et 'gentem istam pravam eicerit[q], concedam eis[r] tributa 'donaria[s] annis decim'. Tunc congregati[t] 'Troiani, fecerunt insidias, sicut erant edocti ac cogniti, et ingressi in Meotidas paludes cum alio populo Romanorum, eiecerunt-que inde[v] Alanos percusseruntque eos in

B.

ripis Tanais fluminis, per Meotidas[c] paludes navigaverunt et pervenerunt terminos finitimos[e] P.; tendentes[f] finitima spatia secus M. p., c.

'S.; ibique habitaverunt a.

'In illo tempore Valentinianus[b] imperator imperium Romanorum regebat. Eo t. g. A. atrucissima[e] r.[d] contra predictum imperatorem. Ille itaque[h], commoto[i] exercitu magno Romanorum, direxit[k] aciem contra eos superavitque eos[l], adtrivit atque debellavit. I. autem c.

'f. D.[m]

'Tunc ait imperator: 'Si quis potuerit

'et inde[o] eicere[p] potuerit gentem hanc rebellem Alanorum, c. 'd. *om.*

'c. Franci, qui fuerant de Troia eiecti, f. i. ex adverso per incognita latibula, s. c. e., et i. in M. p. cum relico exercitu R., eiecerunt[u]

Capp. 1. 2. *A* 1*a*. *b*. 2. 3a^{1}. *b*. β^{1}. *β^{2}. *B* 1*a*. *b*. 2$a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^{1}.

Cap. 1. a) ad *add.* *A* 3β^{3}. *β^{2}. b) Danais *A* 3β^{3}. *β^{2}; Tanai *B* 1*b*. 2c^{1}; Taniis *B* 2a^{2}. c) Mediotidas *B* 2a^{2}, *ut infra.* d) navigantes — paludes *om.* *A* 3a^{1}. e) *om.* *B* 2b^{2**}; Panon. *B* 2a^{1}. b^{1}; Pannonearum *B* 2b^{2**}. f) tenentes *B* 1*b*. g) que *om.* *B* 2$b^{1.2**}$. h) Sigambriam *A* 3a^{1}; Sigambria *A* 3*b*; Simcambriam *A* 3β^{3}; Siccambriam *B* 1*a*. 2a^{2}. b^{1}; Scambriam *B* 2b^{2**}. i) que *om.* *A* 3a^{1}.

Cap. 2. a) *superscr.* *B* 2a^{1}; *m. rec. superscr.* *B* 2b^{1}. b) Valentianus *B* 2a^{1}. c) man *al. m. superscr., ut infra* *A* 2; Halan. *semper* *A* 3β^{3}. *β^{2}; Alamannorum *semper* *B* 2a^{2}. c^{1}. d) rebellavit *B* 1*a*. 2c^{1}. e) adtrocissime *B* 2a^{2}; adnisici mare bellaverunt *B* 2b^{2**}. f) *post* R. *dimidia linea vacat* *A* 1*a*; et g. *A* 3β^{3}. *β^{2}. g) magnum *A* 1*b*. 2; maximum *A* 3a^{1}. h) autem *B* 2b^{1}. i) cum m. e. c. R. *B* 1*a*. *b*. k) direxerunt *B* 2b^{1}. l) et *add.* *B* 1*a*. *b*. m) Danuvium *B* 1*b*; Danabium *B* 2a^{2}; fluvio Danubio *B* 2b^{1}. n) Meotidas *add.* *B* 1*a*. o) *om.* *B* 1*a*. p) potuerint eicere *B* 2b^{1}. q) eiecerit *A* 2. r) ei *A* 1*b*. 3β^{3}. s) *quae sequuntur ad c. 10. ex. perierunt, cum folia quaedam excisa sint* *A* 1*c*; denaria *A* 3a^{1}; tr. de annis *B* 2b^{1}. t) *om.* *A* 3β^{3}. *β^{2}; sunt *add.* *B* 2$b^{1.2**}$. c^{1}. u) et eiecerunt *B* 1*a*. 2b^{2**}; eieceruntque *B* 2b^{1} *cum A.* v) A. i. *B* 2b^{1}.

1) *Don fl.* 2) *Mare urbis Asow.* 3) *Cf. Greg. II*, 9: Tradunt enim multi, eosdem de Pannonia fuisse degressus. 4) *Cf. Aethicus ed. Wuttke p.* 77: (Francus et Vassus) Raetia penetrantes, ad invia et deserta Germaniae pervenerunt, laevaque Maeotidas paludes demittentes, more praedonum pyrraticum et ferofosum atque latronum degentes, urbem construunt; Sichambriam barbarica sua lingua nuncupant, idem gladio et arcum more praedonum externorumque posita. *Cosmographiam post Historiam conscriptam esse, supra demonstravi. Aethicus 'terminos finitimos Pannoniae' pro 'Raetia' habuit, 'secus Meotidas paludes' in 'laeva M. p.' immutavit, at 'Sicambriam' civitatem retinuit.* 5) *Alanorum et Valentiniani imp. Greg. H. Fr. II*, 9. *meminit.*

A.

ore gladii. Tunc appellavit eos Valentinianus imperator Francos Attica[a] lingua[1], *hoc est feros, a[b] duritia vel audacia cordis eorum.

3. Igitur[a] post transactos[b] decim annos misit *memoratus imperator exactores[c] una cum Primario[d, 3] duce de Romano senatu, ut darent *consueta tributa de populo Francorum. Illi quoque, *sicut erant crudeles *et inmanissimi[e], consilio *inutile accepto, dixerunt ad invicem: 'Imperator cum exercitu Romano non potuit eicere Alanos de *latibulis[h] paludarum, gentem *fortem ac rebellem; nos enim, qui eos superavimus, quur solvimus tributa? Consurgamus igitur *contra Primarium[k] hunc vel exactoribus istis *percutiamusque eos *et auferamus cuncta quae secum habent et non demus[m] Romanis[n] tributa et *erimus nos[o] iugiter liberi'. Insidiis vero praeparatis, interficerunt eos.

4. *Audiens hec imperator, in furore et ira nimis succensus[a], praecepit hostem commovere Romanorum et aliarum gentium cum Arestarco[d] principem militiae, direxeruntque *aciem contra Francos. Fuit *autem

B.

*l., quod in Latinum[c] intellegitur sermonem, h. e. ferus, a[b] d. v. feritate[d, 2] c.
Igitur

*memoratus *om.*

*ut reciperent pretermissa t.

*ut

*c. et *om.*

*c. perfido[f] atque inutile accipientes[g], inter se dixerunt: 'I. c. e. Romanorum

*latibula

*gentem rebellem; nos autem, q. e. devicemus[i], q.

*C. autem c.

*i., inruamus[l] super eos

*et a. c. q. s. c. h. *om.*

*t., ne forte subiciant nos†, et e.†† i. l. Tunc insidiantes, interfecerunt eos.

*Haec a. i., in ira magna commotus, pr. c.[b] exercitu ostilem[c] R. aliarumque multarum gentium una cum A.

*que *om.* *Fuitque ibi

†) et certemus pro nobismet ipsis *add.* B $2b^{2**}$.

††) nos et soboles nostra *add.* B $2b^{2**}$.

Cap. 2. *A* 1*a*. *b*. 2. 3a^1. *b*. β^3. *β^3. *B* 1*a*. *b*. 2$a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1. *Capp.* 3. 4. *A* 1*a*. *b*. 2. 3a^1. *b*. β^3. *β^3. *B* 1*a*. *b*. 2a^1. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 2. a) Atica *B* 1*a*. 2b^1. b) a d. *om.* *B* 1*a*. *b*; ad d. *B* 2a^2; a duriciam *B* 2b^{2**}; a d. cordis vel f. *B* 2c^1. c) Latino — sermone *B* 2b^{2**}. c^1. d) *ita* *B* 2b^1; vel a ferocitate *B* 1*a*; v. ferocitatem *B* 1*b*; v. veritatis (*corr.* sever.) corde *B* 2a^1; v. feritates corde *B* 2a^2; v. ferocitate *B* 2b^{2**}. c^1.

Cap. 3. a) *folium periit:* Igitur *ad p.* 244, *l.* 20. habere coeperunt *desunt* *B* 2a^2. b) transactis (*e corr.* transactus *B* 1*a*) decem annis *B* 1*a*. 2b^1; t. annos decem *B* 2b^{2**}. c) exactoribus *B* 2b^1. d) Priamo duce R. *B* 2b^{2**}. e) inmanissimo *A* 2. *B* 1*a*. *b*. f) perfide *B* 1*a*; perfidum *B* 1*b*; p. a. *om.* *B* 2c^1. g) inter se a. consilium d. *B* 1*b*; a. i. se *om.* *B* 2a^1. h) de hiatibus p. *A* 3β^3. *β^3. i) *ita* *B* 2a^1; devincemus *e corr.* *B* 1*a*; devicimus *B* 1*b*; divicimus *B* 2b^1. k) Priamum vel *B* 2b^{2**}. l) irruamusque *B* 1*b*. m) debemus *B* 2a^1; damus *B* 2b^1. n) t. R. *B* 1*b*; Romanus *B* 2a^1. o) *om.* *A* 3a^1; iug. *om.* *A* 3β^3. *β^3.

Cap. 4. a) successus *A* 2; accensus *A* 3β^3. *β^3. b) commoveri *B* 2b^1, *post* gentium *B* 2b^{2**}. c) exercitum ostem (et hostem *B* 1*b*) *B* 1*a*. *b*; exercitum (exercitui *B* 2b^{2**}) hostilem *B* 2$b^{1.2**}$. c^1. d) Aristarco *A* 3a^1. β^3. *B* 1*b*. 2b^1. c^1; Aristorco *A* 3*b*.

1) *Etymologia insulsa.* 2) *Cf. Isid. Etym. IX*, 2, §. 101: Alii eos (*scil. Francos*) a feritate morum nuncupatos existimant. Sunt enim in illis mores inconditi, naturalis ferocitas animorum. 3) *Utrum pro nomine proprio an pro adiectivo Primarius accipiendus sit, dubium est; cf. Giesebrecht, 'Gregor' II*[2], *p.* 283.

A.

ibi strages magna de uterque *populo[a]. Videntes[c] *enim Franci, *quod tantum exercitum[d] sustinere non possint[e], *interfecti ac cesi[f], fugierunt; ceciditque ibi[g] Priamus *eorum fortissimus. Illi quoque egressi a Sicambria[h], venerunt in extremis partibus[i] Reni fluminis in Germaniarum oppidis, illucque[k] *inhabitaverunt cum eorum *principibus Marchomire[l, 1], filium Priamo[m], et Sunnone[n], filio[o] Antenor[†]; habitaveruntque[p] ibi annis multis. Sunnone *autem defuncto, acciperunt[q] consilium, ut regem sibi unum constituerent, sicut ceterae gentes. Marchomiris[s] quoque eis[v] dedit hoc consilium, et[w] elegerunt Faramundo[y], ipsius filio, et elevaverunt[z] eum regem super se crinitum[2]. Tunc habere et[a] leges coeperunt, quae eorum

Prol. leg. Sal.

priores[3] gentiles tractaverunt his nominibus: Wisowastus[e], Wisogastus, Arogastus[f], Salegastus[g], in villabus[h] quae ultra Renum sunt, in Bothagm[i], Salechagm et Widechagm.

B.

*utrumque[b]

*e. *om.* *q. *om.*

*posse[e], cesi valde, f.

*P. dux e. Illi

*illicque habitaverunt

*p. e.

*m. Tunc defuncto Sunnone et accepto consilio, in unum[r] primatum eorum unum habere principem[t], petierunt consilio[u] Marchomire, ut regem[x] unum haberent, sicut ceteri g. At ille dedit eis consilium, et elegerunt F.[y], filium ipsius Marchomiris[††], et levaverunt e.[z] super se r. c. T. et legem[b] habere c., quam[c] consiliarii eorum p.[d] g. h. n.: Wisovast[e], Wisogast, Arogast[f], Salegast[g], in v. Germaniae, id sunt in Botaghm[i], Salechagm et Widechagm, tractaverunt.

†) Ubi primum Franci in Germania coeperunt habitare *in marg. add. B* 1a.

††) Primus rex Francorum Pharemundus *in marg. add. B* 1a.

Cap. 4. *A* 1a. *b*. 2. $3a^{1}$. *b*. β^{3}. $*\beta^{3}$. *B* 1a. *b*. $2a^{1.3}$ *(cf. n. c)*. $b^{1.2**}$. c^{1}.

Cap. 4. a) p. facta. V. autem F. *A* $3\beta^{3}$. $*\beta^{3}$. b) *ita B* 1a. $2a^{1}$. b^{2**}; utroque *B* 1*b*. $2c^{1}$; utraque *B* $2b^{1}$. c) Videntesque *B* $2b^{1}$. d) se *add. B* 1*b*. e) possunt *A* 1*b*; possent *A* $3a^{1}$. *b*. β^{3}. $*\beta^{3}$; possint *B* 1*a cum A*. f) cęssi *corr.* cęsi *A* 2. g) *om. B* 1*b*. h) Sigambria *A* $3a^{1}$. *b*; Sycambria *A* $3\beta^{3}$. *B* $2b^{2**}$; Siccambriam *B* 1*b*; egr. Asia Sic. *B* $2a^{1}$. b^{1} (Siccambria *B* $2b^{1}$). i) e. finibus *A* $3\beta^{3}$. $*\beta^{3}$. k) illuc quoque i. *A* 1*b*; illicque *A* $3a^{1}$. *b cum B*; ibique habitaverunt *A* $3\beta^{3}$. $*\beta^{3}$. l) Marcomiro, *ut infra B* 1a. *b*; Marcomero *B* $2b^{2**}$; Marcomaro *semper B* $2c^{1}$. m) Priamum *B* 1a. n) Sumnone *B* 1*a semper;* Sonnone *B* $2b^{1}$. o) filium *A* 2; filiorum, *expunct.* rum *B* $2a^{1}$; Antenoris *A* $3a^{1}$. *b*. *B* 1*b*. p) h. q. i. *om. B* $2c^{1}$. q) accep. *A* 2. r) uno *B* 1a. *b*; in unum — h. principem *om. B* $2c^{1}$; primatu *B* $2b^{1}$. s) Marchomirus *A* 1*a*; Marcomiris *A* 3*b*. $*\beta^{3}$. t) et *add., sed. expunct. B* $2a^{1}$. u) consilium *B* $2b^{1.2**}$; c. Marcomeri, ut regem statuerent super se, ut cet. *B* $2b^{**}$. v) d. eis hunc consiliom (*corr.* consilium) *A* 2. w) *om. A* $3a^{1}$. x) unum r. *B* 1*a*. y) Pharamundum *A* $3\beta^{3}$. $*\beta^{3}$; Pharemundo, *infra* Pharam. *B* 1a. z) levaverunt *A* $3a^{1}$ *cum B*; et e. eum *om. A* $3\beta^{3}$. $*\beta^{3}$; eum *om. B* $2b^{1.2**}$. a) *eras. A* 2. $3a^{1}$. b) regem c. h. *B* $2b^{2**}$. c) *redit B* $2a^{3}$; quam isti tractantes ordinaverunt Wis. *B* $2c^{1}$. d) g. p. *B* 1*b*. e) *haec quattuor nomina litteris maiusculis (minio A* 1*b) scripta sunt A* 1a. *b;* Wisovastus W. *A* 3*b*; Visovast, Visovast (*corr.* Wisogast) *B* 1*a*; Wisovast *om. B* 1*b*; Wisowasto, Wisgast *B* $2b^{1}$; Wisova 5 Wisogast *B* $2b^{2**}$. f) Aragastus *A* 1*b*; Arogasit, *expunct.* i *B* $2a^{1}$. g) Salaegastus *A* 3 $*\beta^{3}$; Salecast *B* 1*a*; Salg . st, *una littera legi nequit B* 1*b (etiam quae sequuntur incerta sunt:* . . . . bibus Germ.). h) in vallibus quoque quae ultra eum sunt *A* $3\beta^{3}$. $*\beta^{3}$. i) *ita A-2;* Bothagin, Salechagin et Widechagin *A* 1a (?). $3a^{1}$; Bothagen, Salethagen et Widethagin

1) *Marchomiris Sunnoque e Greg. H. Fr. II,* 9. *fluxerunt, at patrum nomina fabulator primus eruit, aeque ac Faramundum, qui neque Gregorio neque Fredegario notus erat.* 2) *Greg. II,* 9*:* ibique iuxta pagos vel civitates regis crinitos super se creavisse. 3) *Ex Prologo breviore legis Salicae (ed. Behrend p.* 125*):* Extiterunt igitur inter eos electi de pluribus qua-

A.

5. Mortuo[a] quippe Faramundo *rege, Chlodionem†, filium eius crinitum, in regnum patris sui *elevaverunt. Id[b] temporis crinitos reges habere coeperunt. Venientesque sagaciter in finibus Toringorum[c, ††], ibique *resederunt. Habitavit[f] itaque Chlodio rex in Disbargo[g] castello in finibus Toringorum regionem *Germaniae. In illo[k] tempore in his partibus citra Renum usque Ligere[m] fluvio habitabant Romani, ultra Ligere *quoque Gothi dominabantur. Burgundiones itaque[q] paganissimo in Arriana doctrina prava[r] tenebantur, inhabitantes iuxta Rodanum fluvium, quae adiacet Lugdunum[w] civitate. Chlodio[x] autem rex misit†††††† exploratores de Disbargo castello Toringorum usque ad urbem Camaracum[z]. *Ipse postea cum grande exercitu Renum transiit[a], multo[b] Romanorum *populo occidit atque fugavit. Carbonaria silva

B.

*r. *om.* Greg. II, 9.

*p. eius elevaverunt. Tunc[c] temporis crinitus[d] reges inicium sublimaverunt. Venientesque

*i. q. r. *om.*

*in regionem G.[h] Propterea[i] Germanie[l] omnes regiones gentium, que ultra Renum fluvium sunt, huic[n] nomine noncupantur[o, †††] Germanias[1], eo quod inmanea[p] corpora†††† sint inmanisque nationes, sevissimis[s] durate[t] semperque[u] indomiti, ferocissimi, quorum fuisse centum paugus[v] traditur scriptura†††††. In illo Isid. Etym.

*Ligere autem Goti††††††† d. B. quoque Arriani[y] erant, habitabant i. R. f., q. adiecit L.[w] c. C. enim[x] rex *Ipsi

*m. p. R. prostrato fugavit.

†) Secundus rex Francorum Clodius *in marg. add. B 1a.* ††) in regione Germanie *add.* $B\ 2b^{2**}$; in regionem Germaniam *in f. 1. saec. XI. scripto add.* $B\ 2c^{1}$. †††) Urbs prima et sides regia Francorum Disparcum *in marg. add. B 1a.* ††††) Unde Gemania (?) dicta sit *in marg. add. B 1a.* †††††) inter Renum et mare *in f. 1. saec. XI. scripto add.* $B\ 2c^{1}$. ††††††) NT. Camaracum Galliarum sedem regiam *in marg. add. B 1a.* †††††††) NT. Galliam Romanis subiectam esse, ubi Goti *in marg. add. B 1a.*

Cap. 5. *A* 1*a*. *b*. 2. $3a^{1}$. *b*. β^{3}. $^{*}\beta^{3}$. *B* 1*a*. *b*. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^{1}.

A 1*c**; (in *om.*) Botcham, Salecham et Widecham *A* $3\beta^{3}$. $^{*}\beta^{3}$; Botaghm (S. *om.*) et Widegahm *B* 1*a*; Botachim (S. *om.*) et Widechim *B* 1*b*; Botachim, Salechagm et Widechagm (Widecham $B\ 2a^{1}$) $B\ 2a^{1.2}$; Bothachim, Salachaim et Widechaim $B\ 2b^{1}$; Boaghin, Selecham et Ubidecham $B\ 2b^{2**}$; Botaghm, Salecaghm et Widecaghm $B\ 2c^{1}$.

Cap. 5. a) Mortuus est quippe Faramundus $B\ 2a^{2}$; *distinctione caret* $B\ 2c^{1}$. b) Ad *A* 2. c) T. — sublim. *in infima marg. pr. m. suppl.* $B\ 2b^{1}$; T. — Toringorum om. $B\ 2c^{1}$. d) crinito regi in inic. *B* 1*a*; criniti regis *B* 1*b*; crinitis r. $B\ 2b^{2**}$. e) ceperunt eos *add.* *A* $3\beta^{3}$. $^{*}\beta^{3}$. f) Habitabat *B* 1*a*. *b*. g) Disbarco *A* 1*a*. *b*; Disbarcho *A* $3a^{1}$; Disparco *A* 3*b*. β^{3}. $^{*}\beta^{3}$. *B* 1*a*. *b*; Dispargo $B\ 2b^{1}$. c^{1} *(infra A 2)*. h) Germania *B* 1*a*; Germaniā *B* 1*b*. i) a *add.* *B* 1*b*; P. *sec. m. suppl.* $B\ 2a^{1}$; *om.* $B\ 2a^{2}$. k) illis temporibus *A* $3\beta^{3}$. $^{*}\beta^{3}$. l) Germanice *B* 1*b*; Germania *sec. m. suppl.* $B\ 2a^{1}$. m) Ligire *semper A* 1*a*. n) sunt inmanes propter inmania corpora vocantur. In illo t. $B\ 2c^{1}$. o) *ita* $B\ 2a^{1}$; nuncupantes *B* 1*a*; nuncupates *e corr.* *B* 1*b*. p) quod in Germania (Germanię, *sec. m. extr. e superscr.* *B* 1*b*) *B* 1*a*. *b*. q) deposito *pro* i. *A* $3\beta^{3}$. $^{*}\beta^{3}$. r) prava usque Aurelianis tenebant i. *A* $3\beta^{3}$. $^{*}\beta^{3}$. s) *ita* *B* 1*a*. *b*. $2a^{1}$; sevissimi $B\ 2a^{2}$. b^{2**}. t) durati $B\ 2a^{2}$; duri $B\ 2b^{2**}$: *suppleas* frigoribus *ex Isid. Etym. IX*, 2, §. 97. u) que *om.* *B* 1*a*. v) *ita* $B\ 2a^{1}$; p. (pagus *B* 1*a*. $2b^{1}$; paucos $B\ 2a^{2}$) c. *B* 1*a*. *b*. w) Lucd. *B* 1*a*; Lend. *B* 1*b*. $2a^{1}$; Leod. $B\ 2a^{2}$; Lugdonum $B\ 2b^{1}$. x) Clodionus *B* 1*a* (*infra* Clodiono); enim *om.* *B* 1*a*. *b*. y) Arrianiae, *expunct.* ae $B\ 2a^{1}$. z) Camaragum $B\ 2a^{1}$. a) transiet $B\ 2a^{1}$; transiens $B\ 2b^{1}$. b) multos R. populos *A* $3a^{1}$. *b*. β^{3}.

tuor viri his nominibus: Wisogaste, Salegaste, Arogaste et Widogaste, in villis que ultra Renum sunt, in Bodochem et Salechem et Widochem. 1) *Ex Isid. Etym. IX*, 2, §. 97; *cf. supra p.* 220.

A.

ingressus, Turnacinsem urbem obtenuit. Exinde[a] usque Camaracum civitatem *ve- (Greg. II, 9.) niens, illicque resedit pauco temporis spacio[e]; Romanos quos ibi invenit *interficit. Exinde usque Sumnam[g] fluvium occupavit. Chlodione rege defuncto, Merovechus *de genere eius regnum[h] eius accepit. Regnavit Chlodio annis 20. Ab *ipso Merovecho rege utile reges Francorum Merovingi sunt appellati. Eo tempore (Greg. II, 6.) Chuni Renum transierunt, Mettis succen- (ib. II, 5.) derunt, Treveris distruunt, Tuncrus per- (ib. II, 7.) vadunt, usque Aurilianis perveniunt. Id temporis[p] sanctus Anianus episcopus virtutibus praeclarus. Veniente ad eum Egecio[q] patricio Romanorum et Tursomodo rege Gothorum, auxiliante Domino, Chuni ab ipsa[r] civitate, orante sancto Aniano[s], cum Attelane eorum rege devicti atque prostrati sunt.

(ib. II, 9.) 6.[a] Ipse[b] itaque *Merovechus genuit filium nomine[d] Childerico[e], qui *fuit pater (cf. Greg. II, 27.) Chlodovecho rege inclyto atque[g] fortis-

B.

*C. urbem properavit; ibique pauco[b] temporis resedens[c], Romanos[d] q. *interfecit[f].

*Meroveus[i] regnum sublimatus est. Regnavitque† C.[k]

*A Meroveo itaque[l] rege utile, qui[m] in regno Francorum sublimatus est, celebre nomen[n] regis Francorum Meroinchi[o] nuncupati sunt. [Eo t. *ad finem huius cap. om.*]

*Ipse[c] Merovecus *Ch.[e] rege, patre[f] Chlodoveo sublimissimo rege[h. ††].

†) Tercius Francorum rex Meroveus *in marg. add.* B 1a.

††) *Hoc loco* B $2a^1$ *in schedula m. saec. XI. scripta et omnes codices* B $2c^5$ *(de Thuano non constat) haec inserunt, e Gregorio et e textu* A *Historiae excripta:*

(Greg. II, 5. cf. Herig. G. ep. Leod. c. 22.) 5. Temporibus Merovei regis, patris[a] Childerici, avi Chlodovei, inruentes[b] Huni in Gallias[c]. Et erat sanctus Servatius[d] Tuncrus[e] civitate episcopus, qui accipiens duos diaconos et alium clericum[f], vadens[g] ad Romam ad limina sancti Petri[h], tres dies et[i] tres noctes ieiunans, Dominum deprecabatur, ut[k] civitatem et populum de manibus Hunorum eriperet. Cui apparuit sanctus Petrus apostolus, dicens: 'Quid me

---

Capp. 5. 6. A 1a. b. 2. $3a^1$. b. β^3. $^*\beta^3$. B 1a. b. $2a^{1.\,2}$. $b^{1.\,2**}$. c^1.

Cap. 5. a) xeinde *corr.* exinde A 2. b) parvo tepore B 1b. c) resed:t B $2b^1$ (*eras.* u?). d) si *add.* B 1b. e) specio *corr.* spacio A 2; Romanosque A $3\beta^3$. $^*\beta^3$. f) et *add., sed expunct.* B $2a^1$. g) Somnam A $3a^1$; Summam A $3\beta^3$. $^*\beta^3$. B $2a^1$; Sunnam B $2a^2$; Sumnem B $2b^1$; Sumniam B $2b^{2**}$; Somenam B $2c^1$. h) g. e. a. r. A $3a^1$. i) in *add.* B 1b. $2b^{2**}$ (*ubi* regno). k) Chlodi:u:::: B $2a^1$; Chlodoveus B $2a^2$. l) r. i. B 1a. b. m) quo B $2a^2$; *om.* B $2b^{2**}$. n) nouem *pro* n. B $2a^1$. b^1. o) Merohinchi B 1a; Merüchi B $2b^1$; Meroingi B $2b^{2**}$. p) fuit *add.* A $3\beta^3$. $^*\beta^3$. q) Egidio A $3a^1$. b; Etio A $3\beta^3$. $^*\beta^3$. r) ipsam civitatem A 2 (*e corr.?*). B 1b (*sec. m. finem capitis ex* A *supplevit*). s) depulsi et *add.* A $3\beta^3$. $^*\beta^3$.

Cap. 6. a) *distinctione carent* A $3a^1$. B $2b^1$. c^1. b) Ipsa itaque tempestate M. A $3\beta^3$. $^*\beta^3$. c) Ipsi B 1a; vero *add.* B $2b^{2**}$. c^1. d) nomen B $2a^1$. e) Childericum A $3a^1$. b. β^3. $^*\beta^3$. B $2b^{2**}$; Hildericum B 1b. $2a^2$ (*e corr.* Hildericus). c^1; regem B $2a^2$. b^{2**}. c^1. f) p. C. s. r. *om.* B 1a. b; pater B $2a^2$. g) *ita* A 2. $3a^1$. b. β^3. $^*\beta^3$; ac A 1a. b (?). c^1 (?). h) reges B $2a^2$; regis B $2c^1$.

Not. ††. a) au Ch. patri Chl. B $2c^1$. b) irruerunt B $2c^5$. c) Gallia B $2c^1$. d) Gervasius *semper* B $2c^1$. e) Truncus B $2c^1$; Tungrorum (ar *add., sed. exp.* B $2c^{4b}$) civitatis B $2c^3$. f) clerum B $2c^1$. g) perrexit R. B $2c^5$. h) et *add.* B $2c^3$. i) d. tresque B $2c^5$. k) et B $2c^1$.

A.

simo. Erant *enim tunc Franci *pagani atque fanatici[a], adorantes idola[b] et simulacra et non[c] Deum caeli ac[d] *terrae, qui creavit eos. Erat quoque[e] *tunc in ista parte[f] Galliarum[g] ex[h] Romanis Egidius rex *ab[i] imperatore missus. Childericus[k] itaque *rex[l], filius Merovechi[m], cum esset nimis luxoriosus et regnaret super Francos, coepit eorum *filias diludere atque distrahere. Illi cum grande furore[p] hoc indignantes, voluerunt occidere eum et eicere *de regno††. Ille haec audiens, vocavit amicum suum, prudentem consiliarium nomine Viomadum[w, 1], petiit[x] cum eo consilium, qualiter animos[z] furentium

B.

*Erant autem† t. *p. a. *om.* — Greg. II, 12.

*et t.

*E. autem t. — Ib. II, 11.

*miliciae Romanorum *add.* — Ib. II, 12.

*C. autem r., f., ut[n] diximus, Meroveo,

*f. eorum[o] distrahere et violenter deludere[q] eas. I.[r] hoc nimis i.

*et eiecere[s] de r. I. autem[t] cum haec audisset, Toringam[u] peciit[v] vocavitque a. s., consiliarium[y]

inquietas, sanctissime Servati? Nam hoc pro[a] quo petis a Domino permissum et iudicatum est, ut in manibus Hunorum tradatur propter multa[b] peccata populi, qui habitant in ea. Tu autem vade Treiectum portum super fluvium Mosam, et ibi collegeris[c] ab omnibus sanctis fratribus tuis in caelum, quia Treiectus[d] transiectus[e] et quietus erit; Tuncrus[f] autem tunsa, cesa, deserta et captivata[g] remanebit usque in finem'. Eo[h] tempore Huni in istas partes citra Renum cum grandi exercitu hostile[i] pervenerunt, vastantes terram. Fugatoque Meroveo rege, usque Aurelianis civitatem pervenerunt. Unde[k] sancto Aniano episcopo orante, qui illo[l] tempore erat dignissimus Christi pontifex in eadem civitate, et[m] auxiliante, per Eiectio[n] Romano patricio et Tursomodo rege Gotorum Chuni cesi atque prostrati hac devicti fugati sunt[o].

Greg. II, 6. — cf. Hertg. l. l. c. 23. L. H. Fr. c. 5.

†) Quartus rex Francorum Childericus *in marg. add.* B 1a.

††) NT. Childericum a regno esse deiectum *in marg. add.* B 1a.

Cap. 6. A 1a. b. 2. 3a^1. b. β^3. *β^3. B 1a. b. 2a$^{1.2}$. b$^{1.2**}$. c^1.

Cap. 6. a) (tai?) natici *corr.* fanat. A 2; fanati B 2a^1. b) idolas B 1a. c) nondum D. A 3a^1; non Di B 1b. d) et t. A 3β^3. *β^3 *cum* B; terra B 2a^1. e) Erat itaque in A 3β^3. *β^3. f) *om.* B 2b**. g) *om.* A 1a. b. c*; Gallearum B 1a. 2a^2; Galearum B 2a^1. b$^{1.2**}$; in Galliis *Greg.* h) et Romanorum B 1a; ad Romanos B 1b. i) ad imprm B 1a. k) *a* Ch. c. 6. *incipit* B 2b^1. c^1. l) *om.* A 1a. b. c*. 3β^3. *β^3 *(non A 3b).* B 2c^1 *cum Greg.* m) Merovecho A 2 *(prius* o *e corr.).* B 2a^1. n) superius *add.* B 1a. o) earum B 1a. b. p) per *add.* A 3a^1. q) dil. B 1a; eas *om.* B 1b. r) autem *add.* B 1a. b; ob *pro* hoc B 1a. s) *ita* B 2a$^{1.2}$; eiecerunt eum de B 1a. b. 2b^1; deicere B 2b^{2**}; eicere B 2c^1. t) vero B 2b^{2**}; a. h. (hoc B 2c^1) audiens B 2b^1. c^1. u) Toringuiam B 1a. v) petiens B 2b^1. w) Wiom. *semper* A 3a^1. B 1b; Wiom. *corr.* Winom. A 3b *(ut infra);* Viomarus *infra* A 3β^3 (*saepe* Wivomarus). *β^3; Viomado B 2b^1; Veomat. *vel* Veomad. *semper* B 2c^1. x) petiitque ab eo A 3β^3. *β^3 *cum* B 1b *(non* B 1a*);* p. ab eo B 2b^1; V. iniit cum eo B 2b^{2**}. y) *om.* B 1b. z) animus A 2. B 2a^1. b^1; animum B 1a. 2b^{2**}; animas B 2c^1.

Not. †† *(p. 246).* a) hoc quod B 2c^1. b) *om.* B 2c^5. c) collig. a s. f. in B 2c^5. d) Trai. *h. l.* B 2c^{5b}; *om.* B 2c^{5a}. e) tranquillus B 2c^{5b}. f) Tongra B 2c^5; a. *om.* B 2c^1. g) captiva B 2c^4. h) In illo temp. B 2c^1. i) hostiliter venerunt B 2c^5. k) Inde B 2c^5. l) eodem B 2c^5. m) et aux. *om.* B 2c^5. n) Eicium B 2c^{5a}; Ętium B 2c^{5b}. o) Erant autem tunc Franci — ab imperatore missus *add.* B 2c^1; Erant autem tunc in hac parte *etc. pergit* B 2c^{5a}; Erant autem tunc Franci *etc. pergit* B 2c^{5b}.

1) relinquens ibi hominem sibi carum *Greg. Nomen praeter fabulatorem etiam Fredegarius III,* 11, *tradidit; cf. Junghans l. l.* p. 139.

	A.	B.
Greg. II, 12.	Francorum possit mitigare. Tunc *de-	*m. Donantes inter[a] se
	derunt inter se signum, qualiter certa	
	indicia cognoscere deberet[b], si ad pacem	
	quando quidem[c] reverti poteretur[d], *quod	*p., qualem signum invicem r.
	signum inter se recognoscerent[e]. Tunc	
	diviserunt[f] aureum unum ad[g] *invicem in	*u. inter[f] se in s.
	signum; unam medietatem *Childericus	*u. partem C.
	rex secum portavit[h], aliam *partem Vio-	*vero *add.*
	madus retenuit, dicens: 'Quando istam aliam	
	partem tibi[i] transmisero, scias, me Fran-	
	cos[k] tecum habere pacatos[l], et *securus	*p.[l], tunc s.
	reverte in pace'. Abiit[m] ergo Childericus	
	*rex in Toringam[n]; apud regem Bisinum	*r. *om.*
	*nomine uxoremque[o] eius[p] latuit.	*Bisinum[q] uxoremque e. Basinam[r] l.
ib.	7. Franci vero, relicto Childerico,	
	Egidium principem Romanorum *in reg-	*R. elevaverunt super se[a] regem
	num super se statuerunt, malum con-	consilium[*] non bonum nimisque inutilem
	silium tractantes. Qui cum octo annos super	adque absurdum. Qui cum
	eos regnaret[b], et *fincxit se Viomadus ami-	*r., f. se V. eius consiliarius[c] in ami-
	cicia[d] cum eo sociare, dum ab eo, quid	citia[e] familiare foedus inire. Ortabatur
	cogitaret, cognosceret[f]. Hortabatur Egidio	
	aliquos Francos dolose oppremere[g]. Ille[h]	
	audiens consilium eius, acrius *coepit op-	*c. eius, calede oppremere[i] nitebatur
	premere[i] eos. Illi vero in timore ac sedi-	eos[h]. Ille[k] hoc formidantes, nimio furore
	tione versi[1], iterum consilium a Viomado	adtriti, consilio[m] expetierunt[n] V., quid
	expetierunt, qualiter facere deberent. At[o]	agere deberent.
	ille dixit eis: 'Quare *non recordatis,	*eis: 'Non[p] reminiscitis[q] nec recor-
	quomodo eiecerunt Romani opprementes[r]	datis, qualiter eiecerunt[s]
	gentem vestram et[t] *de eorum terra eiece-	*v. de t. e.? Et[u] vos eiecistis regem

*) Ubi Franci super[v] se Romanum[w] principem regem constituerunt *in marg. add. B* 1a.

Capp. 6. 7. *A* 1a. *b.* 2. 3a¹. *b.* β³. *β². *B* 1a. *b.* 2a¹. ². *b*¹. ²**. *c*¹.

Cap. 6. a) intra *B* 2a¹ *(ut infra).* b) deberent *A* 1*b.* 3a¹. *b.* β³. *β². *B* 2a². c¹. c) quandoque *A* 3β³. *β². *B* 2*b*²** (*ubi* r. q.); revertere *B* 1a. d) potuissent *A* 3a¹. *b.* β³. *β²; potuisset *B* 1*b.* 2c¹ *(e corr.)*; poterat *B* 2*b*²**. e) recognosceretur *B* 2*b*¹; cognoscerent *B* 2*b*²**. f) inter se *add. B* 1a. *b*; *post* u. *om.* i. se *B* 1*b* *(non B* 1a*).* g) ad i. *om. A* 3β³. *β². h) paravit alia *B* 1a; *haec legi nequeunt B* 1*b.* i) trans. tibi *B* 1a. k) Francus *A* 1*b.* *B* 2a¹. l) placatos *A* 1*b* *(non A* 1c**)*. 3β³; pagatus *B* 2a¹; pagatos *B* 2*b*¹. m) *caput incipit B* 2a². n) At *add. B* 1*b.* o) n. et aput (apud *A* 3 *β²) u. e. *A* 3β³. *β². p) ibique *add. A* 1*b.* q) Bys. *B* 1a; Basin. *semper B* 1*b.* 2*b*¹. c¹ *(infra)*; B. — eius *om. B* 2c¹. r) Bis. *B* 2*b*²**; ibique *add. B* 2c¹.

Cap. 7. a) eos *B* 1a. b) regnavit *B* 1a. c) consiliariis *B* 2a². d) amicitiam *A* 2; amiciciam sociare *A* 3β³. *β². e) amicicias *B* 2a¹; in inimicicia *B* 2*b*²**. f) agnosceret, hortabaturque *A* 3β³. *β². g) obpremeret *B* 1a; *om. B* 2*b*²**. h) I. — nitebatur eos *om. B* 2c¹. i) oppręmeret *B* 1a. k) I. autem f. *B* 2c¹. l) converal *A* 2. m) *ita B* 2a¹; consiliom *corr.* consilium *B* 1a. n) e. a W. *B* 1*b*; pecierunt V. *B* 2*b*²**. o) Et *A* 2 (?). p) Nonne *B* 2*b*¹. q) reminiscetis nec recordetis *B* 1a; reminiscimini nec recordamini *(ita etiam B* 2*b*²**) *B* 1*b.* 2c¹. r) oppremere *B* 2a²; *om. B* 2*b*²**. s) q. ceperunt R. *B* 2a²; q. subverterunt R. *B* 2*b*²**. t) *eras. A* 2; *om. B.* u) et v. *om. B* 2*b*¹. ²**. c¹. v) *superscr. B* 1a. w) Romano *B* 1a, *corr.*

1) *Apud Fredegarium Wiomadi consilio ab Aegidio et Franci tributis gravissimis onerantur et centum homines necantur; cf. III,* 11. *Gregorius id ignoravit.*

A.

runt eos? Vos vero eiecistis regem vestrum utilem et *sapientem et elevastis super vos militem istum *imperatoris superbum atque elatum; non bonum consilium fecistis[c], sed nimium malum'. Et illi[e] responderunt: 'Calidus enim erat nobis. Paenitet[f] nos haec[i] fecisse contra regem nostrum. Utinam meruisemus invenire eum, et cum pace regnaret super nos'. Tunc amicus[l] ille regis misit partem soledi, quem[m] prius inter[n] se diviserant, *dicens: 'Revertere ad regnum[o] Francorum, quia pacificata[p] sunt omnia'. Ille vero cognoscens hoc signum dimidium *aureum, intellexit certa indicia[q], quod a Francis[r] desideraretur; ipsisque rogantibus, reversus est in[s] regnum suum. Nam dum in *Toringa[t] fuit, cum Basina[u] regina, uxorem Bisini regis, ipse Childericus rex adulterium *commisit[1]. A regno Francorum receptus[w], Egidium Romanum principem desuper[z] se expulerunt a regno. Basina quoque illa[b] regina Bisini regis Toringorum, relicto viro suo, ad Childericum[c] venit. Cumque[d] inquisitus[e] interrogasset, *quid quaereret, aut pro qua causa ad eum de tam longinqua[g] regione venisset, respondisse[h] fertur: 'Novi utilitatem et pulchritudinem tuam, quod utilis *sis et sapiens; ideo veni, ut habitem[i] tecum. Nam si in[k] extremis finibus[l]

B.

*u. atque strinuum[a] et e.

*m. hunc imperatorem[b] Romanorum crudelem, elatum[d] adque superbum; sine consilium hoc fecistis, non bonum sed malum[g] hoc egistis[h]'. Ille dixerunt: 'Quia sine legem[k] abutebatur filias nostras. Penitet n. hoc

Greg II, 12.

*diviserunt[n]

*medium

*d. f. in Toringam[t],

*rex conmixtus[v] fuit. Reversusque ad Francos, in regnum[x] suum restitutus est[y]; Egidium Romanum[a] p.[†] eiecerunt de regno eorum. B.

*ei[f] *add.*

*sis u. atque strinuos; ideo

†) Ubi Franci, deiecto Romano principe, Childericum revocaverunt *in marg. add.* B 1a.

Cap. 7. A 1a. b. 2. $3a^{1}$. b. β^{3}. $^{*}\beta^{3}$. B 1a. b. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^{1}.

Cap. 7. a) extrenuum B 1a *(item infra)*; extraneum B $2a^{2}$; et *superscr.* B $2a^{1}$; *om.* B $2a^{2}$. b) *ita* B 1a. b. $2a^{1}$. b^{2**}. c) fecissemus B $2b^{1}$. d) cr. et elevatum B 1a; e. e. atque extraneum superbumque B $2a^{2}$. e) ille A 2. f) enim *add.* A 1b. B $2c^{1}$. g) in *add.* B $2b^{1}$; h. *om.* B $2b^{2**}$. h) consilio *add.* B 1b. i) hoc A $3a^{1}$. b. β^{3} *cum* B; f. h. B $2c^{1}$. k) male *add.* B $2a^{1.2}$. l) amicūs B 1b; amicis *corr.* amicus B $2a^{1}$. m) que A 2; quam B 1a. n) d. (diviserant B $2b^{2**}$. c^{1}) i. s. A $3\beta^{3}$ *cum* B 1b (d. i. *in litura scr.*). o) terram A $3\beta^{3}$. $^{*}\beta^{3}$. p) quia iam pac(c)ata s. A $3\beta^{3}$. $^{*}\beta^{3}$; q. pacificatus sum B 1b; q. pace fūā omnia B $2b^{2**}$. q) c. in iudicia B $2a^{1}$. r) Francos B 1a. b. s) ad B $2b^{1}$. t) Toringia A $3a^{1}$; Toringiam B 1a. u) Basinam reginam B $2b^{1}$; r. *om.* B $2b^{2**}$. v) *ita* B $2a^{1}$. b^{1}. c^{1}; c. f. cum ea. R. B $2b^{2**}$. w) recepto (r. ergo regno F. A 3 $^{*}\beta^{3}$) Childerico Egidium A $3\beta^{3}$. $^{*}\beta^{3}$. x) regno suo B $2b^{1}$. y) *om.* B $2a^{1.2}$. z) principem positum super se Franci expulerunt A $3\beta^{3}$. $^{*}\beta^{3}$. a) Romanorum B 1b. $2b^{1}$. b) *om.* A 3 $^{*}\beta^{3}$. B $2a^{2}$. c) Childerico B 1a. $2b^{1}$; convenit B 1a. b. d) que *om.* B $2b^{1}$. e) inquesitus A 2; inquisita A $3^{*}\beta^{3}$ *(e corr.)*. B 1a. $2b^{2**}$; i. quid qu. i. A $3\beta^{3}$ $^{*}\beta^{3}$. f) *eras.* B 1a; eam B 1b; illam B $2b^{2**}$; eum (e *superscr.*) B $2c^{1}$. g) longinquam B $2a^{1}$. b^{1}. h) se *add.* A $3a^{1}$. i) ut inhabitet (*corr.* inhabitem) B $2a^{1}$. k) *om.* B $2b^{1.2**}$. l) partibus B 1a. b *cum Greg.*

1) *Cf. Junghans, 'Childerich und Chlodovech'* p. 8, n. 2.

A.

Greg. II, 12. maris utiliorem te cognovissem, ipsum expetissem[a] atque eum[b] 'copulassem'. Illeque[c] gaudens, eam ad coniugium suum copulavit. Illa vero concipiens ex eo, peperit filium vocavitque[f] nomen eius 'Chlodovechum. Hic[g] fuit rex magnus super omnes reges Francorum et 'pugnator fortissimus.

8. In illis diebus coeperunt Franci Agripinam[†, 1] civitatem super[a] Renum vocaveruntque[b] eam Coloniam[c], quasi 'coloni inhabitarent in eam[d]. Multo 'populo Romanorum[e] a parte Egidii illic 'interfecerunt; ipse Egidius fugiens evasit. Venerunt itaque Greg. II, 9. 'Treveris civitatem[f] super Mosellam[g] fluvium, vastantes terras[h] illas, et 'ipsam succendentes coeperunt. Ib. II, 18. Post haec igitur mortuus est Egidius Romanorum rex. Siagrius enim, filius eius, in regnum eius[n] resedit[o]; constituit Ib. II, 27. 'sedem regni sui in Suessionis civitate. Ib. II, 18. Tunc Childericus rex commovit 'maximo exercitu hostium[s] Francorum, usque[t] Aurilianis civitate 'pervenit, terras quoque illas vastavit. Adovacrius Saxonorum dux cum navale hoste per 'mare usque Andegavis[v] civitate venit illaque 'terra succendit; magna tunc cede in[w] 'illa fecit. Redeunte igitur Ado-

B.

'adque[a] cum eo habitassem'. At ille g., e.[d] sibi ad[e] c. c. Post haec igitur concipiens

'Chlodoveo[g].

'F., p. bellicosissimus adquo egregius.

'q. c. i. i. e. *om.*

'Multoque[d] p.

'Eg. occiderunt ibi; Egidiusque exinde per fugam lapsus, evasit.

'V. autem T.

'illas; ipsam[i] urbem succ. c.[††] Nam antea a Chunis fuerat derupta[k] et[l] adflicta[2]. Eo tempore mortuus est E.[m] R. tirannus. S., f.

'res. habitavitque[p] in S. civitatem, ubi[q] et sedem regni[r] tenebat. Tunc. Ch.

'commoto magno exercitu h., usque

'perrexit[u]

'per m. u. *om.*

'illaque t. succ. *om.*

'cede populo vastavit. Adovacrius itaque de Andegavis[x] vel de aliis civitatibus obsedes accepit. Redeunte quoque A.

†) Ubi Franci cęperunt Agrippinam, quam et Coloniam vocaverunt *in marg. add.* *B* 1a.

††) Ubi Treverim Franci cęperunt *in marg. add.* *B* 1a.

Capp. 7. 8. *A* 1a. *b*. 2. $3a^1$. *b*. β^3. $^*\beta^3$. *B* 1a. *b*. $2a^{1.3}$. $b^{1.3**}$. c^1.

Cap. 7. a) expectissem *B* 1*b*; expectassem *B* $2b^{3**}$; atque c. eo h. *om.* *B* $2b^{3**}$. b) mihi *add.* *A* 1*b*; atque ei me c. *A* $3a^1$. *b*. β^3. $^*\beta^3$. c) que *om.* *A* 1a. *b*. *c*; At ille *Greg. et B.* d) eam suscepit sibique *B* $2c^1$. e) *om.* *B* $2a^1$; in *B* $2a^3$. c^1 *cum Greg.* f) vocavique ei *B* 1*b*. g) Clodoeus (Hlodiveium *B* 1*b*; Choldobeus *B* $2b^{3**}$), fuitque r. *B* 1a. *b*.

Cap. 8. a) fluvium *add.* *B* 1a; supra (u *postea add.*) R. fluvium *B* 1*b*. b) que *om.* *A* $3a^1$. c) Colonicam *B* 1a. d) ea multos (que *add.* *A* $3a^1$) populos *A* $3a^1$. *b*; ea multos (vero *add.* *A* 3 $^*\beta^3$) Romanorum a *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$; Multum quoque populum *B* 1*b*. e) Alanorum *B* 1a. *b*. f) civitate *A* 2. *B* $2b^1$; s. M. f. T. c. *B* $2c^1$. g) f. M. *B* 1a. *b*; Musellam *B* $2a^3$. h) terram illam *B* 1a. i) ipsamque u. *B* 1a. *b*. k) deruta *B* $2a^1$ *(non B* $2a^3$*)*; dirupta *B* $2b^1$; diruta *B* $2c^1$. l) adque *B* 1a. m) dux *add.* *B* $2a^3$ (?). n) *om.* *B* $2a^3$. o) eius successit constituitque *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. p) habitabitque *B* 1a; habitabatque *B* 1*b*; ibi *add.* *B* 1a. *b*. q) ibi et *B* $2b^1$. c^1; et *om.* *B* $2a^{1.3}$. b^{3**}. r) s. retinebat *B* $2c^1$. s) hostiliter *B* $2b^1$. t) u. A. c. p. *om.* *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$, *qui pergunt* et partes quoque illas v. u) perrexerunt *B* 1*b*; pervenit *B* $2b^{3**}$ *cum A.* v) Andegavos *A* 2; Andecavis *B* 1a. w) cede illa (*corr. eadem m.* cedes illic) fuit *A* $3a^1$. x) Angavis *B* $2a^1$; vel (et *B* 1*b*) de — Andegavis *om.* *B* $2b^{3**}$.

1) *Cf. Greg. II,* 9. 2) *Cf. supra c.* 5.

A.	*B.*	
vacrio de Andegavis, Childericus rex *Francorum, exercitu commoto, illic advenit, Paulo comite, qui tunc[c] ibi erat, occidit ipsamque urbem coepit, domum[e], qui in	*r. cum F.[a] ex. ibidem advenit; interfecto P. c., qui in ipsa civitate preerat[b], ipsamque urbem cepit[d] et domum	Greg. II, 18.
ea urbe[f] *erat, igne[g] succendit, indeque	*ea[h] civitate erat, igne conbussit.	
*reversus est.	*i. q. r. e. *om.*	
9. Post *hec mortuus est Childericus rex[a], regnavitque annis 24[b, 1]. Chlodovechus[†], filius eius, regnum Francorum viriliter	*Eo tempore m. est	Greg. II, 27.
*recepit. Anno autem quinto Chlodovecho[c] regnante, Siagrius, filius Egidii,	*sagaciter suscepit.	
*Suessionis civitate, quam pater eius tenuerat, resedebat. Super quem[d] Chlodovechus cum Ragnachario,	*rex Romanorum *add.*	
*parente suo, cum hoste advenit.	*Ragnebario[e]	
Convenientesque *ad bellum, illis	*que *om.*	
*inter se fortiter conpugnantibus, Siagrius lesum[g] cernens exercitum suum, per fugam lapsus, ad Alaricum regem Gothorum	*b., hisqui[f] inter	
aufugit *ad urbem Tolosam[i]. Chlodovechus enim[k] missos suos[l] ad Alaricum dirigens[m],	*fugit[h] ad T.	
*ut redderet[n] Siagrium; si autem reddere non vellet[o], pararetur ad[p] proelium. Ille autem	*A. transmisit, ut	
*timens Francorum iram, tradidit[q] Siagrium missos Chlodovecho. Qui[r]	*I. vero t.	
cum ei *presentatus fuisset, iussit[t] eum occidere, totumque regnum eius ac	*cum presentatus[s] Chlodoveo f.,	
*thesauros[u] Chlodovechus recepit.	*et thesaurus in suo dominio recepit[v].	
10. Eo tempore multae ecclesiae a *Chlodovecho[b] exercitu depredatae[c] sunt.	*ad[a] Chlodoveo	Ib. II, 27.
*Eratque	*Erat autem tunc	

†) Quintus Francorum rex Clodoveus *in marg. add.* B 1a.

Capp. 8. 9. *A* 1a. *b.* 2. $3a^{1}$. *b.* β^{2}. $^{*}\beta^{2}$. *B* 1a. *b.* $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^{1}. *Cap.* 10. *A* 1a. *b.* 2. $3a^{1}$. *b.* β^{2}. $^{*}\beta^{2}$. *B* 1*b.* $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^{1}.

Cap. 8. a) c. e. F. *B* 1a; F. c. e. *B* $2b^{2**}$. c^{1}. b) preerant *B* $2a^{1}$. c) *om.* *A* $3a^{1}$. d) et domos c. *B* $2b^{2**}$. e) domus *A* $3\beta^{2}$. $^{*}\beta^{2}$. f) erant civitate *A* $3\beta^{2}$. $^{*}\beta^{2}$. g) *om.* *A* 1a. *b.* *c*; incendio domus aeclesiae concremata est *Greg.* h) ipsa c. erant *B* $2b^{2**}$; in ipsa c. *B* $2c^{1}$.

Cap. 9. a) Francorum *add.* *B* 1a. *b*; r. Ch. *B* $2a^{1}$. b^{1}; rex *om.* *B* $2c^{1}$. b) *numerus minio pictus* *A* 1a. c) 5 Clodônis civitatem pervenit, super illas terras regnante Syagrio, filio Egidii, qui apud S. civitatem, q. *A* $3\beta^{2}$. $^{*}\beta^{2}$. d) quam *B* $2a^{1}$. e) *ita* *B* $2a^{1}$. b^{1}; Ragneario *B* 1a. f) *ita* *B* $2a^{1}$. b^{1}; hi . . . *B* 1a; hisque *B* 1*b*; hii qui *B* $2b^{2**}$; illisque *B* $2c^{1}$. g) cesum c. *A* $3\beta^{2}$. $^{*}\beta^{2}$. h) aufugit *B* $2b^{1}$ *cum A.* i) Tholosam *A* 2; *quae sequuntur ad p.* 256, *l.* 5. Audiens *desunt* *B* 1a. k) autem *A* $3\beta^{2}$. $^{*}\beta^{2}$; missus *B* $2a^{1}$ *(ut infra).* b^{1}. l) *om.* *A* $3\beta^{2}$. $^{*}\beta^{2}$. m) petiit *add.* *A* $3\beta^{2}$. $^{*}\beta^{2}$. n) rederet *B* $2a^{1}$; reddere, *om.* ut *B* $2a^{2}$. o) vellit *B* $2a^{1.2}$. p) bellum *add.* *B* $2b^{1}$. q) reddit *sec. m. corr.* reddidit *B* 1*b.* r) Quem *A* 1*b.* *B* $2a^{1}$ *cum Greg.*; Quam *B* 1*b.* s) prosemtassant *sec. m. corr.* presemtassaent *B* 1*b* (fuisset *deest*); Ch. f. p. *B* $2a^{1}$; p. f. Ch. *B* $2b^{2**}$; C. p. f. *B* $2c^{1}$. t) que *add.* *B* $2b^{1}$. u) thesaurus *A* 1*b.* v) recipit *B* 1*b.*

Cap. 10. a) *ita* *B* 1*b.* $2a^{1}$; a *rell.* b) eiusque *add.* *A* $3a^{1}$. *b.* β^{2}. $^{*}\beta^{2}$. c) depredati *B* $2a^{1}$.

1) *Annorum numerus, qui ex catalogo quodam regum Francorum depromptus mihi videtur esse, nihil valet. Chlodionis regis anni (supra p. 246, 9) sine dubio ex eodem fonte fluxerunt.*

A.

Greg. II, 27. ipse tunc[a] fanaticus et paganus. De quadam autem ecclesia[b] urceum miro magnitudinis pulchrum hostes[c] eius *tullerunt[d] cum alio ministerio[1] ecclesiae et ornamenta multa. Episcopus autem ecclesiae ipsius missos suos ad regem direxit, deprecans, ut, si aliis *vasis ecclesiae recipere non meretur[e], vel illo[f] urceo reddere iuberet. Haec audiens rex, ait ad missos[g] ecclesiasticos: 'Sequimini *nos usque Suessionis civitate, quia ibi cuncta quae adquesita[h] sunt dividenda erunt[i]. Cumque mihi urceus ille in partem[k] venerit, *quae[l] episcopus postolat adimpleam'. Veniens autem rex[n] Suessionis civitate, cuncta preda[o], quae adquesita[p] erant, *rogat adferre[q] in medium[s], dicens: 'Rogo vos, o fortissimi *ac nobilissimi[t] pugnatores, ut mihi dare istum[u] urceum non negetis'. Haec[v] rege dicente, illi Franci[w], qui bono animo fuerunt, aiunt[x]: 'Omnia, gloriose[y] rex, quae cernis, tua sunt, et nos tuo dominio sumus subiugati[z]. Quod tibi bonum videtur, hoc fac; nullus enim tuae *potestate[a] resistere ausus *est'. Cum haec[c] illi benigniter[d] dixissent, unus Francus levis cum vociferatione[f], elevata bipenne, quod est francisca, percussit urceo[g] illo, dicens: 'Tu nihil hinc accipies[h], rex, nisi quod tibi sors[i] vera dederit'. Obstupefactis omnibus, rex iniuriam suam in patientiam mittens[k], acceptumque[l] urceum nuntio ecclesiastico[m] reddedit[n], servans iram in corde absconsam.

B.

*tullerant[d]

*si aliud de sacris vasis e.

*'Sequere

*obvenerit[m]

*sunt[r],

*ac n. *om.*

*te[b] p.

*r. audet[e]'. Cum

Cap. 10. *A* 1a. *b.* 2. 3a^1. *b.* β^2. *β^3. *B* 1*b.* 2$a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 10. a) sicut *add.* *A* 3β^2. *β^3. b) eclesiae *A* 1*b.* *B* 2a^1; ęcclesię *B* 2b^1; urcium *semper* *B* 2a^1. $b^{1.2**}$. c) hostis *B* 1*b.* 2b^1; hostem *corr.* hostis *B* 2a^2. d) *sic* *A* 1*b.* 2; tulerunt *A* 1*a*; tulerat *B* 1*b.* 2a^2; tulerant *B* 2b^1; h. e. t. p. *A* 3β^2. *β^3. e) *ita* *A* 2. *B* 2$a^{1.2}$. c^1 *cum* *Greg.*; mereretur *A* 1*a.* 2 *(e corr.) cum rell.* f) *om.* *A* 3β^2. *β^3. g) missus eclesiasticus *B* 2a^1. h) *ita* *A* 1*b.* 2. *B* 2$a^{1.2}$. b^1; adquis. *A* 1*a* *(ut infra).* i) dividemus *A* 3β^2. *β^3. k) parte *A* 2. *B* 2$a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. l) quam e. (papa *Greg.*) postulot *B* 1*b*; que episcobus *B* 2a^1. m) evenerit *B* 2a^2; advenerit *B* 2b^{2**}. n) *om.* *B* 2b^1. o) c. que depredata et ad. *B* 2b^{2**}. p) atque sita *A* 2. q) in m. a. *A* 3β^2. *β^3. r) fuerat? *B* 1*b*; a. est precepit aff. *B* 2c^1. s) medio *B* 1*b.* t) principes *add.* *A* 3β^2. *β^3. u) n. i. *A* 3β^2. *β^3. *B* 2b^1. v) Hoc *B* 1*b*; Illa *B* 2c^1; autem *add.* *A* 3β^2. *β^3. *B* 2c^1. w) *om.* *A* 3β^2. *β^3. x) ad regem *add.* *B* 2b^{2**}. y) q. c. gl. r. *A* 3β^2. *β^3; gloriosi *B* 2a^1. z) subieti *pr. m. corr.* subiecti *B* 1*b.* a) pietati *A* 3*b.* β^2. *β^3; potestatem *B* 2a^1; voluntati *B* 2b^1. b) *ita pr. m.* *B* 1*b.* 2b^1; tuae *B* 2b^1. c^1. c) Cumque illi b. *A* 3β^2. *β^3. d) C. i. b. hoc d. *B* 1*b.* e) *om.* *B* 1*b.* f) vociferacionis *B* 2a^1. g) urciolo d. *B* 2b^1. h) *ante* acc. *littera* (h?) *eras.* *A* 2; accipiens, *expunct.* n *B* 2a^1. i) v. s. *A* 3β^2. *β^3. k) vertit *pro* m. *B* 2c^1. l) que *om.* *A* 1*b.* c^*; acceperuntque *A* 2. m) nutio aecclesie *B* 1*b.* n) *ita* *A* 1*b.* 2. *B* 2a^1; reddidit *A* 1*a* *cum rell.*

1) cum reliqua eclesiastici ministerii ornamenta *Greg. II*, 27.

Greg. II, 27.

A.

Transacto anno, Chlodovechus rex[a] omnem exercitum suum *apud[b] armorum apparatu iussit venire, ostensuram in campo Marcio horum *armorum nitorem visuram[d]. Verum[e] ubi rex cunctum exercitum[g] circuivit[h], venit ad hominem illum, qui antea[i] *urceum percusserat, et ait ad eum: 'Nullus tam incultam et sordidam armam habet[l] quam tu, quia neque clypeus[m] neque lancea[n] neque bipennis[o] est *tibi utilis'. Accepit autem rex franciscam[q] eius, quod est bipennis, et proiecit in terram. At ille cum se *inclinasset collegere eam[r], rex statim, elevatis manibus suis[s], franciscam suam[t] in capite eius defixit[u] et ait: 'Sic[v] tu Suessionis civitate superiore anno in[w] urceo illo fecisti'. Illoque *mortuo, alio exercitu rex de ipso[x] campo iussit discedere in pace ad eorum *propria. Grandis pavor ac[a] tremor *pro hac[b] causa in Francorum populo deinceps consurrexit. Chlodovechusque[c] exinde decimo[d] anno regni sui, commoto *Francorum grande[e] hoste, in Toringam[1] abiit Toringosque plaga magna prostravit[f], devictoque populo *eorum, tota illa terra vastata[i], sub tributo servire fecit.

B.

*suum iussit cum a. app.[c] v.

*M. omnium a. n.[f] horum videre. V.

*u.[k] a.

*t.[p] *om.*

*cum i.

*Mortuoque[w] illo, alio

*ad[y] propria[z] sua.

*timor

*commoto exercito magno valde, in T. habiit ipsosque Toringos

*devictoque ipso[g] p. totaque eorum[h] terra v., ipsos[k] Toringos tributarios Francorum fecit.

Greg. II, 28.

11.[a] In illo tempore Gundeveus[b] rex Burgundionum[c], qui ex genere Athanarici[d] regis fuisse perhibetur. Huic fuerunt

Capp. 10. 11. *A* 1a. *b*. 2. $3a^1$. *b*. β^2. $*\beta^3$. *B* 1*b*. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 10. a) *om.* *A* $3\beta^2$. $*\beta^3$. b) cum *pro* apud *A* $3a^1$. *b*. β^2. $*\beta^3$ *cum* *B* *et* *Gregorio.* c) aparte *B* $2a^1$. d) *om.* *A* $3\beta^2$. $*\beta^3$. e) erunt *(in exemplari* erum *scriptum erat)* *A* 2; *om.* *A* $3a^1$. f) nitorum *B* $2a^1$. g) suum *add.* *A* 3*b*. β^2. h) circuit *A* 1*b*. i) ante urceum illum *A* $3\beta^2$. $*\beta^3$. k) urcio *B* $2b^1$; ante *B* $2c^1$. l) habeat *A* $3a^1$; quantu *B* $2a^1$. m) hasta *Greg.* n) gladius *Greg.* o) *om.* *B* 1*b*; securis *Greg.*, *et infra* securem *pro* franciscam. p) *habet* *B* 1*b*, *ubi* quia — utilis *sec. m. suppl.* q) francisca *B* $2a^1$. r) illam *A* $3\beta^2$. $*\beta^3$. s) *om.* *A* $3\beta^2$. $*\beta^3$. t) percuciens *add.* *B* $2b^{2**}$. u) direxit *A* $3\beta^2$. $*\beta^3$; *om.* *B* $2b^{2**}$. v) Sic et in S. *A* $3\beta^2$. $*\beta^3$; Secutus es S. *B* $2a^1$; Sicut S. *B* $2a^2$; Sicut tu S. *B* $2b^1$. w) a. urceum illum percussisti. Mortuo quoque *B* $2b^{2**}$. x) illo *B* 1*b*; de i. c. i. *om.* *B* $2b^{2**}$. y) in *B* $2b^1$. z) propriam suam *B* $2a^1$. a) et *A* 2. *B*; timor et pavor *B* 1*b*. b) h *atram. al. superscr.* *A* 2. c) Hlodoveus quoque *B* 1*b*; Clodoveus autem *B* $2c^1$. d) commoto F. exercitus hoste 10. a. r. (imperii *A* $3*\beta^3$) s. in *A* $3\beta^2$. $*\beta^3$. e) *redit* *A* 1*c*. f) plostravit devinctoque *B* $2a^1$. g) p. i. *B* $2b^{2**}$. h) t. e. *B* 1*b*; vastavit *B* $2a^2$. b^{2**}. i) vastavit et *A* $3\beta^2$. $*\beta^3$. k) que *add.* *B* $2b^1$.

Cap. 11. a) *numerum om.* *A* 2. b) Chlodovechus *A* $3a^1$; Gundebadus *B* $2a^1$ (*corr.* Gundeveus); Gundebaudus *B* $2a^2$; Gundeucus *B* $2b^1$. c^1; Gundobadus B. r. *B* $2b^{2**}$; Gundevechus *Greg.* c) florebat *add.* *A* $1c^*$; mortuus est *m. saec. XIII. superscr.* *A* $3a^1$; *at* qui *abundat.* d) Ethanarici *B* $2a^1$; Etanarici *B* $2a^2$.

1) *Anonymus Thuringos, non Thoringos illos Gregorii, intellexit; cf. Waitz, 'VG.' II,* 2^3, *p.* 58.

A.

Greg. II, 28. quattuor filii Gundobadus[a], Godeghiselus, Chilpricus et Godmarus. Gundobadus igitur Chilpericum[b], fratrem suum, interficit *gladio uxoremque[c] eius, legato[d] ad collum[e] saxo, in aqua negare[f] rogavit; *filias eius duas[g], quarum *una senior[i] vocabatur[k] Chrona, qua[l], mutata veste, exilio condempnavit, iuniorem[m] vero nomine[n] Chrotchilde domo[o] retenuit. Chlodovechus itaque dum frequenter[p] legationem in Burgundiam mitteret, Chrotchildis puella invenitur a legatariis. Qui cum eam[q] vidissent pulchram, elegantem atque sapientem, Chlodoveo[r] nunciaverunt haec. At[s] ille haec[t] audiens, iterum legationem ad Gundobadum misit[u] Aurilianum[v, 1] legatarium suum Chrotchilde, neptem[w] suam, petendam. Erat enim[x] *Chrotchildis christiana. Quadam[y] die dominica *cum ad missarum sollempnia Chrotchildis venisset, Aurilianus missus Chlodoveo, acceptas[z] vestes paupercolas[2], — bonas vero vestes[a], quas secum *vestitas habuerat, sociis suis in silvas[d] reliquit, — et ante ecclesiae matricolam[e] in medio pauperum consedit[f]. Transacta itaque *missarum sollempnia, Chrotchildis iuxta consuetudinem solitam coepit ęlymosinam *dare in pauperibus. Cumque ad Aurilianum pauperem[h] simulantem[i] venisset[k], misit aureum unum in manu eius. Et ille osculans manum ipsius[l]

B.

*interfecit gl.

*n. precepit; f.[h]

*q. u. *om.*

*E. autem Chr.

*dominico

*q. secum[b] adtullerat[c], reliquid sodalibus suis in silvis, — ante

*T. m.

*c. erogare[g] elimosinam in

Cap. 11. *A* 1*a*. *b*. 2. $3a^1$. *b*. β^2. $^*\beta^2$. *B* 1*b*. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 11. a) Gunhildus, *infra* Gunaildus *B* 1*b*. b) f. s. Ch. *B* 1*b*; Chilperigo *B* $2b^1$. c) uxorem *A* 1*a*. *c*. c^*; u. quoque e. *B* $2b^{2**}$. d) ad c. s. l. *A* $3a^1$; ligato saxo *B* $2a^2$. e) collo xaxum (saxum *B* $2b^1$) *B* $2a^1$. b^1. f) *ita A* 2. *B* $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$; necare *rell.* g) duos *B* $2a^1$. h) p. Huic erant filiae duae; maior illarum v. Chr., quam exilio *B* $2c^1$. i) seniores *B* $2a^{1.2}$. k) vocabitur *B* $2a^1$; vocabit *B* $2a^2$; Choronam *B* $2a^1$; Chorona *B* $2a^2$; Chronaca v. *B* $2b^1$. l) q. m. v. *om.* *B* $2b^1$. c^1. m) iuniore *A* 2; iuniorum *B* $2a^1$. n) *om.* *B* $2b^1$. o) d. x renuit *B* $2b^1$. p) dum in B. m. f. l. *B* $2c^1$. q) ea *B* $2a^1$. b^1. r) Chlodovei? *A* 2, *corr.*; Chlodoveum *B* $2a^1$. s) Et *A* 2. t) a. h. *B* 1*b*; h. *superscr.* *B* $2a^1$; *om.* *B* $2b^{2**}$. u) mittit *B* $2b^1$ *cum Greg.* v) A. l. s. *sec. m. superscr.* *B* 1*b*; *om.* *B* $2b^{2**}$. w) neptam *A* 2. 3*b*. β^2. *B* $2b^1$. x) autem *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$ *cum B.* y) tamen *add.* *B* $2c^1$. z) induit *add.* *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$. a) vestibus *B* $2a^1$. b^1. b) *om.* *B* 1*b*. c) *ita* *B* $2a^{1.2}$. b^1; detulerat *B* 1*b*. d) *ita A* 1*a*. 3*b*; silva *A* 1*c*. $3a^1$. β^2. $^*\beta^2$; silvis *A* 2 *cum B.* e) matricolarum (*superscr.* iam) *A* 3*b*; ecclesiam matricularem *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$; ecclesiam, *om.* m. *B* 1*b*; e. (eclesia *B* $2a^1$) matricula *B* $2a^{1.2}$. f) resedit *B* $2b^1$. g) el. erogare (eroga *in litura pr. m. scr.*) *B* 1*b*; rogare *B* $2a^1$; c. paup. erog. el. *B* $2b^{2**}$. h) pauprem *B* 1*b*; pauperum, *ut infra*, *B* $2a^1$. b^1; pauperi *B* $2a^2$. b^{2**}. i) simulante *B* $2a^1$; simulanti *B* $2a^2$. b^{2**}. k) pervenisset *B* $2b^{2**}$. c^1. l) p. i. *B* 1*b*.

1) *Aurilianum Fredegarius III*, 18. *quoque legatum vocavit, qui fabulam persimilem narravit. Junghans l. l.* p. 49 *seqq. utrumque scriptorem ex heroicis carminibus haec hausisse coniecit.* 2) *Etiam apud Fred. Aurilianus 'veste deforme' Chrodechildi se obtulit.*

A.

puellae, retraxit pallium eius *retro. Post haec illa ingressa est in[b] cubiculum suum, misit[c] ancillam suam vocare peregrinum illum. At ille anolum[d] Chlodoveo rege manu tenens[e], reliqua ornamenta sponsalia reposita *retenebat in saccolum suum, relictoque eo retro[f] secus hostium camerae. Cui ait Chrotchildis: 'Dic mihi, homo[g] invenis: quur te pauperem simulas, vel pro[h] qua causa retraxisti pallium[i] meum?' Et ille dixit: 'Loquatur[k], obsecro, servus tuus secreto[l] tecum'. Et illa ait[m]: 'Loquere[n]'. Qui dixit: 'Dominus meus Chlodoveus[1] rex Francorum misit me ad *te; vult[p] te habere[q] reginam. Ecce anolus eius et reliqua ornamenta[r] sponsalia!' Respexit retro hostium camerae: non invenit saccolum[2] suum et molestus *coepit tristare[s]. Illa vero sollicite[t] requisita[u], ait: 'Quis tullit pauperi[v] istius saccolum suum[w]?' Et invenit eum recepitque[x] illa[y] abscondite ornamenta sponsalia. Acceptoque anolo, quem Chlodoveus rex miserat per Aurilianum, reposuit illum in thesaurum[z] avuncoli sui[†]. 'Chlodoveoque[3] salutem dicito[a]; licitum non est, christiana[b] paganum nubere. Vide, ut[c] hac causa nemo sciat. Quomodo iubet[d] dominus Deus[e] meus, quem ego coram omnibus confiteor, sic fiat. Tu vero vade in pace'. At ille veniens, nunciavit haec domino suo.

B.

e. caute. P.

*sp. recondita retenebat

a te

*m. tedere cepit. Illa

†) sui. Dixit itaque ad Aurelianum: 'Clodove(h)o *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$.

Cap. 11. *A* 1*a*. *b*. 2. $3a^1$. *b*. β^3. $^*\beta^3$. *B* 1*b*. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 11. a) acutę *B* $2a^2$. b) *om.* *B* $2a^{1.2}$. b^1. c^1. c) et misit *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. *B* 1*b*; m. unam ex ancillis suis, ut vocaret (vocavit *B* $2a^2$) *B* $2b^{2**}$; misitque a. *B* $2c^1$. d) C. r. a. *B* $2c^1$. e) tenebat *B* 1*b*. f) *om.* *A* 1*a*. *b*. *c*; r. eo *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$; eo *om.* *B* 1*b*. $2b^{2**}$; eum, *om.* retro *B* $2c^1$. g) i. h. *B* 1*b*. h) v. cur r. *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. i) paleum *B* $2a^1$. k) Loquar *B* 1*b*. $2b^1$. l) secretum tecum. At ille *B* $2b^{2**}$. m) dixit *A* 1*c*. $3\beta^3$. $^*\beta^3$; *om.* *B* $2b^{2**}$. n) Loqueret *A* 1*b*; L., et ille dꝛ: 'Donus (*superscr. sec. m.* mi) *B* 1*b*. o) *ita* *B* 1*b*. $2a^1$. p) volens *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. q) in *add.* *A* $3\beta^3$; ad *add.* *B* 1*b*. $2c^1$; regina *B* $2b^1$. r) alia *pro* o. *B* $2c^1$. s) tristari *A* $3a^1$. *b*. β^3. $^*\beta^3$. t) sollicita *B* 1*b*. $2b^{2**}$; solicite *B* $2a^1$; solliciter *B* $2b^1$. u) requirens *A* 1*c*. $3\beta^3$. $^*\beta^3$. v) pauperis *A* 1*a*; i. *om.* *B* $2a^{1.2}$. b^1. w) *om.* *A* 1*c*. $3a^1$. β^3. $^*\beta^3$. *B* $2c^1$. x) Accepitque *A* 2; que *om.* *B* $2a^2$. y) ab eo occulte *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$; i. abscondita *B* 1*b*. $2c^1$. z) thesauros *B* 1*b*; thesauro *B* $2b^1$. a) dicto l. inquid n. *B* 1*b*; salute directa et hec mandata in responsis. Inlicitum est *B* $2b^{2**}$. b) p. ch. *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$; pagano *B* $2a^1$. c) et *B* $2a^1$. d) *post* confit. *habet* *B* 1*b*. e) *eras.* *A* 2; *om.* *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. *B* 1*b*.

1) Dixitque Aurilianus: 'Chlodoveus rex Francorum me direxit *e. q. s. Fred.* 2) *Sacculi cum ornamentis sponsalibus Fredegarius non meminit. Eo teste peram cum solidis mendicus quidam Auriliano furatus est.* 3) *Chrodechildis loqui pergit. Quae sequuntur a Fredegario magis recedunt.*

A.

12.[a] Anno insequuto misit Chlodoveus Aurilianum legatarium[b] suum ad Gundobadum pro spunsa sua Chrotchilde. Audiens haec[c] Gundobadus, territus corde, ait: 'Ut sciant[d] omnes fortissimi consiliarii et *amici mei Burgundiones, qualem occansionem querat[f] Chlodoveus[g] *adversum nos, quia numquam novit[h] neptem meam'. Et ait ad Aurilianum: 'Tu explorare venisti domus nostras occansionem querendi[i]. Renuncia dominum tuum, quia frustra mendacium[k] loquutus est[l] sponsam habere neptem meam'. Et Aurilianus constanter loquitur, dicens ei[m]: 'Sic mandat dominus meus Chlodoveus[n] rex. Si non vis ei[o] dare sponsam suam, ut locum ei prepares denominato[p], ubi vis[q], quando Chrotchilde sponsam suam recipiat; sin autem non vis, ille cum exercitu Francorum in occursum tuum venire disponit[r]'. Et ille ait: 'Ubicumque vult, veniat, et ego contra eum ire dispono[s] cum hoste plurimo[t] Burgundionum, ut decedat[u] ruina eius ad internitionem quam perpetratus est coram multis gentibus, et vindicetur sanguis multorum, qui fusus[v] *est in manibus vestris'. Audientes[w] haec Burgundiones, qui erant consiliarii eius, timentes *valde iram Francorum *et Chlodovechi[x], consilium[y] dederunt Gundobado, dicentes: 'Inqueratur[z] rex a *ministris et cubiculariis suis, *si non[c] fuerunt aliquando[d] deportata *munera per ingenium a legatariis Chlodovechi *regis[f], ut non inveniatur occansio[g] super populum tuum et[h] regnum tuum, ut[i] victor valeas superare eum, quia nimis furibunda

B.

*c.[e], a.
*adversus

*qui effusus

*metuentes
*F. et *om.*
*r.[a] m. *publicis[b] *add.*
*deferta[e] m.
*Chlodoveo

Cap. 12. *A* 1*a*. *b*. 2. $3a^1$. *b*. β^2. $^*\beta^2$. *B* 1*a*. *b*. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 12. a) *om.* *A* 2; 11, *et sic deinceps* *A* $3a^1$. b) legatorem *B* $2a^{1.2}$. c) *in* haec *redit* *B* 1*a*; Gunbadus *plerumque* *B* 1*a*. *b*; haec et G. *B* $2a^2$. d) scient *B* 1*a*. e) c. mei a. B. *B* 1*a*. *b*; omnes a. m. f. c. B. *B* $2c^1$. f) querit *B* 1*a*. $2c^1$. g) *om.* *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$. h) novi *B* $2a^1$. i) quaerendo *A* 3*b*. β^2. $^*\beta^2$. k) mendatio *B* $2b^1$. l) ē *corr.* es *B* $2a^2$; es *B* $2b^{1.2**}$. m) *om.* *A* 1*b* (?). 3*b*. β^2. $^*\beta^2$. *B* $2b^1$. c^1; *eras.* *A* 2. n) rex C. *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$; C. r. Francorum *B* $2b^1$. o) *om.* *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$. *B* $2a^2$. b^1. p) *om.* *B* 1*b*. q) ubi (ut *A* $3^*\beta^2$) sp. s. C. r. ubi vis. Sin (Si *A* $3\beta^2$. *B* $2b^{1.2**}$) *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$. r) disponat *B* 1*b*. s) disponam *A* 3*b*. β^2 $^*\beta^2$. t) oste plurima *B* $2a^{1.2}$. u) decadat *B* $2a^{1.2}$; cedat usque ad intern. ruinam eius *B* $2b^{2**}$. v) fussus *A* 2. w) autem *add.* *B* $2b^1$. x) Clodoveo *B* 1*a*; Chlodoveo *B* $2b^1$. y) d. c. *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$. z) *ita* *A* 2. *B* $2a^1$; Inquir. *A* 1*a* *rell.* a) ex *add.* *B* $2a^2$; ministros et cubicularios suos publicosi non *B* 1*b*; suis *om.* *B* $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1. b) publice *B* $2a^2$. c) *om.* *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$. *B* $2c^1$. d) aliquanda *B* $2a^1$. e) m. diferta *B* $2b^1$; a. dona per *B* $2c^1$. f) allata *add.* *B* $2c^1$. g) *ita* *A* 2. *B* $2a^1$; occasio . . . . ci supet . . . . tor valeas, *reliqua legi nequeunt* *B* $2b^1$; occasio *rell.* h) et r. t. *om.* *B* $2b^{2**}$. i) et *A* 1*c*. 3*b*. β^2. $^*\beta^2$.

A.

est Chlodovecho nequitia'. Burgundiones, sicut est solitum[a], hoc consilium dederunt rege suo. Requesiti[b] autem, invenerunt in[c] thesauris regis[d] anolum, Chlodovechi *inscriptionem vel imaginem[e] inscriptum[f]. Tunc contristatus[g] valde Gundobadus rex, iussit puellam de hac causa[h] inquirere. Et *illa ait: 'Scio[i], domine mi[k] rex, ante hos annos tibi[l] pro munere aurea munuscula a missos *Chlodovecho adlata, et mihi ancillae[o] vestrae *anolum in manu positum parvolum; ego vero in thesauris vestris eum[s] recondi'. Et *ille dixit: 'Simpliciter et sine consilio hoc[t] actum[u] fuit'. Acceptamque †eam cum ira ipsius *Auriliano tradidit[v]. Ille autem cum sociis suis, accepta[w] Chrotchilde, cum[x] magno gaudio *ad Chlodovechum regem adduxerunt eam Suessionis civitate in Francia. Gavisus est autem Chlodovechus rex eamque in matrimonium[z] copulavit. Cum esset sero die illa, quando simul *nuptiale more[a] accumbere deberent, at[b] illa prudentiae suae more conversa[c], confisa in Dominum, ait[d]: 'Deinceps, domine mi rex, audi ancillam tuam[e] et concedere digneris, quod deprecor, antequam famulatu[f] vestrae[g] dominationis coeam'. Et rex ait: 'Postola quod vis, et ego concedam'. Et[h] illa postolavit, *dicens: 'Primum[i] peto, ut Deum[k]

B

*Chlodoveo

*At i. ait:

*a missus[m] Chlodoveo deferta[n], et

*v. ex[p] ea dedisti in manu[q] unum[r] anolum parvolum;

*At ille ait:

*ira A. misso Chlodoveo tradidit.

*g. et leticia Chlodoveo[y] adduxerunt

*insimul

*postolabat[l],

Greg. II, 28.

†) Clodoveum paganum in matrimonium accepisse Chrothildem christianam de regali stirpe Burgundionum *in marg. m. al. add.* B 1a.

Cap. 12. A 1a. b. 2. $3a^1$. b. β^2. $^*\beta^2$ B 1a. b. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 12. a) est consuetudo B 1a. b; est solitudo B $2b^1$. b) requesti A 1a; requisito A $3\beta^2$. $^*\beta^2$. B 1b; requisite B 1a; requisita B $2a^{1.2}$; requisitio a. facta B $2b^{2**}$; eum *pro* aut. B 1a; eo B 1b. c) *om.* B $2a^1$; thesauro B $2a^{1.2}$. b^1; thesaurum B $2b^{2**}$. d) t. suis a. B 1a. b. e) inmagine A $3a^1$; inmaginem B 1a. b. $2a^1$; immaginem eius i. B $2c^1$. f) inscripto B 1a. b; scriptum, *superscr.* in B $2a^1$. g) est *add.* B $2b^{1.2**}$. h) causam A 1b. B 1a. $2a^1$; re A $3\beta^2$. $^*\beta^2$. i) *om.* B 1a. b. k) *om.* A $3\beta^2$. $^*\beta^2$; domini r. *corr.* domine mi r. B $2a^1$. l) *om.* B 1a. b; per munera B 1a; pro munera B $2b^{1.2**}$. m) *ita* B $2a^1$; a missis *rell.* n) sunt *add.* B 1b. o) ancillam tuam *corr.* ancille vestre B $2a^1$; a. tuae B $2a^2$. p) *sic* B $2b^1$. c^1; ex ea *om.* B 1a. b. $2b^{2**}$; ea::: (*superscr.* ex) B $2a^1$; ex *om.* B $2a^2$; dedistis B 1a. b. $2c^1$. q) manum B $2a^2$. b^1. r) *om.* B 1a. b. $2b^{2**}$. s) *om.* A 2. B 1a. b; ipsum B $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. t) *om.* B $2a^2$. u) factum A $3a^1$. B $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. v) tradedit A 1b. 2. w) accepit B $2a^{1.2}$. b^1. x) de *pro* cum B $2a^1$. y) add. eam Hlodeveo B 1b; Ch. eam add. B $2b^{1**}$; adduxerant B $2a^2$. z) matrimonio A 1c. B 1a. b. $2a^{1.2}$. b^1. a) n. m. *om.* A 1b; mora B 1a. b) *om.* B 1b. $2c^1$. c) ad preces *add.* A $3\beta^2$. $^*\beta^2$; et *add.* B $2a^2$; confessa B $2a^{1.2}$. b^1; conf. *om.* B $2c^1$. d) d. ait ad regem B $2b^{2**}$. e) loquentem *add.* B 1a. b. f) famuli tui v. A $3a^1$; famula tua v. B $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$; famulatui v. B $2c^1$. g) vestra dominaciones B $2a^1$. h) At B $2a^2$. b^{2**}. c^1. i) Primo B $2a^{1.2}$. k) dm̄ B $2b^1$. l) *ita* B $2a^1$. b^1; postulabat B 1a. $2a^2$; postulavit B 1b. $2c^1$.

A.

caeli, Patrem omnipotentem credas, qui te creavit. Secundo *confitere[a] dominum Iesum Christum, filium *eius, qui te redemit, Regem omnium regum[b], a Patre de caelis missum; tertio *Spiritum sanctum confirmatorem et[c] inluminatorem omnium[d] iustorum. Totam ineffabilem maiestatem[e] omnipotentiamque[f] coeternam agnosce[g] et agnitam crede et idola vana derelinque, qui[h] non sunt dii, sed sculptilia[i, 1] vana[k], incendeque[l, 2] ea[l] et ecclesias sanctas, quas succendisti, restaura. Et *memento, queso[m], ut requirere debeas porcionem[n] genitoris mei et[o] genetricis meae, quos avunculus[p] meus Gundobadus malo ordine *interficit, si[r] sanguinem eorum Dominus vindicetur'. Et Chlodovechus ait: 'Unum restat, quod[s] difficile[t] petis, ut deos[u] meos relinquam et Deum[v] tuum colam. Aliud vero quod petis, ut potuero, *faciam'. Et illa dixit: 'Hoc maximum peto, *ut dominum[x] Deum omnipotentem[y], qui est[z] in caelis, adores'.

13. Clodovechus iterum in Burgundiam[a] Aurilianum ad Gundobadum dirigit propter thesaurum[b] Chrotchilde reginae suae. Gundobadus itaque[c] in ira commotus, ait: 'Numquid in manus[d] Chlodoveco tradetur[e] regnum[f] meum aut thesauri mei? Nonne *testatus fui tibi, Auriliane, ut non venires amplius in[i] regno meo explorare substantiam[k] meam? Per salutem princi-

B.

Secundum[a]

*f. e. *om.*

*tercium

*Et *om.*

*interfecit[q],

*potero, faciam'. Illa[w] inquid·

*m. obsecro, ut

*Non[g] enim dixi[h] tibi et obtestatus[h] fui tibi[h], A.,

Capp. 12. 13. *A* $1a. b. 2. 3a^{1}. b. \beta^{3}. {}^{*}\beta^{3}$. *B* $1a. b. 2a^{1.2}. b^{1.2**}. c^{1}$.

Cap. 12. a) confiteri *A* 2; confirmatorem d. *B* 1*b*. a*) Secundo *B* $2b^{1}. c^{1}$. b) o. gentium *B* $2b^{2**}$. c) et i. *sec. m. add.* *B* $2a^{1}$. d) iust. o. *B* 1*a*. *b*. e) magest. *A* 2. $3a^{1}$. f) omnipotentiam quoque ęternam *B* $2a^{2}. b^{1}$. g) cognusce *A* 1*b*. h) quia *A* 3*b*. i) scultilia *A* 2. k) una *B* 1*b* (*pr. m. corr.* vana). $2a^{1}$; *om.* *B* $2b^{2**}$. l) incende quasque succendisti r. ęcclesias. Et m. *A* $3\beta^{3}. {}^{*}\beta^{3}$; et *om.* *B* $2a^{1}$. m) *om.* *A* $3\beta^{3}. {}^{*}\beta^{3}$. n) meam *add.* *B* $2a^{2}$. o) *om.* *B* 1*a*. p) ab aunculis meis *B* $2a^{2}$. q) adquesivit *B* $2a^{2}$. r) sic *A* 2. *B* 1*a*. *b*. $2a^{1.2}. b^{2**}. c^{1}$. s) qm̄ *B* $2a^{1}$; qn̄ *B* $2a^{2}$. t) p. d. et d. *A* $3a^{1}$. u) deus meus *A* 1*b*. *B* $2a^{1}$; deum meum *B* $2b^{2**}$. v) Dominum *B* $2a^{1}$. w) Illud *B* 1*a*; Illā qd *B* $2a^{1}$; illa. Quid *B* $2a^{2}$. x) *om.* *B* $2b^{1}$. y) Deum celi qui *B* $2a^{2}$. z) in celis est *A* $3{}^{*}\beta^{3}$; q. e. i. c. *om.* *B* $2b^{2**}$.

Cap. 13. a) Burgundia *B* $2a^{2}$. b) thesauros *B* 1*b*. $2c^{1}$. c) i. in *om.* *B* $2b^{2**}$; namque ira *B* $2c^{1}$. d) manibus *A* 1*b*. *B* 1*b*. e) traditur *B* 1*a*. $2a^{2}. b^{2**}$; traditum est *B* 1*b*. f) renum *A* 2. g) Num *B* 1*a*. $2b^{2**}$; Nonne tibi dixi *B* $2c^{1}$. h) dicitur et obtestatur fuitur Aureliani *B* 1*a*; *alterum* tibi *om.* *B* 1*b*; dixit tibi *B* $2a^{1}$; et obtestatum fuit A. *B* $2b^{2**}$; et contestatus fui A. *B* $2c^{1}$. i) a. e. regnum meum *B* 1*b*. k) substantia mea *A* 1*a* (*corr.*). *B* $2b^{1}$; substantia meam *B* 1*a*.

1) *Cf. Greg. II*, 29: Sunt enim aut ex lapide aut ex ligno aut ex metallo aliquo sculpti. 2) *Cf. verba Remedii, Greg. II*, 31: adora quod incendisti, incende quod adorasti.

A.

pum[a] iuro: *Revertere cito et recede a me; sin autem, ego interficiam te'. Cui Aurilianus respondit, dicens: 'Vivit[b] dominus meus Chlodoveus rex[c] et *Franci qui cum eo sunt, quia non timeo minas[e] tuas[f], dum dominus meus[h] advivit[i]. Et sic mandat filius *tuus proprius Chlodoveus rex, ubi pro thesauro uxoris suae, dominae meae *adveniat'. Igitur Burgundiones, sicut est consuetudo[1], dato consilio Gundobado rege suo, dixerunt: 'Da neptae tuae aliquid de facultate thesauri[n] sui[o], quae ei contingit[p], quia sic iustum *esse decernitur, habeasque foedus et amicicia *cum Chlodoveo et gente[r] Francorum, ne forte inruant in[s] terram nostram[t], quia populus validus *et ferus est sine Deo'. Audiensque eorum consilio Gundobadus, dedit per manus Auriliano ad partem Chlodoveo[v] partem maximam thesauri *sui, aurum, argentum et[y] ornamenta multa, et ait: 'Quid[a] restat aliud, nisi ut omnem regnum meum[b] cum Chlodoveo dividam?'. Et dixit ad Aurilianum: 'Revertere ad dominum tuum[c], quia[d] habes quod ei[e] deferas, munera multa, quod[e] non laborastis[f]'. Et[g] ait Aurilianus: 'Filius[g] tuus est dominus meus Chlodoveus rex; omnia vestra[h] communia erunt'. Et[i] dixerunt sapientes *Burgundionum: 'Vivat[k] rex, qui tales habet leudos[m]'. Reversusque est Aurilianus cum thesauris multis ad[n] dominum suum in Francia. Chlodoveus ita-

B.

*pr. obtestor et cum iuramento spondeo: Reverte

*et primatus[d] magnatorum Francorum in[g] regno eius, quia

m. p.[k] t. dominus meus Chlodoveus r., ubi[l] p. t. uxoris[l]

*m. cum exercitu suo tibi occurrat[m]'. Tunc B.

*e.[q] i.

*et pactum c.

*p. ferocissimus est, sine Deo existens'. Consilio eorum obaudiens[u] G.,

*m. ex[w] thesauro suo suppellectileque[x] nepte sue Chrothilde reginae[z], aurum multum et argentum, fabricaturas preciosissimas, et ait: 'Q. r. a., n. ut universum r. m. Chlodoveo dare debeam?' Et d.

cf. Ioann. 4, 38.

*Burgundiones[l]:

Greg. II, 28.

Cap. 13. *A* 1*a*. *b*. 2. $3a^1$. *b*. β^3. $^*\beta^3$. *B* 1*a*. *b*. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 13. a) principem *A* $3a^1$; meorum *add.* *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. b) Vivet *B* $2a^2$. c) Francorum *add.* *B* $2b^1$. d) primator *B* 1*a*; magnatarum *B* 1*b*; magnorum *B* $2b^{2**}$. c^1. e) manus *A* 1*b*. $3\beta^3$. $^*\beta^3$. f) Non timeo *repetunt* *B* $2a^1$. b^1. g) F. regni *B* $2a^2$. h) rex *in marg. add.* *A* 1*a*. i) adhuc vivit *A* 3*b*; adiuvit *A* $3a^1$; vivit *B* $2a^{1.2}$. b^1; *corr.* adv. *B* $2a^1$; advixerit *B* $2c^1$. k) p. t. *om.* *B* $2c^1$. l) vis *add.* *B* 1*b*. l*) uxorisuę *B* 1*b*; uxori suo *B* $2b^1$. m) occurret *B* 1*b*; occurrit *B* $2a^2$. n) t. patris s. *B* $2c^1$. o) tui *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. p) contigit *A* $3a^1$. β^3. *B* $2b^{2**}$. q) esset *B* $2a^1$. r) gentem *A* $3a^1$. s) super *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$; in gentem n. *B* 1*b*. t) nostram *repetit.*, *sed eras.* *A* 1*a*. u) audiens *B* $2a^{1.2}$; *corr.* obaud. *B* $2a^1$. v) A. regi Clodoveo p. m. *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. w) ex — Ch. reginae *om.* *B* $2c^1$. x) subpellectilique *B* 1*b*; suppellectique *corr.* suppellectileque *B* $2a^1$; subelectique *B* $2a^2$; supellectileque *B* $2b^1$; n. (nepta *B* $2a^1$) sua *B* $2a^{1.2}$. y) *om.* *A* $3a^1$. z) regina *B* 1*a*. a) ait: Nihil superest aliud *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. b) nostrum *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. c) *om.* *B* $2a^1$. d) qui *A* $3\beta^3$; et quod h. ei d. *A* $3^*\beta^3$. e) quod — comm. erunt *om.* *B* $2c^1$. f) laborasti *A* 1*c*. *B* $2a^2$. b^{2**}. g) Et a. A. m. *al. suppl.* *B* $2b^1$, *ubi* Si f. t. h) auro *deletum et superscr.* vestra *B* $2a^1$. i) Qui *A* 1*b*. k) Vivet *B* $2a^{1.2}$. l) *ita* *B* 1*b*. $2a^{1.2}$. b^{2**}. m) legatos *A* 1*c*. c^*. *B* $2c^1$; leudus *A* 2. *B* $2a^1$. b^{2**}; leodis *B* 1*a*; leodes *B* 1*b*. $2b^1$. n) a *B* $2a^1$.

1) *Cf. supra* c. 12: Burgundiones, sicut est solitum, hoc consilium dederunt rege suo.

A.

Greg. II, 28. que rex habebat filium de[a] concubina nomine *Theudericum.

14.[†] Eo *tempore dilatavit Chlodovechus amplificans[a] regnum suum usque Sequanam[b]. Sequenti[c] tempore usque Ligere fluvio *occupavit[1], accepitque Aurilianus castrum[d] Malidunensem[e, 2] *omnemque ducatum regionis[f] illius. Ib. II, 29. Tunc concepit Chrotchildis ex Chlodoveo et peperit filium. Quem cum[g] baptismo[h] consecrare vellit[i], — non enim *credebat rex dominum Deum[l], — regina enim[k] cotidie[m] predicabat eum; at[n] ille nolebat audire[o] eam. Interea regina parat ad[p] baptismum filium, ornat ecclesia[q] velis atque[r] curtinis, quomodo corda regis ad credendum conpungerent[s]. Baptizatus est autem puer, quem *in[t] albis Ingomirem vocavit; qui in ipsis[u] albis egrotans *obiit. Pro quo rex nimis contristatus[x], reputabat[y] increpando[z], dicens, quia[a]: 'Si in nomine deorum meorum[b] puer *dedicatus fuisset[c], vixisset utique; quia in nomine[d] Dei vestri baptizatus est, vivere non potuit'. Regina vero dicebat: 'Deo gratias ago, quia me non duxit indignam[e], ut de utero meo primogenitum in regno suo

B.

*nomen[b]

*In illis diebus d.

*fluvium

*Milidunensem[e, 2], quem in ducatum accepit. Concepitque C. filium et peperit. Quem babtismum

*non c. tunc Clodoveus d. D. caeli[l], — regina

*a. transiens[v]. Quem[w] rex

*d. f. p.

†) Clodoveus rotrio (regno?) Francorum partem Galliarum usque ad Lierim fluvium adiecit *in marg. add.* B 1a.

Capp. 13. 14. A 1a. b. 2. $3a^1$. b. β^2. $*\beta^2$. B 1a. b. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 13. a) n. T. de c. B $2c^1$. b) *ita* B 1a. $2a^1$.

Cap. 14. a) amplicans B 1b. $2a^1$; adplicans B $2b^1$. b) Segonam B $2a^2$. c) Sequentem B 1a; Sequente B $2a^1$. d) castro B $2b^1$; castra B $2b^{2**}$. e) Malidunense (Milidunense A $3*\beta^2$) quod (et *add.* A $3\beta^2$) in ducatum obtinuit. Tunc A $3\beta^2$. $*\beta^2$; Milidonensium B 1a; Miliduninse B $2a^{1.2}$; Miluduneme *corr.* Milid. B $2b^1$; Militudinense B $2b^{2**}$; Miludinensem B $2c^1$. f) regni A 3b. g) *om.* A 1b. c. B. h) baptismum A 1b *cum B;* baptis:mo A 2. i) rex non acquiescebat ei *add.* A $3\beta^2$. $*\beta^2$. k) eum A 3b. l) CXLI B $2b^1$; coeli *habent* A $3\beta^2$. $*\beta^2$. m) c. illi praedicabat Deum. At A $3\beta^2$. $*\beta^2$; predicavit B $2a^1$ *(corr.)*. $2a^2$. n) Et A 2. o) e. a. A $3\beta^2$. $*\beta^2$. B $2c^1$. p) f. ad b. A $3\beta^2$. $*\beta^2$. q) ornata aeccl. B 1a; ecclesiam velaminibus a. B 1b. r) atque coronis et cortinis (cort. et coron. A $3*\beta^2$), ut cor. A $3\beta^2$. $*\beta^2$. s) conpungerentur A $3a^1$. b. B 1b. $2c^1$. t) in a. *om.* A $3\beta^2$. $*\beta^2$. B 1b. u) ipsas albas A 2. B 1a. b. $2b^{1.2**}$; quique in albis discessit. Unde rex n. A $3\beta^2$. $*\beta^2$. v) obiit *add.* B 1b *(non B 1a);* a. defunctus est B $2c^1$. w) Unde B 1b *(in litura pr. m.)*. B $2c^1$; *legi nequit* B $2b^1$; tr. Rex autem de morte eius n. contr. B $2a^2$. x) conmotus B 1b; contr. est B $2a^2$. y) repulavit B $2a^2$. z) reginae *pro* i. A $3\beta^2$. $*\beta^2$. a) Quasi in B $2a^1$; Quia — quia *om.* B $2a^2$; Q. *om.* B $2c^1$. b) *om.* A $3\beta^2$. $*\beta^2$. c) esset, utique incolomis diu vixisset; quia vero in A $3\beta^2$. $*\beta^2$. d) domini *add.* B 1b. e) indigna B 1a.

1) *Haec ex Annalibus Latinis fluxisse, Junghans l. l. p. 29. statuit; ne vero fabulatori nimiam auctoritatem tribuerit, vereor.* 2) *Melun (Seine-et-Marne).*

A.

recipere[a] dignatus est. Ego autem[b] nullo dolore in corde meo pro hac causa reteneo[c]'. Post hunc[d] vero genuit alium[e] filium, quem baptizatum[f] Chlodomirem[g] vocavit. Et hic cum egrotare coepisset, dixit rex: 'Non potest aliud, nisi et[h] de isto sic sit[i], quomodo fuit[k] de fratre eius, ut baptizatus in nomine Christi vestri[l] cito moriatur'. Sed orante regina et Domini misericordia[m] precurrente, recepit sanitatem. Regina vero *non cessabat predicare regem, ut Deum verum coleret et idola vana *quae colebat derelinqueret[o]. Sed nullo[q] modo animum eius ad credendum commovere[r] poterat, donec tandem aliquando bellum[s] contra Alamannos Suevosque[1] *moveretur[t], in quod conpulsus est confitere[v], quem antea[w] negaverat.

15. Factum est autem, *pugnantibus inter se Francorum et *Alamannorum exercitu, ut populus Chlodoveo nimis caderet. Aurilianus[2] haec videns, ait ad regem: 'Domine mi rex, crede tantomodo[b] Deum caeli, quem regina *tua[c] predicat'. Ille vero, elevatis ad caelum oculis[f], commotus[g] lacrimis, *dixit: 'Iesu Christe[h], quem Chrotchildis, uxor *mea, predicat esse filium Dei vivi, qui subvenis in tribulatione[k], qui das auxilium in te[l] sperantibus, tuum

B.

Greg. II, 29.

*R. quoque[n] non — ib. II, 30.

*i. q.[p] c. v.

*Sevusque[u] m., in quo

*a., bellantibus[a] i. — ib.

*F. exercitum cum Alamannis, ut Chlodoveo exercitus n. corrueret. A. intuens regem, ait: 'D.

*q. domina mea[d] regina[e] p.

*I.[i], ait[†]: 'I.

*C., regina m.,

†) Ubi Clodoveus in bello coactus Christum credidit *in marg. add.* *B* 1*a*.

Capp. 14. 15. *A* 1a. *b*. 2. 3a^1. *b*. β^2. *β^2. *B* 1a. *b*. 2$a^{1.\,2}$, $b^{1.\,2**}$, c^1.

Cap. 14. a) ducere *pro* r. *B* 1a. *b*. b) Ego vero n. d. *A* 3*b*. β^2. *β^2; in c. m. n. d. *A* 3a^1. c) recipio *A* 3β^2. *β^2. d) P. hanc *A* 2; Postea v. *A* 3β^2. *β^2. *B* 2$a^{1.\,2}$. $b^{1.\,2**}$ *(non B 1a. b).* e) *om.* *B* 1a. *b*. 2b^1. f) quem in baptismo *A* 3*b*. β^2. *β^2. g) Clodomirus *B* 1*a*. h) ut *B* 1*b*. i) fiat *A* 3β^2. *β^2. *B* 1a. *b*. 2c^1. k) est *B* 2a^2. l) *om.* *A* 3β^2. *β^2. m) misericordiam *B* 1a. 2b^{2**}. n) *ita etiam* *A* 3β^2. *β^2. o) derelinquet *B* 2a^1. p) *ita etiam* *A* 3β^2. *β^2; q. c. *om.* *B* 1*b*; quem *B* 2b^1; quam *B* 2b^{2**}. q) nullum m. *B* 2b^1. r) p. c. *A* 3β^2. *β^2. s) *om.* *B* 1*b*. t) moreretur *corr.* mov. *B* 2a^1; oreretur *B* 2a^2. u) *ita* *B* 1*a*; Su|ũsque, *superscr. sec. m.* o *B* 1*b*; Seuuosque (*corr.* Suev.) *B* 2a^1; S(a)evosque *B* 2a^2. $b^{1.\,2}$; Alamanniis hoste moveret *B* 2b^{2**}. v) est Deum fateri *A* 3β^2. *β^2; compulsus xp̄m confessus est, quem *B* 2c^1. w) ante *B* 2a^1.

Cap. 15. a) *ita etiam* *A* 3β^2. *β^2; bellantes *B* 1*b*; bellante *B* 2c^1 *(om.* i. se). b) tantumodo *B* 1*a*; tantummodo *B* 1*b*. 2b^{2**}. c^1; tantis (?) modo *B* 2b^1. c) *om.* *A* 3*b*. *β^2. d) Crothildis *add.* *B* 1*a*; Hrothildis *add.* *B* 1*b*. e) p. r. *B* 1*a*. f) oculos *B* 2a^1. b^1; o. ad c. *B* 2b^{2**}. g) est *add.* *B* 1a. *b*; *tres litt. eras.* *B* 2b^1. h) *om.* *A* 3β^2. *β^2; Christi *B* 2a^1. i) e (*corr.* et) *add.* *B* 1*b*; ait cum lacr.: 'Dn̄e I. *B* 2b^{2**}. k) tribulacionibus, *alterum* u *in litura m. al. scr.* *B* 1*b*. l) *om.* *B* 2a^1.

1) Suebi, id est Alamanni *Greg. II,* 2; *cf. Junghans p.* 45, *n.* 5. 2) Quod ille *(scil. Chlodovechus)* videns, — — ait: 'Iesu Christe *etc. Greg.*

A.

Greg. II, 30. adiutorium devotus postolo[a], ut, si[b] mihi victoriam super hos[c] hostes dederis, et expertus fuero[d] illam virtutem, quam[e] de te populi[f] predicant, credam tibi[g] et in nomine tuo baptizer[h]. Invocavi enim deos meos, et, ut video, *elongati[i] sunt ab auxilio meo; unde credo[k], eos nullam *habere potestatem, qui sibi credentibus non succurrunt. Te[m] verum Deum ac[n] Dominum invocor tibique[o] credere desidero, tantum ut liberer ab adversariis meis'. Cumque haec orans[p] clamaret, Alamanni in fugam lapsi, terga verterunt. Cumque rege suo vidissent[q] mortuum, *Chlodoveo se subdunt[r], dicentes: 'Parce, precamur, domine[s] rex, ne pereat plus[t] populus; iam tui sumus'. Tunc iussit rex inminente iam[u] *plagà cessare, Alamannosque[v] coepit[†], ipsos[w] vel terra eorum sub iugo tributario constituit. *Factaque victoria, reversus est[x] in Francia ad reginam[y] suam narravitque ei, qualiter per invocationem nominis Iesu Christi victoriam[z] meruit obtenere. Acta sunt haec[a]

Ib. II, 31. anno 15. Chlodoveo[b] regnante. Tunc regina abscondite[c] *vocavit sanctum Remegium urbis Remensem[e] episcopum, *deprecans eum, ut rege[f] viam salutis *ostenderet. Quem sacerdos ad baptismum venire predicabat. Et ille ait: 'Libenter te audiam, beatissime pater; sed unum restat, quia populus, qui me sequitur, non vult relinquere deos suos; sed vadam adhortare eos iuxta *verbum tuum'. Con-

B.

*ut experior, e.

*nullam potestatem esse preditos, qui

*v. interfectum, C. potestate se s.,

*iam *om.*

*Facta v.,

*r. clam[d] v.

*R. antestitem, d.

*s. predicaret[g]. Q.

*iusta[h]

†) Ubi Clodoveus Alamannos tributarios sibi fecit *in marg. add.* *B* 1a.

Cap. 15. *A* 1a. *b*. 2. $3a^1$. *b*. β^3. $^*\beta^3$. *B* 1a. *b*. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 15. a) expostulo *A* 1c. c*. $3a^1$. b) ut nobis v. *B* 1a. c) *om.* *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$; has *B* 1a. *b*. $2b^{2**}$; hos hostis *B* $2a^1$. d) i. v. f. *B* 1*b*; illa virtutem *B* $2a^1$; illa virtute *B* $2a^2$. e) quem *A* 1a. *b*; que *B* 1a. f) populus predicat *B* $2b^1$. g) tunc *B* 1a. h) baptizor *A* 1*b*. i) longe *corr.* longi *B* $2a^2$. k) credam *A* 1*b*. l) preditisque *B* 1a. m) *om.* *A* 2; Tu *B* $2a^1$. b^1; potius *add.* *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. n) ac D. *om.* *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. o) et in te c. d. *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$; tibi qui *B* $2b^1$. p) orasset, clamare ceperunt A. *B* $2a^2$; haec clamans oraret *B* $2c^1$. q) viderunt *B* $2a^2$. r) subdant *B* $2a^2$. s) d. *rr om.* *B* $2c^1$. t) *om.* *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. *B* $2b^{2**}$; per. pop. amplius iam *B* 1*b*. u) *om.* *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$ *cum B*; plagas *B* $2b^1$. v) coepitque ipsos A. atque t. *B* $2a^2$. w) que *add.* *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. x) *om.* *A* 1*b*; rex *add.* *B* $2c^1$. y) regionem *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. z) victoria *B* $2a^1$. a) hec omnia 15. a. *B* $2b^{2**}$; *ab* anno *c.* 14 *(?) (numerus erasus) incipit* *B* $2b^1$. b) r. C. *B* 1a. $2b^1$. c) v. a. *A* $3a^1$. d) *om.* *B* $2a^{1.2}$. e) Remensis *B* 1*b*; Remense *B* $2a^1$. b^1; Reminse *B* $2a^2$; urbis *repetit* *B* 1a f) regem *A* 1*b*. *B* 1a. $2b^1$. c^1; regis *B* 1*b*. g) predicaretur *B* $2a^2$; ostenderet vel predic. *B* $2b^{2**}$. h) *ita* *B* 1a. $2a^1$.

Greg. II, 31.

A.

veniens[a] autem rex cum[b] populo, coepit eos cohortare[c]. Adclamaverunt[d] autem, precurrente[e] misericordia Dei et potentiam ipsius, omnis populus Francorum[2], una voce dicentes: 'Mortales[g] deos relinquimus[h], gloriose *rex, et[i] Deum verum, inmortalem, quem Remegius predicat, credere parati sumus'. Nunciantur[l] haec sancto[m] Remegio. Ille quoque gaudio magno repletus, iussit baptismi[n] lavacrum parare[o]. Velis[o] divinitus depictis[p] adumbrantur plateae[q], fabricantur[r] ecclesiae, conponitur baptistyrium, balsamum[s] redolent[t] cerea[1] odorata[u]. Talem[u] graciam Dominus subministravit[v] in populo, ut aestimarent[w] se paradysi odoribus collocare[x]. Rex ergo prior petiit[x] sancto Remegio baptizare. Venit[y] novus Constantinus ad baptismum, abnegatis diabuli[z] pompis. Cui[a] ingresso ad[b] baptismum sanctus Dei sic[c] ait ore fecundo[d]: 'Mitis *depone colla, Sicamber; adora quod incendisti, incende quod adorasti'. Erat autem[f] sanctus Remegius vir sapientissimus, *rethoricus, preclarus in virtutibus magnis. Igitur rex[g] omnipotentem Deum in Trinitate confessus, baptisatus est[k] in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti delibutusque[l] sacro crismate cum signo sanctae[m] crucis domini nostri

B.

*F. adclamaverunt[f], dicentes:

*gloriosi[k]

*Mittis[e] d. c., Siccamber;

*sapiens atque sanctissimus, egregius r., p. in v., caecis[h] visum restituens, mortuos[i] vitam reparans, demonia eiciens. Igitur

Cap. 15. *A* 1*a*. *b*. 2. 3a^1. *b*. β^3. *β^3. *B* 1*a*. *b*. 2$a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 15. a) Veniens *B* 2a^2. c^1. b) r. ad populum *B* 1*a*. *b*. c) adortare *A* 1*b*; adhortari *A* 1*c**; coartare *B* 1*a*. 2a^2; c. eos *B* 2$a^{1.2}$. b^1. d) At illi clamaverunt, pr. *B* 2a^2; Exclamaverunt *B* 2c^1. e) se *add.* *B* 1*b*. f) et clamaverunt *B* 1*a*. *b*; *om.* *B* 2c^1. g) mortuales *B* 1*a*. h) relinquemus *B* 1*a*. i) r., Deumque v. *B* 1*b*; et v. D. *B* 2b^1. k) *ita* *B* 1*a*. 2a^1. l) Nuntiatur *B* 1*a*. m) *om.* *B* 1*b*. n) babtismum *B* 1*a*. o) pr(a)eparare *A* 1*b*. 3β^3. *β^2. *B* 2c^1; V. d. d. *om.* *B* 2c^1. p) a. d. *B* 1*a*; depictus *B* 2a^1. b^1. q) platea *B* 1*a*. r) fabricatur *B* 2$a^{1.2}$; adurnantur *Greg.*; f. e. (ecclesia *B* 2a^2) *om.* *B* 2b^{2**}. s) balsimum decoratur red. *B* 2a^2. t) redolet cere *A* 3a^1. *b*; redolet bal., c. radiant. T. *A* 3β^3. *β^3. u) adorata *corr.* adhornata *A* 1*b*; odorante *B* 2a^2; oderata *B* 2b^1; odoramenta *B* 2b^{2**}; odorati *B* 2c^1; Talemque g. *A* 3β^3. *β^2. *B* 2c^1; Tale gratiam quam D. *B* 2a^2. v) subministrabat *B* 2b^1. w) stimarent *A* 2. x) se a *add.* *A* 3*b*. *β^2. *B* 2c^1. y) Venit — baptismum *om.* *B* 1*a*. *b* (*ubi* b. se a.). z) diabolis *B* 1*a*; diabulo *B* 2$a^{1.2}$; a. ydolis et p. (pompas *B* 2b^1) eius *B* 2b^{2**}. a) Qui *A* 2; Cum *A* 3a^1; Quo *B* 1*b*; Quem ingressum *B* 2c^1. b) *om.* *B* 1*b*. 2b^1 (?). c) *om.* *B* 2a^2; sic ait sanctus D. *B* 2b^{2**}. d) facundo *A* 3a^1. *B* 2c^1; fa cum do *B* 1*b*. e) *ita* *B* 1*a*. 2a^1; *om.* *B* 2a^2. f) *om.* *B* 2b^1. g) *om.* *A* 1*a*. *b*. *c*. *B* 2b^{2**}; *habent codd. rell. cum Greg.* h) ceci *B* 2a^1. i) *ita* *B* 1*a*. 2a^1. b^1. k) *om.* *A* 2. l) d. — Christi *om.* *A* 3a^1; est *add.* *B* 1*b*. 2c^1. m) sancti *B* 2a^1.

1) balsama difunduntur, micant flagrantes odorem cerei *Greg.* 2) '*Postea in Remig. codice* (= *A* 1*b*) *multa adduntur, et recitatur historia sanctae Ampullae a Columba allatae*'. *Bouquet II*, p. 552.

A.

Greg. II, 31. Iesu Christi[†]. Baptizantur de exercitu eius[a] amplius quam[b] tria milia virorum. Baptizantur[c] sorores eius, his nominibus: Albofledis[d] et Landechildis, ipsa die, baptizaturque[e] postea cunctus[f] populus Francorum[g, ††].

ib. II, 32. 16. Post haec Chlodoveus contra[a] Gundobadum et Godeghiselum, fratrem eius, perrexit 'cum multo exercitu Francorum. Illi haec[d] audientes, populo 'multo Burgundionum movent[g], ad pugnam preparant. Venientesque[i] Divione castro[h] super Oscaram fluvium, ibique 'se fortiter conpugnantes Chlodoveo[i], Gundobado et Godeghiselo, Burgundiones valde 'caesi, terga verterunt ad 'fugam. Chlodoveus, sicut solebat, victor extitit. Adflictoque exercitu Burgundionum, Gundobadus et Godeghiselus in[l] fugam versi, vix evaserunt. Gundobadus in Avenione[m] civitate super Rodanum ingressus, ibi[n] se reclusit. Chlodoveus 'illic[o] eum persequutus obsedit, ut[p] 'eum de civitate extractum interemeret. Quod ille audiens, pavore perterritus, metuebat, ne ei mors repentina succederet. Habebat tamen secum virum inlustrem Aridium, strenuum atque sapientem, quem ad se arcessitum[v], ait: 'Vallant me undique angustiae, et quid faciam, ignoro, quia venerunt[w] hii barbari super nos,

B.

'e., commoto e. F.[b] grande[c], p. I.

's., exercitum maximum[e] collegunt[f] B. Venientesque

'ibique inter se valde atrociter confligentibus C. et[k] G. et

'v. c. *om.*

'verterunt. C. quoque, s.

'rex *add.*

'obsedit. Quem[q] cum ipsa urbe confringi[r] non potuissent[s], regionem illam adeo[t] devastantes Franci. Gundobadus itaque misit consiliarium suum sapientem Aredium[u] no-

†) in ecclesia sancti Petri apostolorum principis *add.* B $2c^1$.
††) cum gloria *add.* B $2b^1$.

Capp. 15. 16. *A* 1*a*. *b*. 2. 3a^1. *b*. β^1. *β^2. *B* 1*a*. *b*. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 15. a) esus *corr.* eius *A* 2. b) qua tri milia vivorum *B* $2a^1$. c) B. — die *om.* *A* $3\beta^1$. *β^2; B. — Landechildis *om.* *B* 1*b*. d) Albofredis *B* 1*a*. e) baptizanturque *A* 1*b*. *B* $2b^1$; babtizatusque *B* 1*a*; baptizatus est cunctus *B* 1*b*; baptizantur qui *B* $2a^1$; baptizabaturque *B* $2a^2$; baptizantur p. *B* $2b^{2**}$. f) cunctis *A* 1*b*. *B* $2a^1$. g) *om.* *B* 1*b*.

Cap. 16. a) cum Gunbado et (contra *add.* *B* $2b^1$) Godegisil. *B* 1*a*. *b*. b) *om.* *B* $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c) grando *B* 1*a*. $2b^1$; grandē *B* 1*b*. d) a. h. *B* 1*a*. *b*. e) magnum *B* $2b^{1.2**}$. f) collegerunt *B* 1*b*. $2c^1$; collegentes *B* $2a^2$. g) moventes *A* $3a^1$. *b*. β^1. *β^2. h) castrum *B* $2a^1$. b^1. i) a C. Gundobadus et Godegiselus *A* $3a^1$. *b*. β^1. *β^2. k) C. et (cum *B* 1*b*) Gundebaudum et (ac *B* 1*b*) Godeghiselum *B* $2a^1$. l) vix ev. versi i. f. *B* $2c^1$. m) Avennione *A* 2; Avinionem *B* 1*a*. $2c^1$; Avissionem *corr.* Avennionensium *B* $2a^1$; Avinnionem *B* $2a^2$; Avione *B* $2b^1$; Avine *B* $2b^{2**}$; civitatem *B* 1*a*. *b*. $2a^{1.2}$. c^1. n) r. se i. *B* $2b^1$. o) e. i. *A* 3*b*. p) quatenus *pro* ut eum *A* 2. q) Qui *B* 1*b*. $2c^1$. r) confringere *B* 1*b*. $2b^{1.2**}$. c^1; confrigi *B* $2a^1$. s) potuisset *B* 1*a*; potuissed *B* 1*b*. t) *om.* *B* 1*a*. *b*. $2a^2$. u) ad redium *B* 1*b*; ad remedium *B* $2b^{2**}$. v) *ita* *A* 1*a*. *b*; acersitum *A* 2; arcersitum *A* 3*b*. w) veniunt *A* $3a^1$.

1) *Cf. Junghans* p. 66, n. 1.

Greg. II, 32.

A.

ut, nobis interemptis, regionem totam[a] evertant'. Ad haec Aridius ait: 'Oportit te lenire feritatem hominis huius, ne pereas. Nunc ergo, si placet in oculis tuis, ego a te fugire, ad eum[b] transire consimulo. Cumque ad eum accessero, ego faciam, ut neque te neque hanc noceant[c] regionem, tantum ut quod tibi per meum[d] consilium demandaverit implere studeas, donec causam tuam Dominus prosperam facere sua pietate dignetur'. Et ille: 'Faciam', inquid, 'quaecumque mandaveris'. Haec eo dicente, vale dicens Aridius discessit[e], et ad Chlodovechum regem abiens, ait: 'Ecce! ego humilis[f] tuus, piissime rex[g], ad tuam potentiam venio, relinquens illum[h] miserrimum Gundobadum. Quod si me[i] pietas tua[k] recipere dignatur, integrum in me famolum atque fidelem et tu et posteri tui habebitis[l]'. Quem ille prumptissime[m] colligens, secum retenuit. Erat enim iocundus in fabulis, strenuus in consiliis, iustus in iudiciis et in commisso fidelis. Denique Chlodovecho cum omni[n] exercitu circa muros urbis resedente, ait Aridius: 'Si dignanter, o rex, gloria[o] celsitudinis tuae paucos humilitatis meae sermones vellet accipere, consilium licet non egeatis[p], tamen fide integra ministrabam[q]; idemque vel[r] tibi congruum vel civitatibus erit, per quas transire deliberas. Quur', inquid, 'retines exercitum, cum loco firmissimo tuus resedeat inimicus? Depopularis agros, preda[s] depascis, vineas dissecas[t], oliveta succidis omnesque regionis fructus evertis; interim et illi nocere nihil prevales. Mitte potius[u] legationem et tributum, quod tibi annis[v] singulis dissolvat, inpone, ut et regio salva sit, et tu[w] tributa dissolventi perpetuo domineris.

B.

mine, ut animum[x] furentem Chlodoveo rege[†]

†) Ubi Clodoveus, fugatis ducibus Burgundionum Gunbado et Godegisilo, fratre eius, tributa accipiens, in Franciam rediit *in marg. add.* *B* 1a.

Cap. 16. *A* 1a. *b.* 2. 3a^1. *b.* β^3. *β^2. *B (a l. 38)* 1a. *b.* 2$a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 16. a) r. meam *A* 3β^3. *β^2. b) ad eumque t. me (me t. *A* 3*β^2) simulo *A* 3a^1. *b.* β^3. *β^2. c) noceat *A* 1c. 3a^1. *b.* β^3. *β^2. d) me *A* 2. e) d. ab eo *A* 3β^3. *β^2. f) t. h. *A* 3a^1; servus *add.* *A* 3*b.* g) ad p. t. r. p. *A* 3β^3. *β^2. h) *ita* *A* 2. 3a^1 *cum Greg.*; illo miserimo Gundobado *A* 1a. *b.* i) sine *A* 3a^1. k) vestra *A* 3β^3. *β^2. l) habetis *A* 3*b.* m) acceptissime *A* 3β^3. *β^2. n) omne orcitu, *eadem m. ex superscr.* *A* 2. o) gloriae *A* 1a. 2 (?). p) egatis *A* 3a^1; egeas *A* 3β^3. *β^2. q) *ita* *A* 2 *cum Greg.*; ministrabo *A* 1a. *b.* 3. r) *om.* *A* 3β^3. *β^2. s) prata *A* 3a^1. *b.* β^3. *β^2 *cum Greg.* t) desecas *A* 2. u) l. p. *A* 3β^3. *β^2. v) in *add.* *A* 3a^1. w) ut *A* 3a^1; *om.* *A* 3β^3. *β^2. x) animam *B* 2a^1.

A.

Greg. II, 32. Quod si noluerit, tunc quod libuerit facies'. Quo consilio rex accepto hostem patriae redire iubet[b] ad propria. Tunc missa legatione ad Gundobadum, ut ei per singulos annos tributa inposita reddere debeat, iubet. At[f] ille et de presente solvit et deinceps solviturum[g] se esse promittit. Chlodoveus vero, ablatis thesauris, cum preda maxima *reversus est victor[†]. Ib. II, 34. His *temporibus fuit in Vienna[i] urbe terre motus maximus, ubi multae[k] ecclesiae et domus[l] multorum concussae fuerunt et subversae. Illic *bestiae multae oberrantes, lupi, ursi ac[m] cervi ingressi per portam civitatis[n] devorantesque[o] plurimos[p], per totum annum hoc faciebant. Nam veniente *dominica sollempnitate[q] sanctum[r] paschae, sanctus Mamertus[s], qui in ea urbe erat episcopus, dum[t] missarum sacrificia[u] in *ipsa vigilia celebraret, palacium quoque regale[v], qui in ea civitate[††] erat, divino igne succensus[w] est. Cumque haec agerentur, adpropinquante ascensionem[x] Domini, indixit ieiunium vir[y] sanctus Dei triduanum[z] in[a] populo cum gemitu et contritione spiritus edendi[b] seriem aevis[c] temporibus[d] celebrare. Tunc cessavit ipsa[e] tribulatio

B.

per suum consilium obtimum mitigaret. Dederuntque ei munera infinita[a], auri[a] et argenti pondera multa adque se[c] sub eius tributo[d] subiugant[e]. C. vero,

*cum[h] Francorum exercitu *add.*

*In b.

*Ibi b.

*d. *om.*

*in *om.*

†) Gundobadus denique usque ad quintum annum persolvit sibi constitutum tributum; in quinto vero anno[1] emisit spiritum. Post mortem autem eius duo filii illius in Burgundia pro eo regnaverunt, Sigismundus et Godmarus *m. saec. XIII. add.* A $3a^{1}$.

††) ieiunium añ ascenš Domini inprimis institutum esse a Mamerto Viennensi episcopo *in marg. add.* B 1*a*.

Cap. 16. A 1*a*. *b*. 2. $3a^{1}$. *b*. β^{1}. $^{*}\beta^{2}$. B 1*a*. *b*. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^{1}.

Cap. 16. a) infiniti *corr.* infinita B $2a^{1}$; aurum et argentum B 1*a*; auri: et argenti: B 1*b*. b) ad p. iussit A $3\beta^{1}$. $^{*}\beta^{2}$. c) *om.* B 1*b*; sub e. t. se B $2c^{1}$. d) trybuta B 1*b*. e) *ita* B 1*a*. $2b^{2**}$; subiugantur B 1*b*; subiugavit (*corr.* subiugant B $2a^{1}$) B $2a^{1.2}$; subiungent B $2b^{1}$; subiugaverunt B $2c^{1}$. f) Et A 2. g) solutariam A $3a^{1}$. h) et con B 1*b*. i) Viennam urbem A 2. B 1*a*. *b*. $2a^{1}$. b^{1}. k) multe — concusse — subverse — multe A 2. B 1*a*. *b*. $2a^{1}$. l) m. d. B 1*a*. *b*. m) *om.* B 1*a*; a cerbi B 1*b*. n) civitatem B $2a^{1}$. o) o::ra:tesque, *superscr.* dev B $2a^{1}$. p) primos *corr.* plurimos A 2. q) solempnitate A 1*b*. 2; solemnitate B $2a^{1}$. r) sancte A 1*b*. B $2a^{1}$; sanctam B 1*a*. s) Mametus B $2a^{1}$; Mame^m^tus B $2a^{2}$; Medardus B $2b^{2**}$. t) cum A 2. u) sacrificium A $3a^{1}$. B $2b^{1}$. v) *om.* B 1*a*. *b*. w) successus B $2a^{1}$. x) ascensione B 1*a*. *b*. $2a^{1}$. c^{1}. y) *om.* A $3\beta^{1}$. $^{*}\beta^{2}$. z) triduano B 1*a*. a) omni *pro* in A $3\beta^{1}$. $^{*}\beta^{2}$; populum B 1*b*. b) edendis eriem A 2. B 1*b*; edendum *s*. quoque *c*. A $3\beta^{1}$. $^{*}\beta^{2}$; edentis (*corr.* edendis) seriem B $2a^{1}$; edenti seriem B $2a^{2}$; ed. *om.* B $2c^{1}$. c) esus A 1*a*; eius A 2. $3\beta^{1}$. $^{*}\beta^{2}$. B 1*a*. *b*. $2b^{1}$; perpetuis A $1c^{*}$; ::uis B $2a^{1}$; eius vix B $2a^{2}$; in eius B $2b^{2**}$; eis *e corr.* eius *vel* euis B $2c^{1}$. d) singulis *add.* A $3\beta^{1}$, *ante* t. A $3^{*}\beta^{2}$. e) *om.* A 3*b*.

1) *Falsum est.*

A.

et subversio. Deinceps omnes ecclesiae[a] Dei[b] et sacerdotes hoc[c] exemplum imitantes[d], usque ad presens ipsas triduanas[e] letanias ubique[f] celebre[g] coluntur. Greg. II, 34.

17. Tunc *Chlodoveus rex cum venisset* Parisius civitate, ait ad[b] reginam suam et ad[c] populum suum: 'Satis mihi molestum est, quod Gothi Arriani partem optimam[d] Gallearum teneant. Eamus[e] cum Dei auxilio[f] et eiciamus eos de ipsa terra nostrisque[g] dicionibus subiciamus, quia valde bona est'. Placuitque[h] hoc consilium proceribus[1] Francorum. Tunc Chrotchildis regina consilium dedit regi[i], dicens: 'Faciens faciat[k] *dominus Deus victoriam in manibus domini mei regis[l]. Audi ancillam tuam, et faciamus ecclesiam in honorem[m] beatissimi Petri[2] principe apostolorum, ut sit tibi[n] auxiliator in bello'. Et rex ait: 'Placet hoc quod ortaris; ita faciamus[o]'. Tunc rex[p] proiecit in directum a[q] se bipennem[r] suam, quod[s] est francisca[t], et[t] dixit: 'Sic *fiatur[u] ecclesia beatorum apostolorum, dum, auxiliante[v] Domino, revertimur[w,*]'. Commovit autem rex cunctum exercitum suum[x], populo ib. II, 37. ib.

B.

*In illis diebus r. C.

*inquid *add.*

*S. *om.*

*) Cumque hoc dixisset, misit continuo Romam missum suum ad papam Hormisdam cum multa dona et peciit ab eo, ut ei concederet pignora sanctorum apostolorum Petri et Pauli, quam et aliorum martirum et confessorum, quatenus in eorum honore ecclesiam Christo fabricare velit. Quod et, Deo auxiliante, factum est *add.* *B* $2b^{3**}$. L. Pont. V Horm.

Capp. 16. 17. *A* 1a. *b*. 2. $3a^1$. *b*. β^1. $^*\beta^2$. *B* 1a. *b*. $2a^{1.2}$. $b^{1.3**}$. c^1.

Cap. 16. a) ecclesia *B* $2a^1$. b) e. vel a. D. *A* $3\beta^1$. $^*\beta^2$. c) h. e. i. *om.* *B* $2b^1$. d) imitates *A* 2; inmitantes *B* $2a^1$; mittentes *B* $2a^2$; imitantur *B* $2b^{3**}$. e) triduanus *B* $2a^1$. f) que *om.* *B* 1*a*. $2b^{3**}$; ibique *B* $2b^1$. g) c. colunt *A* $3a^1$. *B* $2b^{3**}$. c^1; celebriter recolunt *A* $3^*\beta^2$; celebrare coguntur *A* $3\beta^2$; c(a)elebrare (*corr.* caelebrae *B* 1*b*; caelebre *B* 1a) coluntur *B* 1*a* *b*. $2a^{1.2}$. b^1.

Cap. 17. a) P. civ. v. *B* 1a. *b*. b) *superscr.* *B* $2a^1$; *om.* *B* $2a^2$ (*ubi* reginae suae). c) *om.* *B* 1a. d) obtimum *B* $2a^1$. e) Sed eamus *A* 3*b*. f) auxilium *B* 1a; et *om.* *B* $2a^2$. g) nostra his qui sub. *B* $2a^1$; nostra usque sub. eos, q. *B* $2a^2$. h) que *om.* *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$; Placuit itaque *B* 1*a*. *b*. i) rege *A* 2. *B* 1*a*. $2a^1$. k) fiat *B* 1*b*; facians (faciat *superscr.* *B* $2a^1$; *om.* *B* $2a^2$) i. *B* $2a^1$. l) victoriam *repetit* *B* $2a^1$. m) honore hac b. sancti P. principem *B* 1*a*; honore sancti ac beatisimi (Petri *om.*) principis *B* 1*b*; honore (sancti *superscr.*) b. P. *B* $2a^1$; honore sancti Petri *B* $2a^2$; h. sancti ac beatissimi P. principis *B* $2b^{3**}$. c^1. n) t. in auxilium in *B* $2a^2$. o) fatiam *A* $3a^1$; faciam *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$. p) *om.* *A* $3a^1$. β^2. $^*\beta^2$. q) asse b. *B* 1*a*. r) bipennam *B* 1*b*. $2b^{3**}$; bippennam *B* $2a^1$; bipinnam *B* $2a^2$. s) q. e. f. *om.* *B* 1*b*. t) franciscam *A* 1*b*; et *om.* *A* 2. *B* 1*a*. $2a^{1.2}$. b^1. u) Construatur e. *B* $2c^1$. v) auxilianto *B* $2a^1$. w) revertimus *B* $2a^{1.2}$. x) ac *add.* *B* 1*b*; populum *B* 1*b*. $2a^1$; populusque *B* $2b^{3**}$; populumque *B* $2c^1$.

1) omnibus *pro* p. F. *Greg.* 2) *De ecclesia S. Petri vel SS. Apostolorum Parisiensi a Chlodoveo et Chrodechilde constructa v. Greg. II*, 43, *IV*, 1; *infra c.* 19.

A.

Greg. II, 37. Francorum Pectavis dirigit*; ibi enim tunc[a] Alaricus rex[b] Gothorum commorabatur. Multa pars[c] hostium per terreturium[d] Toronicum[e] transiebat[f]. Precepit autem rex pro reverentia sancti[g] Martini, nihil[h] aliud nisi herbam *presumerent ad eorum equos sustentandum[k]. Direxit[l] itaque nuncios[m] rex ad beati Martini basilicam cum muneribus multis et equo suo velocissimo, quem[n] rex amabat plurimum, et ait: 'Ite et[o] forsitan[p] aliquid victoriae[1] et sancto sermone accipiatis[q] ab scripturis sanctis'. Tunc, datis muneribus nunciis, dixit: 'Si tu, Domine, adiutor mihi es et[r] gentem hanc incredulam tibi meis[s] manibus tradideris, in[t] ingressu sancti Martini dignatus esto mihi revelare, ut sciam, si propitius mihi[u] sis, famulo tuo'. Venientibus autem pueris ad[v] beati Martini ecclesiam, cumque ad ipsa limina[w] pervenissent, *primicerius[x] ecclesiae hanc[y] antephonam[z] inposuit, dicens[a]: *Precinxisti me, Domine, virtutem[b] ad bellum, subplantasti[c] insurgentes in me subtus me et[d] inimicorum meorum dedisti mihi dorsum et odientes me disperdedisti.* Quod[e] psallentium ut audierunt, Domino gratias agentes, dimisso[f] ibi equo[g] regis et alia munera multa, cum letitia et exultatione nunciaverunt rege. Cum venisset autem rex ad fluvium Vincenna[h] cum exercitu suo, in quo[i] loco eum[k] vadare[l] de-

B.

*direxit

*erba[i]

*l. introissent, pr.

Cap. 17. *A* 1*a*. *b*. 2. $3a^1$. *b*. β^2. $^*\beta^2$. *B* 1*a*. *b*. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 17. a) cunc *A* 2. b) G. r. *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$; Gutorum *B* $2a^1$. b^1. c) etiam *add.* *A* $3a^1$. *b*. β^2. $^*\beta^2$. d) teraturium *corr.* terretur. *B* $2a^1$; terraturium *B* $2b^1$. e) Torinicum *A* 2. *B* $2b^1$; Toringorum *corr.* Toronecum *B* $2a^1$; Toronorum *B* $2a^2$. f) transiebant *A* 2. *B* 1*a*. g) ac (hac *B* 1*a*) beatissimi *add.* *B* 1*a*. *b*. $2b^{2**}$; beatissimi *pro* s. *B* $2c^1$. h) non *B* 1*a*; ut nihil *B* 1*b*. i) *ita* *B* 1*a*. $2a^1$. k) sustinendum *B* $2b^1$. l) dixit *B* $2a^1$. m) rex nunt(c)ius *B* $2b^{1.2**}$. n) quam *B* $2a^1$. b^{2**}. o) *om.* *B* $2a^1$. b^{2**}. c^1. p) et forsitan et *A* 3*b*; et forsitate *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$; *in marg. add.:* forsitate est teutonicum verbum, id est inquirite *(vocabulum corruptum cum Germ. 'forschet' comparavit)* *A* $3^*\beta^2$. q) et accipiatis omnia a s. *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$; ab scr. s. T. d. *om.* *B* $2b^1$ *(in marg. m. aequali add.* a::: aula*)*. r) et g. h. i. *om.* *B* $2b^1$. s) man. meis *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$. t) *om.* *B* $2a^{1.2}$; ingrissus *B* 1*b*; ingressus *B* $2a^{1.2}$; ingressum *B* $2b^1$; in i. *om.* *B* $2b^{2**}$. u) *om.* *B* $2a^2$. v) a *B* $2a^1$. w) lumina *B* $2a^1$. x) primicirus *B* $2a^1$; primiciarius *B* $2b^1$. y) *om.* *B* 1*b*. $2b^{2**}$. z) antefonam *A* 2. *B* $2a^1$ *(e corr.)*; antifonam *B* $2b^1$. a) *om.* *B* $2b^{1.2**}$. b) virtute *A* 2. $3a^1$. *B* 1*b*. $2b^1$. c^1; virtutum *B* $2a^1$. c) subplasti *A* 2. d) *om.* *A* 3*b*. *B* 1*a*. $2a^2$. b^{2**}. e) Quem psalmi versiculum ut *A* 3*b*. β^2. $^*\beta^2$; ps. voces ut *B* $2c^1$. f) demisso *B* $2a^1$. b^1. g) r. e. *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$. h) Vincennam *B* 1*a*. *b*. $2a^1$. c^1; Vicena::cū exercito *B* $2b^1$. i) eo *A* 2; l. q. *B* 1*a*. *b*. k) eam *A* 1*a*. *B* 1*a*. *b*; *om.* *A* $3a^1$. *B* $2a^2$. l) vadere *A* $3a^1$. *B* $2a^1$; uuad. *semper* *B* 1*a*. *b*; transire *Greg.*

1) *Supple ex Greg.:* auspicium ab aede sancta suscipitis.

A. | B.

Greg. II, 37.

beret, non inveniebat[a]; inundaverat[b] enim a multitudine pluviarum. Deprecatusque[c] Dominum, ut ei vadum ostenderet, nocte illa[d] fuit[e]. Mane autem facto, cervia mire[f] magnitudinis[g] ante eos[h] Domini nutu[i] precedente, vadum ostendit, illaque[k] vadante, populusque[l] sequens vadavit. Veniente autem rege apud[m] Pectavis[n], dum procul ab ecclesia sancti[o] Hilarii tenturia fixisset[p], ea[p] nocte farus ignea ex ea visus est exisse[q]. Apparuit nempe super ipsa tenturia in auxilio[r] Chlodovecho rege cum[s] virtute beati Hilarii. Precepit autem rex hoste[t] suo, ut nec cybo[u] nec nullo[v] stipendio de ipso paygo tollerent nec *nulla[w] spolia. Chlodoveus autem rex[x] cum Alarico rege Gothorum in campo Vogladinse[y] super fluvium Clinno[1] miliario decimo ab urbe Pectava. Illisque inter se conpugnantibus[z], Gothi cum rege suo nimis[a] conlesi[b], terga verterunt. Chlodoveus, sicut solebat, victor extitit.†) Cumque Alaricum interficeret[c], duo Gothi cum[d] contis[e] eum ex adverso[f] in latera feriunt[g], sed propter luricam, qua[h] indutus erat, eum[i] non livoraverunt[k. 2].

B: *t. nullaque

†) Ubi Clodoveus cum rege Gothiae fugato pugnans victor extitit *in marg. add.* *B* 1a.

Cap. 17. *A* 1a. *b*. 2. 3a^1. *b*. β^1. *β^2. *B* 1a. *b*. 2a$^{1.2}$. *b*$^{1.2**}$. *c*^{1}.

Cap. 17. a) uuadum *add.* *B* 1*b*. b) i. e. a m. p. *om.* *A* 3β^1. *β^2. c) Deprecansque (que *om.* *A* 2. 3*β^2) *A* 3β^1. *β^2. *B* 2*b*^{2**}; Deprecabaturque *B* 2*a*^{2}. d) ibi *add.* *A* 3*β^2. *B* 2*a*^{2}. *c*^{1}; illa *repetit* *B* 1a. e) *om.* *A* 1*b*. *B* 1*b*. 2*b*^{1}. f) *superscr.* *B* 2*a*^{1}; *om.* *B* 2*a*^{2}. g) apparente et *add.* *A* 3β^1. *β^2. h) hos *A* 2; os, *superscr.* e *B* 1*b*; ..s *B* 2*b*^{1}. i) natum *corr.* nutum *B* 2*a*^{1}; precedebat *B* 2*b*^{1}. k) i. q. v. *om.* *B* 1*b*. l) populoque sequ::: (*atramento alio corr.* sequente) *B* 1*a*; populoque sequente *B* 1*b*; populus (*corr.* populis) que sequensque (*expunct.* que) *B* 2*a*^{1}. m) *om.* *A* 3*a*^{1}. n) P. civitate *B* 2*a*^{2}; urbem Pict. *B* 2*c*^{1}. o) *om.* *A* 3*a*^{1}; Hel. *semper* *B* 1*a*; Elar. *semper* *B* 2*a*$^{1.2}$. *b*^{1}. p) ficissent *B* 1*a*; fixissent *B* 1*b*. 2*b*^{2**}; finxisset *B* 2*a*^{1}; ea *om.* *B* 1*a*. *b*; et a n. *B* 2*a*^{1} (*ubi et expunct.*). 2*a*^{2}. q) exire *B* 1*a*. *b*; ex ipse (*corr.* ipsa) *B* 2*a*^{2}. r) *sic* *A* 2. 3. *B* 1. 2*b*^{2**}. *c*^{1}; auxilium *rell.* s) c. v. *om.* *B* 2*a*^{1}. t) omni exercitu *Greg.* u) cybum *A* 3*b*; ibi *B* 1*a*. *b* *cum Greg.* v) ullo *A* 1*b*. w) n. ulla *A* 3. *B* 2*c*^{1}; nullaeque *B* 1*b*. x) pugnavit *h. l. add.* *B* 2*b*^{2**}; *post* Gothorum *add.* congressus est *A* 1c. *c**, *add.* bellum iniit *A* 3β^1. *β^2; *post* Pectava *in marg. m. al. add.* commisit *A* 1*b*, *add.* cepit pugnare *B* 1*b*, *add.* bellum commisit *B* 2*c*^{1}: convenit *post* P. *e Gregorio suppleas.* y) Voglatlinse *A* 3*a*^{1}; Vocladinense *B* 1*a*; Vero da dininse *B* 1*b*; Volglandinse *corr.* Voclandinse *B* 2*a*^{1}; Vocladiense *B* 2*b*^{2**}; Vadindense *B* 2*c*^{1}. z) pugnantis *B* 2*b*^{1}; pugnantibus *B* 2*b*^{2**}. a) *om.* *A* 1*c*. 3β^1. *β^2. b) *om.* *A* 3β^1. *β^2; lesi *B* 1*a*. *b*. 2*c*^{1}. c) interfecit *B* 2*a*$^{1.2}$. *b*^{1}. d) c. c. *om.* *B* 2*b*^{2**}. e) conctis *A* 2. f) adversa parte in l. *B* 1*b*. g) feriuntur *B* 2*a*^{1}. h) quam *B* 1*a*. i) eum n. *om.* *B* 2*a*^{2}. k) *ita* *A* 1. 2. 3. *B* 1*a*. *b*; liberaverunt *B* 2*a*^{1}; liberavit *B* 2*a*^{2}; libraverunt (*in marg. m. saec. XVI. add.* livoraverunt) *B* 2*b*^{1}; vulneraverunt *B* 2*b*^{2**} *et* 2*c*^{1} (*ubi* nu *et* lne *in litura scr.*).

1) *Le Clain; cf. Longnon, 'Géographie de la Gaule' p.* 161. 2) ne periret, exemptus est

A.

Dominus autem adiuvabat[a] eum in cunctis quae agebat. Greg. II, 37. Maximus autem tunc ibi Arvernorum[b] populus, qui cum Apollonare[c] duce ibi venerat, corruit in gladio Francorum cum[d] multis senatoribus. De hac pugna Amalricus evasit[e] per fugam, filius Alarici; in Hispaniis regnum patris sui sagaciter recepit[f]. Chlodoveus autem[g] Theuderico, filio suo, per Albiensem et Rotinus civitatem et ad Arvernum[h] dirigit[i]. Qui pergens[k] omnesque urbes illas[l] a finibus Gothorum[m] usque Burgundiam subiugavit et in potestate patris sui restituit. Regnavit igitur[n] Alaricus annis 12[o]. Chlodoveus quoque *Burdigalensem[p] civitatem totum hyemem[q] resedit[r]; thesauros vero plurimos Alarici regis de Tolosa abstullit†. Omnesque[s] urbes illas accipiens, Ecolosinam[t] civitatem veniens, tantam gratiam ei Dominus contulit, ut in eius adventu *muri[u] eius corruerent[v]. Interfectis[w] Gothis††, qui ibidem erant, ipsam urbem adprehendit, omnem[x] terram illam *subiugavit. In Sanctonico[y] vel Burdigalinse[z, 2] Francos precepit *manere ad Gothorum gentem[b] delendam. Deinde

B.

*apud *add.*

*adventum

*subiugat a.

*m. p.[a]

†) circuiensque vicina loca, in Caturcinio in loco qui Iunantus[1] dicitur monasterium in honore beati Martini construxit et ob amorem ipsius confessoris maxumis honoribus ac diversis thesauris abundantissime ditavit *add. cod. Paris. nr.* 5926. *Ademari.*

††) Clodoveus Gothorum gentem sibi subiugavit *in marg. add. B* 1a.

Cap. 17. *A* 1a. *b*. 2. 3a^1. *b*. β^2. $^*\beta^2$. *B* 1a. *b*. 2$a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 17. a) in c. a. c. *A* 3β^2. $^*\beta^2$; adiuvabit *B* 1a. b) Alvern. *B* 1a. *b (corr.)*; Alavern. *B* 2b^{2**}. c) Apollonorum uce (?) *corr.* Apollouare d. *A* 2. d) c. m. s. De h. p. *om. B* 2c^1. e) A. f. Alarici p. f. e. *B* 1a. *b*. f) recipit *B* 1a; percepit *B* 1b. g) *om. A* 3a^1. h) et adruennum *B* 1a; et aruennum *B* 1b; et ad uernum *B* 2$a^{1.2}$. b^1; (et *om.*) ad Alavernum *B* 2b^{2**}; et Arvernum *B* 2c^1. i) rediit *B* 2a^1. k) pergit *B* 2$a^{1.2}$. l) *om. B* 2b^1. m) Toringorum *B* 1a; Torringorum (*expunct. prius r et superscr. m. al.* vel Gotorum) *B* 1b. n) Regnavitque A. *B* 2a^2. o) *ita codd. B Greg.* p) Burgundial. *A* 1c. *B* 1b; Burdalensem *B* 2a^1; Burgundalinse *B* 2a^2; Burgundiam gallensem *B* 2b^1. q) hyems *B* 1b. r) sedit *A* 3b; consedit *A* 3$^*\beta^2$; residens *B* 1b. s) o. q. u. i. a. *om. B* 2a^1; omniaque urbis *B* 2a^2. t) et Tolosam *B* 2$a^{1.2}$; et ulissimam *B* 2b^{2**}. u) a. eius m. civitatis c. *A* 3β^2. $^*\beta^2$; a. m. civitatis c. *B* 2c^1. v) corruunt *B* 1a *(non B 1b)*; corruerunt *B* 2a^2. b^1. w) exclusis *Greg.* x) que *add. A* 1c. c^*. 3β^2. $^*\beta^2$; q (*postea corr.* q:) *add. B* 1b; omne terra illa *B* 2a^1. y) Scanctonico *A* 2; Scantonico *A* 3β^2. $^*\beta^2$; Sanctoneo *B* 1a; Sconeo *B* 1b; Santoneo *B* 2a^1. z) Burgundigalinse *A* 1b; Burgundialensę *B* 1b; Burgalense, *superscr.* di *B* 2a^1; Burdalinse *B* 2a^2; Burgudigalense *B* 2b^1. a) recepit *B* 2a^1. b) gente *B* 1a.

Greg. Cf. Aethicus ed. Wuttke p. 25*:* sagittae eis nocere nec livorare (*al.* laedere) valeant. *Livorare est livores inferre; cf. Ducange ed. Favre V, p.* 130. 1) *'La vallée de Zunault'; cf. SS. IV, p.* 115. 2) *De hoc loco v. Junghans l. l. p.* 87.

A. | *B.*

Toronis civitate[a] reversus, multa munera basilicae beati Martini tribuit. Equo vero, quem antea ad[b] ipsam ecclesiam transmiserat[c], ad[d] illos matricolarios datis centum soledis[e] pro ipso equo, ut[f] eum reciperet[g]. Quibus datis[h], equus ille[i] nullatenus[k] movit. At ille ait: 'Date aliis[l] centum soledis'. Cumque[m] alios[n] centum soledis dedissent, statim ipse equus solutus[n] abiit[n]. Tunc cum laetitia rex ait: 'Vere beatus Martinus bonus[o] est in auxilio et carus[p, †] in negotio'. Ab Anastasio[q] imperatore codicellus[r] accepit Chlodoveus rex[s] pro consulatu[t], tuneca blatea[t] indutus rex in basilica beati Martini[u], corona aurea in capite suo[v]. Ascenso equo, aurum et argentum in atrium, quod est inter[w] civitatem et ecclesiam beati Martini, presente populo manu propria aspersit *atque voluntate benignissima[x] dispensavit. Ab ea die tamquam consul[y] aut augustus est appellatus. De Toronis autem[z] egressus, Parisius civitate veniens, ibi sedem regni sui constituit.

Greg. II, 37. — ib. II, 38.

B: *sparsit

18.[a] Deinde commotus contra Ragnacharium[b], parentem suum. Erat autem ipse Ragnacharius apud Camaracum .... effrenis[c] in luxoria. Habebat quoque[d] consiliarium nomine *Faronem[e] simile spurcicia lutulentum. Cum[g] aliquid muneris[h] aut cybi ei deferti[i] essent, dicebat[k]: 'Sint[l] ista mihi et meo consiliario *Farone'.

ib. II, 42.

B: *nomen[f] — *F. c.

†) Tempore Anastasii Romani imperatoris hec facta esse *in marg. add.* B 1a.

Capp. 17. 18. *A* 1a. *b*. 2. $3a^{1}$. *b*. β^{3}. $^{*}\beta^{2}$. *B* 1a. *b*. $2a^{1.\,2}$. $b^{1.\,2**}$. c^{1}.

Cap. 17. a) *om.* *B* 1a. *b*. b) t. ad i. e. *A* $3\beta^{3}$. $^{*}\beta^{2}$. c) transmisit *B* 1a. *b* (*ubi* a *pro* ad); *B* $2c^{1}$ *ita pergit*: tr., recipere cupiens, matriculariis pro eo centum solidos dare precepit. Quibus d. d) t. illis matriculariis *B* $2a^{2}$. e) solidus *corr.* solidos *B* $2a^{1}$. f) et *B* $2a^{1}$. g) misit *add.* *A* $3\beta^{3}$. $^{*}\beta^{2}$; uibus, *om.* q *A* 2. h) *om.* *B* $2b^{1}$. i) *om.* *B* $2b^{1}$. k) moveri n. potuit *A* $3\beta^{3}$. $^{*}\beta^{2}$. l) illos, *superscr.* aliis *B* $2a^{1}$. m) que *om.* *A* 1*b*. n) Cumque h(a)ec d., equus ille solutus (solitus *A* $3a^{1}$. *B* 1*b*. $2a^{1}$) movit *B* 1a. *b*; alius solidus (s. *om.* *A* $3\beta^{3}$. $^{*}\beta^{2}$) 100 d. *B* $2a^{2}$. o) est b. *B* $2b^{1}$. p) est *add.* *B* $2b^{1}$; aux. sed gravis in n. *B* $2c^{1}$. q) Athanasio *A* 3*b*. r) codicellum *B* 1*b*. $2b^{2**}$; codice illo a. *B* $2b^{1}$. s) *om.* *A* $3\beta^{3}$. $^{*}\beta^{2}$. t) pro consulatus honore. Tunc t. *A* $3\beta^{3}$. $^{*}\beta^{2}$; pro consultu tonica (tonicam *B* $2b^{1}$) *B* 1a. *b*; platea *B* 1a. *b*. $2a^{2}$. b^{1}. c^{1}. u) M. confessoris c. *B* $2c^{1}$. v) gestans *add.* *A* $3\beta^{3}$. $^{*}\beta^{2}$; habens *add.* *B* $2c^{1}$. w) intra civitate et ecclesia *B* $2b^{1}$; intrinsecus ecclesie b. M. ad populum distribuit, manu p. *B* $2b^{2**}$. x) benigna *A* 3*b*. β^{3}. $^{*}\beta^{2}$. y) aug. aut c. *A* $3\beta^{3}$. $^{*}\beta^{2}$; sol *B* $2a^{1}$ (*ubi superscr.* con). $2a^{2}$. z) urbe *add.* *B* $2c^{1}$.

Cap. 18. a) *ab h. l. numeros om.* *A* 2. b) comm. parenti suo (parente suo *B* 1*a*. $2b^{1}$) Raginario *B* $2b^{2**}$. c) efrenis *A* 2. *B* $2a^{1}$. d) autem *B* $2a^{2}$. e) Faronam *B* 1*b*; Faraonem *B* $2a^{1}$; Pharaonem, *ut infra*, *B* $2a^{2}$. b^{1}. c^{1}. f) *ita* *B* 1a. $2a^{1}$. g) Cumque *B* $2b^{1}$. h) *om.* *B* 1*a*; *superscr.* *B* 1*b*. i) deferendum esset (esse *A* $3^{*}\beta^{2}$) *A* $3\beta^{3}$. $^{*}\beta^{2}$; essent defferti *B* 1*a*. k) dicabat *A* 2. l) Sunt *B* 1a. *b*.

A.

Greg. II, 42. Pro qua causa[a] indignati Franci, qui erant cum eo, consentiebant[b] Chlodoveo, commoventes eum adversus[c] Ragnachario. Datisque eis Chlodoveus pro[d] hac causa balteis et armellis[e] adsimilatis de auro, — sed deintus aeramen[f, 1] et cobrium *erat[g] deauratum sub dolo[i] factum, — pro munore leudibus[k] Ragnacharii[l], qualiter[m] super ipsum invitarent eum. Commoto[n] Chlodoveus exercitu contra Ragnacharium, parentem[o] suum, misit Ragnacharius speculatores ad[p] cognoscendum[q], interrogans[r], cuius esset hostis maior. Qui responderunt, mentientes[s]: 'Tibi[s] est fortior et tuo Farone consiliario'. Venientes autem Chlodoveus et Ragnacharius ad pugnam fortiterque[t] inter se proeliantes, Ragnacharius caesum[u] cernens exercitum suum, fugire[v] nititur, sed ab *ipsis traditoribus conprehensus, legatis[w] a tergo manibus, una cum Ricchario[x], fratre suo, Chlodoveo *presentantur. Cui dixit[y] Chlodoveus: 'Quur[a] humiliasti gentem nostram, ut te[b] vincere permitteres*? Nonne[c] melius *tibi fuerat[e] mori?' Et elevata[f] bipenne in caput eius defixit, et mortuus est. Conversus[g] ad fratrem suum*, ait: 'Si[h] tu solacium fratri[i] tuo prebuisses, ille legatus non fuisset'. Similiter et[k] ipsum in[l] capite percussum interficit[m], et mortuus est. Post mortem eorum cognoscent[n] traditores eorum, aurum, quod a Chlodoveo acceperant[o], esse viciatum; dixerunt[p] hoc rege. Rex

B.

*cubrum[h]

*ad

*presentatur[z].

*permitteris[d]? *t. m.

*f. eius, a.

Cap. 18. *A* 1a. b. 2. $3a^1$. b. β^3. $^*\beta^2$. *B* 1a. b. $2a^{1.3}$. $b^{1.2^{**}}$. c^1.

Cap. 18. a) causi *B* $2a^1$. b) consentiebantur *B* 1a; C. c. *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$. c) contra *A* 3b. β^3. $^*\beta^2$. d) pro h. c. Chl. *B* $2b^{2^{**}}$; pro h. c. *om.* *B* $2c^1$. e) armillas *B* $2a^3$. b^1. f) eramentum *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$; aramen *B* $2a^1$; aereum *Greg.* g) erant *B* 1a. b; *om.* *B* $2b^1$; deaurati *B* 1a. h) *ita* *B* 1a. b. $2a^1$. c^1. i) dolum *B* $2a^1$; dolu *B* $2b^1$; facti *B* 1b. k) laudibus *A* 1c. *B* 1a. $2b^{2^{**}}$; consiliariis *B* $2c^1$. l) Ragnechario *B* $2a^1$. b^1; Ragneario *corr.* Regneario *B* $2a^3$. m) dedit q. s. i. commoverent eum et invit. *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$. n) Quomodo *B* 1a; Commotus *B* $2b^1$. $^{2^{**}}$. o) parente suo *B* 1a. p) *deest* *B* 1a. q) exercitum Chlodobei *add.* *B* $2b^{2^{**}}$. r) *om.* *B* 1a. s) *om.* *B* $2b^1$; m. ibi *A* 2. t) fortiterque (fortiter qui *B* $2a^1$) i. (in *B* 1a) se conpugnantibus adque pr(a)eliantibus *B* 1a. b. u) lesum *B* $2b^1$. $^{2^{**}}$. v) f. n. *om.* *B* $2b^{2^{**}}$. w) ligatis ergo m. *B* $2a^3$. x) Regnachario *A* $3a^1$; Ragnachario *B* $2a^1$; Rihario *B* $2a^3$. y) Clod d. *B* 1a. b. z) praesentatus *B* $2a^1$; praesentantur *B* $2a^3$. a) Cui humiliastis *B* 1a. b) *om.* *B* 1a; v. te *B* 1b; ut eum v. *B* $2a^1$. c) Non *A* $3a^1$. d) permisisti *B* $2a^3$. e) fuit *B* $2a^{1.3}$. f) elevatam bipennem *B* 1a. b; elevatam securem *Greg.* g) autem *add.* *A* 1c. *B* 1a. b. $2a^3$; est. Et conv. *B* $2b^1$. h) Si — fuisset *om.* *B* $2b^{2^{**}}$. i) pr. f. tuo *B* $2b^1$. k) *om.* *B* 1b. $2c^1$. l) in c. *om.* *B* 1a. b (*ubi* ipso percusso). m) interfecit *A* 2. *B* $2a^1$. b^1. c^1; interfectus *B* 1b. n) cognuscentes *A* 1b; cognoscunt *B* 1b; cognoscentes *B* $2c^1$. o) acceperunt *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$. *B* $2b^1$; a C. esse v. (adulterum *Greg.*) quam acceperunt *B* 1a. p) d. a rege *B* 1a; et direxerunt ad regem *B* 1b.

1) *Pro aere accipitur; cf. Ducange ed. Favre I, p.* 118.

A.

respondens[a], dixit eis: 'Merito tale auro debet accipere, qui dominum suum ad mortem[b] tradit[b]. Sufficiat vobis vitam tantomodo[c] habere concessam[d], ne inter[e] tormenta deficiatis[f][1]. Illi haec audientes, gratiam et vitam solomodo[g] optantes habere[h] adeptam cupiebant, sibi[i] sufficere dicentes[i]. Fuerunt autem supradicto Ragnachario parentes; quorum[k] frater Rignemiris nomine apud Cinnomannis civitate, iubente[l] Chlodoveo rege, interfectus est. Quibus mortuis[m] vel *peremptis, omnem regnum eorum et thesauros Chlodoveus accepit, interfectisque multis[o] et magnis regibus vel parentibus suis†. Greg. II, 42.

19. Post haec omnia[a] mortuus est Chlodoveus rex in pace et sepultus est in basilica sancti Petri[1] apostoli[b], quam ipse[c] vel regina sua aedificaverant[d] ††. Mortuus[e] est autem[e] anno quinto, postquam[2] cum Alarico rege[f] Gothorum pugnavit. Regnavit quoque[g] simul annis 30. A transitu sancti Martini usque ad[h] transitum Chlodovechi regis fuerunt[i] anni[k] cen- Ib. II, 43.

B.

*m.[n], p.

†) De potentia igitur magnitudinis tanti viri, regis scilicet Clhodovei (!), de regnis ab eo subiugatis, de regibus quos interemit, de gentibus quas tributarias fecit, qualis fuit ante baptismum, quomodo, inspirante Deo, baptizatus est, qualis fuit post baptismum, quot monasteria construxit, quot predia ornamenta eisdem monasteriis distribuit, nemo potest recordari *m. s. XIII. add.* *A* $3a^1$.

††) Clodoveus quintus rex Francorum cum solus Francis 30 annis imperasset, mortuus est in pace, relinquens filios *in marg. add.* *B* 1a.

Capp. 18. 19. *A* 1*a*. *b*. 2. $3a^1$. *b*. β^2. $^*\beta^2$. *B* 1*a*. *b*. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 18. a) respondit *B* 1*a*. *b* (*ubi et add.*). $2b^{2**}$. b) morte *B* $2a^1$; tradet *B* $2a^1$. $b^{1.2**}$. c) v. tantummodo *A* 2. *B* $2a^1$. b^1. c^1; tantummodo v. *A* $3^*\beta^2$. *B* 1*a*. *b*. d) concessa *B* $2a^1$. e) in tormenta *A* 2 (*corr.* inter t.). $3a^1$. *B* 1*a*. $2a^2$; ne — deficiatis *om.* *B* $2b^{2**}$. f) deficiant *B* $2b^1$. g) solummodo *B* $2a^1$. b^1. c^1; *om.* *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$; s. o. h. a. (ademptam *B* $2a^1$) *om.* *B* 1*b*. h) habere, hoc postea cupiebant s. suff. quod acceperant *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$; ad. c. *om.* *B* $2a^2$. i) sibique in hoc suff. dicebant *B* $2a^2$; ad. cum confusione ad propria reversi sunt. Fuerunt *B* $2b^{2**}$; dic. *om.* *B* $2c^1$. k) quarum *B* $2a^1$; fratres *B* $2a^1$. b^{2**}. l) a *pro* i. *B* 1*b*. m) mortuus *B* 1*a*. *b*. n) mortuus p. *B* 1*a*; m. ac peremtis (*corr.* peremptis) *B* 1*b*; m. parentis (parentibus *B* $2a^2$; parentes *B* $2b^{2**}$) *B* $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$; m. *om.* *B* $2c^1$. o) m. et m. r. v. p. s. *om.* *B* 1*a*; Interfectisque m. et m. r. v. p. s. *om.* *B* 1*b*.

Cap. 19. a) omnio *B* $2a^1$. b) *om.* *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$. *B* $2b^{2**}$. c) ipsa *B* $2a^1$. d) (a)edificaverunt *A* 3*b*. β^2. $^*\beta^2$. *B* 1*b*. $2a^2$. b^1. c^1; hedificaverunt *B* 1*a*. e) Mortuusque est (e. *om.* *A* 3*b*) *B* 1*b*; a. om. *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$. *B* $2b^{2**}$. f) r. G. *om.* *B* $2b^{2**}$. g) autem *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$; q. s. *om.* *B* 1*b*. h) a transitu Clodoveo (Chlodeveo *B* $2a^1$) *B* 1*a*; ad obtū Hlodevei *B* 1*b* (*ubi r. deest*); ad transitu Chlodoveo *B* $2b^1$. i) sunt *B* 1*a*. *b*. k) *om.* *A* $3a^1$.

1) in basilica sanctorum apostolorum *Greg.* *Est eadem ac S. Petri basilica, hodie S. Genovefae dicata; cf. supra c.* 17. 2) post Vogladinse bellum *Greg.*

A.

Greg. II, 43. tum duodecim. Chrodchildis regina post mortem viri sui Toronis civitate frequenter pergens, ad basilicam beati Martini diutissime[a] commorata[b], Domino serviebat; Parisius *raro visitabat.

ib. III, 1. Igitur post mortem[d] Chlodovechi[e] regis hii[f] quattuor filii[g] eius, Theudericus[†], Chlodomiris, Childebertus et Chlotharius regnum eius inter[h] se diviserunt equaliter. Habebat[i] quoque *Theudericus filium nomine* Theudobertum strenuum[m] et utilem, elevatique sunt in magna potentia[n]. Amalricus quoque, filius[o] Alarici regis Gothorum, sororem eorum ad[p] coniugium petiit. Quam illi[††] *non negantes cum ornamentis[r] optimis[s], eamque ipse sibi in[t] matrimonium adsumpsit.

ib. III, 3. In illo tempore Dani cum rege suo[u] nomine Chochilaico[v] cum navale hoste per alto mare Gallias *appetent[w], Theuderico paygo Attoarios[1] vel alios devastantes atque[y] captivantes, plenas[z] naves de captivis[a.†††] alto mare[b] intrantes, rex eorum ad litus maris resedens[c]. Quod cum Theuderico[d] nuntiatum fuisset, Theudobertum, filium suum, cum magno exercitu[e] in illis[f] partibus dirigens. Qui consequens eos, pugnavit cum eis caede magna atque[g] prostra-

B.

*r.[c] P.

*tunc[k] *add.* *nomen[l]

*ille[q]

*Galeas[x]

†) Regnum Clodovei in tetrarchiis divisum esse 3 filiis eius *in marg. add.* *B* 1a.

††) Filia regis Clodovei christiana nupsit Amalrico regi Hispaniensi pagano *in marg. add.* *B* 1a.

†††) Teoderico partem Gallie versus mare in sortem contigisse *in marg. add.* *B* 1a.

Cap. 19. *A* 1a. *b*. 2. $3a^1$. *b*. β^3. $^*\beta^2$. *B* 1a. *b*. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 19. a) diutissimum *B* 1a. *b*. b) commemorato *B* $2a^1$; commorabat *B* $2b^{2**}$. c) r. P. v. *om.* *B* 1*b*, *at sec. m.* P. r. v. *ex A in marg. suppl.* d) viri sui *add.* *B* 1a. *b*; mortem viri sui hi *A* $3a^1$. e) Clodoveo *B* 1a; Chlodoveo rege *B* $2a^1$. f) *om.* *B* 1a. *b*; 4 *superscr.* *B* $2a^1$; *om.* *B* $2a^2$. g) filius *B* $2a^2$. h) i. s. (a)equaliter d. *A* $3\beta^3$. *B* 1a. *b*. $2c^1$. i) Habebant *B* $2a^1$. k) *om.* *B* 1*b*. l) *ita* *B* 1a. $2a^1$. m) elegantem *Greg.* n) potenciam *B* $2a^1$. o) A. f. *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$. p) p. ad c. *B* 1a. *b*. q) quod illi *B* $2a^2$. r) *duo vel tria vocabula eras.* *A* 1a. s) miserunt *add.* *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$; o. eam ad illum dirigunt eamque (que *om.* *B* $2b^1$) i. *B* 1*b*. t) *om.* *B* $2a^1$. u) rege eorum nomen *B* 1a; rege Gotorum *(expunct. et superscr. sec. m. suo)* nomine *B* 1*b*. v) Chrochilaico *A* 1*b*; Chobilaico *A* 2; Chochelaico *A* $3a^1$; Chochilago *B* 1a (?); Hlodilago *B* 1*b*; Chodilaico *B* $2a^2$; Chlochilaico *B* $2b^1$; *om.* *B* $2c^1$. w) petunt *A* $3a^1$. *b*. β^3. $^*\beta^2$; G. petierunt, Teoderici terram devast. atque *B* $2c^1$. x) *ita* *B* 1a. $2a^1$. b^1. y) a. c. *om.* *B* $2b^{2**}$. z) p. n. de c. *om.* *A* 1*b*. a) *om.* *B* $2a^2$. b) mares (resedens *superscr.*, *sed expunct.*) *B* $2a^1$; m. i. r. e. ad l. *om.* *B* $2b^{2**}$. c) resedere *A* 1*b*; erat residens *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$. d) n. f. T. *A* 1c. 3*b*. e) exercitum *B* 1a. f) d. in i. p. misit *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$. g) (a. *om.*) prostratus *B* $2a^2$; magnaque pr. *B* $2b^{2**}$.

1) pagum unum *Greg.* *De situ pagi Attoariorum cf. SS. I, p. 6 n.*

A.

vit, regem[a] eorum interficit*, preda tullit et in terra sua restituit. Greg. III, 3.

20. In illis[a] diebus Chrodchildis regina cum venisset Parisius†, ait ad filios suos: 'Non[b] me penitet, filii, *vos[c] dulciter enutrisse[d]; precor, indignate iniuriam meam et patris mei et matris meae[e] mortem vindicate'. Illi haec audientes, in ira magna commoti, cum maximo exercitu Burgundiam petunt[f] contra Sisimundum et Gotmarum reges[g], filios[h] Gundobado. Tunc temporis edificabat *Sisimundus rex monasterium[i] sanctorum martyrum[k] Agaunensium in Burgundiam, sancti[l] Mauricii cum sociis suis sex milia 600.[m] Illi autem commoverunt[n] hostem Burgundionum contra Chlodomirem regem et Childebertum et Chlotharium[o] fratres, filios[p] Chlodovechi. Illis inter se conpugnantibus[q], fugieruntque cesi Burgundiones†† cum Godmaro.

Ib. III, 6. — Ib. III, 5. — Ib. III, 6.

B.

*interfecit

*fili mi, v.

*edificavit

†) civitate et *add.* B $2a^1$.

††) *Post* Burg 5 *versus erasi sunt, ita ut quae sequuntur ad* abba in Aurilianis *perierint. In litura corrector haec scripsit:* (Bur)gundiones cum regibus suis. Ut viderunt autem Burgundiones suos reges sic superatos a Francis, venerunt quidam eorum ad Clhodomirem, dicentes ei: 'Servi tui sumus, amodo fideliter tibi serviemus'. Et ea ratione recepit eos. Persequebatur autem rex cum ipsis predictis Burgundionibus Sygismundum regem; qui Sygismundus dum ad Sanctos Agaunenses, quorum tunc edificabat ecclesiam, fugiens pervenisset, reclusit se intra monasterium sanctorum martyrum. Cum hoc denique audisset Clodomiris, persequens eum, stetit a longe; nolebat quippe locum sanctum violare. Convocans itaque supradictos Burgundiones dixit eis: 'Si vere vultis consequi gratiam meam, obaudite voluntati meae, quia in hoc cognoscam vestram voluntatem, si feceritis quo vobis precipiam. Ite et quocunque modo extrahite dominum vestrum ab ecclesia et ad me eum adducite'. Illi autem abeuntes, miserunt legatum, ei dicentes: 'Veni loqui nobiscum, quia venimus, ut te consolaremur'. Et ille: 'Vado', inquit, 'ad illos, quia melius est, ut ego moriar solus, quam totus pro me pereat populus'. Tali simulatione suasus, venit ad eos et ilico captus est ab eis et ductus ante faciem regis, et inde cum uxore et filiis imperio regis pertrahitur Aurelianis, ibique in carcerem retrudi iussi sunt. Beatus autem Avitus vir sanctus, qui tunc erat abba monachorum in eadem. *Pergit f.* 15. *prima m.:* civitate, deprecabatur A $3a^1$.

Capp. 19. 20. A 1a. b. 2. $3a^1$. b. β^2. $^*\beta^2$. B 1a. b. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 19. a) rege B $2a^1$.

Cap. 20. a) In d. i. C. r. P. c. v. A $3\beta^2$. $^*\beta^2$. b) Nonne me B $2a^1$. b^{2**}. c) d. v. A $3a^1$. d) enutrire B 1b; enutrissem B $2b^1$; nutrisset B $2b^{2**}$. e) mei B 1a; m. et m. m. *om.* B $2b^1$; et m. m. *om.* B $2b^{2**}$. f) petiit B 1a. g) regi B 1a; regis B $2a^{1.2}$. h) filius B $2a^1$. i) r. in B. monast. s. A. sancti B 1b. k) martyrium *corr.* martyrum A 1a; *om.* B 1a. b. l) scilicet M. A $3\beta^2$. $^*\beta^2$; Maurici B $2a^1$. m) milia . de . LX. A $3a^1$; VI (ex B 1a) milibus doctorum ad bellum. Illi A $3\beta^2$. $^*\beta^2$. n) moverunt hoste B $2b^1$. o) Chlotherium A 1a. p) filii B 1a; *post* Chl. *add.* regis B 1a. $2b^{2**}$. c^1. q) pugnantibus A $3^*\beta^2$. B $2b^1$.

A. | **B.**

Greg. III, 6. Sisimundus vero[a] dum ad Sanctos[b] Agaunos[c] fugiret, consequutusque est eum Chlodomiris adprehenditque eum cum uxore[d] et filios eorum, captos[e] in paygo Aurilianense eos adduxit atque in carcerem retrudi iussit. Beatus autem Avitus, qui erat tunc vir sanctus[f] Dei abba in Aurilianis civitate, deprecabatur Chlodomirem[g], ut non occideret eos; sed ille nolebat[h] audire[i] eum. Tunc interfecit[k] tam Sisimundo[†] et[l] uxorem eius[m] et filios eius proiecitque eum *in puteum[n] in loco qui[o] dicitur Colomna vico[p].

B: *eos

ib. 21. Post haec iterum commoto exercitu, Chlodomiris in Burgundiam pergens[a] contra Godmarum[b]. Cumque venissent cum magno[c] hoste in paygo Viennense, in loco qui[d] dicitur Visoroncia, Godmarus[e], locatis[f] gentibus[g], cum Chlodomire procliaretur, Burgundiones valde conlesi[h], cum Godmaro fugierunt[††]. Cumque[i] eos persequeretur Chlodomiris nimis valde, cucurritque[k] antecedens eos[l] cum equo veloce[m], in medio[n] eorum ingressus[o]. Qui[p] ex adversa[†††] parte percussus, corruit et[q] mortuus est. Quod videntes Franci, nimio dolore et ira commoti, Godmarum persequentes[r] exterminant, Burgundiones peremunt,

†) Passio Sigismundi regis Burgundiae *in marg. add.* *B* 1a.

††) que Burgundiones cum Gotmaro *add.* *B* $2a^{1.3}$.

†††) Mortuus est Gladmirus, filius Clodovei regis Francorum, *in marg. add.* *B* 1a.

Capp. 20. 21. *A* 1a. b. 2. $3a^1$. b. β^3. $^*\beta^3$. *B* 1a. b. $2a^{1.3}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 20. a) v. d. *om.* *B* $2b^{2**}$. b) sanctum *B* 1a; sanctus *B* $2a^1$. c) *ita* *A* 2. 3b. β^3 *cum* *Greg.*; Agaunenses *A* 1a. b. c.; Augaunis *B* 1a; Agaunensium *B* 1b; Agaunes *postea add.*? *B* $2a^1$; Agauriis *B* $2a^3$; Auganes *B* $2b^{2**}$. d) sua (suo *B* 1a) *add.* *B* 1a. b. e) captosque (*sed supra* apprehendit) *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$; e. in p. A. (Aurilianensium *B* 1a; Aurelianensium *B* 1b) captivos (eos *om.* *A* 3b) add. *B* $2b^1$. f) sēs *A* 1b. g) Chlodomire *A* 2. *B* $2a^1$; Clodomiro *B* 1a; Chlotmire *B* $2b^1$. h) nolebant *B* $2a^1$. i) e. a. *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. k) interficit *A* 1a. b; tam *sec. m. suppl.* *B* $2b^1$; *om.* *B* $2a^3$. c^1. l) quam *A* $3a^1$. β^3. *B* 1b; quam et *A* 3b. $^*\beta^3$. m) *om.* *A* 1c. $3\beta^3$. $^*\beta^3$. *B* $2b^{2**}$. n) puteo *A* 2. o) que *A* 2. *B* 1a. $2b^1$; in l. — vico *om.* *B* $2c^1$. p) voco *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$.

Cap. 21. a) pergit *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$; perrexit *B* $2c^1$. b) Gaudmar. *ab h. l.* *B* 1a; Gauimar. *ab h. l.* (*vel* Gaumar.) *B* 1b. c) magna *B* $2b^{1.2**}$. d) que *B* 1a. $2b^1$. e) exiit *add.* *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. f) locati *B* 1b; vocatis *B* $2b^1$; longatis *B* $2b^{2**}$. g) ut *add.* *A* $3a^1$. β^3. $^*\beta^3$. *B* 1b. $2c^1$; et (*corr.* ut) *add.* *A* 3b. h) *om.* *A* 1a. b. c. *Cf. infra* p. 279, *l.* 3. i) que eos *om.* *B* 1b. k) que *om.* *A* 1c. $3a^1$. β^3. $^*\beta^3$. *B* $2c^1$; cucurrit anteceditque *B* 1a. b; decucurrit qui antec. *B* $2a^3$. l) suos *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. m) veloci *A* 2. *B* 1a. b. $2a^1$. c^1; velocissimo *B* $2b^{1.2**}$. n) medioque hostium i. *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. o) ingressi *B* 1a. p) que *B* $2a^1$; ex *om.* *B* 1a; ingressusque est qui *B* $2b^{2**}$. q) e. mortuusque *A* $3a^1$; et *om.* *B* $2a^1$. b^1; corruens m. *B* $2b^{2**}$. r) p. e. B. *om.* *B* $2a^3$.

A.

cunctasque[a] regiones vastantes[b], a puero usque ad senem interementes[c], reversi sunt[†]. Chlotharius haec audiens, uxorem fratris *sui accepit in[d] coniugium Gundeucam[f] nomine. Filios[g] quoque Chlodomire orfanos, Theudovaldo *et Chlodoaldo[h], Chrodchildis regina nutriebat, eos[i] secum retenens. Greg. III, 6.

22. In[a] illo tempore Theudericus et Theudobertus[b], filius[c] eius, et Chlotharius rex cum Francorum exercitu[d] Renum transeuntes, in Toringam dirigunt contra Ermenfredum regem Toringorum. Haec audientes[e] Toringi, fossatos[f] fecerunt sub dolo, desuper cooperuerunt[g] cispitibus. Cumque ad bellum ibidem[h] pervenissent, *intellegentes, quod equi eorum ibidem corruissent, indignati sunt valde. Fugit autem Ermenfredus cum Toringhis usque Onestrudem[k] fluvium, illic eum persequentes[l] Franci. Ibi[m] reparatis viribus contra Francos, tanta[n] caedis ibi[o] fuit de Toringhis, ut ipse fluvius ex eorum cadaveribus[p] repletus, Franci super[q] eos tamquam per[r] pontem transiebant et conculcabant[s]. Totamque[t] regionem illam vastantes atque[u] captivantes, depopulant[v]. Ermenfredus per fugam vix lapsus[w], evasit. Franci[x] autem[y] cum multa preda et spolia[z] reversi sunt. Fuerunt enim[a] Ermenfredo duo[b] fratres ib. III, 7. ib. III, 4.

B.

*fratri[e]

*Gunthario *add.*

*convenissent[i]

†) Franci vastaverunt Burgundiam *in marg. add. B* 1a.

Capp. 21. 22. *A* 1a. *b*. 2. $3a^1$. *b*. β^3. $^*\beta^3$. *B* 1a. *b*. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 21. a) cuntasque *A* 2 (*corr.* cunctasque). *B* $2a^1$. b) devastantes *B* $2b^1$; omnes *add. A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. c) ad senem omnes interfecerunt, *om.* r. s. *B* $2c^1$. d) acc. uxorem *B* 1a. e) *ita B* 1a. $2a^1$. b^1. f) Gundeveram *B* 1*b*; Gundeacam *B* $2a^{1.2}$. g) f. — retenens *om. B* $2c^1$. h) :::doaldo, *superscr.* Flo *B* $2a^1$; Dodoaldo *B* $2a^2$. i) eosque *A* 3*b*; secum eos *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$.

Cap. 22. a) *om. B* 1*a*. b) *om. A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. c) filios *A* 2. *B* $2a^1$. b^1; f. e. *om. B* 1a. d) exercitus *B* $2a^1$; exercitum *B* $2b^{1.2**}$. e) audiens *B* $2b^1$. f) fossatus *A* 1*b*. *B* $2a^1$. b^1; fossas *A* 1*c*. $3\beta^3$. $^*\beta^3$. *B* $2c^1$ *cum Greg.*; fossatis *B* $2a^2$. g) cooperu:runt *pr. m. A* 2; cooperientes *B* 1*b*. $2c^1$; coopertos c. *B* $2b^{2**}$. h) idem *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. i) Franci *add. B* $2c^1$. k) Onerorut(h)am *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$; Honestr. *B* 1*a*. $2b^{2**}$. l) persequente Theoderico et Clotario, restiteruntque ibi, r. v. *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. m) Francibus. R. *B* 1*a*; p. cum Francis, r. *B* 1*b*. n) tante *B* 1*a*. o) *om. A* 1*c*. *B* 1*a*. *b*. p) esset *add. A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$; fuit *post* r. *add. B* 1*a*. q) supra *B* $2a^1$; s. e. F. *B* $2a^2$. r) t. super pontum *B* $2b^1$. s) eos *add. B* 1*a*. t) Totaque regione illa *A* 2. *B* 1*a*. $2a^{1.2}$. b^1. u) et *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$; a. c. *om. A* 1*a*. *b*. *c*. v) depopulantes *corr.* depopulantis *B* 1*b*; depopulabant *B* $2a^{1.2}$. c^1; *om. B* $2b^{2**}$. w) l. v. *B* 1*b*; v. p. f. l. *B* $2b^{2**}$; elapsus v. e. *B* $2c^1$. x) Frantia *B* 1*a*. y) vero *B* $2b^1$. z) habentes *add. A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$; ad propria *add. B* $2c^1$. a) autem *B* 1*a*. *b*. $2c^1$. b) duos *B* $2a^1$; d. f. E. *B* $2b^1$.

A.

Greg. III, 8. Baldericus et Bertecharius[a]. Post haec iterum Theudericus, data fide Ermenfredo rege[b], Tulbiaco[c] civitate ad se eum[d] venire fecit. Cumque super* murum ipsius civitatis[e] conloquerentur, conpulsus de muro urbis[f] ipsius[g, †], corruit ad terram et mortuus est; suosque infantes Theudericus[h] interficere[i] rogavit[1].

ib. III, 10. 23. Childebertus quoque cum esset Arvernus civitate[a], misit[b] soror eius, uxor Amalrici regis Gothorum, nomen[c] puellae[c*] Chlodchildis[d] regina, direxit[e] de Hispania nuncios ad[f] eum, dicens, quanta mala super[g] ipsam insidiaretur[h] propter catholicam[i] fidem. Nam[k] cum ad ecclesiam Christi iret orationem facere, stercora[l] et multos fetores[m] ipse super *eam proiciebat atque eam in tantum verberabat, ut sanguinem inlitum[q] sudarium suum fratri *suo transmisit, dicens: 'Indignate[r], dulcissimi[r] fratres[††], laborem et iniuriam meam[†††], domni[s] carissimi[t, ††††]'. Cum haec audisset[u] Childebertus*, in[v] ira magna commotus[w], hostem maximum collegit, in Hispaniam direxit,

B.

*supra

*supra e.[n] proiciebant[o], a. in t. eam[p] verberabat,

*fratre

*rex *add.*

†) Teodericus, filius Clodovei ex concubina, praecipitavit e muro Ermenfridum regem Toringorum duosque eius filios interfecit *in marg. add.* *B* 1a.

††) mei enutristis et modo vero *add.* *B* $2b^{2**}$.

†††) vindicate *add.* *B* $2b^{2**}$.

††††) Childebertus rex pro iniuria sororis suae Hispaniam hostiliter invasit; Amalricum regem interfecit *in marg. add.* *B* 1a.

Capp. 22. 23. *A* 1a. *b*. 2. $3a^1$. *b*. β^2. $^*\beta^2$. *B* 1a. *b*. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 22. a) Bertramnus *B* $2a^2$. b) *om.* *A* $3a^1$. c) *post* Tulpiaco *quinque (?) litterae eras.* *A* 2; Tubiaco *B* $2a^1$; Tubiago *B* $2a^2$; Tobiaco *B* $2b^1$. d) ad secum v. *B* 1a; ad se convenire (*sec. m. superscr.* eum) *B* 1b; eum *om.* *B* $2a^2$; c. secum v. *B* $2c^1$. e) civitate conloqueretur *B* 1a. f) *om.* *B* $2b^{2**}$. c^1. g) illius *B* 1a. *b* (*e corr.*); *om.* *B* $2c^1$. h) *om.* *B* $2a^2$. i) iussit *pro* r. *B* 1b. $2c^1$.

Cap. 23. a) civitatem *B* 1b. $2b^{1.2**}$. c^1. b) ad eum *add.* *B* $2c^1$. c) nomine *B* 1a. *b*. $2a^2$. c*) puelle *A* 2. *B* 1a. $2a^1$. b^1; *om.* *B* $2a^2$; n. — Hispania *om.* *B* $2c^1$. d) Chlodhilde *B* $2a^1$; Clothilt *B* $2a^2$; reginę *B* $2a^1$. e) direxitque in Hispaniam *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$. f) ad e. *om.* *B* $2b^{2**}$. c^1. g) supra *B* $2a^1$; ipsa *B* 1a. *b*; s. i. *om.* *B* $2c^1$. h) maritus eius *add.* *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$. i) f. c. *B* 1b. k) *om.* *B* $2a^2$; *haec ita coegit* *B* $2c^1$: fidem ab Amalrico eiusque subiectis. 'Indignami (*superscr.* ni)', inquit, 'dulcissimi *cet.* l) sunt cora et multa *B* 1a. m) fedoris ipsi *B* 1a; f. ipsius *B* $2a^1$. n) eam *B* $2a^1$. o) proiciebat *B* 1b. p) ea verberabant *B* 1a. $2b^1$; verberabat eam *B* $2a^2$; (e. *om.*) verberabant *B* $2b^{2**}$. q) inlimtum *corr.* inlitum *B* 1b; militum *B* $2a^{1.2}$; inlutum *B* $2b^1$. r) *I.* d. *A* 3b; dulcissime *B* $2a^{1.2}$. s) domne *B* $2a^{1.2}$. t) karissimi *B* 1b. $2b^{2**}$; karissime *B* $2a^{1.2}$; kar. d. *B* $2c^1$. u) et *add.*, *sed expunct.* *B* $2a^1$. v) iniuria *expunct. et superscr.* in ira *B* $2a^1$. w) c. est hoste magnā *B* $2b^1$.

1) *Eius rei Gregorius mentionem nullam fecit.* 2) *Cf. Greg. III*, 6 (*p.* 118, *l.* 1).

A.

pugnam[a] iniit cum Amalrico[b]. Gothi valde conlesi[c], Amalricus fugam[d] vertit, naves parat ad fugiendum. Cumque *adtingere conaretur ad ipsas naves, persequutusque est eum exercitus Childeberto. At ille victum[f] se cernens, ad ecclesiam christianorum fugire[g] nitebatur. Sed antequam ad[h] introitum ecclesiae perveniset, quidam Francus lancea eum percussit[i], mortuusque[k] est ibi. Tunc Childebertus Hispaniam[l] devastans, Tulletum[m. 1] urbem ingressus, thesauros[n] magnos inde abstullit[†]; una[o] cum sorore sua[p] reversus est. Sed nescio quo periculo inminente, languore[q] in ipso itinere[r] mortua est. Parisius deportata, in basilica sancti Petri[s. 2] iuxta patrem suum sepulta est. Childebertus vero inter reliquos thesauros ministeria ecclesiarum[t] detullit: de vasis Salomonis[3] preciosissimis *sexaginta calices[u], quindecim patenas, viginti[v] capsas euangeliorum ex auro purissimo gemmario[4] opere celatas[w], pulchre ornatas. Ille[x] vero noluit ea confringere totaque per ecclesias dispensavit, distribuens cuncta[y] ecclesiis. Greg. III, 10.

24. In illis[a] diebus Chrodchildis regina cum Parisius resederet, vidensque Childebertus rex[b], quod filios *fratris[c] sui senioris[d] Chlodomire prefata regina, mater ipsius, ib. III, 18.

B.

Cumque navem a. e., p.

*preciosissima

*filius

†) Childebertus rex cum sorore sua repatriavit *in marg. add.* *B* 1a.

Capp. 23. 24. *A* 1a. b. 2. 3a^1. b. β^3. $^*\beta^3$. *B* 1a. b. 2$a^{1.\,3}$. $b^{1.\,3**}$. c^1.

Cap. 23. a) que *add.* *A* 3β^3. $^*\beta^3$. b) Alarico *A* 1c. *B* 2$a^{1.\,3}$; rege *add.* *A* 3β^3; regem *add.* *B* 1a; A. rege Gotorum v. *B* 1b. c) lesi *B* 1a. b. d) A. in f. vertitur navesque *A* 3β^3. $^*\beta^3$; fuga *B* 1a. 2b^1; in f. *B* 2a^3; et A. in f. vertentes n. paraverunt *B* 2c^1. e) que *om.* *B* 1b; cum autem Amalricus n. *B* 2c^1. f) vinctum *B* 1a. 2b^{3**}. g) figire *A* 2; fugiens, *om.* n. *B* 2b^1. h) *om.* *B* 2a^1. b^1. i) percussus *B* 1a. k) et mortuus *A* 3b. β^3. $^*\beta^3$. *B* 2c^1. l) Hispania *A* 2. *B* 1a. 2a^1; Spania *B* 2b^1. m) Tolletum *B* 1a. 2$a^{1.\,3}$; Toletum *B* 1b. 2b^1. c^1; u. *om.* *B* 2b^1. n) thesaurum magnum *B* 1a. b. 2b^{3**}. o) u. c. m. *rec. in litura scr.* *A* 1a. p) et *add.* *A* 3β^3. $^*\beta^3$; ad propria *add.* *B* 2c^1. q) *om.* *B* 1a. b. r) iter *A* 1b. *B* 1a. 2a^1. $b^{1.\,3**}$. s) P. est humata (h. e. *A* 3$^*\beta^3$) i. p. *A* 3β^3. $^*\beta^3$. t) ecclesiae *B* 2a^3. u) et *add.* *B* 1a; L *pro* quindecim *B* 2b^1. v) 30 *A* 3β^3. $^*\beta^3$; *om.* *B* 2c^1. w) celatus *A* 3a^1; *om.* *B* 2a^3; pulchra *B* 1a; ac p. *B* 1b. x) Sed ille *A* 3a^1. y) per *add.* *B* 1a. b.

Cap. 24. a) d. illis *A* 3β^3. $^*\beta^3$. b) om. *B* 2a^3. c) fratri suo *B* 2a^1. d) seniores *A* 1b. *B* 2$a^{1.\,3}$; seniore *B* 1a.

1) *Toledo. Quod num Childebertus ingressus sit, valde dubium est.* 2) *Cf. supra c.* 19. *Haec om. Greg.* 3) *De tabula Salomonis v. supra, p.* 74, *l.* 48. 4) ac gemmis praeciosis ornatas *Greg.*

A. | B.

Greg. III, 18.

enutriret et nimis[a] eos diligeret, cogitans, quod reges eos[b] facere[c] cogitaret, dixit Chlothario, fratri *suo: 'Mater nostra filios fratris[d] nostri secum retinet[e] et tenere[f] diligit eosque in regno fratris[g] nostri vult elevare. Consilio accepto, pertractare debemus, quid de eis faciamus, aut[h] totundamus[i] eos aut interficiamus regnumque fratris nostri, patris[k] eorum, inter nos dividamus'. Miserunt autem ad reginam Parisius[l] Archadium[1] nobilem virum, industrium[m], dolose dicentes: 'Dic matri[n] nostrae, ut mittat ad nos filios fratris nostri, nepotes[o] nostros, ut eos[p] reges constituamus'. At[q] illa credens, hoc verum esse, gaudens ipsos[r] eis transmisit. At illi *statim remiserunt[s] Archadium ad reginam, dicentes: 'Haec sunt forfices[t], et ecce[u]! gladius. Sic mandant filii tui, si vis *tundere aut gladium peremere'. Illa vero pro nimio[v] dolore et amaritudine[w] cordis cum lacrimis ait: 'Satis undique[x] me angustiae[y] conpremunt. Si regnare[z] non debent, quid[a] mihi eos enutrisse[b] fuit[b]? Eis[c] melius est[d] mori quam tundere'. At ille renunciavit eis *falsum, dicens: 'Sic[e] dicit regina[†], mallet[e] eos *occidere quam totundere[f]'. Nec mora etiam adprehendit

*fratre

*ille

*eos *add.*

*doloso *add.*

*o. e.

†) mater vestra *add.* *B* $2b^{3**}$.

Cap. 24. *A* 1*a*. *b*. 2. $3a^1$. *b*. β^3. $^*\beta^1$. *B* 1*a*. *b*. $2a^{1.3}$. $b^{1.3**}$. c^1.

Cap. 24. a) etenim his eos *B* 1*a*; et n. e. d. *om.* *B* $2b^{3**}$. b) eorum *B* 1*a*. c) faceret cogitare *B* 1*a*; vellit (*corr.* vellet) f. *B* $2a^3$. d) fratres *A* 2. *B* $2a^1$. b^1. e) retenet *A* 2. *B* $2a^1$. f) *om.* *B* 1*a*; et nimis eos d. *B* 1*b*. g) patris *A* 1*c*. *B* 1*b*; fratri *A* 2; fratres *B* $2a^1$. h) aut — interfic. *desunt* *B* $2c^1$. i) tundamus *B* $2a^{1.3}$. k) p. (pares *B* $2a^1$; paris *B* $2a^3$) e. *om.* *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$; r. q. patris nostri inter nos fratres div. *B* 1*a*; r. q. patris nostri nos fratres i. n. d. *B* $2c^1$. l) Parius *B* 1*a*. m) indrustrium *A* 2; industrinum *corr.* industrium *B* $2a^1$. n) mater nostra *B* $2a^1$. o) n. n. *om.* *B* $2c^1$. p) r. e. *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$. q) *om.* *B* $2b^1$. r) eos ipsis *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$; ipsosecus *sec. m. corr.* ipsos eis *B* $2a^1$; eos illis *B* $2a^3$. s) semiserunt *B* $2a^1$. t) forcipes *A* 1*b*. *B* $2b^1$; forvices *B* 1*a*; artifices *B* $2a^{1.3}$; *corr.* forfices *B* $2a^1$; forcipe *Greg.* u) haec *pro* ecce *B* 1*a*. v) nimia *B* $2a^1$. b^1. w) amaritudinem *B* $2a^1$. x) me u. *B* 1*a*. y) c. a. *A* 2; dolore(s) *pro* a. *B* 1*b*; angustiē *B* $2a^1$. z) n. d. r. *B* 1*a*. *b*. a) quod *B* 1*a*. *b*. b) enutrivi *B* 1*a*; innutrisse *corr.* enutrisse *B* $2a^1$; nutrisse *B* $2a^3$; mihi profuit enutrisse eos m. *B* $2b^{3**}$; mihi prodest eos enutrisse? *B* $2c^1$; fuis *A* 2. c) enim *pro* eis *B* 1*a*. *b*. d) *om.* *A* 1*a*. *b*. *c* *cum* *B* (*praeter* *B* $2b^{3**}$); est enim eis m. *B* $2c^1$. e) r., quia malit *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$; malet *B* $2a^1$. b^1; mallit *B* $2a^3$. f) *ita* *A* 1*b*. *B* 1*a*; *prima syllaba* (tu? *A* 1*a*; to *A* 2) *eras.* *A* 1*a*. 2; tundere *B* $2a^1$ (*corr.*). $2a^3$. $b^{1.3**}$.

1) *Archadii legati Gregorius h. l. non meminit.* 2) 'Favente regina opus coeptum perficite; ipsa enim vult explere consilium vestrum' *Greg.*

Greg. III, 18.

A.

Chlotharius puerum seniorem, proiecit[a] in terram[b], defixit[c] cultrum[c*] in ascella[d] eius[†]. Qui transverberatus, statim mortuus est. Frater quoque eius iunior, cum hoc vidisset, proiecit se ad pedes Childeberti[e], dicens[f] flendo: 'Succurre mihi[g], piissime pater, ne et[h] ego peream, sicut frater meus'. Tunc[i] Childebertus commotus lacrimis, ait: 'Obsecro te, dulcissime frater, ut huius vita tua[k] largitate[l] mihi[m] concedere iubeas, et[n] quantumcunque *volueris, pro hoc dabo tibi'. At[n*] ille in ira succensus[o], ait[p]: 'Aut[q] eice eum a[r] te, aut certe pro eo morieris. Tu es qui hoc malum[s] consilium perpetrasti, et modo[t] tu vis liberare eum?' Haec audiens Childebertus, proiecit eum a se. Chlotharius quoque elisit[u] eum in terra, defixo in ascella[v] cultro, interficit *eum, sicut fratrem eius, et[w] pueros *eorum nutricios[x] similiter iugulavit[y*]; ascensisque equitibus, abscessit[z]. Regina quoque haec audiens, cum[a] nimio merore attrita[b], conpositis[c] corpuscolis eorum, cum magno psallentio[d] et inmenso[e] luctu Parisius[1] *deportata[f] corpuscola[f*] eorum sepelivit. Quorum unus erat decim annorum et[g] alius septem. Tertius vero[h] *Chlodovaldus[i] effugit et per auxilium puerorum fortium[l] liberatus est.

B.

*quantum v.

*interfecit

*pueris[y] e. nutricius

*ad basilicam sancti Petri[1] *add.*

*v. nomen C. effugiit[k]

†) Rem a saeculis inauditam, pueros regios a patruo crudeli morte peremptos *in marg. add.* B 1a.

Cap. 24. A 1a. b. 2. $3a^1$. b. β^3. $^*\beta^3$. B 1a. b. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 24. a) que *add.* A $3\beta^2$. $^*\beta^3$. B 1b. b) in terra A $3a^1$. B 1a; ad t. B $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1. c) defi:xit, *eras.* n. A 2; que *add.* B 1b; et d. A $3\beta^3$. $^*\beta^2$; ac d. B $2c^1$. c*) ultrum B 1a; gladium B 1b. d) ascellas A $3\beta^3$. $^*\beta^2$; ascellam B 1a. $2a^1$. b^1. e) Childeberto B $2a^1$. $2b^{1.2**}$. f) f. d. A $3a^1$. β^3. $^*\beta^3$. g) *om.* B $2b^1$. h) *om.* B $2a^1$; nec et B $2a^2$. i) unc *pr. m.* A 2; *om.* B $2a^{1.2}$. k) *om.* B 1a. b; ut isti (huic B $2c^1$) vitam conc. digneris, et q. B 2(a^2). c^1. l) largitatem B $2a^1$. m) *om.* B 1a; tua (*corr.* tua) *pro* m. B 1b. n) *om.* B 1a. n*) Et A 2. o) commotus B 1a; conmotus B 1b. p) ad eum *add.* A 1b. q) Tu: A 2; ad eum *pro* aut B $2a^1$; aut *om.* B $2b^{2**}$. r) ad B 1a. s) c. m. A 1a. $3a^1$. t) et tu v. l. e. modo B $2a^{1.2}$. u) q. et eum el. A $3\beta^3$. $^*\beta^3$; proiecit *pro* e. B $2a^2$. v) ascessa A 2; d. eum in secalla B 1a; defixit in a. B $2b^{1.2**}$; in latere *Greg.* w) *superscr.* A 2. x) eorum *iterant* A 3b. β^3. $^*\beta^3$; pueros cum nutriciis *Greg.* y) *ita* B 1a. $2a^1$. y*) in *add.* B $2a^1$. z) abscesserunt B 1a; discessit B $2b^1$. a) com A 2. b) attrica B $2a^1$; constricta, cum inmenso l., c. c., ad basil. B $2c^1$. c) cumpositus B $2a^1$; feretro *e Greg. suppleas.* d) m. psallentium choro et i. A 3b. β^3. $^*\beta^3$; silentio B 1a. $2a^2$. e) immense B 1a; inmense B $2a^2$. b^1. f) deportat et c. B 1a; deportavit et c. B 1b; deportans B $2c^1$. f*) c. c. A $3\beta^3$. $^*\beta^3$; c. e. *om.* B $2c^1$. g) *om.* B 1a. b. $2c^1$. h) *om.* A $3a^1$. i) *ita* A 1b. 2 *cum Greg.*; Chlodoaldus A 1a. k) *ita* B 1a. $2a^1$. b^1. l) p. perorcium B $2a^1$; p. perortium B $2a^2$.

1) usque ad basilicam sancti Petri *Greg.*

A.

Greg. III, 18. Qui postea, relictum[a] regnum terrenum, ipse *propria manu[b] se totundit[c]. Clericus factus est, bonis[d] operibus praeditus[e, 1], presbiter ordinatus, plenus virtutibus migravit ad Dominum, Noviente[f, 2] villa Parisiace[g] suburbane[g] depositus requiescit. Chrodchildis autem regina in elimosinis profluens, cum summa abstinentia et subrietate vitam[h] degens[i].

Ib. III, 23. 25.[a, †] In illis[b] diebus mortuus est Theudericus rex; regnavit[c] autem annis 23. Theudobertus[††] quoque, filius eius[d], Ib. III, 28. regnum eius recepit[e]. Post haec Childebertus et Theudobertus commoventes[f] exercitum, contra Chlotharium[†††] ire disponunt[g]. Ille autem[h] haec audiens[i], videns, quod exercitum *eorum resistere non possit, in silva[k] confugit[l] in Arelauno[m, 3] *fecitque combros[4]*, totamque spem suam in Dei pietate transfundens. Sed et Chrodchildis regina haec audiens[o], beati Martini sepulchrum abiit, ibique in oratione prosternitur, tota nocte vigilans, deprecans, ne inter filios suos bellum civile[p] consurgeret. Cumque convenissent[q] cum hostibus[r] magnis contra Chlotharium, ut sequente[s] die

B.

*i. se p. m.[b] t.[c]

*eorum ex.

*Aurelauno[m]

*combrus[n, 4]

†) Teudericus rex Gallie inferioris abiit *in marg. add.* B 1a.

††) *m. s. XIII. superscr.:* rex precellentissimus; hic strenue regnum Francorum amministravit, *et in marg. add.:* Hic non solum in causis cuiuslibet, verum etiam in ecclesiasticis disponendis valde studiosus erat A $3a^1$.

†††) fratrem contra fratrem pugnam parare *in marg. add.* B 1a.

Capp. 24. 25. A 1a. b. 2. $3a^1$. b. β^1. $*\beta^1$. B 1a. b. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 24. a) relicto regno terreno A 1a. $3a^1$. b. b) manum B $2a^1$. c) tondit A $3a^1$; tutundit B $2a^{1.2}$. b^1. d) bonus B 1a. e) preditis B 1a. f) Noviento B $2a^1$. g) Parisiago B 1a; Parisiaco B 1b; suburbana B 1a. b. $2a^2$. h) vita A 2. B $2b^1$; totam B $2a^{1.2}$, *corr.* vitam B $2a^1$. i) Domino serviebat *add.* A $3\beta^1$. $*\beta^1$.

Cap. 25. a) 34. De *in titulo desinit* A $1c^*$. b) In illo tempore A $3\beta^2$. $*\beta^2$. c) rex, qui r. annis A $3\beta^2$. $*\beta^2$; regnavitque a. B $2b^1$. d) *om.* B $2a^1$. e) suscepit B 1a. b. f) moventes B 1a; commoverunt B $2b^1$. g) disponit B $2a^{1.2}$. h) *om.* B 1a. b. $2a^2$. i) audientes A 1b; h. a. *om.* B $2c^1$. k) *ita* A 2 *cum Greg.*; silvam *rell.* l) fugi(i)t B 1a. b. $2b^1$. m) Areliano A 1b; Auriliano B $2a^1$; Aulina *corr.* Aurilinuao B $2a^2$; Aurolano B $2b^{2**}$; Arlauno B $2b^1$; in A. f. q. c. *om.* B $2c^1$. n) *ita* B 1a. b. $2b^{2**}$; combrustria B $2a^1$; conbust *corr.* conbrust B $2a^2$; conbusti *corr.* conbustũ B $2b^1$. o) ad *add.* A 3b *(sec. m.)*. β^2. $*\beta^2$. B $2c^1$. p) civilem B 1a. $2b^{2**}$. q) cumvenisset B 1a; venissent B $2b^{1.2**}$. c^1. r) hospitibus B $2b^1$. s) ut cum i. a. d. A $3\beta^2$. $*\beta^2$. B 1b. $2c^1$.

1) b. o. insistens *Greg. Cf. infra p.* 285, *l.* 11*:* bonis operibus predita. 2) *Iam Saint-Cloud vocatur.* 3) *Ita solus Historiae huius scriptor. Arelaunus silva est 'la forêt de la Brotonne' prope Caudebec (dioec. Rotomag.); cf. Longnon, 'Géographie de la Gaule' p.* 137. 4) et concides magnas in silvas illas fecit *Greg. De combris v. Ducange ed. Favre I, p.* 421.

A. | *B.*

eum[a] interficerent, mane facto, in loco, in quo erant congregati, orta[b] est maxima tempestas, tenturia[c, †] disrumpens, cum[d] inmixtis fulgoribus; cuncta[e] subvertit, inrumpentibus imbribus[f] cum tonitruis validis. Illi[g] vero prostrati, in terra corruentes, cesi[h] grandinibus validis, graviter verberantes[i], corruunt. Nullum eis tegumen[k] remansit, nisi clypeos[l] tantum, hoc maxime timentes, ne ab igne celeste cremarentur. Sed et[m] equi eorum ita dispersi[n] sunt, ut vix in[o] vicensimo[p] stadio reperirentur[q]; multi enim de his[r] non sunt inventi. Tunc illi a[s] lapidibus cesi[t] et humo[u] prostrati, penitentiam agentes, veniam precabantur[v] a Deo, quod ista contra sanguinem suum agere voluissent. Super Chlotharium vero neque[††] una quidem gutta pluviae[w] *caecidit[†††], neque ullatenus[y] sonitus tonitrui est auditus, sed neque annilitus[z] venti[a] in illo loco senserunt. Illi quoque mittentes nuncios[††††], pacem et concordiam petierunt. Qua data, ad propria sunt[b] reversi. Greg. III, 28.

B.: *decidit[x]

26. Post haec iterum Childebertus et Chlotharius, commoto exercitu magno, in Hispaniam[a] dirigunt[b]. In qua ingressi, ipsa terra vastantes succendunt[c, †††††], interficientes[d] populum. Cesaragustanam civitatem cir- ib. III, 29.

†) Per oratum Crothildis bellum inter filios eius ortum[a] divinitus destructum esse *in marg. add.* *B* 1a. ††) ullum sonum nec *add.* *B* $2b^{2**}$. †††) mirabile quoddam *in marg. add.* *B* 1a. ††††) ad Clotharium *add.* *B* $2c^1$. †††††) et multum ibi *add.* *B* $2c^1$.

Capp. 25. 26. *A* 1a. *b*. 2. $3a^1$. *b*. β^2. $*\beta^2$. *B* 1a. *b*. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 25. a) ut se *pro* eum *B* 1a; ipsum *B* 1b. b) ora *B* 1a; ornata *B* $2a^1$. c) tenturiis *A* 1a. *b*; temp. quae tentoria *A* $3\beta^2$. $*\beta^2$. d) cum mixtis *B* 1a; cum commistis *B* 1b. e) que *add.* *B* 1a. *b*; c. — imbribus *om.* *B* $2b^{2**}$. f) imbris *B* 1b. $2b^1$. g) I. — validis *sec. m. add.* *B* $2a^1$, *om.* *B* $2a^2$. h) caeci *B* $2a^1$. i) verberati sunt. N. *B* $2c^1$; verborantur *Greg.* k) tegumentum *B* 1b; tegurium *B* $2b^1$. l) clyppei *A* $3a^1$; clip(p)ei *A* 3b. β^2. $*\beta^2$; parmae *Greg.*; n. c. *om.* *B* $2b^{2**}$. m) *om.* *B* 1a. *b*. $2c^1$. n) dissipati *A* $3\beta^2$. $*\beta^2$. o) *om.* *A* $3\beta^2$. $*\beta^2$. *B* 1a. p) *ita* *A* 1b. 2. *B* $2a^1$; vicessimo *A* 1a. q) *ita* *A* 2. *B* $2b^1$; repererentur *A* 1a; repperentur *B* 1a; reparerentur *corr.* reperentur *B* $2a^1$. r) illis *B* $2b^1$. s) ad l. *B* $2a^{1.2}$; e. l. *B* $2b^1$. t) *om.* *B* 1a; cesis *B* $2a^1$. u) hunc *A* 2; numo *B* 1a; umo *B* 1b; homo *corr.* humo *B* $2a^1$. v) predicabant *B* 1a; postulabant *B* $2a^2$. w) pluvia *B* 1a. *b*. x) decedit *B* $2a^{1.2}$. y) nullam tenus *B* 1b; nulatinus *corr.* null. *B* $2a^1$; nullatenus *B* $2a^2$. z) anillitus *e corr.* *A* 2; anhelatus *A* $3a^1$; scalinitus ? *corr.* alinitus *B* 1a; anelitus *B* 1b. $2b^1$. c^1; anillitus *B* $2a^{1.2}$; hanelitus *B* $2b^{2**}$. a) ventus *B* 1b. $2b^1$; venienti *B* $2a^{1.2}$. b) r. s. *A* $3\beta^2$. $*\beta^2$.

Cap. 26. a) Hispania *A* 2. *B* 1a. $2a^1$; Spania *B* $2b^{1.2**}$. b) pergunt *pro* d. *B* $2c^1$. c) succenderunt *A* 1b. *B* $2c^1$. d) interficient *B* 1a.

Nota †. a) orač ? *B* 1a.

A.	B.
Greg. III, 29. cumdantes, obsederunt†. Populus quoque[a], qui[b] ibidem obsessus[c] tenebatur, induti ciliciis, asperso[d] capite cinere[e], in tanta humilitate ad Deum *conversi sunt, et cum tunica beati Vincenti martyris[f] muros* civitatis psallendo circuirent[g*]. Mulieres[h] similiter indutae[i] nigris palleis, dissolutas[k] erinas, plangentes sequebantur, ut illic Ninivitarum ieiunium celebraretur[l]. Hii quoque reges haec videntes[m], putabant, eos[n] aliquid maleficii esse[o]. Tunc adprehensum unum[p] rusticum de civitate, interrogant[q] ei, quid hoc esset quod agerent. Qui ait: 'Domine[r], *tunica beati Vincenti[s] martyris* deportant[t] et cum ipsa, ut eis Dominus misereatur, exorant[1]'. Et ille ait[u]: 'Vade, dice[v] episcopo *civitatis[w], ut cum[x] fiducia veniat ad nos, nihil dubitans'. Ille vero cum haec[y*] episcopo nunciasset, ipse cum muneribus[z] *occurrit eis, Childebertus quoque[a] postolans, ut ei reliquias beati Vincenti[b] daret. At ille dedit ei stolam eius[c].	*Dominum *murus[g] *'Domini *episcopum[y] *statim *add.*
ib. Tamen[1] memorati reges, *adquesita maxima parte Hispaniae, cum multis spoliis reversi sunt. Childebertus vero[d*] Parisius[e] veniens, ecclesiam in honore beati Vincenti martyris edificavit[2].	*regis[d]
ib. III, 32. Tunc Theudobertus rex, filius Theuderici[f], in Italia cum hoste plurimo *abiit[g]. Langobardos[i] devictos[3] atque prostratos, maxima	*plurima[h]

†) Cesaraugustam domicilium beati Vincentii obsessam esse *in marg. add. B* 1a.

Cap. 26. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*[1]. *b*. β[2]. *β[2]. *B* 1*a*. *b*. 2*a*[1. 2]. *b*[1. 2**]. *c*[1].

Cap. 26. a) Populusque *B* 2*b*[1]. b) *om. B* 2*a*[1. 2]. c) obsensus *B* 2*a*[1]. d) aspero *B* 1*a*; adspersa *B* 2*a*[1. 2]. e) cineris *B* 1*a*. f) martyrum *B* 2*a*[1]. g) *ita B* 1*a*. 2*a*[1]. g*) corruerunt *B* 1*a*. h) Multi quoque principum similiter in nigris vestibus, d. *A* 3β[2]. *β[2]; M. quoque i. *B* 2*c*[1]. i) indute *A* 2. *B* 1*a*. *b*. 2*b*[1]; inducte *B* 2*a*[1]. k) desolutas *B* 2*a*[1. 2]; dissoluta caesariae *Greg.* l) caelebraverunt *B* 1*a*. *b* (*e corr.*). m) videbant *B* 2*a*[1]; audientes *B* 2*b*[1]. n) p. hoc maleficii *B* 2*c*[1]. o) gessisse *A* 3*a*[1]. *b*. β[2]. *β[2]; geri: (*1 litt. eras.*) *B* 1*b*; agere *Greg.* p) *om. A* 3β[2]. *β[2]. q) interrogat *A* 3*a*[1]. r) Domni *A* 3*a*[1]. *b*. β[2]. s) *vocabulum erasum A* 2; m. *om. B* 1*b*. t) doport. *A* 2. u) illi aiunt *A* 3*b*. *B* 1*a*; illi dixernut *A* 3β[2]. *β[2]. v) *ita A* 1*a*; et dic *B* 1*a*. *b*. 2*b*[1]. *c*[1]; c. e. *A* 3β[2]. *β[2]. w) civitatem *B* 2*a*[1]. x) ut fiducialiter v. *A* 3β[2]. *β[2]; c. *om. B* 1*a*. y) *ita B* 1*a*. 2*a*[1]. y*) e. h. *B* 2*b*[1]. z) mulieribus *B* 1*a*. *b*. a) rogavit *add. A* 3β[2]. *β[2]. b) b. :::::::i ::rtyris d. *B* 2*b*[1]. c) *om. A* 3*a*[1]. d) *ita B* 1*a*. 2*a*[1]; fratres *B* 2*c*[1]. d*) *om. B* 1*a*. *b*. e) Par:sius, *m. rec. superscr.* i *A* 2; Parisius *B* 2*a*[1]. f) regis *add. A* 3β[2]. *β[2]. *B* 2*b*[2**]. g) pervenit *A* 3*b*. h) *ita B* 1*a*. *b*. 2*a*[2]. *b*[1]. i) Langobardus devictus (Longobardus devictos *B* 2*b*[1]) a. prostratus (a. p. *om. B* 2*b*[2**]) *B* 2*a*[1]. *b*[1].

1) *Verba Gregorii:* Quod illi timentes, se ab ea civitate removerunt *anonymus omisit, at* Tamen *retinuit, quod cum Gregoriano tantum textu convenit.* 2) *V. Greg. IV*, 20, *et infra c.* 28, *p.* 287, *l.* 9. 3) *Theudobertum, cum exercitus 'diversis febribus' graviter vexatus esset, in patriam redisse, Gregorius narravit.*

A.	*B.*
parte de[a] ipsa terra vastavit ipsosque[b] Langobardos[c] tributarios subiugavit et reversus est[†] cum multa spolia[††].	

Greg. III, 32.

27. Post haec rex Theudobertus egrotans[†††], febre[a] valida correptus, mortuus est regnavitque[b] annis 14. Regnum ipsius in superiores Francos in[c] Auster Theudovaldus[c*], filius eius, accepit. Igitur bonae[d] memoriae [e]Chrodchildis regina bonis[*] operibus predita[f], [*]apud urbem Toronicam migravit ad Dominum plena[g] dierum. Quae[h] cum magno psallentio[i] Parisius deportata, in sacrario[k] basilicae sancti Petri ad latus Chlodovechi[l] regis, viri sui, sepulta est, a[m] filiis suis Childeberto[n] et Chlothario[††††] regibus humata[o]. Ibi[p] et beatissima Genoveva sepulta est. Chlotharius quoque[q] rex de diversis mulieribus[r] septem filios habuit, id est de Ingunde[s] Guntharium, Childericum, Chaerebertum[t], Guntramnum, Sighibertum et Chlodsindam[u, †††††] filiam; de Charegunde[v]

Ib. III, 34. — Ib. III, 37. — Ib. IV, 1. — Ib. IV, 3.

B.: [*]gloriosissima *add.* — [*]p. *om.*

[†]) in Franciam *add.* *B* 2c^1. [††]) *Omnes libri B* 2c^3 *et B* 2c^1, *folio saec. XI. adiecto, c.* 32. *libri III. Gregorii hoc loco inserunt. Quae interpolatio incipit in B* 2c^1*:* Tunc — prostratos *(supra c.* 26*)* subiugavit et exinde multum adquisivit. Sed quia loca illa *etc.*, *in B* 2c^3*:* Sed quia terra illa vel loca *etc. Desinit in B* 2c^{3c}, de qua etiam tributa exigens, regi transmisit; *at B* 2c^1 *et B* 2$c^{3\,a.\,c^*.\,b}$ *etiam extremum Gregorii enuntiatum praebent:* Magna enim[a] ei felicitas in 33[b] his conditionibus fuit. *Sequuntur in B* 2c^1*:* Post hec — Teodovaldus, filius eius, accepit *(supra c.* 27*)*; *folium versum vacat.* — Langobardos Teutberto tributarios factos esse *in marg. add. B* 1a. [†††]) Mors Teuberti *in marg. add. B* 1a. [††††]) Chrothildis ab *in marg. add. B* 1a. [†††††]) Quam Blitchildim accepit Ansbertus nobilissimus genuitque ex ea Arnoldum; post duos quaterniones et dimidium plenius invenies[1] *m. coaeva in marg. add. B* 2c^1.

Capp. 26. 27. *A* 1a. *b.* 2. 3a^1. *b.* β^3. $^*\beta^2$. *B* 1a. *b.* 2$a^{1.\,2}$. $b^{1.\,3^{**}}$. c^1.

Cap. 26. a) de i. t. *om.* *A* 3a^1. b) ipsasque *B* 2a^1. c) Longabardus tributarius *B* 2a^1; Longobardus t. *B* 2b^1.

Cap. 27. a) *om.* *A* 1*b*. c; v. f. *A* 3β^3. $^*\beta^2$. b) que *om.* *B* 1a. *b.* c) in *A.* *om.* *B* 2b^1. c*) Theudoaldus *A* 1*a*, *ut infra.* d) bone *A* 2. *B* 1a. *b.* 2a^1. b^1. c^1. e) b. — migravit *om.* *A* 3a^1. f) predi:ta *A* 2. g) plenum *B* 2b^1. h) dierumque *B* 1a. 2b^1; d. quem c. *B* 2a^1; d. quem m. *B* 2$b^{3^{**}}$. i) m. choro psallentium *A* 3*b*. β^3. $^*\beta^2$; psallentium *B* 1*a*; silentio *B* 2a^1. k) secretario s. P. *A* 3β^3. $^*\beta^2$; in s. (a)ecclesiae *B* 1a. *b.* l) Clodoveo *B* 1a. m) cum f. *B* 2b^1. n) C. et C. r. h. *om.* *B* 2c^1. o) humanata *B* 1a. p) *om.* *B* 2b^1; I. et b. G. *om.* *B* 2$b^{3^{**}}$; Et in eadem ecclesia b. G. *B* 2c^1. q) vero *B* 1*b*; r. *om.* *A* 3β^3. $^*\beta^2$. r) uxoribus *A* 3β^3. $^*\beta^2$. s) Ingrude *A* 2; Ungunde *B* 2$a^{1.\,2}$. t) Gerbertum *A* 3a^1; Hrambertum *B* 1*b*. u) Chrodsindam *B* 2a^1; Rothsindam *B* 2a^2; Chlothildam *B* 2b^1; Blitsindim, *litterae* Bl *et extr.* i *in litura scr. B* 2c^1 *(nomini crux rubra praefixa ad notam* ††††† *spectat).* v) Heregunde *B* 1a; Eregunde *B* 1*b*; Emigunde *B* 2a^1.

Nota ††. a) M. eius f. *B* 2c^1. b) *sic B* 2c^1; triginta tribus *B* 2c^3. *Post* h. c. fuit *apud Gregorium c.* 33. *incipit.*

1) *Haec f.* 26'. *scripta sunt, dum f.* 47'. *vetus codex desinit (reliqua enim folia* 48—51.

A.

Greg. IV, 3. quoque, sororem Ingundis, habuit[a] Chilpericum; de Gunsinam habuit Chramnum. Per amorem enim Ingundis, eo quod esset pulchra et decora, et ipse esset nimis[b] luxoriosus, Chaeregundem, sororem eius,
ib. IV, 9. in coniugium accepit. Theodovaldus autem rex, filius Theudoberti regis in Auster[c], egrotans febre[d] valida, mortuus est regnavitque[e] annis 7, regnumque[f] eius Chlotharius rex[g] cum thesauris multis
ib. IV, 10. accepit. Eo anno, rebellantibus[h] Saxonibus, Chlotharius rex[i], commoto Francorum exercitu, contra eos pugnam iniit[k] super Wisram* fluvium, eorum† exercitum maximum[l] interficit, *terraque eorum vastata, pervagans totam Toringam ac[o] depopulans, pro[p] eo quod solacium *Saxonibus prebuissent††.

28. Chramnus itaque, filius Chlotharii, pulcher[a] et decorus, nimis acervus[b] et calidus, qui cum ultra Ligere[c. 1] a patre[d] missus in[e] loco eius fuisset, coepitque††† regione *illa valde iniquiter obpremere[g]. Quod cum patri *nunciatum fuisset, ille eum ad se venire precepit[i. 2]; sed Chramnus[k] noluit iussionem[l] patris implere,
ib. IV, 17. durius agens. Willecharii filiam nomine Chaldam[3] duxit uxorem. Adprehensos

B.

*Wiseram[m]

*interfecit, terramque[n]

*S. s.

*i.[f] r.

*patre[h]

†) Actum esse in Germania *in marg. add.* *B* 1a. ††) Clotharius rex Saxones bello attrivit, Toringos his auxilium praebentes depopulabatur *in marg. add.* *B* 1a. †††) Actum esse in Gallia *in marg. add.* *B* 1a.

Capp. 27. 28. *A* 1*a*. *b*. 2. $3a^1$. *b*. β^2. $^*\beta^2$. *B* 1*a*. *b* (*cf. n.* i). $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 27. a) habuit — e. Ingundis *om.* *B* 1*a*. *b*. b) & *add.* *B* 1*a*; enim *pro* n. *B* $2a^1$. c) Gauter *B* $2b^1$. d) febra *B* $2a^1$. e) que *om.* *A* 1*c*. $3a^1$. β^2. f) *ita* *A* 2. *B cum Greg.*; que *om.* *A* 1*a*. *c*. $3a^1$. *b*. β^2. g) *om.* *B* $2b^1$. h) rebellantes Saxones *B* 1*b*; revelantibus S. *B* $2b^1$. i) C., c. protinus e. F., c. e. pugnavit (p. c. e. *A* $3^*\beta^2$) *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$. k) p. dirigens *B* $2a^2$. l) i. magnum *B* 1*a*. *b*. m) Wisiram *B* $2a^1$. n) *ita* *B* 1*b*. $2a^1$. c^1; terram quoque e. *B* $2b^1$. o) *om.* *B* $2b^1$. c^1; accede populus *pro* ac d. *B* $2a^1$. p) *om.* *A* $3a^1$.

Cap. 28. a) pulchrę *B* $2b^1$; erat *add.* *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$; et *om.* *B* 1*a*. b) a. — missus *om.* *B* 1*b*; a. et c. *om.* *B* $2c^1$. c) Ligire *A* 2. d) suo *add.* *B* 1*a*. $2a^1$; a p. *om.* *B* $2c^1$. e) missus esset, s. *B* $2c^1$. f) illam regionem *B* 1*b*. $2a^1$. b^{2**}. c^1. g) *ita* *A* 1*b*. 2; opprem. *A* 1*a*. h) *ita* *B* 1*a*. $2a^1$. b^1. i) *quaternio desinit; prima pagina tertii, qui post quintum male transpositus est, periit, ut textus ad c. 29:* Medardi sepellerunt *desideretur* *B* 1*b*. k) *extrema pagina legi vix potest* *A* 2. l) iussione *A* 1*c*; iuss. p. n. impl. *B* 1*a*.

postea adnexa sunt). Ex hoc loco intellegitur, post $2^1/_2$ *quaterniones genealogiam quandam Carolingorum extitisse, quae iam periit. De Blitchilde v. Bonnell, 'Anfänge des Karolingischen Hauses' p.* 34. 1) *Ad Arvernos; cf. Greg., H. Fr. IV,* 13. 16. 2) *Haec apud Gregorium non leguntur.* 3) *Nomen Gregorius ignoravit.*

A.

multos thesauros[a], Parisius veniens, cum Childeberto rege[b], patruelem suum, sacramento[c] constrictus, iurans patri[d] *esse certissimum inimicum. Cum autem Childebertus rex egrotare coepisset, diutissime apud Parisius[†] febribus decubans, mortuus[e] est; in basilica beati[f] Vincenti martyris, quam ipse construxerat[g], est sepultus[††]. Cuius regnum et thesauros Chlotharius rex accepit. Chramnus quoque cum[h] evadere non possit patri, Brittaniis[i] petiit[k]. Ibi[l] cum Conober[m] Brittanorum rege[1] ipse *et uxor eius et filiae* eius latuerunt. Willecharius autem, socer eius, Toronis[o] ad basilicam sancti Martini confugit. Tunc ipsa basilica per peccata[p] Willecharii et uxoris[q] eius succensa est. Quam postea[2] Chlotharius rex ab[r] stagno cooperire iussit et in illa ut[s] prius fuerat elegantia reparavit[t]. Post haec Chlotharius rex, commoto exercitu, contra Chramnum in Brittaniis[u] frendens direxit; sed et[v] Chramnus nec[†††] timens, contra patrem ad bellum cum Conober regem Brittanorum[††††] egreditur. Cumque fortiter conpugnarent, Chlotharius rex[w] commotus lacrimis, aiebat[x]: 'Respice, Domine, de[y] caelo et iudica iuste, illudque[z, 3] *inter Absalonem et patrem eius

B.

*patre[d]

*ipsi

*filii[n]

*inpone iudicium, quod condam[a] *add.*

Greg. IV, 17.

ib. IV, 20.

†) Childebertus rex obiit *in marg. add.* *B* 1a. ††) Chlotarium solum regnasse, coheredibus mortuis *in marg. add.* *B* 1a. †††) Deum nec homines *add.* *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$. ††††) Rem lacrimabilem, filium contra patrem bellum paravisse *in marg. add.* *B* 1a.

Cap. 28. *A* 1a. *b*. 2 *(cf. n. w)*. $3a^1$. *b*. β^2. $^*\beta^2$. *B* 1a. $2a^{1.2}$ *(cf. n. o)*. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 28. a) thesaurus *A* 1*b*. *B* $2a^1$. b) *om.* *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$; regem *B* $2a^1$. c) sacramenta *B* $2a^1$. d) *ita* *A* 2. $3a^1$. *B cum Greg.*; e. p. *A* 1*a*. *b*. *c*; e. c. i. p. *A* 3*b*. $^*\beta^2$; patri se (*pro* esse) *B* $2a^2$; patrem suum esse *B* $2c^1$. e) m. est *om.* *A* $3\beta^2$; mortuum esse *B* $2b^1$. f) sancti *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$. *B* $2a^1$. b^{2**}. c^1. g) construxit, s. e. *B* 1*a*. h) *om.* *B* $2a^1$; c. patri ev. *B* $2a^2$. i) Brittanus *B* $2a^1$; Brittanicus *B* $2a^2$. k) petivit *B* $2a^1$. l) ubi *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$. *B* 1*a*. m) Conber *A* 2; Conobis *B* 1*a*; Conoberto, *et sic deinceps* *B* $2a^1$. c^1; Cunoberto *B* $2a^2$; Conabe, *postea add.* r *B* $2b^1$; Choneberd *B* $2b^{2**}$ (*infra* Chunebred). n) *ita* *B* 1*a*. $2a^1$. b^1. c^1. o) Toronis con| *folium insequens excisum est; textum ad c. 29.* magnas res *sec. m. in marg. suppl.* *B* $2a^2$. p) peccatum *A* 1*a*. *c*. $3a^1$; pro peccata *B* $2a^1$. b^{2**}; propter peccata *B* $2c^1$. q) uxorem *B* 1*a*; uxores *B* $2a^1$; uxore *B* $2b^1$. r) de *B* $2b^1$. s) i, qua p. *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$. t) reparabit *B* 1*a*. u) Brittania direxit. Sed et frendens Conuber (Chramnus — cum *om.*) *B* $2b^1$. v) *om.* *A* $3a^1$. $^*\beta^2$. *B* $2b^{2**}$. w) *desinit* *A* 2. x) aiebat *corr.* aiegat *B* 1*a*; agebat *B* $2b^1$. y) de c. *om.* *B* $2b^{2**}$. z) illud quod *A* $3a^1$. *b*; illudque quod *A* $3\beta^2$. a) *ita* *B* 1*a*; contendam *B* $2a^1$.

1) comite *et infra* comes *Greg.*; *cf. Waitz, 'Vf. G.' II*, 2^3, *p.* 39. 2) Protinus *Greg.* 3) *Quae a B ex Greg. addita sunt, A male omisit.*

A.

Greg. IV, 20. David[a] posuisti'. Confligentesque[b] pariter[c], Brittanorum rex[1] in fugam vertitur[d], ibiqui et caecidit. Chramnus quoque, dum per[e] fugam evadere conaretur[f], navesque[g] in mare paratas[h] habens[i]; sed[k], dum uxorem ét *filios[l] liberare voluit[m], ab exercitu patris oppressus[n], captus[o] atque legatus est. Quod cum[p] Chlothario rege nunciatum fuisset, iussit eum cum uxore[q] et filiabus igne consumi. *Inclusique tugurium cuiusdam pauperculae, Chramnus super scamnum[s] extensus[t, †], orario suggillatus est; et sic postea super[u] eos ipsa casella[v] incensa cum uxore et filiabus est[w].

Ib. IV, 19. 29. Tunc[a] quoque in illis temporibus[b] beatissimus Medardus episcopus plenus virtutibus preclaris *et gloria[c] migravit ad Dominum. Quem Chlotharius rex Suessionis civitate[d] cum magno psallentio[e] gloriose sepelivit, tribuens[f] Ib. IV, 21. illic multis facultatibus. Rex vero Chlotharius ad beati Martini sepulchrum abiit, illic[g] diutissime orans[h], ibique multa munera largitus[i], per multas basilicas sanctorum plurima dona tribuens[k]. Post haec dum in Cocia[l] silva venationem exerceret, a febre valida correptus, *exinde Conpendio villa[††] rediit[m]. In qua cum[n, †††] graviter vexaretur, dicebat: 'WA[o] WA[o]! Quid putatis[p], qualis est ille Rex celestis, qui

B.

*u. vel[l] filias

*consummi[r].

*preclarus

*corripitur

†) Patrem filium cum uxore et filiabus igne concremasse *in marg. add. B* 1a.

††) quae est palatium regale *add. Duchesne.* †††) Mors Chlotharii *in marg. add. B* 1a.

Capp. 28. 29. *A* 1a. *b*. $3a^1$. *b*. β^2. $^*\beta^2$. *B* 1a. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 28. a) *suppl. A* 1*b*; *om. A* $3\beta^2$. *B* $2b^1$ *et codd. B Greg.*; eius quod p. *B* $2a^1$; eius quod deposuisti *B* $2b^{2**}$. b) que *om. B* $2a^1$. c) p. — ibiqui *om. B* $2b^1$. d) convertitur *B* 1a. e) dum fuga *B* $2b^1$. f) conatur *B* $2a^1$ (re *superscr.*). $2b^1$. g) que *om. B* $2a^1$. h) paratus *B* $2a^1$. i) habent *B* $2a^1$; h. ascenderet, dum *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$. k) Sed — voluit *om. B* $2c^1$. l) u. et vel f. *B* 1a; filias *Greg.* m) voluerit *B* $2b^1$. n) *om. A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$; conpressus *B* $2b^1$. o) captusque a. *B* 1a; c. *om. B* $2c^1$. p) *om. B* $2b^1$. q) sua *add. B* 1a; eius *add. B* $2b^1$. r) *ita B* 1a. $2a^1$. s) escamnum *A* 1*b*. *B* 1a. $2a^1$. t) extensum *B* $2a^1$; census *B* $2a^2$. u) s. eos *om. B* 1a. v) casula *Greg.* w) interiit *Greg.*

Cap. 29. a) Dum *B* $2a^1$. b) diebus *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$. c) gloriam *B* 1a. d) civitatem *A* $3a^1$. *B* $2b^{2**}$. e) choro psallentium *A* 3*b*. β^2. $^*\beta^2$; silentio *B* 1a. f) s. datis illic *A* $3a^1$; s. tributis datis illic et m. f. *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$. g) illuc *B* $2b^1$. c^1. h) que *add. B* $2a^2$. b^{2**}. i) peregrinis *pro* l. *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$. k) benigna voluntate concessit *pro* t. *B* $2c^1$. l) Contia *A* $3a^1$. m) venit *B* $2a^2$. n) dum *A* 3*b*. $^*\beta^2$ (*non A* $3\beta^2$). *B* $2a^2$. o) *litterae minio pictae sunt A* 1a; *haec om. A* 3*b*. β^2. $^*\beta^2$. p) putas *B* 1a. $2b^1$.

1) *Cf. p.* 287, *n.* 1.

A.

sic[a] tam magnos[b] reges interficit[c]?[1] In hoc enim tedio positus, spiritum exalavit[d]. Anno 51. regni sui obiit. Quem quattuor filii sui cum magno honore Suessionis deferentes, in basilica beati Medardi sepelierunt. Greg. IV, 21.

Chilpericus[e] vero post patris[f] sui mortem thesauros, qui in villa Brinnaco erant congregati, accepit[g] et ad Francos utiliores petiit ipsosque[h] munera multa deditus[i] sibi subdedit. Et[k] mox Parisius ingreditur[l] sedemque[l] Childeberti regis occupavit[m]; sed non diu licuit ei hoc possidere. Nam coniuncti fratres eius eum exinde expulerunt[n], et sic inter se hii quattuor[o], [*], id est Charebertus, Guntramnus, Chilpericus atque Sighibertus, divisionem legitimam[p] inter se fecerunt. Accepitque[q] Charebertus regnum Childeberti sedemque[r] constituit Parisius; Guntramnus regnum Chlodomiris[s] accepit, Aurilianis sedem instituit; Chilpericus vero regnum Chlotharii[t], patris sui, accipiens[u], Suessionis[v] civitate sedem statuit; Sighibertus autem regnum[w] Theuderici accepit, *sedem habere Remus civitate[x] constituit[z]. Ib. IV, 22.

30. Igitur post mortem Chlotharii regis Chuni commoti, cum cagano[a], [1] rege suo Gallias *venire distinant[b]. Contra quos Sighibertus exercitum movit[c], contra[d] eos fortiter pugnaturus[e] accessit. Chunos[f] prostravit atque[g] devicit et in ore[h] gladii eos fugavit. Sed postea rex eorum[i] amicicias cum Sighiberto petiit Ib. IV, 29.

B.

*interfecit[c].

*T. statuit, s. h.[y]

*Galeas

*) Divisio regni Clotharii inter 4 filios *in marg. add.* B 1a.

Capp. 29. 30. A 1a. b. $3a^1$. b. β^2. *β^3. B 1a. b (*cf. n. e*). $2a^{1.3}$ (*cf. n. c*). $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 29. a) *om.* B 1a. b) magnas res B $2a^3$. c) *pr. m. redit* B $2a^3$. d) exallavit. regnavitque annus 60 (*corr.* 51). Regni s. o. B $2a^1$; sp. e. *om.* B $2c^1$. e) *in* Ch. *redit* B 1b. f) patri B 1a. b. g) abstulit, et ad F. mittens, u. p. A $3\beta^2$. *β^3. h) ipseque B $2a^3$; u. distribuit. Ipsiusque B $2b^{2**}$. i) dedit et B $2a^1$; tribuens *pro* d. B $2c^1$. k) *om.* B $2a^1$. l) ingressus, sedem A $3\beta^2$. *β^3. B $2c^1$; egreditur sedemqui B $2a^1$; i. sedesque B $2b^1$. m) occupat B 1b. $2a^1$. b^1 *cum Greg.* n) pepulerunt A $3\beta^2$. *β^3; expelierunt B $2a^1$; expellerunt B $2a^3$; expulierunt B $2b^1$. o) diviserunt *add.* B $2b^1$. p) l. s. l. B 1a. $2b^{2**}$. q) que *om.* B $2a^1$. r) sedem quem B $2a^3$. s) Clodomirem B 1a. t) *om.* B $2a^3$. u) *om.* B $2a^3$. c^1. v) instituit sedem S. c. B $2a^3$. w) *om.* B 1a. x) civitatem B $2a^1$. y) ab B $2a^1$; abere B $2a^3$. z) *om.* B $2c^1$.

Cap. 30. a) chag. A 3b. β^2; gag. B 1a; canago B $2c^1$. b) a *add.* B $2a^1$. c) commovit B $2b^1$. d) contraque eos A 3b. β^2. *β^3; eos *om.* B $2a^{1.3}$. e) ponaturus ac cesis B $2a^1$; accessisse, *om.* p. B $2a^3$. f) Cunis B 1a; Chunus B 1b. $2a^1$; Hunos B $2a^3$. c^1; Chunis B $2b^1$. g) atque — fugavit *om.* B 1a. h) honore gladi B $2a^1$. i) (e. *om.*) c. S. a. B $2c^1$.

1) *Cf. Greg. IV*, 29.

A.

Greg. IV, 23. et per[a] missos suos pacem cum eo[b] postolavit reversusque est[c] in terram[d] suam. Dum autem illic[e] moraretur Sighibertus, Chilpericus, frater eius, hoste collecto, Remus pervasit, Campania[1] succensa atque predata vastavit[f]. Sighibertus quoque rediens victor a Chunis, contra Chilpericum exercitum commovit[g], Suessionis civitate occupavit[h], ibique invento[i] Theudoberto, filio Chilperici, adprehendit et in exilio *transmisit[k]. Accedens autem contra Chilpericum, bellum commovit[l]. Quo victo atque fugato[m], civitates suas in sua dominatione restituit[n]. Theudobertum vero, filium eius, apud Ponticonem *villam custodire iussit per annum[o*] integrum. Quem postea, clemens ut erat, muneribus ditatum[p] patri reddidit sanum[q], data sibi sacramenta, ne umquam[r] contra eum agere deberet[s]. Quod postea, peccatis ingruentibus, fuit inruptum. ib. IV, 26. Charebertus rex Ingobergam[t] duxit uxorem, habebatque[u] ipsa regina[v] puellas duas, cuiusdam pauperis filias, nimis pulchras et speciosas. Nomen senioris Marcovefa, nomen vero[w] iunioris Merofliidis vocabatur. In quarum amore rex Charebertus nimis exarserat. Ingoberga[x] quoque adfligebat eas nimio odio pro hac causa; nam et patrem earum conpositorem lanificii fiere[y] iusserat. Ob *hoc nimis iratus rex Charebertus, Ingobergam reliquit, Merofledem accepit ad *uxorem. Post haec et *Merovefam, sororem eius, iterum ad coniugium copulavit. Pro qua causa a sancto Germano Parisiorum episcope excommunicatus ab *utrisque est. Sed cum eam[c]

B.

*Ponticone[o]

*i. Pro qua causa rex n.[z] i., I.

*ad *om.*

*h. quoque Marcovefa[a], s. e.[b], ad

*exc. uterque[d]

Cap. 30. *A* 1*a*. *b*. $3a^1$. *b*. β^2. *β^3. *B* 1*a*. *b*. $2a^{1.2}$ (*cf. n.* n). $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 30. a) pro missus *B* $2a^1$. b) fieri *add.* *B* $2c^1$. c) *om.* *B* 1*b* (?). $2a^1$. d) regnum suum *A* $3a^1$; patriam s. *B* 1*a*. e) *om.* *B* $2b^1$. f) vastataque *B* $2a^2$. g) movit *B* 1*a*. $2b^{2**}$; dirigens *pro* c. *B* $2c^1$. h) occupat *B* 1*b*. $2a^{1.2}$. i) invenit *B* $2b^1$. k) transmittit *A* 1*b*. *B* 1*b*. $2a^{1.2}$ *cum Greg.* l) commovit — fugato — domina *m. rec. in litura scr.* *A* 1*a*; c. Qui *B* $2b^1$; c. Victo illo a. *B* $2c^1$. m) prostrato *B* 1*a*. n) *cum folium excisum sit, textus ad* nomine *p.* 291, *l.* 22, *desideratur* *B* $2a^2$. o) *ita* *B* 1*b*. $2a^1$. b^1. o*) annõs *B* 1*a*. p) data dum *B* 1*a*. q) sanam *B* $2a^1$. r) *om.* *B* 1*a*. s) deberent *A* $3\beta^2$. *β^3. t) Ingodoberga *B* $2a^1$. u) in *add., sed expunct.* *B* $2a^1$. v) ina puellas — peris fi — et spo *m. rec. in litura scr.* *A* 1*a*. w) *om.* *B* $2b^{1.2**}$. x) Ingobergam *B* 1*a*; Ingoberta *B* $2a^1$. y) i. fieri *B* 1*b*; fieri iussit *B* $2a^1$ (*corr.* iusserat). *B* $2b^{1.2**}$. z) Cherebertus *pro* n. *B* 1*b*. a) *ita* *B* $2a^1$; Merovefam *B* 1*b*; Marcofefa *B* $2b^1$; Marcovea *B* $2b^{2**}$; Marcofevam *B* $2c^1$; Marcoveifa *Greg.* b) iterum *add.* *B* 1*b*. c) *postea insert.*? *B* 1*b*; *om.* *B* $2a^1$; ea *B* $2b^{1.2**}$. d) *ita* *B* 1*a*. *b*. $2a^1$. c^1 *cum Greg.* (*non* *B* $2b^1$).

1) et alias civitates, quae ad eum pertenebant, abstulit *Greg.*

A.

rex relinquere nollet[a], percussa a[b] *indicio Dei, mortua[c] est. Greg. IV, 26.

31. Non[a] post multum tempus Charebertus rex[b] mortuus est, Blavia[c. 1] castello in basilica sancti Romani sepultus[d. †]. Cumque *Sighibertus rex videret[e], quod[f] fratres eius indignas sibi uxores acciperent[g] et ancillas ad[h] coniugium copularent, legationem in Hispaniam mittit et cum multis[i] muneribus Brunchilde, Athanagildo *regis filia, petiit[l]. Erat enim[m] puella[n] elegans[o] opere,* pulchra ac ingeniosa. Quam[p*] pater eius non denegans, cum magnis thesauris ipsius* rege[q] direxit. Ille quoque cum magno apparatu et inmenso[††] gaudio eam accepit uxorem. Et quia Arriana[r] lege subiecta erat[s], eam Sighibertus rex in nomine sanctae Trinitatis baptizare precepit. *Haec videns Chilpericus rex, cum iam plures haberet uxores, sororem Brunchildis *nomine[u] Galsuintam expetiit[w], promittens per legationem *alias uxores dimittere[x]. Pater vero eius[y] has promissiones audiens, ipsam *filiam suam cum multis thesauris ei transmisit.* Nam ipsa Galsuinta senior *aetate erat de Brunchilde. Chilpericus enim *cum magno gaudio eam[b] in[c] coniugio suscepit[d], et

B.

*p.[b] i.

*s. Porro S. rex cum v., ib. IV, 27.

*Atanagilde[k]

*o. et p. adque[p] i.

*t. antedicto r.[q] transmisit. I. vero c.

*p., et fide catholica confessa, perfecte[t] inbuta est. Quod v. ib. IV, 28.

*Brunchilde[v]

*legatos

*a., f. s. prefatam[z] c.

*ei distinavit. N.

*G. etate[a] s. e. Brunchilde.

*Ch. vero c.

†) Mors Chereberti regis, unius ex 4 regulis filiis Cloth. *in marg. add.* *B* 1a.

††) Sigebertus rex Galliarum Brunihildem Hispaniensem duxit uxorem *in marg. add.* *B* 1a.

Copp. 30. 31. *A* 1a. *b.* 3a¹. *b.* β³. *β³. *B* 1a. *b.* 2a¹. ² *(cf. n. u).* *b*¹. ²**. *c*¹.

Cap. 30. a) nolit *B* 2a¹. b) ad *A* 1b; inditia *A* 3a¹; p. a divina i. m. *B* 2b¹. c) m. — Char. rex *om.* *B* 2c¹.

Cap. 31. a) Nam *A* 3a¹. b) *om.* *A* 3a¹. c) Blaviaco c. *B* 2a¹. d) sepulto *A* 1b; est *add.* *A* 1b. *B* 1a. 2b¹. ²**. e) viderit *B* 1a. *b.* f) *om.* *B* 2b¹. g) acciperunt *B* 2a¹. *b*¹. h) cop. ad coni. *A* 3*β³. *B* 1b. i) mun. mult. *A* 3β³. *β³. k) *ita* *B* 2b¹; Adanagilde *B* 1a; Tanachilde *B* 1b; Atanigilde *B* 2a¹; B. a patre suo Danagillo (*corr.* Danagildo) rege p. *B* 2c¹. l) petit *B* 1a. m) autem *B* 2b¹. n) puellam *B* 2a¹; puelle *B* 2b¹. o) e. corpore, p. *A* 3β³. *β³. p) et *B* 2a¹. p*) Quem *A* 1a. q) regis *B* 2a¹. r) Auriliana *B* 2a¹; xpiana l. *B* 2b¹; herese Arr. s. *B* 2b²**. s) erant *B* 1a. t) perfecta *B* 1a. *b.* u) *redit* *B* 2a². v) Brunechildis *B* 2b¹; Brunichildis *B* 2b²**. w) expetit *B* 1a. *b.* x) dem. *A* 1b. *B* 1b. 2a¹. y) *om.* *A* 3a¹. z) prefatum *B* 1a; perfectam *B* 1b; praefectam *B* 2a¹. a) et ante *pro* etate *B* 2b¹. ²**. b) ei *B* 2b¹. c) in c. *om.* *B* 2c¹. d) Concepit *add.* *B* 2c¹.

1) *Charibertum in urbe Parisiensi diem obiisse supremum, e Greg., Gl. Conf. c. 19. intellegitur. De Blavia castello v. Gl. Conf. c. 45:* Est autem sepulchrum eius *(S. Romani)* contiguum Blaviensi castello super litus amnis Garonnae. *Est abbatia S. Romain de Blaye (Gironde); cf. Longnon, 'Géographie' p. 547. Charibertum filium Chlotharii I. et filium Chlotharii II. a scriptore in unum confusos esse, Ruinartius ingeniose coniecit.*

A.

Greg. IV, 28

ipsa[a] in nomine sanctae Trinitatis baptizata[b], *christiana magna effecta est. Per odium autem[c*] Fredegundis[d] valde pessime[e] ortum est inter eos grande[f] scandalum. Dicebat illa *ad regem Galsuinta[g] tantas iniurias sufferre[h] non posse *propter ipsam[i] inimicam Fredegundem; petiit, ut, relictis thesauris, quos secum ab *Hispania adtulerat, libera eam redire permitteret[m] ad patrem suum. Sed ille[n] eam mollibus *verbis blandiebatur[o]. Post haec[p] per consilium pessimum Fredegundis eam per[q] noctem in strato suo strangulavit. Post cuius obitum *ob eius meritum virtus a Deo ostensa est. Quo facto, fratres Chilperici hoc indignantes, eum de[s] regno eiecere[t] voluerunt[1]. Habebat[u] tunc Chilpericus tres filios de Audovera[v] regina sua, id est Theudobertum, Merovechum et Chlodovechum. Nunc autem ad *coepta redeamus, qualiter Fredegundis domina[w] sua Audovera regina decepit[2]. Nam ipsa Fredegundis ex[x] familia infima[y] fuit. Cum autem Chilpericus rex in hostem cum Sighiberto, fratre[z] suo, contra[a] Saxones[3] *ambulassent, Audovera regina gravida remansit, quae[b] peperit filia. Fredegundis[c] vero[d] per ingenium[e] consilium[f] dedit ei, dicens: 'Domina mea,

B.

*T. crismata[c], m. christiana

*D. enim ipsa Galsuinta t. i.

*p. a[k] rege propter inimica Fredegunde;

*de Ispania[l] tulerat, l. ea r. dimitteret[m] in patria ad p. s.

*v. m. b. Per c. itaque pessimum

*obitum Deus virtutem[r] ostendit. Quo

*autem accepta r.,

*Saxonis

Cap. 31. *A* 1*a*. *b*. $3a^1$. *b*. β^3. $^*\beta^3$. *B* 1*a*. *b*. $2a^{1.3}$. $b^{1.1**}$. c^1.

Cap. 31. a) ipse *B* $2a^{1.2}$; ipsam *B* $2b^1$. b) est *add.* *A* $3a^1$ *(delet.)*. *B* 1*a*. c) cr. m. om. *B* $2c^1$. c*) enim *A* 3*b*. d) Fr. feminę magnum odium inter eos ortum est. Dicebat *B* $2c^1$. e) pessimum orta *B* $2b^1$. f) grave *A* $3\beta^2$. $^*\beta^3$. g) Galsuintae *A* $3a^1$. *b*; Galsuinde *A* $3\beta^3$; Goltsinde *A* $3^*\beta^3$. h) sustinere *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. *B* $2b^1$; ferre *B* $2a^2$. b^{1**}; i. n. p. sufferre *B* $2c^1$. i) p. in. ergo i. *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. k) agere *pro* a r. *B* $2a^1$ *(non B $2a^3$)*. l) de Hispaniis detulerat *B* 1*a*; ut reliquos thesauros, quos — — detulerat, haberet et illam liberam *B* $2b^{1**}$. m) dimitteret *A* $3a^1$; d. r. *B* 1*a*; demitteret *B* $2a^1$. b^1; dimitterit *B* $2a^3$; permitteretur *Greg.* n) S. filia blandis eam verbis alloquebatur per c. *B* $2c^1$. o) blandiens *B* $2b^1$. p) *om.* *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. q) e. nocte *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. *B* 1*a*. r) virtutum *B* $2a^1$. s) de r. *om.* *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. t) deicere *A* 1*b*. u) quoque *add.* *B* $2b^1$. v) Audoverane *B* $2a^2$; Audeverane *B* $2c^1$. w) A. d. s. *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. *B* $2b^{1**}$; d. r. A. dec. *B* $2c^1$. x) de *B* $2b^1$. y) infirma, *expunct.* r *A* 3*b*. *B* $2a^1$; infirma, *superscr.* id est meretrix *A* $3\beta^3$. z) fratrem suum *B* $2b^1$. a) ad S. *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. b) *om.* *B* 1*a*; r. et p. *B* $2b^1$. c) Fr *m. al. in litura scr.* *A* 1*a*. d) *om.* *A* $3a^1$. e) ingenio *B* $2b^1$. f) dedit ei c., d. *A* 3*b*. *B* $2b^{1**}$.

1) cum a regno deieciunt *Greg.* 2) *Fabulam quae sequitur auctor Libri H. Fr. addidit. Quod Loebell, 'Gregor' p. 351[3] sqq. contendit, eam in codicibus Gregorii male omissam esse, Vredii codex (cf. Flandria christiana p. 52) quem attulit ex codice quodam A Libri H. Fr. eodem modo interpolatus erat ac C 4.* 3) *Chilpericus rex cum Sigiberto numquam contra Saxones pugnavit, at alter alterum saepius debellavit. Quondam Chilpericus in regnum fratris ingressus, Sigiberto redeunte, Suessiones, quod in codicibus saepe 'Sexonas' vocatur, amisit; cf. Greg. H. Fr. IV, 23, supra c. 30.*

A.

ecce! dominus meus rex victor revertitur; quomodo potest[a] filiam suam non baptizatam[b] gratulanter[b] recipere?' Cum haec audisset regina, baptistyrium preparare[c] precepit vocavitque[d] episcopum, qui eam baptizare deberet. Cumque episcopus adfuisset, non erat matrona ad[e] presens, qui puellam suscipere[f, †] deberet. Et ait Fredegundis: 'Numquam [*]similem[g] tuae[h] invenire poterimus[i], qui eam suscipiat[k]. Modo[k] tumet[l] ipsa suscipe eam'. Illa vero haec audiens, eam de sacro fonte suscepit. Veniens autem rex victor[m], exiitque[m*] Fredegundis obviam ei[n], dicens: 'Deo gratias, quia dominus noster rex victoriam recepit[o] de adversariis suis, nataque est tibi filia. Cum qua dominus meus rex dormiet[p] hac nocte, quia domina mea regina conmater[1] tua est de filia tua[q] Childesinda?' Et ille ait: 'Si[r] cum illa[s] dormire non queo, dormiam tecum'. Cumque[t] introisset rex in aulam suam, occurrit ei [*]regina cum ipsa puella, et ait ei[v] rex: 'Nefanda[w] rem fecisti per simplicitatem[x] tuam; iam[y] coniux[z] mea amplius[a] esse non poteris'. Rogavitque eam[b] sacro velamine[c] induere cum ipsa filia sua. Dedit [*]ei predia multa et villas[2]; episcopum vero, qui eam baptizavit, exilio condempnavit. Fredegunde vero copulavit[d] ad reginam.

32.[a] Tunc Iustinianus[b] imperator apud

Greg. IV, 40.

B.

[*]'Numquid[g]

[*]ei Audovera[u] r.[u]

[*]Deditque ei

†) de fonte *add.* B $2c^1$.

Capp. 31. 32. A 1a. b. $3a^1$. b. β^2. $^*\beta^2$. B 1a (*cf. n.* x). b. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 31. a) post[ea] B $2a^1$. b) baptizata A 1b. B $2b^1$; babtizatum B 1a; gratulantar B $2b^1$. c) parare B 1a. $2a^2$. b^1; p. fecit A $3\beta^2$. $^*\beta^2$. d) que *om.* B $2b^1$. e) de B $2b^1$. f) susciperet. Et A $3\beta^2$. $^*\beta^2$. g) Numquam B 1b; simile B $2a^2$. h) tui B $2b^1$. c^1. i) teri *m. al. in litura scr.* A 1a; potuerimus B $2a^{1.2}$. k) suscipiet A 1b; M. — eam *om.* B $2a^2$. l) tu eam s. A $3\beta^2$. $^*\beta^2$; t. ipsam B $2a^1$; M. tantum s. B $2c^1$. m) *om.* A $3\beta^2$. $^*\beta^2$. m*) exiensque ei F. o., d. B $2b^{2**}$. n) *om.* A 3b. o) recipit B 1a; fecit B $2b^{2**}$. p) dormiat A $3a^1$. B $2b^1$. q) sua B $2a^1$. r) Sic c. B $2a^1$. s) d. cum illa nequeo, d. B $2c^1$. t) que *om.* B $2a^1$. u) adorare B $2a^{1.2}$; reginam B $2a^1$; r. sua c. B $2b^1$. v) *om.* B 1b. $2b^{1.2**}$. w) r. n. A $3\beta^2$. $^*\beta^2$. x) similitudinem A $3a^1$; *post f.* 28. *folium excidit, ut textus a* citatem *ad p.* 295, *l.* 8. a suis *desideretur* B 1a. y) nam B $2a^{1.2}$. z) i. a. c. m. A $3\beta^2$. $^*\beta^2$. a) e. n. p. (potueris B 1b) a. B 1b. $2a^1$; a. *om.* A 3b. B $2c^1$. b) ea B $2b^1$. c) velamen B 1b. $2a^1$; velameni B $2a^2$. d) v. ad r. (sibi *add.* A $3^*\beta^2$) c. A $3\beta^2$. $^*\beta^2$.

Cap. 32. a) *post* imperium *c.* 32. *incipit* B $2b^1$. b) ni *superscr.* B 1b. $2c^1$; Iustinus B $2a^2$.

1) *Cf. Forcellini ed. de Vit II, p.* 299. 2) *Audovera habitasse videtur Rotomagi (cf. Script. R. Merov. I, p.* 192, *l.* 8*), ubi hunc librum scriptum esse opinor.*

A.

Greg. IV, 40. Constantinopolim civitatem obiit; Iusti-
ib. IV, 47. nus[a] ambivit imperium. Chlodoveus quoque,
iunior filius Chilperici, abiit[b] usque Burdi-
galem[c] urbem. Cum illic, nullo inquie-
tante[d], resederet[e], Sigulfus quidam a parte
Sighiberti regis missus cum exercitu, se
super eum obiecit[f]. Quem fugientem cum
tubis et bucinis quasi fugientem cervum[g]
insequebatur[h]; qui vix ad patrem labens,
Parisius pervenit[i]. Chilpericus quoque
Theudobertum, filium suum seniorem, qui an-
tea[k] Sighiberto[k] iuraverat, ultra[1] Ligere[k*]
cum hoste direxit. Qui abiens[l], civita-
tes Sighiberti, avuncoli sui, pervasit, id
est Toronis, Pectavis vel[m] reliquas. Apud
Pectavos autem contra Gundoaldum ducem
pugnavit; conlesusque exercitus Gundoaldo
fugiit. Magnamque[n] illic cedem Theu-
dobertus de hoste[2] Gundoaldo fecit[o].
Commoto[p] inde exercitu[q], Lemoficinum[r]
Cadurcinumque abiit easque pervasit
atque vastavit[s]; ecclesias multas incen-
dit, ministeria distrahit[t], *clericos interficit,
monasteria[v] virorum deiecit, puellarum deludit
et cuncta devastat. Fuitque[w] illo tempore
peior in ecclesiis[x] gemitus quam tempore
persequutionis Maximiani[y] et Diocliciani
ib. IV, 50. imperatorum[z]. Cumque has discordias
inter hos fratres disseminare[a] vide-
rentur[b], commoto iterum Chilpericus exer-
citu *usque Remus accessit, cuncta incen-
dens[c] atque debellans. Quod[d] audiens Sighi-
ib. IV, 49. bertus, convocans *gentibus illis, quae ultra
ib. IV, 50. Renum sunt, Parisius venit et contra fratrem

B.

*detrait[t], clericus interfecit[u],

*exercitum

*convocatis g. i., qui

Cap. 32. *A* 1*a*. *b*. 3a^1. *b*. β^3. *β^2. *B* 1*b*. 2$a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 32. a) Iustinianus accepit (a. *in litura*) *B* 2a^2. b) *om.* *B* 2a^2. c) Burdegalensem *A* 3a^1. *β^2; Burgundigalensem *A* 3*b*; Burgundialensem *A* 3*β^2; Burgundialem *B* 2a^2. $b^{1.2**}$. d) regnaret et *add.* *A* 3β^3. *β^3. e) sederet *A* 3a^1. *B* 2b^1. f) o. super e. subito advenit *B* 2c^1. g) *om.* *B* 1*b*. h) persequitur; qui fugiens et ad p. *A* 3β^3. *β^2. i) venit *A* 3*β^2. *B* 2a^2. c^1; advenit *B* 1*b*. k) ante *A* 1*b*; i. S. *B* 2b^1. k*) Ligire *A* 1*a*. l) ambiens civitatem Sighiberto *B* 2a^2; habiens, partem regni av. s. S. accepit, i. e. *B* 2c^1. m) Pictavis cum multis aliis. Apud *B* 2c^1. n) M. — fecit *om.* *B* 2c^1. o) interfecit *A* 3a^1. p) Teudebertus, c. ex., habiit L., Cadurcinum easque *B* 2c^1. q) exercitum *B* 2$b^{1.2**}$. r) Lemocinum *B* 2$a^{1.2}$. s) pervasit e. pervasit e. *B* 2a^2. t) detraxit *A* 3a^1. β^3. *β^2; dethrahit *A* 3*b*; m. d. *om.* *B* 2c^1. u) occidit *B* 2a^2. v) m. — deludit *om.* *B* 2c^1. w) in *add.* *B* 2$a^{1.2}$. x) ecclesias *B* 2a^2. y) Maxmiani *A* 3β^3. *B* 2a^1; Maximiano *B* 2b^1. z) imperatoribus *B* 2a^2. b^{2**}; imperatores *B* 2b^1. a) deseminare *A* 3*b*. *B* 2a^2; des::::::: *B* 1*b*; desiminare *B* 2a^1. b) vi::::::: *B* 1*b*; videntur *B* 2$a^{1.2}$; videretur *B* 2b^1. c) devastans *A* 3β^3. *β^2. d) Quo *B* 2a^1. b^{2**}.

1) citra Legere *Greg.* 2) populo illo *Greg.*

A.

suum ire disponit[a, †], mittens nuncios Dunensibus[b] vel Toronicis, ut contra Theudobertum[c] ire deberent. Quod illi *dissimulantes, rex Godeghiselum et Guntramnum duces in capite dirigit[d]. Qui commoventes exercitum, adversus eum pergunt. Ille quoque derelictus[e] a suis, cum[f] paucis remansit, sed tamen ad bellum exire[g] non dubitavit[h]. Venientesque ad pugnam, Theudobertus devictus prosternitur mortuusque[i] est ibi. Ab Aunulfo quoque duce collectus, Ecolesinam[k] civitatem deportatus[l], ibidem[m] sepultus est. Chilpericus enim *per Rothomaginsem[n, 1] fugiens[o], cum uxore sua ac filiis Turnacum civitatem ingressus, ibi[p] se reclusit et[q] communivit. Sighibertus vero[r] civitates illas quae ultra[s] Parisius sunt positae usque Rothomacum accepit[2, 3]. Regressus inde, Parisius introiens[t], ibique ad eum Brunchildis cum filiis suis venit. Tunc Franci, qui quondam ad Childebertum[u] seniorem aspexerant, ad Sighibertum legationem mittentes[v], ut ad eos veniret[w], et illi[x], Chilperico[y] derelicto, ipsum super[z] se regem stabilirent. Ille haec audiens[a], misit qui *fratrem suum in[b] supermemoratam civitatem [Turnacum[d]] obsederent, et ille cum exercitu sequeretur eos. Tunc *beatus Germanus episcopus dixit[e]: 'Si abieris[f] et fratrem tuum interficere nolueris, vivis[g] et victor redis[h]; sin autem aliud cogitaveris, morieris. Sic enim Dominus per

Greg. IV, 50.

Ib. IV, 51.

B.

*ille

*Ch. quoque p.

*misitque[c]

*Cui

†) quod ille mittit *add.* B $2b^{2**}$.

Cap. 32. A 1a. b. $3a^1$. b. β^2. $^*\beta^2$. B 1a (*cf. n. f*). b. $2a^{1.\,2}$ (*cf. n. e*). $b^{1.\,2**}$. c^1.

Cap. 32. a) disponens B $2a^2$. b) Lugdunensis B $2b^{2**}$. c) Theodoberto d. l. B $2b^1$. d) direxit A $3a^1$. e) derelictis suis B $2a^2$. f) *redit* B 1a. g) ire A $3a^1$; e. ad b. B $2c^1$. h) dubitat A $3a^1$. B $2b^1$. i) que *om.* B $2b^1$. k) se coloniam B 1a. l) portatus A $3a^1$. m) ibi A 1b. B 1a. n) Rotomagense B 1a. o) fugit B $2a^2$. p) ibique A 1b. $3a^1$; se *om.* A 3b. q) et c. *om.* B $2b^1$. r) commovit *add.* B $2b^1$. s) *om.* B $2a^2$. t) *om.* B $2a^2$. u) Childeberti B 1a. v) dirigunt *add.* A $3\beta^2$, *ante* m. *add.* A $3^*\beta^2$; mittunt *Greg.* w) venirent B $2a^1$. x) illic A 1b. B $2a^1$. c^1; ilic B $2b^1$. y) Hilpericum derelictum B 1a. z) supra B 1b. $2a^1$. a) audientes B 1a. b) ut A 1b; *om.* A 3b. β^2. $^*\beta^2$. c) que *om.* B $2a^2$. c^1. d) *ita* A $3a^1$. b. B 1a. b. $2a^1$. $b^{1.\,2**}$; Turnaco A $3\beta^2$. $^*\beta^2$; *om.* A 1a. b. c *et Greg.*; civ. ut eam obsideret B $2c^1$. e) *iterum hiat* B $2a^2$ (*ad p.* 297, *l.* 11. filium), *cum folium excisum sit.* f) habueris f. t. interfectum, tu cicius perieris B $2b^{2**}$. g) vives A 3b. β^2. $^*\beta^2$. B $2b^1$; vivus B $2c^1$ *cum Greg.* h) reverteris A $3\beta^2$. $^*\beta^2$; redieris B 1a.

1) *Cf. supra p.* 217, *l.* 1. 2) citra Parisius *Greg. Hoc ex loco intellegitur, scriptorem a Parisiis ad septentrionem habitasse; cf. supra p.* 216, *l.* 12. 3) obtentis civitatibus illis, — — usque R. urbem accessit *Greg.*

A.

Greg. IV, 51. Salomonem ait: *Foveam, quem*[a] *fratri tuo parabis*[b], *in*[c] *eam cadebis*'. Quod ille audire neglexit. Venientem autem illum apud villam cui[d] nomen est[d] Victoriacum[e], collectus est[f] ad eum omnis exercitus, inpositumque super[g] clypeum regem 'super[h] se statuunt. Tunc Fredegundis inebriavit duos pueros Taraonenses[1] 'dixitque eis[i]: 'Audite 'consilium meum et pergite ad Sighibertum et simulantes fingite, ut eum regem levare debeatis super vos, eumque interficite. Si evadetis[o] vivi[o*], ego mirifice[p] honorabo vos et filios[q] 'vestros. Si autem illic[r] peritis, ego pro[s] vobis elymosinas multas per loca sanctorum dare 'promitto'. Illi vero nec dubii[t*], fero[u] ut erant corde[v], ib. ad eum venientes, cum alta 'causa suggerere simularent[w], abstractis 'scramsaxis[x], utraque ei latera[z] feriunt[a]. At ille vociferans ac 'corruens, emisit spiritum mortuusque est. Illic et homicidae illi[2] corruerunt. Chilpericus namque nesciens, esse[e] mortuum fratrem suum, timebat alia die sequente[h] a fratris hoste esse occupatum, usque quod[m] Fredegundis rei veritatem ei predixit, mortuum esse fratrem suum. Tunc egressus[p] Chilpericus a Turnaco cum uxore sua ac populo,

B.

'eum *add.*

'Taraoninsis

'eis: 'Ite[k] ad cuneum[l] Sigiberti et adsimulate, ut eum supra[m] vos in r.[n] elevare d., eumque

'et sobolem vestram. Si a. corruetis, ego

's. distribuam'. Ille[t]

'aliam causam

'a. cultris, quos vulgo[y] scramsaxos vocant, u.

'adque† c., non post multo spacio e. sp.[b] Ibi[c] etiam et illi homicide[d] corruerunt. Ch. vero nesciens de fratris[f] interitu, quid[g] Fredegundis egisset, dubius esitabat[i] animo, quomodo[k] angustias, quas[l] ab oste fratris sui paciebatur, an[n] evadere possit[o] aut non, donec Fredegundis omnia de fratris sui morte narravit. Tunc egr. Ch. rex cum satellitibus suis de T. c. uxore et filiis, v.

†) Sigibertus rex moritur *in marg. add. B* 1*a*.

Cap. 32. *A* 1*a*. *b*. $3a^1$. *b* (*cf. n.* q). β^3. $^*\beta^3$. *B* 1*a*. *b*. $2a^1$. $b^{1.\,3**}$. c^1.

Cap. 32. a) que *B* 1*a*; q; *B* $2b^1$; quam fratre *B* $2a^1$. b) parabis *B* 1*a*; praeparabis *B* 1*b*. $2a^1$. c) primus incides in eam *B* $2c^1$; in ea *B* $2b^{1.\,3**}$; i. e. conrues *Greg.* d) que vocatur Victuriacum *B* 1*a* (*non B* 1*b*); est *om. B* $2b^1$. e) Victoriam cum coll. *B* $2a^1$. f) coll. stadium cunctus ex. *B* 1*a*. g) supra *B* $2a^1$. b^1. h) s. se *om. A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$; *haec superscr. B* $2a^1$. i) ad eos *B* $2b^1$. k) *ita pergunt codices B, solo B* 1*b excepto, ubi haec leguntur:* Audite consilium meum et pergite ad Sigibertŏ et simulantes fingi::: (fingito eum ut *sec. m.*) supra vos in r. *B* 1*b*. l) chuneum *B* 1*a*. m) super *B* 1*a*. $2c^1$. n) regno :::::: d. *B* 1*a*; regno *B* 1*b*. $2b^{1.\,3**}$; regnum *B* $2c^1$ (*at* regem *B* $2a^1$). o) evaderetis *B* 1*b*; evaderes *B* $2a^1$. o*) vivo *B* $2a^1$. b^1. c^1. p) magnifice *A* $3a^1$; mirifici *B* 1*a*. q) *desinit A* 3*b*. r) *om. A* $3a^1$; perieritis *A* $3a^1$. β^3. $^*\beta^3$. s) ego elęm. m. pro v. *B* $2b^1$. t) *ita B* 1*b*. $2a^1$. b^1. t*) dubio *B* $2b^1$. u) fore *A* $3a^1$; ferro *B* 1*a*; feroces *B* $2c^1$. v) corda *B* $2b^1$; c. v. ad eum *B* 1*a*. $2b^{3**}$. c^1. w) simulant *A* $3a^1$. x) *ita A* $3a^1$; seram saxis *A* 1*a*; seran saxis *A* 1*c*; scramxaxis *A* 1*b*. $3\beta^3$; iscram saxos *B* 1*a*; crăsăxos *B* 1*b*; scramxaxos *B* $2a^1$. y) vulgos *B* $2a^1$. z) latere *B* 1*a*; in utroque latere eum percusserunt. At *B* $2c^1$. a) ferierunt *A* $3a^1$. b) spm *B* $2a^1$. c) Ubi? *B* 1*a*. d) homicidi *B* $2a^1$. e) m. e. *A* $3a^1$. β^3. $^*\beta^3$. f) fratre *B* 1*b*; fratri *B* $2a^1$; fratri suo l. *B* $2b^{3**}$. g) de *add. B* 1*b*. h) sequentibus fratribus ab hostibus esse se o. *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. i) esitavit *B* $2b^1$. k) animoque a. *B* $2a^1$. l) qua *B* $2a^1$; quos *B* $2b^1$. m) quo *A* $3a^1$. β^3. $^*\beta^3$. n) aunon *m. al. corr.* aut *B* 1*b*; anon *corr.* an *B* $2a^1$; an *om. B* $2b^{3**}$. c^1. o) potuisset annon (annon *etiam B* $2b^{3**}$) *B* $2b^1$; aut n. *om. B* $2c^1$. p) Ch. e. *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$.

1) *Thérouanne (Pas-de-Calais).* 2) *Gregorio teste Sigiberti homines cum rege ceciderunt.*

A.

vestitum[a] Sighiberto vestibus ornatis[b] apud Lambrus vicum sepelivit. Unde postea Suessionis in basilica[c] sancti Medardi[†] iuxta[d] patrem suum Chlotharium[e] sepelierunt. Mortuus *est autem anno 14. regni sui. Illoque mortuo, Brunchildis[††] cum filiis suis Parisius resedebat plena luctu, nesciens *pre[l] dolore, quid agere deberet. Gundoaldus[m] dux adprehensum[n] Childebertum, filium[p] eius parvolum, furtim[q] per noctem abstulit et cum eo in[r] Auster fugit; collectisque gentibus, super[s] quas pater eius regnaverat, regemque eum *constituerunt.

33.[a] Chilpericus vero rex Parisius veniens, adprehensamque[b] Brunchildem apud Rothomaginsem civitatem[c] in exilio retrusit thesaurosque eius, quos Parisius detulerat, abstulit[d]; filias eius Meldis[e] urbe tenere precepit. Chilpericus enim[f] filium suum[g] Merovechum cum exercitu ultra Ligere[h. 3] dirigit. At ille[i], relictam ordinationem patris, tunc[k] per Cinnomannicum reversus[l], matrem suam Audoveram[4] visitare se fingeret[m], Rothomacum civitatem[n] veniens, ibique Brunchilde reginae[o] coniungitur[p] eamque *sibi[q]

B.

Greg. IV, 51.

*s. Obiit autem a.[f] 14. r.[g] s. etate quadraginaria[h. 1]. Interempto[h] quoque Sigiberto[i] rege apud Victuriacum[2] villam[k], Brunchildis enim regina cum f. s. ib. V, 1.

luctu, quid de se agere deberet, ignorabat. G.

*regemque instituit[t. †††].

ib.

ib. V, 2.

*eam s.

†) quam ipse construxerat[5] ac *add. Vindob. nr.* 473. ††) uxor Sigiberti *m. rec. superscr. A* 1a, *add. B* $2c^1$. †††) Childebertum, filium Sigeberti, in regem post mortem patris apud Austrum elevatum esse *in marg. add. B* 1a.

Capp. 32. 33. *A* 1a. *b.* $3a^1$. β^3. $*\beta^3$. *B* 1a. *b.* $2a^{1.2}$ (*cf. n.* p). $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 32. a) vestito *A* 1*b*; Sigibertum *A* $3a^1$. *B* 1*b*. $2a^1$. c^1; Sigiberti *B* 1*a*; Siggebertum *B* $2b^1$. b) v. regiis a. *A* $3\beta^3$. $*\beta^3$; ornatum *B* 1*a*. c) basilicam *B* 1*b*. d) secus *Greg.* e) *om. A* $3\beta^3$. $*\beta^3$; C. eum sepelivit *B* $2c^1$. f) annos *B* 1*a*. g) *om. B* 1a. h) quadragenarii *B* 1*a*; I. — V. villam *om. B* $2c^1$. i) Sigibertum *B* $2a^1$. k) *post* villa *c.* 32. *incipit B* $2b^1$. l) p. d. *om.* (?) *A* $3a^1$. m) autem *add. A* $3\beta^3$. $*\beta^3$. n) adprehendit *B* 1a; Chilpericum *B* $2b^{2**}$. o) nesciebat *B* 1*a*. p) *redit B* $2a^2$. q) furtum *A* $3\beta^3$. *B* 1*a cum codd. B Greg.* r) *om. B* $2a^{1.2}$; hoster *corr.* hostes *B* $2a^2$. s) supra *B* 1*b*. $2a^{1.2}$. t) instituunt *B* 1*a*; constituit *B* $2b^1$. c^1.

Cap. 33. a) *sine intermissione pergit B* $2b^1$. b) adprehensui adque (ui *et* d *expunct.*) Brunchilde *B* $2a^1$; adprehensusque Brunhilde *B* $2a^2$. c) civitate *B* 1*a*; urbem *B* $2a^2$. d) abstullerat *B* $2a^2$. e) Medus urbis *B* 1*a*. f) itaque *A* $3\beta^3$. $*\beta^3$; vero *B* $2b^{2**}$. g) eius *A* $3a^1$. h) *ita A* 1*a*. *b*; Ligerem *rell.*; direxit *A* $3\beta^3$. $*\beta^3$. *B* 1*a*. $2c^1$. i) illa relicta *B* $2a^1$; o. r. *B* $2b^1$. k) dum *A* 3 (?); *om. B* $2a^{1.2}$; p. t. *om. B* $2b^{1**}$. l) versus *B* 1*a*; r. *in marg. suppl. B* 1*b*. m) fingerat *B* $2a^2$. n) civitate *B* 1*a*. o) regina *B* 1*a*. $2a^2$; r. *om.*, 18 *litt. eras. B* $2b^1$. p) coniugitur *B* $2a^1$; coniugiter *B* $2b^1$. q) eam ibi *A* $3a^1$; in *om. B* $2a^1$.

1) *Haec e Greg. IV,* 51. *suppleta sunt.* 2) *E Greg. V,* 1. 3) Pectavus *Greg.* 4) *Nomen omisit Greg. Audoveram iussu Chilperici sacro velamine indutam esse, supra c.* 31. *narratur. Ipse Merovechus postea in 'monasterium Cinnomannicum qui vocatur Anninsola in sacerdotali regula erudiendus' missus est; cf. Greg. V,* 14. 5) *Cf. Greg. IV,* 19.

A.

Greg. V, 2. in coniugium copulavit. Haec audiens Chilpericus, quod[a] scilicet contra fas[b] et legem canonicam uxorem avunculi[c] *sui accipisset, nimis *amarus festinanter ad ipsam urbem* perrexit. Illi[c*] vero cum cognovissent, quod[a] eos separare[f] decerneret[g], ad basilicam sancti Martini, quae est lineis[h] tabolis super *murum constructa[i], confugiunt. Rex vero cum eos[i*] per ingenium inde eiecere non posset[k], dolose[l] eis iurans, quia*, si voluntas[m] fuerit, ille eis[o*] nequaquam separaret. Haec sacramenta illi audientes[p], de ipsa[q] basilica egressi sunt; exosculatisque dolose, *aepulavit cum eis. Post paucos *autem dies, ipso Merovecho adsumpto[t], Suessionis civi-
Ib. V, 3. tate rediit[u]. Cum ibidem morarentur[v], de* Campania hoste collegunt contra Chilpericum. Ille similiter exercitum commovit, ad pugnam dirigit. Campanienses nimis cesi, in fugam dilabuntur, multosque *ibi nobilissimos viros occidit. Quae postquam acta[y] sunt, rex Chilpericus propter coniugationem Brunchildis[z] vel eius[a] maleficia[b] Merovechum suspectum habebat de *ipso hoste ac pugna, inritante Fredegundo. Tunc expoliatum eum[c] ab arma commendatisque[d] custodibus[e], tractans, quid de[f] eo facere deberet.
Ib. V, 14. Post haec eum *totundit ac presbiterum

B.

*u. patrui acc.

*a., valde a. festinus[d]

*supra

*i.: 'Si[n]', inquid, 'v. Dei f.[o], ipse os separare non conaretur'. Haec illi[p] s. accipientes[p], de b. e.

*et dignanter[r] acceptis, *add.*

*Post d. vero paucos[s] cum i. M.

*m.[v], collecto hoste de C.[†] adversus Chilpericum, ille quoque s. cum exercitu aciem[w] diriget contra eos. At illi nimis cesi,

*multusque[x]

*hab. pro hac pugna, insidiante Fredegunde.

*b. tunsoratus est ipse[g] Merovechus,

†) *Quae insequuntur, ita immutavit B* $2c^1$: de C., Merovecus contra patrem suum Chilpericum venit. Pater quoque eius cum exercitu contra eum accessit eumque fugavit. Post haec tonsoratus est ipse Merovecus, iubente Chilperico, patre suo, ac presbiter ordinatus cum veste sacerdotali. In Cenomannem[a] civitatem sub regulari ordine eum vivere fecit. Tempore *etc.; cf. p.* 299, *l.* 5.

Cap. 33. *A* 1*a*. *b*. $3a^1$. β^3. $^*\beta^2$. *B* 1*a*. *b*. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 33. a) quos *B* 1*a* *(ut infra)*. b) c. fecisset l. cannon. *B* 1*a*. c) a. s. *om.* *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$. d) ad i. u. f. *B* $2c^1$. e) orbe *B* $2a^1$. e*) ille *B* 1*b*. $2a^1$. f) per severare *B* $2a^2$. g) descerneret *B* $2a^1$; decernit *B* $2a^2$; deberent *B* $2c^1$; ad *om.* *B* 1*a*. h) *ita A* 1*a cum codd. B* 3. 4 *Greg.* i) *om.* *B* $2a^2$. i*) c. inde (exinde *B* 1*a*) eos p. i. ei. (auferre *Greg.*) *B* $2b^1$. k) posait *B* 1*a*. *b*. $2b^{2**}$. l) p., se promittit eis iur. *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$. m) Dei *desideratur.* n) iuravit, quod ab invicem non separarentur. Haec *B* $2c^1$. o) (f. *om.*) ipsios s. *B* 1*a*; i. hos *B* 1*b*. $2a^1$; i. eos *B* $2b^{1.2**}$. o*) *ita A* 1*a*; eos *rell.* p) illis s. accipiens *B* $2b^1$; audientes *codd. B* 3. 4. 5 *Greg.*; accipientes *rell. codd. Greg.* q) *om.* *A* $3a^1$. *B cum Greg.* r) indignantes *B* $2a^1$; indignanter *B* $2a^1$ *(e corr.)*. $2a^2$. b^{2**}. s) v. non p. *B* $2a^2$; cum *om.* *B* $2b^1$. c^1. t) adsumptus *B* $2a^{1.2}$. u) resedit *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$; sediit *B* $2b^1$. v) moraretur *B* 1*b* *(corr.)*. $2a^{1.2}$. w) etiam *B* 1*a*. $2b^{2**}$. x) *ita B* 1*a*. $2a^1$. y) gesta *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$; acti *B* 1*a*. z) Brunihilde *B* 1*a*; Brunchilde *B* 1*b*; Brunchildes *B* $2a^1$; Brunechilde *B* $2b^1$. a) *om.* *A* $3a^1$. b) veneficia *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$; malefaciam *B* $2a^1$; maleficiam *B* $2a^2$; maleficię *B* $2b^1$. c) *om.* *A* $3a^1$. d) commendatusque *A* 1*b*. *B* $2b^1$. e) asservabat (servabat *A* $3^*\beta^2$) *add.* *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$. f) *om.* *B* $2a^1$. g) *om.* *B* 1*b*; Mereveo *B* $2a^2$.

Nota †. a) *corr.* Cenomannam *B* $2c^1$.

A.

ordinare precepit, cum veste sacerdotale monasterium Aninsola[a] in Cinnomannicum eum direxit, ut illuc *regulare ordine vivere *deberet. Illo namque tempore beatus Germanus Parisiorum episcopus plenus virtutibus *migravit ad Dominum[c]; *in basilica sancti Vincenti[1] cum gloria sepultus est. Post haec Childebertus iunior legationem ad[f] Chilpericum misit propter Brunchildem, matrem[g] suam. Ille quoque pacifice reddedit[h] eam †. Tunc* Samson, filius Chilperici, mortuus est.

34. Chilpericus autem rex discriptiones[a] novas et graves per consilium Fredegundis[b] in cuncto regno[c] suo fieri iussit. Pro qua causa multi relinquentes *terras[d], villas, civitates vel possessiones proprias, alia regna petierunt, dicentes, se[f] melius esse peregrinare quam[g] tale periculo subiacere. Sic enim fuerat statutum, ut possessor de[h] propria terra[i] unam anforam[k] vini per *arpennem redderet[m]. Sic et de reliquis terris ex universa substantia faciebant; similiter et de mancipiis cuncta agebantur. Populus vero valde oppressus, vociferabatur[n] ad Dominum. Eo tempore rex *Chilpericus graviter egrotavit. Quo[o] recuperante[p], filius eius iunior, necdum

B.

iubente Chilperico, presbiter ordinatus, Greg. V, 14.
cum v. s.
*illic
*o. degere[b] d. Tempore quoque ib. V, 8.
illo b.
*magnis *add.*
*D.[c]; cum gloria et[d] psallencio maximo beati V.[1] martyris basilica s.[e] praenitit. Ch. p. h. i.

*Eo tempore S. ib. V, 22.

ib. V, 28.

*r. civitates[e] illas vel possessiones

*pre[l]

ib. V, 34.

*r. *om.*

†) Eo anno Brittones Redonicum[2] et Apricadinum vastantes, Hilpericus cum Francorum exercitu super eos inruit et cum eis pugnavit devicitque eos atque vastavit. Cham[2] *(sic!)* autem regem eorum occidit, ultra silvas direxit et multum populum Britanorum prostravit; regnum incendens, reversus est in Gallias *inseruit Vindob. nr.* 473.

Capp. 33. 34. *A* 1*a*. *b*. 3a^1. β^2. *β^2. *B* 1*a*. *b*. 2$a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 33. a) m. in insula *A* 3a^1. β^2. *B* 2b^{2**}; m. ab insola *B* 2a^2; in *om.* *B* 1*b*. 2a^2; Cinomanico *B* 1*a*. b) vivere *B* 1*a* *(non B 1b)*; d. d. *om.* *B* 2b^{2**}. c) Domino *B* 1*a*. d) *superscr.* *B* 2a^1, *om.* *B* 2a^2; silentio *B* 1*a*. 2a^2. e) est *add.* *B* 1*b*; premittit *B* 1*a*; p. *eras.* *B* 1*b*; sepultus est. Ch. *B* 2b^{2**}. c^1. f) m. ad Ch. *A* 3β^2. *β^2. g) matris *corr.* matrem *B* 2a^1. h) reddita est *B* 2$a^{1.2}$; *corr.* reddidit eam *B* 2a^1; reddit *B* 2b^1.

Cap. 34. a) criminaciones tiones (t. *delet.*) n. *B* 1*b*. b) Fredegunde *B* 1*a*. 2b^1. c) regno f. *corr.* rege suo f. *B* 2a^1; in c. r. s. *om.* *B* 2c^1. d) relinquentes patriam, fugierunt, melius esse dic. *A* 3β^2. *β^2. e) r. suas civ. v. *B* 2c^1. f) *ita* *A* 1*b*. *B* *(plerique)*; *om.* *A* 1*a*. 3a^1. β^2. *β^2. *B* 1*a*. g) quem *B* 2a^1. h) de p. t. *om.* *A* 3β^2. *β^2. i) terrae *B* 2$a^{1.2}$. k) confosam *B* 2a^2. l) *ita* *B* 1*a*. *b*. 2a^1; pro *B* 2c^1; per *rell.* m) reddidit *B* 1*a*. n) vociferabantur *B* 1*a*. *b*. 2$b^{1.2**}$; vociferabant *B* 2a^2. o) eo *B* 1*b*. 2a^1. p) convaliscente *Greg.*

1) *Haec auctor Libri H. Fr. addidit; cf. Greg. VIII,* 33: Ille vero egressi, se ad basilicam sancti Vincenti, in qua sepulchrum habetur beati antestitis *(scil. Germani)*, contulerunt. *Unde haec basilica postea Saint-Germain des Prés vocata est.* 2) *Cf. Greg. V,* 29. *Apricadinum (Avranches) Gregorius praetermisit neque regis Cham meminit.*

A. | **B.**

Greg. V, 34. baptizatus, egrotare coepit[a]. Qui baptizatus, vix convaluit, fraterque[b] eius senior nomine Chlodobertus huic[c] morbo corripitur[d] valida tabe[e]. Fredegundis[f] plena dolore filiorum et[g] gemitu ait ad regem, repenitens: 'Nos *diu male agentes[i] pietas divina sustentat; nam nos sepe[k] febribus et aliis malis corripuit, et emendare neglegimus[k*]. Ecce iam perdimus[l] filios! Ecce iam eos[m] lacrimae pauperum, lamenta viduarum, suspiria orfanorum interemunt[l]! Ecce auri et argenti inmensa pondera[n], cellaria et horrea plena redundant, et nescimus, cui congregamus[o] ea! Ecce quod pulchrius[p] habebamus perdimus! Quid nobis proderunt ista omnia? Nunc[q] vero placeat tibi consilium meum, et iube reddere quod male pervasimus et discriptiones novas, quas[r] iniuste, iniquiter[s] fecimus, iube incendere, ut[t], si natos perdimus[u], vel poenam[v] perpetuam evadamus.' Tunc rex conpunctus[w] corde, tradidit omnes discriptiones iniquas ad conburrendum in[x] igne. Post haec puer parvolus, filius[y] eius, moritur. Quem cum grande merore[z] Parisius in basilica sancti Dionisi martyris deportantes, sepelierunt. Deinceps Chlotbertus[a], filius eorum[b] alius, cum nimis egrotaretur, conponentes eum[c] in feretro, Suessionis *basilicam[e] sancti Medardi duxerunt[f]. Proicientesque eum ad sanctum sepulchrum[†], voverunt vota pro eo; sed media nocte deficiens, mortuus est. Quem in basilica sanctorum martyrum Crispini et Crispiniani sepelierunt.

B: *'Diu[h] nos

B: *S.[d] ad[e] b.

†) beati Medardi *add.* *B* $2c^1$.

Cap. 34. *A* 1*a*. *b*. $3a^1$. β^3. $^*\beta^3$. *B* 1*a*. *b*. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 34. a) aegrotasse recepit *B* $2b^1$. b) que *om.* *B* $2b^1$. c) simili *B* $2c^1$. d) consumitur *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. e) c. vale ditavit. F. *B* 1*a*; vald! tobe *B* 1*b*; valeda abe (*corr.* tabe) *B* $2a^1$; valde habet. F. *B* $2a^2$. f) vero *add.* *A* $3a^1$. β^3. $^*\beta^3$. g) cum *add.* *B* $2a^2$. h) De *(expunct.)* deunus m. *B* $2a^2$. i) agente *B* 1*a*. k) *om.* *A* $3a^1$. k*) necleximus *B* 1*a*; neclo::::s *B* $2b^1$; neglexinus *B* $2b^{2**}$ (?). l) perdidimus — interemerunt *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. m) nos *B* $2b^1$; e. i. *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. n) habemus *add.* *B* $2c^1$. o) congregavit *B* $2b^1$; eam *B* $2a^1$. p) carius *B* $2c^1$; habeamus *B* 1*b* (?). $2a^1$. b^1; habuimus *B* $2b^{2**}$. q) Nunc — reddere *om.* *B* $2b^{2**}$. r) quasi *B* $2a^1$. s) *eras.* *A* $3a^1$; iniquitatem *B* $2a^{1.2}$. b^1; *om.* *B* $2c^1$. t) et *B* 1*b*. $2a^2$. u) perdidimus *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. *B* 1*a*. v) perp. p. *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. w) conpuncto *B* 1*a*. $2a^1$ *(non B* 1*b*. $2b^{1.2**}$*)*. x) e. igni *A* $3a^1$. β^3. $^*\beta^3$; in *om.* *B* 1*b*. $2b^1$; ignem *B* $2a^1$. b^1. y) *om.* *B* 1*a*. z) honore *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$; memore *B* $2a^1$. a) Frodbertus *B* $2a^1$; Rodbertus *B* $2a^2$; f. e. a. Ch. *B* $2c^1$. b) eius *B* $2a^{1.2}$. c) om. *B* $2a^1$. d) Sexonis *B* $2a^{1.2}$; Saxonis *B* $2b^1$; civitate *add.* *B* $2c^1$. e) basilicae *A* $3a^1$; in basilica *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. *B* 1*a*. $2b^{2**}$; ad basilica *B* $2b^1$. f) de duxerunt *A* 1*b*.

A.

Magnus quoque planctus hic[a] omni populo fuit; nam[b] mulieres cum viris[c] suis *lugentes[d] flebant[e], nigris vestibus indutae, percussa pectora, hoc funus sunt prosequutae[f]. Multa[g] munera ac dona Chilpericus rex ecclesiis vel pauperibus et *multis villabus est largitus. Greg. V, 34.

35.† Eo anno *Iustinus[a] imperator amens effectus, 18.[1] *anno imperii sui apud Constantinopolim[d] civitatem obiit. Tiberius quoque imperium[e] eius *suscepit. Post haec Theudericus[2] puer[f], filius Chilperici, mortuus est. *Peperit quoque alium[g] filium his diebus Fredegundis, quem[h] Chlotharium[3] vocaverunt[i]. Hic fuit postea rex magnus, qui genuit Daigobertum[k]††. Childebertus *itaque rex Auster cum hoste in Italia abiit, ipsam devastavit et tributariam fecit. Maxime quoque discordiae in illis diebus inter Chilpericum et[q] Childebertum, nepotem suum, ib. V, 30.

B.

*lucubres

*p. ac praedia multa est[h]

*Eo quoque[b] tempore I. *13.[c]

*e. om.

*Ch., obiit. His diebus p. Fr. puerum, quem

*D. In illis quoque diebus Ch.[l] rex in I. habiit††† rursumque[m] eam ad partem[n] Auster, quam ipse[o] regebat, adquesivit et sub tributo subiugavit[p]. Tunc etiam maxime d. inter ib. VI, 42. ib. VI, 12.

†) Iustinus imperator Romanus obiit. Tiberius successit *in marg. add. B* 1a.

††) Misit autem legationem Hilpericus ad Tiberium imperatorem Aregium comitem[4], qui clementer Constantinopolim receptus et cum muneribus multis ad Hilpericum reversus est. Interea Hildebertus missos dirigit ad Hilpericum, ut, facta pace et amititia, contra Guntramnum ire deberent[5]. Qui remandavit, dicens: 'Non possum ego contra fratrem meum ire ad pugnam, quia pax est inter nos'. Hildebertus vero per consilium Brunehildis legationem ad avunculum suum Gundramnum dirigit[6], ut redderet ei partem Massiliae, quam pater eius Sigibertus adquisierat. Ipsi pacifice civitatem illam diviserunt. *Vindob. nr.* 473.

†††) Childebertus, filius Sigiberti, Italiam adiens, tributarias (!) sibi fecit, quod et Teutbertus quartus ante se rex[7] eisdem provinciis fecerat *in marg. add. B* 1a.

Capp. 34. 35. *A* 1a. *b*. 3a¹. β². *β². *B* 1a. *b*. 2a¹·². *b*¹·²**. c¹.

Cap. 34. a) hoc *B* 2b¹; illic *pro* h. *B* 2c¹. b) nam — suis *in marg. suppl. B* 1b; nam — prosequutae *om. B* 2c¹. c) viros l. *B* 1a. d) *ita A* 3a¹. β². *β² *cum Greg.*; iungentes *A* 1a. *b*. e) cum suis viris *h. l. repetit B* 2b¹. f) persecute *B* 1b (?). 2a¹·². g) Munera (ergo *add. A* 3*β²) ac d. Ch. r. e. v. p. et m. aliis l. est *A* 3β³. *β². h) *om. B* 2b¹.

Cap. 35. a) Iustinianus *perperam A* 1a. b) quod *B* 2a¹; *om. B* 2b²**. c¹. c) 18. *habent B* 1a. 2c¹; 17. *B* 2b²**. d) Constantinopoli *B* 2a¹. e) regnum *A* 3β². *β². f) f. Ch. p. *A* 3β³. *β²; p. *om. B* 1b *(16 litt. ras.)*. 2b¹. g) h. d. a. f. *A* 3β². *β². h) *om. B* 1a. i) vocavit *B* 2b¹. k) Dagob. *A* 3. *B* 1b. 2; Daeb. *B* 1a. l) Childericus *B* 2c¹. m) que *om. B* 2b¹; r. — adquesivit *om. B* 2c¹. n) partes *B* 1b; p. Ortus (Hoster *B* 2a²; Aut5 *B* 2b¹), q. *B* 2a¹·². *b*¹. o) regem *add. B* 2a¹·². p) tributo tributavit *B* 1a. q) et Ch. *om. A* 3β³. *β².

1) *Ita perperam Liber H. Fr. A cum Gregorio, at B* 13. *emendavit.* 2) *A.* 584; *cf. Greg. VI*, 34. 3) *Chlotharius II. eodem a.* 584. *natus est; cf. Greg. H. Fr. VI*, 41: His diebus ei filius natus fuerat, quem in villa Victuriacense nutrire iobet, ne forte, dum publice videtur, aliquid male incurrat et moriatur. 4) *Greg. H. Fr. VI*, 2, *nomen nullum tradit.* 5) *Cf. Greg. H. Fr. VI*, 3. 6) *Cf. Greg. H. Fr. VI*, 11. 7) *Cf. supra c.* 26.

A.

Greg. VI, 12. crescebant. *Inritabant enim eos[a] ex utrisque partibus[c] Fredegundis et Brunchildis. 591. Eo quoque tempore mortuus est bonae[d] memoriae domnus *Guntramnus rex, frater Chilperici regis; *Cabillonno[e] civitate Burgundiae in basilica[f] sancti Marcelli martyris[g, 1] sepultus est. *Regnavit autem[h] annis 31.[2] Fredegundis vero filiam suam nomine Ricchunde[i] cum magnis opibus et infinitis thesauris in Hispaniis* Leubighildum regem uxorem filii sui[3] Greg. VI, 45. cum[l] magna legatione Gothorum[m] direxit. Erat autem Fredegundis regina[n] pulchra et ingeniosa nimis atque adultera[o, 4]. Landericus[5] quoque tunc *erat maiorum[p] domus palacii, vir ingeniosus ac utilis, quem memorata regina diligebat multum[r], quia cf. Greg VI, 46. in *luxoria[s] commiscebatur[t] cum ea. Quadam die maturius[u] mane cum rex ad venationem exercendam de[v] villa Calense[w] in Parisiaco dirigeret, cum amaret *eam nimis, reversus in camara palacii de[y] stapplo[z, 6] equitum, illa[a] caput suum abluens aqua in ipsa camara, rex vero retro veniens[b], eam in[†] natibus suis de fuste percussit. At illa cogitans, quod Landericus esset, ait: 'Quae[c] sic facis, Landerice[d]?' Respiciens sursum[e] viditque[f],

B.

*s. consurgebant, inritabantque[b] eos

*m. G. rex inclitus, f.

*r. *om.*

*est *om.*

*H. eam[k] Leubegildum[l]

*e. t. in aula regis Chilperici vir efficax adque strenuus[q], quem

*in *om.*

*c. n. ipsa[x] Fredegunde diligeret, r.

†) reginam post tergum percussit *Vindob. nr.* 473.

Cap. 35. *A* 1*a*. *b*. 3a^1. β^2. *β^2. *B* 1*a*. *b*. 2$a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 35. a) (c. *om.*) F. et B. ex u. p. *A* 3β^2. *β^2. b) inritabuntque *B* 1*a*; consurgebat inritabatque *B* 2b^1. c) p. et F. et *B* 2b^1. d) b. m. *om.* *B* 2b^{2**}; G. b. m. r. *B* 2c^1. e) Cavelonne *B* 2a^2; Cavalono *B* 2b^{2**}. f) basilicae *B* 2b^1. g) martyri *B* 2a^1; *om.* *B* 2a^2. h) *om.* *A* 3a^1. *B* 1*a*; regnavitque a. 21. *B* 2b^1. i) Ricohundem *B* 1*a*; Riabundem *B* 2b^1; cum magna l. G. et *h. l. ponit* *B* 2b^{2**}. k) Isp. filio Leubigildi regis ux. cum m. *B* 2c^1. l) Leobygildum *B* 2b^1. m) petente *add.* *A* 3β^2. *β^2. n) *om.* *B* 1*a*. o) a. ultera *B* 2a^1. p) maior *A* 3a^1. β^2. *β^2 *semper*. q) extrenuus *B* 2a^2. b^1. c^1; ad *add.* *B* 2$a^{1.2}$. r) multo *B* 2b^1. s) luxoriose *B* 2b^1. t) commiscebat *B* 2a^2. u) die mane primo c. *B* 2b^{2**}. v) e. Cala monasterio habiret et nimis *B* 2c^1. w) Calensa *B* 2a^1. x) ipsam Fredegundem *B* 1*b*. y) de s. e. *om.* *B* 2c^1. z) staplum *B* 1*a*; stabu^{lo} *B* 1*b*; staplo *B* 2a^1; stapulo *B* 2a^2. a) vero *add.* *A* 3β^2. *β^2; Tunc illa *B* 2c^1. b) e. v. *A* 3β^2. *β^2. c) Quare fecisti *A* 1*b*; Quid *B* 2b^1; ait: 'Ut quid sic f. *B* 2c^1. d) Landerici *B* 1*a*. *b*. e) respic. retro v. *B* 2a^1; resp. rursum v. *B* 2a^2; resp. post tergum suum v. *B* 2b^{2**}. f) que *om.* *B* 1*a*. *b*. $2b^{1.2**}$.

1) *Cf. Fred. IV*, 14. 2) *Numerus constat;* 33 *annos Gunthramno Fred. perperam tribuit.* 3) *Rigunthis Reccaredo, Leubighildi filio, desponsa erat; cf. Greg. H. Fr. VI*, 45. 4) *Cf. Greg. H. Fr. V*, 47: 'Maiora', inquit, 'de te ait episcopus; dicit enim, reginam tuam in adulterio cum episcopo Bertchramno misceri'. 5) *De Landerico maiore domus v. Fred. IV*, 25, *a.* 603/604. 6) *Stabulum, vulgo stablum (cf. Forcellini ed. de Vit V, p.* 618*), noli confundere cum vocabulo Germanico 'stapplus', i. e. gradus.*

A.

quod rex esset; expavit vehementer. Rex vero nimis tristis effectus, in ipsa venatione perrexit[a]. Fredegundis itaque[b] vocavit ad[c] se Landericum et enarravit *haec omnia, quae rex fecerat, dicens: 'Cogita, quid agere debeas[d], quia crastina die ad tormenta valida[e] exibimur'. Et ait Landericus, contritu[f] spiritu, commotus lacrimis, dicens: 'Tam mala hora[g] te viderunt oculi mei†! Ignoro enim, quid agere debeam[h], quia conpremunt[i] me undique angustiae'. Et[k] illa dixit ei[l]: 'Noli timere, audi consilium meum, et[m] faciamus hanc rem, et non moriemur[n]. Cum autem rex de venatione, clauso *iam die, ad noctem advenerit[o], mittamus[p] qui eum[q] interficiat, et proclament[s], *quod Childebertus rex Auster insidiatus ei fuisset. Illoque mortuo, nos cum filio meo Chlothario regnemus[v]'. Cumque *nox advenisset, revertente Chilperico rege de venatione[w], emissae *homicidae[x] inebriati a[y] vino a Fredegunde, *dum rex de equo discenderet, euntibus *reliquis personis ad mansiones *suas, ipsi[a] gladiatores percusserunt regem in ventrem *suum duobus scramsaxis. At†† ille vociferans, *mortuus est[1]. Adclamaverunt autem insidiatores, quos regina miserat: 'Insidiae, insidiae[d] sunt *haec[e] Childeberto rege Austri[f] super dominum nostrum'. Tunc exercitus huc

B.

*narravit

*v. summo noctis vespere, obtenebrante[r] crepusculo, advenerit,

*et praecones[t] clament, quod insidie sunt Childeberto[u]. Illoque

*r.' Factum est autem inicium noctis, revertente Greg. VI, 46.

*v., quidam pueri adolatoris inebriati[y]

*Fr. missi[z], dum de e.

*pergentibus r.

*ad metata[b] sua

*regem in alvum scr.

*v., expiravit mortuusque est. Succlamaverunt[c] quoque adolatores, quos r. fraudolenter m., dicentes: 'Insidie,

*fuerunt[g] h. Ch. r. Austrasiorum[f] s.[h] d. n.[i] regem'. T.

†) Ubi possum fugire domino meo rege? *inseruit B 1a.*

††) et sanguinem fluens per os et nares, mortuus est *Vindob. nr.* 473. *e Greg.*

Cap. 35. *A* 1*a*. *b*. $3a^1$. β^3. $^*\beta^2$. *B* 1*a*. *b*. $2a^{1.3}$. b^1 *(cf. n. q)*. b^{2**}. c^1.

Cap. 35. a) direxit *B* 1*a*. b) Fr. vero *B* 1*a*. c) L. ad se *B* $2b^1$. d) debeamus *B* $2b^{1.2**}$. e) *om.* *A* 1*a*; validę *A* $3a^1$. f) contritus *B* 1*a*; contritus sum c. *B* $2a^1$. g) *om.* *B* 1*a*; ora viderant *B* $2a^1$. h) debeamus *B* $2b^1$. i) cumpr. *B* 1*b*. $2a^1$. k) At *B* 1*b*. l) *om.* *B* $2b^{1.2**}$. m) et f. h. r. *om.* *B* $2b^{2**}$. n) periemus *B* 1*a*; moriamur *B* 1*b*. $2b^{2**}$. o) venerit *A* $3a^1$. $^*\beta^2$ *(non A* $3\beta^3$*)*. p) eum *add.* *B* $2a^1$. q) *cum 2 folia perierint, quae sequuntur ad* silvam pascencium, *p.* 305, *l.* 32, *desunt* *B* $2b^1$. r) obtenebrantem *B* 1*a*. s) proclamant *A* 1*b*. t) mittamus *pro* p. *B* 1*a*; praeconis voce clamet *B* $2c^1$. u) Childebertus. Illeque *B* $2a^1$; Chilperico *B* $2b^{2**}$; Ch. *om.* *B* $2c^1$. v) regnamus *superscr.* *B* $2a^1$. w) venationem *B* 1*a*. x) illi *add.* *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$. y) inebriato v. *B* $2a^1$. z) missa *B* $2a^1$. a) ipsa *B* $2a^1$. b) metatas suas *B* 1*a*; ad ospicia sua *B* $2a^2$. c^1. c) Sic clamaverunt *B* 1*a*; Exclamaverunt *B* $2a^2$. d) *deest* *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$. *B* 1*a*. *b*. $2a^2$. c^1. e) hog *B* 1*b*. f) Auster *A* $3a^1$; Ostrasiorum *B* 1*a*; Hildiberto regi (haec Ostrasiorum — d. n. r. *suppleta*) *B* $2a^2$. g) sunt *B* 1*a*; fuerant *B* $2a^1$. h) sub *B* $2a^{1.2}$. i) meum *B* 1*a*.

1) *Chilpericum per Falconem quendam a Brunichilde missum interfectum esse, Fredegarius III, 93. rettulit. Gregorius neque hanc neque illam accusavit, at Childebertus Fredegundem arguit; cf. Greg. H. Fr. VII, 7. Fabulam Libri H. Fr. refutaverunt Valesius, Res Franc. II, p. 187; Loebell, 'Gregor' p. 26* [2].

A.

illucque discurrentes, cum nihil invenissent, reversi sunt ad propria[a] sua.
Greg. VI, 46. Malulfus[b] itaque Silvanectinsis[c] episcopus, qui in ipso palatio tunc aderat, indutumque eum[d] vestibus regalibus, in nave[†] levato[e], cum hymnis et psallentio[f] cum Fredegunde regina vel reliquo exercitu Parisius civitate[g] in basilica beati Vincenti martyris eum sepelierunt. Regnavit enim annis 23.[h] Fredegundis autem[i] cum Chlothario rege parvolo[k], filio suo, et Landerico, quem maiorum *domo palacii[l] elegerunt[m], in[n] regno resedit[o]. Franci quoque predicto Chlothario rege parvolo
584. super *se in regnum statuerunt[p].

36. Audiens autem Childebertus rex Auster, *filius Sighiberti, nepus Chilperici, avuncolo[a] suo mortuo et[b] maleficia Fredegundis reginae, hostem[c] collegit. Nam, defuncto Guntramno, patruelem suum,
592. regnum Burgundiae ipse acceperat[d, 1]. Burgundiones et Austrasii[e] superiores Franci simul commoti[f] grande exercitu, valde *Campanias[g] digressi[h], paygo Suessionico[i] cum Gundoaldo et Wintrione[k, 2] patriciis vastantes ingrediuntur. Haec audiens Fredegundis, cum Landerico[l] et reliquos Francorum duces hostem congregat[m]. Brinnacum[n, 3] villa veniens[o], multa dona et munera Francis ditavit, eosque[p] ad pugnandum contra inimicos eorum

B.

*maiorem

*supra

*Austrasiorum

*per *add.*

[†]) in villa quae dicitur Calla[4] *add. Vindob. nr.* 473.

Capp. 35. 36. *A* 1a. *b.* $3a^1$. β^3. $^*\beta^3$. *B* 1a. *b* (*cf. n.* n). $2a^{1.2}$. b^{2**}. c^1.

Cap. 35. a) patria *A* $3a^1$. b) Maldulfus *B* $2a^{1.2}$. c) Silnettinsis *B* 1*a*; Silvenectinsit *B* $2a^1$. d) indutumque vestem, in n. *B* 1*a*. e) levatum *B* $2a^{1.2}$. f) psallentium *B* 1a. $2c^1$; silentio *B* $2a^2$; voce *add. B* $2c^1$. g) civitatem *B* $2a^1$. h) 24. *B* $2c^1$. i) regina *add. B* $2b^{2**}$. k) f. s. p. *A* $3\beta^1$. $^*\beta^2$. l) *om. B* $2a^2$. m) elegerat *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$; constituerat *B* $2a^2$; elegerant *B* $2c^1$. n) *om. B* $2a^{1.2}$. o) sedit *B* $2a^2$. p) statuerat *B* $2a^1$.

Cap. 36. a) avunculi sui mortem *B* $2c^1$. b) *om. B* $2a^{1.2}$; ex *B* $2b^{2**}$. c) hoste *B* $2a^1$. d) susceperat *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$; accepit *B* $2a^{1.2}$. e) Ostrasie, *ut infra B* 1*a*; Ostrasi, *ut infra B* $2a^2$; *om. B* $2b^{2**}$. f) comm. cum magno exercitu Suessionis venerunt. Haec aud. Fr. *B* $2c^1$. g) Campaniis *A* 1*b*; Campaniae *B* 1*a*. h) egressi *B* 1*a*. i) Saxsonico *B* 1*a*. k) Wintriono, *om.* patr. *B* 1*a*. l) Lauderici *B* $2a^1$. m) congregant *B* 1*a*; congregans *B* $2b^{2**}$. n) Brinnacum penetravit (*p.* 307, *l.* 15) *pergit B* 1*b*, *ex codice mutilo execriptus.* o) venient *B* $2a^1$; veniunt *B* $2a^2$. p) eos ad pugnam cohortans contra i. e. *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$.

1) *Cf. Fred. IV*, 14. 2) *De hac expeditione v. Fred. l. l. Wintrio vel Quintrio dux Campanensis erat; de Gundoaldo duce v. Greg. H. Fr. V*, 1; *Fred. III*, 72. 3) *Berny-Rivière (Aisne, arr. Soissons, cant. Vic-sur-Aisne); cf. Longnon, 'Géographie' p.* 398. 4) *Cf. Greg. H. Fr. VI*, 46.

A.

coortans. Cum dedicisset[a], quod nimis esset exercitus Austrasiorum, coniunctis* simul, consilium dedit Francos, qui cum ea erant[b], dicens: 'De nocte consurgamus contra eos cum lucernis[c], portantes socii, qui nos precedunt[d], ramis silvarum in manibus, tintinnabolis super *equos[e] legatis, ut nos cognoscere ipsorum vigiles custodes hostium[f] non queant. Inluciscente[g] inicium diei, inruamus super *eos, et forsitan[h] eos devincimus[i, 1]'. Placuitque[k] hoc consilium. Cum denunciatum fuisset placitum, qua die ad preliandum in loco nuncupante Trucia[l, 1] in[m] paygo Suessionico convenire deberent, illa, sicut consilium dederat[n], de[o] nocte consurgens, cum armorum apparatu, cum ramis in manibus vel[p] reliqua[q] quae superius[r] diximus, ascensis equitibus, Chlothario parvolo rege in brachia vehitans[s], usque Trucia[l] pervenerunt. Cum[t] autem custodes hostium Austrasiorum ramis silvarum quasi in montibus in agmine Francorum cernerent et tinnitum tintinnabulorum audirent[u] custodes, dixit[v] vir ad socium suum: 'Nonne crastina[w, 2] die in illo et illo[x] loco campestria[y] erant, quomodo *silvas cernimus?' Et ille[z] inridens, *dixit: 'Certe[a] inebriatus[b] fuisti, modo deleras. Non audis tintinnabula equorum nostrorum iuxta ipsam[c] silvam pascencium?' Cum[d] haec agerentur[e], et aurora diei inicium daret, inrueruntque Franci cum[f] strepitu tubarum super[g] Austrasiis *et Burgundiones dormientibus

B.

*coniuncti

*supra

*supra

*nunc *add.*

*ei *add.*

*Ostrasios[h]

Cap. 36. *A* 1*a*. *b*. $3a^1$. β^2. *β^2. *B* 1*a*. $2a^{1.2}$. b^1 (*cf.* n. d). b^{2**}. c^1.

Cap. 36. a) decisset *B* $2a^1$; decernit *B* $2a^2$. b) erunt *B* 1*a*. c) lucernas *B* 1*a*. $2c^1$ (*ubi* cum *deest*). d) precedant *A* $3a^1$. *B* $2c^1$; procedunt *B* $2a^1$. e) equis *B* 1*a*. f) *om.* *A* $3\beta^2$. *β^2; c. h. *om.* *B* $2c^1$. g) Illuciscentem *B* 1*a*. h) forsitant *B* $2a^1$. i) devicemus *B* $2a^{1.2}$. c^1. k) que *om.* *A* $3a^1$; hoc *superscr.* *B* $2a^1$; *om.* *B* $2a^2$; Pl. Francis hoc c. *B* $2c^1$. l) Trucciae, *infra* Trunciaco *B* $2a^1$; Trunciam, *ut infra* *B* $2b^{2**}$. m) *superscr.* *A* 1*b*. *B* $2a^1$. n) dederit *B* $2a^1$. o) donec fieret bellum, consurgens, cum app. arm. *A* $3\beta^2$. *β^2. p) in *B* $2a^{1.2}$. q) reliquo cum s. *B* $2a^{1.2}$. r) supra *A* 1*c*. *B* 1*a*. s) vehitens *B* 1*a*; volutans *B* $2b^{2**}$. t) C. a. *om.* *B* $2b^{2**}$. u) aud. — soc. suum *sec. m. scr.* *B* $2a^1$. v) dixerunt *B* 1*a*; dixerunt ad socios suos *B* $2b^{2**}$. w) hesterno *B* $2b^{2**}$; esterna *B* $2c^1$. x) et in illo (ilo *A* $3a^1$) *A* $3a^1$. β^2. *β^2. *B* $2b^{2**}$. y) *extr.* a *superscr.* *B* $2a^1$; campestri erunt *B* $2a^2$. z) *om.* *A* $3a^1$. a) Certis *corr.* Certo *B* $2a^1$. b) inebriati fuistis *B* $2a^1$. c) ipsa silva *B* 1*a*. d) *redit* *B* $2b^1$. e) egerentur *B* $2b^1$. f) cum *superscr.*, trepitu (trepidu *B* $2a^2$) barium *corr.* strepito tubarum *B* $2a^1$; turbarum *B* $2c^1$. g) supra *B* 1*a*. h) *ita* *B* 1*a*. $2a^1$.

1) *Droisy prope Suessiones; cf. Jacobs, 'Géographie' p.* 232. 2) Crastinus *pro* hesternus *accipitur.*

A.

cum Fredegunde vel Chlothario parvolo interfeceruntque maxima[a] parte de hoste[b] illo, innumerabilis multitudo, maximus[c] valde exercitus[d], a maiore usque ad minorem. Gundoaldus quoque et Wintrio[e] per fugam dilapsi[f], vix evaserunt[1]. Landericus vero insequutus Wintrione, ille per[g] auxilium equi velocissimi[h] evasit. Fredegundis vero cum reliquo[†] exercitu usque Remus[i] accessit, Campaniam *succendit atque vastavit. Cum multa preda atque[l] spolia reversa est Suessionis[m] civitate cum exercitu suo.

37. Eo tempore Childebertus rex[a] Auster habebat filios[b] duos, seniorem[c] ex[d] concubina[1] nomine *Theudeberto[e], iuniorem vero ex regina[2] nomine *Theudericum; ipsumque cum ava sua Brunchilde in Burgundiam in regno Guntramni[f] regis[g]
596.597. magni direxit. *Eo enim tempore mortua est Fredegundis regina senex et[h] plena dierum[†††, 5], Parisius in basilica[i] sancti Vincenti martyris[l] sepulta. Theudericus itaque rex[n] Burgundiae erat pulcher et[o] strenuus ac calidus nimis. Per consilium avae suae Brunchilde hoste maximo[r] ex[s] Burgundia congregans, contra Chlotharium, patruelem suum, dirigens, Chlotha-

B.

*Campania[k]

*nomen

*nomen

*direxit. [††]Eo tempore mortuus est Childebertus rex iunior[4] regnavitque annis[k] 20. Teudebertus, filius eius, in regnum patris[m] sui in Auster statutus est, Teudericus vero[p] in Burgundia[q]. Eo tempore m. est F.

†) cum Chlothario et Landerico *Vindob. nr.* 473. ††) Moritur Childebertus, filius Sigiberti, *in marg. add. B* 1*a*. †††) regnavit autem post virum suum annis 10[6] *add. Vindob. nr.* 473.

Capp. 36. 37. *A* 1*a*. *b*. 3*a*¹. β¹. *β¹. *B* 1*a*. 2*a*¹·². *b*¹·²**. *c*¹.

Cap. 36. a) m. — maximus, valde *om. B* 2*c*¹. b) in *add. B* 2*a*¹; h. illa *B* 1*a*. c) maxima *B* 1*a*. 2*b*¹. d) exercitum eorum a mai. *B* 2*c*¹. e) Wintro, *infra* Wintronem *A* 3*a*¹; *infra* Wintriono *B* 1*a*; Witrio, *infra* Witrionem *B* 2*a*². f) lapsi *A* 3β². *B* 2*b*¹. *c*¹. g) *om. B* 2*a*¹. h) vix *add. B* 2*c*¹. i) usque nus *B* 2*a*². k) *ita B* 1*a*. 2*a*¹. *b*¹. l) *om. B* 2*a*¹; p. et sp. *B* 2*a*²; atque expoliavit. Rev. *B* 2*b*²**. m) Sexonis *B* 2*a*¹; Saxonis *B* 2*b*¹.

Cap. 37. a) et *add., sed expunct. B* 2*a*¹; in *add. B* 2*b*²**; r. Austrasiorum *B* 1*a*. 2*c*¹. b) filium suum (suos *corr.* duos *B* 2*a*¹) sen. *B* 2*a*². c) s. ex c. nomine T. *post* m. direxit *ponit B* 2*b*¹. d) et concubinam *B* 2*a*¹. e) Teudebertum *B* 1*a*. 2*c*¹. f) Gundramn. *semper B* 2*a*¹. g) regi magnus *B* 1*a*. h) *om. A* 3*a*¹. *B* 2*b*²**. i) basilicam *B* 2*a*¹. k) annus *B* 2*a*¹. l) *om. B* 1*a*. 2*b*²**; s. est *B* 1*a*. 2*b*¹. m) patri *B* 2*a*¹. n) *om. B* 2*a*¹·². o) et s. n. ac c. *A* 3β². *β²; et str. *om. B* 1*a*. p) *om., sed una litt. eras. B* 2*b*¹. q) Burgundiam *B* 1*a*. 2*c*¹. r) maxima *B* 1*a*. s) in B. *A* 3*a*¹; e^x Burgundie *B* 2*a*¹; congr. in B. *B* 2*b*¹.

1) *Cf. Fred. IV,* 14. 2) *Cf. Fred. IV,* 27*:* quasi Theudebertus non esset filius Childeberti, nisi cuiusdam ortolanum, *quod falsum est; cf. Greg. H. Fr. VIII,* 37. 3) *Failenba.* 4) *Obiit a.* 595. *regnavitque a.* 3 *amplius in Burgundia, a.* 20 *in Austrasia. Haec a scriptore Neustrasio A omissa, ab Austrasio B inserta sunt.* 5) *V. Fred. IV,* 17. 6) *Potius* 12 *annos.*

A.

rius haec audiens, commoto Francorum exercitu, contra eum[a] festinus perrexit. Convenientesque simul cum hostibus, in paygo Sennonico *super fluvium Aroanna[1] pugnam *invicem concitantes, tantus populus ibidem caecidit, ut ipse fluvius de corporibus mortuorum repletus, illa aqua currere non valeret[f] pre sanguine coacolato. In ipsa pugna fuit[h] angelus Domini gladio evaginato super ipso populo. Chlotharius rex lesum cernens[l] exercitum suum, in fugam dilapsus[n], secus fluvium Sequana[o] Malitonensem*[2] castrum ingressus, postea *Parisius penetravit. Theudericus vero *regionem[r] illam devastans atque succendens usque[s] Iscionam*[3] vicum, cum multa spolia reversus est.

38.[a] Chlotharius namque *a Parisius exiit et Arelauno[d] silva[4] ingressus est. Brunchildis enim cotidie peiora consilia ipsius[f*] Theuderico ministrabat, dicens: 'Quare *neglegis[h] et non requiris[i] thesaurum[k] patris tui ac regnum eius[l] de manu Theudoberti, cum[m] scias, eum non esse[n] fratrem tuum, quia in *adulterio in con-

B.

*Senonico[b]

*A. bellum commissum in[c] invicem. 599/600.
Tanta[d] cedes illic fuit de utrumque[e] populo, ut ipse alveus de cadaveribus hominum repletus[g], aqua ipsa c. penitus n. v., tanto[i] cruore fuso[†]. Ibi enim in ipso certamine[k] visus fuit angelus D. e. g. supra[m] populo illo.

*Militonem[p, 2]

*i., exinde P. urbe[q] p.

*T. quoque r.[r]

*Isciona[t, ††] vico,

*C. autem[b] a P. egressus, usque[c] A.[d] s. properavit[e]. B.[a] vero sepius ac perindie[f] peiora consilia T. rege, nepote suo, subministrabat[g],

*Quur neclegis[h]

*quia filius meretricis[†††], concubinae

†) Ceciderunt autem ibi amplius septuaginta milia populorum *add. Vindob. nr.* 473.

††) Teodericus autem reversus est Augustidunum civitatem *Vindob. nr.* 473.

†††) Fredegundis *add. B* 2c¹.

Capp. 37. 38. *A* 1a. *b*. 3a¹. β². *β¹. *B* 1a. *b* (*cf. n.* q). 2a¹·². *b*¹·²**. *c*¹.

Cap. 37. a) eos *B* 1a. b) Saxsonico *B* 1a; Senonego *B* 2*b*²**. c) *om. B* 2a². *b*²**. *c*¹. d) T. — cruore fuso *om. B* 2c¹. e) utraque *B* 2*b*¹. f) valet per *A* 3a¹. g) repleretur, ita ut aqua *B* 2a². h) *om. A* 1a. *b*. *c*; *post* D. *pr.* (?) m. adfuit *superscr. A* 1a; Apparuit autem in i. p. a. D. *A* 1c. i) facta tanto cruore. Ibi *B* 2a². k) certamina *B* 2a¹. l) populo *add., sed delet. B* 1a. m) evag. g. de parte Teoderici, victoriam ei tribuens. Cloth. rex lesum *B* 2c¹. n) lapsus *B* 2*b*¹. o) Seconam *B* 2a². p) *ita B* 1a. 2*b*¹; Miclitanum *B* 2a¹·²; Michidunum *B* 2*b*²**; Milidunum *B* 2c¹; castellum *B* 2*b*¹. q) *redit B* 1*b*. r) regionem — vico *post* Colonia c. ingressus (*p.* 308, *l.* 9) *transposita sunt; at corrector hic illa inseruit* (regionem *om.*) *B* 2a¹. s) u. I. v. *om. B* 2c¹. t) *sic B* 2a¹ (*pr. m.*); Isciuna *B* 1a; Sciona *B* 1*b* (*e corr.*). 2*b*¹; Sciuna *B* 2a¹ (*sec. m.*); Nichiumia *B* 2*b*²**.

Cap. 38. a) *a verbis* B. vero *caput incipit B* 2*b*¹. b) rex *add. B* 2*b*²**. c) egr., in quadam silvam commoratus est. Brunech. vero *B* 2c¹. d) Erelauno *B* 1a; usque Adrel::::, *superscr.* anno *B* 2a¹. e) perpetravit *B* 1a. f) *ita B* 1a. *b*; per invidie *B* 2a¹; per invidia *B* 2a²; perendie *B* 2*b*¹; proinde *B* 2*b*²**; ac sepius pei. *B* 2c¹. f*) ipsi *A* 3a¹. g) subministravit *B* 2*b*¹. h) neclegens *B* 1a. i) requires *A* 1*b*. *B* 1a. k) thesauros *A* 3a¹. *B* 2c¹; thesauris *B* 1a. 2*b*¹. l) *om. B* 1*b*. 2*b*¹. m) c. eicias *B* 1a; T., scis eum *B* 2a². *c*¹. n) esset frater tuus *B* 2a¹.

1) *L'Orvanne, quae Loing fl. influit. Proelium prope Dormelles commissum est. Fred. IV, c.* 20, *Theudebertum socium expeditionis dixit.* 2) *Melun.* 3) *Essonne prope Corbeil; cf. Jacobs l. l. p.* 226. 4) *Cf. supra c.* 25 *n.*

A.

cubina patris tui procreatus fuit[1]?' Haec audiens Theudericus, fero ut erat corde, hostem plurimum commovit, contra Theu-
612. dobertum, germanum suum, direxit. Tulbiecum[d. 2] castrum ad pugnam *egressi sunt. Illis fortiter pugnantibus, Theudobertus lesum videns *exercitum suum, in fuga[f] versus, *Colonia civitate ingreditur. Theudericus itaque terra Riboariense[h] succendens ac *devastans, populus ille sub eius manibus se tradedit, dicens: 'Parce[3], domine rex, nos et terra nostra, — iam tui sumus, — noli amplius delere populum'. Et ille dixit: 'Aut adducite mihi vivo[k] Theudoberto aut absciso *caput eius mihi adferte, si vultis, ut vobis parcam*[l]'. Illi enim ingressi in illa civitate, alia pro aliis mentientes, Theudoberto *dixerunt: 'Sic mandat frater tuus[p]: Redde thesaurum patris tui, quod apud te retenes, et *sic postea ille revertetur cum populo suo'. Cum haec ei mentiti dixissent, ille cum eis in palacium thesauris[t] sui intravit. *Cumque[u], apertas arcas thesaurorum, ornamenta[v] requireret, unus ex[w] eis, abstracto gladio, a[x] retro eum in cervice[y] percussit, et accepto *caput eius sustullerunt per murum civitatis[z] Coloniae[4]. Theudericus namque *haec videns, ipsam civitatem adprehendens[a], thesauris magnis[b] acceptis††.

B.

patris tui, in adulterio[a] fuit editus?' Cum haec audisset T., acervis[b] moribus ut erat, exercitum† pl.[c] commotum contra

*ad bellum convenerunt. Illis inter se valde[e] confligentibus, T.

*cernens

*fugam dilabitur[g], C. c. ingressus. T. autem t.

*adque d., p. itaque regionis illius eius se dicionibus subdunt, dicentes: 'P.[i] nos, piissime rex, — iam enim tibi subditi sumus, — noli nos a. obpremere'. Et i. ait: 'A. aducite[l]

*aut caput e. amputato mihi deferte,

*parcere debeam[m]'. Illi haec audientes[n], in ipsa c. ingressi, ei alia[o] pro

*T. *om.*

*r. Ille post haec cum exercitu suo revertetur[q]'. Cumque haec[r] ei[s] mencientes dicerent, ille

*ingressus. Cumque in arcas

*et amputavit c. e., sustulleruntque eum per

*T. vero h. v., i. c. adprehensam

†) exercitum maximum Burgundionum et aliarum gentium colligens, contra T., g. *B* 2c¹.
††) populum regionis illius sibi subiugavit *add.* *B* 2c¹.

Cap. 38. *A* 1*a*. *b*. 3*a*¹. β². *β³. *B* 1*a*. *b* (*cf. n. c*). 2*a*¹. ². *b*¹. ²**. *c*¹.

Cap. 38. a) adulterium *B* 1*a*; alterio *corr.* adult. *B* 2*a*²; in ad. *om.* *B* 2*c*¹. b) acervus *B* 2*a*¹. c) pluri| *ad p.* 311, *l.* 2. *desiderantur, cum folium excisum sit B* 1*b*. d) Tulbiacum *A* 1*b*. *B* 1*a*. 2*a*¹; Tulbia autem c. *A* 3*a*¹; T. — convenerunt *om.* *B* 2*c*¹. e) valide *B* 2*b*¹. f) fugam *A* 3*a*¹. *B* 2*a*¹. *c*¹. g) dilatabitur *B* 2*a*¹. h) Ribuerense *B* 1*a*; Ribuarinse *B* 2*a*¹; Riubarinse *B* 2*a*²; Riuvarinse *B* 2*b*¹. i) Pater *B* 1*a*. k) T. v. *A* 3β². *β³. l) *ita* *B* 1*a*. 2*a*¹. m) debeam? *B* 2*b*¹. n) audiens *B* 2*b*¹. o) alii *B* 2*a*¹. p) Theodericus *add.* *A* 3β². *β³. q) revertitur *B* 1*a*. 2*b*²**; reverteretur *B* 2*c*¹. r) *om.* *B* 2*a*¹. ². *b*²**; ei m. haec *B* 2*c*¹. s) *om.* *B* 1*a*. t) pro thesauris *A* 3β². *β³; thesauri *B* 2*a*¹ (*non B* 2*a*²). *b*¹. *c*¹; suis *A* 3β². *β³. *B* 2*b*¹. u) per *add.* *A* 3β². *β³. v) in armenta *B* 2*a*¹. ². w) unus hab eis *B* 1*a*. x) *om.* *A* 3*a*¹. *B* 2*a*²; faretro, *expunct.* f *B* 2*a*¹. y) cervicem *A* 1*a*; in c. *om.* *B* 2*b*²**. z) m. urbis elapsi C. *A* 3β². *β³; civitate *B* 1*a*. a) intravit *add.* *A* 3β². *β³. b) magni *B* 2*a*¹.

1) *V. supra c.* 37. 2) *Cf. Fred. IV,* 38. 3) *Cf. supra c.* 15. *e Gregorio haustum, ubi Alamanni* Chlodoveo se subdunt, dicentes: 'Parce, precamur, domine rex, ne pereat plus populus; iam tui sumus'. 4) *Scriptor fallitur. Theudebertus enim a Theuderico captus, Colonia Cabillonum ductus est; cf. Fred. IV,* 38. *De nece eiusdem v. Ionas, V. Columbani* §. 57.

A.

Cum *ei ipsi Franci seniores sacramenta iurarent in basilica sancti Gereonis martyris[a], visum ei fuit, ut percussus fuisset in latere dolose. Et *dixit: 'Observate ad hostia[b]; nescio, quis me *de istis periuratis[c] Riboariis percussit'. Cumque revolvissent vestimenta eius, non aliud invenerunt, nisi signum parvolum purporeum. Inde enim cum multa spolia *reversus[d], cum filiis ac filia[1] pulchra Theudoberti regis, fratris sui, reversus est urbem Mettinsem††, ibique Brunchildis[e] regina advenerat[f]. Adprehensisque pueris[g], filiis Theudoberti, interficit. *Minorem enim in albis[2], ad petram percussum cerebrum, elisit.

39. Theudericus[a] itaque videns pulchram filiam††† Theudoberti[b], neptem* suam, volensque eam[c] ad coniugium[d] copulare††††. Cui dixit *Brunchildis: 'Quomodo accipere[e] potes filiam[f] fratris tui?' Et *ille ait: 'Num tu mihi[g] dixisti, quod non esset frater meus? Quare *fecisti in me hoc peccatum, ut fratrem meum occiderem, inimica mala?'. Et evaginato gladio voluit eam occidere. Illa vero a viris nobilibus, qui circumstabant, erepta, vix evasit, in camara domus elapsa. In *odium nimium habita, pocionem[o] venenatam, per

B.

*Cumque sacramenta ab ipsis Francorum sublimibus accepisset in b. s.† Gereon m., v. f. ei,

*dolose. At ille ait: 'O. h.[b]

*q. de i. p. R. me p.'

*s. Teudericus rex reversus, cum filia T. r., f. s., vel duobus filiis eius parvolis r. est

*interfecit. [M. — elisit *hic desunt, at infra c. 39 ex.*[3] *exstant*]. T.

*neptam

*ait

*At ille

*Quur induxisti super me h.[h] p., inimica m. aut[i] rex mortis, ut fratrem[k] et parentes interemerem[k]?' Et[l] e. cultro v. e. transverberare. I. v. a circumstantibus erepta, ev., in cubiculum[m] d. e.

*Post haec odium[n] n. infecta, exterreta[p], pocione[o] vininata

†) b. sanctorum martirum Gereon sotiorumque eius *B* $2c^1$. ††) Tunc, subiugatis Ricboariis, cum filia Teodeberti, fratris sui, quam captam habebat, Cavellonum est reversus civitate *Vindob. nr.* 473. †††) fratris sui *add. B* $2b^{2**}$. ††††) desponsavit eam *add. A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$.

Capp. 38. 39. *A* 1*a*. *b*. $3a^1$. β^3. $^*\beta^3$. *B* 1*a*. $2a^{1.3}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 38. a) Ribuariis *add. B* $2b^{2**}$. b) ostia *A* 1*a*; ustea *B* $2a^1$. c) *om. B* $2a^3$; periuratoris *B* $2b^{2**}$. d) r. — fratris sui *om. A* $3a^1$; hi cu *pro* r. c. *B* $2b^1$. e) r. B. *B* 1*a*; rena, *superscr.* gi *B* $2a^1$. f) convenerat *B* $2a^3$. g) A. q. filiis eius parvulis Teutb. *B* 1*a*.

Cap. 39. a) Thedericus *A* 1*a*; T. vero v. *B* 1*a*. b) *om. B* $2a^1$. c) am *A* 1*a* (*non A* 1*b*); ea *B* $2a^1$. d) coniugem *B* $2a^1$. e) p. a. *A* 1*c*. $3a^1$. *B* $2b^{2**}$. c^1; potestis, *expunct.* tis *B* $2a^1$. f) filia *B* $2a^1$. g) d. m. *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. *B* $2a^1$. h) haec *B* 1*a*. i) aut r. m. *om. B* $2c^1$. k) ut fratres et parentem interemerim (*corr.* interim.) *B* $2a^3$; aut fratrem et parentes interficere. Et *B* $2b^1$; aut frater est meus et parentes ut interficere adhortasti. Et *B* $2b^{2**}$; interemerent *B* $2a^1$. l) *om. B* 1*a*. $2c^1$. m) cubiculo *B* $2a^1$. n) odio *B* $2a^1$; n. o. *B* $2b^3$. o) potione venenata *A* $3a^1$; pocioni vinitata *B* 1*a*; p. v. *om. B* $2b^{2**}$. p) exterrita *B* 1*a*. $2b^1$; i. e. *om. B* $2c^1$.

1) *Quae de filia Theudeberti narrantur, fide carent.* 2) *Marii Append.:* qui, vivente adhuc germano suo, nepotem proprium ad petram in albis elidi iussit; *Fred. IV*, 38: Filius eius nomen Merovius parvolus iusso Theuderici adprehensus, a quidam per pede ad petram percutitur. 3) *Perperam transposita sunt.*

A.

manus ministrorum maleficium *ei porrigens. Theudericus rex haec ignorans, bibit, elanguensque, inicum[c] spiritum in pec- 613. catis deficiens[f], mortuus est[1]. Filios eius parvulos ipsa Brunchildis occidit[2].

40. His regibus mortuis, Burgundiones et Austrasii[a], cum reliquis *Francis pace facta, Chlotharium†† regem in totis tribus[b] regnis in monarchiam[3] elevaverunt. *Rex namque Chlotharius, commoto exercitu, in Burgundiam dirigit, Brunchilde, quasi ad coniugium accipere fingeret[4], ad se venire rogavit, tamquam ad pacem. Illa vero cultu regale ornata, ad eum ad *castrum vel[h] fluvium Tiroa[5] venit[i]. Qui cum eam[d] vidisset, dixit: *'Inimica Domini, quur tanta[k] mala perpetrasti *et tanta[l] genealogia regale interficere[6] ausa fuisti?' Tunc coadunato[m] exercitu Francorum et Burgundionum[o] in unum, cunctis[q] vociferantibus, Brunchilde morte turpissima esse *dignissima, tunc, iubente Chlothario rege, in camelo levata[7],

B.

*ministrorum crudelium ei deferens. Qui statim nesciens hunc[a] dolum vinini[b] bibit. Deinceps deficiens, inicum[d] fudit[e] spiritum†. Illoque[g] mortuo, parvulos filius e. iniquiter prefata[h] regina iugulavit. Iuniorem enim[i] puerum in albis, eliso cerebro ad petram, interfecit. His r.

*r. *om.*

*m. supra se[c] stabilierunt. R. quoque C., c. e., in B. habiit, B. dolose[d], q. eam[e] ad c. sociare se[f] fingeret, data fide, venire accelerat. At illa credens ei, ornata cultu[g] r.,

*ad — Tiroa *om.*

*ait:

*perpetrare invaluisti, ut tam nobilissimam sobolem regalem interemere[n] in maleficiis tuis[p] non formidasti tantumque nefas[r] agere non dubitasti?' Tunc coad.[m] agmine F. *esse[s] condigna, tunc

†) [civitate *p.* 309, *l.* 32] et mortuus est. Regnavit autem annis 12.[8] Brunehildis quoque de Marsilia reversa, nepotes suos, filios Teodeberti, veneno occidit. *Vindob. nr.* 473.

††) Clotharium monarchiam recepisse, quod et auxit (?) Clotharius (?) *in marg. add.* B 1a.

Copp. 39. 40. *A* 1a. *b*. $3a^1$. β^2. $*\beta^2$. *B* 1a. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 39. a) h. — inicum *om.* B $2b^1$; dolo B $2a^1$, *corr.* b) *ita* B 1a; vini bibet B $2a^1$; venini (*corr.* veneni) b. B $2a^2$. c) *ita* A 1b *cum* B; iniquum A 1a. d) *om.* B $2a^2$; mortuus est *pro* i. f. s. B $2c^1$. e) emisit sp. B $2b^1$. f) deficens A 1a. g) Illo quoque B $2b^{1.2**}$. h) perfecta B $2a^{1.2}$; mala et inferta *in marg. add.* B $2a^2$. i) *om.* B 1a.

Cap. 40. a) Ostrasie B 1a. b) totis terris et r. A $3\beta^2$. $*\beta^2$. c) *om.* B $2a^1$. b^1 (?). d) dolosa B 1a. e) ea B 1a (*ut infra*). f) (se *om.*) fincxit B 1a; sociares fingerent B $2a^1$. g) cunctu B 1a; cubtu *corr.* cultu B $2a^1$. h) ubi *pro* vel A $3a^1$; castrum dictum Wymtiroa (Wintiroa A $3*\beta^2$) A $3\beta^2$. $*\beta^2$. i) *om.* A $3a^1$. k) t. m. *om.* B $2c^1$. l) tam A $3a^1$. m) Tunc quoque adunato B 1a. $2c^1$; Tunc adunato B $2a^{1.2}$. n) in m. t. i. B $2c^1$. o) num in u. *sec. m. add.* B $2a^1$; Burgundionis cunctis, *om.* in u. B $2a^2$. p) istis B $2a^2$. q) iunctis B 1a. r) fans B $2a^1$; nefariȩ B $2b^1$. s) esset B $2a^1$. b^1 (?); t. condemnaverunt. Tunc B $2c^1$.

1) Profluvium ventris moritur *Fred. IV*, 39; inter flagrantis ignis incendia mortuus est *Ionas, V. Columbani* §. 58. 2) *Iterum fallitur; nam Chlotharius Sigibertum et Corbum, Theuderici filios, interemit; cf. Fred. IV*, 42. 3) *V. Marii Append.:* eosque a quibusdam, ut aiunt, interemptis, monarchiam praenuncupatus rex in tribus regnis obtinuit. 4) *Insulsa fabula.* 5) *Cf. Fred. l. l.:* Chlothario in Rionava vico super Vincenna fluvio presentatur. 6) *Fred. l. l.:* repotans ei, eo quod dece reges Francorum per ipsam interfecti fuissent. 7) *Cf. Marii Append.:* deinde camelo inposita, multis suis spectaculum praebuit; postremo ferocissimo conligata pedibus equi tergo, extremum spiritum exalavit. Cuiusque deinceps corpusculum incendentes populi, sepulcrum ignis fuit; *cf. Fred. l. l.; Monod l. l. p.* 225. 8) *Potius* 18.

A.

toto hoste *gyrata, deinde equorum indomitum[b] pedibus legata, dissipatis membris, obiit[c]. Ad[d] extremum sepulchrum eius ignis[e] fuit, ossa ipsius conbusta. Rex vero[f], pacem[g] per circuitum facta, reversus est[†]. Gundolandus[h] *nobilis[i] maiorum[l] domus[i] in[m] aula regis[n], vir egregius atque industrius.

41.[a] Eratque[b] Chlothario rege tunc filius nomine *Dagobertus, puer efficax atque strenuus, ad omnia solers[c], versutissimus[d]. Quem rex adultum una cum Pippino[e] duce in[f] Auster regnaturum direxit[2]. Austrasii[g] vero Franci[h] superiores congregati in unum, Dagobertum super[i] se regem statuunt[k]. In[l] illis quoque[m] diebus Saxones[n, 3] rebelles *nimis commoverunt[o] exercitum[p] gencium plurimarum contra Dagobertum[q] regem vel Chlotharium. Dagobertus vero, collecto[r] hoste plurimo[s], Renum transiit, contra Saxones ad pugnam exire non dubitavit[t]. Illisque[u] valide[v] pugnantibus, Dagobertus super *galea capitis sui[w] percussus, abscisa particola[x] de capillis eius ad[y] terram[z], a retro stans armiger[4] eius collegit[a] 622/623.

B.

*t. exercitu girato[a],

*r. est. Eratque[k] eo tempore post Landericum G.[h] n.

*nomen

*rebellens

*supra se g.

[†]) ad propria *add.* *B* $2c^1$.

Cap. 40. *A* 1*a*. *b*. $3a^1$. β^3. *β^3 (*cf.* n. d). *B* 1*a*. *b* (*cf.* n. h). $2a^{1.3}$. $b^{1.3**}$. c^1.
Cap. 41. *A* 1*a*. *b*. $3a^1$. β^3. *B* 1*a*. *b*. $2a^{1.3}$. $b^{1.3**}$. c^1.

Cap. 40. a) giro *B* 1*a*. b) *redit* *B* 1*b*. c) obit *corr.* obiit *B* $2a^1$; obita *extr.* *B* $2a^3$. d) *ab* Ad *ad finem cap.* 41. *desunt* *A* $3^*\beta^3$. e) igne fuerunt *B* $2b^1$. f) Clotharius *add.* *B* $2c^1$. g) v. per c. pace f. *A* $3a^1$; f. per c. *B* $2a^3$. h) Gondolandus *A* $3a^1$; Gontoaldus *B* 1*a*; Godolandus *corr.* Gundobaldus *B* $2a^1$; Gundualdus *B* $2b^{3**}$. c^1; Eratque — G. *A* $3\beta^3$ *ex B*. i) *om.* *B* 1*b*. k) Erantque *B* $2a^1$. l) maiorem *B* 1*a*. $2b^1$. m) alia *add.* *A* $3a^1$. n) rege *B* $2a^3$.

Cap. 41. a) *distinctione caret* *B* $2b^1$. b) Adque *B* 1*a*. c) solerter *B* 1*a*; solertia *B* 1*b*; solo *corr.* solers *B* $2a^1$; solis *corr.* solus *B* $2a^3$; solens *B* $2b^{3**}$. d) versatissimus *B* 1*b*. $2b^{3**}$; versuptissimus *B* $2a^1$; vir sapientissimus *B* $2a^3$. e) Pino *B* 1*b*. f) ad *B* $2a^3$; *om.* *B* $2b^1$. g) A. — in unum *sec. m. add.* *B* $2a^1$. h) s. F. *A* $3a^1$. *B* $2c^1$. i) r. s. se *B* 1*b*. $2c^1$; supra *B* $2a^1$, b^1. k) statuerunt *A* $3a^1$. *B* $2b^{3**}$; statuit *B* $2a^{1.3}$. l) *h. l. c.* 41. *incipit* *B* $2b^1$; In *om.* *B* 1*a*. $2c^1$. m) d. q. *A* $3a^1$. n) Saxsoni *B* 1*a*. o) amaverunt *B* 1*a*. p) grandem *add.* *B* $2b^{3**}$. q) Dayg. *semper* *A* 1*b*. r) collecta *A* $3a^1$. s) plurima *B* 1*a*; h. Francorum pl. *B* $2b^1$. t) dubitat *B* 1*a*. u) Illicque *B* $2a^1$; Illis quoque *B* $2b^1$. v) valde *B* 1*a*. *b*. w) sue *B* 1*a*. x) auricula *corr.* particula *B* $2a^1$; a:ricula, *superscr.* v *B* $2a^3$. y) a *A* 1*b*. z) t. decidit, stans autem r. a. *B* $2c^1$. a) colligit *A* $3a^1$. *B* 1*a*. $2a^1$.

1) *Neustrasiae.* 2) *V. Fred. IV*, 47. 58; *Bonnell, 'Anfänge des Karol. Hauses' p.* 96. 3) *Bellum Fredegario ignotum a scriptore Libri H. Fr. fictum esse, Valesius, Res Franc. III, p.* 59 *sqq. probavit. Item supra c.* 27. *proelium ad Wiseram commissum Gregorii historiae insertum est.* 4) Adthyra *in Gestis Dagoberti c.* 14. *dicitur, sed nomen procul dubio ex verbis* ad terram *formatum est.*

A.

eam. At ille Iesum cernens populum[a] suum, dixit ad ipsum[b] puerum[c]: 'Perge velociter festinus cum crine[d] capitis mei[e] nunc ad patrem meum, succurratque[f] nobis, antequam cunctus[g] exercitus corruat'. Qui cucurrit[h] velociter, Ardinna[i, †] silva transit[k], usque *fluvio[l] penetravit. Illic Chlotharius rex cum exercitu plurimo pervenerat. Cumque nuncius[m] ille festinus adfuisset, deferens[n] rege abscisa crine filii[o] sui, ille[p] nimio dolore commotus, cum strepitu[q] tubarum[r] de nocte consurgens, cum exercitu suo[s] Renum transiit et[t] in[u] auxilium filii sui festinus pervenit. Cumque simul coniuncti in unum hilari corde manibus[v] plauderentur[w], super[x] Wisra fluvium tendentes, fixerunt tentoria. Bertoaldus *dux[y] Saxonorum ex alia[z] parte ripae huius fluminis stans, paratus ad[a] placitum, ut ad[b] pugnam procederet, audiens hunc tumultum populi[c], interrogat[d], quid hoc esset. At illi[e] responderunt, dicentes[f]: 'Domnus Chlotharius rex venit, et ob[g] hoc letantur Franci'. Qui respondit[h] cum cacinno[i], dicens: 'Mentitos[k] vos[l]! delerare[m] formidatis, cum[n] Chlothario vobiscum[o] habere dicitis[p], cum[q]

B.

*t., Reno[l, 1] f.

*vero *add.*

†) *Haec ita formavit B 1a (non B 1b):* velociter, Renum transiit, in Ardinna silva usque Longolario[2] pervenit. Cumque Clotharium nunciatum fuisset, deferens regi *cet.*

Cap. 41. *A* 1*a*. *b*. $3a^{1}$. β^{3}. *B* 1*a*. *b*. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^{1}.

Cap. 41. a) populo suo *B* 1*b*. $2a^{1}$; s. *om.* *B* 1*a*. b) p. i. *A* $3a^{1}$. c) suum *add., sed expunct.* *B* $2a^{1}$. d) crinis *B* 1*a*. e) *om.* *B* $2b^{1}$. f) ut succurat n. *B* 1*b*. $2a^{2}$; succurratqui, *sed* qui — corruat *sec. m. add.* *B* $2a^{1}$; antequam — corruat *om.* *B* $2a^{2}$. g) cunctis *A* $3a^{1}$. h) Qui cum currit *B* $2a^{1.2}$. i) Ardivinna *B* $2a^{1}$. k) transiit *A* 1*b*. $3a^{1}$; transito *B* $2a^{1}$ *(sec. m.)*. b^{1}. c^{1}. l) Renum *B* $2a^{2}$; Reno *B* $2b^{1}$. m) i. n. *B* $2a^{2}$. n) deferente *B* $2a^{2}$. o) filio suo adpresentata sit, n. *B* 1*a*. p) *om.* *A* $3\beta^{3}$. *B* 1*a*. $2c^{1}$; nima *corr.* nimia *B* $2a^{1}$; ille enim a dolore *B* $2a^{2}$. q) tripitu *corr.* strepitu *B* $2a^{1}$. r) turbarum *A* 1*a*. *b*; turb. *corr.* tub. *B* $2c^{1}$. s) *om.* *A* $3a^{1}$; ex. Francorum *B* 1*a*. t) *om.* *B* $2a^{2}$; *postea insertum* *B* $2b^{1}$. u) *om.* *A* $3a^{1}$; *superscr.* *B* $2a^{1}$. v) *om.* *B* $2b^{2**}$. c^{1}. w) plaudentur *A* $3a^{1}$. x) supra *B* 1*a*. $2b^{1}$; Wisera *B* $2a^{1}$. b^{1}. y) rex *B* 1*a*. z) *sequitur litura* *B* $2a^{1}$; ñ pos *add.* *B* $2a^{2}$. a) ad p. ut *om.* *B* $2b^{2**}$. b) *om.* *B* 1*b*. c) t. in populo *B* $2b^{1}$. d) interrogavit *B* $2a^{1}$. b^{1}. c^{1}. e) ille *A* 1*b*. *B* 1*b*. $2a^{1}$. f) dicens *B* 1*b*. g) ab *B* $2a^{2}$; ob h. letantes *B* $2a^{1}$; et obletantur *B* $2b^{2**}$. h) responderunt *B* 1*a*. $2c^{1}$; respondens *B* 1*b* (?). $2a^{1}$. i) cancinno *B* 1*a*; ganno *B* $2a^{1.2}$. k) Mentitus *A* 1*b*. *B* 1*b*; Mentitis *B* 1*a* (?). $2a^{1}$. b^{1}. l) *superscr.* *B* $2a^{1}$; *om.* *B* $2a^{2}$. m) formidantes deliratis *B* $2c^{1}$. n) c. — dicitis *om.* *A* $3\beta^{3}$. o) vos hab. *B* 1*a*; vobis *om.* *B* $2a^{2}$. p) dicetis *B* 1*b*. $2a^{1}$. q) quia nos *B* 1*a*.

1) *Nomen fluvii in B perperam suppletum est, cum puer ex Saxonia profectus atque Ardennam silvam transgressus, ad Rhenum pervenire minime potuerit.* 2) *Longlier prope St. Hubert. Codice B 1a simili auctor Gestorum Dagoberti c. 14. usus est.*

A.	B.
nos eum mortuum *auditum esse habemus'. Rex quoque illuc[b] stans, lurica indutus[c], galea in capite[d] crines *cum canicie[e] variatas[f] obvolutas. Cumque discopertus[g] a galea apparuisset caput regis, cognovit eum Bertoaldus[h] esse regem et[i] ait: 'Tu hic[k] eras, bale[l, 1] iumente?' Rex vero haec audiens, valde indignatus hoc convicium, Wisra fluvium ingressus cum[m] equo velocissimo, transnatavit. Fero *ut erat corde, Bertoaldum[n] persequebatur[o], Francorumque exercitus sequenter[p] regem natantes, vix fluvium cum Dagoberto[q] transiebant[r] per gurgites[s] inmensos. *Rex itaque Chlotharius persequutus Bertoaldo, certabatur[t] valde cum eo. Dixitque Bertoaldus: 'Recede[u] a me, o rex, ne *interficiam te; quia[v] si prevalueris adversus[w] me, sic omnes[x] homines dicent[y], quod servum tuum Bertoaldum gentilem[z] peremisti; si autem ego[a] interficero[b] te, tunc rumor[c] magnus in cunctis gentibus audietur, quod fortissimus rex Francorum a servo sit interfectus'. Rex autem nequaquam[d] adquievit dictis[e] eius, sed magis consurgebat[f] super *eum. Equester[g, 2] itaque regis a longe sequutus rege[h], clamabat: 'Confortare contra adversarium tuum, domine mi rex!' Erantque[i] manus regis valde graves; erat enim rex luricatus. Consurgensque rex super *eum et interficit ipso	*m. esse a.[a] h.' *crinis *Ferus *inmensus *forte *add.* *supra *supra e. et interfecit

Cap. 41. *A* 1*a*. *b*. $3a^1$. β^3. *B* 1*a*. *b*. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 41. a) dictum hab. *B* 1*a*; mortuum audivimus. Rex *B* $2b^{2**}$. b) illic *B* 1*b*. $2c^1$. c) datus *B* $2a^1$. d) habens *add.* *B* $2c^1$. e) et *add.* *B* $2b^{2**}$. f) variatis *B* $2a^2$; variatus erat. C. *B* $2c^1$; c. *om.* *A* $3\beta^3$; obvolute *B* 1*a*. g) discopertum g. *A* $3a^1$; discoperto *B* 1*b*. h) Bertoaldum *B* 1*a*. i) *om.* *B* 1*a*; et ait *om.* *B* 1*b*. k) e. h. *A* $3\beta^3$. l) blare iumente (iumentum *B* $2c^1$) *A* $3a^1$. *B* $2c^1$; bale iumentum *A* $3\beta^3$; balo iumentis *B* $2a^1$; bile (*pr. m. corr.* bale) iumentis *B* $2a^2$. m) *om.* *B* 1*a*. n) Bertoaldo *B* 1*a*; Bertoaldus *B* $2a^1$. o) proseq. *B* $2a^1$. p) sequentes *A* 1*b*. $3\beta^3$. *B* $2b^{2**}$; sequenter *vel* sequentem *A* $3a^1$; sequente rege *B* 1*a*; sequentem r. *B* 1*b*. $2b^1$. q) Dagobertum *B* 1*b*. $2a^1$. r) transiecebant *B* $2a^1$; exiebant *B* $2a^2$. s) furgites *B* 1*a*; gurgitas *B* 1*b*. t) et concertabat *A* $3\beta^3$. u) Rede *B* $2a^1$. v) Quasi p. *A* $3a^1$; Quia et si *A* $3\beta^3$; si *superscr.* *B* $2a^1$. w) p. in me *B* $2a^2$. x) omines *pro* o. h. *B* 1*b*; h. *om.* *B* $2a^2$. y) dicunt *A* $3a^1$. z) *om.* *B* $2a^2$. a) *om.* *B* 1*b*; i. te (te *om.* *A* $3a^1$) e. *B* $2a^2$. b) ego prevaluero adversum te *B* $2b^{2**}$. c) murmur *B* 1*a*. d) nequam *B* $2a^1$. e) dictus *B* $2a^1$. f) consu:g:: *corr.* consurgebat *B* $2a^1$; magis ut consuevit supra *B* $2a^2$. g) equiter *B* 1*a*; Equis:: *B* $2a^1$; Equí exterritaque regis *B* $2a^2$; eum. Et qui secuti fuerant regem clamabant *B* $2c^1$. h) reclamabat *A* 1*a*. *B* $2b^1$; r. clamat (*corr.* clamabat) *B* $2a^1$. i) Eratque *B* $2b^1$.

1) *Pro Gallico 'bal' (= falsus) Ducange (ed. Favre I, p.* 535*) accepit. Vertas igitur 'falsches Vieh'. Cf. nomen Ballomeris, Greg. H. Fr. VII,* 14. 2) *Cf. Gloss. Paris. (Ducange ed. Favre III, p.* 283*):* Eques et equester unum est.

A.	*B.*
Bertoaldo sustullitque caput eius in conto reversusque[a] est *ad Francos[b]. Illisque lugentibus[c], — nesciebant, quid regi *contigisset, — viso eo[d], gavisi sunt[e] gaudio magno. Rex vero, tota terra Saxonorum[f] vastata, populo illo[g] interfecto, non ibi maiorem hominem viventem reliquit, nisi ut[h] gladius suus[i], quod[k] spata vocant, per[l] longum habebat. Hoc[m] signum[n] in regione illa statuit[o], reversusque[p] est rex[q] victor[†] in terra sua[r].	*est *om.* *rege
633. 42.[a] Succedente vero tempore[b] mortuus est Chlotharius[c] rex senex *regnavitque[d] annis 44[e, 1], regnumque[f] eius Dagobertus rex, filius eius, in[g] monarchiam[h] in totis tribus regnis sagaciter accepit. Fuitque ipse[i] Dagobertus rex fortissimus[†††], enutritor[k] Francorum, severissimus[l] in iudiciis, ecclesiarum largitor[m]. Ipse enim elimosinarum[2] copia de fisco palacii per ecclesias[n, ††††] sanctorum primus distribuere censum iussit[o]. Pacem in[p] cuncto regno suo statuit. In multis[q] gentibus rumor eius personuit[r]. Timorem[3] et metum in universis regnis per circuitum incussit. Ipse pacificus, velut[s] Salomon, quietus regnum obtenuit Francorum.	*et plenus dierum[††] *add.*

†) in pace *add.* *B* $2b^{2**}$. ††) ac sepultus in basilica sancti Vincentii Parisius[4] *add.* *Vindob. nr.* 473. †††) in iudiciis *add.* *B* $2a^{1.2}$. ††††) Dagobertum in primis censum dari praecepisse *in marg. add.* *B* 1*a*.

Cap. 41. *A* 1*a*. *b*. $3a^1$. β^3. *B* 1*a*. *b*. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 42. *A* 1*a*. *b*. $3a^1$. β^3. $^*\beta^2$. *B* 1*a*. *b*. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 41. a) que *om.* *B* 1*a*. b) cuneum suum *pro* Fr. *B* $2b^{2**}$. c) longentibus *corr.* lug. *B* $2a^1$. d) eum *B* 1*a*. $2b^{2**}$; rege (?) *expunct.* *B* $2a^1$; ergo *B* $2b^1$; illo *B* $2c^1$. e) valde *add.* *B* $2a^2$. f) terra illa vastata *B* $2a^2$. g) *om.* *B* $2b^1$. h) quantum *A* $3\beta^3$. i) *om.* *B* $2a^2$. k) est *add.* *B* 1*a*. l) pro *B* $2a^1$; v. longum esse videtur. Habebant hoc s. *B* $2b^{2**}$; p. l. h. *om.* *B* $2c^1$. m) *om.* *A* 1*b*. n) in regnum *add.* *B* 1*b*. $2b^1$. o) statuunt *corr.* statuit *B* 1*b*; statutum *B* $2b^{2**}$; stabilivit *B* $2c^1$. p) que *om.* *A* 1*b*; e. r. *om.* *B* $2b^{2**}$. q) Clotharius *add.* *B* $2c^1$. r) in Franciam *B* $2c^1$.

Cap. 42. a) *redit* *A* $3^*\beta^2$. b) *om.* *B* $2a^2$. c) Choldarius *superscr.* *B* $2a^1$; *om.* *B* $2a^2$. d) que *om.* *A* $3a^1$. β^3. e) 54. *B* 1*a*. f) Regnavitque *B* 1*b*. $2b^{2**}$. g) in m. in t. t. r. *om.* *B* 1*a*. h) monarcio *B* 1*b*; moarciam t. *B* $2a^1$. i) *om.* *B* $2b^1$. k) enutrit⁹ *B* $2a^1$. l) revesisimus *B* $2b^1$; piissimus *B* $2c^1$; in *om.* *B* 1*b*. m) ecclesiarumque constructor *B* $2c^1$. n) ecclesiarum *B* $2b^1$. o) iubet *B* $2a^2$. p) *om.* *B* $2b^1$. q) cunctis *A* $3\beta^3$. $^*\beta^3$. r) supersonuit *B* 1*a*; personet *B* 1*b*; personavit *B* $2b^1$. s) sicut *B* $2a^1$.

1) *Anno* 46. *regni obiit; cf. Fred. IV,* 56. 2) *V. Fred. IV,* 60*:* aelymosinam pauperibus super modum largiter aerogabat. 3) *Ib. c.* 58*:* Tanta timore ponteficibus et procerebus in regnum Burgundiae consistentibus seo et citeris leudibus adventus Dagoberti concusserat, ut a cunctis esset mirandum. 4) *Ib. c.* 56.

A.	B.
Tunc et[a] beatus Audoinus[b] episcopus exortus[1] enituit[c. †]. Eo tempore, defuncto Gundolando*[2] maiorum domo inclito[e], Dagobertus rex Erchonoldo[f] viro[g] inlustre *in maiorum domato[h] statuit[i. 3]. 641. Habebat igitur predictus rex ex[k] regina[l] sua Nanthilde[m] de[k] genere Saxonorum[4] filios duos Sighiberto et Chlodovecho. Sighibertum[n] vero, maiorem filium suum, in[o] Auster una cum Pippino[p] duce direxit[q] 633/634. in regno statuto[5]; Chlodovecho quippe iuniore[r] secum retenuit.	*Gundoaldo[d] *inlustro[g]
43. Post haec igitur rex Daygobertus[a] 639. a febre[a*] valida correptus[b], egrotans mortuus est Spinogilo[c. ††. 6] villa in paygo Parisiacense[d] urbis, in basilica beati[e] Dionisii martyris[†††] sepultus[f]. Plancxeruntque eum Franci diebus multis, regnavitque annis 44*[7]. Chlodovechum, filium eius, Franci super se regem[g] statuunt; accepitque uxorem de genere Saxonorum[8] nomine* Balthilde[i], pulchra[k] omnique[l] ingenio[m] strenua. Post haec autem Sighibertus[††††] rex Auster, Pippino[n] defuncto, Grimoaldo, 643.	*34. *nomen[h]

†) Tunc sanctus Audoinus natus est, quem domnus Dagobertus pulchre nutrivit *Vindob. nr.* 473. ††) Clipiaco[9] villa plenus dierum *Vindob. nr.* 473. †††) quam ipse nobiliter construxerat[10], *add.* *B* $2c^1$. ††††) frater eius *add.* *B* $2c^1$.

Capp. 42. 43. *A* 1*a*. *b*. $3a^1$. β^3. $^*\beta^2$. *B* 1*a*. *b*. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 42. a) *om.* *B* $2a^1$. b^{2**}. b) Audoynus *fere* *B* 1*a*; Audoenus *B* 1*b*. $2b^1$. c^1. c) inilt *B* 1*b*; innituit *B* $2b^{2**}$. d) Gunbado *B* 1*b*; Gundualdo *B* $2b^{2**}$. e) inclitus *B* 1*a*. f) Erconaldo *A* 1*b*. *B* 1*b*. $2a^{1.2}$; Ercanoldum *A* $3a^1$; Aerchinaldo *B* 1*a*; Erchanaldo *B* $2b^1$. g) vir inlustri *B* 1*b*. h) domatii *B* 1*a*. i) instituit *B* $2b^1$. k) *om.* *B* $2b^1$. l) regione *B* 1*a*. m) Nathilde *A* $3^*\beta^2$. *B* $2a^{1.2}$; Natille *B* 1*b*. n) Sigibertus *B* $2a^1$. o) *superscr.* *B* $2a^1$; *om.* *B* $2a^2$. p) cum principe P. d. *B* 1*a*. q) dirigens, in regnum statuit *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$; in r. st. *om.* *B* $2c^1$. r) *ita* *A* 1*a*. *b*.

Cap. 43. a) *ita* *A* 1*a*. *b*. a*) febra *B* $2a^1$. b^1. b) correctus *B* $2a^1$. c) Ispinogilo *B* 1*a*; Spinoculo *B* $2a^{1.2}$; Spinogino *B* $2b^1$; Spinoilo *B* $2b^{2**}$. c^1. d) Pariciacense *B* 1*a*; Pariacense *B* 1*b*; Paracense *B* $2a^1$; Paricinse *B* $2a^2$. e) sancti *A* $3a^1$. β^3. *B* $2b^1$. c^1; Dionsii *A* 1*a*; Dionisi *B* 1*a*. $2b^1$. f) est *add.* *B* 1*a*. *b*. $2b^{1.2**}$. c^1. g) rege *B* $2a^1$; stat. r. *B* $2b^1$. h) *ita* *B* 1*a*. $2a^1$. i) Baldech. *B* 1*b*. $2c^1$; Baldh. *B* $2a^2$; Baltch. *B* $2b^1$; Baldethilde *Fred.* k) *om.* *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$; pulchre *B* $2b^1$. l) omneve *B* 1*a*; omneque *B* 1*b*; omne i. *B* $2a^{1.2}$; omne vel i. *B* $2b^1$. m) in religione *pro* ing. *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$; ingeniosa stren. *corr.* ingenia strin. *B* $2a^1$. n) duce *add.* *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$.

1) *A.* 641. *una cum S. Eligio episcopus ordinatus videtur esse.* 2) *V. supra c.* 40. 3) *Constat, post Dagobertum a.* 639. *mortuum Erchynoaldum maiorem domus factum esse, quem non Gundolandus, sed Aega praecessit; cf. Fred. IV*, 83. 84. 4) Nantechildem unam ex puellis de menisterio *Fred. IV*, 58. 5) *Cf. Fred. IV*, 75. 6) *Épinay-sur-Seine; cf. Fred. IV*, 79. 7) *A.* 44 *Dagoberto ut Chlothario patri (cf. supra c.* 42*) scriptor tribuit, at filius Fredegario teste* 16 *annos non superavit.* 8) *Cf. V. Balthildis, Mabillon, AA. SS. saec. II, p.* 778. 9) *Falsum est.* 10) *Cf. Fred. IV*, 79.

A.	B.
filio eius, in[a] maiorum domato instituit[b, 1]. 656. Decedente vero tempore, defuncto Sighiberto rege, Grimoaldus [*]filium eius parvolum[c] nomine [*]Daygobertum[d] totundit Didonemque[f] Pectavensem [*]urbis episcopum in[h] Scocia[2] peregrinandum cum[i] direxit, [*]filium[k] suum[3] in regno[l] constituens. Franci itaque[m] hoc valde[n] indignantes, Grimoaldo insidias preparant[o], eumque exementes, ad[p] condempnandum rege[q] Francorum Chlodoveo deferunt[r]. In[s] Parisius civitate in carcere mancipatus, vinculorum cruciatu constrictus[t], ut erat morte[u] dignus, quod in domino suo exercuit, ipsius[v] mors valido[w] cruciatu finivit.	[*]Grimaldus maiorum domus f. [*]nomen[e] [*]Pectavense[g] [*]dirigens,
44. Eo tempore Chlodoveus brachium beati Dionisii martyris abscidit, instigante diabulo. Per[†] id [*]tempus concidit[a] regnum Francorum casibus pestiferis[b]. Fuit autem ipse Chlodoveus omne spurcicia deditus, fornicarius et inlusor[c] feminarum, gulae [*]et ebrietate contentus[d]. Huius mortem[e] et finem nihil dignum historia recolit[f]. Multa[g] enim scriptores[h] eius[i] finem condempnant[k]; nescientes finem nequitiae[l] eius, in incertum[m] de eo alia pro aliis referunt[n]. Nam ex[o] Balthilde, regina eius[p],	[*]idem t. concedit [*]gula

†) Pro quo regnum Francorum ruinis pestiferis subiectum fuit B $2c^1$.

Capp. 43. 44. *A* 1*a*. *b*. $3a^1$. β^2. $^*\beta^2$. *B* 1*a*. *b*. $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 43. a) *om.* *B* $2b^1$. b) statuit *B* $2a^{1.2}$; *corr.* instituit *B* $2a^2$; statuunt *B* $2b^1$; inst. — Grim. mai. domus *om.* *B* 1*b*. c) parvolo *corr.* parvolum *B* $2a^1$; f. Sigiberti p. *B* $2b^{2**}$; f. p. Sigeberti regis nomine *B* $2c^1$. d) *ita* *A* 1*a*. *b*; Dagobertus *B* 1*b*; Dagoberto *B* $2a^1$. e) *ita* *B* 1*b*. $2a^1$. b^1; n. D. *om.* *B* $2a^2$. f) tot. et cum episcopo Pictavensis ecclesiae in Scotia *B* $2c^1$. g) Pictavense *B* 1*a*; Pectavinse *B* $2a^1$; Pectavensis *B* $2a^2$; u. *om.* *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$; urbem *B* $2a^1$. $b^{1.2**}$. h) *superscr.* *B* $2a^1$; *om.* *B* $2a^2$; in Cocia *A* 1*a*. *b*. *c*. i) *om.* *A* $3a^1$; cum peregrinando d. *B* 1*a*; dirigit *B* $2b^1$. k) fil. — constituens *om.* *B* $2c^1$. l) suo *add.* *A* 1*b*; statuens *A* 1*a*. *b*; c. *om.* *B* $2a^2$. m) vero *B* $2b^1$. n) valide *B* 1*a*. $2a^1$; audientes *pro* v. *B* $2b^{2**}$. o) praeparent *B* $2a^1$; paraverunt *B* $2c^1$. p) ac c. *B* $2a^1$. q) regem *B* 1*a*. r) offerunt *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$; defertur *B* $2a^2$; referunt *B* $2b^{2**}$. s) cum *pro* in *B* $2a^{1.2}$. t) constr. — cruciatu *om.* *B* 1*b*. u) d. m. *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$; d. *om.* *B* $2b^1$. v) exercuit, valido c. vitam finivit *A* $3a^1$. β^2. $^*\beta^2$. w) valde cruciatus *B* 1*a*; v. *om.*, cr. f. *sec. m.* *add.* *B* $2a^1$; v. c. f. *om.* *B* $2a^2$; valida *B* $2b^1$. c^1.

Cap. 44. a) occidit *A* $3a^1$. b) pestiferas *B* $2a^{1.2}$. c) in luxoria f. *B* $2a^2$. d) contemptus *B* $2a^1$. b^{2**}. e) morte *B* 1*b*. $2a^{1.2}$. b^1. f) recolet *B* $2b^1$. g) Multum *A* $3a^1$. $^*\beta^2$; Multi *B* $2b^1$. c^1. h) scriptoris *B* 1*a*. *b*; scriptura *B* $2a^{1.2}$. i) f. e. *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$. *B* $2b^{2**}$. k) condem(p)nantes *A* $3\beta^3$. $^*\beta^2$; condem(p)nunt *B* $2a^{1.2}$; nesc. — referunt *om.* *B* $2c^1$. l) nequitia *B* 1*a*. m) incerto *B* $2b^1$. n) refert::, *eras.* ur *B* $2a^1$; referentur *B* $2a^2$. o) de *B* $2b^1$. p) sua *B* $2b^1$.

1) *Grimoaldo auctore Otto aemulus interemptus est; cf. Fred. IV, 88.* 2) *i. e. Hibernia; cf. V. S. Wilfridi auctore Eddio Stephano c.* 27 *(Mabillon, AA. SS. saec. IV, p.* 691*).* 3) *Childebertus in catalogis regum Francorum vocatur. Hac de re v. 'Forsch. z. D. Gesch.' XXII, p.* 473; *Waitz II,* 2^3, *p.* 407, *n.* 2.

A.

adserunt ei tres *filios habuisse Chlotharium, Childericum atque Theudericum. Decedente[†] itaque in[b] extremis prefatum regem Chlodoveum, regnavitque[c] annis 16.[1] 657.
Franci vero Chlotharium, seniorem puerum[d] ex tribus, regem[e] sibi statuunt, cum ipsa regina matre[f, 2] regnaturum.

45. Eo tempore, defuncto Erchonoldo[a] maiorum domo[b], Franci[††] in incertum vacellantes[c], prefinito[d] consilio, Ebroino huius honoris altitudine *maiorum domo in aula regis statuunt. In his[†††] diebus Chlotharius rex[f] puer[3] obiit regnavitque[g] 673.
annis 4.[4] Theudericus[h], frater eius, elevatus *est rex Francorum. Childericum[i, 5] itaque, alium[l] fratrem eius, in Auster una cum Vulfoaldo duce[m] regnum suscipere dirigunt[n]. Eo tempore Franci adversus Ebroinum[o] insidias preparant, super[p] Theudericum consurgunt eumque de* regno deiciunt[q, 6], crinesque *capitis amborum vi[s] abstrahentes, incidunt. *Ebroinum totundunt eumque Luxovio monasterio in Burgundia[7] dirigunt. In Auster[u]

B.

*f.[a] t.

*altitudinem[e]

*rex el. est[k]

*a r.

*crinisque[r]

*incedunt[t]

[†]) Eo tempore mortuus est Clodoveus rex; regnavit *B* 2c^1. [††]) Franci Ebroinum maiorem domus in aula regis statuunt *B* 2c^1. [†††]) *Haec ita immutavit B* 2a^3: statuunt. Chlotarius autem obiit anno 7. regni eius. Teudericus frater *cet.*

Capp. 44. 45. *A* 1a. *b.* 3a^1. β^2. *β^3. *B* 1a. *b.* 2$a^{1.\,3}$. $b^{1.\,2**}$ *(cf. n. m).* c^1.

Cap. 44. a) f. h. t. *B* 1a. b) *om.* *B* 2a^3. c) que *om.* *A* 3a^1. *B* 1a. *b.* 2c^1; que *sec. m. suppl.* *B* 2a^3. d) p. in ex tribus regnis regem *B* 1*a*; *post* tribus *add.* in *A* 3β^2. *β^3. e) rego *B* 2a^1. f) *om.* *A* 3β^1. *β^2; m. natorum *B* 2b^{2**}; m. regina r. *B* 2c^1.

Cap. 45. a) Aerchinaldo *B* 1*a*; Archinaldo *B* 1*b*; Erchonaldo *B* 2a^1; Erquinaldo *B* 2a^3. b) domus *B* 1a. 2c^1. c) vallentes *A* 1*b*; valgelantes *B* 2a^3. d) perfinito *B* 2a^1. e) altitudinis *B* 1a. 2b^1. f) *om.* *B* 2b^1. g) r. q. annus 4 *sec. m. suppl.* *B* 2a^1. h) quoque *add.* *A* 3β^2. *β^3; vero *add. Fred.* i) Childericus *corr.* Childericum *B* 2$a^{1.\,3}$. k) *om.* *B* 2a^3. l) alta *corr.* altum *B* 2a^1; a. *om.* *B* 2b^1; fratre *B* 1*b*. 2a^3; fral *B* 2b^1. m) duce veniens, in regnum Francorum elevatus est. Erat enim Chil. *(quae interiacent omissa sunt)* *B* 2b^{2**}; reg. susc. *om.* *B* 2c^1. n) dirigit *B* 1*b*; dirigebat *B* 2a^3. o) Ebroino insidie *B* 1*a*. p) *om.* *B* 1*a*; contra *Fred.* q) eitiunt *A* 3a^1; eiciunt *A* 3β^2. *β^3. *B* 2b^1. c^1. r) que *om.* *B* 2b^1. s) VI *A* 1*a*; vix *B* 1*b* *(tum* amborum *iteratum)*; via *B* 2a^1; a. via vim abstr. *B* 2a^3; vi *om.* *B* 2c^1. t) incenderunt *B* 2a^3. u) In Austriam *post* mitt. *B* 1*a*.

1) *Numerus falsus est; Cont. Fred. Chlodoveo* 18 *annos recte tribuit. Quem a.* 657. *ex. diem obiisse supremum, probavi 'Forsch. z. D. G.' XXII, p.* 464 *sq.* 2) *Unde chartis subscripsit regiis Balthildis regina; cf. Dipl. I, nr.* 33. 38. 39. 40. *ed. Pertz.* 3) In iuventute *Fred. Cont.* 4) *Chlotharius a.* 16. *regni obiit, circa* 19 *annos natus.* 5) *Theudericus a. demum* 675. *ex. ab Ebroino rex factus est; Childericus Chlothario etiam vivo a.* 663. *Austrasiae regnum suscepit; cf. 'Forsch. z. D. Gesch.' l. l. p.* 481. 6) *In monasterium S. Dionysii missus est; cf. V. Leodeg. c.* 3 *(Mabillon, AA. SS. saec. II, p.* 682*).* 7) invitum *add. Fred.; cf. V. Leodeg. l. l.*

A.

propter Childericum *mittentes[a], accomodant. Et[b] una cum Vulfoaldo duce veniens, in regno Francorum elevatus est. Erat enim[c] ipse Childericus levis nimis, omnia[d] nimis incaute peragebat[e], donec inter eos odium maximum et scandalum crevit, Francos valde[f] oppremens. Ex quibus uno Franco nomine[g] Bodilone[h] ad stipitem[i] tensum[k] cedere valde sine lege[l] precepit. Haec videntes[m] Franci, in ira magna commoti, Ingobertus videlicet et Amalbertus[n] et reliqui maiores natu Francorum, sedicionem[o] contra ipsum Childericum concitantes[p]. Bodilo super[q] eum cum reliquis

675. surrexit, insidiaturus[r] *in[s] regem; interficit[t, 1] *una cum regina eius[u] pregnante[v, 2], quod dici[w] dolor est[x]. Vulfoaldus quoque per fugam[y] vix evasit, in Auster reversus. Franci autem[z] Leudesio[a], filio Erchonoldo[b], *in maiorum domato palacii elegunt[c]. Eratque ex Burgundia in hoc consilio *beatus Leudegarius[d] Augustudunensis[e] episcopus et Gaerinus[3], frater eius, consentientes. Ebroinus *capillis crescere[f] sinens, congregatis[h] in auxilium[i] sociis, hostiliter a[k] Luxovio caenubio[l] egressus, in Francia revertitur[m] cum armorum apparatu[n]. Ad beatum vero[o] *Audoinum[p] direxit, quid ei consilio *daret. At ille

B.

*legacionem *add.*

*insidiatores[r]

*interfecit[t]

*nobile *add.*

*consilium

*itaque, consilium[g] accepto, *add.*

*v. *om.*

*consilium

Cap. 45. *A* 1a. *b.* 3a[1]. β[2]. *β[3]. *B* 1a. *b.* 2a[1. 2]. *b*[1. 2**]. c[1].

Cap. 45. a) mittunt *B* 2b[1] *cum Fred.*; convocant *pro* acc. *B* 2c[1]. b) *om. B* 2a[2] *cum Fred.*; ut *B* 2b[1]. c) *om. B* 1a. d) *om. B* 2a[2]. e) peragebant *A* 3a[1]; agebat *B* 2b[2**]. f) valdue *B* 1b; valede, *ut infra B* 2a[1]; *om. B* 2a[2]; valide *B* 2b[1]. c[1]. g) homine *B* 1b; uno *B* 2a[1]. h) B. n., *om.* F. *A* 3β[1]. *β[2]; Bodilono *B* 1a; Bodileno, *ut infra B* 2a[1]; Bodolernum *semper B* 2a[2]; Bidilo *semper B* 2b[1]. i) stipidem *B* 1b *cum Fred.*; stipem *B* 2b[1]. k) temsum *B* 2a[1]; st. ligatum tensumque *B* 2c[1]; c(a)edi *A* 3. *B.* l) legem *B* 2a[1]. *b*[1]. m) audientes *B* 2b[1]; v. h. *Fred.* n) Madalb. *B* 2c[1]. o) sedicione *B* 1a. p) c. B. s. e. *om. B* 2b[2**]. q) c. r. s. e. *B* 2b[1]. r) insidiatoribus veniens regem *A* 3β[2]. *β[2]; insidiatoris *B* 1a; insiatoris *B* 1b; insidiaturus *B* 2b[1. 2**] *cum A*; rel. insidiatoribus surgens, eum cum r. e. p. interfecit *B* 2c[1]. s) *om. B* 2a[1. 2]; in r. *om. B* 2b[2**]. t) regem *add. B* 2b[1]. u) sua *B* 2b[1]. v) praedignante *B* 2a[1]; prignante *B* 2a[2]; pregnantem *B* 2b[1]; *om. B* 2b[2**]. w) quod ei *B* 2b[1]; q. d. d. e. *om. B* 2c[1]. x) dolorem *A* 1b. *B* 2a[1]. *b*[1]; dolore *B* 1b. y) lapsus *add. A* 3β[2]. *β[2]. z) vero *B* 1b. 2b[1] *cum Fred.* a) Leodesio *semper B* 1a; Leudosio *B* 1b; Leuderio *B* 2b[1]; Leodos. *B* 2b[2**]. c[1]. b) Erconoldo *A* 1b; Erchanoldi *A* 3a[1]; Herchonaldo *B* 2a[1]; Herchenaldi *B* 2b[2**]. c) elegerunt *B* 1a. 2c[1]. d) Leudog. *B* 2a[1]; Leodecar. *semper B* 2b[1]. e) episc. Agustod. *B* 1a; Augustod. *B* 2a[1]; Agustid. *B* 2b[1]; A. e. *om. B* 2c[1]. f) crescentibus, *om.* sinens — hostiliter *B* 2c[1]. g) *ita B* 1b. 2a[1]. *b*[1]. h) congregatus *B* 2a[1]. i) auxilio *B* 1a. 2b[2**]. k) *om. B* 1a. l) conubio *B* 2a[1]; ingressus *A* 3a[1]. m) reversus *B* 2b[1]. n) apparatum *B* 1b. 2b[2**]. o) *om. A* 1b *cum B.* p) legatos suos *add. B* 2c[1].

1) In Lauconis silvam *add. Fred. Regnavit in Neustria a. 2, m. 6; cf. 'N. Archiv' IV, p.* 383. 2) nomine Belichilde *add. Fred.; cf. V. Lantberti c.* 5 *(Mabillon, AA. SS. saec. III):* una cum coniuge sua vocabulo Bilhilde filioque nomine Dagoberto. 3) et consorciorum eius *Fred.*

A. | *B.*

per internuntios[a] hoc[†] solum, scripta[a*] dirigens, ait: 'De Fredegunde tibi subveniat in memoriam[b]'. At ille, ingeniosus ut erat, intellexit[c]. De nocte consurgens, commoto exercitu, usque Isra[d, 1] fluvium *veniens[e], interfectis custodibus, ad Sanctam[f] Maxenciam[2] Isra[g] transiit; ibi quos repperit de insidiatoribus suis occidit. Leudesius[h] una cum Theuderico[3] rege et sociis quam plurimis per fugam[i] evasit; Ebroinus eos persequutus est[k]. Bacivo[l, 4] villa veniens, thesauros regales[m] adprehendit. Deinde post haec Crisciaeco[n, 5] veniens[6], regem[o] recepit. Leudesium[p], data[q] fide, sub dolo ad se venire mandavit. Quo facto, Leudesium interficit[r, 7]; ipse principatum sagaciter recepit. Sanctum[s] Leudegarium episcopum diversis poenis caesum[t] gladio ferire iussit; Gaerinum[u], fratrem eius, dira[v] poena damnavit[8]. Reliqui vero Franci eorum socii per fugam[9] vix[w] evaserunt[x]; nonnulli vero in exilio[y] pervagati, a[z] propriis[a] facultatibus privati sunt.

*fluvio

46. Eo quoque[a] tempore, decedente[b] Vulfoaldo[c, 10] de[d] Auster, Martinus[†, 11] et

†) quidam nobilissimus Francorum *add.* $B\ 2c^1$.

Capp. 45. 46. *A* 1a. *b.* $3a^1$. β^2. $^*\beta^2$. *B* 1a. *b.* $2a^{1.2}$. $b^{1.2**}$. c^1.

Cap. 45. a) internuncius *B* 1*b*; internuncias *B* $2a^1$; internuntius *B* $2b^1$; internuncium *B* $2b^{2**}$. a*) *om.* *B* $2a^2$. b) memoria *B* 1*a*. $2c^1$. c) intellegens *B* 1*a*. d) Iseram, *ut infra* *A* $3a^1$. *B* $2c^1$; Isara *B* $2a^1$. b^{2**}; Hissera *B* $2a^2$; Isera *semper* *B* $2b^1$. e) venians interfectus *B* $2a^1$; I. c. ad S. M. I. t. *om.* *B* $2b^{2**}$. f) Sancta Maxentia *B* $2b^1$. g) Ista *A* $3a^1$; Isram *B* 1*a*; Isera *B* $2a^1$. h) Leodesius, *infra* Laudesium *B* $2a^2$; Leodecarius *B* $2b^1$. i) *om.* *B* 1*b*. k) *om.* *B* 1*a*. l) Stacio *B* 1*a*; Bacro *B* 1*b*; Pacyo *B* $2a^1$; Pacio *B* $2a^2$; Bacivo *B* $2b^1$ *cum Fred.*; Vacio *B* $2b^{2**}$; B. v. v. *om.* *B* $2c^1$. m) regalis *B* 1*a*. *b*. n) Crisciaco *A* $3a^1$. *B* $2a^1$. b^1. c^1; Criciego *pr. m. corr.* Crisc. *B* 1*b*; Criciago *B* $2a^2$; Cresciaco *B* $2b^{2**}$; Criscoco *Fred.* o) rege *B* $2a^{1.2}$. p) Leodoricum, *infra* Leoderium *B* $2b^1$. q) date *A* 1*b*. r) interfecit *B* 1*b*. $2a^1$. b^1. c^1; ipsi *B* 1*b*. $2a^1$. s) vero *add.* *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$. *B* $2c^1$. t) p. interfecit; G. *B* $2a^2$. u) Gairoenum *B* $2a^2$; Gairinus *B* $2b^{2**}$; Gaerenum *Fred.* v) durissima *A* 1*b*; dura *B* 1*b*. $2a^1$. b^1. w) *om.* *B* $2b^{1.2**}$. x) avas. *B* $2a^1$. y) auxilio *B* $2b^1$. z) pervagita *B* 1*a*; p auga:cia *B* 1*b*; pervagacia *B* $2a^1$; pervacati, *om.* a *B* $2a^2$. a) proprius *B* 1*b*; propiis *B* $2a^1$.

Cap. 46. a) *om.* *B* $2a^2$. b) dicente *A* 1*a*. *b*; decidente *B* $2a^1$; *om.* *B* $2a^2$; mortuo *Fred.* c) Volfoaldo *A* $3a^1$; *extrema codicis pagina evanuit, ut legi vix possit* *B* $2a^1$; Vulfoaldus *B* $2a^2$. d) *bis scr.* *B* $2a^2$.

1) *Oise fl.* 2) *Pont-Sainte-Maxence prope Compiègne; cf. Longnon, 'Atlas hist. Texte expl.' I, p.* 65. 3) cum thesauros regis *Fred.* 4) *Baisieux; cf. Longnon l. l. p.* 62. 5) *Crécy-en-Ponthieu.* 6) in Pontio *add. Fred.* 7) regem Theudericum in regno restituto *add. Fred.* 8) *Cf. V. Leodeg. c.* 13 *(Mabillon, AA. SS. saec. II, p.* 690*).* 9) lapsi, Ligere transgressi, usque Vasconos *add. Fred.* 10) duce *add. Fred.* 11) dux *add. Fred.*

A.

Pippinus iunior[1], filius Anseghiselo[a] quondam[2], decedentibus regibus, dominabantur in Austria[b], donec tandem aliquando hii duces in[c] odium versi contra Ebroinum, exercitum plurimum Austrasiorum commotum[d], contra Theudericum regem[e] et Ebroinum aciem dirigunt. Contra[f] quos Theudericus et Ebroinus cum hoste occurrunt[g]; loco nuncupante Lucofao[h, 3] simul coniuncti[i], sese[k] invicem cede magna prosternunt[l]. Corrueruntque[m] ibi infinita turba populi. Austrasii *devicti, in[n] fugam lapsi[o], terga verterunt. Ebroinus eos cede crudelissima insequutus, maxima parte ex[q] illa regione vastata. Martinus[r] per fugam[s] elapsus, Lauduno[t] Clavato ingressus, illuc se reclusit; Pippinus autem[u] altrinsecus evasit. Ebroinus itaque, patrata[v] victoria, reversus est. Veniens cum exercitu Erchreco[w, 4] villa, ad Martinum[5] dirigit[x] nuncios[6], ut[y], data[z] sacramenta, cum fiducia ad regem Theudericum veniret. Hoc dolose[a] ac fallaciter[b] super vacuas capsas ei iurantes, ille vero credens eos[c, 7], Erchreco veniens, ibi cum sociis suis interfectus est.

47. Ebroinus itaque magis ac magis Francos[a] crudeliter[b] oppremebat, donec

B.

*Austrasi[p]

*n. d.[x],

Cap. 46. *A* 1a. *b*. 3a^{1}. β^{2}. *β^{2}. *B* 1a. *b*. 2a^{1} (*cf.* n. y). a^{2}. b$^{1. 2**}$. c^{1}.
Cap. 47. *A* 1a. *b*. 3a^{1}. β^{2}. *β^{2}. *B* 1a. *b*. 2a^{2}. b$^{1. 2**}$. c^{1}.

Cap. 46. a) *post* Anseghisi *littera rasa A* 3a^{1}; Ansechisili *A* 3β^{2}; Ansegislo *B* 1a; Ansegiselo *B* 1b. 2b^{1}; Ansechiso? *B* 2a^{1}; Ansigiselo *B* 2a^{2}; Asengiso *B* 2b^{2**}; Anseghysilo *Fred.* b) Auster *B* 1b. 2b^{1}. c) d. ira v. *B* 2b^{2**}. d) commoto *B* 1a. 2b^{2**}; commotu *B* 2a^{2}; commoverunt, *om.* contra — dirigunt *B* 2c^{1}. e) *om. B* 2b^{1}. f) C. q. *om. B* 2b^{2**}. g) occurrerunt (occurrit *A* 3β^{2}. *β^{2}), in loco *A* 3a^{1}. β^{2}. *β^{2}; l. n. L. *om. B* 2c^{1}. h) Lucofau *B* 1a; Lucofac *B* 1b; Locofao *B* 2b^{1}; Logofao *B* 2b^{2**}. i) cuncti sese *A* 3β^{2}. *β^{2}; coniunctis *B* 2a^{2}. b^{2**}. k) *om. B* 2a^{2}. l) facta *pro* p. *B* 2a^{2}. m) Corruuntque *B* 1a; Corruitque *B* 2a^{2}. b^{1}. c^{1}; ibi *om. B* 2b^{1}. n) d. per fugā: *B* 1b; d. et fuga *B* 2b^{2**}. o) *om. B* 1a. p) *ita B* 1a. 2a^{2}. q) et *B* 1a; de *Fred.* r) M. p. f. e. *om. B* 2b^{2**}. s) fuga *B* 1a. t) Landono *B* 2b$^{1. 2**}$; Lugduno *B* 2c^{1}. u) vero *B* 1a; a. *om. B* 2b^{2**}. v) parata *A* 3a^{1} (*non A* 3β^{2}). *B* 1a. *b*; perpetrata *B* 2b^{1}; peracta *B* 2c^{1}. w) Erchreo *B* 1a; Erchere:::::co, *prius* c *postea insertum B* 1b (*infra* Erichreco); Ercherego *B* 2a^{2}; Ercreco, *ut infra B* 2b^{1}; Erceco, *ut infra B* 2b^{2**}; Erciaco, *ut infra B* 2c^{1}; Erchrego *Fred.* x) direxit *B* 1a. y) *desinit B* 2a^{1}. z) fido *add. B* 2b^{1}. a) dolo *B* 2a^{2}. b) promiserunt *add. A* 3β^{2}. *β^{2}. c) *ita A* 1a. *b*. *B* 1b; eis *rell.*

Cap. 47. a) Francorum *B* 1b. b) infideliter *B* 2b^{1}; mactabat vel *add. B* 1a; c. o. *in litura scr. B* 1b; o. c. *B* 2b^{2**}.

1) *De hoc loco egit Bonnell, 'Anfänge des Karol. Hauses' p.* 123 *n.* 2) Franco nobile *add. Fred.* 3) *Bois-Royal du Fays prope Laudunum; cf. Bonnell l. l.; Digot IV, p.* 78. 79. 4) *Ecry, hodie Asfeld, ad Aisne fl.; cf. Longnon, 'Atlas hist. Texte expl.' I, p.* 63. 5) Laudunum Clavato *pro* M. *Fred.* 6) Aglibertum ac Reolum Remensis urbis episcopum *add. Fred.* 7) a Lauduno Clavato egressus cum sodalibus ac sociis, ad *add. Fred.*

A.

tandem aliquando[a] Ermenfredo[b] Franco[c] insidias parare[d] dissimulat. *Ille quoque[e] per noctem[g] clam super eum consurgens, atrociter[h] prefatum Ebroinum interficit*, atque ad Pippinum in Auster fugiens[i], evasit. Franci vero consilio* pertractantes[k], Warattonem virum inlustrem in loco eius cum iussione[n] regis maiorum domo palacii constituunt[o]. Accepit ipse[p] Waratto inter[q] haec obsides a predicto Pippino et pacem cum eo iniit. Erat id[r] temporis memorato Warattone[s] filius efficax industriusque[1], fero animo et acervis[t] moribus, insidiator[u] patris sui, eumque[v] ab honore generositatis[w] subplantans[x], eratque[y] nomen eius Ghislemarus[z, 2]. Cui beatus Audoinus episcopus prohibuit[3], ne[a] hac nequicia contra patrem inferret; quod ille audire contempsit. Fueruntque inter ipso Ghislemaro et Pippino bella civilia et[b] multae discordiae[4]. Qui[c] ob iniurias[d] patris vel alia peccata[e] crudelia a[f] Deo percussus, iniquissimum spiritum exalavit, iuxta quod sanctus[g] Audoinus ei predixerat. Illoque defuncto, Waratto iterum honore pristino[h] nanctus[i] est. Sub his diebus beatus[k] Audoinus Rotomagensis episcopus plenus

B.

*desimulat[f].

*interfecit,

*consilio[l] accepto, Waratonem[m]

Cap. 47. *A* 1a. *b*. $3a^1$. β^3. $*\beta^2$. *B* 1a. *b*. $2a^2$. $b^{1.\,2**}$. c^1.

Cap. 47. a) *om.* *B* $2a^2$. b) Ermenfrido *B* 1a; Hermenfridus *B* $2b^{2**}$. c) Francos *B* 1a. $2b^{2**}$; Franci *B* 1b. d) parans parcere d. *A* $3\beta^3$. $*\beta^2$. e) Ille vero Ermenfredus p. *B* $2c^1$. f) dissimulans *B* $2b^1$; desimulans *B* $2b^{2**}$. g) nocte *B* $2b^1$. h) sagaciter *pro* a. *A* $3a^1$ (*ante* cons.). β^3. $*\beta^2$. i) fugit. Franci *B* $2a^2$. k) consilio inito *A* 1c. $3a^1$. β^3. $*\beta^2$. l) a. c. *B* 1a. m) *ita* *B* 1a. $2a^2$. b^1. c^1 *cum* *Fred.* (*infra* Warato, Waratone); Waratto nomen v. *B* 1b. n) iussionem *B* 1a. o) constitu:::unt *B* 1b; constituerunt *Fred.* p) *om.* *A* 3; Accepto ipso *B* $2a^2$; accipiens *Fred.* q) W. totis in h. *B* $2b^1$. r) Erat idem t. *A* $3a^1$. *B* 1a. $2b^{1.\,2**}$; Erat inter ipso m. *B* 1b; Erat in illo tempore (?) *B* $2a^2$; Erat eodem tempore *B* $2c^1$; Erat id t. *Fred.* s) Watroni, *om.* mem. *A* $3a^1$; Warattono *B* 1a; Warato *B* $2a^2$. t) *post* a. *littera rasa est* *A* 1a. u) insidiatur *B* 1a; insi¦ator *B* 1b; insidiebatur patri suo *B* $2a^2$; i. patri sui *B* $2b^1$. v) cumque *B* $2b^1$. w) generositatus *B* 1b; generositate *B* $2b^1$. x) supplantavit *B* $2b^1$ *cum* *Fred.* y) que *om.* *A* $3a^1$. *B* $2c^1$; erat quoque *B* $2a^2$. z) Gislem. *semper* *B* 1b. $2c^1$; Ghisalmarus (*infra* Ghislamaro) *B* $2a^2$; Giselmari, *ut infra* *B* $2b^{2**}$. a) ne h. *om.* *B* 1b. b) e., multa discordia *B* 1b. c) Gislemarus autem ob *B* $2c^1$. d) subplantationem *Fred.* e) malitia non modica *Fred.* f) hab eo p. *B* 1a. g) spiritus A. *B* 1a. h) pristinam *A* $3a^1$; pristinum *B* 1a. i) nuncupatus *B* 1a; functus *B* $2a^2$ (?); constitutus *B* $2b^{2**}$; recepit *Fred.* k) *om.* *B* $2a^2$.

1) eruditus in consilio, qui vice patris cura palatii gerebat, *add. Fred.* 2) *In charta Theuderici III. a.* 690/691. *data agitur de* Aebroino, Warattune et Ghislemaro quondam maioresdomos nostros; *cf. Pertz, Dipl. I, p.* 51. 3) *Eadem in altera V. S. Audoeni (AA. SS. Aug. IV, p.* 817*) leguntur, ex Libro ipso Historiae Francorum hausta.* 4) Nam ad castro Namuco contra hostem Pippini ducis Ghislemaris consurgens, fraudulenter falso iuramento dato, quam plures eorum nobilis viris occidit. Inde vero reversus *add. Fred.*

A. | B.

dierum[a] ac virtutibus preclarus Clepiaco[b, 1] villa regale in[c] suburbana[d] Parisiorum[e] civitate migravit ad Dominum[2]; cum[f] gloria basilica sancti Petri[g] apostoli Rothomacum[h] civitate sepultus est[*), 3].

48. Succedente quippe[a] temporum[b] curricola[c] predictus Waratto defunctus est; fuitque ei[d] matrona nobilis ac ingeniosa nomine[e] Anseflidis[f]. Franci nempe[g] in diversa tendentes[h], vacellabant. Interdum Bercharium[i, 3] quondam statura pusillum[k], sapiehtia[l] ignobilem, *consilio[m] inutile, in maiorum domato oberrantes[n] statuunt[4] Franci[o] in invicem divisi. Pippi-
687. nus[5] ab Austrasiis *consurgens, commoto hoste quam plurimo[p], contra Theudericum regem et Bercharium[q] aciem dirigit. Convenientesque[r] ad proelium[s, 6] in loco nuncupante Textricio[t], illisque inter se belligerantibus, Theudericus rex una cum Berchario maiorum domo terga verterunt. Pippinus quoque[u] victor extitit[v]. Cedendum[w] itaque tempore[x] ipse Bercharius ab

B: *ignobile — *Auster

*) cui successit sanctus Ansbertus *m. recentiore add. B* $2b^{1}$.

Capp. 47. 48. *A* 1*a*. *b*. $3a^{1}$. β^{1}. $^{*}\beta^{1}$. *B* 1*a*. *b*. $2a^{2}$. $b^{1.\,2^{**}}$. c^{1}.

Cap. 47. a) pl. virtutum ac gloriosus miraculis, per longitudinem dierum preclarus *B* $2c^{1}$. b) Clipiago *B* 1*a*. $2b^{1}$. c) in a. P. c. *om. B* $2c^{1}$. d) suburbano *A* 1*b*. e) passis eorum *B* 1*a*; Pariseorum *B* $2a^{2}$; civitatem *B* 1*a*. *b*. f) Cum — sep. est *om. B* $2c^{1}$. g) roto *add. B* 1*b*; ap. *om. B* $2a^{2}$. h) Rotomagum *A* $3a^{1}$. β^{2}. $^{*}\beta^{2}$; Rotomacum *B* 1*a*. *b*; Rodomacum *B* $2b^{1.\,2^{**}}$; c. *om. B* $2b^{2^{**}}$.

Cap. 48. a) *om. B* $2a^{2}$. b) tempore *B* 1a. $2b^{2^{**}}$; temporis *B* $2a^{2}$. c) *ita A* 1*a*; curricula *A* 1*b*. *B* 1*a*. *b*. $2b^{1.\,2^{**}}$; curriculis *B* $2a^{2}$. d) ibi *B* 1*a*; illi coniux matrona n. *B* $2c^{1}$. e) nomen *B* 1*b*. f) Ansflidis *semper B* 1*a*; Ansfledis, *ut infra B* 1*b*. $2b^{1}$. c^{1} *cum Fred.*; Anselfledis *B* $2b^{2^{**}}$ *semper*. g) vero *B* $2b^{1}$. h) pend. *B* $2b^{1}$. i) Berarium *semper B* 1a. $2b^{2^{**}}$; Bertharium *B* $2a^{2}$; Bertcharium *B* $2b^{1}$. k) pusilla *B* 1a. l) sapientiae *B* $2a^{2}$. m) consilium *B* $2b^{1}$; c. i. *om. B* $2b^{2^{**}}$. n) *om. B* $2a^{2}$; operantes *B* $2b^{2^{**}}$. o) *om. B* 1*b*; vero *add. A* $3\beta^{2}$. $^{*}\beta^{2}$; in *om. B* $2b^{1}$. p) plurima *B* 1*b*; plurimum *B* $2b^{2^{**}}$. q) Berchariem *B* 1*b*; Bercarium *B* $2c^{1}$, *ut infra*. r) que *om. B* 1*a*. s) direxerunt (aciem *add. A* $3^{*}\beta^{2}$) *add. A* $3\beta^{2}$. $^{*}\beta^{2}$. t) Extricio *B* $2a^{2}$. $b^{2^{**}}$; Extritio *B* $2c^{1}$. u) vero *B* 1*b*; q. *om. Fred.* v) extetit *A* 1*b*; exstetit *B* $2a^{2}$. w) Cedendo *B* $2a^{2}$; Caed. *B* $2b^{1}$. x) temporum *A* 1*b*; ratus *add. A* $3\beta^{2}$. $^{*}\beta^{2}$.

1) *Cf. V. S. Audoeni vetustam, AA. SS. Aug. IV, p.* 809. 2) *De anno quo obiit controversia est. Mihi quidem id die* 24. *Augusti a.* 685. *vel* 686. *contigisse videtur. In Vita enim S. Ansberti (Mabillon, AA. SS. saec. II, p.* 1056*) haec exstant:* Facta est autem haec privilegii auctoritas sub anno — — gloriosi regis Theoderici 16. et praefati venerandi praesulis *(scil. Ansberti)* annus 5. in synodo generali Rotomago urbe habita. *Unde a.* 11/12. *Theuderici Ansbertum Audoeno successisse patet.* 3) *Gener Anseflidis a Fred. recte dicitur.* 4) Haec indignantes Franci Audoramnus, Reolus et alii multi, relinquentes Bercharium, ad Pippinum per obsides coniungunt, amicitias copulant, super Bercharium vel reliqua parte Francorum concitant *add. Fred.* 5) *Pippinum, qui a.* 714, *mense Decembri obiit, 'annis* 27 *et dimidio' principatum gessisse, anonymus infra c.* 51. *scripsit, unde a.* 687, *mense Iunio ad illum adisse videtur.* 6) in oppido Virmandense *add. Fred. Est Tertry prope S. Quentin.*

A.	B.
adulatoribus occisus est[1], et, *instigante[a] Anseflide[3], post haec[b] Pippinus Theuderico rege[c] coepit esse principale[d] regimine[e] maiorum domus[f]. Thesauris acceptis, Nordebertum[g] quondam de suis cum rege relictum[h], ipse in Austria[i] remeavit. Eratque[k] Pippino principe[l] uxor nobilissima et[m] sapientissima nomine *Plectrudis. Ex ipsa genuit filios duos: nomen maioris Drocus[o], nomen vero minoris[p] Grimoaldus[q]. Drocus ducatum Campaniae accepit.	*et[2] *om.* — *nomen[n]
49. Obiit autem Theudericus rex; *regnavit[a] annis 19[4]. Chlodoveus[b], filius eius, puer regalem sedem suscepit, ex[c] regina nomine *Chrodchilde[d, 5] progenitus. Nec multo[f] post ipse Chlodoveus rex puer[g] mortuus est regnavitque annis 2[4]. Childebertus, frater eius, vir[h] inclytus in regno statutus[i] est. Attamen[k] et Nordebertus mortuus est. Grimoaldus, Pippini[l] principis filius iunior[m], in aula regis Childeberti maiorum domus effectus est[n, 6]. Pippinus quoque multa bella gessit contra[o] Radbodem[p, 7] gentilem[8] vel alios principes,	*regnavitque a. — *nomen[e]

691. (beside "49. Obiit autem Theudericus rex;")
695. (beside "puer mortuus est regnavitque annis 2.")

Capp. 48. 49. *A* 1a. *b*. 3a¹. β³. *β³. *B* 1a. *b*. 2a³. *b*¹. ²**. *c*¹.

Cap. 48. a) inde caepit *B* 1a. b) et *add.* *B* 2a³; autem *add.* *Fred.* c) regem *B* 1a; annuente *add.* *A* 3β³. *β³. d) principalem *B* 1a. e) regine *B* 1*b*; regit *B* 2a³. f) *om.* *B* 2a³. g) Nordobertum *A* 3β³. *β³. *B* 1*a* (*ut infra*). *B* 2c¹; Northertp, *ut infra* *B* 2a³; quodam *B* 1a. h) relictus *B* 2*b*¹. i) Auster *B* 1a. *b*. 2*b*²**; remearunt *B* 2a³. k) Erat autem — nobilissima *pr. m. in marg. suppl.* *A* 1*b*. l) regi *A* 3β³. *β³. m) et s. *om.* *B* 2*b*²**. *c*¹. n) n. — maioris Drocus *om.* *B* 1*a*. o) Drogus *semper* *A* 3a¹. β³. *β³. *B* 2*b*²**; Drogo *semper* *B* 2c¹. p) minori *B* 1a. q) Grimoldus *semper* *A* 3a¹; *infra* Grimold. *vel* Grimald. *B* 1a; Grimaldus *B* 2a³ (*ut infra*).

Cap. 49. a) autem *add.* *A* 3a¹. *β³; r. a. 10 et 8 *B* 1a. b) rex *add.* *B* 1*a*. c) *om.* *B* 1a. d) *ita* *A* 3a¹; Balthilde *A* 1a. *b*; Baltide *A* 1**b*; Bathildæ *A* 1*c*; Crothilde *A* 3β³. *B* 2c¹; Chrodidis *B* 1*a*; Chlotilde *B* 1*b*; Rothilde *B* 2a³; Chlothilde *B* 2*b*¹; Chrodtelde *B* 2*b*²**. e) *ita* *B* 1a. *b*. f) multum *A* 3a¹. β³. *β³. g) *om.* *B* 1*a*; r. p. *om.* *B* 2*b*²**. h) v. i. om. *B* 2a³. i) status *A* 1*b*; constitutus *B* 2*b*²**; resedit *Fred.* k) Adtamen *B* 1a. *b*. 2c¹. l) Pipino f. p. *B* 1*a*; Pippino *B* 1*b*. m) iunioris *A* 3a¹. n) *om.* *B* 2*b*¹; electus est *Fred.* o) c. — al. principes *om.* *B* 1a. 2*b*²**. *c*¹. p) Rabotonem *A* 3β³; Rabbonem *A* 3*β³; Ratbodem *B* 1*b*. 2*b*¹ (*sic infra* *A* 3a¹. *B* 1*b*. 2a³. *c*¹).

1) *Bercharius in charta Theuderici III. a.* 690/691. *data laudatur; cf. Pertz, Dipl. I, p.* 51. 2) *Coniunctio copulativa cum omissa sit, Bercharius, 'instigante Anseflide', occiditur, id quod vulgo opinantur.* 3) matrona, socrui sua (*scil. Bercharii*) *recte add. Fred. Ceterum Warattonis et Anseflidis filiam Adaltrudem Drogoni, Pippini filio, nupsisse, rettulit auctor Gestorum abb. Fontan. c. 8, ed. Löwenfeld p. 26. At Bercharius Drogonis, Adaltrutis mariti, socer dicitur in charta Childeberthi III; cf. Pertz, Dipl. I, p.* 62. 4) *Numeros falsos Continuator Fredeg. c.* 6. *emendavit, qui patri* 17, *filio* 4 *annos tribuerit; cf. 'Forsch. z. D. Gesch.' l. l. p.* 488. 5) *Chrodechildis regina chartae a.* 1. *Chlodovei III. datae subscripsit; cf. Pertz, Dipl. I, p.* 58. 6) *A.* 697. *nondum maior domus erat (cf. Pertz, Dipl. I, p.* 62), *at ante a.* 701. *factus est; v. Dipl. I, p.* 64. 7) ducem *add. Fred.* 8) Frigionum gentis adversus alterutrum bellum intulerunt

A.	B.
contra Suevos *vel quam plurimas gentes.	*Sevus[a]
Grimoaldus quippe genuit filium *ex con-	*filio[b]
cubina Theudoaldo[c] nomine*. Sub idem	*nomen[c]
708. fere tempus Drocus, filius Pippini[d], de-	
functus est[1], habensque Pippinus prefatus	
princeps filium ex alia[e] uxore nomine*[†, 2]	*nomen[e]
Carlo[f, ††], virum *elegantem[g], egregium	*viro[h]
atque utilem[i].	
50.[a] Tunc enim bonae memoriae glo-	
riosus[b] domnus *Childebertus rex iustus[b]	*d. *om.*
migravit ad Dominum; regnavit autem	
711. annis 17[c, 3] sepultusque est Cauciaeco[d, 4]	
monasterio in basilica sancti Stephani pro-	
tomartyris[d*]. Regnavitque Daygobertus[e, 5]	
puer, filius eius, pro eo. Habebat igitur[f]	
Grimoaldus[g] uxorem in matrimonium*	*matrimonio
nomine* Theudesindam[h], filiam Radbodis	*nomen[i]
ducis gentilis[6]. Eratque ipse Grimoaldus	
maiorum[k] domus pius, modestus, mansue-	
tus et[l] iustus. Cedendum[m] enim tempore,	
egrotante Pippino principe[7], genitorem	
eius[n], dum ad eum[o] visitandum acces-	

†) Calpiade (Chalphaide *A* 3β²; Calphaide *A* 3*β²) *add.* *A* 3a¹. β². *β² *e Fred. Cont. c.* 6.
††) qui vocabatur Martulus *add. m. coaeva, quae deinceps* Martulus *super* Karlus *scripsit* *B* 2c¹.

Capp. 49. 50. *A* 1a. *b*. 3a¹. β². *β². *B* 1a. *b*. 2a². b¹ *(cf. n. a)*. b²**. c¹.

Cap. 49. a) *ita* *B* 1a; Sevos *B* 1*b*. 2a²; Suavos *B* 2b¹; cum (*pro* contra) Suevis *B* 2b²**. b) *ita* *B* 1a. *b*. 2b¹. c) Teudoaldo *B* 1a. *b*; Teudaldo *B* 2a²; Theodoaldo *B* 2b¹; Theudualdus *B* 2b²**; Tedoaldum *B* 2c¹; nomen, *ut infra* *B* 1a. *b*. d) Pipino *B* 1a; Pippino *B* 1*b cum Fred.*; *om.* *B* 2b¹. e) aliam uxorem *B* 1a; alia uxorem *B* 1*b*; ex a. u. *om.* *B* 2c¹. f) Karlum *A* 3a¹. β². *B* 2c¹; Carolo *B* 2a². g) eligantem *A* 3a¹. *B* 2c¹; elegentem *B* 1*b*; eligante *B* 2a²; et *add.* *B* 1a. h) nimis *B* 1a. i) utilis *B* 2a².

Cap. 50. a) *caput nullum h. l. incipit* *A* 3a¹; *quae sequuntur ad p.* 327, *l.* 16. *sagaciter desunt, cum* 2 *folia excisa sint* *B* 2b¹. b) *om.* *B* 1a. c) XCII *pro* XCI *B* 1a; 16 *B* 2c¹. d) Cauciaco *A* 3a¹. *B* 1*b*; in m. Cauciaco *A* 3β². *β²; Caue *B* 2b²**; Cautiaco *B* 2c¹; monasterii *B* 1a. d*) martiris *B* 1a *cum Fred.* e) Digobertus *B* 1a. f) que *pro* i. *B* 2a². g) Trimoldus *h. l.* *B* 1a. h) Theudesinnam *A* 1*b*; Theotsindam *A* 3a¹; Teudosindam *B* 1a; Teudsindane *B* 1*b*; Teutsindane *B* 2a². i) *ita* *B* 1a. *b*; *om.* *B* 2b²**. k) m. d. *om.* *B* 2a². l) *om.* *B* 1a. m) Sequenti *A* 3β². *β²; C. — sublimem instituunt *om.* *B* 2c¹. n) genitore suo *A* 3a¹. o) *om.* *A* 3a¹. β².

castro Duristate, illinc belligerantes invicem. Pippinus victor extitit, fugatoque Radbode duce cum Frigiones qui evaserant, idem Pippinus cum multa spolia et praeda reversus est *add. Fred.* 1) *Cf. Ann. S. Amandi, Tiliani, Petav., SS. I, p.* 6. *In Gestis abb. Font., ed. Löwenfeld p.* 27, *a.* 707. *verno tempore id contigisse narratur. Fred. add.*: et sepultus est in basilica beati Arnulfi confessoris Mettis urbe sepultus est. 2) Pippinus aliam duxit uxorem nobilem et eligantem nomine Chalpaida, ex qua genuit filium; vocavitque nomen eius lingue proprietate Carlo *Fred.* 3) 16 *minus accurate Fred.* 4) *Choisy-au-Bac (Seine-et-Oise); cf. Longnon, 'Atlas hist. Texte expl.' I, p.* 62. 5) *A.* 715. *quartum annum egit; cf. 'N. Archiv' VII, p.* 254. 6) ducem Frigionum *Fred.* 7) Iobvilla super Mosam fluvium *add. Fred.*

A. | B.

sisset[a], nec mora in basilica sancti[b] Landeberti[c] martyris Leudico[d] peremptus est[1] a Rantgario[e] gentile, filio Belial[f]. Theudoaldum vero, iubente[g] avo, in aula regis[h] honorem patris sedem sublimem[i] instituunt. 714, Apr.

51. Eo tempore Pippinus febre valida correptus, mortuus est[2] obtenuitque principatum sub suprascriptos[a] reges annis 27[b] et *dimidio[3]. Plectrudis quoque cum nepotibus suis vel rege cuncta gubernabat sub discreto[c] regimine[d]. In[e] illis diebus, instigante diabulo, Franci denuo Cocia[f, 4] silva in[5] Francos invicem inruunt ac sese mutuo dirissima cede prosternunt. Theudoaldus autem per fugam lapsus, ereptus est; fuitque illo tempore valida persequutio. Theudoaldo[g] enim fugato, Ragamfredo[h] in principatum *maiorum[i] palacii[k] elegerunt. Qui, commoto cum rege exercitu, Carbonaria silva transeuntes, usque[m] Mosam fluvium terras[n] illas vastantes succenderunt; cum Radbode duce gentile amicicias[o] feriunt. Carlus[p] his diebus cum captus a Plectrude femina[†] sub custodia teneretur[q], auxiliante[6] Domino, vix evasit. 714, Dec. 715.

B: *et dim. *om.*

B: *principato[l]

52. Sequenti tempore Dagobertus rex[a]

†) P. principali, noverca sua, sub *B* $2c^3$.

Capp. 50—52. *A* 1a. *b.* $3a^1$. β^1. $^*\beta^2$. *B* 1a. *b.* $2a^2$. b^{2**}. c^1.

Cap. 50. a) haccessit *B* 1*a*. b) beati *B* 1*a*. c) Lantberti *A* $3a^1$; Laudeberti *B* 1*a*. d) Leudio *B* 1*a*; gladio *pro* L. *B* $2a^2$. e) a Berenthgario *A* $3\beta^2$; ab Erangario *A* $3^*\beta^2$; a Rang. vero g. *B* 1*b*; a Raing. *B* $2b^{2**}$. f) Belual *B* 1*a*. g) vivente *B* 1*b*. h) h. r. *B* 1*a*; h. p. *om.* *B* $2a^2$. i) sublimantes *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$; sublimen *B* 1*a*; sublim̄ *B* 1*b*; sublimis *corr.* sublime *B* $2a^2$.

Cap. 51. a) suprascripti *B* 1*a*; regis *B* 1*a*. *b*. b) XXCII *pro* XXCI *B* 1*a*; 27 S. *Fred.* c) discripto *B* $2a^2$. d) regimini *B* 1*a*. e) *om.* *B* 1*a*. $2c^1$. f) Casia *A* 1*b*; Cosia *A* $3a^1$; Quotia *B* $2a^2$; Coccia *B* $2b^{2**}$; Cosiam *B* $2c^1$; Gocia *B* $2c^3$. g) Teodoaldum *B* 1*b*. h) Raganfrid. *et* Raganfred. *B* 1*a*; Ragenfred., Raghenfred. *B* $2a^2$; Rainfredi, *infra* Raginfrid., Raginfred. *B* $2b^{2**}$. i) maiorem *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$. *B* 1*a*. $2b^{2**}$. k) domatum *pro* p. *B* $2a^2$. l) *om.* *B* $2a^2$; principatu *B* $2b^{2**}$. c^3. m) transeuntesque M. *A* $3a^1$; Mosa *B* 1*a*. n) t. i. *om.* *B* $2a^2$; terra illa *B* $2b^{2**}$. o) amicitiam fecerunt (fecit *B* $2c^1$) *B* $2b^{2**}$. c^1; foedus inierunt *Fred.* p) Charl. *B* 1*b* *(plerumque)*. q) teneret *B* 1*b*; detentus *Fred.*

Cap. 52. a) *om.* *B* 1*a*.

1) *Mense Aprili a.* 714; *cf. Ann. S. Amandi, SS. I, p.* 6. 2) *Obiit mense Decembri a.* 714; *cf. Ann. S. Amandi l. l., Bonnell l. l. p.* 131. 3) Reliquit suprestitem Carlo filio suo *add. Fred.* 4) *'La forêt de Cuise', quae silva 'la forêt de Compiègne' iam dicitur; cf. Longnon, 'Géographie' p.* 154. 5) Contra Theudoaldum et leudis Pippino quondam atque Grimoaldo inierunt certamen; corruitque ibi non modicus exercitus *Fred.* 6) Dei auxilio liberatus est *Fred.*

A.

716. egrotans mortuus est regnavitque[a] annis 5.† Franci[b] nimirum Danielem[c] quondam clericum, cesarie[d] capitis crescente, eum in regnum[*] stabiliunt atque Chilpericum[1] nun-
716. cupant[e]. Eo nempe[f] tempore denuo exercitum movent[g], usque ipsum fluvium Mosam contra Carlum dirigunt; ex alia parte Frigiones[h] cum Radbode duce consurgunt[2]. Carlus quoque super ipsos Frigiones inruit, ibique maximum dispendium[i] de sodalibus suis perpessus est, atque per fugam delapsus[*], abscessit. Succedente igitur tempore, iterum ipse Chilpericus cum Ragamfredo, hoste commoto, Ardinna[k] silva ingressus[l. 3], usque Renum fluvium vel Colonia civitate pervenerunt, vastantes terram. Thesauro[m] multo[n] a Plectrude matrona[o] accepto, reversus[p] est; sed in loco quidem[q] Amblava[r. 4] maximum[s], Carlo in[t] eos inruente, perpessi sunt dispendium††.

53. Eo itidem[a] *tempore predictus vir[b] Carlus, exercitu[c] commoto, iterum

B.

*regno

*dilapsus

*Eo idem[a] t.

†) Triginta 5 annorum erat Carolus, quando principare cepisset post mortem fratrum suorum. Sed Franci, qui erant adversarii eius, Dan. *pergit* *B* $2c^3$. ††) Memoratus itaque Carolus princeps annis 10 principavit in magnis persecutionibus habebatque in auxilio et in negotio regni Turpinum Biturice[5] urbis archiepiscopum et subscriptos patricios potentissimos, nobiles strenuosque milites, quorum nomina sunt hec: Roolanus, Marebodus, Vilielmus Curvus-nasus, Oliverius, Odgerius, Haymonem *add.* *B* $2c^3$.

Capp. 52. 53. *A* 1*a*. *b*. $3a^1$. β^2. $^*\beta^2$. *B* 1*a*. *b*. $2a^3$. b^{2**}. c^1.

Cap. 52. a) que *om.* *B* 1*a*. $2c^1$. b) fatui *add.* *A* $3\beta^2$; vero fatui *add.* *A* $3^*\beta^2$; nimerum *B* $2b^{2**}$. c) Danaelem *A* 1*b*; Danihelem *A* $3a^1$. β^2. *B* $2c^1$; Danaclem *B* 1*b*; Danielum *B* $2a^3$; Danihelum *B* $2b^{2**}$; Danabelem *B* $2c^3$. d) cesari *B* $2a^3$; cesaries *B* $2b^{2**}$. e) nuncupante *B* 1*a*. f) enim *pro* n. *B* 1*b*. $2a^3$. $c^{1.3}$ *(non B 1a)*; *om.* *B* $2b^{2**}$. g) movens *B* $2a^3$. h) Frisones, *ut infra* *A* $3a^1$. *B* $2b^{2**}$. i) damnum *Fred.* k) Ardenna *B* $2a^3$. l) ingressi sunt, u. *B* $2b^{2**}$. m) T. vero m. a. a P. m. *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$; thesauros multos *B* $2a^3$; munera multa et thesauros *Fred.* n) m. a *om.* *B* 1*a*. o) *om.* *B* $2a^3$. p) reversi sunt *B* $2b^{2**}$. c^1; revertebant *B* $2c^3$. q) l. qui dicitur A. *Fred.* r) Conplava *B* $2a^3$; Amlavam *B* $2b^{2**}$; Amblabia *B* $2c^3$. s) Karlo i. e. i., m. p. *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$; Carolus super eos inruens, m. d. p. s. *B* $2b^{2**}$. t) Karlo eis inr. *A* $3a^1$.

Cap. 53. a) Eodem itidem t. *A* 1*c*. $3\beta^2$. $^*\beta^2$; Eodem t. *B* 1*b*. $2b^{2**}$; Eo enim t. *B* $2c^1$; Succedente t. *Fred.* b) princeps *A* $3\beta^2$. $^*\beta^2$. c) exercitum *B* 1*a*.

1) *Filius Childerici II. erat; cf. Pertz, Dipl. I, p.* 74. 2) *Cf. Ann. S. Amandi l. l.:* Radbodus venit in Colonia mense Martio. 3) ab alia parte prestolante Radbodo duce cum exercitu suo; actenus ad Coloniam *pergit Fred.* 4) *Amblève prope Malmédy.* 5) *Potius Remensis. Ceterum Carolum Martellum cum Magno confusum et quae hic narrantur tota ex historia Pseudo-Turpini sumpta esse, nemo est, qui non videat. Ibi praeter Rolandum (c.* 11, *ed. Castets, Montpellier* 1880, *p.* 17 *sq.)* 'Gandeboldus rex Frisiae', 'Guillelmus', 'Oliverius dux', 'Ogerius rex Daciae', 'Hato' *laudantur.*

A. | **B.**

contra Chilpericum vel Ragamfredo consurgens[a]. Contra quem[b] illi hostem[c] collegunt[d], bellum preparantes[e] accelerant; sed Carlus pacem fieri postolat. Illisque contradicentibus, ad proelium egressi sunt in loco nuncupante Vinciaco[f, 1], dominica die inluciscente, 12. Kal. April. in quadragensimo[g]. 717, Mart. 21. Illis[h] quidem fortiter bellantibus[i], Chilpericus cum Ragamfredo terga vertit[k, 2]. Carlus victor extitit. Regiones[l] illas vastatas[m] atque captivatas, itemque cum multa preda[n] in Auster reversus, Colonia civitate veniens, ibique[3] seditione intulit. Cum Plectrude[†] matrona[o] disceptavit et thesauros patris sui sagaciter[p] recepit regemque[q] sibi statuit Chlotharium[r] nomine[s, ††, 4]. Chilpericus itaque vel 719. Ragamfredus[t] Eudonem[u] ducem expetunt[v] in auxilio[*]. Qui[5] movens exercitum, contra Carlum[w] perrexit[x]. At ille constanter ei occurrit intrepidus; sed Eudo fugiens, Parisius[y] civitate regressus[z], Chilpericum cum thesauris regalibus sublatum[a], ultra Ligere recessit. [*]Carlus eum persecutus[6], non repperit. Chlotharius quidem memoratus rex eo anno obiit, Carlusque[b] anno insecuto legationem[c] ad Eudonem 720.

B.: *auxilium. — *secessit.

†) Cum iam dicta Plectrudi principali, noverca sua, disc. B $2c^3$. ††) more patris sui Pipini principis eligebat sub se et deponebat reges *add.* B $2c^3$.

Cap. 53. A 1a *(cf. n. o)*. *b*. $3a^1$. β^3. $*\beta^2$. B 1a. *b*. $2a^2$. b^1 *(cf. n. p)*. b^{2**}. c^1.

Cap. 53. a) surgens B $2a^2$; direxit *Fred.* b) Contraque B 1a; Contra quam B 1b. c) hostes A $3a^1$. d) colleg. — sed Carlus *om.* B $2b^{2**}$. e) pr(a)eparant A $3a^1$. β^3. $*\beta^2$; parantes B 1a (?). $2a^2$ (?). c^1. f) Vinciçco A 1b; Vinciego B 1a; Vicieco B 1b; Vinciago B $2b^{2**}$; Vinceco *Fred.* g) quadraginsimo A 1b *cum Fred.*; quadragesimo B 1a. $2c^1$; quadragesima B 1b. $2c^3$; quadragissima B $2a^3$. h) In illis q. B 1b; Inter illos q. B $2a^2$. i) bellantes B 1b. k) verterunt B $2a^2$. b^{2**}. c^3; vertentes *Fred.* l) que *add.* A 1b. m) v. atque vastatas B $2a^2$; vastatus a. captivatus B $2b^{2**}$. n) praedio B 1a. o) *quae sequuntur ad p.* 328, *l.* 8. Cala *desunt* A 1a. p) *redit* B $2b^1$. q) que *om.* A 1c. $3a^1$. β^3. $*\beta^2$. r) Clotario B 1a. *b*; Clodoario B $2c^3$; Chlothario *Fred.* s) nomen B 1a. t) Ragemfredo B 1b. u) Eodonem *semper* B $2b^{1.2**}$. v) expetount B $2b^1$. w) Carol. *semper* B $2b^1$. x) direxit B 1a. y) Fu risius B $2a^2$. z) reversus A $3a^1$; ingr. B $2b^{1.2**}$; ingressus est B $2c^1$; civitate *repet.* B 1b. a) latum B 1a; sublati? B $2b^1$. b) que *om.* B 1a. $2a^3$ (?). b^1. c) per missos suos *Fred.*

1) In pago Camaracense; nimia cede invicem conlesi sunt *add. Fred. Est Vinchy; cf. Longnon, 'Atlas hist. Texte expl.' I, p.* 66. *Vide Ann. S. Amandi a.* 717. 2) Quos Carlus persecutus, usque Parisius civitate properavit *add. Fred.* 3) Ipsam civitatem coepit. Reserata praefata P. *Fred.* 4) *De Chlothario rege v. Breysig, 'Jahrbücher' p.* 119 *sq.* 5) Ille quoque, hoste Vasconorum commota, *Fred.* 6) Carlus insecutus eum usque Parisius, Sequana fluvio transito, usque Aurilianinse urbe peraccessit, et vix evadens, termino regionis sue penetravit *Fred.*

A.	B.
dirigens amicitiasque[a] cum eo[b] faciens. Ille vero Chilperico rege cum multis muneribus[c] reddidit[†], *sed[d] non diu in regno	*reddidit[e],
722. resedit. Mortuus quidem est post haec, Noviomo[f] civitate *sepultus[g]; regnavit autem *annis 5 et dimidio. Franci vero	*c.[h] atque s. *regnavitque a. 5.[1] F.
Theudericum, Cala[i] monasterio enutritum, filium Dagoberto[k] iunioris, regem[l] super	
727. se statuunt[m], qui nunc *anno sexto in regno subsistit[n].	*qui usque nunc[††] in r. s.[n]

[†]) r. Praedictus autem Carolus[2] princeps Spaniam nunquam intravit, sed ex praedictis patriciis cum magno exercitu venerunt usque Pampiloniam, Cesaraugustam sive et Oscam, Cesaraugustam, Pampiloniam et non amplius. Praefatus itaque Carolus princeps post persecutiones quas primitus habuit[a] in magna pace et in magna tranquillitate principavit annos 5, mortuusque et sepultus est in Novioma civitate era 910. Carolus rex princeps et Adefonsus[3] rex Galliciarum, filius Ordinis regis, contemporanei fuerunt amicitiasque maximas, dum vixerunt, ad invicem habuerunt. Mortuo itaque Carolo principi maximo, Franci Theod. *cet.* *B* 2c[3]. [††]) et eius prosapia *add.* *B* 2c[3].

Cap. 53. *A* 1a *(cf. n. i).* *b (cf. n. m).* 3a[1]. β[3]. *β[2]. *B* 1a. *b.* 2a[2]. *b*[1. 2**]. *c*[1].

Cap. 53. a) que *om.* *B* 1a. 2b[2**]. *c*[1]. b) instituit *add.* *A* 3β[3]. *β[2]; cum Eudone f. *B* 2b[2**]. c) multis tesauris *B* 1a. d) sed — resedit *om.* *B* 1a. e) *ita B* 1a. *b.* 2a[2] *(non B* 2b[1]*);* recepit *Fred. (de Carlo).* f) Novionio *B* 1b; Novihomo *B* 2c[1]. g) est *add.* *A* 3a[1]. h) civitatem *B* 1b. 2b[1] (?); in civitate *B* 2c[1]. i) *redit A* 1a; T. ad Cala monasterium *B* 2a[2]; monasterii *B* 2b[1]. k) Dayberti *A* 1b. l) rege *B* 1b. m) *desinunt A* 1b. *b. n) *sequuntur in A* 1c: De Francorum vero regibus *cet. (historia excerpta e Fredegario, de qua v. 'N. Arch.' VII, p. 290), in A* 3a[1]: Qualiter cum Saxonibus, Baioariis, Eudone duce *cet. capita* 10 *(supra p. 174, l. 10) —* 24 *Fredegarii cont. (v. 'N. Archiv' VII, p. 324), in A* 3β[3]: Pipinus senior annis XXVII. *cet. Annales Alamannici (ed. SS. XIII, p. 724), quos Gesta Theoderici regis (Fred. II, c. 57—62) excipiunt. In A* 3*β[2] *inter Librum Hist. Francorum atque Gesta Theoderici annales nulli leguntur.* — Explicit Gesta Francorum *add. B* 1a, *qui pergit:* Incipit exposicio exsidium Troie. *Post versum vacuum ad Einhardi Vitam Karoli* Gens Meroingorum *pergit B* 1b; *sequuntur Ann. Nazariani (cf. SS. I, p. 23 sqq.) B* 2a[2]; Explicit sancti Gregorii Turonici Epitoma Historiae Fr. *(postea add.* per*) add. Petavius B* 2b[1], *ubi reliquum paginae spatium vacat; f.* 31'. *incipit* Hierosolimis inventio sanctae crucis *(Acta S. Iudae ed. AA. SS. Mai. I, p. 446—448).* Indic̄t. XII. anni Dn̄i 714 (?). Carolus maior domus *(Ann. Lauriss.; cf. SS. I, p. 130) pergit B* 2b[2**]. Explicit *add. B* 2c[1], *ubi reliquos 7 huius paginae versus, qui vacabant, iam hymnus quidam occupat.* Finis chronicorum Gregorii Turonensis *add. B* 2c[3].

Nota †. a) ha|habuit *B* 2c[3].

1) ann. 6 *minus accurate Fred.; cf. 'N. Archiv' X, p.* 94. 2) *Scil. Magnus. Etiam quae sequuntur partim ex Turpini fluxerunt historia.* 3) *Adefonsus III, fil. Ordogni I, a.* 866—912. *regnavit.*

VITAE SANCTORUM GENERIS REGII.

PASSIO SANCTI SIGISMUNDI REGIS.

Multo post Sigimundum a. 523. occisum monachus quidam Agaunensis monasterii, quo martyrum regiorum corpora translata erant, virtutibus[1], *quas Domini misericordia ad sepulchrum eorum praestare dignata est, —* quisquis[2] quartanum typum invasus fideliter sanctorum cineribus fuerit advolutus, statim integram sanitatem receptus, revertitur incolomes, seu etiam et reliquae infirmitates, quae genus hominum invadere solent, assidue — — ad pristinam redeunt sanitatem, — *commotus videtur esse, ut ad Passionem regis sancti componendam aggrederetur. Ab origine Burgundionum orsus, quos, Tiberio seniore imperante, e 'Scanadavia' insula egressos esse voluit, mira confusione ad hos rettulit, quae de Langobardis tradita sunt. Fontibus usus est, quorum nullus septimo saeculo aetate minor est, Mario scilicet, Gregorio, Isidoro (Etym. IX, 2, 99), Fredegario; neque vero Origine gentis Langobardorum, ut Binding, 'Geschichte des Burgundisch-Romanischen Königreichs' p. 278 sqq. opinatus est, fidem Passionis accuratissime expendens, quam nisi interpolatam non novit. Ea autem quae Origini tribuit potius e Fredegario III, 65. fluxerunt. Unde quod Romanum, qui, Langobardorum regno relicto, in monasterium Agaunense se recepisset, scriptorem fuisse coniecit, haec sententia omnino explodenda est. At restant quaedam, quas nisi in Passione memoriae non prodita sunt, ut c. 8. Veresallis mons, quo Sigimundus se contulisse dicitur, c. 9. Belsa locus, ubi occisus est, nomina filiorum, qui una cum ipso perierunt, tota denique translationis historia in c. 10. 11. narrata. Quae cum Binding ex annalibus Burgundicis fluxisse contendat, mihi quidem res aliter se habere videtur. Agitur enim de rebus, quae, cum ad sanctos, quorum corpora Agauni asservabantur, totae fere pertineant, in ore monachorum illius loci procul dubio versabantur. Unde temporum ratio quam maxime vacillat. Cum enim triennio post obitum Sigimundi corpora sanctorum Theudoberto rege in monasterium Agaunense translata esse dicantur (c. 10), res gestae inter se conciliari nullo modo possunt, quia a. 526. neque Burgundia Francis subacta, neque Theudobertus Francorum rex erat. Nomina autem filiorum, quos die festo translationis redeunte quotannis in monasterio celebratos esse vel veri simile est, improbare nolo. Denique ad opinionem Caroli Binding Passio saec. VII. vel saltem VIII. in. composita est. At de saeculo VII. ne cogitandum quidem, cum scriptor Burgundofarones c. 1. pro ipso populi nomine vetusto acceperit, —* Burgundofarones, *inquit,* nuncupati sunt et usque hodie Burgundiones vocantur, — *quos Burgundionum proceres fuisse, nullus Fredegarii aequalis ignorare potuit;*

1) *Eas Greg. quoque Tur. in Gl. Mart. c. 74. celebravit.* 2) *Passio c. 11.*

cf. Waitz, 'VG.' II, 1[3], *p. 168. Sermo autem, ut est quam maxime 'imperitus'*[1], *potius priorem saeculi VIII. partem, quam Karoli Magni aevum sapit, neque ali Francorum monumento magis comparari potest, quam illi Daretis Phrygii quae Fredegario continuato inserta est historiae. Saeculo nono Ado Viennensis archiepiscopus* († 874) *in Martyrologio quod composuit Passione usus est:* Kal., *inquit*[2], Mai. — — Item civitate Sedunensi loco Agauno passio Sigismundi regis, filii Gundebaldi regis Burgundionum. Qui cum se cerneret non posse Francis resistere, solus fugiens, coma deposita, habitum religionis suscepit, et ieiuniis, vigiliis die nocteque vacans ac orationibus, captus a Francis est cum uxore ac filiis in puteumque demersus occubuit. Post vero abbati cuidam revelatus et ab eo reverenter sepultus, etiam miraculis claruit. *Atque idem Ado eadem fere Chronico quod scripsit inseruit:* per, *inquit*[3], revelationem postea inde ab abbate sanctorum martyrum levatus, non longe ab ecclesia eorum in monasterio quod ipse construxit, ubi eorum corpora, scilicet Mauritii sociorumque eius 6666, posita sunt, honorifice sepultus est, ubi virtutibus postmodum et ipse claruit.

Codices qui supersunt permultos in tres classes distinxi, quae quam maxime inter se differunt.

1) *A 1. Codex Parisiensis nr. 5594, membranaceus formae quadratae, saec. XI. in., fol. 1—3. Passionem continet manu paulo reçentiore ad exemplar C simile emendatam. Sequitur fol. 4. Vita sancti Apollinaris Valentinensis episcopi; cf. 'Archiv' XI, p. 250. Codicem Waitz b. m. contulit, at emendationes nisi in priore Passionis parte non adnotavit.*

2) *A 2a. Codex Taurinensis bibliothecae publicae F. III. 16, olim Bobiensis, formae maximae, fol. 204. 205. Passionem saec. X. (vel XI) scriptam continet. Liber mutilus, quippe qui in verbis c. 9:* gisla . adone . et gundebado *desinat, a compluribus librariis exaratus est. Sigismundi Passionem Vita S. Ivurtii episcopi excipit. Cf. 'Archiv' IX, p. 609. Librum Cipolla comes summa liberalitate in usum nostrum contulit.*

3) *A 2b. Codex Bernensis nr. 24, saec. XI. paginis bipartitis scriptus, fol. 182'. Passionem continet; cf. Hagen, Catal. codd. Bernensium p. 24. Librum Jahn, 'Die Geschichte der Burgundionen und Burgundiens' Halae Sax. 1874, II, p. 504. ad litteram imprimendum curavit, cuius ego editione usus sum.*

4) *A 2c. Codex membranaceus Florentinus bibliothecae Riccardianae nr. 223, saec. XI; cf. 'Archiv' XII, p. 728. Bethmann b. m. pauca exscripsit.*

5) *A 2d. Codex Lucensis ecclesiae nr. C. XI, de quo v. 'Archiv' XII, p. 709. Bethmann librum ad c. 5.* pertractans *examinavit.*

6) *A 2δ. Codex, quo Mombritius usus est.*

7) *A 2e. Codex Florentinus bibliothecae Laurentianae Plut. XX, 3, saec. XII, membranaceus formae maximae, fol. 3—4. Passionem continet. Librum Jahn l. l. contulit.*

8) *A 2f. Codex membranaceus Lateranensis nr. 79 (B), saec. XI. ex. scriptus, fol. 199. Passionem continet, quam ad initium cap. 3.* viribus Gundobadus *Bethmann b. m. descripsit.*

9) *B. Codex Parisiensis nr. 5343, formae magnae, saec. X. in. scriptus, olim bibliothecae de la Mare, fol. 20—21. Passionem a librario procul dubio Agaunensi interpolatam continet. Radegundis quoque Vita inest. Cf. 'Archiv' XI, p. 250. Librum Waitz b. m. contulit.*

1) *Passio c. 7:* ad beatissimam passionis eius enarrandam hystoriam imperito sermone veniamus. 2) *Surius, Vitae SS.* (1581) *VII, p.* 1121. *Locus in Martyrologiis Bedae et Flori desideratur; cf. AA. SS. Mart. II, p. XVIII.* 3) *Chron. ed. Migne, Patrol. Lat. CXXIII, p.* 106.

10) *C. Codex* D i v i o n e n s i s *bibliothecae urbanae nr.* 383, *saec. XIII, olim Cisterciensis, Vitas sanctorum comprehendit in complura volumina distributas. Volumini* 3. *inter cetera Passio Sigismundi inest. Textus cum editione Bollandianorum fere convenit, cuius menda ope Divionensis non pauca sustuli. Arndt v. c. a.* 1869. *eum contulit.*

Cum Passio S. Sigismundi in vasta legendaria (d. 1. *Maii) recepta sit*[1], *quae supersunt innumera, codices omnes colligere neque vacat neque interest. Itaque annales nostros perlustrans, eos tantum curavi, qui ante saeculum XIII. orti sunt. Quorum cum nullus a sociis nostris examinatus esset, cui classi qui sequuntur tribuendi sint, quaeritur. Sunt autem hi:*

11) *Codex* M o n a c e n s i s *lat. nr.* 18625 *(Tegernseensis nr.* 625*), saec. XII. in., fol.* 98; *cf. 'N. Archiv' IX, p.* 578.

12) *Codex* C h e l t e n h a m e n s i s *nr.* 4188, *saec. XII, olim S. Martini Weingartensis; cf. 'N. Archiv' IV, p.* 592.

13) *Codex* E i n s i e d e l e n s i s *nr.* 247, *saec. XII; cf. 'Archiv' VIII, p.* 749.

14) *Codex S.* G a l l i, *olim monasterii Fabariensis, saec. XII; cf. 'Archiv' IX, p.* 595.

15) *Codex* M o n a c e n s i s *lat. nr.* 22241 *(Windbergensis nr.* 41*), saec. XII, fol.* 49; *cf. 'N. Archiv' IX, p.* 641.

E tribus classibus, in quas codices manu scripti discedunt, utrum A an vetustissima B anteponenda esset, diu haesitavi. Sed locos, quibus inter se differunt, examinanti mihi nullo modo dubitandum erat, quin A ut genuinam recensionem sequerer, B ut interpolatam notis adscriberem. Ut tria saltim exempla proferam, c. 9. Gisclaadus et Gundobadus *nomina filiorum Sigimundi, quae alibi non tradita sunt, in A exstant, in B desiderantur, locus, ubi sancti occisi sunt, in A nomine proprio appellatur* Belsa, *in B e Gregorio* Coloniae vicus *substitutus est. Huc accedit, quod qui Sigimundum Francis tradidit in A dicitur* Trapsta Burgundio *(c.* 9*), in B* strator eius quidam Burgundio. *Veri autem similius est, B Trapstam vocabulum, quod pro nomine proprio forte accipiendum est, in stratorem mutasse, quam A stratorem eliminasse Trapstamque pro eo substituisse. E codicibus A unus tantum A* 1 *integrum exhibet textum, qui in omnibus libris A* 2 *locis nonnullis interpolatus est, ut c.* 1. *inter* dominationi *et* contempti sunt *A* 2 *verba* se humiliare *addunt, quae et ab A* 1 *et a B absunt. In codicibus A* 2c. d. δ. e. f. *textus magis corruptus est, qui exempli causa c.* 2. *pro verbis* maximum — divisi fuissent *omnino diversa praebent. Quorum fons procul dubio in ipso Agaunensi monasterio ortus est, cum c.* 10. *pro verbis* monasterii sanctorum Augaunensium *praebeant* huius loci *(sic A* 2δ. e, *de reliquis non constat). Ex his A* 2d *et A* 2δ *inter se affinitate coniuncti sunt (c.* 2. sic amborum *A* 2d, ubi amborum *A* 2δ *pro* Sicambrorum*), item A* 2e *et A* 2f, *qui ubique inter se consentiunt. Quae cum ita sint, textum Passionis ad codicem A* 1 *constitui, a quo recessi, ubi reliqui libri A vel praecipui cum B convenerunt. Illum in orthographicis quoque secutus sum, at* e *pro* ae *et* excercitus *(nonnumquam A* 1*) non admisi. Neque orthographica nisi nominum propriorum notis adscripsi, sed collecta prolegomenis inserui: A* 2a*:* istoriam, incensanter *(saepe),* iuditii, sotiare *(saepe); B:* cęlare *(saepe),* ęcclesias, ęlemosynis, penitrassent, cathenis, spacium, satiarent, illuster.

Restat, ut fontes interpolatoris C paucis exponantur. Qui cum c. 8. scribens ait *(sic A* 1, scripsit ut ait *vel* ubi ait *A* 2*) et* dederunt *(sic A* 1, tradiderunt *A* 2*) scripserit, procul dubio codicem A* 1 *adhibuit, cuius textum totum immutavit atque e Mario a.* 500, *Gregorio II,* 33, *Fredegario III,* 17. 23. 33. *amplificavit. Ea autem recensio*

1) *Cf. 'Archiv' X, p.* 649.

circa a. 1050. *iam exstabat, quo auctor Chronici S. Benigni (ed. Bougaud p.* 21) *inde nonnulla excerpsit. Is enim in codice quo usus est Passionis c.* 7. *in. verba* pari consensu omnium *repperit, quae nisi in C non leguntur. Hanc recensionem, quae quam maxime vulgata fuisse videatur, cum textu nostro contuli, quaeque discrepabant adnotavi; reliquas vero Passiones S. Sigismundi retractatas non curavi, nisi quod quae in schedis nostris repperi hic collegi.*

16) *Codex chartaceus* Ambrosianus *nr. G* 55, *s. XVI, 'ex breviario membr. S. Mauritii Mediolanensis' a Puricello exscriptus, incipit:* Sigismundus ex patre rege Francorum. *Textus totus diversus est, ut ex verbis quae Bethmann b. m. exscripsit hisce:* Et inter alia Mediolani devotissime edificavit monasterium Sancti Mauritii, quod hodie appellatur monasterium maius, *intellegitur. Cf. 'Archiv' XII, p.* 618.

17) *Codex* Eichstetensis *nr.* 332, *saec. XVI, 'legendam de sancto Sigismundo rege' continet:* In illis temporibus Sicambrorum gens convalescens multasque — in saecula saeculorum. Amen. *Cf. 'Archiv' IX, p.* 558.

18. 19) *Codices* Bruxellensis *nr.* 9289, *saec. XII. in., fol.* 142'. *et* Namurcensis *nr.* 53, *saec. XII. in., Vitam Sigismundi continent, quae a verbis* In exordio regni Hludovici *incipit, cuius extrema pars edita est in Anal. Bolland. II, p.* 280 *sqq. Haec vero Vita, ut Bollandiani monuerunt, ex Libro H. Fr. et ex Passione Sigismundi hausta est. Cf. 'N. Archiv' II, p.* 255. 265; *Anal. Bolland. I, p.* 506.

Editores nihil fere egerunt, nisi quod unum codicem imprimendum curaverunt, quem vix cum altero contulerunt.

1) *Boninus* Mombritius, *Sanctuarium, Mediolani c.* 1475, *tom. II, f.* 277'—278'. *e codice A* 2a *textum integrum A optima fide edidit, at successores eius hanc principem editionem omnino non curaverunt.*

2) Bollandiani, *Acta Sanctorum, Antverpiae* 1680, *Mai. I, p.* 86, *textum interpolatum C in lucem vocaverunt. De codicibus haec praemiserunt, p.* 84*:* Acta descripta ex pluribus vetustis codicibus, scilicet Trevirensibus[1] S. Martini et S. Maximini, Fridlariensi ecclesiae S. Petri, Ebersbergensi Societatis Iesu, Corsendoncano prope Tournhoutum Canonicorum Regularium, item ex alio in Gallia adservato, praeterea ex Legenda Sanctorum Patronorum Bohemiae, anno 1511. Cracoviae excusa, et ex antiquo Breviario Pragensi. *Textus admodum corruptus ex Divionensi nostro non paucis locis emendari potuit.*

3) *Dom* Bouquet, *'Recueil des historiens des Gaules', Parisiis* 1741, *tom. III, p.* 402—404. *maximam Passionis partem ex editione Bollandianorum excerpsit.*

4) *A.* Jahn, *'Die Geschichte der Burgundionen und Burgundiens', Halae Saxonum* 1874, *tom. II, p.* 504—512. *codicem A* 2b *imprimendum curavit, quem cum libro A* 2e *et cum editione Bollandianorum contulit.*

Berolini, *mense Martio* 1886. Krusch.

1) *Cf. 'Archiv' VIII, p.* 600.

PASSIO[a] SANCTI SIGISMUNDI REGIS ET MARTYRIS ET SOCIORUM EIUS, QUOD EST KL. MAI.

(1).[b] Tempore Tyberii senioris augusti, qui[c] sicut reliquas regiones, ita Gallias[d], Ausoniam regebat, egressa est[e] gens de insula, quam[f] mare[g] Oceanum cingit, (Fred. III, 65.) cuius[h] vocabulum est Scanadavia[i, 1], qui[k] ex vocabulo quoque[l] regionis Scanadavii[m] nuncupati sunt. Cumque alia[n] regna vel regiones cum mulieribus[2] et prolis[o] suis (Fred. II, 46.) penetrassent et ad[p] Renum fluvium pervenissent, ibi[q] a[r] iussione Tyberii[3] imperatoris detenti[s], burgus[t] ultra Renum fluvium per multorum annorum[u] spacia custodire coacti[v] sunt, unde et Burgundofarones[w] nuncupati sunt et[x] usque hodie Burgundiones vocantur[y]. Qui tempore Valentiniani imperatoris[z] egressi de ipsis burgis[a], Gallias petierunt et more barbarico terras[b] vel populos imperialibus dicionibus subiugatas[c] invaserunt, regemque[d] ex suo genere levato nomine Gunduico[e], (cf. Fred. III, 17.) Romanos[f] Galliarum[g], quos ab ipsorum conspectibus fuga non celavit, gladiatorum[h] manus interfecit; paucisque[i] relictis[k] suis dicionibus subiugatis, ipsique[l] eorum dominationi contempti[m] sunt.

(2). Defunctoque[a] Gunduico, filii ipsius Gundobadus[b] et Godigiselus[c], regno suscepto, (cf. Fred. I. 1.)

Capp. 1. 2. *A* 1. 2*a*. *b*. *c*. *d*. δ. *e*. *f*. *B*. *C*.

Cap. 1. a) *sic A* 1; INCIPIT PASSIO SCI SIGISMUNDI REGIS ET MARTIRIS *A* 2*a*. *C*; INCIPIT PASSIO SANCTI SIGISMUNDI REGIS *A* 2*b*; PASSIO SANCTI SIGISMUNDI MARTYRIS *A* 2δ; INCIPIT PASSIO SANCTI SIGISMUNDI REGIS SOCIORUMQUE EIUS *B*. b) *capita in codd. non distinguuntur.* c) *om. A* 2*b*. d) et *add. B*; Eusonia *A* 1; Ausonia *A* 2*b*; Ausoniamque *A* 2*c*. *d*. δ. *e*. *f*; A. *om.* (*C*). e) quaedam *add.* (*C*). f) quae *A* 2*c*. *d*. δ. *f*. g) maris oceanus *A* 2*a*; m. occeanum *A* 2*e*. *f*. *C*. h) cui (*C*). i) Scanavia *A* 2*b*; Scanadabia *A* 2*c*. *d*. δ. *f*; Scandabia *A* 2*e*; Scandavia *C*, *corr.* k) quae ex *A* 2*d*; quae, *om.* ex *A* 2δ; quae et *A* 2*f*. l) *om. A* 2. m) Scathoarii *A* 2*a*; Scathorii *A* 2*b*; Scathaoarii *A* 2*c*. *d*. *f*; Scatoarii *A* 2δ; Scanadabii *A* 2*e*. n) aliqua r. *A* 2*b*; omnia (illius partis *add. A* 2*e*. *f*) regna vel *A* 2*c*. *d*. δ. *e*. *f*. o) *sic A* 1; prole sua *A* 2*a*. δ; prolibus s. *A* 2*b*. *c*. *d*. *f*; c. m. et p. s. *om. A* 2*e*. p) et R. usque fl. *C*. q) ibique *A* 2*b*. *e*. *f*. r) ad iussionem *A* 2*a*. *c*. *d*. δ. *f*; a *om. A* 2*b*. *B*. *C*; admissione ? *A* 2*e*. s) decem *B*; *om.* (*C*). t) *sic A* 1; burgos *rell.* u) a. n. *A* 1 (*m. al.*). *C*. v) permissi *A* 2*a*. w) Burgundosaxones *A* 2*a*; Burgundipharones *B*. x) et — vocantur *om. A* 2*e*; et hodieque B. *A* 2*a*; sunt hodieque *A* 2*c*. *d*. *f*; sunt hodie *A* 2δ. y) vocitantur *A* 2*c*. *d*. δ. *f*. z) augusti (*C*). a) purgis *A* 2*a*. b) tentis *A* 2*f*; vel p. *om. A* 2*b*. c) subiugatos *A* 2*e*. d) *ita A* 1. 2*e*; atque — levato rege (*C*). e) Gundoico *A* 2*a* (*sed* oi *in litura scr.*). *B*; Gundioco *A* 2*c*. *d*. *e*. *f*; Gundiocho *C*: *item infra.* f) Romanis *A* 1 (*corr.*). 2*b*. δ. *e*. *f*. g) habitatores *add.* (*C*). h) gladiatoria manu interfecerunt *A* 2*a*; g. m. i. *om. A* 2*b*; gladiorum (*C*). i) que *om. A* 2*b*. k) et *postea add. A* 1. 2*a*; et *add. B*. (*C*); suisque *A* 2*c*. *d*. δ. *e*. *f*. l) que *delet. A* 1; que *om. B*; ipsi soli e. *C*. m) *sic B*; contenti, *superscr.* positi *A* 1; d. (dominatione *A* 2*a*. *e*. *f*) se humiliare contempti (*sic A* 2*c*. *d*. *e*; contepti *A* 2*a*; contenti *A* 2*b*. δ. *f*) *A* 2; dominatione potiti sunt *C*.

Cap. 2. a) autem *superscr. A* 1; Defuncto autem *C*. b) *corr.* Gundobaudus *A* 1; Gundebadus, *infra* Gondeb., Gondob. *A* 2*a*; Gundeb. *et* Gundob. *A* 2*b*; Gundob. *semper A* 2*e*; *infra* Gundeb. *B*; Gundebaudus *C*, *ut infra.* c) Godeghiselus, *infra* Godegiselus, Gundegiselo *A* 2*a*; Godoghisellus *A* 2*c*. *d*; Godogisellus *semper A* 2*e*; Godegisellus *A* 2*f*.

1) *Haec potius ex Fredegario III*, 65: Langobardorum gens, priusquam hoc nomen adsumerit, exientes de Scathanavia, que est inter Danuvium et mare Ocianum, cum uxores et liberis Danuvium transmeant, *sumpta sunt, quam ex Origine gentis Langob. c.* 1 (*Script. Rer. Langob. p.* 2), *ubi insula* Scadanan *audit. In utroque fonte de patria Langobardorum, non Burgundionum agitur.* 2) cum uxoris et liberes *Fred.* 3) *Nomen* Tyberii *ex Isid. Etym. IX, c.* 2, §. 99. *fluxit:* Burgundiones quondam a Romanis, subacta interiore Germania, per castrorum limites positi a Tiberio caesare, in magnam coaluerunt gentem atque ita nomen ex locis sumpserunt, quia crebra per limites habitacula constituta burgos vulgo vocant. Hi postea rebelles Romanis effecti, plus quam 80000 armatorum ripae Rheni fluminis insederunt et nomen gentis obtinuerunt.

Galliarum populos[a] terrasque inter se diviserunt, ita ut Gundobadus duas[b] portiones suis dicionibus vindicaret[c], tertia Godigiselus esset contentus[d]. Unde[e] inter ipsos maximum[f] iurgium exortum est, ita[g] ut inter se a fraterna caritate divisi fuissent[h]. In ipsis temporibus[i] Sicambrorum[k] gens* ilico convalescens[l], multasque regiones, postpositis[m] omnibus[n], dapibus contemptis[o] et artioribus[p] rebus dorsis inpositis, pene omnibus[q] gentibus finitimis[r], duodecim regibus[s] cum populis[t], sibi[u] subiugatis, prostratis[v] atque depopulatis, convalescenti[w] manu suis subdiderunt dicionibus. Quas[x] regiones sibi subiugatas, Galliarum fines[y] invadendas audacter[z] expetierunt. Quorum[a] Fred III,22. Marius a. 500. adiunctus[b] Godigiselus, frater Gundobadi, preliandi[c] cum Germanorum[d] solatio[e] contra Gundobadum** arma arripuit[f]. Quo*** fugato, regnum Galliarum paucis diebus[1] sibi subiugasse visus est.

Marius a. 500. Greg II,33. Marius l. l. (3). Non[a. 2] post multo[b] tempore, resumptis viribus, Gundobadus†, deiectisque portis Viennensium[c] civitatis cum multo exercitu, captoque[d. 3] germano suo Godegiselo[e] cum uxore[4] et prolibus[f] suis, igne concremavit†† omneque[g] regnum, quod per[h] vim perdiderat[i], vindicavit.

---

*) que nunc Francorum dicitur *add. B.* **) fratrem suum *add. B;* c. eundem fratrem natu et potestate maiorem a. *C.* ***) fraudulenter belli factione *add. C.* Greg. II, 33. †) Viennam obsedit *add. (C).* Fred. III, 17. ††) Alium quoque fratrem nomine Chylpericum interfecit; uxorem eius, ligato ad collum lapide, aquis immersit; duos filios

Capp. 2. 3. *A* 1. 2*a*. *b*. *c*. *d*. δ. *e*. *f*. *B*. *C*.

Cap. 2. a) phalanges *(C)*. b) duos *A* 2*b*, *corr.* c) vendicarit *A* 2*a*; vendicaret *A* 2*b*. *c*. *d*. *e*. *f*. *(C)*: *item infra.* d) contoptus *pr. m. A* 2*a*. e) autem *add. A* 2*f*; et *add. B.* f) maximo iurgio exorto, sicut gens ipsa (i. *om. A* 2*e*) est perfida, inter se (i. s. *om. A* 2*e*. *f*) a fide divisi sunt *A* 2*c*. *d*. δ. *e*. *f*; magnum *(C)*. g) adeo ut invicem a *C.* h) *superscr.* vel disciderent *A* 1; discederent *C.* i) cum *add. A* 2*f*. k) sic amborum *A* 2*d*; ubi amborum *A* 2δ; Syccambrorum *C.* l) conv. manu cum multas *C*; que *om. B.* m) *sic A* 2*b*. *c*. *d*. δ. *e*. *f*; post (*superscr.* procul) posita *A* 1; propositis *A* 2*a*; invadit *B*; r. et gentes finitimas cum suis regibus propriis subditas ditionibus prostrassent atque devastassent, inter alia occidentis regna Galliarum quoque fines invadendos *C.* n) omnibus — omnibus *delet. A* 1; omnibusque *B.* o) *sic A* 2*a*. *B*; contentis *A* 1. 2*b*; contempsisset a. *A* 2*c*. *d*. δ. *e*. *f*. p) *sic A* 2*c*. *d*. δ. *f*. *B*; altioris *A* 1; allitiores cibos ignorans rebus d. *A* 2*a*; altioribus *A* 2*b*. *(e)*. q) aliis *B.* r) et *add. A* 2*f*. s) regionibus *A* 2*e*. *f*. t) populo *A* 2*a*. u) *om. A* 2*c*. *d* *(non* δ*)*. v) *om. A* 2*a*. w) c. — dicionibus *om. A* 2*e*; cum valida *B.* x) *sic A* 1. 2*e*; Quibus regionibus sibi subiugatis *A* 2*a*. *c*; Quas regiones sibi subiugatis *A* 2*b*. *d*; Quas — subiugatas *om. A* 2δ; Quis regiones sibi subiugatas *A* 2*f*; His ita regionibus sibi subiugatis *B.* y) *sic A* 2*b* *(e corr.* finis*)*. *c*. *d*. *B*; finibus invadendis *A* 1; finitimis invadendis *A* 2*a*; finibus invadendas *A* 2*e*. *f*. z) audaciter secum tulerunt. Q. *A* 2*a*; a. licet invitati e. *C.* a) *sic A* 1. 2*a*. *c*. *d*. δ; Quibus *A* 2*b*. *e*. *f*. *(B. C)*. b) auxilio *add. A* 2*a*; adiunctis *A* 2*b*; adiuncto Godogisello (Godeghisello *A* 2*f*) *A* 2*c*. *d*. δ. *e*. *f*. c) *om. B;* G. regis pr. voto cum *C.* d) germano *A* 2*a*. *c*. *d*. δ. *e*. *f*. e) *sic A* 1 *(e corr.)*. 2*b*. *e*. *B*. *(C)*; solatis *A* 1. 2*a*; solacio *A* 2*f*; solatium *Fred.*; querens *add. A* 2*a*. f) corripuit *A* 2δ. *C.*

Cap. 3. a) Nam:: *(ras.* et*)* elapso t. *A* 2*a*. b) multum temporis *A* 2δ; multum tempus *A* 2*e*. *f*; multum vero tempus *C.* c) Viennensibus *A* 2*d*; Viensium *A* 2δ. *e*; p. eiusdem c. *(C)*. d) captumque *A* 1. 2*d*. δ. *e*; captum *A* 2*b*. *(C)*; germanum suum *A* 2*b*. *d*. δ. *e*; fratrem suum *(C)*. e) Godegisilum *A* 2*b*; Godoghisellum *A* 2*d*; Gondighisellum *A* 2δ; Godogisellum *A* 2*e*; Godesiligo *B*; Godegisilum *e corr.* Gond. *C.* f) *sic A* 2*d*. *e*. *f*; cum uxoribus suis *A* 1. 2*b*. *C*; cum uxore sua *A* 2*a*; cum uxoribus et filiis suis *A* 2δ; cum uxore et filiis i. *B.* g) que *om. C.* h) q. vi perdiderat *A* 2*a*, *corr.*; q. primum perd. *B.* i) sibi *add. (C)*.

1) regnum ipsius paulisper obtinuit *Marius a.* 500. 2) Eo anno *Marius l. l.*; Post haec *Greg. II*, 33. 3) captaque civitate, fratrem suum interfecit *Marius l. l.* 4) *Theudelinda, uxor Godegiseli, in charta a.* 587. *data commemoratur; cf. Binding l. l. p.* 160.

(4). Natique ei[a] sunt duo filii, Sigismundus[b] et Godemarus[c]. Et quia[d] ipse Gundobadus[e] omnisque[f] gens Burgundionum[g, *] legis Goticae[h] videbantur[i] esse cultores, tamen[k] filiis suis christianae religionis cultum[l] deservire[m] visus est tradidisse[n]. (cf. Greg. II, 32.) Qua lege[o] percepta, inluster[p] atque venerabilis Sigismundus puer[q, 1], cum iam ad perfectam venisset aetatem, tanta devotio[r] circa ecclesias, monasteria[s] vel[t] limina sanctorum ipsum[u] accendit, ut die noctuque[v] vigiliis, ieiuniis[w], orationibus incessanter assisteret[x]. (cf. Greg. III, 5.) Defunctoque[y] genitore suo[z] Gundobado, licet incredula[a] circa fidem Christi, omnis gens[b] Burgundionum una cum paucis[c] Romanis, qui cum ipsis Gallis[d], eorum morsibus laniati, durabant[e] contenti, excellentissimum[f] virum Sigismundum sibi regem elegerunt. (Marius a. 516. Greg. III, 5. Fred. III, 33.) Acceptoque[g] principatu super Galliarum[**] incolis[h], qualem[i] se circa cultu[k] divino vel suis[l] obtimatibus prebuit[m, ***], quae[n] illi[o] in ieiuniis abstinentia, in[p] helemosinis libertas[q], in[r] religione humilitas, in indicii[s] veritate[t] severitas fuisset[u], lectio succedens edocet.

(5). Et[a] dum[b] in talia semper ipsius animus incessanter videretur esse intentus, sic[c] patriae[d] exercituique suo videbatur esse sollicitus, ut tamen velud apis[e] prudentissima aditum[f] illum, per quem ad caelestem patriam posset pervenire[g], inquireret[h].

---

eorum gladio trucidavit; duas nichilominus filias exilio condempnavit. (Fred. III, 17.) Quarum senior Sedeleuba nomine, mutata veste, se Deo devovit, iunior autem, quae Chrotildis vocabatur, postea Clodoveo regi Francorum nuptiali more de- (ib. 18.) sponsata nupsit eumdemque regem barbarum ad fidem Christi per (ib. 21.) doctrinam sancti Remigii pontificis convertit. Praeterea predictus rex Gundebaldus Francos fratris sui auxiliarios in praefata urbe in (ib. 23.) quadam turre congregatos ferro trucidavit pluresque Burgundionum morte (cf. Greg. II, 33.) condempnavit, nichil postea iam dicto regi Clodoveo reddere disponens. (Marius a. 500.) Sicque *add. C.* *) tunc temporis *add. (C).* **) super Burgundiae vel Cisalpiae (Fred. III, 23.) regionibus, talem se *B.* ***) p., ut plebs regni sui eum summa veneratione excoleret. Nam semper illi in *B.*

Capp. 4. 5. *A* 1. 2*a*. *b*. *d*. δ. *e*. *B*. *C*.

Cap. 4. a) s. ci *A* 2*d*. δ. *C*. b) Sygism. *A* 2*a*, *ut infra*. c) Gundemarus *A* 2*a*. *d*. *e*; Gudemarus *A* 2δ. d) quamvis *(A* 2*b*. *e*. *C)*. e) Gundemarus *A* 2*a*. f) omnesque *A* 2*d*. g) *sic B*; barbarorum *A* 1; Burgundonorum *A* 2*a*; Burgorum *A* 2*b*; Burgundiorum *A* 2*d*. δ. *e*, *ut infra*. h) Gothice *A* 2*d*; Gothico l. *C*. i) viderentur *(C)*. k) tam *A* 2*e*. l) cultui *A* 2*a*. *b*. *d*. δ. *e*. m) *om. B*; catholice *pro* d. *C*. n) permisisse *A* 2*a*; *om. A* 2δ. o) Quare p. *A* 2*a*. p) inlustris *A* 2*a*; illustris *A* 2*d*. δ. *e*. q) *om. (A* 2*a)*; p. S. *A* 2*b*. *d*. δ. *e*. r) eum *add. A* 2*a*. s) *om. (C)*. t) velimina *A* 2*e*. u) *om. A* 2*a*. v) in *postea add. A* 1; *add. C*. w) et *postea add. A* 1; *add. C*. x) insisteret *A* 2*a*; persisteret *A* 2*b*. *d*. δ. *e*. *(C)*. y) Defuncto autem *C*. z) rege *add. (C)*. a) incredulo *A* 2*a*. b) *om. A* 2*d*. *e*. c) viris *add. A* 2*a*. d) Gallias *A* 2*a*; Galliis *A* 2*b*; i. in Galliis *(C)*. e) l. incolebant, exc. *A* 2*a*; contempti *A* 2*d*. δ; c. *om. B*. f) excellentissimo *A* 2*a*, *corr.*; illustrem *A* 2*d*. δ. *e*. g) *sic A* 1; que *om. A* 2*a*. *b*. *d*. δ. *e*; Accepto itaque *B*; Qui accepto *(C)*. h) incolas *A* 2*a*. *b*. *d*. δ. *e*. *(C)*. i) fidelem *A* 2*a*; se *om. A* 2*e*. k) cultum divinum *A* 2*a*. *b*. *d*. δ. *e*. *(B. C)*. l) suos optimates *A* 2*d*. δ. *e*. *(B. C)*. m) praebuerit, seu quae *(C)*. n) qua *A* 1, *corr.*; qualis *A* 2*a*; *om. B*. o) illis *A* 2*e*. p) *om. A* 2*e*. q) *sic A*; largitas *B*; liberalitas *C*. r) circa religionem *A* 2*d*. δ. *e*. s) indicio moderationis aequitas fuit. Et dum *B*. t) severitate *A* 2*e*; severitate discretio fuerit, lectio subsequens edocebit *(C)*. u) fuisse *A* 2*d*.

Cap. 5. a) Itaque *C*. b) cum in talibus s. *A* 2*a*; dum erga t. ipsius *B*; d. in talibus s. *C*. c) de *add. (C)*. d) patri exercituque *A* 2*a*; patriae exercitusque sui (saluto *add. C*) *A* 2*d*. δ. *e*. *(C)*. e) apes *A* 1. f) i. a. *A* 2*a*. g) introire *A* 2*a*. *b*. *d*. δ. *e*. h) requireret *(A* 2*b)*.

1) *Sigimundus rex c. a.* 496—499. *ad catholicam fidem conversus est; cf. Binding l. l. p.* 185.

Et[a] dum haec[b] vir Deo[c] plenus in[d] corde suo die noctuque incessanter pertractaret[e], non aliter[*] nisi a[f] domino nostro Iesu Christo, qui dixit: *qui recipit*[g] *prophetam in nomine prophetae, mercedem prophetae accipiet*[**], ita se ipsum[h] circa martirum[***] limina inpendere conatus est, ut mercedem martirum accipere mereretur[i, †].
Matth. 10, 41.

(6). Et[a] dum multa[b] loca[c] sanctorum[††] perlustraret[d], pervenit[e] in eum[f] locum, qui Augaunum[g] vocatur, ubi sanctus Mauritius[h] cum suis conmilitonibus pro[i] amore domini nostri Iesu Christi martirii palmam accipere meruit, et[k] tam itinere quam[l] ieiuniis fessus, petiit[m], qualiter se ipsum[n] preciosis sanctis tradere[o] deberet et eorum agminibus potuisset[p] sociari. Tunc non[q] aliter, nisi ut[r] nutu Dei credimus, angelo nunciante, ipsi[s] revelatum fuisse[t], ut ad[u] instar caelestis militiae psallendi choros instituere[†††] deberet[v]. Quo[w] consilio[x, 1] divinitus accepto, sanctos[y] atque apostolicos viros episcopos[z] consuluit, utrum salubriter an[a] non cogitaret. Qua[b] interrogatione sancti[c] antistites inter[d] se ventilata[e], licet[f] inusitatum[g] opus[h], tamen, Domino annuente, unanimiter consenserunt[i].
Greg. III, 5. Fred. IV, 1.

(7). Quod sanctum opus[a, *†] perfecte institutum[b] et firmatum[c, *††], quid adhuc ei[d] deesset, qualiter caelestis patriae regnum perciperet, die noctuque Dominum[e]

---

*) posse salvum fieri *add. B.* **) praemium boni operis recipere cupiens *add. (C).* ***) Agaunensium *add. B.* †) Interea sortitus est in coniugio filiam Theoderici[a] regis Italiae[b], ex qua genuit filium nomine Sigiricum. Hac mortua, duxit aliam uxorem, cuius nequissimis deceptus consiliis, prioris uxoris filium interfici iussit[c]. Postea corde conpunctus, *add. A 1 (m. al. in ima pag. suppl.). C.* ††) regni sui *add. B.* †††) choros Deo canentium onoremque ecclesiasticum inibi constitueret et sedem regni[2] sui illic statueret. Quo *B.* *†) servitutis videlicet Dei, cum fuisset *add. (C).* *††) pari consensu omnium *add. (C).*
Fred. III, 33. cf. Greg. III, 5. Fred. III, 33.

Capp. 5—7. A 1. 2a. b. δ. e. B. C.

Cap. 5. a) Et d. *om. (C).* b) *om. B*; taliter *add. A 2a. b. d. δ. e.* c) Dei *A 2d.* d) die noctuque in c. s. *A 2a.* e) pertractans *A 2a. b. d. δ. e*; pertractans et non ab alio nisi *C.* f) ad dominum nostrum Iesum Christum festinaret, qui *A 2δ. e.* g) recepit *A 2a, corr.* h) ipse *A 2a*; *om. A 2δ. e*; ita semetipsum *(C).* i) accipere *repet. A 2a.*

Cap. 6. a) Diuque m. *A 2a*; et *om. A 2b. δ. e. C.* b) universa *A 2δ. e.* c) s. l. *(C).* d) perlustrans *A 2a*; perlustrasset *A 2b. e. (C).* e) venit *A 2b. e (non A 2δ)*; accessit *B.* f) hunc *A 2δ*; *om. A 2e.* g) *sic A 1*; Auganno *corr.* Augavno *A 2a*; Agauno *A 2b. e*; Agaunus *B*; Agaunum *(C).* h) Mauricius *A 1. 2a. (C).* i) *postea forte suppl. A 1*; *om. B.* k) m. Itaque vigiliis, orationibus et ieiuniis *B.* l) quamque *A 1.* m) meditabatur *(C).* n) se ipsis *A 2a*; ipsis, *om.* se *A 2b*; se ipsis dominis (domini *A 2e*) sanctis *A 2δ. e*; se i. *om. (C).* o) s. deservire concederet, per quod se eorum a. sotiaret. Tunc *A 2a*; s. deservire d., per quod se eorum a. poterit sociare *A 2b*; s. inpendere d., per quos e. a. sociaretur *A 2δ. e*; s. deservire d. *(C).* p) s. p. *(C).* q) Tunc divina scilicet visione angelo *B.* r) *sic A 1* (? *vel* in); ut cr. n. D. *A 2a*; ut *om. A 2b. δ. e*; nutu D., ut *(C).* s) ipsum *A 1.* t) est *A 2a. B*; fuit *(C).* u) *om. A 2δ. e.* v) institueret *(C).* w) Qui *A 2a.* x) d. a. c. *(C).* y) sanctis atque apostolicis viris episcopis *A 1.* z) *om. A 2e. (C) (non A 2δ).* a) aut *B*; c. an non *(C).* b) quam interrogationem *A 2δ. e.* c) inter se v. s. a. *(C).* d) i. se v. *om. A 2δ. e.* e) collata *A 2a.* f) tunc *add. B.* g) invisitatum *A 2e.* h) videretur *pro* o. *A 2a.* i) corroboraverunt *(C).*

Cap. 7. a) o. cum p. est i. *A 2e.* b) perfecte consultu Dei confirmatum *B.* c) f. dum esset, quod a. eidem esset agendum, qu. *A 2a*; esset *add. A 2δ*; confirmatum *B. (C).* d) ipsi *A 2δ. e*; superesset ei, qualiterve *C.* e) *om. C.*

Nota †. a) Teod. *m. al. A 1.* b) Ytalie *C.* c) fecit *m. al. A 1.*

1) *Cf. Vitam abb. Agaun. c. 3 (ed. Arndt, 'Kl. Denkmäler aus der Merovingerzeit' p. 15)*: Igitur habito consilio, — — visum est, ut — — monachorum familia locaretur, qui die noctuque caelestia imitantes, cantationibus divinis insisterent pertractandis. 2) *Absurda interpolatio.*

exorabat[a, *]. Sed quia dominus noster Iesus Christus laboris[b] ipsius remunerationem[c] diutius fatigari[d] non distulit, ad palmam martirii eatenus eum dignatus est provocare[e], ut sanctorum martyrum[f] Thebeorum, quorum[g] se in Dei laudibus sociaverat, paradisi[h] gloria et dapibus sociaret. Et[i] ut prolixior[k] ratio legentis[l] fastidium non[m] generet, ad[n] beatissimam[o] passionis eius enarrandam hystoriam imperito[p] sermone veniamus.

(8). Igitur cum Franci, paene omnia[a] regna prostrata[b], Galliarum urbes vehementer depopularent[c], ita ut plurima[d] multitudo ex Burgundionibus se Francis sociaret[e], tunc[f] sanctus Sigismundus, videns se hinc inde[g] coangustare[h], Veresallis[i, 1] montem expetiit et[k] ad instar Heliae[l, 2] Tesbites[m], ut[n] fortissimam gentem[**] evaderet, singulariter habitare[o] elegit[p, ***], iuxta[q] illud quod egregius praedicator, de suis tribulationibus scribens[r], ait: *Periculis[s] in falsis fratribus.* 2. Cor. 11, 26. Tunc[t] omnes[u] Burgundiones, ut[v] infidelitas eorum plenissime[w] appareret, Francis se ex integro dederunt[x], promittentes, ut[y] sanctissimum virum[z] Sigismundum, principem[a] suum, perquirentes[b], eis vinctum traderent[c].

(9). Hac promissione audita[a], sanctus[b] vir Sigismundus[c], comperta[d] nequitia eorum[e], cesariem capitis sui totundit[f] et se a laicatu[g] in habitum[h, 3] religionis mutavit. Qui dum in supradicto loco paene[i] ieiuniis et vigiliis maceratus quiesceret, ibi[k] pauci

*) ut ei divina pietas ostenderet *add. (C).* **) Francorum *add. B.* ***) quia sibi imminebat discrimen vitae *add. (C).*

Capp. 7—9. *A* 1. 2*a*. *b*. δ. *e*. *B*. *C*.

Cap. 7. a) D. non cessabat rogare *A* 2*a*; D. deprecabatur *A* 2*b*. *e*; D. precabatur *A* 2δ. b) laborum *A* 2*a*; laborem *A* 2*b*. δ. *e*. c) remunerator eum d. *A* 2*a*; remunerationis *A* 2*b*; remunerationemque *A* 2δ. *e*; remuneratione *B*. d) fatigare (*corr.* fatigari) nolebat, ad *A* 2*a*; fatigando non d. *A* 2δ; d. non patiebatur differri *(C)*. e) evocare *C*. f) T. m. collegio, q. se officio in *(C)*. g) quibus *A* 2*a*. *b*. *e*. *B (non A* 2δ*)*. h) s., consortio paradisi eum g. et d. saciaret *A* 2*a*; s., p. gloriae d. sociaverit *A* 2*b*; s., p. acies (acie *A* 2δ) d. s. *A* 2δ. *e*; s., etiam post mortem paradysi dapibus sociaret *B*; s., devotione paradisi quoque sociaretur amenitate. *C*. i) Sed *B*; Verum ne p. *(C)*. k) prolixa oratio *A* 2δ. *e*; prolixio narratio *C*. l) legentibus *A* 2*a*; legenti *A* 2*b*. δ. *e*. *(C)*. m) *om. C*. n) *om. B*. o) beatae *A* 2δ; batissime *A* 2*e*; beatissime p. e. recitandam h. *C*. p) licet *add. A* 2*a*; licet imperito *A* 2*b*. *e*; i. s. *om. A* 2δ; h. pauco sermone explicabimus *B*; quamvis imperito *C*.

Cap. 8. a) omnibus regnis prostratis *A* 2*a*; pene post (post *m. al. suppl. A* 2*b*) omnia *A* 2*b*. δ. *e*; F. plurima pene r. devastarent Galliarumque u. *C*. b) prostravissent et G. *B*. c) depopularentur *(A* 2*b*. *e)*. d) ut m. maxima Burgundionum *C*. e) sociarent *A* 2*b*. δ. f) *om. A* 2δ. *B*. g) *om. (A* 2*a)*. h) *sic A* 1. 2*a*; coangustari *(A* 2*b*. δ. *e*. *B*. *C)*. i) vere salutis *A* 2*a*; iuresalis *A* 2δ; Virēsalis *A* 2*e*; Volissallis *B*. k) ut ad i. *A* 2*a*; et ad *om. A* 2*b*; ut i. *A* 2δ. *e*; ibique ad i. *(C)*. l) Helye *C*. m) *sic A* 1. 2*a*; Tesbitis *A* 2*b*. *B*; Thesbitis *A* 2*e*. *C*. n) *om. A* 2*a*. δ; et ut *A* 2*b*. *e*; quatinus crudelissimae gentis barbaricam feritatem ev. *C*. o) habitaculum *A* 2*a*. p) contemptus (contentus *A* 2δ) est *A* 2δ. *e*. q) et iusta i. *A* 2*a*. r) scripsit ut ait *A* 2*a*; scripsit ubi ait *A* 2*b*. δ; scripsit, *om.* ait *A* 2*e*. s) Pericula *(C)*. t) *om. A* 2*a*. u) *om. B*; diverso modo *pro* o. *C*. v) B. necessitate magis quam voluntate F. *(C)*. w) planissime *(A* 2*b*. *e)*. x) tradiderunt *A* 2*a*. *b*. δ. *e*; dediderunt *B*. y) quod *(B)*; *om. C*. z) *om. B*. a) *om. A* 2δ; regem *B*. b) perquirerent et eis *B*; perquirere et eis *C*. c) tradere *C*.

Cap. 9. a) *om. A* 2δ; comperta *A* 2*e*. b) vir sanctissimus *A* 2*a*; v. sanctus *A* 2*b*; v. iustus *A* 2δ. *e*. c) rex *add. B*. d) que *add. A* 2*b*; n. e. *om. A* 2δ; c. n. e. *om. A* 2*e*. e) suorum principum, ces. *B*; c. e. malicia, c. *C*. f) *sic A* 2*b*. δ. *e*. *B*. *C*. g) laicato *A* 2*b*. *e*; laicorum *A* 2δ; laicali vestitu in r. m. h. *C*. h) habitu *A* 2δ. *e*. i) i. pene *C*. k) *om. (A* 2*a)*; ibique *A* 2*e*; ibidem *(C)*.

1) *Versailleux (dép. Ain, arr. Trévoux, cant. Chalamont) coniecit Jahn l. l. II, p.* 304, *n.* 2) *Cf.* 3. *Reg.* 19, 4. 3) *Cf. Marius a.* 523: et in Francia in habito monachale perductus.

ex Burgundionibus[a] ad ipsum convenientes, quasi causa amoris[b] ad sepulchra sanctorum martyrum sub quadam custodia[c] latenter perducere promiserunt. Qui[d] dum ad clausuras[e] *cf. Greg. III, 6.* ipsius[*] monasterii pervenissent, ibique[f] agminibus[g] Burgundionum una cum Francis[h], *cf. Marius a. 523.* ad[i] instar Iudae traditoris Christi Trapsta[k, 1] Burgundio in eum[l] manus iniecit[m], et vinctum catenis Francis obtulerunt[n, **]. Tunc Franci pertimescentes, ne manus[o] suas[p] ad sanguinem innoxium effundendum cruentarent[q], ipsorum Burgundionum[r] usque ad *Greg. III, 6.* locum destinatum perducendum miserunt[s]. Qui eum sub ardua[t] custodia una cum coniuge et filiis Gisclaado[u] et Gundobado[2] vinctum[v] ad locum cuius vocabulum[w] est Belsa[***, 3] perduxerunt. Ibique puteum ab[x] antiquis constructum invenientes[y], ut vesaniae suae perfidia[z] saciarent[a], capitali[b] sententia adiudicato[c, †], capite deorsum *Ib.* dimerso[d], una[e] cum coniuge et filiis suis[f, ††] in puteum iactaverunt[†††].

(10). Ibique[a] per[b] triennium sancta corpora[c] limosi gurgites[d] aqua[e] inlesa celaverunt[f]. In quo loco nocturnis temporibus a sanctis viris divinitus lampadam[g] accensam, per totum illum[h, *†] spatium, quod[i] ibi sancta[k] corpora quieverunt[l], visa[m] est.

---

cf. Greg. III, 6. Fred. III, 34. 35. Greg. III, 6.

*) Agaunensis *add. (C).* **) eorumque regi Clodomero, qui postea, divina exigente ultione, pro eadem re a Burgundionibus in praelio est interemptus *add. (C).* ***) est Coloniae[4] vicus, qui est in pago Aurelianensi, p. *B.* †) iussu regis sui Clodomeri *add. C.* ††) Gisclado (Gisdado *A 2δ*) et Gundobado *add. A 2δ. e.* †††) Passi sunt autem sancti Dei die primo Kalendarum Maiarum *add. B.* *†) triennii *add. A 2e. (C).*

Cap. 9. A 1. 2a (cf. n. u). b. δ. e. B. C. Cap. 10. A 1. 2b. δ. e. B. C.

Cap. 9. a) Burgungionibus *A 2e, ut infra.* b) illum *add. A 2δ; post sep. add.* illum *A 2e.* c) eum *add. A 2a. B; om. A 1. 2b. δ. e. C.* d) Qui — pervenissent *om. (A 2a);* Cumque ad *(C).* e) clusuras *A 1.* f) *om. (C).* g) *ita A 1. 2a;* p., expectabant agmina *A 2b;* ibique cum agminibus *A 2δ. e;* agmina *B. (C).* h) colle:tis *add. A 2a;* adessent *add. B.* i) cum *pro* ad *A 2b;* ad *om. A 2δ. e.* k) *sic A 2a. b. e;* Trapstra Burgundionum *A 1;* raptim *A 2δ;* Chr. strator eius quidam B. *B;* Burgundiones, *om.* T. *C.* l) eo *A 2a.* m) iniecerunt *(C).* n) obtulit *B;* c. tradiderunt F. *(C).* o) manibus *A 2e;* Fr. dum innoxium effundendo sanguinem cruentarentur *A 2δ.* p) eorum *A 2a. b. e;* m. eorum effugere posset, usque ad l. d. sub arta *C.* q) *corr. m. al.* cruentarentur *A 1.* r) ipsis Burgundionibus cum usque *A 2a;* B. custodia usque *A 2b. e;* B. manibus u. *A 2δ;* B. conductu u. *B.* s) cōmiserunt *A 2a.* t) arta *A 1 (m. al.). B. C;* custodia *om. A 2δ.* u) Gisla . adonc . et Gundebado | *hic desinit A 2a;* Gisdeado (*e et* a *expunct.*) et Gundebado *A 2b;* Gisclado (Gisdado *A 2δ*) et Gundobado *A 2δ. e;* G. et G. *om B;* Gisclado et Gundebaudo *C.* v) vinctus *corr.* vinctos *A 1;* vinctis *A 2e.* w) B. v. est *(C);* Bersa *A 2δ.* x) p. antiquitus *A 2b.* y) et *add. A 1.* z) perfidiam *A 2δ. e. B.;* se *add. A 2b;* vesania crudelitatis suae sat. *(C).* a) *m. al. corr.* saciarentur *A 1;* satiarentur *(C).* b) capitalem sententiam *A 1;* capitali sententiae *A 2b;* letali sententia *A 2δ. e.* c) adiudicatum *(C).* d) demerso *A 2b; om. A 2δ.* e) simul cum *C.* f) *om. B.*

Cap. 10. a) ubi *C.* b) *om. B.* c) in *add. (C).* d) *sic A 1. B;* gurgitis *rell.* e) aquae *A 2b; om. B.* f) iacuerunt *(C).* g) lampada accensam *A 2δ;* lampas accensa *A 2e. (C);* lampada accensa *B.* h) illud *A 2b. δ. e. B. (C).* i) quo *A 2b. δ. B. C.* k) sanctorum *A 2b.* l) iacuerunt *(C).* m) visum *A 2b. δ.*

1) *Trapsta pro nomine proprio Jahn l. l. II, p. 308 n., accepit, quod non inepte cum Trapstita Iordanis comparavit; cf. Müllenhoff apud Mommsen p.* 155. 2) *Nomina alibi non tradita sunt. De Gisclahadi nomine egit Wackernagel apud Binding l. l. p.* 341; *Gisluadi proceris meminit Fortunatus, V. Radeg. c.* 27. 3) *La Beauce est regio Aurelianensis; cf. Jahn l. l. II, p.* 310. 4) apud Colomnam (Coloniam *A* 1) Aurilianensim urbis vicum *Greg. III,* 6.

Transactum[a] triennium*, sanctus ac venerabilis[b] Venerandus[c, 1] monasterii[d] sanctorum Augaunensium[e] abba per angelum in visu[f] admonitus est, ut sacra corpora, sicut animae eorum in caelestibus sanctae[g] legioni[h] erant coniunctae, ita et in eo[i] loco sepulturae[k] sociarentur. Quo[l] vir Dei supradictus[m] Venerandus[n] angustia plenus, qualiter dominicam[o] iussionem impleret, nesciebat[p]. Tunc ad Ansemundum[2] Burgundionem[q], qui usque in diem[r] passionis sanctis[s] viris fidem certissimam[t] visus est conservasse, missos[u] suos direxit, ut ad gloriosissimum[v] principem[w] Theudebertum[x] regem Francorum suam petitionem pariter et suggestionem deportaret, ut[y] sancta[z] corpora ad limina[a] sanctorum aggreganda[b] permittere deberet. Quam[c] petitionem piissimus princeps clementer indulsit.

(11). Tunc cum magna admiratione[a] sancta corpora de puteo abstracta**, cum psallentium choris[c] Augauni[d, 3] monasterio in ecclesia quae est[e] in honore beatissimi Iohannis apostoli et euvangelistae[f] dignissimae sepulturae tradiderunt. In quo loco tantas[g] virtutes Domini misericordia*** praestare dignatur, ut, quisquis[h] quartanum[i, 4] typum invasus, fideliter sanctorum cineribus fuerit advolutus, statim integra[k] sanitate recepta, revertatur incolomes[l]; seu[m] etiam et reliquae infirmitates, quae genus

---

*) t., quidam s. ac v. m. s. A. abbas nomine Ambrosius[1] per *B*. **) id est 17. Kalendarum Novembrium *add. B*. ***) cum fide precantibus *add. (C)*.

Capp. 10. 11. *A* 1. 2*b*. δ. *e*. *B*. *C*.

Cap. 10. a) Transacto triennio *A* 2*b*. δ. *B*; Peracto autem triennio *A* 2*e*; Transacto autem triennio *(C)*. b) venerabiliter *C*. c) Venerandi *A* 2δ; *om. A* 2*e*. *B*. d) huius loci *pro* m. s. A. *A* 2δ. *e*. e) Agaunensium *A* 2*b*. *B*. *C*; abbas *A* 2*e*. *B*. f) viso *A* 2*b*; a. nocturno tempore adm. *A* 2δ. *e*. g) sanctis legionibus *A* 2*b*. h) iam *add. B*. i) hoc *A* 2*e*; eodem *C*. k) sepultura sociaret *A* 2*b*. *B*; (ita — sepulturae *om.*) sotiarent *A* 2δ; (sep. *om.*) sociaret *A* 2*e*. l) Quos *A* 2*b*; Quo se v. *A* 2δ. *e*; s. Vir autem D. *B*; s. Vir vero D. *C*. m) Dei vertere deberet, qualiter *A* 2δ; s. V. a. pl. *om. A* 2*e*. n) venerabilis abbas angustia *B*. o) dominica iussione *A* 2*b*. p) nesciens *A* 2*b*. q) Burgundionum *A* 2*e*. r) die *A* 2*b*. s) sanctissimis viris *A* 2δ; sanctissimi viri *A* 2*e*. t) firmissimam *(C)*. u) nuncios d. *A* 2δ; misos d. *A* 2*e*. v) gloriosum *(C)*. w) principum *A* 2*e*. x) *sic A* 2*b*. *B* (*corr.* Theod.); Theodebertum *A* 1; Theopetum *A* 2δ; Theopertum *A* 2*e*; Teodebertum *C*. y) quatinus *C*. z) sanctissima *A* 2δ. *e*; martyrum *add. (C)*. a) ad s. Thebaeorum l. *A* 2*e*; ad s. l. Thebaeorum *(C)*. b) aggregari *B*; deferri permitteret. Q. *(C)*. c) Qua petitione *A* 2*b*.

Cap. 11. a) veneratione *B*; magne ammirationis veneratione s. eorum c. *C*. b) extracta *A* 2*b*. δ. *e*; detrahentes *C*; cum — monasterio *om. A* 2δ. c) choro *A* 2*e*. d) Agauni *A* 2*b*. *B*; huic loco *pro* A. m. *A* 2*e*; Agauno *C*. e) *om. A* 2*b*. δ. *e*. f) constructa est *add. A* 2*b*. δ. *e*; dedicata *add. (C)*. g) assidue *add. (C)*. h) qui *A* 2*b*; quicumque *A* 2δ. *e*; ut si quis *(C)*. i) quartano typo *A* 2*b*. δ. *e*. *C*; quisquis aliquo tipo febrium i. *B*. k) integram sanitatem receptus *A* 1. l) *sic A* 1. m) i. vel r. *A* 2*b*. δ; i. vel reliqua infirmitate *A* 2*e*; i. Nam et ubique infirma reliquis infirmitatibus *B*; i. Nichilominus et r. i. *C*.

1) *Erat quintus abbas Agaunensis, Ambrosius, qui in codice B substitutus est, secundus. Hic Hymnemodo primo abbati a.* 516. *defuncto successit; cf. Arndt l. l. p.* 9. 2) *Ansemundus dux, cui Avitus tres epistulas dedit, a.* 543. *chartam quandam conscripsit; cf. Arndt l. l. p.* 10; *Avitus ed. Peiper p.* 309. *Theudebertus autem rex, Burgundia a.* 532. *occupata, a.* 533/534. *patri successit. Quamobrem corpora neque tres annos in puteo iacuisse neque a.* 526. *in monasterium Agaunense translata esse possunt.* 3) *Cf. Greg. in Gl. Mart. c.* 74*:* ad eodem locum delatus, sepulturae mandatus est. 4) *Cf. Greg. l. l.:* Nam, si qui nunc frigoritici in eius honore missas devote celebrant eiusque pro requie Deo offerunt oblationem, statim, conpressis tremoribus, restinctis febribus, sanitati praestinae restaurantur.

hominum[a] invadere solent[b], assidue[c] per Domini[d] misericordiam, intercedentibus sanctis martyribus*, ad pristinam redeunt sanitatem**, adiuvante[e] domino nostro Iesu Christo, cui est honor et gloria, virtus[f] et potestas per omnia secula seculorum. Amen.

EXPLICIT[g] PASSIO SANCTI SIGISMUNDI.

---

*) auxiliante Domino *add.* *A* 2δ. *e*; effugantur, et infirmi *add.* *(C)*. **) Passus est (autem *add.* *A* 2*e*) sanctus Sigismundus Kal. Maiis (S. rex et martir 6. Non̄ Mār̄ *A* 2*e*) *add.* *A* 2δ. *e*.

Cap. 11. *A* 1. 2*b*. δ. *e*. *B*. *C*.

Cap. 11. a) *sic* *A* 2*b*. δ. *e*. *C*; genus humanum *A* 1; quae homines i. *B*. b) detenti *add.* *A* 2*e*. c) creberrime *C*. d) Dei *A* 1. 2δ. e) regnante *A* 2δ. *e*. f) gl. in omnia (o. *om.* *A* 2δ) s. s. *A* 2δ. *e*. g) *ita* *A* 1; EXPLICIT PASSIO SANCTI SIGISMUNDI REGIS *C*; *subscriptionem rell. om.*

VITA SANCTAE CHROTHILDIS.

Chrothildis reginae Francorum historiam fere totam ex Libro hist. Francorum (A) c. 11—27. hausit, qui hanc eius Vitam composuit; e Gregorio vero vetusto perpauca tantum deprompsit. Ipse autem res fere nullas addidit, nisi quod omnes quas novit S. Petri[1] *ecclesias Gallicanas*[2] *a Chrothilde vel constructas vel ampliatas esse finxit, qua auctore unam S. Petri ecclesiam Parisiensem ortam esse inter omnes constat. Erat forte ecclesiae Rotomagensi*[3] *addictus.*

Vita Chrothildis vix ante saeculum decimum composita est, certe post Hincmarum, qui columbam ad Chlodoveum perunguendum ampullam attulisse auctor est. Una autem ampulla huic fabulatori minime suffecit: finxit itaque duas 'oleo et chrismate plenas' (c. 7). Quod vero c. 2. Chrothildis 'propagine Romanorum Francorumque imperium' gubernatum esse non ignoravit eamque c. 14. ex. 'Romanorum imperatorum matrem et regum Francorum genitricem' dixit, aevum suum ipse prodidit, nam ante a. 814. haec scripta esse non possunt[4].

1) *Codex Bruxellensis nr.* 8690—8702, *saec. XII. in., ab W. Arndt v. c. in usum nostrum a.* 1867. *collatus est. Duo folia exciderunt, ita ut textus a c. 4:* per Aurelianum mandavit *ad c. 7:* Spiritum sanctum ad *hiet. Cf. 'Archiv' VIII, p.* 515; *'N. Archiv' II, p.* 253.

2) *Codex S. Germani Pratensis, quo Mabillon usus est, certe Bruxellensi aliquanto deterior erat; verbi gratia* in aqua necare iussit 1 *cum Libro hist. Fr.,* in aquam iniecit et rapuit 2. *Neque vero eo carere possumus, cum codex* 1 *mutilus et locis nonnullis depravatus sit.*

Praeterea codices Parisienses nr. 5333, *olim Mazarinaeus, saec. XIV (cf. 'Archiv' VII, p.* 60*), nr.* 917, *saec. XV (cf. 'Archiv' VII, p.* 37*), Cheltenhamensis ex bibliotheca Celotti nr.* 1131 *(cf. 'Archiv' VII, p.* 97*) in annalibus nostris commemorantur, quorum nullus vetustate se commendat.*

Vitam Chrothildis ediderunt

Ravisius Textor, De memorabilibus et claris mulieribus, Paris. 1521, *p.* 214—217, *quem librum non vidi;*

Mabillon, Acta sanctorum ordinis S. Benedicti, Paris. 1668, *Saec. I, p.* 98—103. *e codice* 2.

Bollandiani, Acta Sanctorum, Antverp. 1695, *Iun. I, p.* 297, *capita* 11—14. *edi-*

1) *Quin immo in textu Libri hist. Fr. pro S. Martino Turonensi S. Petrum c. 9. substituit.* 2) *Scilicet Turonensem (c. 11), Laudunensem (c. 13), Remensem (c. 13).* 3) *Meminit monasterii Andeleii prope Rotomagum siti (c. 11. 12) et monasterii SS. Apostolorum Rotomagensis (c. 13) a Dionysio dedicati* Kal. Sept., sicut in quadam petra — — sculptum erat. 4) *Cf. 'Hist. litér. de la France' V, p. 668.*

derunt, de codicibus haec praefati p. 292: (Vitam) eamdem nos in aliquo pervetusto Ms. codice habuimus, ac praeterea accepimus submissam a Petro Francisco Chiffletio, reperimusque in quodam Ms. Cardinalis Mazarini; quin etiam in Lectiones distributam, et ad Matutinum in Ecclesia S. Genovefae recitari solitam, allegat Franciscus Pomeraius lib. 2. Abbatiae S. Audoëni Rotomagensis cap. 1. Aliquod compendium etiam habemus ex Ms. Rubeae-Vallis prope Bruxellas.

Bouquet, 'Recueil des historiens des Gaules', Paris. 1741, *tom. III, p.* 397—401. *Mabillonii editionem repetivit.*

Vita cum fere inutilis sit, satis habuimus, Mabillonii textum ex 2 transcriptum ad codicem 1 emendare. *B. K.*

---

1. Urbis Ihericuntine ruitura aedifitia terrenis lapidibus et marmoribus fabricantur, celestis vero Iherosolime palatia animabus sanctorum edificantur, nonquam casura, sed in aeternum permansura. Porte huius urbis renitent preciosis margaritis, sanctis scilicet apostolis, martiribus, confessoribus, virginibus, viduis et coniugatis. Rex etenim huius urbis invisibilis et immortalis ex omnibus mundi gentibus famulos utriusque sexus sibi adscivit, quos huius seculi exutos miseriis in prefatae urbis menibus non casuris angelorum nectit consortiis et aeternis dat perfrui gaudiis. Chorus enim virgineus Deo gratus et carissimus centesimo fructu decoratus, sicut stelle in celo, ita ante Deum fulget in celesti palatio. Hoc agmen virgineum sequitur contio sanctarum cf. Matth. 13, 8. viduarum et fidelium coniugatarum, quae quamquam centesimum fructum non reportent, tamen sexagesimo et tricesimo fructu gaudent et cum sanctis omnibus cumnumerantur et aeterna felicitate digne remunerantur. De quarum collegio extitit beata et venerabilis regina Chrothildis, que quanta secundum carnem nobilitate quibusque parentibus nata fuerit qualiterque ad regni celestis fastigium pervenerit et quam sanctis operibus vivens floruerit, quove fine de hoc seculo migraverit, intimamus futurorum posteritati.

Greg. H. Fr. II, 28. Lib. H. Fr. c. 11. 2.[a] Fuit quidam rex Burgundionum nomine Gundeveus ex genere Athanarici regis natus. Huic fuerunt quatuor filii Gundebaudus, Codegisilus, Chilpericus et Godmarus. Gundebaudus igitur Chilpericum, fratrem suum, gladio interfecit uxoremque[b] eius, ligato ad collum saxo, in aqua[c] necare iussit; filias eius duas, quarum una senior vocabatur Chrona[d], quam, mutata veste, exilio condempnavit, iuniorem vero nomine Chrothildem, de qua sermo habetur, Dei dispositione domi retinuit. Deus enim praescius futurorum previderat ex Chrothilde semen regium nasciturum, eorumque propagine Romanorum Francorumque imperium gubernaturum[e].

ib. cf. L. H. Fr. c. 9. 3. Ipso tempore Flodoveus, Childerici regis[a] Francorum filius, frequenter mittebat in Burgundiam legationem ad Gundebaudum regem. Videntesque eius legati in domum prefati regis Gundebaudi Chrothildem puellam sapientem, pulcram, eligantem adque decoram, que esset, interrogabant[b]. Responsum est eis, hanc fuisse filiam Chilperici regis, quem predictus Gundebaudus interfecit. Reversi igitur ad Flodoveum, se vidisse referunt regis[c] Gundebaudi neptem, moribus inclitam, corpore pulcram, regali desponsatione dignam. Qua de re Flodoveus valde gavisus, dixit suis in quos fidebat militibus: 'Tempus mee aetatis exigit, ut societur mihi uxor nobilis, de qua procedat proles

Capp. 1—3. 1. 2.

Cap. 2. a) *capitum distinctionem Mabillonii retinui, cum in 1 sex priora capita indicata non sint.* b) uxorem 2. c) aquam iniecit et rapuit; f. 2. d) Chona 1. e) *intell.* gubernatum iri.
Cap. 3. a) F. r. 2. b) interrogat 1. c) G. r. 2.

regia, regnum post obitum meum gubernatura. Habet rex Gundebaudus neptem, quam, si datis consilium, volo ducere in coniugium'. O altitudo sapientie et scientie Dei, cuius voluntati et prescientiae nemo potest resistere! Favent omnes regie voluntati, auditur a palatinis, laudatur, ut adducatur Chrothildis et fiat regina puella tam nobilis. Decebat enim, ut reges Francorum futuri, Deo inmortali[a] regi monasteria multa quae sunt per Galliam edificaturi, nascerentur de progenie regali et per[b] edificationem periture ecclesie pervenirent ad gaudia celestis Iherosolime, ecclesiae sine fine permansure[c]. Erat tunc temporis in aula regis Flodovei quidam Aurelianus, vir peritus in secularibus et secretorum regis non innarus. Hunc rex misit ad Gundebaudum in Burgundiam, ut ab eo peteret neptem suam, ut in Galliam adducatur et regina efficiatur. Erat enim prefata Chrothildis christiana. Que cum quadam die[d] dominica venisset ad missarum sollempnia, ut consueverat, pauperibus elemosinam dabat. Prefatus Aurelianus, mutatis vestibus, sedebat cum pauperibus alimoniam prestolantibus. Beata Chrothildis ad eum venit unumque aureum ei[e] dedit. At ille manui dantis osculum prebuit eiusque[f] pallium retro traxit. Beata Chrothildis ancillam suam misit, Aurelianum ad se venire fecit dixitque ei: 'Dic mihi, iuvenis, cur te pauperem simulans, pallium meum retraxisti?' At ille ait: 'Loquatur tibi, obsecro, servus tuus secreto'. Illa respondente: 'Loquere!' 'Dominus', inquid, 'meus rex Francorum Flodoveus misit me ad te; vult te uxorem habere. Ecce anulus eius et ornamenta reliqua et regalia sponsalia!' Beata Chrothildis anulum et reliqua dona recepit et in tesaurum avunculi sui regis Gundebaudi reposuit. Dixitque Aureliano: 'Domino meo regi Flodoveo salutem dicito. Quod petis[g] quomodo fiat, innoro. Licitum enim non est, christianam nubere pagano. Hanc rem nemo sciat; ut Deus voluerit, fiat. Vade in pace[h], prospere ad tuos revertere!'

Lib. H. Fr. c. 11.

4. Reversus Aurelianus, cuncta, ut invenit, Flodoveo retulit. Rex vero Flodoveus anno sequenti Aurelianum ad Gundebaudum misit et, ut sponsam suam Chrothildem ei mitteret[a], per Aurelianum mandavit. His auditis, Gundebaudus corde nimium territus, ait suis fidelibus: 'Rex Flodoveus occasionem adversum me querit, regnum meum invadere cupit'. Et ad Aurelianum ait: 'Domus nostras explorare venisti; rex enim tuus neptem meam numquam novit'. Ad hec Aurelianus respondens ait: 'Hec mandat dominus meus rex Flodoveus: aut ei mitte neptem tuam aut preparare contra eum ad pugnam'. Gundebaudus respondit: 'Veniat, ubi vult, pereat et moriatur, ut sanguis multorum quem effudit vindicetur'. Audientes hec Burgundiones, Francorum iram timentes, Gundebaudo dederunt consilium, dicentes: 'Neptem tuam regi Francorum da, et fiat inter te et eum firma amicitia'. Tunc ille beatam Chrothildem Aureliano dedit cum regalibus ornamentis; quam ille acceptam duxit ad Flodoveum regem in Franciam, in civitatem Suessonicam, quam rex cum gaudio suscepit sibique legaliter copulavit.

Ib. c. 12.

5. Cumque carnali more eam rex secretius cubiculum introduxisset, beata Chrothildis dixit ei: 'Domine rex, ancillam tuam audi et quod peto concede mihi'. Rex ait: 'Pete quod vis, et ego do tibi'. Regina ait: 'Peto, ut credas omnipotentem Deum Patrem et Filium et Spiritum sanctum et idola que colis destruas et ecclesias, quas succendisti, restaures'. Respondens rex ait: 'Deos meos non derelinquam et Deum tuum non colam; aliud si petieris, facile impetrabis'. Hec omnia eius dispositione fiebant, qui per mulierem fidelem salvat virum infidelem. Tunc regina filium concepit, cui Ingomerem nomen imposuit. Ornat ecclesiam regina felix cortinis et pretiosis

cf. 1. Cor. 7, 13. L. H. Fr. c. 14.

Capp. 3. 4. 1 (*cf. n. a*). 2. *Cap.* 5. 2.

Cap. 3. a) r. i. 2. b) p. e. *om.* 1. c) mansurae 2. d) dom. die 1. e) illi 2. f) suumque 2. g) quod autem dicis 2. h) et *add.* 2.

Cap. 4. a) *duo folia exciderunt* 1.

L. H. Fr. c. 14. palliis, iubet preparari baptismum, convocari clerum et baptizari puerum. Qui sacro baptismate ablutus, in albis est defunctus. Pro quo rex nimis contristatus, regine valde erat molestus. Dicebat enim, quia, si in nomine deorum dedicaretur puer, utique vixisset. Respondit regina: 'Deo gratias ago, qui filium egressum de corpore meo et tuo recepit in regno suo'. Post hunc genuit alium, quem baptizatum vocavit Chlodomirem; et hic, cum egrotaret, precibus matris sue sanatus est.

6. Regina vero non cessabat predicare regem, ut Deum verum coleret et idola vana que colebat derelinqueret. Sed nullo modo animum eius ad credendum commovere poterat, donec tandem aliquando bellum contra Alamannos Suevosque moveretur, in quo compulsus ib. c. 15. est confiteri, quem ante negaverat. Pugnantibus vero Francis et Alamannis, populus Flodovei cadere cepit. Aurelianus hec videns, ait ad regem: 'Domine rex, Deum celi crede, quem regina colit, et liberabit te cum tuis a periculo imminenti et victoriam dabit'. Rex ergo, elevatis ad celum oculis, perfusus lacrimis, dixit: 'Te credo, Iesu Christe, qui venisti mundum salvare. Te Deum verum adoro, que colui respuo, libera me a presenti periculo; servus enim tuus sum ego'. Cum hec orans diceret, Alamanni in fugam versi sunt, eorumque rege mortuo, subdunt se Flodoveo. Rex vero eos terramque eorum constituit sub tributo, et pro adepta victoria Deum laudans, reversus est in Franciam narravitque regine, qualiter per invocationem nominis Iesu Christi victoriam meruit obtinere. Actum est hoc 15. regni sui anno.

7. Eo tempore magnus sacerdos et pontifex Remigius cathedram Remensis ecclesie regebat strenue. Hunc regina accersivit, deprecans, ut ostenderet regi viam salutis. Tunc pontifex ante regem venit, quem honorifice suscepit, et ait: 'Audiam te libenter, beatissime pater, et quod iusseris exequar obedienter'. Beatus Remigius respondens dixit ad regem: 'Est Deus in celo Rex regum et Dominus dominorum; ipse enim Prov. 8, 15. dixit: *Per me reges regnant*. In quem si credere volueris et sacro baptismate ablutus fueris, omnium peccatorum tuorum remissionem habebis, omnes inimicos tuos superabis et in futuro seculo cum eo sine fine regnabis'. Audiens rex Flodoveus hec verba sancti presulis Remigii, obortis lacrimis, dixit: 'Deum credo, baptizari desidero, per eum vivere et in eo mori cupio'. Orat sancta regina Chrothildis indesinenter Deum, expetit suppliciter, ut eripiat regem cum populo a laqueo diabolico, et ut purgetur baptismate Greg. H. Fr. II, 31. sacro, operante in eo Spiritu sancto. Ornat preterea ecclesiam cortinis et palliis et L. H. Fr. c. 15. ceteris ecclesiasticis ornamentis. Venit novus Constantinus ad baptismum, precedente beato Remigio, subsequente beata Chrothilde, hec omnia Spiritu sancto tipice operante. Erat enim congruum, ut, veniente rege pagano ad baptismum, precederet sanctus Remigius vice Christi Iesu, et subsequeretur sancta regina Chrothildis vice ecclesie Deum interpellantis. Consecrat sanctus presul fontem; rex indumentis corporalibus exuitur et a predicto presule baptizatur. Cumque chrisma defuisset, Dei nutu in specie columbe venit Spiritus sanctus, portans duas ampullas[1] oleo et chrismate plenas, quas beatus Remigius devote suscepit, regemque more ecclesiastico perunxit vocavitque eum Ludovicum[2], quasi laudabilem virum. Felix Gallia, letare et exulta, gratulare in Domino, delectare in Deo vero; tuus enim rex primus a celesti Rege electus, precibus sancte Chrothildis ecclesie tipum gerentis a cultu demonum avulsus, predicatione beati Remigii ad Deum conversus et ab eo baptizatus, chrismate celesti per Spiritum sanctum adlato[a]

Copp. 5. 6. 2. *Cap.* 7. 1 *(cf. n. a)*. 2.
Cap. 7. a) *in lato redit* 1.

1) *Ampullae Hincmarus falsarius, V. Remig. c.* 38, *primus meminit, quam V. Chrothildis scriptor geminavit.* 2) *Item Hincmarus Chlodoveum baptizatum Ludovicum appellavit; cf. V. Remigii c.* 39.

carne[a] delibutus et[b] divino amore corde spiritaliter peruntus. Cepit ergo rex consilio beatae Chrothildis fana destruere, ecclesias edificare easque terris et muneribus copiose ditare, pauperibus elemosinam largiter erogare, viduis et orphanis misericorditer subvenire cunctisque bonis operibus sedule et devote insistere. Peperit ergo beata Chrothildis filium, cui in sacro baptismate nomen[c] inposuit, eumque Lotharium vocavit.

8. Post haec rex Lucdovicus[a], qui et Flodoveus, veniens in civitatem Parisius, ait ad reginam suam sanctam Chrothildem: 'Incongruum est et indecens, quod Gothi Arriani obtimam partem Gallie tenent. Cum Dei auxilio eamus eosque de ipsa terra eiciamus'. Placuit hoc consilium regine universisque proceribus Gallie. Tunc beata Chrothildis ad regem dixit: 'Si vis, domine rex, regnum tuum terrenum[b] dilatare et in celesti regno cum Christo regnare, fac in hoc loco ecclesiam in sancti Petri principis apostolorum[b] honore, ut, eo auxiliante, valeas tibi Arrianam gentem subiugare et eo preduce cum victoria redire'. Placuit consilium regi, quod regina dedit. Tunc cum exercitu magno rex perrexit, regina Parisius remansit ecclesiamque sanctorum apostolorum edificavit. Reversusque rex[c] cum victoria adepta, regnum Francorum strenue rexit, monasteria plurima sanctorum[d] edificavit et, sicut a sancto Remigio et a beata Chrothilde didicerat, vitam religiosam usque ad finem[e] deduxit. Post hec vero mortuus[f] est rex Lucdovicus in pace anno quinto, postquam cum Alarico rege Gothorum pugnavit. Regnavit quoque simul annis triginta et sepultus est in basilica sancti Petri apostoli, quam ipse vel regina edificaverant. A transitu sancti Martini usque ad transitum Lucdovici regis fuerunt anni[b] centum duodecim.

L. H. Fr. c. 17.

Ib. c. 18.

9. Regina Chrothildis post mortem predicti[a] Lucdovici regis frequenter ad[b] civitatem Turonis ad basilicam sancti Petri[1] pergebat, ibique bonis operibus[1] in Dei servitio insistebat; Parisius civitatem raro veniebat. Igitur post mortem Lucdovici regis hii quatuor filii Theudericus, Chlodomiris, Childebertus et Chlotarius regnum eius inter se diviserunt equaliter. Praeterea sancta Chrothildis regina filiam habebat equivocam sibi nomine Chrothildim[c], quam Almarico regi[d] Gothorum[e] in coniugium dedit. Qui eam exosam in tantum habebat propter fidem catholicam qua pollebat, et ipse Arriana[f] herese pollutus erat, ut, dum ipsa ad ecclesiam iret, stercora super eam proiceret. Quam acerrimis verberibus afficiebat, sed nullo modo eam a fide catholica avellere valebat. Ipsa vero legationem mittens, fratribus suis et matri, qualiter se haberet, mandavit. Qui in ira commoti, moverunt[g] exercitum magnum; pugnam cum Almarico ineunt. Almaricus vero rex Arrianus cum suis in fugam versus, ad ecclesiam christianorum fugere nitebatur. Sed antequam ad introitum ecclesie pervenisset, a quodam Francigena lancea percussus, crudeliter, ut dignum erat, est perentus. Tunc[h] Childebertus rex Hispaniam devastans, Toletum urbem ingressus, thesauros magnos inde abstulit; una cum sorore sua reversus est. Sed nescio quo periculo inminente, languore in ipso itinere mortua[i] est. Parisius deportata, in basilica sancti Petri iuxta patrem suum est sepulta. Childebertus vero inter reliquos thesauros ministeria[k] ecclesiarum detulit: de vasis Salomonis preciosissimis sexaginta calices, quindecim patenas, viginti capsas euvange-

Ib. c. 22.

Capp. 7—9. 1. 2.

Cap. 7. a) est *add.* 2. b) a 2. c) nomenque 1.

Cap. 8. a) Ludov. *raro* 1. b) *om.* 1. c) r. c. *om.* 2. d) *om.* 2. e) mortem 2. f) r. L. m. e. 1.

Cap. 9. a) L. p. 2. b) ad b. s. P. ad c. T. 2. c) Chrotildī 1. d) G. r. 2. e) Gothomorum 1. f) h. A. 2. g) movent 2. h) *h. l. c.* 7. *incipit* 1. i) e. m. 2. k) m. — detulit *om.* 2.

1) beati Martini *L. H. Fr. cum Greg. S. Petri monasterium Turonense a Chrodechilde aedificatum esse, scriptor Vitae credi voluit.* 2) *Cf. Greg. H. Fr. III*, 18 (*p.* 128, *l.* 18).

L. H. Fr. c. 23. liorum ex auro purissimo gemmario opere celatas, pulcre ornatas[a]. Ille vero noluit ea confringere totaque per ecclesias dispensavit, distribuens cuncta ecclesiis.

Ib. c. 24. 10. Eo in[a] tempore cum Chrothildis regina Parisius resideret, videns Childebertus rex, quod filios fratris sui senioris Chlodomiris prefata regina, mater ipsius, nutriret et nimis eos diligeret, cogitans, quod reges eos facere cogitaret, dixit Chlothario[b], fratri suo: 'Mater nostra filios fratris nostri secum retinet et tenere diligit eos atque in regno fratris nostri vult elevare; aut tondeamus eos aut interficiamus regnumque fratris nostri, patris eorum, inter nos dividamus'. Miserunt autem ad reginam Parisius Archadium nobilem virum, dolose dicentes: 'Dic matri nostre regine, ut mittat ad nos filios fratris nostri, nepotes nostros, ut eos reges constituamus[c]'. At illa credens, hoc verum esse, gaudens ipsos[d] eis transmisit. Chlotarius vero duos eorum interfecit; tercius ergo aufugit nomine Chlothoaldus, et relicto seculo, clericus factus, presbiter ordinatus, bonis operibus preditus[e], virtutibus plenus in villa Novigento, que proxima est civitati Parisiace[f], migravit ad Dominum 7. Idus Septembris[1]. Sancta vero Chrothildis regina corpora duorum puerorum, qui interfecti fuerant, cum magno psallentio et inmenso luctu Parisius deportavit, et nimio merore attrita[g], in basilica apostolorum, quam[h] ipsa edificaverat, sepelivit.

11. Nemo estimet hanc sanctam ante secula a Deo electam et in seculo regali prosapia exortam[a] et fastigio regni sublimatam expertem a martirio sine igne et ferro, que tot[b] dolores et tormenta passa est in presenti[c] seculo. Pertransivit enim gladius animam ipsius in[d] interfectione patris, in necatione matris, in exiliatione sororis, in eo quod regi pagano nupsit; corda gentis pagane et ferocissime, scilicet Francie, blanditiis emollivit et sanctis exortationibus et orationibus sedulis per beatum Remigium ad Deum convertit. Quanto[e] dolore atrita[f] est pro morte regis et filie sue Chrothildis et filiorum filii sui Chlodomiri; quanta inedia, quibusve[g] ieiuniis, vigiliis et orationibus et contritione corporis se ipsam mactavit? Quanta largitatis copia et elemosinarum distributione thesaurum regium[h] minuit? Nam que antea regio more preciosis et deauratis vestibus erat trabeata, postea laneis et vilissimis vestibus induta incedebat, et abiectis cibis regiis et deliciosis atque[i] edulio carnis, pane[k] tantummodo et legumine et potu aque reficiebatur. Edificavit preterea multa sanctorum monasteria per regiones plurimas, e quibus unum edificavit in honorem Petri apostoli in suburbio[l] Turonice civitatis ante portam castelli beati Martini[2]. Fecit et aliud monasterium super fluvium Sequane in loco qui dicitur Andeleius[3] non[m] longe a muris civitatis Rotomagensis in nomine Dei genitricis. Quo in loco dum maneret et predictum opus inciperet[n], minime abscundendum, sed fidelibus manifestandum.

12. Regio illa vinifera[a] non est; operarii tamen prefati monasterii a regina vinum exigebant. Erat enim eo[b] tempore tanta vini sterilitas, quanta nunquam audita fuerat. Qua de re dum sancta Chrothildis anxiaretur, apparuit prope monasterii edificium egrediens[c] de terra fons mire pulchritudinis, visu delectabilis, ad potandum salubris; dictumque est beatae Chrothildi[d] in sonnis, ut, dum ab ea quererent potum vini edi-

Copp. 9—12. 1. 2.

Cap. 9. a) abstulit *add.* 2.

Cap. 10. a) *om.* 2. b) Chltharío 1. c) constuamus 1. d) eos 1. e) predictus 1. f) Parisius 1. g) ac tristicia 1. h) q. i. e. *om.* 1.

Cap. 11. a) ortam 2. b) *om.* 2. c) hoc s. 2. d) *om.* 1. e) *h. l. c.* 8. *incipit* 1. f) *ita* 1. g) quibusque 2. h) regis 2. i) *om.* 1. k) t. p. 2. l) suburbano 2; *cf. infra* p. 347, *l.* 13. m) nū 1. n) *quid actum sit, desideratur.*

Cap. 12. a) vini ferax 2. b) t. illo 2. c) f. e. d. t. 2. d) Chrothidis 1.

1) *Cf. V. Chlodovaldi, infra p.* 357. 2) *Nunc collegium canonicorum intra muros urbis, retento nomine S. Petri Puellarum, vulgo 'S. Pierre des Puilliers'. M.* 3) *Les Andelys prope Rotomagum (dép. Eure).*

ficatores monasterii, mitteret illis poculum[a] per unam famularum suarum a predicto[b] fonte haustum. Die vero sequenti, ut est natura estivi temporis, dum sol ferveret estu maximi caloris, operarii vociferant, sanctam Chrothildim proclamant, vinum expostulant. Sancta Dei famula celeriter mittit[c] eis poculum, quod ei fuerat a Deo inperatum. Mox illi ut sumpserunt, aqua conversa est in vinum, et dixerunt se nunquam tam obtimum bibisse vinum. Quo sumto, sanctam Dei famulam adeunt, cervices solo tenus flectunt, grates gratulando referunt, se nunquam tam bonum sumpsisse[d] poculum dicunt. Electa vero Dei hoc ut audivit, non suis meritis, sed Dei bonitati deputavit, silentio texit famuleque detulit, ut nulli proderet, imperavit. Quicumque[e] vero de predicto fonte bibebat, aquam sentiebat; edificatores autem monasterii quotiens sumpserunt, eis vertebatur in vinum, donec consummaretur totum monasterii edificium. Quo finito, permanet idem fons in naturalem aque saporem usque in hodiernum diem.

13. Edificavit preterea in suburbio Lauduni castri ecclesiam in honore sancti Petri, in qua congregationem statuit[a] clericorum. Ecclesiam vero[b] sancti Petri, que est infra muros urbis Remensis, ampliavit et ditavit terris et ecclesiasticis ornamentis. Hanc itaque ecclesiam cunctis diebus quibus advixit multum dilexit et excoluit, pro eo quod vir suus rex Lucdovicus in ea gratiam[c] sancti baptismatis accepit[1], et[b] Spiritus sanctus in specie columbe chrisma et oleum ibi detulit. Renovavit etiam ab ipsis fundamentis quoddam mire magnitudinis monasterium, quod in suburbio Rotomagensis civitatis prope muros eiusdem urbis tempore beati Dionisii ibi edificatum fuit et ab eodem apostolico viro dedicatum in nomine duodecim apostolorum[2] die Kalendarum Septembris, sicut in quadam petra, que erat in fundamento altaris reposita, sculptum erat. Ibi etenim adgregavit non modicam congregacionem clericorum Deo servientium.

14. His et aliis sanctis operibus referta sancta Chrothildis olim regina, tunc pauperum et servorum Dei famula, despiciens mundum et corde diligens Deum, consenuit in senectute bona, a Christo receptura premia sine fine mansura. Contigit itaque, eam ad Turonicam urbem pergere, in qua pro dilectione sancti Martini sepius manere solebat. L. H. Fr. c. 37.
Ubi dum moraretur, didicit angelica revelatione, in proximo adesse diem vocationis suae. Tunc exultans in Deo, orabat, corde dicens devoto: 'Ad te, Domine, levavi animam meam, veni et eripe me, Domine, ad te confugi'. Hinc corporali egritudine gravata, lecto decubuit, tamen ab oratione et elemosinarum largitione nullo modo cessavit. Sed, quid daret, Christi paupera[a] non habebat, quia regium thesaurum minuerat et per manus pauperum celo[b] transmiserat. Misit ergo nuntium ad filios suos Childebertum et Chlotharium, iubens eos ad se venire. Qui mox ut audierunt, celeriter advenerunt. Quibus sancta Dei famula plurima que eis postea evenerunt predixit, sicut ei divinitus revelatum fuit. Tricesimo itaque die vocationis suae secundum apostolum inuncta a Iac. 5, 14.
sacerdotibus[c] oleo sancto, et sacri corporis et sanguinis Christi percepto viatico, in confessione sancte Trinitatis corpus exuit, mundum reliquid. Cuius anima angelicis manibus ad celum deducta, inter choros sanctorum agminum est collocata. Exivit autem a corpore prima[d] hora noctis, tertio Nonas Iunii. Qua migrante, tam inmensa claritas domum replevit, ac si esset sexta hora diei, tantusque odor nares et ora

Cap. 12—14. 1. 2.

Cap. 12. a) per u. f. s. p. 2. b) praedicta 2. c) eis m. 2. d) p. s.* 2. e) *a Q. c. 9. incipit* 1.

Cap. 13. a) c. s. 2. b) *om.* 1. c) s. b. g. 2.

Cap. 14. a) pauperibus 2. b) ad coelos 2. c) in *add.* 1. d) p. h. n. *om.* 2.

1) *Chlodovechum in oratorio S. Petri Remensis a Remedio ad baptismum praeparatum esse, Hincmarus, V. Remigii c.* 36, *rettulit.* 2) *Nunc S. Audoeni monasterium appellatur, vulgo S. Ouen. M.*

omnium[a] replevit, ut putarent se tymiamatis et omnium aromatum odoribus[b] confoveri. Hec claritas et odor tam diu ibi permansit, donec dies illucesceret, et sol super terram L. H. Fr. c. 27. clarissime luceret. Tunc[c] a duobus regibus, filiis suis, Childeberto et Chlothario a Turonis translata et Parisius deportata, in basilica apostolorum Petri et Pauli iuxta regem Ludovicum est sepulta, in qua etiam basilica requiescit corpus sancte Genovefe virginis. Dignum namque est, ut ecclesia sanctorum apostolorum nomine dedicata decoretur tante virginis corpore membrisque regine tam gloriose et vidue tam devote, Romanorum imperatorum matris et regum Francorum genitricis. Ad laudem et gloriam sancte et individue Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus[d] sancti, cuius regnum et[e] imperium permanet[f] sine fine in secula seculorum. Amen.

Cap. 14. 1. 2.

Cap. 14. a) *om.* 2. b) oib; 1. c) Tunc — regum Fr. genitricis *om.* 1. d) *extr.* s *eras.* 1. e) et i. *om.* 1. f) s. f. p. 2.

VITA SANCTI CHLODOVALDI.

Chlodovaldus, tertius Chlodomeris regis filius, post patrem interfectum a Chrodechilde avia susceptus[1] *et apud Parisios enutritus, ex insidiis vitae, quas ipsi patrui faciebant, evasit atque, veste mutata, presbyter ordinatus diem supremum obiit*[2]. *Eius Vita duplex aetatem tulit.*

Altera, quam codices Monacenses *latini nr.* 4547 *(Benedictoburanus nr.* 47*), fol.* 249'—250, *saec. XI*[3], *nr.* 18583 *(Tegernseensis nr.* 583*), fol.* 170'—176, *saec. XI, nr.* 4618 *(Benedictoburanus nr.* 118*), fol.* 221—223, *saec. XII, continent, incipit:* Igitur beatissimi Clodoaldi vitam scripturus, Spiritum sanctum peto mihi suffragatorem, *desinit:* migravit 7. Id. Septembris, regnante domino nostro Iesu Christo, cui est honor et gloria et virtus et imperium in saecula saeculorum. Amen. *Cum fere tota e Gregorio ad verbum exscripta sit*[4], *indignam eam iudicavi, quae publici iuris fieret.*

Alteram a scriptore aequali compositam atque a Gregorio adhibitam esse, Monod, 'Études critiques sur les sources de l'histoire Mérovingienne', Paris. 1872, *I, p.* 82, *coniecit, sermonem Vitae nullam Historiae Francorum similitudinem prae se ferre opinatus: 'il n'y a aucune ressemblance de style entre les deux textes'. At toto caelo erravit. Nam quae in capitibus* 5—7. *anonymus enarravit res ex ipso Gregorio*[5], *H. Fr. II,* 43. *III,* 1. 6. 18, *fluxisse inde intellegitur, quod non dicam singula verba, sed versus toti cum Historia Francorum ad verbum concordant. Huc adde, quod scriptoris temporibus, cum Novigenti nomen obsolevisset, monasterium S. Chlodovaldi (iam St. Cloud) vocabatur:* Condidit, *inquit,* preterea monasterium in loco olim vocabulum Novigentum, nunc ob insigne eius meritum sanctitatis vocatur monasterium Sancti Chlodoaldi *(c.* 12*). Constat autem saec. VIII. in., cum Liber historiae Francorum ortus est, villam etiamtum nomen vetustum retinuisse (cf. c.* 24*:* Noviento villa Parisiaci suburbano depositus requiescit*), quod ante a.* 811. *exauctoratum est; cf. Tardif, 'Monuments historiques' p.* 75. *Quam ob rem eorum opinioni accedo, qui Vitam saec. IX.*[6] *vel X.*[7] *compositam esse idque in monasterio S. Chlodovaldi contenderunt.*

Scriptor admodum rudis arte grammatica parum imbutus erat. Unde patronem, perseverentiam *scripsit, secundum casum pro tertio posuit* (huius paginae duxi inserere), *genetivum* caducis *(procul dubio a* cadux*) formavit,* extollamur *pro activo accepit.*

Capita 1—4. *nihil continent nisi pias adhortationes; quae sequuntur c.* 5—7. *ex Gregorio, ut dixi, petita sunt. Posteriori parti res quae alibi non leguntur paucae insunt. Scriptore enim teste Chlodovaldus a Severino recluso quodam ordini ecclesiastico adscriptus (c.* 9*), in Provinciam se contulit (c.* 10*), unde reversus, ab Eusebio*

1) *Greg. H. Fr. III,* 6. 2) *Greg. H. Fr. III,* 18. 3) *Prior codicis pars saec. VIII. scripta est.* 4) *Praeter Gregoriana scriptor nihil fere nisi Novigentum* (nunc unigenitum *codd.*) *monasterium a Chlodovaldo constructum diemque emortualem sancti attulit.* 5) *Etiam locum Fred. III,* 29. *scriptor novisse videtur.* 6) *Bollandiani, AA. SS. Sept. III, p.* 98, *Bailletum secuti.* 7) *'Hist. lit. de la France' VI, p.* 516.

Parisiensi episcopo presbyter ordinatus est (c. 12). Haec omnia Stiltingius merito improbavit, qui hoc de Vita iustum iudicium tulit: Demum candide agnosco, ea solum in hisce Actis mihi satis certa videri, quae ex Gregorio Turonensi, aut ex aliis antiquis scriptoribus haurire potuit auctor. *Novigentum monasterium a Chlodovaldo constructum ibique eum die 7. Id. Sept. mortuum et sepultum esse, etiam in altera Vita traditum est.*

Textum cum duobus codicibus conferendum curavi.

1) *Codex Parisiensis nr.* 11749 *(olim S. Germani nr. 496?), saec. XI, fol.* 16', *Vitam Chlodovaldi continet; cf. 'N. Archiv' II, p.* 270. *Qui cum melior sit altero, etiam rationem quam praebet scribendi admisi.*

2) *Codex Parisiensis nr.* 15437 *(olim Sorbonne nr. 1283), saec. XI, pulcherrime scriptus est; cf. 'N. Archiv' II, p.* 271. *Librarius* p *nonnumquam geminavit* (apperiebat, opportet), in *praepositionem assimilavit* (illecebrosis, illuminat).

Utrumque librum Molinier v. c. contulit.

Qui editionem principem paravit, B. Mombritius, Sanctuarium, Mediolani (1475?) I, fol. 208', *posteriorem tantum Vitae partem (a c. 8) eamque hic illic excerptam atque immutatam edidit, titulo inscripto:* De sancto Clodoaldo praesbytero. *Textum contuli.*

I. Mabillon, Acta sanctorum ordinis S. Benedicti, Parisiis 1668, *Saec. I, p.* 134—138, *'Ex Mss. codd. S. Germani Pratensis' primus textum integrum in lucem vocavit.*

M. Bouquet, 'Recueil des historiens des Gaules et de la France', Parisiis 1741, *Vol. III, p.* 422—424, *Vitam ex editione Mabillonii excerptam edidit.*

I. Stiltingius, Acta Sanctorum, Antverpiae 1750, *Sept. III, p.* 98, *textum Mabillonii cum Mss. collatum praebuit. Contulit autem Vitam 'cum Ms. Pratensi nobis olim transmisso sed quibusdam locis mutilo et cum alio Ms. Musei nostri apographo, quod caret tota praefatione' (p. 93).* *Krusch.*

---

1. Dies letitiae et gaudii adest precipue vestrae urbi summa devotione celebranda, qua venerandus Christi confessor Clodoaldus vinculis corporeae fragilitatis exutus, adire meruit gaudium aeternae beatitudinis, angelicis spiritibus sociatus, ut quorum mundiciam tempore suae mortalitatis studuit habere in terris, eorum consortio sine fine frueretur in caelis. Cui, praestante gratia Salvatoris, hodie factus est de morte
Philipp. 1, 21. natalis, cui initium vivendi dedit finis vitae, cui, ut ait Paulus, vivere Christus fuit, cui sine Christo vita non fuit. Merito ergo saciatur in bonis desiderium eius, quia, dum in hac carne viveret, mundatum est ab omni iniquitate et malitia cor eius. Digne iam versatur eius vita mirabilis in memoria hominum, qui merito sanctitatis transiit ad gaudium angelorum. Merito et laudem sanctorum virorum mandat nobis habere Scrip-
Eccli. 44, 1. tura divinitus inspirata, dicens: *Laudemus viros gloriosos*, qui vicerunt regna mundi; qui vicerunt, non qui victi fuerunt[a]. Non est enim contraria[b] sibi Scriptura, quae
Eccli. 11, 2. dicit alio loco: *Non laudes hominem in vita sua.* Quae autem ante mortem propter incertos casus caducis[c] vitae prohibet, post mortem iubet laudare. Modo securi laudibus extollamur[c] eius excellentiam sanctitatis, quando nec adulatio notat laudem[d], nec elatio temptat laudatum. Laudemus post emensum periculum iam securum, laudemus victorem, sed postquam venit ad triumphum. Operum eius merita iam in tuto posita
cf. Eph. 6, 16. securi magnificemus, qui galea spei et scuto fidei et gladio verbi Dei tam diu infati-

Cap. 1. 1. 2.

Cap. 1. a) sunt 1. b) s. c. 2. c) *sic* 1. 2. d) laudantem *Mab.*

gabiliter contra antiquum hostem armatus incessit, quousque, eo devicto eiusque pedibus prostrato, meruisset accipere palmam aeterne remunerationis.

2. Illius ergo, quantum possumus, omni instantia vestigiis insistamus, quibus per artam viam ad caeli latitudinem festinans, qua eum sequeremur, ostendit. Hodie optatam vocem, laudabilibus[a] operibus adquisitam audire meruit, Salvatoris ore prolatam: *Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra*[b] *multa te constituam; intra in gaudium Domini tui.* (Matth. 25, 23.) Acceptum enim talentum retulit geminatum. Iam per fidem gratia salvatur, gloriam Domini speculatur transformatus in eandem imaginem. Iam enim hyemps[c] pressurarum transiit, et hymber tribulationum recessit; iam indissociabiliter aeterno fonti inherens, inebriatur ab ubertate domus Dei, et torrente voluptatis suae potat eum Dominus, et bibit perhennem iocunditatem iuxta sui capacitatem. Nec nostrarum obliviscitur miseriarum, cum semper claro intueatur lumine omnia videntem et aequo iure disponentem ac moderantem a summo usque imum statum creaturarum; atque ex alta arce respitiens ima terrarum, reges tremendos, quos innumeri populi metuunt, cernit velud exules tyrannos. Miseratusque errores humanos, clamat conpacientis affectu miserantis: 'O infelices et miseri cives, qua itis? Non est haec via, quae ducit ad patriam, sed quae ducit ad impia tartara. Redite, praevaricatores, ad cor, relinquite vias erroris, et vivetis. Quid extra queritis, obtunsi[d] caecitate mentis, intra vos positam perpetuitatem beatitudinis? Si bene quaerere vultis, intra vos querite, ibi invenietis, ubi invenit qui dixit: *Haec recordatus sum et effudi in me animam meam, quoniam transibo in locum tabernaculi*[e] *admirabilis usque ad domum Dei, in voce exultationis et confessionis,* (Ps. 41, 5.) ubi est vera lux luminis, quam non possunt fuscare tenebrae erroris. Hanc quicumque videre meruerit, candidos solis radios negabit. Ibi invenietis et audietis Christum dicentem: *Ego sum lux, ego sum via;* (Ioann. 8, 12. Ioann. 14, 6.) sed si aurem cordis[f] apposueritis, prophetam[g] a longe novae gratiae tempora praeconantem et post tergum monentem: *Haec via, ambulate in ea, neque ad dexteram neque ad sinistram declinantes.* (Is. 30, 21.) Haec via, de qua procul aberrasti, et factus es tibi ipsi regio egestatis, quando dissipasti patrimonium, quod dederat dulcis pater. Porcos pavisti, et de Hierusalem[h] descendens, in[i] latrones incidisti, qui etiam despoliaverunt te et, plagis impositis, abierunt, semivivum te relinquentes. (cf. Luc. 15, 13 sqq. cf. Luc. 10, 30 sqq.) Sed non reliquid miseriam tuam misericordia Samaritani illius, qui factus est nobis sapientia a Deo et iustificatio et redemptio, qui peccata nostra pertulit[k] in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, iusticie vivamus. Qui dicit nobis: Currite, et ego perducam[l]. In qua iusticia viventes, positi sumus in via, ad patriam redeuntes et ad *Hierusalem caelestem, quae edificatur, ut civitas,* remeantes, *cuius participatio est in id ipsum.* (Ps. 121, 3. cf. Gal. 4, 26.) Quam denuntiat apostolus liberam et matrem omnium nostrum, cuius civitatis conditor et artifex Deus. Quae, ut in Apocalipsi legitur, *non eget lumine solis, sed dominus Deus*[m] *inluminat eam, et lucerna eius est Agnus.* (Apoc. 21, 23.) *Cui suspiramus, nolentes expoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur quod mortale est a vita*'. (2. Cor. 5, 4.)

3. Sed in hac iusticiae via, qua imus, plurime insidiae et laquei ingeruntur nobis a desertoribus eiusdem sacre militiae, angelis Sathanae, quibus *Deus peccantibus*[a] *non pepercit,* ut ait Petrus, *sed rudentibus inferni detractos in tartarum, in iudicio magni Dei cruciandos reservavit.* (2. Petr. 2, 4.) Quod, sicut leo rugiens, circumeunt, querentes, quem devorent, ut a via veritatis abstrahant. (cf. 1. Petr. 5, 8.) Contra quos bellum[b] inexorabile nobis est agendum, quia non est nobis conluctacio adversus carnem et sanguinem, sed adversus

Capp. 1—3. 1. 2.

Cap. 2. a) laudibus 2. b) *ita* 1. 2. c) hieps 2. d) obtusi 2. e) *om.* 2. f) vestri *add.* 2. g) a l. pr. 1. h) Iherusalem 2, *ut infra.* i) in l. *om.* 2. k) protulit 2. l) vos *add.* 2. m) *om.* 2.

Cap. 3. a) peccatoribus 2. b) *om.* 2.

mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiae in caelestibus. Ne ergo deficiamus[a] in eorum conflictu et capiamur eorum laqueis, paratur nobis mensa in via[b] huius nostre peregrinationis, variarum opum referta deliciis, omne habens delectamentum et suavitatem omnis saporis. Sed prefinita et prescripta est lex omnibus accumbentibus. [Eccli. 31, 12.] *Ad mensam magnam,* inquid, *sedisti;* considera, quae apponuntur tibi, sciens, quoniam talia te oportet preparare. Ecce autem e latere hinc inde palam[c], hinc inde plurimae latenter insurgunt vanitates et mortiferae suavitates et delectationes! Sed quid dicit Psalmus? [Ps. 118, 85.] *Narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non, sicut lex Dei,* quae dicit: [1. Ioann. 2, 15, 16.] *Nolite diligere mundum neque ea quae in mundo sunt, quia omne quod in mundo est concupiscentia oculorum et superbia vitae.* Continete ergo vos ab immani feritate superbiae et ab inerti voluptate luxuriae et a curiositate falsi nominis scientiae. Videte, ne decipiamini nec fallamini. Optimum est enim gratia[d] stabiliri cor, non ęscis, quae non profuerunt ambulantibus in eis. Nolite vobis inaniter promittere diuturnitatem vitae. [Iac. 4, 15.] *Quae est enim gloria vestra? Vapor est ac[e] modicum parens, deinceps exterminabitur.*

4. In hac via ambulantes, tenete iusticiam. Quam cum nobis proposuisset Salvator servandam, tria tantummodo in executione[a] eius prosecutus est, orationem scilicet, aelemosinam et ieiunium: in oratione monstrans omnes regulas sancti desiderii, — tota enim vita veri christiani sanctum est desiderium; — in elemosina omnem benignitatem et beneficentiam ostendens in dandis beneficiis[b] et ignoscendis in se delictis ab aliis commissis, quam primum a semet ipso debet omnis accipere[c], — scriptum est enim: [Eccli. 30, 24.] *Miserere animae tuae placens Deo;* — in ieiunio vero insinuans omnem corporis castigationem[d], quae fit maxime in cunctis passionibus anime comprimendis. Adtendite quasi in[e] presenti posito patronem[f] vestrum monentem vos et ad percipienda exortantem perpetua premia: 'Estote sicut et ego; nolite causari de fortitudine. Unde ego potui, et vos, si vultis, potestis. Neque enim a me ego quicquam potui; posse vero meum ab illo fuit, qui dixit: [Ioann. 15, 5.] *Sine me nichil potestis facere.* Si qui[g] ergo estis, qui ad perfectionem tenditis, perseverentiam[h] in bonis operibus a Patre luminum cotidianis precibus poscite atque hoc agendo confidite, non vos esse alienos ab electione electorum, [cf. Eph. 1, 4.] quos elegit ante mundi constitutionem, ut essent sancti et inmaculati in conspectu eius. Absit autem a vobis ideo desperare de vobis, quia spem vestram in illo habere iubemini et non in vobis. [Ier. 17, 5. 7.] Maledictus enim[i] omnis, qui confidit in homine, et a Domino recedit cor eius. Benedictus autem vir, qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia eius, [cf. Ps. 117, 8.] quia bonum[k] est confidere in Domino, quam confidere in homine. [Ps. 2, 11. 12.] Quid vero adhuc in[l] peccatorum dampnabilium remoramini delectacione? Adprehendite saluberrimam[m] salutem et disciplinam et servite Domino in timore et exultate ei in[n] tremore. Et nolite praesumere de vobis, nec velitis gloriari quasi de operibus vestris; [cf. 2. Cor. 10, 17.] sed qui gloriatur, non in se glorietur, sed in Domino, qui dedit vobis et velle et posse. Cui dicimus cum propheta: [Is. 26, 12.] *Omnia opera nostra operatus es in nobis.* Et ideo in nullo est gloriandum, quando nostrum nichil est; quia non est in potestate nostra cor nostrum et nostrae congregationis, [cf. Prov. 20, 24.] sed a Domino gressus nostri diriguntur, ut viam eius velimus. Hoc crediderunt, hoc egerunt, quicumque ab initio Deo placuerunt'.

Capp. 3. 4. 1. 2.

Cap. 3. a) conficiamus 2. b) in h. p. via 2. c) palam h. l. *om.* 1; pulvere *pro* palam 2. d) s. c. g. 2. e) *ita* 1. 2; ad *Vulg.*

Cap. 4. a) exeutione 2. b) cognoscendis beneficiis in se d. 2. c) incipere 2. d) instantiam vel castigationem 2. e) impres. 1. f) *sic* 1. 2. g) quid 2. h) *sic* 1. 2 (?). i) autem 2. k) melius 2. l) *om.* 2. m) d. et sal. sal. 2. n) cum 2.

5. Hoc et iste sanctus pater noster[a] indubitabili mente credidit et verbis docuit et usque ad finem suis[a] operibus servavit, neque enim aliter[b] posset esse sanctus. Cuius[c] prosapiam generis, quamvis bene nota sit omnibus, vobis huius[d] paginae duxi inserere et ab ipsa eius puericia insignem pietatem et morum probitatem[e] narrare[f]. Traxit autem genus ab alto sanguine regum. Cuius avus Chlodoveus regnum Francorum nobiliter regens, pulchre disponens et ordinans, cum Parisius, cursu vitae suae (cf. Greg. II, 43.) expleto, finem vivendi fecisset, reliquit in regno[g] coniugem vocabulo Chlothildam cum tribus[1] filiis, Chlothario videlicet, Childeberto atque Chlodomerio, qui- (Greg. III, 1.) bus, dispositis portionibus, divisit monarchiam sui principatus. Sed Chlo- (Greg. III, 6.) domerus, genitor huius sancti confessoris Chlodoaldi, cui forte cesserat Burgondia[2], non multo post defunctus, et ipse tres reliquit filios; quorum unus vocabatur Theodaldus[h], alter Guntharius, tertius vero isdem Chlodoaldus. Quos regio more et cultu nutriebat et instituebat eorum avia iam dicta regina, cupiens eos loco filii in (Greg. III, 18.) fastigio sublimare regni. Sed spe sua frustrata est fraude filiorum de innocentum caede tractantium. Denique cum Childebertus resideret Parisius, suasu antiqui ser- (Fred. III, 29.) pentis instigatus, ut regnum defuncti fratris invaderet et iniuste possideret cum germano factionis et sceleris sui participe, mittens clam accersivit fratrem Chlotharium[i], (Greg. III, 18.) qui tunc temporis Suessionis urbe morabatur: flagitans, quatinus Parisius (Fred. III, 29.) venire non differret celeriter, ut una positi commodis et utilitatibus sibi con- (Greg. III, 18.) gruentibus insisterent et regnum germani, qui tunc[k] vita excesserat, inter se dividerent; filii vero[l] illius, velut inbellis manus infantilis aetatis, aut gladio neccati aut certe plebeio tegmine obscurati atque obumbrati manerent. His ille auditis, ruptis horarum morulis[m], celerrime advolavit.

6. Sparserat autem subdole[a] praefatus Childebertus falsos rumores in aures populares, ob hoc solummodo mutuum colloquium habere voluisse duos fratres, quatinus filios fratris[b], suos nepotes, facerent regnare pro patre. Unde et celerem nuntium dirigunt ad matrem, quae Parisius erat ea tempestate, rogantes eam, ut pueros mitteret sine dilatione, ut ab eis mitterentur vel sublimarentur in regno[c] patris. Regina vero hilaritate perfusa, ignara doli et simulationis, confestim misit pueros plurimis obsequiis fultos et caterva puerorum illis famulantium stipatos, prorumpens in haec verba: 'Non reputo me amisisse filium, si istos parvulos videam in regno eius constitutos'. Mox vero ut ad patruos venerunt, a sibi obsequentibus et nutritoribus separati sunt, atque ex industria procuratur truculentissimus nuntius nomine Archadius, qui pergens ad matrem, ferret evaginatum gladium et forcipem. Mox vero ut venit, iuxta preceptum dominorum ostendit regine signa terroris et perculit[d] eam terrore gravis nuntii, dicens: 'O gloriosa regina, filii tui, domini nostri magnopere scire volunt, quid de pueris censeas agendum, et videtur sibi ocius nuntiari, utrum, tunso capite, velis eos vivere, an gladio vitam presentem terminare[e]'. Haec illa audiens, intolerabili dolore sauciata, velud in extasi rapta, ignorans nimia[f] tristicia, quid diceret, ait: 'Sacius duco, et melius mibi videtur, eos vitam hanc morte finire, quam, incisis crinibus,

Capp. 5. 6. 1. 2.

Cap. 5. a) *om.* 2. b) alter 2. c) beati Clodoaldi *add.* 2. d) *sic* 1. 2. e) breviter *add.* 2. f) *inde ab h. l. ad finem capitis scriptura paene deleta est* 1. g) suo *add.* 2. h) Teoldaldus 2. i) Cloth. 2, *ut infra.* k) cum 2. l) *om.* 2. m) *sic* 2; modulis *Mab.*; '*Ms.* moris' *Boll.*

Cap. 6. a) sub dolo 2. b) matris 2. c) *sic* 2 *cum Greg.*; regnum (1). d) perculsit 2. e) minare 2. f) quid n. 2.

1) *His adde quartum Theudericum.* 2) *Burgundia tunc temporis a propriis regibus regebatur.*

Greg. III, 18. viventes degeneres et ingloriosos videre'. Sed ille perversi animi homo, qui tam execrabile ac durum detulerat mandatum, non pertulit tam diu subsistere, donec regina, sedata mente, poscenti congruum daret responsum; sed redit celeriter, nuntians, matrem decernere, quod ipsi de pueris instituerant agere.

7. Mox ergo unum adprehensum Chlotharius puerum elisit in terra[a], defixoque in latere[b] eius cultro, crudeliter interfecit. Quo vociferante, frater eius pedibus Childeberti prosternitur, apprehensaque eius genua, cum lacrimis aiebat: 'Succurre, piissime pater, ne ego peream, sicut periit frater meus'. Flexus vero ad misericordiam Childebertus, et respersa lacrimis[c] facie, ait: 'Peto, frater carissime, ut concedas michi huius vitam tua benignitate, ut non differam quae iusseris pro eius vita dare'. Ille vero conviciis[d] eum exorsus, ait, commotus[e] amaritudinis felle: 'Nisi illum cito a te reppuleris[f], pro eo morieris'. Qui statim eiecit[g] a se puerum madidum lacrimis, non ferens animositatem fratris. Sed ille ut immanior inmanissimo non gerens[h] penitudinem iam a se patrati sceleris, hunc quoque, sicut et priorem, vita privavit, inmemor futuri iudicii et aeterni ignis. Tercius autem ad simile exicium querebatur Clodoaldus[i], sed non potuit repperiri, nutu Dei omnipotentis protectus et auxilio virorum forcium de manibus crudelium liberatus. Quorum etiam ope adiutus, heres[1] patris solus est institutus a patruo, extinctis duobus fratribus. Qui male blandientis seculi inanem felicitatem, velud immane naufragium, magis vitare studuit et ad aeterni Regis misericordiam pertingere misericordiae[k] operibus insistendo, quam sub regio nomine terrenae prosperitatis deviare a patria aeterni Patris. Repente itaque regalem pompam[l] despicit, sordent illi fulgorantia auri argentique metalla, contempnitur pulchritudo gemmarum, vestes auro textae et olosericae respuuntur. Interea cor eius instituebatur et[m] formabatur divinis institutionibus, ut vilescerent illi omnia, quaecumque videntur temporalia, et quod nonnulli homines pro ingenti deputant lucro, iam sorduerant illi viro[n] sancto et maximo deputantur detrimento.

8. Sacrorum frequenter fruebatur lectione librorum, quorum sensus misticos animi acumine et alacritate intuens atque intellectu discernens, pascebatur sacri verbi
Ps. 118, 103. edulio et lambebat dulcia mella. *Quam dulcia*, inquit, *faucibus meis eloquia tua, super mel et favum!* In divina laude choris psallentium magis volebat interesse quam inlecebrosa verba virorum inlicito[a] audita percipere. Patrimonium[b] itaque suum, quod illi iure hereditario obvenerat a patre ditissimo, laudabili liberalitate indigentibus curabat distribuere, non[c] surdus auditor neque segnis exsecutor dominicorum praeceptorum. Ubi cum quidam dives quesisset consilium a Domino aeternae vitae percipiendae, et ille proposuisset mandata veteris servanda legis, atque ille respondisset,
Matth. 19, 21. omnia illa se custodisse, dixit: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quae habes et[d] da pauperibus, et habebis thesaurum in caelo, et veni, sequere me.* Sed non
2. Cor. 9, 7. iste[e], sicut ille, tristis recessit. Nunc vero illic scriptum, quia[f] *hylarem[g] datorem diligit Deus.* Propterea[h] corpusculum, quod regio cultu in bysso et purpura enutritum fuerat, vilis indumenti asperitate domabat, et qui dudum dormire nisi[f] in pluma prae

Capp. 6—8. 1. 2.

Cap. 7. a) terram 2. b) ascella *Greg.* c) f. l. 2. d) cumviciis 2. e) amarit *(sic)* f. c. 2. f) repelleris 2. g) eicit p. a se 2. h) ierens 1. i) *sic* 1. 2. k) misericorde opibus 2. l) sponsam 2. m) et f. *om.* 2. n) vero 1; v. s. *om.* 2.

Cap. 8. a) *sic* 1; illicito 2. b) *a* Clodoaldus p., quod ei de iure *incipit Mombr.* c) non — Propterea *om. Mombr.* d) omniaque da 2. e) ille s. iste 2. f) *om.* 2. g) enim *add.* 2. h) preterea 2; *in c. redit Mombr.*

1) *Falsum est; cf. AA. SS. Sept. III, p.* 93.

nimia teneritudine nesciebat, super nudam[a] humum tectus cilicio dulcem somnum capiebat, castigans[b] iuxta apostolum se ipsum et servituti subiciens in fame et siti, 1. Cor. 9, 27. in frigore et nuditate. Omnesque terrenarum rerum delectationes a corpore et animo, gratia Dei se praeveniente et subsequente, resecans, satagebat iuxta eundem apostolum *dives fieri in operibus bonis ac thesaurizare sibi*[c] *fundamentum bonum in futurum* 1. Tim. 6, 18. 19. et vivere in hoc seculo iuste et pie, ut apprehenderet veram fidem. Quae retro sunt oblitus quidem, in ea vero quae ante sunt extentus, currebat ad palmam supernae remunerationis, cupiens comprehendere Christum, a quo iam eius misericordia erat conprehensus. Sed et variarum contempnens delicias aescarum, in agone isto theatrali vilioris[d] et grossioris cibi esu sustentabatur[e] potius quam reficiebatur.

9. Et ut peritus et[a] doctus negotiator mercimonium suum studens ampliare, parvi pendebat vilem et abiectam rem dare et preciosam emere. Qui repperiens bonam margaritam et thesaurum absconditum in agro divinarum scripturarum, dedit omnia quae habere poterat, nichil sibi reservans, et comparavit. Prae amore dulcedinis et claritatis illius repente viluerunt, quae prius dulcia et iocunda videbantur, et aestimata sunt ut stercora. Contempnitur mundus fallacia et deceptione plenus, desiderantur habita, congregata sparguntur in necessitatibus indigentium, ut iusticia eius maneret in seculum, cornu eius exaltaretur in gloria. cf. Ps. 88, 25. Deinde ex integro certans expoliare veterem hominem cum actibus suis et induere novum, eum qui renovatur interius cf. 2. Cor. 4, 16. secundum imaginem eius qui creavit eum, abiit ad beatum Severinum[1], qui in cella reclusus contemplationi divinae pro viribus fervere plurimorum vociferabatur, poscens ab eo, sibi habitum sacrae religionis imponi, in vultu quoque manu eius immutari[b] per tonsionem capillorum[2]. Cuius devotam peticionem praefatus desideranter curavit implere, intuens eum divino amore plurimum fervere. Sumpto itaque sanctitatis cingulo et sacro militiae indumento, velud propugnator fortis intra castra aeterni Regis, non trepidat divina potentia adiuvatrice cum callido hoste singulare certamen inire. Cuius validas vires[a] ideo fortiter fregit, quia ex toto operibus et pompis eius renuntiavit, eligens squalore et inedia pro adipiscenda supernae felicitatis gaudia in momenta temporis affligi, quam pro[a] momentaneis inlecebrosisque[c] delectationibus perpetuis tormentorum incendiis concremari.

10. Igitur postquam thesaurorum copiam invisibili modo, praeceptum secutus Salvatoris, in caelesti thesauro reposuit, postquam agrorum et vinearum possessiones cum suis cultoribus monasteriis atque ęcclesiis Christi perpetuo profuturas[a] testamento firmavit, terram se computans et cinerem et vilem se statuens in occulis suis, ut esset preciosus in Dei occulis, deliberavit[b] apud se plausus hominum sibi faventium et opus praeclarum, tantummodo divino amore patratum, vanis et humanis laudibus extollentium devitare et declinare et regionem longe positam quae Provintia nuncupatur adire, ut ibi quasi ignotus[c] in coepto proposito posset Deo servire. Sed quia non potest lucerna latere, nec[d] possunt eam tenebrae comprehendere[e] nec obscurare, cum eas suo chorusco lumine noverit pellere et fugare, positus in eadem regione, magno emicuit[f] vir-

Capp. 8—10. 1. 2.

Cap. 8. a) nuda humo *Mombr.* b) castigans — *l.* 35. in Dei occulis *om. Mombr.* c) *om.* 2. d) levioris 2. e) sustabatur 2.

Cap. 9. a) *om.* 2. b) immittari 2. c) et illecebrosis 2.

Cap. 10. a) posituras 2. b) *in* Tandem deliberavit *redit Mombr.* c) ignotis incepto 2; ignotus coepto *Mombr.* d) nec — fugare *om. Mombr.* e) c. nec *om.* 1. f) enitnit *Mombr.*

1) *Non confundendus cum Severino abbate Agaunensi, qui ante Clodoveum obiisse videtur. Mab.* 2) *Cf. Greg. H. Fr. III,* 18: sibi manu propria capillos incidens, clericus factus est.

tutum fulgore. Deinde precibus fugabat demones de obsessis corporibus, aperiebat ora mutorum, reddebat caecis visum, surdis auditum, claudis gressum et cunctis ex fide poscentibus Dei clementia[a] impetrabat opem sanitatis.

11. Sed nec illud duco tegi silentio, quod claruit eius dono. Cum in parte praefatae regionis construeret domum orationis, pauper quidam venit et elemosinam ab eo dari[a] sibi poposcit. Vir autem Dei, cum in praesenti non haberet quod indigenti daret, cucullam qua induebatur dedit. Qua pauper accepta recessit et in domum cuiusdam fidelis hospitandi gratia venit. Qui cum se post cibum et potum sopori dedisset, magna iam transacta parte noctis, paterfamilias de nocte surrexit ac domum suam claro lumine splendere vidit; qui ilico suae coniugi excitatae a somno narrare curavit. Illa vero rem inusitatam[b] intuens, dicit[c]: 'Aliquid muneris divini peregrinus hic, qui a nobis susceptus est, secum detulit'. Qui mane ab eis requisitus, retulit[d], qualiter cucullam loco muneris a sancto viro acceperit[e]. Quod factum in illo loco in laude omnipotentis Dei vulgi ore circumquaque est diffamatum et cęlebri sermone vulgatum.

12. Talibus carismatum[a] donis a sancto[b] Spiritu honoratus, revertitur Parisius. Cui urbi iam continuo gaudium[c] Deo gratias agentium pro eius reditu, quorum olim[d] corda nimium fuerant de eiuș abscessu mesta. Excipitur itaque mira exultacione populorum et[e] dignus sacerdotio adclamatur voce cunctorum. Quem Eusebius[1] eiusdem urbis episcopus ordinavit pręsbyterum[2], annuens voci clericorum et precibus Parisius morantium, dignum iudicans, ut qui iam semet ipsum exibuerat hostiam vivam, placentem Deo per contricionem[f] et devotionem mentis, constitueretur minister salutaris et vivifici sacramenti, ut quos verbo et operibus abstrahere conabatur a Sathanae faucibus, ab eodem truculento hoste ereptos reficeret divinis dapibus. Condidit preterea monasterium in loco olim vocabulum[g] Novigentum[3], nunc ob insigne eius meritum sanctitatis vocatur monasterium sancti Chlodoaldi[4], cuius et nomine pollet et merito, quod et sufficientibus ditavit terrenis opibus; et congrua habitacula sibi et servis Dei secum morantibus, sed in[e] reliquum aevum successu generationum pro salute animarum suarum[h] Deo militaturis aedificavit atque matri ęcclesiae eiusdem civitatis, videlicet sanctae Mariae, perpetuo habendum testamento delegavit. Ubi etiam ipse statuens praestolari terminum vitae suae cum plurimis, quos metus gehennae terruerat, et caelestis patriae amor animaverat, ascensiones in corde suo disponens, in hac valle lacrimarum cupiebat de virtute in virtutem ascendere, insistens[2] orationibus, ieiuniis, aelemosinis, vigiliis[e], divinis lectionibus, ut mereretur Deum deorum videre in Syon. His

cf. Ps. 83, 6.

Capp. 10—12. 1. 2.

Cap. 10. a) claementiam *Mombr.*

Cap. 11. a) *sic* 1 *cum Mombr.;* sibi a Deo d. p. V. a. c. 2. b) inusitantem 2. c) dixit *Mombr.* d) eis *add. Mombr.* e) acceperat *Mombr.*

Cap. 12. a) *om. Mombr.* b) *Mombr. in his verbis desinit:* donis a Deo honoratus Parrhysios revertitur: et turba populorum gaudentium excipitur. Ab Eusebio episcopo civitatis praesbyter ordinatur. Condidit autem monasterium in loco nomine Novigento: quod eius nomine pollet et merito: Migravitque ad Dominum septimo Idus Septembres. Et ad gaudia sempiterna pertransiit: Regnante domino nostro Iesu Christo: cui est honor et gloria in saeculorum saecula amen. c) et *add.* 2; fit *add. Mab.* d) enim 2. e) *om.* 2. f) contrictionem 2. g) vocabulo 2. h) sanctarum 2.

1) *Eusebius Parisiensis episcopus Saffaraci successor c. a.* 551—555. *sedisse videtur. Quo mortuo, S. Germanus episcopus creatus est.* 2) *Cf. Greg. H. Fr. III,* 18: bonisque operibus insistens, presbiter ab hoc mundo migravit. 3) *Cf. L. hist. Fr. c.* 24. 4) *Iam Saint-Cloud; cf. Longnon, 'Géographie de la Gaule' p.* 360.

igitur exercitiis divina gratia[a] praeditus, ex revelatione divina scire meruit vitae suae transitum, cuius ultimam horam laetus praestolabatur, cupiens dissolvi et esse cum Christo. Migravit ergo a corpore 7. Id. Sept., recipiens coronam meritorum suorum, quam reddidit illi Dominus pro laboribus iustus iudex. Cuius corpus in eadem cella summo honore humatum est, ubi, suffragantibus eius meritis, completur votum[1] ex fide petentis, praestante domino nostro Iesu Christo, cui potestas, honor et gloria in secula seculorum. Amen.

Cap. 12. 1. 2.

Cap. 12. a) *om.* 1. 2.

1) *Cf. Fred. III*, 38: ad cuius sepulcrum Dominus virtutes dignatur ostendere.

DE VITA SANCTAE RADEGUNDIS LIBRI DUO.

Radegundis, filia Berthacharii regis Thoringorum, quem Hermenefredus frater interfecit[1], *cum patria a Francis expugnaretur, capta, Chlotharii regis praedae cessit*[2]*:* Tunc inter ipsos victores, cuius esset in praeda regalis puella, fit contentio de captiva, et, nisi reddita fuisset, transacto certamine, in se reges arma movissent *(V. Radeg. I, 2). In villa Veromandensi, quae Adteias vocatur, enutrita atque litteris erudita, ubi in aetatem venit, a rege victore in matrimonium ducta est. Iam tunc piis operibus adeo insistens, ut rex 'potius iugalem monacham quam reginam habere' sibi videretur*[3], *postquam fratrem eius Chlothacharius iniuste occidit*[3], *ad Deum tota conversa, a S. Medardo Novomagi diacona consecrata est. Tunc loca sanctorum circumiens, ad cellas S. Iumeris, Datdonis, Gundulfi accessit atque S. Martini urbem vicumque, ubi obiisse dicitur, Condate visitavit. Denique in Pictavicum territorium se recepit illicque constitit*[4]. Instituente, *inquit*[5], atque remunerante praecellentissimo domno rege Chlothario, monastirium puellarum Pectava urbe constitui, conditumque, quantum mihi munificentia regalis est largita, facta donatione, dotavi. *Pientius episcopus Pictavicus et Austrapius dux fabricam illam iussu regis celeriter fecerunt*[6]. *Consentientibus episcopis, Agnetem, quam ab ineunte aetate loco filiae et coluit et eduxit, abbatissam electam instituit*[5]; *cf. Fortun. carm. VIII, 3, 59:*

Quamque suis genibus caram nutrivit alumnam
Praeficit ecce, suo constituendo loco.

Eam Germanus Parisiensis praesentibus episcopis consecravit[5]. *Monacha abbatissae iuniori subdita quanta humilitate, quanta austeritate vixerit, Fortunatus amicus eius disertis verbis exposuit. Ipsa etiam basilicam S. Mariae apud Pictavos aedificare coepit, ubi moniales sepeliebantur; cf. Greg. IX, 42; V. Radeg. II, 23. Temporibus Baudoniviae Arnegisselus abbas illi praeerat*[7]. *'Ne sanctimoniali, quae voluntate prodita videretur ingressa, ulli esset ulterius discedendi licentia', Radegunde petente, episcopi sanxerunt*[8]. *Unus Maroveus Pictavicus episcopus ei infestus erat. Cum tempore Chlotharii regis Radegundis monasterium Pictavicis episcopis semper subiectum esset, Sigiberto rege, postquam Maroveus episcopatum adeptus est, potius Turonensis eiusdem patronus extitit. Quod ita factum est. Post congregatas sanctorum reliquias crucis dominicae lignum acquirere Radegundis desideravit. Unde, Sigiberto consentiente, legatos ad Iustinum imperatorem misit, isque lignum cum evangeliis auro et gemmis ornatis concessit.* Quibus delatis, petiit regina episcopum, ut cum honore debito grandique psallentio in monastyrium locarentur. Sed ille dispiciens suggestionem eius,

1) *Greg. H. Fr. III, 4.* 2) *Greg. H. Fr. III, 7.* 3) *V. Radeg. I, 5.* 4) *V. Radeg. I, 12—15.* 5) *Cf. epistulam eius; Greg. H. Fr. IX, 42.* 6) *V. Radeg. II, 5.* 7) *V. Radeg. II, 27.* 8) *Greg. H. Fr. IX, 39.*

asconsis equis, villae se contulit[1]. *Denique a Sigiberto, quem regina iterum adiit, iussus Eufronius Turonensis episcopus sancta pignora in monasterium transtulit, atque Radegundis Reovalem presbyterum ad imperatorem misit, qui gratias ageret*[2]. *Monasterium autem quod construxit Pictavicum nomen S. Crucis accepit. Cum Marovei gratiam sibi conciliare non posset, cum Agnete abbatissa Arelatensem urbem petivit, unde regulam S. Caesarii ascivit*[3]. Insuper, *inquit*[4], congregationem per me, Christo praestante, collectae regulam, sub qua sancta Caesaria deguit, quam, sollicitudo beati Caesarii antestites Arelatensis ex institutione sanctorum patrum convenienter collegit, adscivi. *Una cum exemplari regulae Caesaria abbatissa Arelatensis epistulam ei transmisit, qua eam hortabatur, ne ieiuniis se nimis conficeret:* Pervenit, *inquit*[5], ad me, quod nimis abstineas. Totum rationabiliter fac, si tu mihi vivas et semper possis. — — Totum sic fac, domina, quomodo in regula habes, quam expetisti. *Cum autem episcopus loci curam defensionis constanter recusaret, sanctimoniales Pictavicas 'regis se tuitione munierunt', unde 'scandalum de diae in diae propagatum*[5]*' est. Rerum futurarum provida, litteris*[6] *datis, Radegundis omnes episcopos obsecravit, ut praedones et spoliatores monasterii excommunicarent, atque reges exoravit, 'ut monasterium sub sua tuitione et sermone una cum Agnete abbatissa iuberent gubernare'. Denique in basilica S. Mariae se sepultum iri voluit:* ubi etiam multae sorores nostrae conditae sunt in requie, sive perfecta sive inperfecta. *Gregorius*[7] *et Baudonivia inter se consentiunt, die* 13. *Augusti a.* 587. *eam obiisse; funera, Maroveo absente, Gregorius ipse et duxit et descripsit, cuius flebiles questus lectori lacrimas eliciunt; cf. in Glor. Conf. c.* 104.

Radegundis vitam primus scripsit Fortunatus, familiaris scilicet ipsius Apicius, postquam a. 587. *mortua est; cf. I,* 38*:* Redeunte transmisso, refert ea hora migrasse iustam de saeculo. *Ille vero cum inde ab eo tempore, quo in monasterium regina se recepit, nihil fere nisi exercitationes monachicas atque miracula rettulisset, ne sanctimonialibus quidem Pictavicis suffecit, quae translationem ligni sanctae crucis mortemque Radegundis praetermissas aegre tulisse videntur. Unde Dedimia abbatissa et omnis congregatio Baudoniviae sorori iniunxerunt, 'ut de vita sanctae dominae Radegundis, quam optime novit, aliquid dicere praesumeret'. Illa:* Non, *inquit*[8], ea quae vir apostolicus Fortunatus episcopus de beatae vita conposuit iteramus, sed ea quae prolixitate praetermisit, sicut ipse in libro suo disseruit, cum diceret[9]: 'De beatae virtutibus sufficiat exiguitas, ne fastidiatur ubertas, nec reputetur brevissimum, ubi de paucis agnoscitur amplitudo'. *Haec Radegundis Vita post annum* 600. *a Baudonivia composita est. Nam qui c.* 26. *laudatur Leifastus episcopus Augustodunensis ante a.* 600. *illam dignitatem adeptus esse non potest. Siagrius enim, decessor eius, qui inde ab a.* 567. *ad a.* 585. *conciliis intererat, etiamtum mense Iulio a.* 599. *litteras a Gregorio papa accepit; cf. Jaffé, Regesta pontif. I,* 198[1]. *Cum autem a.* 602, *Nov. Siagrium 'reverendae memoriae episcopum' idem papa dixerit*[10], *cum Cointio a.* 600, *nr.* 7, *facile convenio, ipsum a.* 600. *diem obiisse. Neque vero multo post a.* 600. *Baudoniviam scripsisse, persuasum mihi est. Mammezo enim matrona, quae, postquam Radegundis in monasterium se reclusit, per eius interventum oculi bonam valetudinem recuperaverat, 'Domino usque in p r a e s e n t e m diem gratias egit' (c.* 11*). Reovalis presbyteri, quem Radegundis propter reliquias S. Mammetis Hierosolyma transmisit, his verbis Baudonivia meminit:* tunc saecularis erat et adhuc superstes est corpore *(c.* 14*).*

1) *Ita Greg. H. Fr. IX,* 40; *cf. V. Radeg. II,* 16. 2) *V. Radeg. II,* 17. 3) *Greg. H. Fr. IX,* 40. 4) *Cf. epistulam eius; Greg. H. Fr. IX,* 42. 5) *Martene et Durand, Thesaurus novus Anecdot.* 1717, *I, p.* 6. 6) *Greg. H. Fr. IX,* 42. 7) *Greg. H. Fr. IX,* 2; *V. Radeg. II,* 21. 8) *In epistula quam Dedimiae inscriptam libro vitae praemisit.* 9) *V. Radeg. I,* 39. 10) *Greg. Reg. XIII,* 8 *(ed. Maurin.).*

Est procul dubio archiater Pictavicus, qui puerum in monasterio Radegundis degentem eunuchum fecerat: sicut, *inquit*[1], quondam aput urbem Constantinopolitanam medicos agere conspexeram. *Denique Leo vir illuster, qui ad synodum evocatus in caecitatem incurrerat, postquam per Radegundem sanatus est, miraculum Baudoniviae 'ore proprio disseruit' (c. 15). Ipsa etiam rettulit, quae Gregorius*[2] *de Radegunde mortua, Abbo*[3] *abbas Augustodunensis de sanatione sua narraverant; illius librum in Gloria Confessorum (c. 104) his verbis laudavit:* Sed quantum praesens vidit oculis, antequam eam sepeliret, de eius virtutibus, in libro miraculorum quem conposuit inseruit *(c. 23). Stilo mulier admodum rudi utitur: anacolutha atque vocabula barbara abundant,* toti *semper pro* omnes *accepit. Scribere nesciens, quascumque legerat vitas sanctorum spoliavit. Epistulam praemissam fere totam ex verbis Fortunati, quibus in V. Marcelli, Hilarii, Radegundis utitur, composuit. Praeterea Vitam S. Caesarii Arelatensis c. 8. 9. 19. 20. exscripsit. Tamen veniam Baudoniviae probae dabis, imbecillitatem suam confitenti:* parvum, *inquit*[4], habens intellegentiae eloquium, *et infra:* non polito sed rustico temptamus de his quae gessit sermone appetere.

Hildebertus Cenomanensis episcopus iussu Seimani vel Seimari cuiusdam Vitam Radegundis post annum 1197. *retractavit:* ad Fortunati, *inquit*[5], simul et Baudoniviae sanctimonialis scripta recurri. — — Eorum scriptis diligenter evolutis, Fortunatum sequi disposui, cui non minus ex vita, quam ex dignitate pontificis plurimum auctoritatis accedit. Quaedam tamen miracula, quorum Fortunatus quidem nullum attigit, sanctimonialis vero memoriae reperitur commendasse, superaddere disposui; nec tamen omnia, sed ea solummodo, quae relatu digniora beatissimae mulieris et meritum declarant et praemium. *De quo Hildeberti opusculo hoc iudicium Mabillonius, Vet. Anal. I, p.* 298. *tulit:* deprehendi Hildebertum aut loca salebrosa praeterisse, aut easdem voces obscuras retulisse, nihilque fere praeter stili elegantiam apud Hildebertum inveniri. *Quae cum ita sint, Hildeberto misso, ad Fortunati Baudoniviaeque codices transeamus.*

Codices[6] 1. 2. 4*a*. 5 *utrumque librum et Fortunati et Baudoniviae continent; priorem tantum codices* 3 *et* 4*b admittunt.*

1*a*) *Codex Parisiensis Lat. nr.* 5275, *olim Colbertinus nr.* 3291, *saec. XI. in., formae maximae, sed diversae, scilicet in singulis quaternionibus modo maioris, modo minoris, fol.* 14'. *Vitas Radegundis continet, quas fol.* 30'. *Vita Disciolae*[7] *sequitur.*

Waitz b. m. contulit.

1*b*) *Codex Monacensis Lat. nr.* 3810, *Aug. eccl. nr.* 110, *saec. X, membranaceus formae maximae, fol.* 171—198. *Vitas Radegundis continet. Textus licenter immutatus atque decurtatus multis lacunis laborat. Libro Baudoniviano capita duo (28. et 29) addita sunt, ad Disciolam pertinentia*[7]. *Codex manu simili ei quae librum exaravit emendatus est.*

Priorem Vitam Jacobi contulit, posteriorem ipse comparavi.

2) *Codex Parisiensis Lat. nr.* 13761, *olim S. Germani a Pratis nr.* 475. *vel* 1404, *saec. X, formae quadratae, a pluribus librariis per quaterniones alternantibus exaratus est. Fol.* 81—103'. *Vitae Radegundis exstant, sed prologi et index libri secundi desiderantur.*

Waitz b. m. contulit, Molinier codicem recognovit.

3*a*) *Codex Londiniensis Musei Britannici nr.* 11880, *saec. IX. in., fol.* 71'. *Fortunati opusculum continet. Inest etiam Vita Corbiniani. Liber in 'Catalogue of ancient manuscripts' p.* 62. *accurate descriptus est.*

1) *Greg. H. Fr. X,* 15. 2) *Cf. c.* 23*:* quod ipse postea cum sacramento lacrimans dicebat. 3) *Cf. c.* 26*:* quod post, ipso referente, plures cognoverunt. 4) *Cf. epistulam ad Dedimiam datam.* 5) *AA. SS. Aug. III, p.* 84. 6) *Cf. 'Archiv' XI, p.* 260. 7) *i. e. Greg. H. Fr. VI,* 29.

Pertz b. m. contulit.

3b) Codex Monacensis Lat. nr. 14095, *S. Emmerammi nr.* 95, *saec. XI/XII. scriptus, praeter Heinrici IV (fol.* 1*) Vitam quoque Radegundis (fol.* 159*) a Fortunato compositam continet. Quattuor folia excisa sunt; cf. infra p.* 366, *l.* 38.

Wattenbach v. c. contulit.

3c) Codex Monacensis Lat. nr. 4618, *Benedictoburanus nr.* 118, *saec. X. et XII, fol.* 89'—99'. *librum Fortunati continet; cf. 'N. Archiv' II, p.* 274.

Ipse inspexi.

3d) Codex Monacensis Lat. nr. 22242, *S. Mariae Windbergensis nr.* 42, *formae maximae, fol.* 162, *iussu Hebitardi abbatis (a.* 1141—1191*) scriptus est. Fol.* 152—157'. *Fortunati liber occupat, quem Vita Wigberti praecedit, Eusebii sequitur.*

Codicem Berolinum transmissum ipse inspexi.

3e) Codex Parisiensis Lat. nr. 9742, *olim S. Maximini Treverensis*[1], *saec. XII, p.* 134. *in iisdem verbis ac 3b. d desinit.*

4a) Codex Trecensis nr. 1248, *formae quadratae, saec. X/XI. a pluribus librariis scriptus, olim bibliothecae Boherianae (D.* 65*) erat. Libris Fortunati et Baudoniviae appendix a Mabillonio, AA. SS. saec. I, p.* 334, *commemorata adiecta est:* Incipit de puella Distiola[2]. — — Incipit item de alia eiusdem monasterii puella. — — Epistola[3] Caesariae incipit. Dominabus sanctis Richildae et Radegundi Caesaria exigua. *Praeterea Vitam S. Fulgentii et Passionem quattuor coronatorum continet.*

Arndt v. c. a. 1868. *contulit.*

4b) Codex Londiniensis Musei Britannici Harleianus nr. 649. *post Bedae opera complura saec. XI. exarata Fortunati librum saec. XII. scriptum exhibet. Prologo omisso, a verbis:* Beatissima igitur Radegundis *incipit; eodem modo ac* 5 *desinit.*

Pertz b. m. pauca exscripsit.

5a) Codex Parisiensis Latinus nr. 5351, *formae magnae, saec. XI. scriptus, fol.* 6—19. *Vitas Radegundis continet. Libro I. clausula adiecta est, quae a melioribus codicibus abest; prologus secundi adest, sed index capitum desideratur. Textum librarius suo arbitratu immutavit.*

Waitz b. m. inspexit.

5b) Codex Parisiensis Latinus nr. 16734, *olim S. Martini Campensis ('S. Martin des Champs'), saec. XII, fol.* 111'. *eodem fine terminatur.*

Molinier v. c. inspexit.

5c) Codex Parisiensis Latinus nr. 5343 *(de la Mare nr.* 384*), saec. XI. scriptus, diversa opuscula in unum volumen colligata continet. Libro I. eadem clausula ac 5a. b. subiecta est; prologus et index libri II. adsunt. Is in verbis c.* 29*:* sunt redditi sanitati *desinit. Textus ad lectionem ecclesiasticam aptatus est.*

Waitz b. m. inspexit.

5d) Codex Parisiensis Latinus nr. 17005, *olim monasterii Fuliensis Parisiis constituti, saec. XII, fol.* 110'. *utrumque librum continet; primo clausula addita est.*

Molinier v. c. inspexit.

5e) Codex Parisiensis Latinus nr. 5323, *saec. XIII, qui fol.* 189—191. *Vitas Radegundis continet, cum 5c convenit, sed integer est.*

Waitz b. m. inspexit.

Etiam in codice monasterii S. Galli nr. 561, *saec. X, liber Fortunati exstat; cf. 'N. Archiv' III, p.* 218.

Inter tot codices 1a. b. 2 *tantum a graviore interpolatione immunes sunt, duo*

1) *Cf. 'N. Archiv' VI, p.* 482. 2) *Est Greg. H. Fr. VI,* 29. 3) *Hanc ediderunt Martene et Durand, Thesaurus novus Anecdot.* 1717, *I, p.* 3—6, *ex codice S. Benigni Divionensis; cf. AA. SS. Aug. III,* 56.

autem illi tam arte inter se coniuncti, ut pro uno fere exemplari sint. Exempli gratia lib. I, 14. conditum 1*a (pr. m.)*. *b exhibent pro* Condate, *I,* 31. qui dicitur 1*a. b pro* quidam, *omittuntque hosce locos:* qui suos trepidare aliis facit *II,* 12, cuius anima confidimus, gaudemus *II,* 28. *Glossemata, quae in his libris se offerunt, duo secrevi; sciunt enim, quod in Prologo libri II. post verba* Nam illi 1*a. b inserunt, in* 4*a et in Vita Marcelli c.* 1, *quam Baudonivia exscripsit, desideratur, atque II,* 25. vel simul, *quae vocabulum* totae *in* 1*a. b sequuntur, pro interpretamento inutili accipienda sunt, cum Baudonivia* toti *pro* simul omnes *semper scripserit. Nonnumquam quae altera manus in* 1*a correxit cum* 1*b conveniunt: I,* 13. blattis *recte* 1*a (pr. m.),* oblatis 1*a (sec. m.),* ablatis 1*b; I,* 29. in populum *recte* 1*a (pr. m.),* vel in publicum 1*a (sec. m.),* in publicum 1*b; I,* 33. merito 1*a (sec. m.)*. 1*b pro* marito 1*a (pr. m.)*. *Itaque* 1*a ex codice* 1*b simili et exscriptus et emendatus videtur esse. His codex* 2 *accedit, qui lib. I,* 23. *verbum ab ipso Fortunato omissum de suo adiecit. Horum trium librorum* 1*a. b.* 2 *consensum ubique secutus sum. Interpolatos in tres classes distribui has* 3*a. b. c. d* — 4*a. b* — 5*:*

I, 2. Quae puella inter alia opera, quae sexui eius congruebant, litteris est erudita] puella nata laboribus, quae conveniunt sexui, inter opera reliqua (reliqua opera 3*d*) fit barbaris litterata 3*a. b. c. d.*

I, 2. Iam tunc id agens infantula, quidquid sibi remansisset in mensa, collectis parvulis, lavans capita singulis, conpositis sellulis, porrigens aquam manibus] sed iam tunc tenerae aetatis adhuc (adhuc aetatis 4*b*) adulta, id agere studii habebat, ut quicquid sibi (residui *add.* 4*b*) remansisset edulii, collectis parvulis eorumque capitibus (singulorum *add.* 4*b*) mundatis 4*a. b.*

I, 39. prosequantur] *add.* 4*a:* humanae eloquentiae modus ammirando attonitus viribus explicare minime valet; *add.* 5*a. b. c. d:* humanae eloquentiae modus admirando attonitus pre viribus explicare minime valet. Sit tamen illi qui dedit gloria, laus et imperium in saecula saeculorum. Amen.

Propterea ex 3*a. b ea tantum adnotavi, in quibus aut inter se aut cum alio codice conveniunt. Codex* 3*b nonnullis locis alteri* 3*a praeferendus est, cuius lacunam (infra lib. I,* 15*) explet. Uterque Fortunati sermonem nonnumquam melius quam reliqui libri (ut* quo *pro* ubi *I,* 4*) servasse videtur. Libros* 3 *et* 4 *ex eodem exemplari ortos esse, non negarim (cf. lib. I,* 8*); hoc autem ab interpolationibus quas supra ex* 3 *et* 4 *attuli immune fuisse necesse est. Codices* 5 *procul dubio e* 4 *fluxerunt, cum textum eundem, sed magis interpolatum habere videantur. In libro Baudoniviano cum codicibus* 3 *destitutus essem, libris* 1 *et* 2 *inter se dissentientibus, persaepe haesitavi. Nam* 1*a cum* 1*b in multis mendis consentit, neque* 2 *et* 4*a bonam lectionem semper praebent; cf. I,* 19. munifica *pro* munuscula 2. 4*a; II,* 18. Post totam congregationem se recondebat 2. 4*a pro* Postquam congregatio se r. *Cum autem propior affinitas inter* 1*a et* 1*b quam inter* 2 *et* 4*a intercedat, — e. gr. II,* 5. traderet 2, aggregaret 4*a interpolando inseruerunt, — hos consentientes, quantum fieri potuit, secutus sum. Quorum ordinem etiam verborum observavi, quem* 1*a. b in priore quoque libro turbaverunt; cf. I,* 17 sola se 1*a. b,* se sola *rell.; I,* 38 hora hac 1*a. b,* hac hora *rell. Certe codices* 2. 4*a uno saltem loco veram lectionem servasse, facile probandum est. Nam quem* 1*a. b tradiderunt:* quali vultu Deus plasmavit eam, *libri autem* 2. 4*a:* qualem vultum Deus, plasmator bone, *locum lib. II,* 19. *ex Vita Caesarii II,* 27. *Baudonivia hausit:* qualem vultum, Deus bone, plasmator sancte. *Ea vero quae in arte grammatica* 1*a. b peccaverunt recepi, cum sermo in* 2. 4*a procul dubio a librariis emendatus sit.*

Orthographiam libri primi, ut in anteriore editione, Fortunati ad carmina fere formavi; in altero vero libro codicem optimum 1*a secutus sum, cum, quomodo Baudonivia scripserit, ignoremus, idque solum conici possit, quod monialis linguae Latinae parum gnara ratione scribendi peiore ea, quae in chartis illis Merowingicis deprehen-*

ditur, usa sit. Discrepantiam autem orthographicam fere suppressi, hanc scilicet in libro I:

1*a*. aescas, cęditur, regine, acciperat, diliciis, ligumen, comulent, curso, coenubio, langore, misterio, sinergium, cybaria, cybum, paradyso, chytaras, ortum, dequoquere, quoquina, capud, insaciata, molliciem, quociens, crutiatum, tollerabat, commitante, lamminam, consumatis.

1*b*. adminuculae, sugnaculo, cumputrescens, postulae, combaiolat, menbra, lebrosi, peciit, saciaretur, Frantia, euvangelico, redita, inbeciles, literis.

1*a*. *b*. *nom. sing.* omnes, territurio, erba, exalaret, ora, orret, aborrebat, perorrescit, oste, pascales, ydropis, diviciis, cilitium, sicata, panosos, optinere, auferre *pro* offerre.

2. aelemosinae, aescas, sacratissimę, discendere, dispecto, liniens, frigoreticus, cybaria, cybus, cytharas, cultus *(acc. pl.)*, lectu, cathenarum, tonithruo, nichil, exalaret, ora, ortum, ydropis, succinta, commertia, delitiae, Frantia, postitio, aquammanile, tinnam, consumare.

3*a*. deficato, dispecto, disperaret, licumine, putridines, *abl.* minori, accederit, *nom.* exanimes, *dat.* coniuge, *pass.* deportare *et* removere, elymosinae, quadriduana.

4*a*. cathena, amministrare, illuxit, summergeret, nil *pro* nihil, *alia;*

hanc in libro II:

1*b*. cęteris, celi, celeste, demonia, hec, que, ve (*saepe* e *pro* ae), obędimus, cepit *(saepe)*, obedientia, pena *(saepe)*, penalem, giro, corposculum, postulam, sepulcrum *(saepe)*, aliquociens, ammonicio, devocio *(saepe)*, discrecionem, diucius, hospicium, iusticiam, pacienter, secrecius *(saepe)*, servicium *(saepe)*, spacio, tercio, tocius, tristicia, iuditium *(saepe)*, velud *(saepe)*, euvangeliis, benignissimme, aparuit, eclesiis, redidit, astare *(semper)*.

2. pauperam *(saepe)*, caelestae, paenitus *et* poenitus, accipisse, cybus *(semper)*, paradysus, calica, hospicium, conloquutione, benignisimam, cessaset *(saepe)*, ammonitio.

4*a*. aeccleslis, ve, ceperat, intelerabilis, quatinus, giro, hidrops, exiberet, hostium (= ostium), dampnum, affuit, astare, ammirabile, ammirantes, ammonens, ammonitio, optinuit, summersi.

Editionem principem paravit

Mombritius, Sanctuarium, Mediolani (1475) *II, p.* 236. *Is nihil nisi Fortunati librum edidit, codice quodam classis* 3. *usus. Scripsit enim I,* 2*:* Puella nata laboribus, quae conveniunt sexui, inter opera reliqua fit barbaris litterata, *et I,* 38. *post* mysterium *inseruit:* in quantum sancta designavit, postea tantum.

Surius, De probatis sanctorum historiis, Coloniae 1573, *IV, p.* 629, *textum Mombritianum depravavit atque interpolavit. Exempli causa I,* 22. *post* corpusculum *locum e libro II,* 8. *desumptum adiecit:* Non illam aliquando mellis pluma fulcivit, neque linteaminis nitor instruxit. Manicam qua brachium indueret non habebat, nisi quod de caliga sua sibi duas fecit manicas; sed ita se tractabat, ut haec nec abbatissa sentiret. *Is primus librum II. edidit, at indicem capitum praetermisit 'stylumque, ubi expedire visum fuit, nonnihil elimavit'.*

Mabillon, Acta sanctorum ordinis S. Benedicti, Parisiis 1668, *Saec. I,* 319, *librum I. 'ad Mss. cod. S. Germani Pratensis et Conchensis Monast. et D. d'Herouval', librum II. 'ad Mss. cod. S. Germani Pratensis et S. Theoderici Rem. et D. d'Herouval' recensuit. Cum II,* 7. omnem intestinam *margini addiderit, dubium non est, quin codex S. Germani idem sit ac* 2. *Codex autem D. d'Herouval procul dubio similis erat* 4*a, nam I,* 23. scopans (*pro* occupans), *II,* 20. sermo (*pro* sermonis) *margini adscripsit.*

G. Cuperus, Acta sanctorum, Antverpiae 1737, *Aug. III,* 67, *in recensendo Fortunati libro apographis Gamansii e Soc. Iesu et Petri Francisci Chiffletii usus est.*

E quibus Gamansius apographum, 'quod[1] cum editione Suriana maxime convenit, et in quo videtur amanuensis liberius stylum mutasse', aliudque 'ex Passionali Ms. pergameno monasterii Bodecensis in dioecesi Paderbornensi desumptum, cuius stylus ab aliis manuscriptis et excusis exemplaribus discrepat[2]', cum Bollandianis communicavit. Chiffletius autem Vitam e manu scripto codice Vallis-Lucentis describendam curaverat, qui 'in constructione periodorum ab editione Mabilloniana differebat, tamen in substantia plerumque cum illa concordabat', et id apographum Bollandianis transmisit cum aliis Mss. (ut Divionensi[3]) diligenter collatum. Alterum librum ex eodem codice Vallis-Lucentis Cuperus edidit, unde etiam capitum titulos eruit.

Bouquet, 'Recueil des historiens des Gaules', Parisiis 1741, *III*, 456, *locos quosdam e Mabillonio excerpsit.*

Luchi, Fortunati Opera, Romae 1787, *II*, 78 (= *Migne, Patrologia Latina LXXXVIII*, 497), *Mabillonii editionem libri I. repetivit, cui notas Bollandianorum adiecit.*

Monumenta Germaniae historica, Auct. antiq. IV, 2, *Berolini* 1885, *p.* 38. *ipse Fortunati libellum ad eosdem codices, quos supra enumeravi, recensui.*

Schedis nostris iterum examinatis atque codice 2 *recognito, hanc novam editionem institui, cui librum II. adieci.*

Marpurgi, mense Aprili 1887. *Krusch.*

LIBER I.[a]

INCIPIT PROLOGUS IN VITA SANCTAE RADEGUNDIS REGINAE.[b]

1.[c] Redemptoris nostri tantum dives est largitas, ut in sexu muliebri celebret fortes victorias et corpore fragiliores ipsas reddat feminas virtute mentis inclitae gloriosas. Quas habentes nascendo mollitiem facit Christus[d] robustas ex fide, ut quae videntur inbecilles, dum coronantur ex meritis, a quo efficiuntur[e], laudem sui cumulent Creatoris, habendo in vasis fictilibus thesauros caeli[f] reconditos; in quarum[g] visceribus cum suis divitiis ipse rex habitator est[h] Christus. Quae mortificantes se saeculo, despecto terrae consortio[i], defecato[k] mundi contagio, non confidentes in lubrico[l], non stantes in lapsu, quaerentes vivere Deo, ad gloriam Redemptoris sunt copulatae paradiso. In quo[m] est pariter numero illa, cuius vitae praesentis cursum, licet tam[n] privato

Cap. 1. 1*a. b.* 3*a. b.* 4*a.*

Cap. 1. a) *haec om. codd.* b) *ita* 1*a*; INCIPIT PROLOGUS FORTUNATI EPI DE VITA SCAE RADEGUNDIS VIRG 1*b*; INCIPIT VITA SANCTAE RADEGUNDIS REGINAE ID. AGUSTI 2; INCIPIT VITA SANCTAE RADEGUNDAE EPISCOPO FORTUNATO EXPS (*i. e.* EXPOSITA) 3*a*; INCIPIT VITA SCĘ RADAGUNDĘ VIRG. COMPOSITA A FORTUNATO EPISCOPO 3*b*; INCIPIT PREFATIO FORTUNATI EPISCOPI DE VITA SANCTAE RADEGUNDIS REGINAE 4*a*; *prologum om.* 2. 4*b*. c) *numeros om.* 1*a. b.* d) ipse 4*a*, *in exemplari per compendium scriptum erat* xpā. e) fortes *m. al. add.* 1*a*; tales efficiuntur ut *m. al.* 3*a*; meritis laudem sui cumulent creatoris, a quo efficiuntur fortes, habendo 4*a*. f) *om.* 4*a*. g) quorum 3*b*. 4*a*. h) *m. al. superscr.* 1*b*. i) consorti, *m. al. suppl.* o 1*b*. k) *sic* 1*a*. 4*a*; defetato 1*b*; deficato *m. al. corr.* spectoque 3*a*; desecato 3*b*. l) lubricum, constantes in lapsum 4*a*. m) in quarum 3*b*; in quo numero est ista cuius 4*a*. n) *sic* 1*a. b*; sermone tam (sermoni tamen 3*b*) privato 3*a. b*.

1) *Cuperus l. l. p.* 48. *apographum anonymum vocavit. I*, 13. oblatis *pro* blattis (1*a m. al.*) *scriptum erat.* 2) *Prologus quem speciminis causa l. l. p.* 68. *edidit totus diversus est.* 3) *Erat forte* 4*a similis; cf. supra p.* 361, *n.* 3.

sermone, ferre temptamus[a] in publico[b], ut, cuius est vita cum Christo, memoria gloriae relicta[c] celebretur in mundo. EXPLICIT[d] PROLOGUS.

INCIPIT VITA.

2. Beatissima igitur Radegundis natione barbara de regione Thoringa[a], avo rege Bessino[b, 1], patruo Hermenfredo[c, 2], patre rege Bertechario[d], in[e] quantum altitudo saeculi tangit, regio[f] de germine orta[g], celsa licet origine, multo[h] celsior[i] actione. Quae cum summis[k] suis parentibus brevi mansisset[l] tempore, tempestate barbarica Francorum victoria regione vastata, vice Israhelitica exit et migrat de patria[3]. Tunc inter ipsos victores, cuius esset in praeda regalis puella, fit contentio de captiva, et, nisi reddita fuisset[m], transacto[n] certamine, in se reges arma movissent. Quae veniens in sortem[o] praecelsi[p] regis Chlotharii[q], in Veromandensem ducta, Adteias[r, 4] in villa regia nutriendi causa custodibus est deputata. Quae[s] puella inter alia opera, quae sexui eius congruebant, litteris est erudita, frequenter[t] loquens cum parvulis, si conferret sors temporis, martyra fieri cupiens. Indicabat adolescens iam tunc merita senectutis, obtinens pro parte quae petiit. Denique, dum esset in pace florens ecclesia, ipsa est a domesticis persecutionem[u] perpessa. Iam[v] tunc id agens infantula, quidquid sibi remansisset in mensa, collectis[w] parvulis, lavans capita[x] singulis, conpositis sellulis, porrigens aquam manibus, ipsa[y] inferebat, ipsa[z] miscebat infantulis. Hoc[a] etiam praemeditans cum Samuele[b] parvulo[c] clerico gerebat[d]. Facta[e] cruce lignea, praecedentem[f] subsequens[g], psallendo ad oratorium cum[h] gravitate matura simul parvuli properabant, et[i] ipsa tamen cum sua veste nitidans[k] pavimentum. Circa altare vero cum facitergio

Cap. 1. *1a. b. 3a. b. 4a.* *Cap.* 2. *1a. b. 2. 3a. b. 4a. b.*

Cap. 1. a) *sic* 1a. b. 4a; temptavimus 3a. b. b) *sic* 1a. b; publicum 3a. b. 4a. c) *sic* 1a; relicto 1b; *om.* 4a; relata *rell.* d) *sic* 1a; EXP̄LI PROLOGUS. INCIPIT NARRATIO GESTORŪ RADEGUNDIS 1b; EXPLICIT PREFATIO. INCIPIT VITA SANCTAE RADEGUNDIS REGINAE EDITA A FORTUNATO VENERABILI EPISCOPO 4a; *haec om.* 3b.

Cap. 2. a) Toringa 4a. b) *sic* 1a. 3a. 4a; Besino 1b; Basino 3b. c) *sic* 1a. b; Ermenfredo 2; Ermenfrido 3a; Herminfrido 3b. d) *sic scripsi;* Berechario 1a. b; Berechtario 2. 4b; Berhthario 3a; Berthario 3b; quae *postea add.* 1a. e) B. quo a. 3a. b. f) regina 3a. b. g) *om.* 3a. b. h) multum 3a. b. i) est *add.* 1a *(ubi delet.).* b. k) suis summis 4a; suis *om.* 3a. b. l) commanens 3a. b. m) bis a quibus sublata est *add.* 4b. n) transacta 1a, *corr.* o) sorte 1b. p) *om.* 4a. q) Clotharii 1a *(e corr.).* b. 4a; Clotarii *pr. m.* 1a; Cholodarii 3b. r) Ategias 1a *(e corr.).* 4a; Atteias 2. s) deputata. Puella nata laboribus, quae conveniunt sexui, inter opera reliqua fit barbaris litterata, frequenter 3a. b. t) *om.* 2. u) persecutiones 3a. b. v) sed iam tunc tenerae aetatis adhuc (adhuc aetatis 4b) adulta, id agere studii habebat, ut quicquid sibi (residui *add.* 4b) remansisset edulii, collectis parvulis eorumque capitibus (singulorum *add.* 4b) mundatis *pro* iam — manibus 4a. b. w) aliis *add.* 3a. b. x) capita *post* remansisset 1b. y) ipse 1a, *corr.*; cibos *add.* 1b *(m. al.).* 2. z) ipse 1a, *corr.*; ipso 1b, *corr.* a) H. e. *eras.* 2. b) Samubele 1a. 2. 4a. c) parvo 1a. b. d) regebat 1b; *om.* 3a. b. e) factā crucē ligneā 1b. f) *sic* 1b. 3a. b; praecedente *rell.* g) subsequentes 1a *(e corr.).* 2. h) *om.* 4a. i) *om.* 3a. b. 4a. k) p. n. (incidens 3a) 3a. b. 4a.

1) *Eius Greg. H. Fr. II,* 12. *meminit:* (Childericus), *inquit,* abiens in Thoringiam, apud regem Bysinum (Bisinum *A* 1. *B* 3. 4. 5) uxoremque eius Basinam latuit. 2) *Radegundis nomine Fortunatus, App. III,* 31, *Hamalafredi mortem his versibus planxit:*

Non fuit ex longa consanguinitate propinquus,
Sed de fratre patris proximus ille parens.
Nam mihi Bertharius pater, illi Hermenefredus:
Germanis geniti nec sumus orbe pari.

Carm. VIII, 1, 23. *ipsa 'pia neptis Herminefredi' a Fortunato dicitur. Hermenefredi regis cladem Greg. H. Fr. III,* 7. *rettulit.* 3) *Cf. Greg. l. l.:* Chlothacharius vero rediens, Radegundem, filiam Bertecharii regis, secum captivam abduxit sibique eam in matrimonio sociavit. 4) *Athies (Somme, arr. Péronne, cant. Ham); cf. Longnon, 'Géographie' p.* 410.

iacentem pulverem colligens, foris[a] cum reverentia recondebat potius, quam vergebat[b]. Quam cum, praeparatis expensis, Victoriacon[c, 1] voluisset[d] rex praedictus accipere, per Beralcham[2] Adteias[e] nocte[f] cum paucis elapsa est. Deinde Suessionis cum eam direxisset, ut reginam erigeret, evitans[g] pompam regalem, ne saeculo cresceret, sed cui debebatur[h], et humana gloria non mutatur.

3. Nubit[a] ergo terreno principi[b], nec tamen separata caelesti, ac, dum sibi accessisset saecularis potestas[c], magis quam permitteret[d] dignitas, se[e] plus inclinavit voluntas. Subdita semper Deo, sectans monita sacerdotum, plus participata Christo, quam sociata coniugio. Illo vero sub tempore[f] temptamus patefacere de multis pauca quae gesserit[g]. Igitur[h] iuncta principi[i], timens, ne Deo degradasset, cum mundi gradu[k] proficeret, se sua[l] cum facultate elemosinae dedicavit. Nam cum sibi aliquid de tributis accideret, ex omnibus quae venissent ante dedit[m] decimas quam recepit. Deinde quod supererat monasteriis dispensabat et, quo ire pede non poterat, transmisso[n] munere, circuibat[o]. A[p] cuius munificentia nec ipse se abscondere potuit heremita. Sic[q], ne premeretur a sarcina, quod acceperat erogabat. Apud quam nec[r] egeni vox[s] inaniter sonuit, nec ipsa eam[t] surda praeteriit, saepe donans indumenta, credens sub inopis veste Christi membra se tegere, hoc se reputans perdere[u], quod[v] pauperibus non dedisset.

4. Adhuc animum[a] tendens ad opus misericordiae, Adteias[b] domum instruit[c], quo[d], lectis[e] culte conpositis, congregatis[f] egenis feminis, ipsa eas[g] lavans in termis morborumque[h] curans[i] putredines, virorum[k] capita diluens, ministerium faciens, quos ante lavarat[l], eisdem sua manu miscebat, ut fessos de sudore sumpta potio recentaret[m]. Sic devota femina nata et nupta regina, palatii domina pauperibus serviebat ancilla. In mensa vero subocculte[n], ne forte[o] cognosceretur[p] ab aliquo, ante se[q] posito cum legumine ferculo, inter epulas regum more trium puerorum[3] fava[r] vel lenticula delectabiliter vescebatur. De cursu[s] vero decantando, etsi sederet in prandio, excusans[t] regi aliquo casu, ut Deo redderet debitum, se subducebat[u] convivio. Quo egressa[v], Domino psalleret[w], curiose requirebat[x], quali cibo foris pauperes refecissent.

5. Item[a] nocturno tempore cum reclinaret cum principe, rogans[b] se pro humana

Copp. 2. 3. 1a. b. 2. 3a. b *(cf. n. f).* 4a. *Copp.* 4. 5. 1a. b. 2. 3a. 4a.

Cap. 2. a) foras 3a. b. 4a. b) *ita codd.; corr.* ver (r?) ebat 1a. c) *sic scripsi, cf. Greg. Hist. Fr. IV,* 51: ad villam cui nomen est Victuriacon; Victoria::: 1a; Victoriac:: 1b; Victoriae 2; Victoriacum 3a; Victuriaco. 4a. d) eam *add.* 3a. b. e) *sic* 1a; Adtegias 1b; ab Atteias 2; ad Atteias 3a; ab Attegias 3b; ad Ateias 4a. f) noctu 1a. b. g) illa evitabat 4a. h) debetur etiam 4a.

Cap. 3. a) nubet 3a; nupsit 3b. 4a. b) principe 1a. b. c) secularis dignitas, plus se inclinavit voluntas, quam permitteret dignitas 4a. d) praemitteret 1a. b. 2. e) sed 1a. b; *corr.* de 1a. f) in tem | *desinit* 3b, *ubi* 4 *folia perierunt.* g) gessit 4a. h) ideo (1a). i) principe 3a. k) grato 3a. l) cum sua 4a. m) decimas dedit 3a. n) misso 3a. 4a. o) circumibat *semper* 2. p) ad cuius munificentiam 3a. q) et sicuti 1a *(m. al.).* 2. (4a); sicque 3a. r) *om.* 2. s) non *suppl.* 2. t) *om.* 3a. u) prodere 3a. v) quicquid (3a. 4a).

Cap. 4. a) animo 3a. b) Ateias 4a. c) inheseruit 3a. d) *sic* 3a. 4a; ubi 1a. b. 2. e) electis 1b. f) congregans egenas feminas 3a. g) et 2; *om.* 3a. 4a. h) que *om.* 3a. 4a. i) curabat 4a. k) vivorum 3a. l) lavaret 1b. 2 *(corr.);* laverat 4a. m) *sic* 1a. b. 3a. 4a; recrearet *e corr.* 2. n) subocculto 1b; occulte 3a; sua occulte 4a. o) *om.* 3a. p) cognoscetur 1b. q) *om.* 1b. r) faba 4a *et e corr.* 1a. b; fabae vel lenticulae 3a. s) curso 1a, *corr.;* occursu 1b. t) excusans regi aliquo casu *om.* 4a. u) c. s. 3a. v) ut *add.* 1b. 4a. w) psallebat *e corr.* 2; et *add.* 1a *(m. al.).* 2. 3a. x) bat *e corr.* 2; requireret 3a.

Cap. 5. a) idem 1a. b. 4a. b) rogat 3a.

1) *Vitry (Pas-de-Calais, arr. Arras); cf. Longnon, 'Géographie de la Gaule' p.* 414. 2) *Nescio quid intellegatur.* 3) *Cf.* 2. *Reg.* 17, 28.

necessitate consurgere, levans[a], egressa cubiculo[b], tam diu ante[c] secretum orationi incumbebat, iactato cilicio, ut solo calens spiritu[d], iaceret gelu penetrata, tota carne praemortua, non curans corporis tormenta[e] mens intenta paradiso, leve[f] reputans quod ferret, tantum ne[g] Christo vilesceret. Inde regressa cubiculum[h], vix[i] tepefieri poterat vel foco vel lectulo. De qua regi[k] dicebatur, habere se[l] potius iugalem monacham quam reginam. Unde et ipse irritatus[m], pro[n] bonis erat asperrimus, sed illa pro parte leniens, pro parte tolerabat modeste rixas inlatas a coniuge[o].

6. Diebus vero quadragesimae satis est scire qualiter se retegit[a], inter vestes regias singulariter paenitens[b]. Igitur, adpropinquante ieiunii[c] tempore, mittens[d] ad religiosam Piam[e] nomine monacham, cui[f] sancto proposito illa dirigebat veneranter in[g] linteo sigillatum cilicium; quod sancta induens ad corpus, per totam quadragesimam subter veste[h] regia dulci portabat[i] in sarcina. Transactis[k] diebus, similiter sigillatum retransmittebat cilicium. Sin[l] autem rex deesset, quis credat, qualiter se orationi defunderet[m], qualiter se tamquam praesentis Christi pedibus alligaret et[n], quasi repleta deliciis, sic longo ieiunio satiaretur in lacrimis? Cui, despecto[o] ventris edulio, Christus[p] tota refectio et tota fames erat in[q] Christo.

7. Illud qua[a] pietate[b] peragebat sollicita, ut[c], quae per oratoria vel loca venerabilia[d] tota nocte perlucerent, candelas suis manibus factas iugiter ministrabat[e]? Unde hora serotina, dum ei nuntiaretur tarde, quod eam[f] ad mensam rex quaereret, circa res Dei dum satagebat[g], rixas habebat a[h] coniuge, ita ut vicibus[1] princeps per[i] munera satisfaceret, quod ei[k] per linguam peccasset.

8. Ad cuius opinionem si quis servorum Dei visus[a] fuisset vel per[b] se vel vocatus[c] occurrere[d], videre[e] se illam, caelestem se[f] putabat habere laetitiam, et, hora noctis recursa[g], cum paucis[h] pergens et intimis[i] per nivem, lutum vel pulverem, aqua calida parata, ipsa lavabat et tergebat venerandi vestigia, nec resistente servo Dei, et[k] propinabat in patera. Sequenti die curam domus committens creditariis, ipsa se tota[l] occupabat circa viri iusti verba, circa salutis instituta et circa adipiscendi[m] vitae caelestis commercia retentabatur per dies. Et si venisset[n] pontifex, in[o] aspectu eius laetificabatur et remuneratum relaxabat ipsa tristis ad propria.

Capp. 5—8. 1*a*. *b*. 2. 3*a*. 4*a*.

Cap. 5. a) et levans 3*a*. 4*a*. b) cubiculum 3*a*. c) diu secreta oratione 3*a*. d) spiritū 1*b*. e) *om*. 2; tormentum 3*a*. f) reputabat levissimum quid 4*a*. g) ne:, *ras*. c 1*b*. h) cubiculo 4*a*. i) vel 3*a*. k) regem 3*a*. l) potius se 3*a*; se magis 4*a*. m) in tantis *corr*. tantis 2. n) pro — inlatas *om*. 3*a*. o) rege 1*a*. *b*.

Cap. 6. a) retexit 1*a* *(e corr.)*. (4*a*); redegit 3*a*. b) poenitentem 3*a*. c) ieiunii tempore *om*. 3*a*. d) mittebat *post* P. 4*a*. e) m. n. P. 3*a*. 4*a*. f) *corr*. in 2. g) c. in l. s. 3*a*. h) vestem regiam 1*a*. 3*a*. 4*a*. i) portavit 3*a*. k) autem *add*. 3*a*. 4*a*. l) si 3*a*. m) *sic pr. m*. 1*a*. *b*. 2; diffunderet (3*a*. 4*a*). n) *om*. 3*a*. o) dispectu 3*a*. p) Christi illi t. 3*a*. q) in Christo *om*. 1*a*. *b*.

Cap. 7. a) quod 1*a* *(corr.)*. *b*. b) p. p. *om*. 1*a*; perageret sollicite 3*a*. c) circumiens *pro* ut q. p. 1*a*. *b*. d) ut *add*. 1*a*. *b*. e) ministraret. pro quarum morti serotina 3*a*. f) quod se ad mansam (?) rex requireret 3*a*; rex quod ad mensam 4*a*. g) satagit 3*a*. h) cum 1*a*. *b*. i) pro munere 3*a*. k) ei per *om*. 3*a*; ei *om*. 4*a*.

Cap. 8. a) Dei, vel per se vel vocatus visus fuisset occurrere 4*a*. b) pro 1*a*. *b* *(corr.)*. 2. c) provocatus 2; evocatus 3*a*. d) *corr*. occurreret 1*b*. e) *sic* 1*a*. *b*. 2; videros i. 3*a*. 4*a*. f) *sic* 1*a*. *b*. 2; se putabat *om*. 3*a*. 4*a*. g) decursa 3*a*. h) pace 1*b*. i) intimis, *m. al. in marg. add.* thermis 1*b*; intīmis 4*a*. k) D., propinabat ei pateram 4*a*. l) *ita* 1*a*. 2; *om*. 1*b*. m) *sic pr. m*. 1*a*. *b*. 2; instituta, circa dispicienda mundi vitae 3*a*; adipiscenda (4*a*). n) presbyter aut *add*. 3*a*. o) p., quos vir Deus letificata remunerare laxabat 3*a*.

1) *Cf. Fortun., V. Paterni c. 9 (Auct. antiqu. IV, 2, p. 35, l. 30):* insuper et cellulas — — in carro vicibus visitaret.

9. Illud quoque quam prudenter totum pro sua salute providebat inpendere, quotiens, quasi mavortem[a. 1] novum, lineum savanum[2], auro vel gemmis ornatum[b], more vestiebat[c] de barbaro, a circumstantibus puellis[d] si laudaretur pulcherrimum, indignam se adiudicans tali[e] conponi linteolo, mox exuens se vestimento[f], dirigebat loco[g] sancto, quisquis esset in proximo, et pro[h] palla ponebatur divinum[i] super altare.

10. Qualiter vero, si quis pro culpa criminali, ut assolet, a rege deputabatur interfici, sanctissima regina moriebatur cruciatu, ne designatus reus moreretur[a] in gladio? Qualiter concursabat per domesticos fideles, servientes et proceres, quorum[b] blandimentis mulcebat animum principis, donec in[c] ipsa ira regis, unde processerat[d] sors mortis, inde curreret vox salutis?

11. His igitur beatis actibus occupatam in tantum provexit divina clementia, ut etiam adhuc in palatio laica[a], Domino largiente, declararentur[b] pro[c] ea miracula. Denique[d] in Perunna[e] villa post prandium dum ambularet per[f] hortum sanctissima, rei retrusi[g] pro crimine succurri sibi clamabant, vociferantes de carcere. Ipsa[h], quid esset, interrogat[i]; mentiuntur ministri, quod mendicorum[k] turba quaereret elemosinam. Credens hoc illa, transmittit, quod[l] indigebat inopia. Interea a iudice conpelluntur tacere, qui tenebantur in conpede. Cum vero nox supervenisset, dum sibi cursum diceret, fractis vinculis, soluti[m] occurrunt sanctae de carcere. Quo cognito, reos se viderunt, qui beatae mentiti sunt, dum, qui[n] rei fuerant, de catenis soluti sunt.

12. Et quoniam frequenter aliqua occasione, Divinitate prosperante, casus ceditur ad salutem, ut haec religiosius[a] viveret, frater[3] interficitur innocenter[b]. Directa igitur a rege veniens ad beatum Medardum Novomago[c], supplicat instanter, ut ipsam[d], mutata
cf. 1. Cor. 7, 27. veste, Domino consecraret[e]. Sed memor dicentis[f] apostoli: *Si qua[g] ligata sit coniugi[h], non quaerat dissolvi,* differebat reginam, ne veste[i] tegeret monacham. Adhuc[k] beatum virum perturbabant[l] proceres et per basilicam graviter ab[m] altari retrahebant, ne velaret regi coniunctam, ne videretur sacerdoti, ut praesumeret principi subducere reginam non publicanam[n. 4], sed publicam. Quo sanctissima cognito intrans in sacrarium[o], monachica[p] veste induitur[q], procedit ad altare[r], beatissimum Medardum his verbis alloquitur, dicens: 'Si me consecrare distuleris et plus hominem quam Deum
cf. Gen. 9, 5. timueris, de manu tua, pastor[s], ovis anima requiratur'. Quo[t] ille contestationis concussus tonitruo[u], manu superposita, consecravit diaconam.

Capp. 9—12. 1*a*. *b*. 2. 3*a*. 4*a*.

Cap. 9. a) mavorte: 1*a*; mavorte lineo savano novo auro 4*a*. b) ornato 4*a*. c) vestivit barbaro et a 3*a*; vestiebatur barbaro 4*a*. d) pueris, *superscr.* vel puellis 4*a*. e) *om.* 3*a*. f) indumento 3*a*. g) s. l. 1*b*; l. s. d. 3*a*. h) *om.* 3*a*. i) super altario divino 3*a*.

Cap. 10. a) reus gladio moreretur 3*a*. b) cuius 3*a*. c) *om.* 4*a*. d) processit 1*b*.

Cap. 11. a) laicam 3*a*. b) declararent 3*a*. c) *sic* 1*a*. *b*. 2; pro ea *om.* 3*a*; per eam (4*a*). d) Denique dum in — prandium ambularet 3*a*. e) *corr.* Perona castro 1*a*; Perrunna 1*b*; Berrona 3*a*. f) pro orto scisma 3*a*. g) et rusi 3*a*; trusi 4*a*. h) autem *add.* 4*a*. i) interrogabat 1*b*. k) t. m. 3*a*. l) *sic* 1*a*. *b*. 2. 4*a*; quo (3*a*). m) o. soluti 3*a*; sol. sanctae occurrunt 4*a*. n) dumque 3*a*.

Cap. 12. a) religiosus 3*a*. b) *in marg. suppl.* 2; innocentis. igitur directa 3*a*. c) *sic pr. m.* 1*a*. *b*. 2; Noviomagum 3*a*. d) ipse 1*a*. *b*. e) consecrarit 1*a*, *corr.* f) s. d. 3*a*. 4*a*. g) quae 3*a*. h) coniuge 3*a*. i) vestem 1*a*, *corr.* k) adhoc 1*b* *(e corr.)*. 4*a*; etiam *add.* 4*a*. l) proturbabant 1*b*. m) ad altare 1*b*, *corr.*; ab altario 3*a*; ab altare graviter 4*a*. n) non publi| 3*a*. o) secretario 3*a*. p) monachica, *e corr.* ca 1*a*; monachi:ica 2; monachi 3*a*. q) et *add.* 3*a*. r) et *add.* 4*a*. s) a pastore 1*a* *(e corr.)*. 2. 4*a*. t) qua 4*a*. u) *om.* 4*a*.

1) *Est velum.* 2) *Est linteum villosum; cf. Ducange ed. Henschel VI, p.* 1. 3) *Cf. Fortun. carm. de excidio Thoringiae v.* 124; *Greg. Hist. Fr. III*, 7: cuius fratrem postea iniuste per homines iniquos occidit *(Chlothacharius scil. rex).* 4) *Mulier publicana est meretrix; cf. Forcellini ed. de Vit IV, p.* 979.

13. Mox indumentum nobile, quo celeberrima die solebat, pompa comitante, regina procedere, exuta ponit in altare et blattis[a], gemmis, ornamentis mensam[b] divinae gloriae tot donis onerat per[c] honorem. Cingulum auri[d] ponderatum fractum dat opus in pauperum[e]. Similiter accedens ad cellam Sancti Iumeris[f] die uno, quo se ornabat felix regina, conposito, sermone ut loquar barbaro[g], stapione[h, 1], camisas[i], manicas, cofias[k, 2], fibulas, cuncta auro, quaedam gemmis exornata per circulum, sibi profutura sancto tradit[l] altario[m]. Inde procedens ad cellam venerabilis Datdonis[n] die, qua[o] debuit ornari praestanter in saeculo, quidquid indui[p] poterat, censu divite femina, abbate remunerato, totum dedit coenobio. Aequiter sancti Gundulfi[3] post facti[q] Mettis episcopi progressa receptaculo, non minore laboratu nobilitavit synergium[r, 4].

14. Hinc felici navigio Turonis adpulsa, quae suppleat eloquentia, quantum officiosam[a] quantumque[b] se monstravit munificam? Quid[c] egerit circa sancti Martini atria, templa, basilicam, flens, lacrimis insatiata, singula iacens per limina, ubi, missa revocata, vestibus et ornamento, quo se clariori cultu solebat ferre[d] palatio, sacro conponit altario[e]. Hinc cum in vicum Condate[f, 5], quo[g] gloriosus vir Martinus et Christi satis intimus senator migravit de[h] saeculo, ancilla Domini pervenisset, dedit non inferiora, Domini crescens in gratia.

15. Hinc cum in villa Suedas[a, 6] Pictavo[b] territorio iuxta praedictum vicum decenter accederet, itinere prosperante, qualem[c] se gessit per singula, quis enumeret[d] infinita? Quod in mensa sub fladone[7] sigilatium[e] panem[f] absconsum vel[g] ordeatium[h] manducabat[i] occulte, sic ut nemo perciperet. Nam ex illo tempore, quo, beato Medardo consecrante, velata est, usque ad infirmitatem praeter legumen[k] et[l] holera non[m] pomum, piscem vel ovum nec[n] quid[o] aliud edit[p], potum vero[q] praeter aquam mulsam atque piratium[8] non bibit, vini vero puritatem aut[r] medi[s] decoctionem cervisaeque[t] turbidinem[9] non[u] contigit.

16. Tum[a] more sancti Germani[10] iubet sibi molam secretissime deferri, ad quam

Capp. 13—16. 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *b* (*cf. n.* k). 4*a*.

Cap. 13. a) *sic* 1*a* (*pr. m.*). 2. 3*a*. 4*a*; oblatis 1*a* (*m. al.*); ablatis 1*b*. b) inmensa 3*a*. c) pro honore 3*a*. d) auro 3*a*. 4*a*. e) pauperes 3*a*. f) humeris 3*a*. g) *om.* 3*a*. h) stabionem 3*a*. i) *sic* 1*a*. *b*. 2. k) *redit* 3*b*. l) tradidit 4*a*. m) altari 2. 4*a*. n) Dadonis 4*a*. o) quo 3*a*. *b*. p) induere 3*a*. *b*. q) factis tamitis 3*a*; facti mitis 3*b*. r) *corr.* sinergio 1*a*.

Cap. 14. a) ociosam 1*b*. b) quam 3*a*. *b*. c) quod 1*b*. d) ornare in p. 4*a*. e) *sic* 3*a*. *b*, *cf. supra l.* 7; altari *rell.* f) Conditum 1*a* (*pr. m.*). *b*; Condatum 1*a* (*alt. m.*); Condotense 3*b*; Condatensem (4*a*). g) *sic* 3*a*. *b*; ubi *rell.* h) a 1*b*.

Cap. 15. a) Suaedas 2. 4*a*. b) Pectavo 3*a*; Pictavio 3*b*. c) qualiter (1*a*); quale 3*a*. d) enumerat 2. e) *sic* 1*a*. *b*. 4*a*; segalatium 2; selacio 3*a*; sic allato 3*b*; *cf. infra p.* 371, *l.* 23. f) p. a. s. 1*b*; pane absconso 3*a*. *b*. g) et (1*a*). 2. h) ordeacio 3*a*; ordeaceo 3*b*. i) manducavit 1*a* (*corr.*). *b*. k) legumen — vero praeter *om.* 3*a* (*non* 3*b*). l) *postea add.* 1*a*; *om.* 1*b*. m) *om.* 1*b*. n) ne 1*b*. o) *om.* 4*a*. p) ędidit *corr.* ędit 2; esui habuit 4*a*. q) *om.* 3*a*. *b*. r) atque 1*b*. s) medus 1*a*. 2; medis *corr.* medonis 1*b*. t) cervisiaeque *corr.* cervisaeque 1*a*. 2. u) n. c. *om.* 3*a*; non bibit 3*b*.

Cap. 16. a) tumore 1*b*.

1) *Cf. Graff, 'Ahd. Sprachschatz' VI, p.* 655. 2) *Capitis tegmen; cf. Forcellini ed. de Vit II, p.* 256. 3) *Gundulfi Mettensis episcopi praeter Fortunatum nemo mentionem fecit.* 4) *Monasterium; cf. du Cange ed. Henschel VI, p.* 472. 5) *Cf. Greg. Tur., H. Fr. X,* 31: (Martinus) obiit apud Condatensem vicum urbis suae. *Est Candes (Indre-et-Loire).* 6) *Saix.* 7) *Genus quoddam placentae, Gall. 'flan'; cf. Forcellini ed. de Vit III, p.* 92. 8) *Vinum ex piris factum; cf. Forcellini ed. de Vit IV, p.* 681. 9) *Liquor turbidus factus; cf. Forcellini ed. de Vit VI, p.* 214. 10) *Cf. V. S. Germani Autisiodorensis episcopi (ed. Narbey, 'Étude critique sur la vie de S. Germain d'Auxerre', Paris.* 1884, *p.* 47): In refectionibus primum cinerem praelibavit, deinde panem hordeaceum sumpsit, quem tamen ipse excussit et moluit.

totam[a] quadragesimam, in quantum quatriduana[b] refectio postulavit[c], oblationes etiam suis manibus faciens, locis venerabilibus incessabiliter[d] dispensavit. Ergo, quia apud sanctam non minus usus misericordiae quam erat concursus de plebe, nec[e] deessent[f] qui peterent[g], nec deficeret quod donaret[h], mirandum, ut omnibus satisfaceret. Unde thesauri[i] tot exuli, unde tot[k] divitiae peregrinae?

17. Quantum expendebat diurna redemptio, quod sola sciebat, quae petentibus deportabat? Nam praeter cotidianam mensam, qua refovebat matriculam, duobus semper diebus sabbati quintam[a] et sabbatum vicibus balneo parato, ipsa succincta de[b] savano[1], capita lavans egenorum, defricans, quidquid erat, crustam[c], scabiem, tineam, nec purulenta[d] fastidiens, interdum et vermes extrahens, purgans cutis putredines, singillatim capita pectebat[e] ipsa, quae laverat. Ulcera vero cicatricum, quae cutis laxa detexerat, cf. Marc. 6, 13. aut ungues exasperaverant, more euangelico oleo superfuso, mulcebat morbi contagium. Mulierum vero descendentium in tinam ipsa cum sapone a capite usque ad[f] plantam membra singula diluebat. Egredientibus exinde, si cui veterata[g] indumenta conspiceret, tollens rasa, nova reddens[h], ante pannosos faciebat venire cultos[i] ad prandium. Quibus congregatis, ministerio parato, ipsa aquam sive mappam singulis porrigebat et invalidis ipsa pariter os et manus tergebat. Hinc tribus ferculis inlatis, farcitis deliciis, stans ante prandentes ieiuna, praesens conviviis[k], ipsa incidebat panem, carnem, quidquid adponeret. Languidis autem et caecis non cessabat ipsa cibos cum cocleare[l] porrigere, cf. Luc. 10, 40. hoc praesentibus duabus, sed se[m] sola serviente, ut nova Martha[n] satageret[o], donec potulenti fratres laeti fierent[p] conviviis. Tunc illa removens se loco, ut ablueret manus, iam bene culto convivio, tota gratificabatur. Si quid audiret de fremitu, iubebat tamen, ut sederent, donec vellent[q] adsurgere.

18. Venerabili[a] vero omni[b] dominico die hoc habebat in canone vel[c] aestate vel hieme, ut pauperibus collectis primo[d] merum sua manu de potu dulci porrigeret, puellae postea committens, ut omnibus[e] illa propinaret, quia ipsa festinabat orationi[f] occurrere, quo et[g] cursum consummaret et sacerdotibus ad mensam invitatis occurreret[h], quos adhuc regali more, ad propria cum redirent, sine munere non laxaret[i].

19. Hanc quoque rem intremescendam qua peragebat dulcedine[a]? Cum leprosi venientes, signo facto, se proderent, iubebat adminiculae[2], ut, unde vel quanti essent, pia cura requireret. Qua sibi renuntiante, parata mensa, missorium, coclearcs, cultellos, cannas[3], potum et calices scola[b] subsequente, intromittebatur[c] furtim, quo se nemo perciperet. Ipsa tamen mulieres variis leprae[d] maculis[e] conprehendens in amplexu,

Capp. 16—19. 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *b*. 4*a*.

Cap. 16. a) tota quadragesima (1*b*. 4*a*) *et e corr.* 1*a*. 2. b) quatriduanam 2, *corr.* c) sua manu conmoluit *add.* 3*a*; commuluit *add.* 3*b*. d) incessanter 3*a*. *b*. 4*a*. e) ne 1*b*; ut nec (3*b*. 4*a*). f) deesset 2. g) *corr.* peteret 2. h) donaretur 2. (4*a*). i) tot thesauri 4*a*. k) unde ::: (*ras.* tot) peregrinae tot divitiae 4*a*.

Cap. 17. a) quintum et sabbato 1*a* *(pr. m.)*. *b*; quinti et sabbati 1*a* *(m. alt.)*; diebus quinta scilicet feria et sabbato 4*a*. b) *om.* 4*a*. c) crustae 4*a*. d) purulentam 2. e) pectinabat 3*a*. *b*. f) *deest* 2. g) inveterata 4*a*. h) reddebat 4*a*. i) cultus 2. k) *ita* 1*a*. *b*. 2; convivis *rell.* l) coceleariis 3*a*; coclea 3*b*. m) sola se 1*a*. *b*. n) Marta 1*a*. *b*. o) satagaret 1*a*, *corr.* p) ferverent 3*a*. *b*. q) assurgere vellent 4*a*.

Cap. 18. a) venerabile 1*a*, *corr.* b) *om.* 1*b*. c) *om.* 4*a*. d) primum 3*a*. *b*. e) omnes 2; *om.* 1*b*. f) orationi incurrere 1*b*; ad orationem recurrere 3*a*; orationi incumbere 3*b*. g) *e corr.* 1*a*; ad cursum 1*b*. h) *e corr.* 1*a*; occurrit 3*a*. i) relaxaret 4*a*.

Cap. 19. a) dulcedinem 1*a*, *corr.* b) s:ola 2. c) intromittebantur 3*a*. *b*; intromittebat 4*a*. d) lepra 1*a*, *corr.* e) l. perfusas maculis 4*a*.

1) *V. p.* 368, *n.* 2. 2) *i. e. ministra.* 3) *Cantharus, poculum, Germ.* '*Kanne*'; *cf. du Cange ed. Favre II, p.* 91.

osculabatur et vultum[a], toto diligens animo. Deinde, posita mensa, ferens aquam calidam, facies lavabat, manus, ungues et ulcera et rursus administrabat, ipsa pascens per singula. Recedentibus praebebat auri vel vestimenti[b], vix una teste, munuscula[c]. Ministra tamen praesumebat et[d] blandimentis sic appellare[e]: 'Sanctissima domina, quis te osculetur, quae sic leprosos amplecteris?' Illa respondit benivole[f]: 'Vere[g], si me non osculeris[h], hinc mihi cura nec[i] ulla est'.

20. Quae tamen, praestante Deo, diverso fulsit[a] miraculo. Denique, si quis pustulae desperaret de vulnere, offerebat[b] ministra sanctae folium pampani[c], mentiens sibi opus hoc[d] esse. Sic[e] vix[f] obtento signaculo, portans ad desperatum, vulneri superposito[g], mox occurrebat remedium. Item[h] frigoriticus[i], qui venisset, aut languidus, dicens in somnis se vidisse, ut pro sua salute feminae[k] sanctae occurreret, offerens[l] candelam alicui ex ministris, qua incensa[m] per noctem, morbus accipiebat mortem, morbidus[n] sanitatem. Quotiens autem, cum[o] cognovisset decubantem in lectulo, portans poma peregrina, dulce simul et[p] calidum[q], reficiebat aegrotum, et qui nec decimo iam die quid[r] percepisset, cibaria[s] ipsa mox administrante, languidus[t] accipiebat cibum pariter et salutem? Quod tamen ipsa imperabat, ne quis proferret in fabula[u. 1].

21. Quanta vero congressio popularis[a] extitit die, qua se sancta deliberavit recludere, ut, quos plateae non caperent, ascendentes tecta conplerent? Quid autem sanctissima ieiunii, obsequii, humilitatis, karitatis, laboris et cruciatus ferventer[b] indepta sit, si quis cuncta percurreret, ipsam praedicaret tam confessorem quam martyrem. Ergo[c] venerabilem praeter diem dominicum fuit sacratissimae omnis[d] dies ieiunium, lenticulae vel holeris prope ieiuna[e] refectio, non avem[f], piscem vel pomum nec ovum habens edulium[g]. Panis vero deliciarum sigilatium[h] fuit aut ordeatium[i], quem[k] absconsum[l] sub fladone sumebat, ne quis perciperet. Haec fuit etiam[m] potio aqua mulsa, piratium, sed modice libata[n] sitibunda potatio.

22. Prima quoque[a] quadragesima, qua se reclusit in cellula, donec fuisset transacta, panis non sumpsit cibaria, nisi die dominico tantum radices herbarum aut holera de malbis[b] sine olei gutta, sine sale conposita[2]. Verum aqua[c] toto ieiunio nec sumens[d] duo sestaria, hinc[e] tanta siti laborabat, ut, faucibus desiccatis, vix psalmum diceret

Capp. 19—22. 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *b*. 4*a*.

Cap. 19. a) vultus 3*a*. *b*; osculabatur in Deo eas toto 4*a*. b) vestimenta 2; solatium *add*. 4*a*. c) munifica 2. 4*a*. d) *sic* 1*a*. *b*. 2; et si 3*a*; *om*. 3*b*; eam (4*a*). e) appellari 1*a*, *corr*. f) benevolo 3*a*; *om*. 3*b*. g) venire non 3*a*; verum si me non 3*b*. h) osculas *m*. *al*. *corr*. oscularis 1*b*. i) cura nulla 1*b*; nulla cura 4*a*.

Cap. 20. a) fulgit 1*b*, *corr*. b) auferebat 1*a*. *b*, *ut infra*. c) *sic* 1*a*. *b*. 2. d) esse hoc 1*b*. e) si 1*a* (*corr*.). 2; sicque (4*a*). f) o. v. 4*a*. g) superpositum 4*a*. h) *sic* 3*b*; id est *pr*. *m*. 1*a*. 2; et 1*a* (*e corr*.); idem 1*b*. 2 (*e corr*.). 3*a*. 4*a*. i) frigoraticus 1*a* (*corr*.). *b*. k) s. f. 4*a*. l) offerebat 4*a*. m) accensa (3*a*. 4*a*). n) autem *add*. 1*b*. o) *om*. 3*a*. *b*. 4*a*. p) vel 1*a*, *corr*.; ad 1*b*, *corr*. q) calido 1*a* (*e corr*.). 3*a*. *b*. 4*a*. r) *om*. 4*a*. s) cibariae 3*a*; cibi 3*b*. t) *corr*. languidis 1*a*, *et sic* 1*b*. u) fabulam 1*a*. 3*b*. 4*a*.

Cap. 21. a) *om*. 1*b*. b) frequenter 4*a*. c) p. e. v. d. 3*a*; e. p. v. d. 3*b*. d) omnes 1*a*; omnibus diebus ieiunii 4*a*. e) *om*. 1*b*. f) *om*. 4*a*; non *add*. 3*a*; vel *add*. 3*b*. g) edulio 4*a*. h) *sic* 1*a* (*pr*. *m*.). *b* (*alt*. *m*.); sigilatius 1*a* (*alt*. *m*.). 4*a*; segilatium 1*b* (*pr*. *m*.); segalatium 2; secale 3*a*; sigale 3*b*; *cf*. *supra p*. 369, *l*. 36. i) *sic* 1*b*; ordeacium *corr*. ordeatius 1*a*; hordeacium 2; ordeum 3*a*; hordeum 3*b*; ordeaceus 4*a*. k) quam 2. l) abeconso 3*a*; absconse 3*b*. m) eius *add*. 4*a*. n) ac *add*. 4*a*.

Cap. 22. a) *om*. 4*a*. b) malva 3*a*. *b*. c) aquae (4*a*). d) d. sextaria sumens 4*a*; *post* sumens *add*. nisi 3*a*. *b*. e) *om*. 4*a*.

1) *Cf*. *Fortun*., *V*. *Mart*. *II*, 391: iam quoque Martini quae fabula fluxerit ore. 2) *Cf*. *V*. *Germani Autisiod*., *ed*. *Narbey p*. 46: non oleum, non legumen, nunquam vel sal ad usum condendi saporis accepit.

arida. Cilicium[a] etiam habens ad corpus pro linteo[b], iugiter[c] cursum decantans, peragebat vigilias; ante se cinerem[d] stratum, superiecto cilicio[1], hoc utebatur pro lectulo; ipsa requies fatigabat, cui parum videbatur hoc sustinere, corpusculum.

23. Adhuc monachabus omnibus soporantibus[a], calciamenta tergens et unguens, retransmittebat per singulas. Aliis quadragesimis aliquid relaxatius[b] quinta feria sumebat, deinde[c] dominica[d]. Nam et reliquo tempore praeter dies paschales ac summae festivitatis, donec infirmitas permisit, in cinerem[e] et cilicium[e] semper vitam duxit austeram, prius se levans, ut psalleret, quam congregatio surrexisset. Nam de officiis monasterialibus nihil sibi placuit, nisi prima serviret, et ipsa se castigabat, si bonum post alteram[f]. Ergo suis vicibus scopans monasterii plateas, simul[g] et angulos, quidquid erat foedum, purgans et ante sarcinans[h, 2], quod[i] aliis horret videre, non abhorrebat evehere. Secretum etiam purgare[k] opus non tardans, sed occupans[l], ferens foetores stercoris, credebat se minorem sibi, si[m] se non nobilitaret vilitate[n] servitii. Ligna subportans[o] brachiis, focum flatibus[p], forcipibus admonens, cadens[q] nec[r] laesa se retrahens[s], extra suam ebdomadam infirmantibus serviens, ipsa cibos decoquens, aegrotis facies abluens, ipsa calidum porrigens, visitabat quos fovebat, ieiuna rediens cellulam[t].

24. Illud quoque quis explicet, quanto fervore[a] excitata[b] ad coquinam concursitabat, suam faciens septimanam? Denique nulla[c] monacharum nisi[d] de posticio[e], quantum ligni opus erat, sola ferebat in sarcina. Aquam de puteo trahebat et dispensabat per vascula. Holus purgans, legumen lavans, flatu[f] focum vivificans, et ut decoqueret escas, satagebat exaestuans, vasa de foco ipsa levans[g], discos[h] lavans et inferens. Hinc, consummatis conviviis, ipsa vascula diluens, purgans nitide coquina[i], quidquid erat lutulentum[k], ferebat ima purgamina. Inde per aegrotantes inferens[l], ibat non[m] tepida, et priusquam exciperet Arelatensem[n, 3] regulam, ebdomada sub[o] transacta sufficienter ad omnes calidam[p] faciebat. Humilitate sanctissima pedes lavans et osculans, et adhuc omnes[q] prostrata deprecabatur veniam neglegentia[r] pro commissa.

25. Itaque post tot labores, quas sibi poenas intulerit[a], et ipse[b] qui voce refert perhorrescit. Quadam vice, dum[c] sibi latos[d] tres circulos ferreos diebus quadragesimae

Capp. 22—25. 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *b*. 4*a*.

Cap. 22. a) cilium 4*a*. b) ac *add.* 4*a*. c) iungit 2. d) cinerem servatum 3*a*; cinere strato 3*b*.

Cap. 23. a) soporantis *corr.* soporatis 2. b) relaxans 4*a*. c) et 1*b*. d) *sic* 1*b*. 2. 4*a*; die dominica 1*a*; die dominico 3*a*. *b*. e) *sic pr. m.* 1*a*. *b*. 2. f) faceret *m. al. in marg. add.* 1*b*; ageret *add.* 2; si bonum post alteram *om.* 3*a*; si ponebatur post alteram 3*b*; si bonum fecisset post alteram 4*a*: *verbum desideratur, cf. Carm. VIII*, 16, 1. g) vel a. 4*a*. h) *sic* 3*a*; ante sarcinas 1*a*. 2; *om.* 1*b*; (ante *om.*) sarcinas 3*b*. (4*a*). i) *sic* 1*a*. *b*. 2 (*at* orret 1*a*. *b*); quicquid alius horrebat 3*a*; aliis quod horret 3*b*; quas alii horrebant 4*a*. k) o. p. 4*a*. l) scopans ferebat 4*a*. m) et si 2. n) servitii villitate 4*a*. o) superportans 1*a* (*e corr.*). 3*b*. p) excitans *add.* 3*b*; et *add.* 4*a*. q) calens 2. r) ne *pr. m.* 1*a*. *b*. s) retrahebat 4*a*. t) cellam 1*a*. *b* (*pr. m.*); ad cellam 1*b* (*m. alt.*). 4*a*.

Cap. 24. a) q. servitio est exc. 3*a*; q. servicio exc. 3*b*. b) excita 4*a*. c) nullam 1*a* (*pr. m.*). *b*. d) ipsa *add.* (4*a*). e) de postio 1*a* (*sec. m.*); nisi depositio fieret *sec. m. superscr.* 1*b*. f) focum flatu 4*a*. g) lavans 1*b*; *om.* 3*a*. h) lavans discos 3*a*; discos levans 3*b*. i) *sic* 1*b*. 3*a*. *b*; quoquina 1*a*. k) foras in locum designatum *add. Surius*. l) necessaria *add. Surius*. m) intrepida 3*b*; intepida 4*a*. n) Ilaretense regula 1*b*. o) *om.* 1*b*. 3*b*. p) aquam *add.* 1*a*. *b*; faciebat humanitatem *pro* cal. — humilitate 4*a*. q) ante *add.* 3*a*. *b*; ac omnibus 4*a*. r) pro commissa neglegentia 3*a*. 4*a*.

Cap. 25. a) intulerat 1*a* (*sec. m.*). 2. b) ipsa quae 2; intulerit ipsa qui 4*a*. c) *om.* 4*a*. d) inlatos tres 3*a*; inlatas tres 3*b*; tres latos 4*a*.

1) *Cf. V. Germani Autisiod., ed. Narbey p.* 39: Spatium vero lectuli sui trabeculae dolatiles ambiebant, iniectos cineres usque ad marginem continentes. — — Stratum omne, subiecto cilicio et superposito uno tantum sagulo, fuit. 2) *i. e. in sarcinam colligere; cf. du Cange ed. Favre VII, p.* 309. 3) *Cf. supra p.* 359.

collo vel brachiis nexuit, et tres catenas inserens, circa suum corpus dum alligasset adstricte[a], inclusit durum ferrum caro tenera supercrescens. Et transacto ieiunio, cum voluisset catenas sub cute clausas extrahere nec valeret, caro per dorsum atque pectus super ferrum catenarum est incisa per circulum, ut sanguis fusus ad extremum exinaniret corpusculum.

26. Item[a] vice sub[b] altera iussit fieri laminam in signo Christi oricalcam[c], quam accensam in cellula[d] locis duobus corporis altius sibi inpressit, tota carne decocta. Sic, spiritu flammante, membra faciebat ardere. Adhuc aliquid gravius in se ipsa tortrix excogitans una quadragesimarum super austerum ieiunium et sitis torridae cruciatum, adhuc[e] lima cilicii membra tenera setis asperis dissipante[f], iubet portare aquamanile[g, 1] ardentibus plenum carbonibus. Hinc[h] discedentibus reliquis, membris trepidantibus, animus armatur ad poenam, tractans, quia non essent persecutionis tempora, a[i] se ut fieret martyra[k]. Inter haec, ut refrigeraret tam ferventem[l] animum, incendere corpus deliberat, adponit aera candentia, stridunt membra crementia[m], consumitur cutis, et[n] intima, quo attigit ardor, fit fossa. Tacens tegit foramina, sed conputrescens[o] sanguis manifestabat[p], quod vox non prodebat in poena. Sic femina pro Christi dulcedine tot amara libenter excepit. Hinc actum est[q], quod ipsa abdiderit[r], hoc miracula non tacerent.

27. Itaque matrona Gislaadi[a] proceris[b] nomine Bella, sed longa caecitate miserrima, rogavit se de Francia[2] Pictavis ad sanctae duci devote[c] praesentiam. Quam, licet tarde exorata[d], sibi fecit occurri[e] per tetrae noctis silentia. Prostrata[f] cuius ad genua, ut dignaretur oculos eius signare, vix impetrat. Quae mox[g] in nomine Christi signum crucis inpressit, caecitas fugit[h], lux rediit et nocturno sub tempore orbae diu dies inluxit, ita ut[i], tracta cum venisset, nullo ducente, recederet.

28. Item puella Fraifledis[a], inimico instigante, dum torqueretur tam[b] nequiter, Suedas[c] inter manus sanctae, nec data dilatione, curari promeruit. Nec illud praetereatur, tempus beatae quod praestitit. Femina[d] quaedam Leubila[e], dum vexaretur in[f] rure ab[g] adversario graviter, sequenti die, sancta orante, nova Christi curatione, in scapula crepante cute et verme foras exeunte, sana est reddita publice, et ipsum vermem calcans pede, liberata[h] se retulit.

29. Illud quod gessit in secreto proferatur[a] in[b] populum. Monacha[c] quaedam

Capp. 25—29. 1*a. b.* 2. 3*a. b.* 4*a.*

Cap. 25. a) abstricte 1*b*; adstrictius 3*a*; astrictius 3*b*.

Cap. 26. a) Idem 2. b) *om.* 4*a*. c) auricalcam 3*a*; aurichalcam 3*b*; laminam de auricalco in signo Christi 4*a*. d) cella 1*a. b*; cellulam 4*a*. e) ad ima 3*a*; adhuc ad ima 3*b*. f) dissipantem 3*a. b*. g) manile plenum ard. 4*a*. h) huic 1*b* (*pr. m.*). i) a se *om.* 3*b*. 4*a*. k) martyr 2. (4*a*). l) ferventer 1*a*. m) *sic* 1*a. b*, *rhythmo firmatum*. n) *om.* 4*a*. o) conputrescentibus sanguis 3*a*; conputrescente rivus sanguinis 3*b*. p) *om.* 3*a*; prodidit 3*b*. q) ut *add.* 2 (*sec. m.*). (3*a. b.* 4*a*); *om.* 1*a. b*. r) addiderit 1*a. b.* 3*a. b*.

Cap. 27. a) Gislodi 4*a*. b) proceriris 1*b*. c) devotae 3*a*; devota 3*b*. d) exoratam 1*a*. 3*b*. e) adduci 4*a*. f) ad cuius genua prostrata, vix impetrat, ut dignaretur oculos eius tangere (*superscr.* ł signare) 4*a*. g) ut *add.* 1*b* (*sec. m.*). 2. h) fulgit 1*a*, *corr.* i) ita in 1*b*.

Cap. 28. a) Frailindis 3*a*; Friafledis 3*b*. b) *om.* 4*a*. c) *sic* 1*b*. 3*a*; Suaedas 2; *om.* 3*b*. 4*a*; *cf. supra p.* 369, *l.* 18. d) feminam 1*a*, *corr.* e) Leubilo 1*a*. 2; Letibilo 1*b*, *corr.*; Leobila 3*a*. f) in ru::re 1*a*; irrue *sec. m. corr.* irruente 1*b*. g) adversatio *sec. m. corr.* adversario 1*b*. h) liberatam 1*a. b*.

Cap. 29. a) profertur 3*a. b*. b) in populum, *superscr.* ł in puplicum 1*a*; in publicum 1*b*. c) *a* monacha *caput incipit* 3*a. b*.

1) *Forcellini ed. de Vit I, p.* 348, *huncce locum e Sacrament. Gelas. attulit:* Aquamanile, hoc est vas manuale, quo scilicet manus lavantur. 2) *Francia pro Neustria accipitur; cf. Waitz, 'VG.' II*, 1, *p.* 154[3].

toto anno in die gelata frigore, per noctem cremata igne, sex mensibus nec gressum movens, cum iaceret exanimis, sanctae de eius infirmitate soror altera nuntiavit. Et quia perinanis esset, tepidam fieri praecepit, ipsam[a] aegrotam ad se facit[b] in cellulam[c] deportari et in tepida[d] deponi. Hinc iubet omnes removeri, remanente tantum sola[e] simul aegrota cum medica fore per horas duas. Quantum est corporis[f] forma, a capite usque ad[g] plantam[h] infirma membra conbaiulat. Dehinc[i], quo manus attingebat, fugiebat dolor[k] de languida, et[l], quam duae[m] deposuerant, exiit salubris de[n] tepida; quae vinum nec odorabat, accepit, bibit et refecta[o] est. Quid plura? Sequenti[p] die, cum iam speraretur[q] migrare de saeculo, salva[r] processit in publicum.

30. Adiciatur laudi, quod non deperiit[a] merito. Mulier quaedam dum inimici invasione graviter laboraret, et vix ad sanctam potuissent hostem[b] rebellem adducere, imperat adversario, ut se[c] suo cum[d] timore[e] pavimento prosterneret. Mox ad beatae sermonem in terra[f] se deiciens, qui timebatur extimuit. Cui sancta plena fide cum calcasset in cervice[g], fluxu ventris egressus est. Est[h] et in rebus minimis magna[i] gloria Creatoris. Ergo casu dum[k] glomus[l], quem sancta filaverat, perpenderet[m] de camera, veniens sorix[n], ut tangeret, antequam filum incideret, mortuus in[o] morsu pependit.

31. Inseratur operi res tam digna miraculo[a]. Floreius[b] quidam[c] nomine[d] homo eiusdem sanctae pro piscatione dum in mare satageret, oborto[e] ventorum turbine[f], fluctuum surgente mole nec tam nauta sentinante[g], quam unda supervergente, cum navis plena submergeret, in extremitate clamat: 'Sancta Radegundis, dum tibi oboedimus, non subsidamus[h] naufragio, sed obtine apud Deum, ut liberemur de pelago'. Quo dicto, mox fugata nube, reddita serenitate, unda cadente[i], prora surrexit.

32. Goda puella saecularis post Deo monacha serviens, dum longo sub tempore lecto flebilis decubaret et, inpenso multo medicamine, plus langueret, facta candela ad mensuram suae[a] staturae, Domino miserante, in nomine sanctae feminae[b], qua hora frigus speraret, lumen accendit et tenuit, cuius beneficio ante fugata[c] sunt frigora, quam esset candela consumpta.

33. Si propter brevitatem multa praetermittimus, plus[a] peccamus. Igitur purgatis velociter[b] reliquis, dilatato[c] remedio, carpentarii cuiusdam uxor dum[d] plurimis diebus inergumine[e] torqueretur[f], venerabilis eius abbatissa iocolariter dicit ad sanctam: 'Crede, mater, excommunico te, si intra hoc triduum mulier haec ab hoste purgata non redditur'. Dixit plane, sed fecit sanctam[g] mulierem occulte reficiendi tempore paenitentem[h]. Quo[i] ne moremur, quid actum sit, altera die, sancta[k] precante, adversarius

Capp. 29—33. 1*a. b.* 2. 3*a. b.* 4*a.*

Cap. 29. a) et egram ipsam 4*a.* b) fecit 3*a. b.* 4*a.* c) cellam 1*a. b*; cellula 2. d) tapete 3*a. b*; tepida aqua d. 4*a.* e) *om.* 4*a.* f) f. c. 1*b.* g) *om.* 2. h) plantas infirmae 3*a. b.* i) deinde cum 1*b*; dein quo 4*a.* k) *om.* 1*b.* l) *om.* 3*a. b.* m) diu 1*b.* n) de tepida *om.* 3*a*; de tapete 3*b.* o) refecit 3*a*; reficit 3*b.* p) Sequente 2. q) speraret 2; spectaretur 3*a. b.* r) sana 4*a.*

Cap. 30. a) deperit 2. 4*a*; de *add.* 4*a.* b) r. h. 4*a.* c) *om.* 1*b.* d) *om.* 1*b.* e) tumore 3*a. b.* f) terram 2. (4*a*). g) cervicem 1*a.* 3*b.* h) *om.* 3*a.* 4*a*; extitit *pro* est et 3*b.* i) est *add.* 4*a.* k) *sic* 1*a.* 2. 3*b.* 4*a.* l) globus 3*a. b*; *cf. Fort., de virt. S. Hil.* §. 15. m) penderet 1*a (e corr.).* 3*a. b.* n) *sic* 1*a.* 2. 3*b*; surix 1*b*; surrexit 3*a*; sorex (4*a*). o) p. in m. 4*a.*

Cap. 31. a) miracula 1*a. b, in utroque corr.*; *om.* 3*b.* b) Foreius 1*b.* c) qui dicitur 1*a. b.* d) *om.* 4*a.* e) aborta 1*a. b, in utroque corr.*; obortu *pr. m.* 2; aborto 3*a. b.* f) turbidine 1*a (corr.). b.* g) se inante *sec. m. corr.* se inaniente 1*b*; sentinam 3*a*; sent̄ 3*b.* h) subdamur 4*a.* i) cadentem 1*a, corr.*

Cap. 32. a) staturae suae 3*a*; suae naturae 3*b.* b) *om.* 1*b.* c) figurata 1*a, corr.*

Cap. 33. a) p. p. *om.* 1*b.* b) r. v. 4*a.* c) dilato 2. d) in *add.* 1*a.* e) *sic* 1*a. b (pr. m.)*; inergumino 2; in energumino 4*a.* f) spiritu *add.* 4*a.* g) sancta 3*a. b.* h) penitere 4*a.* i) quod 2. 3*a (e corr.)*; sed ne moremur dicere quid 4*a.* k) *om.* 1*b.*

rugiens per aurem egrediens[a], invasum vasculum deserit[b]; mulier cum marito[c] sospes redit[d] hospitium. Nec illud praetereatur, quod est actum simillimum[e]. Rogat beatissima, de loco suo evelli arborem validam lauri et ad suam cellulam[f] pro iocunditate transferri. Quo facto, transplantata non adhaerente radice, fit tota[g] foliis arida. Cui abbatissa ilocaliter inputat[h], nisi exoraret, ut arbor terrae adhaereret, se de[i] cibo suspenderet. Quod non inaniter dictum est; nam, sancta intercedente, foliis, ramis[k], radice laurus siccata reviruit.

34. De monachabus quaedam sibi familiarior[a], cuius ex humore sanguis contexerat oculum, adprehensa herba absinthii[b], quam sancta circa pectus, ut refrigeraret[c], habuerat, cum super oculum posuit, dolor et cruor mox effugit[d], et de viriditate herbae puritas lucis emicuit. Revocetur memoriae[e], quod tacitum[f] paene praeteriit. Andoredus agens eiusdem beatissimae, cum sibi filii nascerentur, quos, ut videret, mox[g] perderet, et cogitaret sepelire mater tristis[h], dum pareret, exanimem infantulum lacrimosi parentes iactant[i] in sanctae cilicium. Qui[k] saluberrimam vestem mox[l] panni nobilis attigit, ad officium vitale redit[l] infans de funere, et rubens levat[m] de pallio pallor vicinus[n] ad tumulum.

35. Quis numeret mirabilia, quae Christi misericors operatur clementia? Animia monacha dum tanto[a] hydropis morbo tumefacta tenderetur, ut salus esset in ultimo, et deputatae sorores spectarent, quo momento exhalaret[b] spiritum, visa[c] est illi per soporem[d] cum veneranda abbatissa beata Radegundis in balneo sine liquóre nudam iuberet[e] descendere. Deinde manu[f] beatae[g] visa est[h] oleum aegrotae super caput effundere et nova veste contegere. Quo peracto mysterio[i], evigilanti[k] de sopore de[l] morbo nihil apparuit, ita ut nec subsudasset, et intus aqua[m] consumpta sit. Quo novo sub[n] miraculo non reliquit in utero nec[o] morbus vestigium. Nam quae credebatur deferri praeceps ad tumulum, levat ad[p] cursum de lectulo, ut olei testimonium[q] odor inesset capitis et ventris nulla[r] pernicies.

36. Proferatur in medio, quo[a] gratuletur regio[b]. Quadam vice, obumbrante iam noctis crepusculo, inter coraulas[c] et citharas dum circa[d] monasterium a saecularibus multo fremitu cantaretur, et sancta[e] duabus testibus perorasset diutius, dicit quaedam monacha sermone ioculari[f]: 'Domina, recognovi, unam[g] de meis canticis a saltantibus praedicari'. Cui respondit: 'Grande est, si te delectat coniunctam[h] religioni audire odorem saeculi'. Adhuc soror pronuntiat: 'Vere, domina, duas[i] et tres hic modo meas[k] canticas audivi quas tenui'. Sancta respondit: 'Teste[l] Deo, me nihil[m] audisse

Capp. 33—36. 1a *b*. 2. 3a. *b*. 4a.

Cap. 33. a) egressus 4a. b) deseruit et mulier 4a. c) *sic* 1a *(pr. m.)*. 2. 3a. *b*. 4a; merito 1a *(sec. m.)*. *b*. d) h. r. 3a; redit in hospicio 3b; revisit hospitium 4a. e) similium 2. f) cellam 1a. *b*. g) toto 2. h) quod *add*. 4a. i) a 4a. k) et *add*. 4a.

Cap. 34. a) familior 1b. b) *sic* 3b. 4a; absentii 1a. 2. 3a; absenthii 1b; *cf. Fort., V. M. IV*, 546. c) refrigeraretur 4a. d) effugiit 2, *corr*. e) memoria 2. f) tacite 3a. *b*. g) et *add*. 1a. *b*. h) *corr*. tristes 1a. i) iactent 2, *corr*. k) ut *add*. (4a). l) *om*. 4a. m) pallor vicinus tumulo levat de pallio 4a. n) vicinis 1b, *corr*.

Cap. 35. a) tantum 2. (4a). b) exaltarent, *exp*. n 1b. c) visum 4a. d) quod *add*. 4a. e) *ita* 1a. *b*. 2; iubere *rell*. f) manus 4a. g) beata 1a. *b*. h) s. e. a. o. e. 4a. i) ministerio 4a. k) evigilante 1a. *b*; vigilante 2. l) nil de m. in ea apparuit 4a. m) aquam 1a. n) *om*. 4a. o) *sic* 1a. *b*; nec morbi (2); nec mors nec morbi (morbus 3b) 3a. *b*; morbus nec 4a. p) de lectulo ad cursum 4a. q) testimonio 3a. *b*; olei odor inesset capiti ad testimonium 4a. r) foret *add*. 4a.

Cap. 36. a) tota *add*. 4a. b) religio 3a. *b*. c) corollas 1a. *b*. 2 *(e corr.)*. 3a. 4a; carollas 2 *(pr. m.)*; coraulis *Fort., carm. III*, 6, 47. d) carca 1a, *corr*. e) cum *add*. 4a. f) seculari? 1b, *corr*. g) unum 4a. h) coniuncta 2; coniunctae 4a. i) duo et tria 1a *(e corr.)*. 4a. k) de meis canticis audivi quae 1a *(e corr.)*; m. cantica audivi que retinui 4a. l) testor 4a. m) fateor *sec. m. add*. 1a.

modo saeculare[a] de cantico'. Unde manifestum est, ut[b] carne licet in saeculo[c], mente quod[d] tamen esset in caelo.

37. Praedicetur in laude Christi more beati Martini[1] tempore praesenti antiqui norma miraculi. Cum beatissima femina reclusa esset in cellula, audivit fletum de monacha et signi[a] tactu venientem, quid illud[b] esset, interrogat. Quae mortuam sororem nuntiavit infantulam et, frigida[c] qua[d] lavaretur, paratam esse iam calidam. Condolens sancta tunc imperat, ut cadaver ipsius suam deferret[e] in[f] cellulam. Quo sibi deportato[g], excepit[h] manu propria, reclausa[i] post se mox ianua, iubens[k] longe discedere[l], ne quis sentiret, quid ageret; sed, quod occulte gessit, celare[m] diu non potuit. Inter[n] haec, dum defunctae exsequiae praeparentur[o], fere per horas septem mortuae[p] tractat corpusculum. Sed Christo vidente fidem, cui negare non potuit, reddita prorsus salute, surgit haec ab oratione, resurgit[q] illa de funere, et se tunc sublevat vetula, cum revixisset infantula. Quam, tacto[r] iterum signo, laetificata reddit vivam, quam flens acceperat mortuam.

38. Commemoretur et illud nobile factum. Per somnium tribunus fisci cogno-
587, Aug. 13. mento Domolenus die qua sanctissima migravit[2] de saeculo, dum graviter suffocationis totus languore deficeret, videbatur ipsi[a], quod sancta in vicum[b] eius dignabiliter accessisset. Currit[c], salutat, interrogat, quid beata requireret. Tunc ipsa dicit, quod ad[d] eum[e] illic[f] videndum pervenerit. Et quia votum plebis erat, ut beati Martini oratorium conderent[g], adprehendit tribuni manum beatissima, dicens: 'Hoc loco[h] sunt confessoris venerandae reliquiae, per hoc aedificate templum, quod sibi ducat dignissimum'. Quale[i] Dei mysterium[k]! Fundamentum et pavimentum repertum est, quo[l] basilica facta est. Adhuc in ipso sopore manum trahit[m] per fauces eius, et gulam diu deliniens, insuper et hoc dicens: 'Veni, ut tibi melior a Deo sanitas conferatur'. Et[n] videbatur sic rogare[o]: 'Per meam vitam ut propter[p] me relaxes[q] illos quos habes in carcere'. Evigilans tribunus refert quod viderat coniugi, dicens: 'Vere credo, quod hac[r] hora exiit sancta de saeculo'. Dirigit ad civitatem, ut[s] per hoc vera cognosceret; transmittit ad carcerem, qui[t] septem reos ibi[u] retentos admonitus relaxaret. Redeunte transmisso[v], refert, ea hora migrasse[w] iustam de saeculo, et triplici mysterio, carcere relaxato[x], tribuno sano reddito, aedificato templo, sanctae probavit oraculum.

39. Sed de beatae virtutibus sufficiat exiguitas, ne fastidiatur ubertas, nec reputetur brevissimum, ubi de paucis agnoscitur in[a] miraculis amplitudo, qua[b] pietate,

Capp. 36—39. 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *b*. 4*a*.

Cap. 36. a) de s. c. 4*a*. b) quod 4*a*. c) secundo 1*b*, *corr*. d) *ita* 1*a* *(delet.)*. 2. 3*b*; *om. rell.*

Cap. 37. a) signo tacto 1*b*. 3*a*. 4*a*; signo tactu 3*b*. b) *om*. 4*a*. c) frigidam (4*a*). d) quo 1*b*. 3*a*. *b*. e) deferretur 1*b*. f) ad 4*a*. g) portato 1*b*. h) excepiens *corr*. excipiens 4*a*. i) et clausa 4*a*. k) iubet longe eas discedere 4*a*. l) discere 1*a*. m) celari 2. (4*a*). n) interea dum 4*a*. o) praepararentur 1*a*; praeparantur 2. (3*a*); pararentur 4*a*. p) mortuum 3*a*. *b*. q) surgit illa 1*b*; illa resurgit 4*a*. r) *sic* 3*a*. *b*; tactu iterum signo 1*a* *(pr. m.)*. *b*; tactu iterum signi 1*a* *(sec. m.)*. 2. (4*a*).

Cap. 38. a) ipse 1*a*. *b*. 2, *corr*. 1*a*. 2. b) vico 3*a*. *b*. c) percurrit 4*a*. d) *sec. m. add*. 1*a*. e) *om*. 1*b*. f) *om*. 3*a*; ibi 3*b*. g) construerent 3*a*; conderetur 3*b*. h) locum 1*a*, *corr*. i) o quale 4*a*. k) in quantum sancta designavit, postea tantum *add*. 3*a*. *b*. l) quod 1*a*. *b*. m) trahens 4*a*. n) *om*. 4*a*. o) rogari 1*a*. 2 *(corr.)*. 3*b*. p) propter me *om*. 4*a*. q) relaxas 1*a*, *corr*. r) hora hac 1*a*. *b*. s) u 2. t) quo 4*a*. u) *om*. 1*b*. v) misso 4*a*. w) i. m. 4*a*. x) vacuato, tribuno sanitati r. 4*a*.

Cap. 39. a) *om*. 3*a*. *b*. b) quae 3*a*. *b*.

1) *Sulp. Sev., V. Mart. c*. 7. 2) *De obitu Radegundis cf. lib. II, c*. 21.

parcitate, dilectione, dulcedine, humilitate, honestate, fide, fervore sic[a] vixerit, ut et ad[b] ipsam post obitum gloriosi transitus mirabilia prosequantur.

EXPLICIT[c] LIBER I.

LIBER[a] II.

DOMINABUS[b] SANCTIS MERITORUM GRATIA DECORATIS DEDIMIAE[c, 1] ABBATISSAE VEL OMNI CONGREGATIONI GLORIOSI[d] DOMINAE[e] RADEGUNDIS BAUDONIVIA HUMILIS OMNIUM.

Iniungitis mihi opus agere non minus inpossibile, quam[2] sit digito caelum tangere[f], (Fort. V. Hil. c. 2.) ut de[g] vita sanctae dominae Radegundis, quam obtime nostis, aliquid dicere praesumamus. Sed istud illis debetur[h] iniungi, qui habentes[i] intra se fontem eloquentiae[3]. (Fort. V. Marc. c. 1.) Unde quicquid illis iniungitur, carmine irriguo copiosius explicatur. Verum econtra[k], quicumque angustae intellegentiae sunt nec habent affluentiam eloquii, per quam vel[l] alios reficere vel suae siccitatis possint inopiam temperare, tales non solum per[m] se aliquid dicere[n] appetunt[o], verum etiam, si quid eis iniunctum fuerit, pertimescunt. Quod in[p] me hoc[q] recognosco, quae sum pusillanimis, parvum habens intellegentiae eloquium, quoniam, quantum doctis proloqui[r], tantum indoctis utile fit[s] tacere. Nam illi[t] de parvis magna disserere, isti de magnis nesciunt vel parva proferre; et ideo quod ab aliis quaeritur, ab aliis formidatur. Cum sim ego[u] minima omnium minimarum, quam[v] ab ipsis cunabulis ante (Fort. V. Hil. c. 1.) sua vestigia peculiarem vernulam familiariter[w] enutrivit, ut[x] inpensi muneris[y] de eius claro opere, etsi non plene, vel ex parte[z] conplexa perstringerem[a], quatenus[b], dum sui gregis auribus eius gloriosae vitae praeconia[c], etsi non digno[d], devoto tamen eloquio[e], benignis-

Cap. 39. 1a. b. 2. 3a. b. 4a. *Prologus.* 1a. b. 4a. 5a. c.

Cap. 39. a) *om.* 4a. b) *ita* 1a. b. 2; ut adhuc 3a. b; ut et (4a). c) *ita* 1a; *om.* 2; EXPLICIT VITA BEATAE RADEGUNDIS 3a; adiuvante Dn̄o, qui vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen *add.* 3b; humanae eloquentiae modus ammirando attonitus viribus explicare minime valet. EXPLICIT VITA SANCTAE RADEGUNDIS EDITA A FORTUNATO EPISCOPO *add.* 4a; humanae eloquentiae modus admirando attonitus pre viribus explicaro minime valet. Sit tamen illi qui dedit gloria, laus et imperium in saecula saeculorum. Amen. EXPLICIT LIBER PRIMUS VITAE SANCTE RADEGUNDIS REGINAE (EXPLICIT VITA SANCTAE RADEGUNDIS VIRGINIS 5c) 5a. c. *Sequitur Vita S. Radegundis a Baudonivia composita* 1. 2. 4a. 5.

Prologus. a) *liber in codicibus ita inscriptus est:* INCIPIT PROLOGUS BAUDONIVIAE DE MIRACULIS SC̄AE RADEGUNDIS VIRḠ 1b; ITEM DE VITA BEATAE RADEGUNDIS COMPOSITA AB UNA EX SANCTIS MONIALIBUS IUGITER CUM EA CONVERSANTIBUS 2, *ubi prologus desideratur;* INCIPIT PRAEFATIO SEQUENTIS LIBRI 4a; INCIPIT PROLOGUS IN LIBRO SECUNDO 5a; INCIPIT PROLOGUS LIBRI SECUNDI 5c. b) Dominis 5a. c) Didimiae 5c. d) *sic* 1a. b, *in utroque corr.* e) domne 5c, *saepius.* f) scilicet *add.* (4a). g) vitę *corr.* de vita 1b. h) debet (4a). i) *sic* 1a *cum V. Marcelli;* habent 1a *(e corr.).* b. 5a. c. k) et contra 5c. l) et 5c. m) ut per 5a. c. n) non *postea in marg. add.* 1b: *in cod. V. Marcelli P desideratur.* o) appetant 5a. c. p) imme 4a. q) *eras.* 1a; ego (4a). r) ut est disputare 5a; utile est disputare 5c. s) *corr.* sit 1a. t) sciunt *add.* 1a. b; *om.* 4a *et Fortun.;* de p. sciunt (5a. c). u) igitur (4a). v) me 5a. c. w) familiarem vernulam 5a. x) uti 4a. y) numeris 1b, *in marg. corr.* z) aliquid *add.* 5a. c. a) pertringerem 1b, *corr.* b) Unde quo sui 5a. c. c) pandentur *add.* (4a). d) dignum 5a. e) pandam *add.* 5a. *e: verbum resonarent desideratur.*

1) *Dedimiae abbatissae nisi a Baudonivia mentio nulla fit; cf. Gall. Christ. II,* p. 1301. 2) *Prologi maximam partem Baudonivia ex iis exscripsit, quos Fortunatus Vitis Hilarii et Marcelli praemisit.* 3) *Verba* de ipso sicco themate didicerunt undas haurire *scite suppressit Baudonivia.*

simae vestrae voluntati oboediens pareo, vestra[a] me oratione iuvari[b] peto, quae sum minus docta, plus devota. Non ea quae vir apostolicus Fortunatus[c] episcopus[1] de beatae vita conposuit iteramus, sed ea quae prolixitate[d] praetermisit[e], sicut ipse in libro suo disseruit, cum[f] diceret[2]: *De beatae virtutibus sufficiat exiguitas, ne fastidiatur ubertas, nec reputetur brevissimum, ubi de paucis agnoscitur*[g] *amplitudo.* Ergo, inspirante divina potentia, cui beata Radegundis placere studuit in saeculo et cum quo regnat post saeculum, non polito, sed rustico temptamus de his quae gessit sermone[h] appetere et de multis[i] eius miraculis pauca conplectere[k].

EXPLICIT PROLOGUS[l].

INCIPIUNT CAPITULA[a] LIBRI SECUNDI.

Prologus. 1*a*. *b*. 4*a*. 5*a*. *c*. *Index.* 1*a*. *b*. 4*a*.

Prologus. a) vestraque 5a. c. b) p. i. (4*a*). c) Fortin. 1*b*, *corr.* d) sui *add.* (4*a*). e) omisit, supplere cupimus 5*a*. *c*. f) disseruit. Cum dicere de 1*a*. g) miraculis *add.* 5*c*: in miraculis *add.* *Fortun.* h) aliquid *add.* 5*a*. *c*. i) virtutibus vel miraculis complecti 5*a*. k) *sic* 1*a*. *b*; complecti *rell.* l) *sic* 1*a*; *haec om.* 1*b*; EXPLICIT PREFATIO 4*a*.

Index. a) KAPITULA DE MIRACULIS S̄ RAD̄. I. De 1*b*; *indicem om.* 2; L. S. *om.* 4*a*. b) *om.* 4*a*. c) Clothario 4*a*. d) qua v. navim 4*a*. e) quod 4*a*. f) predictus 4*a*. g) Quomodo 4*a*. h) Chotharii 4*a*. i) P. pervenit, ubi m. 4*a*. k) in — introivit *om.* 1*b*. 4*a*, *at infra c.* 5. *haec verba exstant.* l) Quomodo idem r. 4*a*. m) venit 4*a*. n) ut — accederet *om.* 1*b*; et 4*a*. o) ut 1*b*. p) domina, *sed infra* domno 4*a*. q) misit 4*a*. r) eo 1*a*; *tr.*, ut rex ipsum ēpm transmisit, ut eam venia p. 1*b*; et quod idem r. eundem ep. ad s. misit pro petenda venia, *om.* quod — fecit 4*a*. s) quod — pauperum *om.* 4*a*. t) eius *add.* 4*a*. u) *om.* 1*b*. 4*a*. v) b. e. 4*a*. w) vel — fecit *om.* 1*b*; et 4*a*. x) eius *add.* 4*a*, *ubi* quam — fecit *des.* y) tonnula 4*a*. z) quam — dispensavit *om.* 1*b*. a) ipsam in anno ipso congrēḡ 4*a*. b) Nammeco *corr.* Nammezo 4*a*. c) i. — inluminavit *om.* 1*b*; ipsa *om.* 4*a*. d) vernula 4*a*. e) N. *fere* 1*b*; *om.* 4*a*. f) Vinoberga *in textu c.* 12. g) p. s. in e. c. 4*a*.

1) *Cf. Paulus, H. Lang. II*, 13: (Fortunatus) Pictavis pertransiens, illuc habitavit — —; novissimeque in eadem civitate primum presbiter, deinde episcopus ordinatus est, atque in eodem loco digno tumulatus honore quiescit. 2) *Fortun., V. Radeg. c.* 39.

13. De reliquiis sancti Andreae et aliorum, quas in Ategia[a] villa congregavit, et in villa Suedas ei[b] in visu angelus Domini obtulit.

14. De domini[c] Mammetis pignore[d], quod ipsa domina[e] Radegundis desideravit.

15. De eo quod vir inluster[f] nomine Leo de[g] cilicio domine[h] Radegundis lumen recepit.

16. De ligno sanctae crucis, propter quod ad imperatorem transmisit[i], ut[k] de ipso pignore impetraret, quod ita et fecit.

17. De missis suis[l], quos transmisit[m] domino imperatori gratias agere, et eo quod in mari pereclitantur[n].

18. De eo quod per signum crucis milia[o] milium daemonia de[p] monasterio visibiliter fugavit.

19. De nocturna[q] ave, quae[r] in monasterio cantavit, quomodo[s] per iussionem suam ministra fugavit.

20. De eo quod ante annum transitus sui vidit in visu locum sibi paratum.

21. De eius transitu vel[t] planctu, qualis ibi fuit.

22. De lapidariis qui operabantur[u]; in ipso transitu audierunt angelum loquentem de ea.

23. Gregorius episcopus Turonensis[1] ad sepeliendum[v] eam venit[w]; vidit in speciae hominis vultum angelicum splendidissimum.

24. De[x] eo quod sub muro ipsius monasterii corpus eius portaverunt, ubi et caecus lumen recepit.

25. De eius[1] cereis, quos puer tenebat ad sepulchrum eius, quales[y] virtutes Dominus fecit.

26. De Abbone[z] abbate, qui[a] validum[b] incurrit dentis dolorem; venit[c] ad sepulchrum dominae Radegundis et morsu pallam corporalem accepit sanitatem.

27. De feminis vexatis, quae[d] in basilica sancti Hilarii baccabantur[e]. Arnegisilo abbate ex monasterio sanctae Radegundis sequentes[f], de basilica sancti Hilarii usque ad sepulchrum sanctae Radegundis inergumini clamantes venerunt, et ibi sanitatem receperunt.

28. De eius palla, quae[g] super tumulum ipsius erat, quam[h] custos intinxit in calicem aquae, et, dato febricitanti poculo, statim sanitatem recepit.

EXPLICIUNT CAPITULA.

INCIPIUNT[a] EIUSDEM VIRTUTES.

1. Igitur de beatae Radegundis vita, in primo libro[b] sicut continetur eius regalis origo vel dignitas, nulli[c] habetur incognitum, qualis fuit eius actio, dum cum terreno[d]

Index. 1a. b. 4a. *Cap.* 1. 1a. b. 2. 4a.

Index. a) Ateias 4a. b) ei — obtulit *om.* 1b. c) domni 4a. d) pignoro 1b; pignoribus, que sancta desideravit 4a. e) quod ipsa de Syra eis in visu angelus dm̄i obtulit 1b. f) *om.* 1b; illustris 4a. g) rec. l. de eius cilicio 4a. h) d. R. *om.* 1b. i) l. sancta misit 4a. k) ut — quos transmisit *om.* 1b; ut — fecit *om.* 4a. l) *om.* 4a. m) quos imp. gratias agens misit, et quod in 4a. n) peri|tantur 1b. o) cr. demones 4a. p) v. f. de m. 1b; a m. fugavit 4a. q) nocturno 1b. r) quae — fugavit *om.* 4a. s) quomodo — fugavit *om.* 1b. t) vel — fuit *om.* 4a. u) qui aud. a. l. de ea in i. tr. 4a. v) sepeliendam 1b. w) v., qui v. ibi vultum a., *om.* spl. 4a. x) Quomodo corpus eius portaverint, et de inluminatione ceci 4a. y) quales — fecit *om.* 4a. z) Abbono 1b. a) qui — sanitatem *om.* 4a. b) v. i. *om.* 1b. c) venit — sanitatem *om.* 1b. d) quae — receperunt *om.* 4a. e) baccabant? 1b, *corr.* f) sequente 1a. b. g) quae — recepit *om.* 4a. h) quam — Expl. cap. *om.* 1b.

Cap. 1. a) De origine vel de celsitudine eius et de rege Chlotario. I. Igitur 1b; INCIPIUNT GESTA BEATAE RADEGUNDIS 4a. b) a Fortunato episcopo edito *a ld.* 2. c) nulla 1b, *corr* d) cum rege terreno et 4a.

principe et[a] coniuge rege praecelso Chlotario[b] conversaretur[c]. De regali progeniae nobile germen erupit, et quod sumpsit ex genere suo[d], plus ornavit ex fide. Coniuncta terreno principi nobilis regina, caelestis[e] plus quam terrena; sed in ipso coniunctionis brevi tempore ita se sub coniugis specie nupta tractavit, ut Christo plus devota serviret, ut[f] hoc ageret in laicali[g] proposito, quod ipsa desideraret imitari[h]: religio iam antecedens animi futurae conversationis adventum, dum saeculari sub habitu religionis formabatur exemplum. In nullo huius mundi[i] conpede catenata est[k], in servorum Dei obsequio succincta, in redemptione captivorum sollicita, in egenorum erogatione profusa; proprium credidit, quicquid de se pauper accepit.

2. Dum[a] esset cum rege adhuc in mundiali habitu mens intenta[1] ad Christum, — teste Domino[b] loquor, cui, ore tacente, pectora confitentur, cui, etsi lingua taceat, conscientia nil[c] occultat, quia quod audivimus dicimus et quod vidimus testamur, — invitata ad prandium Ansifridae[d] matronae, dum iter ageret, saeculari pompa se[e] comitante, interiecta longinquitate terrae ac[f] spatio, fanus[g], qui a Francis colebatur, in itinere beatae reginae quantum[h] miliario uno[i] proximus erat. Hoc illa audiens, ibi[k] a Francis fanum coli, iussit[l] famulis fanum igni conburi, iniquum iudicans, Deum caeli contempni et diabolica machinamenta[m] venerari. Hoc audientes[n] Franci universaque multitudo cum gladiis et fustibus vel omni fremitu diabolico conabantur defendere; sancta vero regina inmobilis perseverans[o], Christum in pectore gestans, equum quem sedebat in antea non movit, antequam et fanus[p] perureretur, et, ipsa orante, inter[q] se populi pacem firmarent. Quo facto, virtutem et constantiam[r] reginae omnes admirantes, Domino[s] benedixerunt[t].

3. Postquam, operante divina potentia, a rege terreno discessit, quod sua vota poscebant, dum Suedas[a. 2] in villa, quam ei rex dederat, resideret, in primo anno conversionis[b] suae, vidit in visu navem[c. 3] in hominis specie et in totis membris eius sedentes homines, se vero in eius genu sedentem; qui dixit ei: 'Modo in genu sedes, adhuc in pectore[d] meo sessionem habebis[e]'. Ostendebatur ei gratia, qua fruitura erat. Hunc visum cum contestatione[f] secretius suis fidelibus retulit, ut ea superstite hoc[g] ne quis sciret. Quam cauta in conlocutione, quam devota[h] in omni actione! In prosperis[i], in adversis, in laetitia[i], in tristitia semper aequalis, nec in adversis se fregit nec in prosperis extulit[k].

4. Dum[a] in villa ipsa adhuc esset, fit sonus, quasi eam rex iterum vellet accipere[b], se dolens gravi[c] damno pati, qui talem et tantam reginam permississet a latere[d]

Capp. 1—4. 1*a*. *b*. 2. 4*a*.

Cap. 1. a) *om.* 2. b) Clothar. *fere* 4*a*. c) conversaret 2. d) *om.* (4*a*). e) caelestis — terrena *om.* 1*b*. f) et (4*a*). g) seculari 4*a*. h) imitari; religio iam *corr.* imitari religio; iam 1*a*; imitari. Religio iam 2. 4*a*. i) modi 1*b*, *corr.* k) *ita* 1*a* *(pr. m.)*. *b*; catenatum 1*a* *(e corr.)*. 4*a*; cathenatum 2.

Cap. 2. a) Cum 1*b*. 4*a*. b) *om.* 1*b*. c) nihil 1*b*. d) *sic* 1*a*. 4*a*; Ansifredę 1*b*; Ansifridi matrone (*corr.* matrona) 2. e) *om.* 4*a*. f) et 4*a*. g) fanum, quod — proximum 1*a* *(e corr.)*. (4*a*). h) quasi 4*a*. i) *om.* 4*a*. k) *sic* 1*a*. *b* *(ubi* fanum *desideratur)*; ubi audivit *pro* ibi — coli *(e corr.)* 2; *haec om.* (4*a*). l) et *postea add.* 2. m) machinamente 1*a*. *b*, *in utroque corr.* n) audiens — conabatur 2, *corr.* o) et *add.* (4*a*). p) *corr.* fanum 1*a*. *b*, *et sic* (4*a*). q) populi i. se 4*a*. r) beatae *add.* (4*a*). s) Dominum (4*a*). t) benedicr 1*b*, *corr. m. al.*

Cap. 3. a) Sunedas 2. b) conversationis 1*b*. c) *sic* 1*a*. *b*; avem 2 *et Mab.*; navim 4*a*. d) pectus meum 2. (4*a*). e) hinc *add.* (4*a*). f) testatione 1*b*; constitutione 2. g) *om.* 4*a*. h) devo:ta 1*b*. i) et *add.* 4*a*. k) extollit 1*b*.

Cap. 4. a) Cum 1*b*. 4*a*. b) *om.* 4*a*. c) *sic pr. m.* 1*a*. *b*; grave damnum 2; grave dampnum 4*a*. d) re *m. al. suppl.* 1*b*.

1) *Verbis* mens intenta (ad Christum) *Radegundis nomen Latine, opinor, redditur.* 2) *Cf. Lib. I, c.* 15. 3) *Navis symbolum est ecclesiae; cf. Forcellini ed. de Vit IV, p.* 237.

suo discedere, et nisi eam reciperet, penitus vivere non optaret. Haec audiens beatissima, nimio terrore perterrita, se amplius cruciandam[a] tradidit cilicio asperrimo ac tenero corpori aptavit; insuper et ieiunii cruciationem indixit[b], vigiliis pernoctans, in oratione se tota[c] diffudit, despexit[d] sedem patriae, vicit dulcedinem[e] coniugis[f], exclusit[g] caritatem mundialem, elegit exsul fieri, ne peregrinaretur a Christo. Adhuc de regali secum habens ornamento felte[h, 1] fusum ex auro et gemmis vel margaritis factum, habentem in se auri solidos mille, quem[i] per nonnanem[k] nomine Fridovigiam[l], quam proximam habebat, cum suis fidelibus transmisit viro venerabili domino Iohanni[2] reclauso in castello Cainone[3], ut pro ea oraret, ne iterum ad saeculum reverteretur[m], et vestem ei cilicinam transmitteret, unde corpus suum limaret. Transmisit ei[n] rachinam[4] cilicinam, unde et interius[o] et superius sibi fecit indumentum, et si quid de causa, quam timebat, supradictus[p] vir in Spiritu sancto sentiret, eam certiorem[q] redderet. Quod si hoc rex vellet, ipsa ante[r] optaret vitam finire[s], quam regi terreno iterum iungi, quia iam Regis[t] caelestis copulabatur amplexus[u]. Sic[v] vir Dei tota nocte in vigiliis et orationibus pernoctans, inspirante sibi divina potentia, in crastino[w] mandavit ei, hoc regis esse voluntatem, sed Dei non esse permissum; ante[x] rex Dei iuditio puniretur, quam eam in coniugium acciperet.

5. Post hoc dictum supradicta[a] domina Radegundis, mens[b] intenta ad Christum, Pictavis, inspirante et cooperante Deo, monasterium sibi per ordinationem praecelsi regis Chlotarii construxit. Quam fabricam vir apostolicus Pientius episcopus[5] et Austrapius dux per ordinationem dominicam[c] celeriter fecerunt; in quo[d] monasterio sancta regina mundi falsa blandimenta respuens gaudensque[e] ingressa est, ubi perfectionis ornamenta conquireret et magnam congregationem puellarum Christo numquam morituro sponso[f]. Quo[g] electa abbatissa[6], etiam constituta, tam se quam sua omnia ei[h] tradidit subdita potestate, et ex proprio iure nihil sibi reservans, ut curreret expedita post Christi vestigia et tanto[i] sibi plus augeret in caelo, quanto[k] magis subtraxisset de saeculo. Mox etiam eius sancta conversatio coepit fervere in humilitatis conversa-

Capp. 4. 5. 1*a*. *b*. 2. 4*a*.

Cap. 4. a) crucienda 1*b*, *corr. m. al.* b) induxit 1*b*. 4*a*. c) *sic* 1*b*. 2; totam *rell.* d) dispexit 2. e) dulcedine 1*b*, *corr. m. al.* f) coniugii (4*a*). g) ex *m. al. suppl.* 1*b*. h) *eras.* 4*a*; cifum *cod. Herovall.* i) que *sec. m. corr.* qū 1*b*; mille, misit eum viro v. domno I. recluso in c. C. per n. suam n. F., q. p. h., c. s. f., ut 4*a*. k) *sic* 2; nonnam *corr.* nonnanam 1*a*; nonā *sec. m. corr.* nonnā 1*b*; nonnam 4*a*. l) Fridovigia 2. m) sed *add.* 4*a*. n) ea 1*b*, *corr.*; et *add.* (4*a*). o) interiorem et superiorem 2. p) s. v. *om.* 4*a*. q) certionem 1*b*. r) magis 4*a*. s) finiri 1*b*. t) Regi caelesti 2. u) *sic* 1*b*. 2; amplexu 1*a*. 2 *(e corr.)*; amplexibus 4*a*. v) Vir ergo Domini tota 4*a*. w) crastinum 4*a*. x) antea enim rex 4*a*.

Cap. 5. a) supradictae dominae, *om.* Radegundis 4*a*. b) *sic* 4*a*; ::mens i. 1*a*; timens i. 1*b*; mente tota i. 2; mens intenta ad Christum *saepe repetuntur; cf. supra p.* 380, *n.* 1. c) *om.* 1*b*; Dei 4*a*. d) *sic* 1*a*. *b*. 4*a*; quod monasterium 2. e) que *om.* 4*a*. f) traderet *add.* 2; aggregaret *add.* 4*a*; *om.* 1*a*. *b*. g) Quo *corr.* co 1*a*. h) eius tradidit potestati 4*a*. i) tantum 2. (4*a*). k) quantum subtr. 4*a*.

1) *Felte Mabillon pro filtro (Germ. 'filz') accepit, quod neque idem est ac 'felte' neque ornamentum fusile significat. At verum intellectum assequi nequeo.* 2) *De Iohanne reclauso Cainonensi Greg. Tur. in Gl. Conf. c.* 23. *egit; cf. Script. Rer. Merov. I, p.* 762, *n.* 4. 3) *Chinon.* 4) racena *Fort., V. S. Germani c.* 44. *'Genus quoddam vestis super alias induendae, vilis et crassioris panni', Forcellini ed. de Vit V, p.* 72. 5) *Austrapius dux tempore Chlothacharii regis clericis adscriptus, in Sellensi castro episcopus ordinatus est:* futurum, ut, decedente Pientio antestite, qui tunc Pectavam regebat eclesiam, ipse succederet, *Greg., H. Fr. IV,* 18. *Sed Pientio mortuo Pascentius successit, atque Austrapius in Sellensi castro a Theifalis interfectus est.* 6) *Agnete.*

tione, in caritatis ubertate, in castitatis lumine, in ieiuniorum[a] pinguedine, et ita se toto amore caelesti[b] tradidit Sponso, ut Deum mundo corde conplectens, Christum in se habitatorem esse sentiret.

6. Sed invidus bonorum humani generis inimicus, cuius voluntatem, etiam dum in saeculo esset, facere abhorruit, eam persequi non cessavit. Sicut[a] iam per internuntios cognoverat, quod timebat, praecelsus rex[b] cum filio suo praecellentissimo Sigiberto Turonis[c] advenit quasi devotionis causa, quo[d] facilius Pictavis accederet, ut suam reginam acciperet.

7. Quo cognito, beata Radegundis sacramentales fecit[a] litteras sub contestatione divina viro apostolico domino[b] Germano Parisius civitatis episcopo, qui tunc cum rege erat[1]. Quas[c] per Proculum[2] suum agentem secretius direxit cum exenio vel eologiis[3]. At ubi eas relegit vir Deo plenus, lacrimans prosternit se pedibus regis ante sepulchrum beati[d] Martini cum contestatione divina, sicut ei in[d*] litteris fuerat intimatum[e], ad Pictavis civitatem[f] non accederet. Sic[g] rex amaritudine plenus intellegens, hoc[h] petitionem esse beatae reginae, paenitentia ductus, malis consiliariis[i] reputans seque indignum iudicans, quod talem habere reginam diutius[k] non meruisset, prosternit se et ille ante limina sancti Martini pedibus apostolici viri Germani[l], rogat[m], ut sic pro ipso veniam peteret beatae Radegundi, ut ei indulgeret, quod in eam[n] per malos consiliarios peccaverat. Unde ultio divina de praesenti in eos vindicavit: sicut[o] Arrius[4], qui contra fidem catholicam certans, omnia[p] intestina sua in secessu[q] dimisit, ita et de[r] istis evenit, qui contra beatam reginam egerunt. Tunc rex timens Dei iudicium, quia eius regina magis Dei voluntatem fecerat quam suam, dum cum eo commorata[s] fuerat, rogat[t] eum[u] celeriter illuc venire. Sic vir apostolicus dominus Germanus Pictavis veniens, ingressus in[v] monasterium, in oratorium[w] dominae Mariae[5] nomini[x] dedicatum prosternit se[y] ad sanctae reginae pedes, pro rege veniam poscens. Illa vero gaudens se de saeculi faucibus ereptam, benigne indulget et se ad Dei aptavit servitium. Expedita iam sequi Christum, quocumque iret, quem semper dilexit, et[z] animo devoto ad eum percurrit. Talibus ergo rebus intenta, addito vigiliarum ordine, quasi carceris se sui corporis fecit pernoctando custodem. Et cum esset aliis misericors, sibi iudex effecta est, reliquis pia, in se abstinendo severa, omnibus larga, sibi restricta[a], ut madefecta[b] ieiuniis non sufficeret, nisi et de suo corpore triumpharet.

8[a]. His igitur studiis occupata per omnem modum, sicut est[b] in libro primo intimatum, meruit soli Deo prompte vacare. Quo tamen tempore fortioribus[c] armis

Capp. 5—8. 1*a*. *b*. 2. 4*a*.

Cap. 5. a) ieieniorum pinguitudine 1*b*. b) tr. c. 4*a*.

Cap. 6. a) enim *add.* (4*a*). b) Clotarius *add.* 4*a*. c) *sic* 1*a*. *b*; Turonus 2; Turones (4*a*). d) quam 2.

Cap. 7. a) l. f. 4*a*. b) domn. *fere* 4*a*. c) quasi 4*a*. d) sancti 4*a*. d*) *om.* 2. (4*a*). e) ut *postea suppl.* 1*a*; *om.* 1*b*; ut ad 2; ut *pro* ad (4*a*). f) *om.* (4*a*). g) *a* Sic *c.* 8. *incipit* 4*a*. h) *corr.* hanc 1*a*. i) istud *add.* (4*a*). k) *om.* 1*b*. l) *om.* 1*a*. *b*. m) rogans (4*a*). n) ea 2. (4*a*). o) enim *add.* (4*a*). p) omnem intestinam suam 2. q) secessum deposuit 4*a*. r) *om.* 4*a*. s) comme| morata f. 1*b*; commoraretur 2; comm. cum eo f. 4*a*. t) rogavit 1*b*. u) r. beatum virum celeriter illuc ire 4*a*. v) *om.* (4*a*). w) oratorio domnę — dedicato 2; oratorio — dicato 4*a*. x) *om.* 1*b*. y) *m. al. superscr.* 1*b*. z) d., ad eum animo 4*a*. a) restructa 1*b*, *corr.* b) confecta, *e corr.* con 2.

Cap. 8. a) 9 *et sic deinceps* 4*a*. b) in l. p. i. est 4*a*. c) fortibus 1*b*.

1) *Cf. Fort., V. S. Germani c.* 23. 2) *Nectarii, filii Proculi cuiusdam, epitaphium Fortunatus, App. VIII, condidit.* 3) *Sunt quaevis munera; cf. Ducange ed. Favre III, p.* 333. 4) *Cf. Greg., H. Fr. II,* 23. 5) *Basilicam S. Mariae, ubi corpusculum suum sepultum iri voluit, Radegundis ipsa aedificare coeperat; cf. epistulam eius, Greg., H. Fr. IX,* 42; *Longnon, 'Geographie de la Gaule' p.* 564.

induta, sine cessatione orationibus, vigiliis, lectione[a] propensa[b], peregrinis ipsa cibos ministravit ad mensam, ipsa suis manibus lavit et tersit[c] infirmantum[d] vestigia. Non famulae permisit sibi dare solatium[e], quod devota concursitabat[f] inplere servitium; se autem in tam ardua[g] abstinentiae districtione conclusit[h], usquequo infirmitas permisit, ut mens intenta Deo terrenum iam nec[i] requireret cibum. Lectulum vero poenalem sibi construxit, postquam religionis induxit[k] habitum; non aliquando illam[l] mollis pluma fulcivit, neque linteaminis nitor instruxit, quae pro indumentis universis cinere et cilicio tenera[m] membra domavit. De abstinentiae[n] rigore vel servitii[o] anterior liber multa docuit. In tantum enim se[p] propter Deum pauperem[q] fecit, ut ceteris exemplum praeberet. Manicam, quam brachio indueret, non habebat, nisi de caliga sua sibi duas fecit manicas; sed ita se pauperem[r] tractabat, ut hoc nec abbatissa[s, 1] sentiret. Quis[2] enim eius pacientiam, quis caritatem, quis fervorem spiritus, quis discretionem, quis benignitatem, quis zelum sanctum, quis iugem meditationem die noctuque in lege Domini poterit explicare? V. Caes. 1, 24. Qui[t] cum a meditatione salmorum[u] aut praedicatione cessare videretur, lectrix[v] ante eam una[w] monacharum[x] legere non desistebat. In tantum de corde vel ore illius Dei laus non discedebat[y], ut, cum quadam vice vidisset postitiariam[z, 3] monasterii transeuntem nomine Eodegundem, ubi eam voluit appellare, pro eius nomine 'alleluia[a]' clamavit. Hoc milies[b] fecit, numquam[c] de ore illius detractio, numquam mendatium, numquam maledictum contra qualemcumque personam[d] processit; et non solum non detraxit cuiquam, sed nec detrahentem patienter audivit. Pro persequentibus se semper oravit et orare docuit[e]. Congregationem, quam in nomine Domini plena[f] Dei desiderio congregavit, in tantumque[g] dilexit, ut etiam parentes vel regem coniugem se habuisse nec reminisceretur. Quod frequenter nobis dum praedicaret, dicebat: 'Vos elegi filias, vos, mea lumina, vos, mea vita, vos, mea requies totaque felicitas, vos, novella plantatio. Agite mecum in hoc saeculo, unde gaudeamus in futuro. Plena fide plenoque cordis affectu serviamus Domino; in timore[h], in simplicitate[i] cordis quaeramus eum, ut cum fidutia ei dicere possimus: "Da, Domine, quod promisisti, quia fecimus quod iussisti".

9. Numquam inposuit facere[a], quod ipsa prius non fecisset[b]. Undecumque servus Dei venisset, sollicite percontabatur[c], qualiter Domino serviret. Si quid[d] novi ab eo agnovisset, quod ipsa non faceret[e], continuo cum omni alacritate sibi prius inposuit[f]; post congregationem[g] tam verbo docuit[h], quam exemplo ostendit. Cum ante eam[i] vicibus psalmus cessasset, lectio numquam discessit, non die, non nocte, non[k] dum vel paululum corpus suum refecit. Cum lectio legebatur, illa sollicitudine pia animarum

Capp. 8. 9. 1*a*. *b*. 2. 4*a*.

Cap. 8. a) *sic* 1*a*. *b*. b) insudabat *add.* 4*a*. c) tergit 1*a* *(corr.)*. *b*. d) infirmantium 1*b*. e) ad *add.* 4*a*. f) cursitabat (4*a*). g) arduam *corr.* ardua 2. h) reclusit (4*a*). i) non 4*a*. k) induit (4*a*). l) s. illum 1*b*; illum s. 4*a*. m) *om.* 1*b*. n) abstinentia *corr.* abstinentiae 1*a*. *b*; vero *add.* 4*a*. o) servitu *m. al. corr.* servitute 1*b*. p) p. D. se 1*a*. *b*. q) pauperam 2, *ut infra*. r) *om.* 4*a*. s) abbatisse *corr.* abbatissa 1*a*. *b*. t) *sic* 1*a*. *b*. 2; *corr.* Quę 2. u) *sic* 1*a* *(corr.* psalm.*)*: *item infra*. v) tamen *add.* 4*a*. w) *m. al. in litura scr.* 1*b*. x) monachorum 1*b*, *corr. m. al.* y) discebat 1*b*, *corr. m. al.* z) *om.* 1*b*. a) alię 1*b*. b) malies 1*b*, *corr.* c) numquam — detractio *om.* 4*a*. d) ab eius ore *add.* 4*a*. e) docuit congregationem 1*a*. f) p. D. d. *om.* 4*a*. g) que *om.* 2. (4*a*). h) et *postea suppl.* 2. i) simplicitate: 1*b*.

Cap. 9. a) alicui *add.* 4*a*. b) fecit 4*a*. c) *corr.* percunctabatur 2; perquirebat 4*a*. d) quid vero novi 4*a*. e) fecerat 1*b*. f) et *add.* (4*a*). g) congregationi 4*a*. h) *om.* 4*a*. i) si *add.* 2. 4*a*. k) non dum *om.* 4*a*.

1) *Agnes scil.* 2) *Haec ex libro I. Vitae S. Caesarii (Mabillon, AA. SS. ord. S. Bened. Saec. I, p.* 666*) Baudonivia hausit, qua infra quoque usa est.* 3) *Quae posticio praeposita erat; cf. Ducange ed. Favre VI, p.* 433.

nostrarum curam gerens, dicebat: 'Si non intellegitis quod legitur, quid est, quod non sollicite requiritis speculum animarum vestrarum[a]?'. Quod etsi minus pro reverentia interrogare[b] praesumebatur, illa pia sollicitudine maternoque affectu, quod lectio continebat, ad animae salutem praedicare non cessabat. Sicut[c] apis diversa genera florum congregans[d], unde mella conficiat, sic illa ab his quos invitabat spiritales studebat[e] carpere flosculos, unde boni operis fructum tam sibi quam suis sequacibus exhiberet. Et[f] dum nocte quasi vel unius horae spatium[g] videretur somnum[h] carpere[i], semper[k] lectio legebatur. Quae legebat, in se[l] somni marcorem sentiens[m], putabat[n], eam iam paululum requiescere. Ubi a lectione cessasset[o] mens intenta ad Christum, tamquam
Cant. 5, 2. si diceret: *Ego dormio, et cor meum vigilat*, aiebat[p]: 'Quare taces? Lege, ne cesses'. At ubi surgendi horam media[q] faceret nox, quamquam antea totum implesset cursum, quae adhuc nec soporem senserat, iam parata[r], de stratu ad Domini servitium
Ps. 118, 62. gaudens surgebat, ut cum fidutia diceret: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi, Domine*. Nam frequenter et dormire visa est et psalmum decantare in ipso sopore,
V. Caes. I, 34. ita ut recte et veraciter diceret: *Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper*. Caritatis autem eius ardorem, quo omnes homines dilexit, quis umquam poterit imitari? Resplenduerunt in ea quaeque virtutes, modestia cum verecundia, sapientia cum simplicitate, severitas cum mansuetudine, doctrina cum humilitate, vita denique inmaculata, vita inreprehensibilis, vita sibimet[s] semper aequalis.

10. In tantum se extraneam de rebus propriis fecit, ut, si alicui de sororibus merum dare[a] voluisset, de suo sibi cellario tangere non praesumpsit. Quo cognito, venerabilis abbatissa dedit ei tonnellam[1] octo modiorum, quam beatae Felicitate[b] cellarariae[c] ad expensam[d] commendavit. De vindemia usque aliam omnibus diebus, ubicumque ei[e] sancta[f] iussit, dispensavit; numquam minuit, sed semper aequalis permansit. Ubi[g] novum vinum advenit, quod cellarium inplevit, se tonnella[h] satisfecisse credidit; ante puntones[i, 2] et tonnae defecerunt, quam haec quae beatae in omnibus fecit
Matth. 14, 19 sqq. voluntatem. Dominus de quinque panibus et[i*] geminis piscibus quinque pavit milia hominum; et sua ancilla[k], ubicumque indigere vidit, de hoc parvo toto anno refecit[l]. Semper[m] de pace sollicita, de salute patriae curiosa, quandoquidem inter[n] se regna movebantur, quia totos diligebat reges, pro omnium vita orabat et nos sine intermissione pro eorum stabilitate orare docebat. Ubi[o] eos inter se[p] amaritudinem moveri[q] audisset, tota tremebat, et quales litteras uni, tales alteri[r] dirigebat, ut inter se non bella nec[s] arma tractarent, sed pacem firmarent, et[t] patria ne periret. Similiter et ad eorum proceres dirigebat, ut praecelsis regibus consilia salutifera ministrarent, ut, eis regnantibus, populi[u] et patria salubrior redderetur. Congregationi suae assiduas vigilias inponebat et, ut sine intermissione pro eis orarent, cum lacrimis docebat. Se vero in quantum[v] cruciatum affligebat, quis hoc verbis explere valeat? Et, intercedente ea,

Capp. 9. 10. 1*a*. *b*. 2. 4*a*.

Cap. 9. a) nr̄arum 1*b*. b) interrogari 4*a*. c) enim *add.* 4*a*. d) congregat 4*a*. e) stupebat 2, *corr.* f) om. 2. (4*a*). g) spacio 4*a*. h) somno 2, *corr.* i) capere 1*b*. 4*a*. k) tamen *add.* 4*a*. l) cum *postea add.* 2. m) sentien: *pr. m. corr.* sentiens 1*b*. n) putans 4*a*. o) sset *in litura scr.* 1*b*. p) agebat 4*a*, *corr.* q) *sic* 4*a*; mediam *rell.* r) *in litura scr.* 1*b*. s) sibi 1*b*.

Cap. 10. a) donare 4*a*. b) *sic* 1*a*. *b* (?); *corr.* Felicitati 1*b*. c) *sic* 1*a*. *b*. 2 *(pr. m.)*; cellerariae 2 *(e corr.)*. (4*a*). d) expendam 1*b*, *corr.* e) *corr.* eam 2. f) ei eā i. m. *al. corr.* ei i. ea 1*b*. g) vero *add.* 4*a*. h) *sic* 1*a*. (4*a*); tunnella, *infra* tunnae 1*b*; tonella 2. i) pontones 2. i*) geminisque 4*a*. k) *sic* 1*b*. 4*a*; suam ancillam 2. l) fecit 2. m) soll. semper de salute 4*a*. n) se inter 1*a*. *b* *(m. al. corr.)*. o) Ubi vero inter se ad a. eos 4*a*. p) ad *add.* 1*b*. 4*a*. q) movere 2. r) d. a. 4*a*. s) non 2. t) *sic* 1*a*. *b*; ut 2; f. patriae, ne perirent 4*a*. u) populis 2. v) quanto cruciatu 2. (4*a*).

1) *Vulgo 'tonne'.* 2) *Species dolii; cf. Ducange ed. Favre VI, p.* 409.

pax regum[a], mitigatio belli, salus patriae aderat; eius obtentum intellegentes, benedictum nomen Domini conlaudabant[b]. Quamlibet de pace regum cum Rege caeli victoriam obtineret, magis se Deo devota[c] prompte[d] abtabat et omnium servitio[e] mancipabat, non curans, quale obsequium faceret, quae totis[f] implere studebat[g] servitium. Pedes omnium manibus propriis lavans, savano[h, 1] tergens et osculans, et, si permissum fuisset, ad similitudinem Mariae[2] fusis crinibus extergere non renitebat[i]. Unde pro tam inmensis beneficiis, quae sunt in ea divino munere conlata, Dominus virtutum largitor eam in miraculis clariorem reddidit in Frantia; ubi dum regnare videretur, sibi magis caeleste quam terrenum praeparavit regnum. Fecit[k] sibi oratorium, quatenus vicibus, dum se a rege[l] subduceret, semper ibi Dominum[m] caeli invocaret, in quo beneficia Dei praestantur ad invocationem eius[n] nominis, cuius assidua ibi fuit oratio.

11. Postquam se in monasterio reclausit[a], matrona Mammezo nomine dum iter ageret, in oculo[b] suo gravis est sordicula[3] ingressa. Ubi una[c] vox, unus dolor, unus clamor die[d] noctuque inerat ei, ut suam fidelem Dominus declararet. Quamquam[e] ibi in[f] corpore iam non esset, ad invocationem quoque[g] nominis sui benigna adfuit. Dominus[h] posuit ei in sensu, ut ad suum oratorium pergeret et ad eius invocationem se salvari crederet. At ubi femina dolore[i] plena, in[k] manibus servulorum[l] suorum sustentata, vix ad eius[m] oratorium duci[n] poterat, validissimum sustinens dolorem, se in pavimentum[o] proiecit et clamare coepit: 'Domina Radegundis, credo, te virtute Dei esse plenam, cuius voluntatem magis fecisti, quam hominum; domina bona, pietate plena, miserere mei, subveni infelice[p], ora pro me, ut mihi reddatur oculus, quia pro[q] gravi crutiatu[r] et dolore affligitur anima mea'. Sic illa, quae dolores omnium in se sola[s] transtulit, dum in corpore fuit, usque dum[t] eas[u] mederi potuisset, benigne exaudivit ad invocationem nominis sui. Domino[v] miserante, per eius interventum dolor effugit[w], salus advenit, oculum, quem iam se perdidisse credebat, sola[x] dolorem sentiens, sanum recepit. Quae tot diebus nec cibum sumpserat nec lumen diei viderat, pedibus suis, nullo sustentante, incolomis ad domum suam reversa est, Domino usque in praesentem[y] diem gratias agens.

12. Adiciatur et aliud ad laudem Christi miraculum, qui[a] suos tropidare[b] aliis facit. Vinoberga[c] una ex[d] eius fuit famulabus, qui[e] ausu temerario in cathedra[f] beatae reginae post eius discessum sedere praesumpsit. Quo facto, iudicio Dei percussa, sic ardebat, ut viderent omnes fumum de ea in altum procedere, et illa[g] coram[h] omni

Capp. 10—12. 1*a*. *b*. 2. 4*a*.

Cap. 10. a) regnū *m. al. corr.* regno 1*b*. b) conlaudarent 2; n. D. b. coll. plebes. Q. 4*a*. c) *sic* 1*a*. 4*a*; devotę 1*b*; devotam (2). d) prote 1*b*, *corr. m. al.* e) servitium 2, *corr.* f) viribus *add.* 4*a*. g) studebat implere *repetita, sed deleta* 1*b*. h) *sic* 1*a*. *b*. 4*a*. i) *sic* 2; renitebatur (1*a*. *b*); rennuebat 4*a*. k) fecerat (4*a*). l) se regi (4*a*). m) celi Dominum 1*b*. 4*a*. n) n. eius 4*a*.

Cap. 11. a) *sic* 1*a*. *b*; *corr.* reclusit 1a. b) oculum suum 1*b*; suo *corr.* eius 1*a*; eius 4*a*. c) nox una 1*b*. d) i. ei diebus et noctibus 4*a*. e) Que quamvis 4*a*. f) *om.* (4*a*). g) i. tamen s. n. 4*a*. h) enim *add.* 4*a*. i) d. p. *om.* 4*a*. k) *om.* 2. (4*a*). l) servorum sust. 4*a*. m) *sic* 1*a*. *b*; eum 2; *om.* 4*a*. n) ducta, v. 4*a*. o) pavimento 4*a*. p) *sic* 1*a*. *b*; infelici *rell.* q) prae (4*a*). r) cruciatum et d. *corr.* cruciatu d. 2. s) *om.* 4*a*. t) usque quo 1*b*; dum *om.* 2; usque — potuisset *om.* 4*a*. u) eis *e corr.* 1*a*; et 1*b*; eas *corr.* eos 2. v) quippe *add.* 4*a*. w) fugit 4*a*. x) *corr. m. al.* solum 1*b*; cr., soluto dolore, sanum 4*a*. y) praesente diem *corr.* praesenti die 2.

Cap. 12. a) qui — facit *om.* 1*a*. *b*. b) trepidari ab aliis 4*a*. c) Vinopergia *Ind.* d) u. eius f. famula (4*a*). e) *sic* 1*a*. *b*. f) cathera 1*b*. g) illa se 2. h) procl. c. o. p. 1*b*.

1) *Cf. Lib. I, c.* 17. 2) *Cf. Ioann.* 12, 3. 3) *Parva sordes; cf. Marcell. Empir.* 8, §. 6: Si oculum sordicula aliqua fuerit ingressa; *Forcellini ed. de Vit V, p.* 570.

populo proclamaret[a], confitens se[b] peccasse[c]; propterea arderet, quia in beatae sede consederat. Tribus[d] diebus et tribus noctibus unum[e] incendium passa, vociferans clamabat: 'Domina Radegundis, peccavi, male egi, indulge[f], refrigera membra duro cruciatu exusta. Misericordia larga, bonis operibus gloriosa, quae omnibus misereris, miserere mei'. In tanta poena ipsam omnis populus videns, pro ea precabatur, tamquam si praesens esset, dicens, quia, ubicumque ex fide invocatur, adest[g]: 'Domina bona[h], parce ei, ne tanto cruciatu infelix deficiat'. Sic beatissima ad preces omnium benigne indulgit[i], ignem ferventem conpescuit; sospes ad[k] domum suam rediit. Et sic istius poena omnes fecit cautos ac devotos.

13.[a] Suedas in villa dum esset[1], devoto ac fideli animo mens intenta ad[b] Christum reliquias sanctorum omnium[c] plena devotione habere cupiens, ea orante, advenit vir venerabilis Magnus presbiter cum reliquiis domni[d] Andreae et aliorum quam plurium. Quibus super altare positis, cum[e] nocte devota vigilat[f] super formulam[g, 2] et se ad orationem prosternit, parvus[h] sopor ei accessit, qualiter ei[i] Dominus declararet votum suum impletum, dicens[k] ad eam: 'Cognosce, benedicta[l]: non istae solum reliquiae, quas presbiter Magnus adtulit, hic sunt tantum[m], sed quantas in Adtegia[n, 3] villa congregasti, totae[o] hic convenerunt'. Ubi[p] oculos aperuit, vidit virum splendidissimum, qui hoc ei nuntiaverat, et gaudens Domino[q] benedixit.

14. Postquam in monasterium est ingressa, quantam multitudinem sanctorum fidelissimis precibus congregavit, hoc oriens testatur, aquilo, auster vel occidens profitetur, quia undique preciosas gemmas caeloque reconditas, et quas paradysus habet, ipsa devota tam muneribus quam precibus[a] sibi habere[b] obtinuit. Cum quibus incessabiliter iugi meditatione psalmos et hymnos se decantare credebat. Pervenit tandem ad eam de domno Mammete[c, 4] martyre, quod Hierusolima[d] sua sancta requiescerent[e] membra. Haec audiens avida ac[f] sitibunda potabat: velut ydrops, qui quantum fontem trait[g], tantum sitis addita crescit, ista[h] de rore Dei plus madefacta calet[5]. Transmisit virum venerabilem Reovalem[6] presbiterum, qui tunc saecularis erat et adhuc superstes[i] est corpore, ad patriarcham Hierosolimitanum[k], poscens de beati Mammetis pignore[l]. Quod vir Dei benigne[m] suscipiens, rogationes populo indixit[n], voluntatem Dei inquirens. Tertio die, missa caelebrata, beati martyris sepulchrum cum omni populo adiit, alta voce, plena fide huiusmodi protestatur[o], dicens: 'Peto te, confessor et martyr Christi, si vera est ancilla Dei beata Radegundis, innotescat in[p] gentibus potentia tua; permitte, ut de pignore tuo mens fidelis accipiat[q] quod poscit'. Oratione conpleta, ubi

Capp. 12—14. 1*a*. *b*. 2. 4*a*.

Cap. 12. a) c. *se* procl. 4*a*. b) c. (*ee delet.*) p. se; pr. 1*b*. c) et *add*. 2. (4*a*). d) ergo *add*. 4*a*. e) *om*. (4*a*). f) mihi *add*. 4*a*. g) est 4*a*. h) *om*. 1*a*. *b*. i) *corr*. indulgens 1*a*; indulgi *m*. *al*. *corr*. indulgens 1*b*. k) *om*. 4*a*.

Cap. 13. a) XIII:, *ras*. I 1*b*; *numeri inde ab h. l. desunt* 4*a*. b) i. Christo (4*a*). c) s. adunare cupiens, ea o. 4*a*. d) domini 2, *corr*. e) c. n. *om*. 1*b*. f) vigilaret 2. g) forulam 2. h) parvor 1*b*. i) *bis scr*. 1*b*. k) dixit 4*a*. l) b., quia non hae s. (4*a*). m) (tan *deletum*) tantum 1*b*. n) *sic* 1*a*. *b*; Atteia 2; Ateias 4*a*. o) omnes 4*a*. p) autem *add*. 4*a*. q) Dominum (4*a*).

Cap. 14. a) pre *m*. *al*. *suppl*. 1*b*. b) *om*. (4*a*). c) Mammeti 1*a*, *corr*. d) *sic* 1*a*; Hierosolima 1*b*. 2; *corr*. *m*. *al*. Hierosolimae 1*b*; *corr*. in Hierosolima 2; Hierosolimis 4*a*. e) quiescerent 4*a*. f) et (4*a*). g) *sic* 1*a*. *b*. h) vero *add*. 4*a*. i) superest e. 4*a*. k) mi *m*. *al*. *suppl*. 1*b*. l) *corr*. pignera 1*a*. m) s. benignissime 4*a*. n) induxit 1*a*, *corr*. o) protestatus 4*a*. p) inn. cunctis p. t. et p. 4*a*. q) q. p. a. 4*a*.

1) *Cf. Liber I, c.* 15. 2) *De formula v. SS. Rer. Merov. I, p.* 946. 3) *Cf. Lib. I, c.* 2. 4. 4) *Non S. Mammes Caesariensis; cf. Tillemont, 'Mémoires p. s. à l'hist. ecclés.'* 1732, *IV, p.* 150. 5) *Nota fragmenta versuum. De hydrope locus similis est apud Hor., Carm. II,* 2, 13. 6) *Reovalis archiatri Pictaviensis, qui in urbe Constantinopolitana arti medicae studuerat, meminit Greg., H. Fr. X,* 15.

omnis populus[a] 'Amen' respondit[b], venit ad sanctum sepulchrum, semper beatae fidem pronuncians, tangebat membra, quale beatissimus ad petitionem dominae Radegundis dare iuberet. Tetigit in manu dextera singulos digitos; ubi ad minorem venit digitum, se suavi tactu[c] de propria manu tulit, ut beatae reginae desiderium[d] satisfaceret et eius voluntatem impleret. Quem[e] digitum vir apostolicus cum[f] digno honore beatae Radegundi direxit; de Hierusolima[g] usque Pictavis in eius honore semper laus[h] Dei personuit. Quid putas, quam ardenti animo, quam fideli devotione tanti[i] pignoris praemium expectans, se abstinentiae mancipavit? At ubi se beata regina hoc munus caeleste accepisse[k] cum omni alacritate gauderet, tota ebdomada cum omni congregatione se in[l] psallentium vigiliis et ieiuniis aptavit, Dominum benedicens, se tale munus accipere meruisse. Sic[m] Deus suis[n] fidelibus quae postulant non abnegat. Frequenter et dulciter quasi in figura, ut nemo intellegere[o] posset, dicebat: 'Cui animarum cura est, fortiter laudem ab ominibus[p] debet timere[q]'. Sed nihilominus, quantum illa hoc vitare volebat, tanto[r] magis ac[s] magis virtutum Largitor sibi in omnibus fidelem declarare[t] studebat, ita ut, ubicumque infirmus, a quacumque detentus infirmitate, eam invocasset, salutem[u] recipiebat.

15. Vir inluster Leo nomine ad consilium[a] sinodi evocatus a viris apostolicis Leontio[1] et Eusebio episcopis, dum iter ageret, oculi eius gravi sunt caligine obducti, sanguinis nube cooperti; nisi se[b] a famulis sustentatus pergeret, penitus viam[c] nec videret. Qui ingressus monasterium beatae, ubi filias suas ei devotus tradidit Domino servituras, introivit in oratorium domnae[d] Mariae[2] nomini[e] dedicatum. Post orationem datam prosternit se fide plenus supra sanctae cilicium, viriliter eam invocans, et tamdiu superiacuit, quousque dolor discessit, caligo fugata est, coagulatus sanguis se, venis ministrantibus, perduxit, clarisque oculis, qui manibus sustentatus venerat, sanus rediit. De cilicio beatae[f] lumen recepit; laetus atque incolomis ad sinodum, ubi coeperat[g], ambulavit. Quod post, ipso referente, universa sinodus audivit, ac inde[h] regrediens, nobis hoc ore proprio disseruit. Ipsa ei fecit[f] devotio fundamentum basilicae dominae[i] Radegundis percutere, ubi et centum dedit solidos ad fabricam ipsam faciendum[k]. Quanti infirmi ad eius[l] invocationem sunt sani redditi, quis enumerare valeat? Quis V. Caes. II, 27.
ergo[m] eam umquam vidit et terrenum[n] hominem esse credidit? Per Deum[o] caeli fiducialiter et veraciter dico, quia[p] sic semper in[q] oculis omnium resplendebat cum anima vultus eius, ut non inmerito extrinsecus appareret, quod intrinsecus gerebatur.

16. Post congregatas sanctorum reliquias, si fieri potuisset, ipsum Dominum de sede magestatis suae[a] visibiliter hic[b] habitare expetisset. Quamquam eum carnalis oculus[c] non intueretur, spiritalis mens[d] intenta sedulis precibus contemplabatur. Sed

Capp. 14—16. 1*a*. *b*. 2. 4*a*.

Cap. 14. a) *om.* 1*b*. b) respondͣ, *m. al. in marg.* responderunt 1*b*. c) tractu 1*b*. d) desiderio (4*a*). e) *bis scr.* 1*b*. f) b. R. c. d. h. 4*a*. g) *sic* 1*a*; Hierosolima *rell.* h) salus 1*b*. i) tangi 1*a*. *b* (*corr. m. al.*). k) *extr.* e *m. al. in litura scr.* 1*b*. l) se psallentio 4*a*. m) Sed 2. n) *corr.* suus 1*a*; f. s. 4*a*. o) intellegeret, dicebat 4*a*. p) *sic* 1*a* (*pr. m.*). q) timeri 2, *corr.* r) tantum 1*b*. s) ac *m. eras.* 1*a*. t) declarari 1*b*. u) s. plene reciperet 4*a*.

Cap. 15. a) *sic* 1*a*. *b*. 2; concilium (4*a*). b) *corr.* ut nisi 1*a*; se *eras.* 1*b*; et nisi (4*a*). c) n. v. (4*a*). d) dominae *saepe* 1*b*. 2. e) nomine 2. f) *om.* 1*b*. g) reperat *corr.* ceperat 1*b*. h) deinde 2. i) *sic* 1*a*; dōnę 1*b*. k) faciendam 1*b*. (4*a*). l) i. c. 4*a*. m) quis u. eam 4*a*. n) terrenam 4*a*. o) dūm 1*b*. p) *om.* 1*a*. *b*. 2. q) r. in o. o. 4*a*.

Cap. 16. a) magestatisuae *corr. mai.* 1*a*. b) hab. hic voluisset. Et q. 4*a*. c) *om.* 1*b*. d) sp. tamen s. p. eum c. 4*a*.

1) *Leontius episcopus Burdegalensis erat; Eusebium Santonensem fuisse Mabillonius putavit.* 2) *Cf. supra p.* 382, *n.* 5.

Ps. 33, 11. quia Dominus *non privabit bonis*[a] *eos qui ambulant in*[b] *innocentiam*[c], et qui eum ex[d] toto corde et ex[e] tota anima et ex tota mente quaesierit, sicut haec beata fecit, divina clementia se[f] benignam exhibuit[g] eique in[h] sensu posuit, in cuius pectore die noctuque[i] requiescebat, ut sicut beata Helena sapientia inbuta, timore Dei plena, bonis operibus gloriosa lignum salutare, ubi precium mundi[k] pro[l] nostra salute appensum fuerat, ut[m] nos de potestate diaboli eriperet, perquisivit, ita ut invento ambabus manibus plauderet et, in terra genu flexo, Dominum adoraret, ubi ipsam[n] in mortuo suscitato dominicam crucem suprapositam agnovit[1], dicens: 'In veritate tu es Christus, filius Dei[o], qui in[p] mundum venisti tuosque captivos, quos creasti, precioso sanguine redemisti'. Quod fecit illa in orientali patria, hoc fecit beata[q] Radegundis in Gallia. Et quia sine consilio, in[r] mundo dum vixit, nihil facere voluit, transmisit litteras ad praecellentissimum domnum Sigibertum[s] regem, cuius imperio patria ista regebatur, ut ei permitteret pro totius[t] patriae salute et eius regni stabilitate lignum crucis Domni[u] ab imperatore[2] expetere. Quod[v] ille benignissime ad petitionem sanctae reginae adsensum praebuit. Illa[w] devotione plena, desiderio accensa[x], ad imperatorem non munera dirigit, quae se propter Deum pauperem[y] fecit; sed, oratione obtinente, comitatu[z] sanctorum, quos incessabiliter[a] invocabat, missos suos direxit. Sed quod sua vota poscebant obtinuit, ut beatum[b] lignum crucis Domini ex[c] auro et gemmis ornatum et multas sanctorum reliquias, quas Oriens retinebat, uno residens loco se habere gloriata est. Ad petitionem[d] sanctae transmisit imperator legatarios cum euangeliis ex[e] auro et gemmis ornatis[f]. At[g] ubi lignum, ubi[h] salus mundi pependerat[i], Pictavis civitatem cum congregatione sanctorum advenit, et pontifex[3] loci cum omni populo devote[k] hoc vellet[l] excipere, inimicus humani generis per satellites suos egit, ut precium mundi repellerent nec[m] in civitatem[n] recipere vellent, qualiter beata Radegundis tribulationibus subiaceret, aliud pro alio adserentes Iudaico ordine, quod nostrum non est disserere[o]. Ipsi viderint[p]; Dominus novit qui sunt eius. Sed illa, spiritu fervente[q], animo dimicante, iterum ad benignissimum regem dirigit, quia in civitatem[r] salutem recipere noluerunt[s]. Interim quod[t] missi sui de domno[u] rege reverterentur, in Turonico suo[v] in monasterio virorum quod condidit, ut[w] et ipsum salvaret, ibi[x] cum psal-

Cap. 16. 1*a*. *b*. 2. 4*a*.

Cap. 16. a) bona his qui 2. b) *m. al. superscr.* 1*b*. c) *sic pr. m.* 1*a*. 2; innocentia *rell.* d) *om.* 4*a*. e) ex — et *om.* 4*a*. f) se ei 4*a*. g) exibebit, ei in 4*a*. h) sensu inposuit 2. i) nutuque *corr.* notuque 1*b*. k) miandi, *m. al. superscr.* miserandi 1*b*. l) p. n. s. *om.* 4*a*. m) fuerat, perquisivit, ita ut 4*a*. n) ipsa 2. 4*a*. o) *m. al. superscr.* 1*b*. p) hunc *add.* (4*a*). q) f. ista in G. 4*a*. r) dum v. in m. 4*a*. s) Sigipertum 1*b*. t) pro eius p. et r. eius 4*a*. u) *sic* 1*a*. *b*; *corr.* domini 1*a*; *m. al. in marg. corr.* dominicae 1*b*. v) Quid 2, *corr.*; Ille vero b. petitioni 4*a*. w) igitur *add.* 4*a*. x) accensa: 1*b*; accenso 2. y) pauperam 2. z) comitatum 1*a*; cum comitatu (4*a*). a) incessanter 4*a*. b) l. b. 1*b*. c) *om.* (4*a*). d) etenim *add.* 4*a*. e) *om.* (4*a*). f) ornatū? *corr.* ornatus 1*b*. g) Ac 1*a* (*corr.*). *b*. h) l., in quo s. 4*a*. i) pependeret 1*a*. *b* (*corr. m. al.*). k) devotae 2, *corr.* l) velit 2. m) :nec, *ras.* p 1*b*. n) civitate (4*a*). o) dissere 1*b*, *corr. m. al.* p) vider̄ 1*b*, *m. al. in marg. corr.* q) et *add.* 4*a*. r) civitate 4*a*. s) noluissent 4*a*. t) *in marg. corr.* dum 1*b*; *corr.* quo 2; quousque (4*a*). u) *om.* 1*b*. v) (suo *expunct.*) mon. 4*a*. w) condidit, cum psallentium choro crucem commendavit, ut et i. s. Non 4*a*. x) ubi 1*b*.

1) *Cf. Hist. trip. II, c.* 18: Tunc ergo quae crux esset Domini, quae latronum, dubitare coeperunt. Proinde Macarius civitatis praesul huiusmodi tractatu dubitationem solvit. Mulieri namque nobilitate clarae, longa aegritudine fatigatae unam illarum crucium cum oratione promptissima adhibens, virtutem Salvatoris agnovit. Mox enim ut mulierem crux attigit, passionem saevissimae aegritudinis effugavit ac feminae salutem restituit. 2) *Iustino scil.* 3) *Maroveus lignum noluit excipere; cf. historiam translationis S. Crucis apud Greg., H. Fr. IX,* 40.

lentio sacerdotum crucem Domini vel pignora sanctorum commendavit. Non minorem iniuriam est passa sancta crux per invidiam, quam Dominus, qui per[a] cursorem fidelem[b] vocatus et revocatus ante praesides et[c] iudices, omnem maliciam pacienter sustinuit, ut quod creaverat ne[d] periret. In quanto se cruciatu posuit, in geiuniis[e], in vigiliis, in profusione lacrimarum[f], tota congregatio sua in[g] luctu[h] et fletu omnibus diebus, usquequo respexit Dominus humilitatem ancillae suae, qui dedit in corde regis, ut faceret iudicium et iustitiam in medio populi? Sic[i] devotus rex per fidelem suum virum inlustrem Iustinum comitem[1] transmisit ad virum apostolicum domnum Eufronium Turonicae civitatis episcopum, ut cum honore digno gloriosam[k] crucem Domini vel sanctorum reliquias in monasterio dominae Radegundis introponeret[l], quod et factum est. Exultavit in gaudio[m] beata cum omni cella sua seque hoc de caelis donum bonum et datum perfectum suae congregationi, quam[n] ad Domini servitium *cf. Iac. 1,17.* congregavit, contulit, in spiritu sentiens, quod post eius transitum parum[o] habere possent. Quamquam illa cum Rege caeli gloriaret[p], unde eis subvenire posset, hoc donum caeleste provitrix[q, 2] obtima[r], gubernatrix bona, ut oves non usquequaque relinqueret[s], precium mundi de pignore Christi, quam[t] de longinqua[u] regione expetiit, ad honorem loci et salvationem populi suo in monasterio dimisit. Ubi, virtute Dei cooperante, potentia caeli ministrante, caecorum oculi lumen recipiunt, aures surdae[v] patefiunt, mutorum lingua ad suum redit offitium, claudi ambulant, daemones effugantur. Quid plura? Quisquis a quacumque infirmitate detentus ex fide venerit, per virtutem sanctae crucis sanus redit. Quis queat dicere, quantum et quale donum huic urbi beata contulit? Unde, quisquis[w] ex fide vivit, eius nomini[x] benedicit. Praecellentissimis enim dominis regibus et serenissimae dominae Bronichildi[y] reginae, quos caro dilexit affectu, et sacrosanctis ecclesiis vel pontificibus eorum[z] cum contestatione divina suum commendavit monasterium.

17. Post hoc donum caeleste acceptum transmisit beata missos suos, supradictum presbiterum cum aliis, ad imperatorem cum simplici vestimento gratias agere. In[a] redeundo coepit mare fluctibus agi, ubi sunt multa pericula passi, procellas scilicet et tempestates, quales se numquam vidisse fatebantur. 40 diebus et 40[b] noctibus in medio mari navis eorum periculo subiacebat. Iam de vita desperantes, mortem prae oculis habentes, inter se pacem facientes, quia iam[c] eos mare absorbere cupiebat, se videntes in tanto periculo, voces ad caelum dabant, clamantes ac dicentes: 'Domina Radegundis, subveni servis tuis, dum tibi oboedivimus[d], submersi non pereamus; libera nos de mortis periculo, quia iam[e] mare paratum est, ut nos[f] vivos absorbeat. Ubicumque ex fide invocata fuisti, miserta es. Miserere[g] nunc tuis et adiuva, ne pereant'. Ad has voces in medio mari advenit columba, quae ter navem eorum[h] circuiens, tertia vice in nomine Trinitatis, quam beata semper corde dilexit, cum volaret, servus beatae reginae

Capp. 16. 17. 1*a*. *b*. 2. 4*a*.

Cap. 16. a) qui ante 4*a*. b) fideli 1*b*. c) *om.* 4*a*. d) non 1*a*. *b*. e) *sic* 1*a*. f) cum *add.* 4*a*. g) in — diebus *om.* 4*a*. h) fluctu 1*b*. i) Nam (4*a*). k) gloriosa 1*b*, *corr. m. al.* l) intromitteret 4*a*. m) medio 1*b*. n) quam — congregavit *om.* 4*a*. o) parvum haberent posse 4*a*; possint 1*b*. p) *sic pr. m.* 1*a*. *b*. q) provisatrix 4*a*. r) et *add.* 4*a*. s) reliqueret 1*b*, *corr. m. al.* t) quod (4*a*). u) gin *pr. m. suppl.* 1*b*. v) surdorum 1*b*. w) ex f. q. 1*b*. x) nomen 4*a*. y) *corr.* Brunichildi 1*a*; Pronichildi 1*b*; Bronichilde *corr.* Brunichilde 2; Brunichilde 4*a*. z) earum (4*a*).

Cap. 17. a) a. Interdum cepit 4*a*. b) :XL, *ras.* X 1*b*. c) e. i. m. absorbebat. Videntes itaque se in 4*a*. d) oboedimus 1*a*; obędimus 1*b*. e) m. i. 1*a*. *b*. f) ut absorbeat nos, *om.* vivos 4*a*. g) *sic* 1*a*. *b*; (m. *om.*) n. adiuva tuos, ne p. 2; miseris nunc adiuva tuos, ne p. 4*a*. h) *om.* 4*a*.

1) *Eius meminit Greg., De virt. S. Martini I,* 40. 2) *Est quae providet, dispensat.*

nomine Banisaios[a] extendit manum[b], de cauda eius tres tulit pennas, quas mari[c] intinguens, tempestas[d] conpescuit, et ad invocationem nominis beatae Radegundis[e] columba quae[f] apparuit eius famulos de mortis ianua vitae reddidit, et facta est tranquillitas magna in medio mari. Illi vero alta voce clamantes, dicebant: 'Advenisti, bona domina, pietate plena, tuos captivos[g] eripere, ne fluctibus mergerentur'. Ad eius invocationem non tantum sui, sed omnes sunt liberati per virtutem ipsius dominae[h] Radegundis. Ipsas pennas huc attulerunt et fabricatas[i] ipsi qui de morte liberati[k] sunt per loca sancta devoti[l] dederunt. Ubicumque[m] invocata fuerit, benigne[n] exaudit. Si febricitans aut pustulam habens aut a[g] quacumque tentus[o] infirmitate pro interiecta[p] longinquitate terrae spatia[g] ad eam venire non potuisset, candela in eius nomine accensa omnem febrem depulit. Quantum suam congregationem dilexerit, quis effari valeat? Nec, si centeno sonitu linguae plectrum moveat, hoc explere valet. Instituit, ut, dum reficerent, semper lectio legeretur, ut non solum fauces[q] accipiant cibum, sed et aures audiant[r] Dei verbum. Quicquid aut[g] aliis praecepit aut ipsa fecit, omnia propter Deum semper inplevit. Quicquid aut proibuit fieri aut ipsa[s] vitavit facere[t], omnia in zelo Dei et nihil carnaliter aut egit aut sapuit. Et quia numquam ociosa ab[u] opere Dei esse voluit, insistebat itaque[g] orationi, lectioni et[t] elymosinis[v] ac praedicationibus incessanter omnibus[w] diebus, ut nulla esset, quae se de ignorantia excusaret.

18.[a] Tantum denique donum in se, largiente divina gratia, habuit, ut humilitatis magistrum, qui de caeli[b] solio ad terras descendit, imitando Dominum[c] in[d] spiritu sequeretur, eocumque ierit[e]. Postquam[f] congregatio se recondebat iam ad pausationem, illa[g] ut[h] pernoctans in oratione[i] sua sancta dextera monasterium per signum crucis salvabat. Quadam vice dum beata illud signaret, aliqua[k] de sororibus vidit supra murum[l] milia milium daemonum in specie caprarum adstare[m]; ubi sancta[n] dexteram beatam[o] cum signo crucis elevavit, omnis illa multitudo daemonum[p] fugata nusquam conparuit[q].

19. Simili modo dum[a] ante suam cellam nocte adstaret, semper in[a] corde et in ore cursum decantans[b], — intra archana cordis sui secrete[a] iugis laus Dei personabat, — nocturna avis, quae ab[c] hominibus est ingrata[1], vociferans in[d] medio monasterio in arbore se infestabat. Dicit ad[e] eam una de adstantibus: 'Domina beata, si iubes, in verbo tuo eicio avem'. Quae dicit[f] ei: 'Si nocet, in nomine Domini vade[g],

Copp. 17—19. 1*a*. *b*. 2. 4*a*.

Cap. 17. a) Banisaius 4*a*. b) et *add.* 2 *(sec. m.)*. 4*a*. c) ma *corr.* mare 2; mare 4*a*. d) *corr.* tempestatem 2; *sic* 4*a*. e) *om.* 4*a*; in specie *add.* 2. f) *om.* 1*b*. g) *om.* 4*a*. h) d. R. *om.* 4*a*. i) et munera ipsi 4*a*. k) s. l. 2; salvati sunt 4*a*. l) devote 4*a*. m) autem *add.* 4*a*. n) benigna 1*a*. *b*. o) detentus 4*a*. p) interiecto — spatio 2. q) foris acciperent 4*a*. r) audient 1*a*. *b*, *corr.*; v. D. audirent 4*a*. s) f. i. v. 4*a*. t) *om.* 1*b*. u) aut 1*b*, *corr. pr. m.* v) *sic pr. m.* 1*a*; elemosinis 1*a* *(e corr.)*. *b*; helemosinis 2. 4*a*. w) omnibusque 2.

Cap. 18. a) 17. 1*b*, *et sic deinceps.* b) de celo ad 4*a*. c) Deum 1*a*. *b*. d) (in *om.*) spiritum 1*b*. e) *corr.* iret 1*a*, *sic* 2. (4*a*). f) Post totam congregationem 2. 4*a*. g) ita 2. h) *om.* 1*b*; et 4*a*. i) orationem 2, *corr.* k) aliqua — vidit *om.* 1*b*. l) *om.* 1*b*. m) astare, *m. al. in marg. add.* vidit 1*b*; sed *add.* 4*a*. n) scām 1*b*; ubi beatam dexteram cum 4*a*. o) beata e. cum s. c. 1*b*. p) *om.* 4*a*. q) cōparavit 1*b*, *corr. m. al.*

Cap. 19. a) *om.* 4*a*. b) nam *add.* 4*a*. c) *om.* 2. (4*a*). d) et 1*a*. *b*. e) D. ei una 4*a*. f) dixit 1*b*. 4*a*. g) D. signum cr. faciens vade. Amb. 4*a*.

1) *Scil. bubo; cf. Verg. Aen. IV,* 461: nox cum terras obscura teneret, Solaque culminibus ferali carmine bubo Saepe queri et longas in fletum ducere voces, *et Ov. Met. V,* 550: Ignavus bubo, dirum mortalibus omen. *Nocturnas has aves intra parietes apprehensas foribus affigebant; cf. Apulei. Metam. III, c.* 23: Quid quod istas nocturnas aves, cum penetraverint larem quempiam, sollicite prehensas foribus videmus adfigi, ut quod infaustis volatibus familiae minantur exitium, suis luant cruciatibus.

nihilominus signum crucis super eam faciens[a]'. Ambulavit dixitque avi: 'In nomine domini nostri Iesu Christi iubet te[b] domina Radegundis, si non ex Dei[c] parte venisti, ut ab hoc loco discedas, ut[d] penitus hic cantare non praesumas'. Tamquam si ex ore Dei prolatum audisset verbum, dedit volatum et nusquam conparuit[e]. Merito ei aves et bestiae oboediunt, quia illa numquam[f] praeteriit Domini oboedire praecepto. Et si pro infirmitate aliquotiens requiescere voluisset, spiritu vigilante, diceret, tamquam admonens, qui salmum dicebat: 'Age, dic,' nulli dubium est, quod aut spiritaliter cum sanctis psallebat, aut certe[g] nec sopor eam superabat. Mens intenta ad Christum frequenter etiam in sopore posita, de futuro iuditio et de aeterno praemio praedicans, expergefacta nobis[1] dicebat: 'Colligite, colligite triticum[h] dominicum, quia vere[i] dico vobis, non diu erit, ut colligatis. Videte quod dico: colligite, quia quaesiturae estis istud[k] tempus; vere, vere quaesiturae estis[l] dies[m] istos et valde desideraturae'. Quod etsi tunc hoc[n] ignavia nostra tepide[o] accipiebat, iam tamen nunc venisse probamus quod dixit. Illud[p] profeticum in nobis impletum est: *Mittam vobis famem in terra; famem,* inquit, *non*[q] *panis et aquae, sed audiendi verbum Dei.* Licet praedicationes quas instituit recitentur, tamen cessavit illa incessabilis vox, desiderabilis admonitio, dulcis affectus. Nam qualem[r] vultum, Deus, plasmator bone, qualem faciem, qualem personam habuit, quis[s] potest umquam exponere? Sed et[t] hoc reminisci supplitium est. Nos vero humiles desideramus[u] in ea doctrinam[v], formam, vultum, personam, scientiam, pietatem, bonitatem, dulcedinem, quam specialem a Domino inter ceteros homines habuit.

V. Caes. II, 24. — ib. 25. — ib. 27.

20. Quam sancta fuit vita eius, tam purus et dulcis aspectus. Ante annum transitus sui, vidit in visu locum sibi paratum. Venit ad eam[a] iuvenis praedives, pulcherrimus, et quasi iuvenilem habens aetatem, qui suavi tactu[b] blandoque conloquio dum cum ea loqueretur, illa de se zelans, blandiciam[c] ipsam respuebat. Qui dixit ei: 'Quid me desiderio accensa cum tantis lacrimis rogas, gemens requiris, fusis precibus poscis, pro me[d] tanto cruciatu affligis, qui semper tibi assisto? Tu[e], gemma preciosa, noveris, te in diademate capitis mei primam esse gemmam'. Nulli dubium est, quod ipse eam visitavit, cui se tota devotione tradidit vivens in corpore, et gloriam[f], qua[g] fruitura erat, ei ostendit. Sed hoc[h] visum[i] secretius cum contestatione[k] duobus satis[l] fidelibus[2] disseruit, ut se superstite nulli narrarent. Et quia multa sunt adhuc satis et magna[m], quae propter prolixitatem[n] praeterimus, ne prolixitas nostra[o] audientibus pocius fastidium[p] generet, quam nitorem sermonis[q] ostendat, quantum de amore, de[r] nutrimentis, de caritate, de praedicatione, de omni omnino sancta eius conversatione reminisci-

ib. 28. — ib.

Capp. 19. 20. 1*a*. *b*. 2. 4*a*.

Cap. 19. a) facies 1*b*, *corr. m. al.* b) i. d. mea R. 4*a*. c) p. D. 4*a*. d) et (4*a*). e) coparuit 1*b*. f) D. n. preteriit preceptum. Et 4*a*. g) *om.* 1*b*. h) d. t. 4*a*. i) vero *m. al. corr.* verum 1*b*. k) i. t. v. v. *pr. m. in litura scr.* 1*b*. l) *om.* 1*b*. m) i. d. (4*a*). n) *om.* 4*a*. o) trepide 2; abusive *V. Caes.* p) enim *add.* 4*a*. q) non famen p. neque sitim aque *ex. Vulg. suppl.* 4*a*, *om. autem V. Caes.* r) *sic* 2. (4*a*); quali vultu Deus plasmavit eam, qualem 1*a*. *b*; qualem vultum, Deus bone, plasmator sancte, qualem *V. Caes.* s) qui 1*a*, *corr.* t) *postea suppl.* 1*a*; *om.* 1*b*. u) desiderabamus 2. v) doctrina 2.

Cap. 20. a) eum 1*a*. b) actu 1*a*. *b* (*corr. m. al.*). c) blandiciem, *om.* i. 4*a*. d) te *h. l. add.* 1*b*, *post* tanto *add.* 4*a*. e) Tū 1*b*, *corr.* f) gloria 1*b*, *corr. m. al.* g) quam 4*a*. h) hunc 2. (4*a*). i) visu 1*b*, *corr. m. al.* k) testatione 1*b*; duabus 2. l) d. prefatis 4*a*. m) multa 1*b*. n) pro *m. al. suppl.* 1*b*. o) *om.* 4*a*. p) studium, *m. al. in marg. scr.* fastidium 1*b*; f. g. p. 4*a*. q) sermo 4*a*. r) de amore nutrientis 1*b*.

1) *Quae sequuntur Baudonivia ex libro II. Vitae S. Caesarii (Mabillon, AA. SS. ord. S. Bened. Saec. I, p. 675) ad verbum exscripsit.* 2) *Caesario quoque Iesus* 'in visione se *revelavit*': sed uni tantum satis fideli personae sub sacramento, ut taceret, ita confessus est, qui coram Deo asserit factum fuisse; *cf. V. Caesarii II*, 28.

mur, cruciamur et dolentes oculis distensis requirimus tantam pietatem, sed nec[a] invenimus quod perdidimus. O tam dura conditio, quae nobis infelicibus evenit! O piissima domina, obtinuisses cum caeli Domino, ut ante te oves quas congregaveras direxisses; tu pastorem bonum sequens, gregem Domino tradidisses!

21.[a] Iam ad gloriosum eius venimus[b] transitum, quem sine profusione lacrimarum dicere non possumus. Fluunt lacrimae de imis medullis, gemitusque[c] prorumpunt, sed in[d] nullo consolationis locum inveniunt, dum plangimus; si de eius fideli devotione minus dicimus, plus peccamus. Usque[e] diem transitus sui numquam minuit cursum Matth. 10, 22. implere et quod coepit corde retinuit, quia non qui coeperit, sed *qui perseveraverit usque in finem, ipse[f] salvus erit*. Ubi iam ad finem vitae venit sanctum eius corpusculum, longum trahens martyrium pro amore Domini, beatis[g] omnibus congregatis, luctuosa[h] circa eius thorum flentes et heiulantes, pectora duris pugnis[i] et[k] lapidibus ferientes, voces ad caelum dabant, clamantes ac dicentes: 'Domine, ne permittas nos tam grave damnum pati; lumen nostrum recipis[l], nos cur in tenebris relinquis[m]?' Et quia illa, quicquid potissimum facere voluit, semper die natalis Domini[1] facere elegit; 587, Aug. 13. nam gloriosus transitus eius sic contigit: Quarta feria mane primo Idus Agustas[n], quod fecit idem mensis dies 13[2], clausi sunt eius[o] oculi, et obscurati sunt nostri.

22.[a] Vae nobis, quia peccavimus, adflictum est in dolore cor nostrum; flemus[b] et plangimus, quod diutius una[c] nos te habere non meruimus! Ipsum[d] mane, quando[e] nobis tantum malum contigit, ubi una vox[f], unus planctus et[g] unus clamor caelos penetrabat, lapidarii, qui in monte operabantur, in aere[h] audierunt angelum[i] loquentem; unus dixit[k] ad alios: 'Quid facitis? Dimittite eam adhuc'. Quia hae voces ad Domini pervenerunt aures, angeli, qui eam ferebant, respondentes dixerunt[l]: 'Iam factum est'. Quid[m] faciemus? Illam recepit paradisus, ubi gloriatur[n] cum Domino. Credimus, quod[o] nos non de[p] se separat, quae se[q] ei placere voluit, cum quo[r] regnat. Flenda ergo nobis talis non erit[s], sed tremenda. Amisimus quidem in praesenti saeculo dominam et matrem, sed in regnum Christi praemisimus intercedentem. Admirabile quidem gaudium fecit in caelis, in terris vero intollerabilem luctum nobis reliquit.

23. Quando eius sancta anima de hoc saeculo migravit ad Christum, non erat ibi pontifex loci[3]. Ambulavit[a] nuntius ad virum apostolicum domnum Gregorium[b] Turonicae civitatis episcopum, et[c] advenit. Sed quantum praesens vidit oculis, antequam eam sepeliret, de eius virtutibus, in libro miraculorum[3] quem conposuit inseruit. Cum

Capp. 20—23. 1*a*. *b*. 2. 4*a*.

Cap. 20. a) non 4*a*.

Cap. 21. a) *h. l. distinctione carent codd.; numerum ex indice adieci.* b) tr. v. 4*a*. c) que *om.* (4*a*). d) sed nullum 1*a*. *b*. e) in in *marg. suppl.* 1*b*; ad *add.* (4*a*). f) hic 1*b cum Vulg.* g) beati omnes congregati 2. (4*a*). h) luctuose (4*a*). i) pignis 2. k) et l. *om.* 4*a*. l) recepis 1*a*, *corr.* m) reliquis 1*b*, *corr. m. al.*; derelinquis 4*a*. n) *corr.* Augustas 1*a*; Aug̅ 13. die eiusdem mensis clausi 1*b*; Augusti 4*a*. o) o. e. 1*a*. *b*.

Cap. 22. a) 21. *et sic deinceps codd.; emendavi ad indicem.* b) flevimus 2. c) u. n. te *om.* 4*a*. d) ipso, *sed* o *m. al. in litura scr.* 1*b*. e) ubi 2. (4*a*). f) ubi *add.* 4*a*. g) *om.* (4*a*). h) aera 2. i) Dei *add.* (4*a*). k) dicebat alio: Quid 4*a*. l) x *m. al. suppl.* 1*b*. m) quod 1*a*, *corr.* n) c. D. gl. 4*a*. o) q. n. *om.* 1*b*. p) a 4*a*. q) ei se 4*a*. r) quo 1*b*, *corr. m. al.* s) est (4*a*).

Cap. 23. a) Perrexit 4*a*. b) Gregium 1*b*. c) ep., qui statim advenit 4*a*.

1) *Iesum* 4. *feria natum esse, in Chron. Pasch. (ed. Dindorf I, p.* 381*) traditur.* 2) *Cf. Greg., H. Fr. IX, 2:* Eo anno *(a. 12. Childeberthi)* beatissima Radegundis ab hoc mundo migravit. — — Obiit autem mense sexto, tertia decima die mensis, sepulta post triduum. 3) *Maroveus episcopus Pictaviensis; cf. Greg. in Gl. Conf. c.* 104, *quo Baudonivia usa est.*

autem venit ad locum, ubi sanctum corpus iacebat, — quod[a] ipse postea cum sacramento lacrimans[b] dicebat, quod in specie hominis vultum[c] angelicum viderat, facies illius velut rosa et[d] lilium fulgebat, — ita tremefactus est ac metu concussus, tamquam si ante praesentiam beatae[e] genetricis Domini adstaret[f] devotus vir, Deo plenus. Expectabatur pontifex loci, ut eam cum[g] digno sepelirent honore. Tota congregatio circa eius thorum stans psallebat; ubi[h] psallentium vel paululum quiescebat, intollerabilis planctus aderat. Triduo[1] expectatus est pontifex, quia vicos circuiebat[2]; sed quia non[i] venit, supradictus vir apostolicus de caritate fidus[k], quia *perfecta caritas foras* 1. Ioan. 4,18. *mittit timorem*[l], in basilica sanctae Mariae[3] nomine[m] condita, ubi sacra virginum corpora de monasterio suo conduntur, eam cum digno[n] sepelivit honore.

24. Dum[a] sub muro cum psallentio[b] sanctum eius corpus portaretur, quia instituerat, ut nulla vivens foras[c] monasterio[d] ianuam egrederetur[4], tota congregatio supra murum lamentans, ita ut planctus eorum[e] superaret ipsum psallentium, pro psalmo lacrimas[f], pro cantico mugitum et gemitum pro alleluia reddebant. Rogaverunt desursum, ut subtus turrem[g, 5] repausaretur feretrum, in[h] quo beata portabatur, graviter sustinentes eius absentiam[i]. Sed ut suam fidelem Dominus declararet in medio populi, ibi[k], dum pausaretur sanctum corpus, caecum inluminavit. Qui multis annis lucem diei non viderat, lumen[l] recepit; qui ad manum[m] tractus venerat, post feretrum, nullo sustentanto, videns, tamquam si nullum habuisset laborem oculorum, ad sanctum sepulchrum abiit et[n] usque hodie clare videt.

25. Ne[a] praetermittatur et aliud miraculum. Ubi eam sepelivit supradictus episcopus, coopertorium non posuit[6], antequam pontifex loci veniret. Liberae, quae ante eam cereos portaverunt, totae in gyro sepulchri adstabant. Unaquaeque in suo cereo suum nomen dabat[b] scriptum; totae[c] uni e[d] famulis cereos ipsos iuxta ordinationem tradebant. Fit contentio in populo; alii dicebant, cereos ipsos in eius sanctum sepulchrum mitti deberent[e], alii dicebant, non. Dum istud ageretur, de pueri[f] brachio, qui totos tenebat, unus exilivit in altum[g] super omnem populum et se in sancto[h] sepulchro

Capp. 23—25. 1*a*. *b*. 2. 4*a*.

Cap. 23. a) ut 4*a*. b) *om.* 4*a*. c) a. v. 4*a*. d) vel 4*a*. e) pr. Dei g. adstaret 4*a*. f) adstaret. Devotus *distinguunt codd.* g) eam condigne sepeliret. Tota 4*a*. h) vox *m. al. superscr.* 1*b*. i) *om.* 1*a*. *b*; vinit 1*a*, *corr.* k) *corr.* fisus 1*a*. l) Et *add.* 1*b*. m) nomini dicata, ubi 4*a*. n) cum digno *corr.* condigno 2.

Cap. 24. a) Cum 1*b*. 4*a*. b) spallentio 1*b*. c) foris 4*a*. d) *sic* 1*a* *b*, *in utroque corr.* monasterii, *sic* 2. (4*a*). e) earum 2. f) lacrimis 1*a*, *corr.* g) terrem *corr.* turrim 1*a*; terrę 1*b*; turrim 4*a*. h) in q. b. p. *om.* 4*a*. i) abstinentia 1*b*. k) ubi 1*b*. l) lumen — venerat *om.* 4*a*. m) manus (4*a*). n) et — videt *om.* 2.

Cap. 25. a) Non 4*a*. b) dabit 1*b*, *corr. m. al.* c) vel simul *add.* 1*a*. *b* (vel *pr. m. superscr.*): *glossema est.* d) e *e corr.* 1*a*; ē 2. e) *corr.* debere 1*b*. 2; *om.* 4*a*. f) puero 1*a*, *corr.* g) alto 4*a*. h) *om.* 4*a*.

1) *Cf.* p. 392, n. 2. 2) eo quod illum causa visendarum parochiarum elongaverit *Greg. in Gl. Conf.* c. 104. 3) *Cf. quae supra p.* 382, *n.* 5, *attuli.* 4) *V. Regulam Caesarii c.* 1 (*Migne, Patrol. Lat. LXVII, p.* 1107): Si qua, relictis parentibus suis, saeculo renuntiare et sanctum ovile voluerit introire, ut spiritualium luporum fauces, Deo adiuvante, possit evadere, usque ad mortem suam de monasterio non egrediatur nec de basilica, ubi ostium esse videtur. 5) Transeuntibus autem nobis sub muro, iterum caterva virginum per fenestras turrium et ipsa quoque muri propugnacula voces proferre ac lamentare desuper coepit, ita ut inter sonos fletuum atque conlaesiones palmarum nullus possit a lacrimis temperare *Greg. l. l.* 6) *Cf. Greg. in Gl. Conf. c.* 104: Tunc, facta oratione, discessimus, reservantes episcopo loci, ut ab eo, celebrata missa, tegeretur operculo.

ad pedes beatae posuit et, quod aesitabantur[a], declaravit. Respicientes ad nomen, cuius esset cereus, inventum est Calvae nomen. Hoc videns episcopus vel omnis populus, admirantes virtutem beatae Radegundis[b], Domino benedixerunt. Quantae post eius transitum[c] ibi sunt factae virtutes, quanti[d] daemoniaci liberati, quanti febricitantes sunt[e] redditi sanitati, quis enumerare valeat?

26. De Burgundia cum viro apostolico Leifasto[1] episcopo veniens eius abbas[a] nomine Abbo, dum esset[b] Pictavis in civitate, dentis incurrit validum dolorem. Die noctuque una vox, unus dolor inerat ei, mortem evenire[c] sibi optans, ut tanto careret dolore. Qui, inspirante sibi divina misericordia, rogavit se duci ad sanctae basilicam. Ubi ingressus, cum fide se ante sanctum sepulchrum terrae proiecit, mortem prae[d] oculis habens, pallam corporalem desuper[e] sancto tumulo mordicus[f] adprehendit. Qui septem diebus nec cibum sumpserat nec somno refici poterat, in hoc morsu sopor accessit, dolor discessit, sanus ad hospitium rediit. Quod post, ipso referente, plures cognoverunt, ubi se fatebatur de mortis ianua per virtutem dominae Radegundis esse revocatum.

27. Et quia mos est festivitatem[a] beati Hilarii[b] reliquis monasteriis circumcirca proximis, quae sunt ibi, usque mediam noctem[c] vigilias celebrare, de media nocte unusquisque abbas cum suis fratribus ad suum revertitur monasterium cursum celebrare. Quamdiu in beati antistitis basilica vigilaverunt, tota nocte inergumini[d] clamaverunt, inter quos mulieres duas graviter infestabat[e] inimicus; praecipue una tantum baccabatur, ut in eius fremitu tota tremeret basilica. Postquam inde vir venerabilis Arnegisselus[f] abbas basilicae beatae reginae[2] cum suis monachis exivit[g], ad suam vadens basilicam cursum implere, quam[h] illa satis dilexerat, ipsas post se mulieres audierunt clamantes venire[i]. Quae ingressae basilicam vociferantes[k], dominam Radegundem, ut eis parceret, supplicabant. Una ex illis[l], quae gravius tribulabatur, iam ter quinos habens annos, ex quo eam spiritus nequam flagellabat, tunc, — matutina dicebatur, — seviens[m] inimicus vas quod invaserat reliquid. Illa alia ad terciam ante ostium[n] ipsius basilicae est liberata, et ultra nequissimus hostis eis[o] nocere non valuit. Quam[p] larga est et dives misericordia Dei, quae suos vereri facit, et loca requirit[q] ipse virtutum largitor ac[r] dispensator, ubi per suos fideles suam ostendit[s] potentiam! Ad basilicam sancti viri sunt alii liberati, alii vero basilicae dominae[t] Radegundis sunt directi, ut, sicut aequalis[u] gratiae erant[v], ita aequalis et virtus ostenderetur.

28.[a] Quis[b] male habens, quamvis vita desperatus, si pallam subteriorem custos eiusdem sacri sepulchri intinxit in calice aquae et dedit[c] febricitanti poculum, non[d]

Capp. 25—28. 1*a*. *b*. 2. 4*a*.

Cap. 25. a) *sic* 1*a*. *b*; *corr.* haesitabant 1*a*; h(a)esitabatur 2. 4*a*. b) Radegundes 1*a*, *corr.*; Radę *pr. m. corr.* Radgę 1*b*; Radegundae 2. c) trans 4*a*. d) quantę 1*b*. e) febr. sanati, quis 4*a*.

Cap. 26. a) abba 2. b) P. esse civitatem *corr.* P. esset civitate 1*a*; P. esset, *om.* in civ. 1*b*. c) evenirē 1*b*. d) pro 1*b*. e) d. (super 4*a*) sanctum tumulum 2. 4*a*. f) morsu 1*a*. *b*.

Cap. 27. a) *corr.* in festivitate 2. b) Hylarii 4*a*. c) *om.* 1*b*. d) inargumini 1*a*. *b*; *corr.* inergumini 1*a*; *corr.* inaergumini 1*b*. e) infastabat 1*b*. f) *sic* 1*a*; Arn^e^gisselus 1*b*; Arnegiselus 2. 4*a*. g) exhibuit 2, *corr.* h) quem 4*a*. i) ve 1*b*. k) voci ferentes 1*a*, *corr.*; *om.* 4*a*. l) eis 4*a*. m) vivens 1*a*; *s* (= sed) vivens 1*b*. n) hostium, *om.* ipsius 4*a*. o) *corr.* ei 1*a*. p) qua *corr.* quia 1*b*. q) t *m. al. in litura scr.* 1*b*. r) l. a celis pensator 1*b*. s) ostendat 2. 4*a*. t) *sic* 1*b*. 4*a*. u) equali (*s postea add.*) gratia 1*b*; aequales gratia 2. v) *bis scr.* 1*b*.

Cap. 28. a) *sic recte* 1*a*; 27. 1*b*. b) *m. al. corr.* quisquis 1*b*. c) ei *add.* (4*a*). d) *om.* 1*a*; *m. al. expunxit* 1*b*.

1) *Neque Leifastus, qui Siagrio Augustodunensi a.* 600. *successisse videtur, neque Abbo alibi nominantur; cf. Gall. Chr. IV,* 346. 449. 2) *S. Mariae.*

statim, ut bibit, ante sanctum eius sepulchrum iacens, sopor accessit, morbus recessit? Christo largiente, omnibus diebus in nomine ipsius domini[a] Iesu Christi ibi multae virtutes fiunt, unde[b] recessit. Nos quoque etiam[c] fideli devotione et sedulitate debita veneramur[d] in terris, cuius[e] anima confidimus, gaudemus et gloriamur quod praefulgeat in caelis, ipso[f] praestante, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat[g] in saecula saeculorum. Amen.[h]

Cap. 28. 1*a*. *b*. 2. 4*a*.

Cap. 28. a) nostri *add.* 4*a*. b) ubi 1*a*. *b*. c) *om.* 4*a*. d) eam *add.* 4*a*. e) cuius — gaudemus *om.* 1*a*. *b*. f) ipse 1*b*, *corr. m. al.* g) reg 1*b*. h) Explicit vita sanctae Radegundis reginae *add.* 4*a*: *Sequitur Greg. Tur., H. Fr. VI*, 29, *de obitu Disciolae* 1*a*. *b* (XXVIII. In monasterio autem). 4*a* (Incipit de puella Distiola).

GESTA DAGOBERTI I. REGIS FRANCORUM.

Dagoberti regis Gesta saeculo demum nono monachus quidam monasterii S. Dionysii Parisiensis, quod rex vivus imprimis coluerat, descripsit. Historiam Francorum ex chronicis quae dicuntur Fredegarii, codice quodam 4. vel 5. classis usus, praecipue hausit. Ex codice B 1a Libri historiae Francorum expeditionem Saxonicam (c. 14) et brachium S. Dionysii a Chlodoveo II. abscisum (c. 52) transcripsit. Ex Vita Arnulfi c. 16. scire potuit, episcopum illum Mettensem Dagoberti praeceptorem fuisse (c. 2); de Vita S. Amandi, quam Baudemundus composuit[1]*, miraculum, quod in baptismate Sigiberti contigit, deprompsit (c. 24). Denique 'vetustissimam chartam, quam, ut ferebatur, beatus Audoenus episcopus scripserat', laudavit (c. 44). Haec quidem aetatem non tulit, sed historiolam persimilem multo ante Audoenum Gregorius Magnus, Dial. IV, 31 (SS. rer. Langob. p. 540) de Theodorico rege rettulit. Quae de uxoribus Chlotharii regis c. 2. et 16. monachus solus narravit, Valesius, Res Francicae III, p. 14. falsa esse probavit. Neque quisquam praeter anonymum testatur, uxorem Gomatrudem, 'eo quod esset sterilis', a Dagoberto esse relictam (c. 22). Haec dubia sunt. At quod Dagobertum die 19. Ianuarii mortuum (c. 42) 'iuxta eorum (SS. Dionysii, Eleutherii, Rustici) tumulum in dextro latere' sepultum esse monachus S. Dionysii monasterii scripsit, procul dubio fidem optimam habet. Haec de iis Gestorum partibus, quae ad Francorum historiam pertinent; quae restant, ad historiam monasterii Dionysiani spectant. Illic fontibus usus est c. 3. Passione SS. Dionysii, Rustici, Eleutherii (Fortunati Opp. II, p. 104) et Vita Genovefae (ed. Kohler p. 19), c. 20. Vita Eligii auctore Audoeno (ed. d'Achery, Spicileg. V, p. 185). Denique chartas regum Francorum adhibuit, quae in archivo ecclesiae Dionysianae (cf. c. 35. 39. 49) tunc temporis asservabantur. Has plerumque excerpsit; ubi textum fere integrum rettulit, chartam in orationem immutavit, quam Dagobertum (c. 39. 42) et Chlodoveum (c. 51) reges habuisse voluit. Certe permultae quibus usus est chartae falsae erant; at quae supersunt spuriae haud dubito quin post Gesta Dagoberti fictae sint. Ex authenticis duae tantum haec tempora viderunt; altera iam lacunosa ex Gestis optime suppleri potest (cf. DD. I, p. 19). Denique monachus Dionysianus fabulas quasdam de Dagoberto et Sadregisilo duce Aquitaniae narravit; hunc quidem ipse primus e tenebris eruit.*

Scriptoris tempore in monasterio S. Martini Turonensi psallentium assiduum personuit (c. 35. 43. 51). Quod cum Alcuino auctore ibi institutum esse, veri simile sit, vix ante a. 800. Gesta composita esse dicas. Neque vero post a. 835. Hoc enim anno Ludovicus Pius in litteris, quas ad Hilduinum S. Dionysii abbatem dedit (Migne, Patr. Lat. CIV, p. 1327), Dagoberti his verbis mentionem fecit: Dagobertus, qui eundem

1) *Cf. AA. SS. Febr. I, p.* 851.

pretiosissimum Christi martyrem *(Dionysium scil.)* veneratus non mediocriter fuerat, et in mortali est vita sublimatus et per eius adiutorium, sicut divina ac celebris ostensio perhibet, a poenis est liberatus inque vita perenni desiderabiliter constitutus. *Hanc autem 'celebrem ostensionem' e charta quam reppererat Audoeni vetustissima Gestorum scriptor primus litteris dedit. Ante Hilduinum abbatem, qui Dionysium Parisiensem et Areopagitam in unum coegit, hoc opusculum conscriptum esse, Cointius, Ann. eccl. II, p.* 705, *iam vidit. Circa a.* 906. *Regino Gestis Dagoberti primus usus est.*

Codices in duas classes divisi.

1a) *Codex Parisiensis*[1] *nr.* 5569, *saec. X, fol.* 65, *formae quadratae, qui olim S. Remigii Remensis* (liber Sancti Remigii, qui abstulerit anathema sit), *postea Baluzii (nr.* 776*) erat, fol.* 1'. *epistulam continet, quam Anastasius bibliothecarius a.* 876.[2] *ad Karolum contra eos scripsit, qui Dionysium Parisiensem fuisse Areopagitam negabant (Migne, Patr. Lat. CXXIX, p.* 737*). Hanc fol.* 4. *Passio S. Dionysii Areopagitae excipit. Fol.* 20, *indice capitum praemisso:* Incipiunt capitula istius libelli, *Gesta Dagoberti incipiunt, quae fol.* 23. *lemma ferunt:* Gesta domni Dagoberti regis Francorum, *et in his verbis desinunt:* Expliciunt Gesta domni Dagoberti regis feliciter. *Margini glossemata a pluribus librariis adscripti sunt, qui etiam textum emendaverunt. Gesta fol.* 62'—64'. *sermo quidam S. Augustini subsequitur.*

Waitz beatae memoriae librum contulit.

1b) *Codex Londiniensis musei Britannici*[3], *'Additional manuscripts' nr.* 21109, *membranaceus saec. XII, fol.* 201, *formae quadratae, olim monasterii Steinveltensis erat:* Pertinet ad Steynvelt 1476. *Fol.* 1—23. *Gesta Dagoberti occupant, inscripta:* Vita Dagoberti regis Francorum incipit. *Clausula desideratur. Dagoberti Gesta fol.* 24—39. *Vita Karoli Magni auctore Einhardo excipit. Quod ad rationem scribendi pertinet, codex a libro* 1a *admodum discrepat. Librarius saepe* e *pro* ae, ci *pro* ti *scripsit; praepositiones consonanti sequenti plerumque assimilavit:* affici, aggreditur, ammiratione, ammonitus, approbantes, appropinquabat, acquisitum, asspiciant, asspirare, collata, collatio, illatione, illibato, illicite, illuxit, optulerit. *Rationem vero codicis* 1a *praeferendam esse, primo patet aspectu.*

Liber antequam in Britanniam transportatus est, Georgii Waitz b. m. cura in usum societatis nostrae collatus est; cf. 'Archiv' VII, p. 364.

*Huic classi codex Petavianus (*1a *similis) a Chesnio adhibitus et Remensis*[4] *(*1b *similis) a Bouqueto comparatus attribuendi sunt. Hunc cave cum altero Remensi* 1a *confundas. Uterque liber quo venerit, ignoro.*

2a) *Codex Ienensis membranaceus nr.* 65, *saec. XIV, formae maximae, paginis bipartitis scriptus, post Ekkehardum Uraugiensem*[5] *fol.* 138—144'. *Gesta continet:* Incipiunt Gesta domini Dagoberti regis Francorum — Expliciunt Gesta domni Dagoberti regis Francorum.

Librum, quo editio Struviana innititur, a. 1838. *Waitz b. m. contulit.*

2a*) *Codex Havniensis bibliothecae regiae, collectionis recentioris, formae octavae, p.* 19. *continet:* Vita Dagoberti regis Francorum e bibl. Ienensis codice membr. (= 2a); *cf. 'Archiv' VII, p.* 161. *Erat olim Marquardi Gudii.*

2b) *Codex Dresdensis F. nr.* 60. *membranaceus, saec. XIV. in. paginis bipartitis scriptus est.*

1) *Cf. 'Archiv' XI, p.* 269. 2) *Desinit:* Explicit mense Iunio, indictione nona, anno pontificatus viri beatissimi domini nostri Iohannis octavi papae quarto, imperio vero domini clementissimi Karoli semper augusti primo. 3) *Cf. 'N. Archiv' IV,* 363; *SS. XIII, p.* 726. 4) *Remensis cuiusdam codicis, qui Librum h. Fr. ut primum, Gesta Dagoberti ut alterum librum continebat, Ruinart, Gregorii Opp., Praef.* §. 82, *meminit; cf. supra p.* 221, *n.* 2. 5) *Cf. 'Archiv' VII, p.* 262; *VIII, p.* 696.

Hunc a. 1820. *Ebert bibliothecarius contulit schedulasque societati nostrae transmisit.*

3) *Codex S.* **Audomari**[1] *nr.* 342 *bis, olim S. Bertini, saec. IX, membranaceus formae maximae, in monasterio S. Bertini ortus, priorem tantum Gestorum partem continet:* Incipit particula de gestis Dagoberti incliti regis atque inventione sanctorum martyrum Dionysii, Rustici et Eleutherii, quae celebratur 10. Kal. Mai. Quartus a Clodoveo, *ad c.* 19*:* centuplicata in aeterna retributione unicuique restitueret. *Gesta Revelatio Stephani excipit.*

Ex duobus quae Holder-Egger v. c. transcripsit capitibus intellegitur, textum cum summa licentia a librario redditum esse.

His accedit codex **Parisiensis** *S. Germani*[2] *nr.* 1085 *(olim nr.* 646*), saec. XIII, fol.* 64*:* Incipit vita Dagoberti regis. Quartus ab Clodoveo, qui primus — vitam cum regno finivit. Explicit vita Dagoberti *(f.* 68'*). Gesta* Miraculum in die dedicationis sancte ecclesie beati Dionisii Ariopagite divinitus factum christianis omnibus celeberrimum *(Inc.:* In Galliis civitate) *excipit.*

Librorum classes 1 *et* 2 *ubi inter se differunt, raro* 1*a. b. peccant, ut c.* 42. partis *pro* pastis *(*2*a. b), saepius recentiores codices* 2*a. b depravati sunt: e. gr. c.* 35. *verba* et Noviomum atque Pudridoctium vel Albiniacum *in his desiderantur. Quamquam* 1*b a librario minus accurato exaratus est, qui textum suo arbitrio immutavit, tamen hunc nonnullis locis lectionem bonam solum servasse, e fontibus intellegitur: c.* 32. regnum *et* nollent 1*b cum Fredegario,* regna *et* nollentque *rell. libri; c.* 42. consilium Egani peragratum 1*b cum Fredegario,* consilium tamen eius pergratum *rell.; c.* 51. praesentes 1*b cum charta Chlodovei II,* praesens *rell. De cetero codicem* 1*a ut ducem fidissimum secutus sum. In hoc uno c.* 13. intentio *(ita Fred.;* contentio *rell.), c.* 16. spacium largiorem *(ita Fred.;* sp. longius 1*b,* spatia longiora 2*a. b) tradita erant. Etiam orthographiam eam admisi, quam* 1*a praebuit, a quo raro recessi, ne textus nimis varius fieret. Codicum vero recentiorum discrepantiam orthographicam supprimendam esse duxi, excepta ea quae ad nomina propria spectat.*

Gesta Dagoberti princeps

1) *Duchesne, Historiae Francorum scriptores coaetanei, Paris.* 1636, *tom. I, p.* 572—589, *in lucem vocavit, codice Petaviano usus:* Ex bibliotheca viri cl. Alexandri Petauii Senatoris Parisiensis. *Is quidem* 1*a similis erat, sed c.* 35. *villas quas supra l.* 17. *dixi Chesnius cum libris* 2 *praetermisit. In Petaviano, qui indice capitum instructus erat, c.* 35. Equitaniorum, *c.* 36. aedes *pro* sedes *legebatur.*

2) *B. G. Struve in Actis litterariis, Ienae* 1706, ex Codice manuscripto Bibliothecae Salanae, cum Observationibus historicis[3] *(=* 2*a) Gesta edidit. Hanc editionem in bibliothecis frustra quaesivi.*

3) *Bouquet, 'Recueil des historiens des Gaules', Paris.* 1739, *II, p.* 577, *editionem Chesnii ad verbum repetivit, cui discrepantiam lectionum codicum* 2*a ex Struvio et S. Remigii Remensis adiecit; cf. p.* 577*:* Editionem Chesnianam sequimur, quam cum codice Bibliothecae Salanae et cum alio codice ms. monasterii S. Remigii Remensis comparamus. *Hic cum villas quas supra l.* 17. *dixi continuerit, priori classi adnumerandus est. Erat autem* 1*b similis: c.* 16. muscipulam receperat *Rem. cum* 1*b pro* muscipulare ciperat *(*1*a) et* spatium longius *Rem. cum* 1*b pro* spacium largiorem *(*1*a). 'Ob lacera folia' in verbis c.* 42. non procul a Parisius *desiit.*

4) *Migne, Patrologia Latina XCVI, p.* 1395, *editionem Chesnianam repetivit.*

Gesta Dagoberti in linguam Francogallicam transtulit Guizot, 'Collection des mémoires'. Paris. 1823, *II, p.* 266—316, *sub titulo: 'Vie de Dagobert I'. Prooemium quod praemisit dignum est quod legatur.*

1) *Cf. 'N. Archiv' II, p.* 319*; SS. XV, p.* 2. 424. 2) *Cf. 'Archiv' XI, p.* 298. 3) *Cf. Lelong II, nr.* 16105.

De hoc libello fusius egi in disquisitione quam inscripsi 'Über die Gesta Dagoberti' ('Forschungen zur Deutschen Geschichte' XXVI, p. 163—191). Locorum nomina Jacobs, 'Revue des sociétés savantes, 2ᵉ série', tom. VII, interpretatus est. Conferas etiam quae Longnon, 'Revue critique' 1873. de his scripsit. *Krusch.*

INCIPIUNT[a] CAPITULA ISTIUS LIBELLI.

1. De Clothario, patre Dagoberti.
2. De infantia Dagoberti.
3. De beato Dyonisio martyre et sociis eius et ecclesia, quam beata Genovefa super ipsos construxerat.
4. De cervo, qui, insequente Dagoberto, in aedem martyrum fecit confugium.
5. De morte matris Dagoberti.
6. De Sadregiselo duce, quomodo eum Dagobertus dehonestaverit.
7. Quomodo Sadregiselus dehonestatus Clothario se obtulit, et quomodo Dagobertus in aedem praedictam martyrum confugium fecit.
8. Quomodo Clotharius missos, qui eum inde abstraherent, miserit.
9. Quomodo Dagoberto in somnis martyres apparuerint.
10. Quomodo Clotharius per semet ipsum exinde abstrahere voluerit et minime potuerit.
11. Quomodo Clotharius filio culpam ignoverit et eundem locum venerabiliter honoraverit.
12. Quomodo Clotharius Dagobertum consortem regni fecerit.
13. Quomodo Dagobertus Gomatrudem in coniugium acceperit, et qualiter inter ipsum et patrem orta intentio fuerit.
14. Quomodo Dagobertus a patre in Austria directus, contra Bertoaldum pugnaverit, et qualiter Clotharius ei in auxilium veniens, ipsum Bertoaldum interfecerit.
15. De morte Clotharii regis, et qualiter ei Dagobertus in regnum successit.
16. De Hairberto, fratre Dagoberti, et qualiter ei Dagobertus partem regni concesserit.
17. Quomodo Dagobertus rex sanctorum martyrum Dyonisii sociorumque eius corpora requisierit atque ecclesiam ornaverit, et de absida, infra quam requiescunt, qualiter eam desuper ex argento cooperuerit.
18. Quomodo de teloneo ex Massilia centum solidos in luminaribus ipsius ecclesiae annuatim concesserit.
19. De gazofilatio, quod ante cornua altaris ipsius ecclesiae fieri iussit, et annuatim inibi centum solidos solvi praecepit.
20. De cruce aurea, quam idem rex inibi fieri iussit.
21. De ingressu ipsius in Burgundiam et timore procerum et gaudio pàuperum seu morte Brunulfi.
22. Quomodo Gomatrudem reliquerit et Nanthildem in congugium sumpserit.
23. Qualis idem rex Dagobertus fuerit.
24. Quomodo Ragnetrudem stratu suo adsciverit et filium ex ea genuerit, et qualiter legationem ad Eraclium imperatorem direxerit.
25. De morte Hairberti, et quomodo Dagobertus regnum et thesauros ipsius suae dicioni redegerit.
26. De morte Landegiseli, qui fuerit germanus Nanthildis reginae.

Index. 1a.

Index. a) *index cum* 1a *tantum collatus est; in reliquis libris fortasse desideratur.*

27. De initio scandali inter Dagobertum regem Francorum et Samonem regem Sclavorum.

28. De intentione Avarorum et Bulgarorum, et qualiter Dagobertus Bulgares, qui ad eum venerant, interfici iusserit.

29. De morte Sisebodi regis Hispaniae et de missorio aureo, quem Sisenandus Dagoberto regi promiserat.

30. Quomodo Dagobertus contra Winidos cum exercitu perrexit, et qualiter Saxonibus tributum indulserit.

31. Quomodo Dagobertus Sigebertum, filium suum, in regnum Austriae sublimavit.

32. Quomodo Hludowicus eidem ex Nanthilde natus fuerit, et qualiter inter ipsum et Sigebertum regnum suum diviserit.

33. Quomodo ecclesiae Christi martyrum Dyonisii ac sociorum eius quasdam areas infra extraque Parisius atque portam ipsius civitatis cum omnibus teloneis contulerit.

34. Quomodo annuale mercatum, quod fit post festivitatem martyrum, fratribus inibi commorantibus concesserit.

35. De morte Sadregiseli, et quomodo rex omnes res ipsius, quae ad fiscum receptae fuerant, supradicte ecclesiae tradiderit.

36. De exercitu, quem in Wasconiam transmisit.

37. Quomodo de quibusdam villis ecclesiam supradictorum martyrum heredem fecerit, et qualiter fratribus inibi consistentibus ex ducatu Cinnomannico centum vaccas annis singulis concesserit.

38. Quomodo ad Iudicaila missos suos in Brittanniam transmiserit.

39. Quomodo omnia pene monasteria regni sui per suum testamentum ditaverit, per quod etiam Braunadum villam Sancto Dyonisio tradidit.

[40.[a] Quomodo plumbum ipsi ex metallo censitum ad cooperiendam ecclesiam donaverit].

41. Quomodo Wascones cum suo duce eius se dicioni subdiderint.

42. De obitu Dagoberti regis, et quid in infirmitate ipsa positus fecerit.

43. De sepultura ipsius in ecclesia Sancti Dyonisii, et qualiter ibidem psallentium ordinem adhuc vivens instituerit.

44. De legatione Ansaldi et revelatione cuiusdam servi Dei, qualiter animam regis Dagoberti sancti Dei liberaverint.

45. De Hludowico, filio ipsius, quomodo illi in regnum successerit.

46. De thesauris ipsius, quo ordine inter filios divisi sint.

47. De morte Pippini et Ega, qui fuerant consiliarii regis Dagoberti.

48. De Erchinoaldo et Flaucato, qui post Egam maiores domus fuerunt.

49. De testamento Nanthildis reginae et morte ipsius.

50. De Hludowico, qualiter praecepta, quae pater suus Sancto Dyonisio tradiderat, renovaverit, et quomodo argentum supradictae absidae pauperibus largiri iusserit.

51. De eo quod praefatum locum idem rex Hludowicus a dominatione Parisiaci antistitis per privilegium et confirmationem sanctorum episcoporum liberaverit.

52. De eo quod os brachii sancti Dyonisii fregit et ob hoc prius sensum et postea vitam cum regno amisit.

Index. 1a.

Index. a) *titulum om.* 1a *et Duchesne; habet Bouquet. Eum scriptoris minime esse, verbum probat* donare *pro* concedere *vel* conferre.

GESTA DOMNI DAGOBERTI REGIS FRANCORUM[a].

1. Quartus ab[b] Chlodoveo[c], qui primus regum[d] Francorum ad cultum Dei, docente beato Remigio Remensi[e] episcopo, conversus est, Chlotharius[f], filius Chilperici[g], regnum sortitus est. Qui elaborata a maioribus dignitate potitus, cum et plurima strenue gesserit, tum[h] praecipue illud memorabile suae potentiae posteris reliquit indicium[i], quod, rebellantibus adversum se Saxonibus, ita eos armis perdomuit, (L. H. Fr. c. 41.) ut omnes[k] virilis sexus eiusdem terrae incolas, qui gladii, quod[l] tum forte[m] gerebat, longitudinem excessissent, peremerit, quippe ut iunioribus tumoris[n] ausum recordatio illius vitalis seu mortiferi gladii amputaret. Tanta tum Francorum potentia, tanta regum animositas erat. Quomodo autem vel[o] qualiter hoc peregerit, in subsequentibus[1] suo ordine plenius intimabitur. Fuit nempe idem rex Clotharius (Fred. IV, 42.) patientiae deditus, litteris eruditus, timens Deum, ecclesiarum et sacerdotum magnus ditator[2], pauperibus elemosinam tribuens, benignum se omnibus et pietate plenum ostendens, belligerator insignis, venationibus ferarum nimium assidue utens.

2. Huic fuit filius nomine Dagobertus, quem ex Bertedrude[a] regina susceperat[3], (L. H. Fr. c. 41. cf. Fred. IV, 46.) qui patri succederet et industria dignus et viribus. Hic denique in annis[b] puerilibus positus, traditus est[c] a genitore venerabili ac sanctissimo Arnulfo[4] Mettensium[d] urbis episcopo, ut eum secundum suam sapientiam enutriret eique tramitem christianae religionis ostenderet atque eius custos et baiulus esset. Cum autem adolescentiae aetatem, ut genti Francorum moris est, venationibus exerceret, agere[e] cervum quadam die instituit. Qui facile repertus, oblatrantibus atque certatim insequentibus canum agminibus, ea pernicitate[f] qua illud animal fertur silvas montesque et, si qua occurrere, flumina transcurrens, canum industriam effugere conabatur. Tandem ergo victus ad vicum qui Catulliacus[5] dicitur se contulit. Hic ab urbe quae Lutecia[g] sive Parisius vocatur quinque[6] ferme[h] milibus abest. Siquidem in ea urbe reges Francorum maxime sceptra tractare consueverant[i].

3. In eo sane vico temporibus[a] Domiciani, qui secundus ab Nerone in christianos arma corripuit, primum memoratae urbis episcopum beatissimum Dyonisium cumque[b] eo Rusticum et Eleutherium, quorum alter presbiter, alter diaconus erat, pro (Pass. SS. Dionysii, Rustici, Eleuth. c. 3.) Christi nomine in prospectu ipsius civitatis interemptos quaedam materfamilias vocabulo Catulla, a qua et vico deductum[c] nomen dicunt, quia palam non audebat, clam sepulturae mandavit. Signavit tamen locum, ut rei geste iunioribus constaret notitia. Sic incomparabilis thesaurus diu latuit, nec preter famam locus ille

Capp. 1—3. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*. 3.

Cap. 1. a) *sic* 1*a*; Vita Dagoberti regis Francorum incipit 1*b*; Incipiunt gesta domini Dagoberti regis Francorum 2*a*; Incipit particula de gestis Dagoberti incliti regis atque inventione sanctorum martyrum Dyonisii, Rustici et Eleutherii quae celebratur 10. Kal. Mai. 3. b) a 1*b*. 3. c) Chodoveo 1*a*; Hlod. 2*a*; Ludovius *semper* 2*b*; Clodoveo 3. d) regnum 2*a*. *b*. e) Remensium, conv. 3. f) Clotarius *semper* 1*b*; Hlotharius *semper* 2*a*. *b*. g) Hilperici 2*a*. *b*. h) cum 3. i) iudicium? 3. k) omnis 1*b*. l) quem 3. m) fore 1*b*. n) timoris 1*b*. o) *sic* 1*b*. 2*a*. *b*. 3; aut? 1*a*.

Cap. 2. a) Beretrude 1*b*, *ut infra*; Bertethrude 3. b) p. a. 1*b*. c) *om.* 1*b*. d) Metensium 3. e) agitare 2*b*. f) pernicitata 1*b*, *corr.* g) Lucetia 2*a*. h) fere 3. i) consueverat 3, *corr.*

Cap. 3. a) tempore 1*b*. b) que *om.* 1*b*. c) n. d. 1*b*, *corr.*

1) *Cf. infra* c. 14. 2) muneratur *Fred.* 3) *Id Valesius, Res Franc. III, p.* 15. *negavit.* 4) *Cf. V. Arnulfi* c. 16. 5) *Locus e basilica S. Dionysii postea nomen traxit Saint-Denis; cf. Longnon, 'Géographie' p.* 362. 6) in sexto ab urbe memorato lapide *SS. Dionysius, Rusticus, Eleutherius terrae mandati sunt; cf. Passionem eorum, Fortunati Opp. II, p.* 104.

quicquam habebat conspicuum. Et quamvis quaedam inibi ab anterioribus regibus propter assidua, quae ibidem agebantur miracula, conlata fuissent, tamen, quia locus ipse eo tempore sub potestate Parisiaci antistitis constitutus erat, et cui vellet clericorum eum iure beneficii tradebat, illeque, cui concedebatur, non honestatem loci, sed terrenum lucrum, quemadmodum in quibusdam locis hodieque cernitur, sibi inde in proprios usus accumulari[a] videbatur[b]: ob hoc, ut diximus, locus ille nimium neglegebatur. Vilis quippe tantum aedicula, quam, ut ferebatur, beata Genovefa[1] super sanctos martyres devotę construxerat, tantorum martyrum corpora ambiebat, quoad[c], sicut in processu expediam, profuturum orbi eorum nomen enituit, et, procurante Deo, ad singularem excellentiam locus, qui[d] tam magnis, tam certis, tam denique antiquis illustrabatur, quamvis[e] occulte, patronis, provectus est.

4. Sed ut ad propositum redeam, cervus diu huc illucque per vicum oberrans, aedem beatorum martyrum ingreditur seque ibi componit. Instabant canes, et licet idem eis quod et cervo[a] pateret ostium, et qui eos abigeret, nemo visibilium custodum adesset, adtamen sancti martyres suum domicilium non patiebantur inmundorum violari ingressu. Videres[b] hinc cervum tutum repperisse perfugium, inde canes eius praesentiam latratibus[c] indicare, seque ab introitu aedis divina virtute arceri. Dagobertus citato cursu supervenit, rem spectaculo dignam admiratur, stupet, amplectitur. Finitimos tum rumor iste vulgo sollicitat et cum maxime Dagobertum tum etiam eos ad amorem et venerationem sanctorum instigat. Et ut vere fatear, ut[d] ex gestis postmodum claruit, nullus Dagoberto locus aut dulcior aut iocundior fuit.

Fred. IV, 46. 5.[a] I g i t u r anno 36.[b] regni Clotharii Bertedrudis regina, mater[c] Dagoberti, moritur, quam unico amore Clotharius[d] dilexerat, et omnes d u c e s[2] bonitatem eius p r o b a n t e s vehementer amaverant. Post cuius obitum Clotharius rex aliam accepit uxorem nomine Sichildem[3], de qua habuit filium nomine Hairbertum.

6. Itaque Dagobertus sic probitate ut aetate in dies crescebat spemque futuri regis optimam subinde indiciis operum ingerebat. Et pater Clotharius quendam, ut putabat, spectate fidei Sadregiselum[a] rebus sub se tractandis praefecerat, Aquitaniae ducatu specialiter ei commisso. Hic tanto dignitatis fastu elatus, regis filium Dagobertum partim collatae potestatis superbia, partim spe regni laborans, non aequo animo prosperius agere ferebat nec, quid moliretur, simulato saltem amore, obtegere diu valuit. Sed quia metu patris manifestus non poterat, occultum se ei inimicum crebro contemptu aperuit. Excusatio sane iuvenilis erat aetatis, ne rudis adhuc animus tumorem ex subiectione principum[b] contraheret, ne dominationis inmaturę adepta fastigia impubem ab exercitationis studio revocarent. Fit ad Dagobertum tam invidiosa relatio. Et quamvis sua ipse industria id[c] iam deprehendisset, aliorum sententia in rem plenius inducitur. Verum, quia eum in ordinem redigere non sufficeret, duxit satius oportunitatem opperiri, qua et causam[d] efficatius exploraret et in aemulum quod

Capp. 3—6. 1*a. b.* 2*a. b.*

Cap. 3. a) cumulari 1*b.* b) videbantur 1*b, corr.* c) *corr. m. al.* quo id 1*a.* d) *om.* 1*b.* e) quam 1*b.*

Cap. 4. a) p. c. 1*b.* b) videntes 2*a. b.* c) latrantes 1*b.* d) sicut 2*a. b.*

Cap. 5. a) *m. al. in marg. add.:* Nuā reg(ina)rū Hlot(harii) Bertedr(udis) et Sichil(dis), matris H(airberti) 1*a.* b) *sic cod.* 3. 4c² *Fred. pro* 35. c) m. D. *om.* 1*b.* d) Chotarius 1*b, ut infra;* Lotharius 2*a.*

Cap. 6. a) *sic* 2*a. b;* Sadrigiselum 1*a.* b) principium 1*a.* c) invidiam d. 1*b.* d) causa 2*a.*

1) *Cf. Kohler, 'Le texte de la vie latine de Sainte-Geneviève', p.* 19. 2) leudis *Fred.* 3) *Sichildis reginae meminit Fred. IV,* 53.

meruisset temptaret. Clotharius[a] igitur quadam die venatum iit[b] longiusque forte recessit. Contigit autem, et Dagobertum et memoratum ducem domi resedisse. Tum Dagobertus exoptabilem[c] oblatam sibi nactus occasionem, ducem ad se evocat[d] iubetque secum prandere. Ille nichil[e] minus, quam quod futurum erat, cogitans, remissius habere et futuro, immo iam domino debitum honorem non exhibere terque porrecta sibi ab eo pocula dignus, in quem prioris contumatiae vindicta recideret, non sicut a domino, sed velut a socio infauste oblata[f] praesumit. Deinde Dagobertus, ut patri infidelis, ut sibi aemulus utque sociis invisus foret, orsus[g] est exponere, non oportere serviles quidem molestias[h] diu differri, et ne in inmensum tumorem tanti fastus procederent, suas iniurias non ulcisci. Flagellis ergo eum[i] adfici imperat, post vero barbae rasione, — ea enim[e] tum praecipua erat iniuria, — deturpat. Sic ex inproviso, qui secundarum rerum successu futurum se regem auspicabatur, quam longe ab illa dignitate abesset, admonitus intellexit.

7. Revertenti igitur Clothario his contumeliis dehonestatus Sadregiselus[a] se offert et quid praeter ea quae[b] palam erat passus, vel a quo fuerat, inlacrimans indicat. Rex itaque ducis sui motus iniuriis filioque multa furibunde interminans, accersiri eum ad[c] se iubet. Quo praecognito, Dagobertus, quia patri resistere nec fas nec possibile erat, in eo se illi obniti posse, iuste credidit, si in aedem praefatam beatorum martyrum iram patris declinans concederet. Iniit itaque tutissimam fugam et, quo, se insequente, cervum viderat, ipse quoque, patre persequente, se confert, persuasum sibi hoc facto[d] demonstrans, ut qui canes ab ingressu suae aedis removerant, se quoque a regis insectatione protegere possent. Nec spem eventus elusit.

8. Quippe Clotharius ut eum sanctorum tutelam expetisse audivit, adhuc in maiorem tollitur iram mittitque satellites, qui inde eum abductum[a] sibi ocissime praesentarent. Maturabant illi quod fuerat iussum implere. Cumque ad sanctum locum tendentes, non plus uno miliario abessent, ultra aspirare viam tendentes, divino nutu prohibentur. Redeunt ad dominum, et quid[b] passi fuerant, pandunt. Quorum fidei derogans, quippe qui suo imperio amorem filii praetulissent, deligit alios, qui quod hi neglexerant sagaciter implerent. Rursum illi similia patiuntur, et regressi, eandem rem iterato ingeminant. Sed nec sic animositas regis deferbuit, et quod per ministros nequiverat, per se implere contendit.

9. Interea dum haec aguntur, Dagobertum martyribus humili corde prostratum somnus repente corripit[a], eique prono ita coniacenti[b] adstant tres viri et corporum liniamentis et vestium nitore conspicui. Cumque in eos stupefactus intenderet, unus eorum, qui socios praestare veneranda canicie et auctoritate videbatur, sic eum affatus est: 'Scias, o iuvenis, nos esse, quos pro Christo passos, fama asseverante, audisti, Dyonisium, Rusticum et Eleutherium, et nostra hic corpora tegi. Sed quia famam[c] nostram sepulturae, quam vides, et domus huius vilitas obscuravit, si memoriam nostri te ornatum ire promittis, hac te possumus quam pateris liberare angustia et in cunctis, auxiliante Deo, praestare suffragium. Et ne putes somnii te illusum fantasia, accipe signum veritate subnixum. Egesta humo, qua monumenta nostra teguntur, quemque quod sepulchrum contineat, litterae in singulis expresse docebunt'. Ilico expergefactus, nomina quae audierat describit, et ex martyrum alloquio ingenti exultatione tripudians, voto se, quod postea studiosissime reddidit, obligat.

Capp. 6—9. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*.

Cap. 6. a) Chlotarius 1*b*. b) v. ut longius f. 1*b*. c) exoptatam 2*b*. d) vocat 2*a*. *b*. e) *om.* 1*b*. f) oblatam presumit. Denique 1*b*. g) exorsus 1*b*. h) modestias 2*a*. i) *om.* 2*a*. *b*.

Cap. 7. a) Sandrigiselus *h. l.* 1*a*. b) *om.* 1*b*. c) i. ad se 1*b*. d) factum 1*b*.

Cap. 8. a) adductum 1*b*. b) quod 1*b*.

Cap. 9. a) corripuit, ei (*om.* que) 1*b*. b) iacenti 1*b*. c) fama nostrae 1*b*.

10. Post haec Clotharius filium, ut pretuli, a sanctorum memoria per se avellere cupiens, comitantibus plurimis, adpropinquabat. Sed quia non minus in reges quam in alios homines divina quod vult exercet potentia, qui inertes alios arguerat, fit ipse[a] iners, ut manifeste intellegeret, quamvis ipse esset[b] potens, potentioribus concedendum[c]; quippe martyres fugitivum tuebantur et econtra hostes longe a suis penetralibus arcebant.

11. Victus ergo Clotharius et rei magnitudine stupefactus, ponit furorem filioque[a] redit in patrem, ignoscit culpam, de securitate pollicetur. Ita demum abeundi copia concessa, aedi beatorum martyrum succedit eosque patronos humili prece asciscit, quorum expertus fuerat manifestum virtutis indicium. Utque[b], quam probata sibi eorum merita essent, agnovit, plurimum auri et argenti ad exornandas eorum memorias obtulit et ad exaltandam loci magnificentiam numerosa et optima praedia dedit.

Fred. IV, 47. 12. Anno vero tricesimo nono regni sui Clotharius rex Dagobertum, filium suum, consortem regni facit eumque super Austrasios regem statuit, retinens[a] sibi, quod Ardenna[b] et Vosagus versus Neustriam et Burgundiam excludebant[c].

Ib. IV, 53. 13. Itaque anno quadragesimo secundo regni Clotharii Dagobertus cultu regio ex iussu patris honeste cum ducibus[1] Clippiaco procul Parisius venit ibique germanam Sichildis reginae nomine Gomatrudem in coniugium accepit. Transactis itaque nuptiis, die tertia inter Clotharium et filium eius Dagobertum gravis orta fuit intentio[a], petebatque[b] Dagobertus, ut cuncta quae ad regnum Austrasiorum[c] pertinebant suae dicioni reciperet. Sed Clotharius vehementer denegebat, eidem ex hoc nichil volens concedere. Electis igitur ab his duobus regibus duodecim Francis, ut eorum disceptatione haec finiretur intentio, — inter quos et domnus Arnulfus[d] pontifex Mettensis[e] cum reliquis episcopis eligitur, ut benignissime, sicut sua erat sanctitas, inter patrem et filium pro pacis loqueretur concordia, — tandem a pontificibus vel sapientissimis viris proceribus pater pacificatur cum filio. Reddensque ei solidatum quod aspiciebat ad regnum Austrasiorum, hoc tantum exinde, quod citra Ligerim vel Provintiae partibus situm erat, suae dicioni retinuit.

L. H. Fr. c. 41. 14. Dagobertus[a] itaque pulcherrimus iuvenis, efficax atque strenuus, in omnibus sollerter ingeniis probatissimus, cum Pippino duce in Austria[b] regnaturus a patre dirigitur. Austrasii[c] vero Franci superiores congregati in[d] unum, Dagobertum super se regem statuunt. In illis quoque diebus Saxones nimium rebelles cum Bertoldo[e] duce commoverunt exercitus gentium plurimarum contra Dagobertum regem Austrasiorum. Dagobertus vero et ipse, collecto hoste plurimo, Renum[f] transit, contra Saxones ad pugnam exire non dubitat[g]. Illisque valde pugnantibus, Dagobertus super galea[h] capitis sui percussus est, atque abscisa[d] particula de capite eius cum capillis ad terram decidit. Adthyra[i, 2] autem armiger eius a retro stans collegit eam. At ille lesum cernens exercitum suum, dixit ad ipsum iuvenem: 'Perge velociter festinus, deferens crines capitis mei, nuntia[k] patri meo, quatinus veniens succurrat nobis, antequam cunctus[l] corruat exercitus'. Qui statim

Capp. 10—14. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*.

Cap. 10. a) *om.* 1*b*. b) p. e. 2*b*. c) cedendum 2*a*. *b*.
Cap. 11. a) que *om.* 1*b*. b) Ut quemquam 1*b*.
Cap. 12. a) retines 2*a*. b) Ardennam 1*b*. c) excludebat 2*a*. *b*.
Cap. 13. a) contentio 1*b*. 2*a*. *b*. b) que *om.* 1*a*. c) Austrariorum 1*b*, *ut infra*. d) Arnolfus 2*a*. *b*. e) Metensis 1*b*. 2*a*. *b*; *item infra*.
Cap. 14. a) rex *add.* 2*a*. *b*. b) *sic scripsi ex indice;* hostea 1*a*; hoste 1*b et Duchesne;* Auster *L. H. Fr.* c) Austrasi 1*a*. d) *om.* 1*b*. e) Bertboaldo *h. l.* 1*b*. f) Hrenum *semper* 2*a*. g) dubitans 2*a* *b*. h) galeam 1*b*. 2*a*. *b*. i) Attira 1*b*. 2*a*. *b*. k) nunc ad p. *L. H. Fr.* l) corr. cunctus 1*a*.

1) leudibus *Fred.* 2) *Nomen armigeri scriptor ex verbis* ad terram *formasse videtur.*

cursum arripiens, Renum transiit atque in Ardennam silvam, eo quod rex Clotharius eo tempore inibi moraretur, Longolarium[a, 1] usque pervenit. Cumque nuntiasset ea quae contigerant et deferens regi abscisam particulam[2] de capite filii sui adpraesentasset, rex nimio dolore commotus, cum strepitu tubarum[b] et exercitu Francorum ilico de nocte consurgens, velociter Renum transiit atque in auxilium filii sui celerrime pervenit. Cumque simul coniuncti in unum hilari corde manibus iucundissime plauderentur[c], supra Wisera fluvium tendentes, fixere tentoria. Bertoldus vero dux Saxonum ex[d] alia parte ripae fluminis stans, paratus, ut[e] ad pugnam procederet, audiens tumultum Francorum, interrogabat, quid hoc esset. At illi responderunt, dicentes: 'Domnus Clotharius rex advenit, et ob hoc laetantur Franci'. Quibus respondit cum cachinno, dicens: 'Formidantes vos nimium, mentimini delerantes. Clotharium enim, quem vobiscum habere dicitis, nos mortuum esse auditum habemus'. Rex autem super ripam fluminis stans, galea induto capite, crinesquę cum canitiae[f] variata obvolutos habens et haec audiens, galeam celerrime a suo capite deposuit. Cumque nudatum a galea apparuisset caput regis, agnovit eum Bertoldus regem esse, et irridens, ait: 'Tu hic eras, bale[g] iumentum?' Rex vero haec audiens, valde indignatus et hoc convitium graviter ferens, Wisera fluvium inpatienter ingressus, cum equo velocissimo transnatavit[h] atque, ferus ut erat corde, Bertoldum persequebatur, Francorumque exercitus sequentes regem, natando vix fluvium cum Dagoberto transiebant per gurgites inmensos. Rex itaque Clotharius persecutus Bertoaldum, certabatur[i] valde cum eo. Dixitque ei Bertoaldus: 'O rex, recede a me, ne forte interficiam te. Qui si prevalueris adversum me, ita omnes homines dicent, quod servum tuum Bertoldum gentilem interemeris. Si autem ego interficero[k] te, tunc rumor magnus in cunctis gentibus audietur, quod fortissimus rex Francorum a servo sit interfectus'. Rex vero nequaquam adquievit dictis eius, sed fremens ira, magis magisque insurgebat super[l] eum. Equites itaque a longe sequentes regem, clamabant, dicentes: 'Confortare contra adversarium tuum, domine rex!' Erantque manus regis valde graves; erat enim rex loricatus, et aqua sinum eius, dum transnataret[m] fluvium, replens, indumenta omnia nimium adgravaverat[n]. Sed diu multumque decertantes, tandem insurgens rex super Bertoaldum, interfecit eum. Tollensque caput eius in conto, reversus est ad Francos. Illique lugentes, — nesciebant enim, quid regi contigisset, — viso eo, gavisi sunt gaudio magno. Rex vero totam terram Saxonum devastans et omnem populum interficiens, non ibidem maiorem hominem viventem reliquit, quam longitudo gladii sui, quod spatam vocant, habere videbatur. Hoc itaque signum in regionem illam statuit, scilicet ut posteri discerent, quanta Saxonum perfidia extiterit, et quanta Francorum polleret potentia, quantaque regum provocata praevaleret animositas[3]. L. H. Fr. c. 41.

15. Anno igitur quadragesimo quinto[a] regni sui Clotharius magnus[b] rex moritur et suburbano[c] Parisius in ecclesia[d] sancti Vincentii sepelitur. Dagobertus ergo audiens genitorem suum defunctum, universis principibus[4], quibus imperabat in Austria, iubet exercitum promovere missosque in Burgundiam et Neustriam dirigit, ut regni ei[e] regimen indubitanter deberent statuere. Cumque Remis pervenisset, suggestio[f] peraccedens, Fred. IV, 56.

Capp. 14. 15. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*.

Cap. 14. a) Longobarium 1*b*. b) turbarum 2*a*. *b* *cum codd. nonnullis L. H. Fr.* c) *sic L. H. Fr.*; plaudererentur 1*a*; plauderent *rell.* (?). d) ax? 1*b*, *corr.* e) p. ad p. procedere 1*b*. f) *sic* 1*a*. g) babe 1*b*. h) transnavit 1*b*. i) *sic* 1*a cum L. H. Fr.*; certabat *rell.* k) *sic* 2*a*. l) in 1*b*. m) transiret 1*a*. n) (ag *superscr.*) graverat 1*b*.

Cap. 15. a) *sic codd.* 3. 4. 5 *Fred. pro* 46. b) r. mor. magnus 2*a*; r. magnus 2*b*. c) in suburbio 1*b*; in suburbano 2*a*. *b*. d) ecclesiam 1*a*. e) eius 1*b*. f) suggestiones *codd.* 3. 4 *Fred. pro* Soissionas.

1) *Longolarii unus codex B* 1a *Libri H. Fr. meminit.* 2) abscisa crine *L. H. Fr.* 3) *Cf. supra c.* 1. 4) leudibus *Fred.*

Fred. IV,56. omnes pontifices et leudi[a] de regno Burgundiae inibi se[b] tradidisse noscuntur; sed et[c] Neustrasii[d] pontifices et proceres plurimaque pars regni Dagobertum visi sunt expetisse.

16. Hairbertus autem, frater eius, nitebatur, si potuisset[a], regnum assumere; sed illius voluntas pro simplicitate parum[b] sortitur effectum. Brunulfus[c] quoque, qui frater[d] fuerat Sichildis[1] reginae, volens nepotem suum Hairbertum stabilire in regnum, adversus[e] Dagobertum muscipulare ciperat[f]; sed huius rei vicissitudinem postea probavit eventus. ib. c. 57. Cumque regnum Clotharii tam Neptricum[g] quam Burgundia a Dagoberto fuisset occupatum, captis thesauris et suae dicioni redactis, tandem misericordia et pietate motus, consilio sapienti usus, citra Ligerim et limitem, quod tenditur partibus Wasconie seu et montes Pirineos[h], pagos et civitates, quod fratri suo Hairberto ad transagendum et ad instar privato habitu convivendum posset sufficere, placuit concessisse, pagum scilicet Tolosanum, Caturcinum[i], Agenensem, Petrocoricum et Sanctonicum, vel quod ab his versus Pirineos montes excluditur. Hoc tantum Hairberto, fratri suo, regendum concessit: quod et per[k] pactionis vinculum firmavit, ut amplius Hairbertus nullo tempore adversus Dagobertum de regno patris repetere praesumeret. Hairbertus vero sedem Tolosanam eligens, regnabat in[k] partibus provintiae Aquitaniae. Qui post annos tres, cum regnare coepisset, totam Wasconiam cum exercitu superans, suae dicioni redegit et aliquantulum regni sui spacium largiorem[l] fecit.

17. Dagobertus denique, Deo annuente, regnum paternum retinens, inter[a] alia quae laudabiliter gessit memor voti[b] iam dicti accessit ad supra memoratum locum, et, sicut in somnis praemonitus fuerat, sanctorum martyrum Dyonisii, Rustici et Eleutherii corpora requirens, digesta eorum in sarcofagis nomina repperit, quae et in alium eiusdem vici locum summa cum[c] veneratione decimo Kal. Maias transtulit, eorumque memorias[d] auro puro et preciosissimis gemmis exornavit. Et quamvis ecclesiam, quam ipse a fundamine construxerat, intrinsecus miro decore fabricaverit, foris quoque desuper absidam illam, infra quam veneranda martyrum corpora tumulaverat, ut plenius devoti animi expleret desiderium, ex argento purissimo mirifice cooperuit[2].

18. Nam et de proprio teloneo, quod ei annis singulis ex Massilia solvebatur, centum solidos[3] in luminaribus eiusdem ecclesiae eo tenore concessit, ut oleum exinde actores regii, secundum quod ordo cataboli esset, quasi ad opus regis studiose emerent et sic demum missis ipsius loci annuatim traderent. Praeceptumque exinde taliter firmare studuit, ut tam in ipsa Massilia quam Valentia, Fossas[4] et Lugdunum[a], vel quocumque per reliqua loca transitus erat, omne teloneum de sex plaustris[b], quibus hoc

Capp. 15—18. 1a. b. 2a. b.

Cap. 15. a) *ita* 1b; duces *rell.*; leudis *Fred.* b) ei *add.* 1b. c) *om.* 1b. d) Neutrasii 1a, *corr.*
Cap. 16. a) *ita* 1b; posset *rell.* b) parvum 1b. c) Brodulfus *Fred.* d) fuerat fr. 1b. e) adversum 1b. f) *ita* 1a; muscipulam receperat 1b. g) Neustricum 1b. h) Pireneos 1b, *ut infra;* Pyrineos *semper* 2a. i) Caturnicum, Aganensem 2a. b. k) *om.* 1b. l) *sic* 1a *cum Fred.*; longius 1b; spatia (spacia 2a) longiora 2a. b.
Cap. 17. a) int 2a. b) i. v. d. 1b. c) *om.* 1b. d) memoriam 1b.
Cap. 18. a) Lugudunum 1b. b) palustris 2a.

1) *Potius Berthetrudis quam Sichildis frater erat; cf. 'Forsch. z. D. Gesch.' XXVI, p.* 167. 2) *V. infra c.* 50. 3) *Cf. chartam Chlodovei III. a.* 692. *datam (DD. I, p.* 54*):* Dum ante hus annus proavus noster Dagoberethus condam rex solidus cento eximtis de Massilia civetati, sicut ad cellario fisci potuerant esse exactati, ad basileca peculiaris patroni nostri domni Dionisii — — per sua precepcione concessissit, — — iuxta quod urdo cadaboli fuerit, eis omnemodis dare et adimplire faciatis. *Idem Chilpericus II. confirmavit; cf. DD. I, p.* 73. 4) *Fos-les-Martigues; cf. Jacobs in 'Revue des sociétés savantes des dép. 2e série', tom. VII, Paris.* 1862, *p.* 250.

videbatur deferri, usquequo[a] ad ipsam basilicam peraccederent, omnimodis esset indultum.

19.[a] Gazofilacium quoque ante cornu altaris eiusdem ecclesiae ex argento fieri iussit, ut, introducta ab offerentibus alimonia, per manum sacerdotis ipsa pauperibus erogaretur substantia, quatinus iuxta illud euangelicum huiuscemodi elemosina fieret Matth. 6, 4. abscondita, et omnipotens Dominus, qui occulta omnia conspicit, centuplicata in aeterna retributione unicuique restitueret[b]. In[c] quo etiam centum solidos annua inlatione idem rex pro aeterna reconpensatione intromitti de Kalendis in Kalendas[d] Septembris destinavit. Indeque tale praeceptum dedit[1], ut deinceps tam ipse quam filii sui, vel qui postmodum reges Francorum succederent, recurso anni circulo, praefinitum solidorum numerum ex erario publico inibi inferre tempore inlibato non omitterent; ipsi autem centum solidi non alibi nisi in omnibus distribuerentur pauperibus, nullusque hoc praesumeret abstrahere, sed, quamdiu regnum consisteret, a regibus succedentibus suo tempore in praedicto gazofilacio inferrentur, ut de ipsa collatione, et quod Dominus ab aliis hominibus ibidem voluisset adhuc[e] augeri, pauperes et peregrini exinde valerent per inconvulsa tempora recreari.

20. Crucem etiam magnam, quae retro altare aureum poneretur[a], ex auro puro et pretiosissimis gemmis insigni opere ac minutissima[b] artis subtilitate fabricari iussit, quam beatus Eligius[2], eo quod illo in tempore summus aurifex[c] ipse in[d] regno haberetur, cum et alia, quae ad ipsius basilicae ornatum pertinebant, strenue prepararet, eliganti subtilitatis ingenio, sanctitate opitulante, mirifice exornavit[e]. Nempe moderniores aurifices asseverare solent, quod ad praesens vix aliquis sit relictus, qui quamvis peritissimus in aliis extet[f] operibus, huiuscemodi tamen gemmarii[g] et inclusoris subtilitate valeat per multa annorum curricula, eo quod de[h] usu recesserit, ad liquidum experientiam consequi. Nam et per totam ecclesiam auro textas vestes, margaritarum varietatibus multipliciter exornatas in parietibus et columnis atque arcubus suspendi devotissime iussit, quatinus aliarum ecclesiarum ornamentis praecellere videretur, et omnimodis incomparabili nitore vernans, omni terrena pulcritudine compta atque inestimabili decore inradiata splendesceret. Utque divina laus perpetuo a[i] Dei cultoribus ibidem ageretur, plurima et ingentia predia addidit.

21. Igitur cum iam anno 7. in maximam partem paterni regni, ut supra memini, Fred. IV, 58. regnaret, plurimorum comitatu vallatus, Burgundias[a] ingreditur. Tantum autem timorem pontificibus et proceribus in regno Burgundiae consistentibus seu et ceteris ducibus[3] adventus ipsius concusserat[b], ut cunctis esset admirandus. Pauperibus namque iustitiam querentibus gaudium vehementer irrogaverat[c]. Cumque Lingonas civitatem venisset, tantam universis sibi[3] subditis tam sublimibus quam pauperioribus indicabat iustitiam, ut crederetur omnino fuisse Deo placabilis[d]. Apud quem nullum intercedebat premium nec personarum acceptio, sed sola dominabatur iustitia, quam diligebat Altissimus. Deinde Divionna

Capp. 18—21. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*.

Cap. 18. a) o *m. al. superscr.* 1*a*.

Cap. 19. a) *distinctione caret* 1*b*. b) *desinit* 3. c) *ab* In *cap. incipit* 2*a*. d) Kalendis 1*b*. 2*a*. e) ad hoc 2*a*.

Cap. 20. a) ponebatur 1*b*. b) *sic* 2*a*. *b*; munitissima (1*a*. *b*). c) artifex 1*b*. d) h. in r. 1*b*. e) *corr.* exhornavit 1*a*. f) existet 2*a*. g) gemmariis et inclusoribus 1*b*. h) de u. *om.* 1*b*. i) ab incultoribus 2*a*. *b*.

Cap. 21. a) Burgundiam 1*b*. b) *sic* 1*b*; incusserat *rell.* (?). c) interrogaverat 1*b*. d) placitus 2*a*.

1) *Praeceptum periit.* 2) *Cf. V. Eligii auct. Audoeno I*, 32 *(d'Achery, Spicileg. V, p.* 185*).* 3) leudibus *Fred.*

Fred. IV, 58. immoque Latona residens aliquantis diebus, tantam intentionem cum universi[a] regni sui populo iustitiae iudicande posuerat, ut huius benignitatis desiderio plenus nec somnum caperet nec cibo saciaretur, intentissime cogitans, ut omnes cum iustitia recepta de conspectu suo remearent. Eodem autem die, quo ab Latona[b] Caballonnum[c] deliberare properat[d], priusquam lucesceret, balneum ingreditur, ibique Brunulfum, avunculum Hairberti fratris sui, propter infidelitatem[1] suam interfici iussit; qui ab Amalgario et Arneberto ducibus et Willibado patricio interfectus est.

ib. 22. Cumque[a] Caballonnum iustitiae amore quae coeperat[b] perficienda ipsa intentione pergeret, post per Augustidunum[c] Autisioderum[d] pergens, indeque per civitatem Senonas Parisius venit; ibique* Gomatrudem[e] reginam Romiliaco villa, eo quod esset sterilis, cum consilio Francorum relinquens, Nanthildem quandam speciosissimi decoris puellam in matrimonium accipiens, reginam sublimavit. Usque ad illud tempus ab inicio quo regnare coeperat consilio primitus beati Arnulfi Mettensis urbis pontificis et Pippini maioris domus usus, tantae prosperitatis regale culmen in Austria regebat, ut a cunctis gentibus inmensi honoris laudem haberet. Timorem vero tam fortem sua concusserat[f] iudicialis[2] potentia, ut iam devotione concurrerent eius se tradere dicioni, quatinus gentes etiam, quae circa limitem Avarorum[g] et Sclavorum consistunt, eum prompte expeterent, ut ille post tergum eorum iret feliciter, in[h] tantum ut et[i] Avari et Sclavi ceterarumque gentium nationes[k] manu publica ipsius dicioni se subiciendas fiducialiter sponderent. Post discessum vero beati Arnulfi adhuc consilio Pippini maioris domus et Chuniberti[l] pontificis urbis Coloniae utens et ab ipsis fortiter admonitus[m], prosperitatis et iustitiae amorem complexus, universarum sibi gentium subditarum, usque dum Parisii, ut supra memini, pervenisset[n] urbem, adeo favoribus extollebatur, ut nullus de praecedentibus Francorum regibus illius laudibus fuisset precellentior. Veniensque ad veneranda sepulchra beatorum martyrum Dyonisii sociorumque eius, Dominum precabatur, ut ea quae coeperat, ipsis martyribus intercedentibus, in eo vota perficeret. Ut autem eosdem martyres sibi plenius conciliaret, Stirpiniacum[3] villam sitam[o] in pago Wilcasino praesentaliter per firmitatis suae praeceptum eorum basilicae tradidit.

23. Erat siquidem ipse praecellentissimus princeps atque rex Dagobertus satis admodum cautus et ingenio astutus, circa benivolos[a] et sibi fideles mansuetus, rebellantibus vero seu perfidis nimium videbatur in regno terribilis. Qui optime regalia sceptra gubernans et piis semet ipsum benignissimum exhibens, ut leo tamen fervidus

---

*) *m. al. in marg. add.:* absit hoc a fidelium cordibus laudandum. *His m. al. adiunxit:* Nota, contra omnem divinam auctoritatem eum, si (it?)a fecit, egisse sil[a] agnumq. ne(c) non solum qui fecit, se(d) etiam qui scienter a(s)sensum praebuer(unt) vel consenserunt, opera(s) ratas esse in christianita(te). 1*a*.

Capp. 21—23. 1*a. b.* 2*a. b.*

Cap. 21. a) *ita* 1*b cum Fred.;* universo *rell.* b) Altona 1*b.* c) Caballonum 2*a.* d) *ita* 1*a. b cum codd.* 3. 4 *Fred.;* properabat 2*a. b.*

Cap. 22. a) ad *add.* 1*b.* b) pro *add.* 1*a. b.* c) Augustudunum 1*b.* 2*a. b.* d) *sic* 1*a*; Autisiodorum 1*b.* 2*a.* e) Gomadrudem 1*b.* 2*b.* f) i. e. 1*b*; incusserat 2*a. b.* g) Avarrorum *semper* 2*a.* h) in t. *om.* 1*b cum Fred.* i) *sic* 1*a. b.* k) usque *add. Fred.* l) Cuniberti 1*b.* m) tantae *add. Fred.* n) *om.* 1*b.* o) *om.* ? 1*a.*

Cap. 23. a) benivolas 1*a.*

Nota *. a) *ita* 1*a.*

1) *Cf. supra c.* 16. 2) utelitas, ut *Fred.* 3) *Cf. chartam spuriam a.* 6. *Dagoberti datam (DD. I, p.* 140*):* villam cui nomen est Stirpiniacum sitam in pago Vulcasino, eam cum omni integritate vel merito ad basilicam domni Dionysii martyris — — impertire presentaliter plena devotione visi fuimus, iubentesque specialius ordinamus concessisse. *Est Estrepagny (Eure); cf. Jacobs l. l, p.* 61.

rebellium colla deprimens, exterarum gentium feritatem, vallante fortitudine animi[*], sepissime triumphabat. Ecclesiarum vero et sacerdotum atque pauperum seu peregrinorum ditator supra[b] modum largissimus extiterat. Exercitiis[c] viritim[d] et venationibus assidue utens, in omni agilitate corporea strenuus atque incomparabilis erat. Nempe etsi aliqua more humano reprehensibilia circa religionem gravatus regni pondere ac iuvenilis inlectus[e] aetatis mobilitate minus caute secus quam oportebat exegit, quia nemo in omnibus perfectus esse potest, credendum est tamen, quod tantarum erogatio elemosinarum atque sanctorum oratio, quorum memorias ornare et basilicas ditare ob redemptionem suae[f] animae supra omnes anteriores reges incessanter studebat, apud misericordissimum Dominum, ut hoc ei clementer indulgeret, facillime impetrari posse.

24. Denique anno octavo regni sui, cum Austriam regio cultu circumiret[a] mestusque esset[b] nimium, eo quod filium, qui[1] post eum regnaret, minime habere posset, quandam puellam nomine Ragnetrudem stratu[c] suo adscivit[*], de qua eo anno, largiente Domino, habuit filium, multis precibus atque elemosinarum largitionibus adquisitum. Hairbertus itaque rex, frater eius, Aurelianis veniens, filium ipsius de sancto lavacro excepit. Namque[1] dum eundem puerum venerabilis vir Amandus Treiectensium[d] urbis episcopus benediceret eumque caticuminum faceret, finitaque oratione, nemo ex[e] exercitu[**] tantae multitudinis respondisset 'Amen', aperuit Dominus os pueri, qui non amplius quam 40 dies a nativitate habebat, atque audientibus cunctis, respondit 'Amen'. Statimque eum regenerans sanctus pontifex sacro baptismate, impositoque nomine Sigeberto, reges et utrumque[f] exercitum magno Dominus replevit gaudio atque[g] admiratione in huiusmodi signo. Igitur Ega[h] quidam de primoribus cum ceteris Neustrasiis consilio Dagoberti erat assiduus. Eo anno legati Dagoberti regis, quos ad Eraclium imperatorem direxerat, his nominibus Servatus et Paternus[i], ad eum revertuntur, nuntiantes, pacem se cum Eraclio firmasse. Cum[k] autem esset Eraclius[l] imperator litteris nimium eruditus, peritissimus ad ultimum astrologus efficitur. Qui cognoscens in siderum signis, quod a circumcisis gentibus divino nutu eius imperium esset vastandum[m], ad Dagobertum regem Francorum dirigit, petens, ut omnes Iudaeos regni sui secundum fidem catholicam baptizari praeciperet. Rex[2] vero Dagobertus hac occasione nactus et Dei zelo ductus, cum consilio pontificum atque sapientium[n] virorum omnes Iudaeos, qui regenerationem sacri baptismatis suscipere noluerunt, protinus a finibus regni sui pellere iussit. Et rex quidem hoc summo peregit studio; sed Eraclio[o] non[3] de Iudaeis, sed de Agarrenis, id est Sarracenis, circumcisis gentibus fuerat demonstratum, quoniam ab ipsis eius imperium postmodum noscitur esse captum atque violenter vastatum.

[Marginal references: Fred. IV, 59. V. Amandi IV, 16. Fred. I. 1. — Fred. IV, 62. — V. Amandi IV, 17. — Fred. IV, 62. — ib. IV, 65. — cf. Fred. IV, 66.]

---

*) *in marg. add.:* Nota et hic qualem illius laudem, desuper alteram (que et in adulterio superaddit *m. al. add.*), vivente adhuc prima relicta, uxorem ductam e (*m. al. corr.* ducta de) scorto (etiam *m. al. add.*) subintroducta 1*a*.

**) *in marg. add.:* totum hoc pseudografum 1*a*.

Capp. 23. 24. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*.

Cap. 23. a) anime 1*a*. b) s. m. *om.* 1*b*. c) Exertiis 1*a*; Exercitii 2*b*. d) virium 1*b*; viriliter 2*a*. *b*. e) electus 1*b*. f) anime sue 2*a*.

Cap. 24. a) circuiret 1*b*. b) n. e. 1*b*. c) strato 1*b*. d) Treiciensium 1*b*. e) *om.*, *sed* de *m. al. add.* 1*a*. f) utrorumque 2*a*. *b*. g) g. maxime in admiratione huius signi 2*a*. *b*. h) *om.* 1*b*. i) Partenus 1*b*. k) *a* Cum *c*. 25. *incipit* 1*a et Duck.; cap. incipit* 1*b*. 2*a*: *sed obstat index*. l) Eraclyus 2*a*, *ut infra*. m) devastandum 1*b*. n) sapientum 1*b*. o) Heraclio *h. l.* 1*a*.

1) *Haec ex Vita Amandi, quae Baudemundo tribuitur, sumpta sunt; cf. AA. SS. Febr. I*, *p*. 851. 2) Quod protenus Dagobertus emplevit *Fred.* 3) Ignorabat, unde haec calametas contra emperium surgerit *Fred.*

Fred. IV, 67. 25.[a] Anno itaque nono regni Dagoberti Hairbertus, frater eius, moritur, relinquens filium[b] parvulum nomine Chilbericum[c], quique etiam[d] nec post moram defunctus est. Omneque regnum Hairberti una cum Wasconia Dagobertus rex protinus suae dicioni redegit. Ad adducendos quoque thesauros Hairberti et sibi praesentandos Barontum quendam ducem direxit. Barontus autem grave dispendium fecisse dinoscitur, infideliter una cum thesaurariis furtum faciens, nimiumque exinde fraudulenter subtraxit.

26.[a] Eodem[b] tempore germanus Nanthildis reginae nomine Landegiselus defunctus est atque in ecclesia[c] beatorum martyrum Dyonisii et sociorum eius, iubente rege, honorifice sepultus[d]. Regina vero deprecante, ut pro sepultura sui fratris Alateumvillare[e, 1] situm in pago Parisiaco basilicae praedictorum[f] martyrum delegaret[g], eo quod praedictus Landegiselus, dum viveret, per praeceptum regale[2] eandem villulam promeruerat, rex libentissime concedens, annuit praeceptumque insuper de supradicto Alateovillare fieri praesentaliter iussit atque propria firmitatis auctoritate subscripsit et anuli inpressione signari praecepit.

Ib. IV, 68. 27. Eo[a] igitur anno Sclavi cognomento Winidi, quorum regnum Samo tenebat, negotiatores Francorum cum plurima multitudine interficiunt et rebus expoliant. Haec autem res fuit initium scandali inter Dagobertum regem Francorum et Samonem regem Sclavorum. Dirigens itaque Dagobertus Sicharium legatarium ad Samonem, rogabat, ut negotiatores, quos sui interfecerant et res eorum inlicite usurpaverant, cum iustitia faceret emendare[b]. Samo autem nolens Sicharium videre, Sicharius veste indutus ad instar Sclavorum, cum suis ad conspectum pervenit Samonis atque universa quae sibi fuerant iniuncta eidem nuntiavit[3], de his et[c] aliis contentionibus, quae inter[d] partes ortae fuerant[e], rogans ut iustitia redderetur in invicem, eo quod Samo et populus regni sui Dagoberto[f] regi[g] deberent servitium. Samo[h] respondens, iam[i] saucius dixit: 'Et terra quam habemus Dagoberti est, et nos sui sumus, si tamen disposuerit nobiscum amicitias conservare'. Sicharius[k] dixit: 'Non est possibile, ut christiani et Dei servi cum canibus amicitias coniungere possint[l]'. Samo e[m] contrario dixit: 'Si vos estis servi Dei, et nos Dei canes, dum vos assidue contra ipsum[n] agitis, nos permissum habemus vos morsibus lacerare'. Statimque eiectus est Sicharius de conspectu Samonis. Cumque haec Dagoberto regi nuntiata fuissent, ilico iubet de universo regno Austrasiorum contra Samonem et Winidos movere exercitum. Igitur cum tribus turmis legionum[o] super Winidos exercitus ingreditur, etiam et[g] Langobardi ad solatium Dagoberti hostiliter in Sclavos perrexerunt. Sclavi autem his et aliis locis se e contrario reparantes[p], Alamannorum exercitus cum Rodoberto[q] duce in parte qua ingressus est victoriam optinuit. Langobardi item cum Dagoberto victoriam optinuerunt, et[g] plurimum numerum captivorum de Sclavis Alamanni et Langobardi secum duxerunt[r]. Rex vero terram illam devastans, ad proprium regnum reversus est.

Capp. 25—27. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*.

Cap. 25. a) 26 *eras.* 1*a*; *caput praecedenti adnexuit Duch.* b) f. (suum *expunct.*) p. 1*b*; p. f. *rell.* (?). c) *sic* 1*b*; Hildericum 2*a*; Childericum *rell.* (?). d) paulo post *add.* 1*b*.

Cap. 26. a) 27 *corr.* 26 1*a*, *et sic deinceps.* b) vero *add.* 1*b*. c) ecclesiam 2*a*. d) est *add.* 1*b*. e) Alateum ville 2*a*. f) beatorum 1*b*. g) delegare 1*b*.

Cap. 27. a) Hoc 1*b*. b) emendari 1*b*. c) de *add.* 1*b*. d) in 1*b*. e) fuerans 1*a*, *corr. m. al.* f) Dagoberti 1*a*. g) *om.* 1*b*. h) vero *add.* (?) 1*b*. 2*a*. *b*. i) timore *add.* 1*b*. k) Sych. 2*a*, *ut infra.* l) possunt 2*a*. m) *om.* 2*a*. n) Deum 1*b*. o) falange *Fred.* p) preparantes *Fred.* q) Rudoberto 2*a*; Crodoberto *Fred.* r) deduxerunt 1*b*.

1) *Lebeuf, 'Histoire du diocèse de Paris' tom. IV, p.* 140, *Pierre-Laye (dép. Seine-et-Oise) intellegi vult.* 2) *Charta sine dubio falsa periit.* 3) Sed, ut habit gentiletas et superbia pravorum, nihil a Samone, que sui admiserant, est emendatum, nisi tantum placeta vellens instetuere, *desiderantur.*

28. Si quidem eodem anno inter Avaros cognomento Chunos[a] et regnum Hispaniae[b] vehemens surrexit intentio[c], eo quod certarent inter se, cui deberetur regnum ad succedendum, altera pars ex Avaris et altera[d] ex Bulgaris. Collecta itaque multitudine, cum utrique se invicem inpugnarent, tandem ab[e] Avaris Bulgari superantur. Qui devicti, novem millia cum uxoribus et liberis[f] de Pannonia expulsi, regem Dagobertum expetunt, petentes, ut eos in terram Francorum ad manendum reciperet. Rex autem hiemandum eos in Baiuvariam[g] recipere[h] praecepit, dummodo[i] pertractaret cum Francis, quid exinde faceret. Cumque dispersi per domus Baiuvariorum[k] ad hiemandum fuissent, sapienti consilio Francorum rex Baiuvariis[l] iubet, ut Bulgares illos cum uxoribus et liberis unusquisque unumquemque in domo sua in[m] una nocte interficeret. Quod protinus a Baiuvariis impletum est, nec quisquam ex illis remansit. Fred. IV, 72.

29. Eodem vero anno, quid partibus Hispaniae vel eorum regibus contigerit, non praetermittam. Defuncto Sisebodo rege clementissimo, cui Sentila ante annum circiter successerat in regnum, cum esset Sentila nimium in suis iniquus et omnium regni sui primatuum incurreret odium, cum consilio ceterorum Sisenandus quidam ex proceribus Dagobertum regem expetiit, ut ei cum exercitu auxiliaretur, qualiter Sentilam depelleret[a] regno. In huius[b] vero beneficii recompensationem[c] missorium aureum nobilissimum ex thesauris Gothorum, quem Turesmodus[d] rex ab Etio patricio susceperat, regi dare promittit, pensantem auri pondera quingenta[e]. Rex autem Dagobertus, ut erat in preliis strenuus[f], exercitum in auxilium Sisenandi[g] totum regnum Burgundiae iure[1] proelii convocari praecepit eidemque Abundantium et Venerandum duces instituit[h]. Cumque in Hispania divulgatum fuisset, exercitum Francorum ad auxiliandum sibi Sisenandum adgregari[i], omnis Gothorum exercitus se dicioni Sisenandi subegit. Abundantius vero[k] et Venerandus duces Dagoberti regis una cum exercitu Tolosano tantum usque Caesaraugustam[l] civitatem cum Sisenando accesserunt; ibique omnes Gothi de regno Hispaniae conglobati, Sisenandum sublimant in regnum. Abundantius autem et Venerandus cum exercitu Tolosano muneribus honorati reversi sunt ad proprias sedes. Rex denique Dagobertus legationem ad Sisenandum regem per Amalgarium ducem et Venerandum dirigit, ut missorium illum quem promiserat eidem transmitteret. Cumque a Sisenando missorius ille legatariis[m] fuisset traditus, a Gothis per viam[n] tollitur, nec eum exinde abstrahere[2] permiserunt. Postea vero, discurrentes legati, ducenta millia solidorum missorii ipsius pretium rex a Sisenando accepit. Fertur enim, quod ipsum argentum ad opus fabricae ecclesiae Sancti Dyonisii martyris cum aliis pluribus[o] ornamentis Dagobertus rex devotissime obtulerit. Eo namque tempore tam creberrima erat inibi obtentu martyrum frequentia miraculorum, ut, quibuscumque infirmitatibus oppressi, undique adventantes, devoto animo eundem locum expeterent, sanitate reddita, cum gaudio ad propria remearent. Quod cernens rex, quicquid in thesauris suis preciosius inveniri poterat, ad exornandum[p] ipsum[q] locum indubitanter offerebat. Nam et matriculam[r] et senodochium ceteraque diversa loca ad hoc ibidem instituit, ut pauperes utriusque sexus, sive etiam qui sanctorum ope sanitate[s] donari digni fuissent, Ib. IV, 73.

Capp. 28. 29. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*.

Cap. 28. a) Hunos 2*a*. *b*. b) Hysp. *semper* 2*a*; in Pannia *recte Fred.* c) *sic* 1*a cum Fred.*; contentio? *rell.* d) pars *add.* 1*b*. e) a bawaris 1*b*, *corr. m. al.* f) filiis 1*b*. g) Bauvariam 1*b*. 2*a*. *b*. h) recipi 1*b*. i) dum domo 1*b*. k) Bauvariorum 1*b*. 2*a*. *b*, *item infra.* l) l. B. 1*b*. m) *om.* 1*b*.

Cap. 29. a) de *add.* 1*b*. b) huiusmodi 1*b*. c) recompensatione 1*b*. 2*a*. *b*. d) Turismodus 1*b*. 2*a*. *b*. e) quinquaginta 2*a*. *b*. f) ut erat cupidus *Fred.* g) de *add. Fred.* h) constituit 1*b*. i) aggregare 2*b*; adgredere *Fred.* k) autem 2*a*. *b*. l) ad Augustam 1*b*. m) *om.* 1*b*. n) *sic codd.* 3. 4. 5 *Fred. pro* vim. o) plurimis 1*b*. p) ornandum 1*b*. q) illum 1*b*. r) m. — loca *om.* 1*b*. s) sanitati 1*b*.

1) bannire pr. *Fred.* 2) excobere *Fred.*

in reliquum ipsius elemosinis sustentati[a], qui vellent, in servitio ecclesiae acsi pro gratiarum actione permanerent.

Fred. IV,74. 30. Denique anno 10. regni sui, cum ei nuntiatum fuisset, exercitum Winidorum Toringam[a] fuisse ingressum, cum exercitu nil moratus ex regno Austrasiorum ab urbe Mettis[b] promovens, transita Ardenna, Magontiam[c] adgreditur; disponensque Renum transire, scaram de electis viris fortibus ex Neustria et Burgundia cum ducibus et grafionibus[d] secum habens, Saxones missos ad eum dirigunt, petentes, ut eis tributa, quae fiscorum dicionibus desolvebant, indulgeret. Ipsi vero suo[e] studio et utilitate Winidis resistendum[f] spondent et Francorum limitem de illis partibus custodire promittunt. Rex itaque Dagobertus consilio Neustrasiorum adeptus, eis quod poscebant prestitit. Saxones autem, qui huius petitionis suggerendi causa venerant, sacramentis, ut eorum mos erat, super arma patratis, pactum pro universis Saxonibus firmant; sed parum[g] haec promissio sortitur effectum. Attamen Saxones tributum, quod reddere consueverant, per praeceptionem Dagoberti hactenus habent indultum. Quingentas enim vaccas inferendales[h] annis singulis a Lothario[i] seniore censiti reddebant, quod tunc a Dagoberto rege cassatum est.

Ib. IV,75. 31. Anno itaque 11. regni sui, cum Winidi iussu Samonis iterum fortiter servirent et sepe, transcenso proprio limite, regnum Francorum vastandum Toringam et reliquos pagos ingrederentur, Dagobertus rex Mettis urbem veniens, cum consilio pontificum seu et procerum, omnibusque primatibus regni consentientibus, Sigebertum, filium suum, in regno Austriae sublimavit sedemque Mettis civitatem habere permisit. Chunibertum[a] vero Colonie urbis[b] pontificem et Adalgisum[c] ducem palatii ad regnum gubernandum instituit thesaurumque quod sufficeret filio tradidit et condigne, ut decebat, cum huius culminis honore sublimavit, et quodcumque[d] eidem largitus fuerat, praeceptionibus roborandum decrevit. Deinceps enim Austrasiorum studium limitem et regnum Francorum contra Winidos utiliter[e] defensare noscitur.

Ib. IV,76. 32. Cumque anno 12. Dagoberti regis eidem filius nomine Hludowius[a] de Nanthilde regina natus fuisset, consilio Neustrasiorum eorumque[b] admonitione per pactionis vinculum cum Sigeberto, filio suo, firmasse cognoscitur[c], atque Austrasiorum omnes primates et pontifices ceterique duces[1] Sigeberti manus suas ponentes, insuper sacramentis firmaverunt, ut Neptricum et Burgundia solidato ordine ad regnum Hludowii[d] post Dagoberti regis discessum aspiceret; Austria[e] vero eodem ordine solidata, eo quod et de populo et de spacio esset coaequans, ad regnum Sigeberti eidemque in integritate deberet aspicere; et quicquid ad regnum[f] Austrasiorum iam olim pertinuerat, totum Sigebertus rex suae regendum dicioni reciperet et in[g] perpetuo dominandum haberet, excepto ducatu[h] Dentilonis, quod ab Austrasiis nequiter[i] ablatum[k] fuerat, iterum ad Neustrasios subiungeretur et Hludowii regimine[l] subiceretur. Sed has pactiones Austrasii terrore Dagoberti regis coacti, vellent nollent[m], firmasse visi sunt, quas et post temporibus Sigeberti et Hludowii regibus[i] conservatas fuisse constat[n].

Capp. 29—32. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*.

Cap. 29. a) sustentanti 1*a*.

Cap. 30. a) Tur. *ead. m. corr.* Tor. 1*a*; Thuringam 1*b*, *ut infra*. b) Metis 1*b* *(ut infra)*. 2*a*. c) Mogontium 2*a*. *b*. d) gravionibus 1*b*. e) summo 1*b*. f) resistendis 1*a*. g) parvum 1*b*. h) inferendas 1*b*. i) *sic* 1*a*. 2*a*.

Cap. 31. a) Cunibertum 1*b*. b) *om.* ? 1*a*. 2*b*. c) Adalgyselum *Fred.* d) quocumque *m. al. corr.* quaecumque 1*a*; quod 1*b*. e) *om.* 1*b*.

Cap. 32. a) Ludowigus 1*b*; Ludovius 2*a*. b) que *om.* 1*b*. c) dinuscetur *Fred.* d) Ludowici 1*b* *(ut infra)*; Lodewici 2*a*. e) *sic* 1*a*. 2*a*. f) *sic* 1*b* *cum Fred.*; regna *rell.* g) imperpetuo 1*a*. h) ducatum 1*a*. i) *om.* 1*b*. k) abtultus *Fred.* l) *sic* 1*a*. m) *sic* 1*b* *cum Fred.*; nolentque *corr.* nollentque 1*a*; nollentque ? 2*a*. *b*. n) constant 1*a*.

1) leudis *Fred.*

33. Per idem tempus Dagobertus rex Parisius rediens atque in amore saepe dictorum martyrum Dyonisii ac sociorum eius propter magnificas, quae ad eorum veneranda sepulchra cotidie Dominus operabatur, virtutes magis ac magis gliscens, areas quasdam infra extraque civitatem Parisii et portam[a] ipsius civitatis, quae posita[b] est iuxta carcerem Glaucini[1], quam negociator suus Salomon[c] eo tempore praevidebat, cum omnibus teloneis, quemadmodum ad[d] suam cameram deserviri[e] videbatur[f], ad eorum basilicam tradidit et per praecepti sui auctoritatem perpetualiter id mansurum esse proprii nominis subscriptione atque[g] anuli inpressione firmavit[2].

34. In ipso quoque tempore annuale mercatum[3], quod fit post festivitatem ipsorum excellentissimorum martyrum prope idem monasterium, eidem sancto loco et fratribus Deo et sanctis martyribus ibidem deservientibus concessit et exinde huiusmodi praeceptum firmare studuit, ut omne teloneum, vel quicquid ex eo fisci partibus sperare[a] poterat, et quod in ipsa civitate seu in omnibus reliquis locis infra ipsum pagum Parisiacum inibi denominatis ab ipsa festivitate usque dum illud[b] mercatum finiretur iure exigi quacumque iudiciali[c] potestate valuisset, pro aeterna retributione, atque ut eisdem Dei servis devotius pro eo omni futuro tempore divinam delectaretur exorare clementiam, totum ex integro absque ulla exceptione sive diminutione in eorum usibus perpetualiter sanciret[d] esse indultum. Oct. 9.

35. Anno itaque[a] 13. regni sui cum Sadregiselus[b] dux Aquitaniorum[c] a quibusdam[d] hominibus interfectus esset, de quo supra mentionem fecimus[4], quod propter contemptum sui eum flagellis adfici et barbae rasione deturpari in sua infantia Dagobertus iusserit[e], et ob hoc patrem metuens, tutelam sanctorum martyrum expetierit, et cum haberet[f] ipse Sadregiselus filios in palatio educatos, qui cum facillime possent, mortem patris evindicare noluerunt, propterea postea secundum legem Romanam[5] a regni proceribus redarguti, omnes paternas[g] possessiones perdiderunt. Cumque omnia ad regalem fiscum fuissent recepta, praecellentissimus rex Dagobertus ecclesiae Christi martyrum Dyonisii sociorumque eius easdem villas iam dicti Sadregiseli, id est Novientum[6] in pago Andegavinse[h], Parciacum[i, 7] et[k] Noviomum[l] atque Pudridoctium[m] vel

Capp. 33—35. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*.

Cap. 33. a) porta 2*a*. b) e. i. c. G. p. 1*b*. c) Salemon 1*b*. d) in 1*b*. e) *corr. m. al.* deservire 1*a*. f) videbantur 2*a*. *b*. g) *om.* 1*b*.

Cap. 34. a) sperari 1*b*. b) m. i. 1*b*. c) iudicialis 1*a*. d) sanctire 1*b*; sanciret 2*a*.

Cap. 35. a) *om.* 2*a*. *b*. b) Sadragiselus, *ut infra*, 1*b*. c) Aquitaneorum 2*a*. *b*. d) quibus 1*b*. e) iusserat 1*b*. f) *om.* 1*b*. g) poss. pat. 1*b*. h) *sic* 1*a*; Andegavensi 1*b*. i) Partiacum 1*b*. k) et — Albiniacum *om.*? 2*a*. *b et edd.* l) Novionium 1*b*. m) *sic* 1*a cum Remigiano*; Pudridatium 1*b*.

1) *In septentrionali insulae parte situs erat, quam via quae 'quai aux Fleurs' hodie vocatur cingit; cf. Dulaure, 'Hist. de Paris' I, p.* 207. 2) *Charta procul dubio falsa periit.* 3) *Charta falsa (Pertz, Dipl. I, p.* 140*), quae 'sub die* 3. *Kal. Aug. anno secundo regni Dagoberti' data est, Gestis Dagoberti recentior est. Exstat autem charta Childeberthi III. autographa (Pertz, Dipl. I, p.* 68*), qua Chlodovei non Dagoberti privilegium tale confirmatur.* 4) *Cap.* 6. 5) *Intellegitur, monente Karolo Zeumer, Lex Romana Visigoth. Paul. III,* 7, 1 *(ed. Haenel p.* 384*)*: Quicunque a familia sua occisus fuerit, hereditas illius ab herede adiri non potest, nisi prius de familia quaestio fuerit ventilata, et mors occisi fuerit vindicata. 6) *Charta procul dubio falsa periit. Quae autem exstat confirmatio Chlodovei II (Pertz, Dipl. I, p.* 180*), a falsario composita est, qui hoc Gestorum caput in codice quodam* 2 *legerat: omisit enim Noviomum, Pudridoctium, Albiniacum; Novientum autem in pago Lemovicensi situm esse opinatus est. Unde Jacobs l. l. p.* 249. *Nouhant (cant. Chambon, dép. Creuse) intellexit. At cum Gestis maior fides accedat, Noyant (arr. Baugé, dép. Maine-et-Loire) praefero.* 7) *De Parsac (dép. Creuse) cogitavit Jacobs l. l. p.* 249. *Parcé (cant. Sablé, arr. la Flèche) intellexit Mabille.*

Albiniacum[1] seu Niuliacum[a] necnon et Podentiniacum[b,2] et Pascellarias[3] atque Anglarias[c,4] in pago Pictavinse[d] aliasque quam plures cum salinis supra mare, quarum nomina hic recensere longum duximus, devotissime tradidit medietatemque earum in stipendiis fratrum Deo ibidem servientium contulit atque eos turmatim ad instar monasterii Acaunensium[5] sive sancti Martini[6] Turonis psallere instituit et aliam medietatem matriculariis ac servitoribus ipsius ecclesiae concessit, nichil exinde ad suum opus retinere volens. Easdem autem[e] villas infra unius praecepti conclusionem[f] nominatim inserens, proprii nominis subscriptione atque anuli inpressione firmavit. Quarum nomina si aliquis diligentius perquirere voluerit, ipsam praeceptionis cartam in archivo ipsius ecclesiae requirat et, ut reor, viginti et septem villarum nomina inibi inserta inveniet.

Fred. IV,78. 36. Anno denique 14. regni sui, cum Wascones fortiter rebellarent et multas depredationes in regno Francorum, quod[a] Hairbertus tenuerat, facerent, Dagobertus rex de universo regno Burgundiae exercitum promoveri iubet, statuens in capite Adoindum[b] referendarium[c], qui temporibus Teuderici quondam regis in multis praeliis probatus est strenuus. Cum quo 10 duces una cum exercitibus missi sunt, id est Harimbertus, Amalgarius, Leudebertus[d], Wandalmarus, Waldericus, Ermenricus[e], Barontus, Hairhardus[f] ex genere Francorum, Ramelenus ex genere Romano, Willebadus[g] patricius ex genere Burgundionum, Agino[h] ex genere Saxonum, excepto[i] comitibus plurimis, qui ducem super se non habebant. Qui omnes in Wasconiam una cum exercitu perrexerunt. Cumque tota Wasconiae[k] patria ab exercitu Burgundiae fuisset repleta, Wascones deinter montium rupibus egressi, ad bellum properant. Et cum proeliari cepissent, ut eorum mos est, terga vertentes, dum cernerent se esse superandos, in fauces vallium montiumque[l] pinnas[m] latebram dantes, se locis tutissimis per rupes eiusdem montis collocantes latitarent, exercitus post tergum eorum cum ducibus insequens, plurimum numerum captivorum vinciens[n], Wascones superatos, seu ex his multitudine interfecta omnesque domos eorum incensas, peculiis et rebus expoliant. Tandem Wascones obpressi atque perdomiti, veniam et pacem a supradictis ducibus petentes, promittunt se gloriae et conspectui Dagoberti regis praesentatos[o] seque ipsius dicioni traditos, cuncta ab eodem iniuncta impleturos. Feliciter autem regis[p] exercitus absque ulla laesione ad patriam esset reversus, si Harimbertus[q] dux maxime cum senioribus et nobilioribus exercitus sui per neglegentiam a Wasconibus in valle Robola[r] non fuisset interfectus. Exercitus vero Francorum, qui de Burgundia in Wasconiam accesserat, patrata victoria, rediit ad proprias sedes[s].

37. Eodem autem tempore devotissimus rex Dagobertus ecclesiam Christi martyrum Dyonisii ac sociorum eius heredem propriorum fecit praeceptorum subscriptioni-

Capp. 35—37. 1*a. b.* 2*a. b.*

Cap. 35. a) *ita* 1*a;* Nuiliatum 1*b;* Iuliacum 2*a. b.* b) Podentininiacum 1*a.* c) *post* A. *vocabulum eras.* 1*a.* d) *sic* 1*a;* Pittavense 2*a.* e) *om.* 1*b.* f) conclusione 1*a.*

Cap. 36. a) *om.* 2*a.* b) Adonidum 2*a. b.* c) refreendarium 1*b.* d) Liubertus 1*b.* e) *sic codd.* 3. 4. 5 *Fred.* f) Hairharus 1*b.* g) Wallebadus 1*b.* h) Hagino 1*b.* i) *sic* 1*a.* 2*a. b.* k) Wasconia 2*a.* l) montium . quae 1*b.* m) Pereneos *Fred.* n) *sic* 1*a. b.* o) praesentandos 1*a (e corr. m. al.).* 2*a. b;* presentaturus *Fred.* p) e. r. 1*b.* q) *corr.* Haribertus 1*a.* r) Subola *Fred.* s) aedes *edd.*

1) *Albiniaci et in Andegavensi et in Pictavensi pago exstant; cf. Jacobs l. l. p.* 250; *Longnon in 'Revue critique'* 1873, *tom. II, p.* 90. 2) *Pontigné (dép. Maine-et-Loire, cant. et arr. Baugé); cf. Port, 'Dictionnaire de Maine-et-Loire' III,* 144. 3) *In pago Bituricensi villa sita erat; cf. chartam spur. Dagoberti apud Pertz, Dipl. I, p.* 160. *Paslière prope Nocq intellexit Jacobs l. l. p.* 245. 4) *Anglière (Vienne, arr. Loudun, cant. Montcontour); cf. Longnon in 'Revue critique'* 1873, *tom. II, p.* 91. 5) *Cf. Fred. IV,* 79: Sallencium ibidem ad instar monastiriae sanctorum Agauninsium instetuere iusserat. *Cf. infra c.* 43. 51. 6) *Alcuinus psallentium assiduum in monasterium S. Martini fortasse introduxit; cf. 'Forschungen' XXVI, p.* 189.

bus[a] de Campania[1] villa, quae sita est in pago Camliacense[b, 2], quam eidem[c] regi quaedam[d] materfamilias nomine Teodila[e, 3] tradiderat, et de Tivernione[4], quae sita est in territorio Aurelianensi, quam idem rex cum sancto Ferreolo[f, 5] Augustudunensi[g] episcopo commutaverat, necnon et de Clippiaco[h, 6] superiore et Idcina[7] atque Salice[8] seu Aquaputta[i, 9], quae omnes constant in pago Parisiaco, seu etiam de Latiniaco[10], quae sita est in territorio Meldico, quam ipse rex cum Bobone[k] duce et Tacilone[l] comite palatii de suo proprio fisco commutaverat[11], sanctorum semper auxilium contra visibiles et invisibiles adversarios expetens, ut, sicut ei tempore pubertatis in somnis predicti martyres promiserant[12], ab imminentibus angustiis eum eriperent atque ei et in vita et post mortem pollicita suffragia ferrent. Super haec vero centum vaccas inferendales, quae ei de ducatu Cinomannico[m] annis singulis solvebantur, fratribus inibi Deo servientibus per proprii praecepti[13] subscriptionem, ut eisdem pro eo Dominum et sanctos martyres devotius delectaretur exorare, visus est[14] omni futuro tempore annuatim concessisse[14].

38. Post haec itaque Dagobertus rex Clippiaco palatio residens, mittit nuntios in Brittaniam[a], ut quae Brittani[b] contra suos admiserant emendarent et dicioni eius se traderent; alioquin exercitus supradictus Burgundiae, qui in Wasconiam[c] fuerat, praesen- Fred. IV,78.

Capp. 37. 38. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*.

Cap. 37. a) scriptionibus 1*b*. b) Eamliacense 1*b*; Camlacense 2*a*. c) eiusdem 1*a*. d) mater quedam 1*b*. e) Teudila 1*b*. f) Fereolo 1*a*. g) Augustid.? 1*a*. h) Clypiaco 2*a*. i) Aquaputte 1*b*. k) Bubone 1*b*; Bovone 2*a*. *b*. l) Cacilone 2*a*. m) Cen. 1*b*.

Cap. 38. a) *sic* 1*a*; Britaniam 2*a*. b) Britani 1*a*; Brittanni 2*a*, *ut infra*. c) *sic* 1*a cum Fred.*; Wasconia 1*b*. 2*a*. *b*.

1) *Champagne ad Isaram fl. (Seine-et-Oise). Charta periit.* 2) *'pays de Chambly'; cf. Jacobs l. l. p.* 59. 3) *Est 'Theodetrudis sive Theodila', quae a.* 43. *Chlotharii inter cetera S. Dionysio villam Matrium, 'quae est in oppido Camliacense', donaverat; cf. Pardessus, Dipl. I, p.* 227*; II, p.* 9. 4) *Tivernon (cant. d'Outarville, dép. Loiret); cf. Jacobs l. l. p.* 62. *Tybernionem villam in pago Aurelianensi sitam Dagobertus S. Dionysio inter alias dedisse dicitur in charta falsa nr.* 16, *ed. Pertz, Dipl. I, p.* 18. 5) *Cum quo Dagobertus villam quoque Sarclidas commutasse dicitur in charta falsa apud Pertz, Dipl. I, p.* 154*; cf. infra c.* 42. 6) *Charta procul dubio falsa periit. A.* 741. *demum Karolus Martellus Clippiacum villam S. Dionysio concessit; cf. Pertz, Dipl. I, p.* 101. *Villae Clippiacus superior, hodie Saint-Ouen (Seine, arr. et cant. Saint-Denis), et vetus, hodie Clichy-la-Garenne prope Saint-Ouen, distinguendae sunt; cf. Longnon in 'Revue critique'* 1873, *tom. II, p.* 108. 7) *Est Esanville (dép. Seine-et-Oise); cf. Jacobs l. l. p.* 63. *Anno* 10. *regni sui villam Iticinam in pago Parisiaco sitam Dagobertus S. Dionysio concessit; cf. Pertz, Dipl. I, p.* 16. 8) *Saulx-les-Chartreux (Seine-et-Oise) Lebeuf, 'Hist. de Paris' IX, p.* 305, *intellexit.* 9) *Cf. chartam Dagoberti falsam nr.* 37, *ed. Pertz, Dipl. I, p.* 155. *Eius fidem quod Stumpf in Sybel, 'Historische Zeitschr.'* 1873, *tom.* 29, *p.* 402, *tueri conatus est, admodum miratus sum. Aquaputta pro Puteaux (cant. Nanterre, dép. Seine) Jacobs l. l. p.* 62. *accepit, sed Longnon in 'Revue critique'* 1873, *tom. II, p.* 91, *opinionem Lebeuf abbatis, 'Histoire du dioc. de Paris' t. VII, p.* 82, *anteposuit, qui Eaubonne (Seine-et-Oise, arr. Pontoise, cant. Montmorency) intellegi vult.* 10) *Charta falsa periit. Latiniacum Theudericus III. demum S. Dionysio dedit; cf. chartam nr.* 57, *ed. Pertz, Dipl. I, p.* 51. *Est Lagny-sur-Marne (dép. Seine-et-Marne, arr. Meaux); cf. 'Forschungen' XXVI, p.* 176. 11) *De Latiniaco in charta citata dicitur:* que ponitur in pago Meldequo, qui fuit inlustrebus viris Aebroino, Warattune et Ghislemaro quondam maiores domos nostros et post discessum ipsius Warattune in fisco nostro fuerat revocata. 12) *Cf. supra c.* 9. 13) *Dagoberti charta periit, sed exstat confirmatio Chilperici II; cf. Pertz, Dipl. I, p.* 74*; Waitz, 'VG.' II,* 2[3], *p.* 252. 14) *Sunt ipsa diplomatis verba.*

Fred. IV,78. taliter in Brittaniam[a] irrueret[b]. Quod audiens Iudicaila[c] rex Brittanorum[a], cursu veloci Clippiaco[d] cum multis muneribus ad domnum Dagobertum regem pervenit, ibique veniam petens, cuncta, quae sui regni[e] Brittani contra duces[1] Francorum inlicite perpetraverant, emendandum spondet et semper se et regnum Brittaniae, quod ipse regebat, subiectum dicioni regis[f] Dagoberti esse et postmodum omni tempore Francorum regibus iureiurando promittit. Sed tamen cum Dagoberto rege ad prandium discumbere noluit, eo quod esset Iudicaila religiosus et timens Deum valde. Cumque rex resedisset[g] ad mensam, Iudicaila egrediens de palatio ad mansionem Dadonis referendarii, qui alio vocabulo Audoenus dictus est posteaque[h] episcopus Rotomorum[i] extitit, quia cognoverat eum Iudicaila sanctam religionem sectantem, cum eo accessit ad prandium. Indeque in crastinum Iudicaila regi Dagoberto vale dicens, in Brittaniam repedavit; condigne tamen a rege muneribus honoratur[k].

39. Eodem siquidem anno Dagobertus rex, postquam omnes gentes, quae in circuitu regni sui erant, subiugaverat, et opitulante Domino, iam pace firmata, filiosque suos Sigebertum et Hludowium, ut supra diximus, reges designaverat[a], consilio divi-
636, Mai. 23. nitus inspirato, convocatis filiis omnibusque[b] totius regni primatibus, 10. Kal. Iunias in palatio Bigargio[c, 2] placitum generale instituit. Cumque, ut Francorum regibus moris erat, super solium[3] aureum coronatus resideret, omnibus coram positis, ita exorsus est[4]: 'Audite[5] me, o vos reges et[d] dulcissimi filii omnesque proceres atque fortissimi duces regni nostri. Priusquam subitanea transpositio mortis[e] eveniat, oportet pro

Capp. 38. 39. 1*a*, *b*. 2*a*. *b*.

Cap. 38. a) Brittanniam — Brittanorum 1*a*. b) irruerent 1*b*. c) Iudicalia, *ut infra*, 1*b*. d) Clippiacum 2*a*. *b*. e) rexni 1*a*, *corr.* f) D. r. 1*b*. g) sedisset 1*a*. *b*. h) posteque 1*a*, *corr. m. al.* i) *om.* 1*b*. k) honoratus 2*a*. *b*.

Cap. 39. a) signaverat 1*b*. b) que *om.* 1*b*. c) Bigarglo 1*b*. d) atque 1*b*. e) *om. testam. apud Aim.*

1) leudebus *Fred.* 2) *Garges (Seine-et-Oise) Lebeuf, 'Hist. de Paris' tom. IV, p.* 398. *intellegi vult. Sed forte 'Lusarga' vel 'Lusarca', i. e. Lusarches, emendandum est; cf. 'Forschungen' XXVI, p.* 180. 3) *V. Waitz, 'VG.' II,* 1³, *p.* 175, *n.* 2. 4) *Dagoberti testamentum in archivo Dionysiano asservatum, in quo teste eo qui Gesta scripsit 'basilicas sanctorum pene omnes regni sui temporibus nominatas propriis suis donationibus' heredes scripserat rex, periit. Exstat autem aliud, quod initio et fine destitutum cod. Vat. Reg. Christ. nr.* 581, *saec. X, continet (ed. Pertz, Dipl. I, p.* 156*). Cuius auctor orationem a Dagoberto in palatio Bigargio habitam ex Gestis ad verbum exscripsit, cui et prologum sollemnem praemisit et donationes inseruit. Quod autem scripsit, Dagobertum in ecclesia S. Vincentii Parisiensi sepultum iri voluisse, id hominem magis ecclesiae S. Germani a Pratis studiosum quam historiae Merowingicae peritum prodit, cum rex moriturus Fredegario IV,* 79. *teste in basilicam S. Dionysii se deferri iusserit, ubi etiam sepulturae mandatus est. Aimoinus IV,* 30. *et Dagoberti orationem ex Gestis excerpsit et testamenti ex oratione exscripti frustulas quasdam protulit. His omissis, quae ex oratione iam exscripserat, lectorem, ut eam relegeret,* verbis ut supra dictum est *monuit. Eas testamenti particulas, quas Aimoinus collegit, chartularium Sangermanense saec. XIII. continet. Karolus Pertz, quae inter hos fontes affinitas intercedat, omnino non perspexit.* 5) *Testamentum ex oratione exscriptum apud Aimoinum IV,* 30. *ita incipit:* In nomine Trinitatis domini Dei omnipotentis. Apostolicis patribus, pontificibus videlicet ac abbatibus vel reliquis sacerdotibus in regnum nostrum consistentibus Dagobertus rex Francorum. Quantum intellectualis sensus humani potest mente sagaci pensare atque solerti indagatione perpendere, nichil amplius valet in huius seculi luce ac fugitivo gaudio lucrari, quam quod de rebus transitoriis locis venerabilibus quis studeat in alimonia pauperum impendere, quatinus qui fragilitatem nature generaliter patiuntur, priusquam *et cetera, ut supra. Nemo est qui non videat, verba* de rebus — impendere, quatinus *falsarium ex ipsa oratione (infra p.* 417, *l.* 5*) repetivisse, ita ut in hoc testamento bis ea legantur.*

salute animae vigilare, ne forte inveniat aliquem imparatum eique sine aliquo respectu praesentem lucem auferat atque perpetuis tenebris et aeternis eum tormentis tradat; quin potius, dum proprio libertatis iure subsistit, ex caducis substantiis in aeterna tabernacula[a] vitam quaerat mercari perpetuam, ut inter consortium iustorum desiderabilem valeat adipisci locum et retributorem sibi preparet Dominum atque ex rebus transitoriis ad loca venerabilia sanctorum in alimoniis pauperum curet impendere, quatinus ab ipso Domino fructum[b] indeficientis Paracliti[c] inter astra[d] matutina[1] mereatur refoveri. De cuius fonte vivo perfecta fide poscenti nec subtrahitur poculum, nec minuitur alveus, sed potius quisquis auserit, irrigatur dulcedine caelitus, atque suavis ei fraglat[e] odor balsami paradisi. Et ideo[d] ego discutiens conscientiam ac[d] mei cordis excessum[f] atque considerans examinationem superni Regis iudiciumque ipsius metuens nec non etiam verens poenas hominum infelicium, maxime autem concupiscens gloriam infinitam iustorum et precavens illud, ne ultimus dies iuxta dispensationem Domini nos de memoria sanctorum vel consolatione egentium[g] pigros inveniat, ita nobis sana mente sanoque consilio placuit, et, ut iam diximus, devotio animae admonuit pro aeterna retributione testamentum condere, in quo basilicas sanctorum pene omnes regni nostri[d] temporibus nostris nominatas propriis nostris donationibus heredes fieri praeciperemus, et pro immutabili[h] beneficio quatuor[i. 2] uno tenore unoque temporis momento, vobis omnibus consentientibus, firmare decrevimus, et quicquid ubique ad loca sanctorum per eadem nunc ad praesens contulimus, infra simili adnotatione conteximus. Ex quibus unum Lucduno[k] Galliae dirigimus; alium vero Parisius in archivo ecclesiae commendamus; tertium Mettis ad custodiendum domno Abboni[l. 3] donamus; quartum autem, quem et in manibus tenemus[m], in thesauro[n] nostro reponi iubemus[4]. Haec igitur propria extat nostra devotio et haec Domini nostri conlatio[o], qui perfecta vota dignanter excipit, quia videlicet[p] illi certa fiducia in[q] die necessitatis manebit, quisquis locis sanctorum atque sacerdotibus et egenis hic alimoniam tribuit, quoniam, Scriptura teste, *feneratur Domino, qui miseretur*[r] *pauperi*, et ipse Regnator Olympi[s] vicissitu- Prov. 19,17.
dinem reddet ei. Unde, sicut diximus, pro remedio animae nostrae nos ipsa condicio

Cap. 39. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*.

Cap. 39. a) *a* tabernacula *cod. Vat. Reg. Christ. nr.* 581, *saec. X, incipit.* b) fructu 2*a*. *b*. c) paradysi 2*a*. *b*. d) *om.* 1*b*. e) *sic* 1*b*. 2*a*. *b*; flagrat 1*a*. f) excessu 1*b*. g) gentium 1*b*. h) incommutabili 1*b*. i) quatuor — consentientibus *om. cod. Vat.*, *sed Aimoinus haec excerpsit.* k) *sic* 1*a et cod. Vat.* l) Alboni 1*b*. m) habemus *cod. Vat.* n) thesaurario 1*b*. o) *sic codd.*; consolatio *edd.* p) i. v. 1*b*. q) hodie *cod. Vat.* r) misereretur *cod. Vat.* s) Olimpi vicissitudine 1*b*.

1) *Cf. Iob* 38, 7. 2) *Quattuor testamenti exemplaria intelleguntur, quae testamenti falsarius ita interpretatus est, quasi quattuor ecclesias Dagobertus heredes scripsisset, unde quae n.* 4. *adnotavi inseruit. Sed secundum id quod Gestorum scriptori praesto erat testamentum 'basilicis sanctorum pene omnibus regni sui' legata rex dederat.* 3) *Episcopo Mettensi, S. Arnulfi successori.* 4) *Legata quae Dagobertus scripsisse dicitur hic inserit cod. Vat. cum Aimoino:* Donamus igitur ad basilicam domni Vincentii Parisius, ubi sepulturam, quandoquidem Deus iusserit, habere disponimus, donatumque in perpetuo esse decernimus villam cognominatam Cumbisvillam in pago Parisiaco, quem Ursa, filia Alderici, tenuit. Pari modo ad basilicam beati Petri apostoli Parisius, ubi sancta Genovefa requiescit in corpore, villam Dravernum in Brigeio. Ad basilicam vero domni Dionysii item Parisius, ubi cum sociis requiescit, villam Braunate in Brigeio. Ad basilicam domne Columbe vel domni Lupi Senonis villam Grandecampum in Gastinense. *Cf. Pertz, Dipl. I, p.* 157. *Exstat charta, qua Ludovicus Pius villas Cersiacum et Grandemcampum a Lothario et Dagoberto regibus concessas monasterio S. Columbae Senonensi confirmavit; cf. Mühlbacher, 'Karol. Regesten' nr.* 896.

admonuit, ut post discessum, quandoquidem Deus iusserit, nostrum[a] sacerdotes, qui in illo tempore in locis infra[1] scriptis officii curam gesserint[b], sicut in praesenti pagina continetur, absque ullius expectata traditione presentaliter cum omni integritate recipiant, atque ad supra scripta[1] loca sanctorum in reliquum cuncta aspiciant et sub integra emunitate[c, 2] pro nostra mercede ibidem in perpetuum proficiant. Cumque unusquisque eorum sibi conlata tempore[d] illo receperit, nomen nostrum in libro vitae omnimodis inserat et omnibus dominicis diebus[e] seu precipuis sanctorum solemnitatibus per omnia recenseat. Illud vero, quod ad medelam animae nostrae plenius pertinere[f] confidimus, per hanc paginam vos, sacerdotes, temporibus illis in ipsis sanctis locis consistentes et officia inlibata procurantes, per caelestem Regem coniuramus, cum collata sibi unusquisque perceperit[g], insequentibus diebus tribus annis missas pro nobis celebrent et sacrificia misericordissimo Regi pro sarcina commissa peccaminum solvenda omnimodis offerant. Hoc vero testamentum, Domino iudice ac teste, praecipue per hanc paginam, omnibus qui adestis consentientibus, committimus dulcissimis filiis nostris Sigeberto et Hludowio[h] regibus, quos nobis Christi[i] largitio concessit habere in prolem, aut quos adhuc Dominus dederit[k] filios, qui nobis succedere[l] debeant, ut hoc commune nostrum decretum faciatis in omnibus conservare et haec collata nostra non presumatis convellere. Sed per omnipotentis nominis Trinitatem vel virtutes archangelorum, patriarcharum et prophetarum, apostolorum atque martyrum omniumque sanctorum et tremendum diem iudicii seu adventum domini nostri Iesu Christi, ante cuius conspectum resurgere[m] videmur, coniuramus, quatinus statuta[n] nostra, quae praesens declarat scriptura, stabili firmitate perpetim faciatis custodire[o]. Nos autem praesentes cartas testamenti pro nostra in perpetuum mercede propria studemus[p] roboratione firmare et omnibus qui adestis episcopis, abbatibus, proceribus atque magnificis viris ad praesens iubemus vestris subscriptionibus vel signaculis adfirmare. Et iterum iterumque, sicut supra diximus, vos[3], reges et dulcissimi filii, vel qui postmodum nobis successerint, admonemus, quatinus facta nostra nullo modo praesumatis convellere, si ea quae post nostrum discessum statueritis inconvulsa manere vultis, quia illud nolo dubitetis, quod successores et vos habituri eritis, et, si nostra non conservaveritis, nec vestra statuta stabilia esse credatis'. Cumque hoc rex, omnibus intente audientibus, prudentissime perorasset[q], cuncti longevam ei vitam pacemque regni gratanter optantes, praedictum testamentum tam ipse rex quam omnes regni primates alacriter firmaverunt. In quo etiam non inmemor peculiaris patroni sui domni Dyonisii, quamvis eidem iam plurima praedia[r] contulerit, villam nomine Braunadum[s, 4] inserere studuit. Ordinatisque rite omnibus, quae ad regni honorem pertinebant, omnes cum gaudio ad propria remeare concessit. Illud vero testamentum, quod in thesauro[t] suo reponi iusserat,

Cap. 39. 1*a. b.* 2*a. b.*

Cap. 39. a) mrm̄, *i. e.* martyrum 2*a.* b) gesserunt 2*a*, *corr.* c) l. et manitate 1*b.* d) l. t. 1*b.* e) *om.* 1*b.* f) p. — sacerdotes *om.* 1*b.* g) percepit 2*a.* h) Hludowico *cod. Vat.* i) collatio Christi 1*b.* k) in *add.* 1*b.* l) *desinit cod. Vat.* m) resurgemus, coni. 2*a. b.* n) facta 1*b.* o) custodiri 1*b.* p) studeamus 1*b.* q) exorasset 1*b.* r) praedicta 1*b.* s) Praunadum 1*b.* t) testamento 1*b.*

1) *In testamento, quo Gestorum scriptor usus est.* 2) *Pro* immunitate. *Nota antiquae scripturae vestigium.* 3) *Falsi testamenti epilogus, quem Aimoinus l. c. protulit, aliquantulum a Gestis discrepat:* Vos autem, boni filii, considerantes primum nature religionem, cuius gratia et bestias ligat, manete fratres, nolite exuere quo onerati estis. Deinde reveremini me, patrem vestrum, qui rogare malo, cum possim iubere, ut statuta nostra inconvulsa servetis, sicuti vestra a successoribus vestris servari mavultis, profecto scientes, quod si a nobis sancita contemptui habueritis, quod non arbitror, pari modo et vestra a posteris contempnentur decreta. 4) *Brunoy-sur-l'Yères (dép. Seine-et-Oise); cf. Jacobs l. l. p.* 63.

usque hodie in archivo ecclesiae beatorum Christi martirum Dyonisii ac sociorum eius venerabiliter custoditur.

40. Denique eodem tempore plumbum, quod ei ex metallo[a] censitum[b] in secundo semper[c] anno solvebatur, libras octo millia ad cooperiendam eandem supradictorum beatorum[c] martyrum ecclesiam eo ordine concessit, ut tam per regales quam et per easdem villas, quas ipse antea eidem sancto loco contulerat, in alio semper anno adduceretur et agentibus vel thesaurariis[d] ipsius venerandi monasterii traderetur, quatinus, sicut ipse[e] basilicam eorundem martyrum devotissime tegere[f] videbatur, ita, ipsis intercedentibus, eum omnipotens Deus umbra suarum protegeret alarum. cf. Ps. 16, 8 Nam et praeceptum[1] exinde taliter firmare studuit, ut omni post futuro tempore a regibus succedentibus eadem traditio inviolabiliter observata custodiretur.

41. Fred. IV, 78 Anno igitur 15. regni Dagoberti Wascones omnes seniores terrae illius cum Hainando[a] duce ad regem Clippiaco[b] venerunt; ibique in ecclesiam Sancti Dyonisii martyris regio timore perterriti confugium fecerunt. Clementia vero regis Dagoberti ob reverentiam sancti Dyonisii vitam habent indultam. Ibique ipsi sacramenta firmantes, simul et promittentes, omni tempore regi et filiis eius Francorumque regno se esse fideles; quod more solito, sicut semper fefellerant, post haec probavit eventus. Permissu regis regressi sunt in terram Wasconiae.

42. Longum est enarrare, quam providus idem rex Dagobertus in consilio fuerit, cautus iudicio, strenuus militari disciplina, quam largus elemosinis quamque studiosus in componenda pace ecclesiarum, precipueque, quam devotus extiterit in ditandis sanctorum cenobiis, praesenti opere declarare, minusque necessarium et maxime ob fastidientium lectorum vitandum tedium, praesertim cum nullis abolenda temporibus luce clariora earum rerum extent indicia[a]. Idcirco nunc ad obitum ipsius describendum vertens articulum, quid in ipsa infirmitate positus gesserit, et unum quod in quadam vetustissima[b] repperi carta, quam, ut ferebatur, beatus Audoenus episcopus scripserat[2], quodque memorato regi eius post mortem contigit, breviter narrabo miraculum. Post[c] gloriosam regni[d] administrationem, 16, postquam regnum sortitus fuerat, anno Ib. IV, 79. profluvio[e] ventris Spinogilo[f] villa super[g] Sequana[h] fluvium nec procul Parisius[i] aegrotare[k] coepit. Exinde vero ad basilicam Sancti Dyonisii martyris a suis defertur. Post paucos autem dies, cum suae vitae sentiret periculum imminere, Egam consiliarium suum sub celeritate ad se venire praecepit; reginam vero Nanthildem[l] et filium suum Hludowium eidem in manu commendans, seque iam discessurum sciens[m], consilium Egani[n] peragratum habebat, quod cum eius[o] instantia regnum filius suus strenue gubernare posset. Convocatis deinde primoribus palatii, filiumque et uxorem eis et ipsos[p] eisdem[q] cum fidelitatis sacramento, ut moris est, commendans, matriculariis quoque iam dictae basilicae beatorum[r] martyrum de villis Acuciaco[s, 3] et Cusduno[t] immoque Magnovillare et Medianovillare

Capp. 39—42. 1*a. b,* 2*a. b.*

Cap. 40. a) metullo 1*a.* b) censuum 1*b.* c) *om.* 1*b.* d) thesauri 1*b.* e) ille 1*b.* f) tegeretur 1*b.*

Cap. 41. a) Hecinando 1*b*; Amando 2*a. b*; Ainando *codd.* 3. 4. 5 *Fred.* b) Clippiacum 1*b.*

Cap. 42. a) iudicia 1*b.* b) vetussima 1*a.* c) *a* Post *cap. incip.* 2*a.* d) mortis 1*b.* e) profluo 1*b.* f) Spinoilo 2*a. b.* g) supra 2*a. b.* h) *sic* 1*a;* Sequanam *rell.;* Secona *Fred.* i) *h. l. codex S. Remigii Remensis, quo Bouquet usus est, 'ob lacera folia' desiit.* k) aegrotari 1*a.* l) Nathildem 2*a. b.* m) *ita codd.* 3. 4. 5 *Fred.* n) *sic* 1*b cum Fred.;* consilium tamen eius pergratum *codd. rell.* o) *ita* 1*b cum Fred.;* ipsius *rell.* p) ipsis 1*b.* q) *sic* 1*b.* 2*a. b;* eidem (1*a*). r) sanctorum 1*b.* s) Accutiaco 1*b*; Aiuciaco 2*a. b.* t) et Quusduno 1*a*; Icusduno (*om.* et) 1*b.*

1) *Periit.* 2) *Cf. supra p.* 396. 3) *Aguisy, Coudun, Grandvilliers-aux-Bois (?), Moyvillers, Jaux (dép. Oise); cf. Jacobs l. l. p.* 65.

atque Gellis preceptum[1] fieri iussit, in quo etiam Sarclidas[a. 2], quam antea eisdem contulerat, inseruit. Omnibusque obtimatibus dolore nimio consternatis, virtute qua potuit benignissime consolatus est et inter cetera, quae ad memoriam reducere longum est, haec intulit: 'Quamvis miserrimus homo, quamdiu incolomis est, semper prae oculis debeat habere futuram omnipotentis Dei discussionem iudicii, in aegretudine tamen positus, de illius piissima misericordia nullo modo debet desperare, sed pro salute animae suae attentius eum oportet invigilare et de propriis rebus, quantum possibile est, in alimoniis pauperum semet ipsum redimere, quatinus apud misericordissimum Iudicem aeternam post obitum valeat retributionem adquirere. Idcirco ego pro remedio animae meae matriculariis basilice domni[b] Dyonisii peculiaris patroni nostri, in qua ipse pretiosus martyr cum suis sociis corpore quiescit[c], et nos sepeliri optamus, villas, quae in praesenti continentur praecepto, praesentaliter cum omni integritate conferimus. Et sicut a fisco nostro actenus[d] fuerunt possessae, ita ex nostra indulgentia propter adquirendam animae nostrae salutem vel pro[e] filiorum nostrorum stabilitate[f] praedictis matriculariis, qui in praefata basilica vel[g] atrio eius deserviunt, praesenti et[e] futuro tempore in perpetuum proficiant; nullusque de filiis aut regibus umquam nostris successoribus nec[h] pontifex nec abba[i] ipsius monasterii praedictas villas et Sarclidas[k], quam antea isdem[l] fratribus contulimus, ab eis auferre[m] presumat, si iram Dei et offensam domni[n] Dyonisii non optat incurrere. Quod si quis preumpserit, ante tribunal domini nostri Iesu Christi cum sancto martyre et ipsis matriculariis exinde rationem deducat. Annualis enim victus inde[e], Deo donante, ut credimus, sepe dictis pauperibus poterit sufficere, ut semper pro anima nostra et ipsis et[e] successoribus eorum nostra[o] pastis[p] elemosina plenius atque devotius delectet orare. Nos vero praesens praeceptum iam minime valemus subscribere, quia[q], invalescente aegritudine, calamus in manu nostra trepidat[1]. Et propterea rogamus dulcissimum filium nostrum Hludowium regem, ut per signaculum sui nominis istam cartam adfirmet, et Dado eam offerat, et optimates nostri illam subscribant'. Cumque rex hic loquendi finem fecisset, filius eius rex Hludowius ipsum praeceptum secundum iussionem patris, offerente Dadone referendario, subscripsit, omnesque proceres, qui in praesenti aderant,

Cap. 42. 1*a. b.* 2*a. b.*

Cap. 42. a) Sardidas, *ut vid.*, 1*b.* b) sancti 1*b.* c) requiescit 1*b.* d) *m. al. corr.* hactenus 1*a.* e) *om.* 1*b.* f) stabilitatem 1*b.* g) in 1*b.* h) vel 1*b.* i) abbas 2*a. b.* k) Sardidas 1*b.* l) *ita* 1*a*; hisdem 2*a. b.* m) p. auf. 1*b.* n) sancti 1*b.* o) *corr. m. al.* nostrae 1*a.* p) partis 1*a. b.* q) *sic* 1*a.* 2*a. b.*

1) *Chartam Dagoberti Chlothacharius III. his verbis confirmavit (Pertz, Dipl. I, p. 31):* Idioque venerabilis vir Wandeberctus abba de basileca peculiaris patroni nostri domni Dioninsis, ubi ipsi preciosus in corpore requiiscit, climenciae . . . . . noncupantis Aguciaco, Cusduno, Magninovillare, Medianovillare seo et Gellis sitas in pago Belloacinse pro sui anime remedium ad matrigolarius prefati sancti basileci domni Dioninsis, unde sustancia . . . . et eius manus dicuntur tripedare illi calamus; idio ipsa auturetate mano propria non podibat subscribere, nisi domno et geneture nostro Chlodovio quondam rige, dum adoliscens erat, vel avi nostri Nantechildis roborare vel subscribire debirint. *Haec Dagoberti charta periit, sed falsarius quidam e confirmatione Chlothacharii et Gestis Dagoberti eam restituere conatus est, quinque villis sexta Averciaco addita; cf. Pertz, Dipl. I, p.* 164. 2) *Cf. chartam a.* 14. *Dagoberti datam, quam falsam habuit Pertz, Dipl. I, p.* 154, *ut genuinam defendit Stumpf (Sybel, 'Hist. Zeitschr.'* 1873, *tom.* 29, *p.* 402*):* Sarclidas super fluvium Ioina sitam in pago Stampinse. *Est Saclas ad fl. Juine (cant. Méréville, dép. Seine-et-Oise); cf. Jacobs l. l. p.* 62. *Exstat confirmatio Ludovici Pii apud Tardif, 'Monuments historiques' p.* 77; *cf. Mühlbacher, 'Karol. Regesten' nr.* 535.

propriis eundem subscriptionibus firmaverunt. His taliter expletis[a], post paucos dies 14. Kalendas Februarias[b] christianissimus rex Dagobertus humanis rebus exemptus est. Intolerabilis autem luctus subito totum[c] replevit palatium, universumque regnum ob ipsius mortem acerbissima[d] occupavit lamentatio[1]. Fred. IV,79.

43. Conditus autem aromatibus, cum ingenti populorum dolore atque[a] frequentia translatus est in basilicam beatissimorum martyrum, quam ipse, ut supra[b] diximus[2], condigne ex auro et gemmis et multis pretiosissimis speciebus ornaverat[c] et condigne in circuitu fabricare[d] praeceperat, atque iuxta eorum tumulum in dextro latere honore merito[e] sepultus. Tantae vero opes ab[f] eodem et villae ac possessiones multae per plurima loca ibi fuerant conlatae, etiamque[g] hic minime ob fastidium, ut[h] iam dixi[3], quorundam vitandum recensentur, ut hodieque[i] devotio animi[k] ipsius miretur a pluribus. Ordinem autem psallentium ibidem ad instar monasterii Agaunensium[l] et sancti Martini Turonis[4] instituerat; sed facilitas abbatis Haigulfi[m] eandem institutionem noscitur refragasse. Fred. l. l.

44. Legationem tum[a] forte illustris defensor Pictavensis[b] ecclesiae Ansoaldus[c, 5] in partes Siciliae agebat. Ea[d] peracta, cum navali reverteretur subsidio, applicuit ad quandam[e] brevem insulam, in qua reverentissimus quidam senex, cui erat[f] nomen Iohannes, solitariam[e] ducebat[g] vitam, ad quem mare commeantium, ut orationis eius fulcirentur solatio, plurimi ventitabant. In hanc ergo insulam tanti viri meritis redimitam appulsus divino nutu Ansoaldus, dum de caelestibus gaudiis cum eo sermocinaretur, interrogat senex, unde vel cur venisset. Igitur cognito, de Galliis[h] qua de causa missus fuisset, rogat senex, ut Dagoberti regis Francorum sibi mores studiumque exponat. Quod cum ille diligenter fecisset, senex addidit, quod dum[i] quadam die, utpote iam fractus aetate et fatigatus vigiliis, quieti paululum indulsisset, accessisse ad se virum quendam canicie venerandum seque expergefactum admonuisse, quatinus propere surgeret et pro Dagoberti regis Francorum anima divinam clementiam exoraret, eo quod ipso die spiritum exalasset. Quod dum[k] facere maturaret, apparuisse sibi haud procul in pelago teterrimos spiritus, vinctum regem Dagobertum in lembo[l] per spatium maris agitantes atque ad Vulcania loca, inflictis insuper verberibus, trahentes, ipsumque Dagobertum beatos Dyonisium et Mauricium martyres et sanctissimum Martinum confessorem ad sui liberationem continuis vocibus flagitantem. Nec mora intonuisse caelum, fulminaque per procellas disiecta, interque ea repente apparuisse praecellentissimos viros niveis comptos vestibus, seque tremefactum ex eis quaesisse, quinam essent, illosque respondisse, quos Dagobertus in adiutorium vocaverat, Dyonisium scilicet et[m] Mauricium ac[n] Martinum[o] esse, ut eum ereptum in sinu[p]

Capp. 42—44. 1*a. b.* 2*a. b.*

Cap. 42. a) *ita* 1*b; explosis rell.; gestis Fred.* b) *sic* 1*a.* 2*a.* c) r. t. 1*b.* d) acerbissimam 1*b.*
Cap. 43. a) ac 1*b.* b) ut praediximus 1*b.* c) exornaverat 1*b.* d) fabricari 1*b.* e) est *add.* 2*a. b.* f) ab e. *om.* 1*b.* g) etiam quae 1*b.* h) ut i. d. *om.* 1*b.* i) hodie quae 1*b.* k) *om.* 1*b.* l) Acaun. 1*a.* m) Hugolfi 1*b*; Haiulfi 2*a. b.*
Cap. 44. a) cum 1*b.* b) Pictaviensis 1*b.* 2*a.* c) Ansoldus, *ut infra,* 1*b.* d) Et 1*b.* e) *littera* a *e corr.* 1*a.* f) n. I. e. 1*b.* g) v. d. 1*b.* h) Gallis 1*b.* i) cum 1*b.* k) *om.* 1*b.* l) limbo 1*b.* m) atque 1*b.* n) et 1*b.* o) Martynum 1*a, corr.* p) sinum 1*b.*

1) *Cf. Libr. H. Fr. c.* 43: Planxeruntque eum Franci diebus multis. 2) *Supra c.* 20. 3) *Supra c.* 42. 4) *Cf. supra c.* 35; *infra c.* 51. 5) *Ansoaldus episcopus Pictavensis sine dubio intellegitur.* 6) *Historiola illius persimilis est, quam a Iuliano Romanae ecclesiae defensore Gregorius M., Dial. IV,* 31 *(SS. Rer. Lang. p.* 540*), se accepisse tradidit. Vidit vir quidam solitarius in insula quae Lipara appellatur Theodericum regem 'in hanc vicinam Vulcani ollam' iactari. Talia passus esse dicitur, eo quod Iohannem papam nimis afflixerat.*

Abrahae[a] collocarent. Itaque hostes humani generis velociter insequentes, animam, quam verberibus minisque vexabant, ereptam ad ethera secum levasse, canentes: Ps. 64, 5. *Beatus quem elegisti et[b] assumsisti, Domine; inhabitabit in atriis tuis. Replebimur in bonis domus tuae, sanctum est templum tuum, mirabile in equitate.* Haec in[c] memorata carta[1] inter alia ferebantur, quae non tam veri similia quam verissima, ut arbitror, videri possunt, quoniam idem rex, cum[d] et alias longe lateque ecclesias ditasset, tum praecipue horum copiosissimo locupletavit. Unde et eorum post mortem flagitabat auxilium, quos prae ceteris se dilexisse meminerat.

Fred. IV, 79. 45. Itaque post Dagoberti regis discessum filius eius Hludowius[a] sub tenera aetate sibi[b] regnum patris adscivit, omnesque duces[2] de Neustria[c] et Burgundia eum Massollaco[d] villa sublimant in regnum. Ega vero, qui fuerat consiliarius regis[e] Dagoberti, ib. c. 80. cum regina Nanthilde, quam idem rex reliquerat, anno primo regni Hludowii[f] et secundo imminente[g] regni anno condigne palatium gubernabat et regnum. Ipse namque inter ceteros primates Neptrici prudentius agens et plenitudine patientiae imbutus, cunctis erat praecellentior. Eratque genere nobilis, opibus abundans, iustitiam sectans, eruditus in verbis, paratus in responsis; tantummodo a plurimis blasphemabatur, eo quod esset avaritiae deditus.

ib. c. 84. 46. Igitur post obitum Dagoberti regis quo ordine eius thesauri inter[a] filios divisi fuerint, non omittam, sed dilucidato ordine in huius serie libelli inserere procurabo. ib. c. 85. Cum Pippinus maior[b] domus post discessum regis et ceteri Austrasiorum[c] duces, qui usque in transitu Dagoberti eius[d] fuerant ditione detenti, Sigebertum unanima[e] conspiratione expetissent, Pippinus cum Chuniberto[f], sicut et prius amicitiae cultu in[g] invicem coniuncti fuerant, et nuper inter se, sicut et antea, amicitiam vehementer firmiterque perpetuo conservandam ligant; omnesque duces[2] Austrasiorum secum uterque prudenter et cum dulcedine adtrahentes eosque benigne gubernantes, eorum amicitiam constringunt[h] semper servandam[i]. Igitur discurrentes legati partem Sigeberti debitam de thesauris patris Dagoberti Nanthildi[k] regine et Hludowio Sigeberto habendam requirunt, ad quam reddendam placitus[l] instituitur. Chunibertus itaque pontifex urbis Coloniae et Pippinus maior domus cum aliquibus primatibus Austriae a Sigeberto directi, villam Compendium usque perveniunt, ibique thesauri divae memoriae Dagoberti regis, iubente Nanthilde et Hludowio rege, instantia Egani maioris domus praesentantur et equa lance dividuntur; tertiam tamen partem de omnibus, quae Dagobertus rex adquisierat, postquam Nanthildis regina regnare coeperat, eidem reservant. Chunibertus vero et Pippinus partem Sigeberti Mettis faciunt[m] perduci, ibique regi Sigeberto praesentatur atque describitur[n].

47.[a] Post fere evoluto anni circulo Pippinus moritur, nec parvum dolorem eius transitus cunctis generavit in Austria, eo quod ab ipsis pro iustitiae cultu et bonitate ib. c. 85. nimium dilectus fuisset. Ega quoque anno tertio Hludowii regis Clippiaco[b] villa febre vexatus, et ipse moritur.

ib. c. 84. 48. Post discessum vero eius Herchinoaldus[a], qui ex[b] parte genetricis Dagoberti[c] regis consanguineus fuerat, maior domus in palatio Hludowii efficitur. Erat enim homo

Capp. 44—48. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*.

Cap. 44. a) *corr.* Habrahae 1*a*. b) et a. *om.* 1*b*. c) inter alia in m. c. 1*b*. d) *om.* 1*b*.

Cap. 45. a) Ludovius 2*a*. *b*. b) *om.* 1*b*. c) *litterae* us *e corr.* 1*a*. d) Massolato 1*b*. e) D. r. 1*b*. f) Hludowi 1*a*. g) secundo et inmenente tercio (t. *om. codd.* 3. 4. 5) eiusdem regni anno *Fred.*

Cap. 46. a) in 1*b*. b) m. d. *om.* 1*b*. c) Austrariorum, *ut infra*, 1*b*. d) *om.* 1*b*. e) unamina 1*a*, *corr.* f) Cuniberto, *ut infra*, 1*b*. g) cultū 2*a*. h) coniungunt 1*b*. i) observandam 1*b*. k) Nanthilde 1*b* *(corr.)*. 2*a*. l) placitum 1*b*. m) perferri vel *add.* 1*b*. n) scribitur 1*b*.

Cap. 47. a) *h. l. caput nullum incipit* 1*a*. *b*. 2*a et Duchesne.* b) Clyppiaco, *ut infra*, 2*a*.

Cap. 48. a) Erch. *corr.* Herch. 1*b*. b) de genetrici Dagoberto *Fred.* c) r. D. 2*a*. *b*.

1) *Audoeni; cf. supra c.* 42. 2) leudis *Fred.*

patiens, bonitate plenus, cautus ingenio, servos Dei omnesque sacerdotes humiliter venerans, rebus admodum mensurate[a] ditatus, qui ab omnibus regni primatibus miro venerabatur affectu. Fred. IV,84. Anno vero 4. regni Hludowii, cum Nanthildis regina pos[b] discessum Egani una cum filio Aurelianis in Burgundiae regnum venisset[c], ibi omnes seniores, pontifices cum ducibus et primoribus ipsius regni ad se venire praecepit, cunctosque singillatim benignissime adtrahens, Flaucatum genere Francum[d] maiorem domus statuit in regno Burgundie, pontificum et ducum electione huiusmodi honoris gradu eum stabiliens, neptemque[e] suam nomine Ragnebertam[f] ipsi desponsavit. ib. c. 89.

49. Testamentum autem de villis, quibus eam rex Dagobertus et filius ipsius Hludowius ditaverant, eodem tempore ad loca oportuna sanctorum fieri ordinavit, in quo etiam Latiniacum[1] villam, quae sita est in Brieio[a. 2], ad basilicam domni Dyonisii tradens, inserere iussit. Tria siquidem exemplaria uno tenore exinde scribi praecepit, ex quibus unum in scriniis sepe dictae ecclesiae usque hodie custoditur. His ita compositis et rebus prospere ab ea gestis, filioque iam utiliter in Neptrico et Burgundia ib. c. 83. regnante, Nanthildis regina moritur atque in ecclesia[b] beatorum martyrum Dyonisii ac[c] ib. c. 90. sociorum eius iuxta Dagobertum regem in eodem sepulchro sepelitur[3].

50. Deinde Hludowius, filius eorum, parentibus, ut praediximus, a saeculo decedentibus[a], in regnum successit et praecepta, quae gloriosus rex, pater suus, propria auctoritate firmans, sanctorum sepe dictorum martyrum ecclesiae contulerat, ipse quoque suo tempore studuit renovare atque propriae manus subscriptione et anuli item[b] inpressione firmare. Anno vero 14. regni sui absidam, infra quam praedictorum Christi 653. martyrum Dyonisii ac sociorum eius corpora requiescunt, quam inclytus rex, pater suus[c], desuper argenteo, ut praetuli[4], tegumento[d] devotissime foris operuerat, quorundam suasione et consilio ipsum argentum desuper praedicta absida pauperibus Christi et egenis atque peregrinis, quia, ut fertur, eo tempore fames valida inerat, erogari[e] praecepit et insuper Haigulfo[f] abbati, cui tunc cura[g] monasterii ipsius commissa erat[h], praeceptum huiusmodi dedit[5], quatinus ipse abba hoc cum timore Dei fideliter studeret adimplere nullamque requisitionem nec[i] a suo pontifice, eo quod adhuc illo tempore monasterium illud sub potestate pontificis Parisiorum ecclesiae videbatur esse subiectum, nec a[k] quolibet umquam homine pertimesceret.

51. Succedente vero tempore, 16. anno regni sui Hludowius rex Clippiaco[6] resi- 654, Iun. 22. dens, convocatis pontificibus nec non et regni primoribus, regio stemmate ex more comptus, inter ceteras principalium rerum actiones, ob quas pro salute regni tractandas optimates, ut diximus, congregaverat[a], divino inpellente nutu, ita coepit[b]: 'Oportet nos Dipl. Chlod. sedule secundum paternam institutionem locis venerabilibus sanctorum reverentiam ex-

Capp. 48—51. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*.

Cap. 48. a) mensurę 1*a*; minsuratem *Fred.* b) *m. al. corr.* post 1*a*. c) venissent 2*a*. *b*. d) Francorum 1*b*. e) neptamque 1*a*. f) Ragnabertam ipse 1*b*.

Cap. 49. a) Bricio 1*b*. b) aecclesiam 1*b*. c) et 1*b*.

Cap. 50. a) discedentibus 1*b*. b) it̃ 1*b*. c) eius 2*a*. *b*. d) tegimento 2*a*. e) erogare 1*a*. f) Hagiulfo 1*a*. g) *m. al. corr.* curam 1*a*. h) commiserat 1*a*. i) r. in causa pontificis, eo 2*a*. *b*. k) aliquolibet 1*b*, *corr.*

Cap. 51. a) ageraverat *corr. m. al.* agg. 1*a*; coaggeraverat 1*b*. b) ita incoepit 1*a*.

1) *Hodie Lagny-le-Sec (dép. Oise). Nanthechildis testamentum non exstat.* 2) *La Brie.* 3) *Cf. chartam Chlodovei II, ed. Pertz, Dipl. I, p.* 20*:* in quo eciam loco genetores nostri dominus Dagobertus et domna Nanthechildis videntur requiescere. 4) *Cf. supra c.* 17. 5) *Charta periit.* 6) *Diploma Chlodovei, ex quo Gestorum scriptor totam fere quae sequitur regis orationem hausit, 'X. Kal. Iun. anno XV(I). regni (Cli)piaco' datum est; cf. Pertz, Dipl. I, p.* 19.

hibere, ut eos in die necessitatis patronos et defensores contra visibiles[a] et invisibiles hostes possimus habere. Ideoque consilium[b], quod, ut credo, omnipotens Dominus cordi nostro dignatus est inserere, vos, domni[c] et sanctissimi[d] sacerdotes nec non[e] regni et palatii nostri principes, intenta aure percipite et, si probaveritis esse utile, una mecum,

Dipl. Chlod. Christo protegente, salubriter pertractate. Siquidem omnipotens Pater, qui dixit de tenebris lumen[f] splendescere, per incarnationis misterium unigeniti filii sui, domini nostri Iesu Christi vel illustratione[g] Spiritus sancti inluxit in corda sanctorum christianorum, pro cuius amore et desiderio inter[h] gloriosos triumphos martyrum[i] beatissimus Dyonisius, Rusticus et Eleutherius meruerunt palmam victoriae et coronam percipere gloriosam. In quorum basilica, ubi requiescere videntur, per multa tempora non minima miracula ad laudem sui nominis Christus dignatur[k] operari. In quo etiam loco genitores nostri domnus Dagobertus et domna Nanthildis[l] videntur requiescere, ut per intercessionem sanctorum illorum in caelesti regno[m] mereantur participes[n] esse et vitam aeternam possidere. Et quia ab ipsis principibus et a ceteris priscis regibus vel etiam[o] a Deum timentibus christianis hominibus ipse sanctus locus in rebus propter amorem Dei et adipiscendam vitam aeternam cernitur[p] esse ditatus, nostra integra devotio atque petitio extat, ut apostolicus vir Landericus Parisiacae ecclesiae episcopus privilegium ad ipsum sanctum[q] locum abbati vel fratribus ibidem consistentibus facere et confirmare, si vobis ita videtur, pro quiete futura debeat, quo facilius congregationi ipsi[r] liceat pro stabilitate regni nostri ad limina martyrum ipsorum divinam clementiam iugiter exorare. Hoc autem et ipse pontifex[s] iuxta petitionem devotionis nostrae promptissima voluntate praestare et confirmare dinoscitur. Nos vero[1] pro reverentia ipsorum martyrum vel nostra confirmanda mercede huiuscemodi[2] praeceptum praesentaliter una vobiscum confirmare volumus, ut, si qua ad[t] ipsum sanctum locum in villabus[u], mancipiis vel quibuscumque rebus[v] a priscis regibus seu genitoribus nostris vel[w] Deum timentibus hominibus propter amorem Dei ibidem delegata aut deinceps fuerint addita, dum ex munificentia parentum nostrorum, ut diximus, ipse sanctus locus videtur esse ditatus, nullus episcoporum nec praesentes[x] nec qui futuri erunt successores aut eorum ordinatores vel qualibet[y] persona possit quoquo ordine de loco ipso aliquid auferre aut aliquam potestatem sibi in ipso monasterio usurpare[3] vel[z] aliquid quasi per commutationis titulum absque voluntate ipsius congregationis vel nostro permissu minuere aut calices vel[a] cruces seu indumenta altarium sive sacros codices, argentum aurumve vel qualemcumque speciem, quicquid ibidem conlatum fuit aut erit, auferre[b] nec ad civitatem deferre[c] praesumat. Sed liceat ipsi sanctae congregationi, quod[4] inibi per rectam delegationem[d] conlatum est, perpetim possidere, quatinus eidem pro animabus parentum nostrorum et pro stabilitate regni nostri Dominum adtentius iugiter delectet[e] exorare. Nos enim propter Dei amorem et reverentiam ipsorum

Cap. 51. 1*a. b.* 2*a. b.*

Cap. 51. a) *ita* 1*b; v. et om. codd. rell.* b) q. ut cr. cons. 1*a.* c) domini 2*a.* d) *om.* 1*b.* e) et *add.* 1*b.* f) lucem 2*a.* g) *sic* 1*a. b;* illustrationem 2*a.* h) citeros *add. Dipl.* i) martires 1*b.* k) dignatus 2*b*; videtur *Dipl.* l) regina *add.* 1*b.* m) cum omnebus sanctis *add. Dipl.* n) e. p. 2*a. b.* o) *sic* 2*a. b cum Dipl.;* etiam *om.* 1*a;* a *om.* 1*b.* p) videtur *Dipl.* q) l. s. 1*b.* r) illi 2*a. b.* s) cum suis quoepiscopis *add. Dipl.* t) in v. ad l. s. l. vel m. 1*b.* u) *sic* 1*a cum Dipl.;* villis 1*b.* 2*a. b.* v) adque corporebus *add. Dipl.* w) a *add. Dipl.* x) *sic* 1*b cum Dipl.;* praesens *rell.* y) *sic* 1*a cum Dipl.;* quelibet 1*b.* 2*a;* quaelibet 2*b.* z) *sic* 1*a.* 2*a. b.* a) aut 1*b.* b) aut menoare *add. Dipl.* c) non debeat nec *add. Dipl.* d) oblegationem 1*b.* e) delectat 1*a, corr. m. al.*

1) per hanc seriem autoretatis nostrae, iuxta quod per supradictum privelegium a pontefecebus factum et prestetum est *in Dipl. addita scite praetermisit Gestorum scriptor.* 2) per hanc autoretatem iobemus, ut, si *Dipl.* 3) *Vocabulum, charta laesa, in Dipl. desideratur;* vindicare *inseruit K. Pertz.* 4) *In Dipl.* quod inibi *desiderantur;* quoniam *temere supplevit K. Pertz.*

sanctorum martyrum atque adipiscendam vitam aeternam hoc beneficium ad ipsum locum sanctum cum vestro consilio gratissimo animo et integra voluntate volumus prestare; eo scilicet ordine, ut, sicut ibidem tempore domni et genitoris nostri psallentium ordo per turmas fuit institutus, vel sicut in monasterio sancti Mauricii Agaunis[a] et sancti Martini[1] Turonis die noctuque tenetur, ita in loco ipso per omnia futura tempora celebretur'. Itaque dum regem omnes regni principes haec contionantem adtonitis auribus diligenter intenderent, pontifices qui aderant optimam devotionem[b] regis adprobantes, praeceptum ab ipso rege modo suprascripto factum tam rex quam pontifices et principes qui praesentes aderant[c] propriis[d] subscriptionibus firmaverunt. Inter quos nonnulli pontifices extiterunt, quos hodie sancta ecclesia sanctissimos esse non dubitat, eo quod ad eorum venerabilia sepulchra virtutes non modicas usque in praesens Dominus operetur; scilicet beatus Audoenus[2] et sanctus Rado, frater ipsius, nec non beatus Palladius et sanctus Clarus atque domnus Eligius[e] vel sanctus Sulpicius[f], beatus quoque Autbertus[g] et domnus Castadius sanctusque Etherius[h] aliique quam plures et venerabilis Landericus Parisiorum episcopus, qui praedictum privilegium sua sponte consensit et confirmavit. Dipl. Chlod.

52. Hludowius itaque rex cunctis diebus absque bellis in regno pacem habuit, sed, fortuna impellente, quondam in extremis vitae suae annis ad supradictorum martyrum corpora quasi causa orationis venit, volensque eorum pignora secum habere, discoperiri[a] sepulchrum iussit. Corpus autem beati et[b] excellentissimi martyris atque pontificis Dyonisii intuens, minus religiose, licet cupide, os brachii[3] eius fregit et rapuit, confestimque stupefactus, in amentiam decidit. Lib. H. Fr. c. 44. Tantusque terror et metus ac tenebre locum ipsum repleverunt, ut omnes qui aderant timore maximo consternati, fuge praesidium peterent. Post haec[c] vero, ut sensum recuperaret, villas quasdam ad ipsum locum tradidit; os quoque, quod de sancto corpore tulerat, auro ac gemmis miro opere vestivit ibique reposuit. Sed sensum ex aliquantula parte recuperans, non autem integre recipiens, post duos annos vitam cum regno finivit. 657 ex.

EXPLICIUNT[d] GESTA DOMNI DAGOBERTI REGIS FELICITER[e].

Capp. 51. 52. 1a. *b.* 2a. *b.*

Cap. 51. a) Acaunis 1*a.* b) r. d. 1*b.* c) erant 1*b.* d) p. s. *om.* (2*a. b*). e) Elegius 1*b.* f) Supplicius 1*b.* g) *sic* 1*a.* 2*a. b.* h) Eterius 1*a*; Eutherius 1*b.*

Cap. 52. a) *sic* 1*a.* 2*a. b;* discooperiri 1*b.* b) *om.* 2*a.* c) Postea vero 1*b.* d) Expl. — feliciter *om.* 1*b.* e) regis Francorum 2*a.*

1) *Cf. supra c.* 35. 43. 2) *Nomina Audoeni vel Dadonis, Sulpicii, Autberti inter eos qui diplomati Chlodovei subscripserunt non reperiuntur.* 3) *Cf. Lib. H. Fr. c.* 44*:* Eo tempore Chlodoveus brachium beati Dionisii martyris abscidit.

VITA SANCTI ARNULFI.

Arnulfus nobili loco ortus cum ad firmatam pervenisset aetatem, Gundulfi 'subreguli seu etiam rectoris palatii vel consiliarii regis[1]*' contubernalis factus est. Eum fuisse coniecerunt Gundulfum*[2] *ex domestico ducem factum, avunculum matris Gregorii Turonensis, cuius ad a.* 581. *in H. Fr. VI,* 11, *meminit. Iuvenem Gundulfus probatum Theudeberti regis Austrasii (a.* 595—612*) ministerio adiunxit, cum honesta qua usus erat educatio ad amplissimos honores et palatinos et publicos eum aptasset*[3]. *Domesticatus officio functus, adeo regem sibi conciliavit, ut quas sex alias administrabant ipsi soli provinciae domesticae commendarentur*[4]. *Ex palatinis Romaricus amicitia ei iunctus erat*[5]. *Is a.* 613. *in urbem Mettensem profectus*[6], *palatio adscriptus erat a Chlothario II, qui eodem anno 'factione Arnulfo et Pippino vel citeris procerebus' Austrasiam ingressus, monarchia totius regni Francorum potitus est*[7]. *Non multo post Arnulfus ministerio regio se abdicavit. Nam defuncto Pappolo Mettensi episcopo, a.* 614.[8] *domesticus atque consiliarius regis episcopus electus est*[9]. *Cuius administrationem episcopalem Vitae scriptor his verbis optime descripsit:* Sicque, *inquit*[9], episcopales gestans infulas, ut eciam domesticatus sollicitudine adque primatum palacii hacsi nollens teneret. *Crebro in villam Dodiniamacam Vosago contiguam, interdum Calciagum*[10] *se recepit, ut remotus ab urbe quietem caperet. Regem autem adiit, ut*[11] *successorem sibi daret, 'ne plebs sibi credita vitae pabula quiddam minus acciperet'. Quod ei Chlotharius, litteris datis*[12], *omnino denegavit:* ab omni se consilio destitutum quaeritans, si sanctus Arnulfus episcopus a frequencia palacii cessasset. *Postquam Dagobertum a.* 623. *regem Austrasiae pater instituit*[13], *Arnulfo 'regnum*[11] *ad gubernandum et filium erudiendum in manu tradidit.' Unde apud Fredegarium primum locum inter proceres Austrasios Arnulfus obtinet. Anno* 624/625. *Chrodoaldus e gente nobili Ayglolfinga, 'instigantibus beatissimo vero Arnulfo pontifice et Pippino maiores domus seu et citeris prioribus sublimatis in Auster', in offensam Dagoberti cecidit*[14]. *Anno post, discordia inter Chlotharium et Dagobertum exorta, duodecim Franci*

1) *V. Arnulfi c.* 3. 2) *Alius Gundulfi episcopi Mettensis Fortunatus, supra p.* 369, *l.* 9, *mentionem fecit.* 3) *Cf. Waitz, 'VG.' II,* 2^3, *p.* 108 *sqq.* 4) *V. Arnulfi c.* 4. 5) *Ib. c.* 6. 6) *Ex V. S. Romarici c.* 3*:* Quodam namque tempore cum Theodericus rex germanum suum Theodebertum persecutus fuisset, — — Romaricus — — Mettis petiit. Erat denique tunc temporis in palacio unus episcopus nomine Aridius. — — Sed inlucescente die crastina vulgatum est, regem Theodericum mortis sententia percussum fuisse *(a.* 613*). Aridius Lugdunensis episcopus, quem a.* 611. *mortuum esse coniecerunt, a.* 614/615. *synodo Parisiensi intererat; cf. supra p.* 133. 7) *Fred. IV,* 40. 8) *Ita optime Valesius, Mabillon, AA. SS. Saec. II, p.* 151, *Friedrich, 'Kirchengeschichte' II,* 1, *p.* 236*; a.* 610. *Pagi, Critica in Ann. Baronii a.* 614, *nr.* 34, *Bollandiani AA. SS. Iul. IV, p.* 431, *a.* 611. *Cointius, auctores Historiae Mettensis I, p.* 364, *Bonnell, 'Anfänge des Karol. Hauses', p.* 95. 189, *a.* 612. *Mabillon, Ann. tom. I, lib. XI, nr.* 62, *male statuerunt.* 9) *V. Arnulfi c.* 7. 10) *Ibid. c.* 15. 11) *Ibid. c.* 16. 12) *Fragmenta Vitae scriptor c.* 16. *attulit.* 13) *Fred. IV,* 47. 14) *Ibid. IV,* 52.

electi sunt, ut utrumque reconciliarent: inter quos et domnus Arnulfus pontifex Mettensis cum reliquis episcopis elegitur et benignissime, ut sua erat sanctitas, inter patrem et filium pro pacis loquebatur concordia[1]. *Eodem anno Remensi concilio intererat Flodoardo teste[2], qui eum primo loco laudavit; anno 626/627. synodo Clippiacensi subscripsit[3]. Quo tempore Dagobertum in 'patrias Toringorum' comitatus sit[4], non constat.*

Cum rex a proposito in eremum secedendi minis eum flectere non posset, una cum Gomatrude regina veniam precatus eum dimisit. Cui ad a. 629/630. hocce monumentum Fredegarius condidit: Usque, *inquit*[5], eodem tempore ab inicio, quo regnare ciperat *(Dagobertus scil.)*, consilio primetus beatissime Arnulfi Mettensis urbis pontefice et Pippino maiorem domus usus, tante prosperetatis regale regimen in Auster regebat, ut a cunctis gentibus inmenso ordine laudem haberit. — — Post discessum beati Arnulfi adhuc consilius Peppino maiorem domus et Chunibertum ponteficem urbis Coloniae utens *et q. s. Sedem episcopalem per annos* 15, *dies* 10 *tenebat*[6], *cui Goericus cognomento Abbo successit*[7]. *Tunc Romaricum ex Vosago egressum Arnulfus, urbe Mettensi ab incendio liberata*[8], *in eremum comitatus est*[9]. *Parvulis casis constructis, monachos leprososque ad societatem eremiticam ibi congregavit. Quo mortuo, corpus Romaricus in castello Habendo sepulturae tradidit*[10]. *Quo anno id contigerit, omnino ignoramus*[11]. *Dubitant etiam, utrum die* 18. *Iulii an die* 16. *Augusti obierit. Sed cum in vetustioribus Martyrologiis die* 18. *Iuli eius memoria colatur, atque posterior Vitae pars lemma ferat:* INCIPIT TRANSITUS SANCTI ARNULFI EPISCOPI. OBIIT AUTEM 15. KAL. AG., *manifestum est, Mettenses natalem eius diem* 16. *Augusti*[12] *colentes falli. 'Post*[13] *annos fere iam acto tempore' Goericus successor eius corpus ad Mettenses translatum in basilica SS. Apostolorum (postea S. Arnulfi) sepelivit*[14].

Arnulfus domesticus 'inclitam[15] *et nobilissimam a gente puellam' in matrimonium duxit, ex qua duos filios suscepit, Anseghiselum scilicet et Chlodulfum, Paulo teste:* Nam, *inquit*, venerandus iste vir iuventutis suae tempore ex legittimi matrimonii copula duos filios procreavit, id est Anchisum et Chlodulfum[16]. *Ad Chlodulfum, qui sedem Mettensem postea nactus est, Desiderius Cadurcensis episcopus litteras dedit, quae maximam partem ad Arnulfum patrem pertinent:* Unde, *inquit*[17], gratulatione maxima praesentem paginam ad dominationem vestram destinavi, per quam, salute uberi fusa, precor Dominum, ut magis magisque suam in vobis tribuat largitatem pietatis ac bonis faciat successibus abundare. Et quia scriptum legimus: 'Generatio rectorum benedicetur', tu, vir excellentissime, benedictiones paternas semper memoriae vivacitate conserva, et si qua sunt, vel quod monuit vel quod egit, quasi ante oculos praesentaneo retine memoratu. Multa enim sunt de eius gestis tuis auribus recolenda, quae si gestis adicias vitae huius et intenta meditatione conserves, ille orationibus donabit utique nunc favorem, quo probabiliter probe polleas et isti, cursu feliciter auspicato, paternis muneratus praemiis, adiungaris. *Patrem igitur defunctum filio exemplum honestae vitae Desiderius proposuit, a.* 655.[18] *mortuus. Arnulfi consanguineus atque*

1) *Fred. IV,* 53. 2) *Hist. Rem. II,* 5. 3) *Friedrich, 'Drei unedirte Concilien aus der Merovingerzeit', Bamberg.* 1867, *p.* 61. 4) *V. Arnulfi c.* 12. 5) *Fred. IV,* 58. 6) *Cf. SS. XIII, p.* 306. 7) *V. Arnulfi c.* 19. 8) *Ib. c.* 20. 9) *Ib. c.* 21. 10) *Ib. c.* 22. 11) *Annum* 640. *Sigebertus (SS. VI, p.* 324) *tradit.* 12) *Meurisse, 'Histoire des evesques de l'eglise de Metz', Mett.* 1634, *p.* 123; *cf. SS. XIII, p.* 428 *sqq.* 13) *V. Arnulfi c.* 23. *Editores verba* obitum Arnulfi, *quae* 16. *Aug. diem emortualem confirmarent, hic inseruerunt. Ea ope codicum sustuli.* 14) *V. Arnulfi c.* 26. 15) *Ib. c.* 5. 16) *Paulus, Gesta ep. Mett. (SS. II, p.* 264); *cf. Hist. Lang. VI,* 23. 17) *Freher, Corpus Francicae historiae p.* 215. 18) *Cf. 'Forschungen z. Deutsch. Gesch.' XXII, p.* 472.

discipulus Bertulfus laudatur a Iona[1]*:* Fuit enim genere nobilis, licet gentilis, consanguineus Arnulfi Mettensis urbis pontificis. Qui cum praefatum pontificem Arnulfum ad cultum religionis post aulicos honores, infulas pompasque saeculi ad religionis studia anhelare perspexit, nisus est et ipse calcando terrena caelestia desiderare. Postposuit patrem, natale solum, pompas orbis iuxta euangelii vocem; postremum amissione rerum nudus tollendo crucem ac semet ipsum abnegando secutus est Christum. Iunctus supradicto pontifici Arnulfo, cum ipso tantisper moratus est. *Arnulfo imperatori 'ob recordationem reverendissimi Arnolfi Mettensis*[2] *ecclesiae episcopi' nomen inditum esse constat.*

Vita a scriptore composita est, qui res Arnulfi et a familiaribus eius accepit et ipse vidit; cf. c. 1*:* Huius itaque laudabilia facta quae gessit nonnulla ego a familiaribus illius narrantibus, pleraque per memet ipsum quae scribenda adsunt cognovi. *Ipse incendio a.* 629. *ab Arnulfo sedato intererat; cf. c.* 20*:* nos veloci gressu ad domum viri sancti pervenimus. — — Tunc nos tenentes sanctas manus illius, ad larem pervenimus. — — Nosque iam deinceps securi — — Mirantibus nobis omnibus *e. q. s. Qui cum scripserit c.* 20*:* Ilico cuidam e fratribus talis apparuit visio, *pro monacho Mettensi procul dubio habendus est. Clausula vero, qua scriptor Chlodulfo auctore Vitam se composuisse confitetur, a nebulone libris B* 3 *adiecta est. Miraculum quod c.* 28. *narravit ab Arnegausio abbate anonymus accepit. Arnulfi humilitatem atque abstinentiam c.* 8. 21. *iisdem fere verbis descripsit, quibus Fortunatus in Vita Radegundis utitur. Paulus hanc Arnulfi Vitam apud Mettensem ecclesiam asservatam legit atque supplevit; cf. Gesta ep. Mett. (SS. II, p.* 264*), Hist. Lang. VI,* 16.

Altera Vita, quae Umnoni vulgo tribuitur, ex vetustiore hausta atque fabulis ampliata omnino nihil valet. Ea ante Ludovicum Pium composita non est, cum ad eum stemma Karolingorum perducatur[3]*. Errores scriptoris permultos eosque gravissimos Boschius*[4] *castigavit. Quod vero ad Umnonem pertinet, Lahier Soc. Iesu, qui hanc Vitam ex antiquo codice Ms. Cancellariae Vicensis descriptam a.* 1647. *Bollandianis transmisit, nomen auctoris nullum repperit. Umnonis Philippus Labbeus primus meminit, qui d.* 29. *Martii a.* 1647. *Bollandianis scripsit:* se Vitam *(S. Arnulfi)* expectare descriptam a quodam Umnone. *Deinde a.* 1648. *Dominicy, Ansberti familia rediviva, p.* 149, *prologum Umnonis posteris tradidit, cuius exordium tale est:* Exhortatione plurimorum commonitus Umno, Dei gratia praeventus ac impulsus, gesta beati pontificis Arnulfi explananda suscepi. *Sed cum Dominicy haec ex codice monasterii S. Montis ordinis S. Benedicti prope Montem Romarici descripta a P. Vignerio se accepisse profiteatur, non dubito, quin Umnonis prologum Vignerio forti falsario debeamus, qui etiam Labbeum fefellisse videtur. Parum caute iussu Karoli Magni Vitam scriptam esse voluit, quae Ludovico Pio imperante orta est.*

De codicibus ms. Vitae Arnulfi Waitz b. m. 'Archiv' XI, p. 262 *sqq. disseruit, qui plerosque ipse contulit.*

A 1*) Codex Parisiensis nr.* 5327, *membranaceus formae quadratae, olim S. Amandi in Pabula, tunc Telleriano-Remensis nr.* 269, *diversos codices saec. IX. et X. scriptos comprehendit. V. Arnulfi fol.* 181 *sqq. saec. IX. ex. vel X. in. exarata est. Fol.* 186'. 187. *et folium adiectum* 188. *scriptura posterior eaque retrograda occupat. Volumen exiens e fragmentis quibusdam constat.*

Textus V. Arnulfi ab interpolationibus quidem vacuus est, sed a librario rudi atque neglegente adeo depravatus, ut codicis lectio saepius notis tribuenda quam in textum admittenda esset. Menda librarius posterior alia ad exemplar quoddam, alia per coniecturam correxisse videtur. In ratione scribendi antiquitatem cum sapiat, hac

1) *Migne, Patrol. Lat. LXXXVII, p.* 1061. 2) *Cf. Regino a.* 880 *(SS. I, p.* 591*).*
3) *AA. SS. Iul. IV, p.* 442, §. 9. 4) *AA. SS. l. l. p.* 434.

in parte fidem ei minime negandam esse duxi. Littera e *pro* ae *plerumque accipitur et vice versa* ę *pro* e: coacęrvata, dęręlinquens, ęrit, ęssę, pęnę, refęrtus, ręligiosus, sanctę domnę, sęsę, vęstimenta. *Haec quidem sustuli; item* illico *per duplicem* l, arepta *per simplicem* r, congnovi, monhachorum. *Neque* assunt, attendite *cet. admisi, sed praepositiones consonantibus plerumque non assimilavi.*

Vitam Arnulfi hi versus excipiunt:

Ter ternos habuit annos qui scripserat istut
Obsequium fidei iuvenis Hieronymus infans.
Nobilis antiqua procerum de stirpe[a] creatus,
Filius hic genitus fulgens ab origine Karli,
Et genuit fortis regnator Pippinus illum.

Filius Helvidi Ragnardus conferat ista,
Quem genuit miles Ragnerus fulgidus ymmo.

Itaque ab Hieronymo, Karoli Martelli filio novem annorum, Pippini ducis nepote, exemplar huius codicis scriptum est.

Codicem Waitz b. m. contulit neque vero quae corrector immutaverat omnia attulit.

A 2a) Codex Monacensis latinus nr. 18546 *(Teg. nr.* 546. 2*), membranaceus saec. XI*[1]*, fol.* 141—149. *Vitam Arnulfi exhibet, a librario recentiore sine exemplari emendatam.*

Librum Marpurgum benevole missum ipse contuli, sed ea tantum adnotavi, quae A 2a cum A 2b peccavit.

A 2b) Codex Vindobonensis Caes. nr. 430 *(olim Sal.* 404*), membranaceus formae quadratae saec. XI, fol.* 156—160'. *V. Arnulfi continet. Prooemium et c.* 25. 27. 28. *Lippert v. c., reliqua Pertz b. m. contulit. Cf. 'Archiv' III, p.* 392. 557. *X, p.* 557.

Orthographica quae ab A 1 *differunt sustuli haecce:* praecium, maximę, demonio, quedam, poene (= paene), menbranis, menbris, amititia, cilitio, provintiae, sanctisimus *(saepe)*, grabatto *(saepe)*.

A 3) Codex Parisiensis inter Suppl. Lat. nr. 1002, *e compluribus codicibus constat, quorum unus ex monasterio S. Maximini Treverensi originem duxit. Altera codicis pars saec. X. exarata post Genealogiam Karolingorum* (Ansbertus, qui fuit ex genere — Ludowicum Pium augustum, qui genuit inclitos reges Hlotharium, Karolum et Hludowicum) *Vitam Arnulfi continet, quam haec verba praecedunt:* In nomine Domini in honore sancti Arnulfi episcopi Adeldrudis Deo devota scribere ordinavit. *Vita, quae lemma fert:* Incipit vita sancti Arnulfi episcopi, *duos quaterniones occupat, quorum alteri interiora folia duo desunt, i. e. c.* 16. sublimasset *ad c.* 19. *ex. Extremum folium mutilum in verbis:* Dum autem *(c.* 24. *in.) desinit.*

Codex textum ex Paulo interpolatum continet. Nam post c. 8. *miraculum insertum est, quod cum Mabillonio post c.* 6. *edemus, et verba singula, imprimis* Arnulfus episcopus, *quae subaudienda erant, saepe adiecta sunt. Quod ad rationem scribendi pertinet, librarius* ae *praetulit* e (caelebrare, caepit, depraehensus, aequi, aetiam, piaetas, praeciosus, saecundum), *raro* ę (occultę). *Aspiratio desideratur:* ac, ospicium, umi. *Praepositiones plerumque non assimilatae sunt:* adf., adgr., conb., conp. *cetera.*

Collectionem quandam sermonum folium exaratum eadem manu quae Vitam Arnulfi scripserat sequitur, quod carminis cuiusdam fragmentum occupat: Orfanis et viduis, egenis quoque et monachis quis largitur similis mundi dedit substantiam — — Gloria Deo patri. *Versibus his sanctum Arnulfum celebratum esse, Waitz b. m. coniecit,*

a) stirpa *corr.* stirpe *c.*

1) *Prior codicis pars saec. X. exarata est.*

qui librum in parte contulit. Ex eis quae adnotavit selegi, quae mihi alicuius momenti esse videbantur.

B 1) Codex Bruxellensis nr. 9636, *membranaceus saec. XI, post Remedianam Vitam Arnulfi continet, quam V. Goaris excipit; cf. 'Archiv' VIII, p.* 530.

Orthographica quae suppressi haec sunt: egroti, inheserant, sepe, accęptum, cęteri *(saepe)*, ęgregius, cępisse = coepisse *(saepe)*, doemonio, lectolos, menbra *(saepe)*, menbranis, cilitio *(saepe)*, crutiatum, provintiae, sotio, grabbato, grabatto, alloquens, ammiratione *(saepe)*, impendebat.

Codicem Arndt v. c. contulit.

B 1a) Codex Parisiensis nr. 11749, *saec. XI, fol.* 78, *A. Molinier v. c. teste, iisdem verbis ac B* 1 *terminatur.*

B 2) Codex Mombritii, qui finem Vitae, ut consuevit, decurtatum edidit.

B 3) Codex Parisiensis nr. 5294, *membranaceus saec. XII, 'liber sancti Simphoriani Mettensis', scriptus est*[1] *'Bettonis harundine' iussu Constantini. Vitam Arnulfi (f.* 24'—34*) Genealogia eiusdem et V. Goerici sequuntur; cf. 'Archiv' VII, p.* 420.

Textus adeo immutatus atque interpolatus est, ut comparatio opus laboriosissimum fuisset. Unde Waitz b. m. capita priora contulit integra, inde locos nonnullos exscripsit, ex quibus, quae necessitudo inter singulos codices intercedat, perspici posset. Ego vero praeter gravissimas interpolationes nihil adnotavi. Etiam quam codex continet Vita Goaris retractata est, at V. Romarici cum editione Mabillonii consentit.

B 3a) Codex Parisiensis nr. 5308, *olim Colb. nr.* 18, *saec. XII, A. Molinier v. c. teste, iisdem verbis ac B* 3 *terminatur; sed nescio an classi C tribuendus sit. Cf. 'Archiv' VIII, p.* 352.

C) Codices interpolati Cisterciensis et Autissiodorensis, Corneoli et Vallis Lucentis, quibus Mabillonius et Boschius usi sunt, et miraculum anuli in Mosellam proiecti cum A 3, *sed alio loco (post c.* 6*), et epilogum ad Chlodulfum datum cum B* 3 *habuisse videntur.*

Codex Mettensis G. 80, *saec. XI, schedas diversae originis comprehendit. Vitam Trudonis S. Arnulfus sequitur:* Incipit vita S. Arnulfi conf. et ep. urbis Mettensis. In omnipotentis Dei nomine et Christi Iesu domini nostri, filii eius, vitam est. *Cum vero duae tantum paginae supersint, codex mutilus in verbis c.* 3*:* Post haec autem laudabilis indolis *desinit. Passionem quae sequitur S. Gorgonii alius librarius scripsit. Cf. 'Archiv' VIII, p.* 457.

Inde a saeculo XII. Vita Arnulfi Mettensis in vasta legendaria recepta centies descripta est. Quam cave cum Vita Arnulfi Turonensis (incipit: Aggrediamur igitur, fratres) *confundas.*

Codices Vitae Arnulfi in duas classes discedunt. Altera A textum ex exemplari optimo a tirone descriptum continet, altera B textum A a librario sobrio de suo emendatum. Codex A 1 *cum A* 2 *ubique fere consentit; cf. c.* 24. agere *A* 1, aggere *A* 2 *pro* aere *B. Libri A* 2 *ex A* 1 *descripti esse non possunt, cum loci ab A* 1 *omissi* (sancta membra ab urna lapidis auferentes c. 23, Et ecce! angustia sacerdotibus et universo populo, quoniam, ad quam mansionem converterentur, ignorabant c. 25) *in A* 2 *adsint. Praeterea liber A* 1 *mendorum sorde horret: c.* 6. hoc fuit *pro* obfuit, c. 8. lucto tardat' *pro* victitaret, multe *pro* occulte, ex esistam *pro* exesis iam, c. 9. oppressat *pro* oppressa et, c. 15. locunt q. *pro* loca in quibus, retro sub *pro* retrusus, c. 18. usurpante rexageravimus *pro* usurpantes exaggeravimus, c. 25. necesse esse *pro* cervisae, c. 28. consilium *pro* non sileam. *Haec vero menda, quae ex scriptura male interpretata orta esse manifestum est, cum A* 2. *B evitent, his consentientibus, ab A* 1 *mihi recedendum esse duxi. Sermo autem barbarus nisi ex A* 1 *cognosci*

1) *Vel potius huius codicis exemplar, si Betto is est monachus Mettensis, cuius ante a.* 875. *Calmet, 'Bibl. Lorraine'* (1751) *p.* 118, *meminit.*

non potest; cf. c. 18. clodorum[1] *A* 1 *pro* claudorum. *Codices A 2a. b tam arte inter se conveniunt, ut nisi consentientes hos libros omnino non curaverim. Librarii B quamquam textum difficilem suo more interpretati sunt (e. gr.* ut comperi in imo vasculi *B* 1. 2 *pro* ut comperi ad Immo iudice *c.* 25*), tamen vocabula quae sola praebebant admittenda esse duxi, ut c.* 7. potentissimus, *c.* 14. pauperes, *c.* 17. sanctum. *Hi enim libri neque ex A* 1 *neque ex A* 2 *orti sunt. Denique de textu Vitae Arnulfi (praecipue inde a c.* 22*) restituendo plus quam semel me desperavisse ingenue profiteor. Exempli causa libelli finis in omnibus codicibus diverso modo traditus est. Sermone autem scriptor usus est tam barbaro atque obscuro, ut nonnumquam vix intellegi possit, praecipue in posteriore parte, quae obitum et translationem Arnulfi continet.*

Editiones exstant hae:

Boninus Mombritius, Sanctuarium, Mediolani a. 1475, *tom. I, fol.* 65'—67', *codicem B* 2 *edendum curavit.*

Surius, De probatis sanctorum historiis, Coloniae Agrippinae, tom. IV, p. 723—728, *Vitam Arnulfi ad codicem quendam B recensuit, nam c.* 28. Aringisilo *cum B* 1 *pro* Arnegausio, Ceucerella (Ceucirella *B* 1) *pro* Ciorcilla, *c.* 29. Ciaro (Cyaro *B* 1) *pro* Cero *scripsit. Sermonem rudem suo more emendavit:* Stylum, *inquit,* ubi visum est, modice expolivimus. *Vitae breviorem Arnulfi historiam adiecit p.* 729—730*:* De S. Arnulpho Mettensi episcopo. Item de hoc beato Episcopo ex Gestis Metensium Pontificum. Antiquus Ms. codex non habet nomen Authoris: sed non dubito esse Paulum diaconum, qui eo loco, quem supra annotavimus, se testatur de Episcopis Metensibus scripsisse. Itaque hic nihil de stylo mutavimus. *Locus, qui a verbis* Post Pappolum Episcopum ad regimen *incipit et in verbis* matrem morientem citius subsecuta est *desinit, e Gestis ep. Mettensium (SS. I, p.* 264*) depromptus est.*

Barralis, Chronologia Sanctorum et aliorum virorum Illustrium ac Abbatum Sacrae Insulae Lerinensis, Lugduni 1613, *tom. I, p.* 194—200, *totam editionem Surianam cum appendice,*

du Bouchet, 'La veritable origine de la maison royale de France', Paris. 1646, *'Preuves' I, p.* 42—46, *capita tantum* 1—23. *ex eadem editione repetivit.*

Mabillon, Acta sanctorum ordinis S. Benedicti, Paris. 1669, *Saec. II, p.* 150—157, *Vitam Arnulfi, p.* 158 *sqq. appendicem edidit:* Ex Ms. cod. Chesniano et Surio. *Habuit praeterea 'apographa Cisterc. et Autissiod.' (C). Codex vero Chesnianus libro interpolato B* 3 *fortasse similis erat. Itaque quem formavit textus approbari nequit.*

Venerabilis Bedae Opera, Coloniae Agrippinae 1688, *tom. III, p.* 254—258, *Vitam Arnulfi continent. Sermo omnino immutatus est. Prooemium cum praetermissum sit, textus incipit:* Beatus Arnolfus Episcopus prosapia gentis Francorum, altus satis et nobilis parentibus. *Cum c.* 28. Arnegaudio, *c.* 29. Cero *scripta sint, sequitur, hanc editionem e codice quodam A fluxisse.*

Petrus Boschius, Acta Sanctorum, Antverpiae 1725, *Iul. IV, p.* 434—440, *Vitam Arnulfi edidit, de codicibus haec p.* 433. *praefatus:* Vitam — — nobis sua manu descriptam e gemino Ms. Corneoli et Vallis Lucentis subministravit semper nobis laudatissimus noster Petrus Franciscus Chiffletius. Eamdem subinde contuli cum alio MS., quod Maioribus nostris submisit P. Carolus Werpaeus, ita in Lectiones dissectum, uti subservit Officio S. Arnulphi in ecclesia Amaniensi — —. Contuli praeterea cum apographo alio ex MS. S. Maximini apud Treviros, quod Maiores nostri cum aliis ibidem collatum acceperant, nempe cum alio MS. eiusdem coenobii S. Maximini, cum alio item S. Mathiae ibidem, cui initium deerat; ac deinde etiam cum Vita quae habebatur in codice S. Maximini in 4 rubro, uti adnotavit Henschenius, addens exstare

1) *Ita Greg., SS. Rer. Merov. I, p.* 937.

eamdem in MS. quod fuit D. Schenckinck. *Codex S. Maximini in 4 rubro est noster A 3; libri Corneoli et Vallis Lucentis ad classem C pertinent. Vita quae Umnoni tribuitur p.* 440—444 *sequitur.*

Bouquet, 'Recueil des historiens des Gaules', Parisiis 1741, *tom. III, p.* 507. 508, *particulas Vitae ex editione Mabilloniana excerpsit.*

Editionem Surianam in linguam Francogallicam transtulit

d'Andilly, 'Recueil des Vies des Saints illustres' Paris. 1675, *p.* 318 *(librum non vidi).*

Particulas in linguam Germanicam vertit

O. Abel, 'Die Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit. Die Chronik Fredegars'. Berolini 1849, *p.* 97.

Marpurgi, mense Iulio 1887. *Krusch.*

INCIPIT[a] VITA SANCTI ARNULFI EPISCOPI ET CONFESSORIS.

In omnipotentis Dei nomine et Christi[b] Iesu domini nostri, filii eius, vitam vel acta sanctissimi Arnulfi antestitis, auxiliante Spiritu sancto, qui in ipso requievit, stilo
Ps. 80, 11. adicere[c] aggrediar, praecipiente quippe[d] Domino de bonis: *Aperi os tuum, et ego adinplebo illud.* Ergo reticenda non sunt, quaeque[e] in exemplum bonae actionis devulgata proficiunt atque[f] suis sectatoribus procul dubio municipatum[1] tribuunt cum sanctis[g].

1.[a] Beatus igitur Arnulfus episcopus[b] prosapie[c] genitus Francorum, altus[d] satis et[e] nobilis parentibus atque oppulentissimus in rebus saeculi fuit; sed nobilior deinceps et sublimior in fide Christi permansit. Huius itaque laudabilia facta quae gessit nonnulla ego a familiaribus illius narrantibus, pleraque per memet ipsum quae scribenda adsunt[f] cognovi. Qua de re operae precium censeo, ut ab ipsius nativitatis die exordium loquendi sumamus.

2.[*] Erat igitur quidam peregrinus contiguo[a] illo in loco habitans, a[b] partibus Italiae veniens, servus Dei nomine Stephanus. Huic autem[c] cum revelata fuissent huius nativitatis exordia, silentio paulisper interposito, tamquam[d] caelitus sibi responsum datum, praesaga voce exorsus, ait: 'Scitote omnes et adtendite, quoniam puer
cf. Luc. 1, 15. iste, qui natus est, sublimis[e] adque summis onoribus gestandus, magnus[f] erit apud Deum et homines'. Quod[g] et deinceps verax probavit eventus.

---

*) De Stephano peregrino *add. A* 1.

Prologus. Cap. 1. *A* 1. 2*a. b.* 3. *B* 1. 2. 3.

Prologus. a) *ita A* 1. 2*a b (ubi* atque *conf.).* 3 *(*et conf. *des.)*; Vita beatissimi Arnulfi episcopi Metensium urbis *B* 2. b) I. Chr. *A* 2*a. b.* c) dicere *B* 1. 2. d) *om. B* 1; praecipienteque D., qui ait de b. *B* 2. e) quae *A* 2*a. b. B* 1. f) etquę *A* 2*a. b.* g) Explicit proemium *add. A* 2*a. b*; Vita sancti Arnulfi *add. B* 1.

Cap. 1. a) *capitum numeros ex A* 3 *adscripsi; Vita in* 14 *capita divisa est A* 2*a; in reliquis libris numeri desiderantur.* b) *om. B* 2. c) *sic A* 1; prosapiae *B* 2; prosapia *rell.* d) altusatis *A* 1; altus satus *B* 1. e) satis nobilibus p. *B* 2. f) *sic A* 2*a. b*; assunt *A* 1; adsunt *corr.* sunt *A* 3; sunt *pr. m. corr.* adsunt *B* 1.

Cap. 2. a) contiguus *A* 1. b) h., de Italiae v. vir D. *B* 2. c) cum h. a. *B* 2. d) tandem *B* 2. e) *sic A* 1. 2*a. b. B* 1; sublimissimus *B* 2; sublimissimis *rell.* f) o. a. D. et h. m. *A* 1. g) quos *B* 2.

1) *Scil. caeli; cf. Hieron. ep.* 16, *n.* 2: Ita municipatum caeli cum Paulo consequaris *(Forcellini ed. de Vit tom. IV, p.* 199*).*

3. Post haec autem laudabilis indolis plenus gratia Dei, iam tempus advenit, ut[a] litterarum[b] studiis imbuendus daretur. Mox itaque[c] traditus praeceptori, inter ceteros contubernales suos sagax[d] ingenii et memoriae capax, amabilis fulsit eratque, Christo in se habitante, cunctis[e] subditus, sed fide et caritate celsior omnibus. Cumque iam[f] bene edoctus[g] ad roboratam pervenisset aetatem, Gundulfo[h, 1] subregulo[i] seu etiam[k] rectori palatii vel consiliario regis exercitandus in bonis actibus traditur. Hunc ille cum accepisset, per multa deinceps experimenta probatum iamque Teutberti[l] regis ministerio dignum aptavit.

4. Nam virtutem belligerandi[a] seu potentiam illius[b] deinceps in armis quis enarrare queat, praesertim cum saepe[c] phalangas[d] adversarum[e] gencium suo abigisset mucrone? Quapropter[f] effectus est Christo[g] presolem omnium primus, qui dudum pene cunctorum ultimus videbatur, ita ut sex[h] provinciae[2], quas ex[i] tunc et nunc totidem agunt domestici[3], sub illius ministratione[k] solius regerentur[l] arbitrio[m]. Nam sedolus in oracione, in ieiuniis, in misericordia pauperum incumbebat et[n], sicut scriptum Matth. 22, 21. est, reddebat quae Dei sunt Deo et quae caesaris caesari restituebat.

5. Interea igitur[a], vix cogentibus amicis[b] atque parentibus, inclitam[c] et nobilissimam a[d] gente puellam[e], quia Deus[f] sic voluit, praeclaris moribus duxit uxorem. Nam illud eidem[g] Dominus speciale[g] munus veluti[h] duarum gemmarum[i] splendidum decus in mundo indulsit, ut ex eadem egregia femina duorum filiorum[4] gaudia[k] suscepisset. Dum haec itaque agerentur, sicut iam[l] supra diximus, diversis in palacio honoribus et ministerio primus floruit[m]; sed iugis illius meditatio[n] circa monasteria vel loca[o] sancta invigilabat.

6.[a] Temporibus autem illis erat in ministerio regis vir egregius nomine Romaricus[5], qui desiderio illius sancto et[b] familiari iungebatur affectu. Cum hoc igitur, consilio inito, secundum praeceptum Domini, qui dixit: *Vade, vende omnia quae habes et* Marc. 10, 21. *da pauperibus, et habebis tesaurum in caelo, et veni, sequere me,* relictis omnibus, Lerinum[c] usque monasterium ad peregrinandum propter Christum iterare[d] disposuit;

Capp. 3—6. *A* 1. 2*a*. *b*. 3. *B* 1. 2. 3.

Cap. 3. a) cum *B* 2. b) l. l. s. *B* 1. c) ergo *B* 1. d) ingenii sagax *A* 1; sagax ingenio *B* 2. e) *sic A* 1. *B* 2; s. c. *A* 2*a*. *b*. *B* 1. f) etiam *A* 1. g) doctus *B* 2. h) Gondulfo *B* 1. i) subregula *B* 1. k) *sic B* 2; se uitam *A* 1; sive etiam *A* 2*a*. *b*. *B* 1. l) Theodeperti *A* 2*a*. *b*; Teodeberti *B* 1; Tendeberti *B* 2.

Cap. 4. a) belligerendi *B* 2. b) eius in *A* 1. c) se *A* 1. d) falangas *B* 1; flanges *B* 2. e) adversarum — mucrone *om.* *B* 2. f) quaepropter *A* 1. g) presolem Christo *A* 1; demum *pro* C. p. *B* 2. h) se *B* 2. i) *om.* *B* 2. k) administratione *B* 1. 2. l) ag:::erentur *B* 1; regenerentur *B* 2. m) imperio *B* 2. n) *om.* *A* 1; et — restituebat *om.* *B* 2.

Cap. 5. a) *om.* *B* 2. b) a. a. p. *om.* *B* 2. c) ab inclita et nobilissima g. *A* 2*a*. *b*. *B* 2. d) a g. p. *om.* *B* 1. e) puellarum *A* 2*a*. *b*. f) sic D. *B* 1. g) *om.* *B* 1. h) velud *A* 1. i) geminarum *B* 2. k) gaudio *B* 2. l) sicut superius d. *B* 1. m) effloruit *B* 1. n) *om.* *A* 3. o) s. vigilabat l. *A* 1; l. s. vigilabat *A* 2*a*. *b*; *cf. infra p.* 434, *l.* 7. 435, *l.* 6.

Cap. 6. a) *h. l. c.* 2. *incipit A* 2*a*. b) *om.* *B* 2. c) Lirinum *B* 1; Lermum *B* 2. d) *sic A* 1. *B* 3 *(pr. m.)*; disposuit se itinerare *A* 2*a*. *b*; itinerare *B* 1; iter agere *B* 2; *cf. infra c.* 25. iterantibus.

1) *Childebertus rex, Theudeberti pater, 'Gundulfum ex domestico ducem factum, de genere senatorio', Massiliam misit; cf. Greg. H. Fr. VI,* 11. *Erat avunculus matris Gregorii Turonensis ac fortasse is, qui hic subregulus dicitur.* 2) *Provincia domestici complures villas regias complectebatur, quibus praeerat. Cum comes domestici munere nonnumquam functus sit (Marculf. I,* 39*), huius territorium idem fere ac comitatus fuisse videtur.* 3) *De munere domestici v. Waitz, 'VG.' II,* 2[3], *p.* 94, *n.* 1. 106, *n.* 2. 4) *Anseghiselum scil. et Chlodulfum, postea Mettensem episcopum; cf. Paulus, Gesta ep. Mett. (SS. II, p.* 264*).* 5) *Anno* 613. *in urbem Mettensem venit; cf. V. Romarici c.* 5 *(Mabillon, AA. SS. saec. II, p.* 417*).*

sed utriusque desideriis in[a] hac causa obfuit voluntas Altissimi. Neque enim fas omnipotens Deus fore censuit, ut hii duo viri, qui demum veluti duae[b] lampades ful- Luc. 11, 33. serunt in saeculo, sub unius[c] modii articulo hoccultarentur[d], dicente Domino: *Nemo* Matth. 5, 15. *accendit lucernam et ponet[e] eam sub modio, sed supra[f] candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt.**

7. Cumque in his adque diversis bonis** tamquam potentissimus[a] auriga iugiter invigilaret, forte fuit, ut urbs Metensium[b] praesule indigeret. Tunc una vox populorum Arnulfum domesticum[c] adque consiliarium regis dignum esse episcopum adclamavit***. Ille autem lacrimans et conpulsus, quia[d] Deo ita[e] placitum fuit, urbem at guberna- 614. ndum suscepit[1], sicque[f] deinceps episcopales gestans infulas, ut eciam domesticatus[g]

---

*) *In C miraculum e Paulo haustum sequitur:* Miracula[2] autem aliqua saltem de multis quae gessit narranda aggrediar; sed illud quidem primum ponendum censeo, quod fertur idem egisse, antequam episcopatus Pauli Gesta ep. Mett. solium conscendisset. Hic equidem cum pro suis paeniteret excessibus, contigit, ut, cum per Mosellae amnis pontem transiret cumque subter fluminis alta nec visui penetrabilia cerneret gurgitis immensitate, annulum, quem forte secum habebat, accepit et his verbis in fluvium proiecit: 'Tunc me', inquit, 'solutum nexibus peccatorum putabo, quando hunc quem proicio annulum recepero'. Post aliquantos vero annos, iam sacerdotali solio adscenso, allatus est sibi a quodam piscatore piscis; quem cum gratiarum actione vir sanctus accepisset, praeparari sibi eundem, quia solito a carnibus abstinebat, ad vespertinam refectionem praecepit. Quem susceptum minister cum secundum morem exenterasset, eundem annulum in extis eiusdem reperit piscis. Sed nescius facti, rem admirans sancto pontifici detulit; quem ille recognoscens, iam fidus gratias Deo pro suorum agens solutione peccatorum, vitam postmodum in nullis remissius duxit, sed plus etiam post haec ieiuniis, vigiliis et orationibus se coartavit. Annulus quippe ille in palatio adhuc habetur[3]. Mirari potest, et in his magnifice Deus laudatur, quomodo in praesenti effectu sanctus vir certificari meruit adhuc casibus subiectus de remissione peccatorum suorum. Quod procul dubio non fieret, nisi dignissimus Deo foret. **) atque ceteris plurimis virtutibus *add. B* 3. ***) quia et principi acceptissimus haberetur et sacricolis actibus pollere nosceretur *add. B.* 3.

Capp. 6. 7. *A* 1. 2*a*. *b*. 3. *B* 1. 2. 3.

Cap. 6. a) d. non sine causa hoc fuit *A* 1; obfuit *e corr. A* 3. b) duarum *A* 1; lampadę *B* 1. c) uius modii *corr.* huiusmodi *A* 3. d) occulerentur *A* 2*a*. *B* 2; occulerentur *corr.* occultarentur *A* 2*b*. e) *ita A* 1; ponit *rell.* f) *sic A* 1. 2*a*; super *rell.*

Cap. 7. a) *om. A* 1. 2*a*. *b*. b) Mettensium *B* 1. c) d. r. et cons. *B* 1. d) qui *A* 1. e) *om. B* 1. f) sique *A* 2*a*; que *om.* (*A* 2*b*). g) domesticis *B* 1, *corr.*; domesticus factus *s. B* 2.

1) *Anno* 614. *episcopus Mettensis creatus est; cf. supra p.* 426. 2) *Cf. Paulus, Gesta ep. Mett., SS. II, p.* 264*:* Hic denique et in corpore permanens, simul et post vitae exitum multa admiranda perpetravit, quae si quis nosse desiderat, libellum, qui de eius spetialiter actibus conscriptus est, legat. Unum tamen eius admirabile factum referam, quod satis miratus sum, quo ordine praeterierit is qui eius contexuit vitam. *Inde interpolator miraculum quod sequitur Vitae inseruit.* 3) *Iste Arnulfi annulus hodie quoque in sancti Stephani ecclesia apud Mettas asservatur et quotannis Benedictinis abbatiae sancti Arnulfi monachis in eius festo sollemniter ostenditur. Mab. De eo anulo ante saec. IV. ex. fabricato v. Friedrich, 'Kirchengeschichte' II,* 1, *p.* 238.

sollicitudine[a] adque primatum palacii hacsi nollens teneret. Mox autem tanta[b] tamque perfecta munificencia in aelemosinis pauperum[c] adcrevit, ut etiam de longinquis[d] regionibus adque civitatibus, fama currente[e], innumera caterva pauperum ad sanctum Arnulfum[f] pontefecem refocilanda[g] festinaret.

8. Erat namque iugiter sollicitus adque intentus, in cunctis bonis bactibus, praesertim in suscepcione monachorum seu peregrinancium, devotissimus invigilabat, ita[a] ut, quos ospicio recepisset, manibus propriis pedes ablueret[b], illosque vestitos[c] adque refectos[d] deducens, mox alios refocilandos susciperet. Porro abstinenciae illius normam narrare quis valeat[e], vel[f] maxime cum interdum post triduana seu amplius protracta ieiunia panem[g] ordeacio[1] seu limphae poculo victitaret[h]? Indutus namque iugiter intrinsecus tonice[i] occulte cilicio[2], sicqui[k] exesis[l] iam membris vigiliis adque ieiuniis geminum ingerebat cruciatum.

9.[a] Miracula[*] autem aliqua saltim de multis quae gessit narranda acgrediar. In contiguis namque partibus Vosagi[b], in praedio Sancti Stephani[3] cum vir sanctus[c] adfuisset, quaedam mulier nomine Bettila[d] nequiter a daemonio arrepta, discrimine suae[e] vitae saepe fortiter quaciebatur. Cumque haec coram sanctum[f] praesule debacchare[g] coepisset, his quippe, pietate ut[h] erat semper inmensa[i] ductus, ait: 'Heu miserrimum humanum genus! Ut quid tam[k] praevaluit inimicus, ut ubi Christus debuit habitare, ille domicilium infelix possideat[l]?' Superventura igitur nocte mulierem in vigiliis adsistere[m] praecepit[n]. Cumque vir sanctus sese in oracione[o] dedisset, mox daemonium[p] clamans et eiulans a muliere discessit. Ilico[q], gaudentibus omnibus, iussit illam abire incolumem et laetam, quae dudum fuerat ab inimico oppressa et[r] infirma.

10.[a] Per idem[b] namque tempus, quo[c] triduanum ieiunium universalis celebrare consuevit ęcclesia, vir sanctus extra civitatem cum crucibus adque promiscuo populi genere orandi gratia secundum mos[d] ex urbe processit; et hecce! ex[e] mediis catervis

---

*) Miracula autem, quae Deus per eum fieri voluit, quamquam recenseri non possint quo valeo indicio sint[a], nunc praesenti in scripto ordinem tenebunt. Primum quidem ponendum credo, quod fertur idem egisse — dignissimus Deo foret, *miraculum, quod supra p. 434. ex C exscripsi, h. l. inseruit A 3.*

Capp. 7—10. *A* 1. 2*a*. *b*. 3. *B* 1. 2. 3.

Cap. 7. a) *ita A* 1; sollicitudinem *rell.* b) *sic A* 2a. *B* 1; a. tantanque per munificenciam *A* 1; a. tanta tamque profusa munificentia *A* 2*b*; a. tanta tamque munificentia *A* 3; a. tanta profusà m. *B* 2. c) *om. A* 3. d) long . . . . . *A* 1. e) currentibus *A* 1. f) pontificem Arnulfum *A* 2*a*. *b*. g) *sic A* 1. 2*a*. *b*. 3 *(e corr.)*. *B* 2.

Cap. 8. a) Itaque ut *B* 2. b) abluebat — suscipiebat *B* 2. c) v. a. *om. B* 2. d) repertos *A* 3. e) valet *A* 1. f) *om. B* 2. g) *sic A* 1; pane hordeacio (hordeatio *A* 2*b*) *A* 2*a*. *b*; pane ordeacoo *B* 1; pane hordeaceo *B* 2. h) lucto tardat' *A* 1; vectitaret *A* 3, *corr.* i) tonice multe *A* 1; t. (tunicę *A* 2*a*) occulto *A* 2*a*. *b*; (t. *om.*) oculte *A* 3; tunicae occultae *B* 1; tunica occulte *B* 2. k) *ita A* 1. l) ex esistam membris *A* 1.

Cap. 9. a) *h. l. c.* 3. *incipit A* 2a. b) V. in *om. B* 2. c) Arnulfus episcopus affuisset *A* 3. d) Bettilia *B* 1; Betila *B* 2. e) v. s. *B* 1. f) *ita A* 1; sancto *rell.* g) debachari *B* 1. h) i. ut e. s. *A* 2*a*. *b*. i) *om. A* 1. k) *sic A* 1. *B* 1; tantum *rell.* l) habitat *B* 1. m) astare *B* 1. n) coepit *B* 2. o) *sic A* 1; sese orationi *B* 2; sese in orationem *rell.* p) daemon *B* 2. q) autem *add. B* 1. r) oppressat *A* 1; oppresse *B* 2.

Cap. 10. a) 4. *A* 2a. b) diem *B* 2. c) qua *A* 2*a*. *b*. d) *sic A* 1; morem urbis *A* 2*a*. *b*. *B* 1; morem ex urbe *B* 2. e) mox *A* 3.

Nota *. a) sint *expungas.*

1) *Cf. Fortun., V. Radegundis c.* 15. 21. 2) *Ib. c.* 6. 3) *Fallor nisi pagus ille est, qui modo in mappis geographicis appellatur S. Etienne, Mosellae adiacens prope Montem Romarici, qua inde Spinalium petitur. Boschius. At praedium quodlibet basilicae S. Stephani Mettensis intellegi potest.*

femina arrepta[a] daemonio clamare coepit. Hanc ille cum vidisset, vexillo crucis iniecto, mox ab adversario erepta[b] sanavit[*]. Alio[c] quoque tempore infra urbem ab[d] oracionis munus lucrandum basilicam sanctae Crucis accessit ibique puellam nequiter debacchantem repperit. Quam cum vidisset[e], misericordia motus, archidiacono suo[**] ait: 'Nunc igitur, frater, hac nocte pro ista miserrima oracionum vigilias celebremus et superveniente diluculo istic[f] pariter revertamur[g]'. Cumque deinceps crastina die secundum condictum inibi[h] adfuissent, puellam ab oste antiquo liberatam repperierunt[i]. Sicque factum est[k], ut sanctitas[l] uius viri etiam absentes longeque positos curaret.

11.[a] Temporibus denique Dagoberti regis cum in palacio esset[b], eidem[c] quidam[d] lebrosus clamare coepit, victum seu etiam vestimentum[e] deposcens. At ille statim iussit eum in ospicium duci. Cumque[f] erga illum secundum mos[g] suum solitam[h] inpenderet pietatem, sciscitare[i] voluit, quia barbarus erat, si sacra unda babtismatis ablutus fuisset[k]. Repente ille: 'Nequaquam', ait, 'domine mi[l], nam infelix ego abiectus a[m] populo, et quis mihi gratiam babtismi tribuit[n]? Tum isdem inquid: 'Ne verearis, frater, possibile est. Tantummodo crede in Christo[o], et erit Domini voluntas, ut geminam, id est animae et corporis tui, capias medelam'. Accepto[p] ergo a sancto viro[q] babtismi sacramento, repente de corpore illius lepra discessit, et factus est deinceps in utraque substancia sanus, qui prius fuerat peccator et maculosus.

12.[a] Post haec autem cum patrias Toringorum[b] cum eodem rege invisendas intrasset, forte fuit[c], ut quidam[d] procerum nomine Noddilo[e] puerum adque parentem[f] suum, quem satis diligebat, supremis[g] funeraret fletibus[h]; nam et sanguinitatis[i] propinquo et amicicia eidem[k] insolubile[l] iungebatur affectu. Rege autem iam quantocius ex eadem properante villa, nil[m] angustianti aliut consilii aderat, nisi, languentis capite amputato, more gentilium cadaver ignibus comburendum traderetur. Sed, ut credimus, omnipotentis Dei tunc voluntate id[n] actum esse[o], sanctum Arnulfum episcopum a mansionibus nondum egressum[p] fuisse. Quo cumperto, Noddilo[q] ad eundem veloci pergit[r] gressu et causam infelicitatis pocius singultibus quam verbis exponit. Confestim igitur egregius vir cum festinacione at languentis pergit[s] lectulum. Ubi cum humi[t] fuisset prostratus, diutissime oravit. Tum demum semivivo homini, ut illius mos erat, adloquitur: 'Penitere', inquid, 'fili, si quid male fortassis[u] gessisti, ut[v] duplicem accipias medi-

---

*) laudantibus qui aderant populis maiestatem Domini excelsa voce in altissimis *add.* B 3.
**) qui tunc eum forte commitabatur *add.* B 3.

Capp. 10—12. A 1. 2a. b. 3. B 1. 2. 3.

Cap. 10. a) arrepto demonio *corr.* arrepta a d. A 1; arrepta a d. B 1. 2. b) *sic* A 1; ereptam *rell.* c) *h. l. c. 6. incipit* A 2a. d) sic A 1. B 1; ob A 2a. b; ad B 2: ab *pro* ad *accipitur.* e) sanctus Arnulfus *add.* A 3. f) *ita* B 2, *cf. infra* p. 440, *l.* 10; ista A 1; ad istam A 2a. b; cum ista B 1. g) revertemur B 2. h) inibi adfuisset A 1; inibi (ibi A 2b) fuissent A 2a. b; inibi *om.* B 2. i) *sic* A 1; reppererunt *rell.* k) *om.* A 3. l) sancti B 2.

Cap. 11. a) 6. A 2a. b) ēē A 1. c) *om.* B 1. d) quidem *corr.* quidom A 1. e) vestitum A 2a. b. f) que *om.* B 2. g) *sic* A 1; os B 2; morem *rell.* h) sollicitam A 3. i) sciscitari A 2a. b; ::scitare *corr.* scisscitare A 3; suscitari B 1; scisitari B 2. k) esset A 3. l) *om.* A 1. m) a. fui in A 3; a. in B 2. n) *sic* A 1. 2a. b. B 1; tribueret *rell.* o) *sic* A 1. B 1; Christum *rell.* p) Cum accepisset ergo B 2. q) Arnulfo episcopo A 3.

Cap. 12. a) 7. A 2a. b) Turingorum A 2a. B 2; Eoringorum B 1. c) et *add.* A 1. d) quendam B 2. e) Noddilum B 1. 2. f) parentum B 2. g) suppremis A 2a. b. B 2. h) fretibus A 1. i) sanguinitata *corr.* sanguinitate (om. prop.) A 1. k) idem B 1. l) *sic* A 1; insolubili *rell.* m) nihil B 2. n) v. ductum A 3. o) a. est, contigit s. B 1; a. est, ut sanctus Arnulfus episcopus B 2. p) egressus fuisset A 1; egressus fuerit B 2. q) Noddilus B 2. r) *sic* A 1. 2a. b. B 1; perrexit — exposuit B 2. s) perrexit B 2. t) humiliter B 2. u) *sic* A 2a. b. 3. B 1. 2; fortasse A 1. v) *om.* A 1.

cinam'. Ille autem venisse[a] hominem Dei exultans, vix verbis[b] effatur quod corde volvebat, quia extremis quaciebatur conatibus. Quid plura? Calefacta adfertur aqua, et manibus propriis vir sanctus[c] faciem aegroti, pedes et manus cum ingenti abluit diligencia atque oleo sancto corpus illius perunguit[d]. Sicque factum est, ut eadem die, tamquam nulla[e] infirmitate perpessus[f], cum ceteris villam egrediens[g] incolomis, laetus[h] et gaudens iter arriperet.

13.[a] Alio[b] denique tempore quod gessit miraculum silendum non est. Quidam[1] namque[c] homo scelestus nomine[d] Noddo quadam[e] die, alvo[f] referto, vino[g] aestuans, cum conplicibus suis virum[h] sanctum derogare ausus est, non esse scilicet cultorem Dei, sed pocius hominem voluptati deditum, a[i] cuius videlicet lectum nocturnis horis non solum rex, vero[k] eciam et[l] regina tamquam consilium flagitans properaretur[m]. Cumque[n] ergo stratum una cum detrahente socio petisset, iubente Domino, ut casus fieret, omnia vestimenta illorum flamma circumdans vallavit. Ilico exilientes[o], aquam urguentibus vocibus deposcebant. Sed aquam[p] iniecta flammam divinitus missam[q] non extinguebat. Ardebant nequiter circa nates vel genitalia loca camisae[r] illorum, nec a[l] se ardencia vestimenta exuere[s] praevalebant. Quid plura? Quia aliut facere non poterant[t], exiliunt foras[l] et ad instar porcorum in lutum[u] volutabri[v] sese vociferantes involvunt. Sed magis ac magis genitalia loca ipsorum ignis inmissus cremabat. Tunc quippe, ut reor, impletum est super[w] illos, quod scriptum est[x]: *Detrahentem secreto*[y] Ps. 100, 5.
proximo suo, hunc persequar[z]; sicque[a], divina censura iubente, actum fuit, ut de quibus pontificem sanctum[b] detraxerant[c], in ipsis poenam sentirent[d]. Nam non multum post temporis in tantis transgressionibus praefatus[e] Noddo deprehensus est, ut[f] scelera illius una cum vita, quia[g] iustum erat, regalis gladius iuste amputasset, ac, ne[h] solus moriretur[i], filius ipsius mox[k] eadem sentencia perculsus interiit[l].

14.[a] Per idem autem[b] tempus, cum iam paene omnes thesaurus[c] in usus pauperum erogasset, adhuc supererat eidem discus argenti, habens pondus[d] libras[e] septuaginta duas. Hunc Hugus[f, 2] quidam primatis[g] procerum, datis alimoniis vel his[h] quae

Capp. 12—14. *A* 1. 2*a*. *b*. 3. *B* 1. 2. 3.

Cap. 12. a) h. D. v. *B* 1. b) *sic A* 2*a*; vocibus efferebatur *A* 1; verbis affatur *rell.* c) Arnulfus episcopus *add. A* 3. d) perunexit *A* 3; perungit *B* 1; perunxit *B* 2. e) nullam infirmitatem *A* 2*a*. *b*. *B* 1. 2. f) passus *B* 2. g) ingrediens *B* 1. h) laetusque i. *B* 2.

Cap. 13. a) 8. *A* 2*a*. b) Alio — est *om. B* 2. c) deinde *B* 2. d) *om. A* 1; n. Nodo *B* 2. e) aliquando alvo *B* 2. f) *sic A* 1. *B* 1; albo (albore *A* 2*b*) refertus *A* 2*a*. *b*; a. refecto *B* 2*a*; alvo refertus *rell.* g) vinoque aest. *B* 2. h) viro sancto *B* 2. i) *ita A* 1; ad *rell.* k) *ita A* 1; verum *rell.* l) *om. B* 2. m) properarent *A* 2*a*. *b*; properaret *B* 2. n) *sic A* 1. 2*b* (*ubi* g *eras.*); Cumque erga *A* 2*a*; Cum vero *B* 2; Cum ergo *rell.* o) exientis *A* 1. p) *ita A* 1; aqua *rell.* q) *om. A* 3. r) *ita A* 1; camisi *A* 2*a*; camisiae *rell.* s) exire *A* 1. t) potuerant *B* 2. u) *sic A* 1. 2*b*. *B* 1. 2. v) voluptabris *A* 1; volutabris *A* 2*a*. *b*. w) super — est *om. B* 1; s. i. *om. B* 2. x) *om. A* 3. y) secrete proximum suum *B* 1; occulte (in *add. B* 2) proximum suum *A* 3. *B* 2. z) *sic A* 1. 2*a*; persequebar *rell. cum Vulg.* a) Si quid *A* 1; sic d. *B* 2. b) s. Arnulfum *A* 3; pontifici sancto *B* 2. c) detraxerat *A* 1; d., ipsi *B* 2. d) sentissent *A* 1. e) t. ipse N. *B* 2. f) et *A* 2*a*. *b*. g) q. i. e. *om. B* 2. h) ac nec *A* 1; (ac *om.*) ne *B* 2. i) f. i. m. *B* 2. k) mox — interiit *om. B* 2. l) interit *A* 1.

Cap. 14. a) 9. *A* 2*a*. b) vero *B* 2. c) *sic A* 1; omnem thesaurum *B* 1. d) pond *A* 1. e) librarum s. duarum *B* 2. f) *corr.* Hugo *A* 1; Hugo *A* 3. g) *sic A* 1; primatus *A* 2*a*. 3; primates *A* 2*b* (*corr.* primas). *B* 1; Ugo primas inter proceres *B* 2. h) iis *B* 2.

1) *Caput fere totum Grimlaicus, Regula solitariorum c.* 63 (*Migne, Patrol. Lat. CIII, p.* 654), *ad verbum exscripsit. Noddonis ducis infra c.* 25. *mentio fit.* 2) *Chuci una cum Warnachario et Gundelando maioribus domus Burgundiae et Neustriae ad a.* 617/618. *Fredegarius IV,* 45. *meminit. Unde Chucum Austrasiae maiorem domus fuisse Ruinartius coniecit; cf. supra p.* 144, *n.* 2.

pauperibus necessaria erant, conparavit. Sed omnipotens Deus non passus est, ut illo[a] laicus frueretur, qui in honore beati Stephani protomartiris[b] iam olim consecratus fuisset; nam supradicto Hugo[c] prepeti[d] morte prostrato, praefatus discus Chlothario[e] rege[f] allatus est. Qui cum a narrantibus comperisset, hunc a sancto Arnulfo episcopo[g] ob alimonia[h] pauperum venundatum fuisse, mox miro[i] inspiramine tamquam caelitus actus, iubet eundem velociter, suprapositis[k] centum aureis, ad Mittis[l] usque sancto[m] pontifici deferre. Sicque factum est, ut et[n] matricularii seu ceteri[o] pauperes Dei sustentacionum[p] alimonia[q] aberent, et res[r] sanctorum, quibus semel data fuerat[s], absque ullius rei redderetur[t] dispendia[u].

15.[a] Cumque denique[b] hae et similes quam[c] plures virtutes[d] per illum coepissent crebrescere[e] in populum[f], mox remociora a fragoribus vulgi expetiit loca, in[g] quibus saepe ergastulo retrusus[h], soli Deo oracionibus sacris studiosissime vacaret, monente
Ps. 45, 11. Altissimo, qui dixit: *Vacate et videte, quoniam ego sum Dominus*[i]. Nam crebro villa[k] Dodiniamaca[l. 1], quae[m] contigua Vosago est[n], interdumque[o] Calciago[p. 1] non multum longe ab urbe cellula retrusus[q], caelum diebus ac noctibus precibus pulsabat.

16.[a] Sed dum in[b] his athleta Christi contra diabolum sanctissime et fortiter demigaret[c], conscientia tactus, ne plebs sibi a Domino credita, illo remoto, aeternae vitae pabula quiddam[d] minus acciperet[e], repente coepit[f] intenciosissime[g] a principe flagitare, ut successorem sui praesulem daret. Mittensque[h] epistolas per internuncios, se indignum huius operis[i] seque peccatorem clamitans[k], talem elegerent pontificem, que[l] praedicacionis verbum dignus seminaret in populum. Quibus[m] relictis, mox Chlotharius rex non modicis repletus angoribus, ab omni se consilio destitutum quaeritans[n], si sanctus Arnulfus episcopus a frequencia palacii cessasset[o]. Cui inter cetera talia[p] mittit scripta, dicens: *Nihilhominus*[q], *domne et pater, quia scripsistis*[r] *per vestram epistolam, ut in loco vestro*[s] *alium deberemus*[t] *elegere successorem, istut*[u] *nostra praesumpcio facere nullatenus*[v] *praesumet*[w]. Hinc[x] iterum inter reliqua ait: *Quantum et*[y] *de devocione vestra, quod pro ammonicione divina esse confidimus, vos a Domino*

Copp. 14—16. *A* 1. 2*a*. *b*. 3. *B* 1. 2. 3.

Cap. 14. a) ho *(postea corr.* homo*) add. A* 1*;* ille homo l. *B* 2. b) martyris *B* 1. c) Hugone *A* 3; Ugone *B* 2. d) prepito (*corr.* precipito) morti (?) *A* 1; perpeti (perpete *A* 2*a*) m. *A* 2*a*. *b*; repentina m. *B* 2. e) Lothar., *ut infra*, *B* 1. 2. f) *sic A* 1. *B* 1*;* regi *rell.* g) *om. B* 2. h) *ita A* 1*;* alimoniam *rell.* i) m. Dei instinctu iubet e. *B* 2. k) v. c. a. additis ad *B* 2. l) *sic A* 1*;* ad pontificem deferri: et ita factum est *B* 2; Mettis *rell.* m) s. Arnulfo *A* 3. n) *om. B* 1. o) ceteris, *om.* p. *A* 1; ceteri, *om.* p. *A* 2*a*. *b*. p) sustentatione *A* 2*a*. *b*. q) *ita A* 1. r) rex *B* 2. s) fuerant *B* 1. 2. t) redderentur *B* 1. u) *sic B* 1; dispondia *A* 1; dispendio *rell.*

Cap. 15. a) 10. *A* 2*a*. b) Cum denique *B* 2. c) q. p. *om. B* 2. d) *om. B* 1. e) crescere *B* 2. f) *sic A* 1. 2*a*. *b;* populo *rell.* g) locunt q. sępę *A* 1. h) retro sub *A* 1. i) Deus *B* 2. k) *sic A* 1. 2*a*. *b*. *B* 1. l) *sic A* 2*a;* Dodianimaca *A* 1; Dodiniamata *A* 2*b*; Dodiniacama *B* 1; Dodiniaca *rell.* m) *om. B* 2. n) agro *pro* est *B* 2. o) que *om. A* 2*a*. *b*. p) Caltiago *A* 3; Calciaco *B* 2. q) *corr. ex* reclusus *B* 1.

Cap. 16. a) *distinctione capitis caret A* 2*a*. b) in his *om. A* 2*a*. *b*. c) *sic A* 1. d) quidam *A* 1; quidem *B* 2. e) acceperat *A* 1. f) r. intentissime a p. f. c. *B* 1; r. intentissime a p. flagitavit *B* 2. g) intenciosissime pr. *A* 1; intentiosissime a pr. *A* 2*a*; intentissime a pr. *rell.* h) misitque *B* 2. i) operibus *A* 1. k) et ut *add. B* 2. l) *ita A* 1. m) Q. r. *om. B* 1. n) *corr.* quaesitans *A* 1; quęrit an sanctus A. *B* 1; conquerens, si A. *B* 2. o) cessaret *A* 2*a*. *B* 1. p) talem m. scripturam *B* 1; caetera sic scripsit: sed dñe pater *B* 2. q) *sic A* 1. r) quia per epistolam tuam petis, ut *B* 2. s) tuo *B* 2. t) debeamus *B* 2. u) hoc enim nostra *B* 2. v) *sic A* 1. 2*a*. *b;* non *B* 1; nulla ratione *B* 2. w) *sic A* 1. 2*a*. *b*. *B* 2*;* praesumit *B* 1. x) Hinc — absentes *om. B* 2. y) Q. hec dev. *A* 3; Q. et dev. *B* 1.

1) *Dodigny et Chaucy verterunt auctores Historiae Mettensis, Mett.* 1769, *I, p.* 366. — *Chaucy pagus est Mettis orientalis ultra Nidam (iam Nied) Gallicum fluvium. Boschius.*

fuisse ammonitos[a], *gavisi recepimus*[b], *tantum iterum dolentes tractavimus, quod non obtavimus de vestro conspectu esse absentes. Immo, domne et*[c] *pater, acsi*[d] *qualibet devocione conpulsi*[e] *pro boni operis actu alicubi*[f] *deliberatis expetire*[g], *nos petimus, ut nos*[h] *sine pace vestra vel communione pro*[i] *amore divino*[k] *nullatenus relinquatis.* Nam praefatus rex Chlotharius tanta eum fide et amore dilexit, ut, cum prolem suum Dagobertum[1] in principatus[l] culmine[m] sublimasset, eidem regnum ad gubernandum et[n] filium erudiendum in[o] manu tradidisset[p]. Quem ille acceptum ita altissima et profunda erudivit sapientia[q], ut in Secambrorum[r] nacione rex nullus illi[s] similis fuisse narraretur. 623.

17. Sed cum insolubile[a] desiderio ad heremum properare disponeret, voluit[b] et suspicatus est prudens[c] rex Dagobertus eum minis terrere[d], scilicet ut ab ipsius consilio vel solacio[e] non discederet, dicens ad eum: 'Dilectissimi[f, 2] filii tui quia ita amissum[g, 3] habent, nisi nobiscum consistas, capita[h] amputabo'. Ad haec ille respondens[i], dixit: 'Filiis[k] meis vita in manu Dei est; iam tu tuam[l] non possides vitam, quando ab insontibus vitam auferre disponis'. Tunc rex iratus adversus eum, dependentem[m] ex publite[n] mucronem manu arripuit. Tunc[o] beatus Arnulfus regis morituri parvi pendens iram, constanter[p] dixit: 'Quid agis, o[p] miserrime? Mala pro bonis mihi rependere[q] vis? Nunc autem[r] hecce me paratum! Exerce arma in sanguinem[s] meum, ut tuis[t] libet animis. Ego pro illius mandatis mori non dubito, qui mihi et vitam dedit et pro me mortuus est'. Tunc unus procerum ait: 'Noli impie contra temet ipsum agere, o bone rex; annon vides virum sanctum[u] destinatum et[u] cupidum esse ad martirium, aut quur non pertimescis Christi domini[v] servum lacescere[w]?' Et his dictis, iubente Deo[x], ira eius irritata[y] paulisper contiguit.

18.[a] Interea adest et[b] regina[4]. Reminiscentes[c] culpae suae, uterque ad pedes sancti corruunt[d], et ut illis misereatur, cum lacrimis exorant[e], dicentes: 'Perge, domne[f], ad heremum, quo vis; tantummodo[g] placatum te habeamus, quem molestum usurpantes[h] exaggeravimus'. Tunc sanctus vir, data illis veniam[i], a palacio egreditur, et

Cap. 16. *A* 1. 2*a*. *b*. 3 *(cf. n. m)*. *B* 1. 2. 3. *Capp.* 17. 18. *A* 1. 2*a*. *b*. *B* 1. 2. 3.

Cap. 16. a) amonito (amonitos?) *corr.* amonitus *A* 1. b) g. recipimus *A* 2*a*. *B* 1; gaudemus *A* 2*b*. c) *om.* *B* 2. d) si *B* 2. e) conpulsus *B* 2. f) alicupido liberatis *A* 1; et alia ubi d. *A* 3; a. vacare deliberas, p. *B* 2; a. desideratis progredi, p. *B* 3. g) expectare *B* 1; nos *om.* *A* 3. h) s. p. v. nos *B* 1; nos *om.* *A* 3. i) c. non deseras. Nam *B* 2. k) divina *A* 1. l) principatum *A* 1. m) *sequentia ad c. 19 ex. desiderantur, duobus foliis evulsis, A* 3. n) et f. e. *om.* *B* 2. o) *om.* *B* 1. p) tradidit *A* 2*a*. *B* 2; tradiderit *A* 2*b*. q) *ita A* 2*a*. *b*; prudencia *A* 1; sapi¦dentia *B* 1. r) *ita A* 1; Sicamborum *A* 2*a*; ut sic in amborum ratione rex illi similis nullus fuisse narretur *B* 1; Syc. *B* 2. s) *om.* *A* 2*a*. *b*.

Cap. 17. a) *sic A* 1; insolubili *rell.* b) v. et *om.* *B* 2. c) r. p. *B* 2. d) *sic A* 2*a*. *B* 1; ministrare *A* 1; m. terreri *B* 2. e) consilio *B* 2. f) Dilectissimorum filiorum tuorum *A* 2*a*. *b*; Dilectissimis filiis tuis *B* 1; discederet: Dilectissimi, inquit, filii tui *B* 2. g) *sic A* 1. *B* 1; admissum *A* 2*a*. *b*. *B* 2; habet *B* 2. h) caput *B* 2. i) r. d. *om.* *B* 2. k) *sic A* 1. 2*a*. *b*; filiorum meorum *B* 1; filii mei *B* 2. l) n. t. *A* 2*a*. *b*; t. *om.* *B* 1. m) dispend. *A* 1. n) publice *A* 1. *B* 1; poblite *A* 2*a*. *b*; poplite *B* 2. o) A. vero regis *B* 2. p) *om.* *B* 2. q) v. r. *B* 2. r) Nunc excute arma *B* 2. s) sanguine *A* 1. t) ut uis libet animā (i. e. animus) *A* 1; ut tuus libet animus *A* 2*a*. *b*. u) *om.* *A* 1. 2*a*. *b*. v) *om.* *B* 2; servum *om.* *A* 1. w) *sic B* 1; lascescere *A* 1; lacessere *rell.* x) Domino *B* 1. 2. y) *ita A* 2*a*. *b*. *B* 1; irruit ita ut p. *A* 1; irractita p. *B* 2.

Cap. 18. a) *om.* *A* 2*a*. b) *om.* *B* 1. c) reminiscens *B* 2. d) currit *A* 1. e) *sic* orant: Perge *B* 2. f) *sic A* 2*a*. *B* 1; domino *A* 1. 2*b*. g) dum *B* 2. h) usurpante rexageravimus *A* 1. i) *sic A* 1; venia *rell.*

1) *Cf. Fred. IV*, 47. 2) *Anseghisclus et Chlodulfus; cf. supra p.* 427. 3) *Amissus est reprobatus a Deo; cf. Ducange ed. Favre I, p.* 227. 4) *Gomatrudem Dagobertus a.* 625/626. *in matrimonium duxit; cf. Fred. IV*, 53.

hecce! repperit pro foribus clodorum[a], caecorum adque universorum[b] pauperum, viduarum[c] et orfanorum paene innumeram multitudinem adstantem. Cumque[d] eum vidissent, omnes vociferare[e] coeperunt, dicentes[b]: 'O sancte pastor, cur nos miseros derelinquis, aut[b] quis miserebitur nostri, aut[b] quis tribuit[f] nobis victum aut vestitum[g]? Nam[h], te amoto, moriemur omnes, nuditate scilicet adque fame consumpti[i]. Obsecramus te[k] pro Christo, ne nos[l] derelinquas'. Tum[m] ille lacrimans, blanda voce eisdem[n] adloquens, dicit[o]: 'Dabit enim vobis Deus pastorem, qui vos pascat in miseracione et misericordia; [Matth. 6, 33.] nam[p] faciem meam non longo tempore ammodo videbitis. Vos autem, *quaerite,* sicut dicit Christus[q], *primum regnum Dei et*[r] *iusticiam eius, et haec omnia adicientur vobis.* Estote parati[s], in[t] invicem benigni, misericordes, ut, dum istic[u] nunc paupertate et miseria angustiamini[v], in futura vita[w] felices regnare mercamini cum Christo; [cf. Luc. 16, 22.] siquidem[x] et Lazarus mendicus in sinu Abrahae transportatus est ab angelis. Ita et vos quaerite Dominum, et hic et[y] in aeternum vivet anima vestra'. Et his dictis, statim[z] ad oracionum pergit[a] certamina.

19.[a] Post haec autem paucis temporibus actis, viro iusto iugi[b] intencione pul- [629.] sante[c], sanctus Goericus cognomento Abbo[1] huius successor eligitur[d]. Digne[e] quippe a Domino hactum est, ut sancto sanctus[f] succederet. Quo audito, vir egregius Romaricus a partibus Vosago[g] egressus, ad beatum pergit Arnulfum adque ex convenencia[h] utriusque infra vasta[i] heremi aptum eidem praeparat locum.

20.[a] Sed[b] mox in eadem die[c] supraventura quo venerat[d] nocte quit[e] miraculi per hunc almificum pontificem infra urbem gestum fuerit[f], silere non debeo. Casu[g] contigit, ut prumtuarium regis ignis vorans vexaret, adque eructuans excelsissima flamma domus[h] circumquaque adfinis menaciter lambiret. Repente exurgens omnis civitas, videntes sui exicium[i], in eiulato[k] adque clamore conversa est. Quo audito, nos[l] veloci gressu[m] ad domum viri sancti pervenimus et repperimus eundem, sicut illius iugiter mos erat, psalmodiae mellus[n] personantem. Statim[o] adprehensa manu illius, ait Romaricus: 'Egredere, domne, hecce', inquid[p], 'adsunt pro foribus ęqui[q] nostri, ne[r], quod absit, te[s] in hac urbe ignis iste[t] conburat!' Ad haec ille: 'Nequaquam', inquid, 'dilectissimi, set ducite[u] me illuc, et videamus hoc[v] impium quod crassatur incendium, et ponete[w] me vicinum illius[x], et, si ita vult Deus, ut ardeam, hecce! in manu[y]

Capp. 18. 19. *A* 1. 2*a*. *b*. *B* 1. 2. 3. *Cap.* 20. *A* 1. 2*a*. *b*. 3. *B* 1. 2. 3.

Cap. 18. a) *sic A* 1; claud. *rell.* b) *om. B* 2. c) v. et o. *om. B* 2. d) Quo viso, omnes *B* 2. e) vociferabant d. *A* 1; vociferari c. d. *A* 2*a*. *b*. f) *sic A* 1; n. tribuit *A* 2*a*. *b*; tribuet n. *rell.* g) vestimentum *B* 1 *(non B 2)*. h) Nam — omnes *om. B* 2. i) consumptis *B* 2. k) *om. A* 2*a*. *b*; o. — Christo *om. B* 2. l) ipsos *add. B* 2. m) Tunc *A* 2*a*. *b*. n) eosdem *A* 2*a*. *b*; voce sic ait: Dabis vobis *B* 2. o) inquit *in litura scr. B* 1. p) nam — Estote *om. B* 2. q) Dominus *A* 2*a*. *b*. r) et i. e. *om. B* 1. s) *sic A* 1. *B* 1; paccati *A* 2*a*. *b*. *B* 2; *cf. Matth.* 24, 44. t) *om. B* 1. 2. u) *ita A* 2*a*. *b*. *B* 1; ista *A* 1; dum instar Lasari mendici ista nunc in p. *B* 2. v) torquemini *B* 2. w) futura felicitate regnetis: Et his dictis, statim *B* 2. x) Sic quidem *A* 2*a*. *b*. y) *om. B* 1. z) confestim *B* 1 *(non B 2)*. a) c. p. Paucis post t. *B* 2.

Cap. 19. a) 12. *A* 2*a*. b) iugiter *B* 1. c) pulsanti *A* 2*a*. *b*. *B* 1. d) electus *A* 1. e) Dignum *A* 2*a*. *B* 1; D. — succederet *om. B* 2. f) sc̄o *A* 1. g) *ita A* 1; Vosagi *rell.* h) *sic A* 1; conibentia *A* 2*a*. *b*; convenientia *B* 1; cumbentia *B* 2. i) vasto *B* 1.

Cap. 20. a) 13. *A* 2*a*. b) *in verbis* Sed hoc mox *redit A* 3. c) eadem superventura venerat nocte *B* 2. d) venerant *A* 1; inerat *B* 1. e) quod miraculum per Arnulfum infra *B* 2. f) fuerat *A* 1. g) Forte *B* 2. h) *sic A* 1. 2*a*. i) exitum *B* 2. k) *sic A* 1; eiulatum (heiulatum *A* 2*a*. *b*) a. clamorem *rell.* l) *om. B* 2. m) velociter ad d. *B* 1 *(non B 2)*. n) *sic A* 1; melox *corr.* melos *A* 3; mox *B* 2; melos *rell.* o) Statimque *B* 1 *(non B 2)*. p) ecce absunt *B* 2. q) ęq; n̄r *A* 1; ęquę nostrę *A* 2*a*. *b*. r) Nam *A* 1. s) in h. u. te *A* 1. t) ignis consumat *B* 2. u) ducentem *A* 1. v) q. h. i. crass. *B* 2. w) *ita A* 1; ponite *rell.* x) illi *B* 2. y) manus *A* 1.

1) *Abbonis mentio fit in charta Sigiberti regis, edita apud Jaffé et Wattenbach, Codd. Colon. p.* 101.

eius sum.' Tunc nos[a] tenentes sanctas manus illius, ad larem[b] pervenimus, et[c] mox, iubente illo, in oracione prostratus[d], capitulo[1] dicto, surgimus[e] omnis[f]. Tum[g] ille elevans manum contra ingentes flammas, vexillum crucis iniecit[h]. Mox miro in[i] modo tamquam caelitus percussus, nil alibi nocens, infra parietes[k] totus retortus[l] ignis interiet[f]. Nosqui[m] iam deinceps secure[n] de periculo subacto, gratias agentes Deo, dictis matutinis, ad lectulos nostros remeavimus. Ilico[o] cuidam e fratribus talis apparuit visio. Intuens[p] caelum, vidit tamquam flamma[q] ignis signaculum crucis depictum, et statim de[r] caelo ex oblico[s] crucis vox facta est, dicens: 'Cernis hoc', inquid, 'signum[t]? Hac nocte Arnulfus episcopus per[u] ipsum totam civitatem istam ab incendio liberavit'. Mirantibus nobis omnibus virtutem quam vidimus[v] de igne prostrato, frater ille hanc visionem narravit.

21.[a] Post haec autem beatus, relictis cuntis[b] saeculi rebus atque bene praesertimque[c, 2] pauperibus erogatis, iamque fidus et securus de thesauro in[d] caelo recondito, non multis delapsis diebus, pauper quidem[e] propter Christum in saeculo effectus, sed iam dives virtute Domini[f], veluti Helias[g] novus ad heremum[3] properat[h] et inter bestias et[i] feras silvae, parvulis mansiunculis patratis, cotidiana meditacione laudes Deo personat[k]. Adscitis[l] quippe aliquantulis secum monaculis necnon et[m] leprosis, sub[n] quibus manibus propriis[m] fidelissimam[o] servitutem iugiter inpendebat, calciamenta[4] a pedibus detraens adque detergens, capita[5] et pedes[6] illorum crebrius[p] abluens, necnon et[q] lectos ipsorum reciprocis diebus studiosissime compositos praeparabat[r]. Nam et quoquinae[6] servicium non aborrens[s] item[t] episcopus sanctus et quoquus, saepe esuriens ipse suos contubernales pascebat. Set et lectum stratus[m] eius vilem[u] quidem in oculis hominum, set[v] pulcherrimum in obtutibus angelorum, spretis dumtacxat mollibus et preciosis vestibus, cilicio[w, 7] exornabat. In[x] his igitur adque ceteris[y] innumerabilibus[z] bonis dum[a] angelicam ageret vitam[b], —

INCIPIT[c] TRANSITUS[d] SANCTI ARNULFI EPISCOPI. OBIIT AUTEM 15. KAL. AG.[e], —

Capp. 20. 21. *A* 1. 2*a*. *b*. 3. *B* 1. 2. 3.

Cap. 20. a) tenentes nos *B* 1. b) mulierem *B* 2. c) ut *A* 1. d) *sic A* 1. 2*b*. *B* 1; prostrati *A* 2*a*. *B* 1 *(e corr.)*. 2. e) surreximus *(A* 3. *B* 2*)*. f) *sic A* 1. g) Tunc *A* 2*a*. *b*. h) facit *A* 1; iecit *B* 2. i) immodo *A* 1; mirum in modum *B* 2. k) in semet ipsum *add*. *B* 2. l) retorsus *B* 2. m) Nos qui *A* 1; Nosque *rell.* n) *ita A* 1. o) illico cui e *A* 1. p) in *add*. *B* 1. 2. q) *ita A* 1; *om*. *B* 1; flammam *rell.* r) in *B* 2. s) extolli quo crucis *B* 2. t) signum hac nocte ? *A* 1. u) p. i. *deleta A* 1. v) audivimus *B* 1 *(non B 2)*.

Cap. 21. a) 14. *A* 2*a*. b) *sic A* 1. c) pr(a)esentique *A* 1. 2*a*. *b*, *cf. infra p.* 444, *l.* 24; perfecteque *(B* 1. 2*)*. d) *om*. *B* 1. e) *om*. *A* 1. f) Dei *A* 2*a*. *b*. g) *sic A* 1; n. Helias *A* 2*a*. *b*. 3. *B* 2; Helyas n. *B* 1. h) properans *A* 3. *B* 2. i) *om*. *B* 1; et f. *om*. *B* 2. k) personavit *A* 3. *B* 2. l) *sic B* 1; Assitis *A* 1; Asscitis *rell.* m) *om*. *B* 2. n) *om*. *A* 3. *B* 1. 2. o) fidelissimum *A* 1. p) crebriens *A* 1, *corr.*; crebro *B* 2. q) electos *B* 2. r) parabat *B* 2. s) oborrens *A* 2*a*; obhorrens *A* 2*b*. t) *sic A* 1. u) vile *A* 3. *B* 1. v) p. vero in *B* 2. w) cilitia exornabant *A* 3. *B* 3; cylicia eornabant (!) *B* 2. x) In — vitam *om*. *A* 3. y) ceteribus *A* 1. z) innumerabilem *B* 2. a) *sic A* 2*a*. *b*. *B* 1; peregit vitam in saecula saeculorum. Amen *pro* dum — vitam *A* 1. b) sancto fine conclusit. EXPLICIT (FINIT *A* 2*b*) VITA SANCTI ARNULFI EPISCOPI *add*. *A* 2*a*. *b*. c) *lemma om*. *B* 1. 2 *(habent codd. A)*. d) TRANSLATIO *A* 2*a*. *b*. 3. e) EPISCOPI ET CONF. *A* 3.

1) *i. e. breve capitulum psalmorum; cf. SS. Rer. Merov. I, p.* 936. 2) Praesertim *pro* abundanter *accipitur apud Loewe, Prodr. Gloss. p.* 176. 3) *Cf. Fred. IV*, 58, *ad a.* 7. *Dagoberti:* Usque eodem tempore ab inicio quo rignare ciperat consilio primetus beatissimo Arnulfi Mettensis urbis pontefice et Pippino maiorem domus usus. — — Post discessum beati Arnulfi adhuc consilius Peppino maiorem domus et Chunibertum pontefecem urbis Coloniae utens. 4) *Cf. Fortun., V. Radegundis c.* 23. 5) *Ib. c.* 17. 6) *Ib. c.* 24. 7) *Ib. c.* 22.

22.[a] iamque omnipotens Deus suum atletam[b] ad destinatum bravium volens vocare[c], ultimum[d] urguetur[e] diem. Quo comperto, adest[f] et vir religiosissimus Romaricus; cum ceteris monachis gloriosum eius praestolatur[g] egressum. Tunc electus Dei et sacratissimus[h] pontifex loquitur, dicens[i]: 'Boni[k] viri et amabiles domini, obsecrate Christum pro me. Iamque[l] adest dies, in quo[m] Iudici meo praesentandus[n] appareo[o]. Quid faciam? Nihil[p] bone[q] gessi in hoc saeculo; omnibus sceleribus et peccatis vallatus[r], coartor[s], pro quibus Dominum[t], ut veniam merear, obsecro[u], supplicate'. Haec[v] vir sanctus[w], quia[x] scriptum est: *Iustus in primordio*[y] *sermonis accusator sui*[z] *est*. Interea venit hora, ut sancta illa anima manibus sanctorum angelorum ad Christum gestaretur[1]. Fit autem[a] ilico[b] gaudium magnum procul dubium[c] supernarum[d] virtutum in caelo et ingens luctus pauperum Christi adque monachorum in saeculo. Adest mox iusta[e] morem sanctum et[f] sacrum euangelium, quo[g] lector inter psallentium[h] luctus et cantus personat vocem[i]. Siquidem vir egregius Romaricus adducit[k] sanctissimum corpus illius[l]; cum dignitate et honore quo valuit in castello Habendum[m, 2] sepulturae tradidit.

Prov. 18,17.

23. Post annos[a] fere iam acto tempore vir electissimus successor[b] eius Goericus episcopus, consilium[c] inito, coacervata clericorum seu eciam et[d] populorum ingente[e] caterva, acceptis[f] quoque duobus episcopis[3], sic[g] una pariter[h] pergunt ad heremum. Co[i] in loco excubias cum reverencia caelebrantes, sancta[k] membra ab urna lapidis auferentes, grabato inponunt[l], adque mox arripientes itinera[m], cum gaudio remeant ad

Capp. 22. 23. *A* 1. 2*a*. *b*. 3. *B* 1. 2. 3.

Cap. 22. a) *inde ab h. c. numeri desunt A* 2*a*. b) adhletam *A* 2*a*; adletam *A* 2*b*; adletam Arnulfum *A* 3. c) destinare *B* 2. d) *ita A* 1; ultima — die *A* 2*a*. *b*; ad ultimum — diem *B* 1. 2. e) vocavit *B* 2. f) adstitit vir *A* 1. g) *ita A* 1; prestolatus *A* 2*a*. *b*; praestolans *B* 1. 2. h) sanctus *B* 2. i) loquitur ait *A* 1; p. eum alloquens ait *B* 2. k) *sic A* 1. *B* 1; bone vir et amabilis domne (domino *A* 3) obsecra *A* 2*a*. *b*. 3; bone vir, ora pro me *B* 2. l) iam enim a. *B* 1; iam a. *B* 2. m) eo *A* 3, *corr.*; qua *B* 1; d. quo *B* 2. n) representandus *B* 1 *(non B* 2*)*. o) apparens *A* 1; apparebo *B* 1. 2. p) nil *B* 2. q) *ita A* 1; boni in seculo gessi *B* 1. r) us *e corr. A* 2*a*; vallamus *A* 2*b*, *corr.* s) cohercеor *B* 2. t) Domino *A* 3. *B* 2. u) *om. B* 1. v) ideo *add. B* 1. w) dicebat *add. B* 1. x) sicut *add. B* 1. y) principio *B* 2. z) e. s. *B* 1. 2. a) *om. B* 1. 2. b) illiquo *A* 1, *corr.* c) *ita pr. m. A* 1. d) superna *A* 1. e) *sic A* 1; iuxta *rell.* f) *om. B* 2. g) quod *B* 2. h) psallendum *A* 1. i) voce. Sicque demum vir *B* 2. k) adduxit *A* 2*a*. *b*; allatum *B* 2. l) *om. B* 1. m) Habendo locum s. *A* 3; Habendo s. *B* 2.

Cap. 23. a) *ita A* 1; Post annos i. f. octo vir *A* 2*a*. *b*; Post anni f. a. *B* 1; Post annos fere octo, *om.* t. v. e. *B* 2. b) susceptor *A* 1. c) *sic A* 1; c. i. *om. B* 2; consilio *rell.* d) *sic A* 2*a*; seuiciam et p. *A* 1; et *om. A* 2*b* (?). *B* 1; cl. laicorumque ingente *B* 2. e) *sic A* 1. *B* 2; ingenti *A* 2*a*. *b*. *B* 1. f) *sic A* 1. 2*a*; acceptis ergo *A* 2*b*; adscitis q. *rell.* g) *sic A* 1 *(pr. m.)*. 2*a*. *b*; secum *rell.* h) *om. B* 2. i) *sic A* 1. k) sancta — auferentes *om. A* 1. l) inponent *A* 1. m) iter *A* 2*a*. *b*; a. i. *om. B* 2.

1) *S. Arnulfi dies emortualis* 18. *Iulii in vetustioribus Martyrologiis colitur; cf. Bedanum ad* 15. *Kal. Aug. (AA. SS. Mart. II, p.* XXIX*):* Natale sancti Arnulfi confessoris; *Bernense saec. VIII/IX. ad* 15. *Kal. Aug. (AA. SS. Oct. XIII, p.* XIX*):* Arnulfi confessoris; *Adonium ad* 15. *Kal. Aug.:* Apud civitatem Metensium sancti Arnulfi episcopi, qui sanctitate et miraculorum gratia illustris cremiticam vitam diligens, beato fine quievit *(Surius, AA. SS.* 1586, *tom. VII, p.* 355*). Huc accedit, quod posterior Vitae pars inscripta est:* Obiit autem 15. Kal. Ag. *Quae d.* 17. *Kal. Sept. in Martyrologio Bedano:* In Galliis civitate Mettis natale sancti Arnulfi episcopi confessoris, *et in Bernensi:* Mettis depositio sancti Arnulfi episcopi *(perperam d.* 16. *Kl. Sept.) referuntur, ea postea addita sunt. Hoc die corpus in urbem Mettensem translatum esse potest.* 2) *Castellum Habendense postea Romarici mons (hodie Remiremont) dictum est.* 3) *Tullensi nimirum et Virdunensi, ut in Vita S. Goerici (AA. SS.* 1867, *Sept., VI, p.* 47*) dicitur. Mab.*

urbem; nam suavitatis odor exiit[a] sacris membris, cunctos replet[b] evidentes[c, 1]. Et qualia deinceps in itinere per[d] eundem claruerunt miracula, ut valio[e], demonstrabo.

24. Dum autem[a] gestantes veniunt ad quoddam[b] rivum, cuius riparum telluris[c, 2] excisa, que euntibus convallem adque lubricum pandebat[d] meatum, tunc ergo[e] posterioris[f] qui feretrum portabant lapsu[g] corruunt; sed[h], ut reor, eundem[i] statim angeli[k] susceperunt. Nam prioris[f] evidentes[l, 1] nullo retardentes[m] gresso[n], grabato in aere[o] sublato, gradiuntur libere, adque surgentes qui lapsi fuerunt[p], iam transmeatum[q] cumvallem, sese[r] iungunt ad collegas.

25. Post istos[a] denique in illo itinere mox aliud abere[b] emicuit miraculum. Quidam autem[c] homo in pago Calvomontinse[d, 3] nomine[e] Cionta incestiosus[f] fuit. Hunc[g] ille cum saepius retorquens[h] nec[i] ad paenitenciae[k] emendacionem perducere potuisset, in hac vita inpenitentem[l] reliquit[m]. Forte fuit, ut in eiusdem[n] incestiose villa oratorius[o] esset, quo in loco, iterantibus[p] illis, congruum erat, ut mansio pararetur, illud[q] vel maxime, quia[r] sanctum corpus oportebat[s] scubiis[t] in basilica honorare[u]. Venientes autem[v] terminos hominis incestuosi, repente figitur[w] comportatio, ita ut ulterius vectandi[x] sacra membra facultatem non haberent. Et[y] ecce! angustiae[z] sacerdotibus et universo populo, quoniam, ad[a] quam mansionem converterentur, igno-

Cap. 23. *A* 1. 2*a*. *b*. 3. *B* 1. 2. 3. *Capp.* 24. 25. *A* 1. 2*a*. *b*. *B* 1. 2. 3.

Cap. 23. a) *corr.* exiit ex s. *A* 1; o. qui exiit a s. m. *A* 2*a*. *b*; o. ex his s. menbris exiens *B* 1; o. ex his s. m. *B* 2. b) repleverat *B* 1; replebat *B* 2. c) *sic infra l.* 6; evadentes e qualia. Deinceps *A* 1; evidenter. Et q. d. *A* 2*a*. *b*; vehentes sanctum corpus. Sed q. d. *B* 1; vachementer, *om.* Et — demonstrabo *B* 2. d) p. e. *om.* *A* 1; per eum *B* 1. e) *sic A* 1 *(pr. m.)*.

Cap. 24. a) *desinit A* 3. b) quondam ripe *fortasse recte A* 1; quandam ripam *A* 2*a*. *b*; quoddam rivulum *B* 1; quendam rivum *B* 2. c) *sic B* 1; telleris excissa que *corr.* telluris excisaque *A* 1; tellus excisa. quę *A* 2*a*. *b*; tumescentis atque *B* 2. d) pandebat — portabant *om.* *A* 2*b* *(non A* 2*a)*. e) *om.* *B* 2. f) *sic A* 1. g) *sic A* 2*a*. *b*; lapsus currũ *corr.* lapsi corruunt *A* 1; lapsi c. *B* 1; casu c. *B* 2. h) sed — Nam *om.* *B* 2; ut r. e. *om.* *A* 2*a*. i) eodem *A* 2*b*. k) angelis *corr.* angeli *A* 1; statim ibidem sustentatores angeli assunt. Nam *A* 2*a*; angeli sunt. Nam *A* 2*b*. l) *sic A* 1. *B* 1; hęc videntes *A* 2*a*. *b*; vachentes *B* 2. m) *sic A* 1; retardantes gressu *rell.* n) sed *add.* *B* 2. o) agere sublatos *A* 1, *corr.*; aggere sublato *A* 2*a*. *b*. p) fuerant *A* 2*a*. *B* 1; libere, qui l. fuerant iam surgunt *B* 2. q) *sic A* 1; transmeataque convalle *B* 2; transmeato convalle *rell.* r) se *A* 1; sese collegis iungunt *B* 2.

Cap. 25. a) *sic A* 1; Postea d. *A* 2*a*. *b*; Post istud d. *B* 1; Post et illo in itinere *B* 2. b) aliud abere demicuit *corr.* aliud abentes emicuit *A* 1; mox haberi (h. *om.* *A* 2*a*) aliud c(o)epit m. *A* 2*a*. *b*; abere *om.* *B* 1. 2; *pro* emicuit *malim* emeruit. c) *om.* *B* 2. d) *sic A* 1; Calvomontense *A* 2*a*; Calvomotense *A* 2*b*. *B* 2; Calvomotinse *B* 1. e) *sic A* 1; n. C. *om.* *A* 2*a*. *b*. *B* 2; n. Centa *B* 1. f) *sic A* 1. g) Hanc *A* 1. h) *sic A* 1. 2*a*. *b*; redarguens *B* 1. 2. i) ad p. e. p. non p. *B* 2. k) p(o)enitentiam emendatione *A* 2*a*. *b*. l) penitencia *A* 1. m) reliquerat *A* 2*a*. *b*. n) eosdem incestiose *A* 1; eadem incestuosi *A* 2*a*. *b*; e. incestuosi *B* 1. o) *sic A* 1. p) itinerantibus *A* 2*a*. *b*. *B* 1. 2. q) *sic A* 1; p. Quo tendentes, qui s. c. *A* 2*a*; p. quod portantium illud *A* 2*b*; ideo *B* 1. 2. r) quę *A* 1; maximi, qui *A* 2*b*. s) portabant *A* 2*a*. *b*. t) *sic A* 1; ut excubiis *A* 2*a*; sc. *om.* *A* 2*b*; excubias *B* 1. u) *sic A* 1; honorẽ solito impenderent. Venientes *A* 2*a*; honore *A* 2*b*; honorari *B* 1. 2. v) v. termiñ et omnes *corr.* v. terminos hominis *A* 1; v. in t. *A* 2*a*; v. a. in t. *A* 2*b*; v. a. ad t. *B* 1; v. a. ad t. terrae h. *B* 2. w) fingetur (*corr.* figitur) quo portantium aut ult. *A* 1; f., ita ut u. *A* 2*a*. *b*; f. gressus portantium, ita ut u. *B* 1. 2. x) vehendi *A* 2*a*. *b*. y) Et — ignorabant *om.* *A* 1. z) angustia *B* 1. 2. a) *sic A* 2*a*. *b*; ad m. quo verterentur (verteretur *B* 2) *B* 1. 2.

1) *i. e. ebitentes (ex e et betere vel bitere = ire); cf. Forcellini ed. de Vit I, p.* 554. *In Glossis evitere scriptum est; cf. Forcellini VI, p.* 773. 2) *Genetivus pro nominativo accipitur, ut* gliris *pro* glis, urbis *pro* urbs *apud Gregorium, SS. Rer. Merov. I, p.* 941. 3) *Le Chaumontois.*

rabant, presertim[a] cum iam dies declinata[b] esset, ad signum[c, 1]. Tunc Noddo[d] dux, qui unus erat ex euntibus[e], ait[f]: 'Vidistis[g], quia terram incestiose[h] huius ingredi despicit? Est enim valde procul villa mea, ubi nos ante nox[i] inclaudit, quam[k] venire valemus[l]; sed et[m] deest mihi inibi putos[n] vel paratos, quod tot[o] multitudinem reficere possum[p], nisi tantummodo, ut[q] comperi ad Immo iudice, modicum quiddam cervisae'. Quibus auditis[r], universus populus iter retorquens[s], in tanta velocitate pergunt, ut potius geroli[t] semet ipsos portare[u], quam portare sentirent[v]; adque[w] diei[x] adhuc lucem habentes, ad[y] destinatum pervenerunt[z] locum. Tunc Noddo ait: 'Nunc igitur beatus domnus[a] Arnulfus pascat vos[b] nocte ista[c]; quod deest vobis[d], pro intercedente adesse potest[e]'. Statim in tanta exuberancia[f] adcrevit medietas[g, 2] potus illius, ut[h], omnes[i] ad facultatem saciatis, adhuc in crastinum superesset.

26. Post haec autem cum magna prosperitate et laeticia ad urbem perveniunt[a]. Ecce! mox omnis civitas cum crucibus et cereis atque ingenti gaudio et admiracione obviam currit[b] et[c] pastorem suum, quem dudum iudicium[d, 3] fugacem amiserunt[e], caelum[f] iam regnantem repereunt[g] adque sacrum corpus illius in basilicam[h] sanctorum[i] apostolorum[4] cum reverencia et grandi exultacione sepulturae recondunt. Mox quippe sepultus, quid aput Christum in eremum[k] mercatus fuisset, suis civibus[l] miraculis demonstrabit[m].

27. Nam mulier quidam[a] nomine Iulia[b], luminibus olim caecata, ad sepulchrum[c] accessit. Ubi cum[d] prostrata cum fide orasset, absque[e] mora lumen multorum[f] annorum temporibus desideratum recepit, adque exitus viarum, quos, externa[g] auxiliante manu, calcare consueverat, propriis[h] cernens luminibus, ad diversorium laeta remeavit.

28. Aliud[a] deneque[b] rursum[c] miraculum non sileam[d], quod nuper, narrante vero[e]

Capp. 26—28. *A* 1. 2*a*. *b*. *B* 1. 2. 3.

Cap. 25. a) Presentim *A* 1, *corr.* b) decl. *corr.* incl. *A* 2*a*; incl. *A* 2*b*. c) *ita A* 1. 2*a*. *b*; vesperum *B* 1. 2. d) Notto *B* 2, *ut infra.* e) vehentibus *B* 2. f) dixit *B* 1. g) videtis *B* 1. 2. h) *ita A* 1. i) nocte *A* 1; nox ante nos includet *B* 2. k) illo *add. B* 2. l) *sic A* 1. 2*b*; valeamus *A* 2*a*. *B* 1. 2. m) *om. B* 2. n) *sic A* 1 *(pr. m.)*; potus vel paratus *A* 1 *(sec. m.)*. 2*a*. *b*. *B* 1. 2. o) *sic A* 1; qui tot *B* 1; quo tantam *A* 2*a*. *b*. *B* 2. p) *sic A* 1; possim *A* 2*a*. *b*. *B* 1. 2; ut *add. B* 1. q) t. ut compari ad immo iudice et modicum quidam necesse esse. Quibus *A* 1; t. ut comparem ad Immonem iudicem m. q. c. Q. *A* 2*a*. *b*; t. ut comperi in imo vasculi modicum quiddam cervisae (cervisiae *B* 2). Quibus *B* 1. 2. r) auditus *A* 1. s) torquens *B* 1; ut *add. A* 1. t) genoli semet ipso *A* 1. u) *sic A* 1. v) sentiret *A* 1. w) At *B* 2. x) de diei *A* 1. y) adestinato *A* 1, *corr.* z) perveniunt *A* 2*a*. *b*. *B* 2. a) *om. A* 2*a*. *B* 2. b) *ita A* 1. *B* 2; nos *A* 2*a*. *b*. *B* 1. c) quia *add. B* 1; quoniam *add. B* 2. d) v. Succurrentibus meritis sancti Arnulfi in tantam exuberantiam *A* 2*a*; nobis ipso i. *B* 1. 2. e) *sic B* 2; potestatem. In *A* 1; potestate eius in *A* 2*b*; potest. Statim denique in *B* 1. f) exuberan *A* 1, *corr.* g) modicitas *B* 1. 2. h) *om. A* 2*b*. i) *ita A* 1; omnibus ad facultatem saciatis (ut *add. A* 2*b*), adhuc *A* 2*a*. *b*; omnibus affatim s. *B* 1. 2.

Cap. 26. a) et *add. B* 2. b) occurrit *B* 2. c) ut *B* 1. d) *sic A* 1; iudicem *A* 2*a*. *b*; veluti *B* 1. 2. e) admiserunt *A* 1; amiserant *B* 2. f) *sic A* 1; iam caelo *A* 2*a*. *b*; caelo iam *B* 1. 2. g) *corr.* reperiunt *A* 1; receperunt *A* 2*a*. *b*; recipiunt *B* 1. 2. h) sic *A* 1; basilica *rell.* i) a. s. g. c. r. et e. *B* 2. k) *sic A* 1; heremo *rell.* l) cipibus *A* 1. m) *ita A* 1.

Cap. 27. a) *corr.* quedam *A* 1; qu(a)edam *rell.* b) Iulia olim c. *B* 2. c) eius *add. B* 1. 2. d) u. p. cum (cum *postea add.*) f. *A* 1; p. fideliter o. *A* 2*a*. *B* 2. e) adque *A* 1. f) m. — desideratum *om. B* 2. g) terna *A* 1; extranea *B* 1. h) proprias *A* 1.

Cap. 28. a) A. — M. quidam *om. B* 2. b) *corr.* denique *A* 1. c) *sic A* 1. 2*a*. *b*; rursus *B* 1. d) consilium quod nupe *A* 1. e) *ita A* 1; viro religioso *rell.*

1) *Scil. signum vespertinum* (vespertinale *in marg. m. al. suppl. A* 2*a*). 2) *i. e. mediocritas; cf. Ducange ed. Favre V, p.* 323. 3) *i. e.* iudicii fugacem. *Mettenses itaque Arnulfum, quem una cum saeculi illecebris iudicii diem fugientem amiserant, mortuum receperunt.* 4) *Ista ecclesia postea S. Arnulfi dicta, extra muros Mettenses, anno* 1552. *destructa est. Mab.*

religiosum Arnegausio[a, 1] abbati[b], comperi[c]. Mulier quidam[d] nomine Ciorcilla[e, 2] in suburbano Mediomatrici[f, 3] degens[g], ausa fuit dominica[h] die operare[i]; set mox divinitus verberata[k], utraque manu contracta est. Tunc[l] magnis[m] vallata ancoribus, ad superscriptum[n] abbatem[o] pervenit. At ille praecepit eidem, quatenus[p] ad sepulchrum sancti antistitis[q] cum fidem[r] festinaret. Ubi cum fuissent[s] ostia obserrata[t] repacolis[u], invenit ilico[v] ante faculas[w] sancti[x] basilicae sepulturam[y], prosternit, tota in oracione cum lacrimis dedit[z], vociferans adque deprecans sanctum Arnulfum episcopum, ut se sanaret. Statimque digite[a] illius, que iam dudum fortiter palmis inhaeserant, resoluto[b] regore, pristinam receperunt medelam, et remeat mox ad[c] propria incolomis et laeta, quae venerat tristis et contracta.

29.[a] Per idem namque tempus homuncio[b] fuit nomine Cero[c, 4] nequiter pedibus contractus, qui[d] ex utroque[e] latere, auxiliantibus paculis[f], vix peditemtim[g] et cum ingente[h] iniuria callem[i] nitebatur contingere[k]. Hic cum crociis[l, 5] suis ad ornam[m] sancti[n] viri semet ipsum sanandum in oracione[o] prostravit; statimque resolutis nervorum contractibus[p], surrexit[q] sanus et laetus adque ad domicilium suum pedibus propriis revertitur, qui ad sanctum[r] sepulchrum fustibus sustentatus venit, ut sanaretur.

30. Haec[a] nos pauca de plurimis huius[b] viri miraculis vel operibus bonis, ut valuimus[c], scriptis indidimus[d]. Ceterum, si omnia bona quae egit stilo persequentes[e], membranis inserere studuissemus[f], enorme volumen, diesque* ante deficerent[g] quam

---

*) *ita A 1;* volumen et inmoderatum legentibus traderemus. Idcirco ex multis pauca

Capp. 28—30. *A* 1. 2*a*. *b*. *B* 1. 2. 3.

Cap. 28. a) *sic A* 2*a*. *b;* Arnegau::::sio *A* 1; Aringisilo *B* 1; Arigisilo *B* 3. b) *ita A* 1. c) *ita A* 2*a*. *b;* Cum per idem tempus mulier *A* 1; comperi. Idemtidem mulier *B* 1. d) *corr.* quedam *A* 1; quaedam *rell.* e) *sic A* 1. 2*a*. *b;* Ceucirella *B* 1; Ceucirella n. *B* 2. f) Mediomatricis *A* 2*a*; Mediomatrico *A* 2*b*; medio ausa fuit *B* 2. g) djcens *A* 1. h) die dom. *B* 1 *(non B 2)*. i) *sic A* 1. k) vibrata *A* 1. l) *cap. in haec verba desinit:* quae cum ad sancti Arnulfi sepulcrum venisset orationique prostrata, statim digiti illius, qui iam dudum palmis inhaeserant, ad pristinam sospitatem redierunt, et mox remeat laeta, quae tristis venerat et contracta *B* 2. m) macis val:la *corr.* manibus vallatis *A* 1. n) suprascriptum *A* 2*a*; supradictum *B* 1. o) abbati *corr.* abbatum *A* 1. p) ut *B* 1. q) quantotius *add. B* 1. r) *sic A* 1; fide *A* 2*a*. *b*. *B* 1. s) *sic A* 2*a*. *b;* fuisset *A* 1; advenisset *B* 1. t) *sic A* 1, *cf. SS. Rer. Merov. I, p.* 925; obserata *A* 2*a*. *b*. *B* 1. u) *sic A* 1. v) *sic A* 2*a*. *b;* Illico *A* 1; et ilico *B* 1. w) vocilvas *A* 1; *om. A* 2*a*. *b;* valvas *B* 1. x) *sic A* 1; ante sanctam basilicam *A* 2*a*. *b*; sanctae *B* 1. y) sepulturam prosternat (*corr.* prosternit) tota in *A* 1; sepulturam et prosternens se totam in orationem *A* 2*a*. *b*; semet ipsam prosternens in *B* 1. z) *om. A* 2*a*. a) *sic A* 1; digiti i., qui *A* 2*a*. *b*. *B* 1. b) resolute regore (*corr.* rigore) *A* 1; resoluto vigore *A* 2*a*. *b*. c) incolumis ad p. l. *B* 1.

Cap. 29. a) *totum cap. om. B* 2. b) homunculus *B* 1. c) *sic A* 1; Vero *A* 2*a*. *b*; Gyaro *B* 1. d) quia *A* 1. e) utraquo *A* 1. f) *sic A* 1 *(pr. m.);* baculis *rell.* g) peditum timet c. *A* 1; pedetemptim et (et *om. B* 1) c. *A* 2*a*. *b*. *B* 1. h) *sic A* 1. i) calicem *A* 1; calcem *A* 2*a*. k) contiere *A* 1, *corr.* l) *sic A* 1. *B* 1; crŏccis *A* 2*a*. *b*. m) *sic A* 1. n) scm̄ *A* 1, *corr.* o) orationem *A* 2*a*. *b*. p) contracte *A* 1; contractis *A* 2*a*, *corr.;* nexibus *B* 1. q) sanasset *A* 1; *om. A* 2*a*. r) sep. sanctum *B* 1.

Cap. 30. a) *hoc cap. Mombritius ita coegit:* De plurimis huius sancti viri miraculis haec pauca scribenda delegi ad honorem Dei, cuius est omnis honor et gloria *B* 2. b) sancti *add. B* 1. 2. c) valemus *A* 1. d) inditemus *A* 1. e) persequens m. *A* 1; prosequi et m. *A* 2*a*. *b*. f) *ita A* 2*a*. *B* 1; cupimus, ut reor me v. *A* 1; statuissemus, e. v. *A* 2*b*. g) deficient *A* 1.

1) *Arnigausus Langobardus a.* 825. *Capitulis generalibus subscripsit; cf. LL. II, p.* 252. *Arnegausius abbas aliunde notus non est.* 2) *Nomen* Ciorcilla *ex Graeco* γεωργός *fortasse pendet.* 3) *Metz.* 4) *Est nomen theutonicum Gero.* 5) *Croccus est fulcrum subalare, Germ. 'Krücke', Gall. 'potence'.*

patrata portenta. Ideo de multis pauca conabor proferre, ut non fastidium audientibus ingerem[a]. Annuet nobis intercessio beati Arnulfi subsidium apud dominum nostrum Iesum Christum, cui est honor et potestas perennisque gloria cum Patre et Spiritu sancto in secula seculorum. Amen.

---

scriptis indidimus, ne audiencium auribus et legentium studiis fastidium faceremus, auxiliante omnipotente Deo[a] Iesu Christo redemptore nostro, cui est potestas et gloria cum Patre et Spiritu sancto in saecula saeculorum. Amen. EXPLICIT TRANSLATIO SANCTI ARNULFI EPISCOPI *A 2a. b;* volumen et magnum legentibus adfuisset. Nunc vero pauca de plurimis dicta sufficiant. EXPLICIT[b] VITA SANCTI CONFESSORIS ARNULFI METTENSIUM EPISCOPI *B* 1. 1*a;* volumen et magnum legentibus adfuisset. Eligimus namque de multis saltim aliqua narrare, ne audientium auribus fastidium faceremus, auxiliante Deo omnipotente et Iesu Christo redemptore nostro, cui est[c] potestas et gloria per inmortalia saecula saeculorum. Amen. Ecce! reverentissime domine Chiodulfe[1] pontifex, habeto conscriptam quam poposcisti vitam et gesta genitoris tui. Iuste quippe atque perfecte censuisti, ut cuius tenes sedem, crebro relegas et acta. EXPLICIT[d] VITA BEATISSIMI ARNULFI EPISCOPI *B* 3, 3*a*.

Cap. 30. *A* 1. 2*a*. *b*. *B* 1. 2. 3.

Cap. 30. a) *ita A* 1.

Nota *. a) domino *A* 2*b*. b) *clausulam om. B* 1*a*. c) p. e. *B* 3. d) *clausulam om. B* 3*a*.

1) *Verba sunt nebulonis cuiusdam; cf. supra p.* 428.

VITA SANCTAE GERETRUDIS.

Pretiosum hoc historiae domus Carolingicae monumentum editurus summo gaudio efferor, quod mulieres nobiles Ittam, Geretrudem, Becgam ab homine harum rerum minus perito[1] *historiae fabulari attributas uxorem filiasque Pippini senioris maioris domus agnoscere potui, Friedrich v. c. secutus.*

Geretrudis patre Pippino, matre Itta a. 626. *p. Chr. nata, postquam filium ducis Austrasiorum sponsum a Dagoberto rege sibi oblatum respuit*[2], *puella quattuordecim annorum patrem amisit*[3] *(a.* 640*). Tunc mater consilio Amandi episcopi monasterium sibi filiaeque aedificandum curavit Nivialense*[4], *cui Geretrudem tonsam et sacro velamine indutam abbatissam praeposuit. Ibi tota studiis ecclesiasticis se dedidit, sancta volumina ex Urbe, ex transmarinis regionibus (i. e. Britannia) homines divinae legis peritos adsciscens. Mater anno* 12. *post Pippinum*[5] *defunctum (*652. *p. Chr.) aetate sexagenaria mortua, in Nivialensi monasterio, in basilica S. Petri apostoli sepulta est. Tunc Geretrudis cura regiminis nimis occupata, res domesticas monialibus, publicas monachis tractandas commisit; ipsa vero die noctuque adeo disciplinae ecclesiasticae incubuit,* ut pene omnem bibliothecam divini legis memoriter recondit et obscura allegoriae misteria aperte auditoribus apperuit. *Praeterea ecclesias aliaque aedificia construxit atque egenorum necessitudini summa cum liberalitate subvenit. Ubi obitum suum instare animadvertit, omni honori renuntians, consultis monachis monialibusque, Vulfetrudem neptem, Grimoaldi scilicet maioris domus filiam, a se ipsa ad regulae normam sacris litteris imbutam a.* 658, *mense Decembri abbatissam instituit*[6]. *Post tres menses, quos oratione, afflictione, abstinentia peregit, monachum in monasterium Fossuense ad peregrinum quendam*[7] *consulendum misit, quo die moritura esset. Is respondit:* Odie, *inquit,* 17.[8] Kl. Apr. est dies; crastino autem die inter missarum sollemnia illa Dei ancilla et Christi virgo Geretrudis de corpore est migratura. Et dic ei, non timeat neque trepidet de obito suo, sed laeta pergat, quia beatus Patricius episcopus cum electis angelis Dei cum ingenti gloria parati sunt eam recipere. *Re vera crastino die* 16. *Kal. Apr., qui erat dominicus, hora fere sexta,* 33. *aetatis suae anno spiritum exhalavit. Mabillonius cum codice Fuliensi usus* 15. Kal. Aprilis *scripserit, eam a.* 658, *die* 18. *Martii dominico defunctam esse credidit: minus recte, nam dies praecedens et libris A* (16. Kal. Apr. *A* 2. 3*a*, 13. *A* 1) *et inde confirmatur, quod Patricius Geretrudem recipere paratus fuisse dicitur. Eius enim memoria die* 17. *Martii colitur. Idem dies in Martyrologio Bedano (AA. SS. Mart. II, p. XIV) traditus est:* 16. Kal. Mart. In Scotia sancti Patricii confessoris. Eodem die obitus

1) *Bonnell, 'Die Anfänge des Karolingischen Hauses' p.* 68 *sqq.* 2) *Cf. V. Geretrudis c.* 1. 3) *Ib. c.* 2. 4) Nivialcha *nomen in nummis Merowingicis reperitur; cf. Barthélemy, 'Liste des noms de lieux inscrits sur les monnaies mérovingiennes' ('Bibliothèque de l'école des chartes.* 6*e série' I, p.* 459*) et Friedrich, 'Kirchengeschichte Deutschlands' II,* 1, *p.* 342. 5) *V. Geretr. c.* 3. 6) *Ib. c.* 6. 7) *Ib. c.* 7. *In codicibus interpolatis A* 3 *Ultan appellatur, qui erat tunc temporis abbas Fossuensis.* 8) *Ita A* 3*a. b;* 13. *A* 1; 16 *A* 2.

sanctae Geretrudis virginis, *immo etiam apud sincerum Usuardum*[1]. *Huc accedit, quod puella, patre a.* 640. *moriente, annos quattuordecim nata, tricesimum tertium annum a Chr. n.* 659. *egit, eoque ipso dies* 17. *Martii dominicus erat. Vulfetrudis, quae ei aetate vicenaria successerat, undecimo anno, postquam abbatiam gubernandam suscepit, i. e. a.* 669, *die Novembris* 23. *mortua, in basilica S. Petri apostoli sepulta est*[2]. *Ei Dominica abbatissa successit.*

Illa monasterium Nivialense administrante, a monacho coaevo Vita Geretrudis composita est: iuxta id, *inquit,* quod vidimus vel per idoneos testes audivimus, adiuvante Christo adque sacre puelle Dominicane abbatisse ac sancte congregatione Nivialense monasterio, ubi sancta virgo praeesse videbatur, postolante, scribendo conabor caritati vestrae intimare. *Scriptor se saepe praestat testem oculatum. Miraculum, quod c.* 4. *rettulit, 'ipsa Dei famula' ei narravit. Quo 'pro utilitate monasterii' in Britanniam misso, cum navis, mari aestuante cetoque apparente, periclitaretur,* unus de nostris, qui adhuc vivit, *ter Geretrudis auxilium invocavit:* Certo quod audivi et vidi, vobis testor; tertio illo verbum repetente, coetus abyssum petiit *(c.* 5*). Denique Geretrude mortua, Vitae scriptor una cum Rinchino fratre ad sorores consolandas evocatus est (c.* 7*). Quae vero c.* 1. *de matrimonio, quod sancta recusaverat, memoriae tradidit, 'per iustum et veracem hominem comperit, qui praesens aderat'. Itaque Geretrudis Vita ut vix ante annum* 670. *composita est, ita non multo post. Eam vetustissimam esse, etiam ex sermone intellegitur: e gr. vocabulum* gignarus *pro* gnarus, *quo scriptor c.* 2. *usus est, post saeculum VIII. med. vix quisquam intellexit*[3].

Vitam in omnibus codicibus A sequuntur Virtutes, quae facta sunt post discessum beate Geretrudis abbatisse. *Qui eas adiecit in prologo praemisso se testatur Geretrudis 'vitam vel conversationem a primevo iuventutis conscripsisse': immo descripsisse, multis enim annis post Vitam Virtutes compositae sunt. Dum Vitae auctor testis oculatus res scribit, Virtutum scriptor quae perferebatur fama innitebatur:* Post annum, *inquit,* decimum obitus sui *(Geretrudis scil.)* in monasterio Nivialae iguem exortum fuisse adserunt. — — In tantum autem, ut dicunt, erupit flamma *(c.* 3*). Vulfetrude abbatissa praetermissa, ad Dominicam rettulit, quae in Vita de illa tradita erant, fuisse scilicet eam neptem S. Geretrudis, 'secus pedes' ipsius enutritam (Virt. c.* 4 = *Vita c.* 6*). Geretrudi eam successisse opinatus, mortem eius his verbis enarravit:* contigit, ut predicta abbatissa, nepta beate Geretrude, de hac luce migrasset, que post ipsam gubernatrix extiterat Nivialense monasterio *(c.* 6*). Post Dominicam, qua auctore Vita conscripta est, Agnes abbatissa electa est,* qui et ipsa similiter nutrita fuerat a beata Geretrude. *Cum autem Virtutum scriptor verbis usus sit:* cui nomen erat Agnes, *sequitur, etiam Agnetem eius temporibus inter vivos non fuisse. Ipsa basilicam S. Geretrudis aedificari iussit. Anno* 33. *post Geretrudem mortuam Becga, soror eius, Nivialam profecta, ab Agnete postulavit, ut ad monasterium aedificandum reliquias, libros sanctos, moniales seniores sibi daret (c.* 10*).* Anno autem secundo, perfectis omnibus et bene dispositis, matrona illa *(Becga scil.)* migravit ad Dominum *(ib.). 'Post non multos vero dies ad idem monasterium quaedam religiosa femina' nomine Adula veniens, Geretrudis virtutes in dubium vocavit. Cum, quo die Geretrudis memoria coleretur, interrogavisset, famula quaedam Nivialensis respondit:* 'Quinta ebdomada in quadragisima in sexta feria' *(c.* 11*). De quo anno agatur, iam quaeritur. Dominicalem cum necesse sit anno litteram fuisse A, inter annos* 691. *et* 696. *disceptandum est. Utroque cum ad canonem Victurii dies* 26. *Martii*[4] *paschalis esset, quinta*

1) *Cf. Ghesquière, AA. SS. Belgii tom. III, p.* 141. 2) *Cf. V. Geretr. c.* 6. 3) *Quam ob rem librarii posteriores correxerunt* ignarus *(ita codd. A* 1. 2. *V. Geretr., ut supra p.* 199, *l.* 34, *codd.* 4*b Historiae Daretis, ubi* gignarus 4*a) temere, nam* gnarus *postulatur.* 4) *A.* 691 *(=* 132 *Victurii) dies* 7. Kal. Aprl. lun. 22. *in uno codice Bernensi nr.* 645. *traditus est.*

quadragesimae hebdomada die 12. Martii incipiebat. Neuter autem cum vero Geretrudis anno emortuali concordat. Quae cum die 17. Martii a. 659. mortua sit, annus 693. postulatur. Itaque scriptorem falli manifestum est, sive a. 657. sanctam defunctam esse credidit, sive mortem ad a. 662. protraxit. Cum vero etiam qui sequitur miraculorum auctor Geretrudis mortem ante a. 659. posuerit, annus 691. praeferendus mihi videtur esse. Miraculum, quod eo anno, S. Geretrudis sollemnitate recurrente, Adulae ieiunium non laxanti contigit, Virtutum auctor ipse vidit: testem, *inquit,* Deum invoco, quod oculis meis vidi et per idoneos testes didici hoc quod scripsi. *Quam ob rem eum circa a. 700. haec scripsisse veri simile est. Ex contrario Bonnell, 'Die Anfänge des Karolingischen Hauses' p. 151 sq., Vitam et Virtutes S. Geretrudis in codicibus saec. VIII. IX. asservatas non ante saeculum XI. compositas esse contendit. Ineptam eius argumentationem*[1] *Friedrich, 'Kirchengeschichte Deutschlands' II, 1, p. 341. 667 sqq. iam destruxit. — Virtutum scriptor Regula S. Benedicti usus est (cf. Virt. c. 2. 6).*

Virtutum S. Geretrudis continuationem, quae in codicibus A 3 exstat, circa annum 783. compositam esse opinor. Ibi c. 1. de Adalperga caeca ad sanctae sepulchrum illuminata agitur, quod miraculum fuit factum die Kal. Septb. anno 8, postquam cum Dei providentia Egeburc misericordiam indigens Dei extitit gubernatrix et mater spiritalis sanctae congregationi Nivialense. *Quod hymnum rudem de S. Geretrude (c. 3) excipit extremum miraculum (c. 4) est de puella debili ab Hildigarde regina ad monasterium Nivialense directa:* postquam beata virgo Geredrudis de hoc mundo migravit ad Dominum, anno centesimo vicesimo septimo, anno 15. regnante domno Karolo piissimo atque christianissimo rege Francorum. *Cum Karoli regis 15. annus die 24. Septembris 782. coeperit, eoque ipso, anno scilicet 783, die 30. Aprilis, Hildigardis defuncta sit, Geretrudem scriptor a. 656. obiisse credidit. Qui cum puellam illam contractam, postquam Gerstrudis 'in ipsa vigilia theophaniae', i. e. die 5. Ian. 783, ei apparuerit, die crastino, sancta intercedente, sanatam esse scripserit, ex certa temporum ratione colligendum fortasse est, eum non multo post a. 783. haec litteris mandasse, et quidem in ipso monasterio Nivialensi.*

Vita Geretrudis cum saepe retractata atque in compendium redacta sit, ego quidem praeter vetustam A duas tantum editiones B. C curavi, cum recentiores omnino nullius momenti sint.

A 1) Codex Montipessulanensis H nr. 55, saec. VIII, formae maximae, olim Boherianus B 8, ex monasterio S. Stephani Aeduensi fortasse originem traxit; cf. 'Archiv' VII, p. 197. Liber a compluribus librariis scriptus praeter Vitas Vedasti, Remedii, Paterni, Audoeni eam quoque Geretrudis cum Virtutibus continet. Hunc, ut est optimus, quantum fieri potuit, secutus sum, etiam in ratione scribendi, sed narando, axilium *similia emendavi. Quae altera manu scripta erant, cum nullius auctoritatis sint, ea non adnotavi.*

Codicem F. Braunschvig Montipessulanensis v. c. summa liberalitate in usum nostrum contulit.

A 2) Codex Parisinus Lat. nr. 11748, saec. X, fol. 141, Vitam et Virtutes Geretrudis continet. Ratio scribendi ab A 1 aliquantulum differt: saepe e *pro* ae (beatissime, coetaneas, presens, puelle *cet.*) *et vice versa* (axę, ędita, aepulas, ęvocata, hodię, pręcibus, famularumquę, osteaquę, similiterquę, sobriaetatem), oe *pro* ae (poene), e *pro* i (dedici, exteterit, pereclitantibus, possederent, trecesimo), o *pro* u (com, conabulis, incolomes) *et vice versa* (coenubitarum, refecturii), y *pro* oe *et* i (elymosinis, cybum), h *omissa* (ora), *inserta* (adherant, exhemplum *plerumque,* sepulchrum *semper),* ci *pro* ti (nunciavit, paciens, preciosis, spacium *saepe,* tercio, tribulacione) *et vice versa*

1) *Cf. Virt. c. 4 n.*

(amititia *saepe*), c *pro* g (crassata), n *pro* m (venundare), p *omissa* (adsumserat), *inserta* (solempnia, solempnitas *fere*), qu *pro* c (quooperiendum), t *pro* d (at), *consonans duplex pro simplici* (tullit, tullerunt *saepe*, detullerant; cottidie, cottidiana) *et vice versa* (abatissam, tranquilitate).

Codicem, petentibus nobis, Molinier v. c. contulit.

Codicibus A 3 interpolatis continuatio Virtutum ad a. 783. adiecta est.

A 3a) Codex S a n g a l l e n s i s *nr. 566, pag. 342, membranaceus, saec. IX/X. a pluribus librariis scriptus, p. 291—326. Vitam et Virtutes Geretrudis continet, quas recentiore manu exarata Passio S. Gereonis sequitur; cf. Scherrer, 'Verzeichniss der Hss. der Stiftsbibliothek von St. Gallen' p. 381. Quae alia manu, scriptura vetusta erasa, correcta sunt, ea praetermisi, cum nihil afferant. Lacuna quaedam (Virt. c. 1) ex libro aut A 1 aut A 2 suppleta est. Orthographia non adeo ab A 1 discrepat:* agaens, aspaexit, illae *(sing.)*, opificae *(adv.)*, revaelationem, speciae *saepe*, ecclesеam *saepe*, baiolarunt, cybum, adherat, hortam, exembla, hosbitalis, eptomada, cunta, accione, preciosis, refeccio *saepe*, tercio, spetiem, venundare, fecissti, cottidie.

Codicem Marpurgum benigne transmissum contuli neque vero in Vita et Virtutibus errata adnotavi ea, quae A 3b evitavit. Continuationem autem ad litteram exscripsi.

A 3b) Codex M o n a c e n s i s *Latinus nr. 4618 (Bened. nr. 118), saec. XI, fol. 222, formae octavae, fol. 75'—89', Vitam et Virtutes Geretrudis continet, quas V. Genovefae praecedit, V. Radegundis sequitur. Praeterea libro V. Chlodoaldi inest; cf. 'N. Archiv' II, p. 273, supra p. 349. 361.*

Librum Marpurgum transmissum ita contuli, ut lectiones A 3a. b communes exscriberem. Continuationem autem ad litteram comparavi.

A 3c) Codex M o n a c e n s i s *Latinus nr. 18854 (Teg. nr. 854), saec. XI, fol. 179, formae octavae post Vitam Radegundis eadem ut A 3b continet, quocum fere ad verbum consentit. Quapropter continuationem Virtutum solam contuli.*

Is quoque Marpurgum nobis officiose transmissus est.

Editioni B Virtutes desunt.

B 1) Codex P a r i s i n u s *Latinus nr. 5593, saec. IX, fol. 30', Vitam Geretrudis continet. Eius rationem scribendi fere admisi, sed alterum B 2 praetuli, ubicumque cum A convenit. Quapropter* moerore, strennua, cottidiana *cet. sustuli.*

Eum Molinier v. c. contulit.

B 2) Codex B r u x e l l e n s i s *membranaceus nr. 7882, saec. X/XI, formae maximae, fol. 107'—111, ab Arndt v. c. a. 1868. Bruxellae collatus est.*

Denique editio C tribus libris distincta tota ex fontibus notis conscripta est. Auctor codicem quendam A 3 ita interpolavit, ut longas contemplationes locosque ex Gestis quae citat regum Francorum aliisque Vitis, ut Foillani, haustos interponeret. Monasterio Nivialensi addictus, id se sermone politiore enarrare fatetur, quod veracissima ac fidelissima narratione, licet inculto sermone nobis tradidit qui vitam et virtutes eius oculis suis vidit, quique sacris exequiis — — interfuit. *Scripsit autem vix ante saec. XI. XII, 'cum regnum Francorum e familia Carolingica iam pridem defecisset, et ex aliis familiis regnarent in Germania imperatores et in Galliis reges' (Henschenius, AA. SS. Mart. II, p. 593). De hac compilatione ita iudicat Henschenius l. l.:* liber primus vix spectat ad S. Gertrudem, sed ad gesta aliorum ex eius familia. Ex hoc edidimus 21. Februarii *(AA. SS. Febr. III, p. 260. 261)* quae ad B. Pippinum patrem spectant, edituri ad 8. Maii *(Mai. II, p. 307)* Vitam B. Ittae seu Idubergae matris et 18. Decembris Acta S. Beggae Sororis. *Haec historiola a Iosepho Geldolpho a* R y c k e l, *Lovanii 1632*[1], *p. 102, edita cum nullius utilitatis sit, Henschenium secutus*

1) *Hanc editionem non vidi.*

eam neglexi; adnotavi autem, quae de duobus codicibus in schedis nostris relata repperi.

C 1) *Codex Treverensis nr.* 962, *fol.* 85—102*:* Incipit prologus in Vitam sanctae virginis Gertrudis. Cum sanctorum vita — — Incipit liber secundus de ortu et vita sanctae Gertrudis virginis. Superiori libello explicui illustrissimam generositatem sponse Christi Gertrudis secundum carnem, quam ostendi partim in parentibus preluxisse, partim in posteris ipsius regia et imperatoria dignitate et preclarissima gestorum gloria resplenduisse. *In tertio libro de miraculis a Geretrude defuncta patratis agitur; caput ultimum est de stirpe Karolingica regni fastigium adepta.*

Librum Arndt v. c. inspexit.

C 2) *Codex Bruxellensis formae quadratae saec. XII, de quo vide 'Archiv' VII, p.* 263[1]*:* Incipit prologus in vita sanctę Gertrudis virginis. Dum sanctorum vita — — *Lib. I.* Notissimum est ac celebri fama. *Lib. II.* — possideas, ut regnes in eo qui regnat cum Patre et Spiritu sancto. Amen.

Virtutes solae (*inc.* Cum multos) *exstant in codicibus S. Crucis, Mellicensi, Zwetlensi, de quibus vide 'Archiv' X, p.* 656, *Oxoniensi, Bodl. nr.* 8687, *Feller. I, membranaceo saec. XII, formae maximae* (Incipit liber de Virtutibus sancte ac beatissime virginis Christi Geretrudis, quod est 15. Kal. April. Cum multos homines cernimus in hoc seculo viventes); *cf. 'Archiv' VII, p.* 263.

Editionem A vetustiorem eamque praestantiorem esse quam B, paucis probabo. Cum c. 2. *ex. in A legatur:* de transmarinis regionibus gignaros (ignaros *A* 1. 2) homines ad docendum divini legis carmina, sibi et suis meditandum, Deo inspirante, meruisset habere, *in B autem:* de transmarinis partibus ad ignaros inbuendos carmina divina consecuta est, *manifestum est, librarium recentiorem B nescium, quid* gignarus *significaret, textum A omnino non intellexisse. Item locus c.* 3*:* Bonis ac fidelibus dispensatoribus foris de fratribus, infra vero septa (septe *A* 1) monasterii spiritalibus sororibus curam familiarem commendavit *(ita A) in B ita immutatus est, ut curam librarii posterioris textum retractantis facile agnoscas:* infra vero monasterio familiarem curam septem sororibus commendabat. *Denique codices B c.* 6. *pro* sacerdotes *habent* satis *atque vocabula non pauca omittunt, ut c.* 7. sententiam, *ita ut ibi legatur:* Cumque sacerdos ei secretam finitam habuit. *Librarius B codice usus est A* 1 *simili, cum supra l.* 26. septem *pro* septa (septe *A* 1*) et c.* 7. diceret *scripserit pro* dicerem (dixisset *pro* dixissem *solus A* 1*). Itaque haec editio interpolationibus codicum A* 3 *vacua est.*

In textu A recensendo codicem vetustum A 1 *potissimum secutus sum. Is autem non ubique praestat. Nam in Vita c.* 3 *post verba* infra se *A* 1 *solus repetit* sola, *item c.* 4. *post* ore dimedium *solus inserit* spatu (*lege* spatium); *c.* 7. *pro* mente devota *ibi legitur* mente devicta, *in A* 3 *autem* mente invicta. *Unde patet, codices A* 3 *ex A* 1, *non ex A* 2, *fluxisse. Codices A* 3*a. b. c eodem modo interpolati atque iisdem mendis inquinati sunt, e quibus A* 3*b. c magis inter se cohaerent. Neque vero A* 3*b. c ex A* 3*a fluxerunt neque A* 3*c ex A* 3*b. Omnes libri A eodem mendo laborant in Vita c.* 3, *ubi* optaverat *postulatur,* ortaverat *traditum est. Libris A* 2. 3 *ab A* 1 *discrepantibus, illos approbavi, sed in orthographicis et grammaticis hunc anteponere visum mihi est. Virtutum continuatio quin ad A* 3*a, qui et sermone et ratione scribendi*[2] *praestat, recensenda esset, vix dubium erat. Ex libris autem A* 3*b. c ea sola attuli, in quibus consentiunt.*

Alteram editionem B ita institui, ut a B 1, *qui multis mendis laborat, deflecterem, quotienscumque B* 2 *cum A convenit.*

1) *Codicis numerus ibi non traditus est. Est fortasse Bruxellensis nr.* 7487, *de quo v. 'N. Arch.' II, p.* 249. *Etiam Bruxellensis nr.* 14924—34. *hanc Vitam continet; cf. 'N. Arch.' II, p.* 261. 2) *Non admisi* e *pro* ae, *nisi in prima syllaba, ut* estuare *cet.*

Restat, ut libri impressi quae contineant quibusque codicibus innitantur, paucis expediam.

Surius, De probatis Sanctorum historiis, Coloniae Agrippinae 1578, *tom. II, p.* 302—306, *sermone immutato,* — stylus, *inquit,* in gratiam lectoris mutatus est per F. Laur. Surium, — *compendium quoddam Vitae Geretrudis et Virtutum edidit, quarum ultimum caput et miracula Karoli Magni temporibus scripta praetermisit. Cum Ultani meminerit, manifestum est, eum codice quodam A 3 usum esse.*

Geldolphus a Ryckel, Historia S. Gertrudis, Bruxellae 1637, *p.* 1—21, *textum interpolatum edidit talem, qualis neque in codicibus, quorum notitiam habui, neque in reliquis editionibus exstat. Miracula Karolingica praetermisit. Praeterea in opere hoc prolixo disputavit de multis rebus ad propositum minime attinentibus.*

Henschenius, Acta Sanctorum, Martii tom. II, Antverpiae 1668, *p.* 594—599, *Vitam Geretrudis cum Virtutibus edidit, de codicibus haec p.* 593. *praefatus:* Vitam hanc damus ex codice MS. monasterii Vallis-Lucentis, Ordinis Cisterciensis in dioecesi Senonensi, nobis transmissam a Petro Francisco Chiffletio Societatis nostrae: eamque contulimus cum apographo nostro, olim ex alio codice MS. exaratam, in qua sub finem nonnulla subnectuntur. Habuit Surius similem codicem. *Hic quoque cum Ultani mentionem fecerit, textum A 3 publici iuris fecit. P.* 599, *miracula Karolingica adiecta sunt, hausta ex codice quodam Christinae reginae; cf. p.* 593: Huic *(Vitae interpolatae, quam G. a Ryckel a.* 1632. *in lucem vocavit)* non admodum dissimilis est aliqua a nobis descripta ex MS. Codice Serenissimae Christinae Reginae Succiae, cui alius praefixus Prologus, et sub finem duo miracula subnectuntur, quae in Appendice inde damus. Eadem habentur in codice Monasteriensi Bernardi Rottendorfi elegantiori stylo amplificata. *Is textus admodum contractus atque interpolatus est. Denique p.* 599. 600. *alia miracula saec. XIII. et XV. patrata narrantur.*

Mabillon, Acta Sanctorum ordinis S. Benedicti. Saeculum II, Parisiis 1669, *p.* 463—472, *'ex Martio Bollandiano et Ms. cod. RR. PP. Fuliensium regalis monasterii S. Bernardi Parisiaci' Vitam Geretrudis cum Virtutibus edidit. Eius quoque textus ad classem A 3 pertinet. Quae p.* 472—474. *sequuntur miracula Karolingica item contracta atque aliis verbis narrata sunt, neque vero iisdem atque apud Henschenium.*

Bouquet, 'Recueil des historiens des Gaules', Parisiis 1741, *tom. III, p.* 517. 518, *Vitae Geretrudis caput* 1. *fere totum, alterius priorem partem ex editione Mabilloniana excerpsit.*

Ghesquierus et Smetius, Acta sanctorum Belgii selecta, Bruxellae 1785, *tom. III, p.* 144—266, *editionem Henschenianam ad verbum repetiverunt, cui Smetius disquisitionem chronologicam de die et anno emortuali S. Geretrudis praemisit.*

Vitam Geretrudis in linguam Francogallicam transtulit

Jos. Mege, 'La vie et les œuvres de s. Gertrude vierge et abbesse de l'ordre de s. Benoist'. Paris. 1687[1].

Marpurgi, mense Septembri 1887. *Krusch.*

1) *Librum non vidi.*

A.

IN[a] NOMINE DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI INCIPIT VITA SANCTAE[b] GERETRUDIS VIRGINIS.

Sancta et inseparabili caritate largiente, credimus atque inviolata ac stabili fide tenemus[c], quod desiderantibus celeste[d] patria viam tenere et terrena[e] lucra funditus relinquere ad aeterna[f] praemia obtinenda valet adiuvare[g], si de vita vel de[h] conversatione sanctorum sanctarumque[i] Christi virginum ad[k] edificationem vel profectum proximorum veraciter aliqua, licet pauca, scribendo aut praedicando studeo[l] commonere, quatenus sanctorum[m] sanctarumque virginum praecedentium exempla cordis nostri tenebras flamme[n] caritatis et ardore[o] sanctae conpunctionis valeant inluminare. Propterea, omnium opifice Spiritu sancto adiuvante, de[p] beatissimae virginis atque Christi[q] matris familiae Geretrudis[r] exemplum[s] vel conversationem, que secundum Deum et disciplinam regulariter vixit sub axe celi, iuxta id quod[t] vidimus vel per idoneos testes audivimus, adiuvante Christo adque sacre puelle Dominicane[1] abbatisse ac sancte[u] congregatione Nivialense[v, 2]

B.

16[a]. KAL. APRILIS. INCIPIT VITA SANCTAE GERTRUDIS VIRGINIS.

Sancta et inseparabili caritate largiente, credimus atque inviolata et stabili fide tenemus, quod desiderantibus caelestis patriae viam et lucra terrena funditus relinquere ad aeterna premia obtinenda valet adiuvare, si de vita vel conversatione sanctorum sanctarumque Christi virginum ad aedificationem[b] vel profectum proximorum veraciter aliqua, licet[c] pauca, scribendo aut praedicando studeo commonere, quatenus sanctorum sanctarumque virginum praecedentium exempla cordis nostri tenebras flamma caritatis sanctae conpunctionis valeant inluminare. Propterea, omnem[d] opifice Spiritu sancto adiuvante, de beatissimae[e] virginis atque Christi familiae matris Gertrudae[f] exemplo vel conversatione, quae secundum Deum et disciplinam regulariter vixit[g] sub axe caeli, iuxta id quod vidimus vel per idoneos testes audivimus, Christo adiuvante atque sacra puella Dominicane abbatissa ac sanctae[h] congregatione Nivalensi monasterii, ubi virgo

Prologus. *A* 1. 2. 3*a*. *b*.

Prologus. a) *ita A* 1; In Christi nomine. Incipit vita sanctę ac beatissimę Geretrude nobilissime virginis, quod celebratur 16. Kal. Aprilis *A* 2; Incipit vita sanctae Gerthrudis (Gerdrudis v̄ *A* 3*b*) *A* 3*a*. *b*. b) S̄TA GERDRUDIS *A* 1. c) tenemur *A* 1. d) *ita pr. m. A* 1. e) terreni lucri patriam relinquere *A* 2. f) terrena *A* 1, *corr. m. al.* g) adiuvari ? *A* 1. h) *om. A* 1. i) seu *A* 1. k) *om. A* 2. l) student *A* 2. m) sanctarum v. p. *A* 3*a*. *b*. n) *ita A* 1. o) ardoris *A* 3*a*. *b*. p) vita *add. A* 3*a*. *b*. q) atque exemplo C. m. f. Geredrudae *(sic semper A* 3*a*; Gerdr. *semper A* 3*b)* v. conversatione *A* 3*a*. *b*. r) Gertrudis *A* 1, *m. al. corr.* s) exhemplo vel conversatione *A* 2. t) vel *add.* ? *A* 2. u) sancta *A* 1 *(e corr.)*. 2 (?); s. congregationi *A* 3*a*. *b*. v) Nivaliense *A* 1; Nivialinsis monasterii *A* 2; Nivialense monasterii *A* 3*a*. *b*.

Prologus. *B* 1. 2.

Prologus. a) *ita B* 2; Gesta beatae Gertrudis. 15. Kal. Aprilis *B* 1. b) aedificationum vel profectu *B* 1. c) libet *B* 1. d) *sic B* 1; omnes *B* 2. e) beatissimi *B* 1. f) Gerdrudae *B* 1, *saepe*. g) *om. B* 2. h) *sic B* 2; sancta ? *B* 1.

1) *Anno* 669. *exeunte Vulfetrudi abbatissae successit.* 2) *Hodie Nivelles.*

A.

monasterio, ubi sancta virgo praeesse videbatur, postolante, scribendo conabor caritati vestrae intimare. Sed quo ordine de terrena origine genealogiam[a] adsumpserat, huic sermone[b] inserere longum est. Quisnam in Euruppa[c] habitans, huius progenie[d] altitudinem[e], nomina ignorat et loca[f]?

1.[a] Igitur cum esset in domo parentum sancta Dei puella Geretrudis, secus pedes beatae memoriae genetricis suae Ittane die noctuque verbo et sapientia[b] Deo cara[c], hominibus amata[d] super suas coaetaneas crescebat[e]. Primum electionis[f] sibi in Christi servitio[g] initium fuit, sicut per iustum et veracem hominem conperi, qui praesens[h] aderat. Dum Pippinus, genitor suus, regem Dagobertum domui sue ad nobilem[i] prandium invitasset, adveniens ibidem unus pestifer homo, filius ducis Austrasiorum, qui a rege et a[k] parentibus puellae postulasset[l], ut sibi ipsa puella in matrimonium fuisset promissa secundum morem saeculi propter terrenam ambitionem et mutuam amicitiam. Placuit regi, et[m] patri puellae suasit, ut in sua praesentia illa cum matre sua fuisset evocata. Illis autem ignorantibus, propter quam causam rex vocaret infantem[n], interrogata[o] inter epulas a rege, si illum puerum auro fabricatum, siricis[p] indutum voluisset habere sponsum, at[q] illa quasi furore repleta, respuit illum cum[r] iuramento et dixit, nec illum nec alium terrenum[s] nisi

Prologus. Cap. 1. A 1. 2. 3a. b.

Prologus. a) genologiam *A* 2. b) *ita pr. m. A* 1; sermoni *A* 3a; operi *A* 3*b*. c) *ita pr. m. A* 1; Europpa *A* 3a. d) progeniō *A* 1, *corr.* e) a:::ltitudinō, *ras.* llt *A* 1; altidinem non ignorat *A* 2. f) locam *A* 1.

Cap. 1. a) *capita non distinguuntur codd.* b) sapientiae meditabat, Deo *A* 3*a. b.* c) *om. A* 2. d) amabilis *A* 3*a. b.* e) Hoc *add. A* 3*a. b.* f) inlectione sive in *A* 2. g) servitium fuit *A* 3*a. b.* h) ibi *add.* ? *A* 2. i) *ita pr. m. A* 1; nobile pradium *A* 2. k) *om. A* 3*a* (*m. al. superscr.*). *b.* l) postularet *A* 3*a. b.* m) r. sed et p. *A* 3*a. b.* n) cum matre *add. A* 3*a. b.* o) interrogatur ? *A* 2. p) vestibus *add. A* 3*a. b.* q) Illa autem q. *A* 3*a. b.* r) c. i. *om. A* 1; et *om. A* 2. s) sponsum *add. A* 3*a. b.*

B.

sancta praeesse videbatur, postulante, scribendo conabor caritati vestrae intimare. Sed quo ordine de terrena origine genealogiam sumpserit, huic sermoni inserere longum est. Quisnam in Europa habitans, huius progenie[a] altitudinem[b], nomina ignoret et loca?

1.[a] Igitur cum esset in domo parentum sancta Dei puella Gertrudis, secus pedes beatae memoriae Ittanae[b], genetricis suae, die noctuque verbo et sapientia Deo cara, hominibus amabilis super coaetaneas suas crescebat. Primum electionis suae initium in Christi servitio fuit, sicut a iusto et veraci homine conperi, qui[c] presens aderat. Dum Pippinus, genitor suus, regem Dagobertum[d] domum suam ad nobile convivium invitaret, advenit quidam[e] ducis Austrasiorum filius, postulans a rege, ut sibi virginem Gertrudam[f] sine parentibus concederet in matrimonio secundum mores seculi pro terrena ambitione et amicitia mutua. Placuit itaque regi Dagoberto et patri puellae, et suasit, ut ad praesentiam cum matre ipsa puella[g] evocata fuisset, ignorantibus his[h], ob quam causam rex vocaret infantem. Interrogata autem inter epulas a patre, si illum puerum auro fabricatum et siricis vestibus indutum sponsum habere voluisset, at illa quasi furore repleta, respuit eum cum iuramento, dicens, nec illum nec ullum terrenum sponsum nisi Christum habere

Prologus. Cap. 1. B 1. 2.

Prologus. a) progeniei *B* 2. b) altitudine *B* 1.

Cap. 1. a) *capita non distinguuntur codd.* b) Hittanae *B* 2. c) qūō *B* 1. d) Togabert. *fere B* 1. e) cuiusdam *add. B* 1. f) Kerdrud. *nonnumquam B* 1. g) puellae *B* 1. h) eis *B* 2.

A.

Christum dominum[a] volebat[b] habere sponsum[c], ita ut ipse rex et proceres eius valde mirarentur super his, quae a parva puella[d] Dei iussione dicta erant. Ille vero puer recessit confusus, iracundia plenus. Sancta[e] puella ad suam[f] convertit genetricem, et[g] ex illa die[h] parentes eius cognoverunt, a[g] quali Regi[i] amata fuerat.

2. Post annos vero 14 cum pater[a] eius Pippinus de ac luce migrasset[1], matrem[b] in viduitate secuta est eique[c] in obsequium adque in Dei mandatis sobrie[d] casteque serviebat. Cum[e] cotidie[f] supradicta materfamilias Itta[g], de se vel[h] de sua orfana filia quid[i] esset factura, cogitaret, adveniens[k] vir Dei ad[l] domum suam Amandus episcopus, verbum Dei praedicans, de Domini iussione rogabat, ut monasterium sibi seu[m] suae filie Dei famulae Geretrudi[n] et Christi familiae[o] construeret. Statim[p] ut intellexit ignoti[q] noticiam ad salutem animarum pertinentem[r], sacrum velamen accepit et semet ipsam Deo tradidit et omnia quae habebat. Sed oste[s] humano[t] generi instigante, qui ab initio bonis operibus invidus est, et resistere pravorum corda firmabat, ut ab his, qui Dei voluntatem faciendam ei ad-

B.

voluisset, ita ut et ipse rex et proceres eius valde mirarentur super his, quae a puella parva iussione Dei dicta erant. Puer vero ille confusus recessit et iracundia plenus. Puella autem sancta convertit ad genetricem suam, et ex ea die cognoverunt parentes eius, a quo Rege fuerat adamata.

2. Post annos vero 14 cum Pippinus, 640.
pater eius, ex hac luce migrasset[a], matrem in viduitate secuta est eique in obsequium et mandato Domini sobrie serviebat. Cumque cotidie materfamilias Hitta[b], tam de se quam de filia orfana quid esset factura, cogitaret, vir Dei Amandus episcopus domum suam adveniens, verbum Domini praedicabat et[c] Domini iussione rogabat, ut monasterium sibi sive[d] famulae Christi Gertrudae construere[e] deberet. Statim autem ut intellexit notitiam ad salutem animarum pertinentem, sacrum velamen accepit et semet ipsam Deo tradidit et omnia quae habebat. Sed hoste[f] humani generis instigante, qui ab initio bonis operibus invidus est, et resistere pravorum corda firmabat, ut ab his, qui[g] voluntatem Dei faciendo eam debuerant adiuvare[h], non

Capp. 1. 2. *A* 1. 2. 3*a*. *b*.

Cap. 1. a) *om.* *A* 1. b) voluisset *A* 3*a*. *b*. c) *h. l. om.* *A* 3*a*. *b*. d) ex *add.* *A* 1. e) autem Dei *add.* *A* 3*a*. *b*. f) se *add.* *A* 3*a*. *b*. g) *om.* *A* 2. h) hora *A* 3*a* (*in litura scr.*). *b*. i) *ita* *A* 1; rege f. a. *A* 2.

Cap. 2. a) patre *A* 1, *corr. m. al.* b) mater *A* 2. c) filiamque in obsequio matris et in *A* 2; obsequio *A* 3*a*. *b*. d) sobriae caste deserviebat *A* 2; sobrie et c. s. *A* 3*a*. *b*. e) Dumque *A* 3*a*. *b*. f) co:::tidie *A* 1. g) tota *A* 1; Ita *A* 2; m. familiae Itta (familia Itana *A* 3*b*), quid de se *A* 3*a*. *b*. h) quam? *A* 2. i) *h. l. om.* *A* 3*a*. *b*. k) advenit *A* 3*a*. *b*. l) A. e. ad d. eius v. *A* 3*a*. *b*. m) sibi suaeque *A* 3*a*. *b*. n) Geretrudis *A* 2; Geredrudę *A* 3*a*; Gerdrudae *A* 3*b*. o) famulę *A* 3*a*. *b*. p) Statimque ut vir Dei i. *A* 3*a*. *b*. q) ignote *A* 2; ignote rei n. *A* 3*a*. *b*. r) assensum ei praebuit et *add.* *A* 3*a*. *b*. s) *sic* *A* 1; hosti *A* 2; hoste *A* 3*a*. *b*. t) humani generis *A* 1 (*e corr.*). 2. 3*a*. *b*.

Capp. 1. 2. *B* 1. 2.

Cap. 2. a) migraret *B* 1. b) *ita* *B* 1; *om.* *B* 2. c) is? *corr.* quaeque *B* 2. d) et *B* 2. e) constituere *B* 1. f) host' *B* 1. g) his voluntate *B* 1. h) adiurare *B* 2.

1) *Cf. Fred.* IV, 85.

A.

iuvare debuerant[a], non[b] parvam sustinuit[c] temptationem. Quales iniurias vel ignobilitates et[d] penurias[e] propter nomen Christi supradicta famula Christi[f] cum filia sua perpessa est, scribere longum est, si per singula narretur[g]; sed hoc tantum[h], quantum devotionem et qualem[i] desiderium habebant in se divinum. Ut non violatores animarum filiam suam ad inlecebras huius mundi voluptates per vim raperent, ferrum tonsoris[k] arripuit et capillos sanctae puellae ad instar coronae[l] abscisit. Sancta autem famula Christi Geretrudis agens Deo gratias, gaudebat, eo quod meruisset in hac brevi vita pro Christo in capite coronam accipere, ut illic perpetuam coronam corporis et animae integritatem digna esset habere. Deinde misericors Deus, adiutor in tribulationibus ipsos adversarios ad pacis concordiam revocavit. Cessaverunt[m] iurgia, pars diaboli victa est. Materfamilias[n] Itta filiam suam Dei electam[o] Geretrudem sacerdotibus Domini tradidit ad accipiendum[p] sacrum velamen cum consodalibus[q] suis et sancto gregi[r] coenobitarum, Christo ordinante, praeesse constituit[s]; nam morum continentiam, mentes[t] sobrietatem, verborum moderationem[u] senilem antecessit aetatem. Erat autem caritate predita, vultu pulcra, sed pulcrior mente, castitate integra, aelimosinis larga, ieiuniis et orationibus dedita, curis pauperum ac peregrinorum provida, infirmis ac senibus pia, iuvenibus vero[v] disciplina extitit[w] strenua.

B.

parvam temptationem sustineret. Quales iniurias vel ignobilitates ac[a] penurias propter nomen Christi praedicta Dei famula cum filia perpessa est, scribere longum est, si etiam per singula narretur; sed hoc tantum, quantam devotionem et desiderium in se habebat. Ut violatores filiam suam ad inlecebras mundi voluptates vi raperent, ferrum tonsoris arripit et puellae capillos ad instar coronae abscidit. Beata autem Gertrudis Deo gratias agens, gaudebat, eo quod meruisset in brevi hac vita pro Christo in capite coronam accipere, ut perpetuam illic coronam corporis[b] et animae integritatem haberet in caelis. Deinde misericors Deus, adiutor in tribulationibus ipsos adversarios cito ad pacis concordiam revocabat. Cessaverunt iurgia, et pars diaboli devicta est. Mater familiae Itta[c] filiam suam sacerdotibus Domini obtulit, ut cum sodalibus suis velamen sacrum acciperet, et gregi sancto, ordinante Christo, praeesse constituit; nam abstinentia morum malorum et mentis sobrietate et moderatione verborum senilem agebat[d] etatem. Erat autem caritate predita, pulchra vultu, sed mente venustior, elemosinis larga, castitate integra, ieiuniis et orationibus praepollens, cura pauperum et peregrinorum provida, infirmis ac senibus pie viventibus vera disciplina. Extitit etiam strenua erga eccle-

Cap. 2. *A* 1. 2. 3*a*. *b*.

Cap. 2. a) debuerat *A* 2. b) nam *pr. m.* *A* 1. c) sustineret *A* 3*a*. *b*. d) multas *add.* *A* 3*a*. *b*. e) penuria *A* 1. f) Dei *A* 3*a*; s. Dei f. c. *A* 3*b*. g) narratur *A* 2; narrem *A* 3*a*; narrabo *A* 3*b*. h) t. intimamus, quantam *A* 3*a*. *b*. i) quale *A* 3*a*. *b*. k) tonsuris *A* 2. l) comę abscidit *A* 3*a*. *b*. m) Cessarunt? *A* 2. n) mater (vero *add.* *A* 3*a*. *b*) familiae *A* 2. 3*a*. *b*. o) electa *A* 1, *corr. m. al.* p) accipiendam *A* 1. q) sodalibus *A* 2 (?). r) grege *A* 2. s) monstravit *A* 2; c. Habebat namque ipsa virgo magnam morum *A* 3*a*. *b*. t) *ita* *A* 1 *(pr. m.)*. u) moderatione? *A* 2. v) i. disciplinae *A* 3*a*. *b*. w) extitit; strenua *A* 1.

Cap. 2. *B* 1. 2.

Cap. 2. a) ac — cum filia *om.* *B* 1. b) coronis *B* 1. c) Hitta *B* 2. d) habebat *B* 2.

A.

Erga eclesiastica studia[a] vasa summo studio pastoralem habebat curam, et per suos nuntios, boni testimonii viros sanctorum patrocinia vel sancta volumina de urbe Roma[b] et de transmarinis regionibus gignaros[c] homines ad docendum divini[d] legis carmina, sibi et suis meditandum, Deo inspirante, meruisset[e] habere.

3. His itaque omnibus[a] iuxta divinum ordinem dispositis, plena dierum et perfecta aetate, exemplum boni operis posteris relinquens, soboles[1] adque ex eis videns nepotes[b], plus minus sexagessimum[c] aetatis suae annum Itta[d] memorie[e] beate, post obitum viri clarissimi Pippini domini sui anno[f] duodecimo, Deo et angelis spiritum suum commendans, migravit ad Dominum; in Nivialcha[g] monasterio sub tegimine[h] beati Petri apostoli honorifice traditur sepulturae. Cum ergo beata famula Dei Geretrudis, matre defuncta, omne onus regiminis super se sola suscipisset, infra se[i] cogitabat de celeste[k] contemplatione, quam[l] sibi sine secularium strepitu habere optaverat[m]. Bonis ac fidelibus dispensatoribus foris[n] de fratribus, infra vero septa[o] monasterii spiritalibus sororibus curam familiarem commendavit, quatenus diebus ac noctibus in agone sancto vigiliis[p], orationibus, sanctis lectio-

B.

siastica[a] studia, de[b] vasis pastoralem habens curam, et per nuntios, boni testimonii viros patrocinia sanctorum vel volumina de Romana urbe[c] vel de transmarinis partibus ad ignaros inbuendos carmina divina consecuta est.

3. His itaque omnibus divino ordine dispositis, plena dierum et perfecta aetate, exemplum posteris operis boni relinquens, sexagesimo aetatis anno, post obitum domini[a] sui Pippini anno duodecimo, Deo se et angelis eius commendans, migravit ad Dominum in Nivialcha monasterio et sub tecmine[b] beati apostoli Petri honorifice 653.
tradita est sepulturae. Cum ergo beata Dei virgo Gertrudis, matre defuncta, omne onus regiminis in se sola suscepisset, cogitabat intra se de contemplatione caelesti, quam sibi sine secularium strepitu habere optaverat. Bonis et fidelibus dispensatoribus foris de fratribus, infra vero monasterio familiarem curam septem sororibus commendabat, quatenus diebus ac noctibus in agone sancto vigiliis, orationibus, lectionibus et ieiuniis contra

Capp. 2. 3. *A* 1. 2. 3*a*. *b*.

Cap. 2. a) studiosa vasa *A* 2; e. (s. *om.*) vasa *A* 3*a*. *b*; *intellego* ecclesiastici studii vasa. b) Rome *A* 2. c) *sic scripsi, cf. supra* p. 199, *l.* 34; ignaros *A* 1. 2; eruditos *A* 3*a*. *b*. d) *sic* *A* 2 (*ubi* regis); divinae *A* 1. 3*a*. *b*; *cf. infra* *p*. 458, *l*. 6. e) meruit *A* 3*a*. *b*.

Cap. 3. a) hominibus *A* 3*a*. *b*. b) *om*. *A* 1. c) sexage(n)simo — anno *A* 2. 3*a*. *b*. d) Ita *A* 2. e) b. m. *A* 3*a*. *b*. f) a. d. *om*. *A* 2. g) Nivialensi *A* 1; Ninivialcha *A* 2; Niviola *A* 3*a*; Nivialla *A* 3*b*. h) tegmine ? *A* 2; tecmine *A* 3*a*. *b*. i) sola *add*. *A* 1. k) c(a)elesti *A* 3*a*. *b*. l) quia *A* 1. m) ortaverat *A* 1. 3*a*; or[di]naverat *A* 2; hortaverat *A* 3*b*. n) *foras* *A* 1. o) septo *A* 1, *corr. m. al.* p) in v. et o. *A* 2.

Capp. 2. 3. *B* 1. 2.

Cap. 2. a) aecclesiae *B* 2. b) da *B* 2. c) *om*. *B* 2.

Cap. 3. a) domni *B* 1. b) *ita* *B* 1.

1) *Itta liberos reliquit Grimoaldum maiorem domus, Geretrudem, Beggam (v. Virtutes c.* 10*), nepotes, Grimoaldi scilicet liberos, Childebertum regem Austrasiae (cf. supra p.* 316*, n.* 3*) et Vulfetrudem abbatissam Nivialensem, de qua infra c.* 6 *agitur.*

A.

nibus et ieiuniis contra spiritaliam[a] nequitiam potuisset demicare. Ita exitus rei pervenit, ut pene omnem bibliothecam divini[b] legis memoriter[c] recondit[d] et obscura allegoriae misteria, Spiritu sancto revelante, aperte auditoribus apperuit. Item sanctorum eclesias et alia praecipua aedificia ex fundamentis construxit[e] et orfanis, viduis, captivis, peregrinis alimonia cotidiana cum omni largitate ministravit.

4. Nec praetereundum est, ut arbitror, quod ipsa Dei famula quasi pavore perterrita nobis narravit. Cum ad altare sancti Syxti[a] martyris orationis causa stetisset, vidit super se discendentem sphaeram flammeam perlucidam[b], ut tota basilica illius claritate fuisset inlustrata[c] quasi ore dimedium[d], paulatimque recessisset, unde venerat, et postea aliis sororibus iterum super[e] ipsas aparuit eo modo. Quid istius lucis manifestatio indicabat[f], nisi vero luminis visitatio, qui omnem[g] sanctum pro se et omnibus[h] orantem inluminat?

5. Quadam autem die, periclitantibus nobis[a] in mari[b], eiusdem beatae memoriae Geretrudis[c] commemoratio ad vitam oportune[d] succurrit. Dum[e] pro utilitate monasterii in pelago cum[f] tranquillitate navigaremus[g], longe aparuit quasi navis mirae magnitudinis, veniebat[h] e latere. Cum autem adpropinquasset, levavit magna

B.

nequitias spiritales dimicare ipsa potuisset. Et ita exitus rei pervenit, ut omnem pene bibliothecam legis divinae memoriter reconderet et obscura allegoriae misteria, Spiritu sancto revelante, auditoribus suis aperte manifestaret. Item ecclesias sanctorum et alia precipue aedificia ex fundamentis construxit et orfanis, viduis, captivis, peregrinis alimonia cotidiana cum omni largitate ministravit.

4. Nec pretereundum est, ut arbitror, quod ipsa Dei famula quasi pavore perterrita nobis narravit. Cum ad altare sancti martyris orationis causa stetisset, vidit super se speram flammeam descendentem perlucidam, ut tota basilica illius claritate fuisset inlustrata quasi dimidia hora, paulatimque recessisset, unde venerat, et postea aliis sororibus apparuit eodem modo. Quid lucis huius manifestatio indicabat, nisi veri luminis visitatio, quod omnem sanctum pro se et omnibus orantem inluminare non cessat?

5. Quadam autem die, nobis periclitantibus in mari, eiusdem beatae memoriae Gertrudis commemoratio ad vitam oportune succurrit. Cumque pro utilitate monasterii in pelago navigaremus, apparuit nobis longe quasi navis mirae magnitudinis, veniens e latere. Et cum adpropinquasset, levabatur in mari tempestas

Capp. 3—5. *A* 1. 2. 3*a*. *b*.

Cap. 3. a) spiritales nequitias *A* 2; spiritalia nequitia *A* 3*a*. *b*. b) *sic A* 1 *(pr. m.)*. 2. c) in corde suo *add.* *A* 2; memoraliter *A* 3*a*; memorialiter *A* 3*b*. d) reconderet *A* 3*a*. *b*. e) constuxit *A* 1.

Cap. 4. a) Sixti *A* 2. 3*a*; Xixti *A* 3*b*. b) ita *add.* *A* 3*a*. *b*. c) et *add.* *A* 3*a*. *b*. d) dimedium spatii p. *A* 1; dimidie *A* 2; horo dimidium paulatim r. *A* 3*a*. *b*. e) s. i. *om.* *A* 2. f) indicavit *A* 3*a*. *b*. g) hominem *add.* *A* 1. h) et pro o. *A* 1; fidelibus *add.* *A* 3*a*. *b*.

Cap. 5. a) missis *A* 3*a*. *b*. b) mare *A* 2. 3*a*. *b*. c) Geretrude commeratio *A* 2; Geredrudę *A* 3*a*; Gerdrudę *A* 3*b*. d) nos *add.* *A* 2. e) autem *add.* *A* 3*a*. *b*. f) c. t. *om.* *A* 3*a*. *b*. g) navigavimus *A* 2; navigarent *A* 3*a*; navigarent *A* 3*b*. h) veniebatque *A* 1.

Capp. 3—5. *B* 1. 2.

A.

tempestas, et mare ingentibus fluctibus estuabat[a]. Et ecce! magna ac terribilis belua quasi iectus[b, 1] funde nobis[c] aparuit[d]; non totum[e], sed ex parte dorsum vidimus[f]. Et nautae tremefacti, de vita nihil sperantes, suis voverunt idolis; nos[g] autem nomen Domini invocantes, illam novissimam sperabamus[h] horam. Et exclamavit unus de[i] nostris, qui adhuc vivit, et dixit ter[k]: 'Geretrudis, adiuva nos, sicut promisisti!'. Certe quod[l] audivi et vidi[m], vobis testor: tertio illo verbum[n] repetente, coetus abyssum[o] petiit[p], et nos[q] cum laetitia et tranquillitate ea nocte portum obtenuimus[r]. Ita per orationem ancillae suae pauperes suos Christus liberare dignatus est a[s] morte.

6. Post aliquos autem[a] annos ex causa nimiae abstinentiae et vigiliarum custodia[b] ut eius corpusculum magna aegritudine graviter[c] fatigaretur, per revelationem divinam[d] cognovit, quod suus de ac luce adpropinquasset transitus. Cum consilio servorum Dei vel ancillarum omnem honorem et honoris[e] vocabulum vel curam, quam erga gregem corporaliter habebat, nisi sola spiritalia, propter Christi[f] amorem funditus dereliquid et nepotam[g] suam secus pedes eius a cunabulis[h] sub

B.

magna. Et ecce! terrae motus ac terribilis belua quasi iactu fundae apparuit; quam non tamen totam, sed dorsum vidimus ex parte. Et nautae tremefacti, de vita nihil sperantes, voverunt idolis suis; nos autem invocantes nomen Domini, novissimam horam exspectabamus. Et ecce! unus ex nobis, qui adhuc vivit, ter clamavit, dicens: 'Gertrudis sancta, sicut promisisti nobis, adiuva nos!' Certe[a] quod vidi et audivi, testor vobis: tertio illo verbo repente coetus abyssum petit; nos vero cum laetitia et tranquillitate nocte eadem portum obtinuimus. Ita per orationem ancillae suae Christus nos a morte redemit.

6. Post aliquot[a] vero annos ob nimiam abstinentiam et iugem custodiam 650, Dec.
corpusculum eius egritudine magna fatigatur[b], et per divinam relationem[c] cognovit, quod obitus suus de hac luce adpropinquaret. Consilio sacerdotum et ancillarum Dei omnem honorem vel curam[d], quam erga gregem corporaliter exhibebat, nisi tamen spiritalia, ob Christi amorem funditus dereliquit et neptem suam a cunabulis secus pedes eius inbutam et nutri-

Copp. 5. 6. *A* 1. 2. 3*a*. *b*.

Cap. 5. a) *om.* *A* 2; tumescebat *A* 3*a*. *b*. b) *ita* *A* 2; quas nectes (*corr.* nectus) *A* 1; quasi lectus *A* 3*a*. *b*. c) ipsis missis a. *A* 3*a*. *b*. d) euius *add.* *A* 2 *(?)*. e) tota *A* 2. f) viderunt *A* 3*a*. *b*. g) ipsis autem missis n. D. *A* 3*a*. *b*. h) speravimus *A* 2; h. speraverunt *A* 3*a*. *b*. i) unus ex illis navigantibus et dixit ter *A* 3*a*. *b*. k) :ter *A* 1. l) qui vidit et audivit, testis fuit ipse qui scripsit. Tertio *A* 3*a*. *b*. m) et *add.* *A* 1. n) illo repetito verbo, repente cętus *A* 2; verbo repetente *A* 3*a*. *b*. o) ab ipsum *A* 1. p) petivit *A* 2. q) *om.* *A* 3*a*. *b*. r) obtinuerunt *A* 3*a*. *b*. s) a m. *om.* *A* 3*a*. *b*.

Cap. 6. a) *om.* ? *A* 2. b) contigit *add.* *A* 1; ut *om.* *A* 3*a*. *b*. c) gravite *A* 1, *corr.* *m. al.* d) beata virgo Ger(e)drudis *add.* *A* 3*a*. *b*. e) *om.* *A* 3*a*. *b*. f) a. Chr. *A* 1. g) *ita* *A* 2. 3*a*; nepti *(super* i *scr.* e, *sed eras.)* *A* 1; neptam *A* 3*b*. h) cunalibus *A* 1.

Copp. 5. 6. *B* 1. 2.

Cap. 5. a) Et ecce quod *B* 1.

Cap. 6. a) aliquod *B* 2. b) fatigatus *B* 1. c) ral. ? *B* 2, *corr.* d) curae *B* 1.

1) Iectus *pro* iactus, *ut in* *V. S. Winwaloei; cf. Ducange ed. Favre IV, p.* 285.

A.

sanctae regulae normam[a] sacris litteris inbutam et nutritam nomine Vulfetrude[b] in vice[c] sua coactam[d] gregem regere Dei[e], pauperibus ministrare constituit[f]. Tunc et ipsa sacrata puella Vulfetrudis vicessimum aetatis sue annum habebat; ex antiquo Franquorum[g] genere claro et ipsa edita fuit. Erat autem vultu serena, familiae cara, lenis[h] subditis, dira superbis, pauperibus larga, parentibus pia, eloquio blanda, caritatem[i] erga Deum et proximum[k] et continentia permansit pura[l]. Contigit autem ex odio paterno[1], ut reges[2], reginae[m], etiam sacerdotes per invidiam diabuli illam de suo[n] loco primum per suasionem, postmodum vellent[o] per vim trahere, et[p] res Dei, quibus benedicta puella praeerat, iniquiter[q] possiderent. Sed Domini misericordia et sanctorum orationibus protecta, omnibus suis adversariis Christus, cui se ancillam devovit, miro modo restitit, et ita ei Deus gratiam suam[r] contulit, ut qui antea per cupiditatem raptores atque[s] accusatores fuerunt[t], postea vero largitate et beneficiis extiterunt defensores. Omnibus bene dispositis, Christi eclesie[u] restauratis, decimo deinde et primo anno, ex quo creditam[v] sibi suscepit regere gregem, per quinquaginta et plus[w] dies, grassata langore, lectulo dete-

B.

tam sub sancta regula Wolfdrudam nomine coactam vice sua gregem regere et pauperibus ministrare constituit. Tunc et ipsa sacrata puella Wolfdruda vicesimum aetatis annum gerens; erat enim ex antiquo Francorum genere claro. Fuit ergo vultu serena, familiae cara, lenis subditis, dira superbis, pauperibus larga, parentibus pia, eloquio blanda, caritate erga Deum et proximum pura. Contigit enim ex odio paterno, ut reginae, etiam satis[a] per invidiam illam de loco suo per suasionem primo, postmodum per vim vellent[b] abstrahere et res, quibus eadem puella preerat, iniquo modo possidere. Sed misericordia Dei protecta, ab omnibus advorsariis Christus, cui se devotam habuit, miro modo restituit. Unde et ita ei Dominus gratiam[c] suam contulit, ut qui ante paulo raptores esse voluerunt, postea largitores cum omni largitate et beneficiis extiterunt et defensores. Omnibusque diligenter expositis et ecclesiis restauratis, undecimo anno, ex quo gregem creditum suscepit, per quinquaginta et amplius dies, languore crassato, lectulo decumbebat, et

Cap. 6. *A* 1. 2. 3*a*. *b*.

Cap. 6. a) norma *A*. 1 (?). b) Vulfedrudem (Vulfedrud. *semper*) *A* 2; Vulfedrudis, *ut infra*, *A* 3*a*; Wolfdrudis *A* 3*b*, *ut infra*. c) vices suas *A* 1 (?). d) coactam constituit r. g. *A* 3*a*. *b*. e) *om*. *A* 1; et *add*. *A* 3*a*. *b*. f) *h*. *l*. *om*. *A* 3*a*. *b*. g) *ita* *A* 1. h) et *add*. *A* 2. i) caritatis *A* 2; caritate *A* 3*a*. *b*. k) custos *add*. *A* 2. l) *om*. *A* 1. m) reginaeque (et *add*. *A* 3*a*) etiam *A* 3*a*. *b*. n) l. *s*. *A* 3*a*. *b*. o) per vim v. *A* 3*a*. *b*. p) ut *A* 3*a*. *b*. q) inique *A* 1. r) *om*. *A* 3*a*. *b*. s) *om*. *A* 1; r. atque accusat *A* 2. t) fuerant *A* 3*a*. *b*. u) *ita* *A* 1; ecclesię *A* 2; (a)ecclesiis *A* 3*a*. *b*. v) creditum *A* 2 (?). w) amplius *A* 3*a*. *b*.

Cap. 6. *B* 1. 2.

Cap. 6. a) *ita* *B* 1. 2 *pro* sacerdotes. b) vellē *B* 2. c) c. g. s. *B* 1.

1) *Invisa erat Francis propterea quod Grimoaldus, pater eius, Dagoberto tonso, Childebertum filium suum a.* 656. *regem Francorum instituerat; cf. Lib. H. Fr. c.* 43. 2) *Chlotharius III. et Childericus II. reges; reginae Balthildis, vidua Chlodovei II, et Emnehildis, vidua Sigiberti III.*

A.

netur[a], solito more per[b] pauperes et egenos largas elimosinas tribuit[c], omnibus secundum debita[d] euangelium remisit, ab omnibus pacem ac benedictionem recepit. Inter spiritales Dei ancillas fide et spe in Christo fiducialiter[e] sperans, tricessimo aetatis suae[f] anno letum amisit spiritum sub[g] die 9. Kal. Decembris, in gremio basilicae beati Petri apostoli cum summa diligentia marmoreo tegitur tumulo; ibi sanctorum omnium resurrectionis exspectat diem.

7. Sed[a], unde degressi[b] sumus, ad id[c] revertamur. Beata igitur famula Dei Geretrudis[d], postquam vinculum honoris se[e] de sua conscientia relaxavit, quasi trium mensuum[f] spatium indesinenter orando, exortando se suisque verbum Domini praedicando loqui[g] non cessavit; spe gaudens, in tribulatione patiens, mente devota[h], vultu serena transitus sui extremum adesse obtabat diem. De carcere ad regnum, de tenebris ad lucem, de morte festinabat ad vitam, et cum solo hic esset corpore[i], cotidie animo ad eterna transire[k] virtute continue orationis, adflictione abstinentie[l] singularis[m]. Addidit etiam aspera[n] cilicina veste[o], occulte suum[p] induit corpusculum, ne ullam in hac vita haberet suavitatem refrigerii, nisi ubi fulgebunt[q] sancti sicut sol in regno Patris eorum. Cumque ad diem pervenit extremum, ita decrevit, ut in ipso sepulture locum[r] nullum laneum

B.

more solito pauperibus et egenis largas elemosinas[a] tribuens, omnibus iuxta euangelium debita relaxavit, ab omnibus pacem recepit et benedictionem. Interque spiritales ancillas Dei fide et spe in Christo confortata, anno tricesimo aetatis suae letum spiritum Domino commendavit 9. Kal. Decembris et in basilica beati apostoli Petri cum omni diligentia cum marmoreo tumulo traditur sepulturae, ibique sanctorum omnium[b] diem retributionis exspectans. 659, Nov. 23.

7. Sed nunc, unde digressi sumus, iterum redeamus. Igitur beata Gertrudis[a], postquam vinculum honoris sede sua[b] conscientiae relaxavit, quasi trium mensium spatium[c] indesinenter orando et exortando se suisque verbum Domini praedicare non cessavit; spe gaudens, in tribulatione patiens, devicta mente, vultu serena transitus sui extremum diem obtabat adesse. De carcere ad regnum, de tenebris ad lucem, de morte festinabat ad vitam. Nam cum hic solo esset corpore, cotidie animo ad aeterna transiebat continua oratione, afflictione et abstinentia singulari. Addit etiam asperam cilicinam[d] vestem et occulte induit corpusculum, ne ullam haberet in hac vita suavitatem refrigerii, sed ubi iusti fulgebunt sicut sol in regno[e] Patris eorum. Cum autem ad diem perveniret extremum, ita decrevit, ut in ipso sepulturae loco nullum lineum vel laneum

Capp. 6. 7. *A* 1. 2. 3*a*. *b*.

Cap. 6. a) detenta *A* 3*a*. *b*. b) pauperibus et egenis *A* 2. c) tribuens? *A* 2. d) e. d. *A* 3*a*. *b*. e) fiduci::aliter, *ras.* li *A* 1. f) *om.* *A* 2. g) s. d. *om.* *A* 3*a*. *b*.

Cap. 7. a) *om.* ? *A* 2. b) ingressi *A* 2. c) id enim revertamus *A* 2. d) Gertrudis *h. l.* *A* 1. e) *om.* ? *A* 2. f) mensium *A* 2. 3*a*. *b*. g) loquere *A* 3*a*. *b*. h) devicta *A* 1; invicta *A* 3*a*. *b*. i) in mundo *add.* *A* 3*a*. *b*. k) transiret. Virtutibus proficiebat, continuis orationibus, afflictione *A* 3*a*. *b*. l) abstinentia singulari *A* 2. m) singulariter serviebat et etiam *A* 3*a*. *b*. n) aspere *A* 2. o) vestimenta et o. *A* 1; cilicia sub veste *A* 3*a*. *b*. p) suam *A* 2. q) ubi iusti f. sicut *A* 3*a*. *b*. r) loco nullam laneam *A* 2; s. suae loco nullam laneam nec lineam vestem *A* 3*a*. *b*.

Capp. 6. 7. *B* 1. 2.

Cap. 6. a) elemosynis *B* 2. b) omnem *B* 2.

Cap. 7. a) Geredrudus *B* 1. b) suae *B* 2. c) spatio *B* 2. d) cilinā *B* 2, *corr.* e) regna *B* 2.

A.

nec lineum vestitum super se misissent praeter unum velum vile multum, quod quaedam peregrina sanctemonialis ante dies plures illi pro benedictione direxerat ad capud cooperiendum, et ipsum cilicium: in sepulcro[a], ubi in pace quiescit, nullo alio velamine cooperire, exceptis his duobus[b], cilicio, quo induta fuerat[c], et panno vetere, quo ipsum[d] cilicium tegebatur. Dicebat autem, quod res superflua nihil morientibus nec viventibus adiuvare potuisset, quod verum esse sapientes testantur. Deinde cum adpropinquaret dies adsumptionis animae illius, vocavit unum de fratribus, praecipiebat[e] ei, dicens: 'Vade festinanter ad illum[f] peregrinum[*], qui[g] est semotius[h] in monasterio que apellatur Fossuensis[i, 1], et dic ad illum: "Virgo Christi Geretrudis misit me ad[k] te, interrogandum[l] tibi, quali[m] die migratura esset[n] de hac luce, quia valde se timere dicit similiterque congaudet". Et ille tibi dicturus est, quid debeas renuntiare[o]. Vade[p] et noli dubitare'. Mox[q] impleta iussione, quod ei fuerat demandatum[r] suggerere[s], at ille servus Dei[**] sine mora ipso[t] misso responsum dedit et[u] dixit: 'Odie 17.[v] Kl. Aprl. est dies; crastino autem die[w] inter missarum sollemnia illa[x] Dei ancilla et Christi virgo Geretrudis de

B.

vestimentum super se misissent preter unum velum vile multum, quod quaedam sanctimonialis peregrina ante dies multos direxerat[a] ad caput operiendum, et ipsum cilicium subpositum, in pace deberet requiescere et alio nullo operiri velamine, exceptis his duobus, id est cilicio, quo erat induta, et panno veteri, quo cilicium ipsum[b] tegebatur. Dicebat autem, quia res superfluae nihil morientibus adiuvare potuissent, quod et sapientes vera esse testantur. Deinde cum adpropinquaret dies adsumptionis eius, vocavit unum de fratribus et precipiebat ei, dicens: 'Festinans vade ad peregrinum illum, qui est semotius in monasterio Fossuense[c], et dic ad illum: "Virgo Christi Gertrudis misit me ad te interrogare, quali[d] die est de hac luce migratura, quia valde timere se[e] dicit similiterque congaudet". Et ille tibi dicturus est, quid debeas nuntiare. Vade et noli dubitare'. Mox vero, impleta iussione, famulus Dei sine mora ipso[f] misso respondit: 'Hodie 16.[g] Kal. April. est dies; crastino inter missarum sollemnia ista[h] virgo Dei Geretrudis[i] de corpore est migra-

*) qui de nomine Ultan vocatur *add.* *A* 3a. *b.*
**) Ultan *add.* *A* 3a. *b.*

Cap. 7. *A* 1. 2. 3a. *b.*

Cap. 7. a) autem *add.* *A* 3a. *b.* b) duabus c. qua *A* 1. c) fuerit *A* 2. d) ipso cilicio *A* 2. e) praecepit *A* 3a. *b.* f) illo *A* 2. g) ipse *A* 3a. *b.* h) semotim *A* 1; semotus *A* 3a. *b.* i) Fossuense *A* 2. 3a. *b.* k) a *A* 1. l) interrogando *A* 2; interrogare te *A* 3a (*e corr.* interrogandum?). *b.* m) quale *A* 2. 3a. n) fuisset *A* 1. o) mihi *add.* *A* 3a. *b.* p) fili *add.* *A* 3a. *b.* q) ille *add.* *A* 3a. *b.* r) *ita* *A* 3a. *b*; imperatum *A* 1; de mandato *A* 2. s) interrogare *A* 3a. *b.* t) *ita* *A* 3a. *b*; ipso r. *A* 1; ipsi m. responso *A* 2. u) *om.* *A* 3a. *b.* v) 13. *A* 1; est d. 16. K. A. *A* 2; 17. Kl. Aprl. d. e. *A* 3a. *b.*

Cap. 7. *B* 1. 2.

Cap. 7. a) detexerat *B* 2. b) ipsud *B* 1. c) Fonsuense *B* 2. d) quale *B* 1. e) timeresse *B* 2, *corr.* f) ipsi *B* 2. g) 15. *B* 1. h) ipsa *B* 1. i) *ita* *h. l.* *B* 1.

1) *Fosses.*

A.

corpore est[a] migratura. Et[b] dic ei[c], non timeat neque trepidet de obito suo, sed laeta pergat, quia beatus Patricius episcopus cum electis[d] angelis Dei et[e] cum ingenti[f] gloria parati sunt eam recipere. Vade et tu velociter'. Interrogavit[g] eum ille frater, qui fuerat transmissus, si[h] hoc per revelationem divinam vidisset, ut ei per ordinem[i] indicaret[k, *]. In responso dixit[l]: 'Vade et[m] tu, frater, festina. Scies[n] hoc: die crastina[**]; quid me plus[o] interrogas?' Qui reversus, nuntiavit famulae Christi, quod fuerat dictum ad eum. At illa quasi ex somno evigilans, hilarem[p] prae gaudio reddidit vultum, gratias agens Deo, eo quod per servum[q] suum suam ancillam dignatus est consolari[r]. Ita de promissione[s] sua laeta permansit, ut per totam noctem cum sororibus in psalmis et ymnis[t] et orationibus duxit vigiliam[u]. Crastino autem die dominico hora quasi sexta iuxta Dei viri verbum[v] sacratissimum Christi corporis[w] et sanguinis viaticum accepit. Et quando ille[x] sacerdus dominicam secretam sententiam habuit finitam, tricesimo et tertio aetatis suae anno sub die 16.[y, 1] Kl. April., agens Creatori suo[z] gratias, qui sine corruptione eam ad suum dignatus est vocare regnum;

B.

tura. Et dic ei, non timeat neque trepidet de obitu suo, sed laeta pergat, quia beatus Patricius episcopus cum electis Dei et angelis et ingenti gloria paratus est suscipere illam. Vade et tu velociter'. Interrogavit autem eum frater, qui missus fuerat, si hoc per revelationem divinam vidisset, ut ei per ordinem indicaret. Et ait ei: 'Vade, frater, et festina. Scies hoc: die[a] crastino; quid me plus interrogas?' Qui reversus, nuntiavit famulae Christi, quod dictum fuerat ad eum. At illa quasi ex somno evigilans, hilari gaudio Deo gratias referebat, eo quod per servum suum ancillam suam dignatus est consolari, et ita de promissione[b] laeta permansit et per totam noctem cum sororibus vigilias in oratione ducebat. Crastino die dominico hora quasi sexta iuxta verbum viri Dei sacratissimi corporis et sanguinis Christi viaticum accepit. Cumque sacerdos ei secretam[c] finitam habuit, tricesimo tertio anno aetatis suae 15. Kal. Aprilis, agens Conditori suo gratias, qui eam sine corruptione ad suum regnum vocare dignatus

669, Mart. 17.

---

*) Et ille servus Dei Ultan *add.* *A* 3*a*. *b*.
**) migratura est ad Dominum *add.* *A* 3*a*. *b*.

Cap. 7. *A* 1. 2. 3*a*. *b*.

Cap. 7. a) migratura erit *A* 1. b) Sed et *A* 3*a*. *b*. c) ut *add.* *A* 3*a*. *b*. d) *om.* *A* 3*a*. *b*. e) sanctis omnibus *add.* *A* 3*a*. *b*. f) ingente *A* 2. g) autem *add.* *A* 3*a*. *b*. h) super hoc r. *A* 2; si de hac causa per *A* 3*a*. *b*. i) omnia *add.* *A* 3*a*. *b*. k) iudicaret *A* 1. l) dicit *A* 1. m) &u *A* 1; et tu *om.* *A* 3*a*. *b*. n) Sciens hoc quod d. *A* 3*a*. *b*. o) amplius *A* 3*a*. *b*. p) hilare *A* 2. q) suum servum? *A* 2. r) consolare. Et ita *A* 3*a*. *b*. s) p. Domini l. *A* 3*a*. *b*. t) y. et *om.* *A* 2. 3*a*. *b*. u) pervigilem *A* 3*a*. *b*. v) verba *A* 3*a*. *b*. w) corpus et sanguinem a. *A* 1. x) illi *A* 2, *ut infra; om.* *A* 3*a*. *b*. y) *ita* *A* 2. 3*a*. *b*; 13. Kl. Apral. *A* 1. z) sui *A* 1, *corr. m. al.*

Cap. 7. *B* 1. 2.

Cap. 7. a) de *B* 2. b) missione *B* 2, *corr.* c) sententiam *desideratur.*

1) *De tempore quo mortua est supra p.* 447. *disserui.*

A.

haec cum dixisset, Deo desideratum amisit spiritum. Dum ibidem[a] ego et alius frater Rinchinus[b] nomine[c] fuimus[d] evocati propter sororum consolationem, vocavit me ex nomine ille servus Dei Rinchinus et dixit: 'Sentis aliquid?' Ego autem respondi: 'Non nisi sorores in grandi[e] maerore video'. Cum haec dixissem[f], venit suavissimus odor, quasi flagrantia[g] unguentorum mixta, redolebat illa cellola, ubi sanctum corpus iacebat. Et nos inde degressi, in naribus nostris adhuc illius miri odoris suavitatem sentiebamus[h]. Cum omnia[i] que circa beatissimum[k] corpus agebant et officia impleta fuissent, in cisterna sua, quam olim sibi praeparaverat, cum divinis laudibus a sacerdotibus et Dei ancillis corpus beatissimae virginis Christi Geretrudis[l] honorificae traditur sepulturae, ubi cotidie orationum[m] praestantur beneficia[*].

EXPLICIT VITA[n].

B.

est; haec cum dixisset, emisit, Deo[a] desiderante, spiritum suum. Dum autem ibi ego et alius frater nomine Rinchinus fuissemus evocati, vocavit me ex nomine servus Dei Rinchinus et ait: 'Sentis aliquid?' Et ego respondi: 'Non nisi sorores in grandi merore video'. Cumque hoc diceret, venit odor suavissimus quasi fraglantia[b] unguentorum, et redolebat tota cellula, ubi sanctum corpus eius iacebat. Et nos inde digressi, in naribus adhuc illius[c] miri odoris suavitatem sentiebamus. Cum omnia quae circa beatissimum corpus agebant et officia fuissent impleta, in cisterna, quam sibi olim preparaverat, cum divinis laudibus et sacerdotibus et ancillis Dei corpus beatissimae virginis Christi Gertrudis honorificae traditur sepulturae, ubi cotidie orationum prestantur beneficia per dominum nostrum Iesum Christum, qui regnat[d] cum Patre et Spiritu sancto per omnia secula seculorum. Amen.

*) per merita et intercessionem virginis Christi *add.* *A* 3*a*. *b*.

Cap. 7. *A* 1. 2. 3*a*. *b*.

Cap. 7. a) *om*. *A* 1*;* Dum vero i. *A* 3*a*. *b*. b) Rincuinus *A* 1, *ut infra;* Richinus *semper* *A* 3*a*. *b*. c) nomen *A* 2; non *A* 3*a*; ñ *A* 3*b*. d) fuissemus *A* 3*a*. *b*. e) grandem errore *A* 2. f) dixisset *A* 1. g) *ita* *A* 1. 3*a*. *b*; fragrantia? *A* 2. h) sentiamus *A* 2. i) honorifice *add*. *A* 3*a*. *b*. k) c. corpus eius debebatur (debebantur *A* 3*b*) peragi et o. expleta *A* 3*a*. *b*. l) Ger(e)drudae *A* 3*a*. *b*. m) eius *add.?* *A* 2. n) sanctę Geretrudis *add*. *A* 2; E. V. *om*. *A* 3*a*. *b*.

Cap. 7. *B* 1. 2.

Cap. 7. a) *bis scr., sed corr.* *B* 2. b) flaglantia *B* 1. c) *om.?* *B* 2. d) c. P. et S. s. r. *B* 2.

DE[a] VIRTUTIBUS, QUAE FACTA SUNT POST DISCESSUM BEATE GERETRUDIS ABBATISSE.

1. Cum multos homines cernimus in hoc saeculo viventes vitam angelicam ducere, unde hoc fieri poterit, nisi[b] quia, quamvis corporaliter hic apud homines viventes, quamdiu in corpore subsistunt, tamen eorum mens et conscientia in aeternitate solidatur, et cor ipsorum in contemplatione divinitatis[c] incessabiliter occupatur? Ita et haec[d] famula Christi Geretrudis, cuius vitam vel conversationem a primevo

Cap. 1. *A* 1. 2. 3*a*. *b*.

Cap. 1. a) De — abbatisse *om*. *A* 2. 3*a*. *b*. b) hoc *add., sed eras.* *A* 1. c) div. — conversationem *om*. *A* 3*a* (*m. al. in ima marg. suppl.*). *b*. *c*. d) huic famule Chr. Geretrude *A* 1.

iuventutis[a] conscripsimus, quamvis hic carnaliter apud mortales conversata fuisset et gubernatrix extiterit famulorum famularumque Christi, quae sub ditione sua deguerunt[b], tamen interiorem vitam ac perpetuam numquam in oblivione[c] tradidit nec[d] statum rectitudinis suae nec morum gravitatem[e] nec disciplinam rigoris amisit. Idcirco apud[f] omnipotentem Dominum promeruisse manifestum est, ut post obitum[g] eius non minimas fieri per ipsam virtutes, quatenus, ut[h] omnibus innotisceret, qui vitam eius vel abstinentiam corporis[i] agnoverunt, nossent nunc etiam, quantum apud Deum obtinere precibus valead, cum virtutes, que[k] Dominus, si[l] petentium fides exigit, dignatus est ostendere ad sepulcrum eius, si[m] aliqua exinde commemoramus, et ad medium deducamus.

2. Erat quedam abbatissa in monasterio Treverense, cui nomen erat Modesta, et hec ipsa ab infantia sua Deo consecrata fuerat similiterque et sanctae Geretrude[a] in amicitia divina familiariter constricta videbatur. Quamvis longe positae longeque disiunctae[b] inter se fuerunt[c] corporaliter, et multis miliis[d] et terrarum spatiis interiacentibus, quod oculorum obtutibus inter se videre non[e] quiverunt, animo tamen atque in[f] cordis[g] dilectione semper praesentes[h] fuerunt, quia[i] aequalem servitutis militiam baiularunt[1] et Domino in sinceritate cordis aequaliter sine dolo servierunt. Post multum vero temporis spatium contigit hoc quod volo[k] ad memoriam vestram narrando revocare[l], ut[f] quadam die, cum praedicta Dei famula Modesta in monasterio suo posita, orationis causa in eclesiam suam intrasset, seque ipsam ante altare beatae Mariae[m] semper virginis in oratione[n] prosternebat. Cum autem, finita oratione, surrexisset[o], se ipsam undique circumspiceret[p], subito aspexit viditque ad dexteram latus altaris sanctam[q] Geretrudem stantem in eodem habitu atque in eadem specie, qua ipsa formata fuerat[r]. Dixitque ad eam: 'Soror Modesta, certam tene hanc visionem et sine ulla ambiguitate scias me hodie in hac eadem ora absolutam de habitaculo carnis huius. 659, Mart. 17.
Ego sum Geretrudis, quam multum dilexisti'. Et his dictis ab oculis aspicientis ablata est. Tunc illa intra se tacite cogitabat, quid tanta[s] visio debuisset[t] fieri. Et in[u] eadem die de visione illa nemini indicavit nullum[v] verbum. Cum autem crastinus[w] advenisset dies, civitatis Metensis[x] episcopus nomine[y] Chlodulfus[2] venit ad monasterium praedictae Dei famulae Modestae. Tum illa inter alia conloquia Dei virgo interrogavit episcopum de sancta Geretrude, in quale[z] habitu vel ordine[a] vel specie ipsa fuisset. At ille statim per ordinem narravit[z] staturam corporis eius et speciem decoris eius. Tunc beata Modesta intellexit ex[b] signa, que[c] ab episcopo audierat, verum esse, quod ante viderat[d], et dixit ad eum: 'Hoc tibi nunc confiteor[e], quod ante celabam, qua[f]

Capp. 1. 2. *A* 1. 2. 3*a*. *b*.

Cap. 1. a) suae *add.* *A* 3a. *b*. b) fuerunt *A* 3a. *b*. c) *ita A* 3*a*; oblivone *A* 1, *corr.*; oblivionem *A* 2. 3*b*. d) nestati *A* 1. e) servitutem *A* 2. f) *om.* *A* 2. g) e. o.? *A* 2. h) *om.* *A* 3a. *b*. i) abstinentiam cognoverunt *A* 3*a* (*pr. m.*). *b*. k) quas *A* 3a. *b*. l) se *A* 1. m) *ita A* 1. 3*a*; *om.*? *A* 2; sed *A* 3*b*.

Cap. 2. a) Geretrudi? *A* 2. b) disiuncti *A* 2. c) fuissent *A* 3a. *b*. d) milib? (*e corr.* b) *A* 1; m. et *om.* *A* 3a. *b*. e) no:: qui::verunt *A* 1; nequiverunt *A* 3*a*; non poterant *A* 3*b*. f) *om.* *A* 3a. *b*. g) cordibus *A* 1. h) presentis *A* 2. i) qui *A* 3*a* (*pr. m.*); quae *A* 3*b*. k) ad m. v. volo enarrando *A* 3a. *b*. l) reducere *A* 1. m) et *add.* *A* 2. 3*a*. n) orationem *A* 2. 3*b*; prosterneret *A* 2. 3a. *b*. o) et *add.* *A* 3a. *b*. p) conspiceret *A* 3a. *b*. q) sanctae Gertrudis (in *marg.* ea sanctam) *A* 1. r) fuisset *A* 2; fuit *A* 3a. *b*. s) tantę visioni *A* 3a. *b*. t) debet *A* 2; deberet *A* 3a. *b*. u) & die eadem *A* 2. 3a. *b*. v) ullum *A* 1 (*e corr.*). 2. 3a. *b*. w) crastina a., c. *A* 3a. *b*. x) ei *add.* *A* 1. y) nomen Clodulfus *A* 2, *ut infra*. z) qua *corr.* quo *A* 1; quali *A* 3a. *b*. a) o. vel *om.* *A* 3a. *b*. b) hec *A* 1; signo *A* 2. 3c. *b*. c) quod *A* 3a. *b*. d) aviderat *A* 1. e) pater *add.* *A* 3a. *b*. f) qua *corr. m. al.* quod *A* 1; quod? *A* 2; quia *A* 3a. *b*.

1) Aequalem servitutis militiam baiulamus *scribit S. Benedictus in Regula c.* 2. 2) *De eo v. supra p.* 427.

revelatum mihi fuit hesterno die hora quasi sexta[1], quod[a] de hac luce ipso die et eadem ora migrata[b] fuisset'. Et postea totam[c] rem per ordinem pandit episcopo. Ille autem diem ipsum atque horam consignans praedictus episcopus Chlodulfus[d] et invenit ita factum ordinem rei, sicut et[e] supradicta prius indicaverat abbatissa.

3. Post annum autem[a] decimum obitus sancti[b] in monasterio Nivialae[c] ignem exortum fuisse adserunt[d], ubi ipsa praefuit sancta[e] Geretrudis, adhuc vivens[f] in corpore. In tantum autem, ut dicunt, erupuit[g] flamma vehemens, ut nullus monachorum vel virginum seu virorum ibidem concurrentium nullam[h] spem haberent[i] ad liberandum monasterium de incendio. Ipse autem ancillae Dei, quae[k] ibidem congregate fuerant, foras murum extra monasterium ad vicina loca confugerunt. Tunc vir unus, cui cura monasterii commendata fuerit[l] regere, repente elevans oculos suos, viditque sanctam Geretrudem stantem in summitate refectorii in ipsa[m] specie vel habitu, qua[n] ipsa fuit[o], et cum ipso velamine, qua[n] erat cooperta, semper iactabat[p] flammam de domo. Ille autem vir[q] tante[r] visione non perterritus, sed gaudio magno repletus, suos sotios ortabatur[s], ut constanter agerent. Ipse autem cursu concito[t] ascendens sursum, ut videret exitum rei. Tunc mirum in modum cumsubito[u] viderunt liberatum monasterium in ipsa hora de incendio.

4. Alio quoque tempore admoniti[a] sunt per visionem aliquae de[b] sororibus, ut et[c] lectulum, ubi sancta Geretrudis[d] post laborem vigiliarum orationumque[e] solebat fatigantia membra aliquid[f] requiescere, ut nullus hominum ulterius in eum[g] requiescere fuisset ausus. Tunc praedicta Dei famula Dominica abbatissa[h], nepta[2] sanctae[i] Geretrude, quae secus pedes eius[k] fuerat nutrita, gaudio repleta est, quod per tanta signorum miracula eam Dominus dignatus est manifestare. Convocata autem universa[l] congregatione, ipsum lectulum tulerunt et portaverunt cum honore magno et Dei laudibus et deposuerunt eum in basilica sancti Pauli apostoli, ubi nunc Dominus multa signa atque[m] virtutes ostendere dignatus est.

5. Fuit quedam puella in regione eadem, quam gravissima egritudo depresserat, et[a] nullus eam medicus per annos plurimos sanare potuisset, et[b] ad extremum oculorum suorum lumen amisit et ceca efficitur[c]. Tunc parentes illius[d] puelle tulerunt eam et secum duxerunt ad monasterium Nivialae[e], ut saltim ibi invenirent aliquos medicos, qui eam curare[f] potuissent. Tunc in ipsa nocte aparuit ei sancta Geretrudis per

Capp. 2—5. *A* 1. 2. 3*a*. *b*.

Cap. 2. a) quia ? *A* 2. b) migratura *A* 2. c) totum semper ordinem *A* 2. d) Chodulfus *A* 1, *corr.*; *om.* *A* 3*a*. *b*. e) ei *A* 1.

Cap. 3. a) *om.* *A* 3*a*. *b*. b) sui *A* 1; o. sanctae Ger(e)drudis virginis Christi in *A* 3*a*. *b*. c) Nibilia ignis *A* 2; Nivallę *A* 3*a*. *b*. d) afferunt *A* 1. e) p. Ger(e)drudis virgo Christi quamdiu vivens fuit in c. *A* 3*a*. *b*. f) viveret *A* 2. g) *ita* *A* 3*a*. *b*; erupit *A* 1; eripuit *A* 2. h) ullam *A* 2. 3*a*. *b*. i) habebant *A* 2. k) quique ibidem *A* 1. l) fuit *A* 2; fuerat *A* 3*a*. *b*. m) ipso (aspectu *in marg. add.*) vel *A* 1. n) quo *A* 3*a*. *b*. o) fuisset *A* 2; fuerat *A* 3*a*. *b*. p) proibebat *A* 2. q) de *pro* vir *A* 3*a*. *b*. r) *ita* *A* 1. s) adortabatur *A* 1. t) concite *A* 1. u) *pro* c. *rasura est* *A* 1; subito *A* 3*a*. *b*.

Cap. 4. a) ad monasterium per *A* 3*a*. *b*. b) a. sorores *A* 3*a*. *b*. c) ut in ipso lecto *A* 3*a*. *b*. d) ancilla Christi *add.* *A* 3*a*. *b*. e) orationum instantia (instantiam *A* 3*b*) a. fatigata *A* 3*a*. *b*. f) aliquod *A* 2. g) eam *A* 2; in ipso lecto r. *A* 3*a*. *b*. h) abba nepota *A* 2: *item infra*. i) sancta *A* 2. k) ei *A* 1. l) universi congregationi *pr. m.* *A* 1; omnem congregationem *A* 3*a*; omni c. *A* 3*b*. m) a. v. *om.* *A* 3*a*. *b*.

Cap. 5. a) ut ? *A* 1. b) *om.* *A* 3*a*. *b*. c) effecta est *A* 3*a*. *b*. d) ipsius *A* 3*a*. *b*. e) Niviale *A* 2; Nivialla *A* 3*a*. *b*. f) sanare *A* 3*a*. *b*.

1) *Cf. Vitam c.* 7. 2) *Haec Vitae auctor de Vulfetrude abbatissa narravit; cf. c.* 6: nepotam suam secus pedes eius — — nutritam nomine Vulfetrude.

visum et dixit ad eam: 'Puella, noli dubitare, sed crede in domino Iesu Christo et vade ad lectum, que[a] est positus[b] in eclesia beati Pauli[1] apostoli, ubi Geretrudis requiescere solebat[c]. Ibi acceptura eris sanitatem de omni tribulatione, que[d] in corpore[e] tuo pateris[f]'. Ipsa autem puella propter gravitudinem infirmitatis suae non potuit ante diem tertium pervenire illuc. Cumque cuncta congregatio in horam tertiam ad opus divinum consisterent[g], et opere Dei completo, superveniente autem puella, quae fuerat infirma, tuleruntque[h] eam sorores et adduxerunt ad lectulum[i], ubi iussa fuerat ambulare. Cumque se in oratione Domino substravisset et ad lectulum[i] inclinasset, statim aperti sunt oculi eius, et totum corpus, que[k] ante vulnerata fuerat, ita repente sanata[l] est, acsi[m] umquam vulneris nihil habuisset. Illa autem Domino[n] gratias agebat et gaudio magno repleta est et exultatione[o] revertebat ad suos[p] parentes.

6. His ita[a] gestis, contigit, ut predicta abbatissa, nepta[b] beate[c] Geretrude[d] de hac luce migrasset, que post ipsam[2] gubernatrix extiterat Nivialense[e] monasterio. Tunc cuncta familia unianimiter omnes unam puellam ex nobile genere[f] ortam sibi elegerunt abbatissam, cui nomen erat[3] Agnes, qui et ipsa similiter nutrita fuerat a beata[g] Geretrude. Ipsa autem postea edificavit eclesiam in honore virginis Christi sanctae Geretrudis[h]. Die vero eadem[i], qua ecclesia[k] aedificata fuerat, et lectum[l] fuisset cum honore ibidem portatum, ipsa autem[m] nocte omnes sorores in eadem aeclesia cum[n] reverentia sollemnitatis[o] vigilias habuerunt. Finito autem matutino[p] et opere Dei[4] completo et extinctis[q] lucernis 7, quae[r] semper in eodem oraturio ardere solebant, mane autem[s] facto, cum et ipse[t] sorores ad orationem in eandem ecclesiam intrassent, et[u] viderunt[v] omnes lucernas ardentes, que[w] ante extinctas demiserunt[x]. Unde factum est, ut devulgatum[y] esset hoc miraculum per universam regionem illam, et fama exiit[z] de virtutibus eius[a], ut omnes, qui longe aut[b] prope essent, venientes ibidem ad sepulcrum beate[c] virginis remedium querere animarum et[d] corporum simul, et cum Dei adiutorio omnes, qui illic ad[e] amorem divinitatis auxilium querebant, sani atque incolumis[f] inde revertebantur.

Capp. 5. 6. *A* 1. 2. 3*a*. *b*.

Cap. 5. a) *ita A* 1. b) posita *A* 2. c) *e corr. A* 1. d) que *corr.* quā *A* 1; quę *A* 2. 3*a*. e) *alt.* o *superscr. A* 1. f) paciaris *A* 2. g) consistebant *A* 2. h) que *om. A* 3*a*. *b*. i) lectum *A* 3*a*. *b*. k) quod a. vulneratum *A* 1 *(e corr.)*. 3*a*. *b*. l) sanatum *A* 1 (?). 3*a*. *b*. m) a. u. v. *om. A* 2. n) *om. A* 2. o) exultatio *A* 2. p) p. s. *A* 1.

Cap. 6. a) s *m. al. suppl. A* 1. b) neptis *h. l. A* 3*a*. *b*. c) beata *A* 2. d) virginis Christi *add. A* 3*a*. *b*. e) Nivaliense *A* 1. f) hortam g. *A* 3*a*; o. *om. A* 3*b*. g) f. abatet *A* 1. h) Geredrude *A* 3*a*; Gerdrudę *A* 3*b*. i) eodem *A* 2; quo *A* 1. k) aed. eccl. *A* 3*a*. *b*. l) lectus *A* 3*a*. *b*. m) *om. A* 3*a*. *b*. n) summa *add. A* 3*a*. *b*. o) sūnitatis ? *A* 1; sollemnitates vigiliasque *A* 3*a*. *b*. p) cursu *add. A* 2. q) extincte sunt lucerne *A* 1. r) qui *A* 2. s) f. a. *A* 3*a (corr.)*. *b*. t) ipsas ? *A* 1, *corr.* u) *eras. A* 1*; om. A* 3*a*. *b*. v) viderent *A* 1. w) quas *A* 1 *(e corr.)*. 2. 3*a*. *b*. x) reliquerat *A* 1; dimiserant *A* 3*a*. y) devulgaretur (divulgaretur *A* 3*b*) hoc *A* 3*a*. *b*. z) exigit *A* 1. a) v. ancillae Christi Ger(e)drudę, ut *A* 3*a*. *b*. b) e. aut p. *A* 3*a*. *b*. c) s. v. Dei r. quęrerent *A* 3*a*. *b*. d) s. et c. *A* 3*a*. *b*. e) illic cum amore *A* 3*a*. *b*. f) incolomes *A* 2. 3*a*. *b*.

1) *Ecclesia S. Pauli Nivialensis tempore Ottonis III. imperatoris (a. 992) 'noviter', i. e. denuo, constructa (Miraeus, Opera dipl. I, p. 656), saec. VII. iam extitit. Ex hoc loco Bonnell, 'Anfänge des Karol. Hauses' p. 152, temere collegit, Vitam Geretrudis ante saec. XI. compositam non esse; cf. Friedrich, 'Kirchengesch. Deutschlands' II, 1, p. 341.* 2) *Immo post Vulfetrudem Dominica Geretrudi successit; cf. Vitam c. 6.* 3) *Itaque Agnes scriptoris tempore iam defuncta erat.* 4) Opus Dei *vel* divinum *pro officio divino accipitur, ut in Regula S. Benedicti c. 16. 22 cet.; cf. Ducange ed. Favre VI, p. 51.*

7. Erat autem quidam vir in hac vicina loca, cuius uxor ceca est effecta[a], tulitque eam vir suus et adduxit eam[b], ubi sancta virgo quiescebat[c], ad supradictum monasterium Niviala[d]. Cum autem ecclesiam[e] intrassent, et illa stetisset subter unam[f] lampadem, repente effundebatur illa candela[g], qua ipsa[h] subter stetisset[i], et effudit[k] super pallium, qua[l] induta erat. Omnes[m], qui illic aderant et viderunt hoc miraculum, tenentes ex ipsa gutta, et[n] uncxerunt oculos eius, et statim inluminati sunt oculi mulieris, que[o] ante fuerat caeca. In crastinum autem confortata est in fide et spe et[p] in virtutibus sanctae virginis[q] Geretrude[r] sana reversa est ad[s] domum suam. Quoniam satis longum est[t] per ordinem totum enumerando perstringere, quanta fecisset[u] Deus per eam omnibus ad eam confugientibus[v] et causam salutis ab ea postulantibus, cum adiutorio Domini omnes inde[w] incolumes revertebantur; qui nomen eius cum[x] fide invocantes[y], de quacumque tribulatione obpressi fuissent[z], statim eis[a] angelus Domini adfuit[b] adiutor.

8. Alio quoque tempore dum latrones quendam puerum conprehenderunt[a] et ligaverunt eum[b], cumque diu teneretur in vinculis, volentes eum in captivitatem[c] extra patriam venumdare, tunc[d] subito puer rememorans cum fiducia nomen sanctae Geretrude[e] deprecatusque eam, ut sibi auxilium inpendisset, statim ceciderunt vincula de manibus eius, quibus fuerat[f] colligatus, et coepit currere, ut se liberaret. Illi autem viri, qui eum vinctum[g] habuerunt[h], similiter ceperunt currere post ipsum, ut eum conprehenderent[i], et non potuerunt. Sicque liberatus est puer de[k] manu latronum et inimicorum eius[*].

9. Iterum autem postea alio tempore dum vir quidam in magnis criminibus inventus fuit[a], ita ut dominus eius iuberet[b] eum tenere et in vinculis constringere[c], tunc ille infelix in angustia positus et nimio pavore perterritus, quia omnes qui aderant de vite eius[d] longitudine eum nihil habere[e] sperantes, ipse autem[f], qui erat vinctus, confortatus est in spe et[g] deprecans se[h] ad sanctam[i], ut sui miseri[k] auxiliaret. Statimque et in ipso[l] tempore confracti[m] sunt ferri[1], unde erat strictus[n], secumque ipse[o]

---

*) per auxilium sanctae Ger(e)drudis *add.* *A* 3*a*. *b*.

Capp. 7—9. *A* 1. 2. 3*a*. *b*.

Cap. 7. a) eff. est *A* 3*a*; est *om.* *A* 3*b*. b) *om.* ? *A* 2. c) requiescit *A* 3*a*. *b*. d) Nivialla *fere* *A* 3*a*. *b*. e) ecclesia *A* 2. f) unum *pr. m.* *A* 1. g) ille, qua *A* 1; effudit illa candela, supter (subter *A* 3*b*) qua i. stet. *A* 3*a*. *b*. h) illa *A* 2. i) subteerat *A* 1. k) venit *A* 3*a*. *b*. l) quo *A* 3*a*. *b*. m) Omnesque qui *A* 3*a*. *b*. n) *om.* *A* 3*a*. *b*. o) e *postea suppl.* *A* 1. p) *ita* *A* 1. 3*a*. *b*; *om.* ? *A* 2. q) *om.* *A* 3*a*. *b*. r) Geretrudis ? *A* 2. s) in *A* 3*a*. *b*. t) est enumerando *A* 2. u) q. beneficia facit Deus cottidie propter suam misericordiam omnibus illuc confugientibus *A* 3*a*. *b*. v) confuigientibus *A* 1; confugentibus *A* 2. w) exinde *A* 1. x) confide *A* 2. y) invocabant, q. *A* 1. z) erant *A* 2; essent *A* 3*a*. *b*. a) *om.* *A* 3*a*. *b*. b) aderat *A* 1.

Cap. 8. a) conpraehenderent l. *A* 3*a*. *b*. b) *om.* *A* 1. c) captivitate *A* 3*a*. *b*. d) tum *A* 2. e) Geretrudis ? *A* 2, *ut infra*. f) e. f. *A* 3*a*. *b*. g) ligatum *A* 3*a*. *b*. h) habuerant *A* 1. i) conprehenderunt *A* 1, *corr. m. al.* k) da *A* 2; de manibus *A* 3*a*. *b*.

Cap. 9. a) fuisset *A* 3*a*. *b*. b) iussit *A* 2; iussisset *A* 3*a*. *b*. c) confringi *A* 3*a*; constringi *A* 3*b*. d) huius ? *A* 2; illius spacio ni(c)hil *A* 3*a*. *b*. e) hab^e^re *A* 1; ei *A* 2; *om.* *A* 3*a*. *b*. f) miser *add.* *A* 3*a*. *b*. g) sp. d. convertit se ad sanctam virginem Christi (Chr. *om.* *A* 3*b* ?) Ger(e)drudem, ut ei misero *A* 3*a*. *b*. h) *om.* *A* 1. i) virginem *add.* ? *A* 2. k) misero *A* 2. 3*a*. *b*. l) *om.* *A* 1. m) confracti serri *A* 1; confracta sunt ferre *A* 2; confracti sunt nexus ferrei (ferreus *A* 3*b*), unde *A* 3*a*. *b*. n) constrictus *A* 3*a*. *b*. o) *om.* *A* 1; secundum ipse d. *A* 2; secumque eos ipse detulit *A* 3*a*. *b*.

1) *Ferra sunt catenae; cf. Ducange ed. Favre III, p.* 444.

detulit ad monasterium Nivialae[a] et omnes porte[b] ostiaque eclesiarum apperta[c] repperit et ad ipsum sanctum lectum[d] pervenit, ibique liberatus est per[e] virtutem sanctae[f] virginis[g].

10. Anno autem trigesimo tertio post obitum beatae Geretrude, inspirante Domino, venit[a] in corde sue germane[b] nomine Becgane[c], ut sibi ipsa vellit[d] monasterium[1] construere. Postea vero in tale[e] devotione venit ad supradictum monasterium Nivialae[f], postulansque praedictam[g] abbatissam Agnem[h] simulque omnem congregationem, ut ei aliquo[i] adiutorium prebuissent[k] de causa spirituale[l], unde maximam necessitatem habuisset[m] sue devotionis initium. Tota autem illa congregatio amantissimo animo susciperunt petitionem[n], quam ipsa postulasset, et dederunt ei reliquias et libros sanctarum scripturarum. Similiterque dederunt[o] ei in sancto habitu seniores spirituales sorores[p], qui[q] ipsum monasterium docere potuissent regularis[r] vite disciplinam[s] normamque relegionis initium[t]. Et ex eo lecto ei[u] dederunt partem[v], ubi sancta Geretrudis, germana sua, migravit ad Christum. Tunc christianissima matrona, acceptis his omnibus, quae ad relegionis reverentiam pertinebant, cum honore et reverentia hec omnia secum detulit ad monasterium suum cum gaudio et[w] exultatione magna repleta. Cum autem adpropinquassent ad monasterium, ubi tendebant[x], levaverunt cum canticis cruces[y] et Domino laudes caecinerunt[z]; portaverunt[a] reliquias et lectum sanctum, quam[b] secum detulerant[c], et posuerunt eum iuxta altare sanctae Genoveve[d] virginis. Quis autem hominum verbis explicare poterit, quanti[e] ibidem cotidie a demonio[f] mundati, quanti infirmi curati[g] et de quacumque tribulatione*) liberati. Anno autem secundo, perfectis omnibus et bene dispositis, matrona illa migravit ad Dominum.

11. Post non multos vero dies ad eandem[a] monasterium quedam relegiosa femina venit, ex nobile[b] genere orta, cui nomen erat Adula, in omnibus vere ancilla Christi, in habitu casta, in humilitate relegiosa, in[c] caritate non ficta, in[d] elimosinis senibus ac pauperibus larga, egenis et peregrinis hospitalis. Sed tamen[e] dubitationem habebat, utrum Dominus tanta signa adque[f] virtutes per meritum[g] beatae Geretrude dignatus

*) t. ibi clamaverint ad Deum (Dominum *A 3b*), liberati redeunt. Anno *A 3a. b.*

Capp. 9—11. *A* 1. 2. 3*a*. *b*.

Cap. 9. a) Niviala *A* 2. b) portas osteaquę *A* 2; portas monasterii, hostias ecclesiarumque *A* 3*a*. *b*. c) apertas *A* 2. 3*a*. *b*. d) locum *A* 3*a*. *b*. e) p. — v. om. *A* 1. f) Ger(e)drudis *add*. *A* 3*a*. *b*.

Cap. 10. a) vivens *A* 1; v. s. g. in corde *(corr. A 3b)* sanctae Ger(e)drudę nomine *A* 3*a*. *b*. b) gemane *pr. m.* *A* 1. c) Becca *A* 2; Beggane *A* 3*a*. *b*. d) vellet *A* 3*a*. *b*. e) tali ? *A* 2; vero d. fideli v. *A* 3*a*. *b*. f) Niviola *A* 2. g) predicta *A* 2. h) ignem *A* 2. i) aliquam *A* 2; aliquem *A* 3*a*; aliquod *A* 3*b*. k) praeberent ? *A* 1. l) spiritali *A* 2. 3*b*; spiritalia *A* 3*a*. m) habebat *A* 1. n) eius *add*. *A* 3*a*. *b*. o) dederant *A* 2. p) (soror *m. al. in litura scr.*)es *A* 3*a*; sor. *om*. *A* 3*b*. q) *ita A* 2. 3*a*. *b*; quae ? *A* 1. r) [re]gulari vitam *A* 2. s) discipline *A* 1. t) *om*. ? *A* 2. u) d. ei *A* 3*a*. *b*. v) p., in quo s. *A* 3*a*. *b*. w) *om*. *A* 2. x) tendebantur *A* 3*a*. *b*. y) crucis *A* 2. z) cacinnerunt, *exp. alt.* n *A* 1; et *add*. *A* 3*a*. *b*. a) *om*. *A* 1. b) quem *A* 3*a*; quę *A* 3*b*. c) detulerunt *A* 3*a*. *b*. d) Genovefę (Geno:fe:uę *A* 3*a*) v. Christi. Q. *A* 3*a*. *b*. e) quante *A* 2. f) demonibus mandati *(corr. m. al.)* *A* 1; demonio mundatę *A* 2. g) curate *A* 2.

Cap. 11. a) ::idē *A* 1; (ea *ras.* ?)ndem *A* 3*a*; eundem *A* 3*b*. b) nobili *A* 2. 3*a*. *b*. c) *om*. *A* 2. d) et *A* 2. e) d. t. *A* 3*a*. *b*. f) aq; *pr. m.* *A* 1. g) merita *A* 3*a*. *b*.

1) *Nempe monasterium Audanense apud Andanam seu Andennam, celebre comitatus Namurcensis municipium, haud procul a ripa fluminis Mosae: quod monasterium in saecularium canonicarum collegium conversum est, aeque ac Nivialense. Mabillon.*

esset ostendere, an non. Unde contigit, ut contentio inde exoriretur[a], sic tamen quasi per[b] ioco inter praedictam matronam et unam famulam Dei ibi[c] in monasterio. Quadam autem die interrogabat[d] eam matrona, dicens: 'Quale[e] die erit ista festivitas 691, Mart. 17. sanctae Geretrude[f]?' Illa autem respondens dixit: 'Quinta ebdomada in quadragisima in sexta feria[1]'. At illa dixit: 'Absit hoc a me, ut[g] hac solemnitate aliquid extra solito penso[h] servitutis nostre augere voluero[i] in refectione'. Ipsa autem puella respondens[k] dixit: 'Si[l] autem ipsa aliquid apud Deum[m] impetrare poterit[n], faciat tibi, ut die eodem volente[o] nolenteque facias caritatem[2]'. Cum autem adpropinquasset dies ille, tunc omnes, qui ad hanc solemnitatem illic[p] convenerant, sive[q] viri sive feminae, monachi ac virgines Christi, cum honore et[r] reverentia celebrantes diem illam. Et[p] post expleta solemnitate missarum, tunc[p] sumserunt cibum potumque cum gratiarum actione[s] gaudentes ex omnibus escis, quibus licitum fuit quadragessimo tempore comedere; sola autem[t] matrona ea[u] die non commedit. Erat autem[p] ei filius parvulus, quem multum diligate[v] diligebat. Superveniens autem infans petit[w] ab ea, ut sibi licuisset ludificare[x]. Illa autem dixit ad eum: 'Fac tibi, quod vis[y]'. Infans autem iocabat[z] et currebat huc illucque. Subito[a] casu contigit, cecidisse eum in fonte[b], que[c] illic erat, et tam diu ibi iacebat[d], usque dum sorores de mensa surrexerant[e] cum gaudio repletas[f], laetantes et bene[g] refectas. Una autem de sororibus supervenit et dixit: 'Scitis, quod iste[h] filius matrone mortuus est[i]?' Interrogabant eam, quis illum occidisset[k]. Illa autem[h] respondens[l]: 'In fonte[b] cecidit, ibique mersus est'. Tunc[m] illa sanctimoniales[n], qui ante contenderat[o] cum ipsa matrona[p] de virtutibus sanctae Geretrude, exclamavit voce magna et dixit: 'Sancta[q] Geretrudis, tu hoc fecisti, quoniam nolebat[r] mater huius[s] infantis virtutibus[t] credere, que[u] per te Dominus operatus est'. Et ait[v] iterum: 'Obsecro sanctitatem tuam, sancta[w] Geretrudis virgo[x] Christi, et per dominum nostrum Iesum Christum tibi adiuro, ut, sicut apud Dominum inpetrare poteris[y], ita eum resuscitare digneris[z]'. Et cepit ire festinanter, ut peteret[a] infantem. Cum autem iret, mater eius obviam ei facta est et dixit: 'Quid facis, soror?' At illa respondens tertio cum iuramento et dixit: 'Quod ego facio, et tu fac similiter. In veritate crede, quia[b] in ac eadem hora tibi[c] vivum restituet filium tuum sancta Geretrudis'. Tulit autem infantem et posuit eum iuxta lectum beate[d] Geretrude. Mox

Cap. 11. *A* 1. 2. 3*a*. *b*.

Cap. 11. a) exoritur *A* 2; exoriret *pr. m.* *A* 3*a*. b) pro *A* 2; per iocum *A* 3*a*. *b*. c) ibidem ? *A* 1. d) interrogavit *A* 3*a*. *b*. e) Quale — f. s. Geretrude *om.* *A* 1; Quali *A* 3*a*. *b*. f) Geretrudis ? *A* 2; Ger(e)drudę *A* 3*a*. *b*. g) in *add.* *A* 3*a*. *b*. h) pensu *A* 3*a*. *b*. i) augeam in *A* 3*a*. *b*. k) respondit dicens *A* 3*a*. *b*. l) Si beata Ger(e)drudis aliquid *A* 3*a*. *b*. m) Dominum ? *A* 2. n) potest *A* 1. o) volens nolensque *A* 3*a*. *b*. p) *om.* *A* 3*a*. *b*. q) sibi v. sibi *A* 2. r) (et r. *om.*) celebraverunt diem illum *A* 3*a*. *b*. s) actione: Gaudentes *distinguit* *A* 1. t) illa *add.* *A* 3*a*. *b*. u) eo *A* 2. 3*a*; ea die *om.* *A* 3*b*. v) *ita* *A* 1. 2; delicate *A* 3*a*. *b*. w) petiit *A* 3*a*. *b*. x) iocari *A* 3*a*. *b*. y) fili *add.* *A* 3*a*. *b*. z) c *superscr.* *A* 1. a) Subitoque *A* 3*a*. *b*. b) fontem *A* 2. 3*a*. *b*. c) qui ibi *A* 3*a*. *b*. d) iacuit, quousque s. *A* 3*a*. *b*. e) surrexerunt *A* 3*a*. *b*. f) repleta — — refecte *A* 2; repletę omnibus bonis laetantes et b. refectę *A* 3*a*. *b*. g) *superscr.* *A* 1. h) *om.* *A* 3*a*. *b*. i) et *add.* *A* 3*a*. *b*. k) occidit *A* 3*a*. *b*. l) respondit *A* 2. 3*a*. *b*. m) Tum *A* 1. n) sanctęmonialis, que *A* 2; sancta monialis, quę *A* 3*a*. *b*. o) contendebat ? *A* 2. p) fida *add.* *A* 1. q) sanctę *A* 2. r) noluit *A* 3*a*. *b*. s) eius *A* 2; istius *A* 3*a*. *b*. t) tuis *add.* *A* 3*a*. *b*. u) quae *A* 2. 3*a*. *b*. v) dixit *A* 3*a*. *b*. w) beata *A* 3*a*. *b*. x) virginis *A* 2. y) potes *A* 3*a*. *b*. z) dignetur *A* 1. a) putaret ? *A* 2; tolleret *A* 3*a*. *b*. b) qui iam ac *pr. m.* *A* 1. c) f. t. t. v. restitit *A* 1. d) *extr. e m. al. superscr.* *A* 1.

1) *Ex annis aut* 691. *aut* 696, *de quibus agi potest, a.* 691. *antepono, cum etiam in miraculis sequentibus Geretrudis mors ante a.* 659. *collocata sit; cf. supra p.* 449. 2) Caritas *significat epulas sollemnes diebus anniversariis sanctorum celebratas; cf. Ducange ed. Favre h. v.*

mirum[a] in modum subito aspitientibus[b] surrexit infans, qui ante fuerat mortuus. Ex illo autem die praedicta matrona cepit credere[c] virtutibus sanctae Geretrude. Eadem[d] vero hora convocans universam familiam suam, implevit postea, quod ante negavit de caritate, et in crastinum missam celebravit in honore virginis Christi Geretrude et cum omnibus sororibus refectionem habuit. Infans autem absque ulla lesione ministravit[e] illis[f] et manibus suis potum praebebat unicuique per ordinem. Igitur supradicta matrona illum sanctum lectum aurum[g] gemmisque pretiosis undique circumcinctum[h] pulcherrime exornavit. Et ne cui hoc incredibile fortasse videator, testem Deum invoco, quod oculis meis[i] vidi et per idoneos testes didici[k] hoc quod scripsi. Nunc autem de virtutibus et miraculis eius satis[l] sit dictum; non tamen[m] totum per ordinem explicare potuimus[n], quae cotidie in suo nomine Dominus dignatus est operare. Ergo nunc Dominum deprecemur[o], ut per eius orationes[p] dignetur nobis[q] adiuvare, cui est honor, virtus et hymperium et gloria in secula seculorum. Amen.

[VIRTUTUM[a] SANCTAE GERETRUDIS CONTINUATIO.]

1.[b] Sicut et nos scimus, quod multas spiritales lucernas in hoc mundo Christus inluminare dignatus est ad illorum erudicionem, qui hoc credunt, quod Spiritus sanctus per os David praenuntiavit, dicens: *Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israel ipse dabit virtutem et fortitudinem plebi suae: benedictus Deus*, quia pro dignis operibus merces sine fine manet cum Christo. Ideo et[c] augmentum bone fidei vestrae caritati scribere conamus[d], quod Deus omnipotens per merita virginis suae Geredrudae[e] dignatus est ostendere super istam feminam nomine Adalperga[f] de pago Venoense[1], de illis partibus maritimis, ubi sanctus Walaricus in corpore requiescit[2]; ibi ipsa puella caeca fuit nata. Anno vigesimo secundo aetatis suae aparuit ipsae puellae quaedam sancta Dei monialis, virgo albo pallio vestita, per horas tres admonuit illam, dicens: 'Festina ad sepulchrum sanctae Geredrudae virginis Christi, et illa tibi adiuvat'. Post hanc visionem surgens[g] illa caeca, nunciavit haec per ordinem matri[h] suae. Mater vero eius negabat hoc, dicens: 'Non credo te esse tanti meriti[i], ut virgo Dei Geredrudis tibi in visione locuta sit'. Ipsa autem caeca reversa est tristis et venit ad unum sacerdotem, narravit ei omnem visionem[k]. At ille respondens, dixit ei: 'Non dubitare[l], tu[m] filia, sed festina in pago Bracbatense ad monasterium Nivialla[n]; ibi requiescit beata Geredrudis in corpore'. Et ipsa caeca exortata in verbis eius, mense[o] uno perrexit, quousque pervenit ad monasterium. Ipsaque nocte apparuit ei ipsa virgo Dei Ps. 67, 36.

Cap. 11. *A* 1. 2. 3*a*. *b*. *Cont*. *Cap*. 1. *A* 3*a*. *b*. *c*.

Cap. 11. a) i *m. al. suppl.* *A* 1. b) illis *add.* *A* 1. c) in *add.* *A* 2. 3*a*. d) eodem v. c. *A* 1. e) ministrabat *A* 3*a*. *b*. f) illic *A* 1. g) auro *A* 2. 3*a*. *b*. h) circumornavit pulcherrime. Et *A* 3*a*. *b*. i) suis vidit *A* 3*a*. *b*. k) didicit qui hoc scripsit *A* 3*a*. *b*. l) d. s. sit *A* 3*a*. *b*. m) non totũ *A* 1. n) poterimus *A* 2; possumus *A* 3*a*. *b*. o) deprecemus *A* 2; d. D. *A* 3*a*. *b*. p) orationi *pr. m.* *A* 1; ut per orationibus (bus *dubia* *A* 3*a*; operationem *A* 3*b*) sanctae Ger(e)drude virginis suae dignetur *A* 3*a*. *b*. q) nos? *A* 2.

Cont. Cap. 1. a) *titulum ipse inscripsi.* b) *numeri des. codd.* c) ad *m. al. in litura scr.* *A* 3*a*. d) *ita* *A* 3*a*. e) Gerdr. *semper* *A* 3*b*. *c*. f) *corr. m. al.* Adalburgam *A* 3*a*; Adalpurgam *A* 3*b*. *c*. g) ea *add., sed eras.* *A* 3*a*. h) matris, *extr.* s *eras.* *A* 3*a*. i) meriti: *A* 3*a*. k) ussionem? *A* 3*a*, *corr.* l) dubita *A* 3*a* (*e corr.*). *b*. *c*. m) tua, *ras.* a *A* 3*a*. n) Nivalla *A* 3*c*; Lothusa (*vulgo Leuze prope Tournay*) *Henschenius*; Luthousa *Mabillon*. o) menso *A* 3*b*, *corr.*

1) *'Pays de Vimeux' Mabillonius, AA. SS. ord. S. Bened. saec. II, p.* 76. 2) *Requiescit in monasterio Leuconaense (hodie S. Valery-sur-Somme); cf. Vitam eius apud Mabillon, AA. SS. saec. II, p.* 88.

sacrata et dixit ad illam: 'Puellam[a] caecam, festina, ne tardare venire ad sepulchrum virginis Christi Geredrudae[b]'. At illa surrexit festinans[c], quantum potuit, properavit ad monasterium Nivialla[d], ubi beata Geredrudis requiescit, sub tegumento[1] sancti Petri apostoli honorifice sepulta. Ibique se prosternens ad sepulchrum sanctae[e] Geredrudae, magno labore estuans, ita ut manibus suis ipsa rumpebat[f] capillos capitis sui, magnum gemitum ostendens in corde suo, multis ibi adstantibus de ipsa congregatione beatae Geredrudae, quae testes fuerunt de hac re. In primo pullorum cantu ipsa caeca inluminata fuit, et ipsae sanctae moniales, quae ibi adstabant, oculis suis viderunt[g]. Et sicut lacrimae erumpere solent ex oculis, ita exivit primitus sanguis et postea[h] clarius et clarius coepit videre. Ita omnipotens Deus dignatus est[i] ostendere suam pietatem per
1. Sept. merita ancillae suae. Hoc fuit factum die Kl. Septb. anno 8, postquam cum[h] Dei providentia Egeburc misericordiam[k] indigens Dei extitit gubernatrix[l] et mater spiritalis sanctae congregationi Nivialense.

2. Hoc longum est scribere, quod cottidie multi ibi venientes, ad laudem Christi nominis absoluti a vinculis, liberi laetique redeunt. Ideo[a] undique pauperes et peregrini concurrunt catervatim, precantes pia mente sanitatem. Nec mora, mirifice Christus conditor ibi multa ostendit miracula maiestatis suae. Ex ipso vero marmore, unde sacrum corpus tegitur, per Christi gratiam ad declaranda merita virginis suae oleum limpidissimum affluenter currit. Per huius liquoris hunctionem multi caeci et infirmi sanitatem[b] recipiunt, nec non assidue caelestes cereos inluminasse in circuitu sepulchri[c], ubi sanctum corpus requiescit. Sed hoc non est miraculum, quod Christus eam tali anchora[d, 2] decoravit, quia ipsa vixit vigilanter in officiis Christi.

3. Extremum diem clausit anima laeta. Deo dante, cum gloria caeli claritatem petivit, aeternaeque lucis praemia fruitura[a], facie ad faciem laeta Christum cernit. Prudens mater in vita sua feliciter gessit. De miseris curam habens, in omnibus viam veritatis secuta est. Dominus omnium dilexit eam. Doctrix[b] extitit disciplinae Dei, et amator factus est Dominus pulchritudinis eius. Vultu pulchro splendebat, toto corpore casta et sobria. Docta verbis divinae legis[c], insignis meritis lucebat, cum pace regimini praefuit sanctae congregationi Nivialense[d]. Relictis terrenis, transivit ad caelestia; sanctorum consorcio iuncta, modo laetatur cum Christo in aula caelesti, cunctorum bonorum fruitura sorte beata, clara inter ceteras, gratia Dei flagrans, sancta Dei virgo Geredrudis. Extitit mater veneranda et casta; virginitate potens, nescia malorum, vixit bene sociata inter candidas Christi oves. Aeternam a Christo adsumpsit[e] coronam et cum pio Patre regnat sublimis in arce. Mox petivit caelestia, angelico circumdata coetu, consors thalamis, ubi centuplum fruitur aeternis[f] in arce lucis perpetuam vitam, qui[g] euangelici sermonis iussa secuta fuit. In excelsis[h] caeli de tuis thesauris[i] habitura in aevum, vendidit et sparsit,

Capp. 1—3. *A 3a. b. c.*

Cap. 1. a) Puella caeca *A 3b. c.* b) Gederudę *A 3a, corr.* c) festi::::|nans *A 3a.* d) Nivalla *A 3b. c.* e) beatae *A 3b. c.* f) rumperet *A 3b. c.* g) vi:derunt *A 3a.* h) *pr. m. superscr. A 3b.* i) *pr. m. superscr. A 3a.* k) misericordia *A 3a (e corr.). b. c.* l) geb. *A 3a, corr. m. al.*

Cap. 2. a) Idcirco, *pr. m. superscr.* Ideo *A 3a.* b) *e corr. pr. m. A 3a.* c) sepulheri *A 3a.* d) bonore *m. al. in litura scr. A 3a.*

Cap. 3. a) futura *A 3b. c.* b) Doxtrix *A 3b*; Do:ctrix *A 3c.* c) legis insignis. *corr.* legis. insignis *A 3a.* d) Ni:valense *A 3a.* e) sumpsit *A 3b. c.* f) aeternae *A 3b. c.* g) Quae euangelicae *A 3b. c.* h) excelsi *A 3a, corr.* i) h. t. *A 3b. c.*

1) *Cf. Vitam c. 3, supra p.* 457, *l.* 20. 2) *Ancora etiam pro nota, signo accipitur; cf. Forcellini ed. de Vit I, p.* 266.

quicquid habuit, egenis. Modo laeta cernit Christum, propter quem cunta dereliquit virgo constans[a] animo, vultu linguaque iocunda, orta de patre eximio, regali progenie clara. Adfuit sponsus Christus; reddit animam laeta, inviolata et casta. Relinquens gloriam in terris, munera laeta capit in caelestibus. Quam nullus segregat a comitatu agni. In alto throno[b] caelestis Regis matrem, credimus, cum gaudio videt. Sponso placitura Christo, cum sanctorum numero in triumpho sociata, angelicis in ulnis portatur. Corpore cupiens dissolvi et vivere[c] cum Deo, contemplans caelestia, terrena non ambiens[d], gaudens anima perducitur ad Christum, bona documenta gregi relinquens de dogmatibus caelestibus. Adveniente sponso, splendidam paravit lampadam. Sine fine adorat Regem caeli in throno. Vivit felix Geredrudis, beata per secula. Amen.

4. Sed neque hoc silentio[a] tegendum est, quod ad laudem Christi nominis factum est. Postquam beata virgo Geredrudis de hoc mundo migravit ad Dominum, anno centesimo vicesimo septimo[b, 1], anno 15.[c] regnante domno Carolo[d] piissimo atque 782, post Sept. 24. christianissimo rege Francorum, erat quaedam puella parva[2] in terra Riguanense debilis genuisque contracta. A primevo aetatis suae gressum non diiudicabat[e] nec medellam sanitatis recipere potuit. Contigit autem, ut parvula adducta fuisset ante conspectum Hildigardae[3] reginae ad elemosinam accipiendam. Et post accepta elemosinam[f] mandabat regina[g] adduci eam in palacium ibique de sua elemosina sufficienter consolare[h]. Post aliquod[i] autem tempore venit in cogitatione[k] domnae reginae, ut ad[l] honorem sanctae Geredrudae virginis ipsam parvulam direxisset ad Nivialla monasterio, ut sua elemosina et beatae Geredrudae misericordia cum illis ancillis[m] Dei, quae in ordine et conversatione[n] Christi servitute stare videbantur, vivere debuisset[o]. Nocte autem una in ipsa vigilia theophaniae[p, 4] iacebat ipsa parvula contracta in stratu suo, dum sorores hora 783, Ian. 5. canonica in eclesea[q] beatae Mariae virginis reddebant officium. Venitque beata Geredrudis in ipsa habitacula, ubi illa puella debilis iacebat, tenens cęreum candidum atque splendentem[r] in manu sua. Dixitque beata[s] Geredrudis ad eam: 'Quare non dormis, puella?' Quae respondens, ait: 'Domina, non possum.' Subridensque beata virgo, ait ad eam: 'Loquere ad sorores et dic[t] ad eos[u], quomodo mecum locuta fuisti. Et si tibi credere nulunt, die crastino ante horam tertiam do[v] tibi tale signum ostendere, ut veraciter credant sorores, filia, quod tu mecum locuta fuisti, et tu certam tene hanc visionem.

Capp. 3. 4. A 3a. b. c.

Cap. 3. a) costans, *ut vid., pr. m. A 3a.* b) t^h^rono *A 3a.* c) (man *m. al. in litura scr.*) ere *A 3a.* d) ambi:ens, *ras.* g *A 3a.*

Cap. 4. a) sileam *A 3b. c; m. al. corr.* silentio *A 3c.* b) centesimo XXVII: (*erat* XXVIII) *A 3a.* c) VX. *A 3b. c.* d) Karolo *A 3b. c.* e) dicabat *A 3b. c.* f) elemosina *A 3b. c.* g) regna *A 3a, corr.* h) consolari *A 3b. c.* i) aliquanto *A 3b. c.* k) cogine *A 3a, corr. m. al.* l) *e corr. A 3a;* ad h. *om. A 3b. c.* m) *bis scr. A 3a.* n) conversione *A 3b. c.* o) d:buisset *A 3a;* roebuisset *A 3b.* p) h *superscr. A 3a.* q) *ita pr. m. A 3a.* r) splendidum *A 3b. c.* s) beatae *pr. m. A 3a.* t) c *in litura m. al. scr. A 3a.* u) eas *A 3a (e corr.). b. c.* v) do? *A 3a, corr.;* t. s. do tibi o. *A 3b. c.*

1) *Cum 15. annus Karoli regis cum anno a Chr. n.* 782/783. *conveniat, a.* 656. *Geretrudem mortuam esse putavit, qui haec scripsit.* 2) Richburga nomine *in textu Mabilloniano addita sunt. Ita vocatur in charta Ottonis I, data a.* 966, *die* 24. *Ianuarii, sed multo post interpolata (apud Sickel, Monumenta Germ. DD. I, 3, p.* 483*):* anno centesimo 27. post transitum sancte Gertrudis tradidit quedam puella nomine Richurgis omnem hereditatem suam in terra Ribuarensi in villa Unezefelt, mansas 12, ecclesiam et omnem familiam suam. 3) *Ipso anno* 15. *Karoli regis, die scilicet* 30. *Aprilis a.* 783, *Hildegardis regina diem supremum obiit; cf. Mühlbacher, 'Karol. Regesten' p.* 95. 4) Dominicae apparitionis *Mabillon. Intellegitur Epiphania Domini; cf. Ducange ed. Favre VIII, p.* 97.

Ego sum Geredrudis; mecum locuta fuit[a]'. Et haec dicens, cum magna claritate abscessit ab ea ipsa via qua venerat[b]. 783, Ian. 6. Die autem crastina surrexit ipsa puella et portata est in habitationem[c] domus, ubi Christi virgo Geredrudis secus pedes beatae Iduberganae sive Ittane[d, 1] genetricis suae spiritaliter[e] nutrita[f], crescebat, in sancto exemplo gradiens[g], feliciter vixit in iuventute. Cumque ipsam puellulam lavassent et vestimentis induissent, ipsa parvula innocens subito respexit viditque ante se sanctam Geredrudem stantem, tenentem cereum candidum in manu sua, et statim absoluta sunt vincula de genuis debilibus atque contractis. Cumque ipsa contracta subito sursum se erigeret, beata Geredrudis[h] reversa sub ipso[i] tegumento beatae Mariae semper virginis in porticu, qui[k] est dedicatus in honore sanctae Agadae[l] virginis martyrisque Christi. In ipso[m] aede sancto transivit de hoc mundo inter choros angelorum ad caelestia regna. Statim autem post conloquium sanctae Geredrudae[n] et aspectu[o] specici illius ipsa contracta melius ac melius coeperunt bases eius solidare[p]. Erectaque stetit in ipso loco subridensque ait: 'Video te, domina, video'. Fuit in[q] illa congregatione una peregrina, cui mandatum fuerat a sororibus ipsae puellae ad ministrandum[r] seu litteras ad docendum, quae magno pavore perterrita, dixit: 'Filia, quid vidisti?' At illa ait: 'Dominam meam Geredrudem[s] antestantem et cęreum candidum tenentem in manu sua'. Haec audiens ipsa peregrina, expavescens valde, adpraehendens eam per manum, duxit in ecclesiam beatae Mariae virginis et posuit eam ante formulam, ubi Geredrudis sancta sedere solebat, quando sorores hora canonica Deo officium reddebant. Tunc tercia vice ipsa parva puella vidit sanctam Geredrudem[s], statimque hoc notum[t] factum fuit in omni congregatione ancillarum Dei ibidem Deo servientium vel consistentium. Et fecerunt conventum magnum in eclesia beatae Dei genetricis Mariae et invenerunt ipsam puellam super pedes suos stantem et erecta, quae ante super genua sua prostrata, se trahebat super terram. Tunc illa congregatio prona in terra laudaverunt[u] nomen Domini prae[v] gaudio, quia affluenter erumpebant lacrimae[w] ab oculis illarum. Susceperunt autem ipsam puellulam, cum reverentia duxerunt in eclesiam beati Petri apostoli ad sepulchrum beatae Geredrudae virginis Christi. Conlaudabant et glorificabant Dominum[x], qui dignatus fuit per suam ancillam Geredrudem dare ipsae puellae pauperculae caelestem medicinam. Tunc omnis familia ante portas monasterii, sacerdotes cum clero sive domestici ex vicina[y] loca, qui hoc audierant, cum gaudio concurrebant. Feceruntque ibi memoriam cum magna festivitate de ministerio sacerdotali, et cum omni officio spiritali glorificantes in sanctae virginis miraculo, laudabant et[z] glorificabant Patrem et Filium et Spiritum sanctum, cui est gloria et potestas et imperium, laus et iubilatio sine fine in saecula saeculorum. Amen.

EXPLICIT[a] VITA SANCTAE GEREDRUDAE[b] VIRGINIS.

Cap. 4. *A 3a. b. c.*

Cap. 4. a) fuisset *A 3b. c.* b) ne *m. al. suppl. A 3a.* c) ta *m. al. suppl. A 3a.* d) Itane *A 3b. c.* e) spiratalitér *A 3a, corr.* f) nutritam *A 3b. c.* g) radiens *pr. m. A 3a.* h) is *m. al. add. A 3a.* i) ibso *A 3a, corr.* k) quae est dedicata *A 3b. c.* l) Agathae *A 3b. c.* m) ipsa a. sancta *A 3b. c.* n) Gerdrudis *A 3b. c.* o) aspectū *A 3a (e corr.). c.* p) solidari. Erecta *A 3b. c.* q) *post* in 3 *litt.* (eam?) *eras. A 3a.* r) ad ministratum *A 3a.* s) Gerdrudam *A 3b. c.* t) nutu *A 3b. c.* u) laudabit *corr.* laudavit *A 3b*; laudavit *A 3c.* v) p. g. *om. A 3b. c.* w) *om. A 3b;* ob o. eorum *A 3b. c.* x) Deum *A 3b. c.* y) *ita pr. m. A 3a;* vicinis locis *rell.* z) et g. *om. A 3a.* a) *subscriptio erasa A 3a.* b) Gerdrudis *A 3b. c.*

1) *Cf. V. S. Geretr. c.* 1.

VITA SANCTAE BALTHILDIS.

Balthildis a genere Saxonum[1] *oriunda, illorum scilicet, qui in Britannia consederant, vili pretio venumdata, Erchinoaldo maiori domus cessit, qui a.* 641. *Aegani successerat*[2]. *Cuius ministerio apposita, pincerna facta est, quippe quae patrono in cubiculo pocula porrigeret*[3]. *Uxore defuncta, Erchinoaldus ipsam elegerat sponsam, sed, ea refugiente, aliam in matrimonium duxit*[4]. *Balthildis vero marito regio destinata erat. Chlodoveus enim, filius Dagoberti, coniugem eam elegit, unde Chlotharii, Childerici, Theuderici regum Francorum mater extitit*[5]. *Piorum operum studiosa, Genesio abbate usa est adiutore, quem maritus in famulatum ipsius asciverat*[6]. *Is in palatio tunc erat assiduus, iussu reginae eleemosynas pauperibus, monasteriis munera largissima mittens. Anno* 657. *ex., Chlodoveo rege defuncto, Chlotharius puer una cum Balthilde matre regnum suscepit; cf. L. H. Fr. c.* 44*:* Franci vero Chlotharium seniorem puerum ex tribus regem sibi statuunt cum ipsa regina matre regnaturum. *Ex eo tempore chartis etiam regiis Balthildis regina subscripsit. Anno* 2. *Chlotharii, i. e.* 658/659. *a Chr. n., Frodoberto abbati Cellensi teste eius Vitae scriptore (Mabillon, AA. SS. saec. II, p.* 631*) rex, 'annuente venerabili Balthildi regina', possessionem Insulae Germanicae confirmavit. Privilegio, quod editum est apud Pertz, Dipl. I, p.* 32, *'praecelsa domna Baltildis regina' subscripsit. Eius nomen etiam sub charta legitur, quam Chlotharius rex Mummoleno episcopo et Bertino abbati die* 1. *Februarii a.* 663. *dedit; cf. Pertz, Dipl. I, p.* 36. *Anno* 659. *mense Novembri iussu Chlotharii et Balthildis Ionas*[7] *abbas Cabillonum profecturus, Reomaense monasterium praeterivit. Ursino*[8] *teste, Leodegarium in palatio conversari regina iussit, quem a.* 663.[9] *in episcopatum Augustodunensem sublimavit*[10]. *Eodem anno iussu eiusdem, suffragantibus proceribus, Austrasii Childericum, alterum eius filium, regem creaverunt*[11]. *Balthildi episcopi Lugdunensis necem imputant scriptores Britanni, Eddius scilicet Stephanus, V. Wilfridi c.* 6 *(Mabillon, AA. SS. saec. IV, p.* 679*), et Beda, H. eccl. V,* 19. *Nam Dalfinus, quem vocant, Lugdunensis episcopus cum Wilfridum apud se commorantem tam acceptum haberet, ut eum heredem episcopatus facere cogitaret, a militibus Balthildis interfectus est. Eddius enim:* illo, *inquit,* tempore malevola regina nomine Baldhild *(ita optime Beda,* Brunechild *falso edd. Eddii)* ecclesiam Domini persecuta est, sicut impiissima regina Iezabel, quae prophetas Domini occidit, ita ista, exceptis sacerdotibus et diaconibus, novem episcopos occidere iussit, ex quibus unus est Dalfinus iste episcopus, quem duces malignissime ad se venire iusserunt. *Dalfinus cum nullus inter episcopos Lugdunenses reperiatur, Aunemundum episcopum cum fratre Dalfino comite confusum esse, coniecit Mabillon, Annales (*1739*) p.* 407. *Quo occiso, episcopatum Lugdunensem Genesio abbati familiari suo regina concessit*[12]. *Quibus ex causis in Calense quod construxerat*

1) *V. Balth. c.* 2; *L. H. Fr. c.* 43. 2) *Fred. IV,* 84. 3) *V. Balth. c.* 2. 4) *Ib. c.* 3. 5) *L. H. Fr. c.* 44. 6) *V. Balth. c.* 4. 7) *Cf. 'Forsch. z. D. Gesch.' XXII, p.* 463. 8) *V. Leodeg. c.* 3. 9) *Postquam* 10 *annos episcopatum egit, Chlotharius defunctus est; cf. Ursinus l. l. c.* 4. 10) *V. Leodeg. auct. anonymo c.* 1; *Ursinus c.* 3. 11) *V. Balth. c.* 5. 12) *Ib. c.* 4.

monasterium se receperit, latet. Ea enim, quae auctor V. Balthildis c. 10. *hac de re tradidit, omnino obscura sunt. Fuisse ait ei voluntatem Calam se recipiendi, sed Francos id non permisisse, donec per Sigobrandum episcopum seditio orta esset, quam, eo occiso, oppressissent.* Exinde, *inquit,* orta intentione, dum ipsum contra eius voluntatem interfecerunt, metuentes, ne hoc ipsa domna contra eos graviter ferret ac vindicare ipsam causam vellet, permiserunt eam subito pergere ad ipsum monasterium. *Verbum* permiserunt *quomodo accipiendum sit, ex iis quae sequuntur intellegitur:* Et fortasse dubium non est, quod ipsi principes tunc illud non bono animo permisissent. *Itaque Balthildis regina 'iure regio exempta*[1]*', in monasterium pulsa est. Deducta*[2] *a proceribus quibusdam, Calam venit, conquerens de eorum iniuria, 'quos ipsa dulciter enutriverat'. 'Suspectam' enim eam habuerunt, eo procul dubio quod seditionis Sigobrandianae particeps fuisset. Id Chlothario vivo itaque ante a.* 673. *gestum est, Ebroino palatium gubernante; cf. V. Leodeg. vetusta c.* 2*:* Erat enim in illis temporibus Hebroinus maior domus, qui sub rege Chlothario tunc regebat palatium. Nam regina, quam supra diximus, iam in monasterio, quod sibi antea praeparaverat, residebat. *Contra hunc hominem crudelissimum seditionem quam dixi a Sigobrando accensam esse, veri non dissimile est. Calae, ubi summa humilitate*[3] *reliquis sororibus se subdidit, viscerum incisione*[4] *graviter aegrotavit. Cum infantulam quandam, quae ibi erat, secum mori voluisset, ea statim de vita decessit. Erat Balthildis 'filiola', scilicet ex baptismate, Chlodoveo a.* 657. *defuncto. In Translatione Balthildis*[5] *illa septem annorum fuisse dicitur regioque nomine Radegundis vocatur. Balthildis die* 30. *Ianuarii*[6] *diem supremum obiit, recepta ab angelorum choro et Genesio*[7] *amico suo. Qui cum die* 1. *Nov. a.* 679. *defunctus sit*[8]*, mortem regina sancta vix ante a.* 680. *occubuit. In monasterio Calensi sepulta, miraculis ad sepulchrum suum patratis gaudet. Eius sancta memoria*[9] *ut per plures ecclesias in sacris oblationibus assidue facienda esset, effecit Bertila abbatissa. 'Missam domnae Balthildae' inter sollemnitates maximas recensuit Adalhardus abbas Corbeiensis, Statuta c.* 2 *(Migne, Patrol. Lat. CV, p.* 537*). Anno* 833. *die* 17. *Martii ab Hegilwich abbatissa, matre Iudith, uxoris Ludowici Pii, ossa Balthildis ex ecclesia quam construxerat S. Crucis in ecclesiam S. Mariae translata sunt*[10].

Iam de monasteriis quae construxit celeberrimis, Calensi scilicet et Corbeiensi, disserendum est. Cala in territorio Parisiensi sita villa regia erat, ubi Chilpericus rex saepe residebat[11]*. Ibi postquam Chrodechildis ecclesiam S. Georgii*[12] *aedificavit, Balthildis regina coenobium magnum virginum condidit*[13]*, Bertilam primam abbatissam instituens. Eam una cum aliis monialibus ex Iotro monasterio, cui tunc Theodlecheldis abbatissa praeerat, interveniente Genesio episcopo, acciverat*[14]*. Quo corpus S. Eligii, cuius funeri cum filiis et optimatibus et exercitu magno aderat, regina transferre voluit, sed, eo resistente, a proposito destitit*[15]*. Opinio Calensis monasterii constructi per patriam S. Balthildis mox percrebruit. Necdum multis in regione Anglorum monasteriis constructis, hi filias suas erudiendas ac monialibus adscribendas Calam saepe transmiserunt*[16]*. Inter quas erat Heresvid, mater Aldvulfi regis orientalium Anglorum. De cuius sorore Hild haec rettulit Beda, H. eccl. IV,* 23*:*

1) *Ita Audoenus, V. Eligii II,* 30. 2) *V. Balth. c.* 10. 3) *Ib. c.* 11. 4) *Ib. c.* 12. 5) *SS. XV, p.* 285. 6) *V. Balth. c.* 19. *et Calend. Corbeiense saec. X, apud Mabillon, AA. SS. saec. II, p.* 784*:* In territorio Parisiacensi Balthildis reginae. *In Martyr. Usuardi (AA. SS. Iun. VII, p.* 60*) verba:* In territorio Parisiacensi Baltildis reginae *falso ad* 7. *Kal. Febr. relata sunt.* 7) *Ib. c.* 14. 8) *'Forsch. z. deutsch. Gesch.' XXII, p.* 485. 9) *V. Balth. c.* 15. 10) *Cf. Transl. Balth. (SS. XV, p.* 284*).* 11) *Longnon, 'Géogr. de la Gaule' p.* 358. 12) *V. Balth. c.* 18. 13) *Ib. c.* 7. 14) *V. Bertilae c.* 4 *(Mabillon, AA. SS. saec. III,* 1, *p.* 23*).* 15) *V. Eligii II,* 34. 16) *Beda, H. eccl. III,* 8.

desiderans, *inquit*, exinde, si quo modo posset, derelicta patria et omnibus, quaecumque habuerat, Galliam pervenire atque in monasterio Cale peregrinam pro Domino vitam ducere, quo facilius perpetuam in caelis patriam posset mereri. *Sed propositum non assecuta, abbatissa monasterii Strenaeshalc postea electa est. Legatos etiam reges Anglosaxonici ad Bertilam miserunt:* ut[1] illis de suis discipulis ad eruditionem vel sanctam instructionem, quam audierant esse in ea mirabilem, dirigeret, seu etiam qui virorum et sanctimonialium coenobia in illa regione construerent. *Praeterea monachorum monasterium Balthildis construxit Corbeiense*[2], *situm in Ambianensi paroecia, cui Theudofredum abbatem, postea episcopum, praefecit. Eum ex monasterio Luxoviensi, cui tunc Waldebertus abbas († 670) praeerat, Corbeiam acciverat. Haec ex Vita Balthildis. Chartas autem, quae exstant, monasterio Corbeiensi datas genuinas agnoscere nequeo. Diploma Chlothacharii III*[3], datum sub die 23. mensis Decembris. Anno 5. regni nostri *(= 23. Dec. 661).* Stirpiniaco, *quo monasterii Corbeiensis 'actoribus seu discursoribus' immunitas conceditur, ingressu praetermisso, incipit:* Cognoscat m a g n i t u d o seu i n d u s t r i a vestra, — — talem — p r e s t i t i s s e beneficium, *dum requiritur:* Ideoque vestra cognoscat industria[4] *vel* Ideo cognoscat magnitudo seu utilitas vestra[5], q u o d n o s — — tale beneficium v i s i f u i m u s c o n c e s s i s s e. *Quae sequuntur tam falso disposita sunt, ut verba* habeant indultum simulque concessum *bis legantur. Quam ob rem transitus:* Quapropter per hunc praeceptum specialius decernimus ordinandum, quod in perpetuum volumus esse mansurum, ut *omnino desideratur. In clausula corroborationis pro verbis* regina maxima nostris signiculis *legenda essent* regina manus nostrae signaculis. *Denique* adfirmare *pro* roborare *nisi in confirmationibus non reperitur, dum hic de donatione quadam agitur. Deinde charta Chlothacharii III, qua monasterio Corbeiensi ipsam villam Corbeiam cum aliis concedit, apud Pardessus, Dipl. II, p.* 115, *subscriptionibus et dato quod dicitur caret, quae primus Pertz, Dipl. I, p.* 38, *ex codicibus quibusdam recentioribus adiecit, omnino nescius, ex charta Berthefredi, de quo infra, ea fluxisse. Quamquam charta ad exemplar optimum composita est, vestigia falsarii facile deprehenduntur. Verba* Igitur — — cognoscat strenuitas vestra *in genuino diplomate Merowingico nullo reperiuntur; requiritur enim* magnitudo seu utilitas (strenuitas *perperam Marc. I,* 14) vestra. *Loco enuntiati* ubi praeest venerabilis vir Theodefridus abba *legenda essent:* ubi v. vir Th. a. praeesse videtur[6]. *Deinde falsa sunt:* P r o i n d e per hoc praeceptum specialius decernemus esse mansurum *pro* Q u a p r o p t e r per hunc praeceptum specialius decernemus o r d e n a n d u m, q u o d i n p e r p e t u u m v o l e m u s esse mansurum[7]; — ut in sua dominatione percipiat *pro* ut — — habeat concessum atque indultum[8] *vel* ut — — valeat esse concessum atque indultum[9]. *In clausula vero, ubi* cessionis nostrae *pro* cessio nostra *(sic codd.* 1. 2. 3; *cf. Dipl. I, p.* 52, *nr.* 57*) Pertz oscitanter scripsit, verbum* affirmare *pro* roborare *suspectum est. Nam etiam haec est charta donationis. Corbeiam villam Guntlando quondam possessam ad fiscum pervenisse ibi relatum est. Guntlandus procul dubio intellegitur maior domus, de quo v. Fred. IV,* 45. *Privilegium a Berthefredo*[10] *Ambianensi episcopo Corbeiensi monasterio datum* die 8. Idus Septembris, anno 7. regnante Clotario rege, *(= 664, Sept. 6),* Captonnaco in palatio publico, *totum fere ad verbum ex charta Emmonis Senonensis episcopi (apud Pardessus, Dipl. II, p.* 112*) exscriptum, sed hic illic ampliatum est. Denique chartam Theuderici III, qua monachis Corbeiensibus Erembertum abbatem electum confirmat*[11], *falsam esse, inde iam intellegitur, quod 'serenitas nostra' regi ibi inditur titulus chartis Merowingicis omnino alienus. Fraus*

1) *V. Bertilae c.* 6. 2) *V. Balth. c.* 7. 3) *Pertz, Dipl. I, p.* 35, *nr.* 38. 4) *Cf. Pertz l. l. p.* 51, *nr.* 57. 5) *Cf. Pertz l. l. p.* 46, *nr.* 51. 6) *Cf. Pertz, Dipl. I, p.* 46, *nr.* 51 *cet.* 7) *Cf. Pertz l. l. p.* 43, *nr.* 47 *cet.* 8) *Cf. Pertz l. l. p.* 44, *nr.* 47 *cet.* 9) *Cf. Pertz l. l. p.* 46, *nr.* 51. 10) *Pardessus, Dipl. II, p.* 126. 11) *Pertz, Dipl. I, p.* 47, *nr.* 51

ut planius aperiretur, locos nonnullos falsae cum genuinis chartis comparatos hic adscribendos esse duxi:

Dipl. Corbeiense.	*Dipl. sincera.*
Et — ad regalem nostram praesentiam — — venientes, serenitatis nostrae clementiae auribus suggesserunt, ut	Igitur — — ad nostram accessit praesentiam, clementiae regni nostri suggessit, eo quod *Pertz nr.* 33. 58; *cf. Marc. I,* 4.
Et dum eorum petitio nostrae serenitati congrua esse et rationabilis in omnibus videtur, venerabilem — — nostra clementia ipsis monachis concessisse comperite, sicut suggesserunt.	Cuius petitioni ita praestitisse et in omnibus confirmasse cognoscite *Pertz nr.* 39. 58; *cf. Marc. I,* 4.
Praecipientes ergo per hanc praeceptionem serenitatis nostrae et auctoritatis regalis concessimus et omnino iubemus, ut	Praecipientes enim, ut *Pertz nr.* 12. 32. 33. 39. 58. 62; *cf. Marc. I,* 16. 31.
Et ut hoc praeceptum firmius habeatur, quod pro Dei timore indulsimus auctoritate praecelsa, manus nostrae *cet.*	quod — praecelsa *in chartis sinceris non leguntur.*

In hac Theuderici charta traditur, Chrodegarium abbatem Corbeiensem a Theudefredo episcopo institutum atque, illo defuncto, Erembertum, Theudefredo consentiente, electum esse.

Cum multis monasteriis ecclesiisque[1] *larga munificentia Balthildis regina subvenit, tum ad Gemeticum construendum fundum fiscalem Filiberto concessit*[2], *quin immo Romam*[3] *plura ac larga saepe misit munera. Ne christiani captivi venirent, prohibuit; plurimos ipsa redemit:* precipue de gente sua viros et puellas quam plures denutritas suas[3].

Vitam Balthildis vetustiorem A auctor gravis idem fere aequalis iussus[4] *conscripsit:* ipsam eius *(Balthildis scilicet)* nunc regalem regnantem progeniem[5]. *Theudefredus episcopus, quem abbatem Balthildis instituerat Corbeiensem, etiamtum vivebat*[6]. *Scriptor igitur enarravit ea,* qui nostris peracta sunt temporibus[7]. *Cum Chrodoberhtus episcopus Parisiensis inter proceres Chlodovei primo loco laudetur*[8], *veri simile est, Vitam in dioecesi Parisiensi exortam esse, Calae scilicet, ubi ecclesiam S. Georgii a Chrodechilde constructam esse, c. 18. relatum est. Sanctae pia servitia describenti*[9] *Radegundis, cuius 'actus' c. 18. citantur, Vita a Fortunato composita ei ante oculos fuisse videtur. Haec Balthildis Vita cum sermone admodum rudi atque incomposito descripta esset, aevo humaniori non suffecit. Itaque alter librarius B novam huius Vitae editionem paravit, sermonem expoliens atque clariorem reddens. Exempli causa c.* 9. precipuas basilicas *pro* seniores[10], in ipsis sanctis locis consistentes *pro* infra ipsa loca c., Romanis reclusis et pauperibus — direxit *pro* ad Romensis pauperes — d. *scripsit. Verba scriptoris A saepe servavit, nonnumquam interpolavit ea, quae sibi cognita vel subaudienda erant. Itaque c. 8. post verba* Curbionensis monasterii abbati cum villa quadam *addidit* cuius vocabulum a memoria recessit, *Iotro monasterio* Villam Novam sitam in paga Vermandinse *a Balthilde datam esse enarravit, c.* 12. *post verba* pessimo infirmitatis vitio *adiecit* quod medici yleos vocant. *Cum c. 18. de coenobio Calensi rettulerit, altaria S. Cruci, S. Georgio, S. Stephano consecrata esse, cumque c.* 7.

1) *Enumerantur in V. Balth. c.* 8. 2) *V. Balth. c.* 8; *V. Filiberti c.* 6 *(Mabillon, AA. SS. saec. II, p.* 819*); cf. Gesta abb. Fontan. ed. Löwenfeld p.* 13. 3) *V. Balth. c.* 9. 4) *Ib. c.* 1. 19. 5) *Ib. c.* 3. 6) *Ib. c.* 7. 7) *Ib. c.* 19. 8) *Ib. c.* 5. 9) *Ib. c.* 2. 11. 10) *Ita Greg. Tur.; cf. SS. Rer. Merov. I, p.* 960.

testamenti Balthildis pro monasterio Calensi conditi meminerit, additis verbis: ipsumque testamentum si quis quesierit, in archivo eiusdem ecclesiae repperiet, *non dubito, quin librarius quoque B Calensis fuerit. Haec vero Vita, ut ex verbis c. 2:* cuius hodie, exultantibus animis, festa recolimus, *intellegitur, eo consilio retractata est, ut, die sanctae anniversario recurrente, legeretur. Cum c. 3. locus ad progeniem Balthildis tunc regnantem spectans ita immutatus sit, ut scriptoris vetustioris A tempus omnino non ex eo colligi possit, manifestum est, temporibus librarii B stirpem Merowingicam iam defecisse. Huc accedit, quod qui c. 7. commemorantur* benefitiarii *auctorem produnt Karolo Magno*[1] *vix antiquiorem. Legimus in Translatione Balthildis (SS. XV, p. 284), Hegilwich abbatissam Calensem anno 833. 'actus et conditionem beatissimae Balthechildis' magno desiderio inquirere coepisse sibique reperta recitari iussisse. Quamquam uterque scriptor, Vitae scilicet (c. 15) B et Translationis, Balthildem in ecclesia S. Crucis a se ipsa constructa sepultam esse enarravit, magis crediderim, Translationis*[2] *auctorem Vita usum, quam utrumque opusculum ab uno eodemque compositum esse. Nam puella, quae filiola Balthildis fuisse dicitur, in Translatione sola Radegundis vocatur, cuius nomen librarius B c. 14. plane ignoravit.*

Codices in usum nostrum aut collati aut inspecti sunt hi:

A 1) Codex Rotomagensis[3]*, olim Gemeticensis, saec. XI. med., inter Vitas sanctorum eam Balthildis continet, sed prologus desideratur. Exscriptus est ex codice praestanti ab homine, qui summa cum licentia textum retractavit atque interpolavit. Ratione scribendi vetusta cum codex excellat, hanc omnino secutus sum. Librarius aequalis aliique, exemplari nullo adhibito, librum correxerunt, e. gr.* hi, *quod saepe locum* et *obtinet, semper in* haec *immutatum est.*

Bethmann b. m. librum contulit.

Codex Parisiensis nr. 11752, saec. X, fol. 186, incipit ut A 1: Benedictus Deus, qui vult; *cf. 'N. Archiv' II, p. 270. 271. Teste A. Molinier nihil continet nisi fragmentum Vitae informe.*

A 2) Codex Mellicensis F. 8, saec. XIII ex., fol. 166—169, item prologo caret; cf. 'Archiv' X, p. 647. Etiam hic liber immutatus est, sed alio modo ac A 1. Contulit Pertz b. m.

Codex Namurcensis nr. 12, saec. XII, formae magnae, olim S. Huberti, incipit et desinit, ut A 2: Benedictus Dominus, qui vult omnes salvos fieri — pax Domini vobiscum. Amen. *Cf. 'Archiv' VIII, p. 476; 'N. Archiv' II, p. 264.*

A 3a) Codex Parisiensis nr. 5318, olim Bigotianus nr. 171, saec. XII ex., membranaceus formae maximae, pulcherrime scriptus, inter alias Vitas continet has: fol. 19. Genovefae, fol. 50'. Mauri auctore Fausto, fol. 71. Fursei, f. 138'. Balthildis, fol. 179'. Amandi, quam fol. 182'—183. Suppletio Milonis, Martinus de obitu beati Amandi, Sermo legendus in transitu Amandi, Translatio, Sermo de elevatione, Hymnus in laudibus beati Amandi excipiunt, fol. 198. Vedasti auctore Alcuino, fol. 289. Geretrudis cum Virtutibus, fol. 294. Ermelandi.

Codicem a Waitz b. m. collatum recognovit A. Molinier v. c.

1) *Mabillon, Ann. (1739) tom. I, p. 512, de scriptore B:* id, *inquit,* operis aggressus est 'praesule Remigio', idque ipse attestatur in secundo prologo, qui in codice Corbeiensi legitur. *Procul dubio codicem C, olim Corbeiensem, intellexit, ut Molinier v. c. me docuit. Is cum utrumque prologum contineat B et A, Mabillon alterius A verba* presule Christo *male interpretatus est* praesule Remigio. 2) *In codicibus B 2a. C Translatio Vitam sequitur.* 3) *Numerum Bethmann b. m. non attulit. Rotomagensis Y 87/60 saec. XIV, membranaceus formae quadratae, de quo v. 'Archiv' VIII, p. 373, Vitam Balthildis fabulosam continet. Incipit:* Antiquorum virorum sanctorumque scriptorum vetus narrat hystoria. *Chlodoveus, maritus eius, Hierosolyma migrandi voluntatem suscepisse ibi dicitur.*

A 3b) Codex Parisiensis nr. 5341, *olim Colberti nr.* 59, *saec. XII/XIII, membranaceus formae maximae, pulcherrime scriptus, Vitas Genovefae, Remedii vetustam, Mauri, Fursei et in calce Vitam Balthildis continet. Folio exciso, textus f.* 170'. *a verbis prologi* Minus licet periti *ad c.* 9. denutritas suas *hiat. Codex libro A* 3a *omnino similis est.*

Librum a Waitz b. m. collatum recognovit A. Molinier v. c.

A 3c) Codex Parisiensis S. Martini nr. 1, *olim S. Mariae Karoliloci, saec. XII/XIII, membranaceus formae maximae, corpus Vitarum sanctorum in sex volumina digestum continet. Vita Balthildis, quae tomo V. inest, tota cum A 3b convenit. Cf. 'Archiv' VIII, p.* 298.

Inspexit Bethmann b. m.

A 3d) Codex Fuliensium Parisiensis, quo Mabillon usus est, Vita exeunte, decurtatus erat.

B 1) Codex Parisiensis nr. 17625, *olim Compendiensis nr.* 40, *saec. X, Martyrologii menses Ianuarium, Februarium, Martium continet; cf. 'Archiv' VIII, p.* 287. *Fol.* 243'. *Vita Balthildis exstat.*

Contulit A. Molinier v. c.

B 2a) Codex Parisiensis nr. 18296, *olim Corbeiensis nr.* 17, *saec. X, fol.* 1, *a verbis c.* 3: dubio agebatur *incipit. Etiam Translationem S. Balthildis continet; cf. SS. XV, p.* 284 *sq.*

Contulit A. Molinier v. c.

B 2b) Codex Parisiensis S. Martini nr. 108, *saec. XI, membranaceus formae octavae, Passionem Dionysii, Rustici et Eleutherii, Vitas Balthildis, Lantberti, Erminonis continet. Prologum inscriptum ita:* Incipit prologus in vita beatae Baltildis reginae, que fuit de partibus transmarinis, ędita genere regali, Saxonibus Gallie data, *haec sequuntur:* Explicit prologus. Incipit actus vel obitus almi preclarissimae Dei famule Baltildis regine, que celebratur 3. Kl. Febr. *Vita Balthildis lectioni ecclesiasticae aptata est. Cf. 'Archiv' XI, p.* 281.

Inspexit Bethmann b. m.

B 2c) Codex Parisiensis nr. 11749, *olim S. Germani nr.* 496 *(antea nr.* 463*), saec. XI, membranaceus formae magnae, inter Vitas sanctorum fol.* 70'. *eam Balthildis continet in lectiones digestam. Prologus desideratur. Cf. 'Archiv' XI, p.* 278; *'N. Archiv' II, p.* 270.

Inspexit Bethmann b. m.

B 3) Codex Trecensis nr. 755, *saec. XI, formae magnae, olim Monasterii Cellensis (Moutier-la-Celle) nr.* 12, *Vitam Balthildis continet prologo destitutam, quam Vita S. Theobaldi (incipit:* Sanctus igitur Theobaldus electus in Christo) *excipit.*

Inspexit W. Arndt v. c. anno 1868.

C) Codex Parisiensis nr. 12607, *S. Germani nr.* 460, *saec. XIII in., membranaceus formae magnae inter Vitas sanctorum eam Balthildis fol.* 135. *cum Translatione continet. Prologus uterque inest, B scilicet:* Verba regis celare bonum est, *et A:* Michi quidem. *In calce leguntur:* Hunc codicem ego Robertus de Curcellis . . . . . S. Petri Corbeie monachus feci fieri . . . . . illum de . . . . . beato Petro in honore sancti Eligii Noviomensis episcopi et aliorum, quorum vite vel actus in eo continentur. *Cf. 'Archiv' XI, p.* 279.

Inspexit Bethmann b. m.

Textus A constituendi munus laboriosissimum erat. Omnes enim, qui nobis noti sunt, codices diverso modo et immutati et interpolati sunt. Exempli causa A 1 *post verba c.* 4: pauperibus suggerens *solus addit:* elemosinarum beneficia devotus impenderet, *c.* 9. *pro* emunitates *habet* munera pacis, *dum in A* 2 municionem *legitur. Libri A* 3a. b *textum eodem modo retractatum praebent, eundem, Vita exeunte, plane*

transformatum. In A 3a (A 3b ibi hiat) c. 8. verba vocabulo Nugaretum *post* villam magnam *interpolata sunt, quae neque in A 1. 2 neque in B exstant. Huc accedit, quod villam* vocabulo Nugaretum sitam in pago Wabrinse *Pippinus, filius Ansegisili, et Plectrudis basilicae SS. Apostolorum Mettensi a. 12. Theuderici dono dederunt; cf. Pertz, Dipl. I, p. 92. Codicibus A 1. 2. 3 inter se consentientibus, res decisa erat, sed, quotienscumque inter se dissentiebant, ad textum B refugiens, eam lectionem elegi, quae cum hoc convenit. Sermonem vero rationemque scribendi rudem codicis A 1 fere integram admisi. Codices B 1. 2a paucis locis inter se discrepant. E quibus B 1 secutus sum, a quo, libro B 2a cum A consentiente, recessi. Capitum numeros, qui ab omnibus codicibus absunt, eos admisi, quos editores anteriores textui adscripserant.*

Ceterum ex editionibus quae exstant utriusque textus nulla aequo iudici satisfacere potest. Editus enim textus A est is, quem libri A 3 praebent, B autem castratus ille Surii. Codex familiae A 1. 2 nullus decessoribus meis notus erat.

Surius, De probatis sanctorum historiis, Coloniae 1586, tom. VII, p. 36—43, 'ex Ms. codice monasterii Rubeae Vallis' textum B, sermone immutato, edidit. Prologus ibi incipit: Religiosa vita viduarum, *Vita ipsa:* Beata siquidem Bathildis. *Ultimum caput lemma fert:* Comparatio ipsius ad alias sanctas reginas eiusdem cognationis. *Codex Rubeae Vallis c. 7. verba* et celeberrimę ab ipsis Dei cultoribus frequentatur *cum B 2a et c. 16.* merita *cum B 1 praetermisit.*

Duchesne, Historiae Francorum scriptores coaetanei, Parisiis 1636, tom. I, p. 663—668, ex editione Suriana excerpta deprompsit.

Bollandus et Henschenius, Acta sanctorum, Antverpiae 1643, Ian. tom. II, p. 738—742, textum A ediderunt, Petri Francisci Chiffletii beneficio codicem S. Mariae de Ripatorio nacti. Qui cum c. 8. verba vocabulo Nugaretum *interpolata finemque eodem modo, ac in libris A 3 exstat, retractatum tradiderit, manifestum est huius eum familiae fuisse. Alter textus B, p. 742—746. editus 'ex MS. Corsendoncano et Surio', totus fere est Surianus.*

Mabillon, Acta sanctorum ordinis S. Benedicti, Parisiis 1669, Saec. II, p. 777—784, 'ex codice RR. PP. Fuliensium Paris. et Iohanne Bollando' textum A recensuit, quem in notis textui subiectis cum interpolatore B contulit. Ex eo etiam appendicem, capita scilicet 18. 19. Vitae B, adiecit. Fuliensis ille (A 3d) finem Vitae ab omnibus, quibus usum sum, codicibus A diversum tradidit.

Bouquet, 'Recueil des historiens des Gaules', Parisiis 1741, tom. III, p. 571—574, editionem Mabillonianam excerptam repetivit.

Editionem Surianam in linguam Francogallicam verterunt[1] *Binet soc. Iesu Paris. 1624, Modeste de S. Amable, 'Monarchie Sainte', Arvernis 1670, d'Andilly, 'Recueil des vies des Saints illustres', Paris. 1675.*

Particulas in linguam Germanicam vertit O. Abel, 'Die Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit. Die Chronik Fredegars'. Berolini 1849, p. 115.

Marpurgi, mense Novembri 1887. *Krusch.*

1) *Cf. 'Hist. litt. de la France' III, p. 639.*

A.

INCIPIT[a] PROLOGUS IN VITA DOMNAE BALTHILDIS REGINAE.

Tob. 12, 7. (1). Michi quidem, ut imperatum est, dilectissimi fratres, ad tam subtile piumque opus peragendum praesule Christo etsi imperitia denegat vires delicatae historiae scolasticorumque verborum ordinem proferendi, sed validius[b] nobis imperat plenissimae karitatis affectus, ut veritas pateat, et iactantia non inflet. Novimus enim, cf. Matth. 21, 19. dominum Iesum Christum in ficulnea magis fructum requisisse quam folia. Et ideo veritatis fructum super lucernae candelabrum ad edificationem multorumque profectum perpatefacere et non occultare decrevimus. Minus[c] licet periti scolastica, sed magis studere volumus patere edificationi plurimorum, qui velut apes prudentes dulce requirunt ex floribus nectar, id est ex verbis simplicibus veritatis augmentum, quod magis edificat audientem, quam inflet, ut imitari cupientibus compendium pietatis aperte ostendat. Hic ergo non tam detractoribus, sed potius fidelibus, quam potuimus, veritatem ostendimus.

EXPLICIT PROLOGUS.

B.

INCIPIT PROLOGUS IN VITA BEATAE AC VENERABILIS BALTHILDIS REGINAE.

(1). *Verba*[a] *regis caelare bonum est, opera vero Dei laudare et praedicare honorificum est.* Ideoque, sicut michi, dilectissimi fratres, vester caritate plenus amor imperavit, ut, quantum ad meam notitiam de vita et virtutibus beate Balthildis pervenit, eloquiis traderem posterisque memoranda relinquerem, licet imperito sermone, quem scolastici cervicosa inspectione considerantes, suos pompaticos videntur condere libros, prout tempus admisit, studio adimplere curavi, sciens, quia, quod plenissimae caritatis affectus imperat, veritas non denegat. Exinde etiam fugit iactantia, ubi caritas sua infundit eloquia. Novimus enim, dominum Iesum Christum in ficulnea magis fructum quesisse quam folia. Et ideo nos veritatis fructum super lucernae candelabrum ad multorum aedificationem et profectum patefacere et non occultare decrevimus. Qui licet inpolito sermone uti[b] videamur, magis tamen volumus studere patentem aedificationem plurimorum, qui velut apes prudentes dulce requirunt ex floribus nectar, id est ex verbo simplici veritatis dulcedinem, que magis aedificet audientes, quam inflet; imitari quoque optamus, compendium veritatis sequentes potius, quam profana et falsa eloquia ex proprio corde mendaciter fingentes.

EXPLICIT PROLOGUS.

INCIPIT[a] VITA BEATAE[b] BALTHILDIS REGINAE.

I. Tim. 2, 4. (2). Benedictus Dominus[c], *qui vult*

INCIPIT VITAE TEXTUS BEATAE AC GLORIOSISSIMAE BALTHILDIS REGINAE, QUAE EST 3. KL. FEBRUARII.

(2). Benedictus Dominus, *qui vult omnes*

Cap. 1. *A* 3*a. b* (*cf. n. c*). *Cap.* 2. *A* 1. 2. 3*a.*

Cap. 1. a) I. in vita p. in vita d. Baltildis r. *A* 3*a*; Ipso die prologus in vita d. B. r. *A* 3*b*; *prologum om. A* 1. 2. b) validus *A* 3*b*. c) *folio exciso, textus a* Minus *ad c.* 9. suas *hiat A* 3*b*.

Cap. 2. a) Vita et actus Balthildis regine *lemma fert A* 2. b) b. B. r. *om. A* 3*a*. c) Deus *A* 1.

Capp. 1. 2. *B* 1.

Cap. 1. a) *initio mutilus a verbis c.* 3. dubio agebatur *incipit B* 2*a*; *prologum om. B* 2*c*. b) ut *B* 1.

A.

omnes homines salvos fieri et[a] *ad agnitionem veritatis venire, qui*[b] *et operatur* omnia in omnibus, *velle et perficere*. Et ideo merito ipsius laus canenda est prius in sanctorum meritis sive virtutibus, qui de parvis efficit magnos, immo qui[c] de stercore elevat pauperem et eum consedere facit cum principibus populi sui, sicut et presentem venerabilem[d] magnamque feminam, domnam Balthildaem[e] reginam. Quam de partibus transmarinis divina providentia advocans, et vili pretio venundata[f], huc advenit[g] ipsa pretiosa et optima Dei margarita. Recepta[h] est a principe Francorum viroque inlustri Erchinoaldo quondam[i], in cuius ministerio ipsa adolescens[k] honestissime conversata est, ita ut pia[l] eius conversatio et admirabilis conplaceret tam principi quam et omnibus[m] eius ministris. Erat enim benigna[n] animo et moribus omnibus sobria prudensque[o] et cauta, nulli machinans malum. Non levis in eloquio, non presumptuosa in verbo, sed in cunctis actibus suis honestissima. Et[p] cum esset ex genere Saxonum, forma corporis grata ac subtilissima et aspectu decora, vultu hilaris et incessu[q] gravis. Et cum talis esset, fuit omnino grata principi

B.

homines salvos fieri et ad agnitionem suae veritatis venire[a], *qui et operatur* omnia in omnibus, *velle et perficere*, quod bone voluntatis optaverint adimplere. Et ideo merito ipsius laus in omnibus que fecit canenda est nec non et sanctorum meritis sive virtutibus glorificanda, qui de parvis efficit magnos, immo qui[b] de stercore elevat pauperem, ut sedeat cum principibus et gloriae solium teneat, sicut in hac venerabili Dei cultrice, domna Balthilde regina, cuius hodie, exultantibus animis, festa recolimus, ad multorum augmentum fidelium completum esse cernimus. Que siquidem beata de partibus transmarinis divina providentia depredata, et[c] vili pretio, sed incomparabili commertio venundata, huc[d] advenit ipsa pretiosa et optima Dei margarita atque a principe quodam Francorum viroque clarissimo Herchinoaldo, qui tunc palatium gubernabat, constat esse recepta, in cuius ministerio[e] ipsa adolescens ita decentissimę conversata est, ut honesta eius conversatio et admirabilis conditio tam principi quam et omnibus eius ministris complaceret. Erat enim benigna animo et moribus omnibus pudica, sobria, prudens et cauta, nulli machinans malum. Non levis in eloquio, non praesumptuosa in verbo, sed cuncta opera sua honestissimo[f] moderabat ingenio. Claro namque sanguine, licet alterius gentis serviret obsequiis, progenita Saxonum demonstrabatur. Erat itaque forma corporis grata et omni aspectu decora, vultu hilaris et incessu gravis. Talemque se in omnibus, ut eam decebat, exibuit, quo predicto iudici prin-

Philipp. 2, 13.

Cap. 2. *A* 1. 2. 3*a*.

Cap. 2. a) et — venire *om*. *A* 2. b) et q. *A* 2. c) *om*. *A* 1. d) *ita* *A* 2; p. magnamque ac v. f. *A* 1; p. v. magnique meriti f. *A* 3*a*. e) Baltild. *semper* *A* 3*a*. f) venundatam *A* 1. g) advenire concessit. Ipsa denique p. *A* 1. h) Recepta est igitur a *A* 2; Receptaque est a *A* 3*a*. i) *om*. *A* 1; Erchinaldo quodam *A* 2. k) adolescentula honestissima *A* 2. l) e. p. c. a. *A* 2. m) e. o. *A* 1. n) benigno *A* 2. o) que *om*. *A* 3*a* *cum* *B*. p) Haec namque cum *A* 1. q) erat *add*. *A* 2.

Cap. 2. *B* 1. 2*b*. *c*.

Cap. 2. a) pervenire *B* 2*b*. *c*. b) q; *B* 1. c) ut? *B* 1. d) hic *B* 1. e) ministeria? *B* 1. f) honestissimę *B* 1.

A.

cf. Gen. 39, 10. et invenit gratiam in oculis eius. Qui[a] eam instituit[b], ut sibi in cubiculo pocula[c] porrigeret et ut[d] pincerna honestissima sepius presens adstaret in ministerio eius. De cuius dignitatis gratia nullam habuit extollentiam[e], sed potius in humilitate fundata, omnibus erat suis[f] consodalibus oboediens atque amabilis, honore congruo ministrans[g] senioribus, ita ut de earum[h] pedibus calciamenta detraheret et ipsa tergeret[i. 1] ac dilueret, aquam quoque ad lavandum afferret et vestimenta earum[h] festinanter pararet. Et hoc absque murmurio[k] bono et pio animo exercebat eis[l] ministerium[m].

(3). Ex qua eius nobili conversatione maxima ei inter socias[a] laus atque amor adcrevit[b], et in tantum felicem[c] famam promeruit, ut, matrona[2] suprascripti principis Erchinoaldi defuncta, ei conplacuisset, ut[d] denuo sibi Balthildem honestissimam virginem in thorum matronalem sibi[e] sociaret. Quam rem ipsa comperta, latenter se et studiose ab eius subtraxit aspectu. Et cum iam vocaretur ad principis cubiculum, secreto se ipsa[f] abscondit in angulo, superiectis[g] sibi vilibus panniculis[h], ita ut nemo[i] illic aliquem latere putasset. Ipsa

B.

cipum gratissime placeret et gratiam in eius oculis inveniret. Qui[a] et instituit, ut sibi in cubiculo pocula porrigeret et ut pincerna honestissima semper praesens in ministerio eius adstaret. De cuius dignitatis gratia nullam habuit extollentiam, sed potius in humilitate fundata, omnibus erat suis consodalibus obediens atque amabilis, honore congruo ministrans senioribus, ita ut de earum pedibus caltiamenta traheret ac manus detergeret, aquam quoque ad lavandum afferret et vestimenta earum festinanter pararet. Et hoc absque murmure bono et pio animo exercebat.

(3). Ex qua eius nobili conversatione maxima ei inter sotias laus atque amor adcrevit, et in tantum felicem famam promeruit, ut pro matrona, quam supradictus Herchenoaldus princeps, morte interventa, amiserat, cumplacuisset denuo eidem Balthildem honestissimam virginem in thoro matronali sibi sotiare. Qua re conperta, iam illustrata divina gratia virgo beata, latenter se et studiose ab eius subtraxit aspectibus. Cum itaque vocaretur ad principis cubiculum, secreto[a] se ut sagax puella abscondit in angulo domatis[3] et superiecit se vilibus panniculis, ita ut nemo putaret, illic aliquem latere potuisse. Atque ut

Capp. 2. 3. *A* 1. 2. 3*a*.

Cap. 2. a) Quam i. (*A* 2. 3*a*). b) constituit *A* 2. c) poculum *A* 1. d) *om.* *A* 2. e) excellenciam *A* 2. f) o. s. c. *A* 2. g) ministrabat *A* 1. h) eorum *A* 1. i) detergeret *A* 3*a*. k) murmure *A* 1 *cum B*. l) *om.* *A* 2. m) ministrando *A* 1.

Cap. 3. a) socios *A* 3*a*. b) *ita A* 1; crevit *A* 2; adolevit *A* 3*a*. c) felici fama *A* 2. d) c. sibi et B. *A* 2. e) *om.* *A* 1; thorum matronalem sibi vellet sotiare *A* 2; thoro matronali sibi sociaret *A* 3*a*. f) ipsam *A* 2; ipso *A* 3*a*. g) subiectis *A* 2. h) *ita A* 2 *cum B*; pannulis *A* 1; pannusculis *A* 3*a*. i) *ita A* 2; nemo i. a. latitare credere potuisset *A* 1; nemini pateret i. a. l. potuisse *A* 3*a*.

Capp. 2. 3. *B* 1.

Cap. 2. a) cui *B* 1.

Cap. 3. a) secreta? *B* 1.

1) *Cf. Fort., V. Radeg. c.* 23: calciamenta tergens et unguens. 2) *Erchinoaldi uxor vocatur Leutsuinda in Mir. S. Fursei c.* 18 *sqq. (Mabillon, AA. SS., Saec. II, p.* 313*).* 3) *i. e. domus; cf. Ducange ed. Favre III, p.* 158.

A.

vero ut prudens et astuta virgo iam tunc[a] honores vanos fugiens et humilitatem diligens, temptabat, ut poterat, humanum devitare thorum, ut mereretur ad spiritalem caelestemque pervenire sponsum. Sed et[b] illud procul dubio divina peragebatur providentia, ut ipse princeps ipsam tunc quesitam minime inveniret et tunc[c] sibi ad coniugium aliam sociaret. Et tunc ita demum Balthildis puella inventa est nutu vero[d] Dei, ut, qui principis nuptias devitaverat[e], postea[f] Chlodoveum, Dagoberti quondam[g] regis filium, in coniugium acciperet[h], et merito humilitatis[i] ad altiorem gradum eam attolleret[k]. In quo gradu ipsam divina dispensatio decreverat honorare[l], ut, dum[m] ministrum regis contempserat, ad regis copulam perveniret[n], atque ex ipsa regalis soboles[1] procederet. Quod nunc[o] peractum est, sicut omnibus patet, ipsam[p] eius nunc regalem regnantem progeniem.

(4). Sed[a] et ipsa, conlatam sibi a Deo prudentiae gratiam, vigilanti[b] studio et[c] regi obtemperabat ut[d] domino et principibus se ostendebat ut mater, sacerdotibus ut filia, iuvenibus[e] seu adolescentibus

B.

prudens et astuta virgo iam tunc honores vanos fugiens et humilitatem ac castitatem diligens, temptabat, ut poterat, humanum devitare thorum, quatinus mereretur ad spiritalem caelestemque pervenire sponsum. Sed et illud procul dubio[a] agebatur divina providentia, ut ipse princeps[b] eandem tunc quesitam minime inveniret, quatinus ad coniugium sibi aliam sotiaret[c]. Postquam idem[d] dux alteram[e] duxit, tandem Balthildis[f] puella quesita et inventa, sed a predicto principe minime est contacta. Nutu vero divino factum esse creditur, ut, que principis nuptias devitaverat, postea Chlodoveum[g], Dagoberti quondam regis filium, in coniugium acciperet, et merito humilitas ad altiorem gradum eam adtolleret. In quo divina dispensatio eandem honorare decreverat, ut, dum ministrum regis contempserat, ad regis copulam perveniret atque[h] ex ipsa regali progenie procederet[i]. Quod ideo peractum est, sicut omnibus patet, ut ipsa, quae erat ex regali progeniae, regiam sumeret copulam regalemque gigneret sobolem.

(4). At ipsa, conlata sibi a Deo prudentiae gratia, vigilanti studio et regi obtemperabat ut domino et principibus se ostendebat ut matrem, sacerdotibus ut filiam, iuvenibus sive adolescentibus ut

Capp. 3. 4. *A* 1. 2. 3*a*.

Cap. 3. a) *om.* *A* 2. b) *om.* *A* 1. c) *om.* *A* 3*a*. d) *ita* *A* 1 *cum* *B*; vere *rell.* e) devitarat *A* 3*a*. f) p. hanc Chlodoveus (Clod. *A* 3*a*) — filius *A* 2. g) r. quendam *A* 1. h) *ita* *B*; accepit. Et merito; quia virtus hum. *A* 1; accepisset, ut merito *A* 2; acciperet, ut meritum *A* 3*a*. i) Deus *add.* *A* 2. k) attulerit *A* 1. l) h. — contempserat *om.* *A* 2. m) quae *A* 1. n) pervenisset *A* 1; pervenire, ut ex *A* 2. o) tunc *A* 1. p) p. regnantemque progeniem *A* 2; ipsa — regali regnante progenie *A* 3*a*.

Cap. 4. a) seu et ipsam *A* 1; sed et ipsa secundum collatam — gratiam *A* 2; sed et ipsa collata — gratia *A* 3*a*. b) namque *add.* *A* 1. c) *om.* *A* 2. d) et *A* 1. e) senioribus *A* 2.

Capp. 3. 4. *B* 1. 2a (*cf. n. a*).

Cap. 3. a) *a* dubio *incipit* *B* 2*a*. b) *om.* *B* 2*a*. c) quod *add.* *B* 2*a*. d) isdem *B* 2*a*, *ut infra*. e) alteri nupsit *B* 2*a*. f) Baltechildis *B* 2*a*, *semper*. g) Clod. *B* 2*a*. h) que *B* 1. i) produceret *B* 1.

1) *Cf. L. H. Fr. c.* 44: Nam ex Balthilde, regina eius, adserunt ei tres filios habuisse Chlotharium, Childericum atque Theudericum.

A.

ut optima nutrix, eratque amabilis omnibus, diligens valde sacerdotes ut patres, monachos[a] ut fratres, pauperes ut pia nutrix, largasque elemosinas distribuens singulis, principum honorem conservans[b] consiliaque eorum congrua retinens, iuvenes ad religiosa studia semper[c] exortans, regi[d] humiliter et assidue pro aeccleaiis[e] et pauperibus suggerens[f]. Iam enim sub seculari habitu Christo ministrare cupiens, frequentabat[g] orationem cotidie, commendans se cum lacrimis Christo regi caelesti. Cui[h] ipse[i] rex pius consulens iuxta fidem et devotionem eius, dedit ei in[k] adiutorium suum fidelem famulum abbatem Genesium[1], per cuius manus ministrans[l] ipsa sacerdotibus et pauperibus, pascebat egenos et induebat vestibus nudos studioseque sepelire ordinabat mortuos, dirigens[m] per ipsum ad coenobia virorum ac virginum auri vel argenti largissima munera. Qui[n] ipse Christi famulus domnus Genesius postea, Christo iubente, Lugduno Galliae ordinatus

B.

piam nutricem, eratque amabilis omnibus, diligens sacerdotes ut patres, monachos ut fratres, pauperes ut domesticos, peregrinos ut filios, quia et ipsa peregrina fuerat, amplexabatur. Viduis, orphanis et pupillis subsidia vite ministrabat et omnibus omnino debilibus opem ferebat. Principum honorem conservabat consiliaque eorum congrua retinebat, iuvenes quoque ad religiosa studia exercenda semper commonebat ac regi humiliter assidueque pro[a] ecclesiis et pauperibus suggerebat. Iam enim sub seculari habitu Christo ministrare cupiens, frequentabat orationem cotidie, commendans se cum lacrimis Christo regi caelesti. Cui ipse rex pius consulens iuxta fidem et devotionem[b] eius, ut plenius haec que mente conceperat perficeret, venerabilem virum Genesium abbatem ad sublevamen ac in supplemento adiutorii tribuit[c], per cuius manus ministrans ipsa sacerdotibus et pauperibus, pascebat egenos et induebat vestibus nudos studioseque sepelire ordinabat mortuos; dirigebat quoque per ipsum ad coenobia virorum ac sacrarum virginum auri vel argenti non modica munera. Que omnia idem Dei famulus Genesius, qui postea, Christo largiente, Lugduno Galliae

Cap. 4. *A* 1. 2. 3*a*.

Cap. 4. a) m. ut fratres *om.* *A* 1; et m. ut *A* 3*a*. b) servans, ut consilia eorum congruerent in eis, iuvenes *A* 2. c) super *A* 1. d) regem humiliter postulavit, ut a. *A* 1; regique *A* 2. e) ecclesia *A* 2. f) elemosinarum beneficia devotus impenderet *add.* *A* 1. g) ad *add.* *A* 1. h) Quam — consolans *A* 3*a*. i) r. i. *A* 2. k) *om.* *A* 3*a*. l) ministrabat *A* 2. m) dirigensque *A* 2. n) Ipsa vero Xi famula postulante, domnus *A* 2.

Cap. 4. *B* 1. 2*a*.

Cap. 4. a) *om.* ? *B* 1. 2*a*. b) devotionis *B* 1. c) contulit *B* 2*a*.

1) *Genesius ex abbate episcopus Lugdunensis creatus, successit Aunemundo, qui a.* 660, *die* 26. *Augusti chartae Emmonis episcopi Senonensis subscripsit; cf. Pardessus, Dipl. II, p.* 110. *Genesii nomen inter subscriptiones chartae Berthefredi legitur, datae die* 6. *Sept.* 664, *apud Pardessus, Dipl. II, p.* 128. *Anno* 667, *die* 26. *Iunii chartae Drauscii episcopi subscripsit (Pardessus II, p.* 140*) interfuitque placito Chlothacharii anno incerto (Pertz l. l. p.* 34*). Leodegarium cum ab insidiis Ebroini a.* 675/676. *tuitus esset (V. Leod. c.* 8, *Mabillon, AA. SS. Saec. II, p.* 686*), huius sectatores eum aggressi sunt, sed Lugdunum irrumpere non potuerunt (V. Leod. c.* 11*). Anno* 679, *postquam conventui Maslacensi m. Sept. interfuit (Pertz l. l. p.* 44*), die* 1. *Novembris defunctus est. Ei Lantbertus abbas Fontanellensis successit; cf. 'Forsch. z. Deutsch. Gesch.' XXII, p.* 485.

A.

est episcopus. Tunc enim[a] in palatio Francorum[b] erat assiduus. Per quem, ut[c] diximus, ipsa domna Balthildis una cum regis[d] Chlodovei[e] imperio, et suggerente ipso Dei famulo, in[f] cunctis pauperibus largam[g] providebat regis elemosinam per loca multa.

B.

est ordinatus episcopus, suscipiebat. Tunc enim in palatio Francorum erat assiduus. Per eum siquidem, ut diximus, ipsa beata mater Balthildis una cum regis Chlodovei imperio, de cuius prosperitate ac sanitate indefitienter sollicita erat, suggerente etiam predicto Dei famulo, multis pauperibus loca per diversa pro vita regis largissimam distribuebat elemosinam.

A.

(5). Quid plura? Deo iubente, rex Chlodoveus, vir eius, migravit de[a] corpore; relictaque[b] sobole filiorum cum matre, suscepit ilico post[c] eum filius eius Chlotharius[d] quondam[e] Francorum regnum, tunc etenim precellentibus principibus Chrodoberhto[f, 1] episcopo Parisiaco et domno Audoeno[2] seu[g] et Ebroino maiore domus cum reliquis senioribus vel ceteris quam pluribus, et[h] regno quidem Francorum in pace consistenti[i]. Tunc etenim[k] nuper et Austrasii[l] pacifico[m] ordine, ordinante domna[n] Balthilde, per consilium quidem seniorum receperunt Childericum, filium eius, in[o] regem Austri[p]; Burgundiones vero

B.

(5). Interea domnus rex Chlodoveus[a], vir eius, gratia evocante divina, septimo 657 ex.
decimo[3] regni[b] sui anno rebus exemptus humanis, migravit a saeculo; relictaque subole filiorum cum matre, suscepit ilico post eum filius eius Chlotharius rex Francorum regnum, et suffragantibus praecellentissimis principibus Chrodoberto episcopo Parisiaco et domno Audoeno Rotomagensi seu et Ebruino[c] maiore domus cum reliquis senioribus vel ceteris quam pluribus regni honorem querentibus[d], regnum Francorum in pace constituitur.
Austrasii quoque pacifico ordine, fatiente 663.
domna Balthildę[e], per consilium quidem seniorum receperunt Childericum, filium eius, regem in Austrasiam; factique sunt Burgundiones et Franci ex illo tempore

Capp. 4. 5. *A* 1. 2. 3*a*.

Cap. 4. a) iisdem Genesius *add.* *A* 1. b) regum *add.* *A* 2. c) ut d. *om.* *A* 2. d) regio *A* 2. e) Clod. *semper* *A* 3*a*. f) *om.* *A* 2. g) largas expendebat r. elemosinas *A* 2; larga procedebat r. elemosina *A* 3*a*.

Cap. 5. a) a *A* 3*a*. b) relictoque *A* 2. c) f. e. p. e. *A* 2. d) Cloth. *A* 3*a*. e) quoddam *A* 1; *om.* *A* 2. f) Rudberto *A* 2; Chrodoberto *A* 3*a*. g) *ita* *A* 3*a* *cum* *B*; sive E. *A* 1; seu E. *A* 2. h) p. regnum *A* 2. i) consistebat *A* 2. k) T. etiam et *A* 1; T. enim nuper et *A* 3*a*. l) Astrasii *A* 2; Austrasi *A* 3*a*. m) o. p. *A* 2. n) domina *h. l.* *A* 3*a*. o) *om.* *A* 3*a*; in regno *A* 2. p) *om.* *A* 1; Ostreo (*pro* Aostre?) *A* 2.

Capp. 4. 5. *B* 1. 2*a*.

Cap. 5. a) Clod., Clothar., Crodob. *B* 3. b) *s. r. C.* c) Ebroino *in marg.* *B* 2*a*. d) ad *add.* *B* 1. e) Baltech. *semper* *B* 2*a*. 3.

1) *Chrodobertus successor Landerici episcopi Parisiensis, qui a.* 654, *d.* 22. *Iunii Chlodovei II. chartae subscripsit (Pertz, Dipl. I, p.* 20), *a.* 660. *chartae Emmonis Senonensis episcopi subscriptione confirmavit; cf. Pardessus, Dipl. II, p.* 111. 114. 2) *Obiit anno* 685/686; *cf. supra p.* 322, *n.* 2. 3) *Chlodoveus a.* 639. *Ian.* — 657. *ex. regnavit; cf. 'Forsch. z. Deutsch. Gesch.' XXII, p.* 464 *sq.*

A.

et Franci facti[a] sunt uniti[b]. Et credimus, Deo gubernante[c], iuxta domnae Balthildis magnam fidem ipsa tria regna tunc inter se tenebant pacis concordiam.

(6). Factumque est tunc[a] per eam nutu Dei, et exortantibus bonis sacerdotibus, ut heresis[b] Symoniaca[c. 1], quae pravo usu maculabat[d] tunc Dei[e] aecclesiam, ita ut dando[f] praemia contra ordinem episcopatus accipiebant[g], ut prefata domna Balthildis hoc impium nefas prohiberet, ut nullus[h] premium pro[e] percipiendis sacris gradibus omnino intercurreret[i]. Ordinavit etenim, immo per eam Dominus, ut[k] et alia pessima et impia[l] cessaret consuetudo, pro qua plures homines sobolem suam interire potius quam nutrire studebant[m], dum diffidebant[n] actiones publicas[2], quae eis ex consuetudine ingerebantur, accipere, ut illis ex hoc gravissimum rerum suarum inferrent dampnum. Prohibuit hoc[o] ipsa domna pro mercede sua, ut hoc nullus facere presumeret[p]. Ex quo facto copiosa[q] eam valde merces exspectat.

B.

uniti. Et credimus, quia, Deo[a] gubernante, iuxta domne Balthildis magnam fidem accidit, ut ipsa tria regna, que antea dissidebant discordia, tunc inter se tenerent pacis concordiam.

(6). Factum est preterea per eam nutu Dei, exortantibus sanctis sacerdotibus, ut heresis Symoniaca[a], quae pravo usu maculabat tunc ęcclesiam Dei, dando scilicet contra[b] instituta canonum pro adipiscendis et conferendis episcopatus vel presbiteratus seu reliquorum gradibus premiorum munera, a[c] catholicis viris penitus pelleretur, et hoc impium nefas prohiberetur, ne ullus presul pro percipiendis vel dandis sacris gradibus daret aliquit aut acciperet. Ordinavit etiam, immo per eam Dominus, ut et alia pessima et impia consuetudo cessaret[d], pro qua[e] multo plures homines filios suos magis mori quam nutrire obtabant, dum de eis videbant exactiones publicas, que ex antiqua consuetudine mala ingerebantur, accipere, unde gravissimum rerum suarum patiebantur dampnum. Quam nequissime cupiditatis avaritiam ipsa pietate plena pro mercede aeternae retributionis prohibuit et, ut in[f] perpetuum dampnaretur, legibus tradidit. Ex quo facto copiosa ei valde merces a Domino reddita manet.

Capp. 5. 6. *A* 1. 2. 3*a*.

Cap. 5. a) *om.* *A* 2. b) uni *A* 1. c) dispensante *A* 2.

Cap. 6. a) ut per *A* 2. b) hereses *A* 3*a*. c) destrueretur *add.* *A* 1; Symoniaco *A* 2. d) iaculabat *A* 1. e) *om.* *A* 2. f) tanta *A* 1. g) accipiebant et *A* 2; acciperet *A* 3*a*. h) nullus praemia *A* 1; nulli p. *A* 2; nullum p. *A* 3*a*. i) o. ::: (*ras.* non?) curaret *A* 1; o. proveniret *A* 2. k) ut haec et *A* 2. l) impiissima *A* 1. m) Denique *add.* *A* 1. n) *ita scripsi*; dividebant a. *A* 1; devitabant exactiones *A* 2; dividebat a. *A* 3*a*. o) *om.* *A* 1. p) praesumerent *A* 2. q) copioso *A* 2; copiosam et valde magnam mercedem expectat *A* 3*a*.

Capp. 5. 6. *B* 1, 2*a*.

Cap. 5. a) Domino *B* 1.

Cap. 6. a) Simonyaca *B* 1. b) *om.* *B* 1. c) ad *B* 1. d) cessaretur *B* 2*a*. e) quam *B* 1. f) imperpetuum *B* 1.

1) *Cf. V. Eligii II*, 1 *(Bouquet, 'Recueil des historiens des Gaules' III, p.* 556*)*: Sed crudeliter in diebus illis Simoniaca haeresis pullulabat in urbibus et in cunctis finibus regni Francorum. — — Sollicite tamen pro hoc invigilabant sancti viri Eligius et Audoenus, et communi cum ceteris viris catholicis habito concilio, suggesserunt principi et optimatibus eius, ut hoc mortiferum virus cito deleretur de corpore Christi, quod est universalis ecclesia. 2) *Cf. Roth, 'Beneficialwesen' p.* 86; *Waitz, 'VG.' II*, 2[3], *p.* 266.

A.

(7). Quis enim valeat dicere, quanta et quam magna commoda per religiosorum coenobia largiendo[a] integra praedia[b] et silvas[c] magnas ad cellulas seu monasteria construenda concessit; quod etiam[d] et ipsa velud proprias seu[e] et peculiares Dei casas[f], id[g] est Kala[1] in Parisiaco, a Deo sacratas puellas, coenobium magnum virginum aedificavit, ubi Dei famulam religiosam

B.

(7). Quis enim valet enarrare, quanta et quam magna commoda per religiosorum coenobia virorum sacrarumque virginum largiendo integra predia et silvarum aditus ad cellulas seu monasteria construenda concessit? Cui etiam non videbatur liberalitas magnarum rerum, quam per diversa coenobia conferebat, ad votum sui desiderii esse suffitiens, si non et ipsa inter ceteras et peculiares Dei casas[a] monasterium construeret, quod caelum esset aspitiens. Pro qua re, quasi iam pelagus seculi calcans, coenobium Kale sanctaemonialium virginum in pago Parisiaco, unda circumfluente Maternae[1] fluminis, decentissime edificavit. Quem locum villis affluentissimis et quam pluribus cum earum reditibus amplificavit et exornavit et in potestate sub religione ibidem viventium sacrarum virginum tradidit. Quarum quidem vocabula propter tedium quorundam legentium reticui. Illud vero inserere curavi, quod rectoribus eiusdem loci valde timendum est. Nam preceptum super his constituit et manibus propriis ac filiorum regum roboravit sigilloque signavit, in quo testamento interminata[b] est per[c] invocationem sanctae Trinitatis et diem tremendi iuditii, ut nemo[d] per succedentia tempora rector quislibet eiusdem loci quicquam de his villis, quas in usus diversos eiusdem coenobii habitantium contulerat, subtraheret aut benefitiarios[e, 2] exinde haberet. Quod si[f] fecisset, poenis infernalibus cum Iuda traditore nequissimo et cupidissimo afflictus, sine fine puniretur; ipsumque testamentum si quis quesierit, in archivo eiusdem ecclesiae repperiet[g]. In hoc etiam predicto coenobio venerabilem religiosamque valde Dei famulam Bertilam,

Cap. 7. *A* 1. 2. 3*a*.

Cap. 7. a) largienda *A* 1. b) praesidia *A* 3*a*. c) et delicias m. *A* 1. d) eciam fecit dum p. *A* 2. e) om. *A* 2; et om. *A* 1. f) causas *A* 3*a*. g) c. eadem in P. ad Deo s. p. concessit, ubi cenobium m. nomine K. edificavit *A* 2.

Cap. 7. *B* 1. 2*a*. *b*. *c*.

Cap. 7. a) causas *B* 1. b) interminatum *B* 2*b*. c) pro invocatione *B* 1. d) ne *B* 2*c*. e) benefitia *B* 2*c*. f) om. *B* 1. g) repperi:et *B* 2*b*; repperiret *B* 2*c*.

1) *Chelles (Seine-et-Marne) ad Marne fl.* 2) *Cf. Waitz, 'VG.' IV*[2], *p.* 177, *n.* 1. 181, *n. Ex hoc loco intellegitur, Vitam B ante Karolum M. scriptam esse non posse.*

A.

valde puellam Berthilanem[a, 1] in locum matris esse primam[b] constituit? In quo et ipsa venerabilis domna Balthildis deinceps[c] conversari sub integra regula religionis et in pace requiescere decreverat[d], et in veritate[e] devota id voluntate complevit.

Pretereundum non est, quia[f] ad laudem Dei pertinet, quicquid in sanctis et electis suis mirabiliter Deus[g] operatur,
Ps. 67, 36. quia, ut dicit Scriptura, *mirabilis Deus in sanctis suis,* cuius[h] Spiritus paraclytus cooperatur interius per bonam voluntatem,
cf. Rom. 8, 28. ut scriptum est: *Omni enim*[i] *volenti bonum Deus cooperator est illi;* sicut et isti[k] magnae feminae constat veraciter fuisse. Ut enim praefati sumus, neque nostra neque cuiuslibet, ut arbitror, lingua quamvis erudita enarrare[l] eius omnia[m] bona valet. Quantas consolationes vel adiutoria ad casas Dei vel eius[m] pauperibus pro Christi amore quantasque[n] oportunitates et commoda ipsa[o] largita fuit[p], qualeque monasterium quod vocatur Corbeia[q, 2] in

B.

quam ex monasterio Iodro[3] evocaverat, in locum matris primam[a] constituit, ubi et ipsa acceptabilis Deo et electa margarita Balthildis deinceps conversare sub integre religionis regula et in pace requiescere decrevit; quod in veritate, prout citius tempus permisit, devota voluntate conplevit.

Praetereundum quoque non est, quia ad laudem Dei pertinet, quicquid in sanctis suis et electis Deus mirabiliter[b] operatur, sicut dicit Scriptura: *Mirabilis Deus in sanctis suis.* Cuius quidem Spiritus paraclitus cooperator est interius per bonam voluntatem dando precepta vitae aeternae, ut scriptum est: *Omni enim volenti bonum Deus cooperator est illi* et administrator. Quod utique in ista sacra ac clarissima, unde sermo agitur, domna Balthilde veraciter ac liquido claret esse ostensum. Ut enim vera loquamur, neque nostra neque cuiuslibet, ut arbitror, lingua omnia eius[b] que operata est bona in consolationibus pauperum, in aedifitiis et adiutoriis ecclesiarum[c] Dei, in oportunitatibus omnium indigentium, vel qualia aut quanta in incommoditatibus commoda exhibuerit, enarrare[d] valet. Nec illud etiam est reticendum inter precipua que fecit, quod monasterium cuius vocabulum est Corbeia in

Cap. 7. A 1. 2. 3a.

Cap. 7. a) Bertilanam *A* 2; Bertilam *A* 3a. b) *om. A* 1; p. e. ? *A* 3a. c) dein *A* 3a. d) consueverat *A* 3a. e) in voluntate devota id c. *A* 1. f) quod *A* 2. g) o. D. *A* 2. h) cuius — m. feminae *om. A* 2. i) *om. A* 3a. k) istius *A* 1. l) narrare *A* 1. 2. m) omnia — vel eius *om. A* 1. n) que *om. A* 1. o) *om. A* 2. p) sit *A* 2; est *A* 3a. q) Corbedia et in Ambianense *A* 2; Corbegia in Ambianensi *A* 3a.

Cap. 7. B 1. 2a.

Cap. 7. a) prima *B* 1. b) *om. B* 1. c) *om. B* 2a. d) enarrabile *B* 1.

1) *Cf. V. Bertilae c. 4 (Mabillon, AA. SS. Saec. III, 1, p. 23):* Magna siquidem cum devotione et humilitate domnam Teutchildem poposcit abbatissam, ut ex suo monasterio aliquas famulas Dei sibi destinaret, quae suum regere deberent coenobium. At illa percunctata diu, sanctam supplicationem reginae denegare non potuit, sed sponte gloriosae domnae ad petitionem satisfecit praefatamque domnam Bertilam cum quibusdam sanctis puellis spirituali matri domnae Balthechildi cum summa diligentia et honore debito, ut decebat, per magnum sacerdotem domnum Genesium ad Kalae supradictum sanctum coenobium perducere praecepit. 2) *Corbie (Somme).* 3) *Hodie Jouarre (Seine-et-Marne). Cf. V. Bertilae c. 1 (Mabillon, AA. SS. Saec. III, 1, p. 21):* (Bertilam) ad monasterium puellarum quod vocatur Iotrus perduxerunt, *et infra c. 8.*

A.

Ambianense parrochia suo[a] opere construxit? Ubi venerabilis vir domnus Theudofredus[b, 1], nunc enim episcopus, tunc vero abbas, magno gregi fratrum praefuit, quem de Luxovio monasterio praefata domna Balthildis a reverentissimo viro domno Waldeberto[c, 2] quondam abbate expetivit et mirabiliter ad[d] ipsum coenobium fratrum[e] condirexit[f], quod[g] nunc usque et[h] laudabiliter constat.

(8). Quid[a] enim? A Gemetico domno Filiberto[b, 3] viro religioso[c] et silvam magnam ex[d] fisco, ubi ipsum coenobium fratrum situm est, et multa munera et pastus

B.

pago Ambianense[a] suo opere fundetenus struxit ac devotum gregem monachorum inibi esse[b] constituit. Ubi et venerabilis[c] vir dompnus Teudofredus, nunc episcopus, tunc vero abbas, magno gregi fratrum prefuit, quem de Luxovio monasterio prefata domna Balthildis a reverentissimo viro domno[d] Waltberto[e] quondam abbate expetivit et ad predictum fratrum coenobium condirexit. Ipsum autem monasterium, sicut a fundamento, ita villis et prediis omnibusque sumptuum necessitatibus fundavit et ornavit. Quo in loco eius memoria venerabiliter, ut decet, recolitur et[f] celeberrimę ab ipsis Dei cultoribus frequentatur, atque laus eius, quamdiu in hac valle plorationis spiritus[g] humanos rexerit artus, canetur. cf. Verg. Aen. 4, 336.

(8). Domno etiam Philiberto[a] Gemmatensis monasterii abbati, magno et religioso viro, silvam magnam ex fisco, ubi ipsum coenobium fratrum situm est, maximaque

Capp. 7. 8. A 1. 2. 3a.

Cap. 7. a) miro opere *A 2.* b) Theodefridus *A 2*; Teudofredus *A 3a.* c) Galberto *A 3a.* d) *om. A 1*; i. ad *A 2.* e) frm *A 3a, ut infra.* f) conduxerat *A 2.* g) qui *A 3a.* h) *om. A 2.*

Cap. 8. a) Qui denique a Gemetico *A 1*; Q. e. dicam de d. F. *A 2*; Q. e. ad Gemeticum *A 3a.* b) Fileberto *A 3a.* c) fideliter est honoratus *add. A 1*; r. qui s. *A 2.* d) ipso *add. A 1.*

Capp. 7. 8. B 1. 2a.

Cap. 7. a) Ambianensi *B 1.* b) c. e. *B 2a.* c) *v*erabilis *B 2a.* d) *om. B 2a.* e) ito *B 1*; Walberto? *B 2a.* f) et — frequentatur *om. B 2a cum Surio et Boll.* g) spiritu *B 1.*

Cap. 8. a) Phileberto *B 1.*

1) *Theudefredi abbatis mentio fit in charta spuria Chlothacharii III, apud Pertz, Dipl. I, p. 37. Episcopus factus Chrodegarium abbatem instituisse dicitur in charta falsa Theuderici III (Pertz l. l. p. 47). Cuius civitatis episcopus fuerit, non constat. Eius memoria die 9. Oct. colitur in Calendario Corbeiensi, quod libro pastorali Gregorii praemissum est:* 7. Idus Octobris Corbeia monasterio depositio Teodefridi abbatis *(Mabillon, Annales* 1739, *tom. I, p.* 463*). Est fortasse Theudofridus is, qui versiculos de sex aetatibus et mundi principio condidit; cf. Wattenbach, 'GQ.' I*[5]*, p.* 107. 2) *Anno* 40. *Waldeberti abbatis, indictione* 13, *anno* 12. *Chlothacharii III, i. e. a.* 669 *ex., codex Luxoviensis, hodie in castello Troussures (Oise) asservatus, conscriptus est; cf. Havet, 'Questions Mérovingiennes' III, p.* 11. *Adsone teste monasterium Luxoviense per annos* 40 *gubernavit, die* 6. *Non. Mai. depositus; cf. Calend. Corb., 'N. Archiv' X, p.* 92. *Unde Waldebertum a.* 629. *abbatem factum, die* 2. *Mai. a.* 670. *defunctum esse intellegitur.* 3) *Cf. V. Filiberti c.* 6 *(Mabillon, AA. SS. Saec. II, p.* 819*):* Tunc a rege Francorum Chlodoveo nomine atque eius regina vocabulo Baldechilde locum in pago Rothomagense, quem vetusto vocabulo Gemeticum antiquitas consueverat nuncupare, obtinens suggestione supplici, nobile ibidem coenobium visus est construxisse. *Locus Jumièges hodie vocatur.*

A.

de fisco dominico ad ipsum monasterium construendum[a] concessit. Quanta[b] vero domno[c] Laigoberto ad[d] Curbionem[1] monasterium et villam magnam[*] et talenta multa argenti vel auri? Etiam suum[e] ipsum regale, quo ipsa[f] cingebatur, cingulum, desupra[g] sacros[h] lumbos suos devote abstulit et fratribus in elemosinam[i] ipsum direxit. Et hoc totum hilari[k] ac benigno dispensabat animo; ut enim[l] Scriptura dicit:
2. Cor. 9, 7. *Hilarem datorem diligit Deus.* Similiter et a[m] Fontenella[2] et Logio[3] plura concessit[n] conpendia. Quanta enim ad Luxovium vel ad reliqua monasteria in Burgundia et villas multas integras concessit (Matth. 6, 19. 20.) et pecuniam[o] innumerabilem direxit? Quid[p] ad Iotro[q, 4] monasterio, unde illas sacras virgines cum prefata domna Berthilane[r] abbatissa ad Kala[s] suo[t] monasterio accersivit[u]? Quanta ibi munera et de agris et

B.

munera et pastus de fisco dominico ad ipsum monasterium construendum concessit. Multa quoque talenta argenti vel auri domno Laigoberto Curbionensis[a] monasterii abbati cum villa quadam, cuius vocabulum a memoria recessit, ad opus servorum Dei illic habitantium contulit; sed et ipsum regale, quo cingebatur, cingulum a sacris lumbis abstulit fratribusque in elemosinam direxit, totum hoc agens et dispensans benigno ac hilari animo, sciens scriptum, quia *hilarem datorem diligit Deus.* Taliter ipsa beata anima cotidie thesaurizabat sibi ex terrenis pecuniis in caelo thesaurum, *ubi fur non adpropriat, nec tinea demolitur.* Similiter et ad Fontenellam[b] et Logium plura concessit benefitiorum compendia. Ad Luxovium etiam vel ad reliqua Burgundiae monasteria villas perplures ad integrum concessit et pecuniam innumerabilem direxit. Ad Iotrum quoque monasterium, unde sacras virgines cum prefata domna Bertila abbatissa ad cenobium Kalense accersivit, Villam Novam sitam in pago Vermandinse[c] cum pluribus aliis muneribus, quibus ipsum sanctum

*) vocabulo Nugaretum[5] *add. A 3a.*

Cap. 8. *A* 1. 2. 3*a*.

Cap. 8. a) conc. constr. *A* 2. b) Quantaque *A* 3*a*. c) domnus Laigobertus *A* 1; domno Legoberto *A* 3*a*. d) Corbeiensi monasterio concessit et v. *A* 1; ad Curbionis *A* 3*a*. e) *om.* *A* 3*a*. f) ipse *A* 1. g) supra *A* 2. h) sacris lumbis suis (s. *om.* *A* 1) d. *A* 3*a*. i) elemosina *A* 2. k) vultu *add.* *A* 3*a*. l) *om.* *A* 2. m) a Fontenello et L. *A* 1; ad Fontenellam et Legium *A* 2; ad Fontenellam eulogia *A* 3*a*. n) et *add.* *A* 3*a*. o) pecunias innumerabiles *A* 1. p) dedit *add.* *A* 2. q) I. (Iotero *A* 1) monasterium *A* 2; Iotrum monasterium *A* 3*a*. r) Bertilana (*A* 2); Bertilanę *A* 3*a*. s) Cala *A* 1, *ut infra;* Kalam *A* 2. t) suum monasterium *A* 2. 3*a*. u) arcessivit *A* 3*a*.

Cap. 8. *B* 1. 2*a*. *b*.

Cap. 8. a) Corbionensis *B* 2*b*. b) Funtenellam *B* 1. c) Vermandense *B* 1.

1) *Hodie Saint-Laumer-de-Moutier.* 2) *Hodie Saint-Wandrille-Rançon.* 3) *Logium erat coenobium puellarum in ea Neustriae regione, quae nunc Nortmannia dicitur. In eo parthenone mater Milonis reclusi Wisla,* mater Logensis coenobii *dicitur in Gestis abb. Fontanell. c.* 4 *(ed. Löwenfeld p.* 21*). Ansegisus Fontanellae abbas* ad Logium libram unam *(ib. p.* 58*) legavit. Logium coenobium situm erat haud procul a Cella Milonis ipsius ad ripam alvei Sequanae, unde Logiensis portus oppido Caudebequet proximus nomen accepit. Mab.* 4) *Jouarre (Seine-et-Marne).* 5) *Cf. supra p.* 481. *Nugaretum est Norroy in pago Woëvre.*

A.

pecunia[a] multa contulit? Similiter et ad monasterium Sanctae Farae[b, 1] sepe larga munera direxit. Ad urbem vero Parisiacam[c] ad sanctorum basilicas seu monasteria et villas magnas et multas contulit et muneribus plurimis ditavit. Quid plura? Ut[d] diximus, hoc[e] narrare non valemus per singula, sed neque vix media; totaque[f] dici[g] eius bona omnino a nobis non[h] possunt.

(9). Preterire enim[a] non debemus, quod per seniores[2] basilicas sanctorum domni Dionisii[3] et domni Germani vel domni Medardi et sancti Petri vel domni Aniani[b] seu et[c] sancti Martini, vel ubicumque[d] eius peratrinxit[e] notitia, ad[f] pontifices seu abbates suadendo pro zelo Dei praecepit et epistolas pro hoc eis direxit, ut[g] sub sancto[h] regulari ordine fratres infra[i] ipsa loca consistentes vivere deberent. Et ut hoc[k] libenter adquiescerent, privilegium[l] eis firmare iussit, vel etiam emuni-

B.

locum honoravit et ditavit, devote contulit. Monasterii quoque Sanctae Farae non inmemor fuit, quia villam quandam cum sepe datis muneribus ac largissimis donis eidem delegavit. Ad basilicas nec non seu et[a] ad monasteria sanctorum virorum sacrarumque virginum Parisiacae urbis villas laudabiles et multas condonavit et muneribus plurimis amplificavit. Sed, ut diximus, enarrare non valemus vel media dicere per singula, que ipsa Dei cultrix et amatrix in omnibus, prout potuit, perfecit bona. Numquam ab ea defuit bonum, quia Deum amabat ac summo studio diligebat benignum[b].

(9). Preterire vero non debemus, quod per precipuas sanctorum basilicas, almi scilicet Dyonisii[a] et domni Germani*) vel beati Medardi et sancti Petri ac domni Aniani et sancti Martini, vel ubicumque eius potuit dinosci noticia[b], pontificibus seu abbatibus suadendo pro zelo Dei precepit et epistolas pro hoc eis direxit, ut sub sancto regulari ordine fratres in ipsis sanctis locis consistentes caste et sobriae vivere facerent. Et ut hoc liberius adquiescerent, privilegium eis religionis fir-

———

*) G. Pariacensis seu b. M. Suessionensis et s. P. Corbeiensis et d. A. Aurelianensis et s. M. Turonensis vel *B* 2a.

Capp. 8. 9. *A* 1. 2. 3a.

Cap. 8. a) pecunias multas *A* 1. b) sua *add.* ? *A* 1. c) Parisiacum *A* 1. d) Nam ut superius d. *A* 1. e) hoc nos narrare p. s., sed *A* 1. f) *om.* *A* 1. g) dicimus *A* 2. h) *om.* *A* 1. 2.

Cap. 9. a) tamen *A* 1. b) Agrani *A* 1. c) *om.* *A* 3a. d) quicumque ad eius *A* 2. e) pertinuit (*om.* n.) *A* 2; pertinxerit *A* 3a. f) *ita* *A* 1; a pontificibus s. abbatibus *A* 2; pontificibus s. abbatibus *A* 3a. g) et *A* 1. h) suo *A* 2. i) in ipsis locis *A* 2; in ipsa loca *A* 3a. k) his *A* 2. l) privilegia *A* 1; in privilegio *A* 3a.

Capp. 8. 9. *B* 1. 2a.

Cap. 8. a) *om.* *B* 1. b) *sic* *B* 2a; summum bonum *B* 1.

Cap. 9. a) Dionysii *B* 2a. b) notitiam *B* 1.

1) *Faremoutier (Seine-et-Marne).* 2) Senior ecclesia *pro cathedrali accipitur a Gregorio Tur.; cf. SS. Rer. Merov. I, p.* 960. 3) *SS. Dionysii et Germani apud Parisios, S. Medardi apud Suessiones, S. Aniani apud Aurelianos, S. Martini apud Turonos. Quam S. Petri ecclesiam scriptor intellexerit, latet.*

A.

tates[a] concessit, ut melius eis[b] delectaret[1] pro rege et pace summi regis Christi clementiam exorare. Et illud commemorandum est, quia[c] ad mercedis eius cumulum pertinet, quod[d] captivos homines christianos ire[2] prohibuit, datasque[e] praeceptiones per singulas regiones, ut nullus in regno[f] Francorum captivum hominem christianum penitus transmitteret. Sed magis et[g] ipsa, dato pretio, captivos plurimos[h] redimere precepit et liberos relaxavit et alios[i] ex ipsis in monasteria[k] intromisit et precipue de gente sua[3] viros et puellas quam plures denutritas suas[l]. Quantas[m] enim adtrahere potuit, eas per sancta coenobia commendavit et, ut pro ea exorarent, eis precepit.

Dan. 12, 3.

Etiam ad Romam usque ad beati[n] Petri et Pauli basilicas vel ad Romensis[o] pauperes plura ac larga sepius direxit[p] munera.

B.

mare a filiis fecit et emunitates[a] concessit, ut melius eis delectaretur pro rege et pace summi regis Christi clementiam exorare. Illud etiam commemorandum est, quod ad mercedis eius cumulum pertinet, quia captivos homines christianos vendere probibuit. Deditque preceptiones per singularum urbium regiones, ut nullus in regno Francorum captivum hominem christianum penitus in aliud regnum transmitteret. Dato etiam iuste remunerationis pretio, plurimos redimere captivos precepit et quosdam liberos relaxavit; quosdam vero cum religionis habitu sub regula in monasteria intromisit. Precipue autem de gente sua viros et puellas, quas ipsa nutriverat, sicut semet[b] ipsam, Deo commendavit et coenobitalem[c] vitam ducere instituit. Quantos autem, maxime domesticos, de utroque sexu blandiendo suadere potuit, eos per sancta monasteria commendavit et, ut pro ea viroque eius[d] defuncto ac filiorum salute nec non et regni pace pium Dominum exorarent, precepit. Tantam enim gratiam divina clementia eidem concessit, ut suasione proficua et eruditione magnifica multos a seculi vanitate depressos abstraheret et sub iugo Christi[4], quod leve est, subponeret. Et vere adoptabat illa claritate frui, quam angelus Daniheli de iustitiae eruditoribus dixit, quoniam *qui erudiunt*[e] *multos ad prudentiam, fulgebunt sicut stellae in perpetuas aeternitates.* Basilicas quin etiam sanctorum apostolorum Petri et Pauli Romae positas propter eorum amorem decentissime muneribus honoravit, sed et Romanis reclusis[f] et pauperibus sepius largissima dona direxit.

Cap. 9. A 1. 2. 3a. b (cf. n. m).

Cap. 9. a) munera pacis c. *A* 1; municionem c. *A* 2. b) eos *A* 2. c) quod *A* 2 *cum B.* d) ad *add.* *A* 2. e) datis praeceptionibus *A* 2. f) regione *A* 2. g) et i. *om.* *A* 2. h) pluribus *A* 2. i) aliquos *A* 2. k) monasterium misit *A* 2. l) secum *A* 3a; nutrire fecit. Quantas *A* 2. m) *in* Q. *redit* *A* 3b. n) sancti *A* 2. o) *ita* *A* 1; Romenses *rell.* p) m. d. *A* 2.

Cap. 9. B 1. 2a.

Cap. 9. a) *sic* *B* 2a; immun. *B* 1. b) *om.* *B* 1. c) cenobitatem *B* 1. d) *om.* *B* 2a. e) eradiunt *B* 1. f) reclausis *B* 2a.

1) *Sunt ipsa chartarum verba.* 2) *Ire etiam pro venire, vendi accipitur; cf. Forcellini ed. de Vit II, p.* 872. 3) *Scil. Saxonica.*

A.

(10). Erat enim eius[a] sancta devotio, ut in monasterio, quem[b] prediximus, religiosarum foeminarum[c], hoc est in Kala, quam[d] ipsa edificavit, conversare[e] deberet. Nam et Franci pro eius amore hoc maxime dilatabant nec[f] fieri permittebant, nisi commotio illa fuisset[g] per miserum Sigobrandum[h] episcopum[1], cuius superbia inter Francos meruit mortis ruinam. Et exinde orta intentione[i], dum ipsum contra eius voluntatem interfecerunt, metuentes[k], ne hoc ipsa[l] domna contra[m] eos graviter ferret ac vindicare ipsam causam vellet, permiserunt[n] eam subito pergere ad ipsum monasterium. Et fortasse dubium non est, quod ipsi principes tunc illud non bono animo permisissent[o]; sed ipsa domna Dei voluntatem[p] considerans, ut hoc non tam eorum consilium, quam Dei fuisset dispensatio, ut eius sancta devotio per[q] quamlibet occasionem, Christo gubernante, esset impleta. Deductaque ab aliquibus senioribus, venit ad praefatum[r] monasterium suum Kala[s], ibique ab[t] ipsis sanctis puellis, ut

B.

(10). Crescebat enim cotidie semper eius sancta devotio, et omnimodis satagebat, ut coenobitalem vitam in monasterio religiosarum virginum, quod ipsa aedificavit, duceret, et ut animo, ita et corpore ibidem subsistere potuisset. Sed hoc primores et proceres Francorum differebant, maxime quia eius sapientia palatium regebatur et pro sancta conversatione ab omnibus amabatur. Quodque[a] votum minime adimplere permitterent, nisi commotio quaedam accidisset de misero Sigebrando episcopo, cuius superbia inter Francos meruit mortis ruinam. Exinde ergo orta intentione, dum ipsum contra eius voluntatem indiscussum et contra legem interfecerunt, metuentes, ne hoc ipsa sancta[b] regina contra eos graviter ferret ac tale malum tantumque nefas vindicare vellet, quod antea amore temporali fieri non permittebant, iam timore legis iuditialis perculsi, ut desiderium optatum perficeret, suadebant. Et fortasse dubium non est, quod hoc callide et non bono animo ipsi principes permiserunt. Attamen ipsa domina Dei gratia illustrata, considerabat, quod hoc non tam eorum consiliis, quam Dei fuisset dispensatione factum, quatinus[c] eius sancta devotio per quamlibet occasionem, Christo gubernante, esset adimpleta. Deducta igitur ab aliquibus seniorum principibus, venit ad praefatum monasterium diu desideratum Kalam, ibique ab ipsis sanctimo-

Cap. 10. *A* 1. 2. 3*a*. *b*.

Cap. 10. a) ei *A* 2. b) *ita A* 1; quod *rell.* c) *om. A* 2. d) *ita A* 1; quod *rell.* e) *ita A* 1; conversari *rell.* f) dilatabant. Sigobrandus episcopus inflatus in superbia *A* 1; nec f. ei p. Et n. *A* 2. g) que contigit *add. A* 2. h) Sigoberrandum *A* 3*a*. *b*. i) contentione *A* 2. k) l. et metuebant *A* 1. 2. l) ipso *A* 3*b*. m) *g. e.* eos *A* 2. n) promiserunt *A* 1. o) promisissent *A* 1; permiserunt *A* 2 *cum B*. p) v. in se factam cognoscens, ut *A* 2. q) pro qualibet (Dei *add. A* 2) occasione *A* 1. r) sepedictum *A* 1. s) Cala *A* 1. t) a sanctis *A* 3*a*. *b*.

Cap. 10. *B* 1. 2*a*.

Cap. 10. a) Quodcumque *B* 1. b) beata *B* 2*a*. c) in *add. B* 1.

1) *Sigobrandus, successor Chrodoberti, in catalogo episcoporum Parisiensium laudatur; cf. Gallia christ. (1744) VII, p.* 26. *Ei Importunus successit, qui a.* 667, *die* 26. *Iunii chartae Drauscii episcopi subscripsit; cf. Pardessus, Dipl. II, p.* 141.

A.

decebat[a], honorifice et satis amabiliter in sancta congregatione recepta[b] est. Habuit enim tunc[c] non modicam querelam contra eos[d], quos ipsa dulciter enutriverat[e], pro qua re falso[f] ipsi eam habuissent suspectam[g], vel etiam pro bonis mala ei[h] repensarent. Sed et hoc conferens[i] cum sacerdotibus citius, eis[k] clementer[l] cuncta indulsit et, ut ipsi ei illam cordis commotionem indulgerent, supplicavit. Et ita[m] pax inter[n] ipsos, Domino largiente, plenissime restituta est.

(11). Ipsa vero piissimo affectu diligebat sorores ut proprias filias et sanctae[a] abbatissae earum oboediebat ut matri et ministerium exhibebat eis ut vilissima ancillula[b] ex sancta devotione, ita[c] ut, etiam cum adhuc regeret publicum palatium, et ipsa visitaret[d] suum sepe sanctum coenobium. Ita humilitatis magnae fortiter exhibebat exemplum, ut ipsa quoque in coquina[e, 1] ministraret sororibus et munditias[f] vilissimas, etiam deambulationes[2] stercorum, ipsa mundaret. Et hoc totum cum gaudio ac[g] leto perficiebat animo, tam

B.

nialibus, ut decebat, honorifice et satis admirabiliter in congregatione recepta, gratias egit Deo[a] omnipotenti, qui eam sub umbra protectionis suae susceperat et ad portum suae voluntatis perduxerat. Habuit interea[b] non modicam contra eas querelam, quas ipsa dulciter enutriverat, qua pro causa falso ipse eam habuissent suspectam, vel etiam pro bonis mala ei rependere temptaverant. Sed et hoc conferens cum sacerdotibus citius, eis clementer cuncta[c] indulsit et, ut ei econtra ipse eandem commotionem[d] cordis remitterent, supplicavit. Atque in[e] postmodum pacis amor inter ipsas, Domino largiente, plenissime restitutus permansit.

(11). At vero ipsa beata mater piissimo affectu diligebat sorores ut proprias filias et sanctae, quam sibi praefecerat, abbatissae oboediebat ut matri omnibusque, ut dicam, non quasi domina, sed sicut sagax ancillula sancta devotione ministerium obsecutionis exhibebat. Ita autem humilitatis magne forti animo omnibus monstrabat exemplum, ut ipsa quoque in offitio coquinae ministraret sororibus, ipsa munditias omnes faceret, et quod maius dicam, ipsa purissima margarita inquinamenta stercorum propriis manibus mundaret. Et hoc totum[a] cum gaudio laeto perfitiebat animo, tam humile servi-

Capp. 10. 11. *A* 1. 2. 3*a*. *b*.

Cap. 10. a) decet et h. *A* 1; dicebat h. *A* 2. b) suscepta *A* 2. c) n. m. q. t. *A* 1. d) eas, quas *A* 2 *male cum B*. e) *ita A* 1 *cum B*; enutrierat *A* 2; nutriverat *A* 3*a*. *b*. f) falsam *A* 3*a*. *b*; f. ipse *A* 2. g) susceptam (*A* 1). *A* 3*a* (*alt. m.*). *b*. h) m. eis repensaret *A* 1; m. reconpensarent *A* 2. i) cum s. conf. (*A* 1). 3*a*. k) *om.* *A* 3*a*. l) cuncta i. cl., ut et i. *A* 2. m) ipsa *A* 3*a*. *b*. n) D. l. i. eos *A* 2.

Cap. 11. a) et domne abbatisse obediebat *A* 2. b) ancilla *A* 1. c) ita — ipsa mundaret *om.* *A* 1; ita etiam ut cum *A* 2. d) visitabat *A* 3*a*. *b*. e) *ita A* 3*a*. f) inmunditias *A* 2. g) et *A* 3*b*.

Capp. 10. 11. *B* 1. 2*a*.

Cap. 10. a) o. D. *B* 2*a*. b) infra *B* 1. c) *om.* *B* 2*a*. d) commonitionem *B* 1. e) *om.* *B* 1.

Cap. 11. a) tantum *B* 1.

1) *Cf. Fortun., V. Radeg. c.* 24*:* purgans nitide coquinam, quidquid erat lutulentum, ferebat ima purgamina. 2) *Latrinae seu loca alia quaevis ad exonerandum ventrem, Ducange ed. Favre III, p.* 13.

A.

humili[a] pro Christo ministerio. Quis enim crederet, ut sublimitas tantae potentiae ita vilissimis administraret[b] rebus, nisi ei hoc magnus Christi exigisset[c] omnimodo plenissimus amor? Insistebatque[d] assidue orationi devota cum lacrimis et[e] divinam lectionem sepius frequentabat; consolationem vero continuam[f] per[g] sanctam exortationem et frequentem visitationem infirmorum faciebat. Dolebat[h] enim cum dolentibus per studium caritatis et cum gaudentibus gaudebat et pro sanis[i], ut consolarentur, domna[k] abbatissa humiliter sepius suggerebat. Cuius petitioni[l] ipsa ut mater amabiliter cuncta prestabat, quia[m] vere erat eis more apostolico cor unum et anima una, dum se invicem tenere[n] ac plenissime diligerent in Christo.

(12). Coepitque[a] ipsa domna Balthildis[b] corpore infirmari[c] et viscerum incisione, pessimo infirmitatis vitio, graviter laborare, et nisi medicorum studia subvenissent, pene deficere[d]. Sed magis ipsa ad caelestem medicum semper fidem habebat de salute sua. Ipsa vero sancta conscientia et[e] pia non cessabat Deo gratias

B.

tutis obsequium pro Domino, quem noverat dixisse: *Non veni ministrari, sed mini- Matth. 20, 28.
strare.* Quis enim crederet, quod sublimitas tantae potentiae ita vilissimis administraret rebus, nisi ei hoc magnus Christi omnimodo concessisset plenissimus amor? Insistebat itaque assidue orationi devota cum lacrimis et divinam lectionem sepius frequentabat; consolationem vero[a]
continuam per sanctam exortationem et cf. Rom. 12, 15.
frequentem[b] visitationem infirmis impendebat. Studio enim caritatis cum dolentibus dolebat et cum gaudentibus gaudebat ac pro debilibus[c] ac infirmis, ut consolationis subsidium animae et corporis eis
administraretur, sepissime domne abbatissae cf. Act. 4, 32.
humiliter suggerebat. Cuius petitioni ipsa ut pia mater admirabiliter cuncta praestabat, quia re vera erat[d] eis secundum apostolicam institutionem cor unum et anima una[d]; diligebant enim se invicem tenere plenissimo amore[e] in Christo.

(12). Coepit interea ipsa domna Balthildis corpore infirmari et viscerum incisione, pessimo infirmitatis vitio, quod medici yleos[1] vocant, graviter laborare, et nisi medicorum peritia ac studium subvenisset, poene deficeret. Attamen, licet per tenera membra vi doloris torqueretur, semper caelesti medico, qui subvenit in tribulatione laborantibus, sancta et pura conscientia non cessabat gratias agere, a

Capp. 11. 12. *A* 1. 2. *3a. b.*

Cap. 11. a) *ita A* 1; humile ministerium *rell.* b) ministraret *A* 2. c) vidisset plenisimus *A* 2. d) que *om. A* 2. e) l. divina lectione sepius instruebatur *A* 1; et divinas lectiones *A* 2. f) continuo *A 3a. b.* g) pro sancta exortatione f. *A* 1. h) condolebat enim dolentibus *A* 2. i) tribulatis *A* 2; *malim* servis, *cf.* 2. *Machab.* 7, 6, *aut* saniosis. k) *ita A* 1; cum domna abbatissa humiliter conferebat *A* 2; domn(a)e abbatiss(a)e *A 3a. b.* l) peticione *A* 2. m) quia — una *om. A* 2. n) tenerent *A* 2.

Cap. 12. a) cepit domna *A* 2. b) Baltildis *semper A 3a. b.* c) infirmare v. *A* 1. d) defecisset. S. l. m. *A* 2. e) *om. A* 1.

Capp. 11. 12. *B* 1. *2a.*

Cap. 11. a) *ita B 2a cum A; om. (B 1).* b) frequentam *B 2a.* c) fidelibus vel *B 2a.* d) erat *post* anima una *B* 1. e) l. C. a. *B 2a.*

1) εἰλεός *gracilioris intestini morbus. Boll.*

A.

agere de sua[a] castigatione et bona et astuta ministrare consilia[b] semper et — humilitatis magnae exemplum — ex ministerio suo[c] sororibus ostendere formam pietatis. Et[d] conferens sepe cum matre monasterii, ut[e] et regem et reginam et[e] proceres cumdigno[f] honore cum[g] eulogias semper visitarent[h], ut erat consuetudo, ut ipsa domus Dei[i] bonam[k] famam, quam coeperat, non amitteret, sed amplius semper in affectu caritatis cum omnibus amicis atque validius in Dei nomine permaneret[l] in
1. Tim. 3, 7. dilectione, ut scriptum est: *Oportet et*[m] *testimonium habere bonum ab his qui foris sunt;* et precipue pauperum[n] curam et ospitum[o] cum summo studio pro misericordia et dilectione[p] in ipsis semper impendi, pro Christi[q] amoreque salutis monita sancta[r] ipsa mater monasterii audita alacri ac[s] leto animo adimplebat omnia. Sed[t] neque ea deinceps ullo modo adimplere cessabat[u] pro mercedis communis augmento.

B.

quo fidenti animo credebat praemia aeterna[a] percipere. Atque semet ipsam praebens omnibus humilitatis magne exemplum, studebat sororibus formam pietatis, subiectionis et humilitatis ostendere, conferens sepe cum matre monasterii, ut regem ac reginam sive proceres condigno honore eulogiarum obsequiis visitaret, quatinus, sicut decentissimum erat, ipsa domus Dei bonam famam, quam accoeperat, non amitteret, sed amplius semper in affectu caritatis cum omnibus amicis ac validius in Dei nomine et dilectione proximi permaneret, ut scriptum est: *Oportet et testimonium habere*[b] *bonum ab his qui foris sunt.* Precipue autem pauperum curam et hospitum summo studio pro misericordia et dilectione predictam matrem commonebat[c] habere. Pro Christi vero nomine salutis monita ipsa suscipiebat ac alacri et bono animo, queque ei iniungebantur, omnia adimplebat. Sicque in talibus, secundum quod ei a saepe[d] memoranda domna Balthilde suasum est, quamdiu praefata domna Bertila abbatissa vixit, adimplere non cessavit, relinquens posteris exemplum, ut memoria eius maneret in seculum seculi, et nomen eius exaltaretur in gloria.

A.

(13). At vero, iam[a] propinquante glorioso eius[b] obitu[c], visio praeclara ei[d] fuit ostensa. Scala enim erecta et stans ante altare[e] sanctae Mariae, cuius culmen[f] cae-

B.

(13). Igitur, adpropinquante domnae Balthildis obitu, visio praeclara et ei conveniens fuit ostensa. Scala siquidem erecta videbatur astare ante altare sanctae Mariae,

Capp. 12. 13. *A* 1. 2. 3*a*. *b*.

Cap. 12. a) sua pia c. b. *A* 1. b) s. c. *A* 2. c) *om.* *A* 2. d) hi *pro* et *saepe* *A* 1. e) et ut regi regina . hi proceris *A* 1; ut rex et regina et p. *A* 2. f) *ita* *A* 1. 3*b*; condigno *rell.* g) *ita* *A* 1; et eulogiis *A* 3*b*; cum eulogiis *rell.* h) visitarentur *A* 1. 2. i) *om.* *A* 3*a*. *b*. k) f. b. *A* 2. l) permanerent *A* 3*a*. m) *om.* *A* 1. n) e. p. *A* 3*a*. *b*. o) ospitium *A* 1. p) dilectionem *A* 1; d. iussit impendere *A* 2. q) *ita* *A* 1; Christique amore *A* 2; Christi amore *A* 3*a*. *b*. r) *om.* *A* 2; i. s. *A* 3*a*. s) et *A* 2. t) sed — augmento *om.* *A* 2. u) cessat pro mercede c. augmentum *A* 1.

Cap. 13. a) v. appropinquante *A* 2. b) *om.* *A* 1. c) transitu *A* 2. d) p. ex ea fuerat quibusdam o. *A* 2. e) altarium *A* 3*a*. *b*. f) cacumen *A* 1.

Capp. 12. 13. *B* 1. 2*a*.

Cap. 12. a) *om.* *B* 1. b) b. h. *B* 1. c) commovebat *B* 1. d) semper *B* 1.

A.

lum[a] contingeret[b], et quasi angelos Dei commitantes[c], ipsa domna Balthildis ascenderet per eam, ut ex hac revelatione patenter[d] daretur intellegi, eo[e] quod[f] sublimia eius merita, patientia[g] et humilitas[h], eam ad celsitudinem aeterni Regis et[i] ad premii coronam citius exaltandam[k] perducerent[l]. Qua etiam[m] ipsa domna visione comperta cognovit, se quantotius e[n] corpore esse migraturam et illuc, ubi iam olim thesaurum obtimum reconderat[o], perventuram. Illud vero silere[p] a sororibus precepit, ut usque in transitu[q] suo pro doloris mestitia sororibus vel matre[r] monasterii ipsa visio non indicaretur, sed potius ipsa pia[s] et alacri mente magis ac magis[s] sancta[t] insistere prece et semet ipsam cum cordis contritione humiliter caelesti[u] Regi domino Iesu Christo commendare attentius. Et occulto[v] exortabatur semper vel consolabatur domnam Berthilanem[w] et sorores, eo quod ipsa iam[s] aliquantulum ab infirmitate sua con-

B.

cuius culmen caelum contingebat, et quasi secum angelos Dei comitantes benignos, cum ipsis eadem sancta Balthildis secreta caelestia sese[a] penetrare conspexit. Vere beata, cuius itineri angeli comites erant! Ecce scala, quam, dum viveret, erexit ad caelum! Ecce sotii angeli, quos bonis operibus inherendo adquisivit in terra amicos! Ecce, gradus scalae omnes transcensos, pervenit ad Christum diu desideratum, qui ascendit super omnes caelos! Ex hac ergo revelatione patenter datur intelligi, quod sublimia eius merita, patientia videlicet et humilitas ceteraeque, quas toto animo dilexerat, virtutes eam ad celsitudinem aeterni Regis et ad praemii coronam citius remunerandam perducturae erant. Qua[b] ipsa sancta mater comperta visione cognovit, se quantotius[c] e[d] corpore esse[a] migraturam et illuc, ubi iam olim thesaurum recondiderat obtimum, esse perventuram. Hoc vero silere a sororibus, quae consciae[e] huius mirabilis visionis fuerant, praecepit, ne matri monasterii vel cuique sororum[f] haec visio manifestaretur, ne magis tristitia deficerent, donec evocatio divina animam[g] eius sanctam a corpore susciperet. Inter haec itaque gaudia posita, pia et alacri mente magis ac magis insistere[d] precibus coepit et semet ipsam cum cordis contritione humiliter caelesti Regi domino Iesu Christo commendare adtentius non destitit. Occultabat autem, in quantum poterat, vim doloris, sed exortabatur ac consolabatur domnam Bertilam reliquasque sorores, edocens[h], se aliquantulum ab infirmitate, qua nimium gravabatur, conva-

Cap. 13. *A* 1. 2. 3*a*. *b*.

Cap. 13. a) celos *A* 2. b) contigerat *A* 1. c) et *add.* *A* 2; ut *add.* *A* 3*a*. *b*. d) illis *add.* *A* 1; filli *add.* *A* 2. e) *om.* *A* 2. f) per *add.* *A* 3*a*. *b*. g) haec *add.* *A* 1. h) sancta *add.* *A* 1; humilitatis *A* 2. i) R. Christi ad premiae *A* 1. k) exaltanda *A* 3*a*; *om.* *A* 1. l) perduceretur *A* 1. 3*a*. m) enim *A* 2. n) de c. m. *A* 2. o) recondiderat *A* 2 *cum* *B*. p) fili::re *pro* silere *A* 1; a s. *om.* *A* 3*a*. *b*. q) *ita* *A* 1; transitum suum *rell.* r) *ita* *A* 1. s) cepit *add.* *A* 2. t) sancte i. preci *A* 3*a*. *b*. u) R. celesti *A* 2. v) o. et exhortabat *A* 1. w) Bertilanam *A* 2; Bertilanem *A* 3*a*.

Cap. 13. *B* 1. 2*a*.

Cap. 13. a) *om.* *B* 1. b) Quam — compertam — visionem *B* 2*a*. c) quanto citius *B* 1. d) *om.* *B* 2*a*. e) conscientiae *B* 1. f) sorori *B* 2*a*. g) animas earum sanctas *B* 1. h) dicens *B* 1.

A.

valesceret melius, et dissimulabat venturam mestitiam de transitu suo, quod[a] magna postea et subitanea eis contigit.

(14). Cum vero ipsa domna sensit proximum finem suum, tunc mens eius sancta ad caelum[a] erecta est. Certaque facta de beatitudinis retributionis[b] premio magno, vehementer[c] prohibuit secum consistentibus[d], ut alias sorores hoc nullatenus[e] innotescerent, nec[f] domna[g] abbatissa[h], quae valde et ipsa infirmabatur, ne[i] illa pariter periclitaretur ob magnitudinem tristitiae. Et erat[k] aliqua quidem[l] tunc infantula, sua filiola[1], quam voluit[m], ut secum iret, quae et ipsa[n] subito e cor-

B.

lescere, dissimulans venturam, ut poterat, tristitiam, que postea ab his qui de vita eius confortabantur subito et insperata advenit.

(14). Cumque iam ipsa felix et sancta mater corporis sui sensisset finem esse solvendum, ilico mentem sanctam, sicut semper, cum manibus et oculis ad caelum erigens, Conditorem suum, animam quam creavit ut ipse reciperet, oravit, ne de ea gauderet inimicus, qui omnibus bona volentibus semper est infestus. Gregem quoque eiusdem sancti coenobii ut ipse aeternus Pater a faucibus rugientis leonis erueret, deprecabatur et, ut fluxus vel fluctus labentis seculi inpolluto calle transiret, exorabat, quatinus vasa, que sibi sacraverat, a sordidissimis draconis squamis erepta, munda et inmaculata mundis angelis, quibus castitas semper amica est, coaptaret. Certa denique facta de beatae retributionis praemio, virtute qua potuit prohibuit sibi consistentes, ne aliis sororibus foris degentibus hoc innotescerent, sed neque domnae abbatissae, quae valde infirmitate gravabatur, ne forte mole magnitudinis tristitiae absorta[a], vita simul[b] et corpore periclytaretur. Habebat praeterea ipsa domna Balthildis quandam infantulam, quam ex fonte sacri baptismatis susceperat, supra quam apud misericordiam Altissimi fudit preces, quatinus eandem ipse ante se reciperet, ipsaque eam infantulam tumulare cerneret. Quod et celeriter obtinuit, nam eadem hora anima infantulae a cor-

Capp. 13. 14. *A* 1. 2. 3*a*. *b*.

Cap. 13. a) quae (*A* 2).

Cap. 14. a) caelos *A* 1. b) *ita A* 1 *cum B*; retributione ac praemio *A* 2; retributione et praemio *A* 3*a*. *b*. c) m. hi p. v. *A* 1; m. p. *A* 3*a*. *b*. d) consistentes, ut ad alias *A* 2; c., ut aliis sororibus *A* 3*a*. *b*. e) ullatenus *A* 3*b*. f) ne *A* 2. g) *ita A* 1. 2; domnae abbatiss(a)e *A* 3*a*. *b*. h) Bertilana *add.* *A* 2. i) et *add.* *A* 2. k) aut *A* 2. l) *ita A* 1; *om.* *A* 2; qu(a)edam *A* 3*a*. *b*. m) noluit *A* 2; praecepit *A* 3*a*. *b*. n) ista *A* 2; *om.* *A* 1.

Capp. 13. 14. *B* 1. 2*a*.

Cap. 14. a) *sic B* 1. 2*a*. b) *om.* *B* 2*a*.

1) *Quae infantula in historia translationis appellatur Radegundis:* filia eius, quae septimo aetatis suae anno nomine Radegundis ab hoc seculo migraverat *(SS. XV, p. 285), cuius cor-*

A.

pore exiit et eam ad tumulum praecessit. Tunc consignans se confidenter, et pios[a] oculos ac sanctis[b] manibus ad caelum erectis, sancta illa anima a corporis vinculo in pace soluta[1] est, statimque[c] divinus splendor in[d] ipso cubiculo clarissime corruscavit[e]. Et sine dubio ab angelorum choro, vel obviante amico suo fidelissimo quondam domno[f] Genesio episcopo, gloriose[g] ipsa sancta[h] anima recepta est[i], ut magnum[k] eius exigebat meritum.

(15). Et hoc ita paulisper sorores ille[a], comitante doloris gemitu, contiguerunt[b] et[c], ut ipsa iusserat, sub silentio, ita tamen ut soli tantum sacerdotes[d], qui eius beatissimam animam Domino[e] commendarent[f], illis est denuntiatum. Quam rem postea[g] cognoscens abbatissa et cuncta congregatio, cum magno fletu requirentes, quomodo sic subito et inproviso, nec sibi cognita esset exitus eius[h] hora, et quasi[c]

B.

pore exivit et, ut beata Balthildis postulaverat, ad tumulum eam praecessit. Post haec consignans se confidenter et pios oculos ac sanctas manus[a] ad caelum elevans, sanctam illam animam a corporis vinculo in pace resolvit. Statim autem divinus splendor in ipso cubiculo clarissime coruscavit. Et cum ipso lumine ab angelorum[b] choro, obviante sibi fidelissimo amico, Genesio scilicet episcopo, qui visus est astantibus inter agmina angelorum adfuisse[c], gloriosa et sancta illa anima est recepta atque, ut magnum eius exigebat[d] meritum, remigio alarum eorundem angelorum ac manibus in caelum elevata, gaudet sine fine cum electis et sanctis omnibus mansura.

(15). Paulisper autem sorores, que aderant queque[a] talibus divinis mysteriis intererant, doloris gemitum cum repressione lacrimarum, ut ipsa iusserat, silentio conticuerunt et tantum sacerdotibus, qui eius beatissimam animam, licet ipse[b] eam haberet receptam, Domino commendarent, secreto denuntiaverunt. Cuius sanctum obitum continuo venerabilis abbatissa Bertila et cuncta congregatio cognoscens, cum magno fletu accurrentes, requirere coeperunt redarguendo, quod eis cognitam non fecissent exitus tante matris tanteque

Capp. 14. 15. *A* 1. 2. 3*a*. *b*.

Cap. 14. a) piis oculis et *A* 2. b) *ita* *A* 1; (*s. om.*) manibus in c. erectis *A* 2; sanctas manus ad c. erectas *A* 3*a*. *b*. c) quę et statim *A* 1; que statim *A* 2. d) s. ipsum cubiculum *A* 1. e) *ita* *A* 1. f) *om.* (*A* 2). 3*b*. g) gloriosa *A* 2. h) eius *add.* *A* 2. i) *om.* *A* 1. k) magnis ei exhibeat meritis *A* 1.

Cap. 15. a) ille comitante doloris *A* 2; illas cum in tanti *rell.* b) *ita* *A* 1; conticuerint *A* 3*a*. c) *om.* *A* 2. d) scirent *add.* *A* 2. e) Deo *A* 1. f) commendaverunt *A* 3*a*. *b*. g) c. p. *A* 2. h) sui *A* 3*a*. *b*.

Capp. 14. 15. *B* 1. 2*a*.

Cap. 14. a) *om.* *B* 2*a*. b) angelo *B* 1. c) et *add.* *B* 1. d) exiebat *B* 2*a*.

Cap. 15. a) quę? *B* 2*a*. b) ipsa *B* 1.

pusculum post Balthildis translationem in sanctae reginae tumulo collocatum est; nunc inter sacras reliquias adservatur. Mab. Missam de S. Balthilde et de S. Radegunde edidit Mabillon, Ann. ord. S. Bened. (1739) *I, App. p.* 641. 1) *Cum Genesius Lugdunensis episcopus, qui Balthildis animam cum angelorum choro recepit, die* 1. *Nov. a.* 679. *defunctus sit (cf. 'Forschungen z. Deutsch. Gesch.' XXII, p.* 485), *reginae mors vix ante a.* 680. *contigit. Memoria eius die* 3. *Kal. Febr. colitur; cf. infra c.* 19.

A.

rapta fuisset ab eis[a] gemma illa omnibus desiderabilis. Omnibusque[b] stupefactis pariter prostratisque ilico[c] super humum, multisque ibi profusis lacrimis, cum inmenso[d] doloris gemitu flentes et pio Domino[e] gratias agentes et conlaudantes, commendaverunt eius sanctam animam pio regi Christo, ut ipse eam in sanctae Mariae choro[f] vel sanctorum consortio perduceret, et, ut tunc erat decus ipsius, sepelientes[g] eam cum magno honore et multa reverentia. Tunc domna Bertila[h] abbatissa pro studio pietatis sollicita[i] commendavit sanctis[k] sacerdotibus et[l] per plures aecclesias, ut eius[m] esset sancta memoria in sacris oblationibus assidue facienda. Quod nuncusque per loca multa merito[n] eius assidue celebratur.

(16). Reliquid[a] sanctum exemplum sequentibus humilitatis et patientiae[b], mansuetudinis et plenissime dilectionis studium immoque infinitae[c] misericordiae astutae-

B.

beatae animae horam, ut et ipse his misteriis interessent, quibus se dicebant cum participatione luminis et claritate angelorum aliae praesentes fuisse. Dolebant quoque gravate gemitu, quod non quasi inmutata, sed tamquam rapta fuisset ab eis desiderabilis gemma omnibusque gratissima. Omnesque obstupefactae, pariter sunt[a] prostratae ilico super humum, et multis ibi profusis lacrimis, cum inmenso doloris gemitu pio Domino gratias agentes eumque conlaudantes, cummendaverunt eius sanctam animam ipsi regi[b] Christo, quatinus idem[c], quem devote dilexerat, in consortio suae matris[d] sanctae et virginis Mariae, cui corde et opere ea[e] servierat, ac in collegio sanctorum omnium, quos honoraverat, consotiaret[f]. Sicque, ut decentissimum[g] erat, excubias condignas agentes, in ecclesia sanctae Crucis [1], quam ipsa a fundamentis construxerat, corpus beatissimum portaverunt et merito honore summaque reverentia ibidem sepelierunt. Tunc venerabilis Bertila abbatissa studio pietatis sollicita commendavit sanctis sacerdotibus undique adiacentibus, ut eius sancta memoria in sacris orationibus sive oblationibus[h] esset assidue fatienda. Quod nuncusque locis in diversis condigne celebratur.

(16). Reliquid[a] ergo sanctum sequentibus exemplum humilitatis[b] et patientiae, mansuetudinis et plenissime dilectionis studium immoque infinite caritatis et miseri-

Capp. 15. 16. *A* 1. 2. 3*a*. *b*.

Cap. 15. a) illis *A* 2. b) omnesque stupefacti pariterque prostrati *A* 2; omnibusque obstupefactis pariter prostrati *A* 3*a*. *b*. c) cunctis *A* 1. d) immensi *A* 3*a*. *b*. e) Domino — animam pio *om.* *A* 2. f) chorum — consortium *A* 2. g) sepeliebant *A* 2. h) Bertilana (*A* 2. 3*b*). i) sollicite *A* 1. k) suis *A* 2. l) s. hi plures (*corr.* pluris) sacerdotibus sive aecclesias (*corr.* aecclesiis) *A* 1. m) ut esset m. s. *A* 3*a*. *b*. n) merita *A* 2.

Cap. 16. a) *ita* *A* 1; R. ergo exemplo *A* 2. b) sapientię *A* 3*b*; et *add.* *A* 2. c) insitae *A* 2.

Capp. 15. 16. *B* 1. 2*a*.

Cap. 15. a) prost. s. *B* 1. b) r. C. *om.* *B* 2*a*. c) isdem d. q. *B* 2*a*. d) sanctae matris *B* 1. e) *om.* *B* 1. f) consotiaretur *B* 1. g) decertissimum *B* 1. h) abl. *B* 1.

Cap. 16. a) *ita* *B* 2*a*. b) humanitatis *B* 2*a*.

1) *Ita etiam Hist. Translationis S. Balthildis, SS. XV, p.* 285.

A.

que[a] prudentiae vigilantiam et confessionem puritatis, et ut[b] cuncta per consilium et nihil sine commeatu[c, 1] omnino esset faciendum, sed temperata et[d] rationabilia fieri universa. Hanc pietatis regulam consodalibus exemplum sanctissimum dereliquid[e], pro quibus nunc[f] sanctis virtutibus et multo plures[g] sanctis suis meritis recepit magni premii coronam sibi olim[h] a Domino repositam[i] et modo perfruitur[k] inter angelos in conspectu Domini et sponsi sui cum candidato[l] virginum[m] grege, quod desideravit, inmensum[n] ac sempiternum gaudium. Et nunc ad declarandum fidelibus sublime eius meritum divina[o] pietas ad sacrum eius sepulchrum plura perfecit[p] mirabilia, ita ut[q], quisquis inibi febre correptus[r] seu a[s] demonio vexatus vel[t] dentium dolore contritus[u] cum[v] fide accesserit, ilico per[w] divinam virtutem et per eius sanctam intercessionem, statim depulsa qualibet morborum[x] peste, sani atque incolomes[y] in Dei nomine exinde procedunt[z], ut et modo[a] nuper de aliquo puero manifeste contigit.

(17). Veniens[a] autem ex partibus

B.

cordiae bonum, astutiam[a] vigiliamque prudentiae, confessionem puritatis et cordis contritionem. Docuit quoque, ut nullus temere vel presumptiose[b] aliquit definiret, sed omnia cum consilio esse fatienda temperato et rationabili sermone discretionis, sciens scriptum: *Omnia fac cum consilio, et post factum non penitebis.* Eccli. 32,24. Hanc bonitatis regulam consodalibus et exemplum sanctissimum beatis reliquid matribus, pro quibus exempli sancti virtutibus et[c] multo amplius meritorum honoribus recepit magni premii a Domino sibi coronam repositam ac perfruitur modo inter angelos ante conspectum Domini repromisso sexageno merito, quod desideravit, serendo ac metendo inmenso et sempiterno gaudio. Igitur ad declaranda fidelibus sublimia eius merita[d] ad sacrum, ubi eius membra quiescunt, sepulchrum plura per suam famulam efficit Deus miracula, ita ut, quisquis inibi febrę correptus aut a daemonio vexatus vel dolore dentium contritus seu aliarum infirmitatum laqueo depressus cum fide accesserit, ilico per divinam virtutem et eius sanctam intercessionem, depulsa qualibet morbi peste, sanus et incolumis in Dei nomine exinde redeat. Quod nuper in quodam puero manifeste factum esse constat.

(17). Veniens namque ex partibus

Capp. 16. 17. *A* 1. 2. 3*a*. *b*.

Cap. 16. a) astutamque *A* 3*a*. *b*. b) *om.* *A* 3*a*. *b*. c) meritum esset f. *A* 2; commeato o. esse f. *A* 3*a*. *b*. d) *om.* *A* 1. e) *ita* *A* 1. f) nec *A* 2. g) *ita* *A* 1; pluribus *rell.* h) a D. o. *A* 3*a*. *b*. i) praeparatam *A* 2. k) *deest, spatio relicto, sed m. aequalis suppl.* intercedit *A* 1. l) candido *A* 3*a*. *b*. m) virgineae g., quae *A* 1. n) inmenso ac sempiterno gaudio *A* 2. o) eius *eras.* *A* 3*a*. p) *ita* *A* 2; fecit *A* 1; perficit *A* 3*a*. *b*. q) *ita* *A* 1 *cum* *B*; ita ut q. f. *A* 2; ita q. ibi f. *A* 3*a*. *b*. r) correctus *A* 3*b*. s) *om.* *A* 2. t) seu *A* 2. u) constrictus *A* 2. v) *ita* *A* 1; per fidem *A* 2; ad fidem *A* 3*a*. *b*. w) pro divina virtute *A* 1. x) morbi *A* 2. y) *ita* *A* 1. 2. z) recedant *A* 2. a) *om.* *A* 1.

Cap. 17. a) *ita* *A* 1; Venit enim a *A* 2; Venit quippe ex *A* 3*a*. *b*.

Capp. 16. 17. *B* 1. 2*a*.

Cap. 16. a) astutia *B* 2*a*. b) praesumptuose *B* 2*a*. c) et — honoribus *om.* ? *B* 2*a* *et* *Boll.* d) *om.* *B* 1.

1) *Est licentia, facultas rei alicuius peragendae; cf. Ducange ed. Favre II, p.* 440.

A.

Provinciae[a] quidam venerabilis[b] vir Leudegandus[c] episcopus, amicus et fidelis monasterii Kalensis[d]. Cuius puerum ita sevissimus demon arripuit, ita[e] ut contineri a[f] sociis non possit, nisi eius manus pedesque conligassent[g], eo quod nimia[h] sevitia dilaniaret quos contingere poterat. Qui dum ad locum* sacri[i] sepulchri so-

*) locum sacrum perveniret, et templum penitrans[a], nobile sarcofagum[a], ductu tamen aliorum, attingeret, supplicationibus eiusdem sanctae tantam sortitus est mansuetudinem, tanquam omnem ignorans sevitiam priorem. Mansuetudinis vero inditium mox enituit, comitata valitudinis letitia. Et qui fruitus extitit alieno sustentatu in veniendo, gavisus proprio fulsit in redeundo. O quanto amore est veneranda quantaque veneratione colenda per totius orbis degentibus clymata, cuius fit mentio, beatissima, quae tantam meruit gratiam penes stelliferi nec non herbigeri orbis totiusque naturae inibi sistentis Imperatorem! Ut omnia commoda petiit, agiliter optinuit[a]. Quisnam cecus interdum precelsae Baltildis reginae suffragia imploravit, poscens lucem, rediens sine luce, aut paralyticus[a] sive membris contractus, postulans suum vigorem, repedans absque nacta sanitate? Quaenam[b] demoniaca passio in quolibet perstitit ante illam? Quisnam claudus adiit[c], perdito gressu, remeans sine gressu? Aut surdi aut muti, revertentes frustrati aurium munere loquelarumque? Letetur ergo mundus in sua solemnitate[d], cuius extitit letificatus multiplici virtute. Gaudeamus quoque, exultantes in eius preconio, quoniam cives angelici congaudent

B.

Provintiae quidam venerabilis vir Leudegangus episcopus, amicus familiarissimus monasterii Kalensis. Cuius[a] puerum ita sevissimus daemon arripuit, ut contineri a sotiis[b] nullatenus posset, nisi eius pedes manusque nodis tenacissimis conligarentur, quia ob nimiam sevitiae duritiam omnes quos contingere poterat dentibus et ungulis dilaniabat. Qui dum ad locum sacri se-

Cap. 17. *A* 1. 2. 3*a*. *b*.

Cap. 17. a) Provincie *A* 3*a*; Provintię *A* 3*b*. b) vir ven. *A* 3*b*. c) *ita A* 1. 2. 3*b*; Leudegangus *A* 3*a*. d) Calensis *A* 1. e) *om. A* 3*a*. *b*. f) vix a s. potuisset, n. m. *A* 2. g) colligatos *A* 2. h) quod ob nimiam sevitiam *A* 3*a*. *b*. i) sacrae sepulturae *A* 1; sepulchri sacri *A* 2.

Nota *. a) *ita A* 3*a*. b) Que *A* 3*b*. c) abiit *A* 3*b*. d) sollempnitate *A* 3*b*.

Cap. 17. *B* 1. 2*a*.

Cap. 17. a) eius? *B* 2*a*. b) consotiis *B* 1.

A.

tiorum manibus delatus fuisset atque in pavimentum[a] proiectus velud semivivus, conterritusque divino[b] pavore, ilico sevissimus demon obriguit atque conticuit, et divina[c] virtute protinus fugatus, ab eo discessit. Et protinus[d] erigens se puer atque consignans et Deo gratias agens, incolomis ad suos atque[e] sobrius revertitur[f].

(18).[a] Recolimus quidem[b], in Francorum regno nobilis[c] et Dei cultricis fuisse aliquas reginas, Chrodehilde[d], Chlodoveo quondam antiquo rege regina, nepte Gun-

B.

pulchri sotiorum manibus fuisset delatus atque in pavimentum proiectus veluti semivivus, conterritus ilico divino pavore, sevissimus daemon obriguit atque conticuit, ac Dei virtute per intercessionem beatissimae Balthildis protinus fugatus, ab eo discessit. Et erigens se statim puer atque consignans et Deo gratias agens, incolumis ad dominum suum sotiosque revertitur. Et quem antea reverebantur, ne eos morsibus adtrectaret, iam amplexibus astringunt dulcibus et vitae[a] restitutum gaudent.

(18). Recolimus quidem, in Francorum regno nobiles et Dei cultrices quasdam fuisse reginas, Chrodechildem[a] scilicet, neptam Gundebadi[b] regis atque magni

---

eius consortio. Igitur quoniam per singula tanti meriti reginae ostensa percurrere miracula etiam cuncta virorum non sufficerent ora, si adessent presentia, neque prolixa maioris anni mora finienda gloriosa eiusdem sacratissimae gesta, imploremus vota, quibus et decenter freti peragamus instantia et sine meta consequi perpetis gloriae mereamur aeterna, opitulante domini nostri Iesu Christi gratia, regnante plenitudine divinitatis per seculorum secula. Amen. EXPLICIT VITA SANCTE BALTILDIS REGINAE *desinunt A 3a. b. c;* locum sacrum perveniret et sarcophagum aliorum ductu tetigisset, subito et sanatus et mitis velut ovis effectus est, opitulante domini nostri Iesu Christi gratia, qui regnat in saecula saeculorum. Amen *desinit A 3d.*

Cap. 17. *A* 1. 2. 3*a. b.* *Cap.* 18. *A* 1. 2.

Cap. 17. a) pavimento *A* 2. b) divina virtute *A* 2. c) divino nutu *A* 2. d) Et erectus ilico p. a. se c. *A* 1. e) a. s. *om. A* 2. f) est reversus *A* 1.

Cap. 18. a) Chrodohildis regina *lemma praemittit A* 2. b) *om. A* 2. c) nobiles et D. cultrices (*A* 2). d) Chrodohildam, Chlodovei q. antiqui regis reginam, neptem Gondohodi regis *A* 2.

Cap. 17. *B* 1. 2*a.* *Cap.* 18. *B* 1. 2*a.* 3.

Cap. 17. a) esse *add. B* 1.

Cap. 18. a) Chrodechildem *B* 1. b) Gundebaldi *B* 2*a.*

A.

debade rege, que[a] virum suum fortissimum et paganum, et tam ipsum per[b] sanctam exortacionem quam et plures[c] ex Francis seniores[c], traxit ad christianitatem et ad fidem catholicam eos perduxit et aecclesias[d] in honore sancti Petri Parisius[e] et[f] sancti Georgii in coenobiolo virginum in Kala[g] prima construxit[h]

et alia quam[i] plura pro mercede[k] conpendii in honore sanctorum condidit et muneribus pluris[l] ditavit. Et pariter de Ultrogoda[m] fertur[n], regina Childeberto[o] christianissimi regis, eo[p] quod consolatrix fuisset pauperum et servorum Dei vel monachorum adiutrix. Nec non et de Dei[q] valde fidelissima famula Radegunde[r] regina, Chlotharii quondam[s] anterioris regis regina[p], quam tanta sancti Spiritus succenderat gratia, ita ut vivum[s] relinqueret coniugem et[t] se Christo domino sub sacro[u] velamine consecraret et multa bona ut Christo sponso perageret, quae in actibus eius leguntur.

B.

et antiqui[a] Chlodovei regis coniugem, que ita eundem paganissimum veris instruxit exortationibus, ut tota mentis intentione ad cultum christiane religionis, fervente fidei calore, converteret. Et non solum ipsum, sed etiam divina gratia adiuta plurimos Francorum proceres traxit ad Christi agnitionem et[b] ad catholicae fidei dilectionem. Ecclesiam quoque in honore sancti Petri, ubi religio monastici ordinis vigeret, Parisius[c] fecit necnon et cenobiolum in honore sancti Georgii sacrarum virginum in Kala prima construxit. Quod postea, quia ambitus ecclesiolae strictior erat ad capiendum plurimum gregem sanctimonialium, a sepe memoranda domna Balthilde[d] eversum est, et basilica pergrandi[e] spatio amplitudinis[f] constructa, cuius medium altare in honore sanctae Crucis atque illud in parte dextera in honore sancti Georgii, quod vero ad levam est, in veneratione sancti Stephani protomartyris[g] titulatur consecratum[h]. Alia etiam quam plurima pro mercede aeternae remunerationis in honore sanctorum condidit loca et muneribus plurimis ditavit. Parique[i] modo de[k] Ultrogotha fertur regina, Childeberti videlicet christianissimi regis coniuge[l], eo quod nutrix fuisset orphanorum, consolatrix pupillorum, sustentatrix pauperum et Dei servorum atque adiutrix fidelium monachorum. Recte quoque et illud praedicatur memorabile factum sanctae et venerabilis Radegundis reginae, Chlotharii[m] quondam anterioris regis coniugis, quam tanta sancti Spiritus succenderat gratia, ut vivum relinqueret coniugem et se Christo domino sub sacro velamine consecraret multaque alia, quae in actibus eius leguntur, perageret.

Cap. 18. *A* 1. 2.

Cap. 18. a) *om.* *A* 1. b) pro sancta exhortacione *A* 2. c) plurimos *A* 2. d) ecclesiam *A* 2. e) in Parisio *A* 1. f) vel s. Georii ad cenobiolum *A* 2. g) Cala *A* 1, *ut infra*. h) constituit *A* 2. i) bona *A* 1. k) mercedis compendi (o templa *m. al. scr.*) *A* 1. l) *ita* *A* 1; plurimis *A* 2. m) dealtra quod f. *A* 1. n) r. f. *A* 2. o) Childiberti *A* 2. p) *om.* *A* 2. q) et erat v. *A* 1. r) Radegundae reginae *A* 1. s) viva *A* 1. t) seque *A* 1. u) sancto *A* 1.

Cap. 18. *B* 1. 2a. 3.

Cap. 18. a) anti *B* 2a. b) *om.* *B* 2a. c) Parisii *B* 1. d) Baltechild. *semper* *B* 2a. 3. e) pergrandis *B* 1. f) est *postea (?) add.* *B* 3. g) prothomartiris *B* 3. h) consecratur *B* 3. i) pariterque *B* 3. k) *om.* *B* 1. l) coniux *B* 1. m) Chlodharii *B* 2a.

A.

(19). Sed tamen illud considerare libet de hac, unde hic agitur, de domna[a] Balthilde, qui nostris peracta[b] sunt temporibus eius multa bona, et que[c] optime novimus ab ipsa gesta fuisse. De quibus hic pauca de pluribus commemoravimus[d] et ea non putamus[e] inferiorem meritis fuisse illis prioribus, sed potius multo magis eas in sanctis studiis precessisse cognovimus. Que[f] post multa bona quae gessit usque ad euvangelicam perfectionem voluntariae se sanctae oboedientiae tradidit et ut vera monacha sub integra religione beatam vitam feliciter consumavit[g]. Cuius sacer obitus sanctaque eius sollempnitas caelebratur 3. Kal. Febr., humataque in pace requiescit in Kala monasterio suo et[h] vere cum[i] Christo regnat gloriosae[k] in caelo in[c] perpetua iocunditate, non immemor, ut credimus, suorum[l] fidelium amicorum. Et nos si[c] non ita ut debuimus, certe tamen[m] ut potuimus, imperium[n] vestrum ex caritatis[o] studio adimplere[p] curavimus. Inperitie[q] nostre indulgentiam date et pro culpis neglegentiarum nostrarum pro[r] caritate, precamur, pium Dominum exorate.

B.

(19). Sed quamquam illud considerare libeat, quod ab ipsis[a] sanctis feminis actum est, summopere tamen nobis ad sanctam matrem domnam Balthildem, que nostris effulsit temporibus, nec non et ad eius merita gloriosa, que ipsi ab ea gesta novimus et vidimus, recurrendum est. De quibus hic quidem pauca de plurimis commemoravimus, per quae non putamus eam inferiorem meritis fuisse illis prioribus, sed multo magis in sanctis studiis et bonis operibus eas praecessisse cognovimus. Que post multa memoranda que gessit[b] opera euvangelico perfectionis adimplevit mandata, despexit mundum et concupiscentias[c] eius, contrivit diabolum et pompas eius secutaque est[d] Christum et praecepta eius utque vera monacha sub integra religione beatam vitam feliciter consummavit, atque 3. Kalendas Februarias terrena deserens et caelestia appetens, animam beatam benigno Iesu, qui eam dederat, mundam[e] et inmaculatam reconsignavit, humataque in pace requiescit in[f] Kala monasterio et regnat in perpetua iocunditate cum Domino, non immemor, ut credimus, suorum fidelium, qui eius cupiunt veraciter adtollere praeconium. Nos[g] vero, etsi non ita ut debuimus, saltem ut potuimus, vestrum imperium adimplere curavimus. Imperitiae sermonis indulgentiam date et pro culpis neglegentiarum[h] cum karitate Deum exorate. Nos[i] ergo, qui adhuc mole carnalis[k] ergastuli pressi ac multiplici scelerum pondere pregravati, in huius labentis seculi fluctibus vagamur[l] ambigui, eius suffragia pia devotione poscamus assidui, ut pro nobis apud misericordem Dominum intercedere dignetur, quatinus ablutos

Cap. 19. *A* 1. 2.

Cap. 19. a) d. scilicet Baltheilde que *A* 2. b) t. p. s. m. *A* 1. c) *om.* *A* 1. d) *ita* *A* 1 *cum* *B*; commemoramus *A* 2. e) *ita* *A* 2 *cum* *B*; putavimus inferiora *A* 1. f) Quia per *A* 1. g) *ita* *A* 1. h) et honorificata v. *A* 1; que vere *A* 2. i) in *A* 1. k) gloriosa *A* 2. l) sanctorum *A* 2. m) *om.* *A* 2. n) in perpetuo vestro *A* 1. o) caritate studium *A* 1. p) inplere *A* 2. q) Inperitiam nostram ad i. *A* 1. r) procurantes, precamur vos, p. *A* 2.

Cap. 19. *B* 1. 2*a*. 3.

Cap. 19. a) abissis *B* 3. b) iessit *B* 1. c) concupiscentia *B* 2*a*. d) *om.* *B* 1. e) inmundam *B* 1. f) et in Kala *B* 1. g) Nos — exorate *om.* *B* 2*b*. h) neggleg. *B* 1. i) Nos — dignetur *om.* *B* 1. k) carnali *B* 2*a*. l) vagamus *B* 3.

A.

Pax Domini sit[a] vobiscum, cui[b] est gloria in secula seculorum. Amen.

EXPLICIT[c] VITA SANCTAE BALTHILDIS REGINAE.

B.

omnes labe criminum perducat pro sua pietate ad caeleste regnum, ubi est gloria indefitiens, perpetua pax, lumen sempiternum cum Patre et Filio et Spiritu sancto, quae praeparavit his qui diligunt eum*.

cf. 1. Cor. 2, 9.

EXPLICIT[a] VITA VEL ACTUS DOMNAE BALTHILDIS[b] REGINAE.

---

*) Tu, Pater omnipotens, iustis qui premia reddis,
Balthildis precibus nobis miserere benignus
add. B 2a. b; per omnia secula seculorum. Amen *add. B 2c (?);* Iesus Christus dominus noster, qui cum Patre et Filio et Spiritu sancto regnat per omnia seculorum secula. Amen *add. B 3.*

Cap. 19. *A* 1. 2.

Cap. 19. a) *om. A* 2. b) cui — seculorum *om. A* 2. c) *clausulam om. A* 2.

Cap. 19. *B* 1. 2a. 3.

Cap. 19. a) *ita B 2a;* Explicit deo gratias. Amen *B* 1. b) Baltechildis *B 2a.*

VITA DAGOBERTI III. REGIS FRANCORUM.

In monasterio Satanacensi ex priscis temporibus S. Dagobertus rex et martyr colebatur. Eum fuisse Dagobertum II, filium Sigiberti III, a Grimoaldo maiore domus a. 656. tonsum et in Hiberniam relegatum indeque, Childerico II. rege a. 675. ex. mortuo, reductum atque in regnum paternum restitutum[1], *iam inter omnes constat. Is, bello cum Theuderico III. gesto*[2], *anno 680. in. 'per dolum ducum et consensu episcoporum insidiose' occisus est*[3]. *Fraternitate Satanacensi flagitante*[4], *Dagoberti martyris Vita ab homine,* qui maluit scedam emittere absque autoris vocabulo mutam, quam in hominum iactando venire noticiam, *condita est, ut fratres 'parum quid ad legendum in eius die sollempni' haberent. Nihil vero scripti de hoc sancto se nanctum esse atque e memoria viventium modo hominum eum penitus recessisse, auctor ipse in prologo praemisso testatur. Dagoberti martyris Vitam scripturus, toto caelo erravit, eum fuisse opinatus Dagobertum III, filium scilicet Childeberti III, nepotem Theuderici III, qui teste L. H. Fr. c.* 52. *'aegrotans mortuus est' anno* 716. *Praeterea quae in hac Dagoberti III. Vita enarravit, ea fere omnia aut omnino falsa sunt aut certe suspecta. Fredegarium et Gesta Dagoberti I. in c.* 6. 7. *ad verbum exscripsit; c.* 2. *Einharti V. Karoli, c.* 4. *Actis Sebastiani, c.* 11. *Actis Eustathii, c.* 12. *Pauli Historia Langobardorum usus est, fortasse etiam Vitis Willibrordi atque Bonifatii in c.* 10. *In Prologo S. Benedicti Regulam, c.* 3. *Gesta Childeberti citavit, quae, nisi forte Fred. cont. c.* 7. *intellegitur, non exstant. Scripsit autem non ante Karolum Calvum, cuius iussu basilicam S. Dagoberti novam aedificatam esse, ipse c.* 14. *rettulit, neque post saec. XII, quo tempore codices, qui nobis praesto fuerunt, exarati sunt. Anno* 1069. *Godefridus Barbatus dux Lotharingiae Sathanacum abbati Gorziensi concessit, ut in charta*[5] *eius legitur:* ecclesiam S. Dagoberti apud Sathanacum villam iuris nostri et pretiosis ipsius sancti martyris ossibus et multis aliis sanctorum pignoribus illustratam, sed a canonicis inibi sub carnali vita degentibus et sua potius quam divina quaerentibus usquequaque neglectam — — — S. Gorgonio et abbati Gorziensi Henrico et successoribus eius legali donatione concedimus. *Quam ob rem haec Vita a Gorziensi forsan quopiam ad suos Sathanaci degentes scripta videtur esse Henschenio, De tribus Dagobertis diatriba, Antverpiae* 1655, *p.* 187. *Et Theofridus abbas Epternacensis*[6] *(a.* 1081 —1110*) et Albricus*[7] *monachus Trium fontium (a.* 1232—1241*) Vita Dagoberti usi sunt. Sermonem latinum scriptor parum callebat, nam 'ingenio artis grammaticae parvus' erat*[4].

1) *Anno* 677, *die* 5. *Iulii secundum annum regnavit; cf. SS. Rer. Merov. I, p.* 786, *n.* 2) *Cf. V. Salabergae c.* 13 *(Mabillon, AA. SS. saec II, p.* 427*):* Denique nuper civile bellum inter reges Francorum Theodericum et Dagobertum circa illos fines *(Lingonenses scil.)* est actum. 3) *V. Wilfridi auct. Eddio Stephano c.* 31 *(Mabillon, AA. SS. saec. IV, p.* 695*).* 4) *Cf. Vitae prologum.* 5) *Calmet, 'Hist. de Lorraine'* (1745) *tom. II, 'Preuves' p.* CCCXLII. 6) *Cf. SS. XXIII, p.* 60. 7) *Cf. SS. XXIII, p.* 703.

Codices duos in usum nostrum A. Molinier v. c. contulit.

1) *Codex Parisiensis latinus nr.* 6263 *(Colbert. nr.* 6320, *regius nr.* 10303) *saec. XII. in., formae quadratae. Eum ut meliorem etiam in orthographicis secutus sum, sed* numcupante *non admisi.*

2) *Codex Parisiensis latinus nr.* 9422 *(Suppl. lat. nr.* 563), *membranaceus saec. XII. ex., formae maximae, paginis bipartitis scriptus, olim 'beatae Mariae Aureae-vallis' erat. Inter cetera codici haec insunt: fol.* 131. Incipit commemoratio genealogie domni ac sanctissimi martyris Christi Dagoberti regis Francorum incliti ac strenuissimi. Igitur temporibus Iustiniani — — — Post hec Karolus misericorditer erga Hilpericum agens, sedem illi regalem sub sua dicione concessit; *fol.* 132. Incipit textus genealogie Pipini, de cuius prosapia prefatus Dagobertus rex gloriosissimus. Ansbertus, qui fuit — suscepit principatum; *fol.* 132'—138'. *Vita Dagoberti. In ratione scribendi codex* 2 *ab* 1 *nonnumquam differt: saepe* e *pro* ae, ci *pro* ti *scripta sunt, plerumque* sarchofagus; cum *in compositis saepe servatur.*

Cum uterque codex mendis inquinatus esset, coniecturis plus semel textus emendandus erat.

Editiones duas curavit Wilthemius. Alteram, quam Lelong, Bibliotheca II, p. 93, *nr.* 16115, *his verbis affert:* Acta S. Dagoberti, Francorum Regis et Martyris, cum Notis Alexandri Withelmii, Soc. Iesu, Molshemii 1623, *non vidi. Altera, de qua Lelong l. l. minus accurate rettulit, titulis duobus ornata est. Fol. enim* 1. *leguntur haec:* Acta d. Dagoberti regis et martyris nunc primum in lucem edita, cura et opera admodum reverendi et eximii d. ac magistri nostri, d. Ioannis Floncel SS. Theologiae doctoris, notarii apostolici in archivo Romano descripti, Pastoris Sathanacensis et ornatissimi spectabilisque viri d. Iuliani Floncel rerum d. Dagoberti quaestoris fratrum, *fol.* 2. *haec:* Acta d. Dagoberti Francorum regis et martyris, et in ea notationes P. Alexandri Wilthemii Soc. Iesu presbyteri. Augustae Trevirorum, excudebat Hubertus Reulandt, Archiep. Typogr. Anno 1653. *Opusculum fratribus Floncel dicatum auctore Ioanne susceptum atque sumptibus Iuliani impressum est. Textus 'ex duobus codicibus, uno Aureae Vallis (= 2?), altero Satanacensi' editus fere is*[1] *est, quem codex* 2 *continet. Acta Dagoberti p.* 29. *hymnus 'ex codice Satanacensi' editus sequitur hic:*

De sancto Dagoberto martyre prosa.
Hic est contemptor regnorum
Vel delicti mundanorum,
Qui fulget inter sanctorum
Beata collegia.
Hic regalis genitura,
Mundum sprevit, peritura
Linquens, sperans permansura
Paradisi gaudia.
Ad Calo monasteria,
Traditur ab infantia,
Eruditur scientia,
Spiritali gratia.
Eruditus lucem dedit,
Quasi stella lumen edit,
Deum timet, Deum credit,
Dans legis iudicia.
Inde Remis vocitatur,
Semen spargit, exoratur
Ad plebis subsidium.
Semen sanctum, manu satum,
Fructum dat multiplicatum
Per Dei iudicium.
Hinc ad partes remeavit
Ac devotus visitavit
Sanctum Dionysium.
Hic pristinae menti datus
Est vir quidam insensatus
Per sancti suffragium.
Rothomagum visitatur,
De feodo[a] disceptatur,
Iudicium retardatur,
Sed confestim comprobatur
Iniqui iudicium.

Hymnus. a) *Floriaco Vita c.* 8.

1) *Contuli eum atque, littera W. addita, adscripsi ea quae mihi alicuius momenti esse videbantur.*

Sancto preces effundente,
Deo sedes evertente,
Ruunt, consternata mente.
Sic luduntur et repente
Dei providentia.
In Frisia conversatus,
Audit duros ululatus
Captivorum, quos ligatus
Ferri stricti duplicatus
Et famis angustiat[a].
Servus missus sceptrum gerit,
Sceptro regis claustra ferit
Et captivos mox eiecit.
Quisque domum suam quaerit
Cum magna laetitia.
Rex venari cupiens,
Silvam petit gradiens,
Quae vocatur Wipria[b].
Dum venantur servuli
Iuxta ripam rivuli,
Tendit rex ad somnia.
Dormitans in latebris,
Caelum videt, celebris
Ad quod ire nititur.
Audito filiolus
Somnio malivolus
Vano lucro fallitur.
Hunc orat pro requie,
Congaudens pecuniae,
Per verba fallaciae.
Tendit rex ad somnium.
Mox, arrepto gladio,
Sanctum ferit histrio.
Hic tali martyrio
Caeli petit solium.
Corpus terra sublevatur,
Sathanacum deportatur
Ac devoto veneratur
Per eius confinia.
Martyr Christi praeelecte,
Deo placens et perfecte,
Martyrio caelo vecte,
Duc nos ad caelestia.
Ipsum votis collaudemus,
Voce, corde exultemus,
Ad beati suspiremus
Dagoberti gaudia.

Hymnus hic totus Vita, quam edituri sumus, nititur[1]. *Quae eum sequuntur, praefatio et notationes, ut sunt ab homine litteris humanioribus erudito scripta, non sine bono fructu leguntur, etsi huic scripturae nimiam fidem attribuit Wilthemius bonus.*

Krusch.

Cunctorum[a] Rex regum Dominusque dominantium[b] inmense pietatis clementia cluens, ad miseros humani generis filios dignatus est descendere et ab hac convalle lacrimarum omnes, quos suos fide et opere futuros esse cognovit, ad caelestia regna perducere gratuita dignatione semper consuevit, illo quippe totis gestiens nisibus pertingere, quo certissimum est sanctos milites suo Regi ovantes[c] obędientiae bonum formido deserere, quae[d] omnibus[e] virtutibus comes assolet esse. Fraternitas[f] itaque Satanagensis[2] flagitans rogitat, ut arduum valdeque sanctum aggrediar opus de gloriosi regis Dagoberti actibus. Ego ingenio pauperculus, sed recolens illud Daviticum, immo Domini, vereor audire eloquium: *Quare tu enarras iusticias meas et assumis testamentum meum per*[g] *os tuum? Tu vero odisti disciplinam et proiecisti sermones meos retrorsum.* Super hoc quoque meam animat inerciam propheta, inquiens: *Aperi os tuum, et ego adimplebo illud.* Hanc itaque obedientiam, quam me prosequi oportet, omni-

cf. 1. Tim. 6, 15.
Ps. 49, 16. 17.
Ps. 80, 11.

Prologus. 1. 2.

Hymnus. a) angustia *W.* b) Vaporacensis pagus *Vita c.* 11.

Prologus. a) *prologus lemma fert:* Incipit prologus de sancti Dagoberti martyris actibus gloriosis 2. b) dominorum 1. c) *deest aliquid W.* d) quem 1. e) *om.* 2. f) fraternalitas 1. 2. g) per o. t. *om.* 2.

1) *Ita etiam Wilthemius l. l. p.* 42: cuius auctor haud dubie actis nostris est posterior, eaque redegit in compendium. 2) *Stenay ad Mosam fl. (dép. Meuse). De hoc monasterio fusius egit Clouët, 'Histoire de Verdun' (1867) tom. I, p.* 185 *sqq.*

potenti Deo placere credo[a], quia, ut sanctus ait Benedictus[1]: *Obedientia, quae maioribus prebetur, Deo exibetur.* Eundem autem Spiritum sanctum, quo prefatus abbas probatur fuisse afflatus, tota mentis devotione imploro, quatinus meam[b] flocci pendens fragilitatem omnemque delens iniquitatem, suae per omnia clementiae memor largiri dignetur facundiam locuturo vel aliqua de suo martyre sanctissimo Dagoberto. Cuius quippe regios ac magnificos actus nequid[c] penna exarare scabrosa ex asse, quia nequaquam alicubi scripti nanciscuntur[d] et a memoria viventium[e] modo hominum penitus recesserunt. Exigua tantummodo, quae a veracibus audivi testibus, conabor litteris comprehendi, ut unica habeat fraternitas beato famulans martyri parum quid ad legendum in eius die sollempni[f]. Licet namque sacrosancti[g] militis Christi facta homines lateant, tamen eidem superno Iudici omnia patent. Itaque omnes ista lecturos humili prece moneo, quo fidem dictis adhibeant, non me alia scribere sciant, nisi quae veratium expertus sum testimonio. In hoc siquidem opusculo nemo legentium expiscetur rustici nomen dictatoris, quoniam, ut est ingenio artis grammaticae parvus, maluit scedam[h] emittere absque autoris vocabulo mutam, quam in hominum iactando venire noticiam. Nulla prorsus michi extat confusio, si quid vituperationis invenerit aemulus in opere isto, si tamen, quae a veris didici, veraciter dixero. Perdito namque mundo, salus aeterna predicata noscitur per stultos et idiothas seculi instantia, quoniam sic collibuit Christo, qui est[i] sapientia Dei patris; qua inspirati ac debriati[2] omnes sancti apostoli, non solum insipientes, sed et philosophos ad fidem dominicam suorum retibus sermonum adtraxerunt. Unde parvi pendens barbarismos cum solecismis, studebo, quae didici, mandare litteris, quamvis impolitis, et[k] eum detegere dictis, qui gloriatur in caelis cum omnibus perhenniter sanctis. Oret pro meis[l] facinoribus intenta obsecratione Satanagensis fraternitas ipsum, de quo loqui cupio, egregium Christi[b] martyrem Dagobertum, quo apud caelestem Regem mihi[m] delictorum optineat veniam, det dictandi fiduciam, (cf. Ps. 118, 105.) praebeat pedibus[n] meis verbi lucernam, effuget caliginem inertiae[o] ex anima ipseque exarantem ita[b] regat pennam, ut absque omni menda[p] valeam promere veracia verba.

INCIPIT[a] VITA DAGOBERTI REGIS.

(1)[b]. Inclitus igitur rex et[c] gloriosus Christi martyr Dagobertus ex robustissima[d] Francorum gente extitit oriundus tempore, quo Francigena sceptra regebat eximius regum Theodericus[e], avus ipsius, filius excelsi Clodovei regis necnon et Balthilde[f], coniugis eius, diebus quoque germanorum suorum Lotharii et Hilderici[3], eximium iubar ecclesiae rectorque strenuissimus. Pater denique ipsius Hildebertus est vocitatus,

vir bonus atque potens, generosa stirpe creatus[g].

(2). Morte itaque preventus[a] rex Theodericus, Pippinus[b] princeps omnisque exercitus Francorum Hildebertum[4] elegit in regem. Accepta denique monarchia tocius

Prologus. *Capp.* 1. 2. 1. 2.

Prologus. a) cupo 1. b) *om.* 1. c) *ita* 1. d) naciscuntur 2; noscuntur *W.* e) h. m. v. 2. f) solempnii 2. g) sacrisancti 2. h) scedam om. 1; sordam om. 2; surdam om. *W.* i) s. est 2. k) cum diligentia *add. alius codex W.* l) *al.* nostris *W.* m) inde *al. add. W.* n) p. ori meo v. 2. o) inertia 2. p) mendacio 2.

Cap. 1. a) *ita* 1; Incipiunt pauca de actibus sancti Dagoberti (Francorum *al. add. W*) regis et martyris 2. b) *capita non distinguuntur* 1. 2. c) *om.* 2. d) robustissimis 2. e) Teod. 1. f) Bathildę 1. g) procreatus 2.

Cap. 2. a) *ita* 1 (*sed* Teod.); preventu regis Theoderici 2; praeventus regis Theoderici *W.* b) Pipinus *semper* 2.

1) *Regula S. Benedicti c.* 5. 2) *Est inebriatus; cf. Forcellini ed. de Vit II*, p. 577. 3) *Theudericus III. Childerico successit.* 4) *Post Chlodoveum fratrem; cf. L. H. Fr. c.* 49.

regni, filium suum Dagobertum commendavit nutritum hiri reginae religiosissimae Balthilde[a], avae[b] suae, quae in Cala[1] monasterio ancillabatur Domino, induta velamine sacro. At illa fervens desiderio sancto, tradidit illum sacris litteris divinaque lege[c] inbuendum; quibus edoctus, disciplinam Domini mox in ipsis puerilibus adprehendit annis. Hic denique, cum annos transcenderet pueritiae et in robur migraret[d] virile, demonstravit verbo et opere, quam aptus[e] dignusque foret regali dignitate. Fuit etenim corpore[2] formosus, mente Christo devotus, statura mediocris, quae honestam[f] excederet formam, oculis vigilantibus, facie candida, manibus prolixis omnique corporis forma decorus pariter ac iocundus. Prefata enim beatissima ac vere Deo dignissima[g] Balthildis regina sui nepotis magnopere gerens curam eumque ad meliora provehere cupiens, frequenter illum ad se accersitum divinis dogmatizabat eloquiis. Instruebat enim eum ut proprium, sicut erat, filium, quo humilitati, caritati, misericordiae, castitati[h] studeret. Humilitate quippe ascendit homo ad celum, quia per superbiam ab illo diabolus cecidit. Caritate etiam Deus et creator omnium de celis descendit et passione sua nos de morte aeterna redemit. Dicit quoque pius Redemptor omnium: *Beati misericordes, quoniam* Matth. 5, 7. *ipsi misericordiam consequentur*. Castitate prediti comparantur angelis. His et aliis huiusmodi exortationibus sacratissima Balthildis[i] regina docebat nepotem suum, tirunculum Christi, scilicet Dagobertum, cupiens illum firmare ad Dei omnipotentis obsequium, cuius etiam ammonitionibus dulcissimis effebus indolis confortatus, profitiebat cotidie in anime corporisque virtutibus, quia omni intentione Regi caelesti famulari volebat pro mentis viribus.

(3). Hildebertus ergo, pater[a] ipsius, regum fortissimus, per sedecim[3] annorum curricula, ut legitur in gestis illius, regno Francorum nobiliter ac fortiter gubernato, innumeris pollens triumphis, ecclesiis Dei per multa loca constructis, moribus maturus et annis, viribus dissolutus corporis, spiritum virtutibus refertum deificis cętibus reddidit angelicis. Tali igitur protectore et gubernatore ac famosissimo rege viduata gens Sicambriae, nimio fletu planxerunt eum diebus multis et regem regum Christum deprecabantur precibus prolixis ac lacrimis[b], quatinus concedere[c] dignaretur illis defensorem regiae dignitatis. Haec vero corde et animo revolventibus et Dei clementia omnem spem ponentibus, recordati sunt generositatis Dagoberti, quod esset genere clarissimus, omni bonitate mentis strenuus, corporis virtute robustus, consiliis providus, nulli pietate secundus, moribus modestus, Deo etiam et sanctis eius carissimus. Unde, inito invicem consilio, cuncti in illius consenserunt dominio. Congregati igitur episcopi, omnes satrape, duces comitesque, cuncti etiam Francorum proceres civitatem Remensium[4], quo[d] sanctus confessor ac pontifex corpore quiescit Remigius, accersitum simul Dagobertum ita unanimi voce affati sunt: 'Vir illustrissime et omnium nostrum nobilissime, tu nobiscum scis optime, quo caruimus nuper ariete, qui contra nostri imperii hostes agonizabat validissime; sed, superno Rege agente, ut pater noster perdidit lucem presentis vitae, ac[e] traditus probatur caelesti[f] gloriae. Ille quidem triumphat cum angelis, verum nos sumus hodie in anxietatibus magnis. Ob hoc etenim tuam, flexis poplitibus, tota mente

Capp. 2. 3. 1. 2.

Cap. 2. a) Baltildę 1; Blathilde 2. b) avię 1. c) *om.* 2; divinisque, *in marg.* divinaque scientia *W.* d) monstraret 1. e) altus 1. f) *videtur deesse* non *W.*; quae tamen iustam non excederet *Einh.* g) digna 1. h) castitatique 2; cast., car. misericordiaeque *W.* i) Baltildis 1.
Cap. 3. a) p. i. *om.* 1. b) lacrimosis 2. c) d. c. 2. d) *ita* 1; ubi 2. e) *ita* 1; *om.* 2. f) curiae ac *al. add. W.*

1) *Cf. supra p.* 476. 2) *Similis est Einhardi descriptio formae Karoli Magni, Vita c.* 22. 3) *Ita Fred. cont. c.* 7. 4) *Consuetudinem aevi recentioris ad reges stirpis Merowingicae scriptor rettulit.*

claritatem[a] poscimus, ut nostris compaciens doloribus, super te suscipias regie dignitatis onus[b], quia es genere clarus, potens viribus, statura procerus, vultu pulcherrimus. Suscipe ergo nostris precibus regale in capite tuo diadema et habe nos firmissimos in fidelitate tua. Nobilitatem enim tuam nostrae societati firmiter nexam pavebunt omnes nostri passim adversarii cum Dei gratia'. His vero auditis adque diligenter intentis, respondisse fertur Dagobertus vir illustris: 'Fratres et commilitiones mei, nolite ista mihi superflua verba loqui, quoniam nec meae congruunt etati nec virtuti, quae actenus estis prosecuti. Gracias quidem vestrae refero fortunae invincibili, at me nullo modo cognosco dignum honore regali. Inquirite siquidem in vobis, qui aptus[c] existat hoc honore, et in regem elevate, et ego vobiscum ei fidelitatem curabo promittere, sitque magnus post caeli Regem princeps militiae vestrae[d]'. Ad haec omnes responderunt regni presides[e]: 'Non, quesumus[f], nos diutius tuis sermonibus fatiges neque de nostra fidelitate et electione dubites, sed, quod unanimiter volumus agere, ne recuses. Nostrae enim voluntati credimus divinam[g] assentiri pietatem'. Tunc vero[h], sua flexa cogitatione, consensit[i] humiliter suorum maiorum[1] ac plurimorum electioni; impositoque ei regali diademate cum* episcopali benedictione, sublimatus est in tribunal totius imperii Francorum.

(4). Igitur omnium obtione principum adeptus monarchiam totius regni virorum[a] clarissimus Dagobertus, cunctis per regnum claruit benivolus, inimicis regni terribilis et sevus, Christi sacerdotibus mitis ac benignus. Similis tunc videbatur sancto[b] martiri Sebastiano[2], qui sub clamide terreni imperii confortabat eos, quos in tribulationibus et tormentis deficere videbat. Erat enim beatissimus[c] Dagobertus in sermone verax, in
cf. Iob 29, 25. iuditio iustus, in universa morum honestate preclarus et merentium consolator precipuus
ib. 15–17. et cum beato Iob *oculus fuit ceco et pes claudo; pater erat pauperum et causam, quam nesciebat, diligentissime investigabat. Conterebat molas iniqui et de dentibus illius*[d] *auferebat predam*. Instantia namque domno regi Dagoberto magna erat de sui regni firmanda pace, de pervasoribus refrenandis, de ecclesiis lapsis restruendis, de monasteriis negligenter obrutis rursum construendis, nolens deperire suo tempore divini operis cultum, sed in dies augmentare per suae exortationis studium, quia sciebat, exinde sibi Dei omnipotentis adfuturum ubique auxilium. Reddebat siquidem parentibus sibi militantibus stipendia carnis, reddebat superno Regi famulantibus monita salutis: hos equidem leniter demulcebat, ne segnes forent erga omnium Creatoris officia; illos vehementer arguebat, ne essent inbelles contra inimicorum machinamenta. Omni enim ordini prodesse volebat, metuens cum tota mentis devotione, qui se ceteris pretulerat[e]. Et quia pro mundi curis nolebat Regis omnium offendere precepta, ideo meruit optinere pacem magnam, quantam nemo suorum antecessorum quivit videre umquam. Omni-
cf. 3. Reg. 4, 24. potens enim Deus[a], qui antiquis diebus Salomonis tempore pacem de inimicis omnibus tribuit Iudeorum genti, ille[d] ipse largiri dignatus est regis Dagoberti tempestate Fran-

*) Anno Domini 600. 5 annis regnavit *in marg. add.* 2.

Capp. 3. 4. 1. 2.

Cap. 3. a) *ita* 1; deposcimus pietatem 2. b) opus 1. c) actus 1. d) nostre 2. e) principes 2; r. p. *om.*, *in marg. add.* r. o. r. principes *W.* f) q̄s 1. 2. g) divino a. pietati 2. h) autem 2. i) assensit 2.

Cap. 4. a) *om.* 1. b) v. martyri 2. c) b. D. *om.* 1. d) *om.* 2. e) prefecerat 2.

1) *Sunt proceres; cf. Waitz, 'VG.' II, 1*[3], *p.* 362. 2) *Cf. Ambrosii acta S. Sebastiani c.* 1 *(AA. SS. Ian. II, p.* 265*):* sub chlamyde terreni imperii Christi militem agebat absconditum, ut christianorum animos, quos inter tormenta videbat deficere, confortaret.

corum nuper in Christo renatae genti inedicibilem quietis pacem. Christus est namque *pax nostra, qui fecit utraque unum,* qui loquitur in Salomonis proverbiis: *Per me reges regnant, et principes legum iusta decernunt.* (Eph. 2, 14. Prov. 8, 15.) Non enim statuit rex Dagobertus predictam in regno suo pacem, sed ille, qui fatur suis in euvangelio: *Sine me nichil potestis facere.* (Ioh. 15, 5.) Igitur Dei preveniente et auxiliante virtute atque Dagoberti[a] regis pugnante viribus et armis instantia, firmissima gavisi sunt[b] Francigene prolixaque pace. Erant[c] nempe gens sancta, populus adquisitionis, qui eos de tenebris infidelitatis vocavit in ammirabile lumen suum, qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei, qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti. (cf. 1. Petr. 2, 9.) Affluenti itaque et multiplici gaudentes Francorum populi quiete in Dagoberti regis tempore, omnes pro libitu suo agebant in suo ordine ovantes. Sacerdotalis quippe ordo tempore congruo psallebat ymnos omnipotenti Deo; militans[d] serviebat regi suo multiplici obsequio; agricolarum etiam ordo colebat terras suas cum omni gaudio[e], benedicens ei, qui posuit fines suos pacem et adipe frumenti satiabat eos. (cf. Ps. 147, 13. 14.) Iuventus quoque nobilium iusta[f] antiquorum[f] mores canum aviumque exultabat lusibus certis utique temporibus, nec tamen cessabat a divinis actibus tribuendo elemosinas pauperibus, subveniendo in tribulationibus positis, viduis et orphanis auxiliando, nudos vestiendo, hospites et sine tecto vagantes suscipiendo, infirmos visitando mortuosque sepeliendo. Talia etenim agentibus non obesse prorsus venationis creditur[g] usus.

(5). Opere precium autumo miraculum inserere huic opusculo, quod Omnipotens patravit[a] ob meritum gloriosi regis Dagoberti in hoc mundo. Postquam igitur, divina operante clementia, regni Francigeni obtinuit sceptra et benedictionem adeptus est regiae dignitatis ab archipresule sedis Remensium nomine Landone[b, 1] ceterisque episcopis, ipso deprecante archiepiscopo, pergebat versus civitatem Remorum. Quo dum iter carperet, obviaverunt ei pagenses territorii illius, precantes suppliciter, ut manu propria dignaretur iactare semina. Illorum quippe deprecationibus annuens rex clementissimus, accepit sementem tritici in manibus et sparsit illud per circummanentium reditus; quod semen ita rigavit Dominus regis Dagoberti precibus, ut insolito more maturesceret citius quam aliud triticum, quod seminatum est in illis regionibus. Illo denique anno tantam frugum habundantiam tribuit omnipotens Dominus illis hominibus, ut nullus ambigeret, quod pro meritis Dagoberti hanc incolis terrae illius concessisset.

(6). Post haec Parisyus ovans repedavit. In[2] ea siquidem urbę reges Francorum maxime sceptra tractare consueverunt. (Gesta Dag. I, 2.) Deinde oratum ad sanctum perrexit Dionisium, ubi, ceu regem decebat, honorifice est susceptus. Cumque ventum esset ad celebrationem missae in[a] festivitate assumptionis perpetuae virginis Mariae, demoniacus quidam, qui, (Aug. 15.) multo iam tempore sensu perdito, in beati Dionisii[b] morabatur monasterio, patrocinante eodem martyri[c] egregio eiusque complicibus[3], sensum amissum, astante rege Dagoberto, recepit insanus. Credimus verissime hoc actum divinitus, ut cor principis Dagoberti

Capp. 4—6. 1. 2.

Cap. 4. a) Dagoberto rege 2. b) gavisunt 2. c) Erat 2. d) *om.* 1. e) et *add.* 2. f) *ita* 1. g) u. c. 1.

Cap. 5. a) paratus est 2; operatus est *W.* b) *al.* Laudone *W.*

Cap. 6. a) *om.* 1. b) Dyonisii 2. c) *ita* 1. 2.

1) *Flodoardus, H. Rem. II, 6, de Landone episcopo:* Fuit, *inquit,* Sigiberti regis tempore. *Qui cum a.* 634—656. *regnaverit, Lando Dagoberti III. tempora non vidit. Alius Lando, cuius mentio fit in Gestis abb. Fontan. c.* 9 *(ed. Löwenfeld p.* 28*),* episcopus de urbe Remensi *ex a.* 12. *Theuderici IV (= 733. p. Chr.) monasterium Fontanellense gubernabat; cf. Gall. Chr. (1751) tom. IX, p.* 27. 2) *Haec ex Gestis Dagoberti I, c. 2, fluxerunt, quibus etiam infra scriptor usus est.* 3) *Rustico scil. et Eleutherio; cf. M.G. Auct. antiq. IV, 2, p.* 101 *sqq.*

excitaretur in Dei[a] laudibus. Consilio itaque inito cum principe Pippino aliisque suis consiliariis, dedit quandam villam in pago Cameracensi nuncupante Beracnam[b, 1] predicto sancto, quam hodieque retinent[c] in illius persistentes obsequio.

G. Dag. c. 42. Fred. IV, 42. G. Dag. l. l. (7). Longum est enarrare, quam providus idem rex Dagobertus in consilio fuerit, patientiae[2] deditus, litteris eruditus, timens Deum, ecclesiarum et sacerdotum magnus ditator, pauperibus elemosinam tribuens, benignum se omnibus et pietate plenum ostendens, quamque studiosus in componenda pace ecclesiarum, precipueque quam devotus extiterit in ditandis sanctorum cenobiis, presenti opere[a] declarare, minusque necessarium; et maxime ob fastidientium lectorum vitandum tedium hoc opus amplius protendere nolim, praesertim[b] cum nullis abolenda temporibus, luce clariora earum rerum extent indicia.

(8). Idem ergo gloriosissimus rex Dagobertus Kalendis Martii sinodum cum omnibus Francis in civitate Rotomagensi adunare precepit, in qua de utilitatibus ecclesiarum, orphanorum ac viduarum considerans, tractabat cum proceribus et obtimatibus suis, quid illi foret fiendum. Cumque in hac sinodo rex cum pontificibus, comitibus ac palatinis suis resedisset, adiit illum abbas Fontanalensis monasterii Hugo[a, 3] nomine, filius Drogonis, reclamans se de Floriaco[4] monasterio, quod avus illius dux Pippinus aedificavit et subiecit illud predicto Fontanalensi cęnobio et per preceptum regis Hildeberti firmavit. Quod Hildericus maior domus[5] iniuste auferens retinebat[b]. Altercantibus inter se coram rege[c] Dagoberto iam dicto Hilderico et prefato abbate Hugone, precepit rex iudicibus circumsedentibus, ut dirimerent contentionem, quae resonabat in auribus eorum. Cumque nollent verisimile iudicare, et hoc rex perpenderet corde, Lev. 19, 15. levavit oculos ad caelum, invocans Dominum tacita prece, ut is qui dixit: *Iuste iudica proximo tuo,* iustus iudex esset in hoc conflictu. Cum hoc tacitus in corde volveret, repente sedilia, in quibus iudices residebant, collisa, sessores ad terram iudice Deo cf. Dan. 13. corruunt. Contra hos, ut reor, iudices ille venit spiritus, qui quondam Danihelis prophetae cor impleverat in examine duorum presbiterorum, qui falso crimine sanctam et Deo dignam mulierem Susannam morti iudicabant tradendam. Videns hoc factum gloriosus rex prefatus, excitatus est continuo in Dei laudibus, gaudens et ovans reddidit abbati Hugoni eiusque monachis res, pro quibus eum adierant. Cuncti ergo magnates, simul et mediocres divitesque[d] et pauperes hoc a rege patratum esse cernentes, toto corde laudaverunt Dominum, qui dedit sapientiam Dagoberto regi, veluti[e] Salomoni quondam regi Israel[f], ad faciendum iudicium.

(9). Nec illud fore dignum censeo silendum, qualiter reverentissimus[a] pontifex Willibrordus suos ad eum legatos misit, orans supplici precatu, quo Fresianorum fines

Capp. 6—9. 1. 2.

Cap. 6. a) in amore vel timore Christi. Consilio 2. b) Bragnam 2. c) retinet 2.
Cap. 7. a) *ita* 1; p. mundo respuere 2; p. — necessarium *om. W.* b) praesentim (1). 2; *cf. supra p.* 441, *l.* 36. 444, *l.* 24.
Cap. 8. a) H. n. *om.* 1. b) usurpavit 2. c) D. r. 1. d) que *om.* 1. e) velut 2. f) Israhelitice gentis 2.
Cap. 9. a) reverendissimus 2.

1) *Viculus Braquenie vel Bracqnie vel Bracgny haud procul ab oppido Roeuxio et Braine le Comte oppidum in Hannonia sita sunt, de quibus Wilthemius l. l. p.* 46. *cogitavit.* 2) *His verbis Chlotharii II. mores descripsit Fred. IV,* 42. 3) Hugo, filius Drogonis, *episcopus Rotomagensis coenobium Fontanellense, Dagoberto iam defuncto, gubernabat; cf. Gesta abb. Fontan. c.* 8. 4) *Fleury in pago Vexin situm monasterium a Pippino et Plectrude aedificatum esse dicitur a.* 9. *Childeberti (=* 703. *p. Chr.) teste eo qui Chron. Fontanellense interpolavit (ed. Löwenfeld p.* 17*).* 5) *Fictus est.*

penetraret et pagenses patriae illius cum suo adiutorio ad fidem Christi, a quo deviaverant, quivisset[a] convertere. Nec mora deliberavit iter arripere et venit in pago Lomacensi[1] et mansit in villa quae dicitur Beverna[2], quae antiquitus data fuerat sancto Gereoni martyri Christi, qui humatus corpore quiescit in civitate Agrippina[b], et a persecutoribus sanctae ecclesiae penitus fuerat abstracta. In qua rex cum se nocte sopori dedisset, apparuerunt ei per visum sancti episcopi Conibertus et Severinus, quem sic sunt affati: 'Clarissime regum, si vis, ut benivolus sit tibi Christus, annuens tuis precibus, restitue principi apostolorum Petro ac Gereoni sanctissimo martyri eiusque sotiis villam, in qua nunc somno gratissimo[c] quiescis'. Qui expergefactus[d] a somno, promisit Domino, se facturum corde sincero, quod viderat in visionis nocturnae silentio. Mane autem facto, in eodem regio residens cubiculo, ungues digitorum suorum, quae supercreverant[e], incidit; similiter et capillos capitis sui abscidi fecit. Ab illo ergo die usque in hodiernum diem cubiculum illud ita permanet ab omnibus sordibus hominum et animalium impollutum, ut nullus hominum[f] ibi ausus sit manere nec aliquod pecus; si in eo intraverit, aut debilitatum aut mortuum eicitur. Nos ergo incunctanter credimus, Dominum hoc agere ob meritum electi[g] sui regis Dagoberti, qui hoc vivens in seculo, opera exercuit, quae Regi superno placita esse cognovit.

(10). Post hec fines Fresianorum cum duce Karolo[3] penetravit, devectus[a] navigio, sicut illum est deprecatus venerabilis pontifex Willibrordus. Perveniens ergo in locum qui dicitur Doristacus[4], offitiosissime a sancto Willibrordo est susceptus. Cumque ad prandium[b] resedisset, audivit multos, qui erant in carcere clausi, regis clementiam implorantes. Misertus autem illorum clementissimus rex, misit carcerario baculum suum, quem manu gestabat, mandans illi, ut pro signo illum reciperet ac in ergastulo retentos relaxaret. At minister carceris procaciter respondens, dixit, se hoc minime facturum. Beatus vero Bonefacius[c] regis archicapellanus[5], qui legatione domini sui functus[d] est ad carcerarium, confisus in Domino, percussit baculo regis hostia carceris, quae statim corruerunt, et catenae confractae sunt, quibus ligati erant, qui tenebantur intus. Certissimum ergo credendum est, quia tunc virtus angelica affuit Bonefacio, eo quod obędivit regi Dagoberto, quae beatum Petrum apostolum de Herodis maligni per- cf. Act. 12,7. vasoris liberavit ergastulo. His ita peractis, perrexit Fresiam cum magno Francorum exercitu. Ibi tam diu commoratus est, quousque idola cuncta destrueret populumque ad aeternam vitam predestinatum ad veri Dei converteret cultum. Principem itaque illorum Ratbodum[e] in incredulitate perdurantem extra fines Fresianorum expulit in Danemarcam[f]. Willibrordum[g] vero pontificem in sede sui pontificatus decenter relocavit[6]. Ipso denique beato Willibrordo[h] deprecante, commendavit illi rex predictum Bonefacium ceterosque sapientes, qui in predicatione illi essent cooperatores. Hic siquidem Bonefacius postea, Domino annuente, archipresul in civitate Magontiaco[i] est ordi-

Copp. 9. 10. 1. 2.

Cap. 9. a) potuisset 2. b) Agripina 1. c) gravissimo 2. d) experfactus 1. e) *al.* superaverant *W.* f) immundorum *add. W.* g) dilecti 2.

Cap. 10. a) devictus 2. b) *al.* ad orandum *W.* c) Bonifacius *plerumque* 2. d) ad c. f. est 2. e) Rathodum 2. f) Danemercam 1. g) Willebr. 1, *ut infra.* h) d. W. 2. i) Maguncia 2.

1) *Pagus Lommensis inter Samaram et Mosam fl. extenditur; cf. Longnon, 'Atlas hist.' tab. V.* 2) *In agro Namurcensi inter duos vicos Gogny locus situs est Bieue, hodie Bieme la Colonoise, teste Wilthemio l. l. p.* 55. 3) *Karlus, Dagoberto rege a.* 716. *defuncto, contra Radbodum pugnavit; cf. L. H. Fr. c.* 52. 4) *Cf. Fred. cont. c.* 6. 5) *Cf. Bonifatii Vita auct. Willibaldo c.* 4 (*Jaffé, Bibl. III, p.* 441). *Archicapellani ante Ludovicum Pium mentio non fit; cf. Waitz, 'VG.' III, p.* 520. 6) *Cf. V. Willibrordi c.* 13 (*Jaffé, Bibl. VI, p.* 49).

natus. Exempto quoque domno Willibrordo rebus humanis, prefatus[a] Bonefacius[b] gratia predicationis Fresiam est reversus, ibique martyrio coronatus.

(11). Dispositis itaque rex Dagobertus prudenter, pro quibus Fresiam perrexerat, navim cum suis ingressus, ad orientales imperii sui sedes cum summa gloria et exultatione Coloniam revertitur. Tunc illi ad memoriam rediit visio, quam positus in villa Beverna, per sanctos Severinum et Conibertum ostensa est illi. Discalciatus perrexit ad locum qui dicitur ad Sanctos Aureos, ubi requiescit corpore sanctus Gereon cum sociis suis, ibique, sicut spoponderat, villam predictam, Bevernam videlicet, prefato reddidit Gereoni sancto; retinuit autem quandam villulam ex ea, nuncupante Adelretia[a], deprecante quodam venatore suo Thassilo, qui eam cupiebat habere in beneficio. Completaque oratione, cum vellet extra fores ecclesiae procedere, divino nutu pes illius, quem intra ęcclesiam habebat, pavimento adhesit, sicque virtute divina meritisque sancti Gereonis stetit immobilis. Stupefactus itaque super hoc miraculo, recognovit, non bene se egisse de voto, quod promiserat Domino. Cumque staret diu[b] solo fixus, elevatis sursum oculis, cępit Dominum invocare, dicens, lacrimis obortis[b*]: 'Deus, cuius misericordiae non est numerus, cuique obędiunt cuncte creature, qui erigis allisos et solvis (cf. Ps. 145, 7.) compeditos, qui etiam bases et[c] plantas claudi[d] ab utero matris verbo apostoli tui Petri (cf. Act. 3, 7.) consolidasti, mei pedis plantam a solo huius ecclesiae disiunge, et ego quantotius votum studebo adimplere, quod, inimico suadente, visus sum ex parte fraudare'. Quo dicto, ilico absolutus, sancto Gereoni tradidit, quod fuerat[e] promissus. Quid nos miseri, quid mendosi dicemus, cum ante tribunal Christi venerimus, qui fidem, quam verbis Domino spopondimus in baptismo, mentiti sumus in facto? Si rex gloriosus Deoque dignus tantam perpessus est iniuriam pro culpa, quam contraxit, licet nescius, nos quid merebimur pro sceleribus, quae cotidie scienter committimus? Deprecemur Dominum toto cordis affectu, ut, sicut servum suum regem Dagobertum solo pavimenti nexum absolvit, ita nos eius precibus continuis solvat a[f] nexibus cunctis*. His enimvero ita peractis, rex sepefatus Dagobertus proficiscens Vaporacensem[1] pagum cum regali ambitione, cupiebat cum Dei auxilio aliqua capere ferarum genera per illius pagi deserta. In istius modi ac simili opere prescius futurorum Deus venatus est sanctissimum martirem Eustachium[2]. Verum iste adhuc infidelis, incredulus, licet bonis esset deditus actibus; Dagobertus vero rex non tam fidelis et credens in[g] Deum, sed et dignus existens operibus, meruit per martirii palmam sublimari in regnis caelestibus. Quod qualiter acciderit, subsequens sermo patebit.

(12). Prefatus autem rex eadem causa veniens[3] in locum qui vocatur Scortias[a. 4], iusta[b] quendam fontem cepit nimium fatigari et anxiari, non valens agere, quod desi-

*) De morte Dagoberti regis, quem occidit filiolus suus *in marg. add.* 1.

Capp. 10—12. 1. 2.

Cap. 10. a) *om.* 1. b) *ita h. l.* 1. 2.

Cap. 11. a) Adelrecia 2; Adebreciam *W.* b) *om.* 2. b*) abortis 1. 2. c) ac 2. d) clau 2. e) p. f. 2. f) *om.* 2. g) *om.* 1.

Cap. 12. a) Scorcias 2; *al.* Scorias *W.* b) *ita* 1.

1) *Ex pago Wabrensi silva Woëvre prope Stenay ad Mosam sita nomen traxit; cf. Longnon, 'Géographie de la Gaule' p.* 374. 2) *Cf. Acta S. Eustathii martyris* (*AA. SS.* 1867, *Sept. VI, p.* 124): Exeunte eo una die consueto more ad montes venari cum exercitu et omni gloria, apparuit ei grex cervorum depascens; et disponens solito more exercitum, conabatur eos insequi. 3) *Fabulam similem de Gunthramno rege Paulus, H. Lang. III,* 34, *enarravit.* 4) *Cf. Theoderici Chron. Epternac.* (*SS. XXIII, p.* 60): Anno vero 715. Dagobertus rex quinto anno regni sui in Cortia silva occisus, Satiniaco est sepultus. *Anno* 716. *'aegrotans mortuus est'*

derabat. Suis ergo[a] precepit militibus iam inventum subsequi cervum, quousque, si bestiarum Creator id permitteret, caperent. Rex quoque in prefato loco corpus lassabundum parumper quieti concessit, ac dormiens, magnam in somnis visionem perspexit. Remanserat enim cum rege filiolus[1] eius adolescens, servans cum eo equum illius, cui vix anhelandus[b] rex[c] ait: 'O mi filiole, lassus sum opipare! Vidi sane somnium horribile, etiam[d] mirabile, quod me valde terret et affligit. Videbam plane, quasi per amena pergerem prata, sed lutosa, et ad quandam veniebam aquam, super quam ferreus erat[e] pons ac nimis lucens, per quem tremebundus transiens, veni in quoddam edificium satis pulcherrimum, ubi etiam intrans, repperi thesaurum ingentem et multa vasa diversi generis, aurea et argentea, et ineffabilis ibi erat pulcritudo. His itaque visis, reversus sum per illum ferreum pontem et lucentem'. Auditis vero adolescens sermonibus referentis haec regis ait: 'Et ego, domine rex, te in sopore quiescente, vidi mirabilem rem, quam non audeo referre, nisi iubeat tua clementia'. Ad hec rex dixit adolescenti: 'Nichil[f] abscondens[g] eorum quae vidisti, sed enarra[h] cum fiducia mihi tuo patrino[2]'. 'Cum obdormisses[i]', ait, 'domine, vidi ex tuo ore prodire unum papilionem[3], qui progrediens, venit ad istum, quem cernis ante te, rivulum, quemque transire cupiens, hac illacque vagabundus ibat. Cognoscens autem, illum velle transire, extraxi gladium a vagina et posui super rivuli ripas. Viso quoque papilio ponte[k] per illum transivit ac in proximam intravit mox quercum, quam diutius intra extraque perlustrans, reversus per gladium, transivit in tuumque, domine, introivit os; statimque expergefactus, pie senior, retulisti michi, servo tuo, quod videras, somnium. Credo, domine, quod in papilione mihi ostenso spiritum tuum intelligere debeo, cui patefactum est, quod vidisti somniando. Multum enim similia sunt'. Rex autem animadvertens suam spiritualem visionem ac filioli carnalem, intellexit, utraque significari unam rem. Cumque idem[l] rex se diceret de somnii[m] visione multum anxium ac fatigatum, suggessit ei adolescens, ut denuo se inclinans, modicum quiesceret, donec interim[n] sui venatores remearent. Fecit sic et ilico[o] obdormivit. Infelix vero eius filiolus, recolens de thesauro, quem dixerat rex se vidisse per somnium, credidit stultus, fore verum et adepturum se omnem thesaurum, si dominum suum extingueret. Maligno instigante, concupiscentia inedicibili inflammatus ac diaboli veneno debriatus, correpto miser spiculo dormientem — pro nefas! — dominum interimere non abhorruit. Suo quidem regi et[p] domino vitam hanc nimis falsam et laboriosam — heu lugendus! — abstulit et ad aethera sanctam

Cap. 12. 1. 2.

Cap. 12. a) vero 2. b) anhelabundus *W.* c) a. r. 2. d) e. m. om. 1. e) om. 2; e. f. *W.* f) Nilchil 1. g) abscondas *W.* h) narra 2. i) abdormisses? 1. 2. k) veniens *al. add. W.* l) om. 1. m) somni 2. n) *om.* 2. o) illico *h. l.* 1. p) ac 2.

Dagobertus III; cf. L. H. Fr. c. 52. Sed Dagobertus II. 'per dolum ducum et consensu episcoporum insidiose' occisus est; cf. Eddius Stephanus, V. Wilfridi c. 31. 1) *Gunthramnus 'cum uno fidelissimo tantum suo' remansit; cf. Paulus l. l. Filiolus est filius spiritalis ex baptismate. Iohannes dicitur in Martyrologio Adoniano aucto, quod in monasterio S. Laurentii Leodiensi exstat, ad diem 23. Dec.:* Eodem die passio sancti Dagoberti regis Francorum, qui quadam die pergens venatum in saltu Wavrensi plenus Spiritu sancto in loco qui dicitur Scortias, tribus millibus distante a fisco Sataniaco, in quo ipse morabatur, a filiolo suo nomine Ioanne 10. Kal. Ianuar. martyrizatus est et ab angelis deportatus est ad societatem sanctorum martyrum *(Henschenius, De tribus Dagobertis diatriba,* 1655, *p.* 191*), Grimoaldus in chartulario Gorziensi apud Calmet, 'Histoire de Lorraine', tom. II, 'Preuves' p. CCCXLII:* in nemore quod vocatur Vepria, iuxta fontem qui dicitur in Arphays, sub quercu sita in fine de Mousayo a Grimoaldo filiolo suo suam vitam finivit et in capella beati Remigii in villa de Sathanaco venerabiliter fuit sepultus. 2) *l. c. pater spiritalis ex baptismate.* 3) Parvum animal in modum reptilis *Paulus l. l. De papilione v. Grimm, 'Mythologie'* 1835, *p.* 479.

eius animam citius migrare fecit; sed[a] sibi ipsi tartarea tormenta in puncto horae preparavit. Continuo autem queritans summo studio in quercu et circa quercum thesaurum, quem vidisse a domino suo audierat, nichil reperit, sed arreptus a diabolo, qui primos homines spoliaverat omni bono, et ab illo diutissime vęxatus et tortus, vitam perdidit ac mortem miser, quam quesivit, in sui detrimentum invenit, ubi nunc gemens ardet et per omnia secula ardebit.

(13). Martirizato plane Dagoberto rege, providente superno Rege, mox affuere caelestes exequiae, quarum actum est protectione, ne sanctissimum corpus corrumperetur morsu alicuius ferae. Reversi sunt etiam cum festinatione, cum letis tubarum significationibus venatores et reppererunt, quem reliquerunt incolumem, super humum mortuum iacentem, proprio cruentatum sanguine. Tunc quoque ingenti vociferantes fletu et multis lacrimis suos[a] fedantes vultus, omnis terra eorum mugitu repleta est et fremitu. Contremuerunt siquidem omnes habitatores terrae, audientes tocius regni interisse regem, cuius protectione valida eotenus gaudebant ac magna pacis securitate. Tanti enimvero sceleris auctorem[b] procul a sancto martyre videntes ore aperto iacere, carnificem domini sui crediderunt esse. Spiculum quoque sanguine cernentes infectum, cognoscunt ex illo suum veraciter dominum occisum. Intueri libet visionem domni[c] regis et martyris Dagoberti, quid significaverit boni. Visum preterea illi fuerat, quod per amena prata pergens et lutosa atque per pontem transiens ferreum lucentemque, intravit edificium diviciis omnibus plenum omnique pulcritudine auri et argenti refertum. Ut reor, amęna prata presentem significant mundum, quem sui amatores amplectuntur
1. Ioan. 2, 15. ceu pulchrum. Astruit autem apostolus Ioannes: *Qui diligit mundum, non est caritas Patris in eo.* Lutosa quoque esse videbantur eadem prata, quia populi sunt pleni delictorum mollitia. In pratis quippe fęnum colligitur, et propheta[d] Isaias affirmat, in-
Is. 40, 7. quiens: *Vere fenum est populus.* Omni enim Francorum populo, ordinante omnium iudice Deo, preerat rex Dagobertus et martyr gloriosus, qui etiam transiens per ferreum pontem lucentemque, intrabat in aedificium diviciis omnibus pulcherrimum[e], quoniam ferreo et lucenti spiculo peremptus, penetravit astra polorum cum martyrii triumpho,
1. Cor. 2, 9. ubi gaudens nunc cernit ineffabilia bona, *que nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae preparavit Deus omnibus diligentibus se.* Revertamur iamiamque[f] ad cępta, levis penna, atque prosequamur per ordinem cetera, quae de sanctissimo martyre sunt exaranda.

(14). Postquam vero nimiis[a] fletibus sunt satiati domni regis ac martyris Dagoberti, qui ibi fuerant[b], fideles, tollentes sanctum corpus et in sandapila ponentes, transtulerunt illud in locum, qui[c] tunc[1] Sathon[d], nunc Satanagus vocatur, et ibi honorifice sepelierunt in oratoriolo[e] sancti Remigii archiepiscopi reliquiis et nomine consecrato, ubi diutino tempore mansit humatus in saxeo sarcofago, terra utique cooperto. Postmodum autem cepit idem sarcofagus sensim, terra dehiscente, apparere et in[f] hominum noticiam mirabiliter venire[g] ac, inter se homines de eo musitantes, multa ambigua conferre. Ea sane tempestate ibi erat quidam sacerdos, cotidianis nocturnisque horis militans devotissime omnipotenti Deo, qui pueros litteris divinis instruebat cum ingenti studio. Quique infantili[h] more sepe ludentes circa sancti martyris sepulchrum, uno

Capp. 12—14. 1. 2.

Cap. 12. a) sibi vero 1. 2.

Cap. 13. a) suo 1. b) non *add. W.* c) domini (2). d) *om.* 2. e) plenum 2. f) nunc 2.

Cap. 14. a) nimis 2. b) erant 2. c) *om.* 2. d) *ita* 2; Sothon 1; Sathan, *al.* Sathen *W.* e) oratorio 2. f) *om.* 2; ad *W.* g) pervenire 2. h) infatili 1.

1) *Id piam magis quam credibile est. W.*

contigit die, illos solito circumcursare iuxta monumentum; viditque unus illorum per cooperculi foramen, quasi esset[a] intus quedam novacula, iniectaque intro manu, arripuit non novaculam, sed quandam cartulam, quam ilico magistro deferens[b], legit, quod in illo[c] erat scriptum ita: *Hic latet corpus Dagoberti regis et martyris, cuius anima in caelesti tripudians[d] exultat curia sanctis parata.* Visum fuit sacerdoti hanc scedam manifestare illius loci iudici. Sed peior pessimus, diabolo agente, qui omnibus bonis invidet rebus, ipsum sanctum sarcofagum rursum operiri iussit humo, ne utique posset videri et venerari a populo. Sed quid agis, pessima ac abhominabilis invidia? *Non* Prov. 21, 30. *est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum.* Iterum autem terra ruente, apparuit sarcofagus, quia sic placebat superno Iudici, ut, quem glorificaverat apud se in caelestibus, honoraretur a populis in[e] terrestribus. Tunc quoque sacerdos iam dictus atque iudex nefandus aspicientes[f] talia fieri circa beatum locum, non ausi sunt ultra occultare sanctum thesaurum, verum adeuntes domnum regem[g] Karolum[1], nuntiaverunt ei et omni regie potestati, quae viderant ac noverant de sancto martyre Christi. Audiens vero rex eiusque fideles inedicibili leticia exilarati sunt. Congregatis autem episcopis rex ac[h] multitudine procerum, venerunt ad locum, ubi humatus iacebat sanctus martyr Dagobertus, ibique profusis lacrimis, diu multumque flentes, precepit rex, aliam prestantiorem construere basilicam, atque in ea honorifice sepeliri beatum martyris corpus, ubi nunc veneratur a credentibus ac prestat magna[e] beneficia populis[e] in se fidentibus seque glorificantibus.

(15). Ex[a] iussu enimvero regis mundi et ex voluntate Regis superni preceperunt episcopi, per singulos annos celebrari sollempniter diem martyrii domni Dagoberti regis, qui est 10. Kalendas Ianuarii[2]; et celebratur alacriter a[b] circummanentibus fidelibus Dec. 23. christianis. Dignum est[c] ergo, eius celebrari in terris sollempnitatem, qui ad angelorum meruit feliciter elevari sublimitatem. Aequum plane probatur, eius honorari natalicium digne, cuius memoria in benedictione est et apud Deum et apud homines. Veneretur itaque cum summa devotione omnis secularis potestas sanctissimum martyrem Dagobertum, quem Rex omnium principem statuit super populum suum et per tempora prolixa custodivit in[d] regno pacificum ac post cum martirii triumpho perduxit ad regna caelorum, ubi modo fruitur angelorum consortio, apostolorum sublimi solio, martyrum consessu purpureo, confessorum tribunali candido, virginum etiam castitatis bravio. Honoret illum omnino sacerdotalis dignitas, quia illi coniunctus est in caelis, cui dicitur: *Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech,* eique cum angelis ymnizat. Ps. 109, 4.

Capp. 14. 15. 1. 2.

Cap. 14. a) essent 1. b) qui *add. W.* c) *ita* (1). 2. d) tri::::::: 1. e) *om.* 2. f) aspiciens 2. g) *om.* 1. h) cum *W.*

Cap. 15. a) *al.* ex voluntate Regis superni et ex iussu regis Caroli *W.* b) *om.* 1. c) ergo est 2. d) in r. *om.* 2.

1) *Scil. Calvum; cf. chartularium Gorsiense, editum apud Calmet, 'Histoire de Lorraine' II, p.* CCCXLII*:* anno Domini 872, 4. Idus Septembris inventio, sublevatio, templi cum feretro aedificatio et canonicorum primus adventus. Et haec omnia a Carolo Calvo rege Francorum cum archiepiscopo Remensi tunc temporis regnante fuerunt instituta et etiam laudabiliter ordinata. 2) *In vetere calendario, quod psalterio Emmae Francorum reginae, Lotharii regis uxoris, praefixum est, haec leguntur:* 10. Kalendas Ianuarii sancti Dagoberti regis et martyris; *cf. Mabillon, Annales* (1739) *I, p.* 511. *In calendario breviarii Trevirensis ms. ad* 4. *Id. Sept., inventionis scilicet diem, haec relata sunt:* Dagoberti regis martyris Franciae *(Henschenius, De tribus Dagobertis p.* 184*). 'Iam celebratur annuum Dagoberti solenne* 4. *Nonas Septembres', Wilthemius l. l. p.* 74.

Oportet preterea, illum prosequi digna[a] exercentes opera agricolas, quoniam per illius interventum ac meritum optimum proveniet eis terrarum sufficiens fructus. Sordidus etiam vinitor non negligat sancto prefato[b] toto mentis nisu honoris obsequium reddere, quem adiutorem potest habere in suo hilari labore. Omnis itaque communi voto[c] sancti martyris celebremus festa, intenta et humili illum prece poscentes, ut indesinenti obsecratione pias Creatoris nostri pulset aures, auferat inimicorum visibilium et invisibilium insidias, repellat procul tempestates, famem[d] omnesque adversitates longe proturbet ac in suo famulatu iugiter faciat perseverantes et alacres. Nemo quoque sancti huius vili pendat venerabilem sollemnitatem, ne qua illi accidat adversitas pro contemptu nefario, sicut uni contigit muliercule.

(16). Erat namque, ut fertur, ea tempestate in sancti sepe dicti territorio commanens quedam mulier, que, adveniente beati martyris Dagoberti festivitate, celebrantibus eam cunctis circummanentibus, vili pendens sanctum honorare diem, accepto colo, cupiebat infelix neere, sed minime potuit, malitia et[a] propria audacia[a] obsistente. Extemplo itaque divino numine preveniente, colum dexterae manui est adhesum, laeve contrahuntur digiti, ita ut ungule manu[b] infixe, exigente nimio dolore, fletus in altum emittens cum magno[c] clamore. Vicini perturbati eius vociferatione, concurrunt[d] ad eam omnes cum inmani stupore, dicentes illi: 'Quid tibi contigit, o nimis misera, quae nostram quietem ac festivitatem optimam luctuosis clamoribus inquietas? Refer nunc, quid mali tibi evenerit, quae[e] tuis lacrimosis vocibus nostra silentia consternasti et a propriis domibus expulisti'. Illa vero cum gravi suspirio vocem eructans ex corde intimo, respondit se interrogantibus, inquiens: 'Ego infelix ac nimium misera, quae[e] debui, sicut vos, gloriosi martyris Dagoberti celebrare festa, hoste antiquo instigata[f], accepto neendi instrumento, mea volebam explere opera, non recolens Dei precepta et episcoporum decreta, quibus iusserunt cum magna cordis devocione sancti Dagoberti honorare sollempnia. Statimque iure debito, ut cernitis, sum percussa'. Respondentes autem affines, aiunt: 'Cur, infelix, Satanas cor tuum sua nequicia quivit implendo inficere, ut, beati martyris nobis celebrantibus sollempnitatem, tu sola ausa esses pro nichilo ducere? Quare parvi pendisti episcoporum sacerdotumque nostrorum imperia, qui ex Dei auctoritate nobis preceperunt hunc[g] cum magna diligentia observare diem? Nonne, si Deo hoc scirent displicere, preciperent? Nunquid Sathanas[h], qui te miseram fraudulenter decepit, eripere valet de ingruenti tua calamitate et miseria mortifera? Nempe veraciter crede, non eris umquam exuta hac tua pestifera infirmitate et indissolubili contractione, nisi sanctissimi Dagoberti martiris, quem contempsisti, meritis precipuis ac beata intercessione. Ideoque[i] ob Dei amorem monemus et exhortamur[k], ne diutius his torquearis doloribus atque cruciatibus, acceptis lichinis[h] aliisque muneribus, proficiscaris cum ingenti humilitate ad beatissimi patroni nostri Dagoberti sanctam domum, ibique prosternens te ipsam ante gloriosum eius sepulchrum, veniam flens et eiulans ex toto corde, prout necesse est, cura[l] impetrare. Credimus ergo, quia, si egeris, quod tui causa locuti sumus, mox tibi subveniet sancti martyris beata virtus ac ineffabilis[m] clementia. Age nunc, ne triceris diutius'. Igitur suorum amicorum provocata[n] mulier hortatu, ac suorum precipue dolorum exigente cruciatu, properavit ad aedem sancti martiris anhelo gradu, ferens, quae habere valuit, munuscula secum. Perveniens sane ad venerandi martyris Dagoberti sanctum oratorium, prostrata ante hostium, oravit ibi diu cum magno

Capp. 15. 16. 1. 2.

Cap. 15. a) digne 2. b) prefatę 1. c) *al.* voce *W.* d) hostem ac pestem *add. al. W.*

Cap. 16. a) *om.* 2. b) manui 2. c) cl. m. 1. d) concurrerunt 2. e) quoniam *W.* f) instigante 2. g) hanc 2. h) *ita* 1. i) que *om.* 2. k) hortamur 2. l) curam 1. m) infabilis 2. n) provoca 1.

gemitu ac sic reptando et se trahendo pervenit ad beatum sepulchrum, nimio anhelante spiritu. Iactans vero ac se humiliter protendens in pavimento, lacrimis profusis rigans illud, poscebat magnis fletibus, suae subveniri angustiae, suo cruciatui auxiliari, et finem tormentorum poni, contemptum oblivisci, et quam in sanctum martyrem exercuerat audacter superbiam, pro sua clementi misericordia delens[a] dimitteret ac dolores cruciatusque misericorditer sedaret, foveret, mitigaret. Quid ulterius morer? Auditis clementer sanctus martir mulierculae clamoribus propicius indulsit, sanavit, medelam integram restituit, domumque incolumis rediit. O ammirabilis, fratres karissimi, Salvatoris nostri benignitas! O inestimabilis bonitas, quae tam velociter suos ulciscitur famulos et tam gloriose suos honorat et[b] hoc in seculo fideles ac in caelesti beatificat regno! Contempsit una muliercula sancti martiris festa, recepit e vestigio digna suae presumptionis praemia, et pro illius ultione multi sunt correcti[c] superna provisione, ne presumant similia agere, diabolo instigante. Unius enim peccatricis pęna multorum correxit nequiciam, atque per huius mulieris presumptionem plures venerunt ad emendationem. Fugato itaque ab illa omni incommodo, auxiliante sancto martire Dagoberto, omni populo tam in illo pago quam ubique venit emendatio ex tali facto.

(17). Cuncti ergo gloriosum Christi martyrem Dagobertum omni cordis virtute, preconio decenti laudantes, deprecemur, quatinus omnipotentis Dei clementiam nobis iugiter imploret, ac per ipsius gloriosa merita delictorum omnium mereamur optinere veniam et pervenire valeamus ad supernorum civium ineffabilia gaudia, quibus fruitur per omnia secula. Veneremur itaque cum magna reverentia egregii martyris Dagoberti regisque sanctissimas lypsanas[1], quia eius interventione potest nobis perhennis vitae provenire felicitas. Indefessis etiam precibus illius flagitemus almitatem, quo nostrarum miseriarum assiduus existat consolator ac pro nostris cottidianis excessibus Omnipotentis exoret ineffabilem pietatem. Possumus sane de isto martyre veraciter animadvertere, qui in vitae suae supremo meruit a Deo coronari martyrio, quod per omne suae preteritae vitae spacium iustis operibus studuerit, pro quibus finis est optimus prosecutus. Creditur plane, crucem Christi semper illum portasse, cui talis est datus finis vitae. Qui enim illum dignatus est sublimare super omnem suum populum, presciebat profecto, quis interius foret, licet homines omnino lateret. Amator nempe illius ex[a] asse Rex altissimus factus est, cui plebem suam regere[b] tam sublimiter concessit, et ad gloriosum finem feliciter perduxit et cum martyrii palma caelorum fastigia ascendere fecit, ubi modo triumphat coronatus in angelorum splendidissimo choro. Gaudeat ergo omnis iustorum ecclesia, tanti talisque martyris prodigiis[c] ac virtutibus illustrata, totaque mentis humilitate eius cottidie[d] postulet beneficia, quia valenter potest apud supernum Regem impetrare, quicquid pro hominum salute vult petere. Nec eius precibus quicquam a Domino negabitur, si rogantis illum preces sine hesitatione prolatae fuerint. Cum omni vero fiducia sancti martyris Dagoberti precetur solatium, nichil corde dubitans, et accipiet sine dubio, quodcumque petierit, omnis scilicet christianus fidelis. Infidelis enim non meretur exaudiri. Fidelibus autem inquit Deus: *Antequam me invocetis,* cf. Is. 58,9.
dicam vobis: Ecce adsum! Rogemus quidem sanctum martyrem pro nostris ingruentibus angustiis Regem caeli flagitare cum fide non ficta, et optinebit procul dubio salutem nostram, quam ab illo[e] poscimus sinceriter, et omnia nobis profutura fideliter impetrabit.

Capp. 16. 17. 1. 2.

Cap. 16. a) dolens 2; benigne *W.* b) etiam in hoc 2. c) correpti 1.
Cap. 17. a) ex a. *om.* 2. b) t. s. r. 2. c) i. p. ac v. 2. d) *om.* 1. e) ipso 2.

1) Λείψανα *sunt reliquiae sanctorum: cf. Ducange ed. Favre V, p.* 119.

Cum tota animi[a] contricione, sancte ac beatissime martyr Dagoberte, tuae supplicamus misericordiae, qualiter[b] tuis sanctis interventionibus protegatur tocius sanctae ecclesiae exercitus. Impetra nobis pacem, veram concordiam, caritatem firmam, tibique veneranter famulantes defende de cunctis inimicis et ad tua perduc gaudia sine fine mansura, quibus gaudens frueris per eum, qui te glorificavit presentialiter et glorificat aeternaliter, Iesus Christus dominus noster, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen.

Cap. 17. 1. 2.

Cap. 17. a) animę 1. b) quatinus *W.*

INDEX.

SCRIPSIT BRUNO KRUSCH.

Maior numerus paginas, minor lineas quinas indicat.

A.

D.

E *cf.* **Ae.**

Ermen-, Erme-, Erm-, Hermen-, Chermen-.

H.

K v. C.

L.

P.

S.

U.

V *cf.* W.

LEXICA.

SCRIPSIT BRUNO KRUSCH.

Maior numerus paginas, minor lineas quinas indicat.

abbas *(scil. aulae regiae)* Genesius 486, 15. *Cf. Waitz, 'VG.' II*, 2³, *p* 102.

abstollens *(= auferens)* 166, 10; abstulta 88, 10; abtultus fuerat 159, 15. *Cf.* talatus.

accepcio personarum 149, 20. *Cf.* 2. *Para.* 19, 7 *est.*

actio publica = munus publicum: diffidebant actiones (exactiones *B*) publicas, quae eis ex consuetudine ingerebantur, accipere 488, 20. *Cf. Waitz, 'VG.' II*, 2³, *p.* 266. *Locus corruptus est.* — actores regii 406, 30. *Cf. Waitz, 'VG.' II*, 2³, *p.* 119.

adarrhare = pro arrha dare: hos solidos adarrabo ad partem dominae mei Chlodovei 88, 15.

adminicula = *ministra* 370, 20.

adorare = προςκυνεῖν 126, 5.

adr. *v.* arr.

adtributare 96, 1. *Cf.* tributare.

aedecatae = *aedificatas* 59, 20.

aeltiarniti *Persici* 153, 1.

aeramen = *aes* 272, 5.

aeraria publica *(i. e. imperii orientalis)* 82, 1. 96, 20; erarium publicum *(scil. Francorum)* 407, 10; aeraria Francorum 144, 1, Saracinorum 162, 15.

agentes *S. Dionysii monast. Paris.* 419, 5; agentes *(Radegundis reginae):* Anderedus, Proculus.

agere = gubernare: gens —, que mihi agendum iussisti, 96, 1; dux Francio —, qui Cantabriam — egerat, 138, 10; (dux) cum agerit Tuscana provincia 146, 15.

aggregare = congregare: Francis adgregatis (congregant *Greg.*) in unam turrem 102, 20.

alba = vestis candida recens baptizatorum: cum — in albis euangelio lectio Clodoveo adnunciaretur 101, 25; minorem enim in albis — elisit 309, 15; puerum in albis — interfecit 310, 5.

amissus = *reprobatus a Deo* 439, 10.

ampulla: in specie columbe venit Spiritus sanctus, portans duas ampullas oleo et chrismate plenas *(in baptismate Chlodovechi I)* 344, 35.

anchora = *nota, signum* 472, 20.

angustians 87, 25.

antiquitus: ab antiquito 139, 20. 144, 15.

anuli inpressio 410, 10. 413, 5. 414, 5. 428, 20; anolus Chlodovechi inscriptionem vel imaginem inscriptus 257, 5; anolus Chlodovei 99. 255; anolus Chrothechildis 99, 30.

aptare = depromere: de hisdem libris breviatem — aptare 123, 20.

aquamanile *est vas, ubi manus lavantur,* 378, 10.

archiater, archyater *(Theuderici II. regis):* Petrus.

archicapellanus *(Dagoberti III):* S. Bonefacius.

archivum *monast. Calensis* 489, 25; archivum ecclesiae *Paris.* 417, 20. *Cf.* S. Dionysii eccl. Paris. *et infra* scrinia.

arma: Saxones — sacramentis, ut eorum mus erat, super arma placata pro universis Saxonebus firmant 158, 20. — *armatorius:* cum — iaculis armaturiis 178, 10; solertissimus in robore armatoria 199, 20.

armiger *(Dagoberti I. regis)* 311, 25. *Cf. Waitz, 'VG.' II*, 2³, *p.* 75.

aromatus 70, 15.

arrhas dedit mihi anolum in sponsaliae arras 86, 5.

arripere = maturare: arripere iter 87, 10; dum pacem — arripuisset sectari 142, 15; ut — adreperint suae se tradere dicionem 150, 10; iter gradiendum adrepuit 166, 20.

aspicere = pertinere: quod aspexerat ad regnum 147, 10; ad regnum — aspeceerant 155, 10; ut — ad regnum — aspecerit; Aoster — ad regnum — deberit aspecere 159, 10.

assiduitas integra: virtutes — integra adsiduaetate ostenduntur 129, 15; cum — Teudericum integra adsiduetate monerit 131, 20; virtutes — integra adsiduaetate ostendere dignatur 133, 1; integra adsiduetate consilium iniebat 138, 20.

assimilatio apud Fredegarium. Dum Gregorius veram assimilationem in verbis compositis app., arr., att., coll., corr. *haud raro admittit, Fredegarius rationi non assimilandi multo magis deditus,* adp., adt., conl., conr. *semper,* adr. *plerumque scripsit. Etiam* assiduus *apud Fredegarium praepositionem servat, non vero apud Gregorium: pendet enim ex aere dando, teste Gellio XVI,* 10, 15. *Uterque* imperator, imperium, implere *raro non assimilat,* aspicere *numquam.* Obtinere, *quod Gregorius etiam tum recte scripsit, apud Fredegarium plerumque assimilatum est; cf. Quintil.* I, 7, 7: cum dico obtinuit, secundam b litteram ratio poscit, aures magis audiunt p.

ad *praepositio plerumque non assimilata:*

ante c: adcivit 144, 15.

ante f: adfatim 77, 15. — adfecetur 116, 1; adfectus 126, 25; adfectam 142, 1; adfecti 85, 5. 115, 30. — adfirmat 101, 30. — adflictum 86, 25; adflictio 86, 25; adflictionibus 80, 20. 96, 10.

ante g: adgravatus 132, 10. — adgreditur 88, 1. 96, 20.

109, 25. 131, 5. 138, 10. 146, 10. 156, 25. 158, 15. 166, 15. 167, 5; adgrediebat 111, 1; adgredebat 140, 5; adgrediebant 144; adgrederetur 141, 5; adgrederit 131, 30. 166, 30; adgredi 75, 25. 104, 25; adgredere 94, 5. 138, 25. 154, 1. 158, 1; adgressus 92, 10. 95, 15. 118, 5. 149, 20; adgressa 93, 1; adgressum 119. 121; adgressi 144, 25. 165, 15; adgressis 90, 30. — adgregatis 102, 20.

ante m: admonetus 150, 15; admonicione 159, 5.

ante n: adnunciaretur 101, 25.
[*at assimilata:* annuere 112, 20; annuens 99, 25. 142, 15. 143, 5].

ante p: adparatum 110, 20. 126, 15. — adpareret 127, 10; adparebit 131, 1. — adpetunt 104. 105, 20. 141, 1; adpetivit 84, 15; adpetisset 95, 5; adpetens 84, 1. — adpraehendit 81, 15; adpraehendere 88, 10; adprehensus 139, 30; adpraehensa 81, 25; adpr(a)ehensum 82, 20. 100, 5. 152, 1.

ante q: adquiescentes 95, 25. 96, 1. — adquisiverat 164, 10; adquirere 84, 1.

ante r: adreperint 150, 10; adripuit 145, 15; adrepuit 166, 30; adriperat 131, 20; adrepere 74, 10. 94, 1. 118, 20; adreptus 152, 1. 154, 5. 165, 10.
[*at non assimilata:* arripemus 87, 10; arripuisset 142, 15; arepuisset 142, 15; arrepere 88, 5].

ante s: adscivit 150, 20. 161, 20. — adscriptione 78, 20. — adsiduos 151, 20; adsiduae 79, 10. 86, 15. 92, 15. 101, 15. 104, 5. 145, 20. 150, 20. 154. 155, 15. 156, 15; adseduae 166, 10; adsiduetate 131, 20. 138, 20; adsiduaetate 129, 15. 133, 1. — adsistens 131, 25. — adsumit 78, 1. 105, 25. 110, 5. 111, 5; adsumunt 127, 25; adsumeret 149, 1. 164, 20; adsumerit 85. 110, 10. 125, 15. 129, 1; adsumpsit 55, 15. 103, 5. 105, 15. 107, 15. 120, 10. 128, 10. 142, 5. 149, 15; adsumsit 118, 1. 119, 20. 127, 15. 129, 20; adsumserat 86, 1. 156, 20; adsumere 112, 1. 131, 20. 142, 25; adsumpta 34, 20.
[*at assimilata:* aspiciaebant 167, 10; aspecerit 159, 10; aspexerat 147, 10; aspeceerant 155, 10; aspecere 159, 10].

ante t: adtende 81, 10; adtendens 22, 25; adtendentes 21, 10. — adtraherint 140, 20; adtragens 165, 30; adtrahentem 101, 25; adtragente 156, 5; adtragentes 164, 5; adtra(h)i 57, 20. 96, 10; adtractum 108, 5; adtractae 141, 1. — adtritus 106, 30; adtritum 162, 10; adtrite 46, 15.

con *plerumque in compositis:*

ante b: conburetur 106, 1.

ante c: *constanter.*
[*at* cumcubito 85, 15].

ante l: conlate 161, 15. — conligatum 31, 15. — conlocare 154, 30; conlocantes 160, 5; conlocatur 167, 25; conlocati 164, 1; conlocatis 125, 25. — conlocutionibus 146, 20; conloquendum 134, 10.

ante m: conmendans 161, 10. — conmittentes 168, 1.
[*at* commendatur 141, 25. — committendum 138, 10].

ante p: conpeditum 28, 20. — conpellit 97, 15; conpellins 156, 5; conpulsus 112, 10. 138, 10. 162, 10. — conperimus 93, 10; conperisset 73, 15. 96, 30. 100, 15. 102, 1. 131, 1; conperissent 78, 5; conperire 96, 10. 101, 20; conperiens 130, 10; conperentes 99, 20; conperto 96, 20; conpertum 132, 20. 143, 1; conperti 110, 10. — conplacuit 156, 15. — conpleta 20, 1. — conplexus 150, 15. — conportans 134, 5. — conpositio 83, 5; conposiciones 75, 1; conposicionem 107, 5; conpositione 90, 30. 143, 10.
[*at* cumperto 87, 15].

ante r: conroborandam 19, 20. — conruerunt 56, 30.

dis *et* de *in compositis:*

ante r: disrumpitur 81, 20; disrumpetur 109, 15. 142, 5.
[*at* deruptus 81, 25. 118, 1; deruptum 140, 20].
Cf. infra discedere.

in *praepositio plerumque non assimilata:*

ante b: inbutus 109, 1. 147, 10. 161, 25.

ante l: inlesus 131, 15. 132, 5. 141, 20; inlesum 152, 15; inlese 166, 20. — inlibatam 88, 20. — inlecete 154, 20. 160, 20. 162, 1. — inlisum 98, 20.

ante m: inmenso 150, 10; inmensa 74, 20. — inmenente 161, 20. — inmuraverant 155, 5.

ante p: inpaciens 162, 20. — inpedimentum 132, 10. — inperatori 19, 1; inperium 119, 20. — inperfectum 93, 5. — inpingetur 117, 25. — inpleverunt 95, 25. — inpossebile 86, 25. — inposuit 88, 20. — inproperiae 154, 25.
[*at assimilata:* imperator, imperium *fere semper.* — implerint 143, 15; impleverat 133, 10; implere 102, 20. 131, 20. 140, 15. 151, 1; implisse 143, 20; impleturus 147, 25; impleturum 140, 5; impleretur 109, 15; impletus 80, 10; impletum 101, 1. 157, 10].

ante r: inrogaverat 149, 20. — inruit 80, 15. 114, 25; inruunt 112, 10. 131, 30. 148, 1. 158, 15. 156; inrunt 103, 25; inruerint 132, 30; inruere 112, 10. 148, 15. 160, 20. 165, 5. 167; inruens 98, 20. 128, 1. 165, 5; inruentes 132, 1. — inruptione 43, 35.

ob *praepositio non assimilata:*

ante m: obmittam 67, 5. 163, 25.

[*ante* p: *semper assimilata*].

ante t: obtenta 99, 20.
[*at assimilata:* optenuit 65, 10. 155; optenuerunt 155, 5; optenta 73, 1; optentam 76, 25].

sub *praepositio non assimilata:*

ante c: subcumberit 123, 15; subcumbere 86, 20.

ante f: subfecerit 63, 10. — subferentes 144, 25.

ante r: subripiunt 76, 25.

astralocus = *astrologus* 158, 5.

atficetur = *efficitur* 61, 1.

att. *v.* adt.

auctoritas: auctoritate praecepta 182, 10.

aurifex *(Eligius ep. Noviom.)* 407, 15.

aut — aut = utrum — an: inquirens, que — proficerit, aut venirit, aut — oportebat 81, 10; utrum — aut 82, 15.

auxiliare 72, 20. 101, 20.

avis nocturna, quae ab hominibus est ingrata, = *bubo* 390, 25.

baiulus *(Dagoberti I. Arnulfus ep. Mett.)* 401, 15; baiolus Sigyberti *(III. regis Franc.)*: Otto. *Cf. Waitz, 'VG.' II,* 2[3], *p.* 107.

bale *(= false)* iumente 313, 5.

bannire (iure proelii convocari *interpretatur auctor G. Dag. p.* 411, 20) exercitum 158, 1; leudis — in exercitum gradiendum banniti sunt 164, 25. *Cf. Waitz, 'VG.' II,* 2[3], *p.* 207.

barbam tangere 82, 10; (eum) barbae rasione, — ea enim tum praecipua erat iniuria, — deturpat 408, 10. *Cf.* 413, 20.

barbarus = *Francus* 436, 10. — more vestiebat de barbaro 368, 1; rito barbaro 127, 25. 188, 5; conposito sermone ut loquar barbaro, stapione 369, 5. — *barbaricus:* more barbarico 333, 10.

basterna 100.

befulcus = Ital. 'bifolco': Winidi befulci Chunis fuerant 144, 15; befulci vocabantur a Chunis, eo quod dublicem in congressione certamine vestila priliae facientes, ante Chunis precederint 144, 20.

beneficium: cui vellet clericorum eum *(scil. locum)* iure

beneficii tradebat 402, 1; Thassilo — eam *(Adelretiam villulam)* cupiebat habere in beneficio 518, 10. — benefitiarii 489, 20. *Cf. Waitz, 'VG.' IV², p.* 177, n. 1. 181, n.

benigniter 62, 10.

besenteria *v.* dysenteria.

blandiciis verbis 80, 30. 101, 15. *Cf.* linicius.

blasphemare 142, 15. 161, 25. — blasphemium 146, 5.

bracile: ad eius mansionem perrexit Chrodinus, ad menisterium bracile Gogone in collum tenens, 109, 10. *Bracile, Germ. 'pruahhah', pro balteo accipitur; cf. Graff, 'Althochd. Sprachschatz' III, p.* 278. *Est igitur cingulum militare, quod ab humero dextro sub sinistrum brachium descendit (cf. Forcellini ed. de Vit I, p.* 527*). Locum Fredegarianum nunc ita intellego. Chrodino adveniente, Gogo nutritus eiusdem, mox maior domus factus, ad ministerium ei reddendum se iam cinxerat. Certe bracile subiciendi signum (ita Zeumer, Form. I, p.* 238; *Waitz, 'VG.' II, 2³, p.* 89*) minime est, sed una cum tunicis (Zeumer l. l. p.* 5, 9*) et anulis (Zeumer l. l. p.* 28, 27*) inter res pretiosas enumeratur.*

bravium 442, 1.

breviatem *adv.* 128, 20.

bubo *v.* avis.

burgi 338; ubi castra posuerunt, quasi burgo vocitaverunt 68, 15.

caganus *v.* Avares, Chuni.

calcaneum 162, 25.

camara *(= cubiculum)* palacii 302, 20; camera *(= fiscus) Dagoberti I. regis* 413, 5. *Cf. Waitz, 'VG.' II, 2³, p.* 326. — camararius Wandalmarus 125, 1.

campania Arciacinsis 128, 10; campania territuriae Catalauninsis 141, 10; campania Divionensis 102, 5, Manriacensis 74, 1, Taragoninsis 75, 20, Tollensis 139, 5; campania (campo *Greg.*) Voglavensis 83, 20. 102, 25. — campus *v.* Maius, Martius.

canna = *cantharus, Germ. 'kanne'* 370, 20.

canonum instituta 147, 20. 488, 10.

canticum, cantica: recognovi, unam de meis canticis a saltantibus praedicari 375, 30; duas et tres hic modo meas canticas audivi quas tenui 375, 30; teste Deo, me nihil audisse modo saeculare de cantico 376, 1.

capetolaris = *tabula capitum* 42, 10. 89, 10. 118, 20. — capitulo *(scil. psalmorum)* dicto 441, 1.

captivare 43, 20. 46, 5. 60, 15.

capud *(= dux)* exercitus 126, 25. 159, 25. *Cf. Waitz, 'VG.' II, 2³, p.* 55. 216.

carcerentes (custodias *Greg.*) 117, 20.

caritas = *epulae sollemnes diebus anniversariis sanctorum celebratae* 470, 5. 471, 1.

cassare = abrogare, tollere: (ducatum) contra Theudeberto cassaverat 139, 1; civitates — ad parte Francorum cassaverant 143, 5; vallem — partebus idemque Gunthramni cassantis 143, 15; ut illa — debuissent cassare 144, 1; centenarium — partebus emperiae — cassarit 155, 20; centenarium — partebus Isaciae et emperiae cassavit 155, 30; (tributum) a Dagoberto cassatum est 158, 25.

castra = castrum: Nasio castra ceptum 139, 5.

cataboli (= *καταβολή, praestatio)* ordo 406, 20.

causa = res, Gall. 'chose': dicensque ei causam consimilem 74, 10; quantum cuiusquam ex his causa proficerit 85, 10; indica mihi huius causae eventum 86, 30; liberare potebas de blasphemeo causam hanc 146, 5.

cellararia *(monast. S. Crucis Pictav.)*: Felicitas.

censiti = *censi* 158, 25. — *census: (Dagobertus I)* elimosinarum copia de fisco palacii per ecclesias sanctorum primus distribuere censum iussit 314, 20.

centenarius cento libras auri capit 156, 1; centenarium auri 155. — cento = *centum* 53, 20. 60, 15. 61, 1. 68, 15. 155. 156, 1.

certeficatus = *certior factus* 123, 25. — certe ficeris = *certior fieres* 99, 20.

cervisa 369, 20.

charta: carta praeceptionis 414, 5; cartas testamenti — firmare 418, 20; carta, quam, ut ferebatur, beatus Audoenus episcopus scripserat, 419, 25, *cf.* 422, 5; per signaculum sui nominis istam cartam adfirmet *(Chlodoveus II)* 420, 25. — cartula 521, 1.

chrisma *v.* ampulla.

chronica, cronica 34, 15. 70, 20. 89, 10. 123. 124, 1. 151, 5; *gen.* cronece 42, 10. 118, 20, chronici 92, 20, chronecorum 37, 1; chronicis, verbo huius nomenis Grego, quod Latini interpretatur 'Gesta temporum', 123, 10.

cingulum auri ponderatum *(Radegundis reginae)* 369, 1; cingulum regale *(Balthildis reginae)* 492, 5.

circulus: post anni circulum 132, 25.

circumcisae gentes 153.

claves venerandi sepulchri cum vincula sancti Petri 178, 25.

clericatus 113, 15. 163, 1.

clipeus: veni sub clepeum meum; de hoc periculo te liberabo 167, 15.

clodi = *claudi* 440, 1.

clusae 185; usque ad clusas qui cognominatur valle Seusana veniens 184, 1.

conctatus = *coactus* 186, 20.

coaequans = aequalis: quod et de populo et de spacium terre esset quoaequans 159, 10.

cobrium *(al.* cubrum) = *Cyprium* 272, 5.

cofia = *capitis tegmen* 369, 5.

colonus terrae 191, 5; vocaveruntque eam Coloniam, quasi coloni inhabitarent in eam, 250, 10.

columpna *(scil. Maenia)* 97, 20.

combri (concides *Greg.*) 282, 20. *Cf. Ducange ed. Favre II, p.* 421.

comites (graffio 141, 25; grafionebus 158, 15) *erant inter proceres* 192, 25, *ducibus inferiores* 158, 15. 177, 15. 178, 15. 192, 25, *sed superiores leudibus* 191, 15. 192, 10, *scaritis* 192, 10, *iudicibus* 192, 20; *plurimi 'ducem super se non habebant'* 160, 1; comites *Pippini regis Franc.* 188, 1. 189, 5. 190, 30, *Waiofarii princ. Aquitan.* 187, 1. 188, 10; comites vel omnes maiores natu gentis Langobardorum 184, 10; comites: Abbelenus, Australdus, Beringarius, Childebrandus *(al.* dux), Childeradus, Galemanius, Gislarius, Gyso, Hermenaldus, Herpinus, Ingobodes, Iustinus, Mantio, Nibelungus. *Cf.* Arvernus, Bitorivus, Cabillonum, Pictavis, Suggentensis, Toartius, Ultraiuranus, Wasconia. — comex cartarum 85, 10. — comis palatiis *(Chlodovei II. regis)* Bertharius, Francus de pago Ultraiorano, 167, 10; comes palatii: Tacilo. — comex aestabolarius (Belisarius) 85, 10; comestaboli: Aeborinus, Erpo, Leudisclus.

commater = *ea quae filium vel filiam de fonte baptismatis suscipit* 293, 20.

commeatus = *licentia, facultas rei alicuius peragendae* 503, 1.

commendare: se suae dicione commendant (subdedirunt *Greg.*) 118, 10; reginam — et filium — eidem in mano conmendans 161, 10; filiumque et uxorem eis et ipsos eisdem cum fidelitatis sacramento, ut moris est, commendans *(Dagobertus I)* 419, 25.

comp. *v.* conp.

con = *cum:* secon 79, 20.

conbaiulare = *colere?* 374, 5.

concursitare 372, 15. 383, 1.

conculere = *incutere:* timore ponteficibus — adventus Dagoberti concusserat 149, 20; timorem — sua concusserat utelitas 150, 10.

condictum = *conventio* 486, 5.

condirigere 491, 10.

confugium *(= fugam)* facere 147, 15. 161, 1. 163, 20.

congrue *adv.* 147, 25.

coniungere *v.* sui.

conpater = *is qui filium vel filiam de fonte baptismatis suscipit* 169, 15.

comportare = *perferre* 134, 5.

conpositio 90, 30; urbiculum — conposiciones causa transmittetur 75, 1; ut — huius culpa conpositio suppleretur 83, 5; dimedia partem omnibus rebus eorum — in conposicionem offerrent 107, 5; in conposicione Agusta et Siusio civitates — tradiderunt 143, 10.

consiliarius = *maior domus* 419, 32. 422, 10. *Cf.* domesticus, rector palatii. — consiliose *adv.* 112, 10. 151, 10.

consodales 456, 25. 503, 5.

consolatrix 506, 25.

consubito: cumsubito 466, 15.

consulatus: consolatum dare = *missilia spargere, id quod consules faciebant, cum magistratum adibant,* 88, 5; ut — Romano consulto praefato principe Carlo sanciret 179, 1.

convenentia = *pactum, consensus:* cum pacem inire coepissent huius convenentiae, ut — tangerit 82, 10; speciale convenencia — fuit conventum 125, 15; hanc convenenciam — firmatam 139, 1; docatum Denteleno secundum convenentiam — suae dicione redegit 140, 1; huius convenentiae se egressurum — spondedit 152, 15; uius convenenciae ad instar — direxit 152, 20; cum Radulfo convenenciam — remeantur 165, 20; ex convenencia utriusque 440, 15.

convidentes = *videntes* 182, 20.

corona imperiae *Iustiniani* 88, 1, *cf.* stemma; capillos sanctae puellae ad instar coronae abscisit 456, 10. — cumque — super solium aureum coronatus resideret *(Dagobertus I)* 416, 15.

creditarius: credetarius *(= creditarios)* sibi puerum — et puella(m) 78, 5; misit puerum creditarium sibi 96, 15; creditarii *(Radegundis reginae)* 387, 25. *Cf. Waitz, 'VG.' II,* 2^{3}*, p.* 75.

creditur *sermoni interseritur:* ut, creditur, — fuisset — placebile 149, 20; regnum, creditur, meruisset aeternum 151, 5.

crinitus: elevaverunt eum *(Faramundum)* regem super se crinitum 244, 15; Chlodionem, filium eius crinitum, 245, 1.

crocius = *fulcrum subalare, Germ.* 'krücke' 445, 10.

cubicularius: inqueratur *(= inquirat)* rex a ministris et cubiculariis suis 256, 30; cubicularius: Bertharius.

culpabelis 146, 5.

cunclicis *(= conchiclis)* more fiscelle linitae inibi proiectis 200, 15.

cursus *(ecclesiasticus)* 366, 25. 368, 15. 370, 25. 372, 1. 375, 25. 384, 10. 390, 25. 392, 5. 394.

damnietas = *damnum* 195, 15.

dare: daras (= *dare habes, Gall.* 'donneras') 85, 30. *Cf. Schuchardt, 'Vokalismus des Vulgärlateins' II, p.* 511.

deambulationes stercorum = *latrinae* 496, 25.

debriatus = *inebriatus* 512, 15. 519, 30.

decesso *(= mortuo)* iam Warnachario 148, 5. *Cf.* discedere.

decima *v.* tributum.

defensor Romanae eccl. Iulianus 209, 25; defensor Pictavensis ecclesiae Ansoaldus 421, 15.

deferre: deferta (*B*, adlata *A*) 257, 10; deferti essent 271, 20.

degradare *(= deicere) aliquem* 74, 15. 86, 20. 121, 20. 142, 5. 163; *aliquem ab aliqua re:* ut Gunthramnum degradarint a regnum 117, 25; a Teudericum — a regno degradatur 182, 20; qualiter Sintilianem degradaret ad regnum *(= a regno)* 157, 20; *aliquem de aliqua re:* de — honorem degradatur 88, 5; senserat se de sui gradus honorem a Protadio degradandum 131, 10. — *degradari:* te ab honorem — degradati sunt 88, 15.

deinter moncium rupes aegressi 160, 5; exiens deinter citiris 167, 15.

del. *cf.* dil.

deliberare = *liberare, transire:* ad Cabillonno deliberare properabat 150, 1. *Fortasse scribere voluit Fredegarius 'deliberabat properare'.*

deligare se = *se illigare* 148, 5.

dementacio = *dementia* 155, 15.

denarius *v.* solidus.

denutritus 494, 15.

deprimere: lectum depraemere = *lecto teneri* 94, 20.

descr. *v.* discr.

desponsata: quem Childebertus habuerat disponsata 133, 15.

desupter = *subter* 114, 15.

devallare (debellare *Greg.*) 115, 10.

devotissime 87, 5.

diacona 368, 30.

diadema regale *Dagoberti III. regis* 514.

dialiqui *(= dialogi)* sancti Gregorii 83, 25.

dignabiliter = *dignanter* 376, 15.

dil., del.

delatabetur (delabitur *Greg.*) 116, 15.

delucedato *(= dilucido)* ordene 163, 30.

dinoscitur = *videtur:* similiter implisse denuscetur 143, 30; grave dispendio fecisse dinuscetur 154, 15; per pactiones vinculum — firmasse dinuscetur 159, 5. *Cf.* noscere.

dirigere 1) = *mittere:* episcopum ad Theudorum — dirigit 73, 15; Theuderico Romam direxit 79, 10; quos — Pannoniam in fugam dirigit 80, 15; viros ad ipsum capiendum direxit 80, 25; dirigens — puerum ad Tholomeum 81, 10; directus a Chlodoveo 82, 25; aureum — tibi — dirigo 95, 15; partem tibi direxero 95, 20; incongruos ad Eiegio direxit 96, 5, *cet.* — 2) = *ire, proficisci:* in Europam dirigens 46, 5; post tergum direxit Chunorum 74, 15; rex post Gundobadum dirigit (abiit *Greg.*) 102, 10; Airibertus et Guntramnus — contra Chramnum dirigunt 107, 10; exinde lapsus ad Narsidem dirigit (habiit *Greg.*) 117, 20; dirigensque per Andelaum, — Tollo — perrexit 139, 5.

discedere = *decedere, mori:* se iam discessurum senciens 161, 10. — *discessus* = *decessus, mors:* post discessum Aegane 163, 20, Aeganem 165, 30, beati Arnulfi 150, 15, Dagoberti 159, 10. 161, 20. 163, 25, beate Geretrudis 464, 35, Protadiae 132, 5; post eius discessum 148, 20.

discriptio 115, 5. 289, 35; descriptiones iniquae (tabulae debitorum *Hier.)* 63, 1.

discurrentibus legatis 134, 10. 152, 10. 164, 5; discurrentes legatus 158, 10; missos — discurrentes 141, 1; missus discurrentebus 166, 20. *Cf.* intercurrere.

discus argenti *(Arnulfi ep. Mett.)* 437, 25. 438, 1.

dissolatur = *desolatur* 77, 10.

doma = *domus:* in angulo domatis 484, 25.

domesticus: Eneas et Olixis Priamo domestici 198, 30; ut sex provinciae, quas ex tunc et nunc totidem agunt domestici, sub illius *(Arnulfi ep. Mett.)* ministratione solius regerentur arbitrio 433, 10 *(cf. Waitz, 'VG.' II, 2³, p.* 94, *n.* 1. 106, *n.* 2*)*; Arnulfum domesticum adque consiliarium regis 434, 5; domestici: Domnolus, Ermenricus, Fredulfus, Uro, Waldebertus. — *domesticatus:* sicque deinceps episcopales gestans infulas, ut eciam domesticatus sollicitudine adque primatum palacii hacsi nollens teneret *(S. Arnulfus)* 434, 10.

dominicus *v.* fiscus.

dorsum: ad dorsum = *ab tergo* 81, 10.

ducatus *(Alamanniae)* 181, 1; docatus *(Langobardorum)* 148, 20; ducatus *(Milidunensis castri)* 260, 5; successit Wandalmarus in honorem ducati *(Ultraiurani)* 127, 10; ducatus: *v.* Aquitania, Campania, Cenomannicus, Denteleni. — *duces:* (Franci) duces ex se constituerunt 46, 10, *cf.* 93, 10; duces *sunt Fredegario qui 'subreguli' Gregorio* 94, 5; *maior domus inter illos numerabatur:* Pippinus maior domi — et citiri ducis Austrasiorum 168, 30; cum Landerico *(maiore domus)* et reliquos Francorum duces 304, 25; dux *pro ipso maiore domus* 485, 10, *praecipue apud Austrasios (v. infra):* Chunibertum Coloniae urbis pontevecem et Adalgyselum ducem palacium et regnum *(Austras.)* gobernandum instetuit 159, 1 *(cf. Waitz, 'VG.' II,* 2³, *p.* 406*)*; *(Pippinus II. dux)* domum palatii omnia peragens 171, 20; hii duces 320, 5 *(cf. Waitz, 'VG.' II,* 2³, *p.* 409*)*; duces *pro leudibus (ita Fred.) accepit auctor Gestorum Dagoberti* I. 402, 20. 404, 15. 407, 30. 412, 25. 416, 1. 422. *Erant duces inter proceres* 192, 15. 416, 20; *praepositi comitibus:* scaram — cum ducebus et grafionebus secum habens 158, 15; cum reliquis ducibus et comitibus 177, 15; cum pluribus ducibus atque comitibus 178, 15; proceres suos *(Pippini regis)*, ducibus vel comitibus Francorum 192, 25; *cf.* exceptis comitebus plurimis, qui docem super se non habebant, 160, 5; *praeerant exercitui:* aliquibus ducebus exercitus Sigyberti 165, 5. Austrasiorum dux 454, 20; *Burgundiae duces:* seniores, pontevecces, ducebus et primatis de regnum Burgundiae 165, 30; maiorem domus in regnum Burgundiae aelectionem pontevecum et cumtis docebus a Nantilde regina hoc gradum honores stabilitur 165, 30; ducibus de regnum Burgundiae seo et pontefecis 166, 5; pontefecis et ducibus de regnum Burgundiae 166, 15; citirique docis de regnum Burgundiae 167, 5; Langobardorum duces 148. 145, 15; ducibus, comitibus vel omnes maiores natu gentis Langobardorum 184, 10; Fogas dux et patricius rei publicae 129, 20; duces: *v.* Alamannia, Aquitania, Arvernus, Brixia, Campania, Frisiones, Langobardi, Milidunum, Provincia, Saxones, Surbii, Taurinensis, Thoringia, Tuscana, Ultraiuranus, Wascones, Winidi; duces Austrasii:

Pippinus *(I, v. infra s. v.* maior domus*)*.

Adalgyselus *(a. 633/634. cum Chuniberto episcopo Coloniensi palatium et regnum Sigiberti regis gubernandum suscepit; cf. Fred. IV,* 75. *Radulfo duce Thoringiae rebellante, a 634/635. solus et a 641. una cum Grimoaldo* I. *partis regiae erat; cf. Fred. IV,* 77. 87. *Commemoratur in charta Sigiberti inter viros illustres una cum Grimoaldo maiore domus; cf. Pertz, Dipl. p.* 22*)*.

Grimoaldus *(I, v. infra s. v.* maior domus).

Vulfoaldus *(erat Childerici regis dux inde ab a.* 663. *Chlothario defuncto, a.* 673. *regnum Neustrasium Childericus una cum Vulfoaldo duce accepit. Post regis necem a.* 675. *Vulfoaldus in Austrasiam revertit; cf. L. H. Fr. c.* 45. *Obiisse videtur non multo ante Dagobertum regem a.* 679, *Dec.* 23. *interfectum; cf. L. H. Fr. c.* 46*)*.

Martinus *(una cum Pippino II, Dagoberto occiso, a.* 680. *'in Austria dominabatur'. Eodem vel in sequente anno iussu Ebroini interfectus est; cf. L. H. Fr. c.* 46*)*.

Pippinus *(II. cum Martino, Dagoberto rege occiso, ex a.* 680. *regnum Austrasium gubernabat; cf. L. H. Fr. c.* 46. *Postquam Theudericum a.* 687. *apud Textricium vicit, c. a.* 690. *etiam Neustrasiorum maior domus creatus est; cf. L. H. Fr. c.* 48. *Obiit a.* 714, *mense Dec.; cf. L. H. Fr. c.* 51*)*.

Carlus *(Pippino mortuo, Plectrudis regnum gubernabat, Carlum autem in custodiam dedit; cf. L. H. Fr. c.* 51. *Qui evadens, a.* 717, *mense Martio Chilpericum et Ragamfredum apud Vinciacum devicit; cf. L. H. Fr. c.* 53. *Exinde utrumque regnum regens, a.* 741, *mense Oct. obiit; cf. Fred. Cont. c.* 24*)*.

Carlomannus *(a.* 741. *regnum Austrasium cum Alamannia et Thoringia accepit; cf. Fred. Cont. c.* 23. *Anno* 747, *saeculo relicto, regnum suum Pippino fratri tradidit; cf. ib. c.* 30*)*.

Pippinus *(III. a.* 741. *Burgundiam, Neustriam, Provinciam accepit; cf. Fred. Cont. c.* 23. *Fratre abdicante, totum Francorum regnum a.* 747. *adeptus atque a.* 751, *mense Nov. rex creatus est; cf. ib. c.* 33*)*;

duces reliqui: Aighyna, Amalgarius, Arnebertus. Austrapius, Barontus, Beppelenus, Bobo, Cautinus, Chairaardus, Childebrandus, Chramnelenus, Ermeno, Eudila, Francio, Leudebertus, Noddo, Primarius, Rocco, Sigoaldus, Taso, Waldericus, Wandalmarus, Wandelbertus, Willibadus (patricius).

ducere = *gerere:* tantam de ipso reverentiam ducebant 132, 30; adversus Bellesarium zelum ducens 86, 20; contra Grimoaldo — zelum ducens 164, 15.

dummodo *(= dum)* pertractabat 157, 10.

dysenteria: besenteriae infirmitas 116, 10. — besenterecus morbus 115, 25.

efficere = *fieri:* verum *(= viro)* — suadens, christianus efficere 101, 5; si victuriam obtenebat, effecerit christianus 101, 15.

elatio = *superbia* 146, 15.

elevare = *extollere* 84, 5.

emendare: ut negaciantes, quos sui interfecerant —, — faceret emendare 154, 20; nihil a Samone — est emendatum 154, 25; que — male aduniserant, velociter emendarint 160, 20; cumta, que — perpetraverant, emendandum spondedit 160, 20; quicquid — fecerat, plenissima solutione emendaret 184, 20; omnia per iudicio Francorum vel sacerdotum plenissima solutione emendaret 185, 20.

emunitas *v.* immunitas.

energumenus: inergumini 379, 25. 394, 15. — inergumine *adv.* 374, 20.

formula = *sedile, Germ.* 'bank' 386, 10. 474, 15.

fossatos (fossas *Greg.*) fecerunt 277, 15.

francisca: elevata bipenne, quod est francisca, 252, 25; Accepit autem rex franciscam eius, quod est bipennis, 253, 10; franciscam (securem *Greg.*) suam in capite eius defixit 253, 15; rex proiecit in directum a se bipennem suam, quod est francisca, 267, 10. *Cf. Waitz, 'VG.' II,* 2[3], *p.* 213.

frigido (= *frigide vel potius frigida*) labas 94, 20.

frigoriticus 371, 10.

fugaciter adgredi 111, 1, ascendere 141, 15, exire 47, 5, liberare *aliquem* 95, 15, pergere 142, 20, pervenire 139, 10, redire 111, 25, remeari 111, 25, reverti 111, 10. 155, 10.

gaganus *v.* Avares, Chuni.

gazofilacium 392, 20. 407.

gemmarius (*scil. opifex*) 407, 20.

genealogia = propago: tanta genealogia (sobolem *B*) regale interficere ausa fuisti 310, 20; quo ordine de terrena origine genealogiam adsumpserat 454, 5.

generatio = *genus* 48, 15.

gentilis *v.* mos. — gentiletas et superbia pravorum 164, 25.

genus *v.* Burgundiones, Franci, Romani.

gesta: patricium huius chronici gesta laudatur (= *laudant*) 92, 20; gesta *Childeberti III. regis Franc.* 513, 20; gesta Francorum 182, 15. 238, 15. 241, 5; gesta regum Francorum 241, 1; gesta temporum 128, *cf.* chronica.

gignarus = *gnarus* 196, 20. 199, 15. 457, 5.

girare *v.* gyrare.

glandolaria clades 128, 5.

gradus = dignitas (cf. Waitz, 'VG.' II, 2[3], *p.* 96*):* ut nullus repperiretur, qui gratum quem adriperat potuisset adsumere, 131, 20; cui successit emperiae gradum 154, 10; gradus dignetatis (*regiae*) 156, 25; quo ordine — gradum patris (*Pippini I. maioris domus*) Grimoaldus adsumeret 164, 20; inter patriciatum gradum 166, 10. *Cf.* honor. — *gradus = ordines ecclesiastici:* ut nullus premium pro percipiendis sacris gradibus omnino intercurreret 488, 10.

graffio *v.* comes.

gratulanter 293, 1.

gubernatur palatiae Gairiberto (*II. regis Franc.*)*:* Ermarius. *Cf. Waitz, 'VG.' II,* 2[3], *p.* 87.

gyrare: cum aequis girantis 80, 25; girans capud 162, 20; toto hoste (exercitu *B*) gyrata 311, 1.

habere part. perf. pass. iunctum: quem Childebertus habuerat disponsata 133, 15; tributo — habent indultum 158, 20; vitam habent indultam 161, 1; quod iniunctum habuerat eidem nunciavit 154, 20; verba —, quas iniunctas non habuerat 154, 25; quasi iniunctum habens, — sugessit 156, 20; consilium Aegane peragratum habens 161, 10; cum Radulfo unitum habebat consilium 164, 25; unitum habentes consilio 165, 1. — *habere gerundivo iunctum:* ut — hoc — dominandum haberit 159, 15.

h(a)eresis Symoniaca 488, 5.

herbaria = *quae ex herbis seu potionibus maleficia conficit* 108, 20.

hic = *is, saepe.* — *huius* 1) = *huic:* huius chronice inseri 151, 5; uius volumine inseri 163, 30; 2) = *hoc:* suae storiae huius volumine narrat 92, 25; huius tempore 123, 15; eum uius culmine sublimavit 159, 1; 3) = *hac vel hanc:* ad huius placita coniunctione 82, 10; 4) = *his:* uius peticionebus suggerendum venerant 158, 20; ex huius unus 116, 1.

hic = huc: hic reverti 81, 30; hic venit 126, 5; hic — venisset 81, 20.

honor (cf. Waitz, 'VG.' II, 2[3], *p.* 121*)* 1) *reginae:* nec de honorem gradis aliquid menuarit 156, 5; 2) *principum:* principum honorem conservans (*Balthildis*) 486, 5; 3) *maioris domus:* (*Bertoaldus maior domus*) senserat se de sui gradus honorem — degradandum 131, 10; (*Rado maior domus*) hoc gradum honoris adsumpsit 142, 5; alium (*maiorem domus*) eius honores gradum sublimare 148, 5; gradus honoris maiorem domi — confirmatum est 165, 25; (*Flaochadus maior domus*) hoc gradum honores stabilitur 166, 1; hunc gradus honorem (*maioris domus*) — disponent habere feliceter 166, 5; Waratonem — honorem maiorem domatus constituerunt 170, 20; honorem — maiorum domatus 171, 15; honorem maiorum domatus palatii 171, 10; honorem maiorum domatum 173, 10; eumque (*Warattonem maiorem domus*) ab honore generositatis subplantans 321, 15; Waratto iterum honore pristino nanctus est 321, 25; Theudoaldum (*maiorem domus*) — in aula regis honorem patris sedem sublimem instituunt 325, 5; 4) *patricii:* honor patricintus 205, 25; 5) *ducis:* successit — in honorem ducati 127, 10; gradum honoris (*ducatus*) et dignetatem seo amiciciam perpetuo conservarit 166, 5. *Cf.* gradus.

hora canonica 473, 25. 474, 20.

hospes *v.* obses.

hostis 1) = *exercitus:* hostem maximum collegit 278, 25; hostem collegit 304, 20; hoste collegunt contra Chilpericum 298, 15; hostem collegunt 327, 1; hoste collecto, Remus pervasit 290, 5; collecto hoste plurimo 311, 20; hostem plurimum commovit 308, 1; commoverunt hostem Burgundionum 275, 15; praecepit hostem commovere 243, 25; hoste Vasconorum commota 174, 10; hoste commoto Francorum 177, 5; commoto Francorum grande hoste 253, 25; commoto hoste quam plurimo 322, 15; hoste commoto 326, 15; hostem congregat 304, 25; hoste maximo — congregans 306, 25; exercitum movit hostem magnam de Roma 242, 10; *ab hoste:* timebat alia die sequente a fratris hoste esse occupatum 296, 25; angustias — ab oste fratris sui paciebatur 296, 25: contra hostem Pippini ducis Ghislemaris consurgens 171, 5; *cum hoste:* in Italia cum hoste plurimo abiit 284, 30; cum hoste in Italia abiit 301, 15; Chlodovechus — cum hoste advenit 251, 15; cumque convenissent cum hostibus (exercitibus *Greg.*) magnis 282, 25; Theudobertum — ultra Ligere cum hoste direxit 294, 10; cum hoste Frigionum — invitant 173, 20; ire dispono cum hoste plurimo Burgundionum 256, 20; cum hoste occurrunt 320, 5; cumque venissent cum magno hoste 276, 15; *de hoste:* interfeceruntque maxima parte de hoste illo 306, 1; magnamque illic cedem Theudobertus de hoste Gundoaldo fecit 294, 15; precepit autem rex hoste suo 269, 15; interrogans, cuius esset hostis maior, 272, 10; toto hoste gyrata 311, 1; *hostis navalis:* dux cum navale hoste per mare — venit 250, 25; cum navale hoste per alto mare Gallias appetent 274, 20. — 2) = *expeditio:* cum autem Chilpericus rex in hostem cum Sighiberto, fratre suo, contra Saxones ambulassent 292, 25; Merovechum suspectum habebat de ipso hoste ac pugna 298, 25. — *hostes = milites:* Helenam — valde ab hostibus circumdans 196, 10; commovit maximo exercitu hostium Francorum 250, 20. — *hostilis = militaris, bellicus:* collecto hostile agmine 177, 10; cum apparatu hostile 177, 15. 195, 10; commotoque exercitu hostile 173, 15; cum hostile exercitu 195, 20; adunata hostile plebe 174, 1.

humiliare 131, 20. 146, 1. — humilitas = *degradatio* 88, 15.

iam olim (olym 83, 5. 93, 1; olem 153, 10. 155, 10. 159, 10) 83, 5. 86, 20. 93, 1. 105, 25. 141, 10. 153, 10. 155, 10. 159, 10. *Cf. Terent. Eun. III,* 5, 32; *Verg. Georg. II,* 403.

ibi = *deinde* 82. — *ibi* = *eo:* ibique — accessit 138, 5, advenit 166, 15, veniens 164, 20.

ibidem (= *eodem*) peraccesserat 167, 1.

idem pro reflexivo: petens, ut — eidem darit, 126, 20; dirigit, ut missurium — eidem dirigerit, 158, 5.

idemque v. que.

idola 459, 5. 517, 30.

iectus (= *iactus*) funde 459, 1.

illuc = *illic:* illuc permansit 117, 10; monasterium — illuc construens 138, 5.

in antea non movit 380, 20.

in. im.

inarmis = *inermis* 82, 15.

incalescere = *calefacere:* sol — capud eius incaluit 85, 15.

incisio viscerum v. yleos.

inclite adv.: inclete ditatus 166, 10.

inclusor 407, 20.

increvit (*scil. taedium* = *taeduit*) huius chronice inseri 151, 5.

indiculus = *epistula brevis* 140, 20.

indigere = *deesse:* panes non indiget (deerit *Greg.*) 98, 15.

indoles 1) = *puer:* laudabilis indolis plenus gratia Dei (*Arnulfus ep. Mett.*) 433, 1; 2) = *progenies:* ad Pherecides indolem prepropere revertamur 199, 20.

inferendalis (*cf. Waitz, 'VG.' II,* 2², *p.* 252, *n.* 3): quinnentas vaccas inferendalis annis singulis — reddebant (*Saxones*) 158, 20; centum vaccas inferendales, quae ei (*Dagoberto I*) de ducatu Cinomannico annis singulis solvebantur, — visus est — concessisse 415, 10.

infestatio 105, 20. 121, 1. 152, 5. 163, 20.

infra = *intra:* infra murus — recipere 155, 25; infra (in *B*) ipsa loca consistentes 493, 25.

inibi (= *eo*) venire distulit 134, 10.

iniquiter 159, 15.

immunitas: ut res ecclesiarum (*Aquitan.*) — sub immunitates nomine, sicut ab antea fuerant, conservatas esse deberent 186, 10; sub integra emunitate — proficiant 418, 5; emunitates concessit 493, 25.

inmurare = *includere* 155, 5.

imperium (*Byzantinum*) 100, 15. 106, 20. 121, 1. 133, 10. 143. 145, 10. 152, 1. 153. 155. 157, 1. 162. *Cf.* Roma, publicus.

implere = *solvere:* tributa Francorum regibus — impleverat 133, 10; centenaria — emplentur 156, 1; soledus — aeraries Saracinorum — emplebat 162, 15; tributa Saracines emplendum refutat 162, 15, *saepe.*

inproperium 154, 25.

inrogare = *afferre:* pauperibus — gaudium — inrogaverat 149, 20.

insectari = *sectari:* pacem insectans 142, 20.

insemul 144, 5.

instar: ad ipsum instar 46, 15; ad instar puerum 81, 10; ad instar Trogiae nominis 93, 5; ut vel paululum esset ad instar (*scil. facundia*) 123, 15; vitam illorum instar ad canis est 126, 10; ad instar privato habeto 149, 5; uius convenenciae ad instar 152, 20.

integritas = *totum aliquod integrum:* Aoster — ad regnum Sigyberti — in integretate deberit aspecere 159, 10.

intentio = *discidium* 120, 20. 147. 154, 25. 157, 5.

inter 1) = *a:* cumque castra nec procul inter se — posuissit 153, 25; 2) = *ex:* inter his bisteis missa est vulpis 81, 20; cum — inter patriciatum gradum et nimiae facultates aelacionem superbiae esset deditus 166, 10.

intercurrentes legatus 112. 139, 1; intercurrentes et citiris persunis 166, 20. *Cf.* discurrere.

intropponere 389, 10.

inundatio = *incursio:* inundatio Assiriorum 47, 10; inundatio gentium 63, 20 (pestilentia *recte Hier.*). 153, 20.

invicem v. vicis.

ire = *venire, vendi* 494, 5.

is pro reflexivo, 1) *eius:* quem — in eius solatio — Chlodoveus habuerat 103, 5; 2) *ei:* Iustinianus mittens —, ut ei adiuvaret 88, 10; potuerunt gentem conperire, qui ei — auxiliaret 101, 20; expetit, ut ei — auxiliaretur 157, 20; 3) *eorum:* Germani — in eorum habentes auxilium 64, 15; Alamanni — exolis a sedibus eorum 101, 20; Saxones — dimedia partem omnibus rebus eorum (= *omnium rerum suarum*) — offerrent 107, 5; mulieris eorum praecipunt 110, 15; Chilpericus et Fredegundis filiam eorum — direxit 118, 15; ut eorum terminus — transcenderint (*flumina*) 125, 5; dicentes, ipsam esse eorum domina 126, 1; cernentes eorum esse vitae periculum 145, 10; cernentes eorum exercitum milites partem maxema — interfectam 154, 1; ipse vero eorum studio — Winidis resistendum spondent 158, 15; Winidi —, transcesso eorum limite, regnum — ingrederint 158, 25; Austrasiae eorum studio limetem — definsasse nuscuntur 159, 1; leudis Sigyberti manus eorum ponentes 159, 5; qui cum eorum exercitо — inruere noluerant 167, 20; 4) *eis:* petentes, ut eis — indulgerit 158, 15; 5) *eos:* petentes, ut eos — receperit, 157, 5.

itemque v. que.

iterare = *itinerari:* 433, 25. 443, 10.

itere = *iterum* 104, 15.

iucundari = *laetari:* iocundemur in fabolis 81, 15.

index 368, 15. 516; indices hac exactores supra predictas res ecclesiarum, quod a longo tempore factum non fuerat, mittere non deberet (*Waiofarius*) 186, 10; iudex: Immo; iudex loci (*Salonac.*) 521. — iudices = *comites* (*cf. Waitz, 'VG.' III*², *p.* 18) 177, 1; *iudices comitibus inferiores:* comites suos ac iudices ibidem constituit (*Pippinus rex*) 192, 20. — iudicialis potestas 418, 15. — *iudiciarius:* firmata foedera iudiciaria 175, 20. — iudicium Dei 382, 20. 385, 20; divino iudicio de equo — proiectus 186, 1; per divino iudicio et fidem regis 191, 25; iudicium *Chlotharii II. regis Franc.* 148, 20; *iudicium Francorum* (*cf. Waitz, 'VG.' II,* 2², *p.* 198): placetus inter his duos regis ut Francorum iudicio finiretur, 138, 5; iudicio Francorum electorum quicquid — a Francis inter eosdem iudicabatur 140, 15; omnia per iudicio Francorum vel sacerdotum plenissima solutione emendaret 185, 20; per iudicio Francorum vel sacerdotum thesaurum, quod in Ticino erat, id est tertiam partem, praedicto rege tradidit 185, 20. — *iudicium* = *iustitia:* Dominus — dedit in corde regis (*Sigiberti I*), ut faceret iudicium et iustitiam in medio populi 389, 5.

iugalis = *maritus* 97, 1.

iungere v. sui.

ius: iure Francorum sese, ut antiquitus mos fuerat, subdiderunt 181, 15; urbem — restituit — dicioni sue iure proelii *(cf. 4. Reg.* 18, 25; *Waitz, 'VG.' III*², *p.* 640, *n.* 1*)* 187, 30.

iussio 78, 10. 132, 1. 148, 20. 168, 15.

iustitias facere = *poenas solvere:* omnes iustitias, quos praefatus rex Pippinus per legatos suos ei mandaverat, in placito instituto facere deberet 186, 25.

laboratus = *labor* 369, 10.

lanx: aequa lanciae 164, 10.

lar 441, 1.

latebram dare = *se abscondere* 124, 15. 125, 20. 160, 5.

lavacrum sanctum = *baptisma:* de sancto lavacro excipere 124, 20. 141, 25. 151, 15; de sancto lavacro suscipere 126. 132, 15. *Cf.* fons.

leconistae, *Graec.* λαικαστής = *scortator* 200, 10.

lectulus poenalis *(Radegundis)* 383, 5.

legatarius = *legatus* 83, 5. 132, 25. 143. 146, 1. 154, 20. 156, 15. 158, 5. 238, 30. 254. 256. 388, 20.

leopardus: leupardus 97, 10.

letaniae *v.* litaniae.

leudes, postea leudi, (de iis disputavit Waitz, 'VG.' II, 1², *p.* 353 *sqq.) sunt in comitatu regis:* Teudericus — ortabatur a leudibus suis, ut — pacem iniret, 131, 25; Teudericum leudis suae tenebant 131, 30; (Chlotharius) blasphematur a leudibus 142, 15; omnes leudis bonitate eius *(Bertetrudis reginae)* cernentes 144, 10; Dagobertus — cum leudibus Clippiaco — venit 147, 1; cum leudis suae *(Dagoberti)* eiusque nequicie gemerint 151, 10; fines regni illius *(Burgundiae)* leudibus suis *(Carli principis)* probatissimis — statuit 175, 20; dixerunt sapientes Burgundionum: 'Vivat rex, qui tales habet leudos.' 269, 30; Carlus et Carlomannus unusquisque cum leodibus suis 193, 5; *quin immo regem sublimant:* omnes leudis de Neuster et Burgundia eumque *(Chlodoveum)* — sublimant in regno 161, 20. *Erant in rebus saecularibus id quod episcopi in ecclesiasticis:* (Gunthramnus) cum sacerdotibus utique sacerdus ad instar se ostendebat et cum leudis erat aptissimus 124, 5; omnes pontefecis et leudis de regnum Burgundiae 148, 25; *cf.* super rebus eccleciarum et leudibus 151, 1. *Quare utrique apud Austrasios inter primates:* Austrasiorum omnes primati, pontevecis citirique leudis Sigyberti, 159, 5; *apud Burgundiones inter Burgundaefarones enumerabantur:* Burgundaefaronis vero tam episcopi quam citeri leudis 141, 5. *Sunt igitur proceres:* omnes pontefecis et l e u d i s de regnum Burgundiae inibi se tradedisse nuscuntur; sed et Neustrasiae pontefecis et p r o c e r e s plurima pars regnum Dagoberti visi sunt expetisse 148, 25; *quamquam duobus locis ab illis distinguuntur:* cum procerebus et leudibus Burgundiae 148, 5; ponteficibus et procerebus in regnum Burgundiae consistentibus seo et citeris leudibus 149, 15. *Sine dubio inferiores maiore domus:* leudis Austrasiorum secum — adtragentes, eos benigne gobernantes *(Pippinus et Chunibertus)* 164, 1; contra Teudoaldum *(maiorem domus)* et leudis Pippino quondam atque Grimoaldo 173, 10. *Expeditione instante, rex leudes conscripsit (cf. Waitz, 'VG.' II,* 2³, *p.* 222*):* universis leudibus, quos regebat in Auster, iobet in exercito promovere 148, 20; omnes leudis Austrasiorum in exercitum gradiendum banniti sunt 164, 20; *habentes locum post comites:* cum reliquis comitibus et leodibus suis *(Pippini regis)* 191, 15, *et scaritos:* in quattuor partes comites suos, scaritos et leudibus suis — transmisit *(Pippinus rex)* 192, 10. *Denique leudes nonnumquam videntur esse Franci universi, et proceres et inferiores:* Dagobertus — inter universis leudibus suis tam sublimis quam pauperibus iudecabat iusticiam 149, 20; que sui — leudebus Francorum — perpetraverant 160, 20. *Cf.* duces, principes.

leuva = *leuca* 101, 1.

levant rumorem = *perstrepunt* 112, 10.

lex: secundum legem Romanam *(Visigoth.)* 413, 20.

liber = *filius* 78, 15; liberibus = *liberis* 196, 15. — liberae = *puellae* 393, 20.

libra: quingentas liberas 74, 20.

limes Francorum 158, 15. 159, 1.

linicies *(= blandicies? cf. Wölfflin, 'Arch.' II, p.* 267*)* verbis 103, 5. *Cf.* blandicius.

litaniae: usque ad presens ipsas triduanas letanias ubique celebre coluntur 267, 5.

livorare = *livores inferre, laedere* 269, 25.

longe: a longe prosecutus 74, 15; a longe repertus 80, 20; a longe sequutus 318, 25. — de tam longe (de tanta regione *Greg.*) 97, 5.

ludificare = *ludere* 470, 15.

lypsanae, *Graec.* λείψανα, *reliquiae* 523, 20.

Madius *v.* Maius.

magnates *Dagoberti III. regis* 516, 25.

magnifici viri *Dagoberti I. regis* 418, 22.

maior domus: declinatio 1) *apud Fredegarium:* maior domus *nom.* 130, 5. 132, 5. 163, 20; maior domi *nom.* 121, 25. 128, 5. 131, 15. 142, 5. 147, 10. 162. 164, 5; maioris domus *gen.* 141, 20, *acc.* 130, 15. 143, 1; maiorem domus *gen.* 141, 10, *acc.* 91, 5. 121, 15. 140, 15. 148, 5. 165, 30, *abl.* 120, 20. 150. 164, 10. 166; maiorem domi *gen.* 165, 25; maiorem domum *gen. et abl.* 119, 25; maiorem domo *abl.* 121, 30; maiores domus *abl. sing.* 146, 15; maiores domi *nom. pl.* 166, 5; 2) *apud Continuatores et in Libro H. Fr.:* maiorem domus *nom.* 169, 10; maiorum domus *nom.* 171, 10. 240, 15. 302, 15. 311, 5. 323. 324, 20; maiorum domo *nom.* 168, 10, *acc.* 168, 5. 304, 10. 321, 5, *abl.* 240, 25. 316, 1. 317, 10. 322, 20; 3) *in V. Balthildis:* maiore domus *abl.* 487, 15. *Maioris domus dignitas erat primum palatina:* maior domus palacii Teuderici 130, 5; maior domus palatii 172, 5; maiorum domus palacii 302, 15; maiorum domo palatii 168. 304, 10. 321, 5; maiorum palacii 325, 20; vice patris cura palatii gerebat — Ghislemarus 170, 20; Herchinoaldo, qui tunc palatium gubernabat, 483, 20; *vel aulica:* nobilis maiorum domus in aula regis 311, 5; Ebroino huius honoris altitudine maiorum domo in aula regis statuunt 317, 10; Grimoaldus — in aula regis Childeberti maiorum domus effectus est 328, 20; *ad quam postea accessit cura totius regiminis:* (Aega maior domus) palacium gobernat et regnum 161, 25; gradus honoris maiorem domi in palacio Sigyberto et omnem regnum Austrasiorum in mano Grimoaldo confirmatum est 165, 25; *quam ob rem etiam* subregulus (*v.* rector), *apud Austrasios autem* dux *(q. v.) vocatur. Constitutus electione procerum et iussu regis:* Flaogatum — maiorem domus in regnum Burgundiae aelectionem pontevecum et cumtis docebus a Nantilde regina hoc gradum honores stabilitur 165, 30; Franci — Warattonem virum inlustrem — cum iussione regis maiorum domo palacii constituunt 321, 5; *tandem effectus est* princeps, *q. v.*
M a i o r e s d o m u s: 1) *Austrasii:*

Chrodinus (dux; *cf. Greg. VI,* 20. *Obiit a.* 582).

Gogo *(a consiliis Sigiberti regis Brunechildem ex Hispania adduxit c. a.* 567; *cf. Fort. carm. VII,* 1. *In aula palatina scholae praeerat ib. VII,* 4, 25. *Sigiberto mortuo, a.* 575. *Childeberti* regis erat nutricius; *cf. Greg., H. Fr. V,* 46. *Obiit a* 581; *cf. ib. VI,* 1.

Wandelenus nutritor regis ei subrogatus est; cf. Greg., H. Fr. VIII, 22).
Gundulfus (ex domestico dux factus Childeberti regis a. 581. 583. res gessit; cf. Greg., H. Fr. VI, 11. 26. Deinde 'subregulus seu etiam rector palatii vel consiliarius regis' Arnulfum educatum ad ministerium Theudeberti regis a. 595—612. aptavit; cf. V. Arnulfi c. 3).
Rado (a. 613. creatus; cf. Fred. IV, 42).
Chucus (a. 617/618. commemoratur; cf. Fred. IV, 45).
Pippinus (I. a. 613. inter proceres Austrasios enumeratur; cf. Fred. IV, 40. Maior domus creatus est a. 622/623, quo Dagobertus regnum Austrasiorum a patre Chlothario accepit; cf. Fred. IV, 58; L. H. Fr. c. 41. Eius consilio Dagobertus rex ad a. 629/630. usus est; cf. Fred. IV, 58. Quo defuncto, Pippinus maior domus a. 639. ad Sigibertum se contulit, sub quo una cum Chuniberto episcopo Coloniensi regnum usque ad mortem gubernavit. Obiit autem a. 640; cf. Fred. IV, 85).
Grimoaldus (I. Ottone baiulo e palatio eiecto, a. 643. maior domus creatus est; cf. Fred. IV, 88. Sigiberto rege defuncto, a. 656. Childebertum filium suum regem instituit; cf. L. H. Fr. c. 43. Ipse a. 663. obiisse videtur; cf. 'Forsch. z. Deutsch. Gesch.' XXII, p. 475).
[reliquos quaeras s. v. dux].
2) Burgundiae:
Warnecharius (I. obiit a. 598/599; cf. Fred. IV, 18).
Bertoaldus (a. 602/603. commemoratur; cf. Fred. IV, 24. Anno insequente interfectus est; cf. ib. IV, 26).
Protadius (a. 604/605. creatus; cf. Fred. IV, 26. Eodem anno interfectus est; cf. ib. IV, 27).
Claudius (a. 605/606. creatus; cf. Fred. IV, 28).
Warnacharius (II. a. 613. primum commemoratur; cf. Fred. IV, 40. Anno 626/627. obiit; cf. ib. IV, 54. Tum proceres et leudes Burgundiae successorem elegere noluerunt; cf. ib.).
Flaochadus (a. 642. creatus; cf. Fred. IV, 89. Eodem anno obiit; cf. ib. IV, 90).
3) Neustrasii:
Landericus (erat, si L. H. Fr. c. 35. fides habenda est, conscius Chilperici necis a. 584. Fredegarius IV, 25. a. 603/604. eiusdem meminit. Magistratum ad a. 613. gessisse videtur).
Gundelandus (a. 613. fortasse creatus; cf. Lib. H. Fr. c. 40. Eius a. 617/618. Fredegarius IV, 45. meminit).
Aega (inde ab a. 630/631. a consiliis erat Dagoberti; cf. Fred. IV, 62. Quo mortuo, a. 639. maior domus Chlodovei creatus est; cf. ib. IV, 80. Obiit a. 641; cf. ib. IV, 83).
Erchinoaldus (a. 641. creatus; cf. Fred. IV, 84. Obiit post Chlodoveum a. 657. mortuum; cf. Lib. H. Fr. c. 45).
Ebroinus (erat maior domus sub Chlothario rege a. 657—673; cf. V. Leodeg. c. 2; L. H. Fr. c. 45. Quo defuncto, Ebroinus tonsus in monasterium Luxovium missus est. Regnum vero Neustrasium Childericus rex cum Vulfoaldo duce occupavit; cf. L. H. Fr. l. l.).
Leudesius (fil. Erchinoaldi, Childerico rege interfecto, a. 675. creatus est; cf. L. H. Fr. c. 45).
Ebroinus (Leudesio occiso, iterum principatum sibi arripuit. Leodegarium episcopum die dominico 3. Octob., ideoque a. 678, perimi iussit; cf. V. Leodeg. c. 16; L. H. Fr. c. 45. Ipse tribus paene annis post, i. e. a. 681, ab Ermenfredo interfectus est; cf. V. Leodeg. c. 17; L. H. Fr. c. 47).
Waratto (a. 681. creatus; cf. L. H. Fr. c. 47. Eum Gislemarus filius deiecit).
Gislemarus ('a Deo percussus' obiit; cf. L. H. Fr. c. 47).
Waratto (iterum magistratum nanctus est; cf. L. H. Fr. c. 47. Is a. 686/687. obiisse videtur; cf. L. H. Fr. c. 48).
Bercharius (a. 686/687. creatus; cf. L. H. Fr. c. 48. Commemoratur in charta Theuderici III, data die 30. Oct. a. 690. Occisus est ipso vel insequente anno; cf. L. H. Fr. c. 48).
Pippinus (II, Berchario defuncto, maior domus factus, Nordebertum quendam ex suis apud Theudericum regem reliquit; cf. L. H. Fr. c. 48. Pippinum maiorem domus suum etiam Childebertus III. commemoravit in charta data a. 697/698; cf. Pertz, Dipl. p. 62).
Grimoaldus (II, Pippini principis filius iunior, Nordeberto mortuo, post a. 697/698. creatus est; cf. L. H. Fr. c. 49. Eius maioris domus Childebertus III. rex in chartis datis a. 701/702. et 710/711. meminit; cf. Pertz, Dipl. p. 64. 68. 70. Commemoratur etiam in charta Pippini patris paulo ante necem data a. 714, die 2. Martis. Occisus enim est eo ipso anno mense Aprili a Rantgario; cf. L. H. Fr. c. 50).
Theudoaldus (iusso Pippini avi a. 714. creatus; cf. L. H. Fr. c. 50. Is a. 715. a Ragamfredo expulsus est; cf. ib. c. 51).
Ragamfredus (a. 715. creatus; cf. L. H. Fr. c. 51. Anno 717. die 28. Febr. chartam Chilperici II. obtulit; cf. Pertz, Dipl. p. 77. Paulo post, die scilicet 21. Martii, a Karlo una cum Chilperico rege apud Vinciacum victus est; cf. L. H. Fr. c. 53. Quo facto 'cunctam Francorum gentem Karlus ipse gubernandam suscepit'; cf. Paulus, Hist. Lang. VI, 42. Denique a. 724. Karlus Ragamfredum insecutus, urbem Andegavensem obsedit; cf. Fred. Cont. c. 11. Hanc urbem a Karlo ei ad habitandum concessam esse, tradidit Paulus l. l.; cf. Ann. Mett. a. 725, SS. I, p. 325).
4) fictus: Hildericus.
Cf. consiliarius, dux, gubernator, minister, principatus, rector. — maiordomatus vocabulum a Fredegario non adhibitum in Continuationibus et in Libro H. Fr. reperitur: maiorem domatus gen. 170, 20; maiorum domatus gen. 171; maiorum domatum gen. 173, 10, acc. 169, 5; maiorum domato acc. vel abl. 173, 5. 240, 20. 315, 5. 316, 1. 318, 20. 322, 10; maiorum d. palatii 171, 10. 173, 5. 318, 20. — maiores = proceres 514, 15; maiores civitatis (Troiae) 198, 40; maiores natu Aquitaniae 190, 15. Francorum 318, 10. gentis Langobardorum 184, 10. provinciae Lugdun. 176, 15. Sarracinorum 178, 1. Cf. seniores.

Maius vel potius Madius campus: Cabilonno pro utiletate patriae tractandum minse Madio placitum instituit 166, 15; omnes obtimates Francorum ad Dura — ad campo Madio pro salutem patrie et utilitatem Francorum tractandum, placito instituto, ad se venire praecepit 186, 25; cum Francis et proceribus suis placitum suum campo Madio tenens 189, 20; placitum suum campo Madio, quod ipse primus (Pippinus rex) pro campo Martio pro utilitate Francorum instituit, tenens 190, 15 (cf. Waitz, 'VG.' III², p. 561); campo Madio, sicut mos erat, ibidem tenere iubet 190, 25.

mala hora te viderunt oculi mei 303, 10.

mallus: comiti in Albiodero vico in mallo interfecit 163, 15.

mancipare = capere: mancepavit (sortitur al. loc.) effectum 166, 1.

mansio = Gall. 'maison' 109, 10. 160, 25. 303, 25.

anus publica v. publicus.

marca *v.* Winidi.

Martius: (Chlodoveus I) Kalendas Marcias iussit omnes armorum phalangiae ostensurus 99, 10 *(cf. Waitz, 'VG.' II,* 2^{3}, *p.* 205*)*; ad K. Mar. omnes Francos, sicut mos Francorum est, — ad se venire praecepit 183, 25 *(cf. Waitz, 'VG.' II,* 2^{3}, *p.* 561*)*; Dagobertus *(III)* Kalendis Martii sinodum cum omnibus Francis in civitate Rotomagensi adunare precepit 516, 10.

martyra 365, 10. 373, 10.

matricula 1) = *domus, in qua pauperes ecclesiasticis stipendiis alebantur:* ante ecclesiae matricolam in medio pauperum consedit 254, 25; matricula *(S. Dionysii monast. Paris.)* 411, 35; 2) = *matricularii:* (Radegundis cotidiana mensa) refovebat matriculam 370, 5. — matricularii *(S. Dionysii monast. Paris.)* 414, 5. 419, 35. 420; matricularii seu ceteri pauperes *(Mett.)* 438, 5; matricolarii *(Turon.)* 271, 5.

matutinus: finito autem matutino *(scil. cursu)* 467, 15; matutina *(scil. hora)* dicebatur 394, 25; matutinis dictis 441, 5.

mausoleum: maosoleum regale 198, 1.

mavors = *velum* 368, 1.

medi decoctio 369, 20.

medietas *(= dimidia pars)* Galliae 73, 20; medietas *(= mediocritas)* potus 444, 10.

melos: psalmodiae mellus personantem 440, 25.

memoria = *sepulcrum:* memoria sanctorum 404, 1; ad exornandas eorum memorias 404, 10; eorumque memorias — exornavit 406, 20; memorias ornare et basilicas ditare — studebat 409, 5.

mendacia = *mentiendi consuetudo* 168, 1. — mendaciis = *mendaces:* aut — mendaciis apparerint 82, 15; *mendaciis* = *mendacibus:* Charoaldus his *(scil. legatis)* verbis mendaciis — respondebat 146, 1.

mens intenta = *Radegundis (Germ. 'rath' pro consilio accipitur, ut mens nonnumquam):* mens intenta paradiso 367, 1; mens intenta ad Christum 380, 10. 381, 15. 384, 5. 386, 10. 391, 5; mens intenta Deo 383, 5; spiritalis mens intenta 387, 25.

mensuratus *(= moderatis)* morebus 130, 5. — minsuratem = *mediocriter* 163, 25.

mercatum annuale, quod fit post festivitatem — martyrum *(Dionysii et sociorum)* prope idem monasterium, 413, 5.

metallum: plumbum, quod ei ex metallo censitum in secundo semper anno solvebatur, 419, 1. *Cf. Waitz, 'VG.' II,* 2^{3}, *p.* 316.

metatum = *hospitium:* pergentibus reliquis personis ad metata sua 303, 25.

metropis (ydropis *Id.*) valitudo 70, 15.

miles = *minister:* elevastis — militem istum imperatoris superbum *(Aegidium)* 249, 1; miles: Ragnerus. — *militare* = *militando lucrari:* aliquantulum solidos — militavi 96, 15.

minister: ministrum regis *(Erchinoaldum maiorem domus)* contempserat 485, 15. — *ministerium* 1) *regis:* filiam — cum — multitudinem familiae in eius *(Leubildi regis)* menisterium direxit 118, 15; unam *(Nantechildem scil.)* ex puellis de menisterio — reginam sublimavit 150, 5; *(Arnulfum)* Teutberti regis ministerio dignum aptavit 433, 5; diversis in palacio honoribus et ministerio primus floruit *(Arnulfus)* 433, 20; erat in ministerio regis vir egregius nomine Romaricus 488, 20; 2) *maioris domus:* ad menisterium *(Chrodini maioris domus)* bracile Gogone *(Gogo nutritus eius)* in collum tenens 109, 10; in cuius *(Erchinoaldi)* ministerio ipsa adolescens *(Balthildis)* honestissime conversata est 483, 15; ut pincerna *(Balthildis)* honestissima sepius presens adstaret in ministerio eius *(Erchinoaldi)* 484, 5; 3) *patricii:* Idacius patricius et uxor — habentes in ministerio credetarius sibi 78, 5; 4) *sanctimonialium:* ministerium exhibebat eis ut vilissima ancillula *(Balthildis)* regina 496, 20.

ministratio = *administratio* 433, 10.

minorari = *deficere:* sol minoratus est 127, 10.

minuare = *minuere:* menuati sunt 46, 25; menuarit (= *minueret)* 156, 5.

mirare: ut a cunctis esset mirandum 149, 20; ut miraretur a plurimis 161, 15. — *mirus:* ut mirum fuisset 107, 10. 145, 1. 165, 10.

missam celebravit 471, 1; missa revocata 369, 10; *missae:* missarum sollemnia 254. 462, 20; missas pro nobis *(Dagoberto I. rege)* celebrent 418, 10; expleta solemnitate missarum 470, 10. — missi = *legati* 141, 1. 148, 20. 158, 15. 165. 174, 10. 186, 25. 191. 251. 254, 20. 257, 10. 290, 1. 339, 5. 379, 5. 388. 389, 25. 399, 15. 400, 20. 406, 20. 462, 25; missi ecclesiastici 252, 20. *Cf.* discurrere.

missorius, missurius = *lanx* 158. 370, 30; missurius aureus 157, 20. 400, 5. *Cf.* orbiculum.

monaculi = *monachi* 441, 15. — monachica veste induitur 368, 25. — monachyrius ordo 181, 10. — religio monastici ordinis 506, 10. — monasterialia officia 372, 5.

mora: nec post mora *(= sine mora)* 154, 10; nulla stante mora 100, 15; nulla extante mora 146, 20; nec post mora extante 118, 15.

mortaletas (lues *Greg.*) 117, 5.

mos: regem *(Chlodovechum I)* more ecclesiastico perunxit *(Remigius)* 344, 35; secundum mos 435, 25. 436, 10; more gentilium cadaver ignibus comburendum tradere 436, 20. *Cf.* barbarus.

munditias mundare, facere = *scopis purgare:* ut — munditias vilissimas — mundaret (munditias omnes faceret *B*) 496, 25.

munerator = *donator* 142, 10.

municipatus *(scil. caeli)* 432, 15.

murmurium 484, 15.

muscipulare = *machinari* 149, 1.

nam = *sed:* espunsalias — fiuntur; nam alium consilium — macenavant 166, 1; Flaochadus, Amalgarius — confligunt; nam citiri ducis — aspiciaebant 167, 10. *Cf.* tamen.

nec, neque 1) = *ne:* non est utile —, ut — interficiatur, nec dictum sit 79, 30; 2) = *neve:* ne — postponerit nec — menuarit 156, 5; 3) = *ne — quidem:* numquam antea nec nominabantur 68, 10; ut neque unus evaderet 141, 5; adversus Saracinus nec ausi sunt inire prilium 154, 1; 4) = *non:* cumque — praeterissent —, nec multo post tempore — disponebant 92, 10; exolis a sedibus eorum nec ullam potuerunt gentem conperire 101, 20; fertur — sic forte nec aliquando fuisse prilium conceptum 139, 20; ascendens, nec umquam — fuit reversus 141, 15; post iuuncionem nec quicquam aliud — facere non potebat 145, 10; qui nec post mora defunctus est 154, 10; cum — vellint —, nec — babentes 165, 1. *Cf.* procul.

necatio 346, 20.

nepos = *Gall. 'neveu'* 149, 1.

nequicquam = *nequaquam* 148, 5; necquicquam 151, 10.

neumquam: ut a Theudericum neumquam — degradatur 132, 20.

nimius *(= nimium)* aeruditus 153, 5.

nisi = *tantum:* Ad ille nisi singulos *(= singulus)* — perrexit 99, 20; *nisi tantum:* donegare non potuit, nisi

tantum petens 83, 1; nisi tantum cupiditatis instincto 129, 1; nisi tantum — vellens 154, 25.

nolle: nolerit = *nollet* 107, 5.

non = *ne:* petebat —, tantummodo non — praesentaret 87, 25.

nonna 381, 5.

noscere: pagus et civitates — nuscetur concessisse 149, 10; Austrasiae — limetem — definsasse nuscuntur 159, 5; eadem instetucionem nuscetur refragasse 161, 20.

nugacitas = *nequitia* 142, 15.

nutritus = *homo vilis in domo enutritus, i. e. vernacula (Forcellini ed. de Vit IV, p. 326, affert inscriptionem hanc:* Capriola Silvano suo nutrito et vernaclo suo): de vilis hominibus unum ex nutritis Magnicharii acceperat marito 108, 15; Chrodini — nutritum — Gogonem maiorem domus elegunt 109, 5.

oblatio 1) = *oblata, hostia:* oblationes suis manibus faciens *(Radegundis)* 370, 1; 2) = *sacrificium ipsum:* ut eius esset sancta memoria in sacris oblationibus assidue facienda 502, 20.

obligare = *iungere:* amicicias oblegarit 155, 20.

obses: quam plures hospitibus ab eis accepit 177, 5; hospites dederunt mutuo 196, 30; dederunt invicem mutuo hospites 197, 20; datis hospitibus et mutuo acceptis 198, 30; receptis hospitibus 197, 20.

obtentus = *ops* 385, 1. 411, 30.

obtimates v. optimates.

obviam: Hysacius ei obviam, mandans 155, 25.

occurrere = *succurrere:* cuiuscumque potebat occurrere 183, 15.

odens = *odiens* 139, 10.

offendiculum 86, 20.

offerentes *(scil. oblationes)* 407, 1.

oportere: futuris temporibus quae oportebant 83, 1.

optimates, obtimates 179, 5. 190, 30. 335, 10. 420. 516, 10; obtimates Francorum 184—186, 25.

opus: opere Dei (= *officio divino)* completo 467.

orbiculum = *lanx:* urbiculum aureum 74, 20. *Cf.* missorius.

ordinare = *praecipere, Gall. 'ordonner':* ordenans suis pueris circum adpraehendere 88, 10; primatis — interficere ordinarit 145, 10. — *ordinatio* = *constitutio:* monasterium sibi per ordinationem praecelsi regis Chlotarii construxit 381, 15; per ordinationem dominicam celeriter fecerunt 381, 20; cereos ipsos iuxta ordinationem tradebant 393, 20. *Cf.* ordo.

ordo 1) = *constitutio:* ut antiquitus ordo deposcit, sublimatur in regno 182, 10; contra legis ordine 183. 184, 20. 186, 15; per ordinem domni Chlotharii 378, 15; 2) = *modus:* ut — inmenso ordine laudem haberit 150, 10; qui tiranneco ordine Mauricio — interficerat 152, 1; tiranneco ordene Cosdroes interfecetur 152, 25; regili (= *regali)* ordine — ad oracionem adgreditur 156, 25; ordine soledato (= *solide)* 159, 10; quo ordine — tinsauri — devisi fuerant 163, 25; ceperat cogitare, quo ordine — aegiceretur 164, 20; Iudaico ordine 388, 25; plumbum — eo ordine concessit, ut — adduceretur 419, 5; 3) = *regula: v.* monachyrius, monasticus, paschalis.

oscula = *clusae* 111, 20.

ostendedit = *ostendit* 105, 15.

ostiarius: hostiarius 86, 1.

pagus 523, 15; paygus 269, 15. 274, 20. 276. 304, 25. 305, 15. 307, 5. 315, 15; pagi et civitates 128, 20. 130; pagi et civitates montis Parenei 149, 5; Toringia et relequos pagus 155, 10. 158, 25; de universis regni sui *(Sigyberti III. regis Austr.)* pagus 164, 25; pagi: Agenninsis, Ambianensis, Andegavinsis, Arvernicus, Attoariorum, Augustudinensis, Autisioderinsis, Aventicensis, Bitorivus, Brachatensis, Calvomontinsis, Cameracensis, Camliacensis, Cathorcinus, Limoticinus, Lomacensis, Lugdunensis, Parisiacensis, Petregoricus, Pictavinsis, Riguerinsis, Santonecus, Scotingorum, Senonagus, Stampinsis, Suessionicus, Tholosanus, Trecassinus, Ultraioranus, Vaporacensis, Venoensis (= Viminaus), Vermandinsis, Wilcasinus. — pagenses 142, 15. 165, 5. 515, 25. 517, 1. *Cf. Waitz, 'VG.' II,* 2^{3}, p. 23.

palatium 160, 25. 166, 15. 178, 5. 191, 10. 304, 5. 308, 20. 368, 10. 369, 10 419, 35. 421, 1. 434, 25. 436, 5. 439, 25. 473, 15; *significat* 1) *aulam regiam:* palatium Francorum 487, 1 *(cf. Waitz, 'VG.' II,* 2^{3}, *p.* 118); aula palatiae *(Langob.)* 145, 20. 156, 10; palatii domina *(Radegundis)* 366, 20; fiscus palacii 314, 20; Cariciaco villa palatii 179, 15; quo ordine Otto *(baiulus)* de palacio aegiceretur 164, 20; filios *(Sadregiseli ducis Aquitan.)* in palatio educatos 413, 20; diversis in palacio honoribus et ministerio primus floruit *(Arnulfus)* 433, 20; si sanctus Arnulfus episcopus a frequencia palacii cessasset 438, 20; quia eius *(Balthildis)* sapientia palatium regebatur 495, 5; *(Balthildis)* cum adhuc regeret publicum palatium 496, 20; *cf.* comes, dux, gubernator, maior domus, primatus, primores, principes, rector; 2) *domum regiam:* palacium *(Bituric.)* sibi edificare iubet *(Pippinus rex)* 190, 25; palatium: Bigargius; *cf.* camara. — palatini *Dagoberti III. regis* 516, 15.

paludarum = *paludum* 243, 15.

parens Francorum *dicitur Gundeberga regina Langob.* 146, 1.

parrochia (pago *B*) Ambianensis 491, 1. *Cf. Waitz, 'VG.' II,* 2^{3}, *p.* 164.

pars publeca v. publicus. — *Abl. sing. parte:* sed cum parte (= *ad partem)* imperiae fuerat — revocata 133, 10; Alsatius ad parte Theudeberti firmavit 138, 10; civitates — ad parte Francorum cassaverant 143, 5; quod — ad parte Francorum spondederant 143, 20; centenaria — ad parte Langobardorum — emplentur 155, 30; *abl. plur. partibus additur regionibus:* patricium partibus Africae — instituisset 86, 15; veniens — de partibus Spaniae 109, 15; quod partebus Spaniae — contigerit 157, 15; patricius partibus Provenciae ordenatur 125, 5; quod — Provinciae partibus situm erat 147, 10; partibus Wasconiae — nuscetur concessisse 149, 5; centenarium — partebus emperiae — cassarit 155, 20; *item personis:* eam partibus Chlodovei sponsant 100, 10; tributum partibus Clodoviae (tibi *Greg.*) dissolverit 102, 1; civitates — partibus Gunthramni tradiderunt 143, 10; vallem — partebus idemque Gunthramni cassantis 143, 15; centenarium — partebus Isaciae et emperiae cassavit 155, 30. *In Fredegario continuato partibus saepe adhibetur; v. 'N. Archiv' VII, p.* 504.

paschalis ordo sacratissimus 179, 15; paschale Victorii 34, 20.

patibulum: in patibulo eum *(Bemistagnum)* suspendi iussit *(Pippinus rex)* 191, 25. *Cf. Waitz, 'VG' IV^{2}, p.* 506.

patricius 79, 10. 86, 15. 88, 1. 152; patricius (rex *Greg.*) 98, 20; patricii *dicuntur Gundoaldus et Wintrio duces* 304, 25; patricius rei publicae Fogas *(imp.)* 129, 20; Syagrius comex Constantinopole — fraude patricius ordenatur 125, 5 *(cf. Waitz, 'VG.' II,* 2^{3}, *p.* 50 *n.)*; patricii: v. Africa, Burgundia, Provincia, Roma. — patriciatus 79, 10. 86, 25. 87, 5. 88, 5. 132, 15; patriciatus honor 205, 25; patriciatus = *territorium patricii* 166, 25.

patrinus, patrenus = *pater spiritalis ex baptismate* 82, 10. 519, 10.

paucus: post paucum temporis (tempore 84, 20) 84, 20. 94, 1.

paupero *abl.* 128, 10; paupera 347, 20.

pausatio = *quies* 390, 20.

pensare = *pendere*: urbiculum — pensante quingentas liberas 74, 20; missurium — pensantem auri pondus 157, 20.

pensilariae = *ancillae, quae pensa trahunt*, 110, 20.

per quod = *quare*: per quod credendum est 138, 1; per quod cernens 153, 5.

peraccedere 114, 5. 125, 10. 148, 25. 166, 30. 167, 1.

peragratus = *expertus*: consilium Aegane peragratum habens 161, 10.

perdicio 120, 5.

perpetrare = *inferre*: que sui — leudebus Francorum — perpetraverant 160, 20.

personae = *homines* 131, 15. 166, 20. 303, 25.

persuadere aliquem: ab ipsi Eusebio persuadetur 145, 10; persuasos ab ipso 145, 10.

pervacare = *vacare*: ieiunies — pervacabat 156, 15.

pervadere = *capere* 130, 15. 131, 1. 138, 5. 162, 5. — pervasor 146, 15.

phalanx: falangis *nom. pl.* 167, 5; phalanga, falanga, *gen.* ae 74, 1. 87. 138, 15. 139, 20. 152, 15. 156, 1. 167, 5. 433, 10; phalangiae *gen.* 99, 10, *nom. pl.* 101, 20; falangiae *gen. vel dat.* 110, 15; trebus turmis falange — exercitus ingreditur 155, 1.

pincerna: ut pincerna *(Balthildis)* honestissima sepius presens adstaret in ministerio eius *(Erchinoaldi)* 484, 1.

piratium = *vinum ex piris factum* 369, 20. 371, 25.

placibilis = *gratus*: ut — fuisset Deo placebile 149, 20; ut Deum esset placebelem 163, 25; consilium —, quem credetur non fuisse Deo placebelem, 166, 1.

placitum 1) = *pactum*: veniens autem Achillis ad placitum diem constitutum 198, 10; secundum placetum adgreditur 131, 5; secundum placetum — adpetivit 84, 15; accepto placito cum Alarico 82, 20; placitum custodire 82, 15; facto placito, ut, coniuracione facta, cum pacae discederint, 169, 15; inito placito 100, 15; placitum — instituant 99, 30; placitum ad presens petentes 100, 10; mendacia tua placita sunt 82, 20; 2) = *conventus iudicialis (cf. Waitz, 'VG.' II, 2², p. 197 sq.)*: placetus — fiaetur 134, 10; placetus inter his duos regis ut Francorum iudicio finiretur — instituunt 138, 5; nisi tantum placeta vellens instetuetere 154, 25; placitus instetuaetur 164, 5; 3) = *conventus publicus Francorum*: omnes iustitias, quos praefatus rex Pippinus per legatos suos ei mandaverat, in placito instituto facere deberet 186, 25; iubet omnes Francos, ut hostiliter, placito instituto, ad Ligerem venissent 187, 10; instituto placito initoque consilio cum proceribus eorum 193, 5; placitum generale instituit *(Dagobertus I. rex)* 416, 15, *cf.* Maius; 4) = *certamen*: cum denunciatum fuisset placitum, qua die ad preliandum — convenire deberent 305, 10; paratus ad placitum, ut ad pugnam procederet 312, 20.

plenitudo = *abundantia*: ut ad plinitudinem de ipso laudis canerent 124, 5; ad plenitudinem paupertatis — pervenit 127, 5; plenitudinem consiliae habundans 132, 5; plenitudinem pacienciae inbutus 161, 25.

plumbei *(scil. nummi)* 96, 20.

pluritas = *multitudo*: nemi pluritas captivorum — ducetur 128, 20; pluretate eorum — trucedant 138, 15; pluretas — auri et argenti 167, 25.

plus, *nom. plura*: manus plura 165; *abl. plure*: plure multetudine 154, 15; *et plura*: plura manu — trucidata 102, 25; plura secum habens multitudine 148, 15; *plus* = *maxime*: quantum plus potui 123, 20; quantum plus potuit 164, 30; *plus* = *primum*: ubi plus congruebat 143, 15. — plurima pars = *maxima ex parte* 148, 25.

poledrus = *pullus equinus* 202, 25.

polyptycha: poleptica (chartae *Hier.*) publica 62, 10; poleptici (libri discriptionum *Greg.*) 115, 5.

pontificium = *licentia*: iter gradiendum fit pontificius 138, 1.

poscuerit = *poposcerit* 83, 1.

posse: posso = *possum* 88, 10. 100, 20. 109, 5; potebas = *poteras* 146, 5; potebat 79, 25. 86. 99, 20. 133, 15. 142, 25. 145, 10; putebat 155, 15; poteretur = *posset* 248, 5. — *possibilis*: non est possebelem, ut — possint 154, 20.

post = *per*: regnum — post sedecem annis tenuit 142, 10; post permissum = *permissu* 143, 20; *post quod* = *postquam*: anno, post quod — acciperat, 127, 20; post anno tercio, quod regnare coepisset, 149, 15.

postitiaria *(posticio praeposita)* monasterii 383, 15.

praeceptio *(scil. regis)* 158, 20. 159, 1. — praeceptum *(scil. regis)* 406, 30. 407, 5. 408, 25. 413–415, 10. 419, 5. 420. 423. 424, 20. 425, 5. 489, 25. 516, 15; praeceptum regale 410, 10.

praecessor = *decessor* 84, 1.

praefecti eiusdem provinciae *(Burgund.)* 176, 15.

praefusus = *profusus*: amore praefuso 83, 5.

praesens: ad praesens 83, 15. 99, 30. 100, 10. 101, 5; de praesente = *in praesenti* 155, 20; de presenti 156, 25. 160, 20. — praesentaliter 408, 25. 410, 10. 418, 1. 420, 10. 424, 20.

praesertim = *abundanter*: rebus — bene praesertimque pauperibus erogatis 441, 10.

praevadere = *capere* 113, 15. 117, 1. *Cf.* pervadere.

praevalere 1) = *valere*: praevalebat resistere 73, 15; praevalebant — defendere 73, 20; cum sustenere non prevalebat 130, 15; quam longe ocolus — videre prevalet 139, 15; si prevaluerit 100, 25; si ad vincendum prevalebant 144, 15; 2) = *superare, resistere*: ego eum praevalere non potueram 81, 30; nihil ibidem praevaluit 113, 15; quod Radulfo nihil prevaluissint 165, 20.

praeventus = *captus*: sacramentis praeventum cervum 81, 20; hominem praeventum datis 50 auries 85, 1; ab Ermenrici promissionebus preventus 166, 30. — praeventio = *captio, fraus* 64, 15. 147, 25.

presbiteratus 488, 10.

primatis = *primas (cf. Forcellini ed. de Vit IV, p. 857)*: Hugus quidam primatis procerum 437, 25; primates 179, 10; primates regni *(Franc.)* 416, 15. 418, 30. 423, 1; primates Austri, primati 109, 5. 158, 25. 164; Austrasiorum omnes primati, pontevecis citirique leudis Sigyberti 159, 5; seniores, pontevecces, ducebus et primatis de regnum Burgundiae 165, 30; Aega vero inter citiris primatebus Neustreci 161, 25; primates Neustrasii 166, 25; primati Gotorum (primates 157, 20) 157, 20. 163; Langobardorum primati 145, 10. 146, 5. 156, 10. — primatus magnatorum Francorum 259, 5; sicque deinceps episcopales gestans infulas, ut eciam domesticatus sollicitudine adque primatum palacii hacsi nollens teneret *(Arnulfus)* 435, 1.

primores et proceres Francorum 495, 5; primores palatii 419, 35, regni 423, 20.

princeps 1) = *rex* 143, 10. 337, 10. 366. 367, 20. 368. 380, 1. 438, 15; princeps atque rex Dagobertus *(I)*

408, 25; ad gloriosissimum principem Theudebertum regem Francorum 339, 5; 2) = *maior domus (cf. Waitz, 'VG.' II, 2³, p. 400):* a principe Francorum viroque inlustri Echinoaldo quondam 483, 15, *cf.* Franci; 3) princeps militiae *(Rom.)*: Arestarcus. — principes 182, 10. 241, 20. 323, 25. 485, 30. 486, 5. 495, 15; precellentibus principibus Chrodoberhto episcopo Parisiaco et domno Audoeno seu et Ebroino maiore domus 487, 15; principes palatii nostri *(Chlodovei II)* 424, 1; principes regni *(Chlodovei II)* 425, 5; principes Sarracinorum 178, 1; principes *pro leudibus* 405, 35; principes: Aegidius *(Rom.)*, Waiofarius *(Aquitan.)*. — *principale regimen:* Pippinus *(II)* Theuderico rege coepit esse principale regimine maiorum domus 323, 5 *(cf. Waitz, 'VG'. II, 2³, p. 418).* — *principatus* 1) = *regnum:* principatum gentis suae rexit *(Frigio)* 199, 20; *(Chlodovechus I)* divisit monarchiam sui principatus 353, 5; cum prolem suum Dagobertum *(I)* in principatus culmine sublimasset 439, 5; acceptoque principatu super Galliarum incolis *(de Sigismundo rege Burgund. agitur)* 335, 10; 2) = *maiordomatus: (Carli)* principatus 177, 1. 178, 15; Ebroinus — principatum — recepit 319, 15; *(Pippinus II)* obtenuit principatum sub suprascriptos reges 325, 10; Ragamfredus in principatum est elevatus 240, 30; Ragamfredo in principatum maiorum palacii elegerunt 325, 20.

priores *(= primores)* sublimati in Auster 146, 15.

privilegium 493, 25.

procer: Gislaadi proceris 573, 15; proceres 143, 1. 147, 25. 157, 20. 183, 25. 186, 1. 189, 20. 190. 193. 368. 384, 30. 416, 15. 418, 20. 420, 25. 436, 20. 439, 20. 455, 1. 498, 5. 516, 10. 521, 15; *pontifices et proceres:* a pontificebus vel sapientissimis viris procerebus 147, 5; pontificis et universi proceres regni 148, 10; Neustrasiae pontefecis et proceres 148, 25; ponteficibus et procerebus in regnum Burgundiae consistentibus 149, 15; cum consilio pontevecum seo et procerum 158, 25; proceres regni *(Dagoberti I)* 413, 25; proceres Francorum 185, 25. 257, 10. 495, 5. 506, 5. 513, 30; proceres suos *(Pippini regis)*, ducibus vel comitibus Francorum 192, 25; proceres de regnum Burgundiae 141, 20; proceres et leudes Burgundiae 148, 5; quidam ex procerebus de gente nobile Aygloifingum 146, 15; nobilis antiqua procerum de stirpe creatus *(Hieronymus, fil. Karli princ. Franc.,)* 429, 5; Hugus quidam primatis procerum 437, 25.

procul, 1) *nec (= non) procul a:* super Legere fluvio nec procul ab Aurilianes 73, 20; Calcedona civitate nec procul a Constantinopoli 152, 5; super fluvium Aroanna nec procul a Doromello 128, 15; Calam villam nec procul a Parisius 118, 15; villa super Secona fluvio nec procul a Parisius 161, 5; eadem nocte nec procul ab ipso castro 165, 15; prope — territorium nec procul a domo 100, 1; Baccis villa nec procul ab ipso monasterio 111, 20; tenturia cum suis nec procul ab urbe posuit 166, 35; 2) *nec (= non) procul c. acc.:* Clippiaco nec procul Parisius venit 147, 1; 3) *nec (= non) procul inter:* cumque castra nec procul inter se — posuissit 158, 25; 4) *nec (= non) procul exinde:* Teudebertus nec procul exinde — resedebat 131, 25.

promovere = *progredi* 158, 15. 166, 35. 167.

promptuarium: prumtuarium regis *(Dagoberti I. Mettense)* 440, 20.

propria (scil. terra): ad propria festinans 112, 15; pergunt ad propriam 138, 20; perrexit ad propria 100, 5; redit ad propriam 100, 1. 131, 15; ad propriam remeavit 86, 25; ad propria revertur 125, 5; *propriae sedes:* redit ad propriis sedibus 140, 5. 141, 15. 160, 15; regressus — ad propries sedebus 154, 5; regressi — ad sidebus propriis 138, 10; ad sedebus remeant propries 152, 25; ad propries sedebus remeantur 165, 20; revertit ad propriis sedibus 132, 5. 141, 20; ad propries sedebus revertuntur 155, 10; revertunt ad propries sedibus 158, 5.

prorumpere = profundere: lacremas oculis prorumpens 165, 10.

proverbium: qui diligit rixas, meditatur discordias 159, 20.

provincia *v.* domesticus.

provitrix *(est ea quae providet)* obtima 389, 15.

proxemior cunctis 81, 25.

psallentes: psallentium ordo 425, 1. — psallentium 299, 5. 304, 5. 387, 10. 389, 1. 393; sallencium 161, 15.

publicana = *meretrix* 368, 25.

publicus 1) = *Romanus: v.* aerarium; manus publeca = *populus imperii orientalis* 133, 5. 150, 15. 155, 20; pars publeca = *imperium orientale* 154, 10; *res publica = imperium orientale* (*cf. Waitz, 'VG.' II, 2³, p.* 118): rei publicae dux et patricius Fogas 129, 20; provinciae rei publicae 152, 5; quod nequiter contra rem publicam et sedem Romanam apostolicam admiserat *(Aistulfus)* 184, 1; ulterius ad sedem apostolicam Romanam et rem publicam hostiliter numquam accederet *(Aistulfus)* 184, 25, *cf.* imperium; 2) = *regis Franc. proprius* (*cf. Waitz, 'VG.' II, 2³, p.* 323): *v.* aerarium *et* palatium; Theudone villa publica 183, 5; Bernaco villa publica 183, 25; Meltiaco villam publicam 187, 5; 3) = *principis Aquitan. proprius:* villas publicas, quae dictione Waiofario erant, totas igne cremare praecepit *(Pippinus rex)* 189, 20.

pueri proprii *(Belisarii)* = *milites* 86, 25. 87.

punto = *species dolii* 384, 25.

quadragesima 367. 370, 1. 371, 25—373, 5. 470, 1; quadragensimum 327, 5; quadragessimum tempus 470, 10.

quale = qualiter: quale maior domi efficetur 121, 25. — *qualem = qualiter:* adnunciaretur, qualem — Iesus — ad passionem venerat 101, 25. — *qualum = qualiter:* investigantis, qualum — interirit 79, 5. — *qualiter = ut:* gentes — adtraherint, qualiter — potuissent resistere 140, 20; ut ei — auxiliaretur, qualiter — degradaret 157, 20.

que abundat, 1) *praecedente coniunctione subiunctiva:* cum esset —, erantque — amplexi 85, 10; Cumque Aridius — venisset, dixitque — Gundobadus 100, 20; cumque uterque — iungentes, dixitque Chlodoveus 101, 20; cum — adnunciaretur —, dixitque Chlodoveus 101, 25; cum — pervenissent, eumque — concremaverunt 152, 10; si me iobaret —, eroque 101, 20; 2) *participio praecedente:* demicans — totasque — subdidit 46, 10; dividens — dixitque 95, 15; illa accipiens, — dixitque 99, 30; transcendens sacramentum, — ipsamque suggelare fecit 109, 20; inruens, eorumque exercito — trucidavit 128, 1; eam — adfectam, iobetque eam — perducere 142, 1; oblitus sacramenta —, eamque — retrudit 156, 10; soledus — accipiens, ipsumque pensavit 158, 10; cum — Otto — ducens, eumque dispecere conaretur 164, 15; 3) *coniungens enuntiatum participiale:* trucidavit, nihilque — reddere disponens 102, 25; cum — proiecerit, dicensque 152, 1; 4) *cunctique = cuncti:* venientis cunctique in eius occursum 81, 15; deinde cunctasque civitatis — vallans 84, 5; 5) *ibique = ibi:* per quem ibique vocati sunt 93, 10; ubi — erit —, ibique — adparebit 131, 1; veniensque Sigybertus —, ibique Chlotharius — venit 141, 10; cum — venisset, ibique — inruunt 147, 30; cum — coniunxissent, ibique homo — interficetur 148, 10; opes — per plurema loca ibique sunt conlate 161, 15; fertur, ibique — fuisse — trucidati 165, 10; anno quarto regni Chlo-

doviae, cumque — venissit, ibique — precepit 165, 30; 6) *immoque* = *immo:* Hysidori immoque et Gregorii 123, 5; 7) *ipseque* = *ipse:* a Pannonies ipsaque nocte — advenerant 74, 10; primum ipsamque civitatem — vastavit 84, 5; Protadius ipsoque consilio adsistens 131, 25; datis sacramentis, — ipsamque accipiunt 132, 20; ad limina sancti Martini ipsoque sacramento adhuc impleturus adiret 147, 25; citiri — ipsumque circumdantes 167, 15; 8) *isque* = *is:* cum leudis suae eiusque nequicie gemerint 151, 10; leudis — eumque — sublimant 161, 20; 9) *itemque* = *item:* acceptis idemque Agecius — soledus 74, 15; Tholomeus cum sociis itemque a Gothis vincti 80, 10; qui itemque ab Avare interfecti sunt 80, 25; patricium — itemque trucitare 83, 25; idemque anolis commutandis abierunt 85, 25; dans idemque consilio 96, 10; Gunthramnus idemque cum eis pacem — firmavit 112, 5; Gunthramnum idemque ducem persequendum — transmisit 113, 15; quod idemque — destribuit 114, 20; ad instar institucionis — idemque et huius senodi coniunctionem — institucionem firmandam curavit 124, 10; factione Hebracharii idemque ducis 127, 5; patricius, idemque — instigante consilio, — occidetur 132, 15; Campanensis — idemque amisisse visus est 138, 10; Rado idemque hoc gradum — adsumpsit 142, 5; partebus idemque Gunthramni cassantis 143, 15; Autharius idemque dux 143, 20; talem (= *tale*) idemque facere decrevit 153, 10; solucione Dagoberti idemque — perrixerunt 155, 1; Langobardi idemque — optenuerunt 155, 5; Aoster vero idemque ordine soledato 159, 10; ad regnum Sigyberti idemque — deberit aspecere 159, 10; Erchynoaldo idemque maiorem domus 166, 20; Erchynoaldus — idemque arma sumens 167, 5; 10) *pariterque* = *pariter:* inibi mater et soror et coniux — pariterque fuerunt 125, 15; 11) *suusque* = *suus:* Chilpericus suumque regnum recepit 112, 25; 12) *totusque* = *totus:* quoscumque — repperiret, totusque humiliare conabat 131, 20; citiris — totusque interfecit 167, 20.

qui = *quis:* qui cui successit 84, 20; conspecere, qui — venerit 152, 20. — *quod* 1) = *quid:* adtende, quod — loquer 81, 10; 2) = *qui:* libri quarti, quod est scarpsum, 89, 10; 3) = *cui:* Papiae, quod Ticinum cognomentum est, 82, 5; 4) = *quos:* honoribus, quod habui 88, 10. — *qua* = *quae:* qua coeperat perficienda 150, 5; sacramenta, qua — dederat, 156, 10.

quidam = *quendam:* a Buccelenum quidam Franco 88, 20; patricium quidam — direxit 152, 15; Chrothacharium quidam unum ex ducibus — ad se venire precepit 156, 1. — *quaedam* 1) = *quendam:* quaedam hominem praeventum 85, 1; electum quaedam 88, 5; 2) = *quandam:* in insula quedam — retrudetur 130, 1; 3) = *quodam:* a quaedam sacerdoti 83, 25; a Mario quaedam militae 84, 10; quedam pauperi mendico — socium habebat 100, 1; 4) = *quadam:* in quedam villola 147, 20.

quique (= *quisque*) armatus 146, 5.

quoadusque 109, 10. 163, 10.

quod abundat: quod Iustinianus — Ghyldemer cum aequites iussit confligi 87, 25; quod — Chlotharius ipsa tributa — cassavit 144, 5; *quod cum* = *cum:* quod cum coiugati — fuissent 78, 10; quod cum eos — obviasset 79, 20; quod cum consilius — fuisset impletus 80, 10; quod cum — repertus fuisset 80, 20; quod cum puer — obidiretur 81, 15; quod cum (*cervus*) — adorasset 81, 20; quod (*Iustinus*) cum — transisset 85, 25; quod cum Clodoveo utilitas — placuisset 100, 10; quod cum — Teudericus — castra metasset 131, 25; quod cum — Theudericus — circumdaretur 138, 10; quod cum iam vel duodecem — trucedasset 145, 10; quod cum ipsa reliquisset 147, 20; quod cum — venisset 147, 25; quod cum versum fuisset cor 151, 5; quod cum decem docis — perrixissent 160, 1.

quomodo = *cum:* quomodo (cum *Hier.*) — movisset, — occidetur 65, 5.

quondam ad defuncti nomen additum: filius Anseghiselo quondam 320, 1; Chlodoveo quondam antiquo rege 505, 15; Chlotharius quondam 487, 15; Chlotharii quondam anterioris regis 506, 20; Dagoberti quondam regis filium 485, 10; Danielem quondam clericum 326, 1; viroque inlustri Erchinoaldo quondam 488, 15; filio Eudone quondam 180, 5; filius Eudone quondam 191, 1; fidelissimo quondam domno Genesio 501, 10; Nordebertum quondam de suis cum rege relictum 323, 5; leudis Pippino quondam 173, 5; Theuderici quondam regis 159, 25; Waldeberto quondam abbate 491, 5.

rachina (*genus quoddam vestis*) cilicina 381, 10.

rasio barbae *v.* barba.

recentare = *renovare* 366, 20.

reclausus 92, 5.

rector palatii = *maior domus:* Gundulfo subregulo seu etiam rectori palatii vel consiliario regis 438, 5. *Cf. Waitz, 'VG.' II, 2*[a]*, p.* 108.

recuperare = *reparare:* baselica — — condigna recuberatur (reparata *Greg.*) 107, 20; octo milia soledos civebus Virdoninsis ad recuberandum dedit 106, 10.

refectorium (*Nivial.*) 466, 10.

referendarius: statuens eis capud exercitus nomeni Chadoindum referendarium 159, 25 (*cf. Waitz, 'VG.' II, 2*[a]*, p.* 55. 82); referendarius: Dado.

regalis: Clepiaco villa regale 322, 1; villae regales 419, 5. — regilis = *regalis* 156, 25. — *regius:* Adteias in villa regia 365, 10.

regnator fortis (*Pippinus II*) 429, 10.

regula Arelatensis 372, 20; conversari sub integra regula religionis 490, 5; quosdam vero cum religionis habitu sub regula in monasteria intromisit 494, 15; sub sanctae regulae normam sacris litteris inbutam 460, 1. — regularis vite disciplina 469, 10; ut sub sancto regulari ordine fratres — vivere deberent 493, 25.

relaxatius 372, 5.

remando = *respondeo* 81, 10.

rep(a)enitens = *paenitens* 300, 5.

repausare = *reponere* 393, 15.

repedare 1) = *reverti* 73, 25. 74, 10. 80, 15. 126, 10. 138, 1. 160, 30. 166, 30; 2) = *revocare:* ad patriam fuerunt repedati 160, 15.

repensio = *compensatio:* huius vecissitudinem repensionis episcopatum — adsumsit 118, 1; huius beneficiae repensionem missurium — dare promisit 157, 20.

repinctus = *repunctus, iterum punctus?* 87, 20.

repressio lacrimarum 501, 20.

reputare = *imputare:* repotans ei estobrum 148, 5.

res publica *v.* publicus.

resublimatur in regno 97, 1.

retransmittere 132, 25.

retro: a retro eum in cervice percussit 308, 25.

retrusio 156, 15.

revellicio = *rebellatio, rebellio* 121, 15.

revilitas = *vilitas:* ad revillitatem perductus est 132, 10.

revocare *v.* missa.

rex: regis creantur 94, 10.

rogationes populo indixit (*patriarcha Hierosolym.*) 386, 25.

Roleta *v. supra p.* 550.

rugitus = *fragor* 126, 10.

sacramentum v. arma. — sacramentales litterae 382, 5 *(cf. Ducange ed. Favre VII, p. 257: 'quae sacramentum seu iuramentum continent').*

sacrarium 368, 25.

salinae supra mare 414, 1.

salvare 80, 15. 157, 15.

sapiens quidam 123; Aridii cuiusdam sapientis 100, 1; sapientes Burgundionum 259, 20; sapientes Graecorum 198, 30; consilio pontificum atque sapientium virorum 409, 20.

sarcinans = *in sarcinam colligens* 372, 10.

savanum *(= linteum villosum)* lineum 368, 1; ipsa succincta de savano 370, 5; pedes — savano tergens et osculans 385, 5.

scandalizare 100, 30. — scandalum 121, 5. 154, 15.

scara de electis viris fortis de Neuster et Burgundia cum ducebus et grafionebus 158, 15 *(cf. Waitz, 'VG.' II, 2*[a]*, p. 222).* — cum escaritus utrumque decem milia 188, 5; in quattuor partes comites suos, scaritos et leudibus suis — transmissit *(Pippinus rex)* 192, 10.

scarpsum = *excerptum* 19, 1. 42, 10; quod est scarpsum de cronica 89, 10.

sceptrum: in ea urbe *(Paris.)* reges Francorum maxime sceptra tractare consueverant 401, 25; sceptra regalia gubernans *(Dagobertus I)* 408, 30.

scero = talpus 10, 25.

scholasticus: scolastici 482, 10; scolastica verba 482, 5; scolastica 482, 15.

scramsaxi 303, 25.

scrinia *(S. Dionysii monast. Paris.)* 423, 10. *Cf.* archivum.

secrete 166, 1. — secrecius 141, 25; sigricius 142, 20. — secretisseme 142, 25.

sedes apostolica 182, 10. 184. 185, 20.

senator: Christi satis intimus senator *(Martinus ep. Turon.)* 369, 15; senatores *Constantinopolitani* 80, 1. 152, 1, Gotorum 163, 1, *Treverenses* 94, 15. — sinatrices *Treverenses* 94, 20. — senatus *(Constantinop.)* 152, 1. 162, 5.

senex: abl. senece 114, 15. — senior = *dominus, Gall. 'seigneur'* 519, 20; *seniores* 1) = *nobiliores:* seniores *(= cathedrales)* basilicae 493, 15; seniores senatores 80, 1; 2) = *proceres:* Ebroino maiore domus cum reliquis senioribus vel ceteris quam pluribus 487, 15; ordinante domna Balthilde, per consilium quidem seniorum receperunt Childericum 487, 20; deductaque *(Balthildis regina)* ab aliquibus senioribus *(A)* 495, 20; deducta igitur ab aliquibus seniorum principibus *(B)* 495, 30; seniores, ponteveces, ducebus et primatis de regnum Burgundiae 165, 30; seniores Franci 100, 15. 309, 1; plures ex Francis seniores 506, 5; seniores et nobilissimi Langobardorum 145, 15; Wascones omnes seniores terre illius 161, 1; seniores et nobiliores exercitus 160, 15; seniores palatiae 83, 1 *(cf. Waitz, 'VG.' II, 2*[a]*, p. 112);* 3) = *presbyteri:* seniores templi *(Dianae Troi.)* 198, 5. *Cf.* maiores.

senodochium v. xenodochium.

septimana: ad coquinam concursitabat, suam faciens septimanam, 372, 15.

sequenter regem natantes 313, 10.

serare: serrare 153, 20.

servientes 368, 5.

seu = et: Romanis seo Gothis 79, 10; cuiusdam sapientis seo Hysidori 123, 5; oppressi seo perdomiti 160, 10; pontevecis seo nobilis et fortis 166, 25; seu *(plerumque* seo) et = *atque* 46, 10. 79, 10. 114, 20. 143, 5. 146, 15. 149. 158, 25. 160, 10. 165, 15. 166, 5.

sic = iam: sic forte 139, 20. 150, 10; sic fraudulenter 79, 30; sic validae aebullivit 128, 5.

sigilatius *(secalicius)* panis 369, 30. 371, 20.

signum: cum iam dies declinata esset ad signum *(scil. vespertinum)* 444, 1.

similare = similis esse: lupis — similabunt 97, 30.

singulus — obvians 80, 20; ego singulos 87, 35; puer singulus eum — exhibuit 112, 25; illum tantum singulum 87, 30; Iustinianum — singulum retenentes 88, 10.

sitibundus 371, 25. 386, 25.

solatium = *auxilium* 108. 124, 15. 138, 25. 141, 1. 166, 5. 383, 1.

solidus: legati offerentes solido et dinario, ut mos erat Francorum, 100, 10.

solium aureum *Dagoberti I. regis* 416, 15.

solvere = intermittere: scribere non solvi 123, 25.

sordicula = *parva sordes* 385, 10.

spata: (Chlotharius II) non ibi maiorem hominem viventem reliquit, nisi ut gladius suus, quod spata vocant, per longum habebat 314, 5. — spatarius Gunthramni Cariatto 118, 1. *Cf. Waitz, 'VG.' II, 2*[3]*, p.* 75.

specialius iobet 148, 15.

species = res vel quaevis supellex pretiosior (cf. Ducange ed. Favre VII, p. 547): ex auro et gemmis et multis preciosissemis espetebus 161, 15.

spondere: spondedit = *spopondit* 160, 20; spondederant 143, 20.

sponsalis: reliqua *(anulo excepto)* ornamenta sponsalia 255. — sponsare 100, 10.

spontanee: espontaniae 79, 10.

stabularius v. comes.

stapio = *gressus* 369, 5. *Cf. Graff, 'Althochd. Sprachschatz' VI, p.* 655.

stapplum *(= stabulum)* equitum 302, 20.

status formam (stata forma *Enn. apud Gell. V,* 11, 14) 153, 1.

stemmate *(= corona)* regio ex more comptus *(Chlodoveus II)* 428, 30.

stratura = Germ. 'sattelzeug': estratura regia 139, 30.

stremitas v. extremitas.

strenuosissimus = *strenuissimus* 74, 1.

stringere = constringere: quod et per pactiones vinculum estrinxit 149, 10.

sublimes Francorum 309, 1.

suboccultè 366, 20.

subregulus Wiomadus 95, 20. *Cf.* rector palatii.

subscriptus = supra scriptus: civitatebus supscriptis 157, 1; subscriptis ducibus 160, 10.

subsistere = consistere: cuncta reperiat subsistere viretatem 123, 20; promittentes —, promissionis huius veritatem subsistere 131, 1; ne veritatem subsisterit 142, 25; quasi viretatem subsisterint 146, 1.

subsudare = *aliquantum sudare* 375, 20.

succiduis *(= insequentibus)* diebus 175, 1.

succuba = lupanar: meretricum succubae et criptule lupanaria dicuntur 200, 20.

sui: sibi quintus = *Germ. 'selbfünft'* 80, 20. — *se abundat:* alioquin noverit se, exercitum — impleturum 140, 5; *se desideratur:* quo ordine deberint c o n i u n g e r e 82, 20; cum — proceres — coniuncxissent

quod Eiegius, qui tributa publecis aerariis solvi debebat, tributa imperatori solvendum quereret 96, 20; tributa, quas Langobardi de manu publeca recibebant, 166, 20; Constans *(imperator)* — tributa Saracines emplendum refutat 162, 15; concedam eis *(Alanis)* tributa donaria annis decim 242, 20; tributa vel munera, quod antecessores suos reges Francorum de Aquitania provintia exire consueverant, annis singulis praedicto rege Pippino solvere deberet 190, 10; ut tributa rei publice potuissent renuere *(Burgundiones)* 68, 15; dux *(Cantabriae)* Francio — tributa Francorum regibus — impleverat 133, 10; melius nobis *(Francis)* est ternos soledus tributa dissolvere 96, 1; tributa, quas solvetis 96, 5; tributa Francis concessa sunt 238, 15; ut tributa solverent Franci 238, 20; misit — exactores —, ut darent consueta tributa de populo Francorum 243, 10; quur solvimus tributa? 243, 15; non demus *(Franci)* Romanis tributa 243, 20; (Italiam) — sub tributo subiugavit 301, 20; tributa Langobardorum 143. 144; tributa ad parte Langobardorum cassavit 144, 5; tributa, quod Langobardi ad rege Francorum a longo tempore dederunt, annis singulis per missos suos desolvere deberent 185, 25; Langobardi sub tributo vixerunt 289, 20; tributa vel munera, quod contra legis ordine ad Romanos requirebant, facere desisterent *(Langobardi)* 183, 15; tributa, quas fisci dicionebus dissolvebant *(Saxones)*, 158, 15; tributo Saxones — habent indultum 158, 20; tributa, quae Chlothario quondam prestiterant *(Saxones)*, 181, 15; tributa multa maiora, quam antea promisserant *(Saxones)*, 182, 25; tributa — Sclavi Chunis solvebant 144, 20; Thoringii sub tributo servierunt 238, 30; Toringos — sub tributo servire fecit 253, 25; ipsos Toringos tributarios Francorum fecit 253, 25.

tristare = *tristis esse* 255, 20.

truncare c. abl.: capite truncetur 80, 5; capite truncatur 104, 15. 106, 1; capo truncatur 85, 5; quem — capo truncavit 146, 25; pedibus, nares et aurebus truncatus (abscisis *Greg.*) 114, 10; Uncelenus —, pede truncatum, — perductus est 132, 10.

turbido: cervisae turbidinem *(liquor turbidus factus)* 369, 20.

turris *monast. S. Crucis Pictav.* 393, 15.

tyrannitas: tirannitas 188, 10.

ubi = qui: ad loco, ubi (qui *Idac.*) Portugale appellatur, 75, 25.

ubicumque *(= quocumque)* adgressus fueris 95, 15.

ultra: que de ultra Renum vel undique potuerat adunare 139, 15.

unam = una: regnum Chariberti unam cum Wasconiam 154, 10.

unanemem conspiracionem 164, 1. — unianimiter 96, 5. 112, 10.

unde = quo: funiculum, unde alios legare soleo, 114, 25.

undique = ubique: que undique — potui repperire 123, 20.

unicornis 97, 10.

unitus = conveniens: qui cum Radulfo unitum habebat consilium 164, 25; nec unitum habentes consilio 165, 1.

unus — et alius = *alter — alter* 157, 5.

unusquisque *(= quisque)* in domum suam 157, 10.

urna lapidis 442, 15; ad ornam sancti viri *(Arnulfi ep. Mett.)* 445, 10.

usque tribuitur 1) locis, fluminibus cet.: ut — usque adgrederit Agustedunum 166, 30; usque Alpis Poenunas et Isera fluvio 82, 1; usque Ararem 141, 15; usque Cesaragustam 158, 1; usque Colonia 139, 25; villa Conpendio usque perveniunt 164, 10; usque Ocianum mare 83, 20. 102, 30. 128. 130, 10; usque Paereneos montes 133, 15; usque Toringia 74, 15; usque manum publicam 150, 15; 2) *tribuitur etiam personis:* ab Adam usque Noe, a Noae usque Abraham — et inperatori Romanorum usque Aeraglium 19, 1; ab Adam usque Aeraglio 42, 10; ab Adam usque Christi praedecationem 43, 15; ab Adam usque transitum Sigyberti 91, 20; usque decedentem regnum Gunthramni 123, 5; 3) *refertur ad tempus:* usque diem obetus 156, 25; usque die ovetus 79, 5; usque hodiernum diem 75, 1. 86, 30; usque media diae 127, 10; usque tempore 98, 10; usque eodem tempore 150, 5; usque hoc tempore 39, 30; 4) *adverbiis temporis iungitur:* usque hodie 393, 20; usque nunc 74; usque tunc 40, 10; 5) *usque ad, usque = a:* usque ad fundamento 157, 1; usque fundamentum 133, 10.

uterque 1) = utriusque: uterque exercitus multitudinem 152, 10; fertur desuper uterque *(fortasse pro utrique)* falangiae vox dixisse 110, 15; 2) = *utrumque:* et eorum perfedia — eos uterque interire fecissit 168, 1; 3) = *utraeque:* uterque falange in invicem proeliantes 74, 1; uterque phalangiae certamine iungentes 101, 15; uterque falange — iungunt ad prelium 138, 15; falangis uterque — iungent ad prilium 167, 5; 4) = *utrimque:* strages uterque facti 80, 15; *utrumque = omnino (?):* cum escaritus utrumque decem milia 138, 5; *utrasque = utriusque:* utrasque exercitus — trucidatus est 127, 15.

uxus = gladius brevis: uxos (sicas 207, 30) pro baculis in manum ferentis 82, 20; extrahens uxum 152, 25. *Vocabulum uxus cum Germ. 'akus' = securis comparavit Graff, 'Althochd. Sprachschatz' I, p.* 136.

Vassus *v. supra p.* 556.

vel = et: de Iuviniano et Constantino vel Honorio 89, 15; de Mummolo patricio et Langobardis vel Saxonebus 91, 15; patris matrisque vel germanis 104, 5; a Gundoaldo vel Austrasiis 112, 25; Parisius vel reliquas civitates 127, 25: Thoringus vel ceteras gentes 139, 15; de ultra Renum vel undique 139, 15; Pippino vel citeris procerebus 140, 10; quemadmodum — dissolvebant, referam; vel quo ordine — cassaverant, non abscondam 143, 5; a pontificebus vel sapientissimis viris 147, 5; quod citra Legere vel Provinciae partibus situm erat 147, 10; pagum Tholosanum, Cathorcinum —, vel quod ab his — excludetur 149, 10; citiri ducis vel Neustrasiae 167, 10.

velamen sacrum accepit 455, 20; ad accipiendum sacrum velamen 456, 25.

velle: volestis *(= vultis)* 96, 5. 100, 15; vellebam *(= volebam)* 96, 15; vellens 79, 15. 114, 25. 116, 5. 131. 138, 10. 149, 1. 154, 25; vellere *(= velle)* 147, 1.

velum (scil. sacri cubiculi imperatoris): tenentes velum 86, 1. *Cf. Procop. ed. Dindorf III, p.* 456.

vermiclae *(= vermiculae, i. e. rubrae)* vestes 180, 20.

versum: persecutionem versum (adversum *Hier.*) christianis incipiente 66, 1.

vexillum crucis 436, 1. 441, 1.

vicis: quadam vicem = *quodam tempore* 82, 10. 117, 10; quadam vicae 145, 20; vicibus = *alternis* 367, 20. 370, 5. 383, 20. 385, 10; suis vicibus 372, 10; multis post haec vecebus *(= crebro)* 165, 10; pluris vicibus 98, 15. 159, 20. — *invicem:* signum datari invicem 87, 15; diligentes invicem 78, 5; *ab invicem:* consencientes ab invicem 166, 5; designatum ab invicem 82, 15; promittentes ante Deum ab invicem 131, 1; perpetuam ab invicem pacem servarint 82, 10; cum — ab invicem vexarentur 134, 10; *in invicem:* in invicem cum aequis girantis 80, 25; uterque in invicem inpugnarint 157, 5; in invicem proeliantes 74, 1; exercitus — in invicem proeliantes 127, 20; cumque uterque

— in invicem propinquarint 152, 20; amiciciae cultum in invicem conlocati fuerant 164, 1; amiciciam — in invicem inientis 113, 25; dextras in invicem dantes 164, 30; iustitia redderetur in invicem 154, 25; datis in invicem — sacramentis 108, 5; multa in invicem — sacramenta dedirant 167, 30.

vicissitudo = *remuneratio:* huius vicissitudine meretum (= *meriti*) episcopatum — adsumpsit 128, 10; huius rei vicissitudinem probavit aeventus 149, 1; huius beneficiae vecessitudinem tributa — cassarit 155, 20.

videri abundat: Campanenses — amisisse visus est 138,10; regnum Dagoberti visi sunt expetisse 149, 1.

villa v. publicus, regalis, regius.

vincula v. claves.

visare = *videre* 78.

visibiliter 88, 25; visibiliter vidisti 97, 15.

xeniare = *munerare:* qui — exseniati fuerant 144, 5. — exenium 382, 10.

(xenodochium), senodochium 411, 35.

yleos = *Graec.* εἰλεός: viscerum incisione, pessimo infirmitatis vitio, quod medici yleos vocant, 497, 25.

zelans = *metuens:* zelans a Theudoberto 105, 15; Sigyberti pericolum zelantes 165, 1; illa de se zelans, blandiciam ipsam respuebat 391, 20. — *zelus* 1) = *amor:* omnia in zelo Dei — egit 390, 15; 2) = *invidia:* zelus (suasionem maliciae 120, 25) Neustrasiorum adversus eodem — surgebat 151, 15; adversus Bellesarium zelum ducens 86, 20; contra Grimoaldo — zelum ducens 164, 15; zelum adversus hos — retenens 83, 1; cum ipsum iam zelum (= *zelo*) tenerint 134, 5.

DE ANNIS REGUM FRANCORUM.

Iulianus Havet v. c. in disquisitionibus acutissimis, quae inscribuntur 'Questions Mérovingiennes', etiam de annis regum Francorum docte disputavit. In tertia earum parte annos, quos olim in 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XXII, p. 451 sqq., constitui, Chlotharii III, Childerici II, Theuderici III. omnino approbavit, sed menses circumscripsit, quos nuper in v. Sybel, 'Hist. Zeitschr.' 1889. accuratius distinxi. In quarta quaestionum parte a rationibus meis discrepat usque ad a. 613, inde vero iterum mecum convenit. Argumentis eius examinatis, calculum meum praeferendum esse duxi.

Gunthramni regis mortem, quam die 28. Martii a. 592. contigisse mihi visus eram demonstrasse, in annum 593. iterum transtulit Havet, 'Questions Mérovingiennes' IV, p. 40. Hac una ratione ducitur, quod defectus solis, qui teste Fredegario IV, 13. anno ante regem mortuum contigit, is est, qui in tabulis ad diem 19. Martii a. 592. adnotatur. Id, re iterum perpensa, verum esse concedo; minus vero probatum mihi videtur esse, ea quae Fredegarius in c. 13. 14. annis 32. et 33. Gunthramni facta esse scripsit, defectum scilicet solis et mortem regis, re vera duobus annis tribuenda esse. Certe ex iis, quae 'Forschungen' p. 456. collegi, exemplis luce clarius intellegitur, Fredegarium quae uno anno gesta erant compluribus annis adscripsisse, ita ut gesta a. 24. Gunthramni non minus quam quattuor annos 24—27. regis apud eundem occupent. Argumentum autem manifestum de Gunthramni anno emortuali Gregorius in libro quarto de virtutibus Martini exhibet. Ibi enim omnibus annis quas contigerant diebus festis praecipue S. Martini miracula adnotavit, ut subsequens conspectus edocet:

c. 4.	ad festivitatem vero, quae mense quinto celebratur	= 588, *Iul.* 4.
c. 5.	eo anno, id est Childeberthi regis 13, ad festivitatem, quae de beato eius transitu celebratur	= 588, *Nov.* 11.
c. 6.	anno quoque 14. regis supradicti, adveniente solemnitate sancti	= 589, *Iul.* 4.
c. 13.	ad festivitatem vero illam, cui Aunacharius — adfuit	= 589, *Nov.* 11.
c. 16.	advenientibus autem diebus sanctis dominicae resurrectionis	= 590, *Apr.* 2.
c. 17.	venit ad festivitatem	= 590, *Iul.* 4.
c. 19.	cum ad hanc iterum regressus fuisset solemnitatem	= 590, *Iul.* 4.
c. 22.	ad festivitatem sancti Martini veniens	= 590, *Nov.* 11.
c. 24.	in huius etiam solemnitatis virtute	= 590, *Nov.* 11.
c. 26.	ante quattuor festivitatis dies in anno memorati regis 16.	= 591, *Iun.* 30.
c. 27.	adveniente autem festa beati	= 591, *Iul.* 4.
c. 32.	hoc tempore, cum Plato episcopatum Pectavae urbis adeptus est,	= 591.
c. 37.	tempore autem, quo post obitum gloriosissimi regis Gunthramni Childebertus rex Aurilianensim urbem adivit,	= 592, *Mart.* 28.
c. 38.	non post multos dies, cum solemnitas sancti dies annuus retulisset,	= 592, *Iul.* 4.
c. 41.	alia vero festivitate adveniente, quae in hieme caelebratur,	= 592, *Nov.* 11.
c. 45.	ad festivitatem sancti antistitis	= 593, *Iul.* 4.

Fac Gunthramnum regem a. 593. *mortuum esse. Tunc, serie annorum interrupta, de uno anno* 592. *miracula nulla relata sunt. Itaque e Gregorio nostro optimo certo certius intellegitur, Gunthramni mortem recte anno* 592. *olim a me tributam esse. Is igitur, Chlothachario I. mortuo, a.* 561 *ex. regnum nactus, anno* 31. *regni obiit, id quod etiam Liber Hist. Fr. c.* 35. *confirmat:* Regnavit autem annis 31. *Paulo infra etiam Chilperici (a.* 561 *ex.* — 584 *ex.) regni anni* 23 *recte in hoc libro adnotati sunt.*

Theudericum II. a. 596. *inter menses Martium et Iulium regem creatum, Childebertum autem patrem anno demum* 597. *post Febr.* 28. *mortuum esse ex tribus documentis probasse sibi visus est Havet l. l. p.* 8. *Decretionem enim Childeberti II, inter Capitularia regum Francorum tom. I, p.* 15—17, *a Boretio editam, die* 28. *Febr. a.* 22. *regis, i. e. a.* 597. *a Chr. n., datam esse vult. In prologo praemisso Childebertus omnibus Kalendis Martiis se res cum optimatibus tractasse testatur. Enumerantur campi Martii hi:*

c. 1. Ita, Deo propitiante, Antonaco Kalendas Marcias anno vicesimo regni nostri convenit — —

c. 2. In sequenti hoc convenit — —

c. 3. Similiter Treiecto convenit — —

c. 4. Pari conditione convenit Kalendas Marcias omnibus nobis adunatis — —

c. 8. Similiter Kalendas Marcias Colonia convenit — —

Coloniae decretio ipsa data est secundum textum Boretianum a. 22. *Childeberti. Haec vero lectio stare non potest. Qui enim inter campum Antonacensem et Coloniensem commemorantur conventus Martii duo vel tres, ii inter a.* 20. *et* 22. *regis locum habere non possunt. Examinandus igitur est textus subscriptionis Boretianus:* Datum (Data 10. 15. 16. 18) secundum (*sic* 1. 13. 17; sub die 10; pridie 3. 6. 15. 16. 18) Kal. Marcias anno vicesimum secundum (*sic* 1; XXII. 3. 5. 6. 8. 14; XXV. 4; XXI. 13. 15—18; XX. 10) regni domni nostri, Colonia feliciter. *Verba* Datum secundum, *quae Boretius scripsit, comparatis aliis capitularibus (p.* 12. *Guntchramni regis edictum:* Data sub die quarto Idus Novembres; *p.* 23. *Chlotharii II. edictum:* Data sub die XV. Kalendas Novembris*), omnino falsa comprobantur. Scribendum enim est ex uno codice* 10: Data sub die. *Idem liber pro* anno vicesimum secundum *cum textu Baluziano praebet* anno XX, *ipsumque etiam hoc loco reliquis praestare vel verisimile est. Sit Coloniensis campus a.* 20. *Childeberti actus, ideoque Antonacensis a.* 16, *secundus a.* 17, *Treiectensis a.* 18, *quartus a.* 19, *tunc c.* 1. *pro* anno XX *legendum est* anno XϚ, *quare difficultates omnes removentur. Certe ex hoc documento affirmare nolim, anno demum* 597. *Childebertum obiisse.*

Cum vero Gunthramnum a. 592. *die* 28. *Martii decessisse probaverimus, Childebertus Fredegario IV,* 16. *teste quarto anno, postquam regnum Gunthramni accepit, mortuus, a.* 595. *regnum Theudeberto et Theuderico filiis reliquit. Ipse inde ab a.* 575 *ex. viginti annos regnavit, id quod etiam testatur auctor textus B Libri Hist. Fr. c.* 37*:* Eo tempore mortuus est Childebertus rex iunior regnavitque annis 20.

Anno 596, *mense Iulio Gregorius I. papa litteras ad Theudericum et Theudebertum reges (Jaffé, Reg. pont. nr.* 1432*) dedit, quae ita incipiunt:* Gregorius Theoderico et Theodeberto fratribus, regibus Francorum a paribus. Postquam Deus omnipotens regnum vestrum fidei rectitudine decoravit *e. q. s. Unde Havet v. c. coniecit, Theudericum a Childeberto vivo regem creatum esse, mihi autem inde efficitur, Childeberto mortuo, ante mensem Iulium a.* 596. *regnum ad filios transisse.*

Quod ad supputationem annorum codicis Wirziburgensis ('N. Archiv' X, p. 89*) pertinet, postquam eam ad calculum Dionysianum retractatam esse probavi, ex die paschali ibi allato nihil concludendum est.* *Krusch.*

CORRIGENDA.

Pag. 23, *l.* 37. *lege:* 'Extai. — *p.* 25, *l.* 23*: dele comma post* Ister. — *p.* 26, *l.* 3*: dele punctum post alterum* Ragau. — *p.* 30, *l.* 12*: dele comma post* Sale. — *p.* 31, *l.* 2*: dele comma post* Ioachim. — *p.* 41, *l.* 11. *lege:* Alius, *et adde notam: 'Intellegitur* Helvius'. — *p.* 41, *l.* 49. *lege:* Aurelius Numerianus. — *p.* 73, *n.* 1*: dele librum allegatum.* — *p.* 79, *l.* 30*: dele comma post* suis. — *p.* 80, *l.* 28*: dele comma post* Quem. — *p.* 87, *l.* 15*: adde comma post* erigemus. — *p.* 105, *l.* 21*: adde comma post* noto. — *p.* 109, *l.* 7*: dele comma post* Deus. — *p.* 127, *l.* 23. *scribe:* ipsis. — *p.* 132, *l.* 32*: dele commata ante* evicto *et post* navale. — *p.* 149, *l.* 9. *scribe:* cumvivendum. — *p.* 167, *l.* 33*: dele comma post* Willebadus. — *p.* 217, *l.* 46. *scribe:* VI. — *p.* 253, *l.* 51. *scribe:* 1[a]. — *p.* 282, *l.* 49. *lege:* II. — *p.* 423, *l.* 31. *lege:* 22. — *p.* 423, *l.* 48. *lege:* 'Iul.' — *p.* 444, *l.* 1*: dele comma post* esset.

ADDENDA ET EMENDANDA.

Pag. 9, *n.* 3*: Scripturae specimina etiam in his libris exstant: 'Collection de fac-similés de l'École des chartes, série lithographiée'* n. 122*; Delisle, 'Cabinet des manuscrits, atlas' tab. XIII, n.* 1*; 'Album paléographique ou recueil de documents importants relatifs à l'histoire et à littérature nationale reproduits en héliogravures d'après les originaux des bibliothèques et des Archives de la France avec des notices explicatives par la société de l'école des chartes', Paris.* 1887, *tab. XIV, interpretante H. Omont.* — *p.* 9, *l.* 23*: Anno* 1771. *de Lauragais codicem regi dono dedit; cf. Omont l. l.* — *p.* 9, *l.* 40*:* sua quod *Omont.* — *p.* 9, *l.* 41*:* ut quid quod *Omont.* — *p.* 10, *l.* 1. ipso *Omont.* — *p.* 10, *l.* 2*:* .o. in indiccione exsiente sex . . . . *Omont.* — *p.* 10, *l.* 4*: Omont opinionem Delisle, 'Cabinet des manuscrits' III, p.* 218. *secutus, anno* 4. *Dagoberti II, indictione exeunte sexta, clausulam compositam esse voluit, i. e. a.* 678. *Haec quidem ratio ut cum annis regis fere convenit (cf. supra p.* 509*), ita cum annis ab orbe condito conciliari nequit, de quibus 'N. Archiv' VII, p.* 254. *disserui. Huc accedit, quod loco* sex *Ruinart, Waitz, Monod legerunt* te. — *p.* 10, *l.* 33*: Codicis Londiniensis Harlei. nr.* 5251. *specimen scripturae exstat in 'Catalogue of ancient mss.' tab.* 52, *p.* 84. — *p.* 12, *l.* 13*: Codex Londiniensis Harlei. nr.* 3671. *fusius descriptus est in 'Catalogue of ancient mss.' p.* 85. — *p.* 17, *l.* 51*: Chronici Fredegariani ab Ottone Abel in linguam Germanicam translati editionem tertiam W. Wattenbach paravit, Lipsiae* 1888. — *p.* 19, *n.* 1*: Alterum libri Generationis codicem in bibliotheca Cheltenhamensi repertum descripsit Mommsen, 'Zur lateinischen Stichometrie' (Hermes XXI, p.* 142 *sqq.). Est Philippsianus nr.* 12266, *saec. X, p.* 66 *sqq., deterior quidem vetustiore, sed ex exemplari execriptus, quod a.* 359. *compositum erat. Hiat iisdem locis quibus gemellus Fredegariusque.* — *p.* 21, *n.* 1*: Tabulam gentium ex ipso codice* 1. *Fredegarii edidit Riese inter Geographos Latinos minores.* — *p.* 74, *l.* 36*: De campo Mauriaco novissime disseruit Le Clert in 'Mémoires de la société académique de l'Aube' tom. XLIX* (1886). — *p.* 120, *l.* 28. *lege:* et[1], *et adde notam: 'Verba* et — Neustrasiorum *ad caput insequens referas'.* — *p.* 127, *n.* 9*: Potius de defectu solis a.* 592, *d.* 19. *Martii agitur; cf. supra p.* 576. — *p.* 149, *l.* 47*: Die* 4. *Kal. Oct. Chlotharium II. coli Havet negavit, regem cum Lothario imperatore die* 29. *Sept. a.* 855. *mortuo confusum esse ratus; cf. 'Questions Mérovingiennes' IV,* p. 41. — *p.* 150, *l.* 50*: Discessus est decessus, mors; cf. supra p.* 561. — *p.* 151, *l.* 39*:* Neustrasiorum *Pertzium recte coniecisse ex laterculo capitum praemisso intellegitur; cf. supra p.* 120, *l.* 28. — *p.* 159, *n.* 1*: Adal-*

gisili viri inlustris mentio fit in charta Sigiberti II (Pertz, Dipl. I, p. 22), item Ansigisili domestici in chartis eiusdem et Childerici II. regis (Pertz, Dipl. I, p. 23. 28). Bonnell igitur ex duabus personis temere fecit unam. — p. 235, l. 40. dele verba: 'c. 52' — l. 41. 'scripsit'. — p. 319, n. 11: Adde locum memorabilem ex calendario ecclesiae Viennensis (apud Chevalier, 'Hagiologium Vienn.' in 'Documents inédits relatifs au Dauphiné' 1868, II, p. 2): quo tempore Pipinus, Ansegelli filius, et Martinus, frater eius, Austrasiorum regnum sub rege disponebant. *Itaque Martinus frater esset Anseghiseli et patruus Pippini. Agitur de regno Dagoberti II. a. 676 ex. — 679, Dec. 23. Fortasse autem pro* sub *scribendum est* sine *ex L. H. Fr., quo scriptor etiam aliis locis usus est. — p. 339, n. 1: Postquam series chronologica abbatum Agaunensium in lucem prodiit, de annis Ambrosii († 520) et Venerandi († 539) abbatum certiores facti (cf. AA. SS. Nov. I, p. 557), textum B etiam hoc loco dubiae fidei esse intellegimus. — p. 397, l. 7: Gestis Dagoberti etiam Hucbaldus a. 907. in V. Rictrudis (Mabillon, Saec. II, p. 940 sqq.) usus est. — p. 428, l. 20: Vitam Arnulfi e codice quodam B ad verbum exscripsit discipulus S. Hugberti episcopi Leodiensis, qui eius Vitam composuit; cf. AA. SS. Nov. I, p. 761. — p. 432, l. 10, et 481, l. 38: De libro Ottonis Abel v. supra p. 17, l. 51.*